Ի-87
Իչ
3132

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԵՒ ՍՏ. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ

ԾԱԽԻՒՔ ՏԵԱՌՆ ՍՈՒՔԻԱՍԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՊԱՐԶԵԱՆՑ

ՏՓՂԻՍ
ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՄՆԱՑԱԿԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ
ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՓՈՂՈՑ, 3
1909

9(47.925)
3132

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. ՏԷՐ-ՄԿՐՏՉԵԱՆ ԵՒ ՍՏ. ԿԱՆԱՅԵԱՆՑ

ԾԱԽԻՒՔ ՏԵԱՌՆ ՍՈՒՔԻԱՍԱՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՊԱՐԶԵԱՆՑ

ՏՓՂԻՍ
ԱՐԱԳԱՏԻՊ ՄՆԱՑԱԿԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆՑԻ
ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՓՈՂՈՑ, 3
1909

ԳՐԱԴԱՐԱՆ
БИБЛИОТЕКА

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

I

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍԻ ՏՊԱԳՐԵՐՆ ՈՒ ՁԵՌԱԳՐԵՐԸ

1. Առաջին տպագիր Կ. Պոլսի 1709—1710 թ.=*k*: Աղեքսանդր կաթողիկոսի ինքնաձեռագիրը: **2.** Երկրորդ տպագիր, Օրթագիւղ 1822-ին (1824)=*o*: Ամիրի Ձ—իրը: **3.** Երրորդ տպագիր, Վենետիկ 1835: Վենետիկի «օրինակները»: **4.** Չորրորդ տպագիր, Վենետիկ, 1862-ին: Հինգերորդ տպագիր, Թիֆլիս 1883-ին=*t*: **5.** Նոր Հայկազեան բառգիրք. Վիեննայի Մխիթարեանների կրկնագիրը. Նորայր Բիւզանդացու «Կորիւն վարդապետ»: **6.** Առաջին խմբի Ձ—րեր, կամ «կարճ» յառաջաբանով Ձ—րեր: **7.** Ա Ձեռագիր: **8.** Բ Ձ—իր: **9.** Գ Ձ—իր: **10.** Դ Ձ—իր: **11.** Ե Ձ—իր: **12.** Զ Ձ—իր: **13.** Է Ձ—իր: **14.** Ը Ձ—իր: **15.** Ամփոփումն. Առաջին խմբի Ձ—րերի ծննդաբանական պատկերը: **16.** Դրսում եղած Առաջին խմբի Ձ—րեր: Թ Ձ—իր: **17.** Ժ, Ի, Լ Ձ—րեր: Ամփոփումն: **18.** Երուսաղէմի Ձ—րեր՝ Խ, Ծ, Կ: **19.** Եգեանցի Ձ—իրը՝ Հ: **20.** Առաջին խմբի բոլոր Ձ—րերի ծննդաբանական պատկերը: **21.** Անորոշ խմբի Ձ—րեր՝ Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Յ, Ն, Շ: **22.** Երկրորդ խմբի Ձ—րեր. *b* Ձ—իր: **23.** Եզրակացութիւններ *b*-ի մասին: **24.** Երկրորդ խմբի ուրիշ Ձ—րեր. v^5 *R*, v^1, v^6, *p*, *E*, *x*, v^7 կամ Յոյնը. Ամփոփումն եւ պատկեր Երկրորդ խմբի: **25.** Երրորդ խմբի Ձ—րեր. *a* Ձ—իր: **26.** *c* եւ c^2 Ձ—իր: **27.** *d* Ձ—իր. **28.** d^2 Ձ—իր: Ամփոփումն. Պատկեր Երրորդ խմբի եւ Ագաթանգեղոսի բոլոր Ձ—րերի: **29.** Հնագոյն ճառընտիրներ. α ճառընտիր: **30.** β ճառընտիր: **31.** Միւս ճառընտիրները. *g* եւ g^2 ճառընտիրներ: **32.** *h* ճառընտիր: **33.** *l* եւ *n* ճառընտիրներ: **34.** *s* ճառընտիր: **35.** *w* ճառընտիր: **36.** w^2 ճառընտիր: **37.** w^3 ճառընտիր: **38.** w^1 եւ *z* ճառընտիրներ: **39.** Ամփոփումն ճառընտիրների: **40.** Մեր համեմատութեան եղանակը եւ այլ հանգամանքները:

1. *Ագաթանգեղոսի Առաջին տպագրութիւնը սկսուել է Կոստանդնուպոլսում Հայոց ՌՃԾԸ (=1158) և Փրկչական 1709 թուականի մարտի 11-ին և աւարտուել է Հայոց ՌՃԾԹ (=Փրկչ. 1710) թուի ապրիլի մէկին: Ուրեմն լոյս տեսնելու բուն տարին է 1710-ը, մեզնից գրեթէ ուղիղ երկու դար առաջ: Այդ հրատարակութիւնն ունի հետևեալ ճակատը. «Գիրք վիպասանութեան՝ որ կոչի հոմանունակի Ագաթանգեղոս. Շարադրեալ զսա Ագաթանգեղոսի մեծի իմաստասիրի. Ատենադպրի Տրդատայ արքայի Հայոց: Յաղագս ծննդեան և սննդեան, և վարուց. Եւ յաճախապատում քարոզութեան սրբոյն Գրիգորի մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Եւ Տրդատայ թագաւորին Հայոց: Յամի մարդեղութեան բանին*

կենաց. ՌՉԹ. իսկ ըստ Հայոց. ՌՃԾԸ. Եւ յամսեանն մարտի ԺԱ-երորդի։ (Տպագրութեան սկսուելու թուականն է։)

Ի յերրորդ ամի Հովուապետութեան եկեղեցւոյն Քրիստոսի, տեառն Աղեքսանդրի սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց Սրբոյ Էջմիածնի։ Սորին հրամանաւ գաղափարեալ Տպագրեցաւ ի քաղաքիս Կոստանդինուպոլսոյ. ի տպարանի և ձեռամբ Գրիգորի դպրի որդւոյ Մկրտչի Մարզուանեցւոյ»։

Գրքի յառաջաբանում, որ կոչւում է «Ծանուցումն առ պայծառ ընթերցողսն», յիշւում են հրատարակութեան հանգամանքները։ Գլխաւոր կէտերը քաղուածաբար դնում ենք.

«Ըստ այսմ տարազու՝ շարժեալ և ազդեալ եղև գերերջանիկ և սրբազան հայրն հասարակաց (զ)Աղէքսանդր ամենայն Հայոց Հայրապետն ի վերուստ... սակս տպագրութեան գրոյս, որ կոչի Ագաթանգեղոս Պատմագիր... Յորժամ նորին հրամանաւ՝ ես նուաստ Աստուածատուր վարդապետ, ձեռնասուն աշակերտ ի մանկութենէ սոյն հայրապետին, գայի ի Նուիրակութիւն ի մայրաքաղաքս Բիւզանդիոն՝ եւ ինձ զգիրքս, զի բերեալ տացից մահտեսի Գրիգոր դպրին, որպէսզի տպեսցէ. և ՌՃԾԶ թուոջ և յամսեան ապրիլի եօթներորդի ժամանեալ հասի ի Կոստանդինուպօլիս. և տեսի զի խառվութիւնք յոլովք յուզեալ ի քաղաքիս, որպէս ամենեցունց յայտ է, յաղագս որոյ եղև խափանումն իրողութեանս մինչև ի թիւն ՌՃԾԸ. և ըստ կենարարի մերոյ ՌՉԹ ամին և յամսեանն ապրիլի։ Վասնորոյ կամ եղև, զի անդրէն յետս յղեցից զգիրքս առ վեհն ի սուրբ Էջմիածին։ Եւ ապա ոմն երկիւղած յաստուծոյ՝ Պարոն Գալուստ, որդի Խոճայ Մուրատի Ագուլեցւոյ Գողթնեաց և յաշխարհէն Հայոց. Սա յանդուլ խաղացմանէ շնորհաց հոգւոյն, տեսեալ նովիմբ զմայլեալ շարժեցաւ ի սէր աստուածային գանձին յանձն առնելով արդեամբք տալ օգնութիւն վերոյգրեալ տպագրապետ Գրիգոր դպրին զի տպեսցէ...»

Այս «յառաջաբան—ծանուցմանը» հետեւում են Գալուստի երկու ոտանաւորները, առաջինը նուիրուած Լուսաւորչին, երկրորդը՝ Աղեքսանդր կաթողիկոսին։ Երկու ոտանաւորների էլ սկզբնատառերը կազմում են «Բան Գալուստի է» ասացուածքը։ Այս հրատարակութիւնն ունի երեք պատկեր. առաջինը ներկայացնում է Աղեքսանդր կաթողիկոսին գահի վրայ բազմած, «Աղեքսանդր կաթողիկոսն բռն հարեալ գաւազանի Լուսաւորչին» ներքնագրութեամբ. երկրորդը՝ Տրդատ թագաւորին և Լուսաւորչինն է, «Տրդատէս արքայն Հայոց խոկլըն առաջ չարչարանաց Լուսաւորչին»՝ գրութեամբ. իսկ երրորդը՝ վարդապետութեան սկզբում, «Յաճախապատում վարդապետութիւն առն Աստուծոյ» ներքնագրութեամբ։ Ունի նաև խորան և զարդ բոլոր էջերում։ Սկզբին լուսանցքում ամեն էջ ունի իր բովանդակութիւնը մի երկու բառով նման այս խմբի Ձեռագրերին, որ մեր տպագրութեան մէջ զանց են առնուած։ Օրինակ՝ այսպէս. «Պատմագիր. Ժողովեն Խոսրովու զօրս բազումս. ելն Խոսրովու ի խնդիր արեանն Արտաւանայ. Յաղթահարեն Թագաւորին Պարսից ի Խոսրովու. գետահեղձ լինելն Անակայ (անյարմար ինչում դրուած). Խորհուրդ նենգութեան Անակայ. գալն Անակայ առ Խոսրով» եւայլն։ Ագաթանգեղոսի երկրորդ տպագրութեան

ժամանակ այս համառօտ լուսանցքագրութիւնները, կոկուելով և ընդարձակուելով՝ դարձել են գլխակարգութիւն և մանրամասն բովանդակութիւն ամբողջ գրքի, որն և թեթև փոփոխութեամբ տալիս ենք մեր յառաջաբանի վերջում։ Այս առաջին հրատարակութեան մէջ առանձին խմամքով, թաթերով և աստղանիշերով, ցոյց են տրուած աստուածաբանական-դաւանաբանական կարևոր ասացուածներն ու բառերը։ Ագաթանգեղոսից յետոյ Դաշանց Թուղթն է։ Հրատարակութեան վերջում կայ ընդարձակ յիշատակարան, որից քաղում ենք. «Փառք... որ ետ ինձ կարողութիւն՝ իւրոյ անպիտան ծառայիս Գրիգոր դպրի՝ ձեռնարկել ի գործ տպագրութեան այսմ... յորդախաղաց վտակիս, որ կոչի Ագաթանգեղոս... Որ այս սուրբ մատեանս թէպէտ անուանակոչութիւնն գոյր ի մէջ Հայոցս թէ Ագաթանգեղոս պատմագիրք. այլ ի յոլով երկիրս և յաշխարհս և ի բազում տեղիս և առ գրոց աշակերտս ոչ գտանիւր, զի ընթերցեալ օգտեսցին ի սմանէ... վասն որոյ վեհն հոգևոր Տէր Աղեքսանդր սրբազան կաթողիկոսն մեր իւրոյ սրքանուէր ձեռամբ գրեալ զօրինակն յղեալ առ նուաստութիւնս մեր և հրաման արարեալ զի տպագրեսցի այս սուրբ մատեանս... ի թուաբերութեան Փրկչին ՌՉԺ (=1710) և ի հայկազունեաց ՌՃԾԹ. ընդ հովանեաւ սրբուհւոյ Աստուածածնին, որ յարքայանիստ քաղաքին Բիւզանդիոյ և ի հայրապետութեան նորին տեառն Աղեքսանդրի... և ի յառաջնորդութեանս երկուց սրբոց աթոռոցն յերուսաղէմի և կոստանդինուպոլսի Իսահակ արհի եպիսկոպոսին, յերկրէն Էդուշեխու, ի տպարանի մեղապարտ Գրիգոր դպրի... եհաս աւարտումն սուրբ մատենիս. ՌՃԾԹ. ապրիլ Ա»։ Այս է հրատարակութեան բուն թուականը, այն է 1710, ապրիլ 1։ Յիշատակարանում մանրամասն յիշւում են գործին օժանդակողները—«Մուրադեան որդի» պարոն Գալուստն ու Յարութիւնը, որոնք նուիրեցին թղթի մի մասը. Էջմիածնի գանձապետ մահտեսի Պաղտասարը, որ Էջմիածնի գանձանակից օգնութիւն է արել. տպագրողի երեքտասանամեայ մանուկ Ներսէսը, որ «զյոլով աշխատանս կրեաց ի շարաբարդելն գրոց, (և) թէ ի սրբագրութիւնս ամենայն առաջափորձ թղթիցն տպմանց». տէր Ոհան յԱկնայ, գրքի սրբագրողը. աշխատաւոր մշակներ՝ Թանաք եփող Սահակը, ադուաշ Եսային, Մակարը։ Յիշւում է նաև «իշխան Խաչուկ Սահապետար աղան, որ հանդեաւ յԵրուսաղէմ ճանապարհին»... «որ շնորհեաց ինձ ութթևեան տպագրի մամուլս երկաթեան, յոյժ գեղեցիկ, միջնորդութեամբ յոհաննէս վարդապետի ամասիացոյ»։ Զանազան դասակարգի, աստիճանի, հասակի մարդկանց մի գեղեցիկ գործակցութիւն։ Տպագրում արաբական թուանշաններ չեն գործածուած. կան գաղափարագրեր, «երկինք, երկիր, աշխարհ, որպէս» եւայլն, որոնց ցանկը դրուած է էջ ԴՃԻԲ։

Այս բոլոր տեղեկութիւններից մեզ համար կարևորագոյնն է՝ տպագրին իբրև գաղափար ծառայող Ձեռագրի մասինը։ Այդ միակ Զ-ը, ինչպէս տեսանք, ընդօրինակուած է եղել նոյն ինքն Աղեքսանդր կաթողիկոսի ձեռքով Հայոց ՌՃԾԶ թուի ապրիլի 7-ից առաջ, (1707)։ Մանրամասն համեմատութիւնը, ինչպէս և առաջին ակնարկից նկատելի գրքի սկսուածքը «Ի ժամանակաց Թագաւորութեան Պարթևաց...» ցոյց

կենաց. ՌԷՃԹ. իսկ ըստ Հայոց. ՌՃԾԸ. Եւ յամսեանն մարտի ԺԱ. երորդի։ (Տպագրութեան սկսուելու թուականն է։)

Ի յերրորդ ամի Հովուապետութեան նկնդեցւոյն Տէրտեառ, տեառն Աղեքսանդրի սրբազան կաթողիկոսին ամենայն Հայոց Սրբոյ Էջմիածնի։ Սորին հրամանաւ գաղափարեալ Տպագրեցաւ ի քաղաքիս Կոստանդինուպօլսոյ. ի տպարանի և ձեռամբ Գրիգորի դպրի որդւոյ Մկրտչի Մարզուանեցւոյ»։

Գրքի յառաջաբանում, որ կոչւում է «Ծանուցումն առ պայծառ ընթերցօղսն», յիշւում են հրատարակութեան հանգամանքները։ Գլխաւոր կէտերը քաղուածաբար դնում ենք.

«Ըստ այսմ տարազու՝ շարժեալ և ազդեալ եղև գերերջանիկ և սրբազան հայրն հասարակաց (զ)Աղէքսանդր ամենայն Հայոց Հայրապետն ի վերուստ... սակս տպագրութեան գրոյս, որ կոչի Ագաթանգեղոս Պատմագիր... Յորժամ նորին հրամանաւ՝ ես նուաստ Աստուածատուր վարդապետ, ձեռնասուն աշակերտ ի մանկութենէ սորին հայրապետին, գայի ի նուիրակութիւն ի մայրաքաղաքս Բիւզանդիոյ՝ եւ ինձ գտեալ զգիրքս, զի բերեալ տացից մահտեսի Գրիգոր դպրին, որպէսզի տպեսցէ. և ՌՃԾԶ թուոյ և յամսեան ապրիլի եօթներորդի ժամանեալ հասի ի Կոստանդնուպօլիս. և տեսի զի խառվութիւնք յոլովք յուզիւր ի քաղաքիս, որպէս ամենեցունց յայտ է, յաղագս որոյ եղև խափանումն իրողութեանս մինչև ի թիւն ՌՃԾԸ. և ըստ կենարարի մերոյ ՌԷՃԹ ամին և յամսեանն ապրիլի։ Վասնորոյ կամ եղև, զի անդրէն յետս յղեցից զգիրքս առ վեհն ի սուրբ Էջմիածին։ Եւ ապա ումն երկիւղած յաստուծոյ՝ Պարոն Գալուստ, որդի Խոճայ Մուրատի Ագուլեցւոյ Գողթնեաց և յաշխարհէն Հայոց. Սա յանդուլ խաղացմանէ շնորհաց հոգւոյն, ունիմ նովիմ զմայլեալ շարժեցաւ ի սէր աստուածային գանձին յանձն առնելով արդեամբք տալ օգնութիւն վերոյգրեալ տպագրապետ Գրիգոր դպրին զի տպեսցէ...»

Այս «յառաջաբան—ծանուցմանը» հետևում են Գալուստի երկու ոտանաւորները, առաջինը նուիրուած Լուսաւորչին, երկրորդը՝ Աղեքսանդր կաթողիկոսին։ Երկու ոտանաւորների էլ սկզբնատառերը կազմում են «Բան Գալուստի է» ասացուածը։ Այս հրատարակութիւնն ունի երեք պատկեր. առաջինը ներկայացնում է Աղեքսանդր կաթողիկոսին գահի վրայ բազմած, «Աղեքսանդր կաթողիկոսն բուռն հարեալ զաւազանի Լուսաւորչին» ներքնագրութեամբ. երկրորդը՝ Տրդատ թագաւորին և Լուսաւորչինն է, «Տրդատէս արքայն Հայոց խնկիզըն առաջ չարչարանաց Լուսաւորչին»՝ գրութեամբ. իսկ երրորդը՝ վարդապետութեան սկզբում, «Յաճախապատում վարդապետութիւն առն Աստուծոյ» ներքնագրութեամբ։ Ունի նաև խորան և զարդ բոլոր էջերում։ Սորին լուսանցքում ամէն էջ ունի իր բովանդակութիւնը մի երկու բառով նման այս խմբի Ձեռագրերին, որ մեր տպագրութեան մէջ զանց են առնուած։ Օրինակ՝ այսպէս. «Պատմագիր. ժողովեն Խոսրովու զօրս բազումս. ելն Խոսրովու ի խնդիր արեանն Արտաւանայ. Յաղթահարեն թագաւորին Պարսից ի Խոսրովու. գետահեղձ լինելն Անակայ (անյարմար իջնում դրուած). Խորհուրդ նենգութեան Անակայ. գալն Անակայ առ Խոսրով» եւայլն։ Ագաթանգեղոսի երկրորդ տպագրութեան

ժամանակ այս համառօտ լուսանցքագրութիւնները, կոկուելով և ընդարձակուելով՝ դարձել են գլխակարգութիւն և մանրամասն բովանդակութիւն ամբողջ գրքի, որն և թեթև փոփոխութեամբ տալիս ենք մեր յառաջաբանի վերջում։ Այս առաջին հրատարակութեան մէջ առանձին խմաքով, թաթերով և աստղանիշերով, ցոյց են տրուած աստուածաբանական-դաւանաբանական կարևոր ասացուածներն ու բառերը։ Ագաթանգեղոսից յետոյ Դաշանց թուղթն է։ Հրատարակութեան վերջում կայ ընդարձակ յիշատակարան, որից քաղում ենք. «Փառք... որ ետ ինձ կարողութիւն՝ իբրոյ անպիտան ծառայիս Գրիգոր դպրի՝ ձեռնարկել ի գործ տպագրութեան այսմ... յորդախաղաց վտակիս, որ կոչի Ագաթանգեղոս... Որ այս սուրբ մատեանս թէպէտ անուանակոչութիւնն գոյր ի մէջ Հայոցս թէ Ագաթանգեղոս պատմագիրք. այլ ի յոլով երկիրս և յաշխարհս և ի բազում տեղիս և առ գրոց աշակերտս ոչ գտանիւր, զի ընթերցեալ օգտեսցին ի սմանէ... վասն որոյ վեհն հոգևոր Տէր Աղեքսանդր սրբազան կաթողիկոսն մեր իւրոյ սրբանուէր ձեռամբ գրեալ զօրինակն յղեալ առ նուաստութիւնս մեր և հրաման արարեալ զի տպագրեսցի այս սուրբ մատեանս... ի թուաբերութեան Փրկչին ՌԷՃԺ (=1710) և ի հայկազունեաց ՌՃԾԹ. ընդ հովանեաւ սրբուհւոյ Աստուածածնին, որ յարքայանիստ քաղաքին Բիւզանդիոյ և ի հայրապետութեան նոյն տեառն Աղեքսանդրի... և ի յառաջնորդութեանս երկուց սրբոց աթոռոցն յերուսաղէմի և կոստանդնուպօլսի Իսահակ արհեպիսկոպոսին, յերկրէն Եդուչեխու, ի տպարանի մեղապարտ Գրիգոր դպրի... եհաս աւարտումն սուրբ մատենիս. ՌՃԾԹ. ապրիլ Ա»։ Այս է հրատարակութեան բուն թուականը, այն է 1710, ապրիլ 1։ Յիշատակարանում մանրամասն յիշւում են գործին օժանդակողները—«Մուրադեան որդի» պարոն Գալուստն ու Յարութիւնը, որոնք նուիրեցին թղթի մի մասը. Էջմիածնի գանձապետ մահտեսի Պաղտասարը, որ Էջմիածնի գանձանակից օգնութիւն է արել. տպագրողի երեքտասանամեայ մանուկ Ներսէսը, որ «զյոլով աշխատանս կրեաց ի շարաբարդելն գրոց, (և) թէ ի սրբագրութիւնս ամենայն առաջափորձ թղթիցն տպմանց». տէր Ոհան յԱկնայ, գրքի սրբագրողը. աշխատաւոր մշակներ՝ Թանաք եփող Սահակը, ադուաշ Եսային, Մակարը։ Յիշւում է նաև «իշխան Խաչուկ Սահապիեար ագան, որ հանդերձ յերուսաղէմ ճանապարհին»... «որ շնորհեաց ինձ ութեւեան տպագրի մամուլս երկաթեան, յոյժ գեղեցիկ, միջնորդութեամբ յոհաննէս վարդապետի ամասիացւոյ»։ Զանազան դասակարգի, աստիճանի, հասակի մարդկանց մի գեղեցիկ գործակցութիւն։ Տպագրում արաբական թուանշաններ չեն գործածուած. կան զաղափարագրեր, «երկինք, երկիր, աշխարհ, որպէս» եւայլն, որոնց ցանկը դրուած է էջ ԴՃԻԲ։

Այս բոլոր տեղեկութիւններից մեզ համար կարևորագոյնն է՝ տպագրին իբրև գաղափար ծառայող Ձեռագրի մասին։ Այդ միակ Ձ-ը, ինչպէս տեսանք, ընդօրինակուած է եղել նոյն ինքն Աղեքսանդր կաթողիկոսի ձեռքով Հայոց ՌՃԾԶ թուի ապրիլի 7-ից առաջ, (1707)։ Մանրամասն համեմատութիւնը, ինչպէս և առաջին ակնարկից նկատելի գրքի սկսուածքը «Ի ժամանակաց թագաւորութեան Պարթևաց...» ցոյց

են տալիս, որ այս ձեռագիրը, ուստի և Առաջին տպագիրը, որ մեր հրատարակության մեջ նշանակված է k տառով՝ պատկանում են Գ-ԵԷ ձեռագրախմբին։ Այս editio princeps-ը ամենայն իրավամբ կարելի է կոչել Էջմիածնի հրատարակություն, ինչպես և մի տեղ յիշատակարանում ասված է «(Հոգին սուրբ) շնորհեաց մեզ կարողութիւն տպագրել ի տպարանիս մերում յանուն սուրբ Էջմիածնի»։

2. *Երկրորդ տպագրությունն* ունի հետևյալ ճակատը. «Ագաթանգեղոս Յորում պարունակի պատմութիւն Տրդատայ արքայի և սրբոյն Գրիգորի։ Եւ ևս աստուածախօս վարդապետութիւն նորին սրբոյն Գ-ի Լուսաւորչին մերոյ։ Վեհափառ հրամանաւ տեառն տեառն Կարապետի սրբազան և աստուածարեալ արքեպիսկոպոսի, և արժանաժառանգ պատրիարգի Թագաւորեալ մայրաքաղաքիս Կ—ոյ։ Ի տիպ արձանացեալ յամի Տեառն 1822 յՕրթագիւղ, ի տպարանի Պօղոսի Արապեան»։ Այս տպագիրն առաջին տպագրի նման ունի Հաւատամքը և Դաշանց թուղթը։ Կարճ յառաջաբանում հրատարակիչ Ճանիկ մահտեսի Սիմէոնեան տալիս է հետևյալ կարևոր տեղեկությունները։ «...Այս մատեան սքանչելի՝ թէպէտ և տպագրեալ էր ի Կոստանդնուպօլիս, յամի Տեառն 1709 (ինչպէս տեսանք աւելի ճիշտ կլինի ասել 1710), բայց քանզի անցմամբ ժամանակաց մաշեալ և պակասեալ՝ դժուարագիւտ էր ընթերցասիրաց, սմին իրի հոգացաք այժմ նորոգ տպագրութեամբ սեղանաւորել ամենեցուն, ըստ ուղղագիր օրինակին՝ զոր բարեացապարտ պատուելի Գէորգ դպիրն Պալատական՝ բաղդատութեամբ ընդ հնագիր բնաբնկագրոյն զաղափարի՝ մաքրեալ էր ի վրիպակաց և յայլայլութեանց մուծելոց յանհմտութենէ գրչաց և յանհոգութենէ տպագրողաց. ուր նա ինքեան իւրով գրչաւ գրեալ էր յիշատակարան այսու օրինակաւ. «Գիրքս որ կոչի Ագաթանգեղոս, ի բազում պղտորեալ և մթարեալ իմացուածոցն իւրոց՝ պայծառացաւ. և ի շատ պակասութեանց և թերութեանցն զերծեալ՝ լրացաւ... մեղուաջան աշխատութեամբ որումն Գէորգայ դպրի Կոստանդնուպօլսեցւոյ, (վերը կոչուեց «պալատական» այսինքն Կ. պոլսի «Պալատ» թաղից), հայելով ի ձեռագիր օրինակ ինչ վաղեմի, որ թէպէտ չունէր յայտնի ցոյց ամի գրչութեան իւրոյ թուականաւ նշանակեալ, սակայն որպէս ցուցանէր՝ արդեամբ յոյժ ընտիր էր։ Յորոյ վերայ զուն գործեալ ջան եդ, և փոխադրեաց զնոյն անպակաս առ ի տպելոյ և չակերտիւք և այլ զինչ և իցէ նշանախեցիւք զրոշմեաց ի յէջսն և ի լուսանցսն. ի քաղաքի արքայականի Բիւզանդիոնի, յամի Տեառն 1770, ի գարնան եղանակի։ Իսկ գրչեալ օրինակն գծեալ էր փոքր գրիչն յԱմիթ քաղաքի»։

Ուրեմն այս Բ. տպագիրը, բացի Ա տպագրից օգտվել է նաև Պալատցի Գէորգ դպրի կազմած բաղդատությունից, որին հիմք ծառայել է Ամիթում գրված մի անթվական ձեռագիր։ Ճանիկ մահտեսի Սիմէոնեանը Բ տպագրի լոկ հրատարակիչն է։ Այս հրատարակության գրական աշխատավորն է Գրիգոր դպիր Փեշտմալճեան, որ խնամքով օգտվել է Գէորգ դպրի բաղդատությունից, զանց առնելով նշանակել Ա տպագրի և այդ բաղդատության տարբերությունը։ Ամբողջ Ագաթան-

գեղոսը բաժանել է գլուխների և կազմել մանրամասն գլխակարգություն, դնելով նույնը և վերջում իբրև բովանդակություն գրքի։ Չհաշվելով Ագաթանգեղոսի յառաջաբանը, որ ինչպես Ա և Բ տպագրերում, նաև ԱԲԳԴՆԶԷԸ ձեռագրերում պակասում «համառօտ» յառաջաբանն է՝ Փեշտմալճեանի գլխակարգությամբ Ագաթանգեղոսի առաջին մասը (վարք և պատմություն Գրիգորի) ԼԴ գլուխ է, երկրորդ մասը (Վարդապետություն)՝ ՀԹ գլուխ, երրորդ մասը՝ ԼԸ գլուխ. ընդ ամենը ուրեմն 151 գլուխ, որ Վենետիկեան հրատարակությունը վերածել է 120 գլխի, առանց գլխակարգության և բովանդակության։ Մեր նոր հրատարակության մեջ պահեցինք վենետիկեան բաժանմունքը, կցելով դրան մեր նախաբանի վերջում և Փեշտմալճեանի բովանդակությունը (որ լոկ գլխակարգութեանց ի մի հաւաքումն է), ավելացնելով գործածողների դյուրության համար և մեր հատուածաթուերը։

Երկրորդ տպագիրը մեր նոր հրատարակության մեջ նշանակված է O տառով (=Օրթագիւղ)։ Այս Բ տպագրի հիմք կազմող Ամիթի ձեռագիրը, ինչպես երևում է մեր բաղդատություններից՝ բոլորովին մոտ է Դ ձեռագրին։ Բնագրի տեսակէտով Բ տպագիրը լավ է առաջին տպագրից և ունի շատ յաջող ընթերցվածներ։

3. *Երրորդ տպագրությունն* եղել է Վենետիկում 1835-ին։ Այս հրատարակության հիմք են ծառայել (տես հրատարակության յառաջաբանը) հետևյալ օրինակները.

Ա. Պարիզի ձեռագիրը, որի յիշատակարանն է. «Գրեալ ի Վարդանայ քահանայէ ի թուականիս Հայոց ՉԳ. (703=Փրկչական 1254) ի քաղաքին Ռիմ, ընդ հովանեաւ սուրբ տաճարին, որ յանուն սուրբ աւետարանչացն Յովհաննու և Մատթէոսի, որ էր նա հոգեւորն Հայոց»։ Այս ձեռագրի գլխավոր նորությունը՝ ամբողջական «յառաջաբան» ունենալն է, որով լրացուեց նախկին տպագրերի պակասը՝ «առ ընկերս և անուն—ժամանակաց գալոցն իցեն». (մեր հրատարակության § 2, տ. 8—§ 15, տ. 19)։ Ունի և այլ բազմաթիվ կարևոր և անկարևոր տարբերություններ։ Այս միակ հայ ձեռագիրն է, որ ունի Տիրիկէս և Կիւրակոս եպիսկոպոսների անունները, որով եպիսկոպոսների 12 թիվը լրանում է (§ 845). Նույնն ունինք այժմ նաև Մառի հրատ. Արաբ Ագաթանգեղոսից։ Միւս յատուկ յիշուած ընթերցվածներն են «մահու նուիրեցան», փխ. հին տպագրության «մահու նման երևեցան». ունին և ԱԲ (§ 482, ծ. 8) Պարիզեանի նման։ § 482, տ. 5 «ոչ ծանուցեալ», ՆԱԲ չիք ոչ. ուրեմն ունի միայն պարիզեանը. § 355, «Աստուած... անփոփոխ է». ad «անփոփոխ են», Ա «անանփոփ», Բ «անանփոխ», միւսները անփոփ։ Ուրեմն Պարիզեանը և ad-ն «անփոփոխ» ունին, մինչդեռ ԱԲ-ի խումբը նախնաբար՝ (չհաշուելով աղճատումները) «անանփոփ», որ թւում է լավագոյնը։ § 477 «Գոչեաց [Յիսուս] ի ձայն մեծ». abdԱԲ «կոչեաց իսկ Եսայի», զանազան մանր տարբերություններով (տ. ծ. 11)։ Այստեղ անշուշտ նախնաբար եղել է Յիսուս անուան տառական ձև, յետոյ դուրս ձգուած կամ շփոթմամբ Եսայի կարդացուած։ § 424 «և յետոյ անհետ՝ չէ ի միջի». ԱԲ «...անհետ չմիջի», Ն «...ոչ ի միջի», ա «...ոչինչ ի միջի»։

Որովհետև մեր հրատարակութեան մէջ t-ն է հիմք առնուած (միջնորդաբար բղխած Պարիզեանից), ուստի և այս ընթերցուածները առանց յատուկ յիշատակութեան մտել են բնագրի մէջ։ Իսկ տեղ-տեղ, երբ հարկ է համարուել յատկապէս յիշել Պարիզեանը՝ մեր տպագրի մէջ այդ նշանակուած է v^1 (այսինքն Վենետիկեան հրատարակութեան Ա. օրինակ)։

Բ. օրինակն է «բնաւր, գրչագիր հին, գրեալ ի Դերջան, ի թուականիս Հայոց ՉՂԹ» (799=Փրկչ. 1350)։ Այս ձեռագիրն ունի արդէն Սեղբեստրոս ընթերցուածը փոխանակ Եւսեբիոսի. (տ. մանրամասն § 875, ծ. 4)։ Ուրեմն մեզ յայտնի հնագոյն օրինակն է «Սեղբեստրոս» ընթերցածով։ Թէ Ա. թէ Բ օրինակներում չկայ «Դաշանց թուղթը»։ Մի երկու տեղ, երբ մեզ յայտնի է եղել այս Բ օրինակից ընթերցուած՝ նշանակել ենք v^2։

Գ. օրինակը՝ «Գրեալ յԱմիթ քաղաքի, անթուական։ Յօրինակէ առեալ է վերջին տպագիր Կոստանդնուպոլսոյ յամի Տեառն 1824»։ Պոլսի կամ Օրթագիւղի տպագիրն եղել է 1822-ին. ուրեմն 1824-ը վրիպակ է։ Բայց հետաքրքրական է, որ նոյն 1824 թուականն ունի և Զարբհանալեանը, (Մատենագրութիւն, 1883, էջ 5). նոյնը և Տաշեանը Վիեննայի Մխիթարեան ձեռագրերի Ցուցակի յանկում։ Նոյնը և «Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ ատորի եպիսկոպոսի», էջ ա.։ Թերևս Պոլսում 1824-ին եղել է արտատպութիւն 1822-ի հրատարակութիւնից։ Յամենայն դէպս՝ մեր ձեռքին եղած Օրթագիւղի հրատարակութեան օրինակը կրում է «յամի Տեառն 1822.» (տ. վերը՝ երկրորդ տպագրութիւն)։ Վենետիկի այս օրինակը, ուրեմն Ամիթի ձեռագիրը՝ մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v^3։

Դ. «օրինակն է առաջին տպ. Կոստ. յամի Տեառն 1709» (=1710)։ Վենետիկի այս օրինակը մի քանի տեղ նշանակել ենք v^4. բուն տպագրից առնուած համեմատութիւնները, ընդարձակ չափով, մանաւանդ Ագաթանգեղոսի առաջին մասում՝ նշանակուած են k (տ. վերը առաջին տպագրութիւն)։ Ուրեմն k և v^4 նոյնն են։ Երկուսն էլ բղխում են Աղեքսանդր կաթողիկոսի ինքնաձեռագիր օրինակից։

Ե. «օրինակն է գրչագիր նոր՝ գրեալ ի Թուիս Հայոց ՌՃԽԶ (1146 =Փրկչ. 1697)». մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v^5։

Զ. «օրինակն է նոտրագիր, անկատար, գրեալ ի Լեհաստան։ Բազում մասամբք սա զհետ ընթանայ Ա. օրինակին Փարիզեան»։ Մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v^6։ Ուշադրութեան արժանի է այս օրինակը՝ Պարիզեանի հետ ունեցած նմանութեամբը։

Է. «Յունարէն օր. Ագաթանգեղոսի։ Ի սմա պակասի վարդապետութիւն Լուսաւորչին. և ի կարգի եւ պատմութեան ուրեք ուրեք համառօտեալ է» ևայլն. մեր այս հրատարակութեան մէջ նշանակուած է v^7, բայց աւելի յաճախ՝ Յոյնը։

Ուրեմն Վենետիկեան եօթն օրինակներից v^7, v^4 ձեռագիր չեն։ v^3 երկրորդ տպագրում (մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած o տառով) գործածուած ձեռագիրն է։ v^1 և v^6 Պարիզեանն է և նրան մերձաւոր ազգակից Լեհաստանում գրուած թերատ ձեռագիրը։ Սրանք Թիֆլիսի հրատարակութեամբ (=t) առնուած են մեր համեմատութեան մէջ ընդարձակ չափով։

Մնում են աւելի անծանօթ v^5 և v^2։ Բայց բարեբախտաբար v^5-ից մեզ ծանօթ է մի կարևոր ընթերցուած—«Տաճար փեսայ Արտաւանայ» ևայլն (տես § 121, ծ. 3), որով ապահովապէս որոշւում է, որ v^5 պատկանում է մեր Ն-ի խմբին։ v^2-ից երկու ընթերցուած է միայն մեզ յայտնի. «փառական շնմակաց» (տ. § 211, ծ. 5) և «Սեղբեստրոս» (տ. § 875, ծ. 4), որ շատ քիչ է՝ ապահովաբար խումբը որոշելու համար։

Վենետիկեան այս հրատարակութիւնը մինչև այժմ եղածներից լաւագոյնն է, թէև բաւական ուղիղ ընթերցուածներ երկրորդ տպագրից անուշադիր է թողել և իր տրամադրութեան տակ եղած ձեռագրերից շատ վայր ի վերոյ է օգտուել, առնելով նրանցից գրեթէ ոչինչ, և հետևելով միմիայն Պարիզեանին, և այս որչափ հաւատարմութեամբ՝ մեզ անյայտ է։ Հրատարակութեան վերջում (էջ 661—671) տալիս է «կարևոր» ընթերցուածների ցուցակ, մեծ մասամբ առանց նշանակելու թէ ինչ ընթերցուած ինչ Ձ—ից է։ Այս բոլոր ընթերցուածներն առնուած են մեր հրատարակութեան մէջ՝ երբ յայտնի է ձեռագիրը՝ v^1—v^7 տառերով, երբ անյայտ է ձեռագիրը՝ v տառով, առանց թուանշանի։ Ուրեմն v-ն ոչ թէ մի, այլ տարբեր ձեռագրեր է նշանակում, ուստի և միաժամանակ տեղ-տեղ ունինք մի քանի հատ v, միևնոյն բառի տարբեր ընթերցուածներ նշանակող։

4. Չորրորդ տպագրութիւն Ագաթանգեղոսի՝ Վենետիկում 1862-ին, լոկ արտատպութիւն է երրորդ տպագրից, «զուրկ նաև, Տաշեանի խօսքերով ասած, դոյզն յառաջաբանէն և վարկպարագի ձեռագրաց համեմատութենէն»։ Մի երկու տեղ, ինչպէս երևաց մեր համեմատութիւնից՝ երրորդ տպագրի վերջում եղած ընթերցուածներից մտել են սրա բնագրի մէջ։

Հինգերորդ տպագրութիւնը՝ Թիֆլիսում, 1883-ին, Հրատարակչական Ընկերութեան ձեռքով, լոկ արտատպութիւն է չորրորդ տպագրից, մի տեղ տող բաց թողած, և մի երկու վրիպակներով։ Այս տպագիրն ընտրեցինք մենք մեր համեմատութեան համար, նշանակելով t տառով, որովհետև մատչելի և համեմատաբար շատ տարածուած է ուսանողների մէջ. t-ն ուրեմն ներկայացնում է Պարիզեան ձեռագիրը, հարկաւ այն չափով՝ որ չափով որ նա գործ է ածուած Վենետիկեան հրատարակութեանց մէջ։ Չորրորդ և Հինգերորդ տպագիրները այսպիսով ձեռագրական ոչ մի նորութիւն չունին։

5. Մեր անմիջապէս գործածած ձեռագրերին անցնելուց առաջ կարևոր է մի քանի խօսք ասել և հետևեալ երկերի մասին, որոնք ձե-

ռագրական նոր նիւթ են տալիս Ագաթանգեղոսի հայ բնագրի վերականգնման համար։—Նոր Բառգիրք Հայկազեան լեզուի, երկու հատոր, 1836 և 1837 թուին Վենետիկ, (մեր հրատարակութեան մէջ նշանակուած Հայկ. Բառ.), պարունակում է բազմաթիւ վկայութիւններ Ագաթանգեղոսից, ոչ միայն տպագրերից այլ և, ինչպէս երևում ուշագիր քաղուածութիւնից՝ զանազան վենետիկեան ձեռագրերից։ Բնագիրը կազմելու ժամանակ հարկ համարեցինք մեծ չափով օգտուել այդ վկայութիւններից։ Մեր ենթադրած ազգակցութիւնը Ն ձեռագրի և v^5-ի (տ. վերը) հաստատուեց և Հայկ. Բառ.-ից։ Այստեղ կան վկայութիւններ, որոնք կարող են առնուած լինել մի միայն Ն-ի նման մի ձեռագրից, և որովհետև գիտենք, որ այդպիսի մէկը կայ Վենետիկում—v^5, ուստի և դժուար չէ մակաբերել, որ այդ վկայութիւնները բղխում են v^5-ից։

Վիեննայի Մխիթարեանների կրկնագիր Ագաթանգեղոսի մասին եղած տեղեկութիւններ և հրատարակուած ընթերցուածներ։ Մենք շատ քիչ բան ենք ունեցել ձեռքի տակ. քաղել ենք այն բոլոր ընթերցուածները, որ յառաջ են բերուած Զարբհանալեան Հ. Գարեգինի Հին Դպրութեան (1897) էջ 232—233, նշանակելով ք տառով։ Դժբախտաբար ձեռքի տակ չենք ունեցել Ե. Վ. Զագրճեանի աւելի կարևոր աշխատութիւնը այդ մասին (Եւրոպա լրագիր 1848, թիւ 6, 8, 9) և այս պակասը լրացնելու համար դիմեցինք Հ. Գ. Վ. Գալէմքարեանին, խնդրելով, եթէ հնարաւոր է՝ տալ մեր հրատարակութեան համար իւր պատրաստած աշխատութիւնը, ուր «վերջնականապէս ընթերցած է (կրկնագրից) այժմ ընթեռնլի ամեն էջ և ուղղած (—ամբողջն իբր 120 էջ—)... որ և այս ամենն ոչ շատ ժամանակէն ի լոյս պիտի հանէ» (տ. Տաշեան Ցուցակ. էջ 265)։ Բայց տեղեկանալով, որ Հ. Գալէմքարեանը մտադիր է առանձին հատորով հրատարակել իւր աշխատութիւնը՝ որոշեցինք առ այժմ բաւականանալ այս քչով, սպասելով որ խոստացուածը լոյս տեսնի։ Մեր ունեցած ընթերցուածներից երևում է, որ ք-ն մօտ է աւելի ՆէԱԲ խմբակցութեան, քան acdβ-ին (որոնց մասին տես վարը)։ Յուսալու է, որ այս մեր հրատարակութիւնը, բաղդատութեան նոր նիւթ տալով, դիւրացնէ կրկնագրի աւելի լրիւ վերծանութիւնը։ Կրկնագրի մասին աւելի մանրամասնութիւններ տես Տաշեան Ցուցակ № 56, էջ 261։

Նորայր Բիւզանդացու «Կորիւն վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք, Տփղիս 1900»։ Այս մանրակրկիտ և լուրջ աշխատութեան մէջ Ագաթանգեղոսի շատ ուղղութիւններ և ընթերցուածներ կան, վերջիններս առնուած են մեծ մասամբ Եղեանի ձեռագրից։ Այս ձեռագիրը, ինչպէս տեսնելու ենք ներքևում, պատկանելով մեր ԱԲ խմբին՝ մեզ առանձին նորութիւն չէ տալիս. իսկ այն տեղերը, ուր մէջ են բերուած Բիւզանդացու սրբագրութիւնները կամ կարծիքները՝ նշանակուած են Նոր. Բիւզ. Կոր. համառօտութեամբ։ Մի քանի կարևոր դիտողութիւններ չեն առնուած մեր հրատարակութեան մէջ, մանաւանդ սկզբի մասերում, ուր աշխատեցինք ըստ կարելւոյն չհեռանալ մեր ձեռագրերի տուածներից։ Այդպիսիներից յիշելու է Բիւզանդացու առաջարկած ուղ-

ղութիւնները—«գիրս մատենագրել», փխ. «գիրս մատենագրել» (§ 7) «ընդ կոյս կոյս հարկանելոյ», փխ. «ընդ կոյս հարկանելոյ» (§ 13) են, որոնք թէև չեն արդարանում մեր ձեռագրերով՝ բայց ընդունելի են թւում։ Նոյնը պիտի ասել Բիւզանդացու առաջարկած կէտադրութեան համար. «և սատացի նոցա, ընթերցեալ զԹորգոմայ ազգիս», փխ. «և սատացի նոցա։ Ընթերցեալ...» (§ 15 և 16)։

6. Այժմ անցնենք անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած ձեռագրերին։ Առաջին իսկ հայեացքից Ագաթանգեղոսի ձեռագրերը արտաքին նշաններով կարելի է բաժանել երկու մեծ խմբակցութեան։ Դրանցից առաջին խումբը, ձեռագրերի մեծամասնութիւնը, ունին առաջին և երկրորդ հրատարակութեան կարճ յառաջաբանը, § 2-ի և § 15-ի միջև եղած մեծ պակասով։ Ներքևում առաջ բերուած ԱԲԳԴԵԶԷ ձեռագրերը, նաև Ը ձեռագիրը, որ «յառաջաբանը» չունի, սակայն դատարկ թուղթ է թողել՝ յետոյ լրացնելու համար, տպագրերից Է և օ-ն, ուրեմն և դրանց հիմք ծառայող ձեռագրերը՝ Աղեքսանդր կաթողիկոսի, այժմ անյայտ, ընդօրինակութիւնը, Վենետկի v^3, v^4, Մ. Թամամշեանի և Եղեանի օրինակները. ուրեմն առ այժմ ընդամենը տասներկու ձեռագիր և երկու տպագիր, չունին յառաջաբանի մեծ հատուածը՝ «առ ընկերս և անուն—ժամանակաց գալոցն իցեն» (§ 2, ծան. 7)։ Ակներև է, որ այս պակասը առաջ է եկել մեքենապէս, ձեռագրից ամբողջ տետր դուրս ընկնելով։ Գիտակցական փոփոխութեան կամ խմբագրութեան մասին այստեղ խօսք չէ կարող լինել, քանի որ միտքը մնում է թերի և պակասն զգացւում է նոյն-իսկ առաջին ակնարկից։

Եւ իսկապէս, մանրամասն համեմատութիւնը, ամբողջ այս խմբի տուած ընթերցուածները և բոլոր առանձնայատկութիւնները անհրաժեշտ կերպով ապացուցեցին, որ այդ արտաքին նշանին համապատասխանում է և ներքինը—բոլոր գլխաւոր ընթերցուածների նոյնութիւնը, հարկաւ չհաշուած՝ ժամանակի ընթացքում բազմաթիւ ընդօրինակութիւններից հետզհետէ առաջացած սխալներն ու այլափոխութիւնները։ Եթէ մեզ հնարաւոր լինէր գտնել այս խմբի մայր ձեռագիրը՝ կարելի կլինէր առանց որևէ կորուստի դուրս ձգել հրատարակութիւնից բոլոր ընդօրինակութեանց աւելորդ ընթերցուածները։ Բայց քանի որ այդ չկայ՝ մեզ մնում է անցնել աւելի մանրամասնութեանց, տալով նախ մի մայր ձեռագրից բղխած այդ ընդօրինակութեանց համառօտ նկարագիրը և ապա իւրաքանչիւրի գնահատութիւնը և խմբակցութեանց ստորաբաժանումը։

Անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած ձեռագրերը դասաւորում ենք ժամանակի կարգով, նշանակելով հայ տառերով։

7. Ա. № 1617 (Կարենեան ցուցակ 1615), մեծ. 27×18 հրդմտ։ կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն։ Բովանդակութիւն—Ագաթանգեղոս, Թուղթ Դաշանց, Պատմութիւն զարմից Լուսաւորչին, Տեսիլ սրբոյն Սահակայ, Պատմութիւն Եղիշէի։ Գրուած Բաղէշ, Խնդրակատար մենաստանում. գրիչ՝ Յակոբ սարկաւագ. յիշատակարան տ. մեր հրատարա-

կութեան էջ 372. այլ յիշատակարան Ագաթանգեղոսի (Հաւատամքի) վերջում այսպէս. «Փառք... որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ և մեղսամած մատանցս ծրել զպատմութիւն երից երանեալ և երջանիկ հօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ի սուրբ ուխտս Անդրակատար ի Բաղէշ քաղաքի ի թվ. ՌԺԸ (1018=1569 Փրկչական): Եւ Յակոբոս գծագրեցի ձեռամբ իմով, որ յետինս եմ ի չարս բանաւորաց, անուամբ սարկաւագ...»: Յիշւում են Ներսէս բարոնապետ (Ամկեցի) եւ այլք. տ. էջ 372: Գիրքը եղել է և Վարագում: Ագաթանգեղոսի և Դաշանց թղթի սկզբին, սորբին լուսանցքում, կայ հետևեալը. «Գիրքս յիշատակ է Կարապետ վարդապետին ի դուռն Վարագա սուրբ Նշանին»: Գրքի վերջին յիշատակարանից առնում ենք հետևեալը, նոյն գրչից. «...ի հայրապետութեան տէր Միքայէլին, ի թագաւորութեան աշխարհակալ արքային Սուլթան Սէլիմ Խոնդքարին, ի յայսմ ամի գրեցաւ գիրքս, ի դառն և ի չար ժամանակի...»: Ձեռագիրս ունի զարդեր և մի քանի պատկեր. նկարողն է Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի Մարդորդեցի: Այս Բաղիշեցի Վարդանը չպէտք է շփոթել Բ ձեռագրի Վարդան Բաղիշեցու հետ: Մարդորդեցին մի դարով առաջ է վերջին Վարդանից: Համառօտութեան համար զանց ենք առնում աւելի մանրամասն նկարագրութիւնը:

Այս ձեռագրի գլխաւոր յատկանիշն է օ գրութիւնը (զօակ=զաւակ) գրեթէ առանց բացառութեան, և Ագաթանգեղոսում Զենոբ Գլակից առնուած ընդմիջարկութիւնը. տես. մեր հրատ. § 34, ծան. 13:

8. Բ. № 611 Գէորգեան ցուցակ (նախկին համար 2463). Պատմագիրների ժողովածու, մանրամասն նկարագրուած Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի «Խորենացու պատմութեան ուսումնասիրութեան» մէջ (Արարատ 1891, էջ 542—549. առանձին արտատպութիւն 1896, Վաղարշապատ) գլ. Դ: Աւելի համառօտ՝ «Ղազար Փարպեցու ձեռագիրը» յօդուածում B տառի տակ (Արարատ 1901, նոյեմբ.—դեկտեմբ.): Նորից նկարագրուած այս «Պատմագիրք Հայոց» հրատարակութեան մէջ, Ղազար Փարպեցի, յառաջաբան Ստեփան Մալխասեանցի, էջ Ե—Զ. ուստի դնում ենք միայն մեզ կարևորը:

Մեծութիւն 19×25, կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, ընտիր գրչութիւն: Ստացող Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի, գրիչ Պօղոս երէց Գաւըռցի. գրութեան տեղը Բաղէշ, սուրբ ուխտ Յովհաննու Մկրտչի—Ամրդօլու վանք. թուականը ՌՃԻԱ (=Փրկչ. 1672. տես ընդարձակ յիշատակարանը «Վարդապետութեան» վերջում, էջ 372): Ա ձեռագրից չէ կարող ընդօրինակուած լինել՝ բացի այլ մանր նշաններից յատկապէս այն պատճառով, որ չունի Զենոբ Գլակի ընդմիջարկուած հատուածը: Բնորոշ է այս ձեռագրի համար և բնագրի մէջ առնուած մի քանի գունաւոր պատկերներ ունենալը (Տրդատ խոզակերպ՝ շամբում և այլն):

9. Գ. № 1668 (Կար. 1626) մեծ. 19×12, թուղթ, նօտրագիր, անյիշատակարան: Բովանդակում է Խորենացու Պատմութիւնը, Ագաթանգեղոս, Դաշանց թուղթ, բայց ոչ Յաճախապատում, ինչպէս սխալմամբ

առւում է Կարենեան ցուցակում (էջ 180), երևի «Յաճախապատում» անունով հասկանալով Ագաթանգեղոսի «Վարդապետութեան» մասը: Ձեռագիրս ունի երկու թերթ մագաղաթեայ պահպանակ՝ միջին երկաթագրով («քառակուսի» երկաթագիր) մեկնութեան կամ ճառի մասն (նիւթը՝ Աւետարանի փարիսեցին և մաքսաւորը). էջ 178բ, 187ա, 235բ, 325բ, 426ա կնիքներ: էջ 187ա Ագաթանգեղոսի «յառաջաբանի» վերջում, կնքի փակագիրը կարդացւում է «Քի ծռ. Գրիգոր վարդապետ թվ. ՌՃԺԷ». նոյնը և 178բ, 235բ, 325բ. իսկ 426ա, գրքի վերջում, ուրիշ կնիք՝ հազիւ վերծանելի «գիրքս որ էջմիածնա է»: Պայմանաբար ձեռագրիս թուականը դնում ենք ՌՃԺԷ (1117=1668 Փրկչական) թուին: Հարկաւ կնիքը կարող էր ձեռագրից և առաջ և յետոյ փորագրուած լինել: Նոյն գրչութեամբ, էջ 1ա դատարկ թերթի վրայ, կայ և հետևեալը, անպայման ձեռագրի գրութիւնից յետոյ գրուած. «Թուին ՌՃԻԵ (1676) յունիսի մէկն՝ ը. ժամոյն արեգակն խաւարեցաւ»: (Շարժական տարուայ նաւասարդ 1=4 հոկտեմբերի): Գրութեան տեղը հաւանականաբար էջմիածինն է:

Այս ձեռագրում բնորոշ է Ագաթանգեղոսի սկզբնաւորութիւնը «ի ժամանակաց թագաւորութեան», փխ. «ընդ նուազել ժամանակաց թագաւորութեան» (տ. § 18, ծան. 3): Ձեռագրերի մի խմբակցութիւն, ԳԵԷԿ, այսպէս է սկսւում: Սրանցից հնագոյնն է Գ-ը: Սրանք բոլորը ծագել են մի մայր ձեռագրից, որի սկզբնաւորութեան առաջին երկու բառը «ընդ նուազել» գրուած չեն եղել, այլ դատարկ տեղ է եղել թողած, ըստ սովորութեան գրիչների, որպէս զի ծաղկողը յետոյ գեղով զարդարէ: Բայց ծաղկողն անուշադրութեամբ երկու պակաս բառերի տեղ գրել է Ի: Այս խմբակցութիւնից էր և Աղեքսանդր կաթողիկոսի ինքնաձեռագիրը, որից տպուեց Կ-ն:

10. Դ. № 1661 (Կարեն. 1619). մեծութիւն 31×23, կաշեկազմ, թուղթ, նոտր, երկսիւն, ընդ ամենը 554 թերթ: Ձեռագրիս ստացողն է Մինաս վարդապետ (էջ 517բ). գրիչներ՝ Թումա (էջ 441բ) և Գրիգոր քարտուղար: Յիշատակարաններ. «Գրեցաւ թվին ՌՃԻԵ ի գիւղն Ալի-փուղար ձեռամբ Գրիգոր քարտուղարի» (էջ 365ա): էջ 111ա «Ով հայր սուրբք, Նարին վարդապետն գքահանայքն որ մատնեաց ի ձեռն Ղափլան փաշային՝ ես փախստական և անճարակ տեղի նստեալ գրեցի զայս տետրս. թվն էր ՌՃԻԷ փետրվարի ամսոյն ԺԶ, օրն շաբաթ (տպ. ուրբաթ)»: Շատ տեղեր կայ կնիք, «Նահապետ վարդապետ» ընթերցուածով: Ուրիշ մանրամասնութիւններ թողնում ենք: Ուրեմն ձեռագիրս գրուած է ՌՃԻԵ—ՌՃԻԷ (=1676—1678) թ.: Այս ստուար և մեծագիր ձեռագիրը պատմիչների ժողովածու է և պարունակում է իր մէջ Խորենացի, Ասողիկ, Լաստիվերտցի, Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութիւն, Ագաթանգեղոս (էջ 184ա—243ա), Դաշանց թուղթ, Մեսրոպ Երէց, Զենոբ, Յովհան Մամիկոնեան, Փաւստոս, Եղիշէ, Օրբէլեան Ստեփան, Միխայէլ Ասորի, Վարդան, Կիրակոս, Սոկրատի Եկեղեցական պատմութիւն: Այս համառօտ նկարագրութիւնն առնում ենք «Հայագիտութեան Հանգիսից», Zeitschrift für armenische Philologie, 1904. էջ 269—270, Գալուստ

Տէր-Մկրտչեանի «Փաւստոսի Ձեռագրերը» յօդուածից: Վերատառադարձելով «ՌՃԻԷ փետրվար ամսոյն ԺԶ, օրն շաբաթ» խօսքը՝ նկատելու է, որ ձեռագրում նախապէս գրուած է եղել «ուրբաթ», բայց նոյն գրչից ջնջած և շինած է «շաբաթ»: Նախապատուութիւնը տալու է վերջին ընթերցուածին, որովհետև 1678 թուին փետրվարի 16-ը իսկապէս ընկնում է շաբաթ (եօթներեակ Բ):

Բնորոշ է այս ձեռագրի համար Ագաթանգեղոսի վերջաւորութիւնը, ուր պակասում են, առանց թերութեան արտաքին որևէ նշանի, § 891—§ 900 հատուածները, նաև «Հաւատամքը» (տես § 890, ծան. 9): Մինչդեռ ԱԲԳԴԵԶէko չունին միայն § 891—§ 897 հատուածները (տես § 890, ծան. 10): Սոյն Զ-բը նկարագրուած է և Սուքրատի յառաջաբանում (հրատ. Մեսրոպ վարդապետի, Վաղարշապատ 1897) էջ ԻԵ. (Կարենեանցի թուահամարը պիտի ուղղել 1619. տպուած է 1629), ուրիշ մանրամասն՝ էջ ԻԹ: Ալիփուղար գիւղի մասին հմմ. Տաշեան ցուցակ № 72 Աւետարան, գրուած «ի Համիթ քաղաքն» և նուիրուած Ալիփաղարու սուրբ Աստուածածնի (էջ 319):

11. Ե. № 613 Գէորգեան ցուցակ. մեծութիւն 20×14. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, ոսկեզօծ եզրերով, մի քանի պատկերներով և զարդերով: Բովանդակութիւն—Ագաթանգեղոս և Դաշանց թուղթ, Ընդհանրական Ներսէսի, Թուղթք Շնորհալու և այլոց, հատուածներ և քաղուածներ կրօնական հարցերի մասին, մանրամասն ցանկ նիւթերի, էջ ՃԾԲ—ՃԾԳ. ընդ ամենը ԿԲ համար. (վերջինը՝ մի քանի փոքրիկ հատուած Ակակի և Պետրոսի նամակներից): Յետոյ նոյն գրչից՝ «Պատմութիւն տեառն Ներսէսի կաթողիկոսի հայոց Կլայեցւոյ» և «Թուղթ սրբոյն Դիոնէսի առ Տիմոթէոս յաղագս մահուան Պետրոսի և Պօղոսի և նահատակութեան նոցին»: Մի քանի յիշատակարաններից գլխաւորը էջ ՅԺԲ[2]. «Փառք... Արդ գրեցաւ գիծս այս և ի վճար բանիս կրկնակի սբ գրոցս, այսինքն Ագաթանգեղոսի և Ընթանրականի, և այլ մասնաւոր բանից, ի թուահաշուութեան տոհմիս արամեան ՌՃԽԱ (=1692) յամսեանն փետրվարի ԺԵ, ի թագաւորութեան ազգին կարմրագլխաց (=Ղզլբաշ) Շահսուլէհմանին, յամս աստուածապատիւ և հզօր տեառն մերոյ Նահապետ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, ի դուռն աքքայանիստ և ի քաղաքս Թագաւորական Իսպահան կոչեցելոյ. որոյ էր հովիւ և առաջնորդ յաւուրս յայս տէր Ստեփաննոս Արքեպիսկոպոս և բանիբուն վարդապետ... Արդ ստացաւ սուրբ գիրքս... պայազատ պարոն Գրիգորն ի յալալ ընչից իւրոց, և ետ վաղֆ առ Ամենափրկչի վանքին, ի վայելումն Դաւիթ վարդապետին, յիշատակ իւրն և ծնօղացն՝ Պարոն Յովանիսին և Մարիանէ, և եղբայրն իւր Պարոն Ոհանջանն, և որդին իւր նորաբողբոջ Պարոն Պետրոսջանն, և դստերքն իւր Անայի խանումն և Մարթայ խանումն. յիշեցէք... զպարոն Գրիգորն և զկողակիցն իւր մանուկ Նազլուխանն, և դուստրն իւր Ջիբիթա խանումն, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս... դարձեալ յիշեցէք զպարոն Գրիգորն և զվերջին կողակիցն իւր Շըմէլն, և դստերքն իւր Ագաթլու և Լէլիխանն... զանարժան գծօղ սորա զՍարգիս քահանայս...»: Կայ և «Ջուղայեցի մահ-

տեսի Դաւիթ վարդապետի» յիշատակարանը (էջ յժբ), «սպասաւոր և առաջնորդ սուրբ Ամենափրկչի վանիս, թւին ՌՃՀԴ (=1725 Փրկչական)... յօժար կամօքն վաղֆ և յիշատակ ետու սուրբ Ամենափրկչի աթոռիս...»: Ձանց ենք առնում միւս յիշատակարանները:

Ուրեմն 1725-ին գիրքը դեռ Ամենափրկչումն էր: Էջմիածին ստացուել է՝ հաւանօրէն Գէորգ կաթողիկոսի ժամանակ «Նուէր յԱստրախանայ», ինչպէս կարդում ենք գրքի կողքին փակցրած տոմսում:

12. Զ. № 1660 (Կարեն. 1618). մեծութիւն 19×14. կաշեկազմ, թուղթ, նոտր: Բովանդակութիւն՝ Ագաթանգեղոս, Դաշանց թուղթ, Պատմութիւն Զարմից Լուսաւորչին, Տեսիլ սուրբ հայրապետին Ներսէսի, Տեսիլ ս. Սահակայ, Պատմութիւն Եղիշէի: Բազմաթիւ մանր յիշատակարաններ, որոնցից մէկը տես § 715, ծան. 5:

Գրիչն և ստացողն է Ղուկաս քահանայի որդի Ղազվինցի Յոհաննէս վարդապետը (=եպիսկոպոս, էջ ձեռագրի 193ա). գրուած է Էջմիածնում ՌՃԾԴ թուին (=1705 Փրկչական): Համառօտում ենք և վերջին յիշատակարանը (ձեռագրի էջ 346ա) «Փառք... գրեցաւ ի սուրբ և ի հռչակաւոր վեհարան մեծի երկնահանգէտ Աթոռոյս Էջմիածնի և աւարտեցաւ ի թուին ՌՃԾԴ և սեպտեմբերի հինգ. Ձեռամբ հողնամեղ և եղկելի և ամենաթշուառ Յոհաննէս վարդապետի Ղազվինցւոյ... Յիշեսջիք... զտէր Թորոս Պարոնտէրն, որ է հոգևոր հայրն իմ, որ բազում նեղութիւնս և չարչարանս կրեաց վասն իմ, որ մինչ ի չափս իմ հասոյց... Եղև կատարումն սուրբ գրիս ի հայրապետութեան տեառն Տէր Նահապետ կաթողիկոսին, որ յայժմ ամի հանգեաւ ի Քրիստոս...»

Մանրամասն բաղդատութիւնը, իւր արժէքից աւելի, մեզ համոզեց, որ այս ձեռագիրը ընդօրինակուած է Ա ձեռագրից: Համեմատել մասնաւորապէս ԱԶ-ի ընթերցուածները մեր հրատարակութեան մէջ Ագաթանգեղոսի առաջին մասում:

13. Է. № 612, Գէորգեան ցուցակ. մեծութիւն 21×15. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր. բացի պատկերներից և ոսկեզօծից՝ ամեն բանով յար և նման է Ե ձեռագրին: Ագաթանգեղոսի յառաջաբանի վերջում՝ «Զանարժան յիշատակի յոգնամեղ տէր Սարգիս յիշեցէք ի Քրիստոս, որ մեղսամակարդ ձեռօք սկսայ զգիծս...»: Առաջին մասի վերջում՝ «Զամենայն բարեաց... տէր Սարգիս անհմուտ գծօղ սորին յիշել աղաչեմ... և զորդին իմ զնորաբողբոջ Յովհաննէսն...»: Ներսէսի Ընդհանրականից առաջ գրուած ցանկը փոխանակ ԿԲ համարի, ինչպէս որ է Ե ձեռագրում՝ ունի միայն ԾԷ համար: Յիշատակարանն այս էջում բերուած է: Պետրոսի և Ակակի նամակների պատառիկներից յետոյ՝ այս ձեռագիրն ունի ընդարձակ Վիճաբանութիւն ընդդէմ Յոանկաց. «Յաղագս թէ փափն իցէ ուղղափառ» են. Թուղթ Պիղատոսի. ի Մնացորդաց յաղագս Սողոմոնի. ի Մնացորդաց Թագաւորէն, զոր բազմաջան յուզմանէ հազիւ կարացի գտանել. Կարգաւորութիւն աւրհնութիւնաբեր ցուցակի, և այլ թուղթք և հատուածք, որ պակասում են Ե ձեռագրում: Գրիչը փոխւում է 296ա էջից յետոյ: Երկրորդ գրիչը, թէև շատ նման առաջինին՝ բայց

տարբեր անձն է։ Այս գրչի յիշատակարանից քաղում ենք (էջ 373ա) «Փառք... որ... ետուր կարողութիւն մեղապարտ և դատապարտեալ քո ծառայիս Յակոբ յանարժան քահանայի տեսանել յաւարտ գծիս և ի վճար բանիս կրկնակի սուրբ գրոցս, այսինքն Ագաթանգեղոսի և Ընթանրականի և այլ մասնաւոր բանից... ի վայելումն և զբօսանս տէր Սիմոն աստուածաբան վարդապետի, արհի և քաջ եռքեկատորի... յամի թուահաշուութեան տոհմիս ՌՃԿԳ (=1714 Փրկչական) յամսեանն յաւնիսի Ժ, ի գաւս արքայանիստ և ի քաղաքս Թագաւորական, ի գրոց Շօշ կոչեցեալ, որ այժմ Ասպահան արտաձայնի։ Ընդ ժամանակաւ Թագաւորութեան պարսից շահ սուլթան Յուսէնի, ի հայրապետութեան տեառն Աղէքսանդրի և առաջնորդութեան տէր Մովսէս վարդապետի, ընդ հովանեաւ Սուրբ Հոգւոյ եկեղեցւոյ։ ...Յիշեսջիք ի Քրիստոս զստացող սորին զտէր Սիմոնն մեծ բաբունին, և զհանգուցեալ ի Քս ծնօղսն իւր, զհայրն իւր Սարգիսն, և զմայրն իւր Յաղիտայն... Նաև զեղբայրն իւր Մովսէս վարդապետն...»։ Յիշատակարանին հետևում են տոմարական ցանկեր, բացատրութիւններով, նոյն Յակոբ գրչի ձեռքով գրուած։

Է ձեռագրի Ագաթանգեղոսի գրիչը, Սարգիս քահանայ, հաւանաբար նոյն Սարգիս քահանան է, որ գրել է Ե ձեռագիրը։ Գրչութեան մէջ բաւական տարբերութիւն կայ։ Է-ի գրչութիւնը աւելի կոպիտ, աւելի խոշոր է, կարծես թէ աւելի անվարժ, բայց այս կարող է ծագած լինել ժամանակի տարբերութիւնից։ Ե-ն գրուած է 1692-ին, մինչդեռ Է-ն՝ 1714-ին, 22 տարուայ տարբերութիւն, երբ տէր Սարգիսը ծերացած պիտի լինէր և չկարողացաւ նոյն-իսկ ամբողջ ձեռագիրը վերջացնել։ 1714-ը ըստ ինքեան ձեռագրի վերջին մասի թուականն է, մինչդեռ Ագաթանգեղոսը առաջին մասումն է, բայց հազիւ թէ շատ կանուխ ժամանակով։ Պայմանաբար այդ մօտաւոր թուականը, 1714-ը, առնում ենք Է Ագաթանգեղոսի վրայ։ Հարկաւ կարող է պատահել, որ այս գրիչ Սարգիսը ուրիշ Սարգիս է, և սորա գրութիւնն էլ՝ նոյն-իսկ 1714-ից տարիներ առաջ եղած, և յետոյ միայն շարունակուած Յակոբ գրչից։

Յամենայն դէպս Ե և Է գրուած են Սպահանում, մօտ ժամանակներում, Սարգիս քահանայ գրչից, նոյն գիրքով, ուստի շատ նման բովանդակութեամբ և ընթերցուածների (Ագաթանգեղոսում) չափազանց մօտ նմանութեամբ (համեմատիր ընթերցուածները), և անշուշտ բղխած մի նախագաղափարից։ Է-ն եղել է Հնդկաստանում. ձեռագրի սկզբի դատարկ թողած թերթերից (բնագրի թղթից, նոյն ջրային նշաններով) մէկի վրայ կարդում ենք. «Ավ (=Աստուծով) թւին Փրկչին մերոյ ՌՉՁԶ (1786) և փոքրն՝ Ազարիայ ԱՃՀԱ, արխամ գ, լուսի չորսին, ի Մուչլի բանդարումն լուսաւորեալ հոգի տէր Յակոբի որդի պարոն Ծատուրն երպայի տեսմանեայ, որ մէկ սեղանի նըման բոծրաւանդակ տեղայ լինում, և ի մէջոյ նորայ մին աղբիւր այ բըղխում, որ ի հարցանելն ասեն. «այս է նշան սրբոյ Սուքիազանց մարմինքն յայտնըվելոյ». զոր ես Նուաստ տէր Գրիգոր մեղապարտ յաբեղայս, թւին ԱՃՀԲ և շըթ ԺԱ, Բումբյուց եկի տեղս Սրէքանդրն [այսպէս] և վերայիշեալ պարոնն ինձ

պատմէց. տեղս գրեցի շըթ ԻԹ-ումն. տեսնենք վերջն ինչ լինելոց է և կատարումն (=կատարումն) ինչպէս կըլինի»։

Ազարիայի թուականն սկսւում է 1616 շամս ամսով (մարտի 21-ին), ուստի և ԱՃՀԱ (=171) թիւը ճիշտ համապատասխանում է (171+1615) 1786 Փրկչ. թուականին։ «Արխամ Գ. լուսի չորսին»=Արամ ամսուայ 3, որ է դեկտեմբեր 18, լոյս 4-ին, այն է՝ 3-ի և 4-ի միջև եղած գիշերը։ ԱՃՀԲ շըթ ԺԱ=172 թ. Ազարիայի (=1787 Փրկչ.) շըաթ ամսուայ 11, որ է 30 մայիսի։ Շըաթ 29-ը, յիշատակարանի գրութեան օրը՝ ընկնում է 17 յունիսի 1787 թուին։ Ուրեմն այս թուին է ձեռագիրը դեռ Հնդկական ովկիանոսի ափերումն էր։ Յիշուած բանդարներից (=նաւահանգիստ) Մուչլին թերևս Անգլիական քարտէզների Cutch կամ Bhuj-ն է, թէ այս և թէ Սրէքանդարը կարծեմ պիտի որոնել Bombay-ի և Ինդոսի գետաբերանի միջև (Համմ. Encyclopaedia Britannica[9], Vol. XII.)։ 1840 թուի մարտի 21-ին այս Զ—իրը ընծայւում է մի արքեպիսկոպոսից (անունը չկայ. տես ձեռագրի սկզբի դատարկ թերթերը) վաղարշապատցի Բզնունեան Գէորգ վարդապետին։ Գէորգ կաթողիկոսի օրով մտնում է Գէորգեան ցուցակը։ Է-ի զարդարուն կաշեկազմի վրայ գեղեցիկ խորագրոշմ երկաթագրով կարդացւում է «յի քի ծս Սիմոն վարդապետին, թվն ՌՃԿԴ-ումն». ուրեմն գրութիւնից մի տարի յետոյ է կազմուած, 1715-ին։ Տեղ-տեղ կան և կնիքներ, բայց գիտակցաբար ջնջուած, երևի վերջին ստացողներից։

14. Ը. № 614 Գէորգեան ցուցակ. մեծութիւն 20×14, թղթակազմ, թուղթ, մանր նօտր. գլխակարգութիւնները կարմրով, ստորին լուսանցքներում նշանակուած է բովանդակութիւնը (տ. Ա. տպագիր), շատ տեղ, մանաւանդ Վարդապետութեան մէջ՝ իբրև գլխակարգութիւն մտած բնագրի մէջ։ Չունի յառաջաբանը, թէև երկու թերթ դատարկ է թողած, ուր գտնուելու էր այս խմբի ձեռագրերին յատուկ կրճատ յառաջաբանը։ Պակասում է Ագաթանգեղոսի երրորդ մասը, ուրեմն վերջանում է Վարդապետութեամբ, որ համարելու է լոկ պատահական երևոյթ, գիրքը հաւանականաբար կազմուած լինելով գրչից թերակատար մնացած վիճակում։ էջ 10ա կնիք, որի փակագիրը կարդացւում է «քի. ծս. Պետրոս վարդապետ»։ Չունի որևէ յիշատակարան. կողքին կպցրած տոմսի վրայ նշանակուած է նորագոյն գրչութեամբ «Նուէր յԱստրախանայ»։

Ընթերցուածներից երևում է շատ մօտ Բ ձեռագրին, թէև սխալաշատ և յաճախ «թռիչքներով». (տես համեմատութեանց մէջ Ը-ի չիքերը)։ Բնագրում շատ տեղ էջի կէսը, մի երրորդը կամ պակաս՝ դատարկ թողած, երևի պատկերների համար։ Հաւանօրէն այդպիսի բացառներ է ունեցել իւր նախատիպը։ Այս ենթադրութիւնը հաստատւում է հետևեալ խօսքից, որ անշուշտ նշանակուած էր պատկերագրողի համար. «Հան ասա զսուրբն Գրիգոր գաւազանաւ, և զՏրդատ՝ խոզ անկեալ առաջի նորա։ Եւ զամենայն նախարարսն խառնիճաղանճ մարդկային կերպիւ, բայց այլադէմ, ի լսել զվարդապետութիւն նորա». (էջ 41բ, վարդապետութիւնն սկսուած էջի ստորին լուսանցք)։ Մի տեղ պահուած

է նաև պատկերահանին ուղղուած տառեւռը (էջ 35բ, մեր տպագրի § 212). «Նախաշ ճարտար ամենեցուն՝ կազմեա դու շամբ եղեգնային, զոլով տեղի Թագաւորին Տրդատ Հայոց մեծ արքային: Ընձեա խոզանս ի մէջ շամբին, զՏրդատ անեղ կենձթային (Զ. կնոջ թուչին), և այլ զաղանս ի մէջ շամբին՝ արջ և առիւծ ընկեր նորին»:

Ճիշտ նոյն տեղում, «Եւ այնուհետև մտեալ յեկեղն խոզաձևարակ լեալ» (§ 212), պատկեր ունի Բ ձեռագիրը (էջ 34ա) կէս երեսի վրայ, ուր նկարուած է վարազաձև Տրդատը, խոզեր, եղջերու, արմաւենու ձևով ծառեր, երեք եղէգ, թռչուններ, ծաղիկներ, ալեձև ջուր. միւս կենդանիներից թերևս մէկը գամէշ է, միւսը ցիռ: Տակը հազիւ ընթեռնելի նկարչի անունը. «զվանեցի Սահակ ծաղկողս յիշ.»: Նոյն ձեռագրում (Բ) էջ 40ա, վարդապետութեան սկիզբը, կայ պատկեր. նկարուած է Լուսաւորիչն ալեզարդ, գլխաբաց, աջը գաւազան, նրա առաջ խոզաձև Տրդատը ծնկաչոք և Տրդատի յետևը այլակերպ նախարարները: Սորին լուսանցքում գտնւում է նոյն խրատը բառացի—«Հեն առա զսուրբն Գրիգոր...», ինչ որ ունի Ը ձեռագիրը:

Ա. ձեռագիրը նկարագրելիս յիշեցինք, որ պատկերներ ունի. համառօտութեան համար մանրամասնութեանց մէջ չմտանք: Բայց այժմ Ը ձեռագրի առնչութեան հանգամանքները որոշելու համար պէտք է մէջ բերել Ա-ի, գոնէ Ագաթանգեղոսի մասում եղած՝ պատկերների նկարագիրը, առանց յիշելու խորանազարդերն և այլ մանր զարդանկարները լուսանցքներում:

Ագաթանգեղոսի սկզբին Ա. ձեռագիրն ունի ամբողջ երեսի մեծութեամբ Տրդատի, Լուսաւորչի և Ագաթանգեղոսի պատկերները: Տրդատը նստած է, յետևը մութ թաքոյ՝ կանաչ երեսով. Լուսաւորիչը կանգնած օրհնում է Ագաթանգեղոսին, իսկ Ագաթանգեղոսը կանգնած է գրակալի առաջ, որի վրայ գիրք կայ: Գլուխների վերևում գրուած է. «Տրդատ թագաւորն և սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն խնդրեն յԱգաթանգեղոսէ զպատմութիւն Հայոց Հայրապետաց և թագաւորացն»: Պատկերի ներքևում, նոյն գծգոյն կարմիր թանաքով, ծաղկողի ձեռքով բարակ գրերով հետևեալը. «Եղուկ Վարդանս Բաղիշեցի, որ ի Մարգարէ գեղջէն էի, յոյժ մոլորեալ եմ յաշխարհի, եղեռնագործ և զազրալի, մատամբ իմով մեղսամածի զԱգաթանկեղս ծաղկեցի, դձեզ աղաչեմ եղբարք բարի, որ ինձ տաէք տէր ողորմի, զի տէր Աստուած ամենայնի, որ է առատ ի շնորհս բարի, մեզ և ձեզ ողորմեսցի և յիշողացն տայ ձրի զարքայութիւն իւր երկնային. ամէն»:

Լուսաւորչին վիրապը ձգելուց յետոյ (այս հրատ. § 122), կարմրով գրուած «Եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան» բառերի վերևը, նկարուած է Լուսաւորիչ վիրապում կանգնած աղօթելիս, ոտքերի տակը և կողքին օձեր, ծաղկող Վարդանի վերնագրով. «Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն է ի խոր վիրապին»:

Ագաթանգեղոսի ԺԳ գլխի սկզբին (§ 137), լուսանցքում նկարուած է Հռիփսիմէն՝ երեսը բաց, գլուխը կապած, կապոյտ ներքնազգեստով, կարմիր սոլերով: § 212, ճիշտ այնտեղ, ուր գրուած է Ը ձեռագրում «Նախաշ ճարտար» տառեւռը, ուր և Բ ձեռագիրն ունի պատկեր (տես

վերևը), Ա-ն ամբողջ երեսի մեծութեամբ դնում է մի ֆանտաստիկ նկար, այժմեան զեկավճառների ոճով, ուր երևում են մի մեծ ժանիքաւոր վարազ, խոզեր, խոճկորներ, արջ, առիւծ, թռչնակտուց մի կենդանի, մի ուրիշը այծի ոտքերով և պոչով, բայց առանց մորուքի, ծառս եղած արջի թիկունքին, կապտագոյն (երեք գիւահարներին վարող դեն է), շամբ են: Ներքևում Վարդանի ձեռքով գրուած է. «Նղաչ ողէս մեզ սգոք ի լոն, կազմեայ դու շամբ եղեգնային, զոլով տեղի Թագաւորին Տրդատ Հայոց մեծ արքային, շինեայ խոզանս ի մէջ շամբին, զՏրդատ անեղ կընջըթային, վարազ եղև ի մէջ խոզին վասն կուսին սուրբ Հռիփսիմին, 'ւայլ ընկերաց սրբոց նորին էառ պատիժ պատուհասին. զոր Տէր Աստուած ամենայնի ազատեսցէ յախտէ դիւին, ամէն»: Համեմատել այս տողերը Ը ձեռագրի «Նախաշի» հետ: Հետաքրքրական է, որ Ը-ի «արջ և առիւծը» իսկապէս նկարուած են Ա-ի այս պատկերում:

Կան պատկերներ և Վարդապետութեան, Գրիգորի տեսլեան և Դաշանց թղթի սկզբներին:

Այսպիսով ուրեմն ոչ մի յիշատակարան չունեցող Ը-ի կապը Բաղէշի ձեռագրերի հետ հաստատւում է: Հաւանական է որ միջին օղակները մեզ պակասում են: Շատ ձեռագրեր պիտի եղած լինէին, պատկերազարդ և առանձնացրներով: Տրդատի վէպը՝ Մակեդոնացու վէպի նման շատ յարմար նիւթ էր գեղարուեստի համար:

15. Անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած այս Առաջին խմբի ութ ձեռագրերի նկարագրութիւնն անելուց յետոյ մեզ մնում է հանել եզրակացութիւնը: Ամփոփելու համար՝ թւում ենք Ձ-երը, կցելով իւրաքանչիւրի գրութեան տեղն ու թուականը. Ա Բաղէշ 1569 թուին, Բ Բաղէշ 1672 թուին, Գ Էջմիածին 1668—1676-ի մէջերը, Դ Ալիփունար 1676—1678 թ., Ե Սպահան 1692 թ., Զ Էջմիածին 1705 թ., Է Սպահան 1714 թ. (1787-ին Հնդկաստանում), Ը անյիշատակարան, նոթագրին, ստացուած Ստամբոլից: Ուրեմն ԺԶ, ԺԷ և ԺԸ դարերի Ձ—երը: Գրութեան տեղի և ծագման համեմատ կարելի է բաժանել 3 ընտանիքի, այսպէս. ա) Բաղէշի ընտանիք (Ա, Բ, Զ, Ը), բ) Էջմիածնի կամ Արևելեան (Գ, Ե, Է), գ) Դիարբեքիրի (Ամիդ, «Տիգրանակերտ») ընտանիք (Դ): Միայն Զ-ն անմիջապէս ընդօրինակուած է Ա-ից: Միւսների ծագումը մէկը միւսից հարկաւ անմիջական չէ, այլ անշուշտ եղել են միջին օղակներ և թերևս մեր ունեցածներից հնագոյն օրինակներ, բայց բոլորն էլ առանց բացառութեան ծնունդ են մի հնագոյն մայր օրինակի, որի գրութիւնը կանուխ է 1569 թուից (Ա-ի թուականը) և որի մէջ «յառաջաբանում» թերթ էր ընկած, որով ստացուել է «կրճատ» յառաջաբանը: Եթէ գտնուի այդ մայր օրինակը՝ նրա թերթերի մէկի verso-ն պիտի ունենայ վերջին տողում հետևեալ բառերը «ազատացեալ զատաբերկացելն: Եւ յաւութիւն/», իսկ հետևեալ recto-ն պիտի սկսուի այս բառերով. «որք հարցեալ գհայրենական...» (տես մեր տպագրի էջ 3, տող 7, էջ 12, տ. 19): Նշանակելով այդ անծանօթ մայր օրինակն X-ով կունենանք հետևեալ ծննդաբանական պատկերը.

ԳԱ ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ... ԳՐԱԴԱՐԱՆ БИБЛИОТЕ...

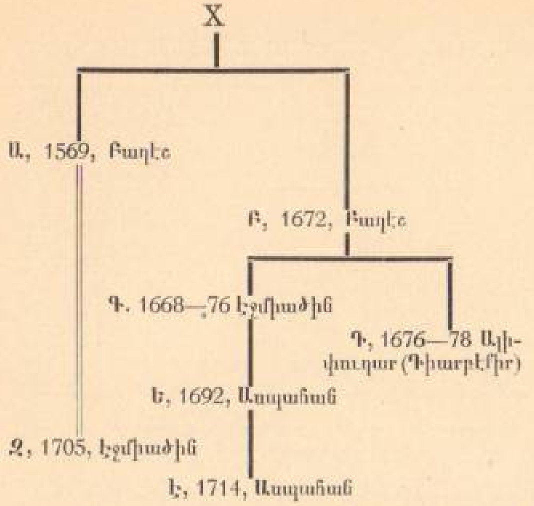

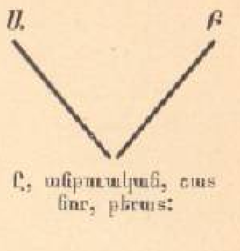

Մայր օրինակին ամենից մօտ կանգնած երկու օրինակները՝ Ա և Բ միմեանցից բոլորովին անկախ են։ Ա-ն ընդմիջարկուած է Զենոբ Գլակի հատուածով (տես մեր տպագրի էջ 23), մինչդեռ Բ-ն ազատ է այդ ընդմիջարկութիւնից։ Ուստի և ԱԲ-ը հնարաւոր ճշտութեամբ տալիս են մեզ կորած մայր օրինակի հարազատ ընթերցուածները։ Սրանց շատ մօտ է Գ-ն, որի մերձաւոր ազգակից մի օրինակ ծառայել է Օրթագիւղի տպագրութեանը (=O), իսկ աւելի աղճատ ԴԵԷ խմբակցութեան պատկանող մի օրինակ եղել է առաջին տպագրութեան (=k) գաղափարը։ Այս իսկ պատճառով մեր հրատարակութեան մէջ ծայրէ-ծայր հաւասարմութեամբ նշանակուած են ԱԲ-ի ընթերցուածները, իսկ միւսներինը միայն առաջին մասում, և այն աստիճանաբար դուրս ձգելով։ Աւելի երկար պահուած են որոշ ընդհատումներով Զ և Դ-ի ընթերցուածները՝ Զ-ի անմիջական ծագումը Ա-ից ապացուցանելու համար, և Դ-ի համեմատաբար աւելի կարևոր դիրքը շեշտելու նպատակով։ Ուշադիր ընթերցողը կտեսնէ, որ ԱԲ-ը տալիս են բոլոր կարևոր ընթերցուածները, իսկ միւս տառերը գրեթէ ոչինչ նոր կամ կարևոր, այլ մի միայն պատկերացնում են բնագրի հետզհետէ արտագրուելով աղճատուելու պրոցէսը։ Եթէ անհրաժեշտ համարուէր տալ Գ—Ը Զ-երի բոլոր ընթերցուածները մանրամասնութեամբ՝ մեր հրատարակութեան ծաւալը մի քանի անգամ աւելի կմեծանար, առանց որևէ բան շահելու պարզութեան և ճշտութեան համար։ ԳԵԷ-ի մերձաւոր պատկերը տեսնել ցանկացողը կարող է դիմել առաջին տպագրին (k), իսկ Դ-ի համար երկրորդ տպագրին (=o)։ Ը-ը շատ աղճատ և թերատ օրինակ է, ԱԲ-ի ազգակից, իսկ Զ-ն, ինչպէս ասացինք՝ անմիջական ընդօրինակութիւն է Ա-ի։ Ուրեմն և գիտական տեսակէտից՝ ընթերցողը կարող է լրիւ բաւականութիւն ստանալ ԱԲ-ով Ագաթանգեղոսի այս առաջին խմբի Զ-երի հետ ծանօթանալու համար, միանգամայն ազատուելով տգէտ գրիչների հազարաւոր աղճատ ընթերցուածներից։

16. Այս Առաջին խմբի Զ-րեր կան և դրսումը, որոնցից մեզ յայտնիները նշանակում ենք հետևեալ տառերով.

Թ. Մի Զ-իր, որ եղել է ուսուցչապետ Մառի ձեռքում՝ կրելով №4, այժմ գտնւում է Պետերբուրգի Ասիական Մուզէում. (Аз. Муз.). գրիչն է Աղեքսանդր վարդապետ, թուղթ, կաշեկազմ, նոտրագիր, ունի կնիքներ, յիշատակարաններ։ «Յիշատակ է Աղեքսանդր վարդապետին». կնիք «Բի ծռ. Գասպար ՌՄԿ.» Համառօտ յառաջաբանով. սկզբնաւորութիւնը «ի ժամանակաց», ուրեմն նման ԳԵԷk խմբակցութեանը։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ, Ընդհանրական Ներսեսի են, բստ բովանդակութեան բոլորովին նման Ասպահանի Զ-երին։ Գտնում ենք գլխաւոր յիշատակարանը. Փառք... Տէր Աղէքսանդրի... տեսանել (նախապէս, անշուշտ, մայր օրինակում պիտի լինէր՝ հասանել) յաւարտ գծի... Ագաթանգեղոսի և Ընդհանրականի և այլ մանաւոր բանից, զոր գծեալ դրոշմեցի... յիշատակ հոգոյ և հօգևոր ծնողի... տեառն Դաւթի աստուածաբան վարդապետի և արհիական եպիսկոպոսի Շօշ քաղաքի... և ծնօղաց իմոց մահտասի Կոստանդեայ և Ջերեթեայ... ՌՃԼԹ (=1690 փրկչ.) յամսեանն յունվարի ա-ումն... շահ Սուլէմանին... Եղիազար կաթողիկոսի... ի քաղաքս ի Սպահան, որոյ էր հովիւ... տէր Ստեփաննոս արքեպիսկոպոս.....»։ Այս համառօտութիւնն առնում ենք Մեսրոպ վ. Տէր Մովսիսեանի հաւաքածոյից։ Նոյնն ունի և մի ուրիշ Զ-ի նկարագրութիւն՝ Ալեքսանդրապոլ քաղաքի Թադէոս Բաբայեանին պատկանող մի Ագաթանգեղոսի։ Մանրազնին բաղդատութիւնից համոզուեցանք, որ Բաբայեանի Զ-իրն է, որ տեղափոխուել է Պետերբուրգ, նախապէս անցնելով Մառի ձեռքով։ Զ-իրն ունի և այսպիսի մի յիշատակարան, մի քանի անգամ տպուած ուղղագրական տարբերութիւններով։ Գտնում ենք Մեսրոպ վարդապետի արտագրածը. «Թվին ՌՄԿԱ թանկութիւն սով եղև Ղարսայ քաղաքըն. շատ մարդ անօթութենէն մեռաւ... շատ մարդ իւր որդին ծախեց. մէկ մարդըմ էլ իւր կինը Ե կոտ դարու ավեց. կանայք փողոցը թափեցան, աղիք կամ կոպտոն կամ արիւն կերան։ Պըղընձի հօխէն Խ փարի ավին. Լ դշի (=դուրուշի) խալի կամ կարպետ, Ը դշ. անճաղ կէնէր. վերջը արևունի վըրէն կըռվան կամ ծեծկըռվան, վերջը Ա կինըմ էլ մեռուցին. պէսպէս փորցանք. ես անարժան գոլով տիրացու Խաչատուրըս սակամ (սակաւ?) դուք շատ իմացէք»։ Նոյն յիշատակարանը քիչ տարբեր տես «Արալ. Կարս քաղաք, էջ 107, Մոսկուա 1893. նաև «Յիշողութիւններ Քաջբերունւո», գլ. Ե. Լումայ 1903, էջ 63։

Առաջին տպագիրը նկարագրելիս մենք տեսանք, որ k-ի գաղափարն ընդօրինակուած է Աղեքսանդր Ա. Ջուղայեցի կաթողիկոսի ձեռքով 1707 թուի ապրիլի 7-ից առաջ։ Իսկ այս Զ-րից տեղեկանում ենք, որ Աղեքսանդր վարդապետը Սպահանում (Նոր Ջուղայ) 1690 թուի յունուարի 1-ին ընդօրինակել է այս Ագաթանգեղոսը։ Մեզ թւում է, որ ամենայն հաւանականութեամբ Աղեքսանդր վարդապետը և Աղ. կաթողիկոսը միևնոյն անձն են, և Ասիական Մուզէոնի օրինակը k-ի գաղափարն է։ Զ-րը Նոր Ջուղայից տեղափոխուել է Էջմիածին և Աղեքսանդրի կաթողիկոսութեան ժամանակ (1706—1714) ուղարկուել է Պոլիս տպագրուելու, և այնուհետև երկար թափառումներով և նորանոր յիշատակարաններ ընդունելով հասել է Պետերբուրգ։

17. Ժ. Լազարեան ճեմարանի № 1167 Ձ-իրը՝ ըստ նոր ցուցակի (Մոսկուա 1888, էջ 73), թուղթ, կաշեկազմ, նոտր։ Ըստ Մեսրոպ վարդապետի՝ չունի յառաջաբանը (որ լինելու էր անշուշտ համառօտը). սկսւում է «Ի ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթեւաց», ուրեմն ԳԵԷԷ ընտանիքից։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ. գրուած է թուին ՌՃԽԸ (=1699 փրկչ.)։ Ունի նաև Խորենացի, Սամուէլ Անեցի և ուրիշ գրութիւններ։ Մեսրոպ վարդապետն իւր նկարագրութեան մէջ նկատում է, որ բացի «յառաջաբանից» նախապէս «պակասում էր և առաջին թերթը և թղ. 3—6 մի-մի սիւնակ, որ կրկին կազմողը լրացրել է», ուստի կարևոր է նոր հետազօտութիւն՝ Ձ-րի արժէքը և խումբը ճշտելու համար։

Ի. Սանասարեան Ձ-իր № 126, Եզեանցի մօտ. ըստ Մեսրոպ վարդապետի ԺԷ դարու Ձ-իր. թուղթ, կաշեկազմ, նոտր։ Ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթն և այլ գրութիւններ։ Սկզբնաւորութիւնն է «Ի ժամանակաց», ուրեմն ԳԵԷԷ ընտանիքից, անշուշտ «համառօտ» յառաջաբանով, որ թերի է։

Լ. Ձ-իր Միքայէլ Յովհ. Թամամշեանի մատենադարանի, Թիֆլիսում. թուղթ, նոտր, անյիշատակարան. «Համառօտ» յառաջաբան. սկզբնաւորութիւնն է «Ի ժամանակս թագաւորութեանն». ունի «Հաւատամք»-ը և Դաշանց թուղթը։ ԳԵԷԷ ընտանիքից։

Այսպիսով մեր «Արևելեան» ընտանիքին պատկանող հետևեալ Ձ-երն են մեզ յայտնի. Գ, Էջմիածին 1668—1676 թ., Թ, Աստրախան 1690 թ., որից Է տպագիրը, Ե, Աստրախան 1692 թ., Ժ, (այժմ Լազարեան ճեմարանում) 1699 թ., Է, Աստրախան 1714 թ., Ի և Լ անթուական, Եզեանցի և Թամամշեանցի գրադարաններից։ Սրանց պիտի աւելացնել նաև Եՙ (տես վերևը), որ հաւանականաբար Ձ-իր չէ, յամենայն դէպս չէ կարող լինել Է-ի գաղափարը, այլ տպագրի վրայ կատարուած ձեռագրական բաղդատութիւն, կամ թերևս Ժ-ից ընդօրինակութիւն։ Ուրեմն ընդ ամենը 7 կամ 8 ձեռագիր և մի տպագիր=ԳԹԷԵԺԷԻԼԵՙ։

18. Երուսաղէմում կան հետևեալ Ձ-երը ըստ Մեսրոպ վարդապետի տեղեկութեան.

Խ. Ագաթանգեղոս № 310 Հայոց վանքի մատենադարանի։ Ունի «համառօտ» յառաջաբան, «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթը։ Թուղթ, կաշեկազմ, բոլորգիր։ Գրիչ Գրիգոր, ստացող Մոկացի Կարապետ վարդապետ «ի թվին Հայոց Ռ և Ձ (=1631 փրկչ.) ի ժամանակս յորում էր հայրապետ սբ Երուսաղեմի Գանձակեցի տր Գրիգորն սրբազնեալ... ես նուաստ Մոկացի պիտակ անուն վարդապետ Ե պատուական գիրք առի յիշատակ սուրբ Երուսաղէմայ ի դուռն սբ Յակոբայ. նախ Աստուածաշունչ՝ հին և նոր կտակարանքն ի մի տուփ, երկրորդ գիրքն՝ Ե պատմագիրքն և մեծ հարանց վարքն ի մի տուփ. երրորդ գիրքն՝ է արտաքին Սահմանքն Դաւթի, բովանդակ բնաբանքն և մեկնիչքն և լուծմունքն է, ի մի տուփ. չորրորդ գիրքն՝ Տաթևացոյ շինած նոյն արտաքին է գրոց լուծ″. ի մի տուփ. հինգերորդ գիրքն՝ Կանոնագիրքն և Դատաստանագիրքն և տասն ատացուածքն ի մի տուփ...»։ Անշուշտ

Ա խմբի Ձ-իր է, «համառօտ» յառաջաբանով։ Թուականն ընծայաբերութեան թուականն է և ոչ Ձ-րի գրչութեանը, որ աւելի կանուխ է լինելու։

Ծ. Ագաթ. № 230, թուղթ, նոտր. գրիչ Սարգիս եպիսկոպոս Եւդոկացի, «յԵրուսաղէմ ի վանքն ս. Փրկչի» ՌՃԻԸ (=1679 Փրկչական) թուին. «ի հայրապետութեան Եղիազարու և ի վերակացութեան Մարտիրոսի»։ Բովանդակութիւնն է՝ Ագաթանգեղոս, «համառօտ» յառաջաբանով. ունի «Հաւատամք»-ը, Դաշանց թուղթ, «Պատմութիւն յաղագս գիւտի Նշխարաց ս. Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի ի մեծի քաղաքին Կ. Պոլսի, ի ժամանակին յորում Հայոց ՃԽԵ (=696 Փրկչական) էր», Պատմութիւն Մ. Խորենացւոյ, Բուզանդարան պատմութիւնք (Փաւստոս), Ներսէսի Եկեղեցական պատմութիւն. թերի է վերջին տասներորդ գլուխը։ Արտագրուած լինելով Երուսաղէմում՝ Ծ-ն հաւանական է որ նախընթացի ընդօրինակութիւնն է։ Պատկանում է մեր Առաջին խմբին իւր «համառօտ» յառաջաբանով»։

Կ. Ագաթ. № 314, թուղթ, նոտր, ԺԷ դարու Ձ-իր, «համառօտ» յառաջաբանով, ուրեմն մեր Առաջին խմբից. միւս մանրամասնութիւնները մեզ պակասում են։ Երուսաղէմի այս 3 Ձ-երը՝ ԽԾԿ, հաւանաբար պատկանում են Բաղէշի ընտանիքին։ Հնագոյնի ստացողը և ընծայաբերողը Մոկացի Կարապետ վարդապետը լինելով՝ կարելի է ենթադրել, որ Խ-ն ծագում է Հայաստանի հարաւից, ուր տարածուած էին լինելու Բաղէշեան ընտանիքի օրինակներ։ Եթէ մեր այս ենթադրութիւնը ճշգրտուի՝ այդ ընտանիքից կունենանք ժամանակի կարգով Ա 1569 թ., Խ 1631 թուից առաջ, Բ 1672 թ., Ծ 1679 թ., Ջ 1705 թ., Ը և Կ անթուական, ընդ ամենը 7 Ձ-իր=ԱԽԲԾՋԸԿ։

19. Հ. Կարապետ Եզեանցի Ձ-իրը, պատմագիրների մեծ ժողովածու. նկարագրուած է Ստ. Մալխասեանից (տես Ասողիկ, Պետերբուրգ 1885, յառաջաբան, էջ ԼԲ—ԼԹ, ուր և դիմել մանրամասնութեանց համար)։ Առնում ենք միայն մեզ համար կարևորը։ Թուղթ, կաշեկազմ, նոտր, գրիչ Ագաթանգեղոսի՝ Աբրահամ. Ձ-րի միւս մասերն ունին և ուրիշ գրիչներ։ Ագաթ—ի ստացողը՝ Ամթեցի խօճա Թարգի Սահակ։ Թուականով յիշատակարանը—«գրեցաւ ձեռամբ Աբրահամ անարժանի ի Տիգրան քաղաքի ի մատրանին սուրբ Սարգսի ՌՃԺԷ (=փրկչ. 1668) թվականին։ Աղաչեմ յիշել զիս և զծնօղքն իմ զտէր Յովհաննէսն և զԹամամն» են։ Ձ—րի մեծութիւնը 27½×20 հրմտր. (Մալխասեանը թղթի մեծութիւնն է չափել, կազմը փոքր ինչ աւելի կլինի. կազմելու ժամանակ շատ անգամ լուսանցքները կտրելով՝ գիրքը փոքրանում է). «տրոհեալ յէջս երկուս», այսինքն երկսիւն, ինչպէս որ է և մեր Դ-ն, որի գիրքը փոքր ինչ մեծ է (31×23)։ Տիփ կազմութիւնը բոլորովին նման մեր Դ-ին, թէև վերջում ուրիշ գրիչներից աւելի ճոխացած (ընդ ամենը 18 պատմագիր)։ Աբրահամ գրչից են առաջին 11 պատմագիրները, ճիշտ նոյն կարգով՝ ինչ որ Դ-ում, այսինքն է Խորենացի, Ասողիկ, Լաստիվերտցի, Ներսէսի Եկեղեցական Պատմութիւն, Ագաթանգեղոս, Դաշանց Թուղթ են։ Ձ—իրը խնդրեցինք Եզեանից, և ուղարկեց մեզ. (այժմ Մեսրոպ վարդապետի մօտ է), և համոզուեցանք, որ իւր ընթեր-

ցուածներով բոլորովին համընթաց է մեր Դ-ի հետ։ Ինչպէս վերևում տեսանք՝ Դ-ն գրուած է Ալիփունար գիւղում։ Մի քանի Ալիփունար կամ Ալիփունարներից (փունար, փունղար նշանակում է աղբիւր) Դ-ի գրութեան տեղը անշուշտ Դիարբէքիրի Ալիփունարն է, որ վերջերս տխուր հռչակ ստացաւ.*այդ գիւղից էր Արփիարեանին սպանողը։ «Ալիփունար գիւղը գտնւում է Դիարբէքիրից կէս ժամ հեռաւորութեան վրայ դէպի արևմուտք, և նրա բնակչութեան կէսը հայեր և կէսը քիւրդեր են» («Մշակ» լրագիր 1908, № 132, էջ 4, սիւնակ 2)։

Այսպիսով Դիարբէքիրի բնատիպից ունենք՝ Հ 1668 թ., Դ 1676—1678 թ., ս³ անթուական։ Վերջինս է, ինչպէս տեսանք, Օրթագիւղի հրատարակութիւնը (=օ), իսկ բուն Զ—իրը («գրեալ յԱմիթ քաղաքի անթուական», տես վերը Վենետիկեան հրատարակութեանց Զ—րերը) պիտի գտնուի Մխիթարեանների մօտ՝ եթէ միայն նրանց ունեցածը լոկ տպագրի վրայ կատարուած բաղդատութիւն չէ։ Ուրեմն այս բնատիպից մեզ յայտնի անդամներն են ՀԴս³օ։

20. Տանք այժմ մի պատկերով Առաջին խմբի բոլոր Զ—րերի ուսումնասիրութիւնից մեր ստացած հետևանքները։

Մայր Զ—իր

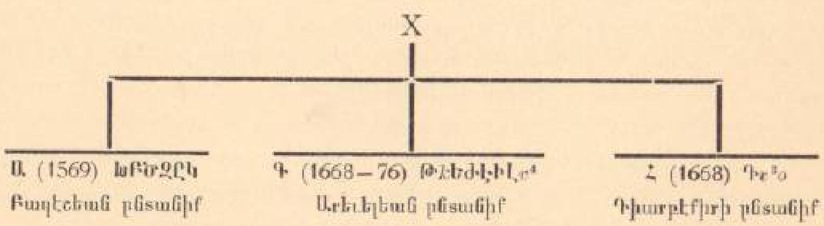

Այս պատկերը մօտաւոր գաղափար է միայն տալիս։ Հազիւ թէ Արևելեան բնատիպը անմիջապէս X-ից ծագած լինի։ Նոյնը պիտի ասել և Դիարբէքիրի բնատիպի մասին։ Գ և Հ չափազանց մօտ և համընթաց են Բ-ի հետ։ Ամենայն հաւանականութեամբ՝ սրանց ծագումը նոյնպէս Բաղէշեան բնատիպի մեզ չհասած մի օրինակից է, մօտաւորապէս այսպէս.

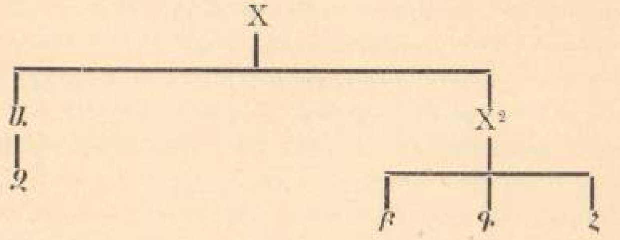

Այս բոլոր Զ—րերը, թւով 18, և երկու տպագիր, էօ՝ ծագած են մի մայր օրինակից, որի յառաջաբանից թուղթ էր ընկած և որն ունէր արդէն մեզ յայտնի բնորոշ պակասը։ Այդ մայր Զ—իրը, ինչպէս ասուեց՝

1569 թուից առաջ գոյութիւն ունէր։ Մեր տպագրի մէջ ԱԲ լիովին տալիս են Բաղէշեան բնատիպի կարևոր ընթերցուածները, ինչպէս որ է տպագիրը Արևելեան բնատիպի հարազատ ներկայացուցիչն է, իսկ օ տպագիրը՝ Դիարբէքիրինը։

21. ՁԵՌԱԳՐԵՐ, ՈՐՈՆՑ ԻՆՉ ԽՄԲԻ ՊԱՏԿԱՆԵԼԸ ՄՆՈՒՄ Է ԱՆՈՐՈՇ։

Դրսում եղած մի քանի Զ—րերի մասին մեր ունեցած տեղեկութիւններն այնչափ թերի են, որ հնարաւորութիւն չեն տալիս գոնէ մօտաւորապէս որոշելու այդ Զ—րերի ինչ խմբի պատկանելը։ Այստեղ յարմար ենք համարում տալ այդ Զ—րերի ցանկը։

Զ. Յիշուած է Ղ. Փիրղալէմեանից (Նօտարք Հայոց, Կ. Պոլիս 1888, թիւ 16, էջ 17)։ Յիշատակարանն է. «փառք... որ ետ կարողութիւն ակար անձին իմոյ գրել զպատմութիւն... սրբոյն Գ. Լուսաւորչին ի սուրբ ուխտս որ սուրբ խաչ յորջորջի, յերկիրս Հիզան քաղաքի, ի թուին ՊԾԱ (=Փրկչական 1402)։ Ես Յովհաննէս գծագրեցի ձեռամբ իմով... անուամբ հաւատոր կոչեցեալ... յիշել... և զծնողս իմ զԱլեքսան քահանայն... ես առաւել զերամերջանիկ հայրն մեր Յովհաննէս և զԿիրակոս վարդապետք, որ էին առաջնորդք սուրբ ուխտին... զՄկրտիչ հարպետ և ինձ արեանառու զհօրեղբարսն զՊետրոս և զՍտեփանոս կրօնաւորք... զԳրիգոր սարկաւագ, որ զթուղթ խաղէր...»։ Ունի Դաշանց թուղթը, որի վերջում յիշւում է Տարօնոյ եպիսկոպոս Տէր Աստուածատուրը, «որ օգնական եղև ի նիւթն տառիս, պատահողք մատենիս յիշեսջիք զնա»։ Փիրղալէմեանն այս ընդօրինակութիւնը կատարել է 1867 թ. յունուարի 16-ին «ի Վան ի գիւղն Բէլու»։ Մեր առաջին խմբի բոլոր Զ—րերն ունին Դաշանց թուղթը, ուստի և հաւանօրէն այս Զ—իրն էլ պիտի լինի առաջին խմբից։ Եթէ ճշտուի այս ենթադրութիւնը՝ այդ խմբի հնագոյն ներկայացուցիչը կլինի այս Զ—իրը և թերևս նոյն-իսկ մեր փնտրած Մայր Զ—իրը, որ ինչպէս տեսանք՝ պիտի լինէր յամենայն դէպս 1569 թուից առաջ գրուած։

Ղ. Յիշուած նոյնպէս Ղ. Փիրղալէմեանից (Նօտարք Հայոց, թիւ 220, էջ 186—187), որ օրինակել է հետևեալ յիշատակարանը 1867 թուի յունուարի 26-ին «ի Վան, ի Բէլու գիւղն»։ «Ի թ. Հայոց ՋԶ (=Փրկչական 1457) ես անպիտան ծառայ՝ սպասաւոր սրբոյն Թումայի առաքելոյ սքանչելագործի սուրբ գերեզմանին (ըստ Փիրղալէմեանի՝ այս ուխտը գտնւում է Վարագայ սարի ձորամիջում, «հանդէպ Կողպանից գեղջ» և այժմս տեղացիներից կոչւում է սուրբ Գրիգոր) Տէր Աբրահամ վարդապետ, որ ի յԱղթամար սուրբ խաչին, առնէի չորս գամիչ և չորս եղ և այլ համբուրից փարէն մեր վանիցն է, ով ոք յանդգնի սուրբ առաքելոյ անէծքն ի վերայ նորա եկեսցէ ամէն։ Վկայ Աւետիս եպիսկոպոսն և այլ միաբանք սուրբ վանիցս...»։ Հարց կարող է ծագել, թէ այս Ղ-ը արդեօք ուրիշ Զ—իր է, թէ նախընթացն (=Զ) է, որի մի որևէ բացատում կարող էր այս յիշատակարանը գրուած լինել։ 1867 թուի յունուարին Բէլու գիւղում Ագաթանգեղոսի արդեօք մի՞ ձեռագիր կար թէ երկու։

Ճ. Վենետիկեան Ձ—բերի մէջ տեսանք, որ Մ²-ը Դերջանում գրուած մի Ձ—իր է 1350 թուին, որի ինչ խմբի լինելը մեզ համար մնաց անորոշ (տես վերը)։ Մի ուրիշ աղբիւրից (Մեսրոպ վարդապետ) մեզ յայտնի է մի այլ Վենետիկեան Ձ—իր, որ ընդօրինակուած է Դերջանի Ձ—ից։ Այս ընդօրինակութիւնն անուանում ենք Ճ։ Ճ-ի մասին ունինք հետեւեալ տեղեկութիւնը. «Ի թուին ՌՄԸ նոյեմ. 20 (=Փրկչական 1759) Ագաթանգեղոս օրինակեալ ազգագրեցաւ ի Հայրապետ ի գրչագիր օրինակէ ինչ, որ էր գրեալ ի թուին Հայոց ՉՂԹ (=Փրկչական 1350) ի Դերջան գաւառի, որ հուպ է ի քաղաքն Կարնոյ»։ Ուրեմն Վենետիկում երկու Ձ—իր պիտի ունենան, Մ² և Ճ, վերջինս առաջինից ընդօրինակուած Հայրապետում։ Վերեւում տեսանք, որ Մ²-ը մեզ յայտնի հնագոյն օրինակն է «Սեղբեստրոս» ընթերցուածով։ Այս իսկ կէտը մեզ թւում է կասկածելի։ Թերեւս վենետիկցիք ունին միայն Ճ-ն, որի մէջ արտագրողից կարող էր ներմուծուել «Սեղբեստրոս» ընթերցուածը փոխանակ «Եւսեբիոս»-ի։ Եթէ մեր այս կասկածն արդարանայ՝ այն ժամանակ պէտք է որոնել, թէ ուր է գտնւում այժմ Դերջանի Ձ—իրը, որ 1759-ին եղել է Հայրապետում։ Մխիթարեաններին է մնում այս մասին կէտը պարզել։

Մ. Ագաթանգեղոսի մի ուրիշ Ձ—իր յայտնի է մեզ Տաշեանից (Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ Ասորի եպիսկոպոսի, Վիեննա 1891, յառաջաբան էջ Ժ)։ Տաշեանի տեղեկութիւնը հետեւեալն է. «Ձեռագիր Բարձրահայեաց ս. Աստուածածնի վանաց Արղնայ, թիւ 212, ուրիշ 10 կտոր գրութեանց մէջ, բայց դժբաղդաբար թուականը չենք գիտեր։ (Հմմտ. Գ. Սրուանձտեանց, Թորոս Աղբար. Կ. Պոլիս 1885, Մասն Բ, էջ 392)»։

Յ և Ն. Երկու Ձ—իր յիշւում են Գալուստ Շերմազանեանի մատենադարանից, որ անցեալ դարու վաթսունական թուերին այրուեց և կողոպտուեց Թիֆլիզում խառնակութեանց ժամանակ։ Մեսրոպ վարդապետից ունինք հետեւեալ կարճառօտ տեղեկութիւնը. «Берже», էջ 12, հ. XXVI (առանց հրատարակութեան անուան)։ Շերմազանեան Ձ—իրք. 1. Ագաթանգեղոս և Դաշանց, 2. Ագաթանգեղոս թերթ մի ի սկզբան պակաս, նօտրգիր, 3. Նոր-Ջուղայ Ամենափրկիչ վանք, «Բանք սրբոյ Լուսաւորչին և Տրդատայ...»։ Սրանցից երրորդը երեւի մի քաղուածք է Ագաթանգեղոսից. մնում են առաջին երկուսը, որ նշանակում ենք Յ և Ն տառերով։ Յ-ն որովհետեւ ունի Դաշանցը՝ ամենայն հաւանականութեամբ պատկանում է մեր Առաջին խմբին, իսկ Ն թերեւս նոյնպէս Առաջին խմբին. երկուսն էլ երեւի Արեւելեան ընտանիքին։ Յ-ի և Ն-ի մասին պիտի լինեին տեղեկութիւններ Պարիզի ազգային մատենադարանում. տես Մակլէրի ցուցակը № 296, Inventaire des Mss. Armén. de M. Galust Vartanian, ancien maire de Tiflis, rédigé en 1863, envoyé par Bergé à Langlois. ուր նաեւ ցուցակ Տաթեւի վանքի Ձ—բերի, ուղարկուած Բերժէից Լանգլուային (Ancien Suppl. Armén. 82)։

Շ. Կայ Ագաթանգեղոսի մի օրինակ Տոքթ. Յ. Թիրեաքեանի մօտ,

ձեռք բերուած Պարսկաստանում։ Ուրիշ տեղեկութիւններ պակասում են։ Տեղից դատելով՝ թերեւս պատկանում է Առաջին խմբի Արեւելեան ընտանիքին։

Այսպիսով անորոշ խմբի Ձ—բեր ունինք 8 հատ—ԶՂՃՄՅՆՇ և Մ²։ Ղ-ը հաւանօրէն նոյնն է Զ-ի հետ. Ճ-ն ընդօրինակութիւն է Մ²-ից, եթէ վերջինը Դերջանի Ձ-րն է, ապա թէ ոչ՝ Ճ և Մ²-ը նոյնանում են, և մնում է գտնել, թէ ուր է գտնւում այժմ Դերջանի Ձ—իրը։ Բացի Մ²Ճ-ից, որ հաւանօրէն պատկանում են երկրորդ խմբի Ձ—երին՝ մնացածները պիտի լինեն ըստ մեր ենթադրութեան Առաջին խմբից։ Ապագայ հետազօտողներին է մնում այս բոլորը ճշտել։

22. ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ.

Ե. Այս խմբի Ձ—երից մեր ձեռքի տակ ունեցած միակ Ձ—իրն է Ե-ն։ Նախապէս այս Ձ—իրը դասաւորուած էր Երրորդ խմբի մէջ՝ նշանակուած լատին տառերով. բայց հարկ եղաւ, մօտ ծանօթանալուց յետոյ՝ հանել նրան Երրորդ խմբից և տեղափոխել Երկրորդ խումբը՝ առանց նշանատառը փոխելու։ Ձ—րի կարեւորութիւնն ստիպում է մեզ՝ աւելի մանրամասն կանգ առնել նրա վերայ։

Ե-ն կաշեկազմ, հաստ աղօրէ թուղթ, խոշոր բոլորգիր մի մեծ Ձ—իր է։ Այժմ թերթերի մեծութիւնը մերձաւորապէս 29×21 սմտր. կազմը թէև հին, բայց ոչ նախնականը։ Ինչպէս երեւում է շատ նշաններից՝ կազմելու ժամանակ լուսանցքները կտրուած են, որով գիրքը բաւական փոքրացել է։ Գրութիւնը երկսիւն, իւրաքանչիւրը 22 տող։

Մեր մատենադարանում այս Ձ—րի համարն է 1656, Կարենեան ցուցակ 1614։ Նախապէս ունեցել է յառաջաբանը ամբողջութեամբ. այժմ թուղթ է ընկած սկզբից, ուստի թերի. սկսուածքը տես մեր տպագրի էջ 2, ծանօթութիւն 4. ունի ընկած թերթեր, պակասներ, և այդ բոլորը մանրամասն նշանակուած են մեր հրատարակութեան մէջ իրենց տեղերում։ Փոքր յիշատակարանների և լուսանցքագրութեանց մի մասը նշանակուած է մեր բնագրի տակ, այստեղ ամփոփում ենք բոլոր յիշատակարանները՝ Ձ—րին լաւ ծանօթանալու համար։ Այժմեան կազմում թերթերը խառնաշփոթ են և տեղափոխուած։ Խնամքով վերստուգելով տալիս ենք թերթերի նախնական շարքը, որով պիտի կարդալ բնագիրը, այսպէս էջ 4, 3, 5—94, 131—134, 99—130, 95—98, 135—143, 156—157, 146—149, *151—155, 144—145, 158—234, *236—261, 326—365։ (Աստղանիշերը ցոյց են տալիս՝ թերթ ընկած։ Կազմողը այս տեղերում դրել է մի-մի դատարկ թուղթ, էջ 150 և 235)։

Յիշատակարաններ. էջ 1ա. իբրև պահպանակ գրուած. դատարկ թղթի վրայ, հին նօտր գրութիւն. «Թվ. Ռ[ՃԻ] խաւարեցօ արեգակն ագոստոսի ը օրն դ շբթի»։ (Թուականի փակագծուածը ծակուած, բայց ընթեռնլի)։ ՌՃԻ=1671 փրկչական թուականին, (և ոչ 1670-ին, ինչպէս պիտի լինէր ըստ Թէօրիայի և Դիւլորիէի)։ 1671-ին հայ եօթներեակն Է՝ է, և իսկապէս օգոստոսի 2-ը ընկնում է չորեքշաբթի, մինչդեռ 1670-ին նոյնն ընկնում է երեքշաբթի։ Այս թուականից առաջ է այժմեան կազմը։

էջ 15բ, ստորին լուսանցքում, բուն գրչից անխլի մանր տառերով. «Ով եղբարք թվի թէ պակաս է յայս գծես. և ի յուրինակէս է որ գր֊գնես մեզ վասն Աստուծոյ»: (Տես մեր տպագրի էջ 25, ծան. 12)։

էջ 47ա, ստորին լուսանցք, բուն գրչից, մանր. «Որ յս ազգա֊մեացի Վարհամ միայնակեցի որ գիմ չուխայն կախել երես». խօսքն անշուշտ չուխան լինելու (=կախել) մասին է: (Տես մեր տպ. էջ 77, ծան. 2)։

էջ 48ա, նոյն գրչից. «Ով համագումար դասք... յիշեցէք ի Քս զորդորիչ գործոյս գհայրապետն և զՄխիթեան փակակալ...»: Տես ամբողջը մեր տպ. էջ 78, ծան. 6)։

էջ 83բ, նոյն գրչից, ստորին լուս. «Վայ մարմնն...»: (Մեր տպ. էջ 128, ծան. 9)։

էջ 87բ, Ագաթ—ի առաջին մասի վերջում, նոյն գրչից. «Յաննուազ բարեն և յանաղատ լուսոյն, յանծայրածաւալ մեծիմաստութեանցն, և յանխնայ ողորմութեանցն, անվայրափակ գթութեանցն և անխմանալի քաղցրութեանցն, ի հաւրէն մեծէ՝ և յորդւոյն միածնէ, և ի սուրբ հո֊գւոյն հայցեցէք ով հոգելից և հաւատարիմ եղբարք աղքատիս հոգւով բարի, խաւարելոյս մեղաւք՝ լոյս, տարակուսելոյս չարեաց՝ մխիթարու֊թիւն, քաղցեալ գազանիս՝ ողորմութիւն յողորմածէն յէ (յիսուսէ), որ է աւրհնեալ յաւիտեանս»: (Մեր տպ. էջ 133, ծան. 13)։

էջ 108բ. ստորին լուսանցքում նոյն գրչից. «Ով մեծ տառապա֊նացս թէ ես յիմէ ձեր փախչիմ, դառն կու փախեմ ու գլս ոչ»: (Մեր տպ. էջ 160, ծան. 6)։

էջ 174բ, ստոր. լուսանցք, նոյն գրչից. «Շնորհալի...»: (Մեր տպ. էջ 243, ծան. 9)։

էջ 247ա. միակ յիշատակարանը նոյն գրչից, որ պահել է գրչի անունը. «զամենամեղս... գգրիչս Դաւիթ յիշել... և զներսէս զհոգևոր եղբայր...»: (Տես ամբողջը մեր տպ. էջ 355, ծան. 3)։

էջ 261ա, Վարդապետութեան վերջում, նոյն գրչից. «Սուրբ լու֊սաւորիչ բարեխաւսեայ առ քս վս մեղուցեալ ծառայիս քո զոր ծնար սուրբ աւազանաւն յանուն սբ երրորդութեանն»:

էջ 275բ, նոյն գրչից «Քս ած յիշեայ...» (մեր տպ—ի էջ 392, ծան. 12։

էջ 325ա, Ագաթ—ի վերջում, նոյն գրչից. «Ողորմութեամբն այ սկսայ ի յամսեանն դեկտեմբեր. ժԵ. և շնորհաւք սուրբ հոգոյն կատա֊րեցի ի մարտ. Լ. Որ հասուցեր զմեզ ի գիծ վերջի այսմ նամակի որ երրորդութիւն. քեզ փառք յերկնաւորաց և յերկրաւորացս և ի հա֊մայն եղելոցս»: Մեր տպ. էջ 472, ծան. 3. ուր տպագրի ժէ-ն պիտի ուղղել ժԵ: Ամբողջ Ագաթանգեղոսը գրուած է ուրեմն 106 կամ 107 օրում։

էջ 325բ. մի երես դատարկ թողած, որից օգտուել են յետագա֊ները, զանազան ժամանակ, այլևայլ ձեռքով, տարբեր թանաքով և գրչութեամբ աւելացնելով յիշատակարաններ, խառն ի խուռն գրչա֊փորձեր են: Դրանցից մեզ համար կարևոր են հետևեալները.

1. խոշոր բոլորգրով. «Արդ գրեցաւ գիրս /ի թվին Հայոց /: Զժ:»։

Ուրեմն Հայոց Զժ կամ փրկչական 1261 թուից յետոյ չէ կարող լինել այս Ագաթանգեղոսի գրութիւնը։

2. Ուրիշ գրչութեամբ, բոլորգիր. «յանուն այ / յապաուլ (յետոյ ուղղած՝ ապաուլ) քարիմ ծառայ այ / ի թվիս հայոց: ՊԾԹ:», որ կար֊դում եմ 840 (=փրկչ. 1391), ուրեմն տասնչորսերորդ դարից։

3. Թերևս նախընթաց ձեռքից. «Ոուճա շահամիր ծառայ այ»:

4. Աւելի նորագոյն գրչութեամբ. «Արդ ես Արիստակէս սուտանուն աբեղայ որ զա՛ծարան գիրք[ս] տեսայ ու բերի ի վանքս Մելտենու ի դուռն սուրբ լուսաւորչին. ով որ կարդայ ու բան աւկտի ած թողու զիւր մեղքն և զծնողին: Գրեցաւ գիրս. ՋՀԲ». ուրեմն հայոց 972 կամ Փրկչական 1523 թուին այս Ագաթանգեղոսը բերուել է Մելիտինէ: Զանց ենք առնում աւելի նորագոյն յիշատակարանները։

էջ 326ա, նոյն Դաւթի գրչութեամբ սկսում է «Ոսկեբերանի» Լուսաւորչի ներբողեանը. «Երանելոյն յովհաննու ոսկեբերանի Կոս֊տանդնուպալսի եպիսկոպոսապետի ասացեալ, վասն վարուց... Հրաշալի է մեզ տաւնս» են: (Տես Սոփերք Դ, Վենետիկ 1853)։

էջ 365բ երկրորդ սիւնակը վերջանում է հետևեալ տողերով. «Ի բանսարկու թշնամոյն փորձեցար: Ընդ Քի», և այսպէս մնում է թերատ Լուսաւորչի ներբողեանը (տես Սոփերք, Դ, էջ 81, ներքևից 2-դ տող)։ Ներբողի վերջին մասը և Դաւիթ գրչի վերջին մեծ յիշատակարանի սկիզբը պակասում են. 365 և 366 թերթերի միջև թուղթ է ընկած, ինչպէս նաև յիշատակարանի վերջից։

էջ 366ա—367բ, սկզբից և վերջից թերի՝ այդ յիշատակարանն է, բաւական մաշուած, ստորին լուսանցքները կտրուած և տեղ-տեղ կար֊կատաններով կամ անընթեռնելի: Յիշատակարանիս պարբերութեանց սկզբնատառերը սովորականից խոշոր են, և, պակաս մասը ենթադրա֊բար լրացնելով՝ կազմում են հետևեալ ծայրայանգը կամ ակրոստիքը։

«[ԶԴաւիթ գր]իչ Յի[շ]եցէք ի տէր»: Դնում ենք յիշատակարանիս մնացորդն ամբողջութեամբ։

«իսկ յետ բազում ժամանակաց ծագեաց լոյս ա՛ծգիտութեան ի խաւար մեզաւք յաշխարհն Հայաստանեայց, զոր և ինքն իսկ տէր մեր ասաց՝ Ոչ են կամք հաւր իմոյ թէ կորիցէ ի փոքրկանցս յայսցանէ: Նաև գթացեալ փոխանակ առաքելոցն առաքէ զմն սուրբ, զԳրիգորիոս ասեմ, զբազմաչարչարն, զխոստովանողն, զխարազանազգեցն, զՔաջաէրն, զհամբերատարն, զփշխանակիցն Պետրոսի և Պաւղոսի սբ առաքելոցն։

Զարչարեալ տասն զանազան տանջանաւք, որ և զայս նամակս (համա. վերևը էջ 325ա յիշատակարանում նոյն ասացուածը) շարագրեաց մեծ[ահանճար] քարտուղ[արն ագա]թանգեղոս [ի սկզբան(է)] մինչև ցկատա[րումն]: (Փակագծուածները կարկատանի վրայ)։

Յայս իսկ [.......]* թար եալ (տողամիջում՝ եղ=եղեալ*) ի բազ֊մաշահ մեծագին գանձուցս սուրբ եղբարց մեծ և հռչակաւոր անապա֊տիս Ակներ կոչեցեալ, զի ունելով այլ գիրս զձուարընթեռնլի, զի ոչ

*) Բնագրում իւրաքանչիւր տողը մերձաւորապէս 15 տառ ունի. մեր ամեն մի կէտը մի տառ է նշանակում։

տխրժէին ընթեռնուլ ի ժամատեղ կամ ի սեղան համարձակ (Նախապէս՝ համարձակապէս):

Իսկ կամակից եղեալ առաջնորդք ուխտիս փոխեալ (=փոխել) զայս յայլ գիր, որով և իմ յանձն առեալ զհրամանսն ի պատուական հարց և եղբարցս գրել զսա.

[Ընդհ]ակ ամենա[.......] կատարե[......] կարողութեան [......] ոչ եթէ գիտէի զարուեստ գրչութեան յանդգնեցաք ի գործս. այլ ըստ յուսոյ մեր որ ի սուրբ յուխտս, և ըստ հրամանի պատուական եղբարցս, որպէս և գրեալ է, թէ Կեանք է լսողութիւն:

Եւ արդ աղաչեմ և մախթեմ զձեզ ով ամենամաքուր և հոգեպայծառ սբ դասք քահանայից և միայնակեցաց որք հանդիպիք այսմ տառի կամ ընթերցմամբ՝ կամ գաղափար առնլով. յիշել առ Քս զպատուական հայրն զԳրիգոր մաքրակրօն քահանայ, և զտր Բարսեղ, և զՎարդան վարդապետ, աքանչելի վարուք փայլեալ ի մէջ եկեղեցոյ. և զփակակալ Սիմէոն և զՀայրապետ (Հմմտ. վերի յիշատ. էջ 48ա) ամենայնի սրբասէր և ա՛ծահաճոյք, նաև զհոգևոր եղբայրս իմ զՆերսէս և Յոհաննէս յոյժ պիտանի և աւգտակար ի գործս բարիս. և զայլ ամենայն եղբայրութիւնս որ ոչ էր կար մի ըստ միոջէ անուանել: Աղաչեմ յիշել և զԹորոս միակեաց և զԳրիգոր որ աշխատեցան ի կոկ թղթիս, նաև զմնաեւ և զմարմպան (=մարմնապան) և զհոգացպան և զփամպան (=փնապան) և զամենայն աշխատողս առ Քս յիշել. զսուրբ ծնողսն զՍարգիս և զԿարապետն [......]:

Ցուցից և ձեզ սիրելիք փոքր ի շատէ զթշուառութիւն իմոյ ակարութեանս, որ տրուպ և անարգ և անպիտան յամենայն գործս. զի չեմ առացեալ գործ բարի, այլ զամենայն խոտոր և չար և անշահ:

Է և ինձ պատմել, զի գոլով իմ ի նահանգէն յարևելից, յԱյրարատեան գաւառէն, ի գեղակէն Բջնոյ, և իմ խոցեալ չար վիրաւք հոգւոյս զանազան մեղաւք. ապա այնուհետև որպէս զչար վիրաւք հարեալ մարդ՝ ի խնդիր եղեալ բժշկի և ոչ ուրեք գտեալ, այլ միայն դէմ եդեալ գնալ ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ և ի Հռոմ՝ ի պատկերն անձեռագործ [և սբ, (վրան աւելացրած գ=զսուրբ) Պետրոս] և Պաւղոս, նաև յա՛ծածին որ ի ծագս տիեզերաց և ի սբ առաքեալն Յակոբ:

Քանզի ոչ եթէ վասն պանծանաց գրեմ զայս, այլ վասն մեծ մեղաց իմոց որ անհուն է և անչափ է:

Իսկ դարձեալ (պիտի աւելացնել և լսեալ) զհամբաւ բարեաց և սբ կրաւնք և կանոնք այսմ մենաստանիս (և) յոյժ ցանկացայ, և եկեալ իմ յուսով մեծաւ և աշխատութեամբ յոյժ և տուայ[տանաւք]:

Տեսեալ զիս ատար և պանդուխտ ողեւէր եղբարցս՝ և գթացին յիս իբրև զծնաւղ և ցուցին ինձ սէր իբրև զոր Յս, զոր հատուցէ Քս սոցա ըստ իմ[.........կ]եանս տացէ հանդերձեալ յաւիտենից ընդ սրբս իւր. և ոչ միայն զայս, այլ ես տաւել ցուցին յիս գթութիւն:

Եւ ես ոչ ունելով զձև սոցա և զկարգ, զի ամենեքեան իբրև զհրեշտակս ա՛յ արթուն և զուարթուն ի յաւրհնաբանութիւնս ա՛յ ի տուէ և ի գիշերի անդադար և անհանգիստ, և զայս տեսանելով իմ, վայ

և եղուկ ասելով անձին իմոյ, զի թափուր գոլով ի կրաւնից սոցա և յառաքինութենէ:

Թամեալ զիս այնուհետև զմտաւ ածի զգործս զայս թերևս լինիմ կցորդ բարեաց սոցա: Ուրեմն և որդորելով (Հմմտ. որդորել, յիշտ. էջ 48ա) զիս և խրախուսելով սբ հարցդ որ ի վերոյ գրեցաք. քանզի և մեր արն անարգամեծար է, ընդունի զաշխատութիւնս իմ որպէս զխերեւչ այրոյն և զմաղ այծեաց ի սպաս տաճարին: Եւ դարձեալ մեխրամած զիմաւք և սրտառուչ հառաչմամբ աղաչեմ զսրբութիւնդ ձեր անմեղադիր լինել սխալանացս և սիրով ուղղել, զի այս էր կարողութիւն իմ, այլ ի տառյդ աւրինակէ գրեցի և ըստ չափու զգրադարձ...»: Այստեղ վերջանում է Ն-ն, Զ—իրը և յիշատակարանը մնում են թերի:

23. Այս մանրակրկիտ հետազօտութիւնից ստանում ենք հետևեալ եզրակացութիւնը: Ն-ի գրիչն է Դաւիթ Բջնեցի, որ ուխտ է գնացել Երուսաղէմ, Հռոմ և այլ արևմտեան ուխտատեղիներ: «Անձեռագործ» զրուցապատում պատկերի յիշատակութիւնը Հռոմում՝ հազիւ թէ կռուան ծառայէ որևէ ժամանակագրական վարկածի: «Աբգարի» դաստառակի Պոլսից Իտալիա փոխադրուելու զրոյցը աւելի նոր է: (Հմմտ. Ս. Դաստառակ, Մաղաքիա վ. Սամուէլեանի, Վիեննա 1850. նոյնը կայ և գերմաներէն): «Ա՛ծածին ի ծագս տիեզերաց» հմմտ. Գաբրիէլ Ղալաթիացու († ՌՃԺԱ =1662, սեպտ. 17, չորեքշաբթի) վկայաբանութեան մէջ ասուածի հետ. «Գնաց յերկիրն Ֆրանկաց... շրջեալ ի տեղիս ուխտից որ անդր կան. առ տապանի սրբոյն Յակոբայ տեառն եղբօրն, և ուխտս արարեալ առ սուրբ Աստուածածինն որ Եզր ասի, և առ սուրբ առաքեալքն Պետրոս և Պօղոս»: (Հայոց Նոր Վկաները, Յ. Մանանդեանի և Հ. Աճառեանի, 1903, Վաղարշապատ. գիտակ. հրատ. էջ 485): Դաւիթ Բջնեցին ուխտագնացութիւնից վերադառնում է Կիլիկիա՝ Ակներ կամ Ականց հռչակաւոր վանքը, ուր «հայր» էր Գրիգոր «քահանան» (անշուշտ կուսակրօն). յիշւում են նաև տէր Բարսեղ, Վարդան վարդապետ, Սիմէոն փակակալը, Հայրապետ և ուրիշները: Ակներում կար մի այլ Ագաթանգեղոս, հին, անշուշտ երկաթագիր, «դժուարընթեռնլի», այնպէս որ միաբանները դժուարանում էին կարդալ ժամատեղում կամ սեղանատանը. և ահա Դաւիթն այդ Ագաթանգեղոսը փոխում է «յայլ գիր», այն է ընդօրինակում է խոշոր և դիւրընթեռնլի բոլորգրով. եկեղեցում կարդացուող ընթերցուածների կողքին խաչով նշանակելով վերնագիրը †«Համբարձմանն» (էջ 175բ). †«Հոգեգալստեանն» (էջ 177բ). ԵՒն: Եթէ Ն-ի մայր օրինակը նոյնչափ հնութիւն ունէր, որչափ ունի այժմ Ն-ն մեզ համար (6—7 դար)՝ այն ժամանակ այդ դժուարընթեռնլին պիտի լինէր Զ կամ Է-երորդ դարու գործ, որին մենք ոչ մի արգելք չենք գտնում: Սակայն պէտք է աւելի ճիշտ որոշել Ն-ի ժամանակը: Հէնց առաջին հայեացքից իրադեկ բանասէրը կհամոզուի գրութեան ձևից և թղթի որակից, որ Ն-ն ԺԳ-երորդ դարու գործ է: Վերևը մէջ բերինք երկրորդ ձեռքից յիշատակարան, որ ասում է. «Արդ գրեցաւ գիրս ի թվիս Հայոց ՉԺ (=1261): Գիրս բառով մենք հասկացանք յիշատակարանս: Բայց հնարաւոր է և ուրիշ մեկնութիւն: Գիրս կարող է

նշանակել գիրքս, այսինքն «գիրքս (=Ագաթանգեղոս) դրաւեց ՉԺ-ին»։ Երևի յիշատակարան գրողը ազդուել է Դաւթի գրածից—«զի անկեալ այլ գիրս դժուարընթեռնլի... (փոխեցի) զսայ յայլ գիր»։ Իսկ ՉԺ թուականն առած կարող է լինել՝ մեծ յիշատակարանի այժմս պակասող մասից։ Այս ենթադրութեամբ Ն-ն գրուած ենք համարում ՉԺ թւին։ Շարժական տոմարով այս հայ տարին ընկնում է 1261 յանուարի 15-ից (=1 Նաւասարդի) մինչև 1262 յանուարի 14-ը։ Այսպիսով Դաւիթ Բջնեցին սկսած պիտի լինի իւր ընդօրինակութիւնը 1260 թուի դեկտեմբերի 15-ին և վերջացրած 1261 (=ՉԺ) մարտի 30-ին։

Յամենայն դէպս Ն-ն չէ կարող Հայոց ՇՂ=Փրկչ. 1141 թուից առաջ լինել, որովհետև այդ թուին է «Ոսկեբերանի» Լուսաւորչին նուիրուած ներբողեանի թարգմանութիւնը Աբրահամ Ղրամատիկոսի ձեռքով. (տես Սոփերք, Դ, էջ 86 և ներքևում մեր β ճառընտիրը), և ոչ էլ ուշ 1261-ից։ Ակներևի վանահօր (Գրիգոր), փակակալի (Սիմեոն) և այլ միաբանների անունները հնարաւորութիւն պիտի տան ապագայում աւելի ևս ճշտելու մեր որոնած թուականը։ Ակների մասին տես մանրամասն Սիսուան Ալիշանի, էջ 153—156, Տաշեան ցուցակ, էջ 361, 661, 790. Բջնու մասին՝ Այրարատ էջ 270—276։

24. Երկրորդ խմբից՝ անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած միակ Զ—իրն է Ն-ն։

v^{5}. Ն-ին շատ մօտ, համանման ընթերցուածներով, մի Զ—իր է Վենետիկի v^{5}, գրուած ՌՃԽԶ=1697 թուին։ Ն-ն և v^{5}-ն միայն ունին «Տաճառ փեսայ Արտաւանայ» են. (տես մեր հրատ. § 121, ծան. 3) ընթերցուածը։ Ամենայն հաւանականութեամբ v^{5}-ը միջնորդաբար կամ անմիջապէս ընդօրինակութիւն է Ն-ից։ v^{5}-ի մասին տես վերևը, Վենետիկեան տպագիրները։

Մի թեթև ակնարկ մեր հրատարակութեան վրայ՝ բաւական է համոզելու, որ բացի մի քանի առանձնայատուկ ընթերցուածներից Ն և է-ն միևնոյն խմբից են և ամբողջ Ագաթանգեղոսում ծայրէ ծայր ընթերցուածներով ընթացակից։ է-ն (=Թիֆլիսի տպագիրը) տարատպութիւն է Վենետիկեան հրատարակութիւններից (պարզութեան համար այդ հրատարակութիւնները անուանենք vա և vբ), իսկ վերջիններս բղխում են Պարիզի Զ—րից։

R. Պարիզի Զ—րի մասին վերևում խօսեցանք։ Գրուած է Վարդան քահանայից Հայոց ՉԳ=Փրկչական 1254 թուին «Ռիմ» քաղաքում։ Բուն յիշատակարանը ամբողջապէս չունինք։ Տես բացի վերևում մէջ բերուածից և Սամուէլ Անեցի, Վաղարշապատ 1893, հրատ. Արշակ Տէր Միքելեանի, էջ 266, ծան. 22)։ Գրուած է Յովհաննէս եպիսկոպոսի խնդրանքով։ Մակլէրը Պարիզեան հայ Զ—ների նոր ցուցակում աւելացնում է նաև՝ pour l'usage de l'évêque Jean et de ses prêtres Daniel et Siméon (տես № 112)։ Պարիզեան այս Ագաթանգեղոսը անուանում ենք R. R-ից է Վենետիկցիների ունեցած ընդօրինակութիւնը=v^{1} և տպագրի վրայ բաղդատութիւնները։

Վենետիկցիների Զ—րերի մասին ունեցած մեր տեղեկութիւններն

ընդհանրապէս անբաւարար են և հակասական։ Շատ անգամ որոշ չէ, թէ Զ—իր կամ «օրինակ» անուանուածը իսկապէս բուն Զ—իրն է, թէ ընդօրինակութիւն, կամ լոկ բաղդատութիւն տպագրի վրայ։ R-ից եղած մի ընդօրինակութեան մասին հետևեալ տեղեկութիւնն ունինք Մեսրոպ Վարդապետից. «Ագաթ. նոր նորոգիր, վարդապետութիւնը միայն. օրինակեալ է Պարիզ յօրինակէ գրելոյ ի թուին ՉԳ ի Վարդան քահանայէ ի Ռիմ քաղաքի»։—«Տպագիր բաղդատեալ ընդ օրինակին Փարիզու, 1824 թիւ»։ Վենետիկցիների ունեցած այս բոլոր նիւթերը հասկանալով v^{1} նշանագրի տակ՝ կունենանք հետևեալը ծագման կարգով. R—v^{1}—vա—vբ (Վենետիկեան տպագրեր) և է։

v^{6}. Վենետկեան մի ուրիշ Զ—իր՝ v^{6} նորոգիր, թերի, գրուած Լեհաստան, ըստ Մխիթարեանների վկայութեան «բաղում մասամբ սա զհետ ընթանայ Փարիզեան օրինակին» (տես վերևը)։ Այս Զ—իրն էլ ուրեմն R-ի խմբից կարելի է համարել և նրանից կամ նրա նման մի օրինակից ծագած։

բ. Վիեննայի կրկնագրի (բ) մասին վերևը խօսեցանք։ Իւր ընթերցուածներով, որչափ որ մեզ ծանօթ է՝ բ-ն շատ մօտ է Նէ-ին. տես Ագաթ—ի յառաջաբանի ընթերցուածները և Տաշեան Ցուցակ էջ 263—265, ուր կայ մի քանի էջ կրկնագրից։ «Կրկնագրիս մէջ Ագաթանգեղեայ հատուածոք կան Յառաջաբանէն, Առաջին մասէն և նաև Վարդապետութենէն։ Վերջին պատմական մասէն ամենևին հատուածոր չկայ, և այն արդէն կը պակսէր ապահովապէս նախնականին մէջ»։ (Տաշ. Ցուցակ էջ 261)։ Վերջին կէտին հազիւ թէ կարելի լինի համաձայնել։ Քանի որ բ-ն ունի Յառաջաբանում Ագաթանգեղոս անունը, Կորիւնից ընդմիջարկուած հատուած՝ պիտի ունենար ապահովապէս և վերջին (Երրորդ) մասը, ուր կայ Ագաթ—ի գլխաւոր Տրդատին և Կորիւնի հատուածների ամենամեծ թիւը։ Ընդմիջարկուած կտորները Ագաթանգեղոսի սկզբում և վերջում կապուած են միմեանց հետ օրգանապէս և միևնոյն գրչից են։ Ուստի բ-ի Երրորդ մասի պակասելը պիտի վերագրել լոկ պատահականութեան։ Կրկնագրի թերթերը նոր գրութեան համար գործածողը օգտուել է որոշ թուով թերթերից, և դրանից հազիւ թէ ուրիշ հետևանք կարելի լինի հանել։ Անշուշտ բ-ի ամբողջական հրատարակութիւնը կարող է փոփոխել մեր դատաւորութիւնը, բայց առ այժմս, մեր ձեռքի տակ եղած նիւթի վրայ հիմնուած՝ բ-ն դասում ենք Երկրորդ խմբում։ Ըստ Տաշեանի՝ բ-ն ամենաուշը Թ—Ժ դարու գրութիւն է։

ա. Այս խմբից՝ է նաև ա ճառընտիրը իւր Ագաթանգեղոսեան հատուածներով, շատ աւելի մօտ Նէ-ին քան Երրորդ խմբին։ ա-ն ԺԲ-երորդ դարու վերջումն է գրուած. տես վարը ճառընտիրների մէջ։ ա-ի ընթերցուածները տես մեր հրատարակութեան էջ 30-ից սկսած, նաև Վարդապետութեան մէջ։

E. Այս խմբից՝ ենք համարում նաև մի հին Զ—րի մնացորդը, մագաղաթեայ երկու պատառիկ, որոնց վրայ կարդացուում են մեր հրա-

տարակուսեան § 190—193 պարբերութեանց մասը։ Այդ Ձ—իրն անուանում ենք E։ Դատելով այժմեան չորս մասի բաժանուած մագաղաթեայ թերթից՝ E-ն եղել է երկու սիւնակով, իւրաքանչիւր սիւնակը 23 կամ 24 տող, խոշոր երկաթագիր, երեւի մեծութիւնը մերձաւորապէս 34×28 հրմտր., գրութիւնից և ուղղագրութիւնից դատելով՝ ամենաուշը ԺԲ-երորդ դարու գործ։

X. Այս Երկրորդ խմբիցն է նաև Առաջին խմբի մեր որոնած մայր Ձ—իրը=X։ Մեր այս ասութիւնը կարող է շփոթել ընթերցողին—Առաջին խմբի Ձ—րը վերագրում ենք Երկրորդ խմբին։ Բայց ինչ է խումբ կոչուածը։ Երբ մի օրինակից կատարւում է երկու ընդօրինակութիւն, նոյն-իսկ միևնոյն գրչի ձեռքով՝ անհրաժեշտօրէն այդ երկու ընդօրինակութեանց մէջ առաջ են գալիս տարբեր ընթերցուածներ, մի քանի բառ մոռացւում են, այս կամ այնտեղ սպրդում են վրիպակներ և այլն։ Նոր ընդօրինակութեանց ժամանակ հետզհետէ, կամաց և ակամայ, աւելանում է տարբերութեանց թիւը, և գնալով՝ նախկին երկուօրեակ սերունդը ճիւղաւորւում է, և նոյն ընտանիքի անդամները հեռանում են միմեանցից, ներկայացնելով իւրաքանչիւրը տարբեր ընթերցուածների աւելի մեծ թիւ։ Լուսանցքագրութիւններից, գիտակցաբար կատարուած սրբագրութիւններից աւելի ևս բարդանում է գործը և շեշտւում այլազանութիւնը։ Դասաւորողի հայեցողութիւնից է կախուած ընտրել այս կամ այն մոմենտը խմբերի բաժանման կէտը որոշելու։ X-ը թէև բաւական շատ տարբեր ընթերցուածներով՝ անշուշտ Երկրորդ խմբի ձեռագիր էր։ Մի արտաքին պատահար—թերթերի անկանոն յառաջաբանում, առաջ բերեց կերպարանափոխութիւն, և ստացուեց «համառօտ» յառաջաբանը։ Բոլոր Ձ—րը «համառօտ» յառաջաբանով՝ անուանեցինք Առաջին խումբ։ Բազմաթիւ ընդօրինակութիւններ, անթիւ վրիպակներ, ապէտ գրիչների գործ, անուշադրութիւնից առաջացած պակասներ, նաև ընդմիջարկութիւն Զենոբ Գլակից (Ա, Զ) մեծամեծ փոփոխութեանց ենթարկեցին Առաջին խմբի օրինակները։ Եթէ ունենայինք X-ը՝ առանց այլևայլութեան կարելի կլինէր դուրս ձգել բաղդատութիւնից ամբողջ Առաջին խումբը։ Մեր հրատարակութեան մէջ X-ին փոխարինում են ԱԲ, որոնց մասին վերևը խօսուեց և գնահատութիւնը տրուեց։ Բաւական է մի ակնարկ մեր բաղդատութեանց վրայ, և կտեսնուի որ ծայրէ ծայր ամբողջ Ագաթանգեղոսում ԱԲ (=X) զուգընթաց են ƀE-ին և ƀEԱԲ հակադրւում են a (c) d-ին (Երրորդ խումբ)։

Ուրեմն Առաջին խումբը ծագում է Երկրորդ խմբի մի Ձ—ից՝ X-ից, իսկ X-ին փոխարինում են մեր հրատարակութեան մէջ ԱԲ։

Յոյնը v^7. Այս խմբի Ձ—ից է թարգմանուած յոյնը (վերջին անգամ հրատ. Լագարդ)։ Յոյնը յատկապէս մօտ է իր բազմաթիւ ընթերցուածներով ƀ-ին։ Այս ազգակցութիւնը ապացուցանելու համար հարկաւոր է յատուկ ուսումնասիրութիւն։ Բաւականանանք մի երկու օրինակով։ Քաղաքական և կրօնական (Քաղկեդոն) պատճառներով Հայերից ատուած Մարկիանոսի՝ բանաւորների թւում յիշուելը (§ 868, ծան. 11) ունին Յոյնը, ƀ-ն և ճառընտիրներից ց-ն։ R և նրանից ծագածներն ունին

Մարտիանոս։ Երկրորդ խմբի միւս անդամները, նաև Առաջին և Երրորդ խումբը՝ չունին Մարկիանոս։ Բոլոր Ձ—երի «մինչև ի սահմանս Կասպից» ասացուածի փոխանակ՝ միայն Յոյնը և ƀ-ն ունին «մինչև ի դրունս Կասպից»=πυλῶν Κασπίων (Լագարդի հրատ. էջ 77, տող 70)։ § 36-ում մինչդեռ Առաջին խումբը կարդում է Ոյծքն, R՝ Ոյծք, Երրորդ խումբը՝ Սոյծք, միայն ƀ-ն ունի Սոյգն, որի տառացի թարգմանութիւնն է յոյնը τόπος χάσματος (էջ 12, տող 77)։ Եւ այսպէս ուրիշ տեղեր։ Միւս կողմից ƀ-ն նոյն իսկ յատուկ անուանց ուղղագրութեան մէջ յաճախ տառացի հաւատարիմ է մնում յոյն ձևերին, օրինակ «Կապադովկացւոց». մինչդեռ միւսները, հայ լեզուի օրէնքների համաձայն, մի պ-ով, իսկ Երրորդ խումբը՝ Կապուտկացւոց (§ 796, ծան. 3)։ Նոյնը ճշտութեամբ կրկնւում է և § 861, ծան. 12։

Ամփոփելով այս բոլորը՝ Երկրորդ խմբից կունենանք հետևեալ Ձ—երը —

p (Թ—Ժ դար), E (ԺԲ դար), α (ԺԲ դար), R (1254 թ.), ƀ (1261 թ.), X (1569 թուից առաջ), v^5 (1697 թ.), v^6 (թուականն անյայտ), v^1 (անյայտ կամ 1824), և տպագրեր՝ va (1835 թ.), vp (1862 թ.), t (1883 թ.)։ Սրանց վրայ աւելացնելով և Յոյնը՝ ընդ ամէնն 9 ձեռագիր, 3 տպագիր և Յոյնը։

Մեզ յայտնի բոլոր Ձ—երը, բոլոր խմբերի, նաև Յոյնը՝ ազատ չեն Կորիւնի ընդմիջարկուած հատուածներից։ Մինչև այստեղ մեր նկարագրած Ձ—երը դասաւորելով կստանանք հետևեալ պատկերը.

Կորիւնեան խմբագրութիւն.

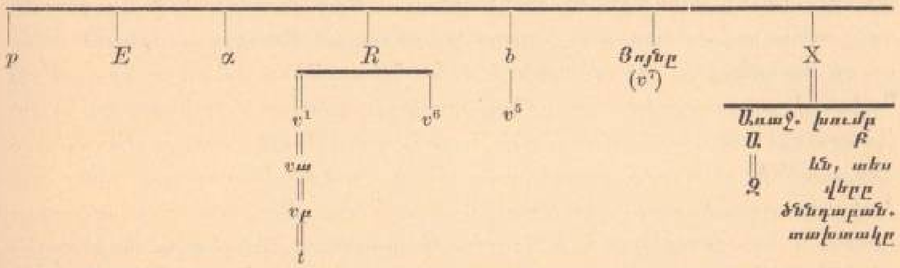

(Երկու գիծը ցոյց են տալիս անմիջական ծագում, մի գիծը՝ ենթադրական կամ միջնորդաբար, կողմնակի (մի որևէ ազգակից Ձ—ից) ծագում)։

25. ԵՐՐՈՐԴ ԽՄԲԻ Ձ—ՐԵՐ։

Այս խմբից անմիջապէս մեր ձեռքի տակ ունինք 3 Ձ—իր (ամբողջ Ագաթանգեղոս)—a, c, d և մի տօնական՝ β։

a, № 1655 մեր մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ 1613, կաշեկազմ, թուղթ (ոչ մագաղաթ), հին բոլորագիր։ Կազմը քայքայուած, թերթերը շատ տեղ պատառոտուն, լուսանցքները (մանաւանդ ստորին) կարկատաններով։ Անհրաժեշտ է անպայման նորից կազմել Ձ—րը, կորստից ազատելու համար։ Անազարտ մնացած թերթի մեծութիւնն է 33×25 հրմտր. երկսիւն, տող 25, նորոգուել է մի քանի անգամ։ Նորո-

գութեան համար գործ են ածուած հին ձեռագրեր, տպագրի թերթեր, և չգրուած հին թուղթ: Ինչպէս այս, նոյնպէս և նախընթաց Ն Զ—րը մանրամասն նկարագրուած են Ստ. Կանայեանցից. տես Հանդէս Հայագիտութեան=Zeitschrift für armenische Philologie, Մարբուրգ, 1904, էջ 286—303: Մեր և Կանայեանցի նկարագրութեան մէջ տեղ-տեղ եղած տարբերութիւնները վերստուգութեան արդիւնք են: Սկզբից, շատ տեղեր միջից և վերջից, թերթ ընկած: a-ի պակասները մեր հրատարակութեան մէջ լրացնում ենք c-ից, որ, ինչպէս պիտի տեսնենք՝ ընդօրինակութիւն է a-ից: Բացի Ագաթանգեղոսից a-ն ունի և «Լուսաւորչի» Յաճախապատումը: Այս Զ—րից օգտուել է և Արշակ Տէր-Միքելեանը (տ. «Յաճախապատում», Էջմիածին 1894:) Զ—րս «Հաւատամք» և «Դաշանց թուղթ» չունի, ինչպէս և սպասելի էր: Նոր ցուցակագրողը բովանդակութեան մէջ յիշում է և «Դաշանց թուղթ», անշուշտ սխալմամբ, միւս Ագաթանգեղոսների բովանդակութիւնից խաբուած: Զ—րիս թերթերը դասաւորուած են շատ խառնաշփոթ, յետ և առաջ: Կանայեանցն աշխատել է վերակազմել և տալիս է թերթերի սկզբնական կարգը, թէ Ագաթ—ի և թէ Յաճախապատումի համար, ստորանիշերով նշանակելով ընկած թերթերը: Զ—րով օգտուողը պիտի դիմէ Կանայեանցի աշխատութեանը: Մանր-մունր յիշատակարաններ, Զաքարիայի ոտանաւորը ևն զանց ենք առնում (տ. Հանդէս Հայագիտ.):

Ձեռագրի վերջում կայ գրչի յիշատակարանը, դժբախտաբար առանց անուան. «Յամենայնի զաւրացուցչին խմո, և աստուածաբար խնամողին, յսկզբան գրոց մինչև ի վերջին գիծս, փառք, պատիւ» են: Հետևում է բուն յիշատակարանը. «Յիշատակարան սուրբ գրոցս. որք աստուածային փառացն են ցանկացեալ... Արդ պատուական հայրապետին տեառն Համազասպա, յսուով բարերարին Աստուծոյ տեառն Յիսուսի նահցեալ ի սեր վկաիցն և ի համբերութիւն սուրբ հաւրս մերոյ Գրիգորի լուսաւորչիս, եա գրեալ (=գրել) զսուրբ մատեանս կոչեցեալ Ագաթանգեղոս վասն յիշատակի և միջնորդութեան յաւուր ահ[աւ]որ և մեծ ատենի, անդ ուր բանքն սպառին և գործքն թագաւորեն: Եւ ընձեցոյց զսա ի սուրբ Կարապետն, ի Վանս Յոհաննու, ի լուսաւորութիւն հաւատացելոց և ի վարժումն մանկանց եկեղեցւոյ և ի փառս անմահ բանին աստուծոյ որ է աւրհնեալ յաւ՟՟»: Ի թվ. ՉԽԲ (=1293 փրկչ.): Հետևում է նորագոյն թղթի վրայ Զաքարիա սարկաւագի ձեռքով գրուած նորոգութեան յիշատակարանը. «Շնորհօք... եղև նորոգումն այսմ պատմագրի... ի թուին Ռ. և Ճ. Խ և Գ. (=փրկչական 1694) ի Թորգոմեան սեռի, յերկրիս Արարատեան ի գաւառս Կոգբւոյ, ի հրաշափառ և գերապանծ սուրբ ուխտս Յոհաննու վանք... ի թագաւորութեան պարսից Շահ Սուլէմանի և յիշխանութեան տանս Արարատեան Շահղուլի բէկի (նոտրագրուածը ուրիշ թանաքով, թէև նոյն ձեռքից՝ յետոյ աւելացրած): Եւ ի կաթողիկոսութեան սբ Էջմիածնի Տեառն Նահապետի: Եւ առաջնորդութեան սուրբ ուխտիս՝ Սարգիս վարդապետի: Ձեռամբ աղկաղկի և տրպի Զաքարիա արշխարկաւագի Քանաքեռցւոյ, որ ամս Ծ և Դ աստ ծառայեմ անհանգոյ գեղեցմամբ: Որ ԿԵ ամի կենաց իմոց նորոգեցի չքաւորութեամբ և աղքատութեամբ իմով, և ոչ որք էր

որ օժանդակ լինէր: Սակայն որպէս և է նորոգեալ աւարտեցի և աւանդեցի զսա յառաջին բնակութիւն իւր Յոհաննուվանք ի դուռն մեծի ամերդւոյն, որ յՈտին Արագածու, հանդէպ Արաու լերինն, ի գլուխ բարձրաբերձ քարանցն, ի վերա կարկաճահոս և ծիծաղայծաւալ Քասաղու: Արդ որք կայք աստ և ընթեռնուք զսայ՝ յիշեցէք առ Քրիստոսունակ (առ Քունունակ, պէտք չէ կարդալ «առքաղունակ») և ածընկալ յաջօղս ձեր զառաջնորդ վանիցս... (յիշում է միաբաններին. տես Կանայեանցի և կամ Տէր-Միքելեանի ընդօրինակութիւնը) և զիս իսկ Զաքարիայս, որ բաղում չարչարանօք հազիւ կարացի կատարել. քանզի յոյժ ապականեալ էր. վասն զի բաղում լուսանցս հատեալ էին և ի լուբեանց կարկըն անցուցեալ, և ես զոր ինչ կարացի նորոգեցի և զոր ոչն կարացի ներեցէք ինձ և զաշխատանս իմ ապախտ մի առնէք վս Այ. զի և դու որ ընթեռնուս յԱյ առցես զվարձս: Ամէն»: Հմմտ. Զաքարիայի մի ուրիշ յիշատակարանի հետ 1687 թուից. «Յիշատակ Դատակնքաց Գորիա և Շմոնի վկայից», Վաղարշապատ 1896, էջ 43 և շար.: Համազասպ եպիսկոպոսի (=հայրապետ) մասին տես Այրարատ Ալիշանի էջ 170. Պատմութիւն Զաքարիա սարկաւագի, Էջմիածին, Հատ. Գ. էջ 19, 30 ևն:

Այսպէս ուրեմն a-ն գրուած է 1293 թուին, ստացողն է Տէր-Համազասպ, ընծայուած է Յովհաննու վանքին: Ուղիղ 4 դար յետոյ նորոգուած է Զաքարիայից 1694 թուին—(Ն Զ—իրն այս խմբից չէ. նրա մասին տես վերը):

26. c. № 1658 մեր մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ № 1616. կաշեկազմ, բոլորգիր, երկսիւն, անպիտան ծրող թուղթ, անյիշատակարան: Ագաթանգեղոսին հետևում է (էջ 120ա) ուրիշ, նորագոյն նոտր, ձեռքով (=c²) «Հաւատամք» և Դաշանց թուղթ, որ վերջից թերի է: Հինգ էջ դատարկ (Դաշանց թղթի համար թողած): Էջ 125ա, առաջին գրչից, բոլորգիր, սկսում է «Յաճախապատում»-ը: Մեծութիւնն է 25×19½ հրմտր. տողերի թիւը 37: Բոլոր հանգամանքներից դատելով՝ գրչութիւն է 17-դ դարու: Ընդհանրապէս լաւ պահուած, տեղ-տեղ կարկատաններով, մասամբ ցեցակեր:

Առանձին ուշադրութեան արժանի են Զ—րիս պահպանակները, երկ-երկու թերթ սկզբից և վերջից, կոկուած լաւ թղթից, անցման գրով, ճիշտ նման այն երկու մեծ ճառընտիրների գրութեան, որ նկարագրուած են Գուրիա և Շմոնի վկաների հրատարակութեան յառաջաբանում: Ուրեմն 12 դարու գրչութիւն: Պահպանակների, նաև կողերի ներքին երեսների վրայ կարդացուածները (ընդ ամենը 10 երես) Յակոբկի վկայաբանութիւնից են (տ. Վարք և վկայաբանութիւն սրբոց, Վենետիկ 1874, հատոր Բ, էջ 108): Կազմի մէջ, կաշու տակ, ոչ թէ ինչպէս պէտք էր սպասել, տախտակ է, այլ նոյն հին ճառընտրի թերթեր միմեանց շրջած՝ ստուարաթղթի կամ կարտոնի նման ծառայել են կազմին, ուրեմն և այս կազմի մէջ պահուած ունինք հին ճառընտրի մի քանի տասնեակ թերթեր: Կազմը չքանդեցինք. այդ թերթերը մնում են առկաւին չուսումնասիրուած:

c-ի մանրամասն, ծայրէ ծայր հետազօտութիւնը համոզեց մեզ բոլորովին, որ այդ մի անմիջական ընդօրինակութիւն է a-ից, բայց այնպիսի մի ժամանակ գրուած, երբ a-ն դեռ չէր քայքայուել, և թէև տեղ-տեղ ունէր կարկատաններ, (այդ հին կարկատանների տակը մնացածը c-ն չէ կարդացել.) բայց դեռ թերթերի յետառաջութիւնը չկար։ Ուրեմն c-ն ընդօրինակուել է Զաքարիայի նորոգութիւնից (1694 թ.) առաջ և կարդացել է Զաքարիայի կարկատանների տակ մնացած մասերը։ Մեր այս հետազօտութեան արդիւնքը մի քանի տեղ տուել ենք ծանօթութեանց մէջ, բնագրի տակ։ Տես յատկապէս էջ 385, § 740, ծան. 15, ուր ապացուցւում է, որ c-ն, առանց պակաս նկատելու, a-ի մի ընկած թերթի ճիշտ չափովը պակաս ունի։ էջ 418, ծան. 11, ուր a-ի հին կարկատանի և c-ի յաջորդականութեան խնդիրն է որոշւում։ Նաև տես ac-ի միատեսակ շփոթը (Յառաջաբանում). երկուսն էլ նոյն բառերը և նոյն տառացուածները բաց են թողել, էջ 3, ծան. 13, 16, 17. էջ 5, ծան. 3. էջ 7, ծան. 1, 3, 17. էջ 12, ծան. 2, 16. էջ 11, ծան. 12. և այլ անթիւ։ c-ն լոկ ընդօրինակութիւն չէ a-ից։ Ընդօրինակողը մի ուրիշ Զ—րի հետ բաղդատել է իւր արտագրածը և լուսանցքներում ու տողամիջերում լրացրել մի երկրորդ Զ—րից։ Որովհետև բաղդատութիւնը միևնոյն գրչից է՝ շատ անգամ դժուար է լինում որոշել յետոյ աւելացրած բառերը, մանաւանդ երբ տողում բաւական բաց տեղ է եղել նոր բառերը գրելու համար։ Բաղդատութեան օրինակը Ագաթանգեղոսի առաջին խմբի օրինակ է, շատ մօտ մեր Գ-ին (1668—1676-ի մէջերում գրուած Էջմիածնում), հաւանօրէն նոյն-ինքն մեր Գ-ը, որովհետև a-ից ընդօրինակութիւնը կատարուած պիտի լինի Արագածոտնի վանքերից մէկում (Սաղմոսավանք կամ Յովհաննավանք), իսկ «Արևելեան» ընտանիքի Զ—երից 1694-ից առաջ միայն Գ-ը կարող էր լինել ընդօրինակողի տրամադրութեան տակ բաղդատութեան համար։ Պիտի յիշել որ Գ-ի ընտանեկից Ե-ն (Աստրախան 1692), Թ-ն (Աստրախան 1690-ին) չէին կարող այդ բաղդատութեանը ծառայել, հեռաւորութեան, հաւանօրէն նաև ժամանակի պատճառով, միայն երկու կամ չորս տարով առաջ լինելով Զաքարիայի կարկատաններից։ Զաքարիան իւր օրինակն արդէն քայքայուած է գտնում. մինչդեռ c-ի ընդօրինակութեան ժամանակ a-ն համեմատաբար ամբողջ էր, թերթերը իրանց շարքերը չէին շփոթել, Ագաթանգեղոսի յառաջաբանից թերթեր չէին ընկած։ Իսկ Գ-ի ընտանեկից միւս օրինակները (Է, Աստրախան 1714-ին և այլք) ժամանակով արդէն շատ ուշ են Զաքարիայի նորոգութիւնից։

Օրինակի համար տես «Սեղբեստրոս» ընթերցուածը (§ 875), որ միայն Գ-ի ընտանեկից օրինակների մէջ է պատահում և c-ի լուսանցքում (c էջ 118ա)։ Այսպիսով c-ն a-ի և Գ-ի «բարդութիւնն» է։

c-ն միակ օրինակն է անմիջապէս մեր ձեռքի տակ եղած Զ—երից, որ իւր արդի վիճակում ամբողջովին ունի ընդարձակ Յառաջաբանը։ c-ից օգտուել ենք մեր հրատարակութեան մէջ ամբողջ Յառաջաբանում և բոլոր այն դէպքերում, երբ a-ից թերթ է ընկած և c-ն ունի այդ պակասները։ Միւս դէպքերում c-ն մեզ աւելորդ էր, քանի որ ունէինք a-ն, և Գ-ի փոխարէն՝ լաւագոյն ԱԲ։ Մի տեղ նաև Վարդապետութեան մէջ

կողք կողքի մէջ ենք բերել a և c-ի ընթերցուածները (տ. էջ 326, ծան. 3), իսկ էջ 326 փորձ ենք արել ուղղահայեաց գծերով բաժնել c-ի լուսանցքներից և տողամիջերից առնուած ընթերցուածքները իբրև նմուշ։

Իբրև ամփոփումն ստանում ենք հետևեալը.

c-ն 17-դ դարում՝ հաւանօրէն 1668—1694-ի միջև, ընդօրինակուած է a-ից և յետոյ յաւելումներ ստացած Առաջին խմբի մի Զ—րից, ամենայն հաւանականութեամբ Գ-ից, ուրեմն c=a+Գ, և բնագրի համար կարևոր է միայն այն մասերով, որոնք a-ում այժմս պակասում են։

c²։ էջ 120ա, «գրչաւ գպրի ճարտարի» բառերով (տես § 894) c-ում սկսւում է նօտրագիր գրչութիւնն ուրիշ ձեռքից, որից են և «Հաւատամքն» ու Դաշանցը։ c-ի այս մասը նշանակել ենք c². c²-ը գործ էր ածուած «Հաւատամք»-ի բաղդատութեանց մէջ, բայց տպագրութեան ժամանակ, երբ «Հաւատամք»-ի համեմատութիւնները դուրս ձգեցինք՝ c-ից մնաց միայն մի ընթերցուած էջ 473։

27. d. Մեր մատենադարանի № 1659, Կարին. № 1617. կաշեկազմ, թուղթ, հնագոյն նօտրգիր։ Մեծութիւն 21×15 հրմտր. երեսում 22 տող։ Շատ տգէտ գրիչ, վրիպակներով լի, բայց դիւրընթերց։ Անշուշտ շատ հին օրինակից արտագրուած։ էջ 1ա դատարկ թերթի վրայ նման նօտրով, բայց տարբեր թանաքով, ուրիշ ձեռքով գրուած է հետևեալը. «տէր Դաւթին գրածն Ագաթանկեղոսն»։ Յառաջաբանի վերջում. «տէր աստուած ողորմեա գաւզգէ ամէն»։ Ուրիշ յիշատակարան չունի։ Մնացած հանգամանքները, թերթեր են, մանրամասն նշանակուած են մեր բաղդատութեանց մէջ։ Յառաջաբանը այս Զ—ռում սկսւում է առանց թերութեան որևէ արտաքին նշանի, «Պատմութիւն որ առ մեւք գործեցան» բառերով (տ. § 7, էջ 6, տող 1) ուրեմն և այդպէս գտել էր իւր օրինակում։ Երրորդ մասը վերջանում է «Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ» բառերով երեսի կիսում։ Բացի Ագաթանգեղոսից ուրիշ գրութիւն չկայ այս Զ—ռում։

Համեմատութեանց սկզբում d-ի բազմաթիւ վրիպակների պատճառով բաւական արհամարհական էր մեր վերաբերմունքը դէպի այդ Զ—իրը։ Ակներև կոպիտ վրիպակները զանց արինք նշանակել, մեր ծանօթութիւնները չխճողելու համար։ Բայց հետզհետէ ստիպուած եղանք մեր վերաբերմունքը գլխովին փոխել։ d-ն մեր լաւագոյն և հազուագիւտ Զ—երից մէկն է։ Ամբողջ գործի ընթացքում ծայրէ ծայր իւր ընթերցուածներով միանում է a-ի հետ. բայց a-ից (ուրեմն և c-ից) անկախ է, որով և a-ի հետ հաւասարարժէք մի Զ—իր։ Բոլորովին ապահով է, որ d-ն չէ կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել։ c-ն ունի ամբողջ Յառաջաբանը. a-ն նոյնպէս ունեցել է ամբողջը, և նոյն-ինքն այժմեան թերի վիճակում ունի մասեր՝ որ չկան d-ի մէջ. տես օրինակ մեր տպագրի էջ 9, ծան. 12, d-ի մեծ պակասը, որն ունին ac։ Կամ էջ 199, ծան. 9, ուր ac-ն պակաս ունին, մինչդեռ d-ն այդտեղ պակասաւոր չէ, ուստի և չէ կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել։ Մեր բաղդատութեանց մէջ կան և ուրիշ այդպիսի ապահով ցուցումներ, որ թուելն աւելորդ է։

Դատելով գրչութիւնից և թղթից՝ d-ն ամենաուշը 16-դ դարու,

համանօրէն նաև փոքր ինչ կանուխ, Ձ—իր է. գրիչն է, Ներսէ՝ «անէր Դաւիթ». տեղը, գրութեան տարին անյայտ են։

d-ի առանձնութիւնն այն է, որ c-ի նման ընդմիջարկուած չէ որևէ այլ Ձ—րի բաղդատութեամբ, և թէև վրիպակներով, բայց տգէտ գրչի հաւատարմութեամբ ներկայացնում է մեզ հնագոյն մի երկաթագիր Ձ—րի արտագրութիւն, երբեմն շատ հին ընթերցուածներով. տես օրինակ, առերի Յեշով կամ Յիշով ձևի փոխանակ՝ d-ի «յիշելով» ընթերցուածը (Ձ—րի էջ 75բ, մեր տպագրի՝ § 316), ուր բոլոր միւս Ձ—երը, նոյն իսկ a-ն, ունին Յեսու։

β. acd-ին համընթաց է իր ընթերցուածներով մի լաւ հին տօնական՝ β, 1220 թուից, որի մասին տես վարը։ β-ն իր ընդարձակ հատուածներով բռնում է գրեթէ մի ամբողջական Ձ—րի տեղ։ Մեր հրատարակութեան մէջ $ad\beta$ (c-ն քիչ է գործածուած) շատ լաւ լրիւ տալիս են Երրորդ խմբի կատարեալ պատկերը։

28. d^2։ Դրսում եղած Ձ—երից այս խմբին է պատկանում անկասկած Վիեննայի Մխիթարեանց մատենադարանի № 314-ը (հին թիւ 54), գրուած ՌԽԳ=1594-ին։ Այս Ձ—իրն անուանում ենք d^2, որովհետև մեզ թւում է, որ նա մեր d-ից անմիջական ընդօրինակութիւն է։ Մեծութիւնը (20,5×15, միասին), տողերի թիւը (22), թուղթը և գրչութիւնը (նօտր) բոլորովին մեր d-ի նման, բայց աւելի նոր։ Բովանդակութիւնը՝ Ագաթանգեղոս, Զենոբ և Յովհան Մամիկոնեան։ Գրիչ՝ Աստուածատուր եպիսկոպոս, գրութեան տեղը «ի դուռն սուրբ Արգըլմբրա վկային»։ 1783-ին յիշատակ է տուել Շնորհու ս. Կարապետին, 1845-ից առաջ մտել է Վիեննայի Մխիթարեանց մատենադարանը (մանրամասնութիւնները տես Տաշեան Ցուցակ, էջ 748 և շար.)։ Տաշեանի նկարագրութիւնից տեղեկանում ենք, որ d^2-ի Յառաջաբանը սկսւում ճիշտ մեր d-ի նման «Պատմութիւնք որ առ մեօք գործեցան» բառերով. Յառաջաբանի վերջում կայ, յար և նման մերինին՝ «Տէր Աստուած ողորմեայ գործէ ամէն» յիշատակարանը. թերի է մնում Երրորդ մասը՝ «նոյնպիսիք և այլոցն մարգարէիցն հրամայեալ» բառերով, ճիշտ d-ի նման։ Ուրեմն կէտ առ կէտ մեր d-ի նման։ d^2-ից մեզ ծանօթ է միայն մի ընթերցուած «զուգումն», փոխ. «զօգումն». նոյնն ունի («զուգումն») և մեր d-ն (տպագրի էջ 373, ծան. 3), անշուշտ առաջացած երկաթագիր «զաւգումն» բառը «զուգումն» կարդալուց (Տ և Մ-ի շփոթութիւն), որից և «զուգումն»։

d^2-ն ունի յիշատակարաններ, որոնցից մէկը Ագաթանգեղոսի վերջում այսպէս. «Գրեցաւ սա ի դուռն սուրբ Արգը[լ]մբրա վկային, ձեռամբ Աստուածատուր եպիսկոպոսիս և բանի սպասաւորիս, այսմ ամի թուին, ՌԽԳ (=1594) բազում հարկապահանջութիւն եղեաւ» եւն, տ. Տաշ. Ցուց. էջ 749.։ Կամ այն է որ d և d^2՝ երկուսն էլ ընդօրինակուած են մի մայր Ձ—րից, և կամ d^2-ը ընդօրինակուած է մեր d-ից, որ մեզ աւելի հաւանական է թւում, աչքի առաջ ունենալով մեր d-ի ակներև հնութիւնը և սրա յիշատակարանի («գործէ») կրկնութիւնը d^2-ի մէջ։

Մխիթարեաններին է մնում ճշտել ի մօտոյ այս հանգամանքը, ունենալով մեր d-ի բոլոր մանրամասնութիւնները մեր համեմատութեանց մէջ։

Մնում է մի երկու խօսք ասել, թէ ինչ հիման վրայ $acdd^2\beta$ Ձ—երը բաժանում ենք մենք Առաջին և Երկրորդ խմբի Ձ—երից և անուանում ենք Երրորդ խումբ։ Ինչպէս տեսանք՝ Առաջին խումբը լոկ մի ճիւղաւորութիւն է Երկրորդ խմբի մի Ձ—րից, պատահական անզգամութեան շնորհիւ առաջացած, որով ստացուել է «համառօտ» Յառաջաբանը, և այնուհետև այդ խմբի անդամները վարել են իրանց անջատ կեանքը՝ ենթարկուելով հետզհետէ, բազմաթիւ ընդօրինակութեամբ, աղճատման պրոցէսին։

Երրորդ խումբը նոյնպէս մի ճիւղաւորութիւն է Երկրորդից, բայց ոչ պատահաբար առաջ եկած, այլ արդիւնք գիտակցաբար կատարուած թեթև խմբագրութեան։ Երկրորդ խմբի մի հնագոյն օրինակ խմբագրուել է գլխաւորապէս ոճի և ոչ իրական բովանդակութեան կողմից։ $ad\beta$-ի չիքերի մեծ մասը ոչ թէ գրիչների անուշադրութեան արդիւնք է, այլ խմբագրողի համառօտութիւն։ Խմբագրութիւնը զգալի է մանաւանդ Երրորդ մասում։ Այդ բանին համոզուելու համար համեմատելու է յատկապէս Կորիւնից ընդմիջարկուած հատուածները (Երրորդ մասում) մի կողմից ԱԲԵt և միւս կողմից $ad\beta$-ի մէջ, ուր բնագիրը կազմելիս մանրամասն շեշտել ենք այդ հանգամանքը։ Երրորդ խմբի ընթերցուածները, բոլոր այն տեղերում, ուր չէ զգացւում նոր խմբագրողի ձեռքը՝ մեծաւ մասամբ շատ ընտիր են և նախնական բնագիրը վերականգնելու անհրաժեշտ։

Ունինք Երրորդ խմբից ուրեմն հետևեալ Ձ—երը, ըստ ժամանակագրական կարգի.—β 1220 թուին, a 1293 թ. Յովհաննավանք, d 16-դ դար, 1594-ից առաջ, d^2 1594-ին, c 1694-ից առաջ, ընդ ամենը հինգ Ձ—իր։ Դասաւորելով ըստ ծագման՝ կստանանք հետևեալ ծննդաբանական պատկերը.

Կորիւնեան խմբագրութիւն.

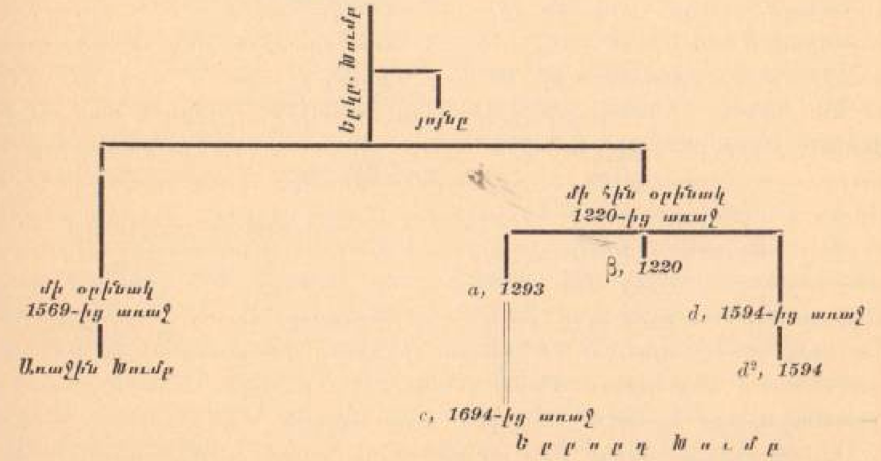

Այստեղ մենք ունինք ոչ միայն Երրորդ խմբի ծննդաբանական պատկերը, այլ և մեր երեք խմբերի յարաբերութիւնը։ Հնագոյնն է Եր-

կրորդ խումբը, որից ծագել են Երրորդն ու Առաջինը։ Խմբերի անուանակոչութիւնը ոչ թէ ըստ ժամանակագրական կարգի է, այլ ըստ մեր ուսումնասիրութեան, ծանօթներից անցնելով դէպի անծանօթը։

Այժմ անցնենք ճառընտիրներին։

29. ՀՆԱԳՈՅՆ ՃԱՌԸՆՏԻՐՆԵՐ, α և β.

α. Գէորգեան ցուցակի № 130. մեծադիր (46×32 հրմտր.) ճառընտիր, կաշեկազմ, թուղթ, անցման երկաթագիր, երկսիւն։ Սկզբից և վերջից թերի, միջից տեղ-տեղ թերթեր ընկած։ Ստացող Յովհաննէս քահանայ. ստացողի հայրը՝ Թորոս, մայրը՝ Աշխէն (էջ 259բ), եղբայրները՝ Սարգիս և Կոմանոս (230բ. չկարդալ Ռոմանոս). գրիչ՝ Գրիգոր. գրութեան տեղը և ժամանակն անյայտ. սակայն կան նորագոյն զանազան գրչութեամբ յիշատակարաններ լուսանցքներում։ α-ն, ինչպէս երևում է կնքից (էջ 1ա), բերուած է Ախալցխայից և Կարնեցի Կարապետ եպիսկոպոսի ժողոված Զ—երիցն է։ Աւելի առաջ հաւանօրէն եղել է Դերջանում (ՌՄԿԹ թուին, տես էջ 116բ), նաև Կարնում (էջ 132ա)։ էջ 160ա, ստորին լուսանցքում՝ «Ես Ներսէս վարդապետս առաջնորդ որ Լուսօրչի վանից թվին ՌՃՀԳ»։ էջ 196բ «թվ. ՌԿԴ (=1615 փրկչ.) ձմեռն ձուն չեկաւ, գարուն աղբուրք ամենայն ցամաքեցաւ»։ էջ 244բ նորոգութեան յիշատակարան. «...յիշեցէք զտէր Աստուածատուրս Թէոթոյպալի (=Էրզրում), որ զգիրքս նորոգեցի, կարկատեցի և կազմեցի, ընդ նմին և զնախնին մեր զտր Գրիգոր... և զեղբայրն իմ զԲէմին»։

Յամենայն դէպս α ճառընտիրը 1158 թուից յետոյ է գրուած, որովհետև ունի Ս. Սարգսի վկայաբանութիւնը Ներսէս Շնորհալու խմբագրութեամբ, բայց հաւանօրէն չէ ուշ 12-դ դարու վերջերից։ Ինչպէս տեսանք՝ α-ն պատկանում է մեր Երկրորդ խմբին (տես վերը)։ α-ի մանրամասն բովանդակութիւնը տես Գէորգեան Ցուցակ (անտիպ)։

30. β. Մեր հիմն. մատենադարանի № 1753, Կարեն. Ցուց. № 1712. կաշեկազմ, թուղթ, անցման գիր, խառն երկաթագրի և հին բոլորգրի տառերով։ Մեծութիւնն 25½×16½ հրմտր. միասիւն. մեզ հետաքրքրող առաջին մասը երեսում ունի 19 տող. երկրորդ մասում տող 21, 24, 22 են։ Մինչև էջ 203բ մի գրչից (այս առաջին գրչինն է նաև գրքի վերջին թերթ 325-ը)։ Առաջին մասը մի ամբողջական է, ամբողջովին նուիրուած Լուսաւորչին և Հռիփսիմեանց։ Այս մասի բովանդակութիւնն է—«Ոսկեբերան»-ի ներբողեանը (Համա վերը Ե), սկզբից թերի. վերջում «Աբրահամ գրամատիկոսի» (β-ն գրում է «վատմարտիկոս») յիշատակարանը ՇՂ հայոց թուականից (տես Սոփերք Դ), որի մէջ կայ ներբողեանի հնագոյն գրչի անունը «Գրիգորիսի Հայոց Կաթողիկոսի» բառերից յետոյ այսպէս. «և գրեցաւ [ի ձեռն] Սանփանոսի գրչի», որ պակասում է Սոփերքում։ Սրան հետևում է β-ի գրչի (Առաջին մասի) յիշատակարանը այսպէս. «Աղաչեմ վասն սիրոյն Քի և սուրբ հաւրս (=Լուսաւորչի) առաջիք Տէր աստուած որ հաւրս բարեխաւսութեամբ և ամենայն սրբոց քոց ողորմեայ Մխիթարա գրչի և ծնաւղաց իւրոց և դուք յիշեալ լիջիք յոյ։ Ամէն, ամէն»։ Հետևում են Ագաթանգեղոսի

ընդարձակ հատուածները, որ առնուած են մեր համեմատութեանց մէջ։ Սրանց հետևում է (էջ 165ա) Խորենացուց, առանց հեղինակի յիշատակութեան «[Յ]աղագս մահուան, և գիւտ նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ.—Ի յետին և ի տասն ամի թագաւորութեանն Տրդատա...» մինչև գլխի վերջը, բաւական մեծ տարբերութեամբ ընթերցուածների (Համա. Խոր. Բ, 91)։ Հետևում է (էջ 167բ) «Պատմութիւն յաղագս գիւտի նշխարաց սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչի ի Կոստանդինուպաւլիս.—Ի ժամանակին յորում երեք հարիւր քսան և հինգ էր թուականութեանս Հայոց մեծաց...»։ Հետևում է մի հատուած Սեբէոսից (էջ 175բ) «Գիւտ նշխարաց սրբոյն Հռիփսիմեայ.—Եւ եղև յամի քսան երրորդի ութերորդի Աղբուեզ Խոսրովու...» (տ. Սեբէոս ԻԸ, էջ 88—89, Պետերբուրգ 1879) ընդարձակուած, ընդմիջարկուած հատուածներով։ Հետևում է գլխաւոր յիշատակարանը. «Ո՜վ ընթեռնուք յիշելոյ արժանի համարեսջիք զստացողս և զաշխատաւղս մեղաւք զանպիտան գրիչս զի ասոփ և անգի գրեցի յաղագս սիրոյ սրբոցս, որ ա՛ծ գձեզ յիշէ։ Կատարեցաւ... յամի վեցհարիւրերրորդի վաթսներորդի իններրորդի ձեռամբ անպիտան և տխմար գրչի, որոյ զանունն գրեսցէ Քս ի գիրն կենդանի» են։ Գրչութիւնը վերևում յիշուած Մխիթարինն է, ուրեմն β-ի թուականն է Հայոց ՈԿԹ (=1220 փրկչ.)։ Հետևում են նոյն գրչից՝ Քառասնից վկայաբանութիւնը և Եփրեմի «Գուլատեան» ճառը։ Զ—բի երկրորդ մասը աւելի հին գրչութեամբ է, պատահմամբ կազմուած նախընթաց տօնականի հետ։ Բովանդակութիւնն է Զենոբ Գլակ, Յովհան Մամիկոնեան և Մեսրոպ Երէց, պակասներով, տեղ-տեղ պատառոտուն են, շատ նշանաւոր իբրև հնագոյն օրինակ այդ պատմիչների և յատուկ ուսումնասիրութեան կարօտ։ Վերջին մասիս գրիչն է Մարտիրոս (էջ 240բ)։

β-ն, ինչպէս վերևում տեսանք՝ մեր Երրորդ խմբի հնագոյն ներկայացուցիչն է։

α և β-ի բոլոր ընթերցուածները, իբրև հնագոյն օրինակների, ամենայն մանրամասնութեամբ առնուած են մեր համեմատութեանց մէջ, մինչդեռ հետևեալ ճառընտիրներից առնուած են ընթերցուածներ ընտրովի, և թողնելով դէպի ցած՝ հետզհետէ ընթերցուածների թիւը պակասեցրած, բաւականանալով հատուածների սկիզբն և վերջը նշանակելով, սակայն ամբողջը ծայրէ ծայր կարդալով, որպէս զի որևէ կարևոր բան չփախչի մեր ուշադրութիւնից։

31. ՄԻՒՍ ՃԱՌԸՆՏԻՐՆԵՐԸ.

գ. № 943 մեր հիմնական մատենադարանի, Կարենեան ցուցակ 917. կաշեկազմ, ընտիր թուղթ, անցման երկաթագիր (ետևառամ այլ), երկսիւն։ Մեծութիւն 47×34 հրմտր։ Բովանդակութիւնը տես Կարեն. ցուց.։

էջ 218բ «ի թուիս ի. ՈԾ. ի ժամանակս բարեպաշտ ամիրսպասալար Զաքարիայի ի հրոտից ամսեան բովանդակ. ԻԲ. ուր թաթաեկն և գետյարոյց եղև». ընագրի գրչով, ուրեմն 1201 փրկչ. թուին.

էջ 97բ «Յիշեսջիք ի սրբամատոյց յաղօթս ձեր զՅովհաննէս քահանայ՝ զառաջի գիծն որ սկսաւ կատարել և ոչ ժամանեաց, այլ

փոխեցաւ ըստ աստուածային կամացն. ես Գէորգ հայր Յովաննիսի յանձն առեալ խաւար աչաւք թերևս կարացից կատարել զյիշատակս Յովաննիսի, ծնողիս և Յովհաննիսի և Մխիթարչին մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ի Քէ»:

էջ 438ա. «Զգէորգ մեղապարտ գծողս և զորդի իմ զՄխիթարիչ անուն, որ զնիւթս ետ անարատնոյ ի յիւր հալալ վաստակոց, ի յիշատակ իւրն, և զիս զսուտանուն գրողս Յիշեսջիք ի սրբամատոյց յաղաւթս. և աղաչեմ զամենեսեան մի մեղադրէք, զի ոչ էի տեղեկ բայից և բառից, այլ ընաւ չունեի. վասն այնր յաւժարեցայ ի ժամ ծերութեանս զի զառաջի զգիծն Յովաննես եր սկսեալ եւ տարաժամ փոխեցաւ յաշխարհէ: Այս Յովաննես և Մխիթարիչս եղբարք էին, յիշեսջիք, եւ զգրողս որ հայրս եմ»: Լուսանցազարդերից յատուկ ուշադրութեան արժանի է երկգլխեան արծիւը էջ 5բ: Նորագոյն յիշատակարաններ՝ էջ 336բ, որոնցից մէկը Յհաննէս երէցից ՉԾ (=1301) թուից: Միւս մանրամասնութիւնները զանց ենք առնում:

ց². Այս տառով նշանակուած են մեր հրատարակութեան մէջ ց-ի մի-երկու հատուածները, Ագաթ-ի միևնոյն կտորների կրկնութիւնները, ճառընտրիս զանազան մասերում, նոր ընթերցուածներով, տարբեր ուղղագրութեամբ:

32. ե. № 940 հիմնական մատենադարանի, Կարին. ցուց. № 920. «Հրաշափառ տօնական». կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 33×45 հրմար. բովանդակութիւնը տ. Կարին. ցուցակ:

Բաւականանում ենք քաղելով վերջում եղած (էջ 767ա—768բ) ընդարձակ յիշատակարանից իրական մասը. «փառք... ես հէքս Մթս [=Մատթէոս] էրէց... բազում սիրով գծագրեցի զհրաշափառ զարմանազան... տաւնականս:... Յիշեցէք... հարազատն իմ զսրբասնեալ վանականսն զԻգնատիոս... և զԵսային բանիբուն փիլիսոփայն և անհաս նկարող, որ երփն երփն գունով ծաղկափթիթ զարդարեաց զհրաշափառ... տօնականս և կազմեալ զսա... զոր գրեալ կայր սա զամս իբրև քանից... Տէր Աստուած վայելել տացէ սոցա... եղբարբն իւրեանց Թադէոս քահանայիւ և Ստեփաննոս և նոցին հարազատաւքն Ռըստակէսիւ և Յուսկանաւն: Այլ և զկուսութեամբ ճըգնեալ և զընաւին պահող քոյր սոցին և սաղմոսող... որ բազում աշխատութեամբ օգնականեաց մեզ, նաև զմայր սոցա, որ զամս .Լ. մեծաւ ճըգնութեամբ... կեցեալ փոխեցաւ առ Քս: Այլև զհայրն իմ զմեծն Սուլթան և զեղբայրն իմ Իկլիթադայն և զԲոջրէկ, և զմայրն իմ զպարոն Թուխթէնի, և զԹուխծամ, որք բազում երախտիք ունին ի վերայ իմ թշուառացելոյս. և զեղբարսն իմ զՓառուխշահն և զՍալուքշահն... Գրեցաւ հրաշափառ տօնականս ի Վերի Նորավանս, թվին ՋԵ. (=1456 փրկչական): Վերին Նորավանքի մասին հմմտ. Սիսական Ալիշանի:

33. Լ. № 671 Գէորգեան ցուցակ. Մեծադիր ճառընտիր, կաշեկազմ, թուղթ անողորկ, ծրագ. բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 46×31½ հրմար.: Գրութեան տեղն և ժամանակն անյայտ. վերջին մեծ յիշատա-

կարանը չէ պահուած, բայց իւրաքանչիւր վարքի վերջը մի քանի տող յիշատակութիւն կայ, որով բազմաթիւ մանր յիշատակարաններ, որոնցից երևում է, որ ստացողն է՝ Պարոն Տաւած և Պարոնիկ Ռայիս. գրիչը՝ Սոսթենէս. կենակից պարոն Տաւածի՝ Փոքր-Տիկին, որդին՝ Ներսէս, եղբայրը՝ Խարիպշահ: էջ 242բ կայ ոտանաւոր, որի առաջին տողը՝ «Լաւագք բանից աստուածական»: Տողերի սկզբնական տառերը կազմում են «Լորեցոյ Վարդանայ Գեղփիրեաց քահանայից»: Գեղփիրեք կամ Գեղփիրիս թւում է տեղի անուն. այդտեղի քահանաներին են ակնարկում կարծես ոտանաւորի հետևեալ տողերը. «ցանկացելոց տառիս պիտան Քահանայիցն վեհական»: Յիշւում են նաև «մեծ քաջապետն Աւետիս և սուրբ եղբայր նորա Գրիգոր»: էջ 270ա «յիշեսջիք և զԱսպետ միակեց»: էջ 274բ «զհոգևոր եղբայրն մեր զԱվրան... քահանայն զՅովհաննէս, զնախնի սկզբնաւորն սուրբ գրոցս, որ ի Քրիստոս փոխեցաւ»: Յիշւում են նաև Գրիգոր քահանայ, Ֆաւնկ տիկին, Վարդան և ուրիշներ:

ռ. № 672 Գէորգեան ցուց. Սաւսար ճառընտիր, մեծութիւն 38×26, կոկուած թուղթ, բոլորգիր, անթուական. գրիչ՝ Նատեր (էջ 285ա, 198բ). տեղն անյայտ: Յիշւում են բազմաթիւ ստացողներ, իւրաքանչիւր ճառի կամ վկայաբանութեան վերջում առանձին առանձին: Ստացողները մեծ մասամբ հասարակ դասակարգից, արհեստաւորներ. յիշւում են՝ ներկարար, կաւշկար, բազազ, եկեղեցպան, քահանայ, ճոն, ջուլանկ, սարկաւագ, ոսկերիչ, գանկրար, կաւագործ, ալրեփեց, «հուսն», թաւկիր, դերձակ, ժամակոչ, դանկագործ, զինեծախ, զարբին, էգէպան, սանդրգործ են: Յիշւում են Վարդերես Շիրասցի, Ստեփաննոս Վանեցի և մի ուրիշը (անունը քերուած), «որ էր ի ազգայութեանն յազգէն Բռծորայ և երաց Քս զաշս նորա և հայեցաւ ի Քս և հաւատաց և եղև միանձնաւոր և սր ճգնաւոր»: Թւում է թէ գրուած է քաղաքում, ուր այդպիսի բազմատեսակ արհեստաւորներ կարող էին լինել, և այնպիսի մի քաղաքում, ուր խաղող է հասնում («էգէպան»):

34. Տ. Ճառընտիր № 945 մեր մատենադարանի, Կարինեան ցուց. № 925. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 30×20 հրմար.: Ամեն հատուածի վերջում, ինչպէս լինում է յայսմաւուրքներում, ինչպէս նաև Լռ-ում, յատուկ յիշատակութիւն ստացողի՝ «իշխանաց իշխան պարոն Շալուին», նրա մերձաւորների և Զ—րի գրչութեան որևէ կերպ նպաստողների: Բերում ենք միայն վերջին մեծ պատմական յիշատակարանից քաղուածքներ: «Փառք... ի թուաբերութեանս հայկազեան տումարի ՊՂԱ (891) և կենարարին փրկչին մերոյ յի քի ՌՆԽԴ (1444) և յեւթներորդն Ադամայ ի դրախտէն ՑՈԽԲ (6642) կատարեցաւ տեսիլ Սահակա հայրապետին...»: Նկարագրում է կաթողիկոսական աթոռի վերահաստատութիւնը Էջմիածնում, իբրև լրումն Սահակ Պարթևի տեսլեան. «...հինն էանց և եղև ա՛մ ինչ նոր... ի ձեռն սր հարանց, որ ժողովեցան յարևելից և յարևմտից, ի հարաւոյ և ի հիւսիսոյ ի Վարդգէս, ի Նոր քաղաքս, Վաղարշապատ, ի սբ Էջմիածինս, որ է մայր ա՛մ եկեղեցեաց և ծնաւղ և լուսատու Հայոց ազգիս... Հայրս մեր հոգևոր տր Կիրակոս

կեղկս, որ յիւր ժամանակին ոչ միս է ձեռնել և ոչ գինի խմել և ոչ սուտ ասել և ոչ երդումն կերել, ոչ նզովք և անէծք ի բերանն է ելել, ԽԵ տարի է որ յանապատի է և որ կենդանանթաղ Խաչ Վիրապին սրբատուրել. Զսա ընդրեաց Հոգին սուրբ... սա է տող ունկին որ ի վերջք մագաղաթին գրեալ էր... Եւ ի սոյն (ժա)ժամանակի նաև կոտորումն անմեղ քրիստոնէիցն Սամշուիլդոյ *), որ նահատակեցան վասն Քի և են մարտիրոսք: Վասն զի շարժեցան ի սատանայէ ազգն Աղխթացւոց Ջահանշահ միրզէն և առ ընդ խիքեան զբազմութիւն ըռազան զաւրացն և նստաւ ի վերա բերդին Գ ամիս և ի նեղութիւն էարկ զնոսա, զի բազումք մեռան ի վշտաց: Եւ անաւրէնքն երդուեցան յԱծ կենդանի, թէ ասնել չենք ձեզ մեռա: Եւ նոքա հաւատացեալք ի սուտ երդումն նոցա բացին զդուռն բերդին և անաւրէնքն զխմեցին ի ներքս և սուր ի վեր (=վերայ) եդեալ կոտորեցին անխնայաբար աւելի քան Վ (=3000). և զողբումն և զաղխաղում և զկսկիծ դառնութեան ոչ կարեմ ընդ գրով արկանել: Զի զոմանս սրով խո(ղ)խողեցին, զոմանս քարկոծեցին, զոմանս բրաւք ջարդեցին, զոմանց զգլուխն հատին և զմերկս շինեցին... Եւ էր թիւ գերելոցն աւելի քան զ. Թ. (=9000), որ բաժանեցին զմայր ի յորդւոյ... զեղբայր յեղբաւրէ, զհարսն ի փեսայէ... և զմատաղ տղայքն յափշտակէին անողորմաբար ի մաւր գրկացն և արկանէին ի գետ և մարքն աղեխարշեալ լալով զնոցայն ի գերութիւն: Զոմանս ի նոցանէ յարեւս տարան ի Խորասան, զոմանս յարեւմուտս ի Համաստան, զոմանս ի հարաւ ի յԱրաբըստան, զոմանս հիւսիս ի Լակըստան (Լեկերի կամ Լեզգիների երկիրը, հաւանաբար լեռնաշղթայում)... ի յայս զասն և ի նուրբ և ի նեղ և ի սուգալի ժամանակիս այս մի բարեպաշտաւն... քաղաքան և ուղղափառ, այր հեզահոգեար ի մեղմանս պատերազմաց, զիւցազնական ի յաղթաց և պայազատ ի յիշխանաց: Ի յազանց և ի տոհմէ Աղքանալեան սերից տր Շալուէ որդի մեծ իշխանին ածանէր տր Սարգսին և թոռն տր Բուղախին... տր Շալուէս ցանկացաւ եղև... տանտականիս... առաջաւ զսա... և ետ գրել զսա... յիշատակ տր Բուղախին, հաւրն տր Սարգսին, և մաւրն տր Թամախն և եղբաւրն տր Գրիգորին, որ ի ծրագրել սորա խաղաղաւր եկ յաշխարհէս... և միւս եղբաւրն տր Փանուէլին. Եւ քերցն Սիթխաթունին և Թենիկին, և ամուսնոյ իւրոյ տր Դովլաթ խաթունին և միւս այլ կենդանի կենաց կցորդի իւրոյ տր Դուլփաշին. և նորաբողբոջ զեառաւսակ զաւակի սոցա տր Դաւթին... դարձեալ աղաչեմ յիշել ի տր զտր Յոհաննէս եպիս մականուն Ոսկիափոր, որ է ուսուցիչ մեր այսմ գործոյ: Արդ ծրագրեցաւ սա յերկիրս Արարատեան ի գեաւղս որ կոչի Սերկեւլի (տես Այրարատ էջ 164—5 են), ընդ հովանեաւ սբ Յովանիսիս և այլ սրբութեանցս. ի հայրապետութեան և իշխանութեան տէր Գաբրիէլի արի և քաջ կրաւնաւորի և ի խանութեան Ջահանշահին և ի թագաւորութեան վրաց [Վա]խթանկին: Եւ յիշխանութեան տեղւոյս տր Ալիբեկին և տր Շալուին տեառն գրոյս և տր Վաչ[է]ին... տր Բըրըթին [և տր Սա]րգս[ի]ն...

*) Սամշուիլդէի աւերակները կան այժմեան Թիֆլիսի նահանգում, Բորչալուի գաւառում:

Դարձեալ աղաչեմ... յիշել... զայս գեղիս զկրաւնաւորքս և զքահանայքս զտր Խաչատուր կրաւնաւորն խրատիչ և ուսուցիչ սոցա, վասն զի եւթանասնամեայ անձամբ հեծեծանաւք գնացեալ է յԵ՛էմ յերկրպագութիւն սուրբ ոտնատեղեացն և ի տեսութիւն գերեզմանին Քի Այ մերոյ... և ի դարձ նորա առել է զքարտէզս(ս) և բազում աշխատութեամբ և տառապանաւք հասոյց առ մեզ... աղաչեմ կրկին յիշել զտր Մանուէլ քհնյ, զՈհ՛ս (=զՈհաննէս) կրաւնաւոր սպասաւորք սուրբ ուխտիս... զտր Յակոբ կրաւնաւոր զըփակակալ [սբ] Յով՛սիս, զեղբայրն իւր զԻշխան, և զմայր սոցա զնարին և զհարսն սոցա զԴուլփաշայ... որ բազում աշխատութեամբ և տառապանաւք սպասաւորէին մեզ ի ծրագրել սորայ... զգեղի տանուտէրքն զՄովսէսն, զՎիրապին, զԹէրագինն, զխաւջա Մկրտիչն, զհանգուցեալ Սարգիսն... և զայլ քրիստոնեայքս որ յառ ատս հաւաքեալ կան տր Շալուին... Այլ և աւրհնեսցէ Քս զԹանսուխն և զԴուլմելիքն, զի բազում աշխատեցան յերթեւեկութիւն և ի կերակրել զմեզ... աւրհնեսցէ... զիշխան[աց] իշխան զպարոն Շալուէն. Թշնամիք սորա ընդ մի ճանապարհ գայցեն և ընդ հազարսն փախիցեն... Եւ ես անարժանս... սուտանուն Ոհաննէս միայնակեաց ի գաւառէն Վրացտանայ ի յամուրն գղեակէն Թմոքոյ *) ըստ իմում անարժանութեանս գծագրեցի զսայ, զի լիցի մասն մեր ի սմայ... և սղալանաց սորա, ծաղկէդ և կազմէդ, զի կար մեր այդչափ էր... »:

Սամշուիլդէի կոտորածի մասին հմմտ. Չամչեան Պատմ. Հայոց հատ. Գ. էջ 471—2, այլ մանրամասնութեանց համար Թովմա Մեծոփեցին: Հայ թուականը ՊՂԱ պիտի համապատասխանէ ըստ շարժական տոմարի 1440, 1 դեկտ.—1441, նոյեմբ. 30, կամ ըստ անշարժի (Սարկաւագի)՝ 1441, 11 օգոստ.—1442, օգոստ. 10: Քրիստոսի թուականը (1444) մեր գործած «սովորականը» չէ: Քրիստոսի և հայ տարբեր թուականների մասին առիթ կունենանք ուրիշ տեղում խօսելու:

35. ա. № 938 մեր մատենադարանի, Կարեն. ցուց. № 918. շատ մեծ, հաստափոր ճառընտիր. կաշեկազմ, թուղթ, խոշոր բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 48×31 հոմտր. տարբեր գրիչներից և տարբեր թղթի վերայ: Գրիչներն են՝ Յովհաննէս քահանայ, Յովհաննէս կրօնաւոր, Աւետիք սարկաւագ: Բովանդակութիւնը տես Կարեն. ցուցակ: Ստացողն է Հայրապետ կրօնաւոր. բազմաթիւ մանր ու խոշոր յիշատակարաններ վերջին ստացողներից. Աւետիս գրչի մեծ յիշատակարանից մէջ ենք բերում միայն հետեւեալը. «...ի զառն և ի վշտաբեր ժամանակիս, որ է բոլոր աշխարհս ի գերութիւն և ի տար (մ՛կնակեր)... ու ի ձեռն անաւր[էն] զանիին Լանկթամուր[այ], որ էր թիւս հայոց ՊԾ[Ա]: Այլև

*) Թիֆլիսի նահանգի այժմեան Ախալքալաքի գաւառում Վերին-Թմոգուի (= Zéda-Thmogwi) և Ներքին-Թմոգուի, տ. M, Brosset, Rapports sur un Voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie են, St-Pétersbourg, 1850, էջ 154—156 են: «Թմոք բերդն» յիշւում է և Ջուանշէրին ընծայուած Վրաց Պատմութեան մէջ, Ժ2. էջ 107 (Վենետիկ 1884): Վրաց մատենագրութեան մէջ յայտնի է իբրև մատենագիր և թարգման պարսկական ռոմանի (Վիս և Ռամին) Սարգիս Թմոքեցին (Ս. Թմոգուելի), կարծեմ հայ:

* *
* *

գրեցաւ սայ ի զերահռչակ և յերկնահանգէտ սբ ուխտս Վարագ... յառաջնորդութեան և յեպիսկոպոսութեան տեղոյս տր Սահակայ...»։ Ուրեմն գրուած է Վասպուրականում 1402 փրկչ. թուին։ Տօնականիս առաջին ընթերցուածքն սկսւում է ծննդեան ճրագալոյցից։

36. ա^{2}. № 909 մեր մատեն—ի, Կարեն. ցուց. № 889, փոքրադիր ճառընտիր. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 26$\times$18 հրմտր.։ Ճառընտրիս ընթերցմունքներն սկսւում են բուն բարեկենդանի կիւրակէից։ Վերջին մեծ յիշատակարանից քաղում ենք. «Փառք... ի դառն և ի նեղ ժամանակի զոր տառապեալ կամք ի յանաւրինաց... գծագրեալ եղև այս սուրբ մատեանս, որ կոչի ճառընտիր. զոր ընտրեալ և հաւաքեալ է սբ վարդապետաց և եդեալ ի մի տուփ. յոհան ոսկեբերանի, յհ՛՛ն Մանդակունեցոյ, Սարգիս շնորհալից վարդապետի, Զաքարիայ հայոց կաթողիկոսի։ Զոր սահմանեալ են և եդեալ ի պայծառութիւն և ի զարդ աղուհացից պահոցն և սուրբ յարութեանն... Եղև աւարտ գրգոյս (երեք բառս լուսանցքում, կարմրադեղով) ի թվիս Հայոց ՋԻԷ (927=1478 փրկչ.) և ի զանութեան Յայղուպ պէկին, որդոյ Հասան բէկին, թոռնին Աւթմանայ, զոր յայսմ ամի էսպան զեղբայրն իւր զուլտան Խալիլն՝ և էառ զսուլթանութիւնն։ Եւ ի յաթոռակալութեանն Վաղարշապատու տէր Սարգիս կաթողիկոսի, և մերում Նահանգի եպիսկոպոսութեան՝ տէր Յոհաննիս(ես)ի և տր Եղիշէի, հոգևոր եղբարց։ Եւ էառ զգրաւ ձեռամբ խեղագար և փցուն գրչի Դաւիթ... իրիցի... ի յերկիրս Վայոձորոյ, ի գեաւղս որ կոչի Սրկղունս», են։ Յիշատակարանից ընդարձակ քաղուածքներ տես Սիսական Ալիշանի, էջ 130։

Կան վերջին ստացողների յիշատակարաններ. ոմն Տիկջան ստացել է ՋՁԴ (=1535) թուականին։ Մի ուրիշը՝ տէր Մելքէսէթ, ՌՀ (1621) թուին։ Յիշւում է ի թիւս այլոց այս տէր Մելքէսէթի քոյրը Ղզլար, «որ է ի ձեռն այլազգեաց ի քաղաքս Յերեւան իշխան ոմն Ամիրգունայի տուն գերեցեալ (գ)որ և հաւատով քրիստոնէութիւն առնէ»։ Յիշւում են նաև Դոլաթ խաթուն և նրա կողակիցը (այրը) Թանղրիղուլի, որոնց դուստրը Սանդուխտը նոյնպէս «է ի ձեռն այլազգեաց, որ ունի սէր ընդ քրիստոնէիցս և ինքն ոչ է ուրացեալ, այլ պահէ ինքն և ընկերակիցն իւր Ղզլարն զպահս և զաղօթս ի թագըստի»։ Մի ուրիշը՝ Անայ խաթուն, տուել է «սբ գրոցս գին Ռ դկ (հազար դեկան)»։ Արպատեցի Թովմայ քահանան նորոգել և կազմել է «ճառընտիրս ի թվականիս մերոյ ՌՃԺ-երորդի (1661 թ.) ի հայրապետութեան Վաղարշապատու Յակովբայ տեառն՝ սրբազան կաթողիկոսի»։

37. ա^{3}. № 127 Գէորգեան ցուցակի. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն, մեծութիւն 35$\times$27 հրմտր. ստացող Յովանէս և տիկին Աւագուհի. (յիշւում են իւրաքանչիւր վարքի վերջում։) Գրիչ՝ Կարապետ, որդի Ստեփանոս քահանայի և Մինայի։ Վերջին ստացող՝ «Մուրատբաշի և կենակիցն իւր Նուշիկ»։ Էջ 589բ կայ յիշատակարան մի ոմն Յովանիսի, կարծեմ գրքի ստացողի, այսպէս. «Փառք... աղաչեմ... յիշել... զբարէպաշտ տանուտէր զԹումա որ վերստին կազմել ետուր

զգիրքս... Ես Յովանէս որ զԹումէն ինձ որդեգիր էրի որ զգիրքս կազ[մ]ել ետուր, և յանձնեցի զգիրքս ի Թումէն որ խնամք տանու և լաւ տիրութիւն առնէ և այլ ոչ ում իշխանութիւն չկա ի վեր[ա] գրոցս. Թումին անցել որ ինձ հոգւոյ որդի եմ էրել, թէ ինքն Թումէն իմ գրոցն խնամք տանու՝ ա՛՛ծ ուրն ողորմի ամէն։ Կազմեցաւ ի թվ. ՋԲ (902=1453) ի վանքս Սղքառ ընդ հովանեաւ սբ ա՛՛ծածնիս ի յառաջնորդութեան հեզահոգի կրաւնաւորին Մխիթա[րա], զի բազում աշխատութեամբ ծառայէր մեզ ի պէտս մեր զոր փոխարէն յա՛՛յ առնու [ա]մէն։ Եւ ինձ մեղապարտ Վարդան անուն մեղաւոր[ի] և ծնողացն ամենայնի կազմողի սուրբ գրոցս ա՛՛ծ ողորմեաց[ի]...»։ Ուրեմն ճառընտրիս գրութեան թուականը 1453-ից առաջ է, և հաւանօրէն ոչ շատ առաջ, թէև «վերստին» կազմելու մասին խօսք է լինում։ Սղքայոյ վանքն անշուշտ գտնւում է Սղգայ գաւառում. «Սա ...սեփհականեաց ...զգաւառն Սղգայ ի Տոսպ գաւառէ, որ առ ստորոտով լերինն Վարագայ... առնու զամրոցն և տիրէ գաւառին»։ (Թովմա Արծրունի Գ. ԻԹ, էջ 262, Ս. Պետերբ. 1887)։ Այս համանուն ամրոցը ՊՀԶ (=1427) թուին մի ճաշոցի յիշատակարանում «գեաւղ Սխգայ»-ն է, որ ըստ Փիրղալէմեանի անցեալ դարի վերջում շէն էր։ «Սոյն շէն 48 հայ ընտանեօք կար կանգուն յարեւելից կուսէ մերձ յՍյգեստան Վանայ» (Նօտարք Հայոց թիւ 87, էջ 83. Պոլիս 1888)։ Ըստ Հ. Կիպերտի Սղգայ գաւառը=Σελγία Պաղամէնսի (H. Hübschmann, Die altarmen. Ortsnamen, § 74, էջ 340. Strassburg 1904)։ Այժմեան կազմը Հայոց ՌՃԿԶ թուիցն է (յուլիսի 15-ին) Աստուածատուր կաթողիկոսի ժամանակից. (տ. յիշատակարան Զ-րի, էջ 726ա)։ Կան և այլ նորագոյն յիշատակարաններ, որոնցից մէկը «ՌՃՁ և մէկ թվոյ, մայիս ամսոյ տասն և ութ, աւուր համբարձման տեառն...»։ Եւ իսկապէս՝ 1732 թուին (=Հայոց ՌՃՁԱ) զատիկն ընկնում է ապրիլի 9-ին. իսկ համբարձումը մայիսի 18-ին. գիր տարւոյն է Ճ։

38. ա^{4}. № 937 մեր մատենադարանի. Կարեն. ցուց. № 921. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, երկսիւն. մեծութիւն, 45$\times$31 հրմտր. գրիչ Յովանէս, ստացող Էլմելիք, վերջին ստացող և նորոգող Մովսէս վարդապետ Շատիկոյ անապատից։ Հին մասը հաւանօրէն 15-դ դարու գործ է։

զ. № 1754 մեր մատ—ի. Կար. ցուց. № 1713. կաշեկազմ, թուղթ, բոլորգիր, միասիւն. մեծութիւն 20$\times$14 հրմտր. փոքրադիր ճառընտիր, հաւանօրէն գրուած 17-դ դարում։ Ճառերի վերջում յիշւում են ստացողներ Հախպէնտէ, հայրը՝ Շահպէնտէ, մայրը Ճանպէկի, Պայրաք, Ըսպանտիար։

Զ—րիս հէնց սկզբում գտնւում է մի մեծ հատուած Ագաթանգեղոսից, առանց հեղինակի անուան։ Սխալաշատ գրչութիւն, որից քիչ բան է առնուած մեր համեմատութեանց մէջ։

39. Այժմս ամփոփենք այս ճառընտիրների ուսումնասիրութիւնից մեր ստացած տեղեկութիւնները։ ց-ն գրուած է 1201 թուին, հաւանօրէն

հիւսիսային Հայաստանում, որովհետև ունի Զաքարէ ամիր սպասալարի յիշատակութիւն։ Է-ը գրուած է 1456 թուին, Վերին Նորավանքում։ Բազմաթիւ Նորավանքերից (տ. Ալիշանի Սիսական) հաւանօրէն սա այն Վերին Նորավանքն է, որ յիշւում է «Սիսական»-ում էջ 203, Վայոց Ձոր գաւառում, ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս։ Ը և Թ ձեռագրերի տեղը և ժամանակը յայտնի չէ։ Դատելով բոլոր հանգամանքներից՝ երկուսն էլ 15-դ դարու գործ են։ Բովանդակութեամբ էլ (տփի կազմութեամբ) այս երկու ձեռագրերը շատ մօտ են միմեանց։ Գէորգեան ցուցակում կողք կողքի են արձանագրուած այս երկուսը (№ 671 և 672), որից կարելի է ենթադրել, որ միաժամանակ են բերուած Էջմիածին և հաւանօրէն միևնոյն տեղից։ Լոռեցի Վարդանի յիշատակութիւնը հազիւ թէ ծառայէ տեղը որոշելու, որովհետև լոռեցին կարող էր այդ ժամանակ չլինել Լոռիում (այժմեան Բորչալուի գաւառ), այլ պանդխտութեան մէջ։ Նոյնը պէտք ասել Ժ-ում յիշուած «Վանեցի», «Շիրազցի» են տեղական կոչումների համար։ Տեղը որոշելու համար աւելի կարևոր են Պարոն Տուածի անունը, և մանաւանդ Գեղփերխ կամ Գեղփերիք գիւղի անունը (Ի-ում), որ որևէ յիշատակարանի կամ արձանագրութեան մէջ կարող է երևան գալ։ Ժամանակի որոշումը արգելում է մեզ նոր հետազօտութեանց մէջ մտնել, ուրեմն այդ մնում է ապագային։ Տ-ը գրուած է 1441—1442-ին Սերկեւիլի գիւղում (Սաղմոսավանքի և Յովհաննավանքի միջև), ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս։

Մի բոլորովին տարբեր, լաւ գծերով որոշուած, խմբագրութիւն են ներկայացնում ա, ա², ա³, ա⁴ ձեռագրերը։ ա-ն գրուած է Վարագում 1402 թուին, ա³-ը գրուած է Սղքայոյ վանքում, Վասպուրականում, շատ մօտ Վարագին, 1453 թուին։ ա⁴-ի գրութեան տեղը և ժամանակը յայտնի չէ, բայց դատելով այլ հանգամանքներից՝ հաւանօրէն գրուած է նոյն 15-դ դարում, և նոյնպէս Վասպուրականում, յետոյ անցած Արաքսից հիւսիս և նորոգուած Շատիկ անապատի Մովսէս վարդապետից։ Հաւանօրէն այս Մովսէսը 1674-ին յիշուած Շատիկ անապատի (Վայոց Ձոր) «Հայր» տէր Մովսէսն է (տես Սիսական էջ 159), որով որոշւում է նորոգութեան ժամանակը։ Վերջապէս ա²-ը, աւելի փոքր գրերով և տփի ուրիշ կազմութեամբ ձեռագիր, գրուած է 1478-ին, նոյնպէս Վայոց Ձորում, Սրկղունք գիւղում։ Սրկղունքի մասին տես Սիսական էջ 129 և շար.։

Այս խմբակցութեան ձեռագրերը (ա—ա⁴) ներկայացնում են Ագաթ-ի մի բոլորովին նոր խմբագրութիւն, որի ծագման վայրը ամենայն հաւանականութեամբ Վարագն է։ Խմբագրողը հիւսել է Ագաթանգեղոսի հետ Խորենացու անունով մեզ հասած «Հռիփսիմեանց Պատմութիւնը», Գրիգորի Նշխարաց գիւտը են։ Յատկապէս նպատակն է եղել Վարագի վերաբերեալ աւանդութիւնները ներմուծել Ագաթանգեղոսի մէջ։ Տես մեր հրատարակութեան էջ 73 ծանօթ. 1, այս ձեռագրերի համառօտ բովանդակութիւնը։ Վարագից, իբրև կենտրոնից, այս խմբագրութիւնը տարածուել է Սղքայոյ վանք, Սրկղունք և Շատիկ՝ Վայոց Ձորում (հին Սիւնիք, այժմ Երևանի նահանգում)։ Խմբագրութեան տեղի մասին վկայում են նաև Վասպուրականի գաւառաբարբառի հետքերը, որ երևում են այս ձեռագրերում. տես, օրինակ, «Անախտ» ընթերցուածը § 48, ծան. 3։ Այս խմբագրութիւնը կատարուած պէտք լինի 1402 թուից (=ա-ի թուականը) առաջ. բայց որովհետև Հռիփսիմէի նահատակութեան ամիսը Վարագայ ընտանիքի բոլոր Ձ—րերն էլ դնում են սեպտեմբերին (տես § 210, ծան. 15), առանց ամսաթուի, որով հայ Հոռի ամիսը «զուգաւորուած» է սեպտեմբերի հետ, ուրեմն Նաւասարդը օգոստոսի հետ, և որովհետև այդպիսի զուգաւորութիւն, Նաւասարդ=Օգոստոս, ճշտիւ համապատասխանում է Սարկաւագի անշարժ տոմարին, ուստի ակներև է, որ Վարագայ խմբագրութիւնը չէ կարող 1084 օգոստոսի 11-ից առաջ լինել։ Սարկաւագի տոմարում հաշուի սկզբնակէտն է 1084 օգոստոսի 11-ը. բայց այդ տոմարի կազմութեան և գործածութեան մտնելու ժամանակը պէտք լինի տարիներով աւելի ուշ։ Հայ թուականի սկզբնակէտի (552 փրկչ.) վրայ աւելացնելով զատկական կամ «Հինգհարիւրեակ»-ի բոլորակը (=532 տարի)՝ ստացւում է 1084, որի վրայ աւելացնելով նորից մի հինգհարիւրեակ՝ ստացւում է Ազարիայի թուականի սկիզբը (552+532=1084+532=1616), այն է փրկչական 1616 թուականը։ Սրանից պարզ երևում է, որ հայ զանազան թուականները սերտ կերպով կապուած են զատկական հաշիւների հետ, ինչպէս որ է և Վրաց քրոնիկոնը, նոյնպէս հինգհարիւրեակներով (=532) կազմուած*)։ Նաւասարդ=Օգոստոս զուգաւորութիւնը հանդիպում է և շարժական տոմարում, բայց շատ կանուխ, հինգերորդ դարում. ուստի և այս ձեռագրերում պահուած Ագաթանգեղոսի Վարագայ խմբագրութեան մէջ պատահող զուգաւորութիւնը՝ ակներև է որ չէ կարող լինել շարժական տարով։ Այս խմբագրութեան ժամանակը կարելի էր աւելի ևս ճշտել, բայց հարկ կլինէր դրա համար ի մօտոյ քննել ա ձեռագրի ամբողջ տփի կազմութիւնը, ուստի և երկարութիւնից խուսափելով՝ այդ թողնում ենք, բաւականանալով մեր ձեռք բերած հետևանքով, այն է՝ Ագաթանգեղոսի այս խմբագրութիւնը կատարուել է 1084—1402 թուերի միջև, հաւանօրէն՝ մօտաւորապէս 12—14-դ դարերում։ Վերջին ձեռագիր z, 17-դ դարից, տեղն անյայտ, մնում է առանձնացած։

Մեր գործածած բոլոր ձեռագրերից միայն β-ն, ինչպէս տեսանք, ապահովապէս պատկանում է Ագաթանգեղոսեան Ձ—երի Երրորդ խմբին, α և միւսները բղխում են Երկրորդ, այն է հիմնական խմբից. Տ-ը ծագած է թւում Ն-ին շատ մօտիկ մի Ձ—րից, տես «զճորայ պահա-

*) Եւ որովհետև «հինգհարիւրեակի» գիւտը Աղեքսանդրիայում, մեր ունեցած հին և վաւերական տեղեկութիւններով, (Անանիա Շիրակացի և շատ ուրիշներ) փրկչ. 562 թուին էր, ուստի և հետևում է անհրաժեշտօրէն, որ ոչ 552-ին, ոչ էլ Ներսէս Բ-ի ժամանակ Դուինի ժողովում, ոչ էլ հէնց 562-ին չէր կարող «դրուել» զատկական հինգհարիւրեակի հետ սերտ կապուած հայ թուականը, այլ պէտք էին տարիներ, մինչև որ 562-ից յետոյ Աղեքսանդրիայի տոմարը մուտ գործէր հայերի մէջ և ընդունուէր։ Մեր թէ հին և թէ նոր գրողները շփոթում են երկու բոլորովին տարբեր բան. 1. հայ թուականի հաշուի սկզբնակէտը, որ է 552 փրկչ. թուականը. 2. Հայ թուականի դրուելու կամ պաշտօնապէս ընդունուելու տարին, որ դեռ գիտականօրէն ճշտուած չէ, թէև չեն պակասում մեզ կարևոր տեղեկութիւններ այդ մասին մեր հին գրականութեան մէջ։

հիւսիսային Հայաստանում, որովհետև ունի Զաքարէ ամիր սպասալարի յիշատակութիւն։ Ե-ը գրուած է 1456 թուին, Վերին Նորավանքում։ Բազմաթիւ Նորավանքերից (տ. Ալիշանի Սիսականը) հաւանօրէն սա այն Վերին Նորավանքն է, որ յիշւում է «Սիսական»-ում էջ 203, Վայոց Ձոր գաւառում, ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս։ Լ և Ղ ձեռագիրների տեղը և ժամանակը յայտնի չէ։ Դատելով բոլոր հանգամանքներից՝ երկուսն էլ 15-դ դարու գործ են։ Բովանդակութեամբ էլ (տափի կազմութեամբ) այս երկու ձեռագիրները շատ մօտ են միմեանց։ Գէորգեան ցուցակում կողք կողքի են արձանագրուած այս երկուսը (№ 671 և 672), որից կարելի է ենթադրել, որ միաժամանակ են բերուած Էջմիածին և հաւանօրէն միևնոյն տեղից։ Լօրեցի Վարդանի յիշատակութիւնը հազիւ թէ ծառայէ տեղը որոշելու, որովհետև լօրեցին կարող էր այդ ժամանակ չլինել Լօռիում (այժմեան Բորչալուի գաւառ), այլ պանդխտութեան մէջ։ Նոյնը պիտի ասել Ղ-ում յիշուած «Վանեցի», «Շիրացի» են տեղական կոչումների համար։ Տեղը որոշելու համար աւելի կարևոր են Պարոն Տուածի անունը, և մանաւանդ Գեղփերիս կամ Գեղփերիք գիւղի անունը (Լ-ում), որ որևէ յիշատակարանի կամ արձանագրութեան մէջ կարող է երևան գալ։ Ժամանակի սղութիւնը արգելում է մեզ նոր հետազօտութեանց մէջ մտնել, ուրեմն այդ մնում է ապագային։ Տ-ը գրուած է 1441—1442-ին Սևկևիլի գիւղում (Տաղմոսավանքի և Յովհաննավանքի միջև), ուրեմն նոյնպէս Արաքսից հիւսիս։

Մի բոլորովին տարբեր, լաւ գծերով որոշուած, խմբագրութիւն են ներկայացնում ա, ա^2, ա^3, ա^4 ձեռագիրները։ ա-ն գրուած է Վարագում 1402 թուին, ա^3-ը գրուած է Սղբայոյ վանքում, Վասպուրականում, շատ մօտ Վարագին, 1453 թուին։ ա^4-ի գրութեան տեղը և ժամանակը յայտնի չէ, բայց դատելով այլ հանգամանքներից՝ հաւանօրէն գրուած է նոյն 15-դ դարում, և նոյնպէս Վասպուրականում, յետոյ անցած Արաքսից հիւսիս և նորոգուած Շատիկ անապատի Մովսէս վարդապետից։ Հաւանօրէն այս Մովսէսը 1674-ին յիշուած Շատիկ անապատի (Վայոց Ձոր) «Հայր» տէր Մովսէսն է (տես Սիսական էջ 159), որով որոշւում է նորոգութեան ժամանակը։ Վերջապէս ա^2-ը, աւելի փոքր գիրքով և տափի ուրիշ կազմութեամբ ձեռագիր, գրուած է 1478-ին, նոյնպէս Վայոց Ձորում, Արկղունք գիւղում։ Արկղունքի մասին տես Սիսական էջ 129 և շար.։

Այս խմբակցութեան ձեռագիրները (ա—ա^4) ներկայացնում են Ագաթ.-ի մի բոլորովին նոր խմբագրութիւն, որի ծագման վայրը ամենայն հաւանականութեամբ Վարագն է։ Խմբագրողը հիւսել է Ագաթանգեղոսի հետ Խորենացու անունով մեզ հասած «Հռիփսիմեանց Պատմութիւնը», Գրիգորի Նշխարաց գիւտը են։ Յատկապէս նպատակն է եղել Վարագի վերաբերեալ աւանդութիւնները ներմուծել Ագաթանգեղոսի մէջ։ Տես մեր հրատարակութեան էջ 73 ծանօթ. 1, այս ձեռագիրների համառօտ բովանդակութիւնը։ Վարագից, իբրև կենտրոնից, այս խմբագրութիւնը տարածուել է Սղբայոյ վանք, Արկղունք և Շատիկ՝ Վայոց Ձորում (հին Սիւնիք, այժմ Երևանի նահանգում)։ Խմբագրութեան տեղի մասին վկայում են նաև Վասպուրականի գաւառաբարբառի հետքերը, որ երևում են այս ձեռագիրներում. տես, օրինակ, «Անախիտ» ընթերցուածը § 48, ծան. 3։ Այս խմբագրութիւնը կատարուած պիտի լինի 1402 թուից (=ա-ի թուականը) առաջ. բայց որովհետև Հռիփսիմէի նահատակութեան ամիսը Վարագայ ընտանիքի բոլոր Ձ—րերն էլ դնում են սեպտեմբերին (տես § 210, ծան. 15), առանց ամսաթուի, որով հայ Հոռի ամիսը «զուգաւորուած» է սեպտեմբերի հետ, ուրեմն Նաւասարդը օգոստոսի հետ, և որովհետև այդպիսի զուգաւորութիւն, Նաւասարդ=Օգոստոս, ճշտիւ համապատասխանում է Սարկաւագի անշարժ տոմարին, ուստի ակներև է, որ Վարագայ խըմբագրութիւնը չէ կարող 1084 օգոստոսի 11-ից առաջ լինել։ Սարկաւագի տոմարում հաշուի սկզբնակէտն է 1084 օգոստոսի 11-ը. բայց այդ տոմարի կազմութեան և գործածութեան մտնելու ժամանակը պիտի լինի տարիներով աւելի ուշ։ Հայ թուականի սկզբնակէտի (552 փրկչ.) վրայ աւելացնելով զատկական կամ «Հինգհարիւրեակ»-ի բոլորակը (=532 տարի)՝ ստացւում է 1084, որի վրայ աւելացնելով նորից մի հինգհարիւրեակ՝ ստացւում է Ազարիայի թուականի սկիզբը (552+532=1084+532=1616), այն է փրկչական 1616 թուականը։ Սրանից պարզ երևում է, որ հայ զանազան թուականները սերտ կերպով կապուած են զատկական հաշիւների հետ, ինչպէս որ է և Վրաց քրոնիկոնը, նոյնպէս հինգհարիւրեակներով (=532) կազմուած*)։ Նաւասարդ=Օգոստոս զուգաւորութիւնը հանդիպում է և շարժական տոմարում, բայց շատ կանուխ, հինգերորդ դարում. ուստի և այս ձեռագիրներում պահուած Ագաթանգեղոսի Վարագայ խմբագրութեան մէջ պատահող զուգաւորութիւնը՝ ակներև է որ չէ կարող լինել շարժական տարով։ Այս խմբագրութեան ժամանակը կարելի էր աւելի ևս ճշտել, բայց հարկ կլինէր դրա համար ի մօտոյ քննել ա ձեռագրի ամբողջ տափի կազմութիւնը, ուստի և երկարութիւնից խուսափելով՝ այդ թողնում ենք, բաւականանալով մեր ձեռք բերած հետևանքով, այն է՝ Ագաթանգեղոսի այս խմբագրութիւնը կատարուել է 1084—1402 թուերի միջև, հաւանօրէն՝ մօտաւորապէս 12—14-դ դարերում։ Վերջին ձեռագիր զ, 17-դ դարից, տեղն անյայտ, մնում է առանձնացած։

Մեր գործածած բոլոր ձեռագիրներից միայն β-ն, ինչպէս տեսանք, ապահովապէս պատկանում է Ագաթանգեղոսեան Ձ—երի Երրորդ խմբին, α և միւսները բղխում են Երկրորդ, այն է հիմնական խմբից. Տ-ը ծագած է թէւում Ն-ին շատ մօտիկ մի Ձ—րից, տես «զճորայ պահա-

*) Եւ որովհետև «հինգհարիւրեակի» գիւտը Աղեքսանդրիայում, մեր ունեցած հին և վաւերական տեղեկութիւններով, (Անանիա Շիրակացի և շատ ուրիշներ) փրկչ. 562 թուին էր, ուստի և հետևում է անհրաժեշտօրէն, որ ոչ 552-ին, ոչ էլ Ներսէս Բ-ի ժամանակ Դուինի ժողովում, ոչ էլ հէնց 562-ին չէր կարող «դրուել» զատկական հինգհարիւրեակի հետ սերտ կապուած հայ թուականը, այլ պէտք էին տարիներ, մինչև որ 562-ից յետոյ Աղեքսանդրիայի տոմարը մուտ գործէր հայերի մէջ և ընդունուէր։ Մեր թէ հին և թէ նոր գրողները չփոթում են երկու բոլորովին տարբեր բան. 1. հայ թուականի հաշուի սկզբնակէտը, որ է 552 փրկչ. թուականը. 2. Հայ թուականի դրուելու կամ պաշտօնապէս ընդունուելու տարին, որ դեռ գիտականօրէն ճշտուած չէ, թէև չեն պակասում մեզ կարևոր տեղեկութիւններ այդ մասին մեր հին գրականութեան մէջ։

կին» ընթերցուածը, էջ 16, ծան. 8։ Հնագոյններից ց-ն արդէն սկսում է համառօտել, փոփոխել (§ 107), ըստ յարմարութեան հատուածներ տեղափոխել (§ 443, 475, 496 են), կամ Խորենացուց փոխառութիւն անել (§ 859)։ Այդ նոյն գործողութիւնն աւելի եւս շեշտւում է նորագոյնների մէջ։ Միանման չիքերը, սկսուածք և վերջաւորութիւն, լաւ գաղափար են տալիս ճառընտիրների միմեանց հետ ունեցած յարաբերութեան և ընդհանուր ծագման մասին։ Բազմաթիւ ծանօթութեանց մէջ ուշադրութեան արժանի կարևոր կէտերը մատնանշել ենք բնագրի տակ, ուստի և աւելի ի մօտոյ ուսումնասիրել ցանկացողը պիտի դիմէ ծանօթութիւններին։

Թէ մեր մատենադարանում և թէ մանաւանդ դուրսը մնում են դեռ եւս շատ Զ—րեր՝ Ագաթանգեղոսից հատուածներ ունեցող։ Այդ բոլորն աչքէ անցնել և որոշ չափով համեմատութեանց մէջ առնել մեր ուժից բարձր էր։ Բաւականացանք 12 ճառընտրով, որոշ գաղափար տալու համար, թէ ինչ կարելի է սպասել ճառընտիրներից Ագաթանգեղոսի բնագրի համար, և մասամբ նաև պարզելու զանազան խմբերի ծագումն ու ճիւղաւորութեան ընթացքը։ Աւելին մնում է ապագայ ուսումնասիրողներին։

40. Այժմ գանք մեր համեմատութեան եղանակին և հանգամանքներին։ Ագաթ-ի այս նոր հրատարակութիւնը Զ-երի համեմատութեամբ յանձն էին առել Սահակ Կանայեանց և Մեսրոպ վարդապետ Մաքսուդեան։ Մի Զ-րի, մեր Ա.-ի, համեմատութիւնն սկսել էին և գրեթէ հասցրել մինչև Ագաթ-ի Առաջին մասի վերջերը, երբ Մաքսուդեան վարդապետը պաշտօն ստանալով դրսում՝ ստիպուեցաւ գործը թողնել և հեռանալ։ Նրան փոխարինեց Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը։ Լաւ համարուեց գործը աւելի հիմնաւոր դնելու համար նախապէս Զ-երի ուսումնասիրութեան դիմել և ըստ կարելւոյն, արտաքին նշանների վրայ հիմնուած, Զ-երը բաժանել խմբերի, նաև լրացնել Զ-երի թիւը Կարենեան ցուցակը չմտած օրինակներով։ Մեր երկուսիս գործակցութիւնն սկսուեց 1903-ի յունուարի 22-ին։ Կանայեանցն ու Մաքսուդեանը մի քանի ամիս առաջ արդէն սկսել էին իրենց աշխատութիւնը, այնպէս որ ամբողջ գործը սկզբից մինչև վերջը՝ տևեց մօտ եօթը տարի։

Ըստ որոշման հրատարակչական նախապատրաստական ժողովի, տեղ և ժամանակ խնայելու նպատակով, պարտաւորուած էինք համեմատութեանց մէջ չառնել հետևեալ ընթերցուածները.

աւ=օ. Մեր հնագոյն Զ-երն ընդհանրապէս ազատ են օ-ի գործածութիւնից, յատկապէս a Զ-րը. Նորագոյններում հետզհետէ տիրող է հանդիսանում օ գրչութիւնը։ Ա. Զ-րում գլխովին տիրում է օ-ն, նոյն իսկ այնպիսի դէպքերում, ուր մեր այժմեան գրութեանց մէջ աւ է, օրինակ Դօիթ=Դաւիթ, կարդեցօ=կարդեցաւ, հաստատեցօ=հաստատեցաւ և այլն։

ե=է. Հնագոյն Զ-երի, մանաւանդ a-ի և մասամբ նաև b-ի մէջ, դժուարին է, տեղ տեղ նաև անհնարին, որոշել ե և է գրերը միմեանցից։ ԺԲ—ԺԴ դարու շատ Զ-երում յաճախ պատահում է այս

երևոյթը (Հմմտ. Գ. Տէր-Մկրտչեան, Ագաթ-ի աղբիւրներից, Յիշատակ դատակնքաց Գորիա և Շմոնի վկայից, յառաջաբանը, Վաղարշապատ 1896)։ Ուրիշ դէպքերում, ինչպէս թե, էթէ (յաճախ d Զ-րում), ետի և էի գործածութիւնը ոչ թէ տառերի նմանութեամբ է բացատրւում, այլ ծագում է տարբեր ուղղագրութիւնից։

ը. Մի քանի բառերում, ինչպէս մշտընջենաւոր, խորհըրդական, հրըշտակաց, տըւան (=տուան), կամ տողադարձի մէջ՝ ըղնա կամ գընա, յատկապէս ամեն դէպքում չեն նշանակուած այս տարբերութիւնները։

ղ=լ. Փչիկով լինը կամ զատը ապագրական դժուարութեան պատճառով՝ նոյնպէս չէ նշանակուած ամեն անգամ, այլ բնագրի մէջ առնուած են սովորական ձևերը՝ այլ (=այղ), Եղեկիել (=Եղեկիեղի) և այլն։

յ. Մի կողմից այսպիսի ընթերցուածներ, ինչպէս օրինակ թանձրայյատակ, հրաշայկերտ, նայ (=նա), ոյ (=ո), ապայ, և այլն, միւս կողմից ի վերա, արքաի, աստուածաին, վաեւչական և այլն, յաճախ են մանաւանդ հնագոյն Զ-երում։ Իսկ d-ն, որ աւելի և ագէտ գրչութիւն է, ոչ միայն բաց է թողնում շատ անգամ բառերի վերջում չհնչուող յ տառը, այլև յաճախ գեղչում է յ նախդիրը, օրինակ՝ արարչէ (=յարարչէ), նաև երբեմն բառի սկզբնատառ յ-ն, օրինակ գոյս, ուսալից (=զյոյս, յուսալից)։

ւ. Այս տառի գործածութիւնը նոյնպէս մեծ տատանումների է ենթարկուած։ Նորագոյն Զ-երը յաճախ ունեն հոգով, եկեղեցոյ, ազատնոյ, փոխանակ հոգւով, եկեղեցւոյ, ազատնւոյ և այլն։ Շատ հազուադէպ չեն նաև ու-ի տեղ գործածուած ւ-երը, մանաւանդ Ա. Զ-րում, օրինակ. աւերամած, յաւրինուածոց, և այլն։ Յատուկ ուշադրութեան արժանի է նաև մակաբոյծ ւ տառը, մանաւորապէս a Զ-րում, օրինակ որդւի, հոգւի, մարդւոյն, միայնւոյ և այլն։ Իսկ d-ն աւելի եւս հեռու է գնում և ունի այսպիսի ուղղագրութիւն, ոչ հազուադէպ, կենդանոյւն=կենդանւոյն, սիրոյւն=սիրոյն, եցւոյց=եցոյց, միացոյւց=միացոյց և այլն։

Պատիւ. Պատիւները հնագոյն Զ-երի մէջ, ինչպէս յայտնի է, հազուադէպ են, և գործ են ածւում մի միայն Տէր, Յիսուս, Քրիստոս, Աստուած և նման բառերի մէջ։ Հետզհետէ պատուագրութիւնը տարածւում է անխտիր բոլոր բառերի վրայ, մանաւանդ —թիւն, —թեան, —թեամբ և նման վերջաւորութեանց համար։ Պատուին աւելանում է և սղման նշանը (՛)։ Տեղ-տեղ միայն, կարևոր համարուած դէպքերում, մեր համեմատութեանց մէջ յիշւում են պատուագրութիւնները։ Պատիւների բանալը աշխատել ենք մեծ ուշադրութեամբ անել։ Պատահում են և առանց պատուի արտաքին նշանի սղումներ, օրինակ a Զ-րում, «զուրութեն», «զփառաւորութեն», փոխանակ զօրութեան, զփառաւորութեան և այլն։ d Զ-րն այս կէտումն էլ աչքի է զարնում իւր տարօրինակ պատուագրութեամբ. այսպէս օրինակ, ամյզաւրաց, ամյփրկիչն, ամյգէտ, ամյպրգև, ամյկար (պատիւները միշտ առաջին այբի վրայ), որ կարդացել ենք «ամենազօրաց, ամենափրկիչն, ամենագէտ, ամենապարգև, ամենակար» և այլն։ Բառի միջի թարմատար յ-ն ուղղագրական տարբերութիւն է—ամենայկար, ամենայփրկիչ և այլն։ Պատուա-

գրական սղումները նոյնպէս շատ տարբեր են այս կամ այն Ձ-րի մէջ, օրինակ Ա Ձ-րը —Թիւն վերջաւորութիւնը համառօտում է սովորաբար Թի, իսկ դիմորոշում Թին (=Թիւնն), մինչդեռ նոյն խմբի Բ Ձ-րը Թին է գրում Թիւն վերջաւորութեան համար, իսկ Թինն (=Թիւնն)՝ դիմորոշով վերջաւորութեան համար։ Գրութեան այսպիսի տարբեր ձևերից այլազան ընթերցումների թիւը անհամար է։ Յատուկ ուշադրութիւն է դարձուած մեր համեմատութեանց մէջ այսպիսի պատճառներից առաջացած սխալների վերականգնելուն։

Կէտադրութիւն և տողադարձ. Ձ-երի շատ անգամ միմեանց հակասական կէտադրութիւնը հարկաւ հնարաւոր չէր պահել։ Տպագրի մէջ եղածն էլ շատ տեղ ըստ իմաստի փոփոխել ենք, հազիւ երբեմն կարևոր համարուած դէպքերում ծանօթութեանց մէջ նշանակելով մեր մտցրած փոփոխութիւնը։ Իսկ մեր տպագրի մնացած կէտադրութեան սովորական մասը, մասնաւորապէս ստորակէտների և բութերի գործածութիւնը, նաև տողադարձն ամբողջապէս թողնուած էր Ստ. Մալխասեանցի հայեցողութեանը։

Համառօտագրութիւններ. Ընթերցումների պակասները նշանակել ենք չիք-երով. փխ. (=փոխանակ) համառօտագրութիւնը գործ է ածուած՝ երբ մի ընթերցուածի տեղ այլ Ձ-ր մի ուրիշ ընթերցուած ունի, օրինակ ուր, փխ. յոր։ Երբ մի ուղղագրական տարբերութիւն տիրում է մի որևէ Ձ-րում, և կարճութեան համար հարկ է համարուել խուսափել իւրաքանչիւր անգամ յատուկ նշանակելուց՝ այդ յայտնել ենք (յաճ.)=յաճախ համառօտագրութեամբ, օրինակ «d այնաւրիկ (յաճ.)», որ նշանակում է, թէ d-ն յաճախ այնորիկ բառը գրում է «այնաւրիկ»։ Սովորական փակագծի մէջ (պատ.)՝ նշանակում է պատառ. ուրեմն այս դէպքերում ընթերցուածը Ձ-րում պատառ ունի, և հարկ է համարուել այդ մատնանշել։ Երբ տողի մէջ միևնոյն բառը մի քանի անգամ է պատահում, անորոշութիւնից խուսափելու համար չիք-ի առաջ կլոր փակագծի մէջ գրուած է և հետևեալ բառը, օրինակ՝ «չիք և (տաց)». այս նշանակում է, որ պակասում է մի քանի և-երից այն և-ը, որ գտնւում է «տաց» բառի առաջ։ Տեղ-տեղ հանդիպող աստղանշով ընթերցուածը ցոյց է տալիս, որ այդ ընթերցուածը տպագրական վրիպակ չպէտք է համարել իր տարօրինակ գրչութեան պատճառով. օրինակ՝ ԱՁ* հրեշտաց, մինչդեռ միւս Ձ-երն ունին «հրեշտակաց», «հրշտակաց», և այլն։ Տիրէն (—) նշանակում է մինչև, յատկապէս գործածուած չիք-երի մէջ, օրինակ՝ «չիք և ինքն իսկ թագաւորն— բանակին և ի խոր վիրապին»։ Տիրէն գործ է ածուած նաև Ձ-երի տառերի համար, օրինակ՝ Ա—Ը նշանակում է ԱԲԳԴԵԶԷԸ, Ա—Դ= ԱԲԳԴ և այլն։

Անկիւնաւոր փակագիծը, [ ], գործ է ածուած այլեայլ Ձ-երի նման ասացուածի մէջ այս կամ այն Ձ-րին յատուկ տարբերութիւնները նշանակելու համար, առանց կրկնելու մի քանի անգամ ամբողջ ասացուածը, օրինակ՝ «βabdԱԲ «և ի ներքսագոյն խորանացն [βd խորանին, α խորանն] ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր [βα կենդանագիր]» ասացուածքի մէջ վեց ձեռագիրն էլ յար և նման ընթերցուած ունին,

բացի անկիւնաւոր փակագծերով նշանակուած բառերից։ Այս փակագծի գործածութեամբ ձեռք է բերւում մեծ պարզութիւն և տեղի խնայողութիւն։

Բառերի յետևառաջութիւնը՝ ընթերցումների մէջ առաջ է բերուած առանց որևէ նշանի, օրինակ բնագիր՝ «և ասէ թագաւորն», *ընթերցուած* «և թագաւորն ասէ»։

Մնացած համառօտութիւններն ինքն ըստ ինքեան հասկանալի են, օրինակ տեղ տեղ տ. այսինքն է տե՛ս, էջերի թուանշաններից յետոյ տ.=տող. հմմտ=համեմատել, պարբ.=պարբերութիւն կամ հատուած, միւսները կամ միւսն.=միւս Ձեռագրերը և այլն։

Ամբողջ Ագաթանգեղոսը բաժանեցինք 900 հատուածի կամ պարբերութեան, որոնուած բառը կամ տեղը դիւրաւ գտնելու համար։ Կորիւնից եղած կոչումները նոյնպէս նշանակուած են հատուածաթուերով (§§)՝ ապագայ տպագրութեան համար Գ. Տէր-Մկրտչեանի արած տրոհումների համեմատ։

Ագաթ-ի մեր այս բաղդատութիւնը կատարուել է հետևեալ ձևով։

Տփղիսի տպագրութիւնը (=t), իբրև մատչելի և տարածուած օրինակ, ընտրեցինք բաղդատութեան համար։ Ընթերցումները գրի առնելու գործը ամբողջովին Ս. Կանայեանցինն է։ Ձ-երին հետևել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, տպագրին՝ Կանայեանցը, երկուստեք հետևելով Ձ-րի և տպագրի տարբերութեանցը։ Ընթերցումն եղել է փոխնիփոխ, ձայնի յոգնութիւնից խուսափելու համար։ Նկատուած տարբերութիւնները տող-տող գրի են առնուել, տպագրի տողերի համաձայն։ Փորձը ցոյց տուեց, որ այս տեսակ համեմատութեան ժամանակն էլ անխուսափելի են երկու տեսակ սխալ—աչքի և ականջի։ Աչքի սխալները առաջ են գալիս Ձ-րին կամ տպագրին անուշադիր հետևելուց. բայց որովհետև հսկողութիւնը երկուստեք էր՝ այսպիսի սխալները իսկոյն նկատւում էին։ Ականջի սխալը թելադրելուց կամ «տուն տալուց» է առաջ գալիս, մանաւանդ երբ երկար լարուած աշխատանքից յոգնութիւնն աւելանում է։ Օրինակ, շատ սովորական է, երբ «ըստ» և «զ» շփոթւում են լսողութեան յոգնութիւնից («ըստ Նոցա»—«զնոցա» և նմաններ)։ Մեր բաղդատութեան մէջ մինչև այժմ ուշադրութեան են առնուած եղել՝ տառերի նմանութիւնից առաջացած աչքի սխալները, ասացուածքի վերջի նման բառերից կամ նման վերջաւորութիւնից ծագած թռիչքները,—մանաւանդ երբ ընդօրինակութիւն է, և օրինակողը ստիպուած է գաղափարում կարդացածը գրել և նորից աչքերը դարձնել գաղափարին՝ ընդհատուած տեղից վերստին կարդալու համար,—կամ անանջատ բառերը (հին, երկաթագիր գրութեանց մէջ) անյաջող անջատելուց ծագած թիւրիմացութիւնները։ Մինչդեռ ուղղագրական տարբերութիւնների մեծ մասը ծագած են թւում թելադրութիւնից։ Թելադրուած բառը լսողը կամ լսողները գրում են իւրաքանչիւրն ըստ իւր լսածի և իւր գիտեցած ուղղագրութեան, և երբ գրողները մի քանիսն են՝ մի անգամից, մի թելադրութիւնից ստացւում են բազմաթիւ տարբեր օրինակներ, այլ և այլ ուղղագրութեամբ և զանազան վրիպակներով։ Օտար ազգերի, օրինակ Յոյների և Հռովմայեցոց մէջ, շատ յայտնի են ընդօրինակու-

թիւններ պատրաստող գործարաններ, ուր վաճառքի համար պատրաստւում էին մեծ քանակութեամբ Զ-եր՝ թելագրութեամբ։ Մեզնում աներկբայ է, որ պիտի լինէին քիչ թէ շատ նման հաստատութիւններ, մանաւորապէս վանքերում։ Յամենայն դէպս «տուն տալու» յիշատակութիւններ կան Զ-երի մէջ, որոնցից բերենք մի օրինակ։ Մեր Մատենադարանի № 934 (=Կարին. 914) ճառընտրում կարդում ենք «... (յիշել) այլ և զօրբամանեալ եպիսկոպոսն զտէր Յոհաննէս Ալւորենց, որ զայս. Բ. ճառս աշխատութեամբ տուն երետ, որ գրեցաւ» (էջ 351ա)։ Կամ «...տէր Յոհաննիսին Ալւորենց եպիսկոպոսին և ծնողաց,... որ աշխատեցաւ ի տուն տալն» (էջ 359բ)։

Տուն տալու աչքի սխալները, անյաջող վերծանութիւն, թռիչքներ և այլն, անդրադառնում են թելագրութեամբ գրողների օրինակներում, ուր աւելանում են նաև գրիչների ագիտութեան (վատ ուղղագրութեան) և ականջի, այն է լսողութեան, սխալները։ Մեզ մեծապէս նպաստեցին Զ-երի խմբերի բաժանմունքը՝ այս թերութիւններից խուսափելու։ Խմբակից Զ-երի միմեանցից ունեցած տարբեր ընթերցուածները յատուկ ուշադրութեան արժանացան, որով պատահական աչքի կամ ականջի սխալների առաջն ըստ կարելւոյն առնուեց։

Բոլոր Զ-երը բաղդատելուց յետոյ ստացուած ընթերցուածները փոխանակ անմիջակ կերպով միմեանց կողքին շարելու, ինչպէս անում են ոմանք, նպատակայարմար համարեցինք համախմբել, գործածելով ուղղանկիւն փակագիծ, որի մասին տես վերը։ Համախմբման գործը աւելի մտաւոր լարուածութիւն և յոգնութիւն պատճառող գործ է, նոյնպէս ենթակայ սխալների և թիւրիմացութեան։ Ընթերցուածները §§ 1–20, 179—497 և 802—805 համախմբել է Գալուստ Տէր-Մկրտչեանը, իսկ §§ 21—178, 498—801 և 806—900 Ստեփան Կանայեանցը։ Համախմբելու և բնագիրը կազմելու ժամանակ բոլոր կասկածելի տեղիք տուող ընթերցուածները նորից և նորից վերստուգուել են Զ-երով *)։

Ընթերցուածների համախմբումների վրայ հիմնուած մեր հրատարակութեան բնագիրը կազմել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, օգտուելով Ս. Կանայեանցի և Ստ. Մալխասեանցի խորհուրդներով, աչքի առաջ ունենալով նաև Կանայեանցի կազմած բնագիրը (§§ 498—801), այլ և իւր՝ տպագրութեան համար պատրաստած Կորիւնի հիմնական Զ-ի ընթերցուածները։ Մալխասեանցը բացի տպագրութեանը և սրբագրութեանը հսկելուց՝ շատ օգտակար է եղել նաև բնագրի կազմութեանը, իւրաքանչիւր մամուլի համար ընդարձակ և յաջող դիտողութիւններով, ցուցումներով և կասկածելի թուացող կէտերը մատնանշելով, որ կրկին վերստուգել ենք։ Այսու ամենայնիւ բնագրի կազմութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը մնում է Գ. Տէր-Մկրտչեանի վրայ, որի վերջնական ցուցումները տպագրութեան մէջ գործադրուել են ճշտութեամբ։

*) Համախմբման ժամանակ զանց են առնուած մեծ մասամբ յ և ի—է տառերի տարբերութիւնները. օրինակ՝ բնագիր եթէ, ընթերցուած ԱԲ թե, փոխանակ նշանակելու՝ Ա թե, Բ թէ, այսպէս նաև մեծ մասամբ նշանակել ենք՝ ԱԲ վերա, փոխանակ գրելու՝ Ա վերայ, Բ վերա և նմաններ։

Բոլոր վկայութիւնները ժողովել է Ս. Կանայեանցը, Սուրբ Գրքինը իւր աշակերտ Գէորգեան ճեմարանի ուսանողներ՝ Խորայէլ սարկաւագի և Սիմէոն Գրուզինեանի օգնութեամբ։ Բնագրի կազմութեան ժամանակ Գ. Տէր-Մկրտչեանը, աչքի առաջ ունենալով և նախկին բանասէրների աշխատանքներն այդ մասին (Հ. Բարսեղ Սարգսեան, Պաուլ դը Լագարդ, Մառ), վկայութիւնները վերստուգել է և տեղ-տեղ լրացրել, թէև այսու ամենայնիւ մնում են հարկաւ պակասներ։ Փաւստոսից և Կորիւնից առնուած ցուցմունքները նոյնպէս լրացրել է Գ. Տէր-Մկրտչեանը, յատկապէս Կորիւնինը, առնելով տպագրութեան համար իւր կազմած բնագրից։ Տպագրութեան վերջում վկայութեանց ցանկն ամփոփողն է Ս. Կանայեանցը։ Սկզբներում բաւականացանք միմիայն ուղղակի «կոչումները» նշանակելով, բայց յետոյ լաւ համարեցինք աւելացնել նաև «ակնարկները» Ս. Գրքից, առանց յաւակնութիւն ունենալու նիւթն սպառած լինելու, մանաւանդ որ մանաւորապէս Վարդապետութիւնը Ս. Գրքի ամփոփումն է սկզբից մինչև վերջը, որով և գլխովին տոգորուած Ս. Գրքով։

Դրսում եղած Զ-երի մասին մեր հաւաքած տեղեկութեանց մի մեծ մասը պարտական ենք Մեսրոպ վարդապետ Տէր-Մովսէսեանին, որ մեր տրամադրութեան տակ դրեց իւր տետրակները, որոնցից և քաղեցինք մեզ հարկաւորը, ինչպէս և յիշուած է վերևում։ Անուանց ցանկը տոմսակներով ժողովել է Ս. Կանայեանցը, դասաւորել ենք միասին, իսկ Գ. Տէր-Մկրտչեանը տեղ-տեղ լրացնելով տուել է վերջին ձևակերպութիւնը։ Մեր այս յառաջաբանի նիւթը և Զ-երի ուսումնասիրութիւնը բաղդատութեանց ընթացքում՝ մեր երկուսինն է, իսկ վերջնական ամփոփումը Տէր-Մկրտչեանինը։ Բովանդակութեան ցանկը Տէր-Մկրտչեանինն է, Ագաթանգեղոսի վերաբերեալ մատենագրութեան ցանկը Կանայեանցինը։ Իւրաքանչիւրս կատարել ենք այնչափ, որչափ ներել են մեր ոյժերն ու ժամանակը, աւելին և լաւագոյնը սպասելով ապագայ աշխատաւորներից։

Գ. Տէր-Մկրտչեան
Ստ. Կանայեանց

Մնում էր ինձ մի գլուխ նուիրել Ագաթ-ի տարբեր խմբագրութիւններին, թարգմանութիւններին, հեղինակին և գրութեան ժամանակին։ Մառի հրատարակութիւնը, արաբ «Ագաթանգեղոս», ռուս թարգմանութեամբ և յատուկ ուսումնասիրութեամբ, նոր լոյս է սփռում այս բոլոր խնդիրների վրայ։ Կարևոր էր նաև մեր այս հրատարակութեան մէջ երևան եկած նոր ուշագրաւ ընթերցուածները, տարական ձևով յատուկ անուններ, բազմաթիւ սրբագրութիւններ և ուղղումներ, ի մի ամփոփել ընթերցողի դիւրութեան համար. բայց գործի շատ ուշանալը և մանաւանդ իմ առողջական վիճակը արգելում են ինձ այդ. թերևս ուրիշ պատեհ առթիւ հնարաւոր լինի այդ խնդիրներին վերադառնալ։

Գ. Տ.-Մ.

9 ապրիլի 1909.
Ս. Էջմիածին.

II

Դնում ենք այստեղ արդի հայերէն Ագաթանգեղոսում պահպանուող հատուածը—սկիզբը, որ պահպանուած է յունարէնում: Թարգմանութիւնը առնում ենք Հ. Գ. Զարբհանալեանից (Հայկական Հին Դպրութիւն, երրորդ տպ., Վենետիկ 1897, եր. 206—212): Արտաշիրի վէպը հասել է մեզ և պահլաւերէն, որի գերմաներէն թարգմանութիւնը, կատարուած Թ. Նէօլդեքէ'ից, կրում է հետևեալ խորագիրը. Geschichte des **Artachsîr î Pâpakân**, aus dem Pehlewi übersetzt, mit Erläuterungen und einer Einleitung versehen von Th. Nöldeke. Separat—Abdruck aus der Festschrift zum fünfzigjährigen Doctor-jubiläum des Herrn Professors Benfey. (Beitrage zur Kunde der Indogermanischen Sprachen, IV. Bd.). Göttingen, 1879.—Կայ նոյն վէպի և հայ թարգմանութիւնը պահլաւերէնից—«Արտաշիր Բաբական **Կարնամակ**. պահլաւ բնագրէն թարգմանեց հանդերձ ծանօթութեամբք գործ. Յ. Թիրեաքեան, Փարիզ 1907»:

Ա. Ըղձիւք բղձացեալքն յօժարութեամբ ընդ ծով նաւարկութեան՝ խնդրակամ մտին ի ջուրցն վտանգ. զուարթամիտք ձեռն մխեն ի շինուած նաւուց, և ախորժեն ծովային անցուցանել կեանս. կայմս կանգնեն, և թեօք ուղղեկաց՝ զալեացն խորտակեն զբռնութիւն. և ընդ որ կոյս կամք իցեն՝ զնաւն ուղղեն, զհաստափոր զծոցաւոր զառագաստն՝ իբրև զկրմուղ բառ կամի սանձահարեալ: Որոց ոչ ինչ ահ արկանէ, ոչ կոհակացն ուժգնութիւն, և ոչ քարաժայռիցն ընդ առաջ ելք կասեցուցանեն. վասն զի ի վտանգս յաճախեալ զկենցաղական ընթացս՝ ի հզաւորսն մահու զեղերել ցանկան, զի կարող լինիցին զկարևորսն անձանց մատակարարել: Են որ ի սակս քաղաքացն ապրանաց ճարակի՝ ուղի հատանեն. և են որ ի պէտս զարդու պճնութեան արանց և կանանց մինչև ցհնդկայինն նաւարկեալ ծով, և զազնուագիւտ ականց խնդութիւնս՝ բաղձացելոցն բերեալ մատուցանեն: Յայսպիսիս զոգցես անդունդս խորոց և իմ միջամուխ լեալ ի տուրևառս Հայաստան աշխարհի, բուռն հարից ի գիր արձանացուցանել զեղեալսն, զգործեցեալս յաշխարհին Պարսից և ի Հայոց, և զմարտս պատերազմաց զոր եառն ընդ միմեանս:

Բ. Պարթևք՝ իբրև դէպք ի բարի յաջողէին նոցա, զթագաւորութիւն Պարսից, զՀայոց և զՀնդկաց՝ որ սահմանակիցք են արևելեայ Պարսից, նա և զխստալուծ զազգն Մասքթաց՝ յիւրեանս կորզեալ ժառանգէին, այսպիսի ինչ կարգաւ. երիցագոյնն ի Պարթևաց տոհմէ, որ ապա զարշակունի ընկալան անուն, հասակաւ բարգաւաճ և արութեամբ շքեղ, գեր ի վերոյ քան զայլս երևեալ, նա կալաւ զիշխանութիւն արքայութեանն Պարսից: Եւ որ երկրորդն էր զկնի նորա՝ զՀայաստանեայց առնոյր յինքն զթագաւորութիւն. իսկ որ երրորդն էր՝ զՀնդկացն կալաւ զտէրութիւն, զհպատակն սահմանաց Պարսից: Իսկ չորրորդն ի նոցանէ՝ զՄասքթացն ընկալաւ զիշխանութիւն թագաւորութեան: Այս կարգ էր տոհմին Պարթևաց, և առլիմբ զբազում ժամանակս յերկարեցան յաջողութեամբ:

Գ. Անտի սկիզբն արարից՝ ուստի զիւրոյ զկորմանն ծագ եցոյց Պարթևն: Արտաւան որդի Վաղարշայ ի Պարթևական ծննդոց, քաղդէիցն գոլով գիտութեամբ ներհուն, զընթացս և զհոլովմունս աստեղացն համարեալ և իրացն հանդերձելոց կանխագէտ, իբրև յառագաստի էր ընդ կնոջն, ամբառնայր զաչսն յաստեղս ի վեր և խորհրդոց լեալ հասու, ասէ առ թագուհին. Տեսի զընթացս աստեղ. և այս թուի ինձ նշանակ, զի եթէ ոք փախարանջեալ ի տեառնէ իւրմէ՝ ելցէ ընդդէմ նորա մարտիւ պատերազմաւ, յաջողեսցի նմա տանել ի գլուխ զյաղթութիւնն և նկուն առնել զտէր իւր: Զայս ասացեալ՝ ի քուն լինէր: Եւ որպէս զկարգ օրէնք են, մի ի նաժշտաց թագուհւոյն ի նմին սենեկի առագաստին ունէր իւր դադար անկողնոյ առ ի պէտս կարևոր հարկի սպասարկութեան առ ի նմանէ հրամայելոցն: Դուստր էր սա ուրումն յաւագ ծառայից, և ընտանի մերձաւոր ումեմն ի գլխաւոր իշխանաց, որոյ անուն Արտաշիր, ի գաւառէն Ստրխստանեայց, որոյ ի ցանկութիւն տարփանաց ըմբռնեալ իսկ էր: Վասն որոյ ի լսել անդ զբանս թագաւորին, ել ի սենեկէ անտի զանխուլ յարքայէն և ի տիկնոջէն, ընթացաւ առ Արտաշիր որդի Սասանայ, յորմէ Սասանականքն՝ որ ի նմանէ՝ և ի թագաւորացն Պարսից ընկալան զծագումն:

Դ. Մտեալ սորա ի խորանն՝ քանզի և ոչ ոք ի սպասաւորաց կարէր արգելուլ զնա, գիտելով զառ միմեանս սիրելութիւնն, այսպէս խօսէր ընդ նմա. Սիրեցեալդ իմ Արտաշիր, ի բաց արա զքուն յարտևանանց քոց և բուռն հարցես զխորհրդոցն զոր խորհեցար երբեմն. զօրացիր և քաջ լեր ի վերայ հասանել գուշակութեան արքային. քանզի ժամ է արդ գեղեցիկ զինուորութեան, արդ ընդ իմաստունս խորհրդակցութեան, արդ դէպ ժամանակ ի ճակատ գումարելոյ զբազմութիւն զնդիցն. վասնզի քննեաց թագաւորն զընթացս աստեղաց և ասէ. Եթէ ոք ի ծառայից ընդդէմ դարձցի տեառն իւրում, յաղթեսցէ. և արդ երթ, ի խորհուրդ ժողովեա և կարկառեսցես առ իս զաջ քո, և հաստատեսցես երդմամբ զբանս իմ. և եթէ յաջողեսցի քեզ բերել ի ձեռս զարքայութիւն Պարսից, և զիս մի որոշեսցես յանկողնոյդ. զի զդոյն հանապազ ասէիր, յորմէ հետէ եղև ի սրտի քում խորհուրդդ այդ և ինձ պատմեցաւ: Զայսոսիկ Արտադուխտ:

Իսկ Արտաշիր շնորհս կալաւ զնմանէ. և աջովն ի վեր յերկինս բարձրացուցեալ զձեռս կնոջն, ասէ. Ահաւադիկ տեսցեն յանդիման դիցն զօրութիւնք, արև և հուր, օդ և հող, զի յայսմ և ի սոյն աւուր խորհուրդ արարեալ ընդ աւագաց Պարսից, և նշկահեալ զարքայն, փաղփաղակի ի պատիւ տիկնութեան ամբարձից զքեզ:

Ե. Եւ զայս լուեալ Արտադուխտայ ասէ. Արդ ես ճեպիմ փութամ ի խորան թագաւորին, զի պարտ է ինձ այսօր զանցելոց աւուրց տանել ի գլուխ զսպասաւորութիւն. զի թէ և յաջողեսցի մեզ հնարագէտ ճարտարութեամբ բերել ի ձեռս զազատութիւն, բայց հարկ ի վերայ կայ սպաս տանել ի պէտս արքունի: Եւ զայս ասացեալ երթայր ի խորան արքայի, և զաղտ ի մահիճսն ընկողմանէր: Իսկ Արտաշիր յարուցեալ ժողովեաց զմեծամեծս ի Պարսից և յՍտրխստանեայց, ընդ որս և զառաջինն ի խորհուրդ մտեալ էր. եկաց ի մէջ նոցա և ասէ. Ո՛ քաջք

Պարսիկք և Ասորեստանեայք, զզօրութիւն Պարթևաց ի վաղ ժամանակաց գիտեմք, և թէ զիարդ զայլոցն վաստակս յափշտակեն՝ ճանաչեմք. պարծին յանխրատել խրեանց, ոչ դադարեն տարապարտ սպառնանել. դարշին ի Պարսից և յԱսորեստանեայց՝ Պարթևքդ եկամուտք ի մեր աշխարհ յերկրէ բարբարոսաց: Եւ արդ զի՞նչ ունիք առել. եթէ արդարև սուտ իցեն բանք իմ, կացցէ միայն նա որ թագաւորէն անիրաւութեամբ. ապա եթէ խօսեցայ ճշմարտութեամբ, զինու զարդու վառեսջուք. զի լաւ է մեզ մեռանել, քան եթէ ծառայել թագաւորի անիրաւի: Զայսոսիկ Արտաշիր:

Զ. Իսկ իշխանքն Պարսից զասացեալսն խնդամիտ ընդունէին: Քանզի ցանկային թօթափել զլուծ տէրութեանն Պարթևաց, և յիւրեանց ի ընկէն ազգատոհմէն Պարսից ունել զոր թագաւոր. որոյ վասն առեն առ Արտաշիր. Դու լիջիր առաջնորդ ասացուածոց և արգեանց գործոց ընտրեալ առ ի մէնջ. որոց զիմաստուն խորհրդոց քոց առեալ է զփորձ, և գիտեմք զհրամանատարութիւն քոյ առաքինի ուղղութեամբ ի վեր երևել. և արդ զոր կամիցդ արա, և առաջնորդ գեղ ընծայեցո. ուստի մեք պատրաստ եմք հետևել զկնի բանից քոց, առնել որ ինչ միանգամ յօգուտ երկաքանչիւր կողմանց իցէ: Ապա ի ծագել առաւօտուն ի մարտ պատրաստեալ Պարսից, հանդերձ Արտաշիրաւ առաջնորդաւ իւրեանց, դեսպանս արձակեցին նախ առ արքայ Արտաւան զՁիկ և զԿարէն, զատանուտերս գլխաւոր նախարարութեանց և զզօրավարս զօրաց: Երթեալ սոցա յանդիման եղեն մեծի արքային. և այսպէս խօսել սկսան ընդ նմա և ասեն. «Հրեշտակութեամբ եկեալ հասեալ եմք յաշխարհէն Պարսից. եթէ հանդարտեսցեն միտք քոյ ի լսել պատգամացն Պարսից, խօսեսցուք և մեք զբանս հրեշտակութեան մերոյ աներկիւղ և անվտանգ. քանզի և այս հրամանք օրինաց են՝ կարգեալ յառաջնոց տերանց, որ ազատ կացուցին զդեսպանս յամենայն վնասու. և արդ եթէ տացես հրաման, արքայ, խօսեսցուք»: Եւ թագաւորն Արտաւան հրամայեաց նոցա առել զոր կամէին:

Է. Յայնժամ խօսել սկսան և ասեն. «Փոյթ պնդութեան է արքայ առ մեզ Պարսիկս՝ ծառայից հպատակ կալ արքայի, իբրու զօլով նորուն ամենայնի տէր. և թագաւորին՝ հաւատարութեամբ և արդարութեամբ լինել իւրացն խնամատար, և հետի ի խժդժագոյն բարուց կառավարել. տհարկու առ թշնամիս երևել և մարդասէր առ հպատակս: Քանզի զիարդ իցէ նմա զանիրաւս պատուհասել, եթէ ինքն ինքեամբ յանիրաւութիւնս հատեալ իցէ. որպէս զեղեռնագործս ընդ տանջանօք արկանել, եթէ ինքն ի չարիս վնասակարս իցէ յօժարեալ: Արդ մեք ի վերայ հասեալ ծանր-ծանր վնասուց բազոց յանցանաց, ի բաց որոշեցաք զմեզ ի բումմէ իշխանութենէդ. ոչ ի հպատակութենէն տաղտկացեալք, այլ յանիրաւ թագաւորէն խուսափեալք. ոչ զբռնաւորութենէ բուռն հարեալք, այլ անտարբերոյն մտաց բռնաւորի տանել չկարացեալք»: Զայս խօսեցան Պարսիկք ընդ արքային:

Իսկ թագաւորն Արտաւան զաչս ի խոնարհ ունելով՝ զմեծ ժամս զյառակս տանն նշմարէր, իբրաէտ, կանխագէտ կործանման թագաւորութեան իւրոյ: Հայեցեալ ապա առ պատգամաւորսն ասէ. Ես ինքն եմ

պատճառք չարեացս, զի զմանս ի ձէնջ իշխանութեամբ և աւագութեամբ մեծարեցի, զայլս ընչիւք ճոխացուցի, և զյոլովս արքունի պարգևօք ագարակաց և կալուածոց տեարս կացուցի: Հապա դուք փութայջիք ի կատարումն խորհրդոց ձերոց, և զիս ինքն տեսանիջիք ի ձերդ խորհուրդ պատուհասել. տաց ձեզ զիտել չլինել ընդդիմակաց թագաւորի. իսկ դուք որ առաքեալքդ էք ի բաց գնացէք. և մի ևս յաւելուցուք այսպիսեաց բանից լինել սպասաւորք, զուցէ արդեօք ի ձէնջ սկսայց զվրէժ չարեաց յիս անիրաւելոց:

Ը. Զայսոսիկ իբրև լուան Ձիկ և Կարէն՝ չոգան յառեան խորհրդոյ Պարսից, և պատմեցին զամենայն Արտաշրի և աւագանւոյն Պարսից. և յաւելին ի կարգի բանիցն՝ զյանդուգն սրտմտութիւն յիմարութեան թագաւորին, որ ոչ ևս այնուհետև սպասեալ միայր պատգամաց, այլ զխորհուրդս իւր զինեալ էր ընդդէմ իշխանացն: Իսկ Արտաշիր յղեալ առ Արտաւանդուխտ՝ ի բաց կորզեաց զնա. և արգել փակեաց զնա ազխիւքն հանդերձ յամուր դղեկի. և ինքն միաբանութեամբ ընդ Պարսից և ընդ Ասորեստանեայց վառեալ կազմէր ընդդէմ Արտաւանայ արքայի մեծի: Եւ ի վերայ հասեալ Արտաւանայ իրացն, եթէ պատրաստին ի մարտ ընդդէմ իւր, պատրաստէր և ինքն միաբանութեամբ Պարթևաց, ունելով և ի Պարսից ոչ սակաւս համակամս և հաւանս: Եւ յառաջնում յարձակման անդ՝ յորում հարան ընդ միմեանս, բազումք յերկաքանչիւր կողմանց թաւալգլոր անկանէին ի Պարսից և ի Պարթևաց. այլ զօրանայր կողմն Արտաշրի՝ ի լքանել թողուլ և այլոց ևս բազմաց զԱրտաւան, և գալ յանել յինքն յԱրտաշիր: Ապա իբրև յերկրորդում նուագի անդ հարան ընդ միմեանս, բազումք անկանէին ի Պարթևաց, և ինքն Արտաւան անապարէր ի փախուստ. բայց ապա դարձան միւսանգամ ի տեղի մարտին: Արդ իբրև զամիս երկոտասան ճակատեալ կային ընդդէմ միմեանց, երբեմն ի մարտ մատուցեալք և երբեմն դադարեալք, ապա միւսանգամ բուռն հարեալ զմարտն, իբրև այն ինչ առ միմեանս մերձեցեալ կամէին յիրեարս խառնել, ձայնեաց առ արքայ Արտաւան և ասէ....

Թ. Թագաւորեաց ի վերայ միացելոցն Պարթևաց և Պարսից և Ասորեստանեայց. զամենայն ինչ բարեկարգութեամբ ուղղեալ, սիրով երևեալ արդարութեան և հաւատարգատ իշխանութեան. քանզի զօն գործէր արժանի երևել զովութեան, որ կորզեաց յանձն զարքայութիւնն Պարսից:

Այս ամենայն անցք որ գործեցան լու եղեն յականջս Խոսրովու Արշակունւոյ, թագաւորին Հայոց մեծաց, եթէ որդին Սասանայ Արտաշիր զօրացեալ բռնացաւ ի վերայ թագաւորութեան Պարսից, և կորոյս զեղբայր նորա զԱրտաւան: Յաւելին զուժկանքն և ասեն թէ և Պարթևք հաճեալ հաւանեալ են յօժ ընդ թագաւորութիւն Արտաշրի, քան ընդ համազգւոյն նորա և արեան հարազատին. և զի վաղվաղակի լքին խառեցին......

III

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ա.—ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Կ. Պոլիս, 1709. «Գիրք վիպասանութեան՝ որ կոչի համանուամբ Ագաթանգեղոս...»։ Դաւանութիւն և Դաշանց Թուղթ։

2. Կ. Պոլիս 1822 (1824°),8°. «Ագաթանգեղոս. յորում պարունակի պատմութիւն Տրդատայ...»։ Դաւանութիւն և Դաշանց Թուղթ։

3. Վենետիկ 1835, 12°. «Ագաթանգեղոս, «Պատմութիւն Հայոց»։

4. Վենետիկ 1862, 12°. «Ագաթանգեղայ Պատմութիւն»։

5. Տփղիս 1883, 8°. Նախընթացի արտատպութիւն։

Այս հինգ հրատարակութեանց մասին ընդարձակ խօսուած է մեր յառաջաբանում։

Բ.—ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1. Յովհաննէս Ստիլտինգ, որ առաջին անգամ թարգմանեց լատիներէն Մետափրաստէսի յունարէն բնագիրը, Πρόλογος Ἀγαθαγγέλου, ἐν οἷς καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, Ֆլորենտիոյ Լաւրենտեան մատենադարանի (Թիւ VII, 25) ձեռագրից և հրատարակեց ընդարձակ ներածութեամբ և քննութեամբ և ծանօթութիւններով (Acta Sanctorum, Septembris 30. Tomus VIII. Antverpiae, 1762, pp. 295—319, և 320—413)։

2. Մխիթարեանք Վենետիկի թարգմանեցին իտալերէն յառաջաբանով և ինչ ինչ ծանօթութիւններով. Storia di Agatangelo, Versione italiana, illustrata dai monaci armeni Mechitaristi, riveduta quanto allo stile da N. Tommaseo. Venezia, Tipografia armena di S. Lazzaro, 1843.

3. Վիկտոր Լանգլուան հրատարակեց ֆրանսերէն թարգմանութիւն, ներածութեամբ և ծանօթութիւններով, յոյն բնագրով և Ստիլտինգի լատիներէն թարգմանութեամբ, ուր պակասում են սակայն կրօնական մասերը։ Victor Langlois, Agathange, Histoire du régne de Tiridate et de la prédication de Saint Grégoire l'Illuminateur, avec

suppression des passages purement religieux, sur le texte arménien, accompagné de la version grecque. Collection des Historiens Anciens et Modernes de l'Arménie, Tome I, pp 99—194, Paris 1867. in 8։

4. Պօլ դը Լագարդ. Ստիլտինգի հրատարակած սխալաշատ յոյն բնագիրը և Migne-ի Patrologie CXV, 943 չչ. միասին հրատարակեց Paul de Lagarde, ի հանդիսի Göttingische Gelehrte Anzeiger, XXXV. 1887, հետևեալ բաժանմունքներով 1. Agathangelus, 2. Die Akten Gregors von Armenien, 3. Բացատրութիւններ Ագաթանգեղոսի և յաւելուածներ (Paul-Wissowa, Realencyklopädie, տ. բառս Ագաթանգ.)։ Այս գրքի մասին մի քննութիւն գրեց E. Nestle, ի թերթին Theologische Literaturzeitung. herausg. von Ad. Harnack, Leipzig 1888 (XIII), № 14, s. 355—357։ Տէզա իտալացի հայագէտը, որ Ստիլտինգի հրատարակած յունարէն բնագրի վրիպակներն ուղղեց, համեմատելով բնագրի ձեռագրի հետ (E. Teza—Հմմտ. Գ. Զարբ. Պատմ. Հայ. Դպր. 1886, էջ 203. ծան, 1. 1897, էջ 223, ծան. 1), ձեռագրի տարբերութեանց մի նոր էջ հրատարակեց ի Instituto di Scienze, Lettere, Padua, 1890. (Մասնական թարգմ. Բազմավէպ 1890, էջ 376—384)։

5. Ի. Բիդէս. Բելգիոյ արքայական ճեմարանի հանդէսի մէջ Académie royale de Belgique de la classe des lettres et des sciences morales et politiques et la classe de beaux—arts. 1900, № 7, pp. 608. և այլն։ I. Bides անունով գիտնականը համառօտ բայց կարևոր տեղեկութիւններ հաղորդեց յունարէն լեզուով գրուած մագաղաթեայ մի կրկնագրի մասին. (Արարատ ամսագիր 1900. դեկտեմբ. էջ 621—622, ուր երկու հատուած յունարէն բնագրից արտատպուած է)։

6. Նիկողայոս Մառ. Արաբերէն բնագիրը, Սինայի մատենադարանի № 460. ռուսերէն թարգմանութեամբ և հմտալից ծանօթութիւններով և արաբերէն երեք լուսատիպով հրատարակեց Ռուսաց Կայսերական Հնախօսական Ընկերութեան կարգադրութեամբ ի Записки восточн. отдѣл. Имп. Русск. Археолог. общ. томъ XVI. էջ 63—211, այս վերնագրով. Н. Марръ, Крещеніе Армянъ, Грузинъ, Абхазовъ и Алановъ святымъ Григоріемъ. (Арабская версія). С.-Петербургъ 1905, որ առանձին գրքով ևս լոյս տեսաւ։

7. Կ. Ֆ. Նոյման (C. F. Neumann) հայերէնագէտը Ագաթանգեղոսի մի հատուած հրատարակեց ի թերթին Journal Asiatique, Paris, 1829.

8. Մաղաքիա Սամուէլեան, Վիեննայի Մխիթարեան հայրերից, հրատարակեց Ագաթանգեղոսի մասամբ բառական և մասամբ քաղուածոյ գերմաներէն թարգմանութիւն յառաջաբանով և ծանօթութիւններով. Bekehrung Armeniens durch den heiligen Gregor Illuminator, Wien 1844, XIX, 200 s. 8°.)։

Գ.—ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բացի վերոյիշեալ թարգմանութեանց մէջ եղածներից)։

9. Միքայէլ վ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, Վենետիկ հատ. Ա. 1784. էջ 359—420. 613—679։

10. Սուքիաս Սոմալ. Mons. Placido Sukias Somal, Quadro della storia litteraria di Armenia, Venezia, 1829, p. 11.

11. Կ. Ֆ. Նոյման. C. F. Neuman, Versuch einer Geschichte der Armenischen Litteratur, Leipzig, 1836, s. 18 և այլն։

12. Գաթրճեան հ. Յովսէփ. Տիեզերական Պատմ. Վիեննա, հատ. Բ. 1852, էջ 459—464 և 476—480։ Հանդէս Ամսօրեայ, 1889, թիւ 2, էջ 24—25։

13. Պաուլ դը Լագարդ. Paul de Lagarde, Gesammelte Abhandlungen. Leipzig, 1866, մանաւանդ էջ 92, 178, 179, 294 և այլն։

14. Ալֆրէդ Գուտշմիդ. Alfred von Gutschmid, Agathangelos, ի Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Band XXXI (1877) s. 1—60. որ լոյս ետես և առանձին հրատարակութեամբ Leipzig 1877, Druck von G. Kreysing։ Տես և հեղինակի Kleine Schriften, Dritter Band, XIII, էջ 339—420, Leipzig 1892, in 8։ Այս գրութեան մի մասի թարգմանութիւնը հրատարակուեց Բազմավէպում 1878, էջ 297 և այլն, 1879, էջ 10 և այլն, և 237. «Թարգմանութիւնը տեղ տեղ բաւական մթին և անյաջող է»։ Թարգմանիչը, հ. Ներսէս Զնտոյեան, իւր կողմից մի համառօտ տեսութիւն ևս հրատարակել է նոյն թերթում 1878, էջ 229—232։

15. Կարապետ Թումայեան. G. Thoumaïan, Agathangelos et la doctrine de l'Eglise arménienne au V-e siècle, Lausanne, imprimerie Georges Bridel, 1879, 8º.

16. Ռիսէլ. Rissel, V. Ein Brief Georgs, Bischofs der Araber, an den Presbyter Iesus, aus dem Syrischen übersetzt u. erläutert. Mit einer Einleitung über sein Leben u. seine Schriften. Erweiterter Separatabdruck aus den „Theol. u. Krit“. Gotha 1883 (II. 278—371)։

17. Ֆելիքս Նև. F. Nève, L' Arménie chrétienne et sa Litterature, Louvaine, 1886.

18. Նորայր Ն. Բիւզանդացի. Կորիւն վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք. գիրք Մակաբայեցւոց, Ագաթանգեղոս և Փաւստոս Բիւզանդ. հանդերձ դիտողութեամբք, տեղեկութեամբք և լուսաբանութեամբք. էջ 36—39, 174—289, 289—316, 316—319, 478—479 և 482—483. Տփղիս, 1900։

19. Տաշեան հ. Յակովբոս. Ագաթանգեղոս առ Դէորգայ ասորի եպիսկոպոսին և Ուսումնասիրութիւն Ագաթանգեղայ գրոց. Վիեննա, 1891։ Այս գրուածքից քաղեցինք Ագաթանգեղոսի ուսումնասիրութեան աղբիւրների մեծ մասը։

20. Սարգիսեան Բարսեղ վ. Ագաթանգեղոս և իւր բազմադարեան գաղտնիքը. քննադատութիւն, Վենետիկ, 1890. 8º։ Գրուածքիս ներածութիւնը և Ագաթանգեղոսի ու Կորիւնի բանաքաղութեան խնդիրը տես և Բազմավէպ 1889, թիւ 1. էջ 6—13, թիւ 7, էջ 193—199. և թիւ 8, էջ 225—232։ (Վերջին խնդրի մասին համեմ. Տաշեան, Ագաթ. առ Դէորգայ..., էջ 72—79)։

21. Տէր-Մկրտչեան Գալուստ (Միաբան). Ագաթանգեղոսի աղբիւրներից. Յիշատակ դատակնքաց Գորիա և Շմոնի վկայից որ վկայեցին յՈւռհա։ Վաղարշապատ 1896։ Արտատպուած Արարատ ամսագրից 1896, օգոստոս, էջ 385—392, սեպտեմբեր, էջ 425—440։ Այս մասին տես պրոֆ. Ն. Մառի ռուսերէն քննադատականը Византійскій Временникъ, 1897, № 3. (Սրա հայերէն թարգմանութիւնը Հանդէս Ամսօրեայ 1898, էջ 267—271։ Տես և էջ 121)։

22. Զարբհանալեան հ. Գարեգին. Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն, Վենետիկ Բ. տպ. 1886, էջ 181—213, Գ. տպ. 1897, էջ 202—233։

23. Կարրիէր. Carrière, Les huit sanctuaires de l'Arménie payenne d'après Agathange et Moïse de Khoren. Paris, 1899։

24. Սիմոն Վեբէր. Die Katholische Kirche in Armenien. Ihre Begründung u. Entwickelung vor der Trennung. Ein Beitrag zur Christlichen Kirchen-u. kulturgeschichte von Simon Weber, Doktor der Theologie, A. O. Professor der Apologetik zu Freiburg in Br. էջ 132 շ. և 490. Freiburg in Breisgau, 1903.

25. Նիկողայոս Ադոնց. Н. Адонцъ, Тексты и разысканія по Армяно-Грузинской филологіи, кн. XI. Арменія въ эпоху Юстиніана, политическое состояніе на основѣ нахарарскаго строя, էջ 46—48, 291—295. 326—329, 338—345 և այլն։ С.-Петербургъ, 1908։

26. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան. Ուղղագրութիւնք ազգային մատենագրաց. Վենետիկ 1909։ Արտատպուած Բազմավէպից։ Ագաթանգեղոսի մասը Բազմավէպ 1907, էջ 103—106 և 147—149։

27. Լրագրեր են (քաղուած Հ. Ա. Ղազիկեանի «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն և Հանրագիտարան» գրքից, էջ 17. Վենետիկ 1909)։ Արշալոյս Արարատեան 1851 թ. 397, 403—408։—Ճռաքաղ 1859, էջ 310։—Եւրոպա 1848, թ. 9։—Հանդէս Ամսօրեայ 1889, էջ 24. «Հատուածք ի գրուածոց Հ. Գաթըրճեանի».—1896, էջ 254, 383, «Ագաթանգեղոսի և Եղիշէի աղբիւրները»։—Հանդէս Ամսօրեայ 1898, էջ 316, առաջին սեան ծանօթութիւնը։ Տես և «Նկատողութիւններ Ագաթանգեղոսի և Փաւստոսի մասին» (Յակոբ Թոփչեան). Արարատ 1901, էջ 516։—Լուսաբեր, պրակ Ա. «Պատմական նկատողութիւններ Ագաթանգեղոսի մասին»—Տես Տաշեանի Ցուցակը (ցանկին մէջ), և Հայապատումի Ա. մասը։ Լումայ 1903, թ. 5, էջ 76, «Պրոֆ. Ն. Մառի վերջին գիտական ուղևորութեան արդիւնքը»։ Նոյն գործի մասին Բազմավէպ 1903, թ. 10։—Ագաթանգեղեայ «հանդերձապատրաստական» բառի մասին, Բազմավէպ 1897, էջ 271։ Տես և Մշակ 1896, թ. 27 «բռնանդակ» բառի մասին. Նոյն առթիւ տես և Արարատ (Ալիշանի) էջ 204, ևն ևն։

IV

ՀԱՄԱՌՕՏ ՑՈՒՑԱԿ

ընագրում և մեր յառաջաբանում գործածուած տառանիշների:

(Ցոյց տրուած էջերը մեր Յառաջաբանին են):

a = ճառընտիր Գէորգ. ցուց. № 130, ԺԹ դարու գրչութիւն. էջ խդ, լե, լէ:

β = ճառընտիր հիմնական մատենադարանի էջմիածնի № 1753, գրուած 1220 թուին. էջ խզ—խդ:

a = Ագաթ. № 1655 հիմն. մատ., գրուած 1293 թուին. էջ յէ—յթ:

b = Ագաթ. № 1656 հիմն. մատ., գրուած 1261 թուին. էջ իթ—լդ:

c = Ագաթ. № 1658 հիմն. մատ., ընդօրինակութիւն *a* Զ-ի, ԺԷ դարից. էջ յթ—խա:

c^2 = Նախընթացի (*c*-ի) նորագոյն մասերը ուրիշ ձեռքից. էջ յթ, խա:

d = Ագաթ. № 1659 հիմն. մատ., ԺՁ դարու գրչութիւն. էջ խա—խթ:

d^2 = Ագաթ. № 314 Տաշեան ցուցակի. համաձայն ընդօրինակուած նախընթացից (*d*-ից) 1594 թուին. էջ խթ—խզ:

E = Մագաղաթեայ երկաթագիր պատառիկ, համաձայն ԺԲ դարից, Ագաթ-ի հատուածներով. էջ լե—լզ:

g = ճառընտիր № 943 հիմն. մատ., գրուած 1201 թուին. էջ խե—խզ:

g^2 = Նախընթացի (*g*-ի) մի քանի մասեր ուրիշ տարբերութիւններով. էջ խզ:

h = ճառընտիր № 940 հիմն. մատեն., «Հրաշափառ տօնական» անունով, գրուած 1456 թուին. էջ խզ:

k = Ագաթ-ի առաջին տպագրութիւնը 1710 թուին Կ. Պոլսում. էջ ե—թ: Հմմտ. նաև v^4 տառանիշը:

l = ճառընտիր № 671 Գէորգ. ցուց., համաձայն ԺԵ դարու գրչութիւն. էջ խզ—խէ, ծթ:

n = ճառընտիր № 672 Գէորգ. ցուց. համաձայն ԺԵ դարու գրչութիւն. էջ խէ, ծթ:

o = Ագաթ-ի երրորդ տպագրութիւնը, կատարուած Օրթագիւղում 1822 (կամ 1824) թուին. էջ ը, ժ:

p = Ագաթ. երկնագիր № 56 Տաշեան ցուցակի. նորագոյն գրչութիւն, ոչ ուշ Ժ դարից. էջ ժը, լե:

R = Ագաթ. Պարիզի մատեն. № 112 Մակլէրի ցուցակի, գրուած 1254 թուին. էջ ը—ժ, ըզ:

s = ճառընտիր № 945 հիմն. մատեն., գրուած 1442 թուին. էջ խէ—խը:

t = Ագաթ-ի հինգերորդ տպագրութիւն 1883-ին Թիֆլիսում. էջ ժա:

v = Ագաթ-ի Վենետկեան տպագրից (1835 թ.) առնուած այն ընթերցուածները, որոնց Զ-երը յատկապէս չեն նշանակուած այդ հրատարակութեան մէջ. էջ ը—ժա:

v ա = Ագաթ-ի երրորդ տպագրութիւն, Վենետիկ 1835 թուին. էջ յէ և ը—ժա:

v բ = Ագաթ-ի չորրորդ տպագրութիւն, Վենետիկ 1862 թուին. էջ ժա, յէ:

v^1 = Պարիզի Զ-ի (*R*) այն ընթերցուածները, որոնք մեզ յայտնի են Վենետկեան (1835) տպագրից. էջ ը—ժ, ըզ:

v^2 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են 1350-ին Պերչանում գրուած մի Զ-ից. էջ ժ: Այս Զ-ի մասին տե՛ս և ներքևում հայ տառանիշների մէջ Ճ ձեռագիրը:

v^3 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են Ամիր Խոգամում գրուած մի անթուական Զ-ից. էջ ժ:

v^4 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են Կ. Պոլսի տպագրից (1710). Անմիջապէս Պոլսի այս տպագրից առնուած ընթերցուածները նշանակուած են *k* տառով (տե՛ս վերևում). էջ ժ:

v^5 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են 1697-ին գրուած մի Զ-ից. էջ ժ, յդ, յէ:

v^6 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած այն ընթերցուածները, որոնք քաղուած են Լեհաստանում գրուած մի Զ-ից. էջ ժ, յե, յէ:

v^7 = Վենետ. տպագրից (1835) առնուած յոյն Ագաթ-ի ընթերցուածները. էջ ժ և յզ: Ուղղակի յոյն բնագրից առնուած համեմատութիւնները նշանակուած են՝ *Յոյնը*:

w = ճառընտիր № 938 հիմն. մատ., գրուած 1402 թուին. էջ խը—ծ, ծը—ծզ:

w^2 = ճառընտիր № 909 հիմն. մատ., գրուած 1478 թուին. էջ ծ, ծը, ծզ:

w^3 = ճառընտիր № 127 Գէորգ. ցուցակի, գրուած 1453 թուից առաջ. էջ ծ—ծա, ծը—ծզ:

w^4 = ճառընտիր № 937 հիմն. մատ., ԺԵ դարու գրչութիւն. էջ ծա, ծը, ծզ:

x = Ենթադրեալ մայր Զ-իր, գրուած 1569 թուից առաջ, որից քաղուած են Ագաթ-ի առաջին խմբի բոլոր ձեռագրերը. էջ իա-իբ, յզ—յէ:

x^2 = Նախընթացից (*x*-ից) ծագող ենթադրեալ Զ-իր, գրուած 1668 թուից առաջ. էջ իզ:

z = ճառընտիր № 1754 հիմն. մատ., ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ ծա:

Ա = Ագաթ. № 1617 հիմն. մատ., գրուած 1569 թուին. էջ ժզ—ժդ, ի, իա—իբ:

Բ = Ագաթ. № 611 Գէորգ ցուց., գրուած 1672 թուին. էջ ժդ, իա—իբ:

Գ = Ագաթ № 1668 հիմն. մատ., գրուած 1668-1676 թուերի միջեւ. էջ ժդ—ժե, իա—իբ:

Դ = Ագաթ № 1661 հիմն. մատ., գրուած 1676-1678 թուին. էջ ժե—ժզ, իա—իբ:

Ե = Ագաթ. № 613 Գէորգ ցուց., գրուած 1692 թուին. էջ ժզ—ժէ, իա—իբ:

Զ = Ագաթ. № 1660 հիմն. մատ., գրուած 1705 թուին. էջ ժէ, իա—իբ:

Է = Ագաթ. № 612 Գէորգ. ցուց., գրուած 1714 թուին. էջ ժէ—ժը, իա—իբ:

Ը = Ագաթ. № 614 Գէորգ. ցուցակի, համաձայն ԺԸ դարու գրչութիւն. էջ ժը—իբ:

Թ = Ագաթ. ինքնաձեռագիր Աղեքսանդր Կաթողիկոսի, գրուած 1690 թ., էջ իզ:

Ժ = Ագաթ. № 1167 Լազար. ճեմարանի, գրուած 1699 թուին. էջ իդ:

Ի = Ագաթ. № 126 Սանասարեանի, Եզեանցի մօտ. ԺԷ դարու գրչութիւն. էջ իդ:

Լ = Ագաթ. Միքայէլ Թամամշեանի. էջ իդ:

Խ = Ագաթ. № 310 Երուսաղեմի մատ., գրուած 1631 թուից առաջ. էջ իդ—իե:

Ծ = Ագաթ. № 230 Երուսաղէմի մատ., գրուած 1679 թուին. էջ իե:

Կ = Ագաթ. № 314 Երուսաղ. մատեն., անթուական. էջ իե:

Հ = Ագաթ. Կարապետ Եզեանցի. գրուած 1668 թուին, էջ իե—իզ:

Ձ = Ագաթ. Փիրղալէմեանից յիշուած՝ գրուած 1402 թուին. էջ իէ:

Ղ = Ագաթ. Փիրղալէմեանից յիշուած, գրուած 1457 թուին. էջ իէ:

Ճ = Ագաթ. Վենետիկի Մխիթարեանների մատեն., գրուած 1759 թուին. էջ իը: Հմմտ. նաև v^2:

Մ = Ագաթ. № 212 «Բարձրաճայեաց ս. Աստուածածնի վանաց Արղնայ». էջ իը:

Յ, Ն } Ագաթ. Գալուստ Տէրմաքսեանի. էջ իը:

Շ = Ագաթ. տէր. Յ. Թիրեաքեանի. էջ իը—իթ:

Բացի այս փոքրան տառանիշներից և Ս. Գրքի վկայութեանց համառօտագրութիւններից՝ յաճախ գործ են ածուած նաև **Հայկ. բառ.** = «Նոր Բառգիրք Հայկազեան», տե՛ս էջ ժա—ժը. **Կոր.** = Կորիւն. **Փաւստ.** = Փաւստոս. **Նոր. Բիւզ. Կոր.** = Նորայր Բիւզանդացի «Կորիւն Վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք», տե՛ս էջ ժը—ժզ. **Սեբ.** = Սեբէոս. **Ոսխս.** = Ոսխանէս. **Եփր.** = Եփրեմ, և այլ նմանք: Միւս համառօտագրութեանց մասին տե՛ս էջ ծզ—ծէ:

Հրատարակութիւնիցս օգտուողներից խնդրում է՝ գործածելուց առաջ նախապէս ուղղել տպագրական վրիպակները, որոնց ցանկը տե՛ս գրքի վերջում:

V

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ

Նմանութիւն ծովու և վաճառականի։

§ 1. Իղձք նաւելոց. ընդոստուցեալ ալիք, մրրկածին օդք, կապոյտ դաշտ, անքայլ գնացք, անընթացք ուղք. շահ օգտութեան, մահ մրցանաց, ափնածիր աւազադիր սահմանք։ 2. Խորք անդնդոց, անագին ծով. ընտանիք և դրացիք, բնութիւն իշխանաց, լուծ ծառայութեան թագաւորաց։ 3. Ջրեղէն լերինք, ծովային ձորք, ուռուցիկ փոթորիկք, անքոյթ նաւահանգիստ, յետին տնանկութիւն, գլխոց փրկանք, պարտաւոր և օգուտ շահի։ 4. Վաճառականութեան արուեստ, ծանրագին մարգարիտ, նոր և չքնաղ գիւտք, անուշահոտ խունկք, դեղք և արմատք օգտակարութեան։ 5. Երթեւեկ վաճառք, շահատակումն ընդ ալիս, մահ կամ կեանք։

§ 6. Սոյն օրինակ հարկ վտանգի սակաւ նաւել ի վերայ իմաստութեան ծովուն. ոչ յանդգնութեամբ, այլ ի բնութենէ իշխանաց։ Մատենայած ծով պատմութեան։ 7. Աղքատիմաց խնութ, հրաման թագաւորաց. անցեալ իրք, յայտնական պատմութիւնք որ առ մեօք գործեցան. կարգ զրուցաց, դարգք դարգք պատմութեան։

§ 8. Հոգևորացն առաքինութիւն իբրև զմարգարիտն բոլորասեր. Հընդկային աշխարհ, մեծագնաց թանգարք, երկարուղի ճանապարհք, արտախոյր պսակի ի վերջաւորն փոփոխել։ 9–10. Գործք հոգևորացն, որ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն վտանգեցան և պսակ մատուցին լուսաւոր թագաւորին։ 11. Գինք այսպիսի վաճառաց. ականջք՝ աման պատգամաց, գինդ կախեալ, կոչումն արքայական, անուշութիւն խորտկաց, անթառամ զգեստ, շուշան ծաղիկ։

§ 12—14 Ագաթանգեղոս ունի ի մեծն Հռովմայ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ դպրութիւն, տեղեակ ձեռնարկութեան նշանագրաց. դուռն Արշակունի, ուժեղ Տրդատ, ըմպշամարտ սկայազօր. հրաման նորա վիպասանել զմարտամրոխ պատերազմաց. բովանդակութիւն վիպասանութեանս. Խոսրով քաջ, մահ նորա, հօրամոյն քաջութիւն Տրդատայ. սիրելի վկայքն Աստուծոյ (=Հռիփսիմեանք), սքանչելիք ցուցեալք յաշխարհիս Հայոց ի ձեռն առն միոյ (=Գրիգոր). (եկամուտ բանք Կորեան). լուսաւոր վարդապետութիւն նորա, ամենեքեան հնազանդեալ աստուածակարգ լծոյն. կործանումն մեհենից, կանգնումն եկեղեցեաց. նոյն ինքն (=Գրիգոր) հովիւ կացուցեալ. երթն Տրդատայ յաշխարհն Յունաց յամս Կոստանդեայ, ուխտ եդեալ, դարձ նորա ի Հայս պարգևօք. տեղիք նուիրեալք Աստուծոյ. վարդապետութիւն սրբոյն (Գրիգորի)։

§ 15. Երիվար մտաց. յեղեղուկ անիւ պատմութեան. ժամանակագրական ծով։

§ 16. Վերստին եկամուտ բանք Կորեան. կրկնութիւն գործոց սրբոյն (Գրիգորի)։

§ 17. Դիմումն Ագաթանգեղեայ առ Տրդատ. նկարագիր ծովու, թանգարական վաճառք խանթից։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

Ա*, § 18— 22. Պատերազմ Խոսրովու արքային Հայոց ընդդէմ Արտաշրի, ի վրէժխնդրութիւն արեանն Արտաւանայ թագաւորին Պարթևաց . . . . էջ 15

Բ, § 23— 34. Մահ Խոսրովու դաւաճանութեամբ Անակայ Պարթևի և կոտորած ամենայն տոհմին Անակայ, բաց յերկուց մանկանց նորա, որք ի ձեռն դայեկաց փախուցեալ ապրեցան, մին ի կողմանս Պարսից և միւսն ի կողմանս Յունաց 19

Գ, § 35— 38. Հարուած և գերութիւն Հայաստան աշխարհին, և զերծումն Տրդատայ ի ձեռն դայեկաց իւրոց ի դուռն կայսեր, և յարելն առ նա Գրիգորի որդւոյ Անակայ, որ կայր ի կողմանս Յունաց 24

Դ, § 39— 47. Յաղթելն պատերազմաւ իշխանին Գթաց ի վերայ կայսերն Յունաց և մենամարտիկ յաղթութիւն կայսերակերպին Տրդատայ, և թագաւորել նորա և տիրել ի վերայ հայրենի աշխարհին Հայոց 26

Ե, § 48— 67. Սախպելն Տրդատայ զսուրբն Գրիգոր պաշտօն տանել Անահտական պատկերին. և հրաժարումն նորա և պատասխանի առ արքայ 30

Զ, § 68— 73. Սպառնալիք Տրդատայ և առաջին չարչարանք սրբոյն Գրիգորի. գայլ ի բերան, շառաշեղք աղի ի վերայ ողին, գելոցք կրծից 38

Է, § 74— 98. Երկրորդ չարչարանք. կախելն գլխիվայր, ծխել ի ներքոյ աղբ, և գան բրօք դալարովք։ Աղօթք Գրիգորի ի կախաղանին 41

Ը, § 99—108. Երրորդ չարչարանք. կճեղք փայտից ընդ ոլոքի խարտոցաց ոտիցն, պնդեալք առատակօք։ Չորրորդ չարչարանք. բևեռք երկաթիք վարեալք ընդ ներբանս ոտիցն։ Հինգերորդ չարչարանք. կուփք ի գլուխն։ Վեցերորդ չարչարանք. աղ և բորակ և բարկ քացախ ի քիթն և զգլուխն ի մամուլս հիւսանց։ Եօթներորդ չարչարանք. պարկ օղենի լցեալ մոխրով, ագուցեալ ի գլուխն 60

---

*) Գլխակարգութեանց բովանդակութեան այս ցանկը առնում ենք Երկրորդ տպագրից թեթև փոփոխութեամբ, յարմարեցնելով մեր տպագրին։ Կազմողն է դպիր Գրիգոր Փեշտմալճեան։

Թ, § 109—114. Ութերորդ չարչարանք. ոտք մնգեալք ի հրապոյրս ունկաց և կախեալ գլխիվայր. ձագար և ջուր: Իններորդ չարչարանք. քերել կողիցն երկաթի քերչօք: Տասներորդ չարչարանք. տատասկ երկաթի 65
Ժ, § 115—120. Մետասաներորդ չարչարանք. կապիճք երկաթիք ի ծունկսն, ուռունք սուսերք, և բառնալ ի կախաղան: Երկոտասաներորդ չարչարանք. կապար հալեալ և հոսեալ զմարմինն 67
ԺԱ, § 121—124. Տեղեկանալն Տրդատայ վասն Գրիգորի, թէ որդի է Անակայ Պարթևի, և արկանելն զնա ի վիրապն մահապարտաց: Բանք զՏրդատայ՝ «իբրև զաէզն Տրդատ...»: Աւերումն երկրին Պարսից և Ասորեստանի: Կին ոմն այրի ի բերդին Արտաշատու 70
ԺԲ, § 125—136. Հրովարտակ Տրդատայ վասն գիցն պաշտաման: Երկրորդ հրովարտակ վասն յուղախնդիր լինելոյ քրիստոնէից և մատնելոյ յարքունիս 73

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ.

ԺԳ, § 137—150. Գեղապանձ վայելչութիւն Հռիփսիմեայ և խնդրելն զնա Դիոկղետիանոսի ի կնութիւն: Աղօթք Հռիփսիմեանց: Փախուստ Հռիփսիմեանց ի Հռովմէացւոց աշխարհէն ի սահմանս Հայոց . 78
ԺԴ, § 151—156. Հրովարտակ Դիոկղետիանոսի առ Տրդատ վասն յուղախնդիր լինելոյ Հռիփսիմեայ 86
ԺԵ, § 157—172. Գտանելն Հռիփսիմեանց ի հնձանս Վաղարշապատ քաղաքի. հրաման Տրդատայ ածել զՀռիփսիմէ յարքունիս ի կնութիւն իւր: Յորդորական խրատ Գայիանեայ առ Հռիփսիմէ և աղօթք Հռիփսիմեայ 88
ԺԶ, § 173—179. Գալն հրաւիրակաց արքունի զՀռիփսիմեայ. աղաչանք կուսանացն առ Աստուած, որոտումն և ձայնն երկնային ի քաջալերութիւն Հռիփսիմեանց: Հրաման Տրդատայ բռնի ածել յարքունիս զՀռիփսիմէ և խնդրուածք սորա առ Աստուած . 95
ԺԷ, § 180—196. Ոգորումն Հռիփսիմեայ. պարտութիւն թագաւորին. յորդոր քաջալերութեան Գայիանեայ: Կրկին պարտութիւն թագաւորին և բռնաբար երթալն Հռիփսիմեայ յարքունի ապարանից առ ընկերս իւր. գոհացողական աղօթք նորա առ Աստուած 99
ԺԸ, § 197—201. Վկայական մահ Հռիփսիմեայ և ընկերաց նորա . 106
ԺԹ, § 202—210. Ափշութիւն մնաց թագաւորին վասն Հռիփսիմեայ. հրաման սպանման սրբոյն Գայիանեայ. գոհութիւն նորա առ Աստուած և կատարումն ընկերօք իւրովք 108
Ի, § 211—225. Խոզակերպ լինելն Տրդատայ. տեսիլ Խոսրովիդխտոյ. հանելն ս. Գրիգորի ի վիրապէն. դիմելն յոտս նորա գլխաւոր նախարարացն և թագաւորին 113
ԻԱ, § 226—242. Աստուածուսոյց խրատ սրբոյն Գրիգորի առ ամենայն բազմութիւն մարդկանն 118
ԻԲ, § 243—258. Դարձեալ խրատ Գրիգորի և բովանդակութիւն (§ 252) Վարդապետութեան նորա 125

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ.

ԻԳ, § 259—261. Ինքնագոյ աստուածութիւն միասնական սուրբ երրորդութեան. արարչութիւն երկնի և երկրի 134
ԻԴ, § 262—276. Արարչութիւն հրեշտակաց և առաջին մարդոյն: Աստուածակերպ նմանութիւն և անձնիշխանական պատիւ մարդոյն 136
ԻԵ, § 277—287. Անկանելն Ադամայ ի դրախտէն պատրանօք դիւին 145
ԻԶ, § 288—295. Ծնունդ որդւոցն Ադամայ և առաջին նահապետաց 150
ԻԷ, § 296—297. Շինութիւն տապանին Նոյի և ջնջելն ջրհեղեղին զանօրէնս: Շինութիւն բաբելոնեան աշտարակին և բաժանումն լեզուաց 154
ԻԸ, § 298—305. Կոչումն Աբրահամու ի հաւատս. երեւելն Աստուծոյ և խոստումն պարգեւական զաւակին: Տեսանելն Յակոբայ զՏէր և երթալ նորա սովոյն պատճառաւ յԵգիպտոս առ որդին իւր Յովսէփ. 155
ԻԹ, § 306—315. Չարաչար տանջանք որդւոցն Յակոբայ յԵգիպտոս, և ելանելն նոցա ձեռամբ Մովսէսի յանապատ 158
Լ, § 316—317. Մտանել որդւոցն Յակոբայ յերկիրն Աւետեաց. իշխանութիւն դատաւորացն և թագաւորութիւն Դաւթի. 162
ԼԱ, § 318—327. Երեւումն Աստուծոյ առ մարգարէս զանազան տեսլեամբ, և կարգելն զհրեշտակս ի պահպանութիւն մարդկան 163
ԼԲ, § 328—334. Երեւի Աստուած զանազան նմանութեամբ՝ վասն ընդելացուցանելոյ զմարդիկ. 168
ԼԳ, § 335—339. Ազատութիւն որդւոցն Իսրայելի ի ծառայութենէ Եգիպտոսի և պաշտել նոցա զկուռս ազգաց երկրին Աւետեաց 171
ԼԴ, § 340—342. Գերութիւն որդւոցն Իսրայելի ի Բաբելոն. աղա-

ութիւն նոցա յետ ամացն եօթանասնից, և նորոգութիւն տաճարին 172

ԼԵ, § 343—351. Գուշակութիւնք մարգարէից վասն գալստեանն Քրիստոսի յաշխարհ. հալածանք և կոտորումն նոցա 174

ԼԶ, § 352—360. Պատճառ յամելոյ գալստեանն Քրիստոսի յաշխարհ: Անտեսութիւն բնութեանն Աստուծոյ և երևումն նորա արդարոց և մարգարէից զանազան կերպարանօք վասն տկարութեան մարդկան . 177

ԼԷ, § 361—363. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ յամենասուրբ երրորդութիւնն և ի մի աստուածութիւն 181

ԼԸ, § 364—371. Գալուստ միածնին յաշխարհ և մարդեղութիւն նորա ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ 182

ԼԹ, § 372—376. Կատարումն գուշակութեան նահապետաց և մարգարէից գալստեամբն Քրիստոսի 186

Խ, § 377-386. Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ ի մարդեղութիւնն Քրիստոսի 188

ԽԱ, § 387—390. Առաքումն Հոգւոյն սրբոյ ի կոյսն Մարիամ . 193

ԽԲ, § 391—395. Ծնունդ Յիսուսի Քրիստոսի ի սրբոյ Կուսէն և յաւիտենական թագաւորութիւն նորա. . . 195

ԽԳ, § 396—400. Գուշակութիւնք մարգարէից վասն ծննդեանն Քրիստոսի 197

ԽԴ, § 401—403. Թլփատութիւն Քրիստոսի և փախուստ նորա յԵգիպտոս ըստ գուշակութեան մարգարէից. . 200

ԽԵ, § 404—407. Գալուստ Քրիստոսի յԵգիպտոսէ ի Նազարէթ. սքանչելի վարդապետութիւն նորա յԵրուսաղէմ՝ յերկոտասանամեայ հասակին 201

ԽԶ, § 408—417. Մկրտութիւն Քրիստոսի ի Յովհաննէ, և հաստատութիւն խորհրդոյ մկրտութեան նորոյ օրինաց 203

ԽԷ, § 418—428. Իջումն Հոգւոյն սրբոյ ի նմանութիւն աղաւնւոյ, և վկայութիւն Հօր Աստուծոյ ի մկրտութեանն Քրիստոսի 208

ԽԸ, § 429—435. Յովհաննէս տայ զքահանայութիւնն, զօծութիւնն, զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս 213

ԽԹ, § 436—447. Վկայութիւն Յովհաննու վասն Յիսուսի, թէ նա է Քրիստոսն: Վկայութիւնք մարգարէից, թէ Քրիստոս է տէր, հովիւ և դատաւոր ամենայնի 216

Ծ, § 448—453. Կոչումն յառաքելութիւն Պետրոսի և Անդրէի և Յակոբայ և Յովհաննու. աստուածագործ նշանք և սքանչելիք Քրիստոսի 222

ԾԱ, § 454—456. Պատուիրան խորհրդոյ մկրտութեան նորոյ օրինաց. փրկութիւն հաւատացելոցն ի Քրիստոս և դատապարտութիւն անհաւատից 225

ԾԲ, § 457—458. Ժողովելն Քրիստոսի զերկոտասան և զեօթանասուն և երկու աշակերտսն, և տալ նոցա զաւետիս գալստեան Հոգւոյն սրբոյ 226

ԾԳ, § 459—466. Նախագիտելոյն ազդարարութիւն Քրիստոսի վասն չարչարանաց, մահու և յարութեան իւրոյ. գալն ի լեառն Ձիթենեաց և կալ նորա յաղօթս առ Հայր 227

ԾԴ, § 467—471. Դաւանելն Պետրոսի զՅիսուս՝ Քրիստոս. տուչութիւն փականացն արքայութեան ի ձեռս առաքելոցն. գալուստ Քսի ի կատարածի աշխարհիս 230

ԾԵ, § 472—478. Կամաւոր չարչարանք Քրիստոսի և փրկագործ խաչելութիւն նորա 233

ԾԶ, § 479—487. Թաղել Քրիստոսի ի գերեզմանի և փառաւոր յարութիւն նորա 237

ԾԷ, § 488—492. Երևումն Քրիստոսի աշակերտացն իւրոց դրօքն փակելովք ի վերնատանն. 241

ԾԸ, § 493—496. Երևումն Քրիստոսի աշակերտացն իւրոց առ Տիբերական ծովուն. և վերանալ նորա յերկինս առ Հայր 245

ԾԹ, § 497—502. Համբարձումն Քրիստոսի յերկինս և գալուստ Հոգւոյն սրբոյ ի դասս առաքելոց 246

Կ, § 503—509. Կանխասացութիւնք մարգարէից վասն գալստեան Հոգւոյն սրբոյ, և խորհրդածութիւն հրակերպ երևման շնորհաձիր լեզուաց ի սուրբ վերնատանն 249

ԿԱ, § 510—516. Խոստմունք հոգեձիր պարգևաց հաւատացելոց և սպառնալիք պատժոց անհաւատից 253

ԿԲ, § 517—520. Հատուցումն վարձուց և պատժոց ըստ իւրաքանչիւր գործոց 256

ԿԳ, § 521—526. Ունայնութիւն պաշտաման սնոտի կռոց և մշտնջենաւոր դատապարտութիւն հեթանոսաց . . 258

ԿԴ, § 527—531. Յաւիտենական փառք հաւատացելոց ի Քրիստոս ի յարութեան մարմնոց 262

ԿԵ, § 532—537. Գտանել զթողութիւն զղջացելոցն յաստի կենս և աններելի պատուհասն անզղջից. 265

ԿԶ, § 538—540. Միահամուռ ամբարշտութիւն Սոդոմայեցւոց և հրդեհակէզ պատուհաս նոցա 269

ԿԷ, § 541—545. Յուսադրութիւն նկրտողութեան առ անգիտութեամբ սպանանելոյ զսուրբ կուսանսն, և յորդոր ապաստանելոյ յողորմութիւնն Աստուծոյ . 271

ԿԸ, § 546—548. Սիւնն անձրևաձիր և հրացայտ՝ օրինակ գթութեանն Աստուծոյ առ զղջացեալսն և բարկութեանն՝ առ անզեղջսն. 274

ԿԹ, § 549—556. Երևումն Աստուծոյ ամպով լուսատեսիլ և հրաբորբոք՝ ի նշանակ լուսաւորելոյ զարդարս և այրելոյ զմեղաւորս 276

Հ, § 557-561. Պատիժն ամբարշտաց յառաջին գալուն ի զգաստութիւն ապագայից. 281

ՀԱ, § 562—564. Երանական փառք սրբոց Հռփսիմեանց և հաշտարար բարեխօսութիւն նոցա 283
ՀԲ, § 565—569. Խոնարհել բանին Աստուծոյ յերկիր՝ ի լուսաւորել զհաւատացեալս և ի կեցուլ զանհաւանսն 286
ՀԳ, § 570—576. Առատ մարդասիրութիւնն Քրիստոսի ի կոչել զմեղաւորս յարքայութիւնն երկնից 288
ՀԴ, § 577—581. Շինութիւն վաղափուլ աշտարակին և բաժանումն լեզուաց 292
ՀԵ, § 582—590. Պնդութիւն հաւատոց առաքելոցն Քրիստոսի և սրբոց վկայից, և յորդոր հաստատելոյ ի նոյն հաւատս ճշմարտութեան։ Կատարել Քրիստոսի զկամս Հօր՝ զփրկութիւն ազգի մարդկան, և տալ իշխանութիւն սրբոց՝ որդիս Աստուծոյ լինել . 295
ՀԶ. § 591—596. Հարկաւորութիւն մարդեղութեանն Քրիստոսի ի փրկել զաշխարհ 300
ՀԷ, § 597—601. Բնակել Հոգւոյն Աստուծոյ յոսկերս սրբոց վկայիցն, որք յանձն առին զտանջանս և զմահ վասն անուան նորա 304
ՀԸ, § 602—604. Մեկնութիւն բանից Տեառն մերոյ՝ Լինել խորագէտ իբրև զօձ, և միամիտ իբրև զաղաւնի . . 306
ՀԹ, § 605—611. Այսմանկերպ վերանալն արդարոց յերկինս, և զատողական իշխանութիւն առաքելոց ի կատարածի 309
Ձ, § 612—617. Խորհրդածութիւն վասն իջանելոյն Հոգւոյն սրբոյ հրեղէն լեզուօք ի դասս առաքելոց յաւուր պենտեկոստէին 313
ՁԱ, § 618—627. Բաժանումն լեզուաց ի Բաբելոնի՝ վասն ամբարշտութեան մարդկան։ Խորհրդաւոր երեւումն ամենասուրբ երրորդութեան ի հնումն և յայտնապէս ի նորումս 316
ՁԲ, § 628—629. Համեմատութիւն Բաբելոնեան աշտարակին ընդ կենարար խաչին Քրիստոսի 321
ՁԳ, § 630—637. Համբերել առաքելոց տանջանաց և մահու՝ վասն ապրեցուցանելոյ զմարդիկ ի յաւիտենական մահուանէն 322
ՁԴ, § 638—640. Նմանել առաքելոց կայծոյ փոքու ի քարոզել տիեզերաց զբանն կենաց 326
ՁԵ, § 641—648. Բողբոջել ծառոց և բուսոց ի գարուն եղանակի, օրինակ ընդհանուր յարութեան մարմնոց ի կատարածի 328
ՁԶ, § 649—651. Բուսանել ծաղկանց և փշոց իւրաքանչիւր բնութեամբ՝ օրինակ յարութեան արդարոց և մեղաւորաց իւրաքանչիւր գործովք 334
ՁԷ, § 652—654. Գտանել անպտուղ թզենւոյն յանիծից Քրիստոսի՝ օրինակ զատապարտութեան մեղաւորաց յաւուրն դատաստանի. 337
ՁԸ, § 655—658. Ազդակ թռչնոց ի ժամանել գարնան՝ ազդարարութիւն կոչման փողոյն յարութեան . . . 339
ՁԹ, § 659—665. Յաճախութիւն հոգեձիր շնորհաց և գիտութեան առաքելոցն Քրիստոսի, և տիեզերաքարոզ վարդապետութիւն նոցա ըստ կանխասացութեան մարգարէից 341
Ղ, § 666—670. Խորհրդածութիւն վեցաթիւ աւուրց արարչագործութեան աշխարհի և եօթներորդի աւուրն հանգստեան 344
ՂԱ, § 671—679. Հեղումն շնորհաց Հոգւոյն Աստուծոյ ի մարդիկ ի յետին ժամանակս՝ ըստ նախագուշակութեան մարգարէից 347
ՂԲ, § 680—685. Նշանագործ զօրութիւն առաքելոց ի լուսաւորել զտիեզերս աստուածեղէն շնորհօք և վարդապետութեամբ 351
ՂԳ, § 686—687. Բարձրագոյն իշխանութիւն առաքելոցն Քրիստոսի, համբերութիւն նոցա ի հալածանս հակառակորդաց, որով աւարեցին զազգս ամենայն 355
ՂԴ, § 688—693. Սփռելն առաքելոց ընդ ամենայն ազգս՝ աւետարանել զբանն կենաց 357
ՂԵ, § 694—698. Արուեստ քարոզութեան առաքելոցն ի բարբարոսական կողմանսն 359
ՂԶ, § 699—701. Գրաւոր աւանդութիւն աւետարանական քարոզութեանն ազդմամբ Հոգւոյն սրբոյ 362
ՂԷ, § 702—706. Գիտելն առաքելոց զմիասնական սուրբ երրորդութիւնն և զաստուածութիւնն Քրիստոսի ի յայտնութենէ Հոգւոյն Աստուծոյ 364
ՂԸ, § 707—715. Համաձայնութիւն առաքելոց ի վարդապետութիւնս հաւատոյ ի նշանակ առնլոյ նոցա զպարգևս շնորհաց միևնոյն Հոգւոյ 367

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

ՂԹ, § 716—721. Յորդորումն ս. Գրիգորի ի շինել զվկայարանս ս. Հռփսիմեանց 373
Ճ, § 722—725. Քարոզելն ս. Գրիգորի զաւուրս վաթսուն և հինգ՝ առ ի հաստատել զժողովուրդն ի հաւատս Քրի. 376
ՃԱ, § 726—730. Աղաչանք թագաւորին Տրդատայ և նախարարացն առ ս. Գրիգոր՝ բժշկել զհարուածեալսն ի դիւաբաղխ պատուհասէն. 378
ՃԲ, § 731—755. Տեսիլ սրբոյն Գրիգորի և մեկնութիւն տեսլեանն 381

ՃԳ, § 756—759. Շինութիւն վկայարանաց ս. Հռիփսիմեանց ըստ օրինակին որ ցուցաւ ս. Գրիգորի ի տեսլեանն 392
ՃԴ, § 760—762. Ջետեղումն նշխարաց ս. Հռիփսիմեանց յիւրաքանչիւր արկեղ հանդերձիւք իւրեանց . . . 394
ՃԵ, § 763—765. Բժշկութիւն ձեռաց և ոտից թագաւորին Տրդատայ աղօթիւք ս. Գրիգորի 396
ՃԶ, § 766—772. Ամփոփումն նշխարաց ս. Հռիփսիմեանց իւրաքանչիւր արկեղօք ի վկայարանս իւրեանց: Որոշումն տեղւոյ լուսանկար սրբոյ Էջմիածնի շըրջապատ որմով 397
ՃԷ, § 773—776. Բժշկել Տրդատայ ի խոզատեսիլ կերպարանացն և բազմութեան մարդկանն՝ յիւրաքանչիւր ախտից և ի հարուածոց 401
ՃԸ, § 777—783. Աւերումն երազամոյն մեհենին Տրի դից, փախուստ և պատերազմ դիւաց: Կործանումն Անահտական մեհենին նշանաւ խաչին, աղաղակ և փախուստ դիւաց ի կողմանս Կաւկասու . . . 403
ՃԹ, § 784—786. Աւերումն մեհենին սպիտակափառ դիցն Բարշամինայ, և փախուստ դիւաց ի կողմանս Խաղտեաց: Կործանումն բագնին Արամազդայ հօրն անուանեալ դիցն ամենայնի. պատերազմն դիւաց և խորտակումն ոսկի պատկերին Անահտական կանացի դիցն: Աւերումն Նանէական մեհենին դստերն Արամազդայ 407
ՃԺ, § 787—790. Բարձումն բագնաց ի բազում տեղեաց: Աւերումն Մհրական մեհենին որդւոյն Արամազդայ . . 410
ՃԺԱ, § 791—794. Խորհուրդ թագաւորին Տրդատայ և մեծամեծացն՝ վասն քահանայապետութեան սրբոյն Գրիգորի. հրաժարումն նորա և ապա յանձնառութիւն յաստուածային յայտնութենէ 412
ՃԺԲ, § 795—801. Գումարումն նախարարաց և իշխանաց տանել զս. Գրիգոր ի Կեսարիա՝ առնուլ զպատիւ քահանայապետութեան: Պատճէն հրովարտակին Տրդատայ առ արքեպիսկոպոսն Ղեւոնդիոս . . 414
ՃԺԳ, § 802—808. Գնալն ս. Գրիգորի ի Կեսարիա, ձեռնադրութիւն նորա յարքեպիսկոպոսէն Ղեւոնդեայ և դարձն յաշխարհն Հայոց 418
ՃԺԴ, § 809—811. Աւերումն Վահեվահեան մեհենին, բագնին Ոսկեմօր Ոսկեծին դից և մեհենին Աստղկան դից, որ է Ափրոդիտէ: Ամփոփումն նշխարաց Յովհաննու կարապետին և Աթանագինեայ վկային մօտ ի գետն Եփրատ 421
ՃԺԵ, § 812—816. Կործանումն բագնաց նշանագործ հողմով խաչին Քրիստոսի: Սկիզբն շինութեան եկեղեցեաց աշխարհին Հայոց ի տեղի մեհենիցն. մկրտութիւն ինն և տասն բիւր մարդկան: Յիշատակ սրբոցն յեօթն ամսոյն սահմի 423
ՃԺԶ, § 817—826. Երթալն Տրդատայ ընդ առաջ Գրիգորի: Պատճէն թղթոյն արքեպիսկոպոսին Ղեւոնդեայ առ Տրդատ 426
ՃԺԷ, § 827—831. Յորդորել ս. Գրիգորի զՏրդատ և զաշխարհախումբ բազմութիւնն՝ ամսօրեայ ժամանակաւ ի պահս և յաղօթս յամել, առ ի լինել արժանի սրբոյ մկրտութեան 431
ՃԺԸ, § 832—834. Մկրտութիւն թագաւորին Տրդատայ և ընտանեաց նորա, և մեծամեծաց, և արքունական զօրաց՝ աւելի քան զհնգետասան բիւր մարդկան, և նշանք սքանչելեաց որ երևեցան ի մկրտութեան նոցին 433
ՃԺԹ, § 835—838. Մկրտութիւն չորեքհարիւր բիւր մարդկան. կարգումն տօնի սրբոցն Յովհաննու կարապետի և Աթանագինեայ վկայի՝ յաւուր տօնի Հիւրընկալ դիցն Վանատրի: Շինութիւն եկեղեցեաց և գրելն Տրդատայ չորս չորս հողս երդոց յագարակ տեղիս և եօթն եօթն հողս յաւանսն՝ ի ծառայութիւն քահանայութեանն 435
ՃԻ, § 839—844. Շինութիւն դպրոցաց և ժողովումն մանկանց, մանաւանդ որդւոցն քրմաց, ի հրահանգս ասորի և հելլէն դպրութեան: Տարածումն քարոզութեան աւետարանին ընդ ամենայն երկիրն Հայոց ի ծագաց մինչև ի ծագս. 437
ՃԻԱ, § 845—848. Հաստատութիւն վանականաց ի շէնս և յանշէնս: Անուանք երկոտասան եպիսկոպոսաց, որք ընտրեցան յորդւոցն քրմաց: Հանդէս խաչակիր ճգնութեան սրբոյն Գրիգորի յանապատ տեղիս յայրս և ի փապարս լերանց 441
ՃԻԲ, § 849—853. Իջանելն ս. Գրիգորի յանապատէ լերանց մերթ ընդ մերթ՝ յայցելութիւն եկեղեցեաց և ամենայն հօտին 444
ՃԻԳ, § 854—860. Ձեռնադրելն ս. Գրիգորի աւելի քան զչորեք հարիւր եպիսկոպոսս. հրաման թագաւորին առ մարդիկ աշխարհին՝ հաստատուն կալ ի հաւատս Քրիստոսի: Հանապազորդ բնակութիւն ս. Գրիգորի յանապատ տեղիս: Տեղեկանալն Տրդատայ զՎրթանիսէ և զԱրիստակեայ որդւոցն Գրիգորի. առաքումն երից աւագ իշխանաց ի Կեսարիա ածել զնոսա յաշխարհն Հայոց 447
ՃԻԴ, § 861—866. Հասանելն Վրթանիսի և Արիստակեայ առ Տրդատ արքայ. ձեռնադրութիւն Արիստակեայ ի սրբոյն Գրիգորէ: Հանդէս բարեպաշտութեան արքային Տրդատայ: Նախածանօթ հմտութիւն

Նորա հեղինախոս գիտութեան, ոգւով չափ սատարութիւն քրիստոսական հաւատոց. . . . 451
ՃԻԵ, § 867—871. Հաւատալն Թրդատայ կայսերն Կոստանդիանոսի. հրամանահան լինել նորա ընդ ամենայն տիեզերս՝ հնազանդել հաւատոյն Քրիստոսի . . . 455
ՃԻԶ, § 872—883. Երթալն Տրդատայ և ս. Գրիգորի առ կայսրն Կոստանդիանոս. պատուասիրութիւն կայսերն և հայրապետին Եւսեբեայ. դաշինք սիրոյ զոր հաստատեցին ընդ միմեանս թագաւորքն երկոքին 459
ՃԻԷ, § 884—900. Երթալն հայրապետին Արիստակեայ ի ժողովն Նիկիոյ. յօրինելն սրբոյն Գրիգորի ճառս յաճախապատումս 465
—Դաւանութիւն ուղիղ հաւատոյ, յառաջ բերեալ յանստերիւր վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի 472

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

1 Իղձք բաղձացեալք ցանկալեացն զկամս նաւելոցն ի նաւահանգիստն հասուցանել՝ խնդութիւն է խաղաղութեամբ. վասն զի ի մէջ ընդոստուցեալ ալեացն որ ընդդէմ դառնան, մրրկածին օդովքն ի մարտ պատրաստին, ընչաքաղցիցն և օդաձարաւեացն ժամ եղեալ բազմաց, միարան սանձեալ Թիակօքն զերկվարս տախտակադարձացն բևեռակապ երկաթագործացն՝ զմխեալս քաջալերելով, կասկած երկիւղի սրտիւք ի կապոյտ դաշտին ձիարձակ լինին, անքայլ գնացիւք անընթաց ոտիւք խուցեալ ի վերայ ծովուն մկանանց ջուրցն ալեացն կուտակելոց. ուր բարկացայտ ալիքն լեռնաձև կուտակին, մէտ ի մէտ խոնարհին, ըստ ասելոյ պատմողին մարգարէին Դաւթեան երգոյն, թէ «Ելանեն

---

1 Վերնագիր. ab թուղթ ընկած / c Յառաջաբան ագաթանգեղեայ պատմութեան / d չունի պակաս արտաքին եշան, բայց այսու ամենայնիւ չունի «Յառաջաբան»ի առաջին մասը, եւ առանց վերնագրի սկսում է «պատմութիւնք որ առ մեզ գործեցան» բառերով: Տես ներքեւում d-ի սկզբնաւորութիւնը/
ԱԲԳԴ ագաթանկեղ [ագաթանգեղ] աւգնեայ [Բ աւել. ինձ] յիսուս քրիստոս աստուած իմ և տէր. ի գործս բարիս առաջնորդեայ ամէն [ԲԴ չիք ի գործս բարիս—ամէն] / ԵԷԿ ագաթանգեղ օգնեա յիսուս աստուած իմ և տէր / Զ ակաթանկեղ օգնեա սուրբ հոգի աստուած. ԽՃԾԴ թուին յունիսի է Բ. համ ի *յոգնութիւն / օ ագաթանգեղոս
Ը յառաջաբանի փոխարէն երկու բերք բաց
t Յառաջաբան Ագաթանգեղայ պատմութիւն
αβ եւ միւս բոլոր ձեռագիրները չունեն հաստատծներ յառաջաբանից
3 c ԱԲԳԴԵԶԷko բաղձացեալք [Գ բաղմացեալք] ցանկալեացն [Ա ցանկալեայն] զկամս նաւելոցն / t բղձացեալք ցանկացելոցն զնաւելոցն
3 Զ զնաւահանգիստն / o ի նաւահանգիստ
4 Ա—ԴԶԷ հասանել / ԵԿ հասանիլ
5 cԳԵԷo ոստուցեալ
5 Ա—Էo մրրկածին
5 cԱ—Էko աւդովքն [օդովքն] / t օդովք
6 Ա օդաձարաւեացն
6 ԴԵԷo բազմացն
7 cԱ—Էko թիակաւքն [թիակօքն] / t թիակօք
7 Զ չիք բևեռակապ երկաթագործացն
8 Գ չիք կասկած
8 cԱ—Էko երկեւղի [երկիւղի] / t երկիւղիւ
8 cԱԲԳԴԵԶko սրտիւք / ԳԷt սրտիւ
9 c ձիարձակ լինին / ԱԳ—Էko ձիարձակ լինէին / Բ ընդարձակ լինէին / t չիք ձիարձակ լինին
9 Դo գնացիւքն
9 Գ չիք անընթաց ոտիւք / ԱԲԳԵԶԷko և անընթաց ոտիւքն
10 Ա—Զo մկանաց
10 Ա—Զko ալեաց / Է զալեաց
10 cԱ—Էko որ բարկացայտ [բարկացայդ] / t ուր բարկացեալ
11 Ա—Է լեռնաձև / t լեառնաձև
12 Ա—ԷԿ ալէգեան սաղմոսի / o ընդ ալէգեան ըստ սաղմոսի / c ալեգեան
12 Ա—Էko երգոյն
12 c թէ ելանեն / միւսները չիք թէ

լեռնանան, և իջանեն դաշտանան». ուր ուրեմն տարեալք ի ծփանացն՝ արշաւանս գնեն յիւրաքանչիւր գաւառս. զայս վէպ պատմեն մերձաւոր սփռելեաց—զանգս եղելոյ աշխատութեան ուղղոյն ճանապարհաց, զելևէջս տարաբեր անդադարն սահմանաց, զբաւական եղեալ զանձինս շահաւորն օգտութեան, և կէտ՝ զմահ մրցմանց յաղթութեան. ընդ մեծանալ վաճառացն փոխանակեն զնիւթեանս. զի թէպէտ և տեսանիցեն զբնութիւն սաստկութեան հողմակոծեալ ալեացն տատանելոյ, որ յերփն երփն զերանգն շրջշրջեն ըստ սաստկութեան ծփանացն, զիզազէզ յեղեղուկ փրփրացեալ զմիմեանց կարգեալ զկնի ատղիցն, և յափնածիր յաւազադիր սահմանս բարձրացելոցն ընդդէմ՝ հասեալ ի ցամաքակէտն ծիծաղեցին։

2 Իսկ ի մէջ ըմբռնելոցն խորոցն անդնդոցն լցեալ խառնչացեալ խոխոջելովն ահափետ արարեալ զօրհասն զուշակեն. զի թէպէտ և զնիւթեանս շարժունս տեսանիցեն ի վերայ յաղթ ջուրցն բազմութեան, սասանելոցն սարսափելոցն, սակայն զկարողէն առաջի ածեալ ընդ միտ՝

1 Սաղմ. ձԳ, 8

1 ԱԲԳ—էk լեռնանան / t լեռանանան
1 Ա—էko տարեալ
1 cԱԲԳ—էko ի ծփանաց
2 cԱ—էko գաւառ
2 ԱԳ վէտ, փխ. վէպ
3 cԱ—էko զանգս աշխատութեան [Աk աշխատութեանց] ուղոյն [c ուղղոյն] ճանապարհացն [Գէko ճանապարհաց] / t զանգս եղելոյ աշխատութեան ճանապարհացն
4 b զելևէջ [Այս բառով սկսւում է b-ն] / Գ զելևղէջս
4 bcԱ—էko տարուբեր
4 b անդադարն սահմանաց / cԱ—էtko անդադար սահմանացն
4 bcԱ—էko եղեալ / t եղեալ
5 c շահաւոր օգտութեն (պաsուով) / ԱԲՁէ օկտութեան
5 bcԱ—էko չիք և
5 k չիք զմահ
5 cԱԲԳ մրցմանկ / Գo մրցմանկն / Ձ մցմանկ / bԵէk զմրցմանկ
6 bcԱ—էko զմեծանալն վաճառաց [c վաճառոց] / t զմեծանալ վաճառացն / Ուղղում եմ ընդ մեծանալն վաճառաց
6 c փոխանակեալ
6 b զնիւթեանց
7 t հողմակոծեալ / bcԱ—էko հողմակոծ
7 ԱԲԳԵko որ երփն երփն / Ձ երրն երրն / ԳԵէ երփ երփ / b յերփն յերփն / t յերփն երփն / bct չիք որ
8 Ձ զերանգսն / Եէk զան, փխ. զերանգսն / Գ զերանգան
8 bko շրջեն / bԱ—ԳՁէ շրջշրջեն / c շրջշրջին
8 bcԱ—էko ըստ սաստկութեան / t ըստ մանկութեան, փխ. սաստկութեան
8 c զեզազեզ / b զէզ առ զէզ
9 c յեղյեղուկ / b յեղեղուն
9 bcԱ—էko զկնի [cԵk կնի] կարգեալ [ԳԵէk կարգեալ, b կարգեաւ]
9 cԱ—էko ատղեացն
9 Ա—ԳՁko չիք և (յափնածիր) / c յափնածիրս
10 Ձ չիք յաւազադիր / ԲԳԳo յաւազադիր / Եէk յազածիր
10 Ձ ի ցամաքացեան / ԳԵէk ցամաքակէտն (չիք ի)
11 b ծիծաղիցին
12 Ա—էko ի խորոցն յանդընդոցն [Բ յանդնդոց]
12 Ձ խառնչացեալ / Գ խառնչեալ / Ե խուռնչեալ / Է խառռնչեալ / o խառռնչեալ
13 b խողխոջացեալ / c խողոջելովն / ԱԲԳ խողխոջելով / Ձ խողխոջեցեալ /
13 bcԱ—ԳՁo ահափետ արարեալ / t կրեալ, փխ. արարեալ / Եէk ահադէտ
13 bcԱ—էko զի թէպէտ և / t չիք զի
14 b ի շարժունս / c ի շարժուն / Ա—ԳՁo ի շարժմունս / Եէk ի շարժմանս
15 b շաւշափելոցն, փխ. սարսափելոցն
15 c զկարողեալն առաջի եղեալ ընդ միտս / d ածել ընդ միտս / Գ ընդ միջան անդիմադրեալք / Եէk ընդմիջանան զիմադրեալք

ջանան զխմպրաւեալք ընդ խռովութիւն ահագին ծովուն, զի թերևս դարձեալք օգտութեամբ զգիւտս իւրեանց խնդութեամբ ցուցանիցեն առ իւրաքանչիւր ընտանիս, և զպարծանս վաստակոյն՝ իւրեանց զրացեացն. զի ուր հարկ է զաղքատութեան անուն յանձանց թօթափել, և զստացեալ ընտանեկան թափել ի զբաւահարկ իշխանացն բռնութենէ, և յիւրեանց շահիցն բերելոց հաճեալ զպարգևս վաճառին՝ ի լծոյ ծառայութեան թագաւորացն ազատեալ զատարկասցին։ Եւ լաւութիւն առ ընկերս, և անուն առատ և բարգաւաճանք առ թշնամիս, և ուրախութիւն առ իւրեանց սիրողս։

3 Վասն այսորիկ ընդ անհնարին պատերազմ մարտնչին ի մէջ բարձրացելոց ջրեղէն լերանց և ի մէջ խոնարհելոց ծովային ձորոցն, ջանան զապրուստ անձանց փրկութեան գտանել, զի ի շրջանացն շփոթեալ ուռուցիկ փոթորկացն բքացելոց զերծանել և յանքոյթ նաւահանգիստն հասանել կարասցեն. զի արդարև իսկ շատ այնք են, որ ոչ առ ագահութեան զանձինս ի մահ դնեն, այլ առ չգոյութեան աղքատութեան կարօտութեան յետին անանկութեան՝ շտապեալք առ վաճառի անկեալք տարակուսանաց վասն զհարկին հաճելոյ, թերևս զխոյ

1 ԵՁk ընդ խռովութե (պաs.)
2 bcԱ—էko դարձեալք / t դարձեալ
2 b խնդութեանցն ունիցին առ / Ա—էko խնդութեան իւրեանց ընդանեաց իւրեանց [k իւրոց] ցուցանիցեն [Եէk ցուցանեն] և / ct ցուցանեն
3 acԱ—էko վաստակոյն / bt վաստակացն / Այստեղից սկսւում է a-ն
3 b յիւրեանց ի զրացին, զի և ի հարկէ զաղքատութեանն
4 ac զի հարկ է / Ա—էko զի հարկէ և / միայն t զի ուր հարկ է
4 ԳԳԵէk անունն
4 c անձանց / aՁ * յանձանձ
4 t թափեալ / abcԱ—էko թաւթափել
4 ab չիք և զստացեալ—թափել / cԱ—էko ընդանեական թափել / t ընտանիան թափել / Ուղղում եմ թափել
5 ԳԵէk ի զբահարկ
5 a իշխանաց / ԱՁ իշխանտանց
6 Գ և իւրեանց
6 Գ շահից
6 abcԳk բերելոց / ԱԲԳ—էto բերելոցն
6 Բոլորը հաճել. ուղղում եմ հաճեալ
6 a վաճառի / bcԱ—էko վաճառք
6 abcԱ—էko լծոյ (չիք ի)
7 b ի թագաւորաց
7 abcԱ—էko Եւ լաւութիւն [Գ լաւութեան] / t չիք և (լաւութիւն) / «Լաւութիւն» եւ «առ ընկերս» բառերի միջեւ բաւում է բնե մի կամ մի քանի բառ պակաս:
7 Ա—էko չիք առ ընկերս և անուն—ժամանակաց զալոցն իցեն: (Պարբերութիւն 15)
7 ac առ աւատրս, փխ. առ ընկերս
8 b չիք և անուն առատ
8 b բարգաւաճութիւնք
9 b սիրելիս
11 abc բարձրացելոց ջրեղէն լերանց և ի մէջ խոնարհելոց ծովախն [c ծովակին] ձորոցն [ac խորոցն] / t չիք ջրեղէն լերանց և ի մէջ խոնարհելոց
12 ac անձանցն
12 b փրկութեան գտանել / Այստեղ ընդհատւում է b-ն, բուղթ ընկած / act չիք գտանել
13 ac ուռուցիկ / a փոթորակացն / c փոթորկացն / t ուռուցեալ ի փոթորկացն
13 ac չիք և յանքոյթ նաւահանգիստն հասանել
14 pac կարասցեն, զի [p չիք զի] արդարև իսկ շատ այնք իսկ [ac չիք իսկ] են, որ ոչ առ [p վասն] ագահութեան զանձինս ի մահ դնեն, այլ [ac չիք այլ] առ չգոյութեան / t չիք զի արդարև—ի մահ դնեն
16 ac չիք կարօտութեան
16 t անանգութեան
17 ac չիք անկեալք
17 ac վասն զհարկին / t չիք վասն
17 ac զխոյ / t զխոց

փրկանս տանել, ի պարտուց զանձինս թափել կարասցեն. փոխ ևս ի պարտուցն ի վերայ առեալ, թերևս երկպատիկ օգտութեան ելս աղագս տանել կարասցեն. միանգամայն զպարտատուսն հաճել, և անձանց ևս միանգամայն օգուտ շահի աւելադոյն առնել:

4 Զի բազումք այն են, որ առ այսպիսի աղէտս տարակուսանաց ի վաճառականութեան արուեստս տուայտանօք անկանել յօժարեն: Իսկ են բազումք, որ զիւրեանց առատութիւն եդեալ՝ աշխարհի օգուտ գործեն, զարդարեալ զթագաւորս ի գիւտ ծանրագին մարգարտին, և զանազան ակամբք պատուականօք և կերպասու յերանգ երանգս գունոցն: Նա և զաղքատս մեծացուցանեն՝ զփոքր ինչ ընդ յարգանօք արկեալ, և զաշխարհ պատկեն նոր և չքնաղ գիւտիւք: Նոքա և զկարօտս լցուցանեն մեծամեծ շահիւք օգտութեամբ. նոքա և զփափագելի մարդկան զպէտսն պատրաստեն. նոքա և զարմանեն զանձինս բազմաց. նոքա և զառնս բժշկաց լցուցանեն ազգի ազգի անուշահոտ խնկովք, դեղովք օգտակարութեան. նոքա և զանենչալի բժշկութեան արմատոց օգտակարութեան բերեալ զպտուղս՝ զպիտոյսն լցուցանեն. նոքա և զարդ քաղաքաց, նոքա և մեծութիւն գաւառաց. նոքա և համբակարք երկայն ճանապարհաց. նոքա և ուղեգնացք աշխարհի. նոքա և ճաշակիչք օտարութեան. նոքա և զամենեսին խնդացուցանեն. նոքա և ոյժ բազմաց, նոքա և կարողութիւն աշխարհի. նոքա և զմերկս զգեցուցանեն, նոքա և զքաղցեալս յագեցուցանեն, նոքա և զծարաւիս արբուցանեն. նոքա և մթերեն իսկ զգանձս ընչեղաց:

5 Զի թէպէտ և ի բնութենէ են հարկեալք, սակայն ուսեալ առ

1 ac զոցեն
1 c չիք ի պարտուց—թափել կարասցեն
1 t փոխ ևս ի պարտուցն ևս ի վերայ / ac փոխ ի պարտուցն ևս վերայ
2 t աւելի եղագս / pa ելի աղագս / c ելի յաղագս
3 pac զպարտատուսն / t զպարտաւորսն
3 ac շահել, փխ. հաճել
5 ac բազումք / t բազում
5 ac տարակուսանաց / t տարակուսի
6 ac տուայտանաւք / t տուայտանաց
7 ac աշխարհի աւգուտ գործեն / t օգուտ աշխարհի
8 ac զարդարեալ / t զարդարել
8 ac ծանրագնւտ, փխ. ծանրագին
9 ac պատուականաւք կերպասու յերանգ [a յերանկ] երանգ / t պատուականօք և կերպասուց երանգ երանգս
10 ac զփոքր ինչ ընդ յարգանաւք արկեալս / t փոքր ինչ յարգանօք, և
11 ac չիք և (զկարօտս)
11 ac զկարաւտս / t զկարօտեալս
12 ac շահիւքն / t շահիւք
12 a զպէտսն / c զպէսն / t զպէտս
14 t խնկօքն դեղովք օգնականութեան / ac խնկովք դեղաւք օգտակարութեան
16 ac զպիտաւըզն. չիք զպտուղս / t զպտուղս. չիք զպիտոյսն / Ուղղում եմ՝ միացնելով երկու ընթերցումները
16 t աղքատաց, փխ. քաղաքաց
17 c գաւառաց. նոքա և ուղէգնացք աշխարհի, նոքա և համակարք երկայն ճանապարհաց
18 ac չիք և (ճաշակիչք)
18 ac օտարութեան / t օգտութեան, փխ. օտարութեան
19 ac նոքա ոյժ բազմաց, նոքա և կարողութիւնք աշխարհի, նոքա և զամենեսեան խնդացուցանեն, նոքա և զմերկս զգեցուցանեն, նոքա և զքաղցեալս / t չիք նոքա և զմերկս զգեցուցանեն
21 a զծարաւիս / c ծարաւիս / t զծարաւեալս
21 ac մթերեն ևս զգանձս ընչեղաց / t ինչեղացն
23 c ի բնութենէն հարկեալք
23 ac սակայն ուսեալ առ վշտին հնարաւորութեամբ / t չիք ուսեալ / t հնարաւորութիւն

վշտին հնարաւորութեամբ զանձինս ապրեցուցանել, և այլոց օգուտ մարթեն լինել: Ապա և նոյն իսկ սովորակի իմաստութիւնն քաղցրեաց նոցա. ընդելակի հնարագործեալք երթևեկն տարաբերեալ վաճառօքն՝ զփոքր մասունս յարգել, ի հազարս և ի բիւրս բազմացուցանելով: Վասն այսորիկ իսկ ընդ ծաղկացեալ ալիսն բազմութեան համատարած ծովուն ընդխառնեալք շահատակիցեն, ոչ ըստ անձանց կամաց, այլ ըստ վարիչ օդոյն վարելոյ, բռնավարեալք ի վերայ յորձանացն յաճախատարած լոյնացելոցն զանդաչիցեն վասն օգտուն տանելոյ. զանձինս ի մէջ մահու և կենաց եդեալ՝ անձամբ զանձինս խորոցն մատնեն, կամ մահու կամ կենաց, և մի յերկուց գտեալ՝ անձանց համարին:

6 Սոյն օրինակ տեսանեմք հարկ վտանգի հասեալ ստիպեալ զմեզ, առնել ի հարկէ նաւեալք ի վերայ իմաստութեան ծովուն. զի ոչ ոք է ամենեին այն ի մարդկանէ, որ կարող իցէ զայսպիսի ջան վաստակոց բռնալից աշխատութեամբ անձամբ անձին մատուցանել, եթէ ոչ իշխանութեան հրամանի հասեալ՝ ստիպեալ զայս առնել տալ տագնապիցէ. և ոչ այն իցէ կարող, որ զխորս անդնդոց ծովուն քննել խորխատիցի. այլ շահս օգտութեան վաճառացն երկայն ճանապարհօքն անձանց և եթ կամին մատուցանել: Սոյն օրինակ և մեք ոչ յանդգնութեամբ ապայարար բարուք ինչ ի ներքս անկանել անմատար հոսեցաք, այլ ակամայ ընթացեալ ըստ հրամանացն ի բռնութենէ հարկապահանջ իշխանացն՝ զիմեալ նաւեցաք ի մատենայած ծովուս պատմութեան:

7 Վասն զի ստիպեաց զաղքատիմաստ խանութս մեր հրաման թագաւորաց, և ի մէնջ հարկ պահանջեալ զանցեալ իրացն եղելոց գիրս

2 ac չիք և / ac սովորակի իմաստութիւն / t սովորականի
3 ac ընդելակի / t ընդելական
3 ac չիք երթևեկն—վաճառօքն
5 ac այսորիկ իսկ / t չիք իսկ
5 ac ծաղկացեալ / t ծաղկաձև
6 ac շահատակիցեն / t հահատակիցին
6 ac կամի
6 p վարգիչ, փխ. վարիչ
7 pac աւդոյն / t օդւոյն
7 ac յաճախատած
8 ac զանդաչիցեն / t զանդաչիցին
9 ac մահու և կենաց / t կենաց և մահու
9 ac մատնեն. կամ մահու կամ կենաց մի յերկուց գտեալ անձանց համարին / t մատնեն. և մի յերկուց գտեալ անձանց համարին կամ մահու և կամ կենաց
11 ac ստիպել զմեզ առնել ի հարկէ / t ստիպեաց զմեզ, առնել զի և ի հարկէ / Ուղղում եմ ստիպեալ
13 ac ամենեին այն / t այն ամենեին
13 ac որ կարող իցէ զայսպիսի ջան ի մարդկանէ վաստակել / t որ կարող է այսպիսի ջան վաստակոց
14 ac եթէ / t թէ
15 ac հասեալ ստիպեալ / t ստիպեալ հասեալ
16 ac խոխատիցի / t խատիցի / Ուղղում եմ խորխատիցի
17 ac շահ
17 ac ճանապարհաւք
18 pac և մեք ոչ յանդգնութեամբ ապայարար բարուք [a ապաարար բարուք] ինչ / t և մեք ոչ յանդգնութեամբ բարբառովք ինչ
19 a հոսեցա / ct հոսեցայ | Ուղղում եմ հոսեցաք
19 ac այլ ակամայ ընթացեալ ըստ հրամանացն ի բռնութենէ հարկապահանջ իշխանացն զիմեալ նաւեցաք ի մատենայած [a ի մատենայյած] ծովուս պատմութեան / t այլ բան զմեզ ակամայ ընթացեալք ի բռնութենէ հրամանացն հարկապահանջ իշխանացն, առ բռնութեան նաւեալք մատենայած ծովուս զիրեցաք
23 ac հարկս / t հարկ
23 Բոլորը պահանջել. ուղղում եմ պահանջեալ
23 ac իրաց զեղելոց իրս / t իրացն եղելոյ գիրս

մատենագրել՝ յայտնական պատմութիւնք, որ առ մեօք գործեցան։ Սակայն մեծ և բազում ջան եղեալ թողուլ այնոցիկ որ յետ մեր գայցեն՝ զկարգս զրուցաց զարուց ի գալոց յիշատակել. զի ոչ եթէ կամօք ինչ յօժարեցաք հաւանել առնել զայս, այլ իբրև ոչ կարի ինչ ընդդէմ մարթացեալ դառնալ արքայատուր հրամանացն, որչափ յուժի կայր՝ մարթացեալ ըստ հրամանացն պատմեցաք։ Եւ մեր զայս ջան յանձին կալեալ, անկեալ ի փաստականութիւն բանից, առեալ զահ երկիւղի, և առեալ զգեղեցկագիր յարմարումն պատմութեան։ Վասն զի ի խնդիր եղեալ և խուզիւք ի մէջ բերեալ զկարգս կարգս պատմութեան՝ զմարմնաւորացն մատենագրութիւն՝ ըստ կարգի պատմութեան, ըստ օրինին, ըստ ժամանակին, ըստ իրացն եղելոց, ըստ հրամանացն ի փառս մատուցաք։

8 Իսկ զհոգևորացն առաքինութիւն ստուածասէր սիրողացն մեծութիւն իբրև զմարգարիտն պատուականն, զբոլորասեան, զլուսաւորն, զչքնաղագիւտն, որ ոչ ունի գեղութիւն բաժանման իւրոյ ճաճանչաւոր լուսոյն, այլ լնութեամբ զարդ անձին վայելուչ զթագս թագաւորացն զարդարեսցէ. և կամ ակամբ պատուականք ի Հնդկային աշխարհէն, որ ի վայելչութիւն զարդու ի խոյր պսակի զարդարիցեն զթագաւորս։ Իսկ արդեօք այս զինչ կամ որպէս գտանիցի ուժք վայրապար, եթէ ոչ ի մեծագնաց թանգարացն, որք և մեծն աշխատանօք, երկայնուղւոյ

1 ac յայտական / t յայտնական
1 t պատմութիւն / acd պատմութիւնք / Այս բառով սկսւում է d-ն
2 acd սակայն մեծ / t սակայն և մեծ
2 acdt եղեալ. ուղղում ենք եղեալ
2 c չիք մեր
3 acd չիք ինչ
4 acd այլ ոչ իսկ մարթ էր ընդդէմ դառնալ
5 acd կայ [a կա] պատմեցաք. չիք մարթացեալ ըստ հրամանացն
6 acd չիք և մեր
7 cd անձին
7 d բանի / acd զահ երկիւղի [d երկուղի] / t զմահ երկիւղի
8 c զգեղեցկայարմարումն, փխ. զգեղեցկագիր յարմարումն
9 acd խուզիւք / t խուզիւքն / acd ի մէջ բերեալ զկարգս կարգս պատմութեան՝ զմարմնաւորացն մատենագրութիւն՝ ըստ կարգի պատմութեան, ըստ օրինին, ըստ ժամանակին, ըստ իրացն եղելոցն, [d ըստ հրամանացն] ի փառս մատուցաք / t պատմութեան զմարմնաւորացն մատենագրութիւն։ Վասն զի ի խնդիր եղեալ և խուզիւք ի մէջ բերեալ զկարգ պատմութեան՝ իբրև կարգս պատմութեան բերեալ ըստ օրինին ըստ ժամանակի իրացն եղելոց ի փառս ըստ հրամանացն մատուցաք
13 acd և, փխ. Իսկ
13 acd աստուածասէր
14 ac զմարգարիտ / d զմարգարիտն / t զմարգարիտս
14 acd պատուականն / t պատուականս
14 acd զբոլորասէրն
15 acd յիւրոյ / t իւրոյ
15 d ճաճանչաւոր
16 acd լնութեամբ (կարող էր կարդացուել լրութեամբ) / t լռութեամբ
16 acd անձին / t զանձին
16 acd զթագս / t զթագ
16 ac թագաւորաց
17 acd զարդարեսցէ
17 acd ի Հնդկային աշխարհէ / t հընդկային յաշխարհէն
18 ad ի վաելչութիւն
18 acd ի խոյր պսակի զարդարեսցէ [d զարդարիցեն] զթագաւորս / t զխոյր պսակին զարդարիցեն թագաւորաց
19 d արդօք
19 acd այսք
19 acd գտանիցեն
20 acd ի մեծագնաց / t ի մեծագանձ
20 act թագաւորացն / d թանգարացն
20 acd մեծն / t մեծ
20 t երկայն ճանապարհացն / acd երկայն ուղւոյ ճանապարհաց / p երկայնուղայ ճանապարհաց

ճանապարհաց զթոշակն բաւեցուցին, և մեծաջանք եղեալ ի գտանել՝ զթագաւորս զարդարեցին։ Իսկ սոցա ճաճանչ լուսոյս, զոր մեք ի փառս իջուցեալ, ոչ միայն ի զարդ գլխոյ թագաւորին բովանդակի առ ի տես այլոցն, այլ և զամենեսեան զարդարէ, զամենեսեան լուսաւորէ, զամենեսեան լցուցանէ, ամենեցուն բաւէ, զամենեսեան մխիթարէ, զամենեսեան բժշկէ։ Զթագաւորս շքեղացուցանէ ի նմանութիւն արտախոյրն պսակի ի վերջաւորն փողփողելոյ. նա և զաղքատս լցուցանէ, թօթափէ բարձրացուցանէ յաղբեաց և հաւասար իշխանաց կացուցանէ. նա և պակուցն աշխարհաց օրհնութեամբ լցուցեալ, պսակ բոլորեալ տարւոյ քաղցրութեամբ։

9 Նոքա և զկարօտս լցուցանեն երկնաւոր առատութեամբն. նոքա և աշխատութեան կարօտելոցն հանգիստ պատրաստեն. նոքա զարման անկարօտ լի ամենայն բարեօք. նոքա կարեն տալ բժշկութիւն առանց գեղոց խնկոց արմատոց. նոքա կարեն շինութիւն շնորհել քաղաքաց մարդասիրութեամբ Տեառն իւրեանց. նոքա կարեն մեծացուցանել զաշխարհ աղօթիւք նահատակութեան իւրեանց. նոքա կարեն ցուցանել զելս երկնաւոր ճանապարհացն առ Աստուած վերանալոյ. նոքա են ուղեորք արքայութեանն ճանապարհացն Աստուծոյ. նոքա են որ չարչարեալք վասն Տեառն իւրեանց մեռան, և ի կենդանութիւն փոխեցան, և զանուն և զօգուտ պտղոց իւրեանց քաջութեան յաշխարհի թողին։ Նոքա կեանք և փրկութիւն այնոցիկ որ մերօքն են աղքատացեալ. նոքա են մեծութեան զանձ ծածկեալ յերկրի երկնաւոր արքային. նոքա հաւատովք իւրեանց խնդացուցանեն և ուրախ առնեն զայնոսիկ, ոյք

1 acd զթոշակն / t զթոշակն
1 ac չիք և մեծաջանք—զարդարեցին /
2 t չիք զթագաւորս զարդարեցին / t ի գտանել զթագն
2 ac ճաճանչ
3 ac չիք ոչ միայն
3 acd ի զարդ գլխոյ / t ի գլուխ զարդու
3 acd չիք բովանդակի
4 t այլ (չիք և)
4 t զարդարեն
4 t լուսաւորեն
5 t լցուցանեն / ac ցուցանէ
5 t չիք ամենեցուն բաւէ
5 d զամենեսին (մխիթարէ) / t մխիթարեն
5 t չիք զամենեսեան բժշկէ
6 t շքեղացուցանեն
6 d և ի նմանութիւն
6 c արտախոյր
7 acd վերջաւորն (չիք ի)
7 ac փողփողելով
7 t լցուցանեն
7 t թօթափեն, բարձրացուցանեն
8 t շքեղացուցանեն, փխ. իշխանաց կացուցանէ
9 ac տարոյ
10 acd քաղցրութեան
11 acd չիք և
11 t զկարօտեալս
11 t առատութեամբ
12 ac աշխատութիւն
12 acd կարաւտելոց
14 t գեղոյ
14 acd շնորհել շինութիւն
16 t կարեն զխաել ցուցանել
17 t զօգտութիւն, փխ. զելս
17 ac չիք առ Աստուած վերանալոյ / d առ հայր վերանալոյն
17 ac չիք նոքա են ուղեորք—ճանապարհացն Աստուծոյ / d արքայութեան. չիք Աստուծոյ
18 acd որք
19 t չիք իւրեանց
20 acd պտղոյ
20 d աշխարհի
21 ac որք
21 t մեզաւորքն / ac մեզաւք / d մեզաւքն
22 ad յերկրի / c երկրի / t ի յերկրի
23 t չիք ոյք յաստուած—զգեցուցանեն և զայնոսիկ (եր. 8, տ. 1)

յԱստուած մեծացեալ գանձեն. նորա զմերկս զգեցուցանեն, և զպանդուխտս, որք մեղօքն են մերկացեալ ըստ նմանութեանն Ադամայ՝ լուսաւոր պատմուճանօք զգեցուցանեն. նորա և զքաղցեալս յագեցուցանեն, որք անգիտութեան մեղօքն իցեն սովեալք. նորա և զծարաւիս արբուցանեն առաքինութեան բաժակաւն. նորա և զգանձն երկնաւոր յաւելուն առ այնոցիկ որ առաւելագոյն ունիցին. զի «Որ ունիցին՝ տացի նմա և յաւելցի». և առ ամենեսին բանան զդրունս գթոյ մարդասիրին Քրիստոսի: Վասն այսորիկ իսկ սիրեցին զՏէրն իւրեանց, և սիրեցան ի նմանէ, և բարեխօսութեամբն լցուցանեն զամենայն կարօտս:

10 Այսպիսի մարգարիտ ոչ միայն ոսկւոյ, այլ և մարմնոյ զարդ և պայծառութիւն է. շինութիւն աշխարհի՝ յԱստուծոյ նոցա բարեխօսութեամբ է շնորհեալ. զի գութ աստուածութեանն ի նոսա իջեալ՝ ողորմութիւն և քաւութիւն շնորհէ աշխարհի. զի վասն այսորիկ իսկ նաւեալք ընդ մէջ մրրկեալ աշխարհականի մեղացն վտանգեցան, պատերազմեալք ճգնութեամբ ընդդէմ ալեացն, ի վերայ խորոցն սահեցան, հասանել ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնաւոր նաւապետին: Մատուցին պսակ պարծանաց լուսաւոր Թագաւորին, զերծեալք ի բռնոյ ամբարշտութեան, հասեալք ի քաղաքն, պատրաստեալք անանց ուրախութեան և առլցեալք մարգարտովն պատուականաւ, և հոգևոր լուսոյ ակամբք պսակեալք. որք և վաճառեցին զկեանս իւրեանց մատնելեացն

7 Մատթ. ժԳ, 12. Իե, 29.

1 d աստուած
2 t որ մեղօք
3 ac պատմուճանաւ
3 t չիք զգեցուցանեն
3 c զքաղցեալսն
3 t որք և անգիտութեամբ մեղաց
5 Սկսւում է b-ն նորա բառով
5 t զանձ
5 abcd յաւելուն
6 abcd այնոցիկ որք
6 abcd առաւելագոյն ունիցի
6 d զի զոր
6 b առաւել տացի
7 ac բանա
7 abc մարգարէքն քրիստոս / d մարգարէքին
8 t այնորիկ / d այսուրիկ
8 abcd չիք իսկ. չիք իւրեանց
8 abcd չիք ի նմանէ և բարեխօսութեամբն
9 abcd կարօտեալս
10 t և ոչ / b որ ոչ
10 t չիք զարդ և պայծառութիւն է
11 t շնորհի, փխ. աշխարհի
11 b նոցա շնորհեալ բարեխաւսութիւն, զի
12 t չիք է շնորհեալ
12 acd շնորհեալ աստուծոյ
12 abc գութք
12 t աստուածութեան
13 b չիք և
13 d այսուրիկ / t այնորիկ / b չիք ընդ մէջ—պատերազմեալք / t ընդ (չիք մէջ)
14 ac աշխարհակի ի մեղացն [c յետոյ ուղղած աշխարհի մեղացն] / d աշխարհի ի մեղացն
14 acd վտանկեցան
15 ac ընդդէմ մեղացն
15 t չիք ճգնութեամբ / bt ընդդէմ ճգնութեան ալեացն պատերազմեցան
16 ac հասեալ
17 abcd զպսակ
17 b պարծանացն
17 acd չիք լուսաւոր Թագաւորին
18 bd ամբարշտութեանն
18 abcd ի քաղաք
18 b պատրաստեալք անձանց ուրախութիւն / d ուրախութեանն
19 abcd չիք և (առլցեալք)
19 bt լցեալ
19 bcd մարգարտով
19 ac լուսով
20 bd ակամբ
20 d մատնելով

ի տանջանս, և մեծացան յանանցն մեծութիւն, որք և բարձեալ ունին զշինութիւն աշխարհի կանգուն, անվթար, անշարժ, հաստատեալ ի նոսա հաւատոց իւրեանց:

11 Իսկ այսպիսի վաճառաց ո՞յր ուրուք արդեօք զի՞նչ գին բաւեսցէ. այո՛ այո՛, և կարի քաջ. միայն յօժարութիւն կամաց սրտին՝ սիրով մատուցանել զսեղխս, հաւատովք ձգտեալ զականջս՝ առ ձայն պատգամացն, և անդէն ի կամս սրտին հասեալ գեղեցկագոյն իբրև զպատուական մարգարիտն ծանրագին ընդ յօժարութեանն զարդ ականջաց՝ զինդ եղեալ կախեսցի. միայն զգլուխդ խոնարհեսցես, և անդէն հոգևորական պսակն ի վերայ գլխոյդ դնի, և առաւել քան զականս պատուականս զարդարեսցէ զքեզ: Միայն յօժարեաց ի կոչումն արքայականս, և անդէն քաղցրութեան անուշութիւն խորտկացն ի քիմս քո պարարեսցի. միայն ծարաւի լեր սիրոյն, և անդէն աղբիւր կենդանութեան զերաշխութիւն ծարաւոյն պապակոյն յագեցուսցէ զքեզ. միայն լուա զքեզ յաղօթս, և անդէն անթառամ և լուսաւոր զգեստուն առաւելագոյն ևս քան զանուշահոտ շուշան ծաղիկն զքեզ զգեցուսցէ:

12 Արդ՝ ջան յանձին կալեալ մատնել ի պատմագիր մատենիցս խորութիւն, ցուցանել այնոցիկ, ոյք իմաստութեամբ կամիցին ունկնդիր լինել օգտակար պատմութեանս: Արդ՝ հրաման հասեալ առ իս ոմն Ագաթանգեղոս, որ ի քաղաքէ ի մեծն Հռովմայ, և վարժեալ հայրենի արուեստիւ, Հռոմայերէն և Յունարէն ուսեալ զպրութիւն, և ոչ կարի ինչ անտեղեակ լեալ ձեռնարկութեան նշանագրաց. և ի վերայ այսոցիկ

1 b տանջանաւք / t տանջանացն
1 act յանանց / d անանց
1 t մեծութիւնն / d մեծութիւնան
2 b չիք կանգուն
4 bt վաճառաց [b վաճառոց] արդեօք ուրուք զի՞նչ / d արդօք
4 t բաւեսցի
6 b զսեղխն
6 abcd ձգտել [d ձգտեալ] զականջ
7 c անտէն
7 t և պատուական
8 b և ծանրագին / t և ծանրագինն
8 abcd ականջացն
9 c կախեսցի
9 acd խոնարհեցոյ զգլուխս [d զգլուխդ]
9 b հոգևոր
10 t չիք դնի / b գլխոյդ դնի և քան զականս պատուականս առաւել ևս զարդարեսցէ / acd պսակաւն առաւել քան ակամբք [c զակամբք, d ակամբ] պատուականաւք
11 b ի կոչմունս արքայական
12 ac անուշահոտութիւն / b քաղցրութիւն անուշութեան
12 bt պարարեսցի / ac պարարեսցիս / d պարարես / Այստեղ, առանց որևէ նշանի, սկսւում է d-ում «Միայն ծարաւի լեր—նուիրեմք զայեօք ժամանակս...» (Պարբ. 15)
13 b սիրելոյն
13 b աղբերն
14 ac ծարաւել պապակելոյն / t պապակոյն / b պապակել ծարաւելոյն յագեցուսցէ. միայն
15 ac սգեստուն
15 t և քան
16 ac ծաղիկ շուշանն
16 b ցուցանէ / t լցուցանէ
17 b ի պատմագիրս մատենիցն խորութիւնս / ac մատենիցն
18 b այնոց՝ որ իմաստասիրութեամբքն / ac որք / t իմաստասիրութեամբ
19 bt ոմն ագաթանգեղոս [b ագագանգեղոս] / ac չիք ոմն / ac ագագանգեղոս
20 ac մեծն (չիք ի)
20 t հռոմայ
20 ac որ վարժեալ
21 b արուեստիւն
21 abc ուսեալ հռոմաերէն / pt հռոմերէն
21 a յունաերէն / c յունայերէն
21 t ոչինչ կարի անտեղեակ
22 p չիք ինչ / p լեալ
22 abc այսորիկ

հասանել ի դուռն Արշակունւոյ, յանս քաջի և առաքինւոյն, ուժեղ և պատերազմողն Տրդատայ, որ քան զամենայն նախնիսն քաջ եղեալ՝ զանցոյց արութեամբք, որ ընդդիմամարտ սկայազօր քաջութիւնս գործեաց ի մարտս պատերազմաց: Ոչ գիր ինչ քաջութիւն՝ սուտ հրամայեաց մեզ վիպասանել, և ոչ գծագրել բանից ինչ առասպելս ունելի քան զարժանն ընթանալ. այլ իբր որ եղեալք վասն յեղանակաց յեղափոխ ժամանակաց, մարտամբոխ պատերազմաց, սուրակոխ բազմահեղ արեանց կոտորածոյ, անհուն զօրաց չփոթելոց, գերութեան աշխարհաց, աւերածոյ գաւառաց, քանդելոյ քաղաքաց, մանելոյ աւանաց, հարկանելոյ բազմութեան մարդկան վասն քաջութեան քինախնդիր վրիժուց:

13 Արդ՝ հասեալ առ իս հրաման ի մեծ արքայէն Տրդատայ՝ կարգել ինձ ի ձեռնարկութենէ նշանագիր ժամանակագրացն՝ պատմել նախ զհայրենեացն գործս քաջութեան քաջին Խոսրովու, և որ ինչ գործք գործեալք քաջութեան մարտից պատերազմացն, ընդ շրջշրջումն տէրութեանն փոխելոյ ընդ կոյս հարկանելոյ, և ազգաց խառնելոյ. և կամ վասն մահուանն քաջին Խոսրովու, թէ ուստի և կամ զիարդ և կամ որպէս, և կամ զինչ անցք անցին. և կամ վասն հօրամօրն քաջութեանն Տրդատայ, և որ ինչ գործ գործեաց յանս յաւուրս իւրոց ժամանակաց. և կամ վասն սիրելեաց վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս և կամ զիարդ եղեալ, իբրև լուսաւորք ծագեցին, փարատել զմէգ խաւարի ի Հայաստան աշխարհէս. կամ որպէս զանձինս իւրեանց փոխանակեցին

1 ac արշակունեաց
1 ac առաքինոյն / b և առաքինւոյ
2 t պատերազմող
2 ac չիք նախնիսն
2 ac քաջ եղեալ / bt քաջ եղեալ
3 b արութեամբքն
3 ac չիք սկայազօր
3 b քաջութիւնսն
3 pb գործէր
4 b ի մարտ
4 abc պատերազմացն
4 b ինչ սուտ / t գիր քաջութիւնն սուտ ինչ
5 ac քմազարդ բանից առասպելս ինչ / p չիք ինչ
5 b ունելի ինչ քան
6 p այդ
6 ac որք
6 pbt յեղափոխ պատերազմաց մարտամբոխ ժամանակաց
7 ac չիք բազմահեղ
8 pb կոտորածոց
8 b գաւառացն
8 ac չփոթելոյ
8 c գերութիւն
9 c մանել աւանաց
9 ac հարկհանելոյ
10 t բազմութեանն
10 b մարդկանն
10 b վրիժուցն
11 t հրամանի
12 t նշանագիւտ / b նշանակիւր / pac նշանագիր
13 pb զքաջութեան
13 b չիք և
14 bc գործեալ
14 t քաջութեանն մարտիցն
15 ac տէրութեանց / b * տէրութեացն փոխելոց
15 c չիք ընդ կոյս հարկանելոյ
15 abc խառնելոյ և / t խառնելոց. չիք և
16 ac մահուան
16 ac ուստի կամ
16 ac զիարդ, կամ որպէս և զինչ / t զիարդ համդեստապատակամն և կամ որպէս: Չկայ եւ ոչ մի ձեռագրում համդեստապատական
17 b և զինչ
17 b հօր, ամօյն
18 ac գործեաց յաւուրս իւրոյ ժամանակաց / t գործեաց յանս յաւուրց / b ժամանակաց իւրոց
19 b աստուծոյ, և կամ որպէս, կամ զիարդ / ac որպէս կամ
20 abc եղեալք
21 b յաշխարհէս

ընդ Աստուծոյ ճշմարտութեանն. և կամ որպէս գթացեալ Աստուծոյ՝ այց արար Հայոց աշխարհիս, ի ձեռն առն միոյ եցոյց զքաղցրութիւն մեծամեծս, որ համբերութեամբ բազում և ազգի ազգի փորձութեանց և կապանաւոր վշտաց մենակեաց մենամարտիկ երկպատական բանութեան յԱրտաշատ քաղաքի վասն Քրիստոսի յաղթութեամբ տարեալ, որոյ զվկայ անուն ժառանգեալ, որ ի մահ հասեալ մեռեալ, և կամօքն Աստուծոյ այսրէն դարձեալ՝ ի վերակացութիւն դառնայր յերկիրս Հայոց: Սա մեռեալ ի դրունս մահու՝ դարձեալ անտի կամօքն Աստուծոյ, վարդապետութեանն Քրիստոսի պատգամաւոր գտեալ, յետ Աստուծոյ սքանչելագործ պատուհասին մարդասիրութեան: Իսկ բարեացապարտն Տրդատ յանկարծակամ՝ կենացն սատանջական ցանկալի ամենեցուն լինէր, որ աշխարհածննդ հայրենեացն որդի զաւակէր շնորհօքն Աստուծոյ, և յաւիտենական կենացն մերձաւոր լինէր:

14 Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ ի մէնջ ոչ եթէ ի հին համբաւուց տեղեկացեալք մատենագրել զայս կարգաւ, այլ որոց մեզէն իսկ եղեալ ականատես կերպարանաց և աչընթերակաց հոգևորական գործոցն, և լուսաւոր շնորհապատում վարդապետութեանն, ըստ աւետարանական հրամանացն, և կամ որպէս լուսաւոր վարդապետութիւնն գեր ի վերոյ ամենեցուն շնորհօքն Աստուծոյ յարդեցաւ: Զոր առեալ թագաւորին՝ զամենեսեան աստուածակարգ լծոյն հնազանդեցուցանէր. մանաւանդ թէ ոչ նա, այլ կամք մեծազօրին Քրիստոսի: Եւ կամ որպէս զմեհեանսն ի ձեռս առեալ՝ կործանեալ աւերեցին, և սուրբ հիմունս եկեղեցեաց կանգնէին. կամ որպէս զնոյն ինքն աշխարհի հովիւ կացու-

19. Հմմտ. Կորիւն § 65—67. «բազում եւ ազգի ազգի—ըստ աւետարանական հրամանացն»:

2 a *հայոց
2 ac արանչելիս
3 abc համբերութեամբ բազում և ազգի ազգի / Կորիւն բազում և ազգի ազգի / t բազում համբերութեամբ ազգի ազգի
4 t անուեթեան / p բանութեան / abc կ բանութեանն
5 ac որ և վկա անուն / b որում
6 abc ժառանգեաց
6 b ի մահն
6 abc չիք մեռեալ և
7 ac չիք դառնայր
7 ac երկիրս հայոց
7 abc որ, փխ. սա
8 b անդէն, փխ. անտի
10 b մարդասիրութեանն
10 b բարեաց պարտն
11 Կորիւն յանկարծահաս: Հայկ. բառգ. յանկարծական
11 b չիք սատանջական
11 t ամենեցունցն
12 t աշխարհածունդ
12 t հայրենեաց
12 ac որդւ. չիք զաւակէր
12 ac աստուծոյ, և յաւիտենական կենացն մերձաւոր լինէր / bt աստուծոյ, մերձաւոր կենաց [b կենացն] վայելէր
14 a գրելոյս / c գրելոյ
15 b համբաւուց ինչ տեղեկացեալ զայս կարգեալ, այլ որոց մեզէն / t չիք զայս կարգաւ / t չիք որոց
16 bt չիք եղեալ / t աչընթերակայ
17 b լուսաւորք
18 b վարդապետութեանն գերի վերոյ / t չիք ըստ աւետարանական — վարդապետութիւնն
19 t *ամենեցուցն շնորհօքն / ac շնորհաւք
19 t որ
20 ac զամենեսին աստուածակարգ
21 act եթէ
21 b մեծազաւրն
21 bc աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
22 b առեալս
22 ac կործանեալս
23 bc կանգնէին և կամ

ցեալ՝ վայելէին ի նորուն վարդապետութեանն. և կամ որպէս դարձաւ Տրդատ անդրէն յաշխարհն Յունաց յամս աստուածասէրն Կոստանդեայ, թագաւորի կացելոյ Յունաց և Հռովմայեցւոց աշխարհին, և կամ որպէս ուխտ եդեալ, հաստատեալ զնա յաստուածպաշտութիւն՝ դարձեալ լինէր անտի մեծաւ պարգևօք և բազում փառօք, և կամ որպէս զբազում տեղիս՝ Աստուծոյ նուիրեալ Տրդատ մատուցանէր։ Զայս ամենայն մի ըստ միոջէ ոճով պատմեսցուք, Վարդապետութեամբ սրբոյն, որ արժանի եղև ի մեծ յեպիսկոպոսական աթոռն հասանել, և զհայրապետական անուն ժառանգեաց, մեծամարտն առաքինութեամբ, թէ ուստի, յորոց կամ ո ոք էր, կամ յորմէ ազգէ, որ զայս արժանի եղև գործել աստուածատուր շնորհօքն տուեալք։

15 Արդ՝ ելից ի մտաց երիվարն, և յարմարեցից զատոյարէգն հանճարոյ. ուղղեցից զնպատակն խորհրդոյ, և թափ տաց ուժի բազկօքս և ձգեցից ի կորովս գրչի մատանցս, և լեզուաւս զխորհուրդս յուզեցից, և շրթունքս ի շշնջել իմաստունս կարասցեն, և կարգել հաստատական, յեղեղուկ հոլովել զանիւ պատմութեան բանիցս, զի կամակարաղոյնս նաւեցեմք զալեօք ժամանակագրական ծովուս. պատմել յազգ յայլ ժողովրդին ատացելոյ, որք օրհնեսցեն զՏէր, որք յետ այսր անցեալ ժամանակաց գալոցն իցեն, որք հարցեալ զհայրենականն մատեանն՝ պատմեսցի նոցա, և զծրագիր կարգեալս՝ և ասասցի նոցա։

16 Ընթերցեալ զԹորգոմայ ազգիս, զՀայաստան աշխարհիս զաւ-

18. Հմմտ. Սաղմ. ՃԱ, 19: Հմմտ. Կորիւն § 1:

1 abc ի նորին վարդապետութեան
2 ac չիք տրդատ անդրէն
2 t աստուածատէր
3 t թագաւոր / b կոստանդնեայ թագաւորին
3 bt հռոմոց
3 c չիք աշխարհին
4 ac հաստատեալ զնա յաստուածպաշտութիւն / t չիք հաստատեալ / t ընդ նմա զաստուածպաշտութիւնն / b հաստատէր ընդ նմա աստուածպ...
5 b մեծաւ փառաւք և բազում պարգևաւք
5 ac բազում տեղ [c ուղղուած տեղիս]
6 b տրդատայ
7 ac արժանի էր
8 abc եպիսկոպոսական
9 ac անունն... մեծամարտ
9 b եթէ ուստի և կամ յորոց
10 ac ով ոք
10 bt չիք ազգէ
10 ac գործեալ արժանի եղև
12 b երիւարն
12 b * զատայարէգան հանճարոյ
13 t ուղեցից
13 b խորհրդոց
13 bt ուժի
13 t բազկացս
14 t մատանց և լեզուով / b լեզուաւ
15 t շրթունք շրշնջել / ac և շրթունքս ի շշընջել իմաստունն կարասցեն, ի կարգել / b զշրշնջել իմաստունս նկարեսցեն, ի կարգել հաստատական ի յեղյեղուկ
16 ac պատմութեանս
16 ac չիք բանիցս
17 c կամարարաղոյնս
17 t նաւիցեմք
17 t չիք պատմել—գալոցն իցեն (s. 19)
18 p յազգս յայլ զժողովրդին / acd այլ
18 abcd որ աւրհնեսցեն
19 b ժամանակի
19 abcd գալոց
19 t զհայրենական
20 Ա—ԳՋէto պատմեսցի
20 Ա—է չիք և (զծրագիր) / Գ զծիրագիր
20 Ա—ԳՋէto ասասցի
21 bէt ընթերցեալ / Գ ընթերձեալ / միւսները ընթերցեալք
21 t զթորգոմեայ
21 bԱ—էko ազգին
21 ko հայաստան
21 bԱԲԳԵՋէko աշխարհին

տուածապարգև աւետեացն աւետարանին քարոզելոյ բանին կենաց, թէ որպէս կամ զիարդ ընկալան, և որպիսի արամբ, կամ ո ոք ուստեք, որ զայս նորոգատուր զառաքելաբար շնորհս յանձին ցուցանելով՝ այնպիսի աստուածեղէն շնորհօք երևեցաւ։ Եւ վասն նորին լուսաւոր վարդապետութեանն և հրեշտակակրօն վարուցն առաքինութեան և կարգացն, ազնուական համբերութեանցն շնորհալից մեծազօր նահատակին, որ և խոստովանող Քրիստոսի գանեալ և վկայ ճշմարտութեան. և կամ որպէս յայնմ հետէ շինութիւն և խաղաղութիւն, լռութիւն և պայծառութիւն և բժշկութիւն ազօթիւք նորա շնորհեցաւ յԱստուծոյ։ Եւ թէ զիարդ նորուն աստուածսիրութեամբ և Քրիստոսի զօրութեամբ նմա տուեալ՝ անկան փշրեցան ունայնութեան պաշտամունքն, և աստուածպաշտութիւն տարածեցաւ ընդ ամենայն երկիրս Հայոց։ Եւ կամ որպէս շինեցան եկեղեցիք ի Հայաստան աշխարհիս, և քակեցան ունայնութեան պաշտամունքն, այն որ ի սովորական մոլորութենէ նախնեացն՝ ընդվայրակոչկոճ, գրթախաղաց քարանցն և փայտիցն յիմարութիւնքն էին, և ուրուապաշտ թմբրութիւնքն անզգայութեանց. իբրև արբեալք անմտութեամբքն, պակուցեալք շաղլութեամբքն մեղաց, գիցախելաւ մրրկագնայինն ի մէջ ծովացեալ մեղացն չարութեան։ Որ կամօքն Քրիստոսի քարոզ գանեալ արդարուսոյց՝ ամենեցուն Հայաստան աշխարհիս, չկարել

1 k աստուածապարգև
1 acd չիք աւետեաց / Գto աւետեաց
1 acd քարոզութիւն բանին կենաց աւետիս, թէ [d և] որպէս / bԱ—էko քարոզութեան / bk և կամ / t չիք թէ
2 acdԱԲԳՋo չիք և (որպիսի)
2 b կամ որպիսի, փխ. և որպիսի
2 o արամբք
2 Բ—էko ով ոք [k չիք ոք]
3 t չիք նորոգատուր—ցուցանելով
3 pabcd զառաքելաբան
3 b ցուցեալ / ԱԲԳԵՋէk ցուցանել
4 acd շնորհաւ / cԱ—էko երևեալ / t այսպիսի շնորհով աստուածեղէն երևեցաւ
4 acԱԳԵԷ վարդապետութեան / ԲԳՋ վարդապետութիւն (պաs.)
5 acdԱ—էtko չիք և (կարգացն)
5 t կարգաց
6 t համբերութեամբքն / Ա—էko համբերականն / b համբերութեան
6 acd շնորհալիցն
6 t նահատակ
7 b խոստովանողն
7 bdԱԲԳՋko ճշմարտութեանն
7 bէt որպիսի
8 b և լռութիւն / t լռութիւն, պայծառութիւն
9 Ա—էko եւ կամ որպէս, փխ. և թէ զիարդ / abcd եւ կամ զիարդ
10 ԳՋ նորայն / k նորուոյն
10 t աստուածսիրութեամբքն
10 b զաւրութեամբն
10 t տալով
11 o անդան / Ջ անքան
11 k փրշեցան
11 abcԱԳo աստուածպաշտութիւնն
12 abcd երկիր
12 t չիք և
13 acd ի հայաստան աշխարհիս. որի փոխարէն bԱ—էtko ընդ ամենայն երկիրս [b երկիր] հայոց
14 acd մոլորութենէ / Ա—էtko մոլորական / bնախնեացն մոլորական
14 Ա—էko ընդ վայրս կոչկոճ գրթաղաց
15 b քարանց
15 t փայտից յիմարութիւնք
16 b թմրութիւնք / է թմրութիւնքն / Ջ թմպրութիւնքն
16 t արբեալք էին սաւթեամբքն / b Ա—էko անմտութեամբ
17 abcdԱԲԳԵՋէko շաղլութեամբ մեղացն / Գo շաղլութեամբք
17 o զիցախելար / b զիցախելարն
17 t մրրաւ / b մրրով / c մրրկօք
18 ad չիք որ
18 t աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
19 bԱ—էko արդ որ ուսոյց / acd չիք արդար, այլ միայն ուսոյց
19 acd ամենայն / b զամենեցուն

ընդ գարշապարս մեղաց ի ծովանման յաշխարհիս յայսմիկ։ Այլ ի հողմախաղաղ յանքոյթ նաւահանգիստն հասեալ աստուածահօրն շնորհիւն, կենաց մշտնջենականաց անդ պատրաստեալ օթեվանս նոցա։

17 Իսկ իմ անցեալ սահեալ շրջեալ ի վերայ յորձանուտոյդ, յալեխռով, յարաձօձ, անդնդապատոյս, սարսռասուէր, անհանգիստ, արշաւասոյլ, օդաձայր, ջրակուտակ յուզակ ալեացն, սրավարացն մալէգնելոցն, ձգտեալ ի կղզիս քաղաքացն և յաշխարհս հասարակս, գտեալ լցեալ մեծարեան խոստարեաւն, ինչ ինչ պատուականս և արգոյ, ի զարդ և յօգուտ՝ եկեալ հասուցաք ի կայս հանգստեան ձերոյ օգտութեան. փութացեալ բացցուք զԹանգարականս վաճառս խանութից. վաճառեսցուք յսելեաց զգիւտս աշխատութեան մերոյ, առնուլ զանկնողութիւն և տալ զպատմութիւն։ Մանաւանդ վասն քոյոյդ հրամանի, քաջ արանց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, բերեալ զշահ վաճառին աշխարհի շինութիւն՝ քեզ ի գանձ յաւելցուք ի մերոյ ծովավարական նաւաստեացս։

a abcd ի գարշապարս
1 b մեղացն
1 acd յայսմիկ ի ծովանման աշխարհիս / b յայսմ ի ծովանման աշխարհիս
2 acd յանքոյթ նաւահանգիստն հասեալ աստուածահօրն շնորհիւն՝ կենացն մշտնջենականաց անդ [ac անտ] պատրաստեալ ալթեվանս նոցա / bԱ—Էko այլ ի հողմախաղաղ անքոյթ [b անքոյթն, Ձ ի հողմախաղաղական քոյթ] մտեալ [b մտանել] աստուածահօրն շնորհիւն ի նաւահանգիստն [ԱԳ ի նաւահանգիստ] կենաց նոցա օթեվանս [ԱԳ չիք նոցա, Բ չիք նոցա ալթեվանս պատրաստեալ] պատրաստեալ / ko պատրաստեալ [k պատրաստեալ] նոցա
4 acd Իսկ իմացեալ [c լուսանցքում ուղղուած իմ անցեալ]
4 d շրջել / o շրջեալ սահեալ
4 abcdԱ—Էko յորձանուտ
5 Է յօրաձօձ
5 ԲԳ անդընդապատոյս
5 ac սաւսասուէր [c ուղղ. սարսռասուէր] / b սայսմասուէր / d սայսասուէր / Է սարսուասուէր / Աt սասասասուէր
6 abcd չիք ջրակուտակ
6 b ալեաց / a ընդհատւում է ալեացն բառով. բերք ընկած
6 c սրվարավարացն. ուղղուած սրբավարացն / d սրվարաց / b սորավարաց / ԱԲԳԵՁԷ սրավարաց
6 Ձ մալկընկեցն
7 k ձգտել
7 o ի կղզին / b չիք ի կղզիս—զբսեալ / c ի կղզիս հասարակս քաղաքաց / d ձգտեալ ի կղզիս քաղաքաց
8 bcdԱԴԳՁo մեծարեան / Բ մեծարեան / ԳԵԷk լեան / t մեծարեան
8 Ա—Ձko խոստարեաւս / Է խոստարեաւն / c ապրեաւն, ուղղուած խոստարեաւն / d այս րեաւն / b մխոստարեաւն / t ապրեաւն
8 Ա—Էk մինչ, փխ. ինչ ինչ / o մի ինչ / c ինչ մինչ
8 bcdԱ—Էk չիք և
9 bcdԱ—Էko և յօգուտ / t ի յօգուտ
9 b կայս (չիք ի)
9 ԱԲ ակնութեան
10 Գ զԹանգարական / o զԹանկարական / d զԹանգարան
10 b վաճառ
10 Ա—Էko հանիթից / b խանութիցս
11 b յսելեաց ձերոց
11 d զգիւտ
11 Ա—Էk առ նաւաց, փոխ. առնուլ
11 Ա—Էko անկնողութիւն
12 c չիք և տալ զպատմութիւն
12 Ա—Եէo քոյոյ / k քոյոց / d քոյոյդ / cb քոյոյդ / Ձt քո
12 cd հրամանի / bԱ—Էko հրամանից
12 Գ ջաջ, փխ. քաջ
13 cd զշահս
13 ԵԷ շինութեան
14 Ա—Եko յաւելուցուք / b յաւելուցումք
14 Ա—Էko ծովակաւոսակ / c ծովավարակն
14 ԳԵԷk նաւաստեացս / o նաւաստեաց
14 d յառաջաբանին վերջում. տէր ատուած ողորմեայ գաւրգէ ամէն

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

18 Ա. Ընդ նուաղել ժամանակաց թագաւորութեանն Պարթևաց, ի բառնալ տէրութեանն յԱրտաւանայ որդւոյ Վաղարշու, ի սպանանել զնա Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—որ էր նախարար ոմն ի Ստահր գաւառէ, որ եկեալ միաբանեաց զզօրս Պարսից, որք լքին խոտեցին մերժեցին անարգեցին զտէրութիւնն Պարթևաց, և հաճեցան հաւանութեամբ ընտրել զտէրութիւնն Արտաշրի որդւոյ Սասանայ,—արդ իբրև լուր մահուն հասանելոյ գուժիս այսորիկ առ Խոսրով թագաւորն Հայոց,— որ էր երկրորդ տէրութեանն Պարսից, զի որ Հայոց թագաւոր էր՝ նա էր երկրորդ Պարսից տէրութեանն, — արդ՝ թէպէտ և վաղու լուեալ

1 Վերնագիրք. a բուղթ ընկած / b * Վկայաբանութիւն սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչի և տարբեյանման վարդապետի յագաթանգեղայ պատմութենէ / ԱԲԳՁԸ պատմութիւն յաղագս ծննդեան և մնդեան և վարուց և վարդապետութեան սրբոյն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին [Գ լուսաւորչի] յագաթանգեղայ [c-ի վերնագիրը ստորին լուսանցքում] / d վարք և պատմութիւն (լուսանցք) / Եko վարք և պատմութիւն սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին / Է չունի վերնագիր / t ագաթանգեղ՛այ պատմութիւն
1 c ընդ յայժ նուաղել ժամանակաց / dԱԲԳՁԸo նուաղել ժամանակաց [Ը * նուաղեալ] / ԳԵԷk սկսւում են ի ժամանակաց թագաւորութեան. չունին ընդ նուաղել / b նուաղել ժամանակաց / t նուաղել ժամանակի
2 c ի բռնակալութեան (փխ. ի բառնալ տէրութեանն) Արտաւանայ / Ա—Էko յարտեանա(յ)
4 Բ Վաղարշայ
5 Գ որ է
5 Գ չիք ոմն
5 c ի Ստարհ
6 Գ գօնէ / Ը գաւառէն
6 c զօրս
6 cd որ (լքին)
6 b լքեալ
6 ԱԳՁԷԸ խոտեցին / ԲԳ խորտակեցին / c խոտեցին, ուղղուած խոտորեցին
8 ԱՁ ընդրել / b ընտրեալ
8 ԳԵԷ զտէրութիւն
8 b չիք իբրև
9 Գ Խոսրով
10 bc չիք զի որ Հայոց—տէրութեանն / d թագաւորն էր նայ երկրորդ տէրութեանն պարսից / ԱՁ նայ / ԱԵՁ տէրութեան / o տէրութեանն պարսից
11 Ա—Ըt այլ / միայն b արդ
11 Գo թէպէտ վաղ / cd թէպէտ վաղու [d վաղ] լուեալ / միայն c վաղու. մնացած բոլորը վաղ

գրօթն՝ ոչ ինչ ժամանեաց հասանել յամբովկ գործոյն պատերազմի իւրացն պատրաստութեան։ Յետ այսորիկ դարձեալ լինէր յիւրացն եղելոց մեծաւ տրտմութեամբ, զի ոչ եհաս ինչ նմա գործել գործ. ի մեծ ի տրտմութենէն և յիւրացն վճարելոյ դարձեալ անցեալ եկեալ լինէր յաշխարհն իւր։

19 Արդ՝ ի միւս ևս ի գլուխ տարւոյն սկսանէր Խոսրով թագաւորն Հայոց գունդ կազմել և զօր բովանդակել, գումարել զզօրս Աղուանից և Վրաց, և բանալ զդրունս Ալանաց և զՃորայ պահակին, հանել զզօրս Հոնաց, ասպատակ դնել ի կողմանս Պարսից, արշաւել ի կողմանս Ասորեստանի, մինչև ի դրունս Տիզբոնի։ Աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ յապականութիւն դարձուցանէր զշինանիստ քաղաքացն և աւանացն ցանկալեաց. զշէն երկիրն ամենայն թափուր և աւերակ թողոյր. ջնջել ի միջոյ ի բաց կորուսանել, խլել քակել, հիմն ի վեր ջանայր առնել, համարէր բառնալ զօրէնս տէրութեանն Պարսից։ Ուխտ եդեալ միանգամայն՝ վրէժ խնդրել մեծաւ քինութեամբ զանկանելն իւրեանց ի տէրութենէն. սպառ սպուռ ջանայր զվրէժ խնդրել, մեծաւ քինու նախանձաւորեալ լինելով. մեծամեծս փքայր՝ ի բազմութիւն զօրացն ապաստան եղեալ, և ի քաջութիւն զօրացն յուսացեալ։ Վաղվաղակի ի

1 ԳԵԷk ժամանակաց
1 c չիք հասանել
1 ԱԶ յամբոխով / Բ յամբոխովկ / Դoc յամբոխ [Դ յուսանցս. Կռ.=յամբովկ] / b յամպրոպ / d յամբովկ / c յամբոխ (նախադասու յամբովկ)
1 bcd գործոյն իւրոյ պատրաստութեան [c պատրաստութիւն] պատերազմին
2 bcd արդ յետ այսորիկ / Դ այնորիկ / Ա—Ըt չիք արդ / ԱԲԳԵ—Ըt այնորիկ
2 Ը չիք եղելոց—տրտմութենէն և
3 cd միայն ուեին ինչ
3 cdԱ—Զk ի մեծի. կարդում եմ ի մեծ ի / bԷԸto ի մեծ
4 b վճարելոց
4 cd եկեալ անցեալ / b չիք անցեալ / o չիք եկեալ
4 Բ չիք լինէր
5 Ը *յաշախարհն
6 ԳԵԷԸk արդ միւս
6 bcd գլուխ (չիք ի)
6 ԱԲԶ տարոյն
6 Գ խոսրով
7 cԱ—Ըko գունդս
7 d կազմել, զաւր
7 b զաւր բովանդակել / t եւ միւսներ զօրս բովանդակել
7 Ը զօրս աղուանից / ԳԵԷk զօր / ԱԲ աղուանից / d զաւրս
8 Ը ալանայ
8 bcs միայն զճորայ պահակին, միւսները զհւրոյ պահակին=Յունար.
8 cԱ—Ըko հանէր / d պահակի, հանել զաւրս
9 Է հունաց
9 Ա—Ըko առնել, փխ. դնել / c եղեալ
9 ԳԵԷk չիք պարսից, արշաւել ի կողմանս
10 b տիզբոնի / d տըզպոնի / c տիզբոնի / ԱԲԳԶ տիզպոնի / ԳԵԷtko տպրոնի
10 bԳ աւար առնել
11 b դարձուցանել
12 Ը աւանեացն
12 Ա ցանկալեաց
12 Ը չիք զշէն երկիրն—աւերակ թողոյր / ԱԶ չիք թափուր և աւերակ թողոյր
13 b ջնջէր
14 cdԱԲԳԷԶԸk առնել ջանայր
14 Ե տէրութեան
14 bԸ ուխ, փխ. ուխտ
15 bcd արարեալ, փխ. եդեալ
15 bcdԱ—Էk չիք մեծաւ քինութեամբ / Ը չիք մեծաւ քինութեամբ—խնդրել
15 cd զվրէժ
16 Եk ի տէրութենէն իւրեանց
16 c ի սպառսպուռ
16 b ջանան վրէժ
17 d փքեայր / b փքքեայր / Սկսում է a-ն
17 Ը չիք ի բազմութիւն—եղեալ
18 d ապաստանեալ / b ապաստանել, և
18 a լեալ, փխ. եղեալ
18 ԱԶ չիք ապաստան եղեալ—զօրացն
18 a ի քաջութիւնս նոցայ յուսացեալ

թիկունս հասանէին մեծաւ բազմութեամբ ժիր և քաջ առն և ձիոյ և բուռն կազմութեամբ Աղուանք, Լփինք և ճիղպք, Կասպք և այլ ևս որ ի նմին կողմանց, զի զվրէժ արեանն Արտաւանայ խնդրեսցեն։

20 Զի թէպէտ և էր ինքն ի մեծի տրտմութեան վասն բնութեան եղբայրութեան ազգատոհմին, զի հնազանդեցան և ի ծառայութիւն մտին համբարձելոյ թագաւորութեան Ստահրացւոյն, և ընդ նմին միաբանեցան. զի թէպէտ և էր Խոսրովու և դեսպան արարեալ, զի իւրեանց տոհմայինքն ի թիկունս եկեսցեն և նոցա ընդդէմ կայցեն ընդ նորա թագաւորութեանն, անտի սմա ձեռն տուեալ ի կողմանց Քուշանաց, և յայժմ մարզէ և յիւրեանց ի բուռն աշխարհէն և ի քաջ ազգաց և ի մարտիկ զօրացն զի ի թիկունս հասցեն. սակայն տոհմքն և ազգապետքն և նախարարքն և նահապետքն Պարթևաց ոչ լինէին ունկնդիր. զի միաբանեալ և հաւանեալ և նուաճեալ էին ի տէրութիւնն Արտաշրի, քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգատոհմին և եղբայրութեանն։

21 Սակայն առեալ Խոսրովու զբազմութիւն զօրաց իւրոց, և որ ուստեք ուստեք եկեալ հասեալ էին ի թիկունս օգնականութեան նիզակակիցք գործոյն պատերազմի։ Իսկ իբրև եւես թագաւորն Պարսից

1 ad և ժիր և
2 ԱԲ աղուանք / ԳԸ աղուանքն
2 ԳԸ փխինք, ճիղպք / ԲԴ լփխինք ճիղպք / ԵԷk լփնիք ճիղպք / c լփնիք և ճիղբք / abd լփինք, ճիղփք [d ճիղբք] կասբք [bd կասպք] և այլ ևս ի նմին կողմանց, զի զարեան վրէժն [b վրէժ] արտաւանու [d արտաւանայ] / Ա—Ըo չիք որ
3 Ը կողմանաց
3 ad չիք զի
4 b ի մեծ / Ը չիք ի (մեծի)
4 ԱԶ տրտմութեանն
5 Գ յազգս տոհմին, փխ. ազգատոհմին
5 abdԴ չիք և
6 abd համբարձելոյն / Դo համբարձելոց / ԱԲԳԵ—Ըk համբարձելոցն [Բ ուղղուած համբարձելոյ]
6 Ը թագաւորութեանն
7 Ա—Ըko զի թէպէտ և / t չիք թէպէտ և / abd զի թէպէտ յղեալ [b և ի յղեալ] խոսրովու և դեսպանս / Ա—Ըk յղեալ [Դ լուեալ] խոսրովու [Գ խոսրովու] դեսպանս
7 d զիւրեանց, փխ. զի իւրեանց
8 Ը չիք եկեսցեն
8 ԳԷ կացցեն ընդ նորա թագաւորութեան / ad և ընդդէմ կայցեն [d կացցեն] նորայ թագաւորութեանն / b և նմա ընդդէմ կացցեն ընդ նոր թագաւորութեանն, անտի նմա
9 Բ տալ [նախադասու տուեալ] / Ը տալով / abd տուել [d տուեալ] ի կողմանցն / Գ ի կողմանցն
10 Բ յայժմ
10 Դ յիւրեանց բուռն / Էo յիւրեանց բուռն / ad բուռն աշխարհէ / b և իւրեանց ի բուռն աշխարհ և քաջացն և ի մարտիկ
11 Ա—Ըko չիք և ի մարտիկ զօրացն / Գ և քաջ / a զաւրաց
11 Ը զթիկունս, փխ. զի ի թիկունս
12 ԱԶ նախապետքն
12 d պարթևացն
13 abd միաբանեալք [a միայնաբանեալք] և հաւանեալք և նուաճեալք
13 bdԲԳԶԷԸk ի տէրութեանն / Ա ի տէրութեան / Ե ի տէրութիւն
14 o քան թէ ընդ / bԱԶԸ ընդ տէրութեանն / ԵԷk ընդ տէրութեան / Բ ընդ տէրութիւնն
14 Ա իւրց (պաs.)
14 dԳԵԷ եղբայրութեան
16 Գ խոսրովու
16 abd զաւրացն / ԱԶ զօրացն
16 b չիք և / a ուր, փխ. որ
17 b որ ուստեք եկեալ / ԱԶ ուստէք ուստէք
17 d հասանէին
17 ab նիզակակից
18 abd գործոյ պատերազմացն [b պատերազմին] / Դ պատերազմին

զայն ամբոխ բազմութեան գնդի, զի մեծաւ ուժով զինեալ եկեալ հասեալ էին ի վերայ նորա՝ ել ե՛ւ նա ընդ առաջ նոցա ի պատրաստութիւն պատերազմի։ Բայց սակայն ոչ կարաց ունել զդէմ նորա, փախստեայ լինէր առաջի նոցա. զհետ մտեալ կոտորէին զամենայն զօրսն Պարսից, եւ զաշտացն եւ ճանապարհացն ցիր զիաթաւալ կացուցանէին եւ չարախողխող վատնէին եւ անհնարին հարուածս ի վերայ հասուցանէին։ Եւ թագաւորն Հայոց դառնայր ի մեծ կոտորածէն մեծաւ յաղթութեամբ եւ բազում աւարաւ եւ ցնծալից ուրախութեամբ ի կողմանսն Հայոց յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, մեծաւ ուրախութեամբ եւ բարի անուամբ եւ բազում աւարաւ։

22 Ապա հրաման տայր ընդ կողմանս կողմանս գեաւղանս արձակել, հրովարտակս առնել, յեօթն բագինս մեհենիցն ուխտաւոր լինել պատկերաց կոոց դիցն պաշտաման։ Սպիտակ ցլուք եւ սպիտակ նոխազօք, սպիտակ ձիովք եւ սպիտակ ջորովք, ոսկեղէն եւ արծաթեղէն զարդուք, ի վերջաւորս փողփողեալս, նշանակաւք պալարակապ մետաքսիւքն եւ ոսկովք պսակօք եւ արծաթի զոհարանօք, յանօթս ցանկալիս ակամբք

1 Զ ամփոփ
1 ad բազմութեան | մնացածները կող-մութեան
1 Դ գնդին
1 abd զինեալ եկեալ | ԱԲԵ—Ըtko եկեալ զինեալ | ԳԴ չիք զինեալ
2 d հասանէին
2 adԴ—Ըtko ընդ յառաջ
2 ԱԶ ի պատրաստութիւնն
3 a պատերազմին
3 Զ առնել, փխ. ունել
3 Ը չիք զդէմ
3 a նոցա, փխ. նորա
4 abd փախըստական | Ը փախստեան
4 Գ լինէին
5 abd զաւրսն [b զզաւրսն] ամենայն | ԳԵԷԸk զօրս
5 Է ի ճանապարհացն
5 abd ցիրս
5 d զիթաւալս | Է եւ զիաթաւալ | Գ զիաթաւալ ցիր
6 abc չարախողխողս | d ի չարախողխողս | Ա—Ըtko չարախողխողք
6 b մտանէին, փխ. վատնէին
6 abdԱԲԳԶԷԸk ի վերայ (ի վերա) նոցա հասուցանէին
7 a չիք մեծ | Դ ի մէջ, փխ. ի մեծ
7 Ա—ԵԷԸko մեծաւ աւարաւ եւ բազում յաղթութեամբ եւ
8 Ը ցնծալի
8 b ի կողմանց
9 a յարարատ | d յարայրատ | c այ-րայրարա
9 ԱԶ գաւառն | Ը գաւառ ի վաղար-շապատ
9 Ը քաղաքի, եւ
10 Ա անուամբ | Ա օարաւ (յաճ.)
10 Ը չիք եւ բարի անուամբ եւ բազում աւարաւ։ Ապա
11 Ա ապայ
11 ad ընդ ամենայն [d չիք ամենայն] կողմանս գեաւղանս | Ը չիք կողմանս
11 Ը գեաւղան եւ
11 a արձակեալ
12 Զ արձակել, փխ. առնել
12 d ի յեւթն | Ա յեաւթն
12 a մեհենացն
12 Բ ուխտաւորս
13 b կռոցն
13 ad դից | b չիք դիցն
13 ԵԷk պաշտաման | Ը պաշտաման
13 b զի սպիտակ
13 ab ցլաւք
14 a ձիաւք | ԴԶ ձիօք
14 d արծաթէնք
14 ԴԵԶԸo զարդիւք
15 adԲ—Ըko եւ վերջաւորս | b եւ *կեր-ջաւոր փողփողեալ
15 a մետաքսէիւք եւ ոսկեաւք | Գ մե-տաքսիւք
15 ad չիք եւ
16 Զ պսակովք
16 ԱԲԵԶԷk զոհարանաւքն | Ը զոհրա-նօքն
16 Ա յանաւթս ցանգալիս | Ը ցանկալի
16 ԱԸ ակամբ պատուականաւք

պատուականօք, ոսկով եւ արծաթով, ի հանդերձս պայծառս եւ ի զարդս գեղեցիկս, զիւր ազգին Արշակունեաց զհայրենեացն պաշտամանց տեղիսն մեծարէր։ Նա եւ հնգեկորդ եւս հանէր յամենայն մեծամեծ աւարացն ածելոց, եւ մեծամեծ պարգեւս քրմացն շնորհէր։ Իսկ զօրացն որ զիւրեաւն էին՝ ետ պարգեւս եւ արձակեաց յիւրմէ։

23 Բ. Իսկ ի գալուստ ամին միւսոյ զօր բազում կուտէր յոյժ, գումարտակ առնէր, զնոյն զօր կոչէր, եւ եւս բազում քան զնոյն առ-պատակ սփռեալ զկողմամբքն Ասորեստանի. մանաւանդ զի եւ զօրք Տաճկաց ի թիկունս եկեալ էին. աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ բաջութեամբ դառնային յիւրաքանչիւր տեղիս։ Եւ ամս մետասան ամէկ ամէկ զայս օրինակ աւար առեալ՝ աւերէին զամենայն երկիր սահմանացն, որ ընդ Պարսից թագաւորութեամբն եւ ընդ իշխանութեամբն էր։

24 Իսկ իբրեւ զայն ամենայն չարիս ետես թագաւորն Պարսից, որ եկեալ հասին ի վերայ նորա՝ նեղեցաւ, տառապեցաւ, տագնապեցաւ, տարակուսեցաւ, վարանէր յանձն իւր. առ ինքն կոչէր զամենայն թագաւորս եւ զկուսակալս եւ զնախարարս եւ զզօրավարս եւ զպետս եւ զիշխանս իւրոյ տէրութեանն. ի խորհուրդ մտանէին. աղաչէր զամենեսեան՝ հնարս ինչ մարթել խնդրել գտանել. ազգի ազգի պարգեւս

1 ԳԵԷԸk ոսկովք | ԱԸ ոսկւով
1 ԵԷԸk եւ արծաթովք
2 Ա—ԴԶ զարշակունեաց | b արշա-կունւոյ
2 ԲԵ—Ըk զհայրենեաց | Ա հայրենեաց | Դo զտեղիսն զհայրենեաց
2 Ա—Էko չիք պաշտամանց
3 ab զտեղիս | d զտեղիսն
3 a նա հընկերորդ | Ա հինկերորդ | b եւ հինգերորդս եւ | d նայ հընգերորդս եւս
3 ԱԲԶ մեծամեծաւորացն | b մեծա-մեծաց | b յաւատարացն, փխ. յաւա-րացն | Ը արանցն, փխ. աւարացն
4 a յածելոց
4 ԳԵԷk չիք աւարացն ածելոց եւ մեծա-մեծ
4 Ը չիք մեծամեծ պարգեւս—իսկ
4 Ա քըրմացն | Դ քրմանց
4 ԱԶ շնորհէ
4 Եk իսկ ի զօրացն
5 d զիւրեւ | ԳԵԷk զիւրեաւ
6 Ա—Ըko իսկ ի գալ [Ը իսկ գալ] միւս [Ա միւսս] ամին զօր
6 abd զաւր կուտէր բազում յոյժ
7 Զ չիք առնէր
7 a զաւրն կոչեալ | bd կոչել
7 b առպատակս
8 adԵԷԸk զկողմամբք
8 d ասորեստանի
8 Ա զաւրք | ԵԳ զաւրքն | Ը զօր
9 o առնել
9 abd զերկիրն ամենայն | միւսները զամենայն երկիրն
10 Զ յիւրաքանչիւր
10 c յամս
10 ac աման եւ մի | dԵ աման մի | c ամս մետասան | ԲԳԴԷk եւ ամս Ժ. | ԱԶԸto ամս աման
10 Ա ամէկ աէկ
11 Ա—Ըko չիք զայս օրինակ
11 b զայսու աւրինակաւ, որ առեալ
11 bc երկիրն | Եk չիք երկիր
11 b չիք սահմանացն
12 adԱ—Ըk թագաւորութեամբն | to թագաւորութեամբ | b թագաւորու-թեան
12 abd եւ ընդ իշխանութեամբն | ԱԲԴԶ եւ իշխանութեամբն, t եւ իշխանու-թեամբ (չիք ընդ) | ԳԵԷԸk չիք եւ իշխանութեամբն
13 ԳԶԸ չարիսն
13 abd պարսից թագաւորն
13 Դo որ եկն եհաս
14 ԵԷԸk չիք նորա
14 ԵԷԸ նեղացաւ | abd նեղեցաւ, տա-ռապեցաւ, տագնապեցաւ | Ա—Ըtko չիք տառապեցաւ
16 ad չիք եւ (զպետս)
17 ԳԵԷ տէրութեան
17 ԴԸ խորհուրդ (չիք ի)
17 a մտանէր
17 ab զամենեսին | Բ զամենեան

խոստանայր. Թերևս ոք միայն գայր, ասէ, որ զվրիժուց հատուցումն խնդրել մարթասցէ. յերկրորդական գահ իւրոյ տէրութեանն մատուցանել խոստանայր, թէ միայն նախանձու մեծի ձեռն արկեալ հատուցէ ոք. բայց միայն աթոռովս ես ի վեր եղէց քան զնա, եթէ կարի յանարգաց ոք իցէ կամ ի պատուականաց. ազգի ազգի պատիւս և պարգևս և վարձուց հատուցմունս շնորհել խոստանայր։

25 Արդ՝ ոմն ի միջոյ խորհրդեանն գլխաւոր նահապետ էր Պարթևաց տէրութեանն, որոյ անուն էր Անակ. յառն կացեալ, ի մէջ անցեալ՝ յիւրմէ ազգէն իբրև ի թշնամւոյ վերայ խոստանայր վրէժ խնդրել։

26 Խօսել սկսաւ ընդ նմա և ասէ. «Եթէ միայն զայդ նախանձ խնդրեսցես միամտութեամբ՝ զբնութիւնն պարթևական, զձեր սեփական Պալհաւն ի ձեզ դարձուցից, և քեզ թագ եդեալ փառաւորեսցից, և երևելի և փառաւոր ի թագաւորութեանս իմում արարից, և երկրորդ ինձ կոչեսցիս»։

27 Պատասխանի ետ Պարթևն և ասէ. «Զհնացորդս ազգի իմոյ կեցուսցես դու. այլ ես և եղբայր իմ հարազատ այսօր հրաժարիմք ի քէն»։

28 Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ կազմեցաւ Պարթևն եղբարբն իւրով հանդերձ, ընտանեօք կանամբք և որդւովք և ամենայն աղխիւ

1 Դ խոստանայր և վարձուց հատուցումն շնորհել
1 Դ չիք Թերևս ոք միայն—հատուցմունս շնորհել խոստանայր (Տ 6)
1 ԱԲԳԵ—Ըko ասէ գայի ոք
1 Զէ զվրէժուց
1 b հատուցմունս
2 ad գահի / b գահու
2 aԵէ տէրութեան
2 a մատուցանեալ
2 Գ հատուցանել, փխ. մատուցանել
3 bd նախանձու
3 bԸ մեծ [Ը մեծի] ի ձեռն
3 միայն Ը հատուցէ / t ու միւսները հատուցէ
4 ad թէ / b և թէ
5 abdԱԲԳԵ—Ըko և կամ
5 Գ ազի ազի
5 Եէko պարգևս և պատիւս խոստանայր / a չիք և պարգևս և
6 bԱ—Ըko խոստանայր և վարձուց հատուցումն [b և հատուցմունս վարձուց] շնորհել։ Արդ / d պարգևս վարձուց / a *վարցձուց / d չիք և (վարձուց)
7 ԳԵէk չիք ոմն
7 Ը նախապետ
7 Գ չիք էր
8 Գէ տէրութեան
8 ԳԸ անունն
9 ԱԲԶ ի թշնամոյ
9 a վրէժս / b զվրէժ

10 abd արդ խաւսել / Ա—Ըtko չիք արդ
10 ԳԵէko չիք և ասէ
10 ad թե
11 abd զբնութիւն / ԳԵէk զբնակութիւն / ԱԲԴԶԸto զբնակութիւնն
11 ad սեպհական / ԱԲԸc սեփհական / bԳ—էtko սեփական
12 abd զպալհաւն [b պահլաւն] զայն / t պալհաւն / bԱԳԵ—Ըkc պահլաւն
13 Եk երևելի փառաւոր
13 ad թագաւորութեանս [d թագաւորութեան] իմոյ / bԱ—Ըko ի թագաւորութեան
13 Դ կացուցից, փխ. արարից / b արարից զքեզ, և
14 dԱ—Ըko կոչեսջիր / abc կոչեսցիս (ճեղուածքներով) / a այստեղ քերծուած է, թուղթը ընկած ճեղքերով (Տես պատր. 17)
15 Է զհնացորդս
15 Գ ազի / Ը ազին
15 Ը կացուսցես
16 bcdԱ—Ըko հրաժարիմք / t հրաժարեսցուք
17 Ա կազմեցօ (յամ.)
18 b հանդերձ եղբարբ իւրով / c իւրով (լուսանցքում) / d չիք իւրով
18 bԱ և [b չիք և] ընդանեաւք
18 b կանամբ (երկումն)
18 ԱԲԶ որդովք
18 c աղխիւն / bd ախիւն / ԵԷk ախիւ / Զ աղախիւ

իւրեանց. չու արարեալ յուղի անկեալ, զէտ ածն կալեալ ճանապարհացն՝ եկեալ երթայր հատուածի պատճառաւ ի կողմանս Հայոց, իբրև թէ ապստամբեալ իցէ յարքայէն Պարսից։ Եկեալ յանդիման եղև թագաւորին Խոսրովու յՈւտի գաւառի, ի Խաղխաղ քաղաքի, ի ձմերոցս արքայութեանն Հայոց։

29 Իբրև ետես թագաւորն Հայոց՝ ցնծացեալ ել ընդ առաջ նորա և մեծաւ խնդութեամբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ իբրև կեղծաւորութեամբ և դաւով սկսաւ խօսել ընդ նմա և զխորոց գալոյն հաւատարմութիւն ցուցանել։ «Վասն այնորիկ եկի ես առ քեզ, ասէ, զի հասարակ հասարակաց վրէժ խնդրել մարթասցուք»։

30 Արդ՝ իբրև ետես թագաւորն զայրն, զի դիմեալ եկեալ էր առ նա ամենայն ընտանեօքն հանդերձ, և մտերմութեամբ հաւատաց ի նա. յայնժամ տայր նմա պատիւ ըստ օրինաց թագաւորաց, և հանէր նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ թագաւորութեանն. և զամենայն ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութեամբ զաւուրս ցրտաշունչ հողմաշունչ սառնամանեացն անցուցանէին։

31 Իսկ իբրև եկին հասին աւուրք ջերոտ հարաւահողմն գարնան դրանցն բանալոյ՝ համբարձաւ թագաւորն ի կողմանցն յայնցանէ. եկին

1 Ա իւրց (պաս.) / ԵԷk իւրոյ
1 bdԲԳԵԷԸk չիք արարեալ
1 Գ անգեալ
1 Դ *գէտակն
2 Ա հատուածի / Ը հատուածին
2 bcd իբրև / Ա—Ըtko իբրու
3 Ա ապըստամբեալ / b ապստամբել (յամ.)
3 ԱԴ արքային
3 bcd յանդիման եղեալ [b լինէր]
4 bcd չիք Խոսրովու
4 cԲ—ԵԷԸko յուտի [յօտի] / ԱԶ յոտի / b յուխտի
4 Ը ի Խաղաղ
4 Դ չիք ի ձմերոցս արքայութեանն հայոց
5 ԳԵէ արքայութեան / Զ յարքայութեան
6 bcd չիք հայոց
6 Ա—Ըko չիք ցնծացեալ
6 d չիք ել
6 Ա ընդ յառաջ
7 cdԶ չիք և
7 Ա ընկալօ զնայ
7 bd կեղծաւորութեամբն դաւով
8 b սրկսեալ
8 Ա նմայ (յամ.)
9 bcd ցուցեալ
9 b այսորիկ
9 bd եկի ասէ ես առ քեզ, զի / Ա—Ըko եկի [ԵԷko եկի ես] ասէ առ քեզ, զի | c չիք ասէ
9 o հասարակս հասարակաց

10 b զվրէժ
10 Ա *խնդել
10 Դ մարթասցես
12 Ա նոյ (յամ.)
12 Ա ընդանեաւքն
12 bcԵԸk չիք եւ
12 Ա—Էtko միամտութեամբ / bcd մտերմութեամբ / Ը միաբանութեամբ, փոխ. միամտութեամբ
13 ԱԲԳԵ—Ըk պատիւս
13 d ըստ օրինացն
13 b թագաւորացն
13 bcd և հանեալ
14 c յերկրորդական
14 cdԱ—Էo թագաւորութեան, զամենայն / b թագաւորութեանն իւրոյ, և
15 c ձմերայնոյն / d ձերանւոյն / Ա ձմերանոյն / Զk ձմեռայնոյն
15 ԵԷk ուրախութեան
15 d կողմաշունչ / Ը չիք հողմաշունչ
16 cԱ—Ըko սառնամանեացն / dt սառամանեացն
17 Ա—Ըk չիք Իսկ
17 Ը ջերոտահարաւահողմն / b հարաւհողմն / d հարաւահողմ / ԱԵԶԷk հարաւակողմն
17 bcd գարունն
18 bcdԲԳԸ դրայցն / Զ դրց (պաս.)
18 d համբարձան / Ա—Ըko չիք համբարձաւ թագաւորն ի կողմանցն յայնցանէ
18 b և եկեալ էջին

իջին յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք. և մինչդեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին, ի միտ արկեալ Թագաւորին՝ գումարտակ առնէր՝ անդրէն արշաւել ի կողմանս Պարսից:

32 Իբրև զայն լսէր Պարթևն՝ զերդումն ուխտին յիշէր որ ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր: Նա և զխոստմունսն յիշէր զպարգևացն, և ի բուն աշխարհն փափագէր որ Պալհաւն կոչէր, և վասն խորհուրդ ի միտ արկանէր. առնոյր զԹագաւորն մեկուսի Նա և եղբայր իւր հարազատ՝ իբրև ի պատճառս ինչ զբօսանաց, իբրև խորհուրդ ինչ խորհել ընդ նմա. և զսուսերսն պողովատիկս Թերաքամեալս ունէին. յանկարծ յեղակարծումն ժամանակի զէնս վերացուցեալ՝ զԹագաւորն զխաթուալ կացուցեալ յերկիր կործանէին: Անդուստ ուստեմն իրազգած եղեալ իրացն որ եղեն՝ գոյժ աղաղակի ամբոխին Թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն՝ նոքա հեծեալ յերաքանչիւր երիվարս փախստական լինէին:

33 Իսկ իբրև զայն գիտացին նախարարք հայակոյտ զօրացն՝ գունդ գունդ հասանէին, զկնի լինէին. ոմանք ընդ ցամաքն աճապարեալ, հասանել ի խելս կամրջացն առ դրունս Արտաշատ քաղաքի: Զի գետն

1 d յարայրարա
1 ԴԵԷk գաւառի
1 Ա—Ըko քաղաք համբարձեալ ի կողմանցն յայնցանէ, և
2 bcd ի միտ արկեալ Թագաւորին / Ա ի միտ էառ / Բ—Ըtko ի միտ առ
3 Ը անդէն
4 cd լուաւ
4 c յիշեաց
5 b ուխտեալն
5 b նա, և
5 ԴԸ զխոստումն / Զ զխոստմունսն
5 d պարգևացն / Ը զպարթևացն, փխ. զպարգևացն
6 Դ և բուն
6 ԱԲԶ փափաքէր
6 bԱԳԵ—Ըk պահլաւն
6 d չիք և (վասն)
6 cd խորհուրդս
6 c ի մտի
7 c մերկուսի / Ա մէկուսի
7 c զեղբայրն / bd եղբայրն / Ը զեղբայր
8 bcd իբրև / Ա—Ըtko իբրու
8 d պատճառս / Ը զպատճառս
8 Բ սբօսանաց
8 bcd իբրև / Ա—Ըtko իբրու
8 Ա խորուրհ
8 bcd խորհել / Ա—Ըtko խորհելոյ
9 cԱ—Ըko զսուսերն
9 c պաւղաւատիկս / d պողաւատիկս
9 Դ Թերաքաշեալս / Ե Թերաքալեալ / Էk Թերաքալեալս / Ը Թերաքամալս
9 Դ ունէր
9 Ա յանգարծ
10 c յեղակարծում / Ը յեղանակարծումն
10 b վերացուցեալս / d զաւրացուցեալ, փխ. վերացուցեալ
10 Դ զԹագաւորս
10 Ա—Ըko զխաթուալ / bcdt զխթուալ
11 ԱԲԴ—Ը չիք կացուցեալ
11 bd անդուստ ուստեմն / cԱ—Ըtko անդուստ ուրեմն
11 bԱԵԶԷo իրազգաց / ԲԴԴԸ իրազգաց
11 bcd եղեալ իրացն / Ա—Ըtko եղեն իրացն
12 b իրացն եղելոց գոյժ
12 cd ամբոխն / b ամբոխ
12 b Թանձրանայր
12 Ը մինչ ցայն մինչ ցայս / o մինչ յայս մինչ յայն
13 Ա նոքայ (յաճ.)
13 cdԱԲԵԷԸko հեծեալք
13 d երիւարս
13 b փախստեալ / Դ փախստակ
14 Ա—Էko չիք Իսկ
14 bc նախարարքն
14 d հայաբկոյտ / Զ հայակուտ
14 Զ զօրացն
15 ԵԷk հասանէին, փխ. հասանէին / (Երևելից վերակառում է ա. Տես եր. 20, ս. 14.)
15 abdԲ—ԵԷԸko ոմանք ի ցամաք / Ա ոմանք ի ցամաքն
15 ad աճապարեալք / b անդր աճապարեալ
16 ad հասեալք / bԱ—ԴԷԸko հասեալ
16 Ա կարմրջացն / ԶԸ կարմնջացն

Երասխ յարուցեալ գայր լի դարիւ և դարիւ, սահանհալ, ջրակուտակ, ձիւնասոյգ, ձիւնախաղաղ բազմութեամբն յաւուրս իւրոյ պղտորութեանն: Այլքն անցեալ ընդ կամուրջն Վաղարշապատ քաղաքի, զոր և կամուրջ Մեծամօրի կոչեն՝ աճապարէին հասանել յառաջ մի ի խելս կամրջին Արտաշատու: Ի կիրճս ճանապարհացն արգելին զնոսա, ի մէջ արարեալ զնոսա՝ ի Տափերական կամրջացն զէտամէժ առնէին զնոսա: Եւ ինքեանք անդրէն դարձեալ՝ վայիւք, ճչովք և ողբովք, և ամենայն երկիրն ժողովեալ զԹագաւորն աշխարհէին:

34 Եւ մինչ դեռ ջերմ ոգիքն ի ծոցոյն չև էին Թափեալ, և շունչ վախճանին չև էր հասեալ՝ հրաման տայր զազգատոհմն սատակել: Յայնժամ սկսան սատակել և կոտորել. մինչև ոչ Թողին յերիտասարդաց մինչև յայն՝ որ ընաւ զաջ և զձախ ոչ գիտէր. նաև զիգական առհմն մաշէին ի սուր սուսերի իւրեանց: Բայց միայն երկուս մանկունս փոքրկունս յորդւոցն Պարթևին պրծեալ ումն ապրեցուցանէր ի ձեռն

1 b լի դարիւ և / adԱ—Ըtko չիք լի / ԳԴԵԷԸk դարիւ դարիւ
1 Գ—ԶԸko սահանեալ / Է սահանահան
2 b ձիւնասոյգ, սահանախաղաղ բազմութեամբ / c ձիւնախաղխաղ / bԱ—Ըko բազմութեամբ
2 b պղտորութեան / Ա—Ըko պղտորութեանց
3 a ընդ կամուրջ / d ընդ * կարմանուրջ / Դ ընդ կարմուջ / ԶԸ ընդ կարմունջն
3 Զ և զոր
3 ԳԸ զոր և կարմուջ / Զ կարմունջ
4 d մեծամօրի
4 ad կոչէին
4 b յառաջսն ի խելս / Դ չիք յառաջ
4 bԱ—Էko չիք մի
4 d ի խելս կարմջին / Ա կամրրջին / Զ կարմունջին / Ը կարմրջին
5 Դ ճանապարհին
5 abd չիք զնոսա
6 abdԱ—ԴԶԸo տափերական / Ե պատերական / Էk տապերական
6 ԱԶ կամրրջացն / Ը կարմնջացն
6 adԲ—ԵԷԸkoզետամէժս / Զ զետամբէժ
7 abd դարձեալք
7 ԳԷ վայիւ
7 bdԲ—Ըko և ճչովք
7 b չիք և (ամենայն)
7 Զ յերկիրն
8 Ա—Ըko աշխարհէին զԹագաւորն
9 Դ ջերմոգիքն ի ծոցոյն չէին / a ոգիքն ի ծոցոյն չէին
9 ad չիք և (շունչ)
10 aԱԶ վաղճանին / d վաղջանին
10 b չև էին
10 a զազգատոհման / Ե զազգատոհմն
11 Դo սատակել և կոտորել. յայնժամ / b չիք սատակել և
11 b կոտորեալ (յաճախ) զնոսա մինչև ոչ / ad մինչև ոչ Թողին / Ա—Ըko կոտորել, և ոչ Թողին
12 d այն / Ը ցայն
12 a չիք ընաւ
12 Զ և ի ձախ
12 ad չգիտէր / Է գիտենայ, և
12 b և, փխ. նաև
13 Ա իւրոց (պաs.) / ԱԶ չիք Բայց միայն երկուս մանկունս—ի կողմանս յունաց առեալ փախչէին: Բայց այս պարբերութեան տեղ Ա, րդ. 7բ—8բ, Զ, րդ. 8ա—9ա ունեն Զենոբ Գլակի «Պատմութիւն Տարօնոյ» հատուածը. «Իսկ Բուրդար զայեակ որբոյն Գրիգորի իբրև եսես—և մնաց առ նմա մինչև Թագաւորեաց ի տեղի հօր իւրոյ». (Զենոբ. Բ. տպ. Վենետիկ 1889, էջ 22) / b («իւրեանց»-ից յետոյ սկսում է) Արդ երկուս մանկունս փոքրիկս... րդ. 375բ. վերնագիրն է. «Ի յիշատակի որբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի յաղաԹանդեցեա պատմութենէ»
14 a փոքունս / h փոքրիկս / Բ—ԵԷԸko չիք փոքրկունս
14 ab յորդւոց / Դ յորդց (պաs.) / Ե յորդորցն
14 h փրծեալ
14 b չիք ումն
14 ԳԴԵԷԸko ապրեցուցանէր ումն

դայեկաց ուրուք. զմին ի կողմանս Պարսից, և զմին ի կողմանս Յունաց առեալ փախչէին։

35 Գ. Եւ եղև իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Պարսից՝ զուարճանայր, զուարթանայր, տօն մեծ ուրախութեան առնէր զօրն զայն, և բազում ուխտ տարուչանացն կատարէր։ Զօրաժողով լինէր, խաղայր գնայր, ասպատակ սփռէր զկողմամբք Հայաստան աշխարհին. զխօսուն և զանասուն, զծեր և զտղայ, զերիտասարդ և զմանուկ առ հասարակ խաղացուցանէր ի գերութիւն։

36 Անդ ոմն պրծեալ ապրեցուցանէր ի հինէ անտի յորդւոցն Խոսրովու թագաւորին Հայոց՝ մանկիկ մի փոքրիկ, անուն Տրդատ. առեալ դայեկացն փախուցեալ ի դուռն կայսեր ի կողմանս Յունաց։ Եւ զերկիրն Հայոց այնուհետև եկեալ արքային Պարսից յիւր անուն զանգիտն անուանէր. և զզօրսն Յունաց փախստական արարեալ հալածական առնէին մինչև ի սահմանս Յունաց։ Վինս փասացուցեալ՝ սահմանս հաստատէին, և անդուստ անուն եդեալ Դրունս Փասից, առ անդեաւն որում Սոյզն կոչէին։ Եւ զայլ մարդիկ երկրին խաղացոյց, և զաշխարհն յինքն գրաւեաց։

37 Արդ՝ երթեալ, մեծեալ և ուսեալ Տրդատէս առ կամսի ումեմն Լիկիանէս անուն կոչեցելոյ։ Իսկ որդի Պարթևին որ ի կողմանս Յունաց

1 ԵԷk դաւհեկաց ուրումն
1 aԳo զմինն / Դ զի մինն
1 aԳԴo և զմինն
3 Զ չիք եղև
3 abd զայս ամենայն / Ա—Ըtko չիք ամենայն
3 a թագորն / d թգորն (պատ.)
3 h չիք և եղև իբրև լուաւ—զաշխարհն յինքն գրաւեաց (պարբ. 36)
4 Ա տաւն (ջնջ.)
4 ԵԷk մեծ կատարէր զօրն
5 abd ուխտս / ԳԵԷk տօն, փխ. ուխտ
5 Դ տարուչանացն
6 abd սփռեալ
6 bԱ—Ըk զկողմամբքն
6 d աշխարհի / b աշխարհիս
7 Ա—Ըko զխօսունն
7 ԱԲԳ—Էko զանասունն / dԳԸ զանխօսունն [d զանխոսուն], փխ. զանասուն
7 abdԱ—Ըko զծերն և զտղայն [b զտղայ] զերիտասարդն
7 abdԱԳԴԵԷԸko զմանուկն / Զ մանուկն
8 abd խաղացուցանէին / Դ խաղացուցէր / Ը խաղացուցանէ
8 abdԲԸ ի գերութեան
9 abdԳԵԷko արդ, փխ. անդ
9 abdԱ—Ըko պրծեալ ոմն
9 b ի հինէ / Դo ի գերութենէ, փխ. ի հինէ
9 abd անտի յորդւոց անտի խոսրովու
10 adԱ—Ըko մանուկ
10 Ա—Ըko տրդատ անուն / d տրատա
11 bd դայեկաց
11 ԱԶ ի դուռ
11 abd իսկ, փխ. և
12 Ա—Էko եկեալ այնուհետև արքային / a թագաւորին, փխ. արքային / b չիք եկեալ
12 ԱԶ զանգիտ
13 Ա անուանէր / ԱԶ զաւրսն
13 b փախստականս
13 abd արարեալ / Ա—Ըtko փախստական առնէր / a առնէր, փխ. առնէր
14 Ը փախուցեալ, փխ. փասացուցեալ
15 ԳԵԷk հաստանէին, փխ. հաստատէին
15 ԱԲ անդոյն
16 Ա—Ըko որոյ այծքն / ad սայծք / b սոյզն / t այծք
16 dԱ—Ըko կոչին / a մարդիկք
16 b խաղացոյց յառաջ, և
18 h և [փխ. արդ] երթեալ մեծեալ տրդատէս ի հառմ առ
18 Զ վարժեալ, փխ. ուսեալ
18 Ե առ կամսի
19 Ա—Էko լիկիանէ / Ը լիկիանոս
19 a կոչեցելւոյ / dԱ—Ըko կոչեցելոյ / b կոչեցելոյն / t կոչեցեալ
19 Ը չիք իսկ որդի պարթևին որ ի կողմանս / bd որդին

զաղթեալ՝ սնանէր և ուսանէր ի Կեսարիայ Կապադովկացւոց քաղաքին. և մերձաւորեալ գնա մայց դայեկօք երկիւղին Քրիստոսի. և ուսեալ ևս զքրիստոսական դպրութեան հանգամանս, ընտանի եղեալ գրոց Աստուծոյ, և մերձեալ յերկիւղ Տեառն, որոյ անուն ճանաչէր Գրիգորիոս։ Իբրև տեղեկացաւ ի դայեկացն հայրենի գործոցն որ եղեալն էին՝ ել և գնաց առ Տրդատիոս ընդ հեշտ պաշտաման։ Եւ թաքուցանէր զանձն, և զայն ինչ ի վեր ոչ հանէր, թէ ով, կամ ուստի, կամ որպէս, կամ զիարդ. զանձն ի ծառայութիւն տուեալ ի հնազանդութեան պաշտէր առաջի նորա։

38 Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ իշխանն Յունաց ի հալածել կայր զեկեղեցի Աստուծոյ։ Իսկ իբրև գիացեալ Տրդատիոս վասն Գրիգորի, թէ Քրիստոսական պաշտամանն հաղորդ է՝ սկսեալ այնուհետև պատուհասակոծ առնէր զնա, և ազգի ազգի արհաւիրս արկանէր ի վերայ նորա. բազում անգամ ի բանդս և ի կապանս տանջանօք նեղէր

1 b զաղթեալ
1 Ը գրիգորիոս ի կեսարիայ
1 b ի կապադովկացւոց / ԱԵԷԸk կապադովկեցւոց / ad քաղաքի
2 adԱ—Ըko և մերձաւոր եղեալ
2 bԱ—Ըko մայց գնա դայեկաւք / Դ դանենօք (ջնջ.) / ad դանեկաւքն / t դայեկաւն
2 adԲԶԸko երկիւղած / ԱԳԴԵԷ երկեւղած / b երկիւղածաց
3 Ե դպրութիւն
3 ab զհանգամանս և / d զընտանի
4 Դo կրթեալ, փխ. մերձեալ / ԵԷk մերձ եղեալ
4 ab յերկիւղն / Ա յերկեւղ
4 a ճանաչի / d ճանաչէր / bԱ—Ըtko ճանաչիւր
5 a տեղեակացաւ / Ա տեղեկացօ
5 abd ի դաեկացն / միւսնեւոք ի դայեկէն իւրմէ
5 ԳԵԷk հօր գործոց [ԵԷk հայր գծյս պատ.] որ / a գործոյն / ԱԳԶԸo գործոց
5 dԱԳ—Ըko եղեալ էին
6 abdԱ—Ըko ել գնաց
6 Զ զնեա, փխ. ընդ հեշտ
6 a պաշտամանն / ԳԵԷk պաշտապան
6 adԱԶ թագուցանէր
7 abd և զանձն [b զանձն իւր] թագուցանէր [b թաքուցանէր], և
7 d ուստ / ad չիք կամ որպէս
8 a այլ զանձն / b զանձն իւր
8 a ի ծառաութիւն / bdԳԵԷk ի ծառայութիւն / ԱԲԴԶԸto ի ծառայութեան
8 Ա—Ըko ի հնազանդութիւն
10 bԱԲԴԵԶko ընդ ժամանակսն / g սկսում է. Ընդ այն ժամանակս իշխանն, րդ. 286ա։ Վերնագիր. «Ի յազգազանգեղեալ պատմութենէ» / ա ա^2 ա^3 ա^4 սկսում են. Ի ժամանակին յայնմիկ իշխանն... Վերնագիրներ. ա րդ. 561ա, ա^2 տես Իէ, ա^3 րդ. 479ա, ա^4 րդ. 512բ—«Հինգերորդ շաբաթ աւրն վկայաբանութիւն սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչին, որ վկայեաց առաջի տրդատայ թագաւորին» / ո սկսում է. Ընդ ժամանակս ընդ այնմ իշխանն.. Վերնագիր. րդ. 252բ. «Վեցերորդ շաբաթ աւրն յիշատակ է սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչին. յազգազանգեղայ պատմութենէն»
10 Զ իշխան
11 abdԱ—Ըkoh զեկեղեցիս [h զեկեղեցի] աստուծոյ
11 h շարունակում է րդ. 375բ «և հալածեալ ամբարտաւանէր որոգայթագիր թշնամին—որ ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցին աստուծոյ։ (Տես պարբ. 142).
11 ad իբրև գիտացեալ տրդատիոս / ԱԲԴԶ ազացեալ
12 b եթէ / d էթէ
12 ԳԸ պաշտամանն / b պաշտաման
12 b րդ. 15բ (արտաքին լուսանցքում ունի բնագրի գրչով, բայց ուրիշ մանր գրությամբ) «Ով եղբարք թուի թէ պակաս է յայս գէմս և ի յաւրինակէս է որ չգիտեն մեղ վասն աստուծոյ»
12 abdէg, այնուհետև սկսեալ [g սկսաւ]
13 g առնել / bԱ—Ըko չիք զնա
14 g ի վերայ նմա
14 b և ի տանջանս / g տանջանաց

գնա՝ թողուլ ի բաց լինել նմա յերկրպագութենէն Քրիստոսի, և ի հնազանդութիւն դառնալ նմա դիցն մեռելոց և պղծութեանն պաշտաման։

39 Դ. Յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ զօրաժողով լինէր իշխանն Գթաց, և բազում գունդս զօրաց ժողովեալ՝ գայր տալ մարտ պատերազմի ընդ իշխանին Յունաց։ Պատգամս յղէր օրհնակաւս այսուիկ, եթէ «Ընդէ՞ր բնաւ եղանիմք խառնամխի ի պատերազմ՝ սպառել զզօրս մեր, և վտանգ և տագնապ միանգամայն աշխարհի հասուցանեմք. ես աստի առանձին եղանեմ քեզ ի մերոց զօրաց ասաի, և դու ինձ ի յունականաց այտի. հասցուք եկեսցուք ի մարտի տեղի. եթէ ես զքեզ յաղթահարեցից՝ Յոյնք ինձ հնազանդեսցին ի ծառայութիւն. և թէ դու ինձ յաղթեսցես՝ մեր կեանքս քեզ նուաճեսցին և հնազանդեսցին. և առանց արեան և կոտորածոյ լիցի շինութիւն կողմանցս երկոցունց»։

40 Եւ իբրև գայն ամենայն լուաւ թագաւորն Յունաց՝ երկեաւ. քանզի օրինօք կազմութեամբ, գունդ առ գունդ ճակատել ոչ առնուին յանձն, և ըստ պատգամին պատշաճի ոչ կարէր ածել յանձին, քանզի տկար էր յանկերաց զօրութեամբ. սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ, քանզի ոչ գիտէր, զինչ տացէ բանիցն պատասխանի։

1 ԳԵԷk չիք գնա
1 b և ի բաց
1 ad յերկրպագութենէ
1 dԱ—Ըtko չիք և
1 Դo ի հնազանդութիւն (պաշ.)
2 Դ առնել, փխ. դառնալ
2 Ա նմայ (յաճ.) / a չիք նմա
2 a դիցն պաշտաման մեռոց պղծութեանն / g դից / bd մեռելոց և պղծութեան / ԱԳԵԶԷkg պղծութեան / bԵԷkg պաշտամանն
3 gառ[2]ռ[3]ռ[4] չիք յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ—զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա» (պարբ. 47). / h չիք յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ—յանդիման առաջի թագաւորին կացուցանէր» (պարբ. 45).
4 bdԱԲԶ գդաց / Զ գթած
4 abdԱ—ԴԶԷ գունդս գունդս
4 abdԱ—Ըko ժողովէր գալ
4 o մարտս
4 adԱ—Ըko պատերազմի / bt պատերազմ
5 abdԴ պատգամ
5 ԱԲԳԵԶԷk օրհնակաւ
6 ad թե / b թէ
6 ԱԲԳԵ—Ըko չիք բնաւ
6 abn խառնամխի / d խառնմխի / Ա—Ըtko խառնամբոխ
6 ԱԳԶ զօրս
7 Ա—Ըko և վտանկ տագնապի հասուցանեմք աշխարհի
7 Զ եւ, փխ. ես
8 b չիք ուսաւիկ / Գ ահաւասիկ
8 ԳԵԷk չիք քեզ
8 Ա—Ըko չիք զօրաց
9 Բ ի յունաց
9 Ա—Էko և եկեսցուք
9 Եk թէ
10 d յաղթարհարեցից / Ը յաղթահարից
10 Գ յոյնքն / d ինձի
10 b հնազանդեսցեն
10 d էթէ, փխ. և թէ / bԱԲԳԶԸo և եթէ
11 Ա—ԴԶԸo յաղթես / Եk յաղթահարեսցես / Է յաղթահարեսցիս
11 adԱ—Ըko մերքս քեզ
11 abd նուաճեսցին [b նուաճեսցեն] և հնազանդեսցին / Ա—Ըtko նուաճին և հնազանդին
12 ԱԶ արեանն
12 abdԱ—Ըko լիցի / t լինիցի
12 aԲԵԷk կողմանց / dԱԳԴԸo կողմանցն / Զ երկուցանց
13 b չիք և
13 Ա—Ըk լուաւ զայն թագաւորն
13 abd զայն ամենայն / Ա—Ըtko չիք ամենայն
14 ԳԵԷk կազմութեան
14 ad ոչ առնոյին / bԱ—Ըtko առնոյր
15 Զ յանձն (յաճ.) / b յանձն, այլ ըստ
15 d կամէր, փխ. կարէր
16 abdԱ—Ըko տկար էր / t չիք էր
16 Ա—Ըko զօրութեամբ յանկերաց [ԳԵԷ ասկերաց]
17 ԱԲԳԶo թէ զինչ
17 b տայր պատասխանի / Ա պատասխանի

41 Յայնմ ժամանակի հրաման տայր թագաւորն՝ հրովարտակս և գեսպանս առնել առ իշխանս և զօրս զօրութեան իւրոյ, զի ուր և իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվաղակի։ Յայնմ ժամանակի իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի։ Առեալ և Լիկիանէ զբուն գունդն որ ընդ իւրով ձեռամբն էր՝ փութայր հասանէր ի տեղի պատերազմին՝ յանդիման լինել թագաւորին, և Տրդատէս ընդ նմա։

42 Եւ մինչ դեռ գային գունդք զօրացն՝ դէպ եղև նոցա գալ մտանել ի նեղագոյն տեղի մի, յառուամէջս այգեստանւոյն, ի փողոցամէջս համբարոցացն, առ դրունս քաղաքին. քանզի զդրունս քաղաքին աղխեալ էր, զի ժամ էր հասարակ գիշերոյ։ Իբրև ոչ գտաւ խար երիվարաց զօրուն բազմութեան դարման կերակրոյ մինչև ի մէջ գիշեր՝ հայեցեալ տեսանէին ի զուարափակ քաղաքորմի միոջ, զի խոտահամբար մթերեալ էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վասն որմոյն բարձրութեան։ Յայնժամ Տրդատէս ելեալ և իջեալ՝ հոսէր ընկենոյր բարդս բարդս ի մէջ զօրացն մինչ ի լիութիւն բաւականի։ Նա և զհամբարապանն իսկ

1 Դ յայնժամ / Ը յայն
1 abdԱԲԳԶԷԸko հրաման տայր թագաւորն / Դ չիք թագաւորն / Եt թագաւորն հրաման տայր
1 Ա—Ըk հրովարտակ
2 Ա—Ըko չիք իշխանս և
2 abd առ զաւրս
2 abdԴ իւրոյ / ԱԲԳԵ—Ըtko իւր
2 ԱԲԶk և ուր և
2 ad չիք և (իցեն)
2 ԱԶ իցէ
3 Ա նայ (յաճ.)
3 adԴo հասցեն / b եկեսցեն, փխ. հասանիցեն
3 a չիք յայնմ ժամանակի իշխանք—հասանէին վաղվաղակի
3 b յայն ժամ
3 bԱ—Ըko իշխանքն
3 b զաւրավարքն, փխ. զօրք
4 bԱ—Ըko նախարարքն
4 Դ առ նա հասին
4 Ա—Ըko և լիկիանէ առեալ
4 adԱ—Ըko զբունն / Դ զբունն իւր որ ընդ իւրով
5 adԱԲԳԵԶ չիք գունդն / b զգունդն (ուղղուած զգունդն)
5 b ձեռամբն էին, և
5 a հասանեալ / dԸ հասանել
5 aԴ պատերազմի
6 b յանդիման լինել / Ը չիք յանդիման լինել / adԱ—Էtko չիք լինել
6 abdԱ—Ըko թագաւորին և տրդատէս [Ը տրդատ էր] ընդ նմա [d նոսայ]։ Եւ մինչդեռ գային գունդք [d գունդքն] զաւրացն, դէպ եղև / t թագաւորին։ Եւ մինչդեռ գային գունդք զօրացն և տրդատէս ընդ նմա, դէպ եղև
8 ԱԲ յառուամէջս (յաճ.)
8 ԱԲԶ այգեստանոյն
8 d ի փողոցամէջսն / ԳԵԷԸk փողոցամէջս (չիք ի)
9 abdԱ—Ըk և զդրունս
9 ԱԶԷk աղխեալ էր / abdԲ—ԵԸto ախեալ
10 bd քանզի ժամ
10 b գիշերւոյ / d գիշերոց
10 d սար, փխ. խար / n խոտ, փխ. խար
10 bd երիւարացն / a *եւիրացն
11 Ա—Ըko բազմութեան [Ը բազմութիւն] զօրուն / b զաւրու
11 b կերակրոյն
11 n ի մէջ գիշերի
12 b տեսանէր
12 ԲԳԵԷԸko ի զուարափակի
12 ԱԳԶԸ ի քաղաքորմի / Եk քաղաքի որմի / n ի պատուարափակ որմի
12 abdԱ—Ըko խոտ համբարս
13 b կարէր / a ձգեալ
13 abdn որմոյն / Ա—Ըtko տեղւոյն, [ԱԶ տեղոյն], փխ. որմոյն
14 abd տրդատիոս
14 Բ ելեալ իջանէր / Դo ելեալ ի մէջ իջեալ / ԱԲԳԵԷԸk չիք և
14 b և ընկենոյր / Ա ընդենոյր
15 abd մինչև
15 b ի լիութիւն բաւականութեան
15 ԳԵԷk զհամբարապանսն / Ը համբարպանն
15 abdԱ—Ըkon իսկ և / t չիք իսկ

և բազումս ի շանց յայսկոյս որմոյն ընկենոյր ի մէջ զօրացն, և ինքն անդրէն ելեալ իջանէր։

43 Զայն ամենայն ոյժ պնդութեան տեսեալ Լիկիանէս զարմացաւ։ Իսկ իբրև այգն զառաւօտն մերկացաւ՝ զդուռն քաղաքին բացան, և զօրքն ամենայն առ հասարակ ի ներքս մտանէին. և Լիկիանէս յանդիման լինէր Թագաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սպարապետքն և զօրագլուխքն և իշխանքն։

44 Ապա կաց պատմեաց Թագաւորն իշխանացն զամենայն պատգամս Թագաւորին Գթաց։ Յայնժամ խօսել սկսաւ Լիկիանէս ընդ արքային և ասէ. «Մի ինչ զարհուրեսցի սիրտ տեառն իմոյ. զի գոյ աստ այր մի ի դրան քում, զի իբրև այդ նովաւ վճարի. Տրդատէս անուն նորա, ի տանէ Թագաւորին Հայոց աշխարհին»։ Եւ կաց պատմեաց զերեկորին զգործս քաջութեան նորա։ Յայնժամ հրաման ետ, և ածին զՏրդատիոս յանդիման Թագաւորին. և պատմեաց նմա կարգաւ զամենայն։ Յայնժամ ժամ եառին կազմութեան մարտի՝ առ ի ժամ վաղուի զմիմեանս տեսանել պատերազմաւ։

45 Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն հրամայեաց արկանել ծիրանիս. և զարդարեցին զՏրդատիոս ի զարդ կայսերական,

1 a և բազիշեան / bԲԳԴkn իշեանս / ԱԶԸo իշանս / d և բազում իշեան կամ իշխան, ուղղուած իշան / Եէ իշխանս / t իշեան։ Յունarkեր՝ «և բազումս ի շանց պահապանացս»։ Ուղղում եմ բազումս ի շանց
1 ab յայսկոյս / dԱ—Ըtko յայնկոյս / Զ չիք յայսկոյս
1 adԶ չիք որմոյն
1 Ա ընգենոյր (յաճ.)
1 Ա զաւրացն (յաճ.)
1 Եէk և ինքն ելեալ անդէն իջանէր
2 ԲԳk անդէն
3 a զայս
3 Եէ ուժ
3 Զ պնդութիւն
3 a լիկիանէ
4 abdԱ—ԴԶԸ իսկ իբրև / Եէtko չիք իսկ
4 Գ առաւօտն
4 b մերկանայր
5 abdԱ—Ըko ամենայն առ հասարակ / t առ հասարակ ամենայն
5 Գ լիկանէս
6 d մեծամեծացն / Ը մեծատունքն, փխ. մեծամեծքն
7 b չիք և զօրագլուխքն
8 a և ապա
8 aԱԶ էկաց
8 a չիք իշխանացն / Ա—Ըko իշխանացն իւր զպատգամս
9 bdԱԲԶo զգաց / ԳԴԵէԸk զԹայ / abd զԹաց [bd զգաց] Թագաւորին
9 abd ապա [b յայնժամ] խաւսել / Ա—Ըtko չիք յայնժամ
9 Գ լիկանէս
9 bԱ—Ըko ընդ Թագաւորին [Դo ընդ Թագաւորն], փխ. ընդ արքային
10 b իմոյ արքայի
11 Ա նովօ (յաճ.) / Զ նովս
11 abdԱ—ԴԶէԸko տրդատիոս
11 b անուն նորա ի տանէ / adԱ—Ըtko չիք անուն նորա
12 a ի հայոց / ad աշխարհէն
12 abԱԶ և եկաց
13 abd զերեկորոյն [b զերեկորին] զգործս / Ա—Ըtko զերեկոյին
13 ad յայնմ ժամանակի
13 adԱ—Ըko ետ Թագաւորն, և
14 Ը զտրդատէս
14 bԱ—Ըko առաջի իւր [bԵէk նորա, չիք իւր], փխ. յանդիման Թագաւորին
14 b պատմեց
15 abdԱ—էk յայնժամ [ad յայնմ ժամանակի] ժամ եառին / t յայնժամ եառին
15 bdԱ—Ըk կազմութեան / at կազմութիւն
15 Եէk մարտ
15 Եk առ ի վաղուի / b վաղուին
17 ad չիք իսկ
17 d ի միում, փխ. ի միւսում
18 o ծիրանի
18 abd զտրդատիոս և զարդարեցին / Ա—Ըko զտրդատիոս / t զտրդատ
18 d և զարդ, b զարդ, փխ. ի զարդ

արկեալ զնովաւ զնշան Թագաւորութեանն. և ոչ ոք գիտէր վասն նորա. հրաման ել ամենեցուն, թէ ինքն իսկ կայսրն իցէ։ Եւ նորա առեալ զզունդն զօրաց բազմութեան՝ ի ձայն փողոյ առաջնապահ յառաջ մատուցանէր մինչև յանդիման Թշնամեացն։ Իբրև յանդիման եղեն միմեանց կայսերակերպն և Թագաւորն՝ մերձ ի կուշտ արարեալ երիվարացն ի միմեանս հասանէին. անդ յաղթահարէր կայսերակերպն զԹագաւորն. ձերբակալ արարեալ՝ ածեալ յանդիման առաջի կայսերն կացուցանէր։

46 Յայնժամ մեծացոյց յոյժ Թագաւորն զՏրդատիոս, և մեծամեծ պարգևս ետ նմա. Թագ կապեաց ի գլուխ նորա և ծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա, և կայսերակերպն զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց զնա. և գումարեաց ի ձեռս նորա զօրս բազումս յօգնականութիւն նմա, և արձակեաց յիւրական աշխարհն Հայոց։

47 Եւ յետ մարտին յաղթութեան քաջութեանցն զոր արար՝ դարձեալ լինէր ի կողմանցն Յունաց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց։ Ապա գնաց Թագաւորն ի կողմանս Հայոց, և եկն եգիտ անդ զօրս բազումս Պարսից, զի զաշխարհն յինքեանս գրաւեալ էին ի ծառայութիւն. զբազումս կոտորէր, և զբազումս փախստականս արարեալ ի կողմանս Պարսից արկանէր. և զհայրենեացն տէրութիւն յինքն նուաճեաց, և զօրացաւ ի վերայ սահմանաց նորա։

1 Ա—Ըko զնշան Թագաւորութեան [Գ Թագաւորական] զնովաւ / ad Թագաւորութեան / b Թագաւորական
2 ad ետ, փխ. ել
2 Ը չիք թէ
2 bdԱԲԵԸko ինքն իսկ / aԳԴԶէt չիք իսկ
2 d չիք կայսրն իցէ
2 abd և նորա առեալ / t նա առեալ
2 bԱ—Ըo և հանեալ զզունդս [b զզունդ] / abd զզունդ զաւրացն / k և հանեալ զօրաց զզունդս բազմութեան
3 d փողոյն
3 b մատուցանէին
4 b յանդիման լինել
4 bdԱ—ԴԶէko և իբրև
5 է չիք և Թագաւորն—յաղթահարէր կայսերակերպն (s. 6.)
5 ԳԶ ի կուշան
6 bk յաղթահարեալ
7 d ձերբակալ
7 abd արարեալ ածեալ / Ա—Ըko ածեալ առաջի / t չիք ածեալ
7 abdԱ—Ըko կայսերն / t Թագաւորին, փխ. կայսերն
8 ԴԵէԸko ցուցանէր, փխ. կացուցանէր
10 d պարգև
10 a և Թագ
10 abdԱ—Ըko կապեաց / t կապեալ
10 Ա—Ըko և եդ [ԵԶէ ետ] ի գլուխ / abd ի գլուխ / t ի գլուխն
11 abd մեծարեաց, փխ. մեծացոյց
11 adԲ—ԵէԸ կայսերակերպ
11 abd զարդուք շքեղացոյց
12 Ը մեծացոյց, փխ. մեծարեաց / abd չիք մեծարեաց
12 a ի ձեռն
13 b իւրական
14 Ա—Ըko մարտի
14 Ա—Ըko քաջութեանց
15 bԱԳԴԶԸk ի կողմանց / ԲԵէo ի կողմանցն
16 bԱ—Ըko յունաց, փխ. հայոց
16 b և եկն / adԱ—Ըtko չիք և
16 Ա—Ըko չիք անդ
16 Ը զօրս պարսից բազում զի
17 Զ զաշխարհս
17 bԶ յինքեան
17 abd գրաւեալ էր / Ա գրօեալ (յաճ.)
17 Ը ի ծառայ
18 d բազումս կոտորէր
18 aԴԸo փախստական
19 Ա—Ըtko զհայրենեաց
19 adԱԵԶէ տէրութիւն / b տէրութիւնս / ԲԳԴԸtko տէրութիւնն
19 b նուաճէր, և զաւրացեալ
20 Ա չիք և
20 b սահմանացն իւրոց / a նոցա

48 Ե. Յառաջին ամին Տրդատայ արքայութեանն Հայոց մեծաց, խաղացին եկին հասին յեկեղեաց գաւառ, ի գեղն Երիզայ, ի մեհեանն Անահտական, զի անդ զոհս մատուսցեն. և իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեանն՝ իջին բանակեցան առ ափն գետոյն զոր Գայլն կոչեն:

49 Իբրև եկն եմուտ ի խորանն անդր և յընթրիս բազմեցաւ, և իբրև ընդ գինիս մտին՝ հրաման ետ թագաւորն Գրիգորի, զի պսակս և թաւ ոստս ծառոց նուէրս տարցի բագնին Անահտական պատկերին: Այլ նա ոչ առնոյր յանձն պաշտօնատար լինել դիցն երկրպագութեան:

50 Յայնժամ խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այր մի օտարական և անաշխարհիկ՝ եկիր յարեցար ի մեզ, և զիա՞րդ իշխես պաշտել զԱստուածն զայն, զոր ես ոչ պաշտեմ»: Եւ առ այն օր պահել հրամայեաց: Եւ ի վաղիւ անդր հրաման ետ, և ածին զԳրիգորիոս առաջի թագաւորին:

51 Խօսել սկսաւ թագաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ. «Այսչափ ամք են, զի տեսի ես զքեզ, և յամենայն զօրութենէ քումմէ ծառայեցեր դու ինձ միամտութեամբ. և ես գոհ էի զվաստակոց քոց և ունէի ի մտի կեցուցանել զքեզ. ընդէ՞ր ոչ առնես զկամս իմ»:

52 Ետ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Հրամայեալ է յԱստուծոյ,

1 Այստեղից զանց ենք առնում նշանակել ԳԳԵԷԸԺo ձեռագրերի ընթերցվածները: Տես Յառաջաբան:
1 Սկսւում են—
α թղ. 127ա / β թղ. 48բ «Վկայութիւն սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչին: Յառաջին: / h թղ. 376ա «Ի յիշատակի սրբոյն Գրիգորի յաղթանդեղեայ պատմութենէ. (Աստղիկը յուշանիշում) «Մուտն ի վիրապն: s սկզբ. Լե., l թղ. 243ա. «Վկայաբանութիւն սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին հայոց» [l հայոց լուսաւորչի]: Յառաջին ամին տրդատայ... / z թղ. 2ա (չունի վերնագիր. նոր գրչութիւն): «Յառաջին ամի արքայութեան հայոց մեծաց / g Յետ այսորիկ յառաջնում ամի թագաւորութեանն *տրդատայ
1 βdԶz արքայութեան
2 βdԱԶg յեկեղեց
2 b գաւառն
2 αd ի գեղն / b ի գետւղն / Զ ի գօղն
2 Ա ի մեհանն
3 աա^{3}ա^{4} անահիտա / ա^{2} անահտիտ
3 βad չիք և
4 ab և բանակեցան
4 α առաջն, փխ. առ ափն
4 ԱԲԶg որ
4 z զայն
5 abg և իբրև
5 βa անդր թագաւորն և
5 βad չիք և (իբրև)
6 α ընդ գինի / z ընդ գետն, փխ. ընդ գինիս
6 b մտին, հրամայեաց թագաւորն
6 αβabdԱԲԶ չիք զի
7 z թաւուրս, փխ. թաւ ոստս / ԱԶ ոստ, փխ. ոստս
7 αβabdԱԲԶ զի նուէրս
7 ag տարցէ / Բ տացի
7 g ի բագինն
7 g չիք անահտական պատկերին
8 b ոչ առ յանձն
8 a լինեալ / g լինել պաշտաւնատար
8 g չիք երկրպագութեան / ԱԶ երկրպագութիւն
9 b ընդ գրիգորիոս / Զ առ գրիգորի
10 g անաշխարհիկ / s աշխարհիկ
10 a չիք և (զիա՞րդ)
11 αabdԱԲԶ զաստուած / n զաստուած ստար, զոր
11 g զոր մեք ոչն պաշտեմք
11 g աւրն
11 βadg պահել հրաման ետ, և
12 αβabdg և ի վաղիւ անդր / ԱԲԶt և ի վաղիւն
12 a ետ հրաման
14 αb չիք ընդ գրիգորի
15 ԱԲԶ չիք ես
15 βad դու ինձ / bԱԲԶt չիք դու
16 βadԱԲԶ որ, փխ. և (ունէի)
18 d աստուծոյ

զի «Ծառայք հնազանդ լիցին մարմնաւոր տերանց»[1], որպէս օրէն է, որպէս և դուդ իսկ վկայեցեր ինձ, զի ծառայեցի քեզ յամենայն զօրութենէ իմմէ: Այլ զԱստուծոյ զպատիւն և զպաշտօն ոչ ումեք վայել է տալ. զի նա միայն է արարիչ երկնից և հրեշտակաց, որ փառաւորիչք են մեծութեան նորա, և երկրի և մարդկան, որ ի նմանէ են ստեղծեալ. որոց պարտ է պաշտել զնա և առնել զկամս նորա. և այլ ամենայն որ է ի նոսա, որ ի ծովու և ի ցամաքի»:

53 Արքայ ասէ. «Գիտասջիր, զի ապախտ արարեր զվաստակն զոր ինձն վաստակեցեր, որում ես եմ վկայ: Արդ՝ փոխանակ կենացն զոր պարտ էր առնել քեզ՝ յաճախեմ քեզ նեղութիւնս, և փոխանակ պատուին՝ անարգանս. և փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ՝ բանդ և կապանս, և մահ՝ որ հատանէ զկոյս կենաց մարդկան, եթէ ոչ առնուցուս յանձն դիցն պաշտօն մատուցանել, մանաւանդ այսմ մեծի Անահտայ տիկնոջս, որ է փառք ազգիս մերոյ և կեցուցիչ, զոր և թագաւորք ամենայն պատուեն, մանաւանդ թագաւորն Յունաց. որ է մայր ամենայն զգաստութեանց, բարերար ամենայն մարդկան բնութեան, և ծնունդ է մեծին արին Արամազդայ»:

1. Եփես. Զ, 5:

1 αβabdԱԲԶg տերանց, որպէս և [βbd չիք և] աւրէն է, որպէս [ԱԲԶ չիք որպէս] և [αad չիք և] դու [βad դուդ] իսկ [βadg չիք իսկ] վկայեցեր [ԱԲԶ վկայես] / t տերանց, որպէս և դու վկայես ինձ / a չիք ինձ
2 αg զի ծառայեցի / βbd որպէս և ծառայեցի / aԱԲԶt որպէս ծառայեցի
2 βd ես քեզ
3 Զ յաստուծոյ
3 αβabd պատիւն
3 αβabdԱԲԶ զպաշտաւնն [զպաշտօնն]
3 ԱԶ ումեք
3 αg տալ վայել է, զի
4 αβabdԱԲԶg երկնից
4 t երկնի և երկրի
4 αβab փառաւորիչք / d փառաւորիչ / t փառաբանիչք / Ա փառայբանիչք / Զ փառփանիչք
5 a չիք են
5 βad ածութեան (պաs.), փխ. մեծութեան / g մեծութեանց
5 αβabdԱԲԶg նորա, և երկրի և մարդկան / t չիք և երկրի
5 ag ի նմանէն / a չիք են
5 βa ստեղծեալք
6 g չիք պարտ է
6 αβad զնա պաշտել / g չիք զնա
6 β այլ և / ԱԲԶ և այլն
6 αβadg որ են ընդ նոսա
7 αβabdg են ի ծովու
8 αβabdԱԲԶ զվաստակն [βa զվաստակ, b զվաստակս, ԱԲԶ զվաստակն] քո զոր / g զվաստակն ամենայն զոր
9 ad չիք ինձն / ԱԲԶg ինձ
9 β վաստակեցեր ինձ
9 β ես վկայ եմ
10 s ունել, փխ. առնել
10 α յաճախեմ առնել քեզ
10 βadg պատուի
11 b փոխան բարձ
11 αβadԱԲԶg կապանք
12 βabd չիք կենաց
12 βdg թէ / αβabdg ոչ առնուս
13 ԱԲԶ պաշտաւն մատուցանել դիցն
13 αb այս մեծի / α անահիտ
14 αβabdԱԲԶ տիկնոջ / g տիկնուջ
14 βabd ազգի / g ազգին
14 α մերում
14 աա^{2}ա^{3}ա^{4} չիք և կեցուցիչ զոր—մեծին արին արամազդայ (ս. 17)
14 α թագաւորք ազգաց պատուեն / βb թագաւորքն / ԱԲԶ ամենայն թագաւորք
16 β զգաստութեանց / bg զգաստութեանց / ԱԲԶ սգաստութեանց
16 b և բարերար
16 αβabdԱԲԶ բնութեան մարդկան
16 g չիք բարերար ամենայն մարդկան բնութեան
17 βadg չիք է
17 a արամաստայ / b արամազդայ

54 Ասէ Գրիգորիոս. «Ես քեզ միամտութեամբ վաստակեցի. ինձէն երբեք զիմ վաստակս ապախտ ոչ արարից. զի և գրեալ է յԱստուծոյ, եթէ «Ծառայեսցեն մարմնաւոր տերանց». զի այնմ տէր է հատուցանող բարեաց. զի ոչ ինչ ակն ի քէն ունէի եթէ հատուսցես ինձ, այլ յԱրարչէն, որոյ են ստացուածք իւր, երևելի և աներևոյթ արարածք ամենայն։

55 «Այլ վասն որոյ ասեմ, թէ նեղութիւն յաճախեմ քեզ փոխանակ կենացդ՝ հանելով զիս յայսց կենաց ահա յաճախես ինձ զպատրաստեալ ուրախութիւնն Քրիստոսի. այն որոյ տէրութիւնն յաւիտենից է, և արքայութիւնն ոչ անցանէ, և բարիքն ոչ պակասեն։ Եւ փոխանակ պատուին որ ասես անարգանս՝ շնորհես ինձ զպսակին հրեշտակաց, փառաւորչաց Արարչին իւրեանց ցնծութեամբ։

56 «Եւ որ ասեսդ, թէ փոխանակ բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ ի բանտ և ի կապանս արկանեմ՝ երանի է ինձ, զի առից յանձն զօրինակ կապանաց Տեառն իմոյ. և ընդ նմին ուրախ եղէց և ցնծացայց յաւուր գալստեան նորա։ Եւ մերժելով ի քոց բազմականացդ՝ ահա արկանես

3. Եփես. Զ, 5:

1 αβad ծառայեցի, փխ. վաստակեցի
1 αβabdg և ինձէն
2 Ա երբեք / g չիք երբեք
2 α վաստակն
2 α ոչ արարից / βabdԱԲՁt ոչ արարի
3 αβadg թէ
3 αβabdg զի և / ԱԲՁt որպէս և
3 dԱՁ յայնմ
4 b բարեացն
4 αβabg զի և ոչ ինչ / ԱԲՁ զի ես ոչինչ
4 αβabdg ի քէն ակն
4 ԱԲ ունէի ի քէն / dԱԲ թէ
4 αβa հատուսցես / bdԱԲՁt հատուցանես
5 Ձ ստեղծուածք, փխ. ստացուածք
5 αβabdg չիք իւր
5 βabdg երևելիք և աներևոյթք արար...
5 ww²w³ չիք արարածք ամենայն։ Այլ վասն—լինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ (br. 33, s. 2): Եւ սրանից յետոյ շարունակում են խիստ համառօտելով եւ թռչելով՝ ուստի սրանց միջից նշանակում եմ միայն ուշադրութեան արժանի կէտերը, տարբերութիւնները:
7 αβabd ասես
7 dg եթէ / αβab թե
7 βad յաճախեմ քեզ նեղութիւնս / αβabdgԱԲՁ նեղութիւնս / αbg չիք քեզ
8 b կենացն (հանելով)
8 d հանելոյ
8 bg յայս / d յայսոց / ԱԲՁ յայսմ կենացս
8 α ահա յաճախես / βabdԱԲՁt չիք ահա
9 α ուրախութեանն / s արքայութիւնն, փխ. ուրախութիւնն
10 g արքայութիւն
10 ԱԲՁ բարութիւնքն, փխ. բարիքն
10 βԱԲՁ ոչ պակասին
10 Ա փոխանակն / Ձ փոխան
10 g չիք պատուին որ ասես / ԱՁ ասեն
11 g անարգանացդ
11 a զպսակ, փխ. զպսակին / bg զպսակս / d զպսակս
11 ag հրեշտակացն / βbd հրշտակացն (d յաճ.)
12 βabd փառաւորչացն / g չիք փառաւորչաց արարչին իւրեանց ցնծութեամբ
13 z չիք և որ ասեսդ թէ—և մնեներեան որք յուսացեալ են ի նոսա (Պարբ. 67)
13 αβad ասեսդ / bԱԲՁt ասես
13 d էթէ (յաճ.) / b չիք թէ
13 αβabdԱԲՁg փոխանակ / t փոխան
14 ԱԲՁ բանդ և կապանք
14 ԱԲՁ չիք արկանեմ
14 d երանելի է
15 ԱԲՁ ցնծացայց յուրախութիւն նորա. և
15 ԱԲՁ չիք յաւուր գալստեան
16 b մերժելով զիս
16 β ի քոյ / ab ի քոց
16 α բազմականաց / Ա բազմականացդ
16 Ա ահայ (յաճ.)

ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ Աբրահամու, և ընդ արդարսն ամենայն, որ ուրախ լինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ։

57 «Եւ որ սպառնասդ ինձ մահու՝ ահա խառնես զիս ի դասսն Քրիստոսի, ուր են ամենայն կոչեցեալքն, հարքն և արդարք, և մարգարէքն և առաքեալքն, մարտիրոսքն և ամենայն ընտրեալքն։

58 «Այլ որ ասեսդ, եթէ մահուամբ գլոյս հատանեմ կենացդ՝ որպէս քո յոյսդ հատեալ է, և ամենայն աստուածապաշտաց և աստուածասիրաց յոյսն զօրացեալ է։ Իսկ որ միանգամ են իբրև զքեզդ, որ պաշտէք զկուռս համերս և անշունչս, ձեռագործս մարդկան՝ արդարև իսկ էք յուսահատք ի ճշմարիտ կենաց անտի Աստուծոյ։

59 «Այլ զոր դուդ կոչես մեծ Անահիտ տիկին՝ լեալ իցեն արդեօք մարդիկ ոք յայնժամ երբեմն ժամանակի։ Քանզի դիւցապաշտ կախարդութեամբ զմարդիկն որ յայնժամն էին, ցնորիւք կերպս ի կերպս լինելով դիւացն՝ հաւանեցուցին մեհեանս շինել և պատկերս կանգնել և երկիր պագանել։ Որ ոչ իսկ են, ո՛չ չար և ոչ բարի ումեք ինչ կարեն

1 α բազմական առ հաւր
1 αβadg հաւատոյ / ԱԲՁ հօտոյն
3 ԱԲՁ սպառնաս
4 α ուր են իսկ առաջինքն ամենայն հարքն և մարգարէքն և առաքեալքն ամենայն և մարտիրոսքն
4 b են այն կոչեցեալք / Ձ կոչեցեալսն
4 βadԱԲՁ արդարքն
4 b չիք և (մարգարէքն) / g չիք հարքն և—և առաքեալքն / βad չիք առաքեալքն
5 ag [a և] մարտիրոսքն / b և մարտիրոսքն
5 b չիք և ամենայն ընտրեալքն
6 βabd ասեսդ / αԱԲՁt ասես
6 αβabdԱԲՁ ասես(դ) դու
6 ԱԲՁ թէ
6 b մահուամբ որ
6 α գլոյսն / ԲՁ գլոյս քո / β գլոյսդ
6 abg հատանեմ [b հատանէ] գլոյս
6 α զկենացդ / ԱԲՁ ի կենաց / b կենաց ածեմ ի վերայ քո որպէս
6 αβabdԲ որպէս քո [a և քոյդ] իսկ (յոյսդ)
7 a յոյս
7 a աստուածապաշտից
8 αβabdg յոյս
8 α է զաւրացեալ / β հատատեալ է, փխ. զօրացեալ է / g չիք է
8 g էին, փխ. են
8 ԱԲՁ որպէս և [Ձ որպէս], փխ. իբրև
8 αβabdԱԲ զքեզդ / Ձ քեզդ / t զքեզ
8 g պաշտեն
9 Ձ անշունչ / b զձեռագործս
9 αβabd արդարև իսկ էք յուսահատք / ԱԲՁ իսկ յուսահատ էք / t արդարև յուսահատ էք / ww²w³ չիք արդարև իսկ էք յուսահատ—պահանջէլ յամենեցունց առհասարակ (Պարբ. 60)
11 ag դու / b չիք դուդ
11 ԱԲՁ լեալ էին
12 βad մարդիկ [a մարդիկք] ոք արդեւք / g չիք արդեօք
12 αԱԲՁg որք, փխ. ոք
12 g յերբեմն
12 ԱԲՁ չիք ժամանակի / b ժամանակին
12 βabd և քանզի / α վասնզի / g և, փխ. քանզի
12 βabdg դիւցապաշտ
12 αβabdg կախարդութեամբն
13 αbg զարհուրեցուցին [b զարհուրեցուցանէին] զմարդիկն [b զմարդիկ] / ԱԲՁ զմարդիկ
13 αg որ [g որք] յայնմ ժամանակի էին / b որ յայնժամ մարդիկ էին / βad յայնժամ
13 a ցնորաւք
13 αdg [α և] կերպս կերպս / ԲՁ իկերպս կերպս
14 α լինել / b լեալ
14 αb հաւանեցուցանէին / βad հաւանեցեալ
14 βad շինեալ [βd և] պատկերս
14 βd կանգնեալ
14 αβad չիք և երկիր պագանել
15 αabdgԱԲՁ որ ոչինչ իսկ
15 abdԱԲՁ են որ ոչ չար / α չիք ոչ չար և ոչ—գթշնամանիս իւրեանց (br. 34, s. 2)
15 βabd ումեք ինչ / aԱԲՁt չիք ումեք / ԱԲՁg չիք ինչ

անել. ո՛չ պատուել կարեն զպաշտօնեայս իւրեանց, և ոչ անարգել զթշնամանագիրս իւրեանց. զոր դուքն ցնորեալ պաշտէք յափշութիւն մտաց ձերոց: Եւ փոխանակ Աստուծոյ, յորոյ ի բարիս վայելէք՝ պաշտէք զփայտեղէնս և զքարեղէնս և զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս, զոր Աստուծոյ կարգեալ է ի սպաս և ի պէտս և ի փառաւորութիւն մարդկան:

60 «Իսկ ինձ լիցի ամենայն հնազանդութեամբ և ամենայն միամտութեամբ և երկիւղիւ պաշտել զԱստուած արարիչ և զՈրդին հաստիչ և զՀոգին կազմիչ արարածոց, որ արար զամենայն, և եղծանել կարէ, և դարձեալ նորոգէ ողորմութեամբ իւրով: Այլ մեր կեանքս չեն յուսահատութեամբ. զի պաշտեմք զկենդանին, որ կարող է կենդանութիւն տալ մեզ, յորժամ և կամի. զի թէպէտ և մեռանիմք՝ կենդանի եմք: Զի որպէս որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց՝ և մեզ եցոյց օրինակ կենդանութեան յարութեամբն իւրով. զի որ մեռանիմքս վասն նորա՝ լինելոց եմք կենդանիք, յորժամ յայտնեսցի թագաւորութիւն Արարչին առ արարածս իւր, յորժամ խնդրեսցէ զվրէժ ամբարշտութեան, անաչառ դատաստանաւն ստուգութեամբ պահանջել յամենեցունց առ հասարակ»:

1 g տանել մարդկան
1 Ձ կարեն տանել զպաշտօնս
1 Ա զպաշտօնեայս
1 βabdg անարգել կարեն
2 g զթշնամագիրս / n զթշնամանիչս
2 αβabdԱԲՁg և [bԱԲՁg չիք և] դուք
2 a ցնորել
2 b պատուէք, փխ. պաշտէք
2 βad յափշութեան [a յափշութեն] (սպս.) / bԱՁ յապշութիւն / s յափշտակութեամբ, փխ. յափշութիւն
3 d որոյ, b յորոց, ԱՁ որ, փխ. յորոյ
4 αβabdg պատուէք [βd պատուես], փխ. պաշտէք
4 αβabd զքարեղէնս [α զքարեղէնս] և զփայտեղէնս [ab և զփայտեղէնս] / ԱԲՁ չիք զփայտեղէնս
4 g զքարեղէնս և զոսկեղէնս / ab զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս / βadԱԲՁ չիք և զոսկեղէնս / βad չիք և զարծաթեղէնս
5 b աստուած
5 a կարգել է / α պարգևեալ է, փխ. կարգեալ է
7 ԱԲՁ իմաստութեամբ, փխ. միամտութեամբ / g չիք և ամենայն միամտութեամբ
8 β զարարիչ / g զարարիչն
8 a զորդի
9 a զհոգւին
9 ԱԲՁ ամենայն արարածոց
9 αb կարող է
10 g ողորմութեամբն
10 g այլ մեր կեանք
10 bg ոչ են
11 αβabdg զի պաշտեմք / ԱԲՁt և, փխ. զի
11 g զկենդանին աստուած
11 αβabdg որ և մեզ կարող է [a կարող է մեզ] զկենդանութիւն [αb կենդանութիւն] տալ, յորժամ
12 b կենդանանամք
13 ԱԲՁ և որդին
13 αβbdgs եկեաց [β եկաց, ուղղուած եկեաց] / aԱԲՁt եկաց
13 ԱՁ օրինակս
13 β կենդանութեանն
14 βad յարութեանն / g յարութեան
14 βadg չիք իւրով / b չիք յարութեամբն իւրով
14 αβadg որ [a որք] մեռանիմք / b որ և մեռանիմք
14 g լինիցիմք
15 αβadԱԲՁ կենդանի
16 g խնդրիցէ
16 α վրէժս / βad վրէժ / b զվրէժս
16 b ամբարշտութեան մարդկան
16 ad և անաչառ
17 adg դատաստան / βs դատաստանաւ / α դատաստանաւն / ԱԲՁt դատաստանն
17 αβbdg ստուգութեան / s ստուգութեանն
17 b պահանջեալ / αβadԱԲՁt պահանջել

61 Աբրայ ասէ. «Որ ասացերդ, թէ ի քէն ակն ոչ ունէի և ոչ պիտի իսկ՝ ես գիտեմ զի մահ խնդրես դու և անդէն ի գերեզմանի զհատուցումն քեզ, ուր են իսկ առաջինքն որ մեռանն. փաղփաղակի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիցիս երթալ: Կամ ո՞վ այն Քրիստոսն իցէ. ցոյց ինձ, զի գիտասցից. ո՞ այն որ իցէ հատուցանող վաստակոցն քոց, զոր կոչես դու արարիչ. միթէ նա՞ որ իցէ շահապետ գերեզմանաց, որում դուն ցանկաս հասանել, կամ բանդակալ կապանաց քոց նա՞ իցէ արձակիչ:

62 «Եւ ո՞ւր իցեն արդեօք անպակաս ուրախութիւնքն զոր ասես, և կամ զի՞նչ գալուստն իցէ, ոչ գիտեմ. կամ զի՞նչ հրեշտակք իցեն, զոր ասես, կամ զի՞նչ յոյսն ձեր իցէ և մեր յուսահատութիւնն. ասէ, դու ասա ինձ զայս ամենայն մեղմով: Այլ ոչ թողից քեզ զանարգանս դիցն զոր թշնամանեցեր զնոսա. զի ասացեր, բանս, մարդիկ են, և ի մահկանացու բնութիւն իջուցեր զնոսա. և անհնարին թշնամանս զոր եդեր դիցն և կամ մեզ իսկ թագաւորացս. զի ասացեր, եթէ խելագարք են թագաւորք որ պաշտեն զնոսա»:

63 Գրիգորիոս ասէ. «Քրիստոս է որդի Աստուծոյ, յորոյ ի ձեռն արար նա զաշխարհս և կազմեաց. դատիչ կենդանեաց և մեռելոց, տէր և հատուցանող բարերարացն բարիս և չարարարացն չարիս միանգամայն:

1 g չիք որ ասացերդ թէ—ընդ նմին և զայլ (Պարբ. 68, եր. 38, տ. 9)
1 βad ասացեր
1 αb եթէ
1 βad չունէի
1 b ոչ պիտի. իսկ ես
2 αβad զմահ
3 α քո, փխ. քեզ
3 βad ենն
3 ԱԲՁ չիք իսկ
3 α մեռան
4 βad կամիցիս
4 βads կամ ո այն
5 α ով, փխ. ո
5 βad ով այն որ իցէ հատուցանողն / αԱԲՁt չիք որ
5 βadԱՁ վաստակոց
5 b կոչեսն
6 βd մի եթէ նա
6 ԱԲՁ չիք որ
6 bԱԲ դու
7 b և կամ
7 β կապանացն (արդ)եւք որ նա իցէ / ԱԲՁ կապանաց նա որ իցէ / d կապանացն քո / a որ, փխ. քոց / βab չիք քոց / b նա՞ որ իցէ
7 α արարիչ, փխ. արձակիչ
8 αβb արդեւք
9 α չիք և (կամ)
9 ԱԲՁ չիք կամ (զի՞նչ գալուստն)
9 αβabd գալուստն իցէ / միւսները է
9 ԱՁ չիք կամ զի՞նչ հրեշտակք են զոր ասես / αbԲ հրեշտակքն / βabd իցեն / միւսները են
10 a և կամ
10 ԱԲՁ իցէ յոյսն ձեր
10 βԲ յուսահատութիւն
11 αβabdԱԲՁ ասա [α ասա ինձ] դու
11 βad և այլ
11 ԱՁ զքեզ
12 βd բան / ԱՁ բայ / t բա
12 βabd եին
13 αb թշնամանացն / βad թշնամանացդ
13 ab եդեր / αβdԱԲՁt եդիր
14 a չիք և
14 a և ի մեզ իսկ ձկտեցար, զի
14 βbdԱԲՁ թագաւորաց
14 αβabdԱԲՁhn թե
14 αβabdhn խելագարք / c խելառարք / ԱԲՁt խելարք
16 αβabd ասէ գրիգորիոս
16 Ձ որդի է
16 βabdԲ յորոյ ձեռն
17 αb իսկ նա արար / βad արար իսկ նայ
17 b թագաւոր, փխ. դատիչ
17 α և տէր
18 βabdԱԲՁn բարեկամացն
18 αβabdn և չարակամացն [d չարկամացն]
18 α զչարիսն
18 ԱՁ միանգաման

64 «Նա, որպէս ասացեր իսկ դու, արդարև շահապետ է գերեզմանաց և պահապան. զի իբրև մեռաւ նա կամօքն իւրովք և եմուտ ի գերեզման, որ պահէ զոսկերս ամենայն մարդկան, և յարութեամբն իւրով եցոյց և յայտնի արար զյարութիւն մեռելոց. զի ինքն իսկ է յարութիւն և կեանք, և յարուցիչ և նորոգիչ ամենայն մարմնոց. և պահէ զշունչս մարդկան կենդանիս: Վասն զի նա ինքն է կենդանութիւն, զի նորոգեսցէ զշունչս մարդկան՝ զգեցեալ նովին մարմնով. և ապա յայտնի արասցէ ըստ իւրաքանչիւր վաստակոցն զիւրաքանչիւր հատուցմունս. զի նա արձակեսցէ զկապեալս ի տանէ կապանաց կապապաշտութեան, որ կապեալ են ի մեղս, և խզեսցէ զշղթայս անօրէնութեան՝ որ են իբրև զփեղգ: Իսկ յայդպիսի կապանաց, զոր դուդ ասացես՝ սովոր է յայտնել զողորմութեան զշնորհս և փրկել զյուսացեալս իւր:

65 «Եւ անպակաս ուրախութիւնքն այն են, յորժամ զիւր սիրեցեալսն և զկոչեցեալսն և զհրաւիրեալսն և զպատուիրանապահսն անմահացուսցէ յիւր աստուածութիւնն, և զմեղաւորսն անմահացուսցէ ի տանջանսն յաւիտենից: Եւ գալուստն այն է, յորժամ գայցէ առնել զայս ամենայն: Եւ հրեշտակքն այն են, որ սպասաւորքն են նորա մեծութեանն և աստուածութեանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն:

1 b նաև
1 αβabd ասացերդ
1 αβabd [b և] արդարև իսկ [b չիք իսկ] շահապետ
2 αβabdԱԲՁ և պահապան [α իսկ] է [d չիք է] գերեզմանաց զի
2 d զի է իբրև
2 αβabdԱԲՁ կամաւք
2 βad չիք իւրովք
2 b ի գերեզմանն
3 αβabd որ պահէ / ԱԲՁt և պահէ
3 αβ զամենայն ոսկերս մարդկան
3 a եցուցց / d եցոյց (շաs յաճ.)
4 b իսկ արար
4 α զյարութիւն ամենայն մարմնոյ
4 βa էր
5 βbԱՁ մարմնոյ / Բ մարդոյ, փխ. մարմնոց / α մեռելոց, փխ. մարմնոց
5 βabd ̃որ և պահէ
6 β կենդանի
6 αβad չիք նա
6 β ինքն իսկ է
7 ԱԲՁ մեր, փխ. մարդկան
8 α չիք իւրաքանչիւր / d զքաստաքանչիւր
8 αaԱԲՁ վաստակոց
9 αabd և զի / β և նա
9 α արձակէ
9 β զկապեալսն
10 β կապեալսն են / ad կապեալք են / bs կապեալ գնին
10 b անաւրէնուէն (պաs.)
10 αβabdԱԲՁ որք
10 βad ենդ
11 ԱԲՁ յայնպիսի
11 b ի կապանացդ
11 ԱԲՁ քոյ զոր / αβad որով, փխ. զոր
11 b դու
12 ԱԲՁ զողորմութիւն իւր (չիք զշնորհս)
12 α շնորհս / βad շնորհն / b շնորհսն
12 βad փրկել
13 βbԱԲՁ ուրախութիւնք
13 αβabdԱԲՁ անդ լինին, փխ. այն են
13 a յորժամ զսիրեցեալսն
14 Ձ կոչեցեալսն
14 α չիք և զհրաւիրեալսն
15 b աստուածուէն (պաs.) / Ա աստուածութիւն
15 βad զմեղաւորս
15 adԱ ի տանջանս / d և ի տանջանսն
16 αβabd յաւիտենականս
16 d զալուստ
16 βabdԱԲՁ ինքն այն [b այն (պաs.)] է
16 αβabdԱԲՁ զա
16 d առնէ
17 β որք
17 αβab սպասաւորք / Ա *սպօոր
18 α չիք և աստուածութեանն
18 β մշտընջենակին / abd մշտընջենականին / ԱԲՁ մշտընջենականի
18 βbdԱՁ արքայութեան

66 «Իսկ մեր յոյսն այսմ ակն կալեալ սպասէ. և ձեր յուսահատութիւն այն է, զի ոչ ճանաչէք զԱրարիչն ձեր, որ պահանջէ ի ձէնջ վասն այնորիկ, զի ոչ ելէք ի խնդիր տեառն Արարչին ձերոյ, և ոչ ծանեայք զնա: Արդարև իսկ իբրև զձիս եղէք կամ իբրև զջորիս, զի ոչ գոյ ի նոսա իմաստութիւն, և քան զեզն և զէշ ևս պակասամտագոյն գտայք, զի ոչ ծանեայք զձեր հաստիչն. որ ի ժամանակի իւրում ի սանձս և ի զանդանաւանդս ճմլեսցէ զկզակս ձեր, որ առ նա դուք ոչ մարթայցէք մերձենալ:

67 «Այլ զոր ասացերն, թէ զիցն թշնամանս եդիր, զինչ ինչ արդեօք իցէ նոցա այն թշնամանք՝ որ երբեք և պատուելոյն ուրուք գնաս ոչ զգան. զի ի ձեռաց մարդկան են ստեղծեալք, և ի խելացնոր կարծեաց յերազոց իցեն հաստեալք և եղեալք: Քանզի յանդրիագործ պատկերաց առաջին մարդկանն հրապուրեցան գործել զայն, յոր և անդէն իսկ մոլորեցան, կուրացեալք ի լուսոյ Արարչին: Իսկ որ զնոսայն պաշտեն՝ յիրաւի են իբրև զանասունս. զի «Բերան է նոցա, և ոչ խօսին. աչս ունին, և ոչ տեսանեն. ականջս ունին, և ոչ լսեն. ունչս ունին, և ոչ հոտոտին. ձեռս ունին, և ոչ շօշափեն. ոտս ունին, և ոչ գնան, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա: Նման նոցա եղիցին որք արարին զնոսա, և ամենեքեան որք յուսացեալ են ի նոսա»:

4 Հմմտ. Սաղմ. ԼԱ, 9. / 5 Ես. Ա, 3. / 6 Սաղմ. ԼԱ, 9. / 19 Սաղմ. ճժԴ, 58. ճԼԴ, 16—18.

1 αβabd յոյսն / ԱԲՁt յոյս
1 b այնմ
1 a կալեալս
1 αab յուսահատութիւնն
2 βd զարարիչ
2 αs ի ձէնջ զոգիս ձեր
3 βb այսորիկ / ԱԲՁ այդորիկ
3 αb տեառնն
3 b և արարչին
4 αβabd արդարև իսկ / ԱԲՁt չիք իսկ
4 a եղաք
4 βad չիք իբրև (զջորիս)
5 αԱԲՁ չիք ևս
5 αβabdn պակասամտագոյն / ԱԲՁst պակասագոյն
5 s գտայք մաուք, զի
6 s ի սանձս մերժեսցին կզակք ձեր
7 Ա զանդանոանդս (շաs յաճ.)
7 αβabdԱԲՁ չիք դուք
7 βdԱԲՁ ոչ մարթայցէք / a ոչ մարթէք
9 Ձ որ
9 βd ասացերդ / b ասացեր
9 α զինչ ինչ արդեւք էին այն նոցա թշնամանք / αβabd էին / b նոցա արդեաւք այն / Ա չիք ինչ / βadԱԲՁt չիք արդեօք
10 ԱԲՁ պատուելոյ / αβabd ուրուք զնոսա / ԱԲՁt զնոսա ումեք
11 ԱՁ զգայ նա
11 βad մարդկանէ [β ի մարդկանէն] են
11 βadԱՁ ստեղծեալ զի ի խելացնոր / bԲ ստեղծեալք, զի ի խելացնոր
11 α չիք և ի խելացնոր կարծեաց—կուրացեալք ի լուսոյ արարչին (s. 14)
12 βabd և ի յերազից [b յերազոց] են հաստատեալք [d հաստեալք] / ԱԲՁ յերազի
12 a չիք և եղեալք
12 βab անդրիագործ / ԱԲՁs գործ, փխ. յանդրիագործ
13 b առաջի
13 βad որ և / b յոր և / αt և յոր / ԱԲՁ չիք յոր
14 βabdԱԲՁ ̃կուրացեալ
14 α զնոսա / Ա զնա (պաs.) այն / Ձ զնոյն (պաs.) / βad զայն / b զայս
16 α չիք ունչս ունին—որք յուսացեալ են ի նոսա (s. 19)
17 Ա խօսօսին / β ոտն
18 s բարբառ ի կոկորդս, փխ. շունչ ի բերանս
18 βabd ոյք, ̃փխ. որք
18 ԱԲՁ ̃արարիչքն նոցա, փխ. որք արարին զնոսա
18 a չիք և
19 bԱԲՁ որ, փխ. ոյք

68 Զ. Յետոյ սկսաւ Թագաւորն և ասէ. «Բանիցս անգամ ասացեալ է քեզ խրատ և պատուէր, զի մի երկրորդեսցես առաջի իմ զհատուածս բանիցդ առասպելաց, զոր յօդեալ և ուսեալդ ես, զոր ոչ վայել է քեզ խօսել. վասն որոյ ես խնայեցի ի քեզ՝ իբրև ի վաստակաւոր, զի եկեսցես ի կարգ ուղղութեան՝ պաշտել զդիսն: Զորոց դու առեալ զնոցա պատիւն՝ ումպէտ կարդաս արարիչ. և որ են իսկ ճշմարտիւ արարիչ՝ թշնամանես, և զմեծն Անահիտ, որով կեայ և զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց. և ընդ նմին և զմեծն և զարին Արամազդ, զարարիչն երկնի և երկրի. ընդ նմին և զայլ աստուածսն կոչեցեր անշշունչս և անմռունչս. և ի մեզ ես ձգեցար զնել թշնամանս, համարձակեցար ասել ձիս և ջորիս: Եւ քանզի զամենայն թշնամանս յաճախեցեր, մինչ իշխեցեր ես մեզ ասել անասունս՝ արդ ես արկից զքեզ ի տանջանս և եդից զանդամանդ ի կզակս քո. զի գիտասցես եթէ ի սոյն բանից քոց, զոր յաճախեցեր առաջի իմ ասել՝ վաղվաղակի եղեն քեզ ար-

1 αԱԲԶs Թագաւորն / βabdt Թագաւոր
1 d անգամ
1 d առեալ, փխ. ասացեալ
1 βd չիք է
2 a զհատուածդ / Զ զյատուածս
3 a առասպելացդ
3 αβabd չիք և
3 αβabdԱԲԶ ուսեալ ես
3 αծԱԲԶ ոչ
3 αծ վայել է / βd վայել էր / t վայելէ
4 α խաւսել քեզ
4 α ի վաստակաւոր և իբրև ի սիրելի, զի
5 s զդիւսն, փխ. զդիսն
5 ծd զորոյ
6 βa զպատիւն
6 ծ որ ումպէտ / s զայլ ոմն, փխ. ումպէտ
6 Զ արարիչն
6 β չիք և
6 βad էնն
6 βa ճշմարիտ
7 αԱԲԶ չիք և (զմեծն)
7 ԱԶ բզմեծ անահիտն
7 χabdԶ կայ [χa կեայ] իսկ
8 aԱԲԶ չիք և (ընդ)
8 ԱԲԶ չիք և զմեծն
8 aծ չիք և (զարին)
8 a արամաստ / s արամազդ
8 βabdԱԲԶ զարարիչ
9 αβad երկնից
9 abd և ընդ
9 βad զաստուածս
9 g վասն զի զաստուածսն *անշունչս անմռունչս կոչիցես և զմեզ ձիս և ջորիս և զամենայն թշնամանս յաճախեցեր մինչև կոչել զմեզ անասունս, արդ ես / χabg անշաւնչս / Զ անշրթունս, փխ. անշշունչս
10 βd և մեզ ես ձգեցար / ծ և ի մեզ իսկ ձկեցար / a ձգեցար / ԱԲԶt ձկեցար / ԱԶ չիք ես
10 a զնել անարգանս
11 Զ զջորիս
11 αծ մինչև
12 ծԱԶ և, փխ. ես / βadԲ չիք ես
12 aԲ ասել մեզ
12 α անասունս ասել
12 d արդէն արկից / ծԱԲԶ արկից [ծ և արկից], փխ. եդից
13 χa զանդամնաւսն / ԱԲ զադամնա-ւանդս / Զ զանդամանաւանդս
13 s գիտասցես զզաւրութիւն բանից քոց
13 βad թէ զոր [β զորս] սոյն [β զուն] բանիցն [β ի բանիցն] քոց որ յաճախեցերն ասել առաջի իմ [β չիք իմ] եղեն / αծ թէ [α եթէ] զորս [ծ զոր ինչ] ի բանիցն [α ի բանից] քոց յաճախեցեր [ծ որ յաճախեցերն] ասել [α չիք ասել] առաջի իմ վաղվաղակի [ծ չիք վաղվաղակի] եղեն / g թէ քոյին բանից քոց / ո թէ զորս ի բանիցն / ԱԲԶ եթէ զոր ի սոյն / ԱԲԶ յաճախեցեր ասել առաջի իմ / g չիք ասել
14 s վաղվաղակի յաւելան քեզ *յաւ-գիւնքն. և / միայն χs ունին վաղ-վաղակի / ԱԲԶ չիք քեզ / βabdg արդիւնք

գիւնքն: Եւ այս, ասէ, մեծ է ինձ, որ խօսեցայս ընդ քեզ և մեծարանս եդի քեզ, և դու ետուր ինձ պատասխանի իբրև ընկերի»:

69 Եւ ետ կապել զնա ձեռս յետս, և արկանել զայլ ի բերան նորա. և ետ կախել շառաշեղս ազի ի վերայ ողին նորա, և տալ գելոյս կրծից նորա, և արկանել առասանս ի կապս կրծից գելարանացն, կապել և համբառնալ ի բարձրաւանդակ տանիս ապարանից որմոյն մենքենայիւք: Եւ կայր պրկեալ կապեալ այնպէս զաւուրս եօթն: Եւ յետ եօթն աւուրն ետ հրաման, և լուծին զնա ի չարաչար և ի զառն կապանացն, և ածին կացուցին առաջի նորա:

70 Սկսաւ հարցանել զնա, թէ «Զիա՞րդ կարացեր ժուժալ, տոկալ, տևել, մնալ և հասանել մինչև ցայսօր: Եւ կամ առ՞ր զչափ, թէ արդարև իբրև զէշ և իբրև զջորի այնպէս բառնձնեալ բեռինս պահեցեր և եռե-զակալ կացեր դու բեռամբդ հանդերձ: Վասն զի իշխեցեր դու թշնամանել զդիսն թէ անշարժ են՝ վասն այսորիկ հասուցին քեզ զայսպիսի պատուհաս: Իսկ արդ՝ եթէ ոչ առցես դու յանձն պաշտօն տանել դիցն,

1 α և այս մեծ է, որ խաւսեցայս ընդ քեզ / abdg զոր / ծ խաւսեցայս / βadԱԲԶt խաւսեցայ
1 g չիք և մեծարանս եդի քեզ
2 g չիք դու
2 αβabd և ետուր դու ինձ [a ինձ դու]
2 αԶg իբրև [α որպէս] ընդ ընկերի [Զ ընդ զերի]
3 βadԲg ի յետս
3 βծdԱԲԶs և հարկանել
4 dԲԶ կապել
4 α շառաշէզս / ԲԶ շառայշեղս / g շա-ռաշիւղս
4 ԱԲԶ ազան
4 α գելս, β զալոյ, a գելոյ, d զայլոյ, ո զայլս, hww^2w^3 գել, փխ. գելոյս
5 χaծԱԲԶg տասան / s արասան / βd տասասան
5 ԱԲԶ ի կապանս / ծԱԲԶ կրծիցն
5 ծ զգելարանացն կապելոյ և բառնալ ի բարձրաւանդակ / ԱԲԶ գելարա-նաց / a ի բարձուանդակ / g ի բարձունդակ
6 g տեղիս, փխ. տանիս
6 α ապարանիցն որմոց / a որմոյն
7 βabdԱԲԶ մեքենայիւք (մեքենաւիք)
7 α և կայր նա կախեալ զաւուրս / g և կայր կախեալ այնպէս աւուրս / ww^2w^3 և կայր այնպէս կախեալ զմի ոտանէն աւուրս եւթն / βabd աւուրս / Ա եաւթն / Զ աւուրս է / βad չիք կապեալ
7 ԱԲԶ յետ եաւթն աւուրն ետ լուծանել զնա / d աւուր / a հրա-ման ետ / ad չիք զնա
8 αծԱԲԶg տանջանացն, փխ. կապա-նացն / β կապարանացն
9 αβabdg կացուցին զնա
10 α ժուժել / a ժուժկալ
11 βabdԱԲԶ մնալ տևել / α չիք մնալ
11 αβabdg չիք և (հասանել)
11 βa յայսաւր / d այսօր
11 g և թէ արդարև առ՞ր զչափ և իբրև զէշ կամ որպէս զջորի
11 s զչակ, փխ. զչափ
11 αβ արդար
12 ԱԲԶ չիք իբրև (զջորի)
12 ծ այն, փխ. այնպէս
12 χabdԱԶg բառնձնեալ / s առնձեալ / βԲt բառնձեալ
12 ԱԲԶ կրեցեր, փխ. պահեցեր
12 αβԱԲԶ ընդ եռեզակալ / a ընդ եռեզակ կալ / ծ ընդեռանդեկեալ / d ընդէր տեղեկանալ (առաջին ա'ի վրայ ջնջման նշանով / hsww^2w^3 և զետեղացեալ / ո ընդ զետեղեկեալ / t ընդատեղակալ
13 g կացերդ, չիք դու
13 αβabd բեռամբքն
14 βd եթէ / αծgԱԲԶ անշարք են
14 βabdԲg այնորիկ
14 a հասոյց
14 αβabd զայգպիսի
15 a պատուհասդ / ծԱ պատուհասս
15 αβabd ասցես / ԱԲԶ առնուցուս / t առնուս
15 α չիք դու
15 d պաշտաւն / a պաշտաւն: Այստեղ ընդհատվում է a-ն, որ լրացնում ենք c-ից, իբրև առաջադրութիւնից:

և յաճախեսցես դու ի նոյնպիսի թշնամանս աստուածոցն՝ և այլ ևս չարք չարչարոյն անցք անցանիցեն ընդ քեզ»:

71 Գրիգորիոս ասէ. «Վասն զիցն թէ ասես, զոր կոչես դու աստուածս՝ ստոյգ իսկ են հաստուածք. վասն զի հաստեալք են ի մարդկանէ, և եղեալք պատկերք ի ձեռաց ճարտարի. ոմն փայտեայք են և ոմն քարեայք. ոմն են պղնձիք և ոմն են արծաթիք և ոմն ոսկիք. ոչ խօսել նոցա երբեք և ոչ իմացեալ և ոչ զմտաւ ինչ ածեալ, ոչ վասն քո և ոչ վասն իմ: Եւ դու ինքնին իսկ քեզէն վկայես ինձ, թէ ոչ երբեք ասացեալ է նոցա ցքեզ զայդ վասն իմոյ տանջելոյս ի քէն. և կամ ընաւ արդեօք իմացին քարինք անմռունչք զցաւս մարդկան:

72 «Այլ վասն որոյ կապեցեր ինձ աղ, զի կառեցայց ես կապանօք՝ յուսամ ես ի Տէրն իմ, որոյ են ստացուածք իւր երկինք և երկիր, և յՈրդին համագործ և ի Հոգին բարեխօս, զի համեմեսցեն զանհամութիւնս իմ ստուգութեամբ աղիւն ճշմարտութեան որ ոչ անցանէ: Եւ ինձ տացէ

1 α յաճախես
1 βcd նոյնպիսի / bԱԲԶg նոյնպէս
1 b ի թշնամանս / g թշնամանել զաստուածսն / Զ աստուածոյն
1 αcԱԲԶ չիք չարք
3 βbdg չարչարոյնք
2 βd անց / g չիք անցք
2 c անցանիցին
3 αβbcdg ասէ գրիգորիոս
3 g զիցն զոր ասես թէ աստուածք են, ստոյգ իցեն հաստուածք / ԱԲԶ եթէ
3 b կոչեսդ / αb չիք դու
3 βd աստուած
4 vv²v²z ստոյգ հաստուածք են, վասն զի հաստեալք [v²z հաստատեալք] են ի մարդկանէ / bԲ հաստատեալք [Բ են] ի մարդկանէ
4 ԱԲԶ չիք և
5 βcdԱ եղեալ
5 ԱԲԶ ձեռաց
5 ԱԲԶ ոմն փայտեայ, ոմն քարեայ / b ոմն փայտեղէնք են և ոմն քարեղէնք / g քարեայք են / βcd և ոմն են [c չիք են] քարեայք և
6 αԱԲԶ ոմն պղնձի, [α և] ոմն արծաթի, [α և] ոմն ոսկի, ոչ / c և ոմն պղնձիք և ոմն են ոսկիք, ոչ / b ոմն պղնձիք և ոմն երկաթիք, ոմն արծաթիք և ոմն ոսկիք, ոչ / βd են ոսկիք
6 αbd խաւսել
7 ԱԲԶ չիք և ոչ իմացեալ / α ոչ իմանալ
7 ԱԲԶ չիք ինչ
7 αβbcd ածել [bcd ածեալ] ինչ [αbc չիք ինչ] վասն քո և / g չիք ոչ [վասն քո]
7 c և վասն իմ
7 g վասն իմ. զի աչս ունին և ոչ տեսանեն, ականջս ունին և ոչ լսեն, ունչս ունին և ոչ հոտոտին, բերան ունին և ոչ բարբառին, ձեռս ունին և ոչ շօշափեն, ոտս ունին և ոչ գնան, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա: Նման նոցա եղիցին, որք արարին զնոսա, ամենեքեան որք յուսացեալ են ի նոսա (Տես եր. 37, 8. 15—19)
8 β դուն
8 α դու ինքնին իսկ քեզէն / ԱԶ դու քեզէն / Բ դու քեզէն իսկ / bt դու ինքնին / βcd դու (β դուն) ինքնին իսկ
8 βd չիք նոցա / c յաւանեցիւմ նոցա /
9 βbcd ցքեզ / ԱԲԶt քեզ
9 b տանջելոյ
9 α ի քէն, կամ զի արդեւք
9 βbcd ընաւին / βbcdԱԲԶ իմացին արդեւք / b ընաւին իսկ իմացին արդեւք քարինքս անշունչք զցաւս / g ընաւ քարինք անշունչք իմացին զցաւս / αβbcdg անշունչք, փխ. անմռունչք / Զ անմռունչ
11 αβbdg կախեցեր, փխ. կապեցեր
11 g կառեսցես զիս
11 αβdg կապանօքն / bc կապանաւքս
12 cdg ի տէր
12 b իմ և յիսուս քրիստոս
12 ԱԲԶ չիք իւր
12 g երկիր և ամենայն որ ինչ ի նոսա, և
12 b չիք և
13 αbcg համեմեսցէ / s համեսցէ
14 αβbcdԱԲԶs ճշմարտութեան / t ճըշմարտութեամբ
14 αβbcd որ ոչն

զամենահեշտ լուծն խոնարհութեան թեթևութեան պարգևացն, որ ոչ անցանէ յաւիտեանս յաւիտենից. որ բարձրացուցանէ զխոնարհս իւրով մարդասիրութեամբն յայն յանապառ և յանվախճան հատուցմունսն, յանկէտ և յանժամանակն, յանթիւ յաւուրն ընտրութեան զարին մանկոյ եօթներորդին, իբրև հանգուցանէ զամենայն վաստակաւորս իւր և պարգևեսցէ իւրով մեծութեամբն:

73 «Իսկ որ պաշտեն զկուռս քարեղէնս՝ ասէ մարգարէն վասն նոցա, թէ «Իջցեն որպէս զվէմս ի ջուրս բազումս»: Իսկ որ զփայտակերտ բանդակեալսն պաշտեն՝ այսպէս ասէ վասն նոցա, թէ «Հուր վառեցաւ ի վերայ ամենայն փայտի ագարակի, և այրեսցէ զմեղաւորս, և մի ճիջցի»: Իսկ որ պաշտեն զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս՝ այսպէս ասէ. «Արծաթ նոցա և ոսկի նոցա մի կարասցէ փրկել զնոսա յաւուր բարկութեան Տեառն». որ կարողն է կախել նոցա բեռինս ծանրութեան և ամենայն զխմապարձաց և մեղաւորաց, որ իբրև զքեզդ իցեն ամբարիշտք»:

74 Ը. Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց կախել զնա գլխիվայր զմիոյ ոտանէն. զի մինչ դեռ կայցէ գլխիվայր՝ ծխեսցեն ի ներքոյ նորա

8 Նեեմ. Թ, 11. / 11 Երեմ. Է, 20. / 13 Եզեկ. Է, 19. Սոփոն. Ա, 18.

1 β թեթեւութեամբ
1 αβd ոչն
2 α չիք յաւիտեանս / αg չիք յաւիտենից
2 s չիք որ բարձրացուցանէ զխոնարհս —որ իբրև զքեզդ իցեն ամբարիշտք (Պարբ. 73)
2 βbcd բարձրացուցանէն [b բարձրացուցանէ] իսկ
3 b յայն անապառ և անվախճանն / g յանանց յանապառ / βd յանապառն / βcԱԲԶ չիք յայն
3 α հատուցմանն / bԱԲԶ հատուցմունս / s ուրախութիւնսն, փխ. հատուցմունսն
4 c յանկէտ և յանսահմանն և յանժամանակ
4 αβbgԱԲ աւուրն
4 α զարուն
5 bԱԲ եւթներորդի / αs ութերորդի, փխ. եօթներորդին
5 αβbcdԱԲ հանգուցէ
5 αg չիք իւր
6 βcd մարդասիրութեամբն, փխ. մեծութեամբն
7 αbg որք / cd ոյք
7 αβbcdԱԲԶ որպէս և ասէ իսկ մարգարէն
8 αbԱԲԶg իբրև, փխ. որպէս
8 c զվէմս, ուղղուած վէմք / ԱԲԶ վէմք
8 αβbcdԱԲԶg որ [bg որք] զփայտակերտ [βd փայտակերտ, Բ զփայտակերտս, g զփայտակերտան] բանդակեալս [βbcd բանդակեալսն] պաշտեն / t իսկ որ բանդակեալս զփայտակերտան պաշտեն
9 b եթէ
11 ԱԲԶ ճիջցին
11 ԱԲԶ իսկ որ զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս պաշտեն / g զարծաթեղէնսն և զոսկեղէնսն
11 b ասէ վասն նոցա
12 αβbcdԱԲԶ արծաթ նոցա և
12 βbcdg ոսկի նոցա մի կարասցէ [βc կարասցեն] / t արծաթ և ոսկի մի / αԱԲԶ չիք նոցա (մի)
12 c յաւուրն
13 cԱԲԶ կարող է
13 միայն α և ամենայն
14 βbcd զխմապարձացն
14 αβbcdԱԲԶ և [αβd չիք և] մեղաւորաց [c մեղաւորացն] որ / t չիք և մեղաւորաց
14 ԱԲԶ իբրու
14 α քեզդ / g զքեզ
14 g ամբարշտեալք
16 d այսուրիկ (յան.)
16 cg զմի ոտանէն [g ոտանէ]
17 g չիք զի
17 αbcԱԶ նա [ԱԶ չիք նա, c նա՝ յաւանեցիւմ] կախեալ գլխիվայր
17 g ներքոյ / Ա ի ներոյ

ալը, և արկցէ զան սաստիկ բրօք դալարովք: Եւ տանջեցին զնա տասն այր՝ ըստ հրամանի թագաւորին. և կայր նա կախեալ այնպէս աւուրս եօթն:

75 Արդ՝ մինչ դեռ կայր նա կախեալ՝ սկսաւ խօսել ի կախաղանին այսպէս. «Գոհանամ զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ քոյոյ պարգևիդ. զի ի սկզբանէ իսկ սիրեցեր զստեղծուածս ձեռաց քոց, և ետուր զփափկութիւն անաշխատ հանգստեան դրախտին վայելչութեան. անմահս, անցաւս, անմեղ կենաց վիճակացն ուրախութեան պատրաստեցեր՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանին, զոր եդեր ի ծառոյն չճաշակելոյ. զի ասացեր, թէ «Մի ուտիցէք յայդմ ծառոյ, զոր պատուիրեցի չուտել ի դմանէ». իբրև ոչ թէ ծառն անուանեալ կենաց՝ կարէր տալ կենդանութիւն առանց քոյոյ բանիդ հրամանի կամացդ բարերարութեան, որ է կամք քո և բանդ և բարերարութիւնդ՝ միածին Որդիդ, ծնունդ աստուածութեան քո. և Հոգիդ սուրբ, որ ի քէն բղխէ լնու զամենայն տիեզերս, որ է ընդ քեզ և ընդ միածնիդ յէութեանդ քում:

11 Ծննդ. Բ, 17. Գ, 11.

1 β արցէ
1 cg բրովք
1 αb դալարաւք / g դալարի
1 βdg չիք զնա
3 Բ զաւուրս
4 g մինչ կախեալն կայր, սկսաւ / a (վերականում է. տես էր. 39. ծ. 15) կախեալ
4 αβbdg սաել, փխ. խօսել
4 αβabd նա [a չիք նա] ի կախաղանի [αβ ի կախաղանին] անդ
5 b թղ. 26ա ունի գոհանամք՝ կարմրագիրով եւ լուսանցազարդով: Սորին լուսանցում «ով աղաւթք աստուածածնի և պաղատանք աստուածածնունէրք որ ի գութ ածեն զանէրն»:
6 αβabd քոյդ [α քոցդ] պարգևի
6 αβabdg զի ի սկզբանցն
6 b սիրեցեր դու / g արարեր, փխ. սիրեցեր
7 αβabd ետուր դու
7 g հանգստեանն
7 g զդրախտին
7 b զդրախտին փափկութիւն վայելչութեան / g վայելչութիւնն
8 αabdg կենացն / միայն β ունի անմեղ կենաց
8 α վիճակաց / d ի վիճակացն
8 αg ուրախութեանն
9 α պարգևեցեր, փխ. պատրաստեցեր
9 z չիք եթէ կացեալ էաք—և մարմնով հանդերձ ի հարսն անշէջ և յարդին անմահ (Պարբ. 85)
9 g թէ
9 Բag եդեր / միւսները եդիր
10 ԱԲԶ չճաշակել ի ծառոյն / α ի ծառոյն չճաշակել
10 adg մի ուտէք
10 ԱԲ յայսմ
11 αβabdԱԲԶg պատուիրեցի / t պատուիրեցեր
11 α ի նմանէ
11 αβabd իբր [αb իբրև] զի ոչ եթէ / ԱԲԶ չիք ոչ / g եթէ
11 bԱԲԶ ոչ թէ [b եթէ] կարէր
12 g զկենդանութիւն (սյաs.)
12 α բանդ բանի
12 ԱԲԶ չիք հրամանի
12 αaԱԲԶg կամաց
13 αa բարերարութեանդ
13 β այլ, փխ. որ
13 βa չիք է
13 αβabd քո կամք [b կամքդ] / g չիք կամք
13 βadԱԲԶ և բան և բարերարութիւն / α կամք և բարերարութիւն, բանդ միածին որդի
14 Աg որդին
14 βdg աստուածութեանդ
14 g հոգին
15 αs արարածս, փխ. տիեզերս
15 βd որ էդ
15 abԱԲԶg յէութեան քում

76 «Զի եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ քում, Տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս, զոր եդեր վասն լաւութեան հանդերձ փորձութեան միոյ՝ շնորհեալ լինէր քո մեզ զկեանս անցաւս, անաշխատս, անբիծս, անհոգս, անտրտումս, առանց ծերանալոյ: Եւ յետ սերելոյն և բազմանալոյն, որ պատուիրեցեր կեալ մարմնաւորապէս, անամօթ փառօքն զգեցեալ իբրև հանդերձիւ ի դրախտին քում, յոր եդեր զմեզ, և յետ այնորիկ, որպէս յետ սրբութեան ամուսնութեան և որդի ծնանելոյ Ենովքայ, վերացուցեր զնա ի կարգս հրեշտակաց յուրախութեան վիճակին անմահութեան. արդ՝ եթէ կացեալ էաք ի պատուիրանիդ ի քում հրամանի՝ ցուցեր դու մեզ օրինակ զԵնովք, զի և զմեզ յետ ի դրախտին վայելից և յետ երկրաւոր կարգացս՝ յանմահութիւն փոխեալ լինէր քո զմեզ իբրև զԵնովք ի կարգս հրեշտակաց. և միահաղոյն ածեալ լինէր զարքայութիւն քո, զոր պատրաստեցեր կանխաւ ի փառս մեր՝ մինչ չև էր աշխարհ. զի «Զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեցեր դու սիրելեաց քոց յառաջագոյն»,

15 Ա. Կորնթ. Բ, 9.

1 ԱԲԶ տէր, զի եթէ կացեալ
1 ԱԲԶ ի պատուիրանին / αβabd ի պատուիրանի
1 Ա չիք քում / ԱԲԶ չիք տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս / a չիք էր / a զհրամանս, փխ. զպատուիրանս / αβbdg զպատուիրանս քո զոր
2 αԱԲԶg եդեր / միւսները եդիր
3 βabdԱԲg կեանս
3 αbԱԲԶ և անաշխատս / β անախտս, փխ. անաշխատս
3 βad և անբիծս / ԱԲԶ ամբիծս
4 α և անհոգս / ԱԲԶ և անմահս, փխ. անհոգս
4 βadԱԲԶ և անտրտումս
4 bԱԲԶ յետ սերելոյ / αa սերմանելոյն
4 βabdԱԲԶ և բազմանալոյ
5 α կալ
5 αβabdԲԶ մարմնապէս
5 ab և անամօթ
5 α փառաւք
6 α զհանդերձ / b հանդերձիւք
6 g չիք քում
6 αβadԱԲԶg ուր, փխ. յոր
6 αabg եդեր / միւսները եդիր
6 α զնոսա, փխ. զմեզ
7 d այնուրիկ (յաճ.) / g այսորիկ
7 αβad սրբութեանն
7 b ամուսնունեն (սյաs.) / α և ամուսնութեան
7 α չիք և
7 α ծնելոյ
8 h Ենովսա
8 a վերացուցեալ
8 α ի կարգս հրեշտակաց, յուրախութեան վիճակին անմահութեան հրեշտակաց, արդ / βabdԱԲԶgt ի կարգս ուրախութեան անմահութեան հրեշտակացն յանմահութեան վիճակս / βd հրշտակաց
9 β և արդ
9 αβabdԱԲԶg էաք ի քում [ԱԲԶ ի քո] պատուիրանիդ [α պատուիրանին, g պատուիրանի] ցուցեր [g անդ ցուցեր] իսկ [ag չիք իսկ] դու [g չիք դու]
10 g զենոք
10 αβadԱԲԶ յետ դրախտին [βd ի դրախտին] վա(յ)ելելոյ [α վայելից] / b վայելիցիմք և յետ
11 α երկրորդ, փխ. երկրաւոր
11 αβabdg կարգացն
11 βb յանմահութեան
11 αβabdԱԲԶ քո զմեզ իբրև / t չիք քո զմեզ
12 b զենովքն
12 β հրշտակաց և մարդկան միահաղոյն / g հրեշտակացն / ԱԶ *հրեշտաց
12 bԱԲԶ լինէր քո զարքայութիւն [b զարքայուին (սյաs.)] քո / αβad քո զարքայութիւնն [βad զարքայութիւն]
13 βabdԱԲԶ դու կանխաւ / α չիք կանխաւ
14 b չիք և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ
15 αԱԲԶ զոր պատրաստեցեր
15 g չիք դու

զոր տայցես դու, Տէր, այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան Միածնիդ քո։

77 «Իսկ արդ՝ երբև եռեւ թշնամին զմեզ պատրելոյ ի մարդասիրութենէ կամարար կամաց քոց՝ նախանձելով ընդ պատիւ թագի պարծանաց մերոց, պատուին քո որ տուաւ ի քէն, զի ասացեր, եթէ «ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց իմոց արարից ես զմարդն, և կացուցի զնա տէր ամենայնի». որ առ նախանձ թշնամւոյն բանսարկուի՝ հրապոյրք ցոփացուցիչք մահու յաշխարհ, և արկին զմարդիկ ի կենաց և ի հանգստեանց, զոր դու առ քում բարերարութեանդ շնորհեցեր մարդկան, որ կորուսին զայն։

78 «Իսկ երբև գթացաւ աստուածութիւնդ քո առ մարդկութիւն տկարութեանս մերոյ, վասն յաճախ ողորմութեանդ քո՝ ոչ թողեր ի ձեռանէ վասն բարերարութեանդ քո. ի ներել երկայնմտութեանդ քո առաքեցեր զսուրբ զմարգարէսն յերկիր և զսիրելիս քո, որ եղեն լուսաւորք յերկրի, ի խաւարչտական միջոյ ազգացն հեթանոսաց. որ և յանմիտ և յանօրէն մարդկանէն սպանեալք հալածեցան. որք յայտնեցին զքո խորհուրդս լուսաւորութեանդ, և քարոզեցին զկամս քո և զգալուստ

7 Ծննդ. Ա. 26.

1 β տայցես / a որք
2 βadg միածնի / αbԱԲՁ չիք միածնիդ / g միածնի քո, "յետ այդց,, որ ենթակուած է, թէ ուղղում է կրճատել։
3 g չիք Իսկ երբև եռեւ թշնամին— ի վերայ մարդկան բարկութիւն սրտմտութեան քո (Պարբ. 97)
3 h չիք Իսկ երբև եռեւ թշնամին—օրհնութիւնք մտցեն յաշխարհ (Պարբ. 79)
3 αβabd Իսկ արդ երբև / ԱԲՁ չիք Իսկ արդ / t չիք արդ
3 αԱԲՁ զմեզ թշնամին / b չիք զմեզ
3 β պատրել
3 αβbdԱԲՁ ի մարդասիրութենէ / t ի մարդասիրութենէն
4 a թագաւորի, փխ. թագի
5 αβabdԱԲՁ պատուին քո զոր [ԱԲՁ որ] / t չիք քո
5 α զոր ի քէն տուաւ, զի / β մեզ, փխ. ի քէն / d եառուրն ի քէն / βabԱԲՁt եառւր
5 αβabdԱԲՁ թէ
6 b մերոց, փխ. իմոց
6 b որ արարի, չիք ես
7 αβabdԱԲՁ և կացուցեր զմարդն [αԱԲՁ զնա] տէր
7 α առ որ նախանձ
7 αβadԱԲՁ թշնամւոյն / bt թշնամւոյ
7 ԱԲՁ բանսարկուի / αβabdt բանսարկուին
8 αb յաշխարհս
8 a զմարդիկք / d զմարդն
9 α և հանգստեանց / b ի հանգստեանցն
9 β դու ի քում բարերարութենէդ / αabdԱԲՁ առ քում / t առ քո
10 αβabd չիք որ
10 ԱՁ կուսին, փխ. կորուսին
11 α Իսկ յորժամ
11 b աստուածութիւն / α չիք քո
12 βad յաճախողորմ մեծութեանդ քո / b յաճախութեան ողորմութեան քո / ԱԲՁ ողորմութեան քո
13 βa երկայնմտութեանդ / b երկայնմտութեան
14 ԱԲՁ առաքեցեր զսիրելիսն քո զմարգարէսն յերկիր, որ եղեն / β զմարգարեսն / αβad չիք և
14 αβbd զսիրելիսն քո
14 α որք
15 βd երկրի / a երկնից, α յաշխարհի, փխ. յերկրի
15 βadԱԲՁ ի խաւարչտական / bt ի խաւարչական / α ի խաւարային
15 α միջոց / ԱԲՁt ի մէջ / βabd ի միջոյ
15 Բ ազգաց / α չիք և
16 β և ի յանմաւրէն
16 αβad ի մարդկանէ /bԱԲՁ մարդկանէ
16 β չիք սպանեալք / αβbd որ
17 α զխորհուրդ / βabd խորհուրդ
17 βadԱԲՁ լուսաւորութեան / α լուսաւորութեանն

Որդւոյդ քո յաշխարհ, որ գալոցն էր և բառնալոց զկարիս յանցուցելոց պատուհասի մեղաց մարդկութեան։

79 «Որք վասն զայս քարոզելոյ յաշխարհի չարչարանօք մեռան, տանջանօք և պէսպէս փորձութեանց խաղալութեամբք, զանութեան ճաշակօքն կեցին յաշխարհի, վասն զքեզ քարոզելոյն առ նեղիչս իւրեանց. և նեղիչք և թշնամիքն՝ նոքա տկարացան և անկան։ Վասն որոյ ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ պատերազմիս ոչ երկիցէ սիրտ իմ. և ընդ յարուցեալ ի վերայ իմ ճակատամարտի՝ ի քեզ եմ յուսացեալ. որ ի վախճան ժամանակացն յայտնեցեր զխորհուրդս կամաց քոց, զոր յառաջագոյն պատմեցեր ազգացն առաջնոց սիրելի Որդւովդ քոյ առ նոսա, ի ձեռն սրբոց քոց մարգարէից, զոր ի քէն առաքեցեր գալ ծնանել ի կուսէն սրբոյ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն կուսին առաջնոյ Եւայի մահ եմուտ յաշխարհ՝ նոյն օրինակ և ի ձեռն այսր կուսի կեանք մտցեն յաշխարհ։ Զի զոր օրինակ ի ձեռն ծննդեանն Եւայի՝ Կաէնի անէծք և քրտունք և աշխատութիւնք և երերմունք և տատանմունք մտին յաշխարհ՝ նոյն օրինակ և ծնանելով Որդւոյ քոյ ի կուսէն հանգիստք և կեանք և օրհնութիւնք մտցեն յաշխարհ։

6—8 Հմմտ. Սաղմ. ԻԶ, 2—4.

1 αβab որդւոյ
1 α յաշխարհս / a քո որ յաշխարհ
1 αβabdԱԲ գալոց էր [Ա է]
1 a չիք և
1 α յանցուցելոյ
2 b պատուհասից
2 α մեղանացն
2 αb մարդկութեանս / ԱԲՁ մարդկան
3 βabd որ վասն որոյ զայս / ԱԲՁ չիք որք / ԱԲՁt վասն որոյ զայս / α որ վասն զայս
4 βad փորձութեամբք / bԱԲՁ փորձութեամբ
4 αβadԱԲՁ խաղալութեանց / b խաղալութեանցն
5 αβadԱԲՁ ճաշակաւք
5 α կացին
5 βad վասն զգալուստ որդւոյ քո քարոզելոյ / αbԱԲՁ քարոզելոյ
5 d առ նեղիչսն / ԱՁ առ նեղիչքս
5 αβabdԱԲՁ իւրեանց, որ [ԱԲՁ որով] նեղիչքն և
6 α թշնամիքչքն
6 αβabdԱԲՁ չիք նոքա
6 bt որ վասն որոյ / αβadԱԲՁ անկան։ Վասն որոյ
7 α ընդ յարուցեալս ի վերայ
7 αb մեր, փխ. իմ
7 αβad պատերազմիս / ԱԲՁt պատերազմ
7 αb սիրտ մեր
7 βbԱԲՁ և ընդ յառնել ի վերայ / αa և ընդ յառնելն / d և ընդ առնել / t սիրտ իմ, և ընդ յարուցեալ
8 α ի վերայ մեր ճակատամարտից ի քեզ եմք / βd ճակատամարտի / abԱԲՁt ճակատամարտ
8 α չիք որ
9 αβabdԱԲՁ ժամանակաց
10 αd պատմեցեր / abԱԲՁt պատրաստեցեր, փխ. պատմեցեր
10 αβabdԱԲՁ առաջնոց / t առաջնոյն
10 α քով / βad չիք քո
11 ԱԲՁ չիք զոր ի քէն առաքեցեր
11 αβbd ի քէնդ
11 aԱԲՁ ծնանել / միւսները ծնանիլ
12 βad ի կուսէ / αb ի սրբոյ կուսէն
12 ԱԲՁ չիք զի
12 ԱԲՁ առաջնոյ կուսին / α կուսի
14 βad ի ձեռնն ծննդեանն / t ծննդեան
14 b Եւայի ծննդեանն կայենի / t զկայէն / ԱԲՁs զկային / βd կաէնի
15 b անէծքն և քրտունքն
15 ad չիք և (երերմունք)
16 αβ յաշխարհս / βabd չիք յաշխարհ
16 αβad օրինակ ծնանելով / ԱԲՁ օրինակ ծնանել որդւոյն / bt ծնանելոյ
16 b չիք և
16 bdԱԲՁ հանգիստ
17 ԱԲՁ օրհնութիւն
17 α մտին

80 «Որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո յաշխարհ, լոյս ի լուսոյ, կեանք ի կենաց, որ եկն զգենուլ զմեր նմանութիւնս մարմնոյ ի կուսէ անտի, զի զմեզ անդրէն առ աստուածութիւնն յարեսցէ իւրով նմանութեամբն, որ իբրև զմեզն եղև։ Ծնաւ ի կուսէն մարմնով և մարդացաւ և մարմնացաւ իբրև զմեզ, այլ կայ և մնայ ի փառս աստուածութեան իւրոյ. և ոչ ընկալաւ փոփոխումն յաստուածութենէ իւրմէ. այլ նոյն է՝ որ էրն և է և կայ և մնայ յաւիտեան ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյն։ Այլ զի սիրեաց զմարդիկ՝ վասն այնորիկ եղև իբրև զմեզ, զի զմեզ ածցէ յաստուածութիւն շնորհօք աստուածութեան իւրոյ, որ են կամք ծնողին իւրոյ. և կատարեաց զկամս նորա. որ զսուրբս իւրով փառաւորեաց համբերութեամբն, ի կրել իւրում զանարգութիւն վշտաց մահու ամենայնից, մահուամբն և թաղմամբն համբերեաց. որ վասն զի սիրեցին մարդիկ պաշտել զպատկերս մարդակերպս փայտագործս ձեռագործս հիւսանց՝ եղև ինքն պատկեր մարդկան, զի զպատկերագործսն և զպատկերասէրսն և զպատկերապաշտսն յիւր պատկեր աստուածութեանն հնազանդեցուսցէ։

1 αβabdԱԲ զորդիդ [a զորդւոյդ] քո միածին [βd զմիածին] յաշխարհ
2 ԽԱԲԶ և կեանք
2 α ի զգենուլ
2 βabd նմանութիւն
2 αԱԲԶ մարմնով / b մարմնոյս
2 ԱԲԶ ի կուսէն
3 ԱԲԶ չիք անտի
3 αβadԲ առ աստուածութիւնն / ԽԱԶt առ աստուածութիւն
3 αβabdԱԲԶhs յարեսցէ / t յարմարեսցէ —a թղ. 20ա կարկատաններով է. c արտագրուած է a-ից՝ երբ a արդէն վնասուած էր, բայց դեռ չէր կարկատուած Զաքարիայի ձեռքով. ինչպէս այդ երևում է c-ի եւ a-ի համեմատական քաղուածքներից:
4 α որ եղև իբրև զմեզ / βaԱԲԶ զմեզ / βad լինելով, փխ. եղև / βdԱԲԶhs չիք որ
4 a ծնաւ, ուղղուած յաստուածածին կուսէն / b մարմնով ի կուսէն
4 βd և մարմնացաւ և մարդացաւ / α չիք և (մարդացաւ) / ԱԲԶ չիք և մարմնացաւ
5 α որպէս, փխ. իբրև
5 αԱԲԶ և, փխ. այլ
5 βad չիք և մնայ
5 αb բնութեան աստուածութեան
6 α յաստուածութենէն
6 β այն նոյն է
7 βad որ էրն / αbԱԲԶt որ էն
7 β չիք և (կայ)
7 αβabdԱԲԶ չիք և մնայ
7 b ի յաւիտեան
7 αbԲ չիք ընդ (սուրբ)
8 ad վասն այսորիկ
9 ԱԲԶ ածցէ յուզղութիւն
9 βad շնորհաւ / αb շնորհաց
9 α աստուածութեանն
9 α չիք որ են կամք ծնողին իւրոյ
10 βd ծնողին և
10 b զկամսն / βd զկամս քո
10 ԽԱԲԶ որ [Զ չիք որ] սուրբ սիրով և համբերութեամբն փառաւորեաց / α զսուրբսն / αβad իւրով համբերութեամբն փառաւորեաց
11 αβabdԱԲԶ ի կրել իւր [βa իւրում] / t կրել զիւր
11 βd զանարգութեանն / at անարգութիւն / ԽԱԲԶ զանարգութիւն վշտաց մահուն / d մահուն / α զանարգութիւն ամենայնից մահուն վշտաց
12 ԱԲԶ մահուամբ և թաղմամբ
12 ԽԱԲԶ չիք որ
13 b չիք պաշտել / b պատկերս
13 βadԱԲԶ ձեռագործ
14 α ի պատկեր
15 αβabdԱԲԶ յիւր պատկեր / t իւր պատկերի
15 αadԲ աստուածութեանն / β յաստուածութեանն / ԽԱԶt աստուածութեան։
16 «Հնազանդեցուսցէ» բառից յետոյ ց թղ. 470բ, և թղ. 611ա ունին հետևեալ վերնագիրը. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչի»։ Սորին յաւելնում «խաչի»։

81 «Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ երկիր պագանել անշունչ պատկերաց մեռելոց՝ եղև ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ խաչին. և մեռաւ և անշնչացաւ, զի ընդելականաւն զնոսա արագ արագ հնազանդեցուսցէ իւրում պատկերին. իբրև զկարթ երևեցուցեալ զխաչն, և զմարմին իւր առնէր կերակուր տիեզերաց. զի այնու որսասցէ յարքունական սեղանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն աստուածութեանն իւրոյ։

82 «Եւ փոխանակ զրօշելոց փայտիցն՝ զխաչ իւր կանգնեաց ի մէջ տիեզերաց, զի որ սովորն էին երկիր պագանել փայտի՝ սովորականաւ ընդելականաւն հաւանեսցին երկիր պագանել խաչին փայտի և որ ի վերայ նորա պատկերն և մարդացելն իցէ։ Զի ի վերայ խաչին ասէր այսպէս, զոր նշանակեալ մարգարէին յերեսաց տեառն ասէ, թէ «Եղէ ես որպէս զխուլ՝ որ ոչ լսէ, և իբրև զհամր՝ զի ոչ բանայ զբերան իւր»։ Զի դու, Տէր, ասէիր մարգարէին յառաջ, մինչ չև էր հասեալ ժամ կրելոյ որդւոյ քոյ Յիսուսի զայս ամենայն համբերութիւնս, թէ «Արա-

12 Սաղմ. ԼԷ, 14.

1 gh սովոր եին
2 a անշունչ պատկերացն մեռելոց երկիր պագանել, եղև
2 βadԱԲԶ պատկերացն
2 αβabdԱԲԶ ինքն մեռեալ պատկեր ի վերայ / t ինքն պատկեր մեռելոյ ի վերայ / g մեռեալ ի վերայ
2 ԱԲԶ չիք և
3 α զնոսա արագ հնազ…
4 α կարթ / ԱԲԶ զկարթս
5 αab զմարմինն / b չիք իւր
5 ԱԲԶ առնէ
5 b զի այն, փխ. այնու
5 αb որսասցէ / միւսները որսասցի
5 βadԱԲԶhs յարքունական սեղանն / αb յարքայութեան, փխ. արքունական
6 α արքայութեան
6 αβadԲ աստուածութեան / b աստուածութեամբն իւրով
7 αԱԲԶ զրաւշելոց / αabdh զրօշելոցն / t զրօշելոյ
7 βabdԱԲԶ փայտից
7 αβabdԱԲԶ զխաչն
7 βadԱԲԶ չիք իւր
8 βabd զի որ սովորն / ԱԲԶt զի որով / α որպէս, փխ. որ
8 αt սովոր / α էին / b էն
8 d երկիր պագել
8 ԱԲԶ փայտից
8 αβad սովորական / ԽԱԲԶ սովորականաւն
9 ԽԱԲԶ չիք ընդելականաւն
9 α հաւանեսցուսցէ / gs հաւանեսցին / βabdԱԲԶt հաւատասցեն, փխ. հաւանեսցին
9 ԱԲԶ փայտի խաչին մարդացելն իցէ պատկեր / α փայտի խաչին / β չիք և
9 g չիք և որ ի վերայ նորա—կուռս պատկերաց զիցն սնոտեաց (Պարբ. 83) / h թղ. 611բ չիք և որ ի վերայ նորա—ի հուրն անշէջ և յորդն անմահ (Պարբ. 85)
10 βads պատկեր և [s չիք և] մարդացեալ [ad մարդացելն]
11 ԱԲԶ չիք զոր
11 b նշանակել
11 βabd մարգարէիցն / ԱԲԶ ի մարգարէիցն նշանակեալն
11 βad յերեսաց տեառն ասէ / αbԱԲԶt չիք յերեսաց տեառն / αβbԱԲԶ չիք ասէ
12 bdԱԲԶ իբրև, փխ. որպէս
12 bd խուլ
12 βdԱԲԶ զի, փխ. որ
12 ԱԲԶ չիք և
12 b իբրև համր / βd որպէս համր
12 ԱԲԶ որ, փխ. զի
13 αβabdԱԲԶ զոր, փխ. զի
13 αbԱԲԶ և դու
13 ԱԲԶ ասացեր
13 αbԱԲԶ առ մարգարէսն [α մարգարէն] քո [Ա չիք քո] յառաջագոյն [αb յառաջ]
13 α էր հասեալ / βbd հասեալ էր / ԱԲԶ էր ժամ հասեալ / at չիք էր
14 α երեւելոյ, փխ. կրելոյ
14 αβd որդոյն / b որդւոյդ
14 b համբերութիւն
14 ԱԲԶ արարի

րից զքեզ համր, և կապեցից զլեզու քո ի քիմս քո. և եղիջիր դու իբրև այր մի, որոյ ոչ գուցեն բանք յանդիմանութեանց ի բերան իւրում»:

83 «Քանզի սիրեցին մարդիկ զանխօս կուռս պատկերաց զիցն անմտաց՝ վասն այսորիկ և որդին Աստուծոյ մարմնացեալ պատկեր եղեալ մարդոյ, ի նմանութիւն մարդկան պատկերաց, եկեալ ի բարձրաւանդակ խաչն, իբրև ի վերայ բարձր դիտակի եկեալ՝ ցուցանէր զանբարբառ մեռելութիւնն առ արարածս. վասն որոյ տեսեալ զնա ի վերայ բարձուն տեղեաց, ցնծացան և երկիր պագին և հնազանդեցան:

84 «Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ ուրախ լինել ի մեհեանս կռոցն զոհիւքն, զոր անմռնչացն մատուցանէին՝ վասն այնորիկ և դու կոչեցեր ի զենումն Որդւոյ քոյ զտիեզերս և ասացեր. «Զպարարակ իմ զենեալ է, և զճաշ իմ պատրաստեալ է». և բազմացուցեր զուրախութիւն ի խաչելոյ Որդւոյ քոյ. և յագեցուցեր զամենայն տիեզերս ի կենդանարար մարմնոյն, որ էն կերակուր և կենդանութիւն բաւական ամենայն երկրպագուաց քոց ընդ ամենայն տիեզերս: Իսկ որ ոչն կամեցան գալ ի կոչունս հարսանեաց հոգևոր սեղանոյն՝ պատրաստեցեր զնոսա

2 Եզեկ. Գ, 26. / 12 Մատթ. ԻԲ, 4.

1 ԱԲԶ կցեցից, փխ. կապեցից
1 αβabdԱԲԶ եղիջիր / t եղիցես
2 α որ, փխ. որոյ
2 αbԱԲԶ նորա, փխ. իւրում
3 βad և քանզի
3 α մարդիկք ... պատկերացն
3 βd զից
4 d անմտուոյց
4 αԱԲԶ այնորիկ
4 αβd չիք և
4 ԱԲԶ եղև մարմնով պատկեր / α մարմնացաւ և եղեալ պատկեր / b մարմին եղեալ պատկեր / βad եղեալ պատկեր
5 αβbdԱԲԶ մարդոյ ի նմանութիւն / at մարդոյն
5 βbd պատկերացն
5 β ի բարձրաւանդակ / d ի բարձաւանդակ / Զ ի բարձրաւանդ
6 b խաչին
6 βdԱԲԶghv դիտի / αs դիտանոցի
6 αβd չիք եկեալ
6 βad չիք ցուցանէր
6 αβad զանբարբառ մեռելութիւնն [β մեռելութիւն] / b մեռելութեամբ / t անբարբառ մեռելութեամբն
7 βad մեռելութիւնն ցուցանէր արարածոց. վասն
7 ԱԲԶ մեռելութեամբ [Բ մեռելութեամբն] առ իւր արարածս / b և ծանուցանէ առ արարածս իւր
7 Բ ի վեր ի բարձունս / αԱԶ ի բարձունս
8 Զ ցնծան
8 α երկիր պագին նմա
8 ց և հնազանդեցան: Այստեղ ց-ն վերջանում է. իսկ Ւ բռնում է պարբ. 488, «անդ կատարէր նուագս»...
10 s անշնչացն, փխ. անմռնչացն
10 bԱԲԶ այսորիկ
11 αβabdԱԲԶ զտիեզերս ի զենումն որդւոյ [b որդւոյդ] քո և ասացեր [α ասեր]
11 b եթէ զպարարակ
11 αβd սպանեալ է, a սպանել եմ, փխ. զենեալ է
12 α չիք և (զճաշ)
12 βabd պատրաստեալ (չիք է)
12 αβbd զուրախութիւնս
12 α ի խաչի / βbdԱԲԶ ի խաչէ
13 a որդւոյ քո ի խաչի և յագեցուցեր / ԱԲԶ որդւոյն / b որդւոյդ (չիք քոյ)
14 αβabdԱԲԶ մարմնոյն / t մարմնոյ
14 a են / Ա էր / ԱԲԶ եղև, փխ. էն / α որ եկն ի կենդանութեան կերակուր
14 αβabd բաւական / ԱԲԶt բաւականի
14 ԱԲԶ չիք ամենայն
15 βabd որք
15 bԱԲԶ ոչ
16 αβd ի կոչունս / a ի կոչմունս / ԱԲԶt ի կոչումն
16 αβad սիրոյ քո, b սիրոյդ քո, փխ. սեղանոյն / ԱԲԶ սեղանոյ քո
16 αβabdԱԲԶ պատրաստեցեր զնոսա տանջանացն [b ի տանջանսն] յաւիտենից / t պատրաստեցեր ի տանջանս

տանջանացն յաւիտենից, յանմահ սատակումն յանանց դատաստանացն, և զքաղաքս նոցա շինեցեր պատրաստեցեր ի մէջ հրոյն տանջանացն պատրաստելոց բարկութեան:

85 «Եւ քանզի ուտէին և ըմպէին մարդիկ զարիւն զոհից անասնոց զիցապաշտութեան՝ վասն այսորիկ եհեղ զարիւնն իւր ի վերայ փայտին. զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն, և խոցն ընդ մարդադէմ պատկերացն պղծութեան, և արիւնն իւր ընդ նուագացն ուրախութեան արբեանցն, որով և նորոգումն մարմնոյ զալարութեան մարդկան: Զի եկն գնեաց զմեզ արեամբն իւրով ի ստրկութենէ ծառայութեան աստուածութեամբն իւրով, և ազատեաց ի ծառայութենէ չարութեան մեղացն. զի մեք եմք գինք արեան Որդւոյ քոյ, փրկեալք և ազատեալք արեամբ և մարմնով նորա. զի ոչ եմք անձանց տեարք՝ եթէ ըստ կամս գիրութեան անձանց մերոց գնասցուք, և կամ ըստ կամաց ամենայն մահկանացու մարդկան, թէպէտ և իցեն մեր տեարք մարմնապէս: Սակայն պարտ է պատուել զնոսա, որչափ ի քէն է հրամայեալ, և ոչ զքեզ ընդ անի մահկանացու մարդկան փոխանակել. զի սոքա զմարմինն և եթ կարող են չարչարել, իսկ Որդիդ

1 α յանցանաց դատաստանացն / βadԱԶ դատաստանս / ԵԲ դատաստանաց
2 βabdԱԲԶ հրոյն տանջանաց
3 α չիք պատրաստելոց
3 α բարկութեանցն / βd բարութեանցն, փխ. բարկութեան / b պատրաստելոյն բարկութիւն
4 α և վասն զի
4 b ուտեն
4 βabdԱԲԶ մարդիկ և ըմպէին [b ըմպեն] զարիւն
4 ԱԲԶ զոհիցն պաշտաման վասն / αβad զոհիցն անասնոց [αβ անասնոցն] զիցպաշտութեանն [α զիցապաշտութեան, β զից պաշտութեանցն] վասն
5 αβadԱԲԶ այնորիկ
5 abd զարիւն
6 αd զի զփայտն / β չիք զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն
6 a դրօշեալ
6 αabdԱԲԶ փայտին
7 a չիք և
7 αβabd արիւն իւր ընդ նուագաց [α նուագացն] / ԱԲԶ ընդ նուագաց
7 βad արբեանց
8 α որով նորոգին մարմնոյ զալարութիւն
8 βabd չիք և
8 b մարմնոցն զալարութիւն / ad զալարութեանն
8 β քանզի և եկն
9 ad արեամբ
9 βad իւրով յազատութիւն փառաց աստուածութեանն [ad աստուածութեան] իւրոյ / t ի ստրկութիւն ծառայութեան աստուածութեան իւրոյ / bԱԲԶ ի ստրկութենէ / bԱԲԶ աստուածութեամբ [ԵԲ աստուածութեամբն] իւրով / α չիք ի ստրկութենէ ծառայութեան աստուածութեամբն իւրով
10 αβabd ազատեաց զմեզ ի
10 α չարութեանն
10 αԲ մեղաց
10 αβabd զի եմք մեք գինք / ԱԲԶ գին
11 b արեամբ նորա և մարմնով, զի / ԱԲԶ արեամբ մարմնոյ նորա, զի
12 bԱԲԶ անձին տեարք
12 α գրութեան
12 αa չիք մերոց
13 αβabd և կամ ըստ կամաց / ԱԲԶt ըստ կամս ամենայն
13 βad չիք մահկանացու
14 ԱԲԶ մարմնաւորք
14 αβԱԲԶ պիտի, փխ. պարտ է
14 β զնոսայ
15 βad որպէս, փխ. որչափ / b *որչար և
15 α ի քէն հրամայեցաւ / β հրամայել
15 ԱԲԶ չիք և ոչ զքեզ ընդ անի մահկանացու մարդկան փոխանակել
15 α ընդ անիւ
16 αβabdԱԲԶ զմարմինս
16 b կարող են և եթ / αԱԲԶ կարեն
16 αβabdԱԲԶ տանջել, փխ. չարչարել
16 αβabdԱԲԶ իսկ որդիդ քո միածին

միածին, տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, կարող է արկանել ի տանջանաց յաւիտենից հասարակ, ոգւով և մարմնով հանդերձ, ի հուրն անշէջ և յորդն անմահ։

86 «Այլ, Տէր, տուր ինձ զօրութիւն համբերութեան նեղութեան ցաւոց վտանգիս իմոյ, և ողորմեաց ինձ իբրև ի վերայ աւազակին, որ ընդ քեզ էր կցորդ չարչարանաց խաչի քոյ. և արա առ իս զգութ մարդասէր շնորհաց քոց, որով կեաս ամենայն երկիր առ հասարակ, արդարք և մեղաւորք, վասն ներելոյ քաղցրութեան քոյ. «Զի ծագես զարեգակն քո ի վերայ չարաց և բարեաց, և ածես զանձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց»։ զի պահես զքարկութիւն քո, և ցուցանես զողորմութիւն քո առ ամենայն մարդիկ առ հասարակ։

87 «Տուր ինձ, Տէր, շնորհս համբերութեան զանն տանջանացս՝ որով կատեն զիս. զի և ես արժանի եղէց պահել զաւանդութիւն լուսաւորութեան հաւատոցս, զոր ետուր ինձ՝ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո։ Զի մի ամաչեսցեն յուսացեալքն ի քեզ, որոց միանգամ պարծեցեալ են ի միածին Որդին քո ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ. զոր դու առաքեցեր ի մահ վասն մեղաց մերոց, զի առցէ զմեղս մեր յանձն իւր, և վասն յանցանաց մերոց պատժեսցի, և առցէ զմեղսն

10 Մատթ. Ե, 45.

1 α տէրդ
1 a ի տանջանս
2 α յաւիտենականս
2 a առ հասարակ
2 βabԲ հոգւով
2 βad չիք հանդերձ
2 α անշիջանելի
3 βa ի յորդն / b ի յորդնն / ԱԲԶ յորդն / d որդն
4 βabdԱԲԶ համբերութեան / α համբերութեանն / է համբերութիւն
4 b ի նեղութեան
5 βad ցաւոցս
5 Ա վտանգիս
5 ԱԲԶ ողորմեաց / միւսները ողորմեա
5 α որպէս, փխ. իբրև
5 βad որ ընդ միածնին քո էր
6 αβadԱԲԶ էր և կցորդ էր / b էր և չարչարանաց խաչին կցորդ էր / adԱԲԶ խաչին / ad չիք քոյ
6 b զգութ մարդասիրութեան շնորհի քո
7 b որով կեան յամենայնի առ հասարակ / αβadԱԲԶ կեան / βad յամենայն աշխարհի առ հասարակ / ԱԲԶ չիք երկիր առ հասարակ
8 α քաղցրութեանդ / ԱԲԶ երկայնմտութեան, փխ. քաղցրութեան
8 ԱԲԶ չիք զի
9 βd չիք քո
9 αabdԱԶ չարեաց
9 αb անձրև
9 d և ի վերայ մեղաւորաց
10 b և, փխ. զի / βad չիք քո (և)
12 b ի զանն
13 b չիք զի
13 α զաւանդութիւնս
13 β լուսաւոր հաւատոցն / a հաւատոցն լուսաւորութեան / d հաւատոցն / ԱԲԶ հաւատոյս
15 βbdԱԲ յուսացեալք / Զ յուսահատեալք / a յուսացեալքս / α որ յուսացեալ են
15 α չիք ի քեզ—պարծեցեալ են
16 ԱԲ որդի
16 abdԶ քո տէր
16 b չիք ի տէր մեր յիսուս քրիստոս—ցասումն քո առ արարածս քո (Պարբ. 89)
16 αԱԲԶ ի քէն
17 α ետուր, փխ. առաքեցեր
18 ԱԲԶ չիք մեր
18 αabdԱԲԶ յանձն / βt ի յանձն
18 αb մեղաց, փխ. յանցանաց
18 b պատժեցի / a պատժեցաւ
18 βa չիք և առցէ զմեղսն յանձն իւր / αb և բարձցէ զմեղս մեր և [α չիք և] ընդ նմին / ԱԲԶ զմեղս մեր

յանձն իւր, և ընդ նմին տարցի զպատուհաս յանցանաց մերոց յանձն իւր չարչարանօք խաչին, կատարեսցէ և տացէ շնորհս պարգևաց՝ իւրոց հաւատացելոցն։

88 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ ասացեր, եթէ «Ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչ ի վախճան աշխարհի»՝ մի թողուր զմեզ ի ձեռանէ քումմէ, այլ զօրացո զմեզ ի կամս քո, զի համբերել կարասցուք պատերազմիս՝ վասն մեծի անուանդ քոյ. զի յայտնի լիցի պարծանք հաւատոցս մերոց ծառայից քոց ի տէրութիւն աստուածութեան քոյ. զի և այս յայտնի լիցի, եթէ ոչ կարէ ոք ի թշնամեաց յաղթել յուսացելոց քոց, որք անձանց են թշնամիք։

89 «Այլ, Տէր, խառնեա զմեզ ի թիւ արդարոց քոց վասն մարդասիրութեան քոյ, որ ոչ թողեր զմեզ ընդ վայր ի մեղս հարցն մերոց և ի մոլորապաշտութեան նախնեաց մերոց և յանօրէնութիւնս առաջնոցն մերոց։ Եւ ետուր ճանաչել զբնութիւն արարչութեանդ աստուածութեանդ քոյ, զի մի կորիցուք յունայնութեան հեթանոսութեան։ Այլ զթացար

5 Մատթ. ԻԸ, 20.

1 α տարցէ / միւսները տարցի
1 αbԱԲԶ զպատուհաս
1 b յանձանց, փխ. յանցանաց
2 b չիք իւր
2 α և չարչարանաւք
2 βad չիք կատարեսցէ
2 b չիք և տացէ
2 b զշնորհս պարգևացն
3 αbԱԲԶ հաւատացելոց / βad հաւատացելոց, որոց ասաց թէ ընդ ձեզ եմ մինչև ի վախճան աշխարհի [d աշխարհիս]։ Եւ արդ տէր բարերար մի թողուր
4 a չիք և արդ, տէր բարերար, որ ասացեր—յուսացելոց քոց որ յաւիտենից (Պարբ. 98)
4 αβabdԱԲԶ թէ. չիք ես
5 αβadԱԲԶ չիք զամենայն աւուրս
5 b մինչև ի վախճան
5 αb աշխարհիս
6 αβabdԱԲԶ չիք քումմէ
6 βa ի կամս քո ի պատերազմիս մեծի, զի համբերեսցուք վասն մեծի / a չիք զի համբերել կարասցուք / αb համբերեսցուք պատերազմիս / Բ կարասցուք համբերել
8 αb հաւատոց
8 abd մեր / β քոյոց, փխ. մերոց
8 a չիք ծառայից / βabd ծառայիցս
8 αβabd չիք քոց
8 β ի տէրութեան
8 αβadԱԶ աստուածութեանդ քո
9 bԱԲԶ թէ
9 α ոչ ոք կարէ / ԱԲԶ չկարէ ոք
9 α մերոց յաղթել յուսացելոցս ի քեզ, որք անձանց իւրեանց են
11 Այստեղից նորից սկսում են նաև ԳԴ-ի ընթերցումները։ Տես յառաջաբան։
11 Ա—ԴԶ և արդ տէր խառնեայ
11 b մարդասիրութեանդ
12 a չիք որ
12 αԱ—ԴԶ հարց
12 b մերոցն
13 βad ի մոլորապաշտութեան / α ի մոլորապաշտութենէ / bt ի մոլորապաշտութիւն / Ա—ԴԶ մոլորապաշտութեան (չիք ի)
13 αβabd նախնեացն
13 βd յանօրէնութիւնս / միւսները յանօրէնութիւն
13 α առաջնորդացն / Դ առաջնոց
14 Ա—ԴԶ զզօրութիւն [Ա զօրութիւն] բնութեան [Դ բարութեան]
14 αβabd արարչութեան
14 βad աստուածութեան [α կարկատանի վրայ օծութեան] / ԱԲԳԶ աստուածութեան արարչութեան / αԴ չիք աստուածութեանդ
15 βadԱԲԳԶ կորիցուք մեք
15 αβd յունայնութեան / a ունայնութեն (պատ.) / ԱԲԳԶ յունայնութիւն / bt յունայնութեանց

յարարածս քո, զի մի եկեսցէ ի վերայ մեր ի սպառ բարկութիւն քո, և մի փախճանեսցէ զմեզ սրտմտութիւն քո և մի յուզեսցի ցասումն քո առ արարածս քո։

90 «Եւ արդ՝ տուր, Տէր, զօրութիւն պատերազմել ի վերայ ճըշմարտութեան անուանդ քոյ և մեռանել, և դարձեալ նորոգել փառօք միւսանգամ, յորժամ դարձեալ առաքեսցես առ մեզ զհատուցմանց զիւրաբաշխիչ կշռիչ, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. զի կացցուք և մեք զուարթ երեսօք առաջի նորա, և առցուք զպսակն յաղթութեան ընդ սիրելիս քո. զի դու միայն կալոց և մնալոց ես յաւիտեան, և ամենայն տարրական անցաւոր արարածք բանիւ քով մաշեսցին. բայց դու միայն ես յաւիտեանս, և ամփոփես զմարդիկ իբրև զցորեան ի շտեմարանս ի ժամանակի իւրեանց, և դարձեալ միւսանգամ նորոգես։ Բուսուցանես յերկրէ զոսկերս մարդկան, զալարացուցանես, նորափետուր զարդարես իբրև զարծուիս զսիրելիս քո։

91 «Տէր տունջեան և հաստիչ խաւարի, արարիչ լուսոյ, քո է տիւ և քո է գիշեր, որ կարգեցեր լուսաւորս ի պէտս՝ առաջնորդս արարածոց քոց, որ են յերկրի քում. որ արարեր զերկուս լուսաւորս առ ի պէտս շրջմանց տարեաց, ամսոց, ժամանակաց, առ ի բոլորել զժամանակս

13 Հմմտ. Ես. Խ, 31.

1 αβd առ արարածս / b առ յարարածս
4 Ա—ԳԴ չիք և
4 aԳ տուր ինձ / αβabdԱԲԳԴ տէր տուր
4 α զօրութիւն ինձ
5 Ա—ԳԴt ամենատուրբ անուան
5 αԱ—ԳԴ անուան
5 a նորոգել
6 βad միւսանգամ / αbԱ—ԳԴt միանգամայն, փխ. միւսանգամ
6 Դ յայնժամ, փխ. յորժամ
6 Գ չիք առ մեզ
6 βad զհատուցմանց / b զհատուցմանցն / Գ հատուցումն / t զհատուցման իրաբաշխիր / αβabd զիւրաբաշխիչ / ԱԲԳԴ զիւրաբաշխիչ հատուցմանց
7 βad զկշռիչ / Ա—ԳԴ կշռիչդ / αb կշիռ
7 Գ զտէրն / b չիք զտէր
7 αb չիք և
8 b զուարթերես առաջի
8 α քո, փխ. նորա
8 αβabdԱ—ԳԴ զպսակն / t զպսակս
9 Ա—ԳԴ ես կալոց
9 βabd չիք և (մնալոց) / α չիք և մնալոց ես / Ա—ԳԴ չիք ես
9 βabd յաւիտեանս
9 α չիք և ամենայն—միայն ես յաւիտեանս, և (s. 11)
10 Ա—ԳԴ բանիւ հրամանաւ քո
11 b չիք ես
11 bԱ—ԳԴ յաւիտեանս, որ փոփոխես [ԱԳԴ փոխես] / αβadhs յաւիտեանս, որ ամփոփես զմարդիկ / t յաւիտեանս և փոխես զմարդիկ
11 Ա—ԳԴ յըշտեմարանս / α՛ շտեմարանս
12 αb ի ժամանակի / միւսենքը ի ժամանակս
12 ԱԴ նորոգեսցես
13 Գ չիք յերկրէ—զալարացուցանես
13 b և զոսկերս
13 bd և զալարեցուցանես
14 ab զարծուի / Գ զարծիւս
14 α զընտրեալ սիրելիս
14 αβabd զսիրելիս քո։ Տէր տունջեան / Ա—ԳԴt քո տէր։ Տէր տունջեան
15 h չիք տէր տունջեան—փառք յաւիտեան և յաւիտեանս (Պարբ. 92)
15 bԱ—ԳԴ չիք և
16 Գ չիք և
16 αbԱԲԳԴs զլուսաւորս / Գ զլուսաւոր
16 Ա—ԳԴ ի պէտս առաջնորդ / αs ի պէտս մարդկան արարածոց
16 b չիք ի պէտս առաջնորդս—զերկուս լուսաւորս
17 βad չիք քոց
18 Դ շրջման
18 α տարեաց / s տարեաց
18 Ա—ԳԴ և ժամանակաց
18 β առ ի բոլոր / α արդ բոլորեալ

չափովք աւուրց՝ որ են յաշխարհի. զմին՝ իշխանական տունջեան, որ ունի զօրինակ Միածնիդ քոյ, զանշէջ և զանպակաս, զաննուաղ և զանխափան լուսոյդ, որ յայտնելոց է իւրոց արդարոց ի հանդերձեալ աշխարհին, ուր ոչ աւուրք և ոչ գիշերք, ոչ շաբաթք և ոչ ամիսք, և ոչ ամք և ոչ ժամք և ոչ ժամանակք, և ոչ շրջմունք տարեաց և ոչ շրջանք ժամանակաց. բայց միայն Տէր է, և անուն նորա միայն։ Որ առնես զհատուցումն ուրախութեան քոյոց երկրպագուաց բարեօքն, որոց ոչ գոյ փոփոխումն բարեացն, և ոչ հանումն պարգևացն տուելոց։

92 «Իսկ զնուազ իշխանականին գիշերոյ, որ ունի քով կամօք զՄիածնիդ քո զօրինակ՝ զնորոգումն յարութեան յանձին բարձեալ բերէ, ցուցանել նշանակել ամենայն երկրաւորաց զքաջալերութիւն ամենայն մեռելոց յարութեանն։ Յարևմտից մինչև յարևելս երթայ ի մանկութիւն. դարձեալ յարևմուտս կամօք քովք ծերացեալ հասանէ. պատի, թաղի, գուշակ թաղելոց յարութեան մեռելոց, մխիթարութիւն քաջալերու-

1 α չափաւք աւուրցն / β չափաւքք / abdԱ—ԳԴt չափովք
1 ԳԴ զմինն / b զի մինն / αa զմինն իշխանական [α յիշխանական]
1 αβ տուընջեան
2 α զաւրինաց
2 Գ միածնի
2 b և զաննուաղ / α և զաննուաղ լոյսդ անխափան / βabdԱԲԳԴ լուսոյդ / Գ լոյսդ / t լուսոյ
3 abd յայտնելոցդ է
3 ab արարածոց, փխ. արդարոց
3 Դ և հանդերձեալ / b հանդերձեալ
4 βad աշխարհիդ
4 b որ, փխ. ուր / a գիշեր
4 αβadԱԲԳԴ և ոչ շաբաթք
4 βad և ոչ ամիսք և ոչ տարիք, ոչ ամք [ad ամք և ոչ ժամք] և ոչ ժամանակք և [ad և ոչ] շրջմունք [a շրջմանց] տարեաց և շրջանք / b ամիսք և ոչ տարիք և ոչ ժամք / ԱԲԳԴ ոչ ամիսք և ոչ աւուրք և ոչ ամք և ոչ ժամանակք և ոչ շրջմունք / α ամիսք և ոչ տարիք և ամք և
5 α շրջմունք տարեաց և շրջանք ժամանակաց, այլ դու միայն տէր և անուն քո յաւիտենական որ առնես /
6 Գ մի տէր է
6 b չիք միայն (որ)
6 b առնեսդ
7 βadԱԳԴ զհատուցմունս / b զհատուցումն / α հատուցումն / Բ հատուցմունս
7 α ուրախութեանց
7 α քոց / a քոցդ
7 α բարեացն, որ ոչ գոյ / b բարեօքն, որ ոչ / β որ ոչ գոյ / ad որոյ ոչ գոյ
8 a բարեաց / β պարգևացդ, փխ. բարեացն
8 Գ չիք բարեացն և ոչ հանումն / β չիք և ոչ հանումն պարգևացն
8 a տուեցելոցն / Ա—ԳԴ չիք տուելոցն
9 α իշխանականն / Ա—ԳԴ իշխանական / b իշխանին
9 αβabd գիշերոյ / Ա—ԳԴt գիշերոյն
9 ad չիք որ
9 b ունին
9 aԳ քովք
10 b և միածնի / βad զմիածնիդ / αԱ—ԳԴt միածնիդ
10 βad զաւրինակ, զնորոգումն [a զի նորոգումն] յարութեան / α և զ յարութիւն / αԱ—ԳԴt չիք զնորոգումն
10 b բերէ, ցուցանել / α չիք ցուցանել
11 Ա—Գ նշանակեալ / b նշանել
11 b երկրաւորացս
11 ԱԴ զքաջալերութեան
12 a յարութիւն
12 α՛ad յարևելից մինչև յարևմուտս
12 α ի մանկութեան / Ա ի մանգութիւն
13 Գ յարևելս, փխ. յարևմուտս
13 β քովք / a քո
13 Գ չիք ծերացեալ
13 a հասանի
14 b գուշակ է
14 α թաղման
14 α յարութեանն / βabdԱ—ԳԴt յարութեան
14 b չիք մխիթարութիւն
14 b քաջալերութիւն / Ա—ԳԴ քաջալերութիւն

թեան առ արարածս մատուցանէ, զգալուստ Որդւոյդ նշանակէ յերկնից և զնորոգումն տիեզերաց ակնարկէ, զհաշումն մաշմանն մեղաւորաց ուսուցանէ, զծագել արդարոցն յարքայութեանն ի գալստեան, զարձակել զպահանջումն հնացելոց ի մեղս՝ ցուցանէ։ Նա և գուշակէ մաշականն զյաւիտենականէդ, անցականն զանանցէդ, հնականն զնորոգչէդ իւրմէ. որ կամօք քովք փոփոխի ի կերպարանս՝ որպէս կամք քո հրամայեսցին լինել. մինչև բարձցին առակք լինելոցն, զոր եդեր պատրաստեցեր յոր կատարման խոստմանց քոց, յորժամ առնիցես ամենեցուն հատուցումն ի ձեռն Միածնիդ և Հոգւոյդ սրբոյ. զի քո է, և քեզ վայելեն փառք յաւիտեան և յաւիտեանս։

93 «Տէր ամենակալ, որ պահես զյուսացեալս ի քեզ և կատարես զկամս երկիւղածաց քոց, արժանի արա զիս, Տէր, զի պահեսցես զյոյսն իմ որ ի քեզ, և զերկիւղն զմեծ՝ զոր ածելոց ես առ զիմաղարձ ամբարշտեալսն ի քէն, և ինձ տուր համբերութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբս՝ յոր կամս։ Բժիշկ ցաւոց մերոց, ողջացուցիչ բեկելոց,

1 βd որդոյդ / α որդւոյ քո / a որդւոյն / Դ որդոյն / ԱԲԴԶt որդւոյ / b արդարոյդ, փխ. որդւոյդ
1 Դ ի յերկնից
2 Դ չիք ակնարկէ
2 β զմաշումն մեղաւորաց / αbԱԲԴԶ մաշման / a մեղաւորաց մաշմանն / Դ չիք մաշմանն
2 Դ մեղաւորաց ակնարկէ
3 b և ուսուցանէ
3 α արդարոց
3 βabdԱԴԶ յարքայութեան
3 βabd ի գալստեանն ուսուցանէ զպահանջումն [a զպահանջումն, b և զպահանջումն] հնացելոցն
3 ԱԲԴԶ ի գալըստեանց / Դ ի գալստեանն / α ի գալստեան անդ ուսուցանէ
3 α չիք զարձակել
4 Դ հնացելոցն
4 βad չիք ցուցանէ
4 α չիք և
4 b մաշական
5 α զոր յաւիտենականդ, փխ. զյաւիտենականէդ
5 α անանցականն / b անցական
5 b զանանցչէդ, փխ. զնորոգչէդ
6 αa քովք / β քով
6 b փոխի
6 bԱ—ԴԶ [b և] որպէս և կամք
7 a բարձցին առակքն / βad առակքն լինելոց
7 b զորս
7 ԲԴ եդեր / միւսները եդիր
7 Դ պատրաստեցիր
7 ԱԶ յաւուր
8 α կատարմանց
8 α առնես զհատուցումն ամենեցուն / Ա—ԴԶ հատուցումն ամենեցուն / βd զհատուցմունս / βad չիք ամենեցուն
9 b միածնիդ քո և
9 αβabdԱ—ԴԶ հոգւոյդ / t հոգւոյն
9 βad չիք է
9 aԱԲԴԶ վաել է / Դ չիք վայելեն
9 Ա—Դ փառք և պատիւ
10 bԱ—ԴԶ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն / βad յաւիտեանս և յաւիտենից յաւիտեանս ամէն [d չիք ամէն, a ամէն, ամէն] / α չիք յաւիտեան և
11 α զսուրբս, փխ. զյուսացեալս
11 βdԱ—ԴԶ ի քեզ / միւսները քո
11 a առնես, փխ. կատարես
12 αβ երկեղածաց
12 Ա—ԴԶ չիք տէր
12 αβadԱ—ԴԶ զյոյս / b զըյոյս
13 αβabd չիք իմ
13 βabd որ ի քեզ [b ի քեզդ] է / Ա—ԴԶ չիք որ
13 αβabd մեծ
13 αβabd առ զիմաղարձս ամպարշտեալս [b ամբարշտեալս]
14 αabdԱ—ԴԶs ի քէն / βt ի քեզ
14 a համբերութեամբ
14 βa կատարել
14 α զընթացս նեղութեանս իմում ուր կամս / bԱԲԴԶ ուր կամս / Դ ատր կամս / β որ կամս / a որ կամ
15 Զ * բժշկ
15 b չիք մերոց

անդորրիչ նեղելոց և արձակիչ կապելոց, մխիթարիչ սգաւորաց, յոյս անյուսից, խռովելոց հանգիստ, աշխատելոց նաւահանգիստ, որ նայիս սիրով յարարածս քո և կերակրես զամենեսեան քաղցրութեամբ քով. տուր ինձ, Տէր, առնուլ պսակ ընդ այնոսիկ, զորս արժանիս արարեր մեռանել վասն անուան քոյ, որոց փառաւորեալ են մահք իւրեանց առաջի քո. զի և ես արժանի եղէց վերանալ ընդ առաջ Որդւոյ քոյ սիրելոյ, յորժամ յափշտակեսցէ զանձկացեալսն իւր ի ճառագայթ լուսոյ իւրոյ, զատել ճշմարտութեամբ զամենայն տիեզերս հրով բարկութեամբ իւրով։

94 «Այլ այժմիկ, Տէր, զօրացո զծառայս քո վասն անուան քոյ, զի յաղթեսցուք զօրութեանց թշնամւոյն. և բարձ և փարատեա զմէգ չարութեան կռապաշտութեան հեթանոսութեան քաղցրութեամբ սիրով քով առ արարածս քո. որ եդեր զանձն քո ի վերայ խաչանց քոց, մի թողուր զհօտ քո, զի ածցես յուղղութիւն. որ դու միայն կարող ես թողուլ զմեղս, և քաւել զյանցանս և զանօրէնութիւնս բոլոց արարածոց, զի զքեզ միայն պաշտեսցեն և զկամս քո արասցեն, և լիցին փառաւորիչք աստուածութեանդ քոյ. և ապրեսցեն ի դատաստանացդ քոց, և վայե-

1 β անդուրրիչ / d ընդուրրիչ / aԱ—ԴԶ չիք անդորրիչ նեղելոց
1 Ա—ԴԶ չիք և արձակիչ կապելոց / α չիք և
1 Ա—ԴԶ անյուսից յոյս / d անյուսաց
3 αβabdԱ—ԴԶ առ արարածս
3 αa քաղցրութեամբ կամաւք քովք [a քովք] / βdԱԲԴԶ քո, փխ. քով
4 b չիք տէր
4 αβabd պսակ առնուլ
4 αβabdԱ—ԴԶ զորս / t որ
4 αβad արժանիս / միւսները արժանի
5 αb անուանդ
5 α քում սրբոյ, փխ. քո, որոց
5 t իւրանց
6 Ա—ԴԶ չիք ես
6 a ընդ յառաջ որդոյդ
6 αβabdԱ—ԴԶ սիրելոյ / t սիրելւոյդ
7 βbd յափըշտակիցէ / a յապըշտակիցէ
7 αβadԱ—ԴԶ զանձկացեալս [Ա—ԴԶ զանծկացեալս] / b զընտրեալս, փխ. զանձկացեալսն
7 αβabd ի ճառագայթս / Ա—ԴԶt ի ճառագայթ
7 b չիք իւրոյ
8 ԲԳԴ ճշմարտութեամբ [Բ ճշմարտութեամբն] իւրով
8 αbԱ—ԴԶ բարկութեան
8 αb իւրոյ / Ա—ԴԶ չիք իւրով
9 βabd արդ. փխ. այլ / Ա—ԴԶ և արդ այժմ իսկ տէր / α արդ տէր դաւրացոյ այժմ
9 h չիք այլ այժմիկ, տէր—շնորհի քոյ, որ առ ամենեսին է (Պարբ. 95)
9 βab զծառայ
9 αb անուանդ
9 α քո սրբոյ, զի / Դ չիք քոյ
10 βadԱԲԴԶ զաւրութեանց թշնամւոյն / αs զաւրութեան [s բռնութեան] թըշնամւոյն / b թշնամւոյն զաւրութեան / Դt չիք զօրութեանց
10 Դ և փարատեալ մէգս / αβa զմէգ / միւսները զմէգս / d զմեգ, փխ. զմէգ
11 b հեթանոսուեն (պաs.)
11 αβabdԱ—ԴԶ չիք քաղցրութեամբ
11 αb սիրով [b սիրովդ] քո որ և [b է] առ
12 βad արարածս քո ի ձեռն սիրելոյ [ad սիրելի] որդոյ քո, որ եդ զանձն իւր ի վերայ
12 Դs եդեր / միւսները եդիր
12 α չիք քո (ի վերայ)
12 βad իւրոց, փխ. քոց
12 βad մի թողուր զմեզ, այլ ածցես
13 αd յուղղութեան
13 ԲԳԴ միայն ես կարող / Զ չիք ես
14 βad զանաւրէնութիւնս և [a չիք և] զյանցանս [a զանցանս] բոլոց / b զանցանս
14 b զըքոյոց (շաs յա՛.)
15 αβabd և արասցեն զկամս քո և լիցին
15 αβa'd փառաւորիչք / Ա—ԴԶt փառաբանիչք
16 βadԱ—ԴԶ աստուածութեան / α աստուածութեանն
16 αadԱ—ԴԶ ի դատաստանաց

լեսցեն յանձառ բարիս քո. զի ամենեքին արժանի լիցին առանց ամօթոյ և պատկառանաց կալ առաջի մեծութեանդ քոյ. զի և զգործ ոգխոութեան սոցա անմեղութիւն համարեսցիս:

95 «Եւ զի սովոր ես յարգել յոչնչէ, զամենայն յինչ ածել, և յոչնչէ ի լինելութիւն արարածոց. որ ոչ թողեր զազգս մարդկան ի կամս անձանց զինչպիսութեան իւրեանց. այլ գթացար առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո, որ եկն դարձոյց զարարածս յաստուածութիւն քո, և հրամայեաց քարոզել Աւետարանին ընդ ամենայն տիեզերս: Այն զի քո միայն է փառաւորութիւն, և քեզ իսկ վայել է երկրպագութիւն յամենայն արարածոց. զի դու միայն ես փառաց և պատուոյ արժանի: Արդ՝ գթա յարարածս քո, քոյով բարերարութեամբ շնորհօքդ և առ երկիրս Հայոց աշխարհիս, զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զմիածին Որդի քո, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որ ի քէնդ առաքեցաւ առ մեզ, և զգեցաւ զմարմին մարդկութեան մերոյ, և նկարեաց և տպաւորեաց զանձն իւր ի ստեղծուածս ձեռաց իւրոց, զի զգեցցի զմարմին մարդկեղէն, և ազգականաւն մերձեցուցէ զմարդիկ առ քեզ: Քանզի ոչ հանդարտէին մարդիկ տեսանել զերեսս քո և ապրել. վասն այնորիկ

1 αԱ—ԴՋ բարիսն / b բարիսս
1 αβabdԴԴ ամենեքեան
1 b լիցին
1 ԱՋ պատկառանաց ամօթոյ
2 αβabd չիք և պատկառանաց / ԲԴ չիք և (պատկառանաց)
2 Ջ քո մեծութեանդ / aԱ—Դ մեծութեան
2 α չիք զի
2 αaԲ զգործս
3 β անմեղութեան
3 Դ համարիցիս
4 αԱ—ԴՋ չիք և (զի)
4 Դ յոչնչէ յարգել
4 a յանարգութենէ, փխ. յոչնչէ
4 αβadԲԴ զամենայն / b զամենայս
5 ԱՋ յոչնչէ ի լինելութիւն ածել արարածոցս [Ջ արարածս]
5 αa ի լիութիւն արարածոց / bԲԴԴ արարածոցս
5 Դ մարդակ, փխ. մարդկան
6 Ա—ԴՋ չիք զինչպիսութեան / βab զինչպիսութիւն
6 Ա—ԴՋ իւրեանց գնալ, այլ
6 α և առաքեցեր
7 α որդւի
7 α չիք քո
7 αbԱ—ԴՋ և դարձոյց
7 b յաստուածութիւնդ
7 Ա—ԴՋ իւր, փխ. քո
7 Դ չիք և
8 Ա—ԴՋ աւետարանին քարոզել
8 αβadb ընդ տիեզերս ամենայն
8 αԱ—ԴՋ այլ, փխ. այն
8 β զի այն քո / α զի միայն քո / a չիք այն / Դ չիք զի
9 βadԱ—ԴՋ չիք միայն
9 b չիք է (փառաւորութիւն)
9 Դ չիք քեզ
10 Դ ամենայն
10 α արարածոց քոց, զի
10 βad պատուի
11 βabd արդ տէր [abd չիք տէր] գթա առ արարածս
11 bԱ—Դ բարերարութեամբդ / βad բարերարութեան
11 bԱ—Դ [b և] շնորհաւք / α շնորհի քո և
11 Ա—ԴՋ չիք և
11 b առ երկիրս
12 a զի քե սոքա ծանեան / Դ նոքա
12 Դ միածին
12 abԲԴ որդիդ / αβd որդիս
13 ԱԲԴՋ տէր
13 αԱ—ԴՋ ի քէն
13 α չիք առ մեզ
14 αb մարմին
14 α մարդկութեանն / b զմարդկութեանս / Ա—ԴՋ մարդկութեանս
14 β նկատեաց, փխ. նկարեաց
15 α իմ, փխ. իւր
15 αβabdԱ—ԴՋ ի ստեղծուածս / s ի ստեղծուած
15 Դ մարդեղէն
16 α և զի, փխ. քանզի
17 Ա—Դ այսորիկ

եկն նա ի նմանութիւն մարդկան, զի զմարդիկ արժանիս արասցէ աստուածութեանն իւրում. զի ազգակից մարմնովն որ ի մէնջ տեսեալ զաստուածութիւնն Որդւոյն՝ յարգեսցուք բարերարութեամբ Հօր, և ընդ նմին ընկալցուք զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյդ սրբոյ որ ի քէն. զի և շնորհեսցին պատգամք Աւետարանի քոյ այսմ աշխարհի. զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զերախտիս բարերարութեանդ շնորհի քոյ, որ առ ամենեսին է:

96 «Այլ որ աստանաւրդ ամենեցուն՝ տուր մեզ, զի լիցուք վկայք աստուածութեանդ քոյ, չարչարել վասն անուան քոյ, և մեռանել վասն ճշմարտութեան քոյ, և նորոգել միւսանգամ ի գալստեան քոյ. զի դու եկիր և մեռար ի վերայ արարածոց քոց, և խառնեցեր զմահկանացու բնութիւնս մեր յանմահութիւն քո: Վասն այսորիկ և մեք մինչև ի մահ լիցուք վկայք կենդանութեան քոյ, զի խառնեսցուք ի թիւ վկայից քոց. զի այլ զինչ ինչ արդեօք կարիցեմք առնել դարձուածս փոխարէն բարեացն որ ի քէն՝ եթէ ոչ տացուք զանձինս մեր փոխանակ պատուիրանաց

1 α ի նմանութիւն մարդոյ
1 αԱ—ԴՋ զի և
1 αβdԱ—ԴՋ արժանի
2 adԱ—ԴՋ աստուածութեան
2 αβabd իւրում / Ա—ԴՋt իւրոյ
2 αβad ազգակից / bԱ—ԴՋ զազգակից / t զազգակիցս
2 Ա—ԴՋ մարմնոյն
2 β որ էառ ի մէնջ / Ջ որ ի մէջ
3 βabdԱ—Դ զաստուածութիւն
3 βdԴ յագեսցուք, αs երգեսցուք, փխ. յարգեսցուք
3 α բարերարութեանն / s բարերարութեան / ԱԳԴՋ բարերարութեամբն / Բ բարերանութեամբն
4 Ա ընդալցուք / b կալցուք շնորհ
4 αβԲԴԴ հոգւոյն
4 Դ չիք սրբոյ
5 αԱ—ԴՋ չիք և (շնորհեսցին)
5 Դ շնորհեսցի
5 a պատգամ / αԱ—ԴՋ պարգեւք, փխ. պատգամք
5 α աւետարանին / βabd աւետարանիդ / Դ աւետարան
5 βabdԴ յայսմ / βad յաշխարհի
6 αβabd յերախտիս / Դ զերախտի / Ջ զերախտին
6 αβabdԱ—ԴՋ բարերարութեան
6 Դ բարերարութեան հոգւոյն սրբոյ որ ի քէն: Այլ որ / βad շնորհիդ քո վայելեսցեն, որ առ / αs շնորհիդ [α շնորհի քո] վայելեսցեն [s վայելեցեն]: Այլ որ
6 βԱԲԴՋ առ ամենեսեան է / αs չիք որ առ ամենեսին է
8 βad չիք այլ
8 αβad աստանաւրդ ամենեցուն [αβ առ ամենեսեան] տուր և [βad չիք և] մեզ / b և մեզ
8 βad տուր մեզ տէր միածին որդիս աստուծոյ շնորհս ի հոգւոյդ [β ի հոգւոյն] սրբոյ զի լիցուք
9 αaԱ—ԴՋ աստուածութեան / α աստուածութեան քում
9 Ա—ԴՋ չիք չարչարել վասն անուան քո / Դ չիք չարչարել—միւսանգամ ի գալստեան քո (s. 10)
9 αab անուանդ
10 αb ճշմարտութեանդ
10 ԱՋ չիք միւսանգամ
10 αβabdԱԲԴՋs ի գալստեան [αs գալստեամբ] աստուածութեան քո. զի
11 Ա զմահկանութիւն, βbdԲԴՋ զմահկանութիւնս, Դ զմահկանացութիւնս, փխ. զմահկանացու բնութիւնս
12 b յանմահութիւնս քո
12 α և վասն
12 Ա—ԴՋ մինչ
13 αs աստուածութեան, փխ. կենդանութեան
13 αbԱ—ԴՋ քում
13 α առնեսցուք, փխ. խառնեսցուք
13 α ի թիւս
13 βabd զի այլ զինչ ինչ / α և մեք զինչ ինչ / Ա—ԴՋt չիք ինչ
14 Ա—Դ ես, փխ. արդեօք
14 b փոխանակ բարեացս
15 βabd ի քէն է
15 α պատուիրանին քո

քոց, ի հաճութիւն կամաց քոց. զի լիցուք ժառանգորդք արքայութեան քում ընդ այնոսիկ որ հաճոյ եղեն առաջի քո. զի մատուսցուք զանձինս մեր պատարագ աստուածութեան քում. զի կորուսցուք զանձինս, և դարձեալ գտցուք զնա յաւուր յարութեան. կացցուք ընդ աջմէ քումմէ զանմեղութիւն զգեցեալ ընդ գառին աջակողմեան դասուն, կամարարաց քոց, յաղթութիւն սրբոց քոց, որ սիրեցին զաստուածութիւն քո և զմիածին Որդին, զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. որ եղև գառն ճշմարիտ և մատոյց զանձն իւր քեզ պատարագ վասն մեղաց ամենայն աշխարհի, զի լիցի հաճեցուցիչ և բարեխօս ընդ արարիչդ և ընդ արարածս։ Իսկ որ յայս հաճութիւն ընթացեալ մերձեցան՝ պատրաստեաց նոցա օթևանս յարքայութեան աստուածութեանն իւրոյ։ Իսկ որք ոչն կամեցան մտանել ի հաճութիւն հնազանդութեան գալստեան նորա՝ յաւիտենից տանջանս խոստացաւ։

97 «Եւ արդ՝ Տէր բարերար, որ եկիր և խոնարհեցար և առեր զկերպարանս մարդկան, և ետուր զանձն քո ամենայն համբերութեամբ, և ոչ դարձուցեր զանձն քո յանարգանաց ընդ երեսս թքանելոյ, և մատուցեր հարկանելեաց զծնօտ քո, քացախ և լեղի ըմպանութեան վասն

1 Զ չիք քոց (ի հաճութիւն)
1 α ժառանգորդք / միւսները ժառանգաւորք
2 եԴ որք / βad ոյք
2 ե եղեն քեզ. չիք առաջի քո
3 α պատարագ ընդունելի
3 αβad քո, զի / ե աստուածութեանդ քում, և զի / Ա—ԴՁ չիք զի
3 αhs չիք զի կորուսցուք զանձինս— յաւուցելոց քոց որ յաւիտենից (Պարբ. 98)
3 ԲԳԴՁ զանձինս մեր, զի դարձեալ / βabdԱ—ԴՁ զի, փխ. և
4 Դ գտցուք զնա դարձեալ յաւուր / Զ չիք զնա
4 βabd յարութեանն
4 α ընդ յաջմէ
5 Զ զանմեղութիւնն
5 ե զգեցեալք
5 Զ ընդ գառին
5 αՁ աջակողման / d աջոյ կողման / βb աջակողմանն
5 ԲԳ դասու
6 ե յաղթութեան
6 αԴ որք
6 βabd չիք և զմիածին—քրիստոս
7 Դ որդին քո
7 βad զի, փխ. որ
7 βad եղեր
8 βad և մատուցեր զանձն
8 βadԱ—ԴՁ չիք իւր
8 βad չիք քեզ
8 βad պատարագ հաւր
8 ե և վասն
9 βad եղիցես [a եղիցիս], փխ. լիցի
9 a հաճոյացուցիչ
9 bԱ—Դ ընդ արարիչդ / a ընդ արարիչն / Զ ընդ արարչիդ / t ընդ արարիչ
10 Դ որք
10 Ա—ԴՁ որ ընդ այս / b իսկ որք ի յայս և ի հաճութիւն
10 βabdԱ—ԴՁ ընթացան
10 βad չիք մերձեցան
10 b և մերձեցան, պատրաստեցան / βad պատրաստեցեր
10 b ութևանք (յաճ.)
11 a յարքայութիւն
11 βabd աստուածութեան [β յաստուածութեան] քո [b իւրոյ] / Ա—ԴՁ չիք աստուածութեանն
11 Ա—ԴՁ իւրում
11 bԱ—ԴՁ ոչն / միւսները ոչ
12 βad քո, փխ. նորա
12 bԱԲԳԴՁ զյաւիտենից / Դ զի յաւիտենից
13 bԱ—ԴՁ տանջանան
13 βad խոստացար / Ա—ԴՁ խոստացաւ նոցա
14 βabd չիք և (արդ)
16 a ընդ յերեսս
17 b հարկանելեացն / ԱԲԳԴՁ հարկանողաց / Դ հարկանողացն

մեր արբեր, քաղցրացո զսիրտ ամենայն մարդկան ի պաշտօն քո, զի հնազանդեսցին ընդ ամենահեշտ լծով քով և ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն. զի լցաւ իսկ երկիր աստուածպաշտութեամբ քով. և որ մնացեալքս են՝ զի և սոքա մի՛ վրիպեսցին ի ճշմարտութեան ճանապարհաց քոց, և հրաւիրեսցին յարքայութեան սեղանդ և վայելեսցեն ի համբերութենէ քումմէ։ Որ վասն ամենեցուն եկիր ի սպանումն իբրև զգառն, և ուրախ արարեր ի մարմին քո, զոր ետուր ի փրկութիւն ամենեցուն, և զուղխս փափկութեան քոյ ետուր ըմպել, զարիւն քո, վասն կենաց ամենայն աշխարհի, զթա, զի յիշեսցեն և դարձցին և եկեսցեն առ քեզ ամենայն ծագք երկրի, և երկիր պագցեն առաջի քո ամենեքեան, որք իջանեն ի հող. զի կարող ես միւսանգամ կանգնել, կենդանացուցանել և առնել արժանիս մարդասիրութեան քոյ. զի քո իսկ արեամբ են փրկեալք և ազատեալք յիշխանութենէ խաւարի։ Արդ՝ ծանիցեն զքեզ՝ յորոց վերայ մեռար դու. զի քո իսկ են ծառայք և քեզ լիցին երկրպագուք. զի մի՛ եկեսցէ ի վերայ մարդկան բարկութիւն սրտմտութեան քոյ։

98 «Արա՛ զմեզ որդիս լուսոյ և որդիս տունջեան, զի փառաւորեսցի անուն քո ի վերայ ամենայն տիեզերաց. զի դու ես փառաւորեալ ի մշտնջենաւոր արքայութեանդ, որ եսդ յէութեանդ, յիսկութեանդ, յինքնութեանդ։ Որ ետուր օրինակ չարչարանաց քոյովդ չարչարանօք

11 Հմմտ. Սաղմ. ԻԱ, 30.

1 Ա—ԴՁ արբեր վասն մեր
1 βdԱԲԳԴՁ զսիրտս
1 ե մարդկանս
2 βabdԲԳԴ լծով քոյ [քո]
2 βad ի յաւիտենականն
3 βabd լցաւ իսկ / Ա—ԴՁt չիք իսկ
3 βa քո
4 Դ վրիպիցին
4 β ի ճշմարտութենէ
5 ե այլ հրաւիրեսցին
5 ե սեղան քո և
6 ե ի համբերութենէդ
6 Ա—ԴՁ յարքայութենէ, փխ. ի համբերութենէ
6 β ի սպանումնն
7 a զգառնն
7 ե ի մարմնի քում / Ա—ԴՁ * ի մարմնո քումմէ
8 d և զուղխս / Դ և զուխտ / միւսները և զուխս
9 βabd չիք ամենայն
9 βadԴ յիշեսցին, դարձցին
10 Դ չիք եկեսցեն
10 βad չիք և
11 abdԱԲԳԴՁ ամենեքեան / Դ ամենեցուն / βt ամենայն
11 βabdԱԲԳԴՁ զի դու կարող
11 a նորոգել, փխ. կանգնել
12 ե և կեցուցանել, փխ. կենդանացուցանել
12 d չիք և
12 Ա—ԴՁ արժանի
12 Ա—ԴՁ քում
13 ե արեամբդ
13 βd փրկեալ
13 ե խաւարին
14 ե մեռարն դու
15 Ա—ԴՁ եկեսցէ բարկութիւն սրտմտութեան [Դ չիք սրտմտութեան] քո ի վերայ մարդկան
17 ց արայ, ուղղուած արար
17 Դ մեզ
18 Դ չիք ամենայն
18 β ես փառաւոր
19 ե մշտնջենաւոր (չիք ի)
19 ե յարքայութեանդ
19 Դ արքայութեանդ, յինքնութեանդ, որ եսդ / ց չիք որ եսդ յէութեանդ
20 βabdց յանքնութեանդ, փխ. յինքնութեանդ
20 ց չարչարանացդ / aԱԲԳԴՁց քոյով [a քով] չարչարանօք / Դ չիք քոյովդ չարչարանօք

խոնարհութեամբ՝ քոյոց սիրելեաց, և ցուցեր զհալածանս քոյով հալածելովդ, և ցուցեր զտանջանս քոց սրբոց՝ ի քո մտանել ի տանջանս կրփահարութեանդ։ Իսկ մեք հողեղէնքս բնաւ խոկ զի՞նչ բերիցեմք ի համար զմեր նեղութիւնս չարչարանաց. զի դու, Տէր, խոնարհեցար և առեր յանձն զամենայն, և բարձեր զվիշտս և զչարչարանս ամենայն տիեզերաց։ Արդ՝ զօրացո զիս, Տէր, ի ժուժկալութիւն պնդութեան նեղութեանս՝ ուր կամս. զի յերկարեսցի իմս պարծել ի նեղութիւնս տանջանաց. զի հաւասարեցայց և ես ընդ սիրելիս քո յաւուրն, յորում հատուցանիցես զանպատում բարիսդ, որ կայ պահի յուսացելոց քոց որ յաւիտենից»։

99 «Ը. Եւ մինչդեռ կայր նա կախեալ այնպէս՝ խօսեցաւ զայս ամենայն. և գրեցին առենակալ դպիրքն նշանագրացն. զի առ ոչինչ համարեալ զկախաղանն, և ոչ զբրածեծ զանին գրեաց ինչ զվիշտս. զի ջարդեալ էր զամենայն մարմինն յօդարածեծն առնելոյ։ Եւ այլ ևս բազում քան զայս խօսեցաւ՝ մինչդեռ կայր կախեալ գլխիվայր, և գրեցին և

1 abd քոյոց [b քոյոյց] սիրելեաց
1 βabd հալածանս [b զհալածանս] քոյով հալածելովդ / ԱԲԳԶg հալածելովդ / Գ չիք և ցուցեր զհալածանս քոյով հալածելովդ
2 ag տանջանս
2 βa քոյոց, b քոյ, փխ. քոց
2 Ա—ԳԶ սրբոցն / bg սիրելեաց, փխ. սրբոց
2 b ի քո մտանելն / g քո (չիք ի)
3 βabdg կրփահարութեան / Ա—ԳԶ կրփայհարութեանդ
3 g չիք խոկ (մեք)
3 βab զի՞նչ խոկ
3 g զի՞նչ չբերիցեմք
4 b զմեր իբրս զնեղութիւն / Ա—ԳԶg նեղութիւն
5 βadg չիք և (բարձեր)
5 βabdg զվիշտս չարչարանաց
5 Գ յամենայն
6 b և արդ
6 Զ զիս ամենայն ժուժկալութիւն
6 ԲԳԴ չիք զիս
6 bԶ չիք Տէր
7 βadԱ—ԳԶg նեղութեանս / b ի նեղութեանս / t նեղութեան
7 βabdg ուր / Ա—ԳԶt որ, փխ. ուր
7 Ա—ԳԶ իմ պարծեալս [ԲԳԴ պարծելս]
7 bԱԲԳԶ ի նեղութիւն
8 βbdԱ—ԳԶ տանջանացս
8 Գ հաւասարեցայց / միւսները հաւասարեցից
8 Զ ես զսիրելիս / a ես ի նեղութիւնս ընդ սիրելիս
8 b յաւուրն / միւսները յաւուր
8 βabdԱ—ԳԶg յորում / t յորժամ, փխ. յորում
9 βabdg հատուցանիցես / Ա—ԳԶt հատուցանես
9 βԱԲԳԶ զանպատումն
9 bg բարիսն
9 Գ և պահի
9 ԱԲԳ յուսացելոց քեզ յաւիտենից
10 Գ յաւիտենանց / b յաւիտենից է / Ա յաւիտենից ամէն / β յաւիտենից և քեզ փառք յաւիտեանս
11 tԱԲԳg և արդ
11 χβbdԱԲԳԶg կայր նա / t կայրն կախեալ / a կայր կախեալ / β չիք կախեալ
11 χbg այսպէս
12 βad չիք և
12 g առենակալն
12 b դպիրք
12 g նշանագրաց
13 z կրեաց
13 βabdԲԳ զվիշտսն
14 g ամենայն
14 χg մարմինն / ԱԲԳԶ զմարմինն
14 aԱԲԳԶg յօդարածեծն [ԱԶ յօդարածեծ] առնելոյ / միւսները առնել
14 β բազումս / χ բազում ինչ խօսեցաւ
15 g չիք մինչդեռ կայր կախեալ. և / ԱԲԳԶ կայր նա
15 χb կախեալ գլխիվայր / միւսները չիք գլխիվայր
15 βabd չիք և (գրեցին)

մատուցին զայն առաջի թագաւորին. քանզի էր կախեալ զեօթն օր զմիոյ ատանէն։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և իջուցին զնա անտի։

100 Սկսաւ խօսել ընդ նմա թագաւորն Հայոց Տրդատ և ասէ. «Զի՞նչ ունիս, և կամ զի՞նչ եղեր ի մտի, լինե՞լ կցորդ կենաց իմոց, որպէս աշխատեցարն ընդ իս ի մանկութենէ փաստակովք, եթէ մեռանել տարապարտուց, ի տարապարտ խորհուրդս ընդունայնութեան մտացդ՝ ուր կաող խոկ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Փութամ ես եղանել ի մարմնոյս, և առնուլ զկեանսն յաւիտենից. այլ տուր հրաման վասն իմ որպէս և կամիս, զի՞նչ մահ և հրամայես ի վերայ իմ»։

101 Ետ պատասխանի արքայ և ասէ. «Ոչ տամ զայդ պարգև՝ եթէ լիցի քեզ վախճան մահու երագ երագ և հանգչել ի տանջանաց, զոր կոչես դու կեանս յաւիտենից. այլ կատել զքեզ յերկար, զի ոչ լիցի հնար քեզ երագ մեռանել, այլ տանջել զքեզ յերկար և պահանջել ի քէն զանարգանս զիցն և զյամառութիւնդ քո, որ ոչ կամեցար պաշտել զնոսա»։

102 Եւ ետ հրաման բերել կոճեղս փայտից, և առնել բատ ոլոքի խոտցաց ոտից նորա. և զնել և պնդել ուժգին տատակօք, մինչև իջանէր

1 bԱԲԳ զայս / χ զայս ամենայն առաջի / ԱԶ մատուցին առաջի թագաւորին զայս / a չիք զայն
1 g էր նա կախեալ
1 χbԱԲԳhsz կախեալ զնա [s չիք զնա] զեւթն / ԱԲԳԶ է. օր
2 χbhsz զմիոյ ատանէն / միւսները չիք զմիոյ ատանէն
2 ԱԲԳԶh այսորիկ / χs այսր / t այնր / β այր, փխ. այնր
2 ԱԲԳԶ հրամայեաց
3 g և սկսաւ
3 b խաւսել թագաւորն հայոց տրդատ ընդ նմա և ասէ / βad թագաւորն հայոց [a հայոց] / χԱ—ԳԶt չիք հայոց / ԱԲԳgs չիք տրդատ
4 β չիք կամ
4 aԲ եղեր / միւսները եղիր
4 χ մերոց, փխ. իմոց
5 g աշխատեցարն / միւսները աշխատեցար / Ա ընդ յիս
5 g չիք ի մանկութենէ փաստակովք / ԱԲԳԶ քովք փաստակովք
6 ԱԲԳԶg տարապարտուց / միւսները տարապարտ / g չիք տարապարտ
6 χβabdԱԲԳԶg խորհուրդս / t խորհուրդ
6 χβabdgn [b քո] ընդունայն / Գ ընդունայնութիւն
7 βag որ, փխ. ուր
7 bԱԲԳԶg ետ պատասխանի
8 ad յաւիտենականն
8 Զ զի, փխ. այլ / Գ չիք տուր
9 χβabdԱԲԳ մահ և [Զ որ] հրամայես [ԱԶ կամիս] վասն իմ / g մահ է ի վերայ իմ / t մահու հրամայես / χ հրամայեսցես ինձ
10 ԲԳԶ արքայն / a և ասէ արքայ
10 χb տամ քեզ / χ պարգևս
11 adԱԲ թե / Զ զի, փխ. եթէ
11 ag լինիցի / g վաղ վախճան
11 χbԳ չիք մահու
11 βadԱԲԳԶg երագ երագ
11 b և հանգիցես
11 bԱԲԶg ի տանջանացդ
12 b դու քեզ
12 χb զմահն կեանս
12 ԱԲԳԶ ընդ յերկար
12 χabg ոչ լիցի հնար քեզ [g չիք քեզ. αβ քեզ հնար] / միւսները հնար լիցի
13 aԱԲԳԶg երագ / χ մեռանել երագ
13 ԱԲԳԶ չիք տանջել զքեզ յերկար և / g չիք յերկար
14 ԱԲԳԶ զյամառութիւնդ / χ զյամառութիւն / b զյամառութիւնս / a յամառութեանդ
16 n կոճիղս / b կոճակս
16 bz բատ ոլորաց
17 χ խոտցոց / βabd խոտցոց / Բ խոցաց / gs խոտցոյ / h խոտցացն / n խոտուցաց / v խոտտաց / v խոտցոյց / w[2] խոցափ / w[3] խոցոտիցն / z չիք խոտցաց
17 χβabdz ոտիցն, չիք նորա
17 Ա ուժգին
17 g տատակաւք / h տատակովքն

արիւնն ընդ ծայրս ոտից մատանց նորա. և ասէ. «Փոխեցես կամ զգայցես ինչ արդեօք զցաւսդ»։ Նա պատասխանի ետ և ասէ. «Տուաւ ինձ զօրութիւն, քանզի խնդրեցի ես յԱրարչէն արարածոց, որ է ճարտարապետ և Արարիչ ամենայնի՝ որ երևի և որ ոչն երևի»։ Եւ հրամայեաց, և լուծին զնա յայնմանէ։

103 Եւ ետ հրաման բերել բևեռս երկաթիս և վարել ընդ ներբանս ոտից նորա. և առեալ զձեռանէ նորա աստի և անտի՝ ընթացուցանէին զնա յայս կոյս և յայն կոյս. և արիւնն հոսէր իջանէր յոտից անտի, և ոռոգանէր զերկիրն սաստիկ յոյժ։ Եւ դարձեալ ասէ ցնա. «Ա՞յդ են աներևոյթ արարածք Աստուծոյն քո, զոր դուն տեսանես»։

104 Նա ասէ. «Բարիոք ասացեր, եթէ այս իցեն աներևոյթ արարածք Աստուծոյն իմոյ. վասն զի «Սերմանի ապականութեամբ՝ և յառնէ զօրութեամբ. սերմանի անարգութեամբ՝ և յառնէ փառօք»։ Զի «Լալով լան՝ որք տանիցին զսերմանիս իւրեանց», այսինքն են վիշտք և չարչարանք, որ հասանեն մեզ որ վասն աստուածպաշտութեանն են. այլ

13 Ա. Կորնթ. ժե, 43. / 14 Սաղմ. ճիե, 6.

1 αβabd արիւնն / միւսներր արիւն
1 g մատանց ոտից
1 βad ասէ թէ
1 ԱԲԳԶ փոխցես արդեօք կամ զգայցես [ԲԴ սգայցես] ինչ զցաւս
1 b և կամ
2 b արդեւք (յաձ.)
2 αβabdg զցաւսդ / միւսներր զցաւս
2 αa պատասխանի ետ / միւսներր ետ պատասխանի
3 ԱԲԳԶ չիք ես
3 αad որ էն
4 g ճշմարտապետ, փխ. ճարտարապետ
4 bԱԲԳԶ որ երևին
4 a և որ ոչ / bԱԶ և որ ոչն երևին
5 βabdԱԲԳԶ և ետ հրաման և լուծին զնա
5 g ի յայնմանէ
5 α չիք և հրամայեաց, և լուծին զնա յայնմանէ
6 βad չիք հրաման
6 αβadԱԲԳԶg երկաթիս / bt երկաթի
6 β վայրել
7 αb զձեռանէն
7 αβabdg չիք նորա
7 αabԱԲԳԶg աստի անտի
8 βad չիք զնա
8 αβabԱԲԶg չիք և (յայն)
8 ad հոսեալ
9 αβadԲԳg ոռոգանէր / միւսներր առոգանէր
9 g զերկիրն ամենայն / α զվայրն, փխ. զերկիրն
9 g չիք սաստիկ յոյժ
9 g չիք ցնա
9 α այս են / Ա էն / Զ անդէն, փխ. այդ են
10 aԶ աներևոյթք
10 bg արարածքն
10 α արարածքն քո զբեզորբեա. ասէ ցնա այոյ այս են աներևոյթ արարածքն աստուծոյ
10 βԲԳԶ դու / a զդոյն, փխ. դուն
11 βabdg ասէ ցնա [a նա]
11 βb սուրբն [b չիք սուրբն] զբեզոր [b զբեզորբեա] բարիոք
11 βabdԳ թե
11 βadԱԲԳԶg այս [Գ այն] են, փխ. իցեն
11 a աներևոյթք
11 Գ չիք արարածք / βadg արարածքն
12 Զ չիք սերմանի անարգութեամբ / g չիք սերմանի անարգութեամբ—փառօք (s. 13)
13 t լալովն
14 βadԳ տանին / ԱԶ տանիցեն
14 αβabdԱԲԶg զսերմանս
14 αβ է, փխ. են
14 g չիք և չարչարանք—վասն աստուածպաշտութեանն են
15 ԱԲԳԶ որ վասն աստուածպաշտութեան հասանեն մեզ / βad մեզ վասն աստուածպաշտութեան, այլ / α աստուածութեանն, փխ. աստուածպաշտութեանն

յորժամ որայն ի հունձս եկեալ մատուցէ զպտղութեանն բերքի զպտուղ սերմանողացն՝ ընդ նմին և զցնծութիւն բերկրութեան ուրախութեանց ամենայնի բերէ»։

105 Ասէ թագաւորն. «Բախեցէք զաման լալոյ արտասուացն. թող եկեսցէ զմա ուրախութիւն»։ Եւ հանին նմա կաւուխս ի գլուխն, հարկանելով զնա անհնարին։ Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Ա՞յդ է ուրախութիւնն»։ Եւ նա ասէ. «Այո՛ այս է. զի թէ ոչ քրտնեսցի մշակն ի տապ խորշակի ջերմոյն արեգականակէզ լինելով՝ ոչ ըմբռնէ զարդիւնս շայեկանս ուրախութեան պտղոցն ձմերայնւոյն հանգստեան»։ Ետ պատասխանի արքայ և ասէ. «Դու աստէն իսկ աշխատեսջիր ի մշակութիւն տանջանացդ, յորում կաս»։

106 Եւ ետ հրաման բերել աղ և բորակ և բարկ քացախ, և ընկենուլ

1 g այլ այժմ ար այն ի հունձս / b որայն որ ի հունձս / Գ այն, փխ. որայն
1 βad զարքայութեան, փխ. զպտղութեանն / αbԱ զպտղութեան / Զ զպտղութիւն / g զպտղութիւնն
1 b բերն ի պտուղ / βad պտուղն / α բերել, փխ. բերքի / g չիք բերքի զպտուղ
2 g սերմանողաց / α սերմանեացն / βad սերմանողին
2 g չիք ընդ նմին—ամենայնի բերէ
2 αb և ցնծութիւն
2 αβbdԱԲԳԶ բերկրութեան [α բերկրութեանց] / a բերրութիւն / t բարութեանց
2 βad ուրախութեանցն
3 βad ամենայնի բերէ / միւսներր չիք բերէ
4 αβadg բախեցէք դուք
4 ԱԲԳԶ լալոյն
4 αβabdԱԲԳԶ արտասուաց / αb արտասուաց զորս
5 αβabdԱԲԳԶg զմա / t նմա (ուրախութիւն)
5 g չիք նմա (կաւուխս)
5 βad ի գլուխ / g զգլուխն
5 βad հարկանելոյ
6 αβabdԱԲԳԶ չիք զնա (անհնարին) / g չիք զնա անհնարին—հարցանել զնա
6 Գ հարցանել ցնա
6 a ուրախութիւն / αβbd ուրախութիւնն [αb քո]
7 Զ «Պ"ա , պտսխնի կամ պտխնի (պաs.), ալ կարմրագեղով=ետ պատասխանի
7 αβd չիք նա
7 αβadg չիք այս
7 abd եթէ
7 abdԱԲԶ ոչ քրտնիցի / αβg քրտնեսցի / Գt քրտնի
7 βad ի տապոյ
7 g չիք ի տապ խորշակի—շայեկանս ուրախութեանն (s. 9)
8 b խորշակին
8 αb ջերմութեանն / αβadԱԲԶ ջերմոյն
8 αβaԱԲԳԶbz արեգակնակէզ / bt արեգնակէզ / d արեգական
8 αadԲԳԴ լինելով / t լինելոյ / β լինով
8 g ոչ ժողովէ զպտուղ
8 αβ ըմպռնէ
8 αβabdԱԲԳԶ զարդիւնս / t արդիւնս
8 aԱԲԳԶ շահեկանս / d շայեկան
9 αβabdԲԳ ուրախութեան / միւսներր ուրախութեանն / b պտղոյ
9 αβabdԱԲԳԶg ձմերայնոյն [dg ձմերանւոյն, b ձմերայնոյն, α ձմերայնւոյն] հանգստեան / t ձմերայնւոյ հանգստեանն
9 g չիք ետ պատասխանի—յորում կաս (s. 11)
10 αβa ասէ իսկ աստէն [a դու աստէն] աշխատեաց / bd և ասէ. իսկ աստէն իսկ [d չիք իսկ] աշխատեաց
10 β * ի մշ իսկ աստէն. աշխատեաց ի մշակութիւն / α ի մշակութեան տանջանաց
11 ԱԲԳԶ կաս իսկ
12 g չիք հրաման
12 αβabdԱԲԳԶgn աղ և բորակ [abn բաւրակ, g բորակ] և բարկ քացախ [Զ քացաղ] և արկանել [αβad և ընկենուլ] զնա յորսայս / t աղ և բարկ քացախ և բորակ և արկանել զնա յորսայս / v աղ և բորակ / v և բորակ, և արկանել

զնա յորսայս, և դնել զգլուխ նորա ի հիւսանց մամուլս և դնել փող եղեգան ի քիթս նորա, և արկանել զայն ընդ քիթս նորա։

107 Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և բերին պարկս օղենիս մեծամեծս և լցին զայն մոխրով հնոցի. և արարին թուլագոյն, զի մի կարի լի իցէ, վասն տուրևառ շնչոյն, զի հարկանելով ընդ խելսն փառանգեսցէ զնա։ Եւ ագուցին զայն ի գլուխ նորա, և կապեցին զբերան պարկին ի փողս նորա. և կաց նովաւ աւուրս վեց։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման, և ածին առաջի թագաւորին, և ի բաց հանին զպարկն ի գլխոյն։

108 Սկսաւ խօսել թագաւորն և ասէ. «Ուստի՞ գաս. թերևս յարքայութենէ անտի զայցես զոր ասէիր»։ Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Այո, նախ յարքայութենէ զոր ասէի՝ անտի գամ. վասն զի արժանի արար զիս Աստուած զայս ամենայն կրել յանձին վասն անուան իւրոյ։ Արդարև խոկ կայ մնայ ինձ արքայութիւնն որ ոչ անցանէ. փոխանակ մոխրոյն՝ անթառամ ծաղիկքն, և փոխանակ բացախոյն՝ անապառ ուրախութիւնքն»։

13. Հմմտ. Բ. Տիմոթ. Գ, 8.

1 βadԱԲԳԴg զգլուխ նորա / միւսները զգլուխն նորա
1 βad ի մամուլս հիւսանց
2 ac^2c^3 ընդ քիմս, փխ. ընդ քիթս / g ի քիթս, փխ. ընդ քիթս
2 a չիք նորա (և յետ)
2 ԱԳԴ չիք և արկանել զայն ընդ քիթս նորա
3 βad այնորիկ
3 α ագենիս մեծ և հրամայեաց լնուլ զայն / b մեծս և ետ հրաման և լցին / Ջ օթենիս / βabdg մեծս և
4 αβabdԱԲԳԴg թուլագոյն / Գ: թայլագոյն
5 α լիցի, փխ. լի իցէ
5 a շնչունն
5 α զի արկանելով ի խելսն փառանգեսցեն
6 bz փնասեսցէ, փխ. փառանգեսցէ
6 a չիք և (ագուցին)
6 βad գլխոյ նորա
6 g կապեցին զպարկն ընդ փողս
7 αβabdԱԲԳԴ և եկաց նովին [ԱԲԳԴ նովիմբ]
7 ԱԲԳԴ հանդերձ աւուրս զ.
7 g և եկաց այնպէս աւուրս երիս և կոչեաց առաջի և ասէ թերևս զայցես դու յարքայութենէ անտի զոր ասէիրն, ասէ գրիգորիոս, այո յարքայութենէ անտի գամ, վասնզի արժանի արար զիս աստուած կրել զայս և արդարև կա և մնայ ինձ արքայութիւնն և ուրախութիւնն որ ոչ անցանէ (Պարբ. 108, տ. 15)։ Այսպես համառոտում է, շարունակ ստումներ անելով. ուստի այսուհետև նշանակում ենք միայն իրական տարբերությունները:
7 αβab յետ այնորիկ
8 αβab ածին զնա առաջի
8 b իբրև, փխ. ի բաց
8 ԱԲԳԴ չիք և ի բաց հանին զպարկն ի գլխոյն
9 βb ի գլխոյ նորա
10 b սկսաւ հարցանել զնա թագաւորն և / Ջ սկսաւ թագաւորն խօսել և ասել / α այսպէս թագաւորն. չիք և ասէ / βad ասել թագաւորն
10 αβabd թերևս զայցես դու յարքայութենէ անտի, զոր
12 βad այո յարքայութենէն խոկ
12 β զի վասն այսորիկ արժանի
13 α տէր, փխ. աստուած
13 αβadԱԲԳԴ յանձն իմ վասն / b իմում
14 α նորա, փխ. իւրոյ
14 ԱԲԳԴ չիք խոկ
14 αԱԲԳԴ կայ և մնայ
14 α ինձ արդարութեան պսակն, փոխանակ
14 b ոչն
15 Գ չիք մոխրոյն—և փոխանակ
15 αab ծաղիկն
16 αa[1] ուրախութիւնն / ԱԳԴ ուրախութիւն

109 Թ. Եւ սաստկացեալ թագաւորին՝ ետ պնդել զոտս նորա ի հրապարակս տկաց, և կախել զնա գլխիվայր. և ետ դնել ձագար ի նստոյ տեղւոջ նորա, և արկանել ջուր տկաւ յորովայն նորա։ Եւ ետ հրաման, և իջուցին յայնմանէ. և սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Առնես զկամս իմ, թէ ոչ պաշտես զդիսն, որ են ամենայն երկրի կեանք և շինութիւն»։

110 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ես տեառն Աստուծոյ իմոյ երկիր պագանեմ, զի նա է արարիչ և կեանք և շինութիւն. և զՈրդին հաւատչ և համագոր և համագործ, և զՀոգին նորին, որ ելից իմաստութեամբ զամենայն տիեզերս։ Այլ զկուռս կռեալս, կոփեալս, բերեալս և արարեալս՝ ոչ կալայ երբեք առ աստուածս, և մի լիցի այլ անել՝ մինչև իցէ շունչ իմ ի մարմնի իմում»։ Եւ պատասխանի թագաւորն և ասէ. «Փոխանակ զի իշխեաց ասել կռեալս և բերեալս զդիցն՝ պահանջեսցի դա ընդ այդորիկ»։

111 Եւ ետ հրաման բերել զկոշս նորա երկաթի բևեռօք, մինչև ոտոգան վայրքն ամենայն յարենէ նորա։ Եւ սկսաւ ասել զնա. «Արդ արասցես զկամս իմ, Գրիգորիոս, որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար»։ Ասէ զնա. «Ինձ լիցի պահել զուխտ աստուածպաշտութեան, զոր ուսայ ի մանկութենէ իմմէ, որ կարող է փրկել զիս յամենայն նեղութենէ, և զքեզ արկանել ի տանջանս՝ որ ոչ ճանաչես զնա, և դարձեալ զայլս ես զարհուրեցուցանել կամիս և քակել ի պաշտամանէ սիրոյ նորա»։

1 βabdԱԲԳԴz և [ԱԲԳԴ եւ] բարկացեալ թագաւորն
1 αbs չիք և սաստկացեալ թագաւորին—քակել ի պաշտամանէ սիրոյ նորա (Պարբ. 111, տ. 20)
2 βabdԱԲԳԴnc ի հրապարա
2 gn ձագառ
2 c ի նստատեղոջ
3 βadg յորովայն նորա, մինչև զառնալ ընդ քիթս և ընդ բերան նորա [ad չիք նորա]. և ետ
3 aԱԲԳԴ հրաման իջուցանել
4 Գ յայնցանէ
4 ԱԲԳԴ չիք և (սկսաւ)
4 βadԳ չիք զնա / β և ասել
5 βabdԱԲԳԴ թէ [b եթէ] ոչ պաշտես / c իմ և պաշտես
5 b շինութիւնք
6 a նա ետ
6 β սուրբն գրիգորիոս / ad չիք գրիգորիոս
7 βabdԱԲԳԴ չիք իմոյ
8 βad զհամագործ
8 d զհոգին / b ելիցն
9 b և կոփեալս
10 b չիք բերեալս
10 b և զարարեալս
10 ԱԲԳԴ առ աստուածն ճշմարիտ և / a առ չաստուածս
10 abdԱԲԳԴ մի այլ լիցի անել / β լինել անել
11 βb շունչս
11 βbԱԲԳԴ չիք իմ
11 d և ետ
12 βadԱԲԳԴ չիք և (բերեալս)
12 ԱԲԳԴ չիք բերեալս
13 Ջ այնորիկ
14 a չիք և / β բերել
15 b առոգան
15 b չիք ամենայն
15 ԱԲԳԴ չիք և
15 ab հարցանել, փխ. ասել
15 ԱԲԳԴ չիք արդ
16 ԱՋ այդպիսի / ab յայդչափ, փխ. յայդպիսի
17 βb ցնա սուրբն [b չիք սուրբն] գրիգորիոս. ինձ
17 βbԱԲԳԴ զուխտն
17 b աստուածութեան, փխ. աստուածպաշտութեան
18 b չիք որ կարողն է—նեղութենէ
19 b չիք ի տանջանս
19 βabdԱԲԳԴ և դարձեալ / c չիք և
19 b և զայլս / d զայլ
20 c խոկ, փխ. ես / β չիք ես
20 bd ի պաշտամանէ
20 b և ի սիրոյ / βad չիք սիրոյ

Եւ պատասխանի թագաւորն և ասէ. «Ո՞ր է Աստուած քո, որ փրկէն զքեզ ի ձեռաց իմոց, և կամ զասի, որպէս ասացեր, զաստուածոր իւրովք»:

112 Եւ ետ հրաման, և բերին տատասկ երկաթի բազում սակառօք, և արկին ի վերայ գետնի թանձր. և մերկացուցին զԳրիգորիոս, և արկին ի վերայ տատասկին մերկ. և ծակոտեալ լինէին մարմինք նորա առ հասարակ. և քարշեցին և թաղեցին զնա ի տատասկին. և շրջշրջէին զնա անդէն, մինչև առ հասարակ ծակոտեցան մանրիկ մարմինք նորա, մինչ զի ոչ մնաց ի նմա տեղի ողջ:

113 Եւ ի միւսում աւուրն ածին զնա առաջի նորա: Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ. «Զարմացեալ զարմացեալ եմ, և կարի քաջ. զիարդ կեաս դու կենդանի. և ոչ ինչ զգեցեր դու զցաւսդ, և խօսիս ևս. զի արժան էր, թէ վաղուց էիր դու վախճանեալ ի տանջանաց այտի»:

114 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ոչ է իմ ժուժկալութիւն տոկալոյց՝ իմով զօրութեամբ, այլ ուժով շնորհի Տեառն իմոյ, և իմոյ յօժարութեան կամացս, որ խնդրեցի ի նմանէ, զի և դու զփորձ առցես զծառայիս Աստուծոյ. զի գիտասցես, թէ ոչ ոք կարէ մեկնել

1 αabd ով է, փխ. որ է
1 αabdԱԲԳԶ այն աստուած [αab աստուածն] / β աստուածն
1 ԱԲԳԶ փրկէ
2 b որպէ / Ա որս (պաs.) / Զ այսպէս
2 βa ասացերդ
2 ԱԲԶ զաստուածորն
4 b չիք և (ետ)
4 αβabԱԲԳԶn սակառաւք / g սակառօք
5 αβabdԱԲԳԶ արկին ի գետնի [b ի գետնին]
5 βad չիք և (մերկացուցին)
5 α զսուրբն գրիգորիոս
6 Զ մեկ, փխ. մերկ
6 Գ ծակոտեալք / βad չիք և ծակոտեալ—նորա առ հասարակ
6 αb լինէր
7 αβabd և քարշէին [αb քարշեին] և թաղէին [αb թաղեին] զնա [b զնա առ հասարակ ի վերայ տատասկին] ի տատասկին / Գ թաւալեցին, փխ. թաղեցին / ԱԲԶ ի տատասկն
7 = շրջմրջէին
8 βad չիք անդէն
8 αb ծակոտեցաւ / β ծակոտեցեն
8 b ստորիկ, փխ. մանրիկ / βad մանր
8 β ամենայն մարմինք
9 βad չիք մինչ զի
9 βad և ոչ մնաց
9 β ողջ, փխ. ողջ
10 d և միւսում
10 b և սկսաւ
11 αβabdԲ զարմացեալ [α եմ] զարմացեալ եմ և [αaԲ չիք և] կարի / t զարմացեալ եմ կարի
12 αβbdԱԲԳԶ կաս դու / a կեայս. չիք դու
12 b և առ ոչինչ
12 Ա կրեցեր, ձեռն զրեցեր / Զ կրեցեր
12 βad չիք դու (զցաւսդ)
12 ԱԶ զի արժանի
13 a զի, փխ. թէ / α եթէ
13 αβad չիք դու
13 a վաղճանեալ / α վախճանել
13 αԲԳ ի տանջանացդ
13 a այդի / Ա յայդմանէ, ձեռն յայդցանէ, փխ. այտի / Զ յայդմանէ, ԲԳ յայդցանէ, փխ. այտի / α չիք այտի
14 β սուրբն գրիգորիոս
14 Բ ժուժկալութիւն
15 αβadԱԲԶ տոկալոյս
15 b իմոյ զաւրութեամբ
15 αβabdԱԲԳԶ այլ ուժով [β ուժի, b ուժոյ] շնորհի / t այլ շնորհիւ
15 b տնն (պաs.) / α և իմ
16 ԱԲԳ յօժարութեանն / Զ ժուժկալութեան, փխ. յօժարութեան
16 αβabdԱԲԳԶ կամացս / t կամացն
16 α չիք և
17 α զծառայից / d ծառայիս
17 α որպէս զի գիտասցես / ԱԲԳԶ զի և գիտասցես
17 α եթէ / t զի, փխ. թէ
17 αab կարէ / միւսներն կարասցէ
17 Գ չիք մեկնել

զյուսացեալս ի նա ի սիրոյ նորա: Զի նա տայ ոյժ և զօրութիւն համբերութեան՝ համբերել նեղութեանց և փորձութեանց. զի ամաչեսցեն անօրէնք յանաւրէնութեան իւրեանց և յամբարշտութեան և յապստամբութեան իւրեանց, որ իբրև զքեզդ իցեն, և կացցեն ամօթով յաւուրն այցելութեան և յանդիմանութեան»:

115 Ժ. Եւ ետ հրաման արկանել կապիճս երկաթիս ի ծունկս նորա, և փորել ուռոնս ստուարս, և բառնալ ի կախաղան՝ մինչև յօշեսցին ծունկք նորա անդէն: Եւ կայ կախեալ այնպէս զերիս աւուրս:

116 Եւ յաւուրն չորրորդի հրաման ետ թագաւորն, և իջուցին զնա ի կախաղանէն, և ածին կացուցին զնա առաջի նորա: Խօսել սկսաւ թագաւորն և ասէ. «Տես դու, Գրիգորիոս, զի ոչ փրկեաց զքեզ մնացի յոյն քո, յոր յուսայիր դու. չեհան զքեզ ի ձեռաց իմոց»:

117 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Տես դու, զի մնացի են յոյսն քո, և ոչ կարացին հաւանեցուցանել և ոչ երկեցուցանել զիս. զի զոր դուն պաշտես՝ մնացի է, և ամենայն գործ մոլորութեան քոյ: Այլ

4 Սաղմ. ԻԴ, 4.

1 α զմեզ զյուսացեալս / a զյուսացեալս / b զյուսացեալսն
1 b չիք ի նա / a առ
1 ab ույժ / միւսներն ուժ
1 αβad համբերութիւն զաւրութեան
2 b չիք համբերել
2 βd համբերել [β համբել] նեղութեան
2 βad և փորձանաց հաւատացելոց իւրոց [ad չիք հաւատացելոց իւրոց], զի ամաչեսցեն
3 Գ չիք և յամբարշտութեան և յապստամբութեան իւրեանց
3 α և յանաւրէնութեան և յապստամբութեան
4 αβabd չիք իւրեանց
4 βabdԲԳ կայցեն
4 α յամաւթ յուրացութեան յանդիմանութեանն
4 βabd յաւուր
5 βad այցելութեանն. չիք և
5 β յանդիմանութեան արդար դատաւորին
6 βadԳ երկաթիս / միւսներն երկաթի / α երկաթի կապիճս
7 gw ուռոնս
7 αβabdԱԲ յաւշեսցին / t յօշեցան / Գ յոծեսցին / Զ հոսեսցին
7 α անդէն յաւշեսցին ծունկքն: Եւ / a ծունք
8 αβabdԱԲԳԶ անդէն / t անդրէն
8 αβabdԱԲԳԶs եկաց
8 αas կախեալ այնպէս / միւսներն չիք այնպէս
8 αβabds աւուրս [αs զաւուրս] երիս [s աւուրն]
8 αβabdhnwz յաւուրն երրորդի / s եւթներորդի / Զ չորրորդի
9 αb ետ հրաման
10 d ի կաղաղանէն / α անտի, փխ. ի կախաղանէն
10 βadԱԲԳԶ չիք զնա
10 β առաջի թագաւորին նովին տանջանաւքն, խաւսել
11 a տես, ուղղուած զիտես / α տեսանես
11 ԱԲԳԶ չիք դու
12 d քոյ (պաs.), փխ. քո
12 αβabԱԲԳԶ յոր / dt որ
12 βad յուսացեալ էիր. չիք դու
12 d չհանու
12 α չիք չեհան զքեզ ի ձեռաց իմոց
12 t զքեզ ապրել
13 α որն (պաs.) գրիգորիոս
13 β չիք և
13 α տեսանես. չիք դու
13 αb մնացի է
14 αβb յոյն քո
14 αβabd հաւանեցուցանել զիս և ոչ երկեցուցանել [b զիս] / t և ոչ կարացին երկեցուցանել
14 βa չիք զի
15 ԱԲԳԶ զոր դու
15 αβԲԳԶ զործք
15 αb քո մոլորութիւն [b մոլորութեան] են: Այլ

տեսս դու, զի ոչ ի տանջանաց քոց երկեայ ինչ ես, և ոչ զատատ անէր քոյ համարեցայ ինչ. այլ զօրութեամբ Տեառն իմոյ մարտեալ ընդ թշնամւոյն՝ որ ի ծածուկն քև պատերազմի ընդ ճշմարտութեան, և մաշեցի զմարմինս իմ ի կիզումն տանջանաց. զի եթէ վաղ եթէ անագան՝ սակայն քակտի հնացեալ մարմինն. զի եկեսցէ ճարտարապետն, զտեալ զգլուխ մարդկան՝ միւսանգամ զնոյն հնացեալն անդրէն նորոգեսցէ։ Զի զորոց զգլխն զտանէ ի պարկեշտութեան, ի զգաստութեան, ի սրբութեան, ի քաղցրութեան, ի հեզութեան, յաստուածպաշտութեան կեցեալ՝ նորոգէ, զարդարէ, կեցուցանէ զնոյն ոգիս նովին մարմնով։ Իսկ զորս գտանէ յանօրէնութեան և յամբարշտութեան, յաստուածատեցութեան, ի կռապաշտութեան կեցեալ՝ թէպէտ և բուսանել բուսանին մարմինք նոցա առ ժամանակ մի՝ այլ զնոսին նովին ոգւով և նովին մարմնով արկանէ ի գեհեն, յանշէջ հուրն, յաւիտենից տանջանս, մանաւանդ զայնոսիկ, որ իբրև զքեզդ են ի կռապաշտութեան»։

118 Իսկ իբրև լուաւ զայն Թագաւորն՝ բարկացաւ ընդ բանսն և ասէ. «Ինձ ոչ է փոյթ զայնմանէ, թէ նորոգեսցէ՞ զքեզ Աստուածն քո

1 Գ չիք քոց
1 a չիք ինչ ես
1 βad ես [a չիք ես]. և ոչ զատատ անէր քո համարեցայ ինչ, այլ / αԱԲԳՋt չիք և ոչ զատատ անէր քո համարեցայ ինչ
2 b տեառնն իմոյ
2 d մարտեցայ
2 α ես ընդ թշնամւոյն
3 αaԱԲՋ ի ծածուկ / Գ ի ծածուկս
3 a չիք քև / Գ և, փխ. քև
3 αβab ընդ ճշմարտութեանն
3 ԱԲԳՋ և մաշեցի / αβabd և մաշեցի ես / t մաշեցից
4 β զմարմին / b * զմարմիս
4 ԱՋ չիք իմ
4 αβabdԱԲԳՋhsz ի կիզումն [αs յայրումն] տանջանաց / t չիք ի կիզումն
4 βadԱԲԳՋz զի թէ [Գ չիք թէ, z եթէ] վաղ
4 αβadԱԲԳՋz եթէ [βad թէ, α և եթէ] անագան
4 βad չիք սակայն / α չիք սակայն— ճարտարապետն
5 βabd քակի
5 βabd մարմինս հնացեալ / ԱԲՋ մարմինս
5 βad այլ, փխ. զի
6 ԱԲԳՋ զնոյն հնացեալս միւսանգամ / b միւսանգամ զնոյն անդրէն նորոգեսցէ / αβad միւսանգամ զնոյն հնացեալն անդէն [α հնացեալ մարմինն] նորոգեսցէ / t չիք զնոյն հնացեալն անդրէն
6 α որոց / b զորոյ
7 ԱՋ զհոգիսն / βad զտանէ զոգիսն / α զոգիսն գտեալ
7 ԱԲԳՋ չիք ի զգաստութեան
7 α ի զգաստութեան, ի որ (α-ից այստեղ բուցը և ընկած, որով մնում է կիսատ)։
8 ԱԲԳՋ կացեալ
9 ԱԲԳՋ ոգի / b հոգիս
9 βd նոցին
9 βad մարմնովք
10 βad չիք և
10 b և յաստուածատեցութեան
10 b ի կռապաշտութեան կեցեալ, թէպէտ / միւսները չիք կեցեալ
11 βd չիք և
11 ԱՋ բուսանին
12 βad չիք առ ժամանակ մի
12 βabdԱԲԳՋ զնոսին իսկ նովին
12 b հոգւով
13 ԱԲԳՋ ի գեհեան / β ի գեհեանն / a ի գեհենն
13 b և յանշէջ / βad ի հուրն անշէջ
13 b և յաւիտենից
13 abdԲԳ տանջանան
15 βad լուաւ զայն Թագաւորն / bԱԲԳՋ լուաւ [Ջ լուեալ] Թագաւորն / t զայն Թագաւորն լուաւ
16 ԱԲԳՋ ինձ չէ փոյթ
16 bԱԲԳՋ եթէ
16 βabdԱԲԳՋ նորոգեսցէ / t նորոգէ

թէ ոչ. Ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ։ Այլ զի ասացեր, եթէ զքեզ յանշէջ հուրն արկանէ՝ ես զքեզ աստէն իսկ այրեցից չիջանելի հրով. տեսցուք, քո Աստուածն զի՞ արասցէ»։

119 Եւ ետ հրաման երկաթի պուտամբք հալել կապար, և մինչդեռ ջերմ էր՝ իբրև զջուր հոսել արկանել զմարմնով նորա։ Եւ այրեցին զմարմինս նորա առ հասարակ, և ոչ մեռաւ. այլ կայր մեծաւ ուժով, և զինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի։

120 Եւ զարմացեալ Թագաւորն ընդ ժուժկալութիւն համբերութեանն կարի անհնարին և ընդ տոկալ նորա՝ և ասէ, թէ «Զիա՞րդ կայ ի քեզ շունչդ յայդչափ ժամանակաց, և ի չարաչար տանջանացդ, որով զքեզդ կառուցի»։ Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի քեզ, եթէ զի տեսցես դու զփորձ համբերութեան ծառայիս Աստուծոյ. զի տայ զօրութիւն յամօթ առնել զայնոսիկ, որ առանց նորա իցեն և մարտնչիցեն ընդդէմ նորա իբրև զքեզդ։ Զի այսպէս ասէ. «Ոչ Թողից զձեզ, և ոչ ընդ վայր հարից»։ Արդ՝ այս է պահպանութիւն նորա առ արարածս իւր և առ սիրելիս իւր, զի պահեսցէ զնոսա ի հաւատս իւրեանց որ ի նա, մինչև հասուցէ նոցա ի գալստեան իւրում»։

15 Սաղմ. ԼԶ, 28.

1 b եթէ ոչ
1 βabdԱԲԳՋ չիք Ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ
1 adԱԲԳՋ թէ զքեզ
2 β առնի, փխ. արկանէ
2 adՋ չիք իսկ
2 Ջ աստէն հուրն այրեցից
2 βabdԱԲԳՋ չիջանում [ԱԳ չիջանելութ, Բ չիջանելւոյ, Ջ չիջանելիք] հրով
2 a և տեսցուք
3 b արասցէ ինձ / c զիարդ այրեսցէ, փխ. զի՞ արասցէ
4 ԱԲԳՋc պուտկօք / β պուտամբք / c բուտամբք
4 ab և մինչդեռ ջերմ էր / t և ջերմ մինչդեռ էր իբրև զջուր / βd և ջերմն մինչդեռ էր [β այրէր] / ԱԲԳՋ և ջերմն մինչդեռ ջուր իցէ հոսեալ [ԲԳ հոսել]
5 abdԱԲԳՋ զմարմնով / t զմարմնովն
5 ԱԲԳՋ այրեցին զմարմին
6 βab մեծաւ յուժով / միւսները մեծ
8 b չիք և
8 b Թագաւորին
8 ԱՋ համբերութիւն
9 b և կարի / βad չիք կարի անհնարին
9 b չիք և (ընդ տոկալ)
9 t չիք ընդ (տոկալ)
9 βabdԲԳ ընդ տոկալն [ԲԳ տոկալ]
9 βad չիք նորա
9 b եթէ / βad չիք թէ
10 b շունչ
10 ab յայդչափ / միւսները յայնչափ
10 β ժամանակացդ
10 b և ի չարչարանս
10 βabd տանջանաց / ԱԲԳՋ տանջանացդ / t և չարաչար կտտանօքդ որով
11 b զքեզդ / միւսները զքեզ
11 ԱՋ գրիգորիս / βad չիք գրիգորիոս
12 βad թէ
12 β դու յուսանցիւում
12 βd ծառայի
13 ԱԲԳՋ և յամօթ առնէ
14 b նորայն իցեն / a նորա են
14 a մարտընչին / b մարտնչել / ԱԲԳՋ մարտնչէին
14 bd իբրև / միւսները իբրու
15 Ջ զքեզ, փխ. զձեզ
15 β չիք վայր
15 b այս է / ԱԲԳՋt այն է
15 βad այն պահպանութիւն է
16 Ջ որ, փխ. առ
16 b չիք և առ սիրելիս իւր
16 ԱԲԳՋ չիք իւր (զի)
17 b առնեն, փխ. ի նա
17 d մինչ
17 βabdԱԲԳՋ հասուցէ / t հասուցանիցէ
17 βbt ի գալստեանն
17 β իւրոյ

121 ԺԱ. Եւ մինչդեռ խորհէր Տրդատիոս խօսել և այլ ոգւով ընդ նմա, և յղել պատգամ և խոստանալ կեանս և պատիւս, որում ոչ ինչ էր լսելոց.—«Եթէ այժմ ես ոչ լսիցէ՝ ասէ, և այլ ես յաւելից, և ի տակ կոտորեցից».—յառաջ մատուցեալ ոմն ի նախարարացն, որում անուն էր Տաճատ, փեսայ Արտաւանայ սպարապետի արքայի՝ սկսաւ խօսել և տալ տեղեկութիւն և ասել այսպէս վասն նորա, թէ «Վասն զի չէ պարտ կենաց՝ վասն այնորիկ ոչ կամի կեալ և զլոյս տեսանել: Զի այսքան ժամանակք են, որ առ մեզ բնակեալ է, և ոչ գիտէաք զսա. այլ դա է որդի Անակայ մահապարտի, որ սպան զհայր քո Խոսրով, և արար աւեր Հայոց աշխարհիս և ի կորուստ մատնեաց զայս աշխարհ և ի գերութիւն. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա, զի որդի վրիժապարտի է դա»:

122 Եւ յետ այսչափ հարցից և տանջանաց, զանից և բանտից, գելարանաց և կախաղանաց, զանազան նեղութեանց և ամենայն կտտանաց, որով կտտեցին զնա, բազում համբերութեամբ յանձն իւր տարեալ վասն անուան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. արդ՝ իբրև այնմ ևս հասանէր թագաւորն ի վերայ իրացն, եթէ արդարև որդի Անակայ Պարթևի է, որ սպան զԽոսրով հայր նորա՝ հրաման տայր կապել ոտիւք և կապել ձեռօք և կապեալ պարանոցաւ խաղացուցանել զնա

1 βabd և մինչդեռ / միւսները չիք և
1 b ոգոքանաւք
2 ԱԲԳԶ չիք և (յղել)
2 bԱԲԳԶ պատգամս
3 βadԱԲԳԶ լսելոց, թէ և այժմ [ad այնմ, ԱԲԳԶ և եթէ այսմ] ես լսիցէ [βd լսեսցէ, Գ լսիցես] / b լսելոց, և եթ այնու ոչ լուիցէ / t եթէ այնու ոչ լսիցէ
3 ԱԲԳԶ չիք ասէ, և
3 Բ հատակ կոտորեցից, ոմն / Գ ինկ կոտեցից / bc[5] կոտեցից զնա / a կոտեցից: Յառաջ մատուցեալ ոմն ի նախարարացն / βbdԱԲԳԶt ոմն մատուցեալ. չիք յառաջ / bc[5] ոմն մատուցեալ ի նախարարացն որում անուն էր տաճատ, փեսայ արտաւանայ սպարապետ արքայի, սկսաւ խաւսել / βadԱԲԳԶt չիք որում անուն էր տաճատ—արքայի / Սպարապետ բառը ուղղում եմ սպարապետի, տես Խոր. Բ, 78, 82.
6 bc[5] և ասէ / bԱԲԳԶ եթէ
7 ԱԲԳ և ոչ զլոյս
7 adԲԳԶ այսքանի
8 βabd զի, փխ. որ
8 βad բնակեալ էր
8 βabdԱԲԳԶ զդա, փխ. զսա
8 ԱԲԳԶ այլ է դա
9 ԱԲԳԶ զհայրն
9 ԱԶ չիք քո
9 Գ զխոսրով
10 ab աշխարհիս հայոց
10 aԱԲԳԶ զայս աշխարհս
11 β վրիժապարտի / d վրէժապարտի / Ա վրիժխապարտի
11 ԱԶ չիք դա
12 βd չիք և (տանջանաց)
13 βdԱԲԶ և գելարանաց
13 b գեղարանաց և կապանաց և կախաղանաց
13 b և ամենայն զանն նեղութեանց / βa(d)ԱԲԳԶns զանն նեղութեանց [β նեղութեանցն] / βabdԱԲԶ և [ad չիք և] ամենայն կտտանաց [β կտտանացն] / t կախաղանաց առ նեղութիւն ամենայն
14 b համբերութեամբ / միւսները համբերութիւն
14 ԱԲԳԶ կատարեալ, փխ. տարեալ
15 a տեառն մերոյ և փրկչին յիսուսի
15 b այնմ, միւսները զայն
15 β չիք ես
16 βabdԱԲԳԶ թէ արդարև
17 ԲԳ սպան իսկ
17 b հայրն / Գ զհայր նորա զխոսրով
17 a կապել ոտիւք և կապել ձեռօք և կապել
18 ԱԲԳԶ պարանոցօք
18 Ա խաղցուցանել (2 պաs.)
18 βad չիք զնա

յԱյրարատ գաւառ, և տալ զնա ի գզեակ բերդին Արտաշատ քաղաքի, և իջուցանել ի վիրապն ներքին, որ անհնարին էր խորութեամբ, մինչև անդէն մեռցի: Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան: Եւ ինքն իսկ թագաւորն խաղայր գնայր ի ձմերոց յԱյրարատ գաւառէ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի Հայոց աշխարհ յարևելս:

123 Իսկ թագաւորն Տրդատ զամենայն ժամանակս իւրոյ թագաւորութեանն աւերէր քանդէր զերկիրն Պարսից թագաւորութեանն և զաշխարհն Ասորեստանի, աւերէր և հարկանէր ի հարուածս անհնարինս: Վասն այսորիկ պատշաճեցան բանքս այս ի բանս կարգի առակաց, թէ «Իբրև զսէգն Տրդատ, որ սիգալովն աւերեաց զթումբս գետոց, և ցամաքեցոյց իսկ ի սիգալն իւրում զյորձանս ծովուց»: Վասն զի սէգ իսկ էր առ հանդերձ և այլ ուժով պնդութեան, հարստութեամբ, բուռն ոսկերօք և յաղթ մարմնով, քաջ և պատերազմող անհնարին, բարձր և լայն հասակաւ. որ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց պատերազմեալ և առնէր մարտիցն յաղթութիւն: Մեծ անուն պարծանաց քաջութեան անձին ստանայր, և զհռչակաւոր շքեղութիւն յաղթութեան ընդ ամենայն

1 hs ի Վաղարշապատ քաղաք [s քաղաքէ], փխ. յԱյրարատ գաւառ
1 βd յարայրատ / b ի յայրարատ
1 βd ի գզեկ / βad յարտաշատ
1 βbdԲԳ քաղաքի / միւսները քաղաքին
2 b իջուցանել զնա
2 b անհնարին է
3 a անդ մեռցի
3 b զինքըն իսկ, փխ. նա
3 Զ վիրապին
3 h ամբ երեքտասան (այստեղ վերջանում է h-ի մասը)։
gn չիք և ինքն իսկ թագաւորն— գերէր զկողմանս պարսից (Պարբ. 123)։
ts չիք և ինքն իսկ թագաւորն—բանդին և ի խոր վիրապին (Պարբ. 124)։
g մինչեւ այստեղ համառօտելով յետոյ՝ միւս ձեռագրերի նման բաց է թողնում եւ այս հատուածը: Մնացեալը կը մի քանի համառօտութեամբ ամփոփում է եւ անցնում պատմութեան վերջի մասին (Պարբ. 726). որ նոյնպէս համառօտում է, բաց թողնելով տեսիլն ամբողջ, տաճարների շինութիւնը, եւ շատ հակիրճ պատմում է Կեսարիա գնալը եւ վերադարձը:
4 βad խաղացեալ երթայր
4 β ձմերայնոց / Բ ձմերայնոցս / ԱԳԶ ի ձմերանոցս
4 βad յարայրատ / ԱԳ գաւառի
5 a ի յաշխարհն հայոց / bԱԲԳԶ աշխարհն / β յաշխարհ
6 βad թագաւորութեան իւրոյ
7 β քակէր, փխ. քանդէր / b և քանդէր
7 b և զաշխարհն / միւսները չիք և
8 βad զաշխարհս
8 ԱԶ ի հարուած
9 b այնորիկ
9 a պատճառեցան, փխ. պատշաճեցան
9 b եթէ
10 βad սիգալով
10 βabd զթումս / Զ զգուբս, փխ. զթումբս
11 ԱԲԳԶ չիք իսկ
11 βb ի սիգալն / միւսները ի սիգալ
11 a զորձանս / b չիք իսկ (էր)
12 b առ հանդերձս / միւսները առ հանդերձ
12 βd չիք այլ
12 a պնդութեամբ
12 b և հաստատութեան / ad հարստութեան / β հարստութեամբ / միւսները հաստատութեամբ
14 ԱԲԳԶ որ զամենայն ժամանակս / միւսները որ զժամանակս
14 b կենացն
14 βad պատերազմէր
15 ԱԲԳԶ չիք և
15 βabdԱԲԳԶ մարտիցն / t մարտից
15 b և մեծ
15 βa քաջութիւն / d քաչութիւն (յամ.)
16 b շքեղուէն (պաs.) / βad շքեղութիւնն
16 βd յաղթութիւն / a յաղթութեան / b զյաղթութիւն

աշխարհ կացուցանէր. հարկանէր ի հարուածս զթշնամիսն, և խնդրէր զքէնս վրիժուց իւրոց հայրենեացն. աւանէր աւար բազում ի կողմանցն Ասորւոց, և թափէր կապուտ սաստիկ անհնարին ի նոցանէն։ Արկանէր ի սուր զզօրս Պարսից, և թափէր կողոպուտ անհնարին. լինէր առաջնորդ առն և ձիոյ զօրացն Յունաց, և մատնէր նոցա զբանակս նոցա. հանէր զզօրս Հոնաց սաստիկ յոյժ, և գերէր զկողմանս Պարսից։

124 Եւ զայն ամս երեքտասան, որ եղև Գրիգորիոս ի բերդին բանդին և ի խոր վիրապին, կին ոմն այրի, որ էր ի բերդին յայնմիկ, հրաման առեալ յարհաւրաց՝ զի աւուրն նկանակ մի արարեալ պատրաստական ընկենուլ ի ներքս ի խոր վիրապն. և այնու կերակրեալ լինէր նա ի հրամանէն Աստուծոյ զայն ամս որ եղև նա անդ։ Իսկ յայն վիրապ, ուր ընկեցին զնա՝ պահեալ լինէր նա կենդանի շնորհիւ Տեառն իւրոյ։ Իսկ այլ մարդիկ, որ միանգամ իջուցեալ էր անդր՝ ամենեքեան մեռեալ էին վասն դժնդակ չարաշունչ գանութեան տեղւոյն, վասն կարակում տղմին, օձախառն բնակութեան և խարութեանն։ Վասն չարագործաց իսկ էր շինեալ զայն տեղի և ի սպանումն մահապարտացն ամենայն Հայոց։

1 ԱԲԳԶ զթշնամիս
2 βabd զքէն վրիժուցն [b վրիժուց, d վրէժուցն]
2 b իւրոցն հայրենեաց
2 ԱԲԳԶ և աւանէր
2 ad չիք բազում
2 a ի կողմանս / ԱԶ ի կողմացն
3 ԱԲԳԶ ասորեստանի / c ասորեստանեաց
3 βd կապուտ / a ի կապուտ / միւսները կողոպուտ
3 βabdԱԲԳԶ սաստիկ / t սաստիկս
3 ԱԶ ի նոցանէ
4 b զզաւրսն
4 βbdԱԲԳԶ կողոպուտ / at զկողոպուտ
4 βd սաստիկ անհնարին
5 Զ յոնաց
7 ԱԲԳԶ զայն երեքտասան ամն
7 ԱԲԶ ի բերդի / βd չիք ի բերդին
8 βbd ի բանդին / ԱԲԳԶ ի բանտին / a ի բերդին յայնմիկ ի խոր
8 ԱԲԳԶ չիք և
8 βabdԱԲԳԶ այրի որ բնակեալ էր
8 ԱԶ ի բերդի / b ի բերդի անդ / βa ի բերդին. չիք յայնմիկ
9 b ի յարհաւրաց / Զ հարհօրաց / c յարհուրաց
9 ԱԲԳԶ պատրաստական արարեալ
10 βbdԱԲԳԶ ի խոր վիրապն և / միւսները ի խոր վիրապին և
10 a կերակրէր նա
11 βd ի հրամանէ
11 abԱԲԳԶ ամսն / միւսները ամս / z զայն ժե. ամս
11 a չիք նա (անդ)
11 ԱԲԳԶ այն / a ի յայն վիրապի
12 ԱԲԳԶ չիք նա (կենդանի)
12 βabdt շնորհաւք [ad շնորհաւքն] տեառն
12 l մերոյ, փխ. իւրոյ: (l վերջ)։
13 abdԱԲԳԶ զայլ
13 βad մարդիկն
13 a միանգամայն
13 ԱԲԳԶ իջուցեալ էր / միւսները էր իջուցեալ
13 β անդ
14 Զ զի, փխ. վասն
14 d գժդնակ
14 βabdԱԶ չարաշուք, փխ. չարաշունչ
14 n կերակուր, c կարակուր, z կարակուտ, s կարկամուտ, փխ. կարակում
15 b տղմոյն / s տեղւոյն, փխ. տղմին
15 b և ուձախառն
15 ԱԶ բնակութեանն
15 βabd չիք և
15 βabd խարութեանն / միւսները խարութեան
15 ԲԳ չարագործացն
16 ԱԲԳԶ իսկ շինեալ էր
16 βabdԱԲԳԶ տեղի / l տեղին
16 βabd չիք և
16 Գ ամենայն մահապարտացն
16 βabdԱԲԶsww²w³ մահապարտաց ամենայն հայոց

125 ԺԲ. Եւ յետ այսորիկ հրաման ետ Տրդատ արքայ՝ հրովարտակ առնել ընդ ամենայն աշխարհս իշխանութեան իւրոյ, հրաման հանեալ օրինակ զայս.

126 «Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, առ մեծամեծս և առ իշխանս և առ նախարարս և առ գործակալս և առ այլ մարդիկդ, որ ընդ իմով իշխանութեամբ էք, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս, յագարակս, առ ազատս և առ շինականս, միանգամայն իսկ առ ամենեսեան, ողջոյն։

127 «Ողջոյն հասեալ և շինութիւն գիցն օգնականութեամբ, լիութիւն պարարտութեան յարոյն Արամազդայ, խնամակալութիւն յԱնահիտ տիկնոջէ, և քաջութիւն հասցէ ձեզ ի քաջէն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս. իմաստութիւն Յունաց հասցէ զաստակերտից կայսերաց, և ի մեր գիւցախառն Պարթևաց հասցէ այցելութիւն, ի փառաց թագաւորաց և ի քաջ նախնեաց։

1 β թղ. 85ր
«Քրիստոսի աստուծոյ փառք յաւիտ. ամ քրիստոսի արեամբ փրկեալ նոր ժողովուրդք մեծ հաւատով հայցեմ * ասաջիք տէր յիսուս սուրբ հաւրս բարեխաւսութեամբ ողորմեա աշխատողի և գրողի սորա ի քում գալստեանդ և նոյն տէրն ձեզ ողորմեսցի, որ զմեզ յիշէք ամէն։ Ընմիջապես սկսում է նոր գլուխ. «Յայնժամ ժամանակի տեսիլ երևեալ յաստուածոյ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր խոսրովիդուխտ։
1 w—w⁴ շարունակում են.
«Յայնմ ժամանակի մինչդեռ սուրբ գրիգոր էր ի խոր վիրապին, գալուստ եղև սրբոց հռիփսիմեանցն, որ և պատմեմ ձեզ. զի էր սուրբն հռիփսիմէ ի թագաւորական տոհմէ կղաւդիայ կայսեր, որոյ կինն պատրոնիկէ եկն յերուսաղէմ» ևն. Համառոտում են Հռիփսիմեանց պատմութիւնը, որտեղ յիշվում են Վարագ, Թոդիկ ճգնաւոր: Վերադառնալով նորից Ագաթանգեղոսին՝ պատմում են Խոսրովիդուխտի երազը, ս. Գրիգորի ելնը ի վիրապեն, համարեա ամբողջ Ագաթանգեղոսը: Եփրատի վրայ մկրտութիւն կատարելիս՝ ասում են, «Ջուրն զետեղեալ դարձաւ ընդ կրունկն»։ Ապա պատմում են Հռոմ գնալը, վերադարձը, ճգնութիւնը Դարանաղեաց լեռներում, «ի փորուածս գիոյ միոյ բազում ամս», ճգնութիւնը Մանեայ այրում, «վերափոխումն նորա յաշխարհէս առ քրիստոս անգիտելի ի մարդկանէ»: Վերջացնում են ս. Գրիգոր Լուսաւորչի աճյունաց գիւտը Գառնիկի ձեռով, «ի ժամանակի Զենոնի կայսեր Յունաց», «Գառնիկ որ բնակեալ էր ի Բաւէն գաւառի ի վերա գեղջն Աւան գթնոյ», [w²w³ Աւան կթնոյ]. Աճյունը տանում են Թորդան, դնում եկեղեցում, որտեղից Զենոն կայսրը տանում է Կոստանդնուպոլիս, «մասն ինչ թողեալ ի տեղւոջն»։
1 ոz չիք և յետ այսորիկ—և առին զպսակն յաղթութեան» (Պարբ. 210)
4 b չիք և (առ նախարարս)
5 Բ չիք առ (նախարարս)
5 a չիք և առ գործակալս
5 Զ և այլ առ
5 abdԱԲԳԶ մարդիկ
6 bԱԲԳԶ և ի շէնս / aԱԲԳԶ և [a չիք և] ի գիւղս [Զ ի գօղս]
6 bԱԲԳԶ և յագարակս
7 ad միանգամայն և առ ամենեսեան [d ամենեսին] իսկ ողջոյն / Զ առ ամենեսինս / ԲԳ առ ամենեսին
8 b չիք և
8 b աւգնականութեան
8 a և լիութիւն / Զ լիութեան
9 ԲԳԶ պարարտութիւն / b պարարտութեանց
9 a արեայն / d արէայն / b արեացն
9 Ա խնայմակալութիւն / c խնամութիւն
9 Զ * հանահիտ
10 b ի քաջէն / միւսները ի քաջն
11 ԱԶ իմաստութիւնն
12 Ա գիցախառն / a և ի փառաց
12 b թագաւորաց / միւսները թագաց
13 abdԱԲԳԶ նախնեաց [b նախնեացն] առ ամենեսին [ad ամենեսեան] ողջոյն

128 «Ամենայն որ գիտասցէ ի մերոց հրամանացս որ առ ձեզ, զի վասն ձեր շինութեան եմք հոգացեալք. զի յորժամ էաք մեք ի Յունաց աշխարհին՝ անդ տեսանէաք զհոգաբարձութիւն թագաւորացն, ի հոգալ ընդ շինութիւն իւրեանց աշխարհին, ի պատուել զբագինս դիցն տառուածոց շինուածովք և սպանդիւք զոհիցն, և երևելի պատարագացն ընծայիւք, և զունակ զունակ նուիրօքն և ի պտղոցն՝ յամենայնէ զամենայն նոցա մատուցանելով, և ջերմեռանդն եռալ զեռալ պաշտամանն, շքեղացուցանելով և զարդուքն զարդարելով և զերևելի զհոյակապ զանեղծ զդին մեծարելով: Եւ զայն ես տեսանէաք ի նոցանէ՝ ի նոցունց դից անտի՝ զխաղաղասէր շինութիւն մարդաշատութեան, հոծ բազմամբոխ լիութեամբ պարարտութեամբ՝ նոցա զայն փոխադարձ փոխարինացն շինութիւն շնորհեալ, ամենալիւք բարութեամբ մեծացեալք խաղաղացեալք ի բարւոն վայելէին:

129 «Վասն որոյ պատուէր տուեալ, ահարեկ արարեալ թագաւորաց աշխարհին՝ զմարդիկն զարհուրեցուցանէին վասն պաշտաման դիցն յոլովելոյ. մի զուցէ թէ խառնաղանջ բազմամբոխ խաժամուժ մարդիկ

1 a մերոց (չիք ի)
1 abdԲԳ հրամանաց
1 a որ առ ձեզ վասն ձեր / միւսները որ ձեզ վասն ձեր. ուղղում եմ որ առ ձեզ, զի վասն ձեր
2 ԱԲԶ շինութիւն / Գ շինութեանց
2 abdԱԲԳԶ եմք / t իցեմք
2 adԱԲԳԶ հոգացեալ
2 abd չիք զի
3 b աշխարհի անդ / ԱԲԳԶ չիք անդ
3 t թագաւորաց
3 b ի հոգալն
4 t ընդ շինութիւնն
4 abdԱԳԶ աշխարհին / Բ աշխարհի / t յաշխարհին
4 ԱԶ զբագինն
5 abdԱԶ տառուածոցն
5 ԱԲԳԶ շինուածօք
5 b զոհից
5 ad չիք և (երևելի)
6 Ա ընծայիւք / a ընծաեաւք
6 adԱԲԳԶ նուիրաւք
6 t և պտղոցն / a և պտղովք / d և պտղովքն / ԱԲԳԶ պտղոցն (չիք և) / b ի պտղոցն (չիք և)
6 a զամենայնն / միւսները զամենայն
7 ԱԲԳԶ մատուցանել
7 a և ջերմեռանդ
7 bdԱԲԳԶ եռալ զեռալ / a եռեալ զեռեալ / t եռել զեռել
7 ad պաշտամամբքն / b ի պաշտամանն
8 ԲԳ զարդուք / ԱԶ զարդիւք
8 abdԱԲԳԶ զարդարելով / t զարդարեալ

8 ad չիք և (զերևելի)
8 abd զհոյակապ / ԱԲԳԶt հոյակապ
9 ԱԲԳԶ զդիսն
9 ԱԲԳԶ և եթ, փխ. ես
9 d ի նոցունն
9 bd ի դից
10 adԱԲԳԶ մարդաշատութեան [Զ մարդաշատութիւն], հոծ / t մարդաշատութեանն հոյծ
11 ԱԲԶ լիութեան
11 abdԱԲԳԶ պարարտութեամբ / t պարարտութեամբն
11 b փոխարինիցն / ad փոխարէն
12 abd շնորհեալ / միւսները շնորհել
12 ad մեծացեալք / միւսները մեծացեալ
13 a վաելեին / միւսները վայելէին
14 ad տուեալ / միւսները առեալ
14 ad թագաւորացն
15 adԱԲԶ զմարդիկն / Գt զմարդիկ / b չիք զմարդիկ
15 ad զարհուրեցուցանէին վասն պաշտաման / bԱԲԳԶ կացուցանէին, փխ. զարհուրեցուցանէին
15 bԱԲԳԶt զի ի պաշտաման [ԱԳ ի պաշտման] / ad վասն պաշտաման
16 e հոլովելոյ / b հոլովելով
16 ad մի զուցէ թէ / bԱԲԳԶ վասն զի [b չիք զի], փխ. մի զուցէ
16 t եթէ
16 abd խառնիճաղանճ / ԱԲԳԶ խառնիճաղանջ
16 t բազմաբոխ

առ ագիտութեան ինչ արհամարհիցեն. կամ եթէ ոք յանկարծ առ փոխելութեան իշխեսցէ արհամարհել զպաշտօն դիցն՝ հրաման եղեալ զօրացեալ ի թագաւորաց, զի խլեսցեն բրեսցեն իշխանքն որ իցեն յիւրաքանչիւր գործակալութեան, զի շինութիւն աշխարհի ի դիցն բազմասցի: Զի զուցէ թէ յանկարծ ոք զդիսն անգոսնեսցէ՝ վնաս մեծ ի ցասմանէ դիցն յաւելցի. այնպիսիքն զանձինս կորուսանեն, և աշխարհի մեծ ոճիրս վնասուց ի նոցանէն ընդոստուցանեն. վասն այսորիկ խիստ և եռուն զհրամանս սաստից այնպիսեացն՝ պատուհաս մահու՝ թագաւորքն Յունաց յիւրեանց աշխարհին:

130 «Արդ՝ և մեք հրաման շինութեան կամեցեալ ձեզ, հոգացեալ զի և ձեզ ամենալիքն ամենաբարիքն ի դիցն բազմասցին. զի ի ձէնջ պաշտօն նոցա և փառաւորութիւն, և ի նոցանէ՝ շինութիւն, լիութիւն և խաղաղութիւն. զի որպէս ամենայն տանուտէր ընդ տան իւրոյ և ընդ ընտանեաց հոգայ՝ սոյնպէս և մեք հոգամք ընդ մեր Հայոց աշխարհիս շինութեան:

131 «Արդ՝ ամենայն նախարարք մեծամեծք և ազատք և գործակալք և սիրելիք մեր թագաւորաց, և շինականք, ընակք և ձեռատունկք և

1 b ի ագիտութեան, փխ. առ ագիտութեան
1 ad չիք ինչ
1 bԱԲԳԶt չիք արհամարհիցեն
1 abԱԲԳԶt թէ / d էթէ
1 b յանկարծ ոք / Ա յանգարծ
2 ԱԲԳԶ տուեալ, փխ. եղեալ
3 b ի թագաւորացն
3 adԱԲԳԶ իշխանք
4 adԲԳ գործակալութեան / b գործակալութեանն / ԱԶt գործակալութեանց
5 ad չիք թէ
5 b թէ զուցէ կամ յանկարծ / ԱԲԳԶ թէ զուցէ ոք յանգարծ
5 ԱԲԳԶ անարգեսցէ, փխ. անգոսնեսցէ / a անկանեսցէ (յամ.)
5 ad վնաս մեծ ի ցասմանէ դիցն / bԱԲԳԶ մեծի ցասման / ԱԲԳԶ չիք դիցն / t մեծի ցասման ի դիցն
6 ad յաւելեսցի / t յաւելեսցէ / bԱԶ յաւելցէ / Գ յաւելցէ
6 Զ յանձինս
6 b կորուսանիցեն
6 ԱԲԳԶ ոճիրս
7 b ի նոցանէ
7 bԱԲԳԶ ընդոստուցանիցեն / ad ընդոստուցանեն / t ընդոստուցանիցէ
7 ad վասն այնորիկ
7 ԲԳԶ այսորիկ և [Գ չիք և] եռուն խիստ զհրաման
7 dԱԲԳԶ սաստից / a սաստի / bt սաստիցն

8 d այնպիսեաց
8 abd պատուհաս / ԱԲԳԶ պատուհասից / bԱԲԳԶt պատուհասի
9 abԱԲԳԶ յիւրեանց աշխարհին / dt յիւրեանց յաշխարհին
10 ԱԲԳԶ արդ մեք զհրաման [Զ հրաման]
10 t կամեցեալ, ձեզ հոգացեալ
10 ad շինութեան տուաք ձեզ. զի ձեզ ամենալիւք բարիք ի դիցն / ԱԲԳԶ զի և զձեզ / Ա ամենալլիւ / Բ ամենալիւք / Գ ամենայն լիւք
11 ԱԲԳԶ ամենայն բարիք
12 a պաշտաւնն
12 bԱԲԶ և լիութիւն
13 ad վասն, փխ. ընդ (տան)
13 ad չիք իւրոյ
13 ad տան և ընտանեաց իւրոց հոգայ / b ընդ ընտանեացն / t ընդ ընդանեաց / ԱԲԶ ընդանեացն հոգա / Գ ամենայն ընդանեացն
14 abdԱԲԳԶ ընդ մեր [Զ զմեր] Հայոց / t չիք մեր
15 b շինութիւն / a իշխանութեան, փխ. աշխարհիս շինութեան
16 abdԱԲԳԶ և մեծամեծք / ԱԲԳԶ և [ԲԳ չիք և] գործակալք և [ad չիք և] ազատք
16 ԱԲԳԶ թագաւորաց, շինականք և ընակք ձեռատունկք / b ընակք և նորատունկք

ձեռասունք մեր Արշակունեաց, զոր յանձանձեալդ և սնուցեալդ է, անխնայեալդ և յառաջեալդ, վասն մեր օգտի հասարակաց հոգացեալ, զի զդիսն պատուեսջիք։ Արդ՝ եթէ յանկարծ ոք թէ գտցի, որ զդիսն անպատուեսցէ, և գտցեն զայնպիսին՝ կապեալ ոտիւք և կապեալ ձեռօք և կապեալ պարանոցաւ ի դուռն արքունի ածցեն. և տուն և կեանք և արարք և ստացուածք և գանձք՝ այն ամենայն այնոցիկ լիցի, որ զայնպիսին ի մէջ ածցեն։ Ողջ լերուք ի դիցն օգնականութենէ դուք ամենեքին և ի մեր թագաւորաց՝ որ ընդ այս հրաման կամիք, և ի շինութեան բնակեսջիք ամենեքեան, զի մեք գլխովին իսկ ողջ եմք»։

132 Իսկ զամենայն ամս ժամանակաց իւրոց թագաւորն Տրդատ զայրացեալ ընդ Պարսից տէրութեանն՝ խնդրէր զքէնս վրիժուց մարտիւք պատերազմաց։ Իսկ ի նոյն ամացն, որ եղև Գրիգորիոս ի վիրապին, իբրև ամս երեքտասան, և էր մարտ սաստիկ խռովութեան Տրդատայ ընդ Պարսից թագաւորին՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։

133 Իսկ միւս ևս այլ հրովարտակ հրամայեաց գրել ընդ աշխարհս և ընդ գաւառս իշխանութեանն իւրոյ՝ օրինակաւ այսուիկ.

134 «Տրդատիոս Հայոց մեծաց արքայ. առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ զօրս և առ շինականս և առ ամենեսին ողջոյն. ողջ լիջիք, և մեք մեզէն իսկ ողջ եմք։

1 b ձեռնասունք / Զ ձեռասունկք
1 ԱԲԳԴ արշակունեացս
1 ad զորս / միւսներն զոր
1 ad յանձանձեցեալդ / Դ յանձնեալ / bt յանձանձեալդ և սնուցեալդ, անխնայեալդ և յառաջեալդ / Դ սնուցեալ /
1 ad սնուցեալդ է / միւսն. չիք է
2 ad յանխնայեալդ և յառաջեալդ / ԱԲԳԴ անխնայեալ և յառաջեալ
2 ԱԲԳԴ որ վասն / b վասն որոյ / t վասն որոց / ad վասն մեր
2 abdԱԲԳԴ աւգտի [ԱԲԳ օկտի] [a և] հասարակաց հոգացեալ / t օգտի առ հասարակ
3 a չիք զի / ԱԲԳ դիսն
3 a պաշտեսջիք, փխ. պատուեսջիք
3 ԱԲԳԴ պատուել մարթասջիք
3 b արդ թէ / Ա յանգարծ (յաձ.)
3 abԱԲԳԴ չիք թէ
4 d անպատուիցէ
5 abdԱԲԳԴ չիք արքունի
6 abd արարք և գանձք և ստացուածք
6 ԱԲԳԴ չիք այն ամենայն
6 ad լիցին / ԱԴ զայնպիսն
7 ad ածցեն / bԱԲԳԴt ածցէ
7 b ողջ լիջիք
7 abdԱԲԳԴ չիք դուք
8 ad ամենեքեան
8 b թագաց, փխ. թագաւորաց
8 b հրամանս
8 aԱԲԳԴc կամիմք
8 b և շինութեան
9 ԱԲԳԴ ամենեքին և մեք
9 ad զի մեք իսկ ի գլխովին [d ի գլովին] / b զի և մեք իսկ գլխովին / ԱԲԳԴ չիք գլխովին իսկ
10 b ժամանակացն / ԱԴ ժամակաց
11 Ա տէրութեան
11 abdԱԲԳԴ խնդրել [bԴ խնդրէր] զքէն [d զքէնս] / t խնդրեաց
11 abdԱԲԳԴ մարտիւք / t մարտից
12 ԱԴ գրիգորիս
12 Բ ի վիրապն / abd ի բանդին, փխ. ի վիրապին
13 bdԱԲԳԴt ամք / a ամս
13 b երեքտասանք
13 abd ի մէջ տրդատայ և [ad և ի մէջ], պարսից
14 b ժամանակս, փխ. աւուրս
14 a կենաց իւրեանց
15 a * հրովարտակք
15 b ընդ աշխարհս ամենայն
16 abdԱԲԳԴ իշխանութեան
16 Ա օրինակ զայս / Զ օրինակս զայս
17 abd տրդատ
17 b արքայ հայոց մեծաց
17 ad չիք առ (գաւառս... զաւրս)
18 abd չիք և առ ամենեսին
19 b լինիջիք
19 aԱԲԳԴ չիք իսկ

135 «Դուք ինքնին գիտէք, զիարդ ի բնէ ի նախնեացն իսկ յաղթութիւն խաղաղութեան բազում էր շնորհեալ մեզ դիցն օգնականութեամբ, և կամ թէ որպէս զամենայն ազգս նուաճեալ էր, և ի հնազանդութեան ունէաք։ Իսկ յորժամ զդիսն ոչ մարթացաք հաճել պաշտամամբն, զկամս նոցա քաղցրացուցանել ընդ մեզ՝ հանին մերժեցին ի ցասմանն իւրեանց զմեզ ի մեծ տէրութենէն։ Մանաւանդ վասն աղանդին քրիստոնէից պատուիրեալ ձեզ, զի հազար և բիւր դէպ է եթէ գտցի ոք, զի նոքա անհնարին լինին խափան դիցն պաշտամանն, զայնպիսին թէ գտցեն և վաղվաղակի ի մէջ ածցեն՝ յարքունուստ պարգևք և պատիւք նոցա լիցին շնորհեալ որ զնոսայն յայտնեսցեն։ Ապա թէ ոք չյայտնեսցէ զայնպիսին, կամ թագուցէ, և գտցի՝ այսպիսին ընդ մահապարտս համարեալ լիցի, և ի հրապարակ արքունի եկեալ մեռցի, և տուն նորա յարքունիս երթիցէ։

136 «Արդ՝ զոր օրինակ ես ոչ խնայեցի յիմ վաստակաւոր Գրիգորիոս, յիմ սիրելին, որ վասն դորին իսկ իւրաց չարաչար և սաստիկ

1 abd ի նախնեացն / ԱԲԳԴ նախնեացն, t նախնեաց (չիք ի)
1 b չիք իսկ
2 b խաղաղութիւն
2 abd էր շնորհեալ / ԱԲԳԴ շնորհեալ էր / t չիք էր / b չիք մեզ
2 Զ օգնականութիւն / b աւգնականութեամբ և կամ թէ որպէս զամենայն։ Այստեղ b թղ. 47ա ստորին լուսանցքում ունի «տէր յիսուս ողորմեա Վարդան միայնակեցի, որ զիմ չուխայն կոխել երեաւ»։
3 adԱԲԳԴt չիք և կամ թէ
3 abdԱԲԴ ազգս / t ազգ
3 b չիք և ի հնազանդութեան ունէաք
4 ԱԲԳԴ զդիսն / միւսներն առ դիսն
4 d մարթացէք
4 ad հաճելի / bԱԲԳԴt հաճել
4 aԱԲԴ պաշտամամբ / d պաշտամամբք / bԳ պաշտմամբ
5 b զմիտս, փխ. զկամս
5 b քաղցրացուցանել ընդ մեզ / adԱԲԳԴt չիք ընդ մեզ
5 ad ի ցասման
6 ԱԲԳԴ ի մեծի / Զ զի, փխ. վասն
6 ԱԲԳԴ քրիստոնէից աղանդին [Գ աղանդոյն
7 a պատուիրել
7 abd ձեզ, եթէ [b թէ] հազար
7 Գ հազարք և բիւրք
7 abdԱԲԴ դէպ է եթէ [ԱԲ թէ, bԴ զի] գտցի / t չիք է
7 ad քանզի նոքա անհնարին [d անհնար] խափան լինին դիցն
8 abdԱԲԳԴ պաշտաման
8 a զայնպիսին / ad չիք թէ
9 Զ չիք գտցեն
9 Զ վաղվաղակի ընդ մէջ / a և ի մէջ
9 b կալցեն, փխ. ածցեն
9 b և պատիւք / adԱԲԳԴ և պատիւ / t պատիւս
10 ad չիք նոցա
10 abdԱԲԳԴ լինիցի [a լիցի, bd լիցին] շնորհեալ / t լինին
10 bԲԳ զնոսայն / ad զնոսա / Ա զնոսայն (ձախ եղել է զնան) / Զ զնոյն / t զնաւին
10 ԱԲԳԴ յայտնեսցէ / b յայտնիցէ
10 abdԱԲԳԴ թէ [bd եթէ] ոք ոչ [Զ ոչ ոք] յայտնեսցէ զայնպիսին [bd զայնպիսիս]
11 ԱԲԳԴ թաքուսցէ ուր և գտցի
11 abdԱԲԳ այնպիսին / Զ զայնպիսին / b զայնպիսիսն
11 bԱԶ ընդ մահապարտս / Բ մահապարտն
12 b համարեսցի և
12 ԱԶ ի հրապարակս
12 abd և տունն
12 abdԱԲԳ չիք նորա
13 b արքայի, փխ. յարքունիս
14 abdԱԶ այլ, փխ. արդ
14 ad իսկ ես ոչ
14 abdԱԲԳԴ յիմ վաստակաւոր [abd վաստակաւորն] սիրելին [b և ի սիրելին] գրիգորիոս [ԱԶ գրիգորիս], որ վասն
15 b վասն այդորիկ դորին իսկ իւրաց զի չարաչար

տանջանօք տանջեցի, և յետ այնորիկ ետու զնա ընկենուլ ի խոր վիրապն յանհնարին, զի անդէն խեղ միանգամայն օձից լիցի կերակուր. զի և ոչ զմեծ վաստակն նորա համարեցայ ինչ՝ առ սիրով և առ ահիւ զիցն, զի և ձեզ ահ լիցի այս և երկիւղ ի մահուանէն. այլ զի կեցջիք ընդ հովանեաւ զիցն և ի մէնջ բարիս մարթասջիք գտանել: Ողջ լերուք, և մեք մեզէն ողջ եմք»:

137 ԺԴ. Եւ եղև ընդ ժամանակսն ընդ այնոսիկ խնդրեաց իւր կին կայսրն Դիոկղետիանոս. և այնուհետև ընդ ամենայն կողմանս տէրութեան իւրոյ արձակեալք շրջէին պատկերագործք նմանահանք ճշգրտագործք. գեղատախտակ պայծառակերպս հաստակաչափ զգեղ երեսացն և զհրապարդ յօնիցն ի տախտակսն համանմանս գեղովքն պատճէին, զի յայտ յանդիման ցուցցեն առաջի ամենահաճոյ կամաց թագաւորին:

138 Յայնմ ժամանակի եկեալ գտանէին ի քաղաքին Հռոմայեցւոց

1 ad գնայ ընկենուլ [a ընկենուլ գնայ] ի խոր վիրապն յանհնարին, զի անդէն / bԱԲԴՁt զնա ի խոր վիրապն ընկենուլ, զի
2 ab ածիցն
2 bԱԲԴՁ լինել, փխ. լիցի
3 adԱՁ վաստակ
3 Դ չիք առ սիրով և առ ահի զիցն / abdԱԲՁ առ սիրով և ահի [ԱԲՁ ահիւ] զիցն
3 bԱԲԴՁt զիցն զրեցի ինչ, զի
3 t զի և ի ձեզ
4 b չիք այս
4 ԱԲԴՁ երկեւղ
4 abdԱԲԴՁ ի մահուանէ
5 Զ և ի մէջ
5 abdԱԲԴՁ գտանել մարթասջիք
6 abd չիք մեզէն
6 b ողջ եմք: Այնուհետեւ b թղ. 48ա ունի. «Ով համագումար դասք սրբազանից յորժամ ընթեռնույք կամ լսէք, յիշեցէք ի քրիստոս զորդորիչ զործոյս զհայրապետն և զսիմեոն փակակալ և զանմարուր զծոցս թէ արժանի առնէք յիշատակի վասն սիրոյն քրիստոսի զի և զուք յիշեսջիք յաստուծոյ մերմէ»: Այդ գրւում է նոր գրչի, կարմրադեղով եւ լուսանցագարդով:
7 Այստեղ Ե թղ. 29բ եւ Զ թղ. 31ա ունեն բնագրում հետեւեալ վերնագիրը. «Յաղագս [Ե յաղագս] գալստեան [Ե գալստեանն] սրբոց հռիփսեանց (դսա.) [Զ հռիփսիմեանցն] և նահատակութեան նոցա» [Զ նահատակութեանց նոցին]
7 b թղ. 506բ, n թղ. 199ա ունին վերնագիր. «Վկայաբանութիւն սրբոյն հռիփսիմեա և ընկերաց նորա» [n նորա. յագաթանգեղայ պատմութենէ]
7 w թղ. 704բ, w^3 թղ 613բ, w^4 թղ. 655բ ունին վերնագիր. «Վկայաբանութիւն սրբոց հռիփսիմեանցն»
7 adԱԲՁbn և եղև ընդ այն ժամանակս խնդրեաց / b չիք և եղև
7 Դw$w^3$$w^4$ ընդ [Դ և ընդ] ժամանակն [Դ ժամանակս] ընդ այնոսիկ
8 ԱՁ կայսր / d կայրս
8 Ա դիոկղէտիանոս / Զ դիոկղիէտիանոս / ad դիոկղետիանոս / b դեոկղետիանոս
9 bdԱԲՁ արձակեալ / a արձակել
9 adt պատկերագործ / bԱԲՁ պատկերագործք
9 abd նմանահան ճշգրտագործ
10 Դ գեղատախտակք / b գեղատախտակ / ad գեղատախտակ / ԱԲՁt գեղատախտակք. / ուղղում եմ գեղատախտակ(.) պայծառակերպս եւն, չէնելով միջակէտը
10 ԱԲԴՁ երեսաց
11 ad ի տախտակս
11 ԱԲԴՁ համանման / t ի տախտակսն հանեն նման գեղովքն
12 ad պաճուճէին / միւսն. պաճուճանաց
12 ad զի յայտ / bԱԲԴՁt չիք զի
12 ԱԲԴՁ ցուցանէին / ad ցուցցեն / b ցուցանել / t ցուցանեն
12 abd առաջի ակամն հաճոյ կամաց [a հաճոյ յանդիման] թագաւորին
14 Դ եկեալ, փխ. եկեալ
14 d չիք ի քաղաքին

արգելաւորս մի կուսանաց՝ միանձնական լեռնական, ընդակերս, զգաստացեալս, պարկեշտականս, սրբամաքուրս կանայս քրիստոնական հաւատոյ, որ զցայգ և զցերեկ և յամենայն ժամանակի փառաւորութեամբ և օրհնութեամբ զկատարեալ աղօթս իւրեանց առ Աստուած մատչել ի բարձունս արժանի լինէին: Որոյ անուն էր գլխաւորին Գայիանէ, և սան նորին՝ ի դայեկաց ուրումն յաստուածապաշտ և ի թագակալ տոհմէ, զի անուն էր նորա Հռիփսիմէ:

139 Եւ իբրև եկին հասին՝ բռնութեամբ մտեալ ի սուրբ կայեանս սաքինեացն, տեսեալ զպարկեշտագեղն Հռիփսիմէ, զարմացեալ սխրացեալ ընդ սքանչելատեսիլն տեսիլ՝ ի նկարապաճոյճ ի տախտակն յօրինէին, և առ թագաւորն հասուցանէին:

140 Եւ իբրև ետես թագաւորն զգեղապանծ վայելչութիւն պատկերակերպ նկարագրին Հռիփսիմեայ, մոլեգնական ցանկութեամբ արբփողոց գեղխեալ, զի անկարգ ցանկութիւն յիմարութեանն մոլութեան առիթէր, ժամ տուեալ ուրախութեան հարսանեաց՝ ճեպով տագնապաւ փութայր զուրախութիւնս հարսանեացն կատարել: Յայնմ ժամանակի տագնապափոյթ սուրհով գետոյանս արձակեալ, պատուիրակս հանեալ

1 a չիք մի
1 ad միանձնականս լեռնականս / bԱԲԴՁ լեռնական / t լեառնական
1 ԱԲԴ ունդակէրս / Զ յունդակերս
1 ԱՁ զգաստացեալս
2 ad պարկեշտ կանայս [bd պարկեշտականս] սրբայմաքուրս
2 Ա կուսայք / Զ կանայք
2 ad քրիստոնականն հաւատոյ / ԱԲԴՁ հաւատոյ / b հաւատոյն / t հաւատով
3 b փառատրութեամբն / ԱԲԴՁt փառատրութեամբ / adb փառաւորութեամբ
4 bdԶԲԴՁ աղաւթս
4 abdԱՁ իւրեանց առ աստուած մատչել [a մատչեալ] / ԲԴt չիք առ աստուած
5 a չիք արժանի լինէին
5 abdԱԲԴՁ անուն էր գլխաւորին գայիանէ [a գաիանեա] / t չիք էր
6 ԱԲԴՁ սանու / abdt սան
6 ad էր ի դայեկաց
6 abdԴ որումն / Զ ումեմն
6 ԱԲԴՁ աստուածապաշտ
6 dԱԲԴՁ և թագակալ
7 abd էր նորա հռիփսիմէ (յաճ.) / b հռւփսիմէ (յաճ.)
7 ԱԲԴՁt էր նմա
8 ԱԲԴՁ չիք և
8 abd մտեալ / ԱԲԴՁt մտին
9 ԱԲԴՁ և տեսեալ / Բ տեսին
9 ab հռիփսիմէ (յաճ.) / d հռւփսիմէ (յաճ.) / Զ հռիպսիմէ (յաճ.)
10 ԱԲԴՁ ի նկարս պաճոյճի / b նկարապաճոյճ / d ի նկարապաճուճ
10 adԱՁ տախտակն (չիք ի)
12 ԱԲԴՁ իսկ, փխ. և
12 bdԱԲԴՁ վայելչութիւն / t վայելչութիւնն / a վաելչութիւնն (յաճ.)
12 b պատկերոյ
13 ԱԲԴՁ և նկարագիրն / bd նկարագրին / a նկարին / t նկարագիրն
13 bԱԲԴՁ մոլեկան
13 ԱԲԴՁ ցանգութեամբ / d ցանկութեամբն / b ցանկութեան
13 b արփողոց / d ատփողոց գեղեալ / a արփացեալ գեղխեալ / bԱԲԴՁt չիք գեղխեալ
14 abԱԲԴՁ ցանկութիւն / dt ցանկութիւնն
14 ԱԲԴՁ յիմարութեան և մոլութեան [Բ մոլութեանն, Դ մոլորութեանն] առիթէր / a'dt չիք մոլութեան
15 abdԱԲԴՁ ժամ տուեալ ուրախութեան [d ուրախութեանն] հարսանեաց / t չիք ուրախութեան
15 ԱԲԴՁ և տագնապաւ
16 ad փութայր զուրախութիւն / bԱԲԴՁ ճեպէր զուրախութիւն
17 abd տագնապաւ, փոյթ [b տագնապ փութոյ] սուրհով / ԱԲԴՁ սուրհով / t սուրհաւ
17 ab արձակել
17 abdԱԲԴՁ հանեալ [b առնել, a հանել] ընդ աշխարհս ամենայն, զի / t ընդ աշխարհ, չիք ամենայն

ընդ աշխարհս ամենայն, զի ամենաքեան օժտաբեր ընծայատուր լիցին մեծի հարստանեացն, և բազում ուրախութեամբ գալ կատարել առ հասարակ ամենեցուն զօրէնս արքայական փառացն՝ ըստ օրինացն թագաւորաց:

141 Իսկ իբրև տեսին աւագանիքն զգաղտաձիգ նենգս թշնամւոյն, որ ի ծածուկն սովոր էր ձգել ի սուրբսն քրիստոսականս, ամենայն չարի զանել զթագաւորն. որպէս ի գլխաւոր անդ գօձն անդրադարձ արարեալ, առ ի կատարելոյն մահանալոյ, մանեալ յանզգամ յանձին կնոջն առաջնոյ. սոյնպէս և աստ զթագաւորն անօրէն իբրև զկանանակ երևաց զանել՝ նովաւ մարտացեալ ընդ աստուածաշէն եկեղեցիս:

142 Իսկ զթագաւորն հալածաւցուցեալ անհարկաւաճեցուցանէր որոգայթագիր թշնամին՝ ի գրգռել յարուցանել հալածանս ի վերայ եկեղեցեաց Աստուծոյ, խելագնորեցուցեալ զնա առ ի տալ պատգամս երկիր ուրուականաց մեռելոյ, ամենդէն և արձանեղէն, փայտեղէն և քարեղէն պղնձագործ պատկերաց զեղծ մեռելոց, և պղծութեանն պաշտաման: Ուս եղեալ համբառնայր հարկանել ընդ վիմին հաստատուն, ընդ հաւատոցն եկեղեցւոյ. վիմին ինչ ոչ սասանել կարացեալ՝ ինքն

2 Ն հարստանեաց, բազում ուրախութեան և գալ
2 ԱԲԴԶ չիք առ հասարակ
3 Զ զամենեցուն
3 ԱԲԴԶ զաւրէն արքունական փառացն ըստ աւրինաց
4 bd թագաւորացն
5 Ն Իսկ աւագանիքն իբրև տեսին / d աւագեցին, փխ. աւագանիքն
5 d զաղտաձիգ / Ա զգաղնաձիգ / Զ զաղտնաձիգ
5 d թշնամութեան, փխ. թշնամւոյն — «թշնամւոյն» բառից յետոյ բուն է պակասորդ:
6 abd որով [a որ] սովոր է [ad էր] ի ծածուկ ձգել / ԱԲԴԶ ի ծածուկ սովոր է ձգել / t զի որով
6 a ի սուրբս / Ն ի սուր, փխ. ի սուրբսն
6 adԱԴԶ քրիստոսականս / Ն զքրիստոսականսն
6 a չիք ամեն չարի զանել զթագաւորն / Դ չարի ամեն / bd չարին
7 a որպէս և ի գլխաւորն [Ն ի գլխաւորի] / d որպիսի գլխաւոր
7 ԱԴԶ անդրադար / ab անդրուար արեալ
8 Դ յանզգամուկն, փխ. յանզգամ յանձին / ԱԲԶ յանզգամ ունկն / Ն յանզգամի ունկն / ad յանզգամ [a յանսգամ] ի ունկն
9 ad վահանակ / Ն վահան / ստ[3] զաստ, փխ. զկանանակ
10 ad և նովաւ
10 Ն ընդ յեկեղեցիս
12 Զ հալածականս
13 Զ եկեղեցեացն
13 abdԱԲԴԶ խելացնորեցուցեալ [a խելայցնորեցուցեալ] առ ի տալ [Ն զնա առ ի տալ] պատգամել / t չիք զնա առ ի տալ
14 dԱԲ մեռելոտոց / Զ մեռելոտեաց / Դ մեռելոտաց / abt մեռելոտոց
14 t չիք և (արձանեղէն)
14 Դ չիք փայտեղէն
14 ՆԱԲԶ և քարեղէն / t չիք և / adԴ չիք և քարեղէն
15 Ն և պղնձագործ պատկերացն
15 aԱԲԴ զեց
15 ad մեռոտոց
15 abd և պղծութեան
15 Ն պաշտամանն
16 Ա ուշ (նախ' ուս) / Դ ուշ (նախ' ուս)
16 Զ ուշ եդեալ
16 a ամբառնայր
16 abdԲԴԶ հարկանել / Աt հարկանէր
16 Ն ընդ վիմին հաստատուն / adԱԲԶt հաստատութեան / Դ չիք ընդ վիմին հաստատութեան
17 ԱԲԴԶ ընդ հաւատոց
17 ad եկեղեցեաց
17 ad ոչ կարաց սասանել, ինքն / Ն ոչ սասանանէր. և ինքն

առ վիմին խորտակեցաւ: Սակայն յամբարհաւաճութիւն մոլեգնութեանն փառահացեալ՝ բազում և անչափ էր այն, որ ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցիս Աստուծոյ:

143 Իսկ երանելին պարկեշտասէրն Գայիանէ, սրբանելովն Հռիփսիմեաւ հանդերձ և այլ ընկերօքն իւրեանց, յիշեալ զուխտն սրբութեան, զօրինաւոր կրօնիցն զգաստութեան սրբութիւնն յոր մտեալ էին՝ ոգրային յանձինս իւրեանց վասն նկարացոյց հրամանին, առ ի նկատել զպատկերս նոցա պիղծ և անօրէն թագաւորին. ճգնութեամբ մատուցեալ յաղօթս՝ խնդրել ի բազումողորմ Տեառնէն օգնականութիւն՝ փրկել զնոսա ի փորձութենէն, որ հասեալ էր ի վերայ նոցա: Եւ յաղաչելն իւրեանց այսպէս ասէին.

144 «Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց, Աստուած յաւիտենական, Աստուած երկնից, Աստուած անճառ լուսոյ, որ հաստատեցեր զամենայն բանիւ քով. որ արարեր զերկինս և զերկիր և զամենայն զարդ նոցա. որ ստեղծեր զմարդն հող յերկրէ և իմաստուն կացուցեր և բազմացուցեր զնա ի վերայ երկրի, և օգնական եղեր նոցա ի դարս իւրաքանչիւր՝ որ յուսացան ի քեզ:

145 «Արդ՝ օգնեա և մեզ, Տէր, ի պատերազմիս որ նեղէս զմեզ, զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգութեանց սատանայի, և անուն քո, Տէր, փառաւոր լիցի, և եղջիւր եկեղեցւոյ քոյ բարձրացեալ լիցի. զի և մեք արժանի լիցուք հասանել յօթեվանս արքայութեան պատուիրանապահաց

1 Ն չիք սակայն յամբարհաւաճութեանն — ընդ եկեղեցիս աստուծոյ (s. 3)
1 ԱԲԶ յամբարհաւաճութիւն / a ամբարհաւաճութիւն / Ն յամպարհաւաճութիւն / d անպարհաւաճութիւն / Դ յամբարհաւաճեալ մոլեգնութիւնն
1 abdԱԲԶ մոլեգնութեանն / t յամբարհաւաճութեանն մոլեգնութիւն
2 bԲ փառահեալ / Դ փառ՞ացեալ / ad զաւրանայր, փխ. փառահացեալ
3 ԱԲԴԶ չիք աստուծոյ
4 abdԱԲԴԶ Իսկ երանելին գայիանէ [a գաիանեայ] պարկեշտասէր [ԱԲԴԶ հանդերձ պարկեշտասէր] սրբանելովն [ԱԲԴԶ սրբանոյն]
4 Ն հռիփսիմեաւ / ad հանդերձ հռիփսիմեաւ և / ԱԲԴԶ չիք հանդերձ
5 Ա չիք այլ
5 ԱԲԴԶ իւրովք / ad չիք իւրեանց
5 ad յիշելով / Ն յիշել
6 ԱԶ զգաստութեան
6 ad սրբութիւն / Դ սրբութեանն
7 ad ոգրային / ՆԱԲԴԶt ոգրալով
7 ad նկատել / ՆԱԲԴԶt նկարել, փխ. նկատել
8 a պիւղծ / d պեղծ
8 Ն թագաւորն
8 ad ճգնութեամբք
8 ad մատուցեալք / Ն մատուցեալ / ԱԲԴԶt մարտուցեալ
9 Ն առ աղաւթս
9 abd առ ի խնդրել
9 abd ի բազումողորմ [Ն ի բազումողորմն] աստուծոյ աւգնականութիւն / ԱԲԴԶt օգնութիւն
10 Ն ի նոսա, փխ. ի վերայ նոցա
10 Ն յաղաւթեալն, փխ. յաղաչելն
11 ad ասէին այսպէս
13 Դ յերկնից
13 ԱԲԴԶ չիք աստուած անճառ լուսոյ
14 Ն զերկին
15 Ն ի յերկրէ
16 Ն ի զարսն
18 abd չիք արդ / Ն և այժմ, փխ. արդ
18 ad աւգնեա մեզ / Զ օգնեա ի մեզ տէր զպատերազմիս
18 Ն նեղէս / d նեղես / միւսն. նեղէն
18 ad և, փխ. զի
19 Դ յորոգայթից / Ն նենգութեան որոգայթից / ad նենգութեան
19 ԱԲԴԶ թշնամւոյն, փխ. սատանայի
20 Ն փառաւորեսցի, փխ. փառաւոր լիցի
20 Ն և եղջեւր
20 Զ չիք և եղջիւր—բարձրացեալ լիցի
21 abd յաւթեւանս պատուիրանաց արքայութեան [Ն արքայութեանդ] քո: Եւ

քոյ։ Եւ մի լիցի պակասութիւն ձիթոյ ի լապտերաց մերոց. և մի շիջցին ճրագունք հաւատոց ուխտի սրբութեան մերոյ. և մի հասցէ տխրական մթացուցիչն գիշերոյ կորստեան ի վերայ լուսաւոր ճանապարհաց մերոց. և մի գայթակղեսցին ոտք մեր ի լուսաւորաց շաւղաց քոց. և մի կուրասցին բիբք տեսանելեաց մերոց ի զուարթարար ճառագայթից ճշմարտութեան քոյ. և մի յափշտակեսցէ Թշնամին մահացու զսերմանիսն բուսոյն կենաց, զոր սերմանեաց ի մեզ միածինն Որդին քո, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. և մի տարցի զզուարթութիւն սուրբ հօտի քոյ գազանն ապստամբ. և մի յաղթահարեսցէ զգառինս հօտի քոյ գայլն ապականիչ. և մի վարատեսցէ Թշնամին ուխտիս մերոյ զաշխարս առաքելական եկեղեցւոյ քոյ սրբոյ։

146 «Տէր Աստուած մեր, որ առաքեցեր զմիածին Որդին քո, որ եկն և ելից զամենայն տիեզերս հոգւով իմաստութեամբ քով, զի զամենեսեան յիւրայէլ անուն աստուածածանօս գրեսցէ։ Եւ մեք լուաք զի ասաց «Թէպէտ և հալածեսցեն զձեզ քաղաքէ ի քաղաք՝ ոչ կատարեսջիք սպառել զքաղաքս Իսրայելի, մինչև ի գալ գալստեան իմոյ այսրէն»։

147 «Արդ խնայեա, Տէր, յանձինս մեր, որ ապաւինեցաք յանուն քո սուրբ, զի մի խառնակեսցուք ընդ անարգութիւն պղծութեան հեթանոսաց. և մի տար զզգաստութիւն սրբութեան մերոյ բազմաց անօրէն շանազգեաց լկտութեան նոցա, և մի զկուսութեան մարգարիտ

16 Մատթ. Ժ. 23.

1 bԱԲԴԶ լապտերաց
2 b սրբութեն (պաս.)
2 abdԲ մերոյ / ԱԴԶt մերում
3 bԱԲԴԶ մթացուցիչ
3 a գիշերոյն / b գիշերւոյն
3 d կորստեանն
3 b ճանապարհացս
4 Ա մի գայթագղեսցին
4 b աչք, h գնացք, փխ. ոտք
4 b շաղուաց
4 Դ մերոց, փխ. քոց
5 Զ կուսասցին, փխ. կուրասցին
5 b տեսանելեացս / Զ մեր տեսանելեաց
6 b ճշմարտութեանդ
6 Դ չիք քոյ
6 bԱԲԴ Թշնամին / միւսները Թշնամի
6 bdԱԶ զսերմանիս / a զսերմանիք
7 abdԱԶ բուսոյն / ԲԴt բուսոց
7 b կենաց մերոց զոր / Դ որ
8 bԱԲԶ զզուարթութիւն / adԴt զզուարթութիւն
9 ab մի յաղթեսցէ
9 abdԱԲԴԶ գայլն / t գայլ
10 abdԱԲ ուխտիս / ԴԶt ուխտին
10 b զաշխարն / Զ զաշխարհս
10 abd առաքելականս
11 ԱԲԴԶ քում սրբոյ
12 ԱԲԴԶ առաքեցեր առ մեզ զմիածին
12 d որդիs (յան.)
13 Ա տիեզերս
13 abdh հոգւով գիտութեամբ քո, և զամենեսեան / ԱԲԴԶ քո. զի / Դ չիք զի զամենեսեան յիւրայէլ անուն
14 bԱԲԴ աստուածածանօս / Զ զաստուածածանօս / adt աստուածածանօսն
15 Ա հալածէսցեն
15 abdԲԶ ի քաղաքէ ի քաղաք
16 abdԱԲԴԶ գալստեան իմոյ այսրէն [b իմում այցելէն] / t գալստեան իմոյ
17 abd և արդ
17 aԴ յանձինս մեր որ / bdԱԲԶt չիք մեր
17 aԲԴ ապաւինեցաք / bdԱԶt ապաւինեցան
18 abd չիք սուրբ
18 ԱԶ ընդ անարգութեան
19 bdԱԲԴԶ զզգաստութիւն / a զզգաստութիւն / t զգաստութիւն
20 d շանազգաց
20 b լկտութեն (պաս.)
20 abd չիք նոցա
20 abdԱԲԶ և մի զմարգարիտ կուսութեան

հաւատոց մերոց՝ ի շաւիղս խոզագնաց ամբարշտութեան նոցա։ Եւ մի յարժեսցէ ուղխ անյագ ջուրց բազմութեանց մոլորահողմն խաբէութեան գրահեղեղն սատակութեան զհիմունս սուրբ եկեղեցւոյ քոյ, որ բազմապատիկ վիմօքն արդարովք շինեցաւ ի վերայ վիմին հաստատնոյ, որոյ գլուխ անկեանն կատարման եղև Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի ձեռն մարմնաւորելոյն, մահուամբ խաչին, հեղմամբ արեանն, յարութեամբն և յերկինս վերանալոյն, նստելովն յաջմէ աստուածութեան քոյ, ուր էրն յառաջ։

148 «Արդ նայեաց, Տէր, յերկնից ի սրբութենէ քումմէ, զի մի լիցուք մեք իբրև զայն տունն, որ ի վերայ աւազոյն շինեալ էր, զոր գրգռեցին խառնութիւնք նեղութեանց պէսպէս փորձութեանց. այլ հաստատեա զմեզ ճշմարտութեամբ Աւետարանին խաղաղութեան, և առաջնորդեա մեզ ըստ կամաց քոց, և արժանիս արա զմեզ գիշերոյն լուսոյ հարսանեաց. յորում զգիշերն իբրև զտիւ լուսաւոր առնիցես ի ծագել ճառագայթից յերեսաց փառաց քոց, և ապրեցո զմեզ ի ներքոյ թևոց քոց, և մեք հասցուք ի նաւահանգիստ կամաց քոց։ Եւ տուր մեզ, զի արասցուք զբաժակ նահատակութեան, զի առցուք զփոխարէն պսակն յաւուր արդար դատաստանին ի յայտնութեան փառաց քոց»։

1 ad հաւատոյս մերոյ / b հաւատոցս
1 adԱԲԴԶ մի չարժեսցէ ուղխացան [Դ ուխացան, a ուղխ, անց, d ուղխանց] ջուրցն [ad ջուրց] բազմութեան [d բազմութեանց] / b ուղխանցաջուրցն բազմութեան / h չարժեսցէ ուխանց ջուրց / ա ուխացան ջուրցն
2 aԱԲԴԶ մոլորահողմն / bdt մոլորահողմ
2 Զ խաբէյութեան / b խաբէութեն (պաս.) / ad խաբէութեանց / ԲԴ խաբէութեանն
3 abdԱԲԴԶ գրահեղեղն սատակութեան / t գրահեղեղ ի սատակութեան
3 ԱԲԴԶ չիք սուրբ
4 abdԱԲԴԶ վիմաւք
4 Ա արդարովք / bԲԴ արդարովքն
5 bԲԴ անկեան / ԱԶ անգան
5 ԱԲԴԶ կատարմանն
5 ad ի ձեռն մարմնանալոյն, մահուամբ խաչին հեղմամբ արեանն, յարութեամբն յերկինս վերանալոյն, նստելովն յաջմէ աստուածութեան քո, որ էրդ յառաջ / b ի ձեռն մարմնանալոյն արեան մահուն և յարութեանն և վերանալոյն ընդ երկինս և նստել ընդ աջմէ աստուածութեանդ քո, որ էրն յառաջ ընդ քեզ / ԱԲԴԶt ի ձեռն մարմնոյ, արեան, մահուան [ԱԲԴԶ մահուն], յարութեան [Դ և յարութեանն], վերանալոյ ընդ յերկինս [ԱԲԴԶ վերանալ յերկինս] և նստել ընդ աջմէ աստուածութեանդ ուր էր [t էրդ, Դ էրն] յառաջն [ԱԲԶ յառաջ]
8 ad արդ տէր յիսուս քրիստոս նայեաց յերկնից / b նայեայ / Դ նայեա
8 b ի սրբութենէդ քումմէ
9 abd չիք մեք
9 abdԱԲԶ իբրև զայն տունն որ / Դ չիք զայն / t չիք զայն տունն
9 b աւազոյ
9 ad շինեալ է
10 bԲ գրգռեսցեն
10 b նեղութեանց և փորձութեանց / ad նեղութեանց պէս պէս փորձութեանց / ԱԲԴԶt չիք պէս պէս / Ա նեղութիւնք / Զ նեղութիւն / ԲԴ նեղութեան
11 Դ խաղաղութեամբ
12 ad արժանիս / bԱԲԴԶt արժանի
13 ԱԲԴԶ գիշերոյ
13 adԱԲԴԶ լուսոյն
13 b յորժամ, փխ. յորում
13 abdԱԲԴԶ զտիւ լուսաւոր առնիցես / t չիք լուսաւոր
14 abdԱԲԴԶ յերեսաց փառաց քոց / t քոց փառացդ
14 b չիք և ապրեցո—թևոց քոց
15 bԲԴԶ զի և մեք
16 a և, փխ. զի (արասցուք)
16 dԱԲԴԶ զբաժակն
16 bԱԴԶ պսակին
17 ad յայտնութեան (չիք ի)

149 Եւ յետ այսորիկ սուրբն Գայիանէ սանականաւն Հռիփսիմեաւ և պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ՝ դէմ եդեալ տարագէմ գնացեալ փախստեայ լինէին, զի զանձինս իւրեանց սրբութեամբ պահեսցեն յայսմիկ հողաթաւալ, մեղսաթաթաւ, մեղանչական, անօրէն ի գիւական խառնից մարդկան. զի առաւելութեան յուսոյն կենդանութեան և լուսոյն յարութեան արժանի լինիցին հասանել, ընդ առաքելական սահմանօքն ապրեալ յանվախճան ի հանդերձեալ դատաստանաց անտի, և յաջակողմն դասուն մտեալ՝ խոստացելոց բարեացն հասանել, անթառամ պսակօքն զարդարեալ՝ ընդ հնգեկան կամարարն կուսանաց, գործովքն բարութեան լուսաւորեալք ի հանդիսս նորոգական վայելչութեան դրախտին, ընդ աստուածական փեսային ի բազմաժողովս արդարոցն, ի բազմականս Աբրահամու անպակաս ուրախութեանցն լինել ժառանգորդ: Որպէս և Տէրն յԱւետարանի անդ ասաց, եթէ «Որ թողցէ զբնակութիւն իւր վասն անուան իմոյ՝ ի միւսանգամ գալստեան իմում զկեանս յաւիտենականս ժառանգեցուցից նմա»: Իբրև ոչ ի ժամանակեան մահուանէս

15 Մատթ. ԺԹ, 27—29.

1 d յետ այնորիկ
1 a սանական / b սանականաւն / dԱԲԳԶt սանականն
1 Զ հռիփսիմէս
2 ad չիք և
2 Գ պարկեշտ ժողով
2 ԱԶ ընդերօքն
2 abd չիք հանդերձ
2 Զ զարաղէմ
3 abdԱԲԶ փախստական լինէին
3 b ի սրբութիւն
3 b չիք պահեսցեն յայսմիկ
4 ade հողընթաւալ / bԱԲԳԶh ի հողաթաւալ
4 aԱԲԶhe մեղսաթաթաւ / bdԳ մեղաթաթաւ / t աղաթաթաւ
4 d յանաւրէն
4 ad ի գիւական, խառն մարդկանէ [d ի մարդկանէ]. / b գիւակամախառն մարդկանէս / h ի գիւախառն ի մարդկանէ / ԱԲԳԶt գիւական խառն ի մարդկանէս [Զ խառնի մարդկանէս]: Ուղղում եմ ի գիւական խառնից մարդկան: Հմմ. եր. 95, ծ. 5:
5 ԱԶ զի առաւելութիւնն
5 ԱԶ չիք յուսոյն կենդանութեան
5 a և լուսոյն / միւսները չիք և / ԱԶ լուսոյն [Ա նախ յուսոյն] յարութեան
6 adԲԳ լիցին հասանել / b չիք հասանել
7 aԱԲԳԶ ապրեալ / bdt ապրել
7 a ի յանվաղճան / ԱԶ յանվաղճան / Գ * խվախճան
7 b և յաջակողմ
8 a մտանել
8 abd խոստացելոց բարութեանցն հասանել [bd հասեալ]
9 bԲԳ զարդարեալք
9 h ընդ հնգեկլին / abd ընդ հնգական [b հինգական] կամարարն [a կամարար, b կամարս] կուսանացն / ԱԲԳԶ կամարար կուսանացն
9 abdԱԲԳ գործովք / Զ գործօք
10 b բարութեանցն
10 ԱԲԳԶ լուսաւորեալ
10 ad հանդստիւ
10 b և ընդ նորոգական
10 ad դրախտին վաելճութեանն [d վայելչութեանն]
11 abd փեսային ընդ բազմաժողովս արդարոց [b արդարոցն]
12 abdԲԳԶ ի բազմականսն / Ա բազմականսն (չիք ի)
12 ԱԲԳԶ ժառանգաւոր / b ժառանգորդս
13 abdԱԲԶ և ինքն տէրն
13 ad յաւետարանին ասաց թե
13 adԱԲԶ զբնակութիւնս
14 adԱԲԳԶ գալստեան իմում / b իմոյ / t իւրոյ, փխ. իմում
14 abd զկեանսն
14 b յաւիտենից
15 t ժառանգեցուցանիցէ / ԱԲԳԶ ժառանգեցուցանեմ / abd ժառանգեցուցից նմա [ad եւ նմա]
15 abd իբր [b իբրև] ոչ եթե
15 b ի ժամանակեայ

փախուցեալք, այլ յանհնարին մոլեկան անօրէն ցանկութեանցն ճողոպրեալք: Իբրև ոչ զի զմարմինս իւրեանց ի տանջանաց երկրակոխաց ի զրպարտութենէս ապրեցուսցեն, այլ զի զոգին իւրեանց սրբութեամբ սրտանց ազատութեան պահել մարթասցեն յանօրէն գիճութեան պղծութեան ազատութեան խառնից մարդկան անօրէն կրօնից. այլ զի զանձինս իւրեանց բանդից և կապանաց և պատժոց, մահու և անհնարին նեղութեանց վասն անուան Տեառն պատրաստեալ, զի արդարութեան պսակին արժանի լինիցին հասանել: Վասն այսորիկ թողեալ զերկիր ծննդեան իւրեանց, զինչս և զստացուածս և զմերձաւոր զազգակիցս և զտոհմականս վասն աստուածական հրամանին, զանձինս իւրեանց հրեշտակական զուարթական կարգօք լուսաւորեալ վարուցն քաջութեամբք, զի զԱստուած տեսանել կարասցեն:

150 Յայնմ ժամանակի գային հասանէին յերկիրն Հայոց, յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, զոր և Նորաքաղաքն կոչեն, ի նիստս թագաւորացն Հայոց: Այնուհետև եկեալ մտանէին ի հնձանայարկս այգեստանւոյն, որ կան շինեալ ի հիւսիսոյ յարևելից կուսէ. և կերակրէին ընչիւք իւրեանց ի վաճառաց քաղաքին. և ոչ ինչ այլ ինչ գոյր թոշակ ընդ նոսա զոր ունէին, բայց մի ոմն ի նոցանէ ունէր արուեստ

1 b փախուցեալք էին, այլ
1 ad մոլեկնական / ԱԲԶ յանհնարին անօրէն մոլեկանի [Բ մոլեկան, Զ մոլական] ի ցանկութեանցն [Ա ցանկութեանցն]
2 bԲԳ իբր
2 b ոչ եթէ զմարմինս
2 b երկրակոխացս զրպարտութենէ / ad զրպարտութենէս
3 ԱԶ զհոգիս / ԲԳ զոգիս / ad զոգւոյս
4 Գ պահեսցեն. չիք մարթասցեն
4 abdԱԲԳԶ գիճութեան պղծութեան [b գիջութենէ պղծութեան, ad պղծութեան գիջութենէն] ազատութեան խառնից [ad խառն, b ի խառն] մարդկօրէն [ad ի մարդկանէ անաւրէն, b մարդկանն անաւրէն] / t չիք ազատութեան
5 b կրաւնիցն
5 abd այլ զանձինս իւրեանց բանդից և կապանաց / Գ կապանաց և բանդից / t և բանդից կապանաց / ԱԲԶ բանտից
6 ad մահու / bԱԲԳԶ և մահու
7 b վասն անուանն
7 aԱԲԳԶ պատրաստել
7 t արդարութեանն
8 abԱԲԶ լիցին / Գ լինել / d եղիցին, փխ. լինիցին
8 a թողին
9 a զինչս զստացուածս զմերձաւորս / bԶ և զմերձաւորս
9 ԱԲԳԶ ազգակիցս / h զազգակից տոհմականս վասն / ad զազգակիցս [d զազգակից] զտոհմականս [d տոհմականս] վասն աստուածական հրամանին / b և զազգակիցս և զտոհմականս վասն անուանն քրիստոսի և աստուածական հրամանին / ԱԲԳԶt զտոհմայինս
10 d հրեշտակական (յաձ.)
11 d զուարթնական / ԱԲԳԶ զուարթուն / a չիք զուարթական
11 bd կարգաւքն
11 d լուսաւորեալք
11 ԱԲԳԶ քաջութեամբ
13 b յայնժամ գային
13 ad յերկիր / b յերկիրս
13 d յարաչրատ (յաձ.)
14 abԱԲԳԶ ի վաղարշապատ քաղաք / միւսները չիք քաղաք
14 ԱԶ չիք զոր և նորաքաղաքն / abdԲԳ զոր նոր քաղաք [abd և նորքաղաքն]
14 bdh ի նիստ
15 ԱԲԳԶ եկեալ մտեալ էին / a մտանէին յընձանայյարկ / d յընծանայյարկ
16 b այգեստանեացն / a*այգւեստանոյւն
16 a * ի հիւսւսոյ / b ի հւսւսւոյ / Ա ի հիւսիւսոյ
17 ԱԶ և այլ ոչինչ գոյր / ԲԳ և ոչ այլ ինչ գոյր / d չգոյր / b գոյր նոցա
18 abd ընդ իւրեանս, փխ. ընդ նոսա
18 b ուտէին, փխ. ունէին
18 d չիք մի

ապականգործութեան՝ առնել ուրուք ապականեղէնս, և տալ զնոսա ընդ կերակրոյ ուրուն պարենի առձկի։

151 ԺԴ. Յայնմ ժամանակի ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն լինէր ի մէջ Յունաց աշխարհին. ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք եղանէին, գնդամարտ արձակէին, թերևս ուրեք գտանել կարասցեն։ Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր դեսպան առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, և յանդիման լինէր թագաւորին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ եբեր մատոյց զհրովարտակն առ ի ձեռանէ նորա խնդալով։ Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ գայս.

152 «Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս, առ սիրելի եղբայր թագաւորակից մեր Տրդատ, ողջոյն։

153 «Դիտութիւն լիցի եղբայրութեանդ քում նիզակակցի մերում վասն չարեացս, որ անցանենն ընդ մեզ հանապազ ի մոլար աղանդէս քրիստոնէից. զի յամենայնի գրաւեալ լինի տէրութիւնս մեր յուխտէ նոցա, և արհամարհեալ լինի արքայութիւնս մեր ի նոցանէ. և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ ի նոսա։ Զի ինքեանք զմեռեալ այն զխաչեալ պաշտեն, և փայտի երկիր պագանեն, և զոսկերս սպանելոցն պաշտեն, որ զիւրեանց մահն, որ վասն Աստուծոյն իւրեանց է՝ փառս և պատիւս համարին։ Եւ ի մերոց արդար օրինացս դատապարտեալ լինին. վասն զի և զմեր զնախնիսն, զառաջին հարսն զթագաւորսն, դառնացուցեալ

1 adԱԲՋ ապակէգործութեան
1 Դ ընդ * կերակրոյ և ընդ հանդերձի և ուրուն
2 ad առձկի / bԱԲԴՋ առձկին / t առձիկ
3 b յայնժամ ոչ
3 aԲԴ չիք ինչ
4 a յուզախնդիրք լինէին / b յուզախնդիր / d յուզայ խնդրիրք
5 ԱՋ ուրէք
5 b յայնժամ գայր
6 abԱԲԴՋ դեսպանն
6 abdԱԲԴՋ չիք և
7 a յորժամ, փխ. եբեր
8 ԱԲԴՋ առեալ ի ձեռանէ / b և առ ի ձեռաց
8 Դ նորին
8 abd պատճէն
10 Ջ կայսեր Թէոկղետիանոս / aԲ դիոկղետիանոս / Ա դիոկղետիանոս / b դեոկղետիանոս
10 bԱԲԴՋ և աթոռակից
12 ad եղբայրութեան
12 Դ նիզակակցի քում / b և նիզակակցի
13 abdԱԲՋ վասն չարեացս
13 b որ անցին
13 abԱԲՋ աղանդէն / Դ ազգէն, փխ. աղանդէս
14 a'dԱԲԴՋ զի յամենայն ժամ
14 abd զրաւեալ
14 Դ լիցի
14 Բ մեր ի յուխտէն նոցա / Դ յաւիտենից, փխ. յուխտէ նոցա և / d չիք նոցա
15 Դ լիցի արքայութիւնս / d արքայութիւն
16 aԱԲԴ խաչեալ / d խաչելեալ / b և զխաչեալ
17 b չիք և փայտի—պաշտեն, որ / a չիք և փայտի երկիր պագանեն
17 dԱԲՋ սպանելոյ
17 a պաշտեն, [illegible] այլ ձեռքով պատուեն
18 ad մահ
18 abԱԲԴՋ և վասն / a որ Տէրում
18 ԲԴt չիք է
18 abԱՋ պատիւս / dԲԴt պատիւ
19 ԱԲԴՋ և ի մեր
19 bdԱ աւրինացս / միւսներ. աւրինաց
19 b վասն զի զմեր իսկ զնախնիսն / ad և զմեր իսկ նախնիսն
20 Դ չիք և
20 ad առաջին հարսն / ԱԲԴՋ զառաջինս, փխ. զառաջին հարսն
20 ad թագաւորսն
20 ԱԲՋ զթագաւորս դառնացուցեալ / Դ զթագաւորս դառնացուցին / d դառնացեալս / b դառնացուցեալ

ձանձրացուցին. զի մեր սուրբս բթեցան, և նոքա ոչ զարհուրեցան ի մեռանելոյ։ Զի ինքեանք զհետ Հրէի ուրումն խաչելոյ մոլորեալ են, և զթագաւորս անպատուել ուսուցանեն, և զգլխովին իսկ զպատկերս գիցն աստուածոց անարգել ուսուցանեն։

154 «Նա և զլուսաւորացդ զօրութիւն, զարեգական և զլուսնի աստեղօքդ հանդերձ՝ առ ոչինչ համարին, նա և արարած առնեն այնր խաչելոյ։ Եւ զգլխովին զպատկերս գիցն աստուածոցն անարգել ուսուցանեն. և զաշխարհս ամենայն փոխեցին ի պաշտամանէ գիցն. մինչև զի և զկանայս անգամ յարանց և զարս ի կանանց կենդանւոյն մեկնեալս հատուցանեն։ Թէպէտ և ազգի ազգի պատուհաս տանջանաց ի վերայ եկաք՝ առաւել ևս տոչորեալ յորդագոյնս տարածեցաւ աղանդ նոցա։ Թէպէտ և բիւրապատիկ ինչ արհաւիրս սաստից արկաք ի վերայ նոցա՝ ի հեղումն արեան նոցա առաւել ևս բղխեաց յորդեաց աղանդ նոցա։

155 «Դէպ եղև տեսանել ինձ յաղանդոյ ուսման նոցա օրիորդ մի կոյս և գեղեցիկ, և կամեցայ առնուլ զնա ինձ կնութեան. սակայն և զայն իշխեցին խորամանգել յինէն։ Եւ ոչ իբրև ի թագաւոր ցանկութեամբ փափաքեցին յիս. և ոչ ի սաստից սպառնալեաց իմոց երկեան ինչ նոքա. այլ առաւել ևս վասն աղանդոյն իւրեանց՝ աղտեղի և պիղծ և

1 Դ չիք ձանձրացուցին
1 Ջ զմեր, փխ. զի մեր
1 bd վասն զի սուրբ մեր [d մեր սուրբս]
1 Դ փթեցան
1 abd ի մեռանել
2 b ինքեանք իսկ զհետ
2 abd ուրումն խաչելոյ / ԱԲԴՋt ումեմն
3 ad և ի զգլխովին զպատկեր գիցն աստուածոցն / adԱԲԴՋ չիք իսկ / b զպատկեր / b աստուածոց / ԱԲԴ աստուածոցն / Ջ աստուծոցն
5 Դ չիք նաև
5 d գլուսաւորացդ
5 bt զօրութիւնս
5 adԱԲԴՋ զաւրութիւն, զարեգական / bt զարեգակնդ
5 t և զլուսինդ / b և զլուսին / adԱԲԴՋ և զլուսնի աստեղաւք հանդերձ
6 abdԱԲԴՋ համարին / t համարեցան
6 b արարածս
6 abdԱԲԴՋ այնր խաչելոյ [b խաչելոյն] / t այնմ խաչելոյ
7 abdԱԲԴՋ չիք և զգլխովին—անարգել ուսուցանեն։ (Հմմտ. 8. 3—4)
8 ԱՋ ի պաշտամանէ
8 ԲԴ մինչ զի / abd մինչև զկանայս
9 b մեկնեալ
10 b զի Թէպէտ
11 ԲԴՋ տոչորացեալ / ad տոչորեաց
11 abdԱԲԴՋ յորդագոյն [abd յորդագոյն ևս
11 abd աղանդ / միւսն. աղանդն
12 Ջ առհաւիրս
12 ad սաստիկ / b սաստիկս
12 abd ի վերայ նոցայ, ի հեղումն [b հեղումն] արեան նոցայ / t սաստկապէս հեղումն / ԱԲԴՋ չիք հեղումն արեան նոցա
13 abdԱՋ բխեաց [bd բղխեալ] յորդեաց աղանդ [bԱՋ ուսումն] նոցա / Բ ուսումն / t զուսումն նոցա
15 ԱԲԴՋ ինձ տեսանել յաղանդս / ad չիք ինձ
15 ad աւրիորդ [a օրիորդ] մի կոյս գեղեցիկ
16 bd չիք զնա
16 ԱԲԴՋ ի կնութեան / a ի կնութիւն
16 d և զայն ևս
17 abd ոչ իբրև / ԱԲԴՋt իբր
17 Բ ի թագաւորաց ցանկութեամբ
17 d ցանկալով, a ցանկանալով, փխ. ցանկութեամբ
18 bdԱԲՋ փափաքեցին / a փափագեցին / Դt փափաքեաց
19 b ի սպառնալեաց իմոց երկեան ինչ, այլ / միւսներ. չիք ինչ
19 abd չիք նոքա
19 Դ և վասն / b աղանդոյն
19 a պիւղծ / d պեղծ

զարշ համարեցան զիս, և մնացիչ նորին գայեկաւն ի կողմանս ձերոյ տէրութեանդ փախուցեալս յաղարկեցին։

156 «Արդ՝ փոյթ լիցի քեզ, եղբայր մեր, զի ուր և գտցես զկողմնագիրսդ զայդորիկ՝ զհետս նոցա զտանել մարթասցես. և որ ընդ նմայն իցեն գայեկաւն համբերձ՝ վրիժուց մահու արժանի արասցես. և զհրապուրեալն զչքնաղագեղն ինձ ի սոյն այսրէն յաղարկեսցես. ապա թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նորա՝ առցես զնա քեզ պահեսցես, զի ոչ երբեք գտաւ նման նմա ի մէջ Յունաց աշխարհիս։ Ողջ լեր դիցն պաշտամամբ ամենայն պատուով»։

157 ԺԶ. Եւ եղև իբրև ընթերցան զթուղթն հրամանաց հրովարտակին այնորիկ՝ հրաման տայր Թագաւորն մեծաւ սաստկութեամբ պատուիրանաւ, զի զամենայն տեղիս իշխանութեան իւրոյ քննայոյզ խուզիւ փութով խնդրեսցեն։ Վաղվաղակի դեսպանս արձակէր ընդ կողմանս կողմանս, զի ուր և գտցեն՝ ի մէջ ածցեն վաղվաղակի. և որ գացէ զնոսա՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստանայր։

158 Մինչդեռ յայն յոյզ քննութեան էին յաշխարհին սահմանացն Հայոց՝ սուրբ վկայքն այնոքիկ եկեալ ղօղեալ էին յարքայական կալուածսն, ի նմին Թագաւորականին ի Վաղարշապատ քաղաքի։ Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրցն այնոցիկ վաղվաղակի ի մէջ եկեալ խուզիւք իբրև յայտնէին.

1 ab և զարշելի / d և զարշ
1 abd և մնացիչ նորին զաւեկաւ [b գայեկաւն] / ԱԲԳԶt զմնացիչ
2 d տէրութեան
2 bԱԲԳԶ փախուցեալ
2 Բ յողարկեցին (պաs.) / b յղարկեցին
3 b եղբայր իմ
3 ad ուր իցէ
3 abdԱԲԶ զկողմնագիրդ / Գ զկողմնագիրդ / t զկողմնագիրք
4 Գ զայդոսիկ
4 Բ մարթասցիս / b մարթասցես զը-տանել
4 abd ընդ նմա
5 b համբերձ գայեկաւն
6 a և զչքնաղագեղն
6 ad չիք ի սոյն
6 adԱԲԳԶ չիք այսրէն
6 abd յուղարկեսցես / t յղարկեսցես / ԲԳ յարձակեսցես, ԱԶ արձակեսցես, փխ. յուղարկեսցես
6 d էթէ
7 ad չիք քեզ
7 bԱԲԳ չիք այդրէն
7 b զի ոչ ոք երբեք
8 abd չիք աշխարհիս
8 t պաշտամամբն / ԱԲԳԶ օգնականութեամբ, փխ. պաշտամամբ
10 Զ ընթերցաւ
10 abdԶ զթուղթ հրամանացն [bԶ հրամանաց] հրովարտակին / Գ ընթերցան զհրովարտակն հրամանաց թագաւորին, հրաման տայր
11 d սաստկութեան
12 b և պատուիրանաւ
12 t իշխանութեանն
12 adh քննայոյզ [a քննայոյզ] խուզիւ խնդրեսցեն / ԱԲԳԶt չիք խուզիւ
13 ԱԲԳԶ և փութով
13 ad արձակեալ [d արձակեալս] ի կողմանս, զի գտեալ [d գտցեն] / b զի գտցեն և ի մէջ
14 ԱԲԳԶ և որ գտանէ / Գ գտանէր
15 Գ հատուցանել, փխ. հատուցանել
15 ad խոստանայր հատուցանել
16 ad և մինչդեռ այն յոյզք / b մինչև այն գեռ յոյզք քննուէն (պաs.) / ԱԶ քննութիւն
16 ԱԲԶ յաշխարհի
17 b սուրբքն. չիք վկայքն
17 b կայենին / Գ էին յարքա անեկա անին ի նմին / adh ի նմին թագաւորականին վաղարշապատ
18 ԱԲԳԶ թագաւորացն, t թագաւորաց, փխ. թագաւորականին
18 bԱԲԳԶ ի վաղարշապատ / Գ վաղարշապատն / t ի վաղարշապատն
18 Ա քաղաքէ
19 ԱԲԳ աւուրց. չիք այնոցիկ
19 ad խուզիւքն / ԱԶ յայտ էին

159 Այլ ոչ իսկ էր պարտ թաքչել ճշմարտութեանն և վկայիցն առաքինութեան, և ոչ լուսոյ ճրագին ընդ գրուանաւ ծածկել, և ոչ ի ներքոյ սառուերաց կաթեղրացն աներևոյթ լինել. այլ ի վերայ աշտանակացն ոսկեայ զարդարելոյ, և ոսկեղէն ճրագարանօք զլուսն պայծառութեան անուշութեան, զարդարութեան հաւատոցն՝ վառեալ զլոյսն համապայծառ. որպէս և ինքեանք իսկ յառաջին աղօթս իւրեանց աղաչէին. որպէս և Տէրն իսկ ասէր առ իւր սիրելիսն, թէ «Տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է»։

160 Տեսանե՞ս զի վասն գործոցն բարութեան ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ զարշի տալ զիւր ժառանգութիւն իւրոց սիրելեացն ծառայիցն։ Որ ինքն բնութեամբ Որդի է՝ անվեհեր մատուցանէ զիւր պատուիրանապահսն յիւր բնութիւնն. բայց միայն թէ ոք իցէ, որ պահիցէ զբանս նորա՝ իբրև զմարգարիտ պատուական գտեալ խնդութեամբ, գնեալ և զգուշացեալ լինի նմա՝ առեալ զնշան պատուին, զպսակն Թագաւորութեան և յարքայականն մատուցանի։ Որպէս պատուականութիւն լուսոյս այսորիկ երևեալ առաջի հեթանոսաց Հայաստան աշխարհիս ակամայ, իսկ փառաւորութիւնն առ աստուածութիւնն հնչիւք լցին զտիեզերս։

8 Մատթ. Ե, 16. / 13—14 Հմմտ. Մատթ. ԺԳ, 45—46.

1 abd այլ ոչ իսկ էր պարտ / t ոչ էր պարտ իսկ / ԱԲԳԶ ոչ պարտ իսկ էր
1 abd ճշմարտութեանն / ԱԲԳԶt ճշմարտութեան
1 b և վկայիցն / adԱԲԳԶt չիք և
2 abdh ոչ լուսոյ ճրագարանի [b ճրագարանին, dh ճրագականի] ի ներքոյ գրուանոյ [a գրուանացն, dh գրուականացն] ծածկել [d ծածկեալ] և ոչ / Զ գրաւանաւ / Բ* ի քերքոյ
3 abd սառուերացն
3 b կաթաղրաց / Զ կաթերգրացն / h կանթեղագրաց, փխ. կաթեղրացն
3 ad ի վերայ աշտանակացն ոսկւոյ զարդարելոյ / ԱԲԳԶ աշտանակաց զարդարելոյ / b զարդարելոյ / t ոսկւոյ աշտանակացն զարդարելոյն
4 ԱԲԳԶ և ոսկի ճրագարանօք
4 b զեւղն
5 b անուշուէն (պաs.)
5 abdԱԲԳԶ զարդարութիւն(ն)
5 bԳ հաւատոյ
6 a համայպայծառն / d համապայծառն
6 aԱԲԶ աղաւթան / bdԳ յաղաւթան
6 ԱԲԳԶ չիք իւրեանց
7 abdԱԲԳԶ և տէրն / t չիք և
7 a չիք իւր
8 Զ չիք զգործս / Զ բարին
8 Գ փառաւոր արասցեն / ԱԶt զհայրն
9 ԲԳ գործոց
10 a ժառանգութիւնն / Գ ժառանգութիւնս / b ժառանգութիւն (պաs.) —b գրում է «ժառանգութիւն, մի քանի տող ներքեւում «բնութիւնն», «ածութիւնն», մինչդեռ աւելի ներքեւ «պատուականութիւն»,«խոստութիւն» եւն
10 b իւրոյ / bԱԲԳԶ սիրելեաց
10 adԱԶ ծառայից
11 Գ չիք ինքն
11 adԱԶ բնութիւն
12 bd եթէ / Գ ոք է որ
13 ad որ զբան նորա պահիցէ
13 b և խնդութեամբ
14 ԱԲԳԶ գնել
14 abdԱԲԳԶ լինի նա [b նմա], առեալ / t լինի, նա առեալ
14 abd պատուին զպսակ [b զպսակն] / ԱԲԳԶt պատուի
15 b թագաւորական
15 t յարքունականն
15 ԱԲԳԶ և պատուականութիւն
16 b լուսոյն / abd չիք այսորիկ
17 abdԱԲԳԶ աշխարհիս / t աշխարհի
17 a չիք ակամայ / b կամաց
17 dԱԲԳԶ զփառաւորութիւն(ն)
17 ԱԶ առ աստուածութիւն
17 ԱԳԶ հնչիւքն / Բ հնչիւնքն
17 Այս նախադասութիւնը թւում է խանգարուած. թերեւս պիտի կարդալ՝ ակամայ իսկ փառաւորութեան եւայլն.

161 Արդ՝ զատալ լինէին նոքա ի հնձանս շինուածոցն։ Բանզի իբրև եկին հասին հրամանք հրովարտակացն ի մեծ թագաւորէն Յունաց առ Տրդատ արքայն Հայոց Մեծաց՝ ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև ի մէջ աշխարհին Հայոց. զի պահէին զամենայն անցս ճանապարհաց պողոտայիցն և զամենայն գաւառացն. ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք ելեալ քննէին։ Իսկ ուրումն տեսեալ՝ պատմեաց զնոցանէ։

162 Իսկ իբրև իրքն հռչակեցան զնոցանէն՝ ապա աւուրս երկուս ապարափակ արարեալ՝ տուեալ պահել զնոսա անդէն ուր գտին լեգէոն հեռեակ զօրուն. ապա յետ երկուց աւուրցն համբաւն հռչակեալ պարկեշտութեան զանազան գեղեցկութեանն Հռիփսիմեայ ի մէջ բազմամբոխ հրապարակացն լինէր. ամենայն այր առ այր և մարդ առ մարդ զարմացումն յաճախէր։

163 Իսկ ի տես գեղոյ նորա կուտեալ յեղեալ դեղեալ խուռն կաճառացն կուտակէր. նա և նախարարք և մեծամեծք աւագանւոյն ընթացեալք ի տեսանել՝ զմիմեամբք եղանէին։ Նա և ազատակոյտն, խառնաճաղանճ ամբոխին հանդերձ, զմիմեամբք գլորանէին ի միմեանց

1 b ի հնձանսն
1 a շինածոցն
2 b չիք հասին
2 abdԱԲԴԶ հրամանք / t հրաման
3 a արքա / bԱԶ արքայ
3 abdԱԲԴԶ հայոց մեծաց [dԱԲԴԶ չիք մեծաց], ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև [b լինէր] / t հայոց, ոչ սակաւ խռովութիւն ինչ եղև
4 ad եղև ի հաստատն երկրին / bԱԲԴԶ ի մէջ հայոց աշխարհին
4 ad չիք ճանապարհաց
5 ԱԲԴԶ պողոտայից / adh պողոտայիցն / b պղոդոյտայիցն / t պողոտայցն
5 adԱԲԴԶt չիք և
5 abdԱԲԴԶ գաւառացն / t գաւառաց
6 ad յուզախնդիրք ելեալ քննէին / միւսն. չիք յուզախնդիրք ելեալ
6 b իսկ մի ումն տեսեալ / d ուրումն
6 b պատմեաց զնոցանէն
7 d չիք իսկ
7 ԱԶ հռչակեցան զնոցանէ [Զ ի նոցանէ] / ad չիք զնոցանէն, ապա
7 ԱԲԴԶ ապա երկուս [բ.] աւուրս ապարափակ [Բ ուղղուած ապարափակ] / t յաւուրս երկուս ապարափակս / abd ապա աւուրս [d աւուրց] երկուս [d երկուս բառի փոխարէն բաց տեղ] ապարափակ [b ապարափակ / h աապարափակ
8 a պահեալ զնա անդէն
8 Բ գտին
9 Ա լեգէոն / Դ լեգէհոն / a լեգեոնի / bd լեգէոնի / h լեգէոնի / ԲԶt լէգէոն
9 b յետ երկուց աւուրցն / adԱԲԴԶt յետ երից աւուրց
9 ad չիք համբաւն
10 ԱԶ պարկեշտութեամբ / Դ պարկեշտութիւն / b պարկեշտուեն (պաշ.) և
10 Դ գեղեցկութեան
10 b և ի մէջ
11 d հրապարակաց / bԱԲԴԶt հրապարակացն, լինէր ամենայն / ad չիք լինէր
12 abd յաճախէր / ԱԲԴԶt յաճախեաց
13 abd իսկ ի տես գեղոյ / ԱԲԴԶt ի տեսիլ
13 b կուտեալ յեղեալ դեղեալ / adԱԲԴԶt կուտեալ եղեալ [t և եղեալ] / Զ դեղեալ, փխ. գեղեալ
13 h ի ճաղանճացն, փխ. խուռն կաճառացն
13 adԴ խառն, փխ. խուռն
14 adh կուտէր
14 abd նախարարքն
14 bԴ և մեծամեծ
14 b աւագայնւոյն / t աւագանոյն
15 Բ ընթացեալ / b ընթանային տեսանել
15 b զմիմեամբք ելեալ / a զմիմեամբ
15 ad չիք նա (և)
15 ԱԶ ազատակոյտն
16 bԱԲԴԶ խառնիճաղանճ / ad խառնաղանճ
16 abd մարդկան, փխ. ամբոխին
16 abdԱԶ զմիմեամբք / ԲԴt զմիմեամբ
16 abd գլորանէին / միւսն. գլորանէր
16 d միմեանց (չիք ի)

վերայ, առ պակշոտ յիմարութեան ցոփութեան բարոյիցն, այլանդակ մտացն գեղխութեան գիճութեանն հեթանոսաբար սովորութեանցն։

164 Իսկ երանելիքն իբրև գիտացին զանմիտ և պղծաբարոյ մարդկանն զյոռութիւն, կականաբարձ արտասուալից, զձեռս լի աղօթիւք յերկինս համբառնային, խնդրել զփրկութիւն յամենազօր յամենակալ Տեառնէն, որ յառաջին նուագին ապրեցոյց զնոսա յանօրէն պղծութենէն չարութեան գազրութեան հեթանոսացն. զի նոյն տայէ նոցա զմարտին յաղթութիւն, զհաւատոցն լուսաւորութիւն. և զերեսս իւրեանց պատեալ՝ անկեալ դնէին յերկիր, յամօթոյ լկտեացն տեսողաց, որ ժողովեալն էին ի տեսանել։

165 Եւ ապա յետ այսորիկ զարմացուցեալ զթագաւորն բազում տեսողացն, որ մտերիմքն էին որ եկեալն էին ի տեսիլ գեղոյ նորա, և պատմեալ առաջի թագաւորին։ Իսկ ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն, և ևս վաղագոյն, հրաման ելեալ ի թագաւորէ անտի, զի զերանելին Հռիփսիմէ տանել յարքունիս, և զսուրբն Գայիանէ անդէն պահել պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ։

166 Եւ անդէն յարքունուստ վաղվաղակի ոսկիապատ գահաւորակս ապաստուրօք հանդերձ հասուցանէին առ դուրս հնձանին, ուր էին վանք նոցա արտաքոյ քաղաքին։ Նա և հանդերձս ազնիւս գեղեցիկս

1 ad յիմարութեանն
1 b բարոյիցն իւրեանց
2 b և գեխութեան և
2 ԱԲԴԶ գիճութեան / abd գիջութեան
2 ad հեթանոսական
2 ԱԲԴԶt սովորութեանց
3 d խմանալիքն, փխ. երանելիքն
3 ad իբրև տեսին զայն պղծաբարոյ զանմիտ մարդկանն զյոռութիւն [d զյոռութիւնն] / b իբրև զայն տեսին զանմիտ զըշնաբարոյ զմարդկանն / Դt պղծաբարոյ / Բ շղաբարոյ / h պշնաբարոյ / ււ³ պշեղաբարոյ / bԱԲԴԶt յոռութիւն
4 d արտասուալից / b արտասուալիբ
5 b յամենակալն ի տեսանէ
6 ԱԲԴԶ պղծութենէ
7 b չարութեան
7 adh անազատութեան, b ագատութեանն, փխ. գազրութեան
7 adԲԴ հեթանոսաց
7 t միայն տայէ նոցա աստուած
8 ad զյաղթութիւն
9 abdԱԲԴԶ պատեալ անկեալ [Ա անգեալ] դնէին / t չիք անկեալ
9 Բ լկտեաց
10 b տեսողացն
10 a ժողովեալ էին
10 abdԲ չիք ի տեսանել
11 ԱԲԴԶ չիք և
11 abd զարմացուցեալ լինէր
11 Զ թագաւորն
11 ԱԲԶ բազմութեան / Դ բազմութիւն
12 ԱԲԴt մտերիմք / abd մտերիմքն էին, որ [b զի որ]
12 ԱԲԴԶt չիք որ (եկեալն)
12 b չիք գեղոյ
12 b և պատմել
14 abd չիք և (ևս)
15 b հռիփսիմեայ
15 b պահել անդէն
15 ad անդրէն
16 bԱԲԴԶււ³ պարկեշտաժողով ընկերօքն / adt պարկեշտ
17 b և անդէն / միւսները չէր և
17 abdԱ յարքունուստ / ԲԴԶt արքունուստ
17 a ոսկիակապ
17 b գահաւորակ / d գահուորակս
18 ad ապաստուրաւքն
18 b ապաստուրաւք հանդերձ ի դուրս հնձանին հասուցանէին, ուր էին / a չիք առ դուրս հնձանին / d ի դուրս հնծանին
19 abdԱԲԴԶ վանք / t վանքն
19 d հանդերձս / a հանդերձ
19 bԱԲԴԶ և գեղեցիկս

փափուկս պայծառս, և զարդարանս երևելիս մատուցանէին նմա յարքունուստ, զի զարդարեսցի, և շքով և պատուով մտցէ ի քաղաքն և յանդիման լիցի թագաւորին. քանզի չև էր տեսեալ զնա՝ խորհեցաւ կին առնել զնա, վասն այնորիկ որ պատմեցինն զնմանէ վասն վայելչութեան գեղոյ նորա։

167 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Գայիանէ՝ խօսել սկսաւ առ սանն իւր և ասէ այսպէս. «Յիշեա, որդեակ իմ, զի թողեր լքեր զմեծապատիւ շքեղաշուք ոսկեխուռն զաթոռն քո հայրենի, զծիրանեաց թագաւորութեանն, և ցանկացար անանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն Քրիստոսի, որ է արարիչ և կեցուցիչ և նորոգիչ, և խոստացեալ պահէ զանպատում բարիսն իւրոցն յուսացելոց։ Եւ դու, որդեակ, անարգեցեր զանցաւորս քոյոյ բնութեանն զծիրանիսն. արդ՝ զիարդ արդեօք տացես դու զզգաստութիւն սրբութեանդ քոյ կերակուր շանց յայժմիկ ի բարբարոս յաշխարհի։ Քա՛ւ քեզ, որդեակ, եթէ լինիցի այդ այդպէս. այլ ընկալցի զմեզ քև հանդերձ այն՝ որ առաջնորդեաց մեզ ի մանկութենէ մերմէ մինչև յօրս յայս և ի ժամս յայս, յորում այժմիկ հասեալ կամք»։

168 Արդ՝ իբրև ետես սուրբն Հռիփսիմէ զայն ամենայն ամբոխս

1 b և փափուկս
1 abdԱԲԴՁ և պայծառս
1 abdԱԲՁ և զարդս
1 ԱԲՁ մատուցին
1 ad զի յարքունուստ զարդարեսցի / Դ զարդարեսցէ
2 ad չիք և (շքով) / ad շքեղ
3 b չև ես էր
4 Դ առնու
4 ԱԲԴՁ սակս, փխ. վասն
4 ad այնոցիկ
4 ԱԲԴՁ պատմեցին
4 d զնմանէն
4 ad չիք վասն (վայելչութեան)
5 d զվայելչութե (պաs.)
5 adԱԲԴՁ գեղոյ / bt գեղոյն
6 b չիք սուրբն
6 ԱԲԴՁ ընդ սանուն իւրում և / bt ընդ սանն / ad առ սանն իւր այսպէս ասէ / b չիք և ասէ
7 b զի լքեր լուծեր թողեր զմեծ պատիւ զշքեղաշուք զոսկեխուռն
8 ad զաթոռ հայրենի
8 ԱՁ թագաւորութիւն / a թագաւորութիւնն
10 Դ չիք և խոստացեալ—իւրոցն յուսացելոց (s. 11)
11 a իւրոց յուսացելոցն / b յուսացելոց իւրոց
12 ab զանցաւոր / ԱԲԴՁ չիք զանցաւորս
12 abԱԲԴՁ զքոյոյ [ab քոյ] բնութեան [ab բնութեանն, ԱՁ բնակութեան] / d բնութեանն / t բնութեանս
12 ԱԲԴՁ զծիրանիսն / at ծիրանիսն / b զծիրանիս / d ծիրանիս
12 abdԱԲԴՁ արդ [a զիարդ, փխ. արդ] արդեաւք / t չիք արդ զիարդ
13 d տայցես
13 ԱԲԴՁ զզգաստութիւն / bd զգաստութիւն / t զզգաստութիւնդ / a զզգաստութիւն
13 adԱԲԴՁ սրբութեանդ քո / bt քո սրբութեանդ
14 Դ լիցի ի բարբարոս
14 ad աշխարհի / b յաշխարհիս / ԱԲԴՁt աշխարհիս
14 Ձ քո, փխ. քաւ
14 Դ քաւ լիցի քեզ
14 b որդեակ իմ
14 b եթէ
14 bd լիցի այդ
16 abd մինչև ցայսաւր [d այսօր] և [b չիք և] ի ժամանակս [b ժամանակի] յայս որ
16 a այժմիկ / d յայժմիկ / b այժմիկս / ԱԲԴՁ չիք այժմիկ
17 b եմք, փխ. կամք
18 ԱԲԴՁ չիք արդ
18 b հռիփսիմեայ
18 abd ամբոխ

չարաց, և զոր լուան ի դայեկէն իւրմէ՝ վառեցաւ իբրև զհնոց Հոգւոյն զօրութեամբ Տեառն իւրոյ. զի զգեցեալ էր զհաւատս մանկութեան տիոցն իբրև սպառազէն զրահիւք. ձգեաց մեծաձայն ուժով և տարածեաց զբազուկս իւր ի նմանութիւն խաչին, և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս.

169 «Տէր աստուած ամենակալ, որ հաստատեցեր զարարածս քո ի ձեռն Որդւոյ քոյ միածնի և սիրելւոյ, և կազմեցեր յօրինուածս երևելի և աներևոյթ արարածոց ի ձեռն Հոգւոյդ սրբոյ. դու ես որ յոչնչէ զամենայն յէութիւն յօրինեցեր, և քոյով հրամանաւ վարին ամենայն զօրութիւնք երևելիք և աներևոյթք, որ են յերկինս և յերկրի, ի ծովս և ի ցամաքի։ Քանզի դու ես, տէր, որ եհուր յողող ջրոյ զանօրէն պղծալից մարդիկ ութերորդ դարուն, և փրկեցեր զսիրելին քո զՆոյ, որ պահեաց զհրաման բանի քոյ, և ապրեցուցեր խաչանման փայտիւն ի ջրոցն հեղեղէ։ Որ յայնժամ օրինակաւ խաչին արարեր զփրկութիւն՝ և այժմ արա ճշմարտութեամբ խաչիդ քոյ, յոր ելեր և հեղեր զարիւն քո ի բժշկութիւն ցաւոց մերոց։

170 «Որ պահեցեր զԱբրահամ ի մէջ ամբարիշտ ազգացն Քանանացւոց. որ յամօթոյ նախատանաց պղծութենէ մահու ապրեցուցեր զաղախին քո զՍառա. որ զԹացար յԻսահակ ծառայ քո, և պահեցեր զաղախին քո զՌեբեկկա յանօրէն Փղշտացւոց անտի, մի թողուր զմեզ

1 bԱԲԴՁt չարեաց / ad չարաց
1 abԱԲԴՁ լուան / dt լուաւ
1 ԱԴՁ ի դայեկէ
1 ԱԲԴՁ վառեցաւ հոգւովն սրբով իբրև զհնոց զօրութեամբ
2 ԱԲ զգեցեալ
3 ad տիոց
3 adԱԲԴՁ սպառազէն / bt զսպառազէն
4 b զձեռս, փխ. զբազուկս
4 ad խաչի
4 ad չիք և
6 abdԱԲԴՁ տէր աստուած ամենակալ / t չիք աստուած
6 ԱԲԴՁ զամենայն արարածս
6 abd չիք քո
7 bdԱԲԴՁ որդւոյդ [Ա. որդւոյս]
7 d չիք քոյ միածնի և / abԱԲԴՁ չիք միածնի, և
7 bdԱԲԴՁ զյօրինուածս / a զօրինուածս
7 b երևելիս և աներևոյթս
8 Ձ չիք դու ես որ յոչնչէ զամենայն
9 abd չիք և
9 abd զի քո [b քով] հրամանաւ [b հրամանաւդ]
9 Ձ զամենայն
10 ԱԲԴՁ չիք են
11 ab չիք ես
11 Դ չիք տէր, որ
11 ad չիք եհուր
11 d յուղից / b ցուցով, փխ. յողող
11 a ջնջեցեր զանաւրէն
12 d նոյ
13 a զհրամանս
13 b և ապրեցուցեր / միւսները չիք և
14 abdԱԲՁ արարեր / Դt արարեալ
14 adԱԲԴՁ փրկութիւն
15 adԱԲԴՁ չիք և (այժմ)
15 Ձ ճշմարտութեան սուրբ խաչին / ԱԲԴ քո խաչիդ / b քով խաչիւդ
15 ad յոր ել միածինդ քո և եհեղ զարիւն [d զարդիւն] իւր ի բժշկութիւն
17 d ամբրահամ
17 abdԱԲԴՁ ազգացն քանանացւոց / t չիք ազգացն
18 ԱԲԴ խայտառակաց, Ձ խայտառականաց, փխ. նախատանաց
18 bdԲԴ մահուն
18 abdԱԲԴՁ ապրեցուցեր զաղախին [Ա. զաղաղին, ab զաղախինն] քո ըզսառայ [b սառայ], որ / t ապրեցուցեր զսիրելին քո սառայ
19 abd ի Սահակ
19 bԱԲԴՁ փրկեցեր, փխ. պահեցեր
20 ab զաղախինն
20 ad զեբեփիկայ / b զհռեբեկկեայ / միւսները զռեբեկկայ

ի ձեռաց վասն սիրոյ անուանդ քոյ. որ ուսուցեր, վարդապետեցեր և ետուր զբանս քո ի բերան մեր, զի այնու ապրել մարթասցուք յորոգայթից թշնամւոյն, և ասես. «Անուն իմ ի վերայ ձեր կոչեցեալ է», և «Դուք տաճար էք աստուածութեան իմոյ». և ասես, եթէ «Զանուն իմ սուրբ ամփիփեք ի սիրտս ձեր». և եդեր բանս ի մեզ՝ խնդրել ի քէն և ասել, «Սուրբ եղիցի անուն քո» ի վերայ մեր՝ զոր խնդրեմք ի քէն. և արդ ժողովեալք չարք բազումք պղծել զանուն սուրբ քո որ ի վերայ մեր է, և զտաճար անուանդ քոյ. զի թէպէտ և մեք տկար և անարժան եմք՝ սակայն դու, տէր, պահեա զանձինս մեր յանարժան խայտառականացս:

171 «Մարդասէր և քաղցր, որ արկեր զմեզ յայս փորձութիւն, տուր մեզ յաղթել քոյով զօրութեամբդ, զի քո է յաղթութիւն, և յաղթեսցէ քո անունդ՝ պահել զմեզ յուսով զգաստութեամբ. զի այսու մնասցուք ի թիւ վիճակաց արդարոց քոց. զի և առցուք զվարձս վաստակոց, զոր տացես այնոցիկ, և հատուսցես խրախճանիւք այնոցիկ, որ կացեալ իցեն յահի քում և պահեալ իցեն զհրամանս քո:

3 Գործ. ԺԵ, 17. / 4 Ա. Կորն. Գ, 16. Զ, 19. / 5 Ա. Պետ. Գ, 15. / 6 Մատթ. Զ, 9. Ղուկ. ԺԱ, 2.

1 bԱԲԴԶ ի ձեռանէ
1 t ի ձեռաց քոց
1 abdԱԲԴԶ վասն մեծի [abd սիրոյ փխ. մեծի] անուանդ [ԱԴԶ անուան] քո / t չիք սիրոյ
2 ad չիք և
2 b զբան
2 abd ի բերանս
2 b ապրեսցուք յորոգայթից
3 ԱԶ * թշնամոյն
3 ad չիք անուն իմ ի վերայ—և ասես (տ. 4)
4 b էք տաճար
4 abdԱԲԴԶ թէ
5 aԱԲԴԶ և եդեր / b և դիր / dt և եդիր
5 ԱԲԴԶ բան
6 d զի սուրբ լիցի
6 Ա յուսանցում ունի և ասել, սուրբ եղիցի անուն քո
6 bd որ ի վերայ մեր է զի [b է և եթէ] սուրբ եղիցի անուն քո զոր խնդրեմք
6 a չիք ի վերայ մեր / ԱԶ չիք ի վերայ մեր զոր խնդրեմք ի քէն
7 abd չիք և
7 dԱԲԴԶ ժողովեալ / b ժողովեալ են
7 ԱԲԴԶ բազում չարք
7 abdԲԴ քո սուրբ որ
8 abdԱԲ անուան [ԱԲ անուան] քո / Դ անուան քո
8 ԱԲԴԶt ակարք
8 ԱԲԴԶ անարժանք
9 abd չիք տէր
9 b պահեսցես
9 ԱԲԴԶ չիք զանձինս մեր
11 abd չիք և
11 ad չիք յայս
11 d ի փորձութիւն / a ի փորձութիւնս / b փորձութիւնս
12 ԱԲԴԶt քո / abd քով [b քոյ] զաւրութեամբդ [ab զաւրութեամբ] / ԱԶ զօրութեամբ
13 ԱԲԴԶ անունդ քո
13 a պահեսցես / ԱԲԴԶ պահեսցէ
13 ԱԲԴԶ սգաստութեամբ / d զգաստութիւն
14 ad ի թիւս
14 ad չիք արդարոց
14 ԱԲԴԶ չիք զի
14 ad չիք և
14 Դ վաստակոց քոց
15 Դ զի, abd որ, փխ. զոր
15 a տացցես / ԲԴt տայցես
15 ad չիք և
16 a կացեալ են
16 ad յուխտի, փխ. յահի
16 bd պահեալ իցէ
16 b զբանս, փխ. զհրամանս

172 «Որ ապրեցուցեր զՆոյ ի ջուրցն հեղեղէ՝ ապրեցո և զմեզ յանօրէնութեանցս հեղեղէ որ շուրջ պատեալ է զմեօք: Զի եթէ զգազանս և զանասունս ապրեցուցեր ի տապանին, ո՜րչափ ևս խնայեսցես ի քո պատկերս, որ զքեզ փառաւորեմք: Իսկ եթէ ի սողունս և ի թռչունս խնայեցեր, ո՜րչափ ևս խնայեսցես ի մեզ, զոր անուանեցեր տաճար կամաց քոց»:

173 ԺԶ. Արդ՝ իբրև այս այսպէս եղև՝ ժողով ամբոխին ի վերայ կուտէր բազմութիւն մարդկան, և էին բազում սպասաւորք արքունի, որ եկեալ էին զնմանէն՝ տանել յարքունիս, և նախարարքն և մեծամեծք աւագանւոյն, որ եկեալ էին շքադիրք՝ պատիւ տանել նմա և երթալ ընդ նմա յարքունիս. զի տարցին զնա կնութեան թագաւորին Տրդատայ և Հայոց տիկնութեան:

174 Իսկ նոքա արտասուալից ողորմ ողորմ զձեռս համբարձեալ յերկինս՝ խնդրէին ի կամարար Տեառնէն՝ ապրեցուցանել զնոսա յանօրէն յանարժան հարսանեացն պղծութենէն: Զգոչիւն բարձեալ լալով մեծաձայն ճչէին և ասէին. «Բա՜ւ լիցի մեզ, թէ պատրեսցեն զմեզ մեծութիւնք, կամ խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք, կամ հրապուրեսցեն զմեզ թագաւորութիւնք, կամ նեղեսցեն զմեզ հալածանք, կամ վտանգեսցեն զմեզ տանջանք հարուածոց, թէպէտ և բիւր ազգի ազգի տանջիցեք զմեզ. կամ երկիցուք մեք արդեօք յահագին մահուանէն, զոր ածելոց էք դուք

1 ad չիք և
2 b յանաւրէնութեանց հեղեղէս
2 abd շուրջ զմեաւք [b զմեաւքս] պատեալս [b պատեալ] է
2 a թէ / d եթէ (յաճ.)
3 d չիք ո՜րչափ ևս խնայեսցես
4 b պատկեր
4 d փառաւորեալ
4 d ի թռչունս, որչափ ևս խնայեցեր ի մեզ խնայեսցես, զոր / a ո՜րչափ ևս առաւել ի մեզ խնայեսցես, զոր / b զորս / ԱԲԴԶ որ
8 abdԱԲԴԶ կուտէր / t կուտակէր
8 ad մարդկան / bԱԲԴԶt մարդկանն
8 ab և էին / dԱԲԴԶt չիք և
8 abdԱԲԴԶ սպասաւորք / t սպասաւորքն
8 ԱԲԴԶ արքայի որ
9 aԱԲԴԶ եկեալ էին տանել զնա [a զսուրբն] յարքունիս
9 bd զնմանէ
9 ԱԲԴԶ չիք և (նախարարք)
9 abdԱԲԴԶ նախարարք
10 ԱԲԴԶ աւագանոյն [Դ աւագանոյն] շքադիրք, որ եկեալ էին պատիւ / a եկեալ շքեղադիր / d * շքայգիրք / b և պատիւ
10 b և ընդ նմա երթալ / Դ չիք և երթալ ընդ նմա
11 ԱԲԴԶ յարքունիսն
11 a չիք զի
11 b տարցեն / միւսներն տարցին
11 a ի կնութեն (պատ.)
11 ԱԲԴԶ տրդատայ [Դ տրդատ] թագաւորին և տիկնութեան հայոց
13 bdh արտասուալից
13 abdԱԲԴԶ զձեռս / t ձեռս
14 abdԱԲԴԶ յերկինս / t ի յերկինս
15 ԱԲԴԶ և յանարժան պղծութենէ [Դ պղծութենէն] հարսանեացն / abd պղծութենէ
15 ad մեծաձայն լալով ճչէին
16 bԱԲԴԶ եթէ
16 Դ պարտիցեն / ԱԲԶ պատրիցեն / abdh պատրեսցեն / t պարտեսցեն
16 ԱԴԶ մեծութիւն
17 abd և, փխ. կամ (խաղտեսցեն)
17 Զ խաղտեսցեն / ab խաղղտեսցեն / d խառդեսցեն / Դ չիք կամ խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք
17 a չիք կամ հրապուրեսցեն զմեզ թագաւորութիւնք
19 ad և [d չիք և] բիւրազգի տանջիցեք / ԱԲԶ չիք բիւր
20 ad կամ թէ
20 a չիք արդեօք
20 ad չիք դուք

ի վերայ մեր։ Քա՛ւ լիցի մեզ, թէ փոխանակեսցուք զանցաւոր կեանս ընդ յաւիտենական կենացն որ ոչն անցանէ. քա՛ւ լիցի մեզ, թէ ուրասցուք զէն Աստուած զամենահաստարիչն, որոյ տէրութիւնն յէութենէ հաստատեալ՝ անփոփոխ են բարիքն ամենայն և ոչ անցանեն։ Այլ ո՛չ խորութիւնք և ոչ բարձրութիւնք, ո՛չ վիշտք և ոչ չարչարանք, ո՛չ կապանք և ոչ տանջանք, ո՛չ հուր ո՛չ ջուր և ոչ սուր, ո՛չ գրօսանք և ոչ պատրանք, ո՛չ մեծութիւնք և ոչ աղքատութիւնք, ո՛չ այն աշխարհ և ոչ այս աշխարհս, ո՛չ կեանք և ոչ մահ՝ ոչ ոք կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի։ Զի նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր, զի նմա ուխտեցաք զսրբութիւնս մեր, զի նմա միամք և սիրոյ նորա ցանկացեալ սպասեմք, մինչև կացցուք առաջի փառաց գալստեան նորա առանց ամօթոյ և պատկառանաց»։

175 Եւ արդ՝ եղեալ որոտումն յերկնից սաստիկ անհնարին, զի ահաբեկեալ զամենայն ամբոխն, և ձայն՝ զի ասէր առ նոսա, թէ «Զօրացարո՛ւք, պի՛նդ կացէք, քաջալերեցարո՛ւք, զի ես ընդ ձեզ եմ, և պահեցի զձեզ յամենայն ճանապարհս ձեր, և ածի զձեզ պահելով անարատութեամբ, և հասուցի զձեզ մինչև ի տեղիս յայս, զի և աստ փառաւորեսցի անուն իմ առաջի հեթանոսաց կողմանց հիւսիսականաց։ Մանաւանդ

4—8 Հմմտ. Հռովմ. Ը, 38—39.

1 ԱԲԴՋ եթէ
1 ad փոխանակեսցուք զյաւիտենական կեանսն ընդ անցաւոր կենացս. քաւ լիցի մեզ թէ ուրասցուք զէնն [d զէն] աստուած զամենահաստարիչն [d զամենահաստիչ] որոյ / b զկեանս ընդ յաւիտենական կեանսն, որ
2 bԱԲԴՋ ոչ
2 bԱԲԴՋt չիք քաւ լիցի մեզ թէ ուրասցուք—զամենահաստարիչն
3 ԱԴՋ տէրութիւն
3 d յէութենէն
3 a հաստատեալ է / ԱԲԴՋ հաստատեցաւ
4 abd ամենայն բարիքն
4 t որ ոչ, փխ. և ոչ
4 ad այլ ոչ բարձրութիւնք և ոչ խորութիւնք և ոչ վիշտք
5 b և ոչ կապանք և ոչ տանջանք և ոչ հուր և ոչ ջուր և ոչ սուր և ոչ զբաւսանք / ԱՋ և ոչ զբաւսանք
7 bԴt և ոչ մեծութիւնք
7 d մեծութիւն
7 ab և ոչ աղքատութիւնք / d աղքատութիւն
7 abdԱԲԴՋ ոչ [b և ոչ] այս աշխարհ [a աշխարհս] և ոչ այն աշխարհ [ad չիք աշխարհ, Ջ չիք և ոչ այն աշխարհ] ոչ կեանք
8 ad և ոչ մահ կարէ [d ոչ կարէ] / ԱԲԴՋ մահ, և ոչ այլ ինչ կարէ
8 b չիք և ոչ ոք / t չունի «Եսերի մեծ մասը։ «Այլ ոչ խորութիւնք—Քրիստոսի» հատվածում «Եսերը դրված են pus իմ հայեցողությամբ
8 ԱԲԴՋ չիք զի նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր / d զկուսութիւն
9 abdԱԲԴՋ մեր, զի նմայ ուխտեցաք [bd նուիրեցաք] զսրբութիւնս [ad զսրբութիւն] / t զի ի նմա ուխտեցաք
10 abdԱԲԴ զի նմա միամք / Ջt զի ի նմա միամք
10 Դ միամք, և նմա փափաքեալ սպասեմք սիրոյ նորա / ԱԲԴՋ փափաքեալ, փխ. ցանկացեալ / d եմք սպասեմք (փխ. սպասեմք) *մինչև / Դ չիք ցանկացեալ սպասեմք
11 ad չիք և
12 ԱԲԴՋ չիք և
12 ad և եղև, փխ. և արդ եղեալ
12 ԱԲՋ որոտումն սաստիկ յերկնից
12 ԱԲԴՋ և, փխ. զի
13 b ահաբեկ եղեալ ամենայն
13 aԱԲԴՋ ընոսա / b առ նոսա այսպէս, եթէ / ad չիք թէ
14 ad և պինդ
14 a պահեցից
16 adԱԲԴՋ փառաւոր լիցի
17 abd առաջի կողմանց հեթանոսաց / Դ հեթանոսս
17 Ա հիւսիսականաց / abd հիւսուսականաց

դու, Հռիփսիմէ, ըստ անուանդ քում արդարև ընկեցեալ եղեր Գայիանեաւդ և քոյովք սիրելեօքդ ի մահուանէ ի կեանս. և մի երկնչիք, այլ եկեսջիք ի տեղի յայն՝ զոր ես և հայր իմ պատրաստեցաք ձեզ, զանքնին ուրախութեան տեղին, ձեզ և որ միանգամ իբրև զձեզդ իցեն»։

176 Եւ այնպէս յերկար որոտացեալ, մինչև թմբրեալ լինէին մարդիկն յահէ անտի. և բազմաց ընդոստուցեալ, անզուշեալ բազում երիվարք հեծելոց յահէ անտի՝ զբազումս ընկեցեալ և զբազումս առաթուր հարեալ սատակէին։ Եւ մարդկանն խոկ ընդ միմեանս ամբոխեալ՝ ընդ կուտակելն բազումք զբազումս կոխեալ սատակէին. և բազմաց լինէր կոտորած, և ձայն աղաղակի և վայոյ, և անհնարին չարիք և արհաւիրք ի վերայ մարդկանն հասանէին. և բազումք մեռան, և բազմաց արիւնն հեղեալ զերկիրն ոռոգանէր։ Արդ՝ իբրև այս շփոթ ամբոխի եղև ի նոցանէն ի մէջ կուտակելոցն մարդկան բազմութեան՝ ոմանք ի մեծամեծ սպասաւորացն արքունի անդէն ընթացան պատմել թագաւորին զամենայն բանս նոցա. քանզի դիպեցան անդ նշանագիրք, որ գրեցին զամենայն բանս, և ընթերցան առաջի թագաւորին։

177 Եւ ասէ թագաւորն. «Փոխանակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատուով շքեղութեամբ կամօք՝ բռնաբար ածցեն մինչև յապարանս և մուծցեն զնա ի սենեակն արքունի»։

1 b Հռիփսիմեայ (յաճ.)
1 adԱԲԴ ըստ անուան
1 wc^{3} ընտրեալ, փխ. ընկեցեալ
1 ad Գայիանեաւ / Ջ գայիանեօքդ
2 abdԱԲԴՋ և քոով [b և քոյովքդ] սիրելաւքդ / t սիրելեօք
2 b մի երկնչիջիք
3 bԲԴ ի տեղին / abd որ ես
3 abdԱԲԴՋ ձեզ զանքնին [b անքննին, d անքնին] տեղի ուրախութեան [Ջ տեղի ուրախութեան տեղի]
4 d չիք միանգամ
5 ad մինչև թմբեալ [d թմբբեալ] / b թմբեալ. չիք մինչև / ԱԲԴՋt զի, փխ. մինչև /
6 ad ընդոստուցեալ, բազում երիվարք հեծելոց անզուշեալ [d անկուշեալ] յահէ / b անկուշեալ / Ջ անզգուշեալ
6 Ջ բազումք
7 b չիք հեծելոց
7 Ջ չիք և զբազումս (առաթուր)
7 Դ առաթիւր
8 ad մարդկանն խոկ / bԱԲԴՋt չիք խոկ
8 abdԱԲԴՋ ընդ միմեանս խոկ [abd չիք խոկ] ամբոխեալ / t ընդ միմեանց
9 b ընդ կուտակեալն / adԱԲԴՋ ընդ կուտակելն / t ընդկուտակեալ
9 ad զմիմեանս, փխ. զբազումս
10 abdԱԲԴՋ վայոյ / t լալոյ, փխ. վայոյ
10 abd չիք և (անհնարին)
10 a չարիք, արհաւիրք և հարուածք
11 abdԱԲԴՋ մարդկանն / t մարդկան
11 abd հասանէին / ԱԲԴՋt հասանէր
12 abdԱԲԴՋ արիւն
12 adԱԲ ոռոգանէր / միւսն. առոգանէր
12 d շփոթ ամբոխ
13 ԱԲԴՋ ի նոցանէ
13 bԱԲԴՋc կուտակելոց / adh կուտակելոցն / t կոտորելոց
13 b մարդկանն
13 bԲԴ բազմութեանն / adh բազմութեան մարդկանն
13 ԱԲԴՋ ի մեծ / bt ի մեծամեծ ամբոխէ սպասաւորացն
14 ԱԲԴՋ ընթացան անդրէն / d անդրէն
16 ԱՋ խօսն, adԲԴ խաւսն, b խաւսս, փխ. բանս
16 b բանս նոցա, որ և ընթերցան
17 ԱԲԴՋ չիք և
17 abd չիք թագաւորն
17 a ոչ կամեցան
18 abd և շքեղութեամբ
18 b և կամաւք / ad չիք կամօք
18 Դ բռնաբար
18 abd չիք մինչև—զնա
18 dԱԲՋ յապարանսն / b յապարանսս / aԴt յապարանս
18 a արկցեն, d ածցեն, փխ. մուծցեն
19 bԱԲԴՋt զնա մինչև
19 adԱԲԴՋ ի սենեակն / bt ի սենեակ

178 Արդ՝ առեալ զսուրբն Հռիփսիմէ սպասաւորացն բռնաբար, մերթ վերամբարձ, մերթ ի քարշ. և նա աղաղակէր և ասէր. «Տէր Յիսուս Քրիստոս, օգնեա ինձ». և ամենայն ամբոխն զկնի նորա փողեալ՝ թնդէր երկիրն ի բազմութենէ անտի։ Արդ՝ ածին մուծին զնա մինչև յապարանս թագաւորին, ի սենեակն արքունի։ Իսկ իբրև արգելին զնա ի սենեակն՝ սկսաւ խնդրել ի Տեառնէ և ասէ.

179 «Տէր զօրութեանց, դու ես Աստուած ճշմարիտ։ Դու ես, որ հերձեր զծովն Կարմիր, և անցուցեր զքո ժողովուրդն։ Դու ես, որ զամուլ վէմն դարձուցեր ի ծննդականութիւն ջուրցն վտակաց, և արբուցեր զժողովուրդն ծարաւեալ։ Դու ես, որ իջուցեր զծառայն քո զՅովնան յանդունդս խորոց ծովուն, և ետուր առնուլ զչափ քոյոյ զօրութեանդ, և արտաքսեցեր զնա ի դուրս քան զմարդկային բնութիւնս. և միւսանգամ այսրէն առանց ապականութեան ածեր ողջանդամ և կացուցեր ի կենդանութեան, զի և մազ մի անգամ ոչ շարժեալ լինէր ի վարսից նորա։ Դու ես Աստուած ճշմարիտ, որ և զԴանիէլ, կուր արկեալ գազանաց՝ ապրեցուցեր յահագին ժանեացն, և կացուցեր զզրպարտեալն առաջի նեղչացն փառաւորութեամբ։ Դու և զերիս մանկունսն, որ արկեալ յայրել վասն քեզ պաշտելոյն՝ ողջ և անարատ ի հրոյն պահեցեր. զի փառաւորեսցեն զքեզ՝ որք տեսին զսքանչելիս քո։ Դու ետուր

1 d հռւփսիմէ (յած.)
1 Դ բռնաբար
2 d վերըմբարձ
3 aԴ չիք քրիստոս
3 bd նոցա, փխ. նորա
3 Զ փոխեալ / b փողփողեալ
4 ad ի բազմութենէն
4 adԱԶ չիք անտի
4 ԱԲԴԶ չիք մինչև
5 abdԱԲԴԶw մինչև ի սենեակն [w ի սենեակն]
6 adԱԲԴԶ և ասել այսպէս [ad չիք այսպէս]
7 Դt տէր աստուած զօրութեանց
8 bԱԲԴԶ զժողովուրդն քո / d ժողովուրդ
8 ԱԲԴԶ դու ես որ / միւսները չիք ես
9 ԱԶ զվէմն
9 a ի ծնընդականութեան ջուրց
9 b արբուցեր ժողովրդեան քում ծարաւելոյ / d զժողովուրդ
10 bdԱԲԴԶ զծառայ
11 ԱԲԴԶ յունան / a յովան / bd յոնան
11 Զ և ետուր
11 ad զչափ առնուլ
11 aԱԲԴԶ քոյ զաւրութեանդ [Դ զօրութեանց] / bdt քո
12 Զ ի տուրս, փխ. ի դուրս
12 ԱԲԴԶ բնութեանս և դարձեալ միւսանգամ
12 abdԱԲԴԶ չիք և (միւսանգամ)
13 ԱԲԴԶ չիք այսրէն
13 adԱԲԴԶ ածեալ
13 b և կացուցեր / միւսները չիք և
14 ԱԲԴԶ զնա ի կենդանութեան / ad չիք ի կենդանութեան
14 d մեզ, փխ. մազ
14 b ոչ էր շարժել ի վարսից
15 bԱԲԴԶ չիք ես աստուած ճշմարիտ, որ
15 b դու և զդանիէլ որ կերակուր / a դու ես զանիէլ կերակուր (նախապես որ կուր) / d որ կուր / Ա կեր՞կուր (կեր ուրիշ ձեռքով) / Զ որ զկերակուր / ԲԴ որ կերակուր
16 adԱԲԴԶ գազանացն
16 adԲԴԶ չիք և
16 ԱԲԴԶ կացուցեալ զրպարտեալն / b ըզրպարտեալն
17 a մանգունսն
17 abdԱԲԴԶ որ արկեալ [d յարկեալ] / t չիք որ
18 d յայրէր
18 ad պաշտելոյ
18 ad ապրեցուցեր, փխ. պահեցեր
19 Դ չիք զի
19 a զի փառաւորեսցեն զքեզ և տեսցեն / b փառաւորեսցեն / dԱԲԴԶt փառաւորեցին
19 bd որ

խոտաճարակ լինել խիստ և անօրէն թագաւորին Բաբելացւոց, զի ոչ իմացաւ փառաւորել զքեզ ի վերայ սքանչելեացն քոց զոր ցուցեր նմա. փոխեալ զնա ի կերպարանս անասնոց և ընդ գազանս անապատի եդեր զբնակութիւն նորա, և ընդ ցիռս վայրի զարօտ նորա։ Դու և զաղախինն քո Շուշան կրկին ապրեցուցեր, յերկուց մահուց փրկեալ, և խայտառակամահ սատակեցեր զանօրէն ծերսն, և պսակ պարծանաց արդարութեան յուսացելոյն քոյ շնորհեցեր և կանգնեցեր։ «Դու նոյն ինքն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»։ «Դու, տէր, զփառս քո այլում ոչ տաս»։ Դու ես որ փառաւորեալդ ես ի վերայ ամենայն տիեզերաց. մի պղծեսցեն զանուն սուրբ քո հեթանոսք։ Դու կարող ես փրկել զիս ի պղծութենէս յայսմանէ. զի վախճանեցայց սրբութեամբ մեռանել վասն անուանդ քոյ մեծի»։

180 ԺԷ. Արդ՝ մինչդեռ սուրբն Հռիփսիմէ զայս ամենայն աղօթս առ Աստուած մատուցանէր՝ եկն եհաս թագաւորն Տրդատ ի ներքս ի սենեակն՝ ուր էրն զնա արգելեալ։ Արդ՝ իբրև եկն եհաս նա ի ներքս՝ առ հասարակ մարդիկն, ոմանք արտաքոյ ապարանիցն, կէսքն ի փողոցս ի ներքսագոյնսն, առ հասարակ երգս առեալ բարբառեցան կայթիւք փողելով, ցուց բարձեալ մարդկանն. կէսքն ի բերդամիջին, և կէսք զքաղաքամէջն լցին խնճոյիւք. առ հասարակ համարէին հարսանեացն

4 Հմմտ. Դան. Ե, 21. / 8 Սաղմ. ՃԱ, 28. / 3 Հմմտ. Ես. ԽԲ, 8. ԽԸ, 11. 9 Դան. Գ, 45.

1 Ա բաբելացւոց / միւսները բաբելացոց
2 abd քոց / Աt քո / ԲԴԶ չիք քոց
3 ad փոխել / b փոխեցեր
3 abdԱԲԶ անասնոց / Դt անասնոցն
3 b միայն և ընդ / միւսները չիք և
3 abԱԲԴԶ եդեր / dt եդիր
4 abdԱԲԴԶ և ընդ ցիռս վայրի զարօտ [ad զարօտս] / t և ընդ ցիռս անապատի եդիր զարօտ
4 ad դու զաղախինն [d զաղախինն]
5 a մահու
5 ad չիք փրկեալ
5 Զ և խայտառակեալ սատակեցեր
6 abdԱԲԴԶ թշնամիսն / t թշնամին
7 bt յուսացելոցն / adԱԲԴԶ յուսացելոյն
7 ad քո / bt քոց
7 ԱԲԴԶ ի քեզ [փխ. քո] շնորհեալ կանգնեցեր / ad չիք և կանգնեցեր
7 ad նոյն ինկ ես
8 ԱԲԴԶ պակասեն [պակասին], փխ. անցանեն
10 Բ քո սուրբ / ad հեթանոսք զանուն սուրբ քո / b չիք սուրբ
10 b զի դու
10 b ի փորձութենէս, փխ. ի պղծութենէս
11 ԱԲԴԶ զի սրբութեամբ մեռայց վասն անուան / ad անուան
12 Դ քում մեծի
13 abdԱԲԴԶ արդ մինչդեռ / t և մինչդեռ
13 ab հռիփսիմէ / d հռւփսիմէ
13 adԱԲԴԶ զայս ամենայն / t զամենայն. չիք զայս / b չիք զայս ամենայն
13 ad առ աստուած աղաւթս / b զաղաւթսն
15 w ի սենեակն
15 b որ էրն
15 ԱԶ իսկ, փխ. արդ / ԲԴ չիք արդ
15 ad չիք եկն
15 ԱԲԴԶ չիք նա
15 a ներքս (չիք ի) ի սենեակն
16 Դ մարդիկ... ապարանից
16 ԱԲԶ և կէսք / Դ և կէսքն / d կէսք
16 ԱԲԴԶ ի փողոցսն
16 d ի փողոցսն ներքսագոյն / b ի փողոցսն ի ներքսագոյն / ԱԲԴԶ ի ներքսագոյն / a չիք ի ներքսագոյնսն
17 b կայթիւք և
18 aԱԲԴԶ ցոյց
18 adԱԲԶ կէսք ի բերդամիջին
18 b չիք և / d և կէսքն
19 Զ ի քաղաքամէջսն
19 bԱԲԴԶ խնջոյիւք
19 adԱԶ զհարսանեացն/ԲԴ զհարսանեաց

զպարտն պարել և զկաքաւն յորդորել: Իսկ տէր Աստուած նայեցաւ յիւր սիրելին Հռիփսիմէ՝ ապրեցուցանել զնա, զի մի կորիցէ աւանդն որ պահեալ զգուշացեալ էր, և լուաւ աղօթից նորա՝ զօրացուցանել զնա իբրև զՅայէլն և իբրև զԴեբովրայն. ետ զօրութիւն նմա, զի ապրեսցի ի սատամբակ բռնութենէ անօրէնութեանն:

181 Արդ՝ մտեալ թագաւորն՝ բուռն հարկանէր զնմանէն, կատարել զկամս ցանկութեանն: Իսկ նա զօրացեալ լինէր ի Հոգւոյն սրբոյ. զազանաբար ոգորեալ, առնաբար մարտնչէր. իբրև յերեք ժամուց սկսեալ մարտնչել մինչև ի տասն ժամն՝ պարտեալ լինէր զթագաւորն իսկ զայն, որ անհնարին համարեալ ուժով. որ մինչ ի Յունաց աշխարհին էր՝ բազում այժ պնդութեան ոսկերաց ցուցեալ էր, զարմացուցեալ զամենեսեան. և ի թագաւորութեանն իսկ, իբրև ի հայրենի բնութիւնն դարձեալ էր՝ բազում գործս արութեան քաջութեան և անդ ցուցեալ. և որ այնպէս հռչակեալ էր ամենայնիւ՝ արդ յաղջկանէ միոջէ պարտեալ վատթարանայր կամօք և զօրութեամբն Քրիստոսի:

182 Արդ՝ իբրև պարտեցաւ, վաստակեցաւ և լքաւ՝ ել նա արտաքս, և ետ ածել զերանելին Գայիանէ, և արկանել խառամ ի պարանոց նորա, և ածել ունել զնա առ դուրս սենեկին. և ինքն անդրէն ի ներքս մտանէր. և եդ բանս ի բերան սպասաւորացն, զի ստիպեսցեն զանհրապոյրն Գայիանէ՝ ասել ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ, թէ արա զկամս դորա, և կեցո դու և մեզ:

1 ԽԱՋ պարս / aF պարսն / dt զպարսն
1 ԱԲԴՋ յարդարել
3 b պահեալն էր զգուշութեամբ և / ԱԲԴՋ և զգուշացեալ
4 ad զայէլն [զ յայէլն], իբրև / b զայէլն և իբրև / ԱԲԴՋ չիք և իբրև
4 d զդեբովրայ / b զդեբովրայ և ետ
4 ԱԲԴՋ նմա զօրութիւն
5 t ի սատամբակ բռնաւորէն
5 ԱԲԴՋ անօրինին
6 b մտեալ լինէր / d հարկանել
6 adԱԲԴՋ զնմանէ
7 ԱԲԴՋ ցանկութեան իւրոյ
7 a ի հոգւոյն շնորհաց զազանաբար յոգորեալ
8 Դ առնա...
8 ԱԲԴՋ մարտնչէր յերեք ժամուն
9 b ժամ / ԱԲԴՋ ժամ աւուրն
9 Դ և պարտեալ
9 abd զթագաւորն / ԱԲԴՋt թագաւորն:
9 a իսկ զայն
10 ԱԲԴՋ համարեալ էր
10 dt որ մինչև / b որ մինչդեռ
10 ԱԲԴՋ յունաց (չիք ի)
11 ԽԱԲԴՋ այժ / a ուժ / d այծ / t այժս
11 t ոսկերացն / a չիք ոսկերաց
11 ad և անդ ցուցեալ զարմացուցեալ / b և զարմացուցեալ
12 a ի թագաւորութեան / b ի թագաւորութեանն իսկ. իսկ իբրև
12 adԱՋ բնութիւն / F բնութիւնն / ԽԴt բնակութիւնն
13 ԱԲՋ եհաս, փխ. դարձեալ էր
13 ԽԱԲԴՋ արութեան [Դ արիութեան] քաջութեան / t արութեանն քաջութեանն / ad արութեան պնդութեան
14 ԱԲԴՋ զի այն որ այնպէս / t այնպէս / ad այսպէս
14 ԽdԱԲՋ ամենայնիւ հռչակեալ էր / a չիք ամենայնիւ
14 d անդ, փխ. արդ
14 a յախջկանէ միոջէ
14 d և պարտեալ
15 ԱՋ վատթարայր
15 d զաւրութեամբ
16 abdԱԲԴՋ արդ իբրև / t և իբրև
16 abdԱԲԴՋ և լքաւ / b չիք և
17 d և յետ, փխ. և ետ
17 t ի պարանոցն
18 ad առ դրաց
18 ԱԲԴՋ ինքն ի ներքս մտանէր անդրէն և / a ի ներքս մտանէր / bdt չիք ի ներքս
19 a ի բերանս
21 Ա զի, փխ. թէ
21 a կատարեաց, փխ. արա

183 Իսկ նա յանձին կալեալ խօսել ընդ սմանուն բերան, և մատուցեալ ասէ ի դրաց անտի ի ներքս ի սենեակն առ Հռիփսիմէ. «Որդեակ, պահեսցէ զքեզ Քրիստոս ի պղծութենէդ և լիցի քեզ զօրաւիգն. քաւ քեզ, որդեակ, եթէ լիցի քեզ եղանել ի ժառանգութենէ անտի կենացն Աստուծոյ, և ժառանգել քեզ զանցաւորս, որ ոչ ինչ իսկ է, այսօր է, և վաղիւն կորնչի»:

184 Իբրև իմացան, թէ զո՛ր խրատ յաճախեաց մատուցանել՝ բերեալ քարինս՝ հարկանէին զբերանն, մինչև թափել ատամանցն. և ստիպէին ասել նմա, զի արասցէ զկամս թագաւորին:

185 Նա ևս քան զևս պնդէր և ասէր. «Քաջալերեա՛ց, պինդ կաց, և այժմ տեսանես զՔրիստոս, առ որ անձկացեալն ես: Յուշ լիցի քեզ, որդեակ, հոգեխառն մնունդն, որով զքեզ սնուցի: Յուշ լինի քեզ աստուածեղէն խրատն, որով զքեզ պարարեցի: Յուշ լիցին հալածանքն իմ և քո ի միասին: Յուշ լիցի քեզ և բաժակ մահուն, զոր ի միասին ևս ըմպելոց: Յուշ լիցի քեզ և յարութիւն ամենայն տիեզերաց: Յուշ լիցի քեզ և մեծատանն յանդիմանութիւն: Յուշ լիցի քեզ այրումն յաւիտենական գեհենին տանջանաց: Յուշ լիցի քեզ անապական պարգևքն արդարոց, զոր և մեզ է պատրաստեալ: Յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն բարբառն երկնաւոր, զոր լուար իսկ դու քեզէն քոյովք ականջօք յայժմ աւուր. որ քաջալերեաց և զօրացոյց զքեզ մեօք հանդերձ՝ նոյն և արժանիս արասցէ պսակին և հանգստեանն զոր խոստացաւ. և զօրացուսցէ

1 ԱԲԴՋ նորա, փխ. նա
2 ԱԲԴՋ ի դրաց անտի ասէր / a ասէր
2 abd չիք ի սենեակն առ հռիփսիմէ
3 abd զաւրաւիգն / ԱԲՋ զօրավիգն / Դt զօրավիգ
3 abdԱԲԴՋ քաւ [Ջ քո, փխ. քաւ] քեզ / t քաւ լիցի քեզ
4 d եթէ լինիցի
5 d ժառանգել
5 ԽԱԲԴՋ չիք քեզ
5 ad զերկրաւորս, փխ. զանցաւորս
5 ԱԲԴՋ ոչինչ է այսօր և / ad իսկ են այսաւր և / b իսկ են, որ այսաւր է
6 a կորըչին / d կորնչի
7 abd իսկ իբրև
8 b զբերան նորա
8 d ի թափել
8 a ատամացն / ԱԲԴՋ ատամանց նորա
10 ԱԲԴՋ և նա ևս քան [Դ չիք քան] քան զևս պնդեալ ասէր
10 ad քաջ լեր
11 abd անձկացեալն / ԱԲՋ անձկացեալքն / Դ անձակեալն / t անձկացեալ
11 adԱԲՋ էիր
12 b հոգեոր մնունդն իմ
12 ad որով սնուցի զքեզ
13 a խրատեցի, փխ. պարարեցի
13 abd լիցի քեզ
13 adԱԲԴՋ հալածանքս
14 ԱԲՋ լիցին
14 a չիք և (բաժակ)
14 ԽԱԲՋ բաժակն
14 ad մահուն / միւսեւոր մահու
16 adt յանդիմանութիւնն
16 ԱԲԴՋ և այրումն
17 t տանջանաց / abdԱԲԴՋ տանջանացն
17 ԱԲԴՋ և անապական պարգևք / ad անապականն պարգևք արդարոց զոր մեզն է [d և մեզն. չիք է] / b արդարոց, զոր մեզէն է / ԱԲԴՋ արդարոցն... մեզ / t արդարոցն
19 ԱԲԴՋ և երկնաւոր
19 ad բարբառն երկնաւոր / t երկնաւոր բարբառն
19 a չիք իսկ
19 ԽԱԲԴՋ դու իսկ
19 ԱԲԴ քո / bd քովք
19 Ջ քեզէն դու
19 b յայս աւուր
20 ԱՋ աւուրն որ քաջալերեաց [Ա որ ուրիշ ձեռով] / F քաջալերեաց որ զօրացոյց / Դ քաջալերեաց զօրացոյց / b զաւրացուսցէ
20 ad չիք և (արժանիս)
21 d հանգստեան / b որ

զքեզ միօք հանդերձ, զի լիցուք բնակիչք Աստուծոյ լուսեղէն յարկացն յաւիտենականաց բնակութեան։

186 «Այլ տէր մեր և թագաւոր մեր և Աստուած մեր, որ վասն մեր խոնարհեցաւ յանարգութիւն, մի թողցէ զմեզ անարգս, զի զօրութեանց նորա ցանկացաք. փրկիչն աշխարհաց օգնեսցէ մեզ, որ ոչ եթող ընդ վայր զմեզ գլորեցելոյս իւր, և արժանիս համարեցաւ իւրոց բանիցն՝ քաջալերութիւն տալոյ։ Զի նա անարգամեծար տէր է, և նա ինքնին պահեսցէ զմեզ զապաւինեալս իւր յամենայն մեղաց. որպէս և այսօր իսկ լուաք, զի էր պահեալ զմեզ ամենազօր աջոյն, և պահեսցէ զմեզ մինչև յաւիտեան. բայց միայն ի սիրոյ նորա մի մեկնեսցուք։ Այլ զարթուսցէ զզօրութիւնս իւր, և եկեսցէ կեցուսցէ զմեզ, և մեք զանուն Տեառն կարդասցուք. երևեցուսցէ զերեսս իւր ի մեզ, և կեցցուք. զի նա է Աստուած փրկիչ մեր. վասն նորա համբերեցաք զօրհանապազ։

187 «Յուշ լիցի քեզ Տէրն, որ վասն զմեզ բարձրացուցանելոյ խոնարհեցաւ, և եդ զարիւն իւր ի վերայ խաչին. վասն կենաց մերոց և փրկութեան մերոյ ի մահ վիրաւորեցաւ։ Դիր զնա ի միտ քում, և կարդա սրտիւ քով զնա. ահա հասեալ է քեզ յօգնականութիւն, և զօրացուսցէ զբազուկս քո, որպէս զմանկանն Դաւթի ի վերայ արջոյն և առիւծուցն, որ իբրև զուլս այծեաց ճեղքեալ բեկանէր։ Նա և որ զանարի հսկայն ջարդեաց ի ձեռն ծառայի իւրոյ Դաւթի՝ նոյն խորտակեսցէ զչարութիւն անօրէնութեան զօրս առաջի քո։

11 Հմմտ. Սաղմ. ՀԹ, 34. / 13 Սաղմ. ԻԴ, 15. / Հմմտ. Ա Թագ. ԺԷ, 36. Դատ. ԺԴ, 6.

1 ad լուսեղէնք բստ յաւիտենական յարկացն բնակութեան / Դ յաւիտենականացն / ԱԲԴՉ չիք բնակութեան
3 bdt տէրն մեր և թագաւորն մեր և աստուածն / ԱԲԴՉ այլ որ և թագաւորն և աստուած
4 ԱԲԴՉ ոչ թողցէ / abԱԲՉ յանարգս
5 ԱԲԴՉ թողու / ad ոչն եթող զմեզ ընդ վայր / bԱԲԴՉ չիք զմեզ / Դ որ ոչ թողու ընդ վայր զօծեալ իւր և գլուացեալս
6 a զի, փխ. և
6 Դ արժանիս արար զմեզ իւրոց
6 ԱԲԴՉ զմեզ իւրոց բանիցն քաջալերս / ad քաջալերութեանց [d քաջալերութեան], զի նա
7 b չիք զի նա անարգամեծար տէր է
8 abdԱԲԴՉ ինքն / Չ չիք զմեզ
8 a ապաւինեալս / bd ապաւինեալս
8 ab չիք և
9 b աջովք / ԱՉ չիք ամենազօր աջոյն և պահեսցէ զմեզ / bd չիք զմեզ
10 b յաւիտեանս / ad չիք միայն
11 ԱՉ զօրութիւն / abԲԴ զզօրութիւն
11 abdԱԲՉ կեցուցանել / Դ և կեցուսցէ
12 ԱԲԴՉ երևեցուսցէ տէր / b և երև...
12 a կարդասցուք. զի նայ է աստուած փրկիչ մեր, երևեցուսցէ զերեսս իւր ի մեզ և կեցցուք, զի վասն նորա
15 b ինքն խոնարհեցաւ
15 abdԱԲԴՉ և եհեղ / a զարիւնն
15 abd զարիւն իւր վասն կենաց և
15 b և վասն փրկութեան
16 ԱԲԴՉ չիք մերոյ
16 ԱԲԴՉ ի մահ / a և մինչև ի մահ / d և մինչ ի մահ
16 ԱԲԴՉ վարեցաւ, փխ. վիրաւորեցաւ
16 a ի մտի քո
17 d սրտիւք քով / b զնա ի սրտի քում / ԱԲԴՉ զնա սրտիւ քով
17 Դ յօգնութիւն / d աւգնականութիւն
18 d մանկանն / t զաւթայ
18 Դ արջուցն / a արջուցն, առիւծուցն / d առիւծուց / b առեծուցն
19 ad ճեղքեալս
19 b չիք նա / ԱԲ չիք և (որ)
19 ad նայ և զանարի սկայն / ԱԲԴՉ զարի սակայն
20 Դ զաւթի ծառայի իւրոյ / abd ծառաին
20 a միայն նոյն / միւսն. չիք նոյն
21 b և զչարութիւն
21 ԱԲԴՉ անօրինիդ որ առաջի քո

188 «Դուստր մարգարէութեան հաւատոյն Դաւթի և մնեալ յարդարութեան ի վերայ բազկաց իմոց. առաջի սուրբ և փառաւորեալ սեղանոյն Աստուծոյ մնար դու ազախին Քրիստոսի. այն որ այսօր իսկ յայտնութեամբ՝ զթութեամբ և մարդասիրութեամբ իւրով յայտնեցաւ մեզ, որ իմաստութեամբն խնդրեցաք զնա՝ նոյն տացէ քեզ միօք հանդերձ առանց ամօթոյ տեսանել զնա դէմ յանդիման»։

189 Արդ՝ զայս ամենայն խօսեցաւ սուրբն Գայիանէ ի բարբառ Հոռոմայեցւոց ընդ իւրում սանուն ի դրաց սենեկին, մինչդեռ թագաւորն ոգորէր ընդ սրբոյն Հռիփսիմեայ։ Բայց գոյին անդ ոմանք ի սպասաւորացն արքունի, որ լսէին զայն ամենայն ի բարբառ Հոռոմայեցւոց։

190 Եւ արդ՝ իբրև լուան զայն ամենայն, զոր խօսեցաւն Գայիանէ ընդ սանուն իւրում՝ ի բաց առին զնա ի դրաց անտի։ Զի թէպէտ և բազում անգամ հարին զնա, և ծեծեցին քարամբք զերեսս նորա, և թափեցին զատամունս նորա, և ջարդեցին զմսուր բերանոյ լնդաց նորա՝ սակայն ոչ շրջեաց զբանս իւր՝ խօսել ընդ աղջկանն այլ ինչ. այլ զոր սկիզբն արարեալ էր բանիցն իւրոց առաջնոց՝ զնոյն յաճախեալ բազմացուցանէր։

191 Իսկ նա մարտեաւ եւ ընդ նմա ի տասն ժամէ աւուրն մինչև ի պահ մի գիշերոյն, պարտեաց զթագաւորն։ Եւ զօրացեալ լինէր աղջիկն ի Հոգւոյն սրբոյ. հարեալ վանեալ պարտեալ, վատակարեկ

1 h չիք դուստր—խնդրեցաք զնա, նոյն (տ. 5)
1 b մարգարէութեանց
2 ԱՉ բազկոց
3 abd սեղանոյ
3 d աղախինիդ
4 b զթութեամբն և մարդասիրութեամբն / adt չիք և / ԱՉ չիք զթութեամբ
4 Ա յայտեցաւ
5 abdԱԲԴՉ իմաստութեամբ
5 ad չիք քեզ
7 ad չիք արդ
7 b ամենայն բանս
7 ԱՉ սուրբ
7 bdԱԲՉ ի բարբառն
8 Դ հռոմ / a հոռոմեցւոց / b հռովմայեցւոց / d հոռոմայեցոց
8 a ի սանուն իւրում / bdԱԲԴՉ ընդ սանուն իւրում
8 b և մինչդեռ
9 b կային, փխ. գոյին
9 a ի սպասաւորաց
10 adՉ զայս
10 bdԱԲՉ ի բարբառն
10 b հռովմայեցւոց / d հոռոմայեցւոց
12 adԱԲԴՉ չիք արդ
12 abdԱԲԴՉ զոր խօսեցաւ [d խօսեցաւն] / t զոր և խօսեցաւ
12 ԱԲԴՉ սուրբն գայիանէ
13 d ընդ սանն
13 Չ առին ի բաց * անտի զի
14 abdԱԲԴՉ բազում անգամ [d անկամ] / t չիք անգամ
14 a հարկանէին զնա և ծեծէին / Դ ծեծէին
14 ad և թափէին [d թափեցին] քարամբք
15 bdԱԲԴՉ բերանոյ / at բերանոյն
15 a ջարդէին զմսուրս բերանոյ լնդաց նորայ, սակայն նայ ոչ շրջեաց / bd սակայն ոչ / ԱԲԴՉ սակայն ոչ շրջեաց զբերանս [ԲԴ զբանս] իւր / t չիք սակայն
16 b ի խաւսելոյ
17 abdԱԲԴՉ բանիցն իւրոց առաջնոց, զնոյն [b և զնոյն] / t բանից իւրոց առաջի նոցա, և զնոյն
17 b յաճախէր
19 ԱԲԴՉ իսկ թագաւորն [Չ չիք թագաւորն] մարտուցեալ ընդ նմա
19 b մարտուցեալ ես / a չիք ես
20 b պարտեալ լինէր
21 abdԱԲԴՉ աղջիկն [a աղճիկն] ի հոգւոյն սրբոյ / t ի հոգւոյն սրբոյ աղջիկն

առնելով զԹագաւորն՝ մեկնեալ ընկենոյր: Մերկ կողոպուտ և ի հանդերձից զԹագաւորն կացուցանէր, և զպատմուճանն պատառեալ և զնշան թագին ցրուեալ կողոպտեալ՝ ամօթալից թողոյր: Զի թէպէտ և զիւր զգեստիկն քրքջեալ պատառատուն ի նմանէն ի դուրս բերէր՝ սակայն յաղթող պահէր զանձն իւր սրբութեամբ:

192 Եւ բացեալ զդուրս տանն բռնաբար՝ ի դուրս ելանէր, հերձեալ զամբոխ մարդկանն. և ոչ ուրուք կարացեալ յաղթահարել զնա: Եւ ընթացեալ ընդ քաղաքամէջն՝ ելանէր ընդ արևելս կոյս, ընդ Արեգ դրան քաղաքին: Երթեալ առ հնձանօքն, ուր էինն իսկ յառաջ վանք իւրեանց՝ ձայն ուխտեաց մատուցանէր ընկերացն. և ինքն անցանէր հարուստ մի ի քաղաքէն ի կողմն մի հիւսիսոյ, ի տեղի մի յարևելս կոյս, ի սարաւանդակ ի բարձրաւանդակ յաւազին տեղի մի, մօտ ի բուն պողոտային, որ երթայր յԱրտաշատ քաղաք:

193 Իբրև եհաս յայն տեղի՝ ծունր եդեալ կայր յաղօթս և ասէր. «Տէր ամենայնի, ո՞ կարիցէ հատուցանել քեզ փոխանակ բարեացն, որ ի քէն շնորհեցաւ մեզ. զի պահեցեր զլոյս մեր հաստատուն որ ի քեզ էր. և ապրեցուցեր զմեզ ի պղծալից ժանտաց գազանին որ ապականէրն զմեզ: Այլ զի՞նչ և կայցէ ի մեզ կար՝ փոխարէնս հատուցանել քեզ. բայց անձինք մեր լիցին փոխանակ փրկութեան քում. զի դու

1 a առնէր
1 adԱԲԴՋ ընկենոյր [d ընդկենոյր] զնա [a նա, d նայ] մերկ և կողոպուտ
1 adԱԲԴՋ ի հանդերձից
2 ԱԲԴՋ չիք և (զպատմուճանն)
3 adԱԲԴՋ թագին / bt թագաւորին, փխ. թագին
3 a ցրել / d ցրեալ / Ա ցւրեալ / Ջ ցուրեալ
3 ԱԲԴՋ և ամօթալից
3 b միայն զի թէպէտ / միւսն. չիք զի
4 aԱԲԴ ազեստիկն / Ջ * ազեստիկք / b զըզեստիկն
4 a/dc քճճեալ / b քծծեալ
4 ab պատառատուն
4 d միայն ի նմանէն / b ի նմա / Դ չիք ի նմանէն / միւսն. ի նմանէ
5 a սակայն յաղթող պահել զանձն սրբութեամբ / միւսն. չիք սակայն
5 dԱԲԴՋ պահեալ
6 b երաց զդուրս. չիք և / b և ի դուրս
6 ԱԲԴՋc սենեկին, փխ. տանն
7 ad զամբոխն և ոչ / Ջ զամբոխն մարդկան
7 ԱԲԴՋ չիք և (ընթացեալ)
8 abdԱԲՋ ընդ քաղաքամէջն / Դt ընդ քաղաքամէջան
8 adԱԲԴՋ ընդ արևելս [a արևելսս] կոյս / b ելանէր յարևելս կոյս / t ընդ արևելակոյս
9 ԱԲԴՋ և երթեալ
9 abd առ հնծանաւն [a հնձանաւն] ուր էինն [b էին] / t էին
9 adՋ վանք նոցա
11 a չիք մի (հիւսիսոյ)
11 Ա հիւսւսոյ
11 ԲԴՋ ի տեղի մի / միւսն. չիք մի
12 Դ ի սարաւանդակի
12 a բարձրաւանդակ (չիք ի)
12 a յաւազախն / b յաւազակն
13 a պղոտայն
13 Դ երթեալ
14 b և իբրև
14 d ծունգր
15 ԱԲԴՋ տէր աստուած, աստուած [Դ չիք աստուած] ամենակալ, ո՞ [Ջ ո՞վ] / a տէր ամենակալ ամենայնի, ո՞յ / b ո՞վ
15 dԱԲԴՋ փոխարէն / a փոխարէնս
15 b բարեացդ / ԱԲԴՋ բարեացս
16 ԱԲԴՋ զլոյսն
16 ad ի քեզ է
17 ad ապականէր / ԱԲԴՋ որ կամէր ապականել
18 Ջ կացցէ / a կայցէ մեր կար փոխարէն
19 ad փրկութեանդ / Դ փրկութեան մերում
19 ԱԲՋ դու տէր ինքնին / Դ դու ինքնին տէր / b ինքնին

ինքն արժանիս արարեր զմեզ արքայութեան, կրել զանուն քո, որով ապրեցուցեր զմեզ. զի բայց ի քէն, Տէր, զայլ ոչ ոք գիտեմք, և զանուն քո անուանեմք զօր հանապազ:

194 «Այլ մեզ լաւ է մեռանել ի սրբութեան քում, քան թէ ձգիցեմք զձեռս մեր յաստուածս օտարս, որ չիցեն իսկ. այլ ոչ ինչ իսկ են ամենայն պաշտամունք հեթանոսաց. զի դու ես արարիչ, և ամենայն ի քէն է և Որդւովդ քո միածնաւ, առանց որոյ եղև և ոչինչ, և «Հոգիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ յերկիր ուղիղ», որ տանի զմեզ ի բարութիւնս յաւիտենականս յերկրաւորս:

195 «Որոյ յանդիման լինելոց եմք առաջի Միածնիդ քոյ. զի առանց ամօթոյ կայցեմք ի կողմն աջակողմանն, յորժամ առաքեսցես զդա «ի պատրաստ լուսոյ բնակութենէդ հայել յամենայն բնակիչս երկրի»: Որ ստեղծ իսկ զսիրտս որդւոց մարդկան, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա: Զի և մեք ի ժողովրդենէ քումմէ եմք և ի խաշնէ արօտի քոյ. մնացուք ի յարկսդ, զոր պատրաստեցեր սիրելեաց քոց: Փութամք, Տէր, զի ելցուք ի մարմնոյս, զի խառնեսցուք ի գունդ միածնի Որդւոյդ քոյ սիրելւոյ, և ի թիւ այնոցիկ, որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ի պղծութենէս և եթ ապրեսցուք. այլ եթէ եկեսցեն տանջանք ի վերայ մեր վասն անուան քոյ՝ պատրաստ եմք: Զի ոչ զրկես դու զմեզ. զի դու, Տէր, ինքնին վկայես ինձ, զի

3 Ես. ԻԶ, 13. / 8 Սաղմ. ՃԽԲ, 10. / 12 Սաղմ. ԼԲ, 14. / 15 Հմմտ. Սաղմ. ՀԸ, 13.

1 bԱԲԴՋ արժանի
1 ԱԲԴՋ չիք զմեզ
1 d արքանեակութեան
1 aԱԲԴՋ զանուն
2 b բայց, ուղղուած բաց / ԱՋ բաց
2 ad չիք տէր
4 bԱԲԴՋ մերում, փխ. քում
4 ad ի սրբութեան, քան թե
5 Դ առ աստուածս
5 ԱԲԴՋ չեն, փխ. չիցեն
6 Դ չիք զի դու ես—և ոչինչ (s. 7)
6 Դt որ ամենայն ի քէն որ / adԱԲՋ և ամենայն ի քէն է [d չիք է] և / b արարիչ ամենայնի որ ի քէն է և որդւովդ
7 ad չիք քո
7 a հոգւի
8 d որ առաջնորդէ մեզ յերկիր / ab երկիր / միւսները ի յերկիր
8 a ուղեղ
9 d յաւիտենականս երկնաւորս / ԱԲԴ ի բարութիւնս յաւիտենականս / b որ տանիդ զմեզ ի բարութիւնս յաւիտենականս յերկնաւորսն / aԱԲԴՋt յերկնաւորս / a չիք յաւիտենականսն
10 b որում յանդիման
10 a կալոց եմք, փխ. լինելոց եմք
10 a միածնի
11 ԱՋ կացցեմք
11 abd ի կողմն / t ի կողմ / Դ ի կողմանդ / ԱԲՋ ի կողմանդ
11 b յաջակողմանն / ԱԲԴՋ աջոյ, փխ. աջակողմանն
12 bd լուսոյդ
12 b բնակութենէ / ԱԲԴՋ ի բնակութենէդ
13 b զամենայն սիրտս
13 abd առնու զգործս
14 a ի ժողովրդենէդ / d ի ժողովրդէդ
14 Դ և խաշն / a և ի խաշանէ / b և ի խաշին
15 bՋ ի յարկս քո
16 ԱԲԴՋ և, փխ. զի (ելցուք)
16 b ի մարմնոցս և խառնեսցուք ի գունտ / ad ի գունդս
16 ab որդւոյ
18 d և թէ, փխ. և եթ
19 ԱԲԴՋ եթէ եկեսցեն / միւսները չիք եթէ
19 b անուանդ
19 ad զի պատրաստ եմք
20 ԱԲԴՋ զմեզ, և դու տէր ինքնին վըկայես / abd տէր ինքնին / t ինքնին, տէր

վարուց երկրաւորաց կենացս ես ինչ ոչ ցանկացայ ի մանկութենէ իմմէ, վասն զի նայեցայ և հաստատեցի բանի քում զոր ասացեր, թէ «Վայ իցէ ձեզ, յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ մարդիկ». այլ «Երանի է ձեզ, յորժամ նախատիցեն զձեզ և հալածիցեն, և ասիցեն զամենայն բան չար սուտ զձէնջ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք»։

196 «Արդարև իսկ, Տէր, ցնծացաք և ուրախ եղաք ընդ այս պատահումն որ եհաս մեզ, մարմնչել սիրով քով. զի յաղթեաց յաղթող զօրութիւնդ քո, և ետ մեզ յաղթել։ Արդ ուրախ եղաք ընդ այս փոխանակ աւուրցս, որ խոնարհ արարին զմեզ, և ամացս, յորս տեսաք զչարչարանս։ Հայեաց, Տէր, ի ժառանգութիւն քո և ի գործս ձեռաց քոց, և առաջնորդեա մեզ ի վերին քաղաքդ քո Երուսաղէմ որ ի բարձունս է, ուր ժողովեսցես զամենայն արդարս, զսուրբս և զսիրելիս անուան քոյ. եղիցի լոյս տեսան Աստուծոյ ի վերայ մեր»։

197 ԺԸ. Եւ մինչդեռ երանելին սուրբն Հռիփսիմէ խօսէր զայս ամենայն՝ անդէն ի նմին գիշերի եկին հասին վաղվաղակի ի տեղի անդր իշխանք թագաւորին, և դահճապետն դահճօքն համօրէն ընդ նոսա, և ջահք լուցեալք առաջի նոցա։ Եւ մատեան փաղփաղակի, կապեցին զնա ձեռս յետս, և խնդրէին զի հատցեն զլեզուն։ Իսկ նա ինքնին կամօք բացեալ զբերանն՝ հանեալ մատուցանէր զլեզուն։

3 Ղուկ. Զ, 26. / 5 Մատթ. Ե, 11—12. / 6—13 Հմմտ. Սաղմ. ՂԹ, 15—16.

1 b երկրաւորաց / ad կենաց
1 b ես ոչ ինչ ցանկացայ
1 d իմէ
2 d բանին / b բանիդ
2 abԱԲԳՋ քում / dt քո
2 abd եթէ
2 bԱԲԳՋ վայ է ձեզ
3 bՋ ասասցեն
4 Գ նախատեսցեն / abd յորժամ հալածիցեն զձեզ և նախատիցեն [b զձեզ] և ասիցեն [ասասցեն] / ԱԲԳՋt հալածեսցեն
5 ad զձէնջ սուտ
6 Գ չիք արդարև—եղաք
6 abd արդարև [b իսկ] ցնծացաք տէր և / ԱԲՋ չիք իսկ տէր
6 b եղեաք
6 Գ ընդ այսմ / ad ընդ այսպիսի
7 ad չիք մեզ
7 Գ չիք մարմնչել
7 a քո
7 b ի վերայ սիրոյդ քո, զի
8 ad զաւրութիւն
8 b եղեաք
9 adԱԲԳՋ աւուրցս / bt աւուրցն
9 a արարեր
9 abdԲԳ ամացս / ԱՋ ամաց / t ամացն
9 abd որ տեսաք
9 t զչարչարանան
10 ad հայեա
10 ԲԳ ի ժառանգութիւնս
10 d չիք և (առաջնորդեա)
11 abdԱԲՋ ի վերին քաղաքդ [d քաղաքս] քո / t ի վերինդ քո. չիք քաղաքդ
11 Գ չիք մեզ— երուսաղէմ որ
11 b միայն ի բարձունս է / միւսներ ի բարձունս, ուր
12 aԱԲԳՋ ժողովեսցես
12 a սուրբս սիրելիս / d սուրբ սիրելիս քո / b և զսուրբ սիրելիս քո, և եղիցի
12 Ջ անուանց
13 d աստուծոյ մերոյ
14 ad չիք և / ԱԲԳՋ չիք սուրբն
15 ad հասին ի տեղի անդր վաղվաղակի
16 ԱԳՋ դահճօք
16 ԱԲԳՋ չիք ընդ նոսա
17 ԱԲԳՋ և մատուցեալք կապեցին զնա
18 adԱԲԳՋb ձեռս յետս / միայն t ձեռս յետոյ
18 ԱԲԳՋ և խնդրէին հատանել
18 ab զլեզու նոցա
18 ԱԲԳՋ կամօք ինքնին բացեալ զբերանն ինքնին հանեալ / a ինքնին / b ինքն / dt ինքնիք
18 abd կամաւ / t կամօքն

198 Եւ անդէն զհանդերձեալն պատատառուն որ զնովաւ էր՝ ի բաց գերծուին ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս ի գետինն, երկուս ոտիցն և երկուս ձեռացն՝ և պրկեցին զնա. և մատուցին զկանթեղունսն ցմեծ ժամս. այրէին և խորովէին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն։ Եւ քարինս վարեցին ընդ գոգս նորա և ի վայր վայթեցին զաղիս նորա. և մինչդեռ կայր կենդանի՝ փորեցին զաչս երանելւոյն։ Ապա անդամ անդամ յօշէին զնա և ասէին, եթէ «Ամենեքեան որ իշխեսցեն անդոսնել և անարգել զհրամանս թագաւորաց՝ ըստ դմին օրինակի կորիցեն»։

199 Իսկ էին և այլ սուրբք, արք և կանայք, որ ընդ նոսա եկեալ էին, աւելի քան զեօթանասուն մարդ. այլ որ ի ժամուն անդ հասին ի տեղին յայն ի նոցանէն, որ խնդրէին ամփոփել և թաղել զմարմինս նոցա, յորոց վերայ սուր եդեալ կոտորեցին իբրև երեսուն և երկու ոգիս։

200 Որոց ասացեալ և նոցա զայս. «Սիրեցաք զքեզ, Տէր, զի լուիցես զձայն աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զունկն քո բարերար, և մեք կարդացաք առ քեզ։ Քեզ փառք, որ ոչ զրկեցեր զմեզ անարժանութեանս ի քոց բարեացդ, մարդասէր. որ պահեցեր զմեզ իբրև զբիբ ական, և ի հովանի թևոց քոց ապրեցաք յանօրէնութեանցս բազմութենէ.

13—17 Հմմտ. Սաղմ. ԾԺԴ, 1.

1 a պատատառուն / b պատատաւառուն
1 b որ զնովաւ / ԱԲԳՋ որ էր զնովաւ
2 a գերծուցին / b գերծուին, ուղղուած գերծուցին
2 at ի գետինն / bd ի գետնին / ԱԲԳՋ ի գետնի
3 ԱԲԳՋ երկու ձեռացն և երկու ոտիցն / t չիք և (երկուս)
3 ad և պրկեին զնայ և մատուցանեին ի նայ [d ի սայ] զկանթեղսն, ցմեծ ժամ [d ժամս], այրեցին և խորովեցին զնա հրով [d զմարմինս նորա հրով] կանթեղացն / b և պրկեցին զնա ի չորս ցիցսն. և մատուցին ի նա կանթեղս հրոյ և ցմեծ ժամս այրեցին և խորովեցին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն / ԱԲԳՋ կանթեղս… այրեցին և խորովեցին
5 abd գոգ / ԱԲԳՋ գոգս / t գոգն
5 adՋ զաղիս / միւսն. զաղիսն
5 b վայրեցին, փխ. վայթեցին
6 bԱԲԳՋt մինչդեռ ես
6 Ա կայր կենդանի. աւելացրած յետոյ էր
6 ԱԲԳՋ զաչս նորա. ապա / b և ապա
7 abdԱԲԳՋ յաւշեցին / t յօշէին
7 ad թե / ԱԲԳՋ թէ
7 abd անկանել (յաճ.)
8 ԱԲԳՋ զհրաման
8 ad միայն ըստ դմին / Գ ընդ նմին / միւսներն ըստ նմին
9 ԱԲԳՋ չիք իսկ
9 d այլք / ԱԲԳՋ այլ բազում արք
9 ad որք
10 ԱՋ զեւթան[աս]ունս
10 ԱԲԳՋ այլ ի ժամու / ad ի ժամուն հասին / bt ի ժամանակի
11 ԱԲԳՋ չիք ի նոցանէն / abd ի նոցանէ
11 Գ զմարմինս նոցա թաղել
11 a չիք և թաղել
12 ad նորա
12 ad սուր ի վերա
12 t կոտորեցին զնոսա / abdԱԲԳՋ չիք զնոսա
12 ԱՋ չիք և (երկու)
12 ԲԳՋ * գր. / ad և երկուք / b և երկուս
12 ab չիք ոգիս
13 ad չիք զքեզ տէր
13 d լուիցեն
14 aԱԲԳՋ ձայնի
14 b խոնարհեցո / b զի և մեք
15 ad կարդացաք
15 b առ քեզ, զքեզ փառաւորել որ ոչ / ԱԲԳՋ զքեզ տէր փառաւորեմք որ /
15 b զանարժանութիւնս ի քոց բարեաց
16 a ի քոց / d և մարդասէր
16 bԳ որպէս բիբ
17 ԱԲԳՋ և ընդ հովանեաւ / a ի հովանիս / d և հովանիս
17 b չիք քոց
17 ԱՋ յանօրինացս / ad ի բազմութենէ անաւրէնութեանց

և աչս մեռանիմք վասն փառաւորեալ անուանդ քոյ։ Եւ զայս միաբան ասացեալ՝ առ հասարակ սպանեցան։

201 Եւ մի ոմն որ անդէն ի ներքս սպանիւն ի հնձանին անդ, որ էին վանք նոցա. որ այսպէս ասէր ի ժամ հրաժարելոյն իւրոյ. «Գոհանամ զքէն, Տէր բարերար, զի և զիս ոչ զրկեցեր. զի ես հիւանդ էի, և ոչ կարացի ընթանալ և զհետ ընկերացն ժամանել. սակայն դու, Տէր մարդասէր և քաղցր, ընկալ և խառնեա և զիմ ոգիս ի գունդ քոյ սուրբ վկայիցն, ընկերացն իմոց և քերցն, առ քո աղախինն և մայրն մեր և գլուխ Գայիանէ, և զքեզ օրհնիչ և որդեակ մեր Հռիփսիմէ»։ Եւ սա այսու օրինակաւ խօսեալ՝ փոխեցաւ։ Եւ քարշեալ ի բաց ընկեցին զմարմինս նոցա՝ առ ի կեր լինել շանց քաղաքին և գազանաց երկրի և թռչնոց երկնից։

202 ԺԹ. Իսկ թագաւորին թողեալ զիւր ամօթն կորանաց, որ պարտ էր նմա ամաչել, որ այնչափ անուանի եղեալ՝ քաջութեամբ առաւելոյր ի մարտս պատերազմացն. նա և յՈղիմպիադայն Յունաց հսկայազօր երեւեալ, բազում գործս արութեան և անդ ցուցեալ, և ոչ սակաւ մղեալ պատերազմունս յայնկոյս Եփրատ գետոյ ի կողմանս Տաճկաց. ուր և կարեվէր խոցեալ՝ ելանէր երիվարաւն ի պատերազմէն,

1 Ա անուան
1 ԱԲԴՋ ասացեալ միաբան
3 ԱԲԴՋ սպանիւն [Ա սանիւն] ի ներքս
3 Դ հնձանի (չիք ի) / a յընծանի / d հնծանի (յաճ.) (չիք ի) / b ի հնծան
4 abdԱԲԴՋ վանք / t վանքն
4 ԱԲԴՋ հրաժարման
4 ԲԴՋ իւրոյ թէ / b իւրոյ եթէ
5 abdԱՋ տէր բարերար / ԲԴt չիք տէր
5 ԱԲԴՋ զի և ես
5 ad չիք և (ոչ կարացի)
6 ԱԲԴՋ և զհետ / abdt չիք և
6 a սակայն և դու
6 abd չիք տէր
7 abdԱԲԴՋ և քաղցր / t չիք և (քաղցր)
7 ad չիք և (զիմ)
7 d զմիմ
7 ԲԴ ի գունդ սրբոց վկայիցն քոց քերցն [Դ քուերցն] իմոց և ընկերաց, առ քո / bd ի գունդս սուրբ վկայիցն [b վկայից քոց] / a ի գունդս սրբոց / Ա ի գունդ սրբոց
8 ԱՋ չիք ընկերացն—գայիանէ
8 b քերց, և առ քո
9 b գայիանէ և գլուխն և զքեզ / Դ գլուխն / abd չիք և գլուխ
9 ԱԲԴՋ և քեզ [Բ զքեզ] օրհնիչ [Դ օրհնիչն] և որդեակն / abd օրհնիչն և որդեակն / Ա քեզ օրհնիչ—Հռիփսիմէ բառերը ունի ստորին լուսանցքում նոյն գրչից աւելացրած՝ մանրատառ։
9 ԱԲԴՋ այսու / t այս / a և սա այսպէս / d այս աւրինակ / b զայս աւրինակ
10 abԱԲԴ խօսեցեալ / Ջ խօսեալ
10 ԱՋ վերեւում (Տ. Տ) բաց թողած տողերն ունեն այսպէս. փոխեցաւ քոյ և քերցն իմոց և ընկերաց առ քո աղախինն և մայրն մեր և գլուխ գայիանէ
10 ԱԲԴՋ չիք ի բաց
10 b զմարմին
11 a առ ի կերակուր
13 b թագաւորին / միւսները թագաւորն
13 bԱԲԴՋ ամաւթ կորանացն
13 b որ պարտ էր նմա ամաչել, որ / միւսները չիք ամաչել / ԱԲԴՋ չիք նմա
14 abdԱԲԴՋ քաջութեամբ / t քաջութեամբք
15 b նաև զողոմպիադն / a յողոմբիադն / d յողոմպիադն / ԱԲԴՋ յողոմպիադն / h յոլ՚ոմպիադն / t յող՚իմպիանդն
16 bd սկայազաւր / a սկաայզաւր
16 abdԱԲԴՋ և բազում
16 b չիք և (ոչ)
17 ԱԲԴՋ պատերազմունս մղեալ
17 b և ի կողմանս
18 adԱԲԴՋ չիք և
18 ԱԲԴՋ կարէվէր
18 ab երիվարն
18 b ի ճակատուէն, փխ. ի պատերազմէն

իսկ նորա առեալ զերիվարն, և զասպազէն նորին և զիւր զանազէնն առեալ կապեալ ի թիկունս՝ ի վերայ մկանանցն ի լիւղ անցանէր ընդ գետն Եփրատ. արդ՝ որ այնչափ հզօր զօրաւորն էր և բուռն ոսկերօք՝ յաղջկանէ միոջէ յաղթահարեալ լինէր կամօքն Աստուծոյ։ Եւ զայն ոչ էր եղեալ ի մահ զամօթն նախատանացն, այլ ի տեսիլ սիրոյ նորա ջեռեալ՝ տրտմեալ ընդ մահ աղջկանն, տխրացեալ սգայր։

203 «Տեսէք, ասէ, զկախարդասար աղանդ ազգիդ քրիստոնէից. զիարդ կորուսանեն զանձինս բազումս մարդկան, հանեալ յաստուածոցն պաշտամանէ. յերկրաւոր վայելից կենացս խափանեն, և ի մահուանէ ոչ դողան. մանաւանդ վասն սքանչելոյն Հռիփսիմեայ, որոյ ոչ գոյր համեմատ յերկրի ի ծնունդս կանանց։ Վասն զի սիրտ հատեալ զհետ անհնարին և անմոռաց՝ ի մտացս չանկանի, մինչ կենդանի եմ ես, Տրդատ արքայ։ Զի զՅունաց աշխարհն և զՀռոմոց քաջ գիտեմ, և զմեր Պարթևաց կողմանսն, վասն զի բնութիւն իսկ է մեր, և զԱսորեստան և զՏաճկաստան և զԱտրպատական։ Եւ զի՞ մի ըստ միոջէ թուեմ. զի բազում տեղիք այն են, որ իմ խաղաղութեամբ է հասեալ, և բազումք

1 ad իսկ նա
1 bԱԲՋt զասպազէնն / d զասպազէն / Դ զասպարազէնն / a և զսպառազէնն և զիւր սանազէնն / ԱԲԴՋ չիք նորին և զիւր զասնազէնն
2 ԱԲԴՋ կապէր ի թիկունս իւր և մկանանցն / abd ի վերա մկանանցն [b մկանանց] ի թիկունս [b ի թիկունսն, d ի թիկունսն]
2 ԱԲԴՋt ի լիւղ / a ի լող / b և ի լող / d ի լոյղ
2 b անցուցանէր
3 Ա Եփրատ
3 ԱԲԴՋ զօրութեամբ էր և բուռն ոսկերօք, յաղջկանէ / abd զաւրաւորն էր [b և] բուռն ոսկերաւքն [b ոսկերաւք], յաղջկանէ / t զօրաւոր բուռն ոսկերօքն էր և
4 d միոջն
4 ab կամաւք և զաւրութեամբն քրիստոսի [b աստուծոյ]։ Եւ զայն ոչ եղեալ էր [b չիք էր] ի մահ զամաւթ / d եղեալ էր ի մահ զամաւթ / ԱԲԴՋ չիք էր (եղեալ)
5 Ջ նախարարացն, փխ. նախատանացն
5 ԱԲԴՋ զեղոյ (փխ. սիրոյ) նորա ջեռեալ տրտմեալ [Դ տխրեալ] էր / b չիք նորա / a սիրոյ ջեռեալ ընդ / d սիրոյն ջեռեալ էր տրտմեալ
6 ԱԲԴՋ և տխրեալ [Դ տրտմեալ] սգայր / abd սգայր / b տխրեալ / միայն t սգանայր
7 a ազգի / b քրիստոնէէից
8 bԱԲԴՋ բազում / ad բազմաց. չիք մարդկան
8 d յաստուածոցն
9 bԱԲԴՋ և յերկրաւոր
9 ԱԲԴՋv կենացս վայելչութենէ / ad չիք կենացս
9 a և մահուանէ
10 bdԱԲԴՋ որոյ ոչ / at որ ոչ
11 a կանաց
11 ԱԲԴՋ վասն որոյ սիրտ հատեալ անմոռաց ի մտաց / a զհետ անհնարին և անմոռաց ի մտաց ոչ անկանի / b ի մտէ ոչ անկանի / d ի մտաց քոց ոչ անկանի / t զհետ՝ անմոռաց ի մտացս չանկանի
12 b միայն մինչ / adt մինչև / ԱԲԴՋ որչափ, փխ. մինչ
12 ԱԲԴ կենդան
13 b ասէ. զի
13 ԱԲԴՋ աշխարհ (գաղափարագիր)
13 Ջ զհռոմոց / a զհռոմաեցւոցն / b զհռովմայեցւոց
14 adԱԲԴՋ կողմանս / b կողմանսս
14 t բնութեամբ / abdh բնութիւն [a ուղղուած ենր գրչով բնակութիւն] / ԱԲԴՋ բնակութիւն իսկ մեր
15 h չիք և զտաճկաստան և զատրպատական
15 ԱՋt չիք և (զատրպատական)
16 abdԱԲ է հասեալ / Դt հասեալ է / Ջ չիք հասեալ
16 Ջ բազում
16 abd և [b և է որ] բազում մարտիւ

այն են, որ մարտիւ պատերազմաւ աւարի առաքատակեալ։ Ոչ ուրեք տեսեալ է նման նմանութիւն այսր գեղոյ, զոր էր կորուսեալ այս կախարդացն. զի այսպէս զօրացան կախարդինքն, մինչև բնաձ յաղթեցին»։

204 Իսկ ի վաղիւ անդր մատուցեալ՝ տանայր հրաման դահճապետն վասն սրբոյն Գայիանեայ սպանմանն։ Իսկ նա իբրև լուաւ՝ առ սէրն յեղեալ գեղեալ յիմարեալ աղչեալ և ոչ յիշեալ վասն մահուան սրբոյն Հռիփսիմեայ՝ համարեցաւ եթէ կենդանի իցէ։ Մեծ աւագութեամբ, բարձի և պատուոյ պարգևս խոստանայր՝ եթէ յանկարծ ոք հնարեսցէ պատրել հաճել զմիտս աղջկանն՝ գալ առ նա։ Իսկ նա ասէ, թէ «Այնպէս կորիցեն ամենայն թշնամիք քո, արքայ, և որ զաստուածն անարգենն և զհրամանս ձեր թագաւորաց. այլ կայ կախարդն այն, որ ապականեալ կորոյս զչքնաղագեղն, և երկու ևս ընկերք նորուն»։

205 Իբրև լուաւ, թէ մեռաւ սուրբն Հռիփսիմէ՝ դարձեալ ի նոյն տրտմութիւն ընկլաւ, և իջեալ նստէր ի վերայ գետնոյ, և լայր և ի սուգ մտանէր։ Դարձեալ հրաման տայր վասն սրբոյն Գայիանեայ, թէ նախ զլեզուն ընդ ծոծորակն հանել, և ապա սպանանել. վասն զի

1 Դ մարտիւ և
1 Ե և աւարի
1 ԲԴ ոչ երբեք տեսեալ / ad ոչ ուրուք տեսեալ նման
2 ԱՁ չիք է նման
2 abd նմանութեան
2 ad այս գեղոյ, զոր կախարդացն էր կորուսեալ այնչափ զաւրացան կախարդինքն / ԱԲԴՁ այսմ [Դ այսր] գեղոյ զոր կորուսեալ էր
2 b չիք այս (կախարդացն)
3 ԱԲԴ կախարդաց
3 ԱԲԴՁ զի և այնչափ զաւրացան կախարդութիւնքն / Ե զի այնչափ զաւրացան կախարդքն / t կախարդքն / h կախարդինքն մինչև բնաձ յաղթեցին։ Վերջ:
4 h թղ. 512ա սկսւում է «Վկայաբանութիւն սրբոյն գայիանեայ յազաթանգեղեա պատմութենէ»
4 abdh արդ, փխ. իսկ
4 ԱԲԴՁ դահճապետն հրաման տանայր / ad դահճապետն տանայր հրաման
5 b սպանմանն
5 Դ չիք սէրն
6 Ե եղեալ, ԱԲՁ յեռեալ, փխ. յեղեալ
6 abd աղչեալ համարեալ և ոչ յիշեալ վասն մահուան [b չիք մահուան] սրբոյն / ԱԲԴՁt ափչեալ / ԵԱԲԴՁt չիք մահուան
7 abd թէ
7 b ասէ մեծ
8 Ա յանկարծ
8 d հնարեսցէ ոք / b չիք ոք
8 ԱԲԴՁ հնարիցէ պատրել [Դ պատրանել] զմիտս / b պատրանել
9 abd զալ նմա առ նայ / h զալ ի կամս նորա. իսկ
9 a ասէր
9 ԱԲՁ եթէ / Դ չիք թէ
10 abd որք [b որ] զաստուածն անարգեն [d անկուանեն] / ԱԲՁ անարգեն / h անգոսնեն, փխ. անարգենն
10 ԵԲ զհրամանն
10 Դ չիք և զհրամանս ձեր թագաւորաց
11 abd այլ այն կախարդն կայ, որ / ԱԲԴՁ այլ կախարդն [Ա կախարդսն] այն կենդանի [Բ կենդան] է և երկու ևս ընկերք նորա որ կորոյս զչքնաղագեղն. իբրև լուաւ
12 b երկուս / ad նորին
13 abd և իբրև
13 ԱԲԴՁ թագաւորն թէ մեռաւ սուրբ [ԲԴ սուրբն] / b մեռաւն
14 ԱՁt տրտմութիւն ընկլալաւ / ԲԴ տրտմութիւն կալաւ / b զտրտմութիւն ընկալաւ / ad ի նոյն տրտմութիւն ընկլաւ և իջեալ [d ընկալաւ իջեալ] / ԵԱԲԴՁt չիք ի նոյն
14 b չիք և (ի սուգ)
15 b դարձեալ և
15 ԱԲԴՁ ապա հրաման տայր վասն սրբոյն գայիանեայ սպանմանն նախ
16 ԱՁt ծոծորակն / Դ ծործորակս / Բ ծործորակն / v ծոծրակս / ab ծործորակն / d ծոծորակն

իշխեաց մեասակար խրատուն իւրով կորուսանել զայնպիսին, որ զդիցն գեղեցկութիւն ունէր ի մէջ մարդկան։ Իսկ զորին խրատ անշնորհ առնել զգլխն իշխեաց, որոց նմայն զայն շնորհեալ էր գեղեցկութիւն. վասն այնորիկ զնա կոտտամահ սպանցեն։

206 Արդ՝ ելեալ դահճապետն պարծելով՝ չարամահ առնել զնա, և ետ հանել զնոսա շղթայիւք ի քաղաքէն ընդ դուռն հարաւոյ, ընդ կողմն պողոտային որ հանէր ի Մեծամօրի կամուրջն, ի տեղին յայն, ուր սովոր էին սպանանել զամենայն մահապարտս, ի ճախճախուտ տեղի մի, մօտ ի պարկէն փոսին որ շուրջ գայր զքաղաքաւն։ Եւ վարեցին չորս չորս ցիցս միում միում ի նոցանէն։

207 Եւ մինչդեռ կազմէին զայն՝ սկսաւ ասել սուրբն Գայիանէ ընկերօքն հանդերձ այսպէս. «Գոհանամք զքէն, Տէր, որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վասն մեծի անուանդ քոյ, և յարգեցեր զհոգեղէն բնութիւնս մեր, զի լիցուք արժանի աստուածութեանդ քում. և հաղորդեցեր զիս մահուան սրբոց քոց վկայիցն, Հռիփսիմեայ և ընկերացն։ Եւ արդ՝ փութամ և անձկացեալ եմ հասանել նոցա որ զքեզն սիրեցին, և ուրախ եմ, զի ժամանեցից զկնի դստերն իմոյ և որդեկին իմոյ Հռիփսիմեայ և քերցն իմոց և ընկերացն։ Արդ՝ յիշեա զմեզ, Տէր, որ «վասն անուան քոյ մեռանիմք զօրհանապազ. համարեցաք իբրև զոչխար ի սպանումն». «արի և մի մերժեր զմեզ վասն անուանդ քոյ». և դու տուր մեզ զյաղթութիւնդ քո, և չարն գործա՛կցօքն հանդերձ նկուն լիցի յահէ փառաց քոց»։

19 Հմմտ. Ես. ԾԳ, 7. / 20 Հմմտ. Սաղմ. ԽԳ, 23.

1 ԵԱԲԴՁ կորուսանել / adt կորոյս
1 ԱՁ դիցն
2 a զգեղեցկութիւն / b գեղեցկութիւնն
2 dԱՁ խրատ / Ե խրատն
3 adԱԲՁ առնել / ԵԴt արարեալ
3 ԱԲԴՁ որոյ
3 ԲԴ նմա / abd նմայ [d նմայն] զայն էր շնորհեալ զգեղեցկութիւն [b զգեղեցկութիւնն, d գեղեցկութիւն]
5 ԱՁ և, փխ. արդ
6 a դուռնն
7 a պողոտային
7 b ի մեծամաւրին... ի տեղի
8 a մահապարտսն, ի ճախճախուտ / b մահապարտսն ի տեղի մի ճաղճախուտ մաւտ ի պարկէն [կ յուսանցքում, նույն ձեռքով] / dԱԲԴՁt ի ճաղճախուտ
9 d որ * շուր կայր
9 ԱԲԴՁ վարեցին դ. ցիցս
10 abd ի նոցանէ
11 abdԱԲԴՁ կազմէին զայն / t չիք զայն
12 ad չիք այսպէս
12 ad արժանիս
13 ԱԲԴՁ անուան քո մեծի / a չիք մեծի
14 ad և հաղորդեցեր զմեզ մահուն սրբոցն քոց վկաից / b մահու / ԱԲԴՁ զիս մասին սրբոց / ԲԴ չիք վկայիցն
15 Ձ և ընկեացն
16 ad փութամք
16 ԱՁ անձկացեալ
16 ad եմք / b որք
16 Դ սիրեցին զքեզ
16 ad ուրախ եմք զի և մեք ժամանեսցուք / ԵԱԲԴՁ զի և ես
17 d զկար, փխ. զկնի
17 abԱԲԴՁ և որդեկին (չիք իմոյ)
18 Գ քուերցն
18 ԱԲԴՁ ընգերաց / abd ընկերաց
18 abd չիք անուան
19 ԱՁ մեռանիմ
19 ab որպէս, փխ. իբրև
19 d զոչխարս / b ոչխար
20 ԱԲԴ զմեզ իսպառ
20 d անուան
21 adԱԲԴ զյաղթութիւն
21 b գործակցաւք իւրովք / ԱԲԴ գործակցօքն իւրովք
21 abd չիք յահէ փառաց քոց

208 Եւ յետ այսորիկ մատեան և պատառեցին զհանդերձս նոցա յանդամոց նոցա, և պրկեցին զնոսա մի մի ի չորս չորս ցիցս: Եւ ծակեցին զմորթսն ի պճղունս նոցա և եդին փողս և փչելով այնպէս կենդանւոյն մորթեցին զսուրբսն երեսին, ի ներքուստ ի վեր մինչև ի ստինսն, և ծակեալ զծործորակսն՝ և զլեզուսն ընդ այն հանէին: Եւ վարեցին եւ քարինս ընդ գոգս նոցա, և ցրուեալ զաղխս նոցա յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա. և քանզի դեռ ևս կային կենդանիք՝ և ապա քարձին զգլուխս նոցա սրով:

209 Արդ՝ որք միանգամ եկեալ էին ընդ նոսա անուանս ի Հռոմայ աշխարհէն, որ միանգամ միաբանք եկին հասին յերկիր Հայաստան աշխարհիս՝ աւելի էին քան զեօթանասուն մարդ: Իսկ որ սպանան ընդ սուրբ տիկնայսն, ընդ Գայիանեայ և ընդ Հռիփսիմեայ, նոքիմբք հանդերձ որ թուեցան ի թիւ վկայելոցն՝ ընդ ամենայն սպանեալսն երեսուն և եօթն մարդ:

210 Արդ՝ ի քսան և ի վեց ամսոյն հոռի կատարեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ դասուն սրբով, երեսուն և երեք նահատակակից ընկերօքն հանդերձ. և ի քսան և եօթն ամսոյն հոռի՝ սուրբն Գայիանէ երկու իւրովք ընկերօքն, որք ընդ նմա պատերազմեալք պսակեցան և առին զպսակն յաղթութեան:

1 d այնորիկ
1 ԱԲԳԶ չիք մատեան և / abd չիք և
2 b յանդամոցն / adԱԲԳԶ յանդամոց նոցա / bt իւրեանց, փխ. նոցա
2 abdh ի չորս չորս / ԱԲԳԶt ի չորս
3 a զմորթն / d զմորթսն / ԱԲԳԶt զմորթս
3 b զմորթս պճղանց նոցա և այն այս փչելով կենդանոյն
3 adԱԲԳԶ և եղին / bt չիք և (եղին)
4 aԱԲԳԶ զերեսին
4 d ներքուստ (չիք ի) / ԱԶ մինչ
5 at զծածորակսն
5 Բ զլեզուն / Դ լեզուսն
5 d զլեզուսնսն.... և կենդանի է արդ և ոսկերոտին խոկ ուր իցեն: Պակաս 112, տ. 5—114 տ. 15): Լուսանցքում նոր ձեռքով. «պակաս է գրած»: Մտորին յուսանցքում նոյն նոր ձեռքով. «յետ կոյս հանին և քարինս ընդ գոգսն վարեցին և ի վայր հեղին զաղխսն և մինչ տակաւին կենդանի էին հատին զգլուխ նոցա սրով»: d-ի զաղափարից բուղը և ընկած եղել, որ d-ն չի նկատել, այլ լուսանցքում գրողը:
5 aԱԲԳԶ չիք եւ
6 a զոգքս / Դ ցրեցին
6 Դ չիք յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա
7 b կենդանիք
9 b որ միանգամ եկեալքն էին
9 ԱԲԳԶhe ի հռոմայեցւոց
9 a ի հռոմայեցւոց աշխարհէն միանգամ / b ի յունաց և ի հռոմայ, որք միանգամ միաբան հասին
10 ԱԲԳԶ չիք միաբանք / ab չիք եկին
11 bԱԲԳԶ աշխարհիս / dt աշխարհին
11 abԱԲԳԶ չիք էին
11 ԱԲԳԶ որք սպանան ընդ սուրբ կուսանսն ընդ [Դ չիք ընդ] գայիանեայ / a իսկ որք նահատակեալ կատարեցան ընդ սուրբ / b որք
12 ԱԲԳԶ նոքօք / a նոքիմբք
13 aԱԲԳԶ վկայեցելոցն
13 ԱԲԳԶ ընդ ամենեսեան
14 a մարդ, որք պսակեցան ի քրիստոս
15 b և վեց
15 աս^{2}ս^{3}ս^{4} ի սեպտեմբերի (փխ. ի քսան և ի վեց ամսոյն հոռի). յր ընկերաւքն: Վերջ:
16 ab դասուն սրբովք [b սրբովքն]
16 a երիւք
17 ԱԶ յեւթն
17 a և քսան և յեւթն / n որ աւր քսան և վեց էր հոռի ամսոյ: Վերջ:
17 a գայիանեայ
17 ԱԲԳԶ չիք իւրովք
18 abԱԲԳԶ որ... պատերազմեալ
18 abԱԲԳԶh զնշան (փխ. զպսակն) յաղթութեան [ԱԶ յաղթութիւն] և վերջ: «Կարգս և զմարթէսս յիշես

211 Ի. Արդ՝ աւուրս վեց ի խոր տխրութեան և յանհնարին սգաւորութեան կացեալ թագաւորն առ անձուկ սիրոյ գեղոյն Հռիփսիմեայ. ապա յետ այսորիկ ժամ առեալ որսոյ՝ ամենայն զօրաց ածել կուտել զպատրաստն, խուճապական սփռեալ, երագաց առեալ, թակարդ ձգեալ, կամեցեալ որս առնել, երթեալ ի դաշտն Փառականն Շեմակաց:

212 Այն ինչ ի կառս ելեալ կամէր թագաւորն ըստ քաղաքն ելանել՝ անդէն վաղվաղակի պատուհաս ի Տեառնէ ի վերայ հասանէր. և հարեալ զթագաւորն այսոյն պղծութեան՝ ի կառացն ի վայր կործանէր: Եւ անդէն մոլեգնել սկսաւ, և իւրովի ուտել զիւր մարմինն. նա և ըստ նմանութեանն Նաբուգոդոնոսորայ արքային Բաբելացւոց, ելեալ ըստ մարդկային բնութիւնս արտաքս՝ ի նմանութիւն վայրենի խոզաց, իբրև զնոսա ընդ նոսա ի մէջ նոցա երթեալ բնակէր: Եւ այնուհետև մտեալ յեղէգն, խոտաճարակ լեալ անհնարին անզգայութեամբ, մերկ զանձն ընդ դաշտսն կոծելով: Զի թէպէտ կամեցան արգելուլ անդէն ի քաղաքին՝ ոչ կարացին. մի՝ վասն բնական ուժոյն, և մի՝ վասն զի էր և ոյժն դիւաց որ ի նմայն հարեալ էին:

213 Նա և ամենայն մարդիկն որ ի քաղաքին էին՝ նոյն օրինակ դիւաբախք մոլեգնէին. և անհնարին կործանումն ի վերայ աշխարհին

1 Արդ-ով սկսւում են si վերնագիր. s sksr Զ. «Նորին ի նոյն գրոց եւն ի վերայ Տն և վասն լուսաւոր քարոզութեան նորա» / l, բղ. 250բ. «Նորին սրբոյն Գրիգորի եւն ի վերայ Տն»
1 b ի խորս... և անհնարին
2 bԱԲԳԶ եղեալ, փխ. կացեալ
2 bԱԶ առ անձուկ
2 abԱԲԳԶ չիք սիրոյ
3 ab և ապայ
3 abԱԲԳԶ զաւրացն [b զաւրաց] ածեալ [a ածել] կուտեալ
4 a զխոճապականն / b չիք խուճապական
4 s արագաց
4 a չիք թակարդ ձգեալ
5 Ա—էս^{2}ս^{3}ս^{4}ս^{5}tko փառականն շեմակաց / a փառական Նշամակաց, ուղղուած փառականն շամակաց / ես^{1} Նշամակաց / bոս^{5} Նըշեմակաց: Հմմտ. Սեբեոս Ա. գլ. եր. 7 (հրատ. Պատկ.) «և Փառականն դաշտ որսոց և արշաւանաց նոցին»:
6 b ի կառսն
6 abԱԲԳԶs թագաւորն [ԱԲԳԶ և] կամէր
6 a զքաղաքն, փխ. ըստ քաղաքն
7 b և անդէն
7 ԱԶ ի տեառնէ պատուհաս / b պատուհասն
8 ԱԶ չիք ի կառացն
9 b չիք և (իւրովի)
9 a ուտէր զիւր մարմինսն / ԱԶ մարմին
10 bԱԲԳԶ նմանութեան
10 a նաբուքոդոնոսորա արքաի / b նաբուքոդոնոսորայ
11 Դ մարդկան
11 միայն b բնութիւնս արտաքոյ / ԱԲԳԶ բնութիւն / a ելեալ արտաքս ըստ մարդկային բնութեանս / t բնութեան / dԱԲԳԶ արտաքս
11 b չիք վայրենի
12 ԱԶ բնակէր: Նոր գլուխ. Յշակըն. Ա «Զքաջ հռետոր... զներբողս բարունպետն որ բազում ջանիւ եա զծագրել զաս...» / Զ Դծագրեցաւ ակաթանգեղոս ի տէր յոհաննէսի զաղպինյիէ ի վայելումն անձին իւրոյ ՌՃԾԴ թուին» / Այստեղից սկսած բաց են թողնում Զ-ի համեմատութիւնը: Տես Յառաջաբան:
13 Ա անզգայութեամբ / t անզգայութեամբ / Դ անզգամութեամբ / a անզգամութեամբ / n անզգայութեամբ խոզանման զանձն
14 a ընդ դաշտս / b ընդ դաշտն
14 atԱԲ զի թէպէտ և
14 ԱԲ անդէն արգելուլ ի քաղաքին / Դ չիք անդէն
16 bԱԲ այժ դիւացն որ ի նմայն էին հարեալ / a ուժ դիւացն ի նմա հարեալ / Դ ի նմա
18 bԱ դիւարախ
18 Ա * աշխահին

հատանէր։ Եւ ամենայն բնտանիք թագաւորին, ծառայք և սպասաւորք առ հասարակ, հարուածովք հարեալք լինէին. և անհնարին սուգ վասն հարուածոցն լինէր։

214 Յայնմ ժամանակի տեսիլ երևեալ յԱստուծոյ ի վերայ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ։ Արդ՝ եկեալ խօսէր ընդ մարդկանն, պատմէր զտեսիլն և ասէր. «Տեսիլ երևեցաւ ինձ յայսմ գիշերի. այր մի ի նմանութիւն լուսոյ եկեալ՝ պատմեաց ինձ, եթէ «Ոչ այլ ինչ գոյ բժշկութիւն հարուածոցդ, որ եկին հասին ի վերայ ձեր՝ եթէ ոչ յղեսջիք դուք ի քաղաքն յԱրտաշատ, ածել անտի զկապեալն Գրիգորիոս. նա եկեալ ուսուցէ ձեզ դեղ ցաւոցդ բժշկութեանն»։

215 Արդ՝ իբրև լուան մարդիկն՝ սկսան ծիծաղել զբանիւքն զոր ասաց. սկսան խօսել ընդ նմա և ասեն. «Եւ դու ուրեմն մոլեգնեցար. դև ուրեմն հարաւ ի քեզ։ Զիարդ է, զի այս հնգետասան ամ է, զի ընկեցին զնա յանհնարին խոր վիրապն, և դու ասես եթէ կենդանի է. արդ և ոսկերոտին իսկ ուր իցեն. զի նոյն օրին, իբրև իջուցին զնա անդր՝ յօձիցն իսկ տեսլենէն նոյնժամայն սատակեալ իցէ»։

216 Իսկ կրկնեաց դարձեալ եւ կնոջն զնոյն տեսիլ, և հնգկնեաց սպառնալեօք, զի եթէ ոչ պատմեսցէ սաստիկ սաստիկ՝ մեծամեծ տանջանս ընկալցի, և հարուածք մարդկան և թագաւորին եւս քան զեւս սաստկասցի

1 Ե ծառայքն
2 ԱԲ հարեալ / a հարեալք լինէին հարուածովք / b հարեալք հարուածովք լինէին
2 ԱԲԴ սուգ և տրտմութիւն [Ա տրրտմութիւն]
4 β վերսկսւում է յայնմ ժամանակի բառերով
4 b վերսկսւում է թղ. 517ա «Սրբոյն գրիգորի հայաստանեաց լուսաւորչին ելն ի վիրապէն»
4 βabԱԲԴ տեսիլ երևեալ յաստուծոյ [Ա աստուծոյ] / t տեսիլ աստուծոյ երևեալ
4 βa չիք ի վերայ
5 ԱԲԴ որում
5 βԱԲ խաւսել / a խաւսեալ
5 βabs ընդ մարդկանն / ԱԲԴt ընդ մարդիկն
6 βa տեսիլ պատմէր / b զտեսիլն պատմէր / ԱԲԴt պատմէր տեսիլ
6 βab և ասէ
7 a ի նմանութեան / ԱԲԴ ի կերպարանս, փխ. ի նմանութիւն
7 βa թէ
8 Դ բժշկութիւն գոյ
8 βabԱԲԴ հարուածոցդ / t հարուածոցն
8 βab չիք եկին
9 ԱԲԴ առաքէք, փխ. յղեսջիք դուք
9 a արտաշատ
10 β եկեսցէ ուսուսցէ
10 βaԱԲԴs ձեզ / bdt զձեզ
10 bԱԲԴs դեղ / βb ցաւոց
11 ԱԲԴ չիք արդ
12 ԱԲԴ ասաց խոսրովիդուխտն
12 aԱԲԴ և ասել
12 β չիք մոլեգնեցար
13 β չիք ուրեմն / Դ այդ, փխ. այս
13 β հնգետասան
14 ԱԲԴ ի խոր վիրապն, դու ասես թէ կենդանի իցէ. արդ / βb ի խոր վիրապն / βa թէ / d և կենդանի
15 βadԲ ոսկերոտին / b ոսկերոտին / t ոսկրոտին
15 βad իցեն / b կայցէ. միւսն. իցէ
15 d և զի
15 bԱԲԴ նոյնաւուրն իսկ / Դ նոյն օրինակ / c նոյն օրն
16 ԱԲԴ ի տեսլենէ օձիցն սատակեալ իցէ / βad տեսլենէ / b ի տեսլենէ
17 βabd տեսիլ / ԱԲԴt տեսիլն
17 n հնգկնեաց / միւսները հինգկնեաց
18 ab պատմեսցես
19 ab ընկալցիս
19 βabd մարդկանն / ԱԲԴt մարդկան
19 ԱԲԴ թագաւորին առաւել եւ սաստկասցի մահուամբ և
19 d սաստկասցին / βԱԲԴt սաստկասցի / a սաստկանային / b *սաստկացեալք

մահու և պէսպէս տանջանօք։ Եւ մտեալ անդրէն Խոսրովիդուխտն՝ մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ ասաց զբանսն հրեշտակին։

217 Իսկ նոքա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զմի աւագ, որոյ անուն Օտայ կոչէր։ Եւ գնաց նա ի քաղաքն Արտաշատ՝ հանել զնա ի խոր բանդէ վիրապին։ Արդ՝ իբրև եկն եհաս Օտայն ի քաղաքն յԱրտաշատ՝ ընդ առաջ ելանէին նմա քաղաքացիքն՝ հարցանել զպատճառս գալոյն։ Եւ նա ասէ ցնոսա, թէ «Վասն կապելոյն Գրիգորի եկեալ եմ, տանել զնա»։ Իսկ նոքա զարմացեալ առ հասարակ ասէին. «Ո՞ գիտէ թէ կայցէ. զի բազում ամք են, զի ընկեցին զնա անդր»։ Իսկ նա պատմեաց զիւր տեսլեանն և զգործն զինչ եղեն իսկ։

218 Եւ եկին բերին կարս պարանաց երկայնս և սաստիս, և կցեցին իջուցին ի ներքս։ Աղաղակեաց Օտայ նախարարն ի ձայն մեծ և ասէ. «Գրիգորիոս, եթէ կայցես ուրեք՝ եկ ի դուրս. զի տէր Աստուածն քո, զոր պաշտէիրն դու՝ նա հրամայեաց հանել զքեզ այտի»։ Եւ անդէն յառն կացեալ՝ վաղվաղակի շարժեաց զպարանն, և բուռն հարեալ ունէր։

1 b և վիշտ մահու և սաէպ սաէպ տանջանաւք
1 βd չիք և (մտեալ)
1 βad չիք խոսրովիդուխտն
1 b և մտեալ անդէն մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ խոսրովիդուխտն ասաց զբանս թագաւորին։ Իսկ յղեալ անդէն վաղվաղակի նախարար զմի ամատունի, մնուցող մեծին խոսրովիդխտոյ և իշխան անոյ ամրոցին, որում անուն աւտայ կոչէր։ Հմմտ. Խոռն. «Որոյ անուն օտայ կոչիւր․․․ սնուցող խոսրովիդխտոյ» Բ, 77.— «Օտայ, որ էր ի տանէն ամատունեաց և սնուցող խոսրովիդխտոյ» Բ, 83։ Տե՛ս եւ 82։ / βad խոսրովիդուխտն ասաց զբանսն վասն թագաւորին. իսկ անդէն [ad անդրէն] վաղվաղակի յղեալ նախարար / t և մտեալ անդրէն խոսրովիդուխտն՝ մեծաւ երկիւղիւ և զգուշութեամբ ասաց զբանսն հրեշտակին։ Իսկ նոքա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զմի աւագ, որոյ
2 Ա երկեւղիւ
2 ԱԲԴ զբանս
2 c թագաւորին, փխ. հրեշտակին
4 βah աւտայ / s աւգա
4 b յարտաշատ
4 ԱԲԴ հանել զսուրբն գրիգորիոս ի վիրապէ բանտին. իբրև / b վիրապէն
5 a աւտան
6 abԱԲԴ արտաշատ
6 βad չիք նմա
6 Դ զպատճառսն
7 ԱԲԴ ասէ եթէ / βad չիք թէ
8 b հանել, փխ. տանել
8 βa չիք զնա
8 βa իսկ նոցա
8 βabd չիք ասէին
8 βa թէ ո / bs թէ ո գիտիցէ թէ [s եթէ] կայցէ, զի / ԱԲԴ թէ կայ
9 Դ բազումք… ընկէց
9 ԱԲԴ և, փխ. իսկ
10 bԱԲԴ զգործն
10 βabdt եղև [t եղեն]։ Իսկ։ Ուղղում եմ՝ ըեբիտով վերջակետ—եղեն իսկ / ԱԲԴ չիք իսկ
11 ԱԲԴ և եկին / միւսները չիք և
11 z կարս / s պրասանս, փխ. կարս
11 ԱԲԴ երկայն սաստաւս
12 βabdԱԲ և իջուցին
12 ԱԲԴ աւտայ նախարարն / a աւտա / βabd նախարարն / t օտայն նախարար
13 βad գրիգոր, թէ
13 a ուրուք
13 ԱԲ եկ արտաքս զի / b եկ ի դուր
14 βadԱԲԴ պաշտէիր / b պաշտէիրն / t պաշտես
14 βabd չիք դու
14 ԱԲԴ չիք այտի
15 ԱԲԴ վաղվաղակի յոտն կացեալ շարժէր / b շարժէր / βad կացեալ բուռն հարեալ շարժէր վաղվաղակի զպարանն. և ոգւա [β նոցա] զիտացեալ / b և բուռն հարեալ ունէր / ԱԲԴt և բուռն հարկանէր

219 Իսկ սոցա գիտացեալ՝ ձգեալ հանին զնա ի վեր, և տեսին զի թխացեալ էր մարմին նորա իբրև զածուղ սևացեալ. և անդէն հանդերձս մատուցեալ զգեցուցին նմա, և խնդութեամբ առեալ գնացին յԱրտաշատ քաղաքէ, տանել ի Վաղարշապատ քաղաք։ Յայնմ ժամանակի առ վտանգի տարակուսի ցաւոցն՝ եկեալ թագաւորն յերամէ խոզիցն՝ գիւղին առեալ ածէր ընդ առաջ նորա մերկ խայտառակ։ Եւ նախարարքն արտաքոյ քաղաքին սպասէին նոցա։

220 Արդ՝ իբրև տեսանէին զնոսա ի բացէ, զի գային Գրիգորիոս Օտային հանդերձ, և այլ բազում մարդիկ, որ գային ընդ նոսա յԱրտաշատ քաղաքէ՝ ընդ առաջ խաղացեալ, մոլեգնելով և ուտելով զմարմինս իւրեանց՝ դիւահարէին և փրփրէին առաջի նորա։

221 Իսկ նա վաղվաղակի ծունր եդեալ յաղօթս կայր, և նորա անդրէն ի զգաստութիւն դառնային։ Եւ նա անդէն հրամայեաց, զի արկցեն զանձամբք իւրեանց հանդերձս և ծածկեսցեն զամօթ իւրեանց։ Եւ մատուցեալ թագաւորն և նախարարքն՝ բռուն հարեալ անկեալ զոտից սրբոյն Գրիգորի և ասէին. «Աղաչեմք ի քէն, թող մեզ զյանցումն մեր, զոր մեք ընդ քեզ արարաք»։

222 Իսկ նա մատուցեալ կանգնեաց զնոսա ի գետնոյ անտի և ասէ.

1 ԱԲԴ և նոցա
1 β հանէին
1 βd անդրէն ի վեր
1 βad տեսին թխացեալ զմարմինն իբրև / b էր թխացեալ մարմինն իբրև / ԱԲԴ և իբրև
1 ա—ա¹ զի սևացեալ էր մարմին նորայ
2 ԲԴ զածուխ / ս զածուղն / ա—ա¹ զարծուի, փխ. զածուղ
3 b զնա (փխ. նմա) խնդութեամբ և առեալ գնացին
3 ԱԲԴ գնացին / βad առեալ գնացին / t գնային
3 d յարտաշատ քաղաք և տանել
4 ԱԲԴ յայնժամ / b քաղաքն. յայնժամ առ վտանգի (յաճ.) տարակուսի / β առ վտանգին / d առ վտանգի
5 βadԱԲԴ տարակուսի / միայն t տարակուսանաց
5 βad թագաւորն յերամէ խոզիցն, առեալ գիւղին / bԱԲԴt չիք յերամէ խոզիցն
6 aԱ ընդ յառաջ
7 βabdԱԲԴ սպասէին նոցա / t նմա
8 ԱԲԴ չիք արդ
8 ԱԲԴ տեսին
8 abԱԲԴs ի բացեայ
8 βad գրիգորն
9 Դ օտին
9 Ա մարդ
9 Ա չիք որ գային ընդ նոսա յարտաշատ
10 ԱԲԴ մարդկանն մոլեգնելով / b երթային մոլեգնելով
11 βadԱԲԴ զմարմինս իւրեանց / bt չիք իւրեանց
11 b փրփրային
12 d ծունր (յաճ.)
12 βad կայր յաղօթս, և նոքա / b յաղօթս կայր և նոքա ի զգաստութիւն / ԱԲԴt կացեալ / ԱԲԴ և նոքա / t իսկ նոքա
13 ad անդէն, փխ. անդրէն
13 bԱԲԴ և նա անդէն / t և առ / βad չիք նա անդէն
14 ԱԲԴ արկցեն զիւրեամբք հանդերձս / b զանձամբ / βt հանդերձ
14 Դ զամօթս / ԱԲ զամօթ / βabd զամօթ / t զամօթն
15 ԱԲԴ հարկանէին զոտից նորա, աղաչէին և ասէին, թող մեզ զյանցանս մեր / b բռուն հարկանել զոտից / βa զոտից / dt զոտիցն
16 β զանցումն / a զյանցումն / b զանցանս
17 βad չիք մեր
17 βad զոր առ քեզ
18 βabd կանգնէր
18 βbԱԲԴ ի գետնոյն և / ad ի գետնոյն ասէ
18 b և ասէր

«Ես մարդ եմ իբրև զձեզ, և մարմին ունիմ իբրև զձերդ. բայց դուք ծանիրուք զձեր արարիչն, որոյ զերկինս և զերկիր արարեալ է, զարեգակն և զլուսին և զաստեղս, զծով և զցամաք. և նա կարող է զձեզ բժշկել»։

223 Իսկ անդէն սկսաւ հարցանել Գրիգորիոս, թէ ուր եդեալ են մարմինք վկայիցն Աստուծոյ։ Իսկ նոքա ասեն, թէ «Զորոց վկայից ասես»։ Եւ նա ասէ. «Որ վասն Աստուծոյն մեռան ի ձէնջ»։ Իսկ նոցա ցուցեալ նմա զտեղիսն։ Իսկ նա ընթացեալ ժողովել և ամփոփել զմարմինս նոցա ի սպանման տեղեացն, զի կային անդէն։ Եւ տեսին զի զօրութեանն Աստուծոյ պահեալ էր զմարմինս նոցա. զի այն ինն տիւ էր և ինն գիշեր, զի արտաքոյ ընկեցեալ կային մարմինք նոցա, զի ոչ գազանի էր մատուցեալ և ոչ շուն, քանզի անդէն շուրջ զքաղաքաւն էին, մօտ ի քաղաքն. և ոչ հաւու մերձեալ առ էր նոցա, և ոչ հոտեալ էին մարմինք նոցա։

224 Իսկ նոքա բերին հանդերձս սուրբս պատանաց. բայց երանելին Գրիգորիոս ոչ արժանի համարէր զպատանսն բերեալս թագաւորին, կամ զայլոց մարդկանն. այլ իւրաքանչիւր պատառոտուն հանդերձիւն պատէր զսուրբսն. «Առ անգամ մի, ասէ, մինչև լիջիք դուք արժանի

1 βad զձեզ / միւսներս զձեզդ
1 b մարմինս
1 βad զձեզ, փխ. զձերդ
2 β զարարիչն
2 ԱԲԴ որ
3 Ա ցամաք
3 bԱԲԴ բժշկել զձեզ
4 Դ իս (փխ. իսկ) նա
4 a հարցանել սկսաւ
4 b եթէ
4 ԱԲԴ եդին զմարմինք
5 ԱԲԴ և նոքայ ասեն [Ա չիք ասեն] թէ զորոց վկայից [Ա վկայիցն] / βabds ասեն՝ զորոց / t ասեն՝ թէ որոց
6 d չիք և
6 β աստուծոյն / a աստուծոյն իւրեանց / bԱԲԴ աստուծոյն [Դ աստուծոյ] մեռեալ են / t աստուծոյ
6 βad և նոցա
7 Ա զտեղիս / b զտեղին
7 b և նա երթեալ ժողովեալ ամփոփէր
7 βd չիք և
7 ԱԲԴ և նորա ժողովեալ զնշխարս նոցա ի սպանման տեղեացն, զի / βd տեղիսն, զի / b տեղւոյն
8 ԱԲԴ անդրէն, և տեսին / b և տեսին / βabt չիք և (տեսին)
8 βabdԲ զաւրութեանն / Ա զօրութիւն / Դt զօրութիւնն
9 ԱԲԴ զի [Ա չիք զի] զինն [Բ ինն] տիւ և զինն [ԱԲ ինն] գիշեր էր, զի ընկեցեալ [Ա ընգեցեալ] կային մարմինք նոցա արտաքոյ, զի / βad ընկեցեալ կային արտաքոյ քաղաքին [d չիք քաղաքին] մարմինք / b զի ընկեցեալ կային մարմինք նոցա արտաքոյ քաղաքին, զի ոչ / s տւր, փխ. տիւ / t ընկեցեալ էին
10 a քանզի ոչ գազանի մատեաւ էր և ոչ շուն / Ա գազան
11 s մերձեցեալ, փխ. մատուցեալ
11 a քանզի շուրջ զքաղաքաւն մերձ ի քաղաքն / βad մերձ
11 ԱԲԴs շուն և ոչ հաւու քանզի [s զի]
12 βad հաւու մերձեցեալ էր ի նոսա / ԱԲԴs չիք և ոչ հաւու մերձեալ առ էր նոցա
12 βad և ոչ հոտեալ [d հաւտեալ] էին մարմինք / bԱԲԴ մարմինք / t և ոչ էր հոտեալ մարմին
13 ԲԴ բերէին
13 ԱԲԴ բազում հանդերձս / b բազումս / βad սուրբս / միւսն. բազում[ս]
13 ԱԲԴ և երանելին / βad բայց երանելին / t իսկ երանելին
14 a արժանիս
14 ԱԲԴ համարեցաւ զպատանսն / b զպատանսն բերեալ
14 ab զթագաւորին
15 b և կամ / β մարդկան
15 dԱԲԴt պատառատուն
15 bd հանդերձովն
16 βad առ անգամն ասէ
16 ԱԲԴ լիցին պատանք [Դ պատարագ] ձեր արժանի [Դ բաւ արժանի սրբոց] մարմնոց սոցա / βad դոցա
16 b դու

պատել զմարմինս նոցա»: Եւ ամփոփեաց, առ գնաց ի հնձանն, ուր վանքն իւր լեալ էին նոցա. և իւր իսկ վանս անդէն կալեալ՝ օթևանս առնէր: Եւ երանելին Գրիգորիոս զցայգն ամենայն առ Աստուած աղօթս մատուցանէր վասն նոցա փրկութեան, և խնդրուածս առնէր, զի դարձցին և ապաշխարութեան հնարս գտանել մարթասցեն:

225 Եւ ի վաղիւ անդր թագաւորն և նախարարքն և մեծամեծ աւագանին խառնաղանձ ամբոխիւն բազմութեամբ եկեալ ի ծունր իջեալ առաջի սրբոյն Գրիգորի և առաջի սուրբ ոսկերաց վկայիցն Աստուծոյ՝ խնդրէին և ասէին. «Թող մեզ զամենայն յանցուածս չարեացս, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և խնդրեա դու վասն մեր յԱստուծոյ քումմէ, զի մի կորիցուք»:

226 ԽԱ. Իսկ կապեալն Գրիգորիոս անդէն խօսել սկսաւ և ասէ. «Որ ասէքդ, թէ «Աստուած քո»՝ Աստուած է և Արարիչ, ամենազօր կամայական բարերարութեամբն յանուստեք յաննիւթոց գնիւթական արարածս գոյացոյց. նոյն ինքն էական զօրութեամբն յանտեղեաց, յանվայր յօչնչէ խմբէ հրամայեաց հաստատել երկրի. որ զամենայն ինչ արար՝ Աստուածն ամենակալ, ամենարարն, ամենատէրն: Զնա ծաներուք, զի բժշկեսցին ձեր ցաւքդ յանցանաց ի պատահասն այտի: Որ վասն իւրոյ մարդասէր ողորմութեանն խրատեաց զձեզ, բստ բանի աստուա-

1 Ա անփոփեալ և առեալ գնաց / ԲԴ և ամփոփեալ և առ գնաց / β ամփոփեաց զնոսա և գնաց / b և ամփոփեալ առ / a անփոփեաց առ և գնաց
2 ԱԲԴ էին իսկ վանք [Դ վկայք] նոցա
2 βadԱԲԴ չիք իսկ (վանս)
3 ԱԲԴ իսկ երանելին / b չիք և (երանելին)
3 b և զցայգն / βad զգիշերն, փխ. զցայգն
4 βad մատուցանէր և խնդրուածս առնէր վասն նոցա փրկութեան մինչ զի դարձցի [a դարձի] ապաշխարութեան / b չիք և խնդրուածս—ապաշխարութեան
5 a հնարս գտցէ. չիք մարթասցեն / β մարթասցէ
6 a թագաւորքն / βad մեծամեծք
7 abd աւագանւոյն
7 ԱԲԴ խառնիճաղանջ / b և խառնիճաղանձ
7 βd ամբոխին
7 βabd եկեալ իջեալ ի ծունր
8 βabd չիք Աստուծոյ
9 ԱԲԴ յանցանս / bԱԲԴ չարեաց
10 βa յԱստուծոյն
11 ԱԲԴ կորիցուք մեք
12 b չիք Գրիգորիոս
12 t սկսաւ խօսել / βadԱԲԴ խաւսել սկսաւ
12 b ասէ, այդ զոր ասէքդ / ԱԲԴ ասացէքդ
13 βad Աստուած արարիչ և / b չիք է
13 ԱԲԴ կամօք բարեգործութեամբ
14 βad յանուստեք, յանհիւթոյ նիւթական [ε գնիւթական] արարածս գոյացոյց նոյն ինքն էական զաւրութեամբն յանտեղեաց, յանվայր յոչնչէ [β յոչինչէ] խմբէ [d ի մեզ և] հրամայեաց հաստատել երկրի, որ զամենայն ինչ արար / bԱԲԴt անուստեք անհիւթական գնիւթական արարածս էական գիտութեամբն իւրով յանտեղիս խմբք [ԱԲԴ ի մի, t խմբք ի մի] հրամանէ [t հրաման, b հրամանաւ] հաստատեալ՝ զաշխարհս պատրաստեաց [ԱԲԴ պատրաստեալ] յոչնչէ. զամենայն
17 βadԱԲԴ Աստուածն / t Աստուած
17 միայն a ունի ամենարարն
17 b ամենատէր
18 ԱԲԴ ցաւքդ / βadt ցաւք
18 b բժշկեսցին ցաւք ձեր յանձանց ի պատահասէ / βad յանցանաց պատահարից, որ
19 βad մարդասիրութեանն խրատեաց
19 Ա ողորմութեան
19 βad ըստ բանի / միւսն. ըստ բանից
1 ԱԲԴ աստուածատուր [Դ աստուած] իմաստութեանն [Ա իմաստութեան]

ծական Իմաստութեանն, որպէս ասաց իսկ, թէ «Զոր սիրէ Տէր՝ խրատէ. գանալից առնէ զորդի՝ զոր յանձն առնու»: Իսկ նա բարերարութեամբ իւրով կոչէ զձեզ յորդեգրութիւն:

227 «Իսկ ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ոչ ամօթ համարի զայնոսիկ իւր եղբարս անուանել, որք դարձցին յերկրպագութիւն Հօր: Եւ Հոգին սուրբ շնորհեսցէ ձեզ զառհաւատչեայ սիրոյն իւրոյ, զուարճացուցանել զսիրտս ձեր յուրախութիւն որ ոչն անցանէ. բայց միայն եթէ դարձջիք և ըստ կամաց նորա գնասջիք, տացէ ձեզ զանմահութիւն կենաց:

228 «Այլ զի կոչեցէքդ «Աստուած քո»՝ բարւոք ասացէք. քանզի որք ճանաչեն զնա՝ նա նոցա Աստուած է: Իսկ որք ոչն ճանաչեն, թէպէտ և են նորա արարածք՝ օտար են ի խնամոց և ի սիրոյ մարդասիրութենէ անտի նորա. իսկ երկիւղածք նորա մերձ են առ նա, և այցելութիւն նորա շուրջ է զնոքօք, և պահէ զնոսա:

229 «Իսկ թերևս ասիցես դու, թէ ո՞ր պահէ զերկիւղածս իւր. զի որ ի ձեռս մեր անկան՝ չարչարեցան և մեռան, և մեք ըստ կամաց մերոց զատեցաք զնոսա: Տես զի կամեցաւ Աստուած զհանգիստ մահու մարդկան, և ի միւսանգամ գալստեան փառացն երևեցուցանէ՝ տալ զբարիսն սիրելեաց իւրոց և այնոցիկ որ ճանաչենն և առնեն զկամս նորա:

2 Առակ. Գ, 12. / 13 Հմմ. Սաղմ. ԼԳ, 8,

1 β իմաստութեանն, զոր ասէ եթէ
1 ԱԲԴ և խրատէ, գանալից առնէ / t և գանալից
2 Ա չիք զորդի
2 βabd զոր յանձն / t զոր ի յանձն
2 ԱԲԴ զի նա
2 βad անա, փխ. իսկ
2 abd բարերարութեամբն
3 βabdԱԲԴ կոչէ / t կոչեաց
4 βad չիք իսկ
4 ԱԲԴ իսկ միածին և ճշմարիտ
4 ԱԲԴ զայնոսիկ եղբարս-իւր անուանել / βad եղբարս [βa եղբայրս] իւր [β չիք իւր] անուանել զայնոսիկ
5 ԱԲԴ որ դառնան / b որ
5 ԱԲԴt յերկրպագութիւն նորա
5 b չիք Հօր / b հօրն
6 βabdԱԲԴ շնորհէ / βabd չիք ձեզ
6 b յառհաւատչեայ
6 bԱԲԴ [b և] զուարճացուսցէ
7 bԲ յուրախութիւնն / βad ուրախութեամբն
7 βabԱԲԴ որ ոչ / ad թէ
8 Դ կենացն
9 Դ կոչէք / ad ասէքդ / β ասէքդ թէ
9 ad չիք այլ զի կոչեցէքդ—զօրութիւն ամենատեսան քրիստոսի (եր. 121, 8.9)
9 s չիք այլ զի կոչեցէքդ—առնեն զկամս նորա (8. 18)
9 b բարւոք
9 ԱԲԴ ասէք, քանզի որք ճանաչենն / βabd որք / t որ
10 b զնա՝ նոցա է նա աստուած / βadԱԲԴ է աստուած
10 ԱԲԴ որք ոչն ճանաչեն [Դ ճանաչենն] զնա / b որք / βabd որ ոչն ճանաչեն / t որ ոչն ճանաչէ / b ճանաչեն զնա
11 ԱԲԴ ի սիրոյ և ի խնամոց / β ի խնամոյ / ad ի խնամէ, b ի խնամէն
11 βad մարդասիրութենէն, բայց երկեղածք [ad երկիւղածք]
13 b շուրջ զնոքաւք
14 ԱԲԴ ասիցէք դուք / βa ասիցէք թէ / d իսկ թերևս ասացէք թէ / b ասիցես դու / t ասասցես
14 b չիք իսկ թերևս—զգենուլ յանձինս ձեր (եր. 121, 8. 4)
15 Ա զոր
15 b անկան և չարչարեցան և մեռան, և մեք / βadԱԲԴ չարչարեցան և մեռան / t մեռան և չարչարեցան
16 b չարչարեցաք, փխ. զատեցաք
17 Ա միւս անգամ
17 βad զալստեանն
17 a երևեցուցանել
17 βabd զբարիսն տալ սիրելեաց / ԱԲԴ սիրելեաց / t սիրելեացն
18 a որք
18 βadԱԲԴ ճանաչենն / t ճանաչեն

230 «Այլ տես դու զայս, թէ զիարդ զօրութեամբ աստուածութեան իւրոյ պահեաց համատարած զսուրբ վկայսն սիրելիսն, և ոչ նեղութիւնք բազումք երկմտեցուցին զմի ոք ի նոցանէն։ Եւ ապրեցոյց զսուրբ զերանելին Հռիփսիմէ ընկերօքն հանդերձ ի ձերոյ պղծութենէ և յանօրէնութենէ։

231 «Արդ՝ պատրանք մեքենայից թշնամւոյն, որ ի սկզբանէ խաբեցին պատրեցին զմարդիկ և կորստական ճանապարհացն ուղևորս հասարակեցին։ Եւ կամ զիմ իսկ զանարժանութիւնս, զի որպէս բարեբարութեամբն իւրով արժանի արար պատրաստել զիս՝ չարչարել վասն անուան իւրոյ մեծի. և ետ ինձ համբերել, զի հասուցէ զիս ի վիճակին երկնաւորս, որպէս ասաց իսկ մեծ առաքեալն Պաւղոս, զոր հայցէ ձեզ ճանաչել, և ի նմին իսկ և ի նորուն բանս վայելել մարգարէութեամբն Քրիստոսի, թէ «Օրհնեալ է այն, որ արժանիս արար զմեզ՝ հասանել ի մասն ժառանգութեան սրբոցն ի լոյս»։ Եւ արդարև հասար պարծանօք ի խաչն Քրիստոսի, զի չարչարանօքն Քրիստոսի վայելեսցուք ի նորա կամս և ի նորին վարդապետութեանն։

232 «Արդ՝ դուք ծանիջիք, որ զձեզ ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյսն փառաց. մատիջիք առաջի աթոռոյ շնորհաց նորա, և գտջիք զողորմութիւն ի նմանէ. և ի բաց թօթափեսջիք զամենայն աղտ չարեաց անօրէնութեան. լուասջիք զանձինս ձեր կենդանի ջրովն, և զփառաց լուսոյ զպատմուճանն արժանի լինիջիք զգենուլ յանձինս ձեր։

233 «Այլ վասն սրբոյն Հռիփսիմեայ դուք իսկ ինքնին գիտէք, թէ որպէս պահեաց զնա Տէր և ապրեցոյց ի ձեռաց ձերոց, ի պղծութենէ անօրէնութեան։ Եւ դու ինքնին գիտես զչափ քաջութեան ուժոյ պնդութեան ոսկերաց քոց. զիարդ եղեր տկարացեալ առաջի աղջկան միոջ. զի պահեաց զնա զօրութիւն ամենատեառն Քրիստոսի։ Իսկ վասն իմ դու իսկ գիտես, զի հնգետասան ամ է իմ՝ զի կայի ես ի խաւարչուտ ի խոր յանհնարին վիրապին. ի մէջ օձիցն էր բնակութիւն իմ, և վասն ահին Տեառն ոչ երբեք մեղան ինձ. և ոչ զարհուրեցայ ի նոցանէ, և ոչ երկեաւ սիրտ իմ. զի յուսացեալ էի ի տէր Աստուած արարիչ ամենայնի։

234 «Այլ վասն այսորիկ գիտեմ, զի ագիտութեամբ արարէք զոր ինչ արարէքն։ Բայց արդ՝ դարձարո՛ւք և ծաներո՛ւք զՏէր, զի ողորմեսցի և կեցուսցէ զձեզ. և զսպանեալ կենդանիսն բարեխօս արարէք. զի կենդանիք են և չեն մեռեալք. և ծաներո՛ւք զԱստուած, զի նա ինքն է Տէր ամենայնի. և ի բաց թողէք այսուհետև զպղծութեան պաշտամունսդ, զքարեղէն և զփայտեղէն, զարծաթեղէն և զոսկեղէն պղնձաձոյլ պատկերացդ, զի սուտ են և սնոտի։

14 Կողոս. Ա, 12.

1 ԱԲԳ այլ դուք տեսէք
1 b դու և զայս եթէ
1 βad զաւրութիւնն
2 ԱԲԳ համատարած զիւր սիրելի վկայսն և ոչ բազում նեղութիւնք [ԲԳ նեղութիւնքն] / βad աստուծոյ պահեալ [d պահեաց] համատարած զիւր վկայս սիրելիս / b աստուածութեանն / b համատարած զիւր վկայսն սիրելիս
3 Գ զմի մի, փխ. մի ոք
3 βadԱԲԳ ի նոցանէ
3 ԱԲԳ զսուրբն հռիփսիմէ / a չիք զսուրբ / βd ապրեցոյց զսիրելին հռւփսիմէ / b զսուրբն և զերանելին զհռիփսիմէ
4 Գ իւրովք ընկերօք հանդերձ
4 ԱԲԳ ի ձեր պղծութենէդ / βabd ի ձերոյ պղծութենէդ / t ձերոց
4 ԱԲԳ յանօրէնութենէդ
6 βabdԱԲ իսկզբանէ խաբեցին պատրեցին / t պատրեցին խաբեցին
7 βadԳ ի կորստեան
7 βabdԱԲ ուղևորս / t ուղևոր / Գ ուղևորն
8 βabd չիք և
8 βԱԲԳ զիմ իսկ անարժանութիւնս, որպէս / bd զիմ իսկ / a անարժանութիւնս / b զանարժանութիւնս, թէ / t զանարժանութիւն
8 at չիք իսկ / a չիք զի
8 a բարերարութեամբ
9 βadԳ արժանիս
9 b զիս պատրաստել / βad չիք պատրաստել
9 βad չարչարել [a չարչարեալ] վասն անուան [β անուանն]
10 ԱԲԳ ի վիճակին երկնաւոր / βabd ի վիճակսն / t ի վիճակս / a երկնաւորսն
11 t և որպէս / βabdԱԲԳ չիք և
11 βad ասաց սուրբ առաքեալն
11 bԱԲԳ զոր և հայցէ
12 ԱԲԳ և ի նմին [Ա չիք ի նմին] բարիսն վայելել մարգարէութեամբն
12 βabd ի նորին, փխ. ի նորուն
12 a բանին
12 βabd վայելեալ / t վայելեալս
13 bԱԲԳ եթէ
13 βabdԱԲԳ աւրհնեալ է այն որ արժանի / t օրհնեալ է աստուած որ
14 d լոյս (չիք ի)
14 b և արդարև իսկ
14 βad պարծանաւք ի խաչն քրիստոսի զի / bԱԲԳt չիք ի խաչն քրիստոսի
15 d վկայիցեմք, փխ. վայելիցեմք
15 β միայն ի նորա կամս և ի նորին / bd ի նորա ի նորին
16 ad վարդապետութեան / Ա վարդապետութիւն / ԲԳ վարդապետութիւնն
17 βabd չիք արդ / b և, փխ. արդ
17 βabd զձեզն
17 βabd չիք ի խաւարէն

1 β լոյսն և ի փառսն / a լոյս ի փառս / d ի սքանչելի ի լոյսն և ի փառս
1 βad առաջի փառաց շնորհաց
1 a չիք և
2 a թափեսջիք
3 βad և յանաւրէնութենէ լուասջիք
3 ad չիք ձեր
3 βad զպատմուճանն լուսոյ փառաց արժանի լիջիք զգենուլ [β զզգենուլ] / ԱԲԳ զփառացն
4 ԱԲԳ լիջիք
5 b չիք այլ
5 t վասն այսորիկ սրբոյն / b այնորիկ / βadԱԲԳ չիք այսորիկ
5 βad չիք իսկ / b չիք թէ
6 b ի պղծութենէդ
7 βad անաւրէնութեանն
7 a դուք ինքնին գիտէք
7 βabd քաջութեանն [bd քաջութեան] ուժոյ բնութեան ոսկերաց
8 Ա չիք եղեր
8 a աղջկանն
8 βadԱԲԳ միոջ / t միոյ
9 βb ամենատեառնն
9 a և, փխ. իսկ
10 b դուք իսկ գիտէք / ԱԲԳ դու ինքնին իսկ
10 βd հնգետասան
10 Գ իմ, որ կայի
10 b զի ի խաւարչուտն ի խոր վիրապին և ի մէջ աւձից / β * անհնարին / a խոր (չիք ի) / ԱԲԳ յանհնարին խոր / βad աւձից
12 d ահի
12 β ոչ ինչ մեղան / ad ոչ մեղան
12 ԱԲԳ և ոչ երբեք զարհուրեցայ
12 βd ի նոցանէն
14 ԱԲԳ այնորիկ
14 ԱԲԳ անգիտութեամբ
15 a ինչ արարէք / Գ ինչ և արարէք
15 a զի ծաներուք
16 b կենդանիսս
17 β կենդանի / ԱԲԳ կենդանիք են և ոչ են
17 b մեռեալ
17 Աl չիք զի նա ինքն է տէր ամենայնի—պահեալ ի մարմնի մերում։ (եր. 123, տ. 18): Սկսում են համառօտը:
17 z ծաներուք զաստուած ամենայնի։ Վերջ:
18 a տէր աստուած ամենայնի, ի բաց
18 βad պաշտամունս [d պաշտամունսդ, a պաշտամունս ձեր], քարեղէն, փայտեղէն, արծաթեղէն, ոսկեղէն, պղնձեղէն պատկերաց [պղնձաձոյլ պատկերացդ] / b զքարեղէնս և զփայտեղէնս, զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս և պղնծաձոյլ / c պղնձաձայն

235 «Եւ ո՛չ զայդ իսկ տացի ձեզ փաղագոյն վասն մոլորութեանց ձերոյ, թէ մառախուղ սատանայցն խաւարին թանձրութեան նստեալ է ի վերայ ձերոյ աչաց սրտին, ոչ կարացեալ հայել իմանալ, ածել զմտաւ, և զԱրարիչն ճանաչել։ Արդ՝ թէ ի ձէնջ եւս ուղղութիւն ինչ տեսանէի՝ առ աստուածութիւնն պաշտամամբ մերձենալ՝ ոչ զադարէի զցայգ և զցերեկ աղաչել վասն ձեր, զի մի կորիցէք։ Այլ վասն բազում մարդասիրութեան Արարչին, որ անքննին և անպատում է առ արարածս իւր, որ երկայնմտութեամբ ներէ թողու անսայ խնայէ, վասն բազում զթութեան իւրոյ։

236 «Որ յաւուրցն առաջնոց թոյլ ետ գնալ մարդկան ըստ կամաց իւրեանց, որպէս և ասէն իսկ. «Բարձի թողի զնոսա՝ երթալ զհետ կամաց սրտից իւրեանց։ Եւ գնացին նոքա ըստ կամս անձանց իւրեանց»։ Այլ այժմիկ սկսեալ է կոչել զձեզ յիւր փառսն և յանեղծութիւն, լինել ձեզ ժառանգաւոր յաւէժ կենդանութեանն որ ոչն անցանէ։

237 «Վասն որոյ իսկ զիւր վկայսն սիրելիս առաքեաց առ ձեզ. որք ի վկայելն իւրեանց վկայեցին զմիասնական տէրութիւնն Երրոր-

13 Սաղմ. Ձ, 13.

1 βad մնոտիք. ո՛չ վաղ իսկ տացի ձեզ զայդ վասն մոլութեան / b վաղ վասն մոլորութեանց / Գt մոլորութեանն / ԱԲ մոլորութեան
1 b չիք և ո՛չ զայդ—կենդանութեանն որ ոչն անցանէ (s. 14):
2 βad մառախուղ [β մառադուղ] սատանայց / ԱԲԳ սատանայց
2 a խաւարաին / b խաւարի
2 βd նստեալ. չիք է
3 ԱԲԳ սրտի / βad սրտի [a սրտից] աչաց ձերոց / b ձերոց աչաց սրտին
3 b և ոչ կամեցեալ հայել և իմանալ և ածել
3 ԱԲԳ զմտաւ ածել
4 βad չիք և
4 b այլ եթէ ի ձէնջ ինչ ուղղութիւն տեսանէի առ աստուածութիւն պաշտամանն / aԱԲԳ եթէ ի ձէնջ / βad չիք եւս
5 βad առ աստուածութիւնն մերձ կալ պաշտամամբ [β պաշտխարութեամբ] ոչ զադարէի / Ա առ աստուածութիւն / ԲԳ պաշտամամբ / Աt պաշտմամբ
5 bԱԲԳt մերձենալ, այլ վասն իմ [t վասն զի] ոչ զադարեցից
5 a զցայք և զցերեակ աղաղակել վասն ձեր / βbd աղաչել [β աղաչեն] վասն ձեր / ԱԲԳt ի վերայ ձեր
6 b ողորմութեան, փխ. մարդասիրութեան
7 abԱ անքննին
8 βad և, փխ. որ / b երկայնամտութեամբն
9 b զթութեանն
10 b որ և
10 βabd թոյլ ետ գնալ մարդկան / ԱԲԳ մարդկան գնալ
11 ad չիք և
11 b ասէ
11 Ա երթեալ
12 a զի գնացին նոքա զկամս
13 ԱԲԳ սկսեալ է / βadt սկսեալ կոչել, չիք է
13 b կոչէ
13 βabdԱԲԳ փառսն / t արքայութիւն, փխ. փառսն
14 b յաւերժ
14 Ա կենդանութեան
14 aԱԲԳ ոչ
15 ԱԲԳ զիւր իսկ զվկայսն սիրելիս / βad զիւր իսկ [a աւել. վկայսն] սիրելիս / bt իսկ զիւր վկայսն սիրելիսն [b սիրելիս]
16 b որ վկայելն / ԱԲԳ ի վկայելն իսկ
16 βad խոստովանեցին [a խոստովանեցան], փխ. վկայեցին
16 b տէրութենէն / Ա վկայիցին զմիասնական զտէրութիւնն / ԲԳ զտէրութիւնն / βad երրորդութեանն տէրութիւն

դական՝ ընդ ամենայն ի վերայ ամենայնի զԱստուած, որ նա ինքն է յաւիտեանս յաւիտենից. արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից, և տէրութեան նորա վախճան ոչ գոյ։ Եւ զմահն իւրեանց եղին կնիք հաւատարիմ հաստատական՝ իւրեանց ճշմարտութեան հաւատոց. որոց ահաւասիկ և ճառք ի միջի ձերում պատմին. որք կենդանի են առ Աստուած և բարեխօս տանողացն, որ մաղթեմք բարեխօս ունել զնոսա առ Աստուած։ Քանզի վասն Աստուծոյ մեռան՝ կարող են զմեռելութիւն բազմաց կենդանացուցանել։

238 «Վասն այսորիկ նոքօք հաշտեցարուք առ Աստուած, ի ձեռն մահուան Որդւոյն Աստուծոյ. վասն զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ, զի զմեռելութիւն արարածոց կենդանացուսցէ. իսկ սոքա մեռան, զի վկայք լիցին աստուածութեան նորա։ Եւ զի ոչ եթէ առանց իւրոյ մահուանն կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուսցէ զարարածս իւրով յանարգութիւն իջանելովն. զի զանարգս բարձրացուսցէ իւրովն իբրև զմեզ լինելովն։

239 «Իսկ ոչ եթէ առանց սոցա վկայութեան չլինէր արդեօք հաւատարիմ, այլ զի մեծասցին սոքա որ սիրեցին զնա։ Եւ զմեր շունչս պահեալ ի մարմնի մերում. զի թէպէտ և հասին մեզ նեղութիւնք մարմնոյ

1—3 Հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԵ, 28. Սաղմ. ԽԷ, 15. ՃԼԴ, 13.

1 bt ընդ ամենայն [b և] ի վերայ ամենայնի զաստուած [b աստուած]
1 βad զ՚ի վերայ [a զի ի վերայ] ամենայնի աստուածն / ԱԲԳ ընդ ամենայնի / b և ի վերայ
1 b աստուած / ԱԲԳ զաստուածն
1 βad ինքն է յէութեանն յաւիտեանս
2 a արքայութիւնն
3 d տէրութեանն
3 Ա վաղճան
3 abԱԲԳ զմահն / միւսներդ զմահ
4 βad չիք հաստատական
4 βad ճշմարտութեան հաւատոց իւրեանց / bԲԳ ճշմարտութեանն
5 ԱԲԳ աւասիկ ճառք և [Բ չիք և] / βad որոց ճառք աւասիկ և ի մէջի [a ի միջի] / b որոց աւանիկ ճառք և ի ձերում միջի
6 βad բարեխաւս տացաւղաց [a տատցաւղացն], որք մաղթեն ունել զնոսա բարեխաւս առ աստուած, զի վասն [a զի որք վասն] / bc և բարեխաւս տաւնողացն, որով [c որք] մաղթեմք / ԱԲԳt բարեխօս տացողացն
7 b զի վասն
7 ԱԲԳ կարող եղեն
7 b զկենդանութիւնն, փխ. զմեռելութիւն
9 b վասն այսր որ նոքաւք
9 ԱԲԳ հաշտեցարուք ընդ աստուած
9 Գ ի ձեռն մահուամբ / ԱԲ մահուորդւոյ նորա, վասն զի / βabd մահուան / t մահուն
11 b չիք իսկ սոքա մեռան զի—շունչս պահեալ ի մարմնի մերում (s. 18)
11 ԱԲԳ վկայեցին, փխ. վկայք լիցին
12 bd աստուածութեանն
12 βad չիք և զի / ԱԲԳ չիք և
12 b մահուանն ոչ կարէր տալ մեզ կենդանութիւն այլ / βad մեզ տալ
13 b չիք զի
13 ԱԲԳ զարարածս իւր իւրով
14 b յանարգութիւնն
14 β իջանելով
14 βad չիք զի զանարգս—լինելովն. իսկ (s. 16)
14 ԱԲԳ իւրով իբրև
15 Գ լինելով
16 ԱԲ վկայութեանս չլինէր / Գ չլինել / βad չլինէր / bt ոչ լինէր
16 b չիք արդեօք
17 βad սոքա մեծացին
17 βad և զիմ շունչս
18 b պահել
18 βad ի մարմնի իմում. թէպէտ
18 b վասն զի թէպէտ հասին / βad թէպէտ հասին նեղութիւնք մարմնոյ վշտաց անհնարին / b մարմնոյ / ԱԲԳt մարմնոց
18 Ա ի մեզ

վշտաց և անհնարին ցաւոց, աւելի տանջեալ քան զամենայն մարդիկ. զի՞արդ հնար էր միօրեայ տակալ մարդկային բնութեանս մարմնոյ այնմ ահագին վտանգի չարչարանացն։ Կամ թէ կեցցէ՞ արդեօք մարդ լոկ միօրեայ ժամանակի յանհնարին ի խոր վիրապի անդ յայնմիկ, յորում թաղեալն կայի ես ի մէջ օձիցն իբրև ի շեղջի, և եռային զմարմնովք իմովք, պատեալ կային շուրջ զինև և կայտառային զանդամովք իմովք. սակայն մեծաքանչ ողորմութիւն Տեառն պահեաց զիս կենդանի։ Եւ որում ոչ ես էի արժանի՝ զբանս մշակութեան բժշկութեան օգտի ոգւոյ և մարմնոյ մշակեմք աւասիկ ի միջի ձերում. բժիշկ ոգւոյ և մարմնոյ ձերոց պատրաստեցաք՝ զձեր օգուտն ձեզ մատուցանել։

240 «ՅԱստուծոյ ի բարերարութենէ անտի սկսցուք զպատգամս երկնաւորս ձեզ ջամբել. զի եթէ լուիջիք բանին իրաւանց, քարոզութեան Աւետարանին, հրամանաց Արարչին ամենայնի՝ փրկեալք սրբեալք լինիջիք ի փոքր պատուհասէդ, և ի յաւիտենական կեանսն վայելեսջիք. բանին աստուածութեան լուիջիք, և զբարութիւն երկնից արքայութեանն յանձինս ձեր ընկալջիք։

241 «Միայն թէ յակամայ ագիտութենէ մեղացդ, ի քարապաշտ ի

փայտապաշտութենէդ սրբեալ լիջիք, և զանձառ բարիսն Աստուծոյ յանձինս ձեր ընդունել մարթասջիք. ապա և սուրբ վկայքն Աստուծոյ, զոր դուքն չարչարեցէք՝ վասն ձեր և նոքա բարեխօսութիւն կարեն մատուցանել. և մեր բանքս և ճառքս և ջանս և վաստակս ձեզ յօգուտ սերմանեսցի. բարեկեաց շատակեաց կենօք զձեզ յերկրի վայելեցուսցէ, և յերկինս հանդերձեալ կենացն զձեզ ժառանգորդս արասցէ։

242 «Ապա եթէ ոչ կամիցիք լսել քարոզութեան բանին կենաց՝ առաւել հարեալ վրիժուքն չարաչար հարուածովք զձեզ սատակեսցէ, և ի ձեռն օտար թշնամեաց զձեզ դատեսցի, և միանգամայն իսկ զքէն վրիժուցն հանեալ՝ ի մահ զձեզ մատնիցէ»։

243 ԻԲ. Եւ իբրև խօսեցաւ երանելին Գրիգորիոս զայս ամենայն՝ առ հասարակ զձեռս զօձիւք արկեալ՝ զպատմուճանսն պատառէին. թագաւորն և նախարարքն, և այլ բազմութիւն մարդկանն իջեալ ի գետին ընդ մոխիր թաւալեալ՝ ասէին առ հասարակ իբրև ընդ մի բերան. «Արդ կայցէ՞ ինչ մեզ յոյս թողութեան յԱստուծոյ. զի մեք կորուսեալ էաք ի ագիտութեան մերում և ի խաւարային ճանապարհս. արդ՝ իցէ՞ թէ թողցին մեղքս այս մեր բազումք»։

244 Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. «Մարդասէր է Տէր, երկայնամիտ և բազումողորմ է. գթած առ ամենեսեան որ կարդան առ նա, և որ խնդրեն ի նմանէ՝ թողու նոցա»։

20 Հմմտ. Սաղմ. ՁԵ 15.

1 a տանջել / ԱԲԴ տանջանք / b տանջանաւք
1 βad մարդիկ / bԱԲԴt մարդկան
2 b հնար է
2 βad էր մարդկային բնութեանս տակալ միաւրեա այնմ [β յայնմ] / ԱԲԴ տակալ միօրեայ / bԱԲԴ բնութեան / ԱԲԴt մարմնոյ / b մարմնոյ յայնմ
3 bԱt վտանգին / βad վտանգի չարչարանաց [a չարչարանացն]
3 ԱԲԴ կայցէ ոք արդեօք լոկ / βad կեցէ արդեաւք մարդ լոկ միաւրեա ժամանակ ի յանհնարին [a ժամանակի յանհնարին] / bt արդեօք միօրեայ մարդ յանհնարին
4 b և ի խոր / βad չիք յայնմիկ
5 βad ուր թաղեալն / bԱԲԴ թաղեալ
5 ԱԲԴ չիք ես / ԱԲԴ օձից
5 Դ չիք և եռային—զանդամովք իմովք (s. 7)
6 b զմարմնովքս / a մարմնովք իմաւք
6 b զինեաւ
6 βad կառային / b կրտառային
6 a շուրջ զանդամովք իմաւք
7 b ողորմութիւնն աստուծոյ պահեաց
8 βad ոչ էի արժանի / Դ ոչ ես է / b ոչ ես էի / ԱԲt ոչ ես էաք
8 b զբան / a բանս
8 βad մշակութեան մատակարարել [β մատակարարեալ] ձեզ, մշակ եմ աւասիկ ի միջի ձերում, բժիշկ ոգւոյ և մարմնոյ ձերոյ, պատրաստեմ զձեր / bԱԲԴt չիք բժիշկ
9 Ա օգտի
9 ԱԲԴ հոգւոյ... հոգւոյ
10 βad ձեզ [β զձեզ] մատուցանել աստուծոյ [β յաստուծոյ]։ Սկսայց զպատգամն [d զպատգամս] երկնաւորս / b յաստուծոյ բարերարութենէ / b սկսաք զպատգամս աստուծոյ ձեզ
12 βad ջամբել ձեզ
12 βad լուիցէք բանից իրաւանց [β չիք իրաւանց] քարոզութեան աւետարանին հրամանաց արարչին, փրկեալք / bԱԲԴt չիք աւետարանին հրամանաց / b թէ լուիջիք բանից իրաւանց քարոզութեանս / ԱԲ բանից
13 b փրկեալ և սրբեալ լիջիք և ի փոքր
14 βad լիջիք և
14 βad պատուհասէդ ապրեալք
14 βad չիք և ի յաւիտենական—լուիջիք (s. 15)
14 b և յաւիտենական կենացն վայելեսցուք. լուիջիք և զբարութիւն արքայութեան
15 ԲԴ աստուածութեանն
15 b չիք բանին աստուածութեան—ի մահ զձեզ մատնիցէ (էr. 125, s. 10)
15 adԱԲԴ արքայութեան երկնից
16 a չիք ձեր
16 βad ընկալջիք. միայն թէ ի ագիտութենէ
17 b ապա թէ / ԱԲԴt ապա եթէ
17 ԱԲԴ մեղացն
17 βad քարապաշտ փայտապաշտութենէդ սրբեսջիք [d սրբիցիք] / b քարապաշտ փայտապաշտութեանդ սրբեալ լինիջիք / βad չիք սրբեալ լիջիք—մարթասջիք
2 βadt ի յանձինս / b չիք աստուծոյ
3 βa զորս / a չիք և նոքա
3 βd կարիցեն բարեխաւսութիւն մատուցանել
4 βad բանքն և ջան և վաստակ ձեզ / b մեր բանքս և ջանս և վաստակս / ԱԲԴ ջանս / t ջանքս / միայն ԱԲԴt ունին և ճառքս
4 Դ յօգուտ ձեզ
5 ad սերմանիցի
5 ad վայելեցուցանէ / b յերկրիս վայելեցուցանիցէ / ԱԲԴ կենօք յերկրի զձեզ վայելուչս ցուցանիցէ
6 βad զձեզ ժառանգորդս առնէ
7 b այ՛ եթէ ոչ կամեսջիք / βad կամիցիք / ԱԲԴt կամիջիք
7 b բանի կենացն
8 a հարեալք վրիժուք / ԱԲԴ վրիժուք / d վրիժուց / β վրիժիւք
8 ԱԲԴ հարուածովքդ
8 abd սատակիցէ
9 βad ի ձեռն / միւսն. ի ձեռս
9 aԱ դատիցէ / dԲԴ դատիցի / b մատնիցէ, փխ. դատեսցի
10 ԱԲ վրիժուց հանեալ / Դ վրէժ խնդրեալ
10 b դատիցի, փխ. մատնիցէ
12 βad զձեռս զաւձիւք [d զաւձեաւք, β զաւձաւք] / b զաւձեաւք հարկանէին [ուղղուած արկանէին] և / bԱԲԴt ձեռն
12 t թագաւորն նոյնպէս կայր և նախարարքն / βabdԱԲԴ չիք նոյնպէս կայր
13 β բազմութեան / βd մարդկան
13 ԱԲԴ իջեալ և ընդ մոխիր / βabd ընդ մոխիրն / a ի գետնի
14 βad թաւալէին
14 βadԱԲԴ և ասէին
15 b կացցէ մեզ յոյս թողութեան յայսմ զի / Դ մեզ ինչ
16 βbd ի խաւարին / Դ ի ճանապարհս
17 b թողցին մեզ մեղքս այս բազումք / ԱԲԴ բազում / βad մեզ բազումք [a բազում]
18 Դ չիք և ասէ
18 bԱԲԴ մարդասէր է տէր և / βd է տէր / t մարդասէր տէրն / a չիք մարդասէր է տէր
19 bԱԲԴ չիք է
19 ԱԲԴ ոյք կարդան
20 b և որք

245 Իսկ նոքա ասէին, թէ «Ծանո մեզ, և հաստատեա զմիտս մեր, զի մարթասցուք ապաշխել զերեսս Արարչին մերոյ զոր ոչն գիտէաք. եթէ դարձեալ արդարև դարձցի՞ և ընկալցի՞ զմեզ յապաշխարութիւն. և կայցէ՞ ևս տեղի դարձի, և չիցէ՞ արդեօք հատեալ յոյս կենաց մերոց ի նմանէն։ Կամ դու արդեօք ո՞չ յիշեսցես զչարիսն, զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և տայցե՞ս մեզ զուղիղ վարդապետութիւն, և ո՞չ կալցես ընդ մեզ ոխս, և ո՞չ չարակնեսցես զմեզ, և ո՞չ արկանիցես զմեզ յարգարև յուղիղ ճանապարհէն»։

246 Եւ առ հասարակ գոչէին բարձեալ մարդկանն ի գոչիւն լալոյ թագաւորաւն հանդերձ՝ ամենայն մարդիկն անկեալ թաւալէին առաջի նորա. զի սակաւիկ մի ոչ կարէին մեկնել ի նմանէ, վասն անհնարին հարուածոցն բարկութեան դիւացամոլ տանջանացն։ Զի թէ լինէին երբեք ուրեք մեկնեալ ի նմանէ՝ անդէն դիւացն ի վերայ հասեալ զայրագնեցուցանէին, անդէն իւրեանց ատամամբքն ուտել մարդկան զմարմինս իւրեանց։

247 Արդ՝ իբրև լուաւ սուրբն Գրիգորիոս զայս ամենայն բանս զոր խօսեցան նոքա առաջի նորա, իսկ նա յարտասուս հարեալ ասէ ցնոսա. «Դուք ինքնին գիտէք զայն ամենայն չարիս, զոր դուքն ընդ իս արարէք. զիա՞րդ կարիցէ մարդ տոկալ յայնչափ չարչարանաց վերայ, կամ գո՞յր հնար տոկալ ժամ մի՝ լոկ ի տեսլենէ օձի միոջ բացուստ ի բաց,

1 ԱԲԴ ասեն / β չիք թէ
2 βad ոչ գիտէաք, եթէ արդ դարձեալ / b ոչն գիտէաք, և արդարև արդ դարձեալ դարձցի / t գիտեմք / ԱԲԴ էթէ
4 b կացցէ
4 βad դարձցի տեղի
5 βbdԱԲԴ ի նմանէ
5 abd զչարիսն զայն զոր [b որ]
6 abԱԲԴ տացես
6 ad ուղիղ / β ուղեղ
7 ԱԲԴ և չչարակնիցես / β և ոչ չարակնիցես / a չչարակնեցես / d չչարակնիցես / t չարակնիցես / b չիք չչարակնիցես զմեզ
7 ԱԲԴ ոչ արկցես / ad չարկցես / b չարկանիցես / β և չարչարեսցես, փխ. ոչ արկանիցես
7 βabd յարգարև / ԱԲԴt արգարև: Գարիթի և Լաֆոնթենի կարդալ յարգար և
8 βd ուղիղ / b ուղեղ
9 β լալագոչիւն / ab զգոչիւնն
9 ԱԲԴ ամենեքեան, փխ. մարդկանն
9 b մարդկանն առ հասարակ ի գոչիւն լալոյ թագաւորն հանդերձ ամենայն մարդկաւն անկեալ / βad զգոչիւն լալոյ [β ողբոց, փխ. լալոյ]
10 a մարդիկք / t մարդիկ
11 βabdԱԲԴ սակաւ մի
12 ad հարուածոց
12 βadt բարկութեանն
12 βad դիւացամոլ / b դիւացամոլն / ԱԲԴt դիւամոլ
12 a տանջանաց. զի եթէ
12 b լինէր երբեք ուստեք մեկնել / ad մեկնեալ / Մխիթարք մեկնել
13 ԱԲԴ զայրագնեցուցանէին անդէն / b զայրացուցանէին
14 b և անդէն իւրեանց ատամամբք / βad անդէն իւրեանց / adԱԲ ատամամբք / t չիք անդէն
14 bd մարդկանն / ԱԲԴ չիք մարդկան
16 ԱԲԴ գրիգորիոս զամենայն բանս [Դ զբանս] զոր / βabd զայս ամենայն բանս զոր / t զայն ամենայն զոր
17 ԱԲԴ չիք իսկ
18 β չիք զայն
18 a չարիսն զոր ընդ / βbdԱԲԴ զոր դուք
18 Ա ընդ յիս
19 b արդ, փխ. զիարդ
19 a կալ, փխ. տոկալ
19 b ի չարչարանաց / βad չարչարանս, կամ գո՞յր
20 bԴ մարդոյ տոկալ
20 a տեսլեան ուձի
20 ԱԲԴt ի բաց փախչելով [Ա փաղչելով] մարդիկ, թող / βabd չիք փախչելով մարդիկ

թող թէ ի մէջ բազմութեան օձիցն լինել ամս հնգետասան, և ողջ ապրել, և տոկալ և բնակել ևս հանապազ ի մէջ նոցա։

248 «Նախ յայտ իսկ տեսէք զզօրութիւն Արարչին. զի որ զամենայն արար՝ զիարդ և կամի, յորժամ և կամի կարող է զիւրաքանչիւր բարս փոփոխել. զի և զայն զմեղանչական զթունաւոր զազանս որ յանհնարին գրի անդ՝ ընդ իս անարժանի ընդ իւրում ծառայիս քաղցրացուցանէր։ Զի թէպէտ և մեք անարժանք էաք՝ սակայն վասն ձերոյ օգտի զմեզ պահեալ՝ երևեցոյց զիւրոց սքանչելեացն զօրութիւն. զի զմեզ պահեալ ածեալ, և ի ձեր մշակութեան գործն եկեալ, և զօգուտն զձեր բերեալ, Աստուծոյ մարդասիրութիւնն մեօք առ ձեզ կատարեցի։

249 «Եւ կամ է՞ր արդեօք հնար աղջկան միոջ մանկամարդոյ՝ ունել զգէմ առն սկայի, որպէս տեսէք իսկ աչօք ձերովք. զիա՞րդ էր հնար այդմ լինել, եթէ ոչ Աստուծոյ էր տուեալ զիրաւունս յաղթութեանն՝ պահել զիւր վկայսն անարատութեամբ ի ձերոց յանցուածոց յանօրէնութենէ։ Արդ՝ վասն մահուան այնոցիկ սրբոց երանելեացն, որոց արիւն

1 βabdԱԲԴ ի մէջ բազմութեան / t ի բազմութեան
1 βabdԱ ուձիցն / ԲԴt օձից
1 d հնգետասան
1 βabdԱԲԴ և ողջ ապրել, տոկալ [β և տոկալ] և բնակել [Ա ի բնակել] ևս [ԱԲԴ չիք ևս] ի մէջ նոցա հանապազ [βabd հանապազ ի մէջ նոցա] / t և ողջ մնալ և բնակել ևս հանապազ ի մէջ նոցա
3 Ա զօրութիւն
3 b փոխել
5 ԱԲԴ այն
5 βabd մեղանչական
5 ab թիւնաւոր
5 ԱԲԴ զթունաւոր զգազանութիւն յանհնարին գբի անդընդին [Դ անդընդային] / βabd զազանութեանն [bd զազանութիւն] յանհնարին գբի [a գփի] անդ [b անտ] ընդ իս անարժանի [b անարժան] ընդ իւրում ծառայի [a չիք ընդ իւրում ծառայի] / t զազանս / t գբի անդնդային ընդ անարժանի իւրում / ԱԲ անարժան
7 bԱԲԴ եմք, փխ. էաք
7 a վասն ձեր
7 d օգտի ի մեզ պահեալ էցոյց / βa եցոյց, փխ. երևեցոյց
8 ԱԲԴ զիւրոյ
8 d սքանչելեաց / a զիւր զսքանչելեացն / b զիւրոյ զաւրութեանցն զսքանչելիս, զի / ԱԲԴ զի և
8 βad զաւրութիւն. պահեաց զմեզ ի գործ մշակութեան, զի աստուծոյ
8 ԱԲԴ զի և զձեր մշակութեան զգործն և զձեր աւգուտն եկեալ բերեալ ձեզ, աստուծոյ / b ածեալ, զի և ձեր ի մշակութեան ի գործ եկեալ, և զձեր աւգուտն ձեզ բերեալ
8 b չիք զի զմեզ պահեալ—մեօք առ ձեզ կատարեցի (s. 10)
10 Ա մարդասիրութիւն
10 d կատարեցի
11 βabd չիք և / βad հնար արդեւք
11 a աղջկանն
11 βabd մանկան մարդոյ
11 ԱԲԴ զգէմ ունել առն հսկայի / a զգէմս / βa առնն
12 ԱԲԴ որպէս և
12 βabd տեսանէք
12 βad հնար էր այդ [a այդմ] լինել
13 Դ ոչ էր յաստուծոյ տուեալ / βabd աստուծոյ / ԱԲt յաստուծոյ
13 ԱԲ իրաւունս յաղթութեան / Դ իրաւամբք յաղթութիւն
14 βa պահեալ
14 βabԱԲԴ զիւր սուրբ
14 [illegible] վկայսն
14 ԱԲԴ անարատ
14 ԱԲԴ յանցուածոցդ [Դ ածածոցդ պաս.] անօրէնութեանց / a ի ձեռն յանցուածոց անաւրէնութեանն. այլ / b յանաւրէնութենէն
15 βadԱԲԴ այլ, փխ. արդ
15 βad մահու երանելեաց վկայիցն, որոց արիւնն հեղաւ յերկրի ձերում և պատարագեցան արժանաւորապէս [a արժանապէս] աստուծոյ, վասն որոյ այց [a յայց] և խնդիր / b մահու]
15 ԱԲԴ երանելեացն սրբոց [Դ սրբոցն]

նոցա հեղեալ յերկրի ձերում, որք արժանի եղեն աստուածութեան շնորհացն և պատարագեցան, վասն որոյ և ձեզ այց՝ և խնդիր եղեալ Հայաստան աշխարհիս. վասն նոցա արդար արեանն հեղլոյ և ձեզ բաւութիւն շնորհի ուղղիկ ձերով ապաշխարութեամբդ յաւիտենապարգևէն Աստուծոյ:

250 Իսկ վասն իմ՝ արդեօք ես ոչ էի ի հրամանէ Աստուծոյ ձեզ քարոզ, այլ ի կամս մտաց իմոց. և զիարդ հնար էր այնմ լինել: Իսկ արդ գոյր ինձ արդեօք հնար իշխանութեան՝ իշխել բան մի ի ձէնջ թաքուցանել, թող թէ հրաման առեալ յԱստուծոյ: Զի և ես ի խոր վիրապի անդ զամենայն օր տեսիլ տեսեալ աչօք բացօք զհրեշտակ Աստուծոյ, զի հանապազ քաջալերէր զիս և ասէր, որպէս և այժմ իսկ զնոյն տեսիլ տեսանեմ, որ ասէ զիս, թէ «Քաջալերեա՛ց, պի՛նդ կաց, զի տէր Աստուած պահեաց զքեզ և արժանի համարեցաւ արքայութեան իւրոյ. և ետ քեզ զգործ մշակութեան իւրոյ, զի և դու ընդ այլ մշակսն մտեալ՝ վարձս առցես զանապական պարգևացն Քրիստոսի»:

251 «Զի և ձեր իսկ արկեալ զիս ի խոր վիրապն, յանհնարին տեղին մահուան, և եղեալ անտի ողջանդամ կամօքն Աստուծոյ: Իբրև ոչ եթէ զայս ասելով՝ անձինս պարծանս առնեմ, այլ զի ոչ իսկ հնար է թաքուցանել զքանչելիսն Աստուծոյ. քանզի ոչ իսկ թաքչի, այլ յայտնի: Վասն զի զիս ապրեցոյց ի մահուանէ, որ յաչս ձեր մեռեալ համարեալ էի, որպէս և դուք իսկ ձեզէն վկայէք ինձ. և դուք զի մեռեալ էիք ի մեղս ձեր՝ անհաւատիկ մեռեալքդ ի ձեռն մեռելոյս կենդանանայք: Վասն զի տուաւ ի ձեռս իմ պատմել ձեզ զհրամանս Աստուծոյ, դարձուցանել զձեզ ի ստուգութիւն, ի ճշմարտութեան ճանապարհն, և ի բաց լինել ձեզ յունայնութեան պաշտամանց անտի, ի քարեղէն, ի փայտեղէն, յարծաթագործ, ի պղնձագործ պատկերաց այտի, որ ոչ ինչ իսկ են և ոչ ումեք պիտանացու. դառնալ առ Աստուած կենդանի, որ արար զերկինս և զերկիր և զծով և զամենայն որ է ի նոսա, և ի Բան նորա՝ յՈրդին միածին, և ի Հոգին կենդանի և կենդանարար, որբիչ և քաւիչ երկրպագուաց և փառաւորչաց իւրոց:

252 «Իսկ եթէ զձեզ յորդոր յօժարութեամբ տեսանիցեմ դարձեալ առ աստուածութիւն անդր՝ ախորժ յօժարութեամբ սկիզբն արասցուք ձեզ պատմելոյ վասն արարչութեանցն, թէ զիարդ բարի աշխարհս ստեղծաւ ի բարերարէ անտի, թէ զիարդ վարեցան կարգք աշխարհիս. զի ամենք ի մարդկանէ զհաճութիւն բարեացն յիւրեանց կամաց կա-

1 ԱԲԳ հեղեալ է յերկրի / Ե յերկրի / միւսները ի յերկրի
1 βadt աստուածութեանն / Դ աստուածայինն
2 ԱԲԳt չիք և (պատարագեցան)
2 Ե պարգևացն, փխ. պատարագեցան
2 ab խնդիր եղեալ
3 a արեանցն
4 βad չիք ձերով
4 Ե ապաշխարութեամբդ / միւսները ապաշխարութեամբ
4 βbdԲԳ յաւիտենապարգևն / Ա յաւիտենապարգևն, ուղղ. յաւիտենապարգևէն
6 s չիք իսկ վասն իմ—մինչև վարդապետութեան վերջը (պարբ. 714): Համառոտում է երրորդ գիրքը, բաց թողնելով վկայաբանների շինությունը, և իր ծայրահեղ ձևով է մինչև պարբ 789):
6 Դ ես ոչ արդեօք էի / Ե ես ոչ ի հրամանէ աստուծոյ էի ձեզ
7 βabdԱԲԳ ի կամս կամաց իմոց / βad իմոց. և զիարդ հնար էր այնմ լինել: Իսկ արդեւք էր ինձ իշխանութիւն բան մի ի ձէնջ թաքուցանել թէ թող թէ հրաման [ad թաքուցանել թող թէ բան հրաման] / ԵԱԲԳt չիք և զիարդ հնար էր այնմ լինել
7 Ե իսկ արդեւք գոյր ինձ հնար իշխանութեան իշխել բան / ԱԲԳ հնար իշխել բան մի / t չիք իշխել
9 ԱԲԳ թող թէ բան / t թող թէ քանզի / միայն βb չիք բան կամ քանզի
9 b սոսինձ յուսաձայնած. ձայն մարմին ի վերա քո, որ ոչ մահ և ոչ տանջանք զքեզ չեն ի խրատելս:
9 βabd զի էր ես
10 a վիրապին / Ե խոր (չիք ի) վիրապի անտ
10 βadԱԲԳ աւուրս տեսիլ [βd տեսիլս] տեսեալ / Ե աւր տեսիլ տեսանէի / t չիք տեսիլ
10 b զհրեշտակս
11 t չիք և ասէր
11 ԱԲԳ այժմիկ, փխ. այժմ իսկ
12 t զնոյնս տեսանեմ / Ե զնոյն տեսեալ որ
12 ԱԲԳ որ ասեն զիս եթէ [Դ թէ]
12 βabdԱԲԳ քաջ լեր
13 b զքեզ արքայութեան
14 ԱԲԳ չիք և ետ քեզ զգործս մշակութեան իւրոյ
14 βad գործ մշակութեան, զի
14 Ե մշակս վարձս
15 a մտանել
15 βabd չիք զանապական պարգևացն Քրիստոսի
16 βad չիք իսկ
16 ԱԲԳ ընկեցեալ, փխ. արկեալ
16 a ի խոր *վիրապի
17 βadԱԲԳ տեղին [a տեղւոյ] մահուան և [βad չիք և] եղեալ անտի [βa անդի] ողջանդամ / Ե ի մահուանէ եկեալ անտի ողջանդամ իսկ / bt տեղւոյն / t մահուանէ եղեալ / t չիք անտի

1 βadԱԲԳ անձին ինչ / βabd չիք զի
1 ԱԲԳt չիք իսկ / ԱԲԳ է հնար
2 ad զքանչելիս
2 βabdԱԲԳ քանզի ոչ / t զի ոչ
2 βad չիք իսկ
3 ab չիք զիս / d ապրեցոյցն
3 βabdԱԲԳ ձեր ես [ԵԱԲԳ չիք ես] մեռեալ էի որպէս և [βad չիք և] դուք իսկ [βad չիք իսկ] ձեզէն [ԱԲԳ չիք ձեզէն] վկայէք ինձ, զի [ԵԱԲԳ որ] յաչս ձեր ես [ԵԱԲԳ չիք ես] մեռեալ համարէի [βd համարեալ էի] և դուք / t չիք ձեզէն / a չիք և դուք իսկ ձեզէն վկայէք ինձ
4 ԱԲԳ այլ դուք զի
5 βabd անհաւատիկ
5 t մեռեալք / Ա *մեռեալքդ
5 Դ մեռելոյն
5 β կենդանանայք
7 Ե դարձուցանել ի ստուգութեան ճանապարհն: Վերջ: Այստեղից բաց է թողնված մինչև այս ամենայն գործեցան (Պարբ. 788)
7 ԱԲԳt չիք ի ստուգութիւն
7 Ե ճշմարտութեան (չիք ի)
8 βd ճանապարհ
8 βad չիք և
8 ԱԲԳ յունայնութեանց / β ի յունայնութեան
8 a պաշտամանցն / ԱԲ այտի
9 ԵԱԲԳ և ի փայտեղէն
9 Ե յարծաթեղէն
9 ԵԱԲԳ և ի պղնձագործ պատկերաց այտի [Ե անտի] / βad ի պղընձագործ [a ի պղնձաձոյլ] պատկերաց անտի [β անդի] / t պղնձագործ ի պատկերաց
10 Ե և յաչինչ պիտանացու
10 βb և դառնալ
11 βabd չիք և զծով
12 adԱ որ ի նոսա
12 βabd և զբան նորա զորդին միածին և զհոգին կենդանի և զկենդանարար, զորբիչ [β և զորբիչ, b որբիչ] և զքաւիչ [ab քաւիչ]
13 ԱԲԳ փառաբանչաց / β փառաբանչաց անուան իւրոյ / b փառաւորչաց իւրոց: Վերջ: Նարեկ ի նոյն գրոց. Արդ ի լինել վաթսներորդ վեցերորդ ամուրն. (Պարբ. 726)
14 Ե յորդորս / ԱԲԳ յորդոր և յամար
14 a տեսանեմ
14 ԱԲԳ դարձեալս / βad չիք դարձեալ
15 Դ աստուածութիւնս անդր
15 ԱԲԳ մեք ախորժ
16 ԱԲԳ պատմել ձեզ վասն / a պատմելոյ յարարչութենէ անտի, թէ / βd պատմելոյ յարարչութեանցն, թէ / Դ արարչութեանց / bt պատմելով
16 ԱԲԳ ստեղծաւ աշխարհս
17 Ե և թէ
17 βabd վարք, փխ. կարգք
17 βabdԱԲԳ աշխարհիս / t աշխարհի
18 ԱԲԳ զհաճութիւն կամաց իւրեանց
18 βabd չիք բարեացն / ab իւրեանց

տարեցին առ Աստուած. թէ որ զչարն գործեցին՝ առաջին պատմեցան յերկրի. թէ զիարդ եկն Որդին Աստուծոյ մարմնով յաշխարհ անարգութեամբ. թէ զիարդ գալոց է ի վախճանի նովին մարմնով և փառօք Հօր, և վասն լինելոց բարեացն և հանդերձեալ դատաստանին. և թէ առ այժմ զիարդ օրէն է մեզ գնալ պատուիրանօք ըստ կամացն Աստուծոյ. և թէ զիարդ ապաշխարութիւն գտանել, ընդ նմին և զթողութիւն մեղաց. և թէ զիարդ զմեղուցեալսն ագխտութեամբ՝ քաւել, և ըստ կամացն Աստուծոյ փախչել ի չարէ և զբարիս գործել և խոստացելոց բարեացն հասանել. և թէ զիարդ արժան է գնալ ի ճանապարհն Աստուծոյ: Զայս ամենայն կարգաւ մի ըստ միոջէ ռճով պատմեցից, անաշխատ լեզուաւ և անհանգիստ բերանով. զի և Տէր ըստ իւրում մարդասիրութեանն ընկալցի զձեր ապաշխարութիւնդ, և դուք արժանի լիջիք մտանել ի շնորհս մարդասիրութեան ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

253 «Սակայն մեք ձեզ ի սկզբանցն սկիզբն արարեալ՝ սկսցուք ցուցանել զաշխարհի զարարչութիւնն, բարերարութեան բարեացն ի բարերարէն, եթէ դուք կամիցիք սրտի մտօք ունկնդիր լինել և հաւատալ: Սակայն մեք անտուստ ի բնէ սկիզբն արասցուք պատմելոյ ձեզ

1 ԱԲԴ եթէ որ / Ն և որ / β որք
1 βabdԱԲԴ պատմեցան առաջին յերկրի [Ն յերկրիս] / t ի յերկրի
2 ՆԱԲԴ եթէ զիարդ
2 ԱԲԴ որդին աստուծոյ եկն
2 Ն յաշխարհս
3 Ն և թէ / a չիք թէ
3 Ա մարմնովն
3 βabd չիք և
4 β չիք հաւր
4 ՆԴ լինելոյ
4 a հաւր և հանդերձեալ բարեացն և հանդերձելոց դատաստանաց, և թէ
5 βabd առ այժմ / ԱԲԴt այժմ
5 βabd չիք մեզ
5 Դ չիք պատուիրանօք
6 Ա և եթէ / βd չիք և (թէ) / a չիք և թէ
6 βad զիարդ հնար է ապաշխարութիւն
6 ՆԴ թողութիւն / βad և ընդ նմին զթողութիւն
7 Ն չիք մեղաց
7 Ա և եթէ / ad չիք և (թէ)
7 Ն զի մեղուցեալս ագխտութեամբն
9 aԱԲԴ և եթէ [a չիք և]
9 βabdԱԲԴ արժան է / t արժանի (չիք է)
9 ԱԲԴ ի ճանապարհն
10 Ն տեառն աստուծոյ
10 βabdԴ չիք ռճով
10 ԱԲԴ պատմեցուք
11 Բ անհանգիստ բարբառով, զի
11 βad չիք և (տէր)
12 Ա մարդասիրութեան
13 abԱԲ լիջիք / βd լինիջիք, Դt լինիք
13 ԱԲԴt մարդասիրութեան / βabd մարդասիրութեանն
13 ԱԲԴ չիք ի ձեռն
14 Դ և փրկչին յիսուսի քրիստոսի
14 β յիսուսի քրիստոսի. ընդ որում ընդ հաւր և ընդ հոգւոյն սրբոյ փառք... ով առասցէ.. ողորմեա գրողի սորա... քրիստոս աստուած զխնդիրն սուրբ գրիգորոյ մանկանց արասցէ ամէն Վերք:
15 t չիք սակայն
15 t չիք ձեզ
15 ԱԲԴ ի սկզբանն / d յիսկզբանցն
15 Ն արասցուք սկսցուք
16 abdԱԲԴ զարարչութիւն [ԲԴ զարարչութիւնն] աշխարհիս [Ն աշխարհի, ԱԲԴ աշխարհի]
16 ad չիք բարերարութեան բարեացն
17 ՆԱԲԴ ի բարերարէ [Ն ի բարէ] անտի
17 ՆԱԲԴ կամիջիք
18 ՆԱԲԴ սակայն մեր սկսեալ անդուստ [Դ անտուստ] առաւ [Ն անդի] սկիզբն / ad սակայն մեր սկսեալ [a սկիզբն արարեալ] անտուստ ի բնէն [a ի բնէ] սկիզբն / t անտուստ իսկ սկիզբն
18 ԱԲԴ պատմել
18 abd չիք ձեզ

նախ՝ վասն մեծի միոյ միայնոյ բարերարին, և ապա՝ եղելոցս ամենեցուն ի նմանէ: Այլ զամենայն ի ձեր աշակերտելոցդ յօգուտ փութամք կատարել ըստ հրամանի աստուածութեանն. կարեւորագոյն համարեցաք ընդ նորա և վասն նորին զլպանագոյն և նմանագոյն բանիւք զփոխանակն թելադրել. զի վասն աստուածութեան են բանքս. քանզի գիտեմք, թէ նա է ճշմարիտ Աստուած:

254 «Այլ ոչ եթէ զանհաս բնութենէն կարիցէ ոք ճառել, և որպէս էն՝ զայն կարիցէ ոք պատմել. զի անհաս և անբաւ և անբաւանդակ և անքնին է, անմատոյց և անխմաց է յամենայն արարածոց, աներևոյթ ի տեսլենէ և մօտ առ ամենեսին խնամով տեսչութեամբ գթութեամբ, շնորհօք մարդասիրութեան իւրոյ. ոչ տեսաւ երբեք ի մահկանացու մարմնաւորաց, նա և ոչ ի հոգեղինաց և ի հրեղինաց զաւարթնոց: Միայն փառաւորեալ յամենայն արարածոց. քանզի ամենայն ինչ ի նմանէ է, բայց նա միայն ինքնութեամբ:

255 «Սակայն արք արդարք ի մարդկանէ, որ արժանի եղեն ճանաչել զարարչութիւն նորա, և երկրպագութեամբ կամացն հնազանդեալ հրամանակատարք մշտնջենականին և աստուածամերձ կենացն պատմող մարգարէք անուանեցան ի զարս առաջինս յաստուածապաշտ յազգէն

1 Ն միոյ միայն բարերարին
1 ad և ապա ամենայն արարածոց ի նմանէ եղելոց զամենայն ի ձեր աւգուտ փութացուք մատակարարել ըստ հրամանի / Ն եղելոց
1 ԱԲԴ ամենայնի ի նմանէ / Ն ամենեցուն ամենայն ի նմանէ
2 Ն ի ձերոց
2 ԱԲԴ յաշակերտելոցդ / Ն աշակերտելոց
3 ad համարեցաք վասն նորա և յաղագս նորին զլպանագոյն և / ԱԲԴt զլպաղագոյն / Ն զլպանագոյն, ուղղուած զլպաղնագոյն
4 Դ ընդ նորա և ընդ նորին
4 Դ չիք և նմանագոյն
4 abd զփոխանակն [Ն փոխանակ] / t զփոխարէնն / ԱԲԴ զփոխանորդն
5 ԲԴ չիք թելադրել
5 abdԱԲԴ քանզի վասն
5 bdԱԲԴt աստուածութեանն
5 ad բանքս / միւսն. բանք
5 Ն գիտեմք զի է ճշմարիտ / Դ չիք գիտեմք թէ / aԱԲ եթէ
7 Ն կարիցեմք ճառել
8 Ն կարիցէ ոք առել կամ պատմել
8 d անբաւ է և անբովանդակ և անքնին է / a անբովանդակ և անքննին է / Ն և անբաւանդակ է, անքննին և անմատոյց և անխմաստ ամենայն արարածոց, աներևոյթ է ի տեսլենէ և մաւտ է / ԲԴ անբաւանդակ է / t չիք է (անմատոյց)
8 ԱԲԴ չիք և (անքնին)
9 ad և անխմաց է / միւսն. չիք և
10 abdԱԲԴ առ ամենեսեան խնամովք [ԱԲԴ և խնամօք]
10 Ն և տեսչութեամբ և գթութեամբ շնորհացն մարդասիրութեամբն / ԱԲԴ մարդասիրութեան իւրոյ / t շնորհաց մարդասիրութեամբ իւրով
13 ԱԲԴ միայն է
13 abd է յամենայն [d ամենայն]
14 Դ ի նմանէ, բայց միայն է / ԱԲ նա միայն է
15 a սակայն արդարք արք ի մարդկանէ
15 Ն որք / a եղենս
16 Ն երկրպագութեան / ԱԲԴt յերկրպագութեան / ad և [a չիք և] երկրպագութեամբ
16 d հնազանդել
17 ԱԲԴ հրամանակատարքն / abdt հրամանակատարք
17 ԱԲ մշտնջենական / ad մշտնջենականին / ՆԴt մշտնջենաւորական
17 ad կենաց պատմաւղ մարգարէք / ՆԱԲԴt կենացն վայելչութեամբ մարգարէք
18 bdԱԲ ի զարսն
18 t առաջին / Ն առաջինսն
18 dԱt աստուածապաշտ
18 Դ ազգէ / t յազգէն

Երրայեցւոց, յԱբրահամեան զաւակէն, որ աստուածպաշտութեամբն ընտրեալ՝ ամենայն ազգաց հայր անուանեալ. զի ի գլուխ հաւատոց արդարութեան ամենեցուն եկեալ նախկին յառաջնահաւատն պարծանօք, արդարև իսկ հայր անուանեալ. յորոյ օրինակ և ծնունդքն սերեալք ի նմանէ՝ ժողովուրդ առաջին և սեպհական անուանեալ։

256 «Յորոց միջի և մարգարէքն իբրև լուսաւորք աստուածապայծառ պատգամօքն ծագեցին, որք Հոգւոյն շնորհաց աստուածութեանն արժանի եղեն՝ ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ, և զկամս և զկարգս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն ամենայն ուրուք առաջի դնելով, որպէս նոցուն իսկ մատեանք մարգարէութեան հաստատեալ պատմեն. որ յամենեցունց յօգուտ մինչ ի վախճան ընթացեալ, լի արարեալ զտեղեկս յօրինեալ ընթերցուածովքն յանդիման կացուցանել զարուեստն մարգարէական աստուածեղէն բանիցն. որպէս զի հնար լիցի ամենայն հնազանդելոցն բանից նոցա՝ զԱստուած իւրեանց գլխովին յանդիման տեսանել ըստ անեղծութեանն։

257 Արդ՝ ի մէջ սորոցն աստուածապաշտ զնդաց մարգարէիցն ամ յարուցեալ մեծ մարգարէ, որոյ անուն Մովսէս կարդացեալ, արժանի եղեալ աստուածութեան շնորհացն. որոյ սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ

1 aԱԲԴ աստուածպաշտութեամբ
2 a անուանել
2 ԱԲԴ զի իբրև գլուխ / t զի իբրև զգլուխ / ad զի ի գլուխ / b զի իբրև ի գլուխ
2 b հաւատոցն արդարութեանն
3 ԱԲԴ նախկի
4 ad յորոյ աւրինակ և ծնունդքն սերեալք [d սերեալք] ի նմանէ ժողովուրդ առաջին և սեպհական անուանեալ [a անուանել] / bԱԲԴt որոյ զաւակն իսկ [t չիք իսկ] ժողովուրդ [b ժողովուրդն] առաջին սեպհական [ԱԲԴ չիք առաջին, b առաջին էր սեփական] անուանեալ [ԱԲԴ անուանեցաւ]
6 d չիք յորոց միջի և մարգարէքն իբրև / b ի միջի / t չիք և / ԱԲԴ և մարգարէքն իսկ
7 b պատկաւքն, փխ. պատգամօքն
7 abd հոգւոյն շնորհաց / t հոգւոյ շնորհացն / ԱԲԴ հոգւոմն աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] շնորհաց
8 ԱԲԴ զօրէնսն / b զկամսն
9 a զկարգքս / ԱԲԴ և զկամս կարգաց
9 b հրամանաց
9 abdԱԲԴ ուրուք / t ուրեք
10 a առաջնորդելով, փխ. առաջի դնելով
10 ԱԲԴ որպէս և / b և որպէս
10 abԱԲԴ մատեանքն
10 ԱԲԴ մարգարէութեան / adt մարգարէութեանն / b մարգարէութեամբ
10 ԱԲԴ հաստատի
11 d պատմէին
11 b ամենեցունց իսկ / ad որոց ամենեցուն աւգուտ մինչև
11 ԱԲԴ աւգուտ
11 ԱԲԴ ընթերցեալ, փխ. ընթացեալ
12 ad ընթերցուածովքն / bԱԲԴt ընթերցողականացն [b ընթերցուածականացն]
12 b կացուցանեն զարուեստ
13 a մարգարէութեան
13 ad որպէս զի հնար լիցի ամենայն հնազանդելոցն բանից նոցա զաստուած իւրեանց գլխովին [d աստուած իւրեանց ի գլխովին] յանդիման տեսանել ըստ անեղծութեանն [d անեղծութեան]։ Արդ / bԱԲԴt որպէս զի համարեալ լիցի գերանելիան իսկ գլխովին [b համարեալ իսկ լիցի գերանելիան գլխովին] յանդիման տեսանել։ Արդ
16 ԱԲԴ սորոց
16 abd զնդացն [b զնտիցն] մարգարէից
17 abdԲԴ որոյ / Աt որում
18 b շնորհաց
18 bԱԲԴt որ և սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ [ԱԲԴ ուսուցանել] ամենեցուն [b յամենեցունց] աւանդ զճշմարիտ գիտութիւն [ԲԴt գիտութիւնն] աշխարհահամար աշխարհապատում մեծն [b մեծ] մարգարէիցն [ԱԲԴ մարգարէից]. անտի և մեր սկիզբն

յամենաստեղծ յսկզբնագործ ժամանակէն՝ աշխարհահամար աշխարհապատում մարգարէութեամբ՝ ամենեցուն աւանդեաց զճշմարիտ գիտութիւն։ Ըստ նմին օրինակի և մեր անտի սկիզբն արարեալ՝ ամենուսոյց շնորհօք Հոգւոյն բան ի գործ արասցուք վարդապետել ձեզ, փոյթ յանձին կալեալ վասն երկուց աշխարհաց հաստատելոց ի բարերարէն Աստուծոյ, վասն սկզբան և կատարածի, վասն անցաւորիս և վասն յաւիտենական մշտնջենաւորին։ Մեզ տացին բանք ի բերան, մեզ՝ ցուցանել զօգուտն, և ձեզ՝ լսել, ընդունել և հաւատալ, և քակել ի սատանայական գործոց չարութենէ, և աստուածամուխ կենացն լինել ժառանգորդ։

258 «Արդ՝ սկսցուք շնորհօքն Քրիստոսի ձեզ պատմել մի ըստ միոջէ մանրապատում նշանակօք, և դուք ունկնդիր եղեալ սրտի մտօք լուիջիք»։

արարեալ ամէնուսոյց / ad որոյ սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ յամենաստեղծ յիսկզբնագործ ժամանակէն աշխարհամար [=աշխարհահամար] աշխարհապատում մարգարէութեամբ ամենեցուն աւանդեաց զճշմարիտ գիտութիւն։ Ըստ նմին աւրինակի և մեր անտի սկիզբն արարեալ ամենուսոյց
4 b շնորհաւքն զհոգւոյն բանս ի գործ արկցուք վարդապետել / ad բանս
4 ad փոյթ առիպով [d սիրով] վասն երկուց
5 t ի յանձին
5 t կալեալ և վասն
5 bԱԲԴ հաստատելոյ
6 adԱԲԴ վասն իսկզբանն [d իսկըզբան] / b վասն սկզբան / t ի սկզբան. (չիք վասն)
6 abd և վասն յաւիտենական / t և յաւիտենական / ԱԲ չիք յաւիտենական / Դ չիք վասն յաւիտենական
7 b մշտնջենականին
7 d տացի
7 pabd մեզ [abd ձեզ] ցուցանել զաւգուտն և ձեզ լսել [ad ունկ. և] ընդունել / ԱԲԴt ցուցանել ձեզ զօգուտն. ինձ ասել և ձեզ լսել և [ԱԲԴ չիք և] ընդունել
9 b ի սատանական
9 pԱԲԴ չարութենէ / adt չարութենէց / b չարութենէն
11 pabdԱԲԴ արդ / t արդեօք
11 pad ձեզ պատմել / ԱԲԴ պատմել ձեզ / b ի ձեզ պատմել / t չիք ձեզ
12 abdԱԲԴ նշանաւք / pt նշանակաւք
12 ԱԲԴ ունկնդիր լիջիք և սրտի / d ունկնդիրդ լի սրտի / a ունկնդիրք լեալ սրտի
13 a աւելացնում է վերջում. «փառք քեզ, փառք քեզ փառաց թագաւոր»։
13 b աւելացնում է «Յաննուազ բարէն և յանապատ լուսոյն... հայցեցէք... քաղցկեալ զաղանիս ողորմութիւն... յաւիտեանս»

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

259 ԻԳ. Տէր Աստուած, որ նա միայն ինքնութեամբ, և ոչ որ յառաջ քան զնա. չիք որ այլ Արարիչ ամենայնի՝ որ երևի և որ ոչն երևի. բայց Որդին միածին որ ի Հօրէ ծնեալ, և Հոգի նորուն որ ի նորին յէութենէ. որով եղև աշխարհս ի սկզբանց անդ, արարեալ միասնական Երրորդութեանն միով զօրութեամբ կամացն ամենազօրայ, միախորհ, միակամ, միաբուն ինքնութեամբ, և ամենայն ի նմանէ եղեալ, երկինք և երկիր: Արարեալ զերկինս խորանարդ հաստայարկ, և զերկիր թանձրայատակ աղխեալ սեղմեալ. և զերկինս կախեալ զոչնչէ, և զերկիրս ի վերայ ոչնչի կացուցեալ, և ի նմին զանդունդս համատարածս խաւարազգածս աներևոյթս անկազմս անարարս և անյարդարս, անպատրաստս ստուերամածս:

260 Եւ անդէն խակ ընդ առեղն Հօրն արարչութեան ցարարչակից Որդին և ցհամագործ Հոգին որ ի վերայ ջուրցն շրջէր, անդ ի ներքոյ

1 Վերնագիր
p վարդապետութիւն տեառն սրբոյ գրիգորի
ac վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին
b չիք վերնագիր. ունի լուսանցա-գիրք եւ կիսախոտակ կարմրագիր:
d վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի / ԱԶ յաղագս բարոզութեան և վարդապետութեան սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին զիւարախ առմին
ԹԳԵԷԸktc վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի առն [Բ առնն] աստուծոյ
Դo վարդապետութիւն սրբոյն գրիգորի առն արդարոյ
αβ եւ միւս ձեռագիրները չունին վարդապետութեան այս մասը:
3 d ինքնութեամբ է
3 ad և այլ ոչ որ յառաջ / pb և ոչ որ յառաջ / ԱԲt չիք ոչ որ
4 b և չիք որ այլ որ երևի արարիչ և որ / p այղ
4 ad ոչ
5 a որդւի... հոգւի (յաճ.)
5 abd նորին / p չիք նորուն որ
6 pԱԲ էութենէ / b եղեալ
6 pad աշխարհ
6 p սկզբանց (չիք ի)
7 Ա երրորդութեան / pad զաւրութեան
7 b ամենազաւրայն, մի խորհուրդ, մի կամ / pd միախոհ
8 p ինքնութե-նէն եղեալք (մեզ բերուած b պակասաւոր. եւ պէտք լինի՝ ինք-նութե||ամբ և ամենայն ի նմա||նէն եղեալք / ad եղեալք
8 b և ամենեքեան / ad և ամենայնք
9 a և զերկին
10 Ա աղխեալ, սեղխեալ, սեղմեալ
10 b կալեալ, փխ. կախեալ
11 ԱԲ և զերկիր
11 b ի վերայ յոչնչի
11 p զանդունդսն
12 b և անարարս / ad և անարարս [d աւելացնում է և] անյարդս և անպատրաստս / b և անպատրաստս ստուերամածս խաւարազգածս
14 t չիք խակ / ԱԲ չիք ընդ
14 b հաւր արարչութեանն / d արարչութեանց
14 bd արարչակից
15 d որդին նոյ համագործ / b և համագործ
15 abdԱԲ հոգին [a հոգւոյն] խակ որ ի վերայ / ԱԲ չիք անդ

ջուրցն հրամայեաց լինել կազմածոյն յօրինուածոց արարածոց: Առացեալ ի Հօրէ առ խորհրդակալսն խորհրդակատարսն համագործսն՝ լինել լոյս, և անդէն եղեալ լոյսն համասփիւռ՝ խաւարակուլ օրաբեր: Եւ յետ այսորիկ հաստատութիւն ջրամած սառնեղէն ծովահերձ ջրաբաժին. որով երևեալ ցամաքն ամենածին ծաղկաբուղխ անկարեր: Եւ յետ այսորիկ առացեալ միասնական Երրորդութեանն զօրութեանն՝ լինել լուսաւորացն առ ի ջրեղէն խորանանման հաստատութեան երկնին ճառագայթաձիգք, աշխարհապաճոյճք, նշանացոյցք, ժամանակաչափք. և ապա զազգն շնչակեաց թռչնոց և զեռնոց և ջրածին կայտառաց:

261 Յետոյ բղխեալ եռացեալ յերկրէ ամենայն չորքոտանեաց ազգ, իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարգի, վայելելիս հաստատեալ յառաջակամ պատրաստութեամբ կամացն աստուածութեան առ ի պատիւ մարդոյն: Որ զվայելչականն հանդերձեալ առնել Արարչին, որ կամարար կամացն առեալ անդէն զբարերարութիւն իւր ցուցանել, առնել զբանաւոր զիմաստուն զխօսուն արարածն, ի մէջ անխօս անբան անիմաստ արարածոցն: Զի իմաստունն գիտասցէ զպատիւ Արարչին. իմացեալ զԱրարչին սքանչելութեան շնորհս փառաւորութեան՝ գիտասցէ դարձուցանել ի նմանէ զփառաւորութիւն փոխարէն. և ընդ նմին և ի ձեռն նորին՝ ամենայն արարածք երևեալ գործքն մատուսցեն զփառաւորութիւն:

1 abd հրամայեալ լինելոյ կազմածոյ
1 b յաւրինուածոյ արարածն
2 b ի հաւրէ առ խորհրդականսն համագործս / ԱԲt առ խորհրդակատարսն
2 bԱԲt համագործ
3 d համասփիռ
4 a ծովահերձ
4 Ա ջերաբաժին
5 b ցամաքն ամենայլի ծավաբուղխ անկարեր / aԱԲt ծաղկաբուխ / Ա ծնդաբեր
6 Ա երրորդութեան
6 b զաւրութիւն
6 b լուսաւորաց առու հրեղէն խորանման / abdԱԲ լուսաւորայ / bd խորանման
7 d հաստատութեանն
7 a երկին
7 b ճառագայթաձիգ
8 d նշանացոյց
8 b ազգ նշանակեաց թռչնոց և սողնոց և զեռնոց / a ազգն շնչակենաց / d թռչնոցն / d չիք և ապա զազգն (բաց եղ)
9 ad կայտառացն / b կայտառ-աց
10 ԱԲ ազգք / ad ազգն ամենայն չորքոտանեաց, իւրաքանչիւր վայելելիս [d վայելելին] հաստատեալ / b ազգն ամենայն իւրաքանչիւր ըստ իւրում վայելեացուք հաստատեալ յառաջակողմն
11 ԱԲ վայելեացուք / t վայելիւք
11 ԱԲ հաստատեալք
12 ad պատրաստութեամբ / b պատրաստութեանն / ԱԲt պատրաստութեան
12 b կամաց աստուածութեանն
13 ad չիք որ (զվայելչ.)
13 d զվայելականն
13 b մարդկան հանդերձեալ արարչին, որ բարերար կամացն
14 a զբարերարութիւնն
14 b առնել զիմաստուն զբանաւոր զխաւսուն արարածս / ad զբանաւորն զիմաստունն / d զխաւսուն
15 abd անխաւս անբան / ԱԲt անբան անխօս
16 b զպատիւ արարչին. իմացեալ զպատիւ արարչին / ԱԲ չիք իմացեալ զարարչին
17 b սքանչելութեան շնորհ փառաւորութեանն / ԱԲ սքանչելագործութեան / abԱԲ շնորհ / d զշնորհ / t սքանչելութիւն, շնորհս փառաւորութեան գիտասցէ
17 ad և գիտասցէ
18 Ա զփառաւորութիւնն / a զփառաւորութիւն (պաս.) փոխարէնն
18 b չիք և (ընդ) / a չիք և ընդ նմին
19 b երևելի

262 ԻԴ. Իսկ ի մէջ աներեւութիցն արարեալ աներեւոյթ փառաւորիչս—զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս, հրեղէնս, բազմութիւնք զուարթնոց։ Սոքա յօդս վերինս բնակեալ են, ի վերայ հաստատութեան ջրայարկի. իսկ մարդկանս ի ներքոյ, ի հողեղէն բնակութեան երկրիս, տուան վիճակք։ Զի Աստուծոյ բարերարի զամենայն արարեալ, կարգս լինելութեան հաստատեալ. իսկ չարն յանձնիշխան կամաց մտեալ՝ կործանել, զիւրաքանչիւր ոք առանձինն. այլ յԱրարչէն բարի եղեալ ամենայնն հաստատեցաւ։

263 Որ յաւելուն զմարդն՝ սքանչելագոյն կարգաւ զիշխանն ի մէջ անցուցեալ, և անդ է տեսանել սքանչելիս և զարմանալիս և անհասական հրեշտակակերպս։ «Արասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութեան»։ Իսկ արդ՝ ըստ որո՞ւմ պատկերի արդեօք ասիցէ, և կամ ըստ որո՞ւմ նմանութեան զմարդն առնել. քանզի անեղծական, անստեղծական, անտարրական, իսկական աստուածութիւնն ճանաչի։ Ո՞րպէս լինելոցն արդեօք էականին հանգոյն առնոյր լինել, կամ հողն սակաւիկ՝ ինքնաբուն զօրութեանն Աստուծոյ. որ և անտեղեօք և անչափական վայրօքն, անսկզբնական լուութիւնն անմատոյց յամերէ ունի մշտնջենաւոր նոյն պարզական և անշարժական միապէս։

264 Իսկ արդ՝ ո՞րպէս ստեղծականին զինքն օրինակ դնիցէ, և կամ զկաւն զրոշեալ՝ Աստուծոյ պատկերաւն ձևիցէ. զոր և ասէն իսկ, թէ

12 Ծննդ. Ա., 26.

1 dԱ աներեւոյթիցն
1 b չիք աներեւութիցն արարեալ
1 b փառաւորիչ զաւրք
2 abd հոգեղէնք հրեղէնք
3 d հաստատութեանն
4 a մարդկանն
4 abdԱԲ հողեղէն (չիք ի)
4 abd բնակութեանս
4 ad չիք երկրիս
5 abd քանզի
5 ad զամենայնն / bԱԲt զամենայն
5 a կարգքս / bdԱԲ կարգս / t ի կարգիս
5 abt լինելութեանն
6 b հաստատեալ է
6 ad կործանէ զիւրաքանչիւր / bԱԲt կործանի / bt իւրաքանչիւր / ԱԲ յիւրաքանչիւր
7 ԱԲ առանձին
7 b իսկ, փխ. այլ
7 ԱԲ հաստատեցաւ ամենայն / ab ամենայն
9 dԱ առնել
9 Ա կարգեցօ զիշխան
9 a ի մէջ կացուցեալ
10 Բ և անդ է / abdԱt և անդէն
10 adԱԲ սքանչելիս / bt զսքանչելիս
10 bԱԲ չիք և (զարմանալիս)
10 ad չիք և (անհասական)
11 b հրեշտակակերպս / adԱԲt հրաշակերտս
12 d ասացեմ
12 ad չիք և / b չիք կամ
13 d և մարդ
14 aԱ աստուածութիւն
14 b որպէս արդեաւք լինելոյ
15 adԱԲ լինելոց
15 a արդիւք / d արդեւք
15 b չիք կամ
16 b ինքնաբուղխ, փխ. ինքնաբուն
16 Ա զօրութեան
16 ad անտեղեաւք / b որ տեղեաւք / ԱԲt անտեղօք
16 ad անչափական / bԱԲt անչափական
17 abd վայրաւքն / ԱԲt վայրօք
17 ad լուութիւնն / b լուութիւն / ԱԲt զօրութիւնն (Ա զօրութիւն), փխ. լուութիւնն
17 b յիմերէ
18 ԱԲ պարզականն (Ա լուսանցում ան)
18 ԱԲt անշարժականն / b անշարժ, անմիապէս
19 ad դիցէ
19 abd չիք և
20 a զրոշեալ / b եթէ

«Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա»։ Նախ ասաց բանս յառաջասաց պատմութեան հանդերձելոցն, ապա անց յառաջակայսն, և ի լինելոցսն նշմարեցուցանէ։ Եւ են որ անդէն իսկ մօտալուտ առաջոյ՝ ի նոյն ի նմին ժամանակի դէմ յանդիման ցուցանէ. զի տէր ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա։ Մի՝ վասն իմաստութեան, բանաւորութեան, խելամտութեան, կենդանութեան, հոգւոր շնչոյն, զոր շնորհեաց առաւելութիւն՝ գիտել ճանաչել իմանալ և ի միտ առնուլ զամենայն շնորհաց զաստուածակիր զաստուածատուր իմաստութիւնն և զբանաւորութիւնն, զաստուածածանօթութիւնն և զգիտութիւնն, և իշխել ի վերայ ամենայն երկրաբուղխ երկրածին ստեղծուածոցն, և զգիտութիւն յառաջգիտութեանն, և կացոյց զնա տէր ամենայնի։ Եւ ասաց Աստուած, թէ «Ամենայն քաղցրաբուղխ սերմանիք երկրի՝ ձեզ լիցի ի կերակուր»։ Եւ ապա զամենայն գազանս և զանասունս և զթռչունս ածեալ առաջի մարդոյն հնազանդէր։ Իսկ ապա աստուածակիր իմաստութեամբն խելամտեալ՝ ճանաչել ըստ իւրաքանչիւր ըստ առանձնային կերպարանաց զանունսն նշմարեցուցանել. զի զգիտութիւն Տեառն ի մէջ անցուցեալ, նորա գիտութեամբ զնորա արարածս ճանաչել՝ նորա նման անուանեցաւ։

265 Եւ մի՝ վասն այսորիկ ասէ նման, վասն անձնիշխանական

1 Ծննդ. Ա., 27. / 12 Ծննդ. Ա., 29.

1 b չիք աստուծոյ
1 ad յառաջասաց / bԱԲt յառաջացոյց
2 bd պատմութեանն
2 b և ապա
2 d յառաջիկայսն
2 ad ի լինելոցսն / b ի լինելոցս. նախապէս ի լինելոցն / ԱԲt ի լինելոցն
3 ad և են որ / b և են իսկ որ անդէն մաւտալուտ / ԱԲt և էր որ
3 d յառաջոյ
3 b չիք ի նոյն
4 b դէպ, փխ. դէմ
4 d ցուցանել
4 ԱԲ տէր ի պատկեր / b տէր պատկերի
5 d և, փխ. մի
5 b իմաստութեան, խելամտութեան, բանաւորութեան հոգւոր շնչոյն, զոր շնչեաց զառաւելութիւն
5 ԱԲt իմաստութեանն
5 aԱԲt բանաւորութեանն
6 ԱԲ չիք խելամտութեան
6 Բt կենդանութեանն
6 ad զառաւելութիւնն
7 ad շնորհեաց / b շնորհէ
8 b աստուածակիր / d ածակիր
8 dԱ իմաստութիւն
8 Բ չիք և
8 bdԱ զբանաւորութիւն / a չիք և զբանաւորութիւնն—զգիտութիւնն
9 bd աստուածածանաւթութիւն, զգիտութիւն / t զաստուածածանութիւնն
9 b չիք և (զգիտութիւնն)
10 a երկրաբուխ
10 bԱԲ ստացուածոց(ն)
10 bԱt յառաջագիտութեան
11 b և ասաց աստուած ասէ ամենայն
11 ad չիք թէ
12 abԱԲt քաղցրաբուխ
12 b սերմանեաց
12 adԱԲ լիցի ձեզ
13 ԱԲt զգազանս
13 b զանասունս և զողունս և զթռչունս
13 a առեալ, փխ. ածեալ
14 ad չիք իսկ
14 abd խելամտել / ԱԲt խելամտեալ
15 ad ըստ իւրաքանչիւր առանձնային [a առանձին] կերպարանաց զանունն նշմարեցուցանել, զգիտութիւն
15 b կերպարանացն
16 Ա զանուն / b զանուանս
16 abdԱԲ զգիտութիւն / t զի գիտութիւն
17 b զօրութեամբ, փխ. գիտութեամբ
17 b ճանաչէր
17 ԱԲ նորա նմանեցաւ / t նորա նման նմանեցաւ / abd նորա նման անուանեցաւ
18 a ասեն նման / Բ ասէ նմա

կամացն իշխանութեանն։ Զի յԱստուծոյ յամենագործութեանն և ամենաբարութեանն երկու արարածք պատուականք և արգոյք եղեալք ի բարերարէն հաստատեցան, մարդիկ և հրեշտակք։ Արդ՝ զմարդիկ թողեալ ի կամս անձնիշխան կամաց, վասն զի իւրովք կամօք անձնիշխանութեանն գիտասցէ ընդ բարեացն գործոց՝ շնորհս գտանել ի բարերար Տեառնէն և յԱրարչէն. և եդեալ առաջի նորա զգիտութիւն պատուիրանաց հաճոյիցն Աստուծոյ, զի գիտասցէ խոյս տալ ի չարէն, և զբարին ընտրել իւրոց կամացն լաւութեամբ, իբրև յինքեան քաջութենէ, իւրով անձնիշխան կամօք՝ յԱրարչէ անտի զիւրոց վաստակոց առեալ զփոխարէնս պատուեսցէ։

266 Իսկ վասն նմանութեանն իմանալի է այսպէս. զի ամենայն արարածք ընդ հնազանդութեամբ ծառայութեան են հարկեալք. զի մի այլ աւելիս ինչ իշխեսցեն գործել քան զայն, որչափ ինչ նոցայն հրամայեցաւ՝ հարկք եդան ի վերայ իւրաքանչիւր՝ կատարել զհրամանս։ Բայց Աստուած զմարդն միայն բազմապատիկ փառաւորեաց և մեծացոյց, հոգեխառն հրեշտակակիցս խոնարհագոյնս արար։

267 Տես զարեգակն և զլուսին և զաստեղս՝ մեծամեծս որչափ քան զմարդն իցեն, և նորա կամացն կան, հարկեալք ընդ հրամանաւ պատուիրանադրին։ Ոչ արեգակն յընթացից դադարէ, և ոչ լուսին կամ ի մաշել և լնուլ, ոչ աստեղք զկարգօք իւրեանց անցանեն, և ոչ լերինք

1 ad կամաց
1 Ա և (փխ. զի) աստուծոյ
1 adԱ աստուծոյ ամենագործութեան յաստուծոյ [d աստուծոյ] ամենաբարութեան / Բ յայ յամենագործութեն և յաստուծոյ ամենաբարութեն (պաs.) / b ամենագործութեանցն յաստուծոյ ամենաբարութեանն
2 a յարգոյք / abd եղեալ
3 ԱԲ հաստատեցան ի բարերարէն
3 b մարդիկք և
3 a արդ զմարդիկք / b զմարդիկ արար և թողեալ
4 ad կամացն / bԱԲt իւրով
4 b անձիշխանութեամբ / ԱԲt անձնիշխանութեան
5 ad գիտասցէ / bԱԲt գիտացեալ
5 abd բարեաց / ad գործոցն
5 bd շնորհ
6 a ի բարերարէն և յարարչէն
6 Աd տեառնէ
6 abd առաջի նոցա
7 ad պատուիրանացն / ad չիք զի
7 b ի չարէ
8 b իւրոյ
8 d լաւութեամբ իւր և յինքեանք
9 abd իւրով անձնիշխան [b անձնիշխանն] / ԱԲt որով անձնիշխան
9 abd չիք կամօք
9 bԱԲ զիւրոյ
9 ad վաստակոց / b վաստակոցն / ԱԲ զվաստակոցն / t զվաստակոց
10 abd զփոխարէնն
11 ab չիք իսկ / Աt նմանութեան
12 b ծառայութեանն
13 abd աւելիս / ԱԲt աւելի / Ա չիք ինչ
13 b նոցայն / միւսներն նոցա
14 ad հարկք / bԱԲt հարկ
14 abd զհրամանան [a զհրամանս] կատարել [a կատարեալ]
15 abd բայց միայն աստուած զմարդ [b զմարդն] բազմապատիկ
16 abd հրեշտակակիցս [a հրեշտակակից, d հրըշտակակից] խոնարհագոյնս [b խոնարբագոյն] արար / ԱԲt հրեշտակակիցս հաւասարագոյնս արար / v հոգեխառն հրեշտակաց հաւասարագոյն արար
17 ad չիք և (զլուսին) / d լուսին
17 abd և զմեծամեծս որ քան զմարդն
18 abd և [b չիք և] նորա կամացն կան, պահեալ [b հարկեալք] / ԱԲt և ի նորա կամացն կան պահեալ
18 d պատուիրի նագրին
19 ab լուսինն
20 ԱԲt և ոչ աստեղք
20 abd զկարգաւք անցանեն, ոչ / ԱԲt զկարգ իւրեանց անցանեն

նաւղափոխ լինին. ոչ օդք ի շշնջելոյ դադարեն, և ոչ ծով ի սահմանս ծփմանց անդնդային մոլեգին ալեացն խռովելոց յուզելոցն սաստկութեամբ անդադար կուտակելոցն՝ զեղեալ սահմանն ոչ կարացեալ անցանել և ապականել զերկիր. և ոչ երկիր բառնալ կրել զանդադր զամենայն։ Որոյ հրամանաւ յօրինեալ է ամենայն, որոյ սուրբ և երկնաւոր զուարթունքն կան յանդադար փառաբանութեան։ Որ արար զբարձրութիւն երկնից և զթիւս աստեղաց, զջուրս ծովու և զաւազ երկրի, զկշիռս լերանց։ Որ հանէ զամպս և արգելու զհողմս, և զարձուցանէ զերեկ, և զալարեցուցանէ զչոր զօսացեալս, և ժողովէ զանձրևաշիթս։ Վասն որոյ մարգարէութեան հոգին պատմէ, թէ «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, և թզաւ զերկինս, և զերկիր ամենայն բուռ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և զդաշտս կշռորդօք երարձ»։ Ո՞ր իցէ տեղին, որ զնա բարձեալ ունիցի, որոյ բանիւ արարածք ամենայն կախեալ կան։ Որ գիտէ զանցս զնացից երկնաւոր գնտոցն, որ ի վերայ օդոց շրջին, և ոչ թիւրին. տարածին, և ոչ բաց արտաքոյ անկանին. ելանեն և մտանեն վարձկանք պարտաւորք տարւոյ. կասեն՝ արծարծին ի տունջենէ ի գիշեր և ի գիշերոյ ի տիւ. փոխարէնս արկեալ

12 Ես. Խ, 12.

1 ad նաւղափոխ / bԱԲt տեղափոխ
1 t և օդք ի շնչելոյ ոչ դադարեն / ad ոչ աւդք / bԱԲ և ոչ աւդք / a ի շշնջելոյ / bdt ի շնչելոյ / ԱԲ ի շնչոց / b դադարէ
1 bԱԲ ի սահմանս [b ի սահման], փխ. ի սահանս
2 b ծփմանցն
2 d մոլեգնին
2 ad սաստկութեամբ / ԱԲ սաստկութեանն / bt սաստկութեան
3 b կուտակեալ
3 abd և սահման [d սահմանս] եղեալ ոչ [a որ ոչ] / ԱԲ և զսահման եղեալն ոչ / t և զեղեալ սահմանն ոչ
4 b ելանել, փխ. անցանել
4 abd և ոչ ապականել զերկիր, բառնալ կարել [a կարեալ] զանդադի [a զանդադիղի] զամենայն
5 b որով
5 ab զամենայն
5 ad սուրբ երկնաւոր զուարթունքն կան / b սուրբ երկնային / Ա զօրութիւնք / bԲt զօրութիւնքն
6 a ի փառաբանութիւն / d փառաւորութեան / b փառատրու. ճոյն գրչից ուղղուած փառաւորութեան
6 b ո արար
7 ab զբարձրութիւնս
7 ԱԲ երկնից, զթիւ
7 ad չիք և (զաւազ)
8 b ո հանէ
8 b զհողմ
9 a զալարացուցանէ
9 Ա զօսացեալս
9 a զանձրևայշիթս / ԱԲv զանձրևաթիւս
10 b եթէ
11 d չիք իւրով
11 b զերկինս, և բուռ իւրով զերկիր. ո՞ բարձ զլերինս ի կշիռս և զդաշտս կշռորդաւք իւրովք. ո՞ր իցէ / ad չիք ամենայն (բուռ) / ad ո՞ բարձ զլերինս / ԱԲ ի կշիռս, և երարձ զդաշտս կշռորդովք, ո՞ր իցէ / ad չիք երարձ
13 a զոր զնա
14 b ո՞ *գիցէ / ad ո գիտէ
14 abdԱԲ զխանոցն [d զխանոց], փխ. գնտոցն
15 Ա յաւզոց
15 b չիք որ ի վերայ օդոց շրջին
15 Ա թիւրեն
16 Ա անդանին
16 Բ ելանեն (բաց տեղ) անման պարտաւորք / Ա չիք ելանեն և մտան / abd ելանեն մտան պարտաւորք տարւոյն [a տարոյն, d տարւոյ]
16 Ա վարձկան (ճնռուածի վրայ)
16 b կասին
17 abdԱ արծարծին / Բt արծարծեն
17 a ի տուընջեան և ի գիշերի
17 ad չիք և / bd ի գիշերւոյ

միմեանց փոխարինելին՝ աննախանձ առեն, անարգել դարձուցանեն ի չափ ժամանակաց, ի չորս որոշմունս փոփոխել տարւոյն, որպէս և Աստուած կարգեաց։

268 Եւ զիարդ զնոյցեն զօրութիւնք ստահակաց երկնից հաստատութեան՝ կշիռ կարգեալ ի գնացս խաւարին անպակաս, և ոչ անցանեն զչափով։ Կամ ուստի՞ ելանիցեն օդաշունչ սիք հողմոցն բռնութեան, և ո՞ւր երթեալ դադարիցեն. և զի՞նչ որոշմունք իցեն միոյ միոյ ի նոցանէ, մինն քաղցրաշունչ՝ սնուցանէ զբոյսս, մինն սաստկացեալ՝ զպտուղն բառնայ. մինն զգեստս կէէ, գունակ գունակ ծաղկօք զերկիր զարդարէ ի գունազգոյն երանգս. զմերկ ծառս ագուցանէ, զվարսաւոր գագաթունս զարդարէ։

269 Ուստի՞ ծնանիցին օդք ամպածինք, որ և ի նոսին սպառին ի փայլատակմանց հողմոյ. ի ձայնէ որոտման ծնանին անձրևք. և ուր Տէր հրամայէ երթալ՝ երթեալ իջուցանեն և ոռոգանեն զերկիր. սնուցանեն զբոյսս, պարարեն զպտուղս մարմնապարարս. յո՞յր յարմարին ելանիցեն գետք աղբերօքն հանդերձ, և ոչ դադարեն յելիցն և ոչ լնուն ի մտանելն։

270 Երկինք և երկիր, արեգակն և լուսին և բազմութիւնք աստեղաց, և ծովք, գետք, դաշտն և անտառն, սողուն և թռչուն, ձկունք լուղականք, լեառք, լեռնեայք՝ զիւրաքանչիւր կարգեալսն ըստ իւրաքանչիւր հրամանացն մատուցանեն։ Բայց միայն մարդոյն անձնիշխան

2 b դարձուցանել, փխ. փոփոխել
3 ad չիք և
4 b հաստատութեամբ
5 ad կարգեալս
5 a անպակաս
5 b խաւարին հաստատութեամբ և ոչ ելանեն ըստ չափով / a զչափս
6 aԱԲt ելանեն / bd ելանիցեն
6 a աւդաշունչք / d աւդաշունչս
6 ab սիրտք, d իրք, փխ. սիք
6 abd հողմոց
7 ad դադարեալ իցեն
7 a զի՞նչ որոյ հիմունք իցեն միոյ միոյ ի նմանէ / b ի նոցանէն
8 d մին քաղցրաշունչ
8 b ի նոցանէ, փխ. սնուցանէ
8 d զբոյս, մին
8 Ա զպտոյտս (= ճռուած) / Բ զպըտուղս / b զպտուղս
9 a զզգեստն կէէ / d զգեստն / c զգեստնս, փխ. զգեստս
9 b ի գունակ գունակ ծաղկացն (տողադիրում ն=ծաղկանցն) / ad ծաղկաւքն
9 b զարդարեն
10 a ի գունայգուն / bdt ի գոյնազոյն
10 b երանգսն / ԱԲ երանգս
10 b վարսաւոր զգագաթունս
12 ԱԲ ծնանին
12 a աւդ ամբայծինք որ և / d ամպածինք որ և / b չիք և / t և որ / ԱԲ չիք որ
12 b սպառին սպառին
13 ad և [d չիք և] ի փայլատակմանց հողմոց / b հողմոցն
13 b որոտմանցն
14 ad չիք երթալ
14 b չիք երթեալ
14 bԲ առոգանեն
14 b սնուցանէ
15 Ա զբոյս
15 b պարարէ... որոմայնէ
16 abd ելանիցեն / ԱԲt ելանեն
16 bԲ աղբերաւք / Ա աղբեւրօք
16 bԱԲt չիք հանդերձ
16 abd չիք և (ոչ)
19 b ծով
19 ad և գետք / bԱԲ գետովք
20 a և ղուղակք / d ղաւղակք / b լուղակաց / Ա լողականք
20 bd լեառք / b լեռնեայց / Ա լեռնեայցն
20 abdԱԲ զի զիւրաքանչիւր
20 ad զիւրաքանչիւր, փխ. ըստ իւրաքանչիւր
21 ad մատուցեն / b մարդկային

թողուն կամքն՝ զինչ և կամեսցի. և այլ ուսելի ինչ ոչ բանադատեցաւ քան զայն որ ազդեալ ասացաւ — չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի. զի միայն արժանի արասցէ զնա փոխանակ ընդ փոքուն մեծամեծս ընդունել. վասն իւր շնորհ ունելոյն վաստակոց՝ լիցի առնուլ նմա յԱրարչէն զփոքունց փոխարէն զմեծամեծ շնորհսն։ Վասն այնորիկ և զանձնիշխան կամաց նմա հրամայեաց կամակար իշխանութիւն։

271 Կամ ո՞րպէս մարդ հողաբեր՝ օրինակաւ Արարչին յաշխարհ գայցէ, ամենագիւտ մատուցականն անմատոյց էականին նմանութեամբ անուցու լինել զլինելն։ Քանզի անսահմանականն և անփոյթափակ և սաանձնական զօրութեամբ, աստուածականն անուամբն միայն արդեօք մեծարեաց՝ ըստ պատկերին ասելով. այն չէ ինչ ի դէպ։ Քանզի ասէ Գիրն, թէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա». և այլուր ասէ, եթէ «Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութիւն, և ըստ պատկերի իւրոյ բարերարութեանն արար զնա». և միւս ևս աստուածածանօթ իմաստութիւնն ասաց, թէ «Մարդ պատկեր Աստուծոյ է»։ Այլ անդէն ի սկզբանն կարգեաց Աստուած մարդոյն՝ մերձաւոր և ծանօթ կերպարանաց Աստուծոյ լինել, քանզի ոչ ի հաստատելն միայն, այլ առաւել ի ծանօթն առնել փութայ։ Քանզի նմանութեամբ մարդոյ երեւեալ Աստուծոյ ի ստեղծանել զմարդն հող յերկրէ, և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի, և եղև մարդն յոգի

12 Ծննդ. Ա, 27. / 14 Իմաստ. Բ, 23. / 15 Ա Կորնթ. ԺԱ, 7. / 19 Ծննդ. Բ, 7.

1 abdԱԲ թողաւ
2 a քան զայն նմայ չճաշակել ի ծառոյ / b քան զայս / d նմայ չճաշակել / b անտի չուտել
2 bd որ եղեալ ասացաւ
3 ԱԲ արասցէ նմայ փոխանակ
3 b ընդ փոքու
4 ԱԲ զիւր շնորհ ունելով / b վասն իւր. զի իւրով շնորհ ունելով վաստակոց / ad չիք վասն իւր—զմեծամեծ շնորհսն (տ. 5)
4 bԱԲ յարարչէ անտի
5 b մեծամեծ շնորհս
5 bԱԲ այսորիկ
6 ad կամացն կամակարութիւն շնորհեաց նմա։ Կամ իսկ [d կամիս] որպէս / ԱԲ հրամայեաց զկամակարութիւն իշխանութեամբ [Բ իշխանութեան] / b կամակարութեանն իշխանութիւն
7 b կամ իսկ որպէս
7 ԱԲ մարդ իսկ
7 b չիք արարչին
8 ad մատուցականն / bԱԲt մատուցական
9 a զլինելոյն / ԱԲ զլեալն
9 ԱԲ *անսահմանականն
10 t անուամբ
10 d արդեւք (յաճ.)
11 b ըստ պատկերի ասելովն
11 ԱԲ չիք գիրն
11 ab եթէ ըստ
12 t չիք ասէ / adԱԲ թէ
13 ԱԲt բարերարութեան
14 abd և միւս ևս / ԱԲt և միւսն. չիք ևս
14 abd իմաստութիւնն / ԱԲt իմաստութեամբ
14 b եթէ մարդ
15 Բ պատկեր է աստուծոյ / b չիք է
16 b չիք մարդոյն
16 adԱԲ կերպարանացն [Ա կերպարանաց] լինելոյ, քանզի հաստատել [ԱԲ ի հաստատելն] միայն / b ի հաստատել
16 b չիք աստուծոյ
16 b լինելոյ
17 abd ի ծանաւթն [b ի ծանաւթ] առնել [b առնելոյ] փութայ / ԱԲt ի ծանօթ լինելն փութայ
17 ԱԲ քանզի նա
18 abdԱԲ մարդոյ երեւեալ [a մարդոյ եր և երեւեալ] ի [b չիք ի] ստեղծանել
19 ad յերկրէ, փչեալ
19 ad և եղեալ
19 a մարդ յոգի / b ի հոգի

կենդանի։ Ստեղծեալ զմարդն ձեռօք իւրովք՝ և արկ ի նա զկենդանութիւն ի փչել բերանոյ իւրոյ զկենդանական շունչն իմաստակիր մտաւորութեան բանաւորութեան ազդեցութեան. զի անդէն զաչս բացեալ արարածոյն՝ զԱրարիչն ծանիցէ, և անդէն Աստուծոյ բարերարութեան արարչութեանն ընտանի և մերձաւոր, գիտակ և պատմիչ լինիցի։

272 Եւ թէ զխորհ ամենայն արարածոց առեալ հրաման լինել յաննիւթոյ, ի չքաւոր յանկերպարան նիւթոյ, որպէս ընդելական կերպարանացն և ձայնի հրամանացն՝ առանց յապաղանաց՝ ամենայն արարածք սպասաւորականք զհրամանսն կատարեցին։ Իսկ իսկական աստուածութիւնն ի ծածկութեանն ի վերոյ քան զտարրական նմանութիւնս և զձայնից զազդեցութիւնս, յիւրում յառանձնական յէութեանն զիւրն ունի։ Այլ վասն երևելի արարածոցս առեալ նմանութիւն, վասն ժուժկալութեան արարածոցս խոնարհեցի։ Զի թէ ոչ այնպէս էր, ոչ ոք էր որ տեսլեանն բնութեան կամ էութեան ձայնին բարբառոյ ժուժալ կարէր. այլ որպէս զի կարասցեն զնա տեսանել՝ վասն այսորիկ առեալ նմանութիւն երևելի, բարբառոյ ազդեցութիւն։

273 Արդ՝ եղեալ մարդն ըստ պատկերի Աստուծոյ, հանդերձ ազատութեամբ, իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ և իշխանական պատուով

1 ad չիք զմարդն / Ա. չիք և եղև մարդն յոգի կենդանի
1 ad և արկեալ
1 a զկենդանութեան շունչն / d զկենդանակ շունչ
2 ad իմաստակիր է / b իմաստասիրէ մտաւորութեամբ բանաւորութեամբ
3 ԱB անդէն արարածոյն բացեալ զաչս զԱրարիչն / ad բացեալ զաչս / b զաչս / t զաչսն / a զի զԱրարիչն
4 abd բարերարութեանն
5 bԱ արարչութեան
5 a պաշտիչ, փխ. պատմիչ
5 ad լիցի
6 b եթէ / abd չիք և
6 b արարածք
6 ad արարածոց հրամայեալ լինել յաննիւթոյ չքաւոր / ԱB չիք լինել / ԱB չքաւոր (չիք ի) և / b չքաւոր կերպարան
7 abd կերպարանացն և ձայնի հրամանացն [ad չիք հրամանացն] / ԱBt կերպարանաց և ձայնիւ հրամանաւ
8 b չիք առանց յապաղանաց
9 ԱBt զհրամանս
9 a կատարեն / ԱB կատարեսցեն
9 b չիք իսկ
9 abԱ աստուածութիւն
10 ԱB ի ծածկութեան / b ի ծածկութեանն վերայ քան
10 b նմանութիւնն
10 abd և ձայնել / Ա. և զձայնսն
11 a զազդեցութիւնսն / bԱ զազդեցութիւն
11 ab յիւրում / dԱBt յորում
11 abdԱ յառանձնական [b առանձնական] / Bt յանձնական
11 ԱB յէութեան իւրում զիւրն
12 b զնմանութիւն
12 ad արարածոց
13 abd խոնարհիցի
13 ԱB զի եթէ
13 abd տեսլեանն / ԱBt տեսլեան
14 abdԱ բնութեան / Bt բնութեանն
14 ԱB ինքնաձայնին / ad ձայնի
14 d բարբառոյ
14 a ժուժկալ / abd ոք կարէր / ԱB ժուժալ կարէր / t ոչ կարէր
14 b որպէս և կարասցեն
15 adԱB չիք զի
15 t այնորիկ
15 abdԱB նմանութիւն երևելի / t նմանութիւնս երևելիս
16 t բարբառեալ և զազդեցութիւնս / b բարբառ ազդեցութիւն / adԱB բարբառեալ ազդեցութիւն [Ա. ազդեցութեան]
17 a մարդ
17 Ա. ազատութեան / abdt ազատութեամբն իմաստութեամբն [ad և] բանաւորութեամբն
17 adt պատուովն

ըստ ազդեցութեան արարչութեանն, ոչ եթէ ըստ աստուածաբան զօրութեանն, զոր միայն Միածինն ունի զնկարագիր էութեանն Հօր։ Ապա ածեալ Աստուծոյ զամենայն արարածս արարչութեան իւրոյ առ Ադամ, տեսանել զինչ կոչեսցէ անուանս նոցա։ Որով յայտ իսկ է, թէ զԱրարիչն անուն յառաջ քան զայս ծանուցեալ Ադամայ. զի նախ այն էր կարևորագոյն։ Քանզի և միածին որդին Աստուծոյ զայս ասէր առ Հայր, թէ «Այս են կամք իմ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած»։[7] Նա և ի հարկէ իսկ նախ զԱրարիչն անուանէր Ադամ, զի յորոյ երեսաց զկենդանութիւնն ընկալեալ էր՝ նախ քան զամենայն զնա ետես. քանզի և արարածք իսկ առ ի ծանօթ առնելոյ նմա զԱրարիչն հաստեցան։

274 Արդ՝ անուանէ զառաջի ածեալսն յանդիման Արարչին. և զնի ելեալսն յառաջագունիցն ծանօթական լինի, որոց ոչ միայն անուանելովն, այլ և իմաստութեամբ և իշխանութեամբ առ հասարակ տիրէ։ Ապա մինչդեռ միայն ակիզբն և կատար է ինքն միանգամայն, յամենայն արարածս ինքն ինքեան միայն էր, և ոչ ոք էր զօրավիգն, և ոչ ընկեր ոք, և ոչ նման նմա։

275 Արդ՝ Հօր արարչի խորհուրդ ի մէջ եղեալ ընդ արարչակից

7 Յովհ. ժէ, 3.

1 b ազդեցութեան
1 a արարչութեն (պաշ.)
2 a զաւրութեան
2 a զնկարագրութեան հաւր
2 bԱ էութեան
3 a յածել
3 abd զարարածս ամենայն
3 a զիւրասոյ յարարչութեն առ / b իւրով արարչութեամբն առ / d իւրայոց արարչութեանն առ / B արարչութեանն
4 a զանուանսն / t յայտ է / b եթէ
5 d ադամայ
5 abdԱB քանզի և [bԱB չիք և] նախ այն իսկ էր
6 ԱB զի և միածին / a քանզի միածին
6 d ասաց
6 b առ հաւր եթէ
7 b չիք միայն
7 abd ճշմարիտդ / ԱBt ճշմարիտ
8 abd չիք նա
8 b անուանէ
8 abdԱB չիք զի
9 bt զկենդանութիւն
9 ԱB ընկալաւ / bt չիք էր
10 abd արարածք իսկ / ԱB արարածքս իսկ / t արարածքս. չիք իսկ
10 ad հաստեցան / bԱBt հաստատեցան
11 ԱB ածեալսն իսկ
12 b եկեալսն յառաջագունիցն ծանուցթ լինի / միւսն. յառաջագունոյն
12 ԱB լինելոյ, որոց ոչ միայն անուանն անուանելոյ / abd անուանելով
13 b այլ իմաստութեամբ
14 abdԱB ապա մինչդեռ / t չիք ապա
14 ad և կարէ յինքն յամենայն [d յինքն նմայ ամենայն] / ԱBt և կատարէ [կամ կատար է] յինքն նման յամենայն / b և նկարէ յինքն միայն յամենայն
15 b արարածս / adԱBt արանց, փխ. արարածս
15 b եթէ ինքն յինքեան / adԱBt ինքն ինքեան
15 b ոչ ոք էր / ԱB չիք ոք էր / adt չիք էր
15 ab զաւրաւիգն / d զաւրաւիգքն / ԱBt զօրավիգ
15 Ա. ընկերաւք, փխ. ընկեր ոք
14–16 իմ ուղղածն է այսպէս. ապա մինչդեռ միայն սկիզբն և կատար է ինքն միայն՝ [բնրևւս միանգամայն], յամենայն արարածս ինքն յինքեան [կամ ինքն ինքեան] միայն էր և ոչ ոք էր զաւրավիգն ևն
17 abdԱB խորհուրդ [b աւելացնում է զարձեալ] ի մէջ եղեալ / t առեալ, փխ. եղեալ
17 bd ընդ արարչակցի որդւոյ [b որդւոյն] և ընդ արարչակցի [b արարչակից] հոգւոյ [b հոգւոյն] / ԱB որդւոյ և հոգւոյ

Որդւոյ և ընդ արարչակից Հոգւոյ, իբրև զխորհուրդն զառաջին նախաստեղծ մարդոյն. զի որպէս անդն ասաց, թէ «Եկայք արասցուք մարդ ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց մերոց», և անդէն ստեղծեալ Ադամ ի կենդանութիւն ի չգոյէն հաստատեցաւ՝ նոյն օրինակ և աստ ասացեալ Հօր առ Որդին և առ Հոգին, ասէ. «Եկայք արասցուք Ադամայ օգնական նման նմա, ըստ նմանութեան պատկերի իւրոյ և ըստ նմանութեան կերպարանաց իւրոց»։ Եւ անդէն արկեալ նմա քուն զարմանալի, և հանեալ ոսկր ի կողից նորա՝ և շինեաց զայն ի պատկեր կնոջ և կացոյց առաջի նորա։ Եւ անդէն ծանուցեալ Ադամայ աստուածազգեաց իմաստութեամբ, թէ «Այս այժմ ոսկր յոսկերաց իմոց և մարմին ի մարմնոյ իմմէ. սա կոչեսցի կին, զի յառնէ իւրմէ առաւ»։ «Վասն այսորիկ թողցէ այր զհայր իւր և զմայր իւր, և յարեսցի ի կին իւր, և եղիցին երկոքին ի մարմին մի»։

276 Ո՞չ ապաքէն յանգիման Աստուծոյ ասիցէ զայս, անդ՝ ուր ամենայն զօրք հոգեղինացն զփառս Տեառն բարձրացուցանէին, և մարդն ի հանդիսի անցեալ։ Եւ զոր ասէն՝ ամենահաս գիտութեամբ մարգարէանայ, և քնով գործեալն զարթնականին ի մէջ բերէ զգործն. զի որ յառնէն առեալ գիտաց՝ նա և զայր յերկրէ գիտէ, և զերկիր՝ յոչնչէ, և զԱստուած՝ էական։ Եւ ասելովն, եթէ «Թողեալ զհայր և զմայր և յարել ի կին իւր, և եղիցին երկոքեան ի մարմին մի»՝ զբոլորովին կարգս աշխարհիս և զկատարած զամենայն գիտաց։

3 Ծննդ. Ա, 26. / 7 Ծննդ. Բ, 18. / 13 Ծննդ. Բ, 23—24. Մատթ. ԺԹ, 5. Մարկ. Ժ, 7.

1 abd զխորհուրդ
1 a զառաջինն / bdԱԲ առաջին
1 t նախաստեղծն / ԱԲ ի նախայստեղծ
2 b մարդւոյն... անդ
2 ad չիք ասաց / b եթէ
2 d եկաք / ԱԲt չիք եկայք
3 ad նմանութիւն (չիք ի) կերպարանի կերպարանաց / abdԱԲ զադամ
4 t ի կենդանութիւնն
4 abd նոյն / b զնոյն աւրինակ ասացեալ է աստ [b չիք աստ] հաւր / ԱԲ և աստ ասացեալ / t չիք աստ
5 ad առ որդ[ւ]ի և առ հոգ[ւ]ի
6 ad իւրոյ և ըստ նմանութեան կերպարանաց իւրոց / ԱԲt չիք ըստ նմանութեան / ԱԲt չիք իւրոց / b չիք ըստ նմանութեան—իւրոց
7 b եկեալ, փխ. արկեալ
8 t անդէն հանեալ / a հանել
8 abd ի կողիցն շինեաց
8 b պատկեր (չիք ի)
8 abdԱԲ կացուցեալ
9 t չիք անդէն
9 a աստուածազգեաց
9 bԲt իմաստութեամբն
10 b չիք այս / ԱԲt չիք այժմ
10 d և *մարմինին ի մարմնոյ իմոյ է
11 abdԱԲ այսորիկ / t այնորիկ
12 Բ զհայր և / a զմայր և
12 d արեսցի
13 ԱԲ երկոքինն / a երկոքեանն
13 ad մարմին (չիք ի)
14 abdԱ ասիցէ / Բt ասէր
14 ԱԲt զայն / b արդ, փխ. անդ
15 bԱԲ զփառն / bԱԲ և մարդ
16 bԱԲt գիտութեամբն
17 abd գործեալն [b զգործեալ] զարթնականին գործ ի մէջ բերէ. զի որ [b զոր] յառնէն [a յառնեն, b յառնէ] / ԱԲ զգործեալն զարթնականին զգործն ի մէջ բերէ, զի / t զգործեալն
17 ԱԲt յառնէ
18 d գիտաց նայ. և զայր
19 ad չիք և (ասելովն) / b ասելով
19 a յարել / bdԱԲt յարեալ
19 ad ի կինն / ԱԲt չիք իւր
20 ԱԲ երկոքեան մարմին / b երկոքին
20 ad չիք և եղիցին—ի մարմին մի
20 abd զամենայն [b և զամենայն], փխ. զբոլորովին
20 a կարգ / bԱԲ աշխարհի
21 ad չիք զկատարած / b չիք զամենայն

277 ԻԵ. Յետ այսորիկ առեալ Աստուծոյ՝ յԱդէն դրախտին փափկութեան գնէր զմարդն. որում յայտ արարեալ ծառս երկուս, զմինն կենաց և զմինն գիտութեան բարւոյ և չարի. որում եդեալ պատուիրան՝ չճաշակել նմա ի ծառոյ անտի՝ մահու սպառնալեօք. զի Աստուծոյ պատուիրանապահութեամբն՝ զնախանձելի զաստուածատուր իմաստութիւն պահեալ, զաստուածական իշխանութիւնն պահպանութեամբ պատուիրանին յանստուչական փառս էականին ինքնակալ եդեալ վայելիցէ։ Եւ որպէս վերագոյնն ասացաք, եթէ զհրեշտակս և զմարդիկ յանձնիշխանութեան թողեալ, և զիւրաքանչիւր պատուէրս եդեալ ի վերայ, զի իւրաքանչիւր, յօժարութեամբ կամացն՝ լիցին Արարչին հրամանացն հնազանդեալ, վասն որոյ և առաւել փառաց արժանի լիցին հասանել։ Արդ՝ մարդոյն եդաւ փոքր պատուէր—ի ծառոյն չճաշակել. զի այնու ի մեծ պատիւ ձգեալ հասցէ, որպէս վերագոյնն ասացաք։ Իսկ զօրացն բազմութեան հրեշտակաց եդաւ պատուէր՝ կալ յանդադար փառաւորութեան իւրեանց Արարչին, ի մեծ պատիւ փառաց զնոսա բնակեցուցեալ, յաներեւոյթ մեծութեանն վերին երկնաւոր մշտնջենաւոր լուսոյն։

278 Արդ՝ ոմն ի վերին զօրացն իշխանութեանցն հրեշտակաց իբրև տեսանէր զխոստումն բարեացն բարերարութեան Արարչին որ առ

1 b և յետ
1 adԱԲ այսորիկ եկեալ աստուծոյ զադամ յադէն / b զադամ ի դրախտէն
2 abdԱԲ չիք գնէր զմարդն
2 b արարեալ էր
2 dԱԲ զմին կենաց և զմին [ԱԲ և զմիւսն]
3 a որում եդ
3 ԱԲ զպատուիրանն
4 abd չճաշակել [b չճաշակեալ] մարդոյն [a մարդւոյն] անտի
4 b չիք մահու
5 ad պատուիրանայպահութեամբ
5 b զնախ խաչելի [ուղղուած խածելի] զածատուր
6 ab իմաստութիւնն
6 aԱԲ պահել
6 ԱԲ իշխանութիւն
7 ԱԲ յանտրւչական
8 ԱԲ վերագոյն
8 b յանձնիշխանութիւն / ԱԲ յանձին խնարհութեան, փխ. յանձնիշխանութեան
9 ad պատուէրան [d պատուէրս] ի վերայ եդեալ, զի զիւրաքանչիւր պատուէրս յաւժարութեամբ կամաց լինիցին [d լիցին] հնազանդեալք արարչին հրամանաց, վասն / b զի զիւրաքանչիւր յիւր յաւժարութեամբ կամացն արարչին հնազանդել հրամանաց, վասն / ԱԲ զի եղիցին արարչի հրամանացն [Ա հրամանաց] հնազանդեալ, վասն / t հնազանդել
11 t չիք լիցին
11 ԱԲ փառաց հասանել արժանացի արդ / ad արժանի եղեն հասանել / b փառացն արժանի լիցին հասանել
12 ad մարդոյս
12 a պատուիրան
13 ad չիք որպէս—ասացաք
13 ԱԲ վերագոյն / b ի վերայգոյնն
13 ԱԲ զօրաց
14 bt հրեշտակացն
14 ԱԲ եդաւ նոցա պատուէր / a պատուիրան
14 a անդադար / b յանդակաս, փխ. յանդադար
14 Բ փառաբանութեան / b ի փառաբանութեան / a ի փառաբանութիւն
15 aԱԲ արարչին իւրեանց
15 b փառացն
15 abd բնակեցուցեալ / t բնակեցուցանել / ԱԲ բնակեցուցանէ
16 a մեծութիւն, ի վերինն յերկնաւոր / dԱԲ մեծութեան
16 d վերայ, փխ. վերին
16 abd մշտնջենական
17 ԱԲ իշխանութեան / a յիշխանութեանցն
17 bԱԲt հրեշտակացն
18 d տեսանէ / b տեսեալ էր
18 b չիք զխոստումն
18 ԱԲ բարեացն ի բարերար արարչէն, որ / b բարեաց

մարդն, և մարդոյն կալ ի բանի Արարչին իւրոյ, և զգուշացեալ պահել զպատուիրանն՝ խորովք կամօք չարացեալ չարին՝ չար անուանեցաւ. ուստի և զյետս երթալոյ զհակառակաւէրն զսատանայ անուն ժառանգեաց: Արդ՝ նախանձեալ չարին՝ արկանէ զմարդն ի մահ պատրանօք ի փառաց անտի. քանզի և ասէ իսկ իմաստունն, թէ «Նախանձու բանսարկուին եմուտ մահ յաշխարհ», խաբէութեամբն ապականեալ:

279 Արդ՝ եկեալ մատուցանէ զխաբէութիւն պատրանաց մարդոյն թշնամին: Եւ արդ՝ դու տես զոր ասէն. «Ընդէ՞ր, ասէ, պատուէրեաց ձեզ Աստուած չճաշակել ի ծառոյն». որով յայտ իսկ է, թէ ունէր ազատութիւն Ադամ և անձնիշխան կամս և իմաստութիւն յԱստուծոյ, գիտելով զԱստուած՝ պատուիրանագիր և զԱդամ՝ պատուիրեալ. թերևս յառաջ իսկ սա քան զպատուիրանն նենգութեամբ էր եկեալ, և ամենագիտին չէր ի ծածուկ, քանզի քննիչ է սրտի և երիկամանց:

280 Եւ արդ՝ դու տես զինչ ասէր. «Թէ ճաշակիցէք՝ ասէ, աստուածք լինիք»: Զպատճառսն եդ ի նոսա, և ի ներքոյ յինքն զիշխանութիւնն կորզել ջանայր. զի զնա վրիպեցուցեալ հանեալ ի խոստմանցն՝ թերևս հնար լիցի նմա զնորա տեղին ժառանգել: Որպէս և առաքեալն Աստուծոյ, որ հմուտ և տեղեակն էր աստուածաբեր խորհրդոյն, քանզի

6 Իմաստ. Բ, 24. / 9 Ծննդ. Գ, 1. / 13 Տես Սաղմ. Է, 10. / 15 Ծննդ. Գ, 5.

1 t առ մարդ և
1 b մարդւոյն կալ
1 a պահեալ զպատուիրանս
2 ԱԲ խորովի
2 b կամովք
2 ԱԲ չարեցեալ չարին
2 b չիք չար
3 ԱԲ զյետս / abdt յետս
3 a երթալ
3 b զհակառակաւէրն սատանայ / adԱԲt զհակառակաւէր զսատանայ
4 a արկանեալ / bd արկանել
4 d զմարդ
5 b չիք և
5 b եթէ
5 a բանսարկու
6 a յաշխարհս
6 b խաբէութեամբ / t խաբանութեամբն
7 a պատրանացն
8 a անդ, փխ. ընդէ՞ր
9 b քեզ, փխ. ձեզ
9 b ի ծառոյն չճաշակել
9 b էր, եթէ
10 ad ազատութիւն յաստուծոյ [d աստուծոյ] և անձնիշխան
10 b մարդն, փխ. ադամ
10 b իմաստութիւն գիտելովն
10 Ա աստուծոյ / ad չիք յաստուծոյ
11 ad թերևս յառաջ իսկաքանչ պատուիրանն / b թերևս յառաջին պատուիրան նենգութեամբ էր եկեալ և ամենայնագիտին չէր / ԱԲt թերևս իսկաքանչ պատուիրանն նենգութեամբ եկեալ և / ԱԲt չիք յառաջ: Հմմտ. բառգ. ունի իսկաքանչ կամ իսկաքանչ՝ միակ այս վկայութեամբ Ագաթանգեղոսից: Ուղղում եմ թերևս յառաջ իսկ սա քան զպատուիրանն
12 adԱԲt չիք էր
14 ab ասեն / dԱԲ ասէն / b եթէ
14 abdԱԲ ճաշակէք
14 ԱԲ չիք ասէ (աստուածք)
15 ad եդ ի նոսա և ի ներքոյ յինքն [a ինքեան] / bԱԲt չիք եդ / t ի ներքս / bԱԲ ի ներքոյ
15 Ա զիշխանութիւն
16 b կորզեալ
16 abd զի զնա / ԱԲt զի զնոսա
16 ad հանեալ / bԱԲt հանել
16 abd ի խոստմանցն, թերևս / ԱԲt ի խոստմանցն հնարեսցի. թերևս
17 bd չիք և
18 a յաստուծոյ
18 b հմուտն / adԱԲ տեղեակ
18 b աստուածային
18 b քանզի ասէր իսկ եթէ

և ասէ իսկ, թէ «Անօրէն իշխանն իբրև աստուածանալն կամեցաւ՝ ձեռն արկանէր և զամենայն մարդիկ մեղօք կապէր». զի իբրև զնոսա հանեալ յայնմ բարեաց՝ ապա նմա հնար լիցի զխոստացեալսն ըմբռնել: Իսկ նոքա վասն նորին պատճառանաց խաբեալք՝ ճաշակեցին, և անցեալ զպատուիրանաւն՝ յաստուածակերպ փառացն մերկացան:

281 Սակայն և անդ իբրև ի վերայ որդւոց հատուցելոց հայրաբար զթացեալ բարեգործէ. զոր և ասէ իսկ Գիրն, թէ «Լուան զձայն տեառն Աստուծոյ, զի իջեալ զգնայր ի դրախտին ընդ երեկս աւուրն»: Եւ նոցա փախուցեալ թաքուցեալ ծառախիթ տերևապատ լինէին. զորոյ անցանել զամենագէտն երևօք անհնար է. վասն որոյ և ասէ իսկ, թէ «Տէր Աստուած մերձաւոր եմ ես, ասէ Տէր, և ոչ Աստուած հեռաւոր. միթէ մարթ ինչ իցէ մարդոյ փախչել թաքչել յինէն ի ծածկոյթ իւր՝ զի ես ոչ տեսից զնա. ո՞չ ինև լի են երկինք և երկիր»: Եւ միւս ոմն հմուտ մեծութեան նորա ի մարգարէիցն որոց ասէ, թէ «Յո՞ երթայց ես յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց ես յո՞ փախեայց. թէ ելանեմ յերկինս՝ դու անդ ես. թէ իջանեմ ի դժոխս՝ և անդր մօտ ես», նայեցեալ զնոքօք, թէպէտ և թաքչել կարծեցին:

282 Սակայն բարերարն ձայն արկեալ, թէ «Ո՞ւր ես, Ադամ». և նա ասէ. «Լուայ զձայն քո և երկեայ, զի գնայիր ի դրախտի աստ. քանզի

2 Երրորդ Կորնթ. Բ, 16. / 8 Ծննդ. Գ, 8. / 13 Երեմ. ԻԳ, 23—25 (տարբեր թարգմանութիւն) / 16 Սաղմ. ՃԼԸ, 7—8.

1 b աստուածանալ
1 b և զձեռն
2 d զի որով զնա / abdԱԲ զնա, փխ. զնոսա
3 a յայն բարեացն / d յայն բարեաց նոյ և նմայ հնար / ԱԲ ապա հնար լիցի նմա
3 a զխոստացեալ բարիսն
4 d պատճառանաց / ab պատճառաց / ԱԲt պատճառի
4 b անցեալք
7 d զթացեալ բարերար գործէ / b զթացեալ հայրաբար գործէ
7 ad զոր և ասէն իսկ գիրն
7 b եթէ
8 aԱԲ գնայր
8 a ի դրախտի անդ ընդ
8 b նոքա
9 ad չիք թաքուցեալ
9 abdԱԲt ծառախիթ: Ուղղում եմ ծառախիթ ըստ Կոլեանի (ձեռագիր, 55) «սորամուտ, ծառախիթ»: Տես և Նոր. Բառգ. «Կոլեան վարդ». 122
9 b անցեալ
10 abd զամենագէտն [a զամենագետն] երևօք [a չիք երևօք] անհնար է / ԱԲt զամենագէտ երևօքն
10 ad վասն որոյ ասէ թէ / b եթէ
11 ad չիք ասէ տէր
11 b մի եթէ մարթ
12 abd փախչել թաքչել յինէն ի ծածկոյթ [a և ծածկոյթ] / ԱԲ փախչել և թաքչել / t չիք թաքչել / Ա ծածկոյթ (չիք ի)
12 b չիք իւր
13 a տեսի / b և ոչ ինև
14 b ի մարգարէից
14 ԱԲt որ ասէ
14 a յո՞յ / d չիք ես
14 b եթէ յո՞ երթայցես
15 a յո՞յ փախեայց / b յո՞
15 b փախեայց և որ ի կարգին: Նայեցեալ
16 a և թէ իջանեմ
16 ad և անդ
16 adԱԲ ի մօտ
16 t նայել կայ, թէպէտ / adԱԲ նաել [d նայել] կայ [a կա] նոքաւք, թեպետ / b նայեցեալ զնոքօք թէպէտ և թաքչել կամեցան: Սակայն
17 dԱԲ չիք և (թաքչել)
17 a թաքչել կարծիցեն / d կարծիցին
18 a արկել / b ձայն արարեալ եթէ
19 a աստ ի դրախտի

մերկ էի և թաքեայ»։ Տեսանե՞ս որչափ մերձաւոր և ծանօթ էին Աստուծոյ, մինչև ոտնաձայնին անգամ չլինել անտեղեակ։ Քանզի բարերարն յանդիմանել պատճառեալ՝ նախ ոտնաձայն առնէ. զի յասմն քաղցրութիւնարերս հասեալ մարդոյն, ինքնապատում լինելով զյանցանացն՝ փրկութիւն գտանիցէ։

283 Իսկ իբրև այն չլինէր՝ սակայն չկամի ամբաստան լինել և անհագինս ի դիմի հարկանել, այլ հաշտականաւն զիջանէ, թէ «Ո՞ ասաց ցքեզ թէ մերկ ես դու». քանզի կամի իմն ներելով այսրէն յինքն արկանել, զի քաղցրութիւնն Աստուծոյ զնոսա յապաշխարութիւն ածիցէ։ Իսկ իբրև այսու ևս ոչ զգաստացան, այլ զմիմեամբք պատճառեալ թշուառացան՝ ապա զզաստուորութիւնն ի մէջ անցուցեալ՝ վճիռ հատանէր, զոր հատուցեալ և ի հող դարձուցեալ, զի Աստուծոյ դատաստանն ճշմարիտ է ի վերայ այնոցիկ որ զչարն գործիցեն։

284 Յետ այսորիկ ապա զպարտաւորութիւնն ի մէջ բերեալ ասելով, թէ «Ահա Ադամ եղև իբրև զմի ի մէնջ՝ ճանաչել զբարի և զչար. հանցուք առ ի ծառոյն կենաց, զի մի կերեալ կեցցէ յաւիտեան»։ Բայց «իբրև զմի ի մէնջ»՝ ոչ եթէ Աստուած եղեալ. քանզի չէ էականն լինելով, այլ զկարծեալն լինելոյ ասէ. զոր օրինակ սուտ աստուածք կարծեալք ի մարդկանէ՝ որ գործեցան առ անմտութեան յիմարութեան և պղծու-

1 Ծննդ. Գ, 10. / 7 Ծննդ. Գ, 11. / 15 Ծննդ. Գ, 22.

1 Ա թաքայ / ԱԲ տես
1 ad մաւտաւոր, փխ. մերձաւոր
1 bԱԲ ծանաւթ էր աստուծոյ մինչ [b մինչև]
2 ad ոտնաձայնիւ
2 abdԱԲ անգամ չլինել [b չէր] անտեղեակ / t անգամ լինէին տեղեակ
2 b և քանզի
2 ad և բարերարն
2 a յանդէպս պատճառէր
4 abdԱԲ չիք լինելով
4 ad զանցանացն
4 a փրկութիւնն
4 b գտանել մարթասցէ
5 a այն ինչ լինէր / Ա չի լինէր
5 ad չկամի ապաստանել և / ԱԲ ամբաստանել և
6 b հաշտականաւն / dԱԲt հեշտականաւն
6 a չիք այլ—զիջանէ / bdԱԲ չիք այլ
6 abdԱԲ թե ոյ [ԱԲ ով] ասաց ցքեզ թէ դու մերկ ես [b էիր] / t թէ ո՞ պատմեաց քեզ
7 abd կամի իմն [b չիք իմն] ներելով այսրէն յինքն / ԱԲt կամէր / t անդրէն ներելովն / ԱԲ ներելովն անդրէն
8 a քանզի
8 a ածէ / b ածիցէ / dԱԲt ածցէ
9 t այնու / b այսու ոչ ևս
9 ԱԲ սգաստացան
9 abd միմեամբք
9 ab պատճառեալք
10 abdԱԲ ապա զգաստութիւն [Ա զդգաստութիւն, Բ զգաստութիւնն] ի մէջ անցեալ [bd անցուցեալ]
10 b վճիռ հատանէր, զոր ասացեալ և ի հող դառնայցեն / ad վճիռ հատատուն հատուցման հատոտ առնիցեն [d հատոտ առնայցեն]
12 Ա զչար / ab գործեն
13 b չիք ապա
13 a զպարտաւորութիւնն
13 a չիք ասելովն
14 b եթէ / abd չիք ահա
14 abd չիք ճանաչել—զչար
15 dԱ կայցցէ
16 abdԱԲ ոչ [a և ոչ] եթէ աստուած / t իբրև աստուած
16 b եղև քանզի չէականն
17 bd զկարծելն / aԱԲt զկարծեալն
17 b լինելով ասէ
17 a հաստուածք
17 ԱԲ կարծեցեալք
18 b որ գործեցաւն / a որ կարծեցաւն / dԱԲt որ կարծեցան
18 ad առ անմտութեան, յիմարութեան և պղծութեան / b առ անմտութեան մարդկան առ յիմարութիւն / t առ յիմարութեան պղծութեան / ԱԲ չիք առ յիմարութեան և պղծութեան

թեան մարդկան. որպէս և առ ձեզ իսկ տեսանէի զքարապաշտ զփայտապաշտ մոլորութիւնդ, որ առ ագիտութեան ի ձէնջ նկարեցան. որ ոչ լսեն և ոչ խօսին, ոչ իմանան և ոչ շարժին, և ոչ գոյ շունչ ի բերանս նոցա. և թողեալ ձեր զԱստուած կենդանի, զԱրարիչն երկնի և երկրի՝ անշունչ անմռունչ քարանց պաշտօն մատուցանէիք, որ ոչ ինչ իսկ են։

285 Վասն որոյ և աստուածատես սրբոց մարգարէիցն հոգացեալ, իբրև իմաստուն բժշկաց, զդեղ դարմանոյն ըստ ցաւոց հիւանդին պատրաստել, բառնալ ջնջել զգայթակղութիւնն, ի միջոյ ի բաց կորուսանել։ Որպէս և մի ոմն ի նոցանէ աստուածային Հոգւոյն զօրութեամբ լցեալ՝ գոչեաց ասելով, թէ «Աստուածք, որ զերկինս և զերկիր ոչ արարին՝ կորիցեն յերկրէ ի ներքոյ երկնից. այլ Տէր որ արար զերկիր զօրութեամբ իւրով, և ձգեաց զերկինս սքանչելի խորհրդով իւրով, և պատրաստեաց զաշխարհս ամենայն իմաստութեամբ իւրով, և որոտայ ձայնիւ, և ընու ջուրց բազմութեամբ զերկինս, և հանէ զամպս ի ծագաց յերկրէ, և զփայլատակունս իւր յանձրևս արար, և հանէ զհողմս ի շտեմարանաց իւրոց»։

286 Յիմարեցաւ ամենայն մարդ ի գիտութենէ՝ ի վերայ անձանց թշուառութիւն յարուցանել. անդէն անձանց անձամբք իւրեանց ամօթալից առնեն զերեսս իւրեանց, և մեծի բարկութեանն Աստուծոյ պատրաստեն զանձինս. այլ այժմիկ կացցէ այս՝ յանդիմանել

16 Երեմ. Ժ, 11–14.

1 b առ ձեզ / a տեսանի
1 ԱԲ զքարապաշտս / b քարապաշտ փայտապաշտ
2 b մոլորութիւնն մարդկան ի ձէնջ առ զգիտութիւն ի ձէնջ նկարեցան, որով լսեն և / ad մոլորութիւն [d մոլորութիւնս] մարդկան. որ ի ձէնջ առ ագիտութեան նկարեցան / ԱԲ զմոլորութիւն մարդկան, որ առ
4 abd ձեր / ԱԲt ձեզ
4 b կենդանի / adԱԲt ճշմարիտ, փխ. կենդանի
4 bd զարարիչ / d երկնից
5 bԱԲ և անմռունչ
5 a մատուցանիցէք
7 ad չիք և
8 b զեղն դարմանոյ / ad դարմանոյն
8 abԱԲ պատրաստեալս
9 abd զգայթակղութիւնն [a զգայթակղութիւննն]
9 ԱԲ ի միջոյ ի բաց / abdt չիք ի միջոյ
9 bԱԲ կորուսանել / t անցուցանել, փխ. կորուսանել / ad չիք ի բաց կորուսանել
10 abd չիք և / b ի նոցանէն
10 ad աստուածային հոգւոյն զաւրութեամբ / bԱԲt աստուածութեան [t աստուածական, b աստուածութեամբ] զաւրութեամբ հոգւոյն
12 a չիք յերկրէ / Ա զօրութեամբն
14 Ա չիք ամենայն
15 ad ջուրք / bԱԲt ջուր [Ա ուղղուած ջուրց]
15 abd զերկինս / ԱԲt յերկինս
15 b չիք և (հանէ)
15 bdԲ երկրէ / a երկրի / bԱԲt չիք և (զփայլատակունս)
16 b յանձրև արար, հանէ
16 a զհողմն / Ա հողմս
16 b շտեմարանաց (չիք ի)
17 ad յիմարեցան ամենայն մարդիկ
17 b ի գիտութենէ իւրեանց և ի վերայ
17 bdԱԲ անձանց թշնամութիւն [b ըզթշնամութիւն] յարուցանել [b յարուցանեալ]
18 ad անդէն անձանց՝ անձամբք իւրեանց / b անձամբ զանձինս / ԱԲt անձամբ [t անձամբք] անձանց [t յանձանց] / ԱԲ չիք իւրեանց
19 ad առնեն / bԱԲt առնել
20 abd զանձինս պատրաստեն
20 ad այլ այժմ կացցէ [a կայցէ] այս / b այժմիկ կամեցեալ յանդիմանել / ԱԲt այժմիկ կացեալ է յայամ յանդ…

զմոլորութիւն ձեր, զի ի կարգի իւրում պատշաճէ։ Բայց այժմ որ ի կարգին սկիզբն արարաք պատմել ձեզ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարգի զայն պատմեսցուք։

287 Հանեալ այնուհետեւ զմարդն ի փափկական դրախտէ անտի հանգստեան՝ արտաքոյ դրախտին բնակեցուցանէր, և փակեալ նմա զճանապարհ ծառոյն կենաց, զի մի ակնատես անգամ լիցի վայելչութեան դրախտին։ Անդ և երկիր անիծեալ, փուշ և տատասկ և հաց ցաւոց, և Ադամայ մահկանացուի մահ. և այս՝ մարդասիրութեան նշանակ է. որպէս և ասէն իսկ ի բերանոյ մարգարէին Աստուած, թէ «Խրատեսցէ զքեզ ապստամբութիւն քո, և չարիքն քո կշտամբեսցեն զքեզ. ապա գիտասցես զի, թէ չար և դառն եղև քեզ թողուլն զիս, ասէ տէր Աստուած քո»։ Եւ միւս ոմն ասէ յԱստուծոյ, թէ «Յորժամ դարձցիս և հեծծեսցես՝ յայնժամ կեցցես և գիտասցես թէ ուր էիր»։ Քանզի յորժամ դառն ճաշակացն և կասկածանաց մահուն պաշարեալ իցէ, անսթափ ի մտացն ուշի յիշեսցէ զյիշատակս ծառոյն կենաց, և հեծծելով խնդրեսցէ զմուտս դրախտին վայելչութեան. զի և յանդիման դրախտին բնակեցուցանէրն ատացելոյ վկայէ։

288 ԻԶ. Իսկ բարերարն ոչ միայն ի դրախտին, այլ և արտաքոյ նորին չհեռանայր ի նոցանէ, յորժամ յանդիման դրախտին բնակեցուցանէր։ Եւ վասն իւրոյ բարերարութեանն հրամայեաց սերել յերկիր

11 Երեմ. Բ, 19 / 13 Ես. Լ. 15.

1 abd մոլորութիւնն զի / ԱԲt զմոլորութիւն [զմոլութիւն] ձեր
1 ad բայց այժմ զոր ի կարգին սկիզբն արարաք / b այլ այժմ որ կարգն է սկիզբն արարեալ ձեզ զայն պատմել ըստ / ԱԲt այլ այժմ որ ի կարգէն իսկ սկիզբն արարեալ / b ի կարգին
2 ad չիք ըստ իւրաքանչիւր կարգի
2 bԱԲt չիք զայն
4 abdԱԲ ի փափկական / t ի փափկութեան
4 b դրախտէ անտի հանգստեանն / adԱԲt հանգստեան դրախտէն
5 b բնակեցուցանէ
7 b չիք և (երկիր)
7 bԱԲt չիք և (հաց)
8 bԱԲt մահկանացու
8 ԱԲt չիք և (ասէն)
9 ԱԲ ասէ / d են, փխ. ասէն
9 d ի բերան / abԱԲ բերան
9 abdԱԲ աստուծոյ
9 b եթէ
10 b չիք քո (և)
10 ad չարիք / b և ապա
10 bԱԲ գիտասջիր
11 abd եթէ
11 b դառն է քեզ թողուլ
11 a չիք տէր
11 adԱԲ և միւս ոմն / t և ի միւսումն / b և ի միւսում
12 t չիք յաստուծոյ
12 b եթէ / bd չիք և
12 b յայնժամ ապա ապրեսցես և գիտասցես / a չիք յայնժամ կեցցես
14 b անսթափ / adԱԲt անթափ
14 ad ի մտացն ուշի յիշեսցէ [d յիշիցէ] զյիշատակս / b մտացն (չիք ի) ուշիցէ / ԱԲt չիք ուշի / bԱԲt զյիշատակ
15 ԱԲ զմուտ
16 abdԱԲ քանզի և
16 d յանդիման իսկ
16 b բնակեցուցեալ ատացելոյն / ԱԲ բնակեցուցանել ատացելոյ
18 ԱԲ այլ և որ արտաքոյն էին չհեռանայր / b նորա ոչ հեռանայր
19 b բնակեցուցեալ
19 d դրախտին կացուցանէր և վասն որոյ բարերարութեանն
20 bԱԲt չիք և
20 ab հրամայեալ
20 b սերմանել / adԱԲt սերել [Ա ուղղուած սերել]
20 b յերկրի / Ա յերկիր, ուղղուած յերկրի

ուր և անդէն հրամանաւ ակնարկելոյ Արարչին ծնունդ արձակեալ յերկիր՝ սկսան բազմանալ ընդ ասելն. «Աճեցէք և բազմացարուք, և լցէք զերկիր»։

289 Որդւոցն Ադամայ անդրանկանն Կահէլ անուն ճանաչէր, և միւսումն Հաբէլ. որք անդէն զիմաստութիւն տուողին ի մէջ անցուցեալ, նորին իմաստութեամբ՝ զնոյն Արարիչ ճանաչել։ Արդ՝ առեալ Կահէլի երէց որդւոյն ընծայս նուիրաց յարմտեաց, որոյ կապեալ ցորենոյ՝ պատարագս նմա մատուցանէր։ Իսկ ընդ այն հայեցեալ Հաբէլի՝ ի հօտիցն զառանցն ընծայեալ պտուղ՝ ի խաշանցն մատուցանէր։ Իսկ Աստուած իւրով մարդասիրութեամբն խոնարհեալ յընծայս որդւոցն Ադամայ՝ մերձաւոր ճանաչէր։ Քանզի և անդէն իսկ ընտրութիւն առնէ. զոմն ի միամտութեան գտեալ՝ ընդունի զպատարագն. իսկ զոմն ընդ եղբօրն յերկմտութեան գտեալ՝ անդրէն դատապարտեալ դարձուցանէ վասն երկմտութեանն. իսկ նա անդէն վասն որոյ մահ խորհեալ՝ սպան զեղբայրն. և անդէն նզովեալ երկիր վասն նորա, և նա ինքն անիծաւ զաւակաւն հանդերձ։

290 Արդ՝ Ադամայ այլ որդի ստացեալ յԱստուծոյ փոխանակ սպանելոյն Հաբէլի, որոյ անուն Սէթ ճանաչէր։ Իսկ այն սպանեալն, վասն արդարութեան իւրոյ, կենդանի է առ Աստուած. զի որ յոչնչէն արար՝

3 Ծննդ. Ա, 28. Թ. 1, 7.

1 b որ անդէն / ad չիք ուր
1 t չիք հրամանաւ
1 bt ակնարկելով / ad չիք ակնարկելոյ
2 b ի յերկրի
2 abd սկսեալք
2 b եթէ աճեցէք
4 ad որ որդւոյն անդրանկանն Ադամայ կահել / b կահէլ / Բ կահեղ / Աt կայէն
4 bԱԲ ճանաչիւր
5 bԱ աբէլ
5 b որ
6 ad կահել / b կահէլի / Բ կահեղ / Աt կայէն
7 b որդւոյն / adԱԲt որդին
7 b ընծայս մատուցանէր նուիրաց յարմտեաց, որոց [փխ. որոյ] կապեալ ցորենոյ
7 b նուիրաց / adԱԲt նուիրեաց
7 abd պատարագ [b պատարագս] մատուցանէր. իսկ ընդ այն [a յայն] / ԱԲt ի պատարագս
8 t չիք իսկ / ԱԲ նայեցեալ
8 d հաբէլի / b աբելի / ԱԲt հաբել
8 ԱԲt ի հօտիցն / a չիք ի հաւտից
8 b զառանցն / ad զառամբ / ԱԲt զառամբք
9 ad ընծայեալ [a ընձաեալ] / b ընծայեցեալ / ԱԲt ընծայեցուցեալ [Ա ընձայեցուցեալ, յաճ.]
9 ad ի խաշանց
9 a մատուցանել
10 d մարդասիրութեամբ
10 bԱԲ որդւոյն / adt յորդւոյն
11 abԱԲ ճանաչել
11 ad չիք իսկ
11 d ընտրութիւնս / Ա ընդրութիւն (յաճ.)
11 ad առնէր
11 a ի միամտութիւն / ԱԲ յիմաստութեան, փխ. ի միամտութեան
12 b զպատարագն. իսկ զոմն յերկմտութեան գտեալ ընդ եղբաւրն, անդրէն / adԱԲt իսկ զոր ընդ
13 a անդէն
13 ab դարձուցանէ / dԱԲt դարձուցանէր
13 dԱ երկմտութեան
14 abd իսկ նա / ԱԲt և նա
14 b խորհել / d սպան
15 ԱԲ երկիր նզովեալ / b զերկիր
15 b զաւակաւրն / adԱԲt զաւակաւն
16 ԱԲ որդիս / Ա աստուծոյ
17 b աբելի
17 aԱԲ ճանաչիւր
18 b արդարութեանն
18 abd չիք իւրոյ
18 ԱԲ յոչընչէ

նոյն և կենդանացուցանէ զնա յորժամ և կամի, զոր յոյժ պատմել զիւրն է ձեզ. յորժամ զձեզ ջերմեռանդն ի հաւատոյն տեսանիցեմք՝ աստացուցուք զայն, որոյ արդարութիւնն կայ պահի յաւիտեանս յաւիտենից։ Արդ՝ Կահէլ նենգաւոր մարդասպանն նզովեալ անիծաւ. վասն այսորիկ որոշեցաւ հրամանաւ Աստուծոյ. զի օրհնեաց Աստուած զՍէթ, և ետ նմա պատուէր, զի մի զաւակն օրհնեալ խառնեսցի յանիծեալ զաւակն մարդասպանին Կահէլի։ Արդ՝ բազմացան մարդիկն առ հասարակ ի վերայ երկրի կողմանց ցեղիցն երկոցունց։

291 Արդ՝ սեթեան ցեղին կացին նահապետք արք արդարք մինչև ի դարն ութերորդ. առ որս բարերարութիւնն Աստուծոյ մերձաւոր եղեալ՝ միանգամայն իսկ առ ամենեքումբք մերձաւորութեամբն յաճախեալ, զի մի մոռացօնք ընտանութեանն լինիցին։ Վասն որոյ և երկայնակեաց իսկ արարեալ զհարսն, և յերկարակեաց ծնունդ շնորհեաց. զի զոնեայ վասն ցանկութեան որդւոց ելանիցեն ի խնդիր Աստուծոյ. մանաւանդ զի կարևորագոյն իսկ է զիւտ ծննդոց ի կեանս երկրածնաց։

292 Արդ՝ նահապետքն կարգեալք, Ադամն առաջին աստուածա-

1 b նոյն և / adԱԲt նոյն. չիք և
1 a կամի զի
1 abԱԲt յուլ, փխ. յոյժ
1 abԱԲ ձեզ զիւրքն է
2 b չիք յորժամ զձեզ
2 bd ի հաւատոյն / aԱԲt ի հաւատս
2 ԱԲt աստացուք ձեզ, որոյ / b որոց
3 a որ յարդարութիւն / Ա արդարութիւն
3 abd կայ պահի / ԱԲt կայ և պահի
3 b չիք յաւիտեանս
3 b իսկ, փխ. արդ
4 ad կահել / b կահէլն / Բ կահեղն / Ա կային / t կայէն
4 b մարդասպանն / adԱԲt մարդասպան
4 ԱԲ չիք նզովեալ
4 ad անիծաւ և որոշեցաւ
5 Ա հրամանօն
5 ad և, փխ. զի
5 d չիք աստուած
5 a և եգ
6 abd խառնեսցի / ԱԲt խառնակեսցի
7 b մարդասպանն
7 abd կահելի [b կահէլի] / ԱԲt կայենի
7 abd բազմացեալ
7 ad մարդիկ / b մարդոյն
7 b չիք առ հասարակ
8 abdԱԲ կողմանց [a կողմանցն] / t կողման
8 abd ցեղիցն / ԱԲt ցեղին
9 abd արդ սեթեան [a սեղեան] ցեղին [a ցեղն, b ցեղիցն] որ կացեալ [b կացեալ էին] / ԱԲt իսկ սեթեան ցեղին որ կացին
9 d արք արդարք / abԱԲt չիք արք
9 ԱԲt մինչ
10 b եւթներորդ
10 Ա բարերարութիւն
10 bԱԲt չիք աստուծոյ
11 b միանգամայն առ ամենեցուն իսկ մերձաւորութիւնն յաճախեալ զի մոռացաւք ընտրութեանն լինիցին
11 ԱԲ առ ամենեքումբ
11 adԱԲ մերձաւորութեամբն [ԱԲ մերձաւորութեամբ] յաճախեալ [ad յաճախեալք] / t բարերարութեամբն, փխ. մերձաւորութեամբն
12 ԱԲ ընդանութեամբ / d ընտրութեանն, փխ. ընտանութեանն
12 a լինիցի / ad չիք և
12 b վասն որոյ յերկարակեացս արարեալ
13 a զհարսն և երկայնակեաց
13 adԱԲ զծնունդսն / b զծնունդն
14 abd զոնէ
14 ԱԲ ցանգութեան
14 ad որդւոց / bԱԲt որդւոցն
15 ad ծննդեան / a չիք ի կեանս
17 b անդ, փխ. արդ
17 bԱԲt նահապետք
17 b կարգեալ / a ադամ
17 d կարգեալք նախ և առաջին աստուածաստեղծ

ստեղծ, այսինքն Ադամ. և Սէթ, և ի նմանէ Ենովս, և ի նմանէ Կայնան, և ի նմանէ Մաղաղիէլ, և ի նմանէ Յարէդ, և ի նմանէ Ենովք։ Եւ եկաց Ենովք ամս հարիւր վաթսուն և հինգ, և ծնաւ զՄաթուսաղայ. և հաճոյ եղև Ենովք Աստուծոյ։

293 Նա և ամենայն նահապետացն շատակեաց եղեալ, իբրև ի բարերարէ անտի Աստուծոյ սերեալք բազմացան. նոյնպէս և յետ ծննդոցն յերկարակեացս արարեալ, զի որք Աստուծոյն ասացան՝ պատմեսցեն հարք որդւոց. զի իբրև պատուիրանք զգուշացուցիչք լինիցին, առ ի ծանօթս առնելոյ զնոսա Աստուծոյ. որպէս և ասացաւ իսկ, թէ «Հարցջիր դու ցհարս քո, և պատմեսցեն քեզ, և ցծերս քո, և ասասցեն քեզ». որով յայտ իսկ է, թէ վասն այսորիկ երկայնակեացք, և ոչ վասն բազմութեան ծննդոց։

294 Զի թէպէտ և ասաց Աստուած ցԱդամ, թէ «Աճեցէք և բազմացարուք և լցէք զերկիր»՝ որպէս յառաջագէտ ըստ մարմնական բարուցն զլինելոցն ասաց. իսկ Աստուած ոչ ի բազմացուցանելն միայն, այլ անդէն և անդ կամէր. զի ի մշտնջենակեաց անմահութիւնն փոխեսցին։ Որպէս և զԵնովք տեսանեմք յետ վարուց երկրակեաց կենացն, յետ ամուսնանալոյ և որդիս ծնանելոյ ուղղութեանն վարուք, վերացուցեալ զնա կենդանւոյն իսկ յանմահութեան վիճակն։ Որ ոչ վասն առնն միայնոյ, այլ

11 Բ. Օր. ԼԲ, 7 / 14 Ծնն. Ա, 28.

1 b չիք այսինքն ադամ
1 ab Ենովս, ի նմանէ [b ի նմանէն] կայնանան [a կաինանան], ի նմանէ [b ի նմանէն] մաղաղայէլ [a մաղաղիէլ], ի նմանէ [b ի նմանէն] յարեդ [a յարէդ], ի նմանէ [b ի նմանէն] Ենովք
2 d մաղաղայէլ
2 d չիք և (...յարէդ...Ենովք)
3 ԱԲ և վաթսուն
3 Ա և հինգ
4 b հաճոյ եղեալ
5 ad չիք իբրև
6 ab ի բարերարէ / dԱԲt ի բարերարութենէ
6 b չիք աստուծոյ
6 ad սերեալք / b սէրեալք / ԱԲt սերեալ
6 b բազմանային
6 ad սոյնպէս
7 a յերկարայկեաց / bd երկարակեացս / ԱԲ յերկարակեաց
8 Ա հարքն
8 aԱԲ չիք զի / bd իսկ, փխ. զի
8 b զգուշացուցիչ
8 ad լիցին
9 b առ ի ծանուէիս / adԱԲt ծանուէ
9 ad չիք և
9 b եթէ
10 ad չիք դու
10 t զհարս / abdԱԲ ցհարս
10 ԱԲ քեզ, ցծերս / abdt զծերս
11 b եթէ
11 ԱԲt այնորիկ
11 a երկայնակեաց
11 ԱԲ թէ ոչ
13 ad չիք և (ասաց)
13 b եթէ
14 bԱԲ որպէս և / d որս, փխ. որպէս
14 ad վարուց / b բարուց
15 ad զլինելոցն / b լինելոցն / t լինելոյն / ԱԲ լինելոյ
15 b ի բազմեցուցանելն
15 d մի այ (պաs.), փխ. միայն
16 b մշտնջենակեաց (չիք ի)
16 ab յանմահութիւն / Ա անմահութիւն
17 adԱԲ զենովքն
17 ԱԲt կենաց
18 abd ուղղութեանն [b ուղղութեան] վարուք / ԱԲt ուղղութեամբ վարուցն
19 abd կենդանւոյն
19 aԱԲt չիք իսկ
19 b յանմահութեանն
19 b չիք որ
19 d առնն միայնւոյ / abԱԲt առն

զի եւք նորա՝ այլոց ճանապարհ գործեսցեն. և ոչ բռնադրօսութեամբ առնուլ ի կեանսն, այլ զպարտ հաճոյական վարուցն հասուցանել: Սոյն օրինակ կամեցեալ Աստուծոյ զամենեսեան յանմահութիւն փոխել, յետ աստ վայելելոյ ամենեցուն:

295 Ամենայն մարդիկ ութերորդ դարուն հնազանդեալ մահու, մնացին ծառայեալ՝ մոռացան զԱրարիչն, յուսակորոյսք ի կենաց անտի Աստուծոյ և ապականեալ զուգական զիւրեանց ճանապարհն: Մատնեաց զնոսա Աստուած ի կամս անձանց իւրեանց, առեալ զոգի շնորհաց մարդասիրութեան իւրոյ ի նոցանէ, զորոց և զանձինն սարջացեալ ասէ: Որ և սարջանալն Աստուծոյ՝ անհալին զգուշութեան նշանակ է. զի թերեւս այնու յուշ առնել մարթացէ մոռացելոցն զարարչական զօրութիւնն, որ խառնակեցան յանիրաւ զաւակն Կայենի՝ ի պոռնկութիւնս, յայլանդակ վարս, ուսեալ մեռելոտի: Միանդամայն խակ երկիր զարդարեցեալ ի վարուց մարդկան զարշեցեալ, որպէս ասէ խակ, թէ «Միանդամայն ամենեքեան յամբարշտութիւն կործանեցան, և ամենայն մարմին ապականեաց զճանապարհս իւր ի վերայ երկրի»:

296 ԻԸ. Արդ՝ ի ժամանակին յայնմիկ մի ոմն արդար գտեալ յարդարացեալ տոհմէն, որում Նոյ անուն կարդացեալ, հաճոյ եղեալ Աստուծոյ սիրեցաւ ի նմանէ: Որ հրաման առեալ յԱստուծոյ առնել տապան արկղագործ փայտիւ՝ բազում ամաց գործելոյ, առ ի հարկանելոյ

9 Տես Ծննդ. Զ, 6. / 16 Ծննդ. Զ, 12.

1 ԱԲ զի և, փխ. զի եւք
1 ԱԲ ճանապարհ գործեցին այլոց / b գործիցի. ոչ / d յորդեցին, փխ. գործեսցեն
1 ԱԲ բռնաբռսութեամբ / a *բռնոյ
2 a հաճուական
2 Աt վարուց
2 d այն, փխ. սոյն
3 b փոխեալ
4 a աստի
4 a յամենեցունց / d *ամենեցուց
5 b հնազանդել
6 b ծառայել
6 abd յուսակորոյս
6 b եղեն, փխ. աստուծոյ
7 a և ապա ապականեալ
7 b իւրեանց / ad չիք զիւրեանց
7 ԱԲ զուգական ճանապարհս իւրեանց
9 b սարջանալ է. նախապես սարջացեալ ասէ
9 ad չիք ասէ
10 b զգուշանալ, փխ. սարջանալն
10 a նշանակ է զգուշութեան / d զգուշութիւն նշանակէ
11 b առնու, փխ. այնու
11 Ա զօրութիւն
12 b խառնեցան
12 a ի պառնկութիւնս / Ա ի պոռնկութիւնս
12 a և յայլանդակ / ԱԲ այլանդակ
13 d չիք ուսեալ
13 a զայրացեալ
14 ԱԲ մարդկանն / b մարդկանն,
14 a զարշացեալ վասն որոյ ասէ թէ
14 ԱԲ որով [փխ. որպէս] և ասէ / որ ասէ եթէ
14 ad ամենեքին
15 ԱԲ յամբարշտութիւնս
15 ad զճանապարհ
17 ՆԱԲt չիք արդ
17 ԱԲt մի միայն ոմն / b չիք մի միայն
18 b յարդարեաց տոհմէն
18 abdԱԲ որում / t որոյ
19 abd սիրեցաւ [b սիրեցեալ] յարարչէն. որոյ [b որ]
19 ՆԱԲt առեալ նոյի յաստուծոյ / ad չիք յաստուծոյ
19 d առնէր
20 d արկղայղործ
20 d փայտին / ԱԲ փայտից
20 abd գործելոց առ հարկանել [b առ ի հարկանել] ազգին թշուառացելոյ [a չուառելոյ, d չուառացելոց]. որոյ [b որոյ] հեռացեալ [b առաջեալ]

ազգին թշուառացելոյ: Որոյ խոստացեալ այնուհետև առնուլ զնոյ ընտանեօքն համերձ և ամենայն շնչականօքն ի տապանն, և ամենապահ ձեռամբն փակեալ զտապանն: Եւ ապա դարձուցեալ զանդունդսն ուսզակայս զցամաքաւ՝ համերձ հասանօքն արձակելովք յերկնից, հեղեղասաստ ծովապատիժ բարկութեամբ զառ ի ներքոյս երկնից ջնջեալ, առ հասարակ ողողեալ սրբեաց: Իսկ յետ սաստիցն անցելոց՝ զայրն արդար՝ աշխարհահայր երկրակալ յաւիտենագիր ուխտիւ կացուցեալ. զոր և յերկարակեաց արարեալ, առ ի պատմելոյ ազգացն եկելոց զհամաշխարհական բարկութեանն պայման:

297 Բայց ապա միատոհմ միալեզու ազգին բազմացելոց խորհուրդ առեալ աշխարհազունդ՝ երկնաբերձ աշտարակ շինելոյ, անուանակիր առ ի յիշատակ մշանջենաւոր, փոխանակ յաւիտենականին Աստուծոյ, որոյ պատմի անուն յաւիտենից յաւիտեանս և յիշատակ ազգաց յազգս: Որոյ բարձրագոյն ազդեցութեամբ ցուցեալ զաստուածագործ զխառնութիւնն ի խառնակելն, յամբոխելն, և զմիանունդ ազգն ի բազում ազգս այլալեզուս օտարաձայնս անծանօթս միմեանց ընդ երեսս երկրի սփռէր. զի մի կամայական սահման անձանց արկանիցեն, այլ յաւիտենագիր սահմանացն Աստուծոյ հնազանդեալ գնասցեն: Որ ի բաժանել ազգացն և ի խառնակել լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ամենայն ազգաց ըստ թուոյ հրեշտակացն Աստուծոյ:

298 ԻԸ. Եւ քանզի տարածելոց ազգացն աստուածամտոաց զխառ-

առնու այնուհետև [b այնուհետև առնուլ] զնոյն [b զնոյ] համերձ ընդանեաւքն և ամենայն / ԱԲ համերձ ընդանեաւքն
2 ԱԲ շնչականօք
3 abdԱԲ փակեալ / t փակել
3 b զանդունդսն / adԱԲt զանդունդս
4 abdԱԲt ցամաքաւ. ուղղում եմ զցամաքաւ
4 ԱԲt հասանօք
4 a արձակելով / b արկանելովք, փխ. արձակելովք
4 ad և հեղեղասաստ
5 b ծովապատիժս
5 abdԱԲ զառ ի ներքոյս / t զառ ի ներքոյ
5 d ջնջեալ / b ջնջեալս / aԱԲt ջնջել
6 b սրբեալս. չիք ողողեալ
6 ԱԲ աշխարհի հայր / Բ յաւիտենագիր / b աշխարհական յաւիտենագիր
7 abd ուխտիւ / ԱԲt ուխտիւն
7 a երկրակեաց / d երկարակեաց / ՆԱԲ յերկարակեացս
8 ԱԲ ի համաշխարհական
9 Ա բարկութեան
9 b հրաման, փխ. պայման
10 Ա բազմացելոց
11 b աշխարհազանդ / adԱԲt համազունդ
11 b երկնաբարձ / ad երկրաբերձ
11 a աշտարակին
11 b աշտարակն լինելոյ
12 bd յաւիտենականն
12 a որ
13 ad յաւիտեան / a չիք որոյ
14 ad զխառնութիւն / ԱԲ զօրութիւնն [Ա զօրութիւն], փխ. զխառնութիւնն
15 a խառնակելն (չիք ի) / b ի խառնակելն
15 b յամբոխելն և զմիմեանս սատակել բազում ազգս ստարալեզուս անծանօթս միմեանց / ad անծանօթս միմեանց / ԱԲt անծանօթս ի միմեանց / ad ի բազում / ԱԲt բազում
17 ԱԲ արկանիցեն անձանց / b անձանց իւրեանց
17 b այլ ըստ աստուածադիր սահմանացն տեառն գնասցեն
18 a ի բաժանելն
19 abdԱԲ չիք և ի խառնակել լեզուացն
19 a ի ցանելն
19 abdԱԲ կարգեալ
20 ԱԲ ըստ թւոյ
20 ԱԲt հրեշտակաց
21 b չիք և
21 ԱԲ զխառնութեամբ. Թերեւս ուղղելի ազխառնութեամբ

թեամբն յիւրաքանչիւր պաշտամանս ի տարրականս արարածոց որոշեալ խոտորեցան յանդունդս մոլորութեան, արդ՝ այր մի ոմն աստուածեղէն ազդեցութեամբն զարթուցեալ, երանելի ամենեցուն, որոյ Աբրահամ անուն ճանաչի։ Ճշմարտին Աստուծոյ ուղեկից լեալ՝ երթեալ զհետ հրամանաց նորին հնազանդէր. առ որ բարբառ արձակեալ Աստուծոյ՝ ելանել նմա ի հայրենեացն իւրոց. քանզի պատրաստական գտանի Աստուած խնդրականաց իւրոց։

299 Արդ՝ ելեալ Աբրահամ ի հայրենեացն իւրոց, զհետ հրամանացն Աստուծոյ գնացեալ՝ հաւատովք վարեցաւ. որ զմեծ զաւետիսն արժանի եղև ընդունել, զկամս Արարչին իւրոյ կատարէր. որ ելեալ՝ ի մէջ օտար ազգացն հեթանոսաց պանդխտեցաւ. ըստ աստուածպաշտ սովորութեանցն բազում ամօք զհամբերութիւն յանձն իւր կրէր։

300 Արդ՝ իբրև լցան նորա ամք իննսուն և ինն, երևեալ Աստուած Աբրահամու՝ ուխտ եդեալ խօսէր և վերանայր. և դարձեալ հրեշտակօքն եկեալք ի Մամբրէ՝ զպարգևական զաւակն խոստացաւ, և զիւր որդին տալ մատնել ընդ մարմնով, առնուլ մարմին ի զաւակէն Աբրահամու, և լինել որդի Աբրահամու, և ամենայն հաւատացելոց լինել հայր արդարութեան, և նախահայրս արդարոց զնա կացուցեալ։

1 b յիւրաքանչիւր պաշտամանս ի տարրականս յարարածոց որոշեալս, խոտրեցան յանդունդս մոլորութեանն. արդ այր ոմն աստուածեղէն խնամութեամբ զարթուցեալ երանելի ամենեցուն որոյ աբրահամ անուն
1 adԱԲt իւրաքանչիւր
1 adԱԲt ի տարրական
2 abdԱԲ խոտրեցան
2 ԱԲt իսկ, փխ. արդ
2 ad այր մի ոմն / b չիք մի / ԱԲt չիք ոմն
3 ad ազդեցութեամբք / ԱԲ ազդեցութեամբ
3 a զաւրացեալ, փխ. զարթուցեալ
3 abd երանելի ամենեցուն / ԱԲt ամենեցուն երանելին
3 adԱԲt չիք որոյ
4 ad ճշմարիտն / b ճշմարիտ
4 ab ուղղեկից / ԱԲ ուղէկից
4 a լինեալ / d լինել / b լինելով
4 adԱԲt երթալ / b երթեալ
4 abd հրամանացն [b հրամանաց] հնազանդէր
5 b առ որս բարբառ արկեալ
5 a ելանել ի հայրենեացն / d երանելի հայրենեացն / ԱԲt ի հայրենեաց
6 ad չիք քանզի—իւրոց
7 ԱԲc խնդրողաց իւրոց
8 t աբրահամու
8 ԱԲt ի հայրենեաց
8 b աստուծոյ հրամանացն
9 b զմեծ զաւետիսն / adԱԲt մեծ աւետեաց
10 b եղև ընդունել / ad եղև հասանել / ԱԲt եղև ճանաչել
10 ad չիք իւրոյ
10 ԱԲ որ եղեալ
10 ab չիք օտար
11 b ազգաց հեթանոսացն
11 adԱԲt սովորութեանց
13 b չիք նորա
13 a ամքն
13 b իննսուն
13 ad երևեալ նմա աստուած, ուխտ
14 ԱԲt և ուխտ
14 abd և վերացեալ
14 d դարձեալ և
14 aԱԲt չիք և (դարձեալ)
14 ԱԲt հրեշտակօք
15 abd եկեալք [a եկեալքն] / ԱԲt երևեալ, փխ. եկեալք
15 d ի կամբրէ
15 ad խոստացեալ / b խոստանայր
15 ԱԲ և զորդին իւր տալ
16 ԱԲ ի զաւակէ
17 a լինեալ որդւի / t որդի նորա և ամենայն
17 b հաւատացելոց լինել / adԱԲt հաւատացելոց իւրոց լինել
18 b կացուցանել

301 Նա և մարմնապէս իսկ զանթիւ բազմութեան խոստումն զաւակին ընդունէր. որով ճանապարհաւ իսկ միանգամայն զժանդագործ երկիրն Սոդոմացւոց խրատեալ կործանեցելովքն. ապա ի չհաւանելն՝ իջուցեալ կրակարեկ անձրևս, և աստուածատաստ բարկութեամբն համառօտ զատեալ։

302 Եւ յետ այսորիկ կատարեալ նմա զխոստումն զաւակին, զի տուաւ նմա որդի Իսահակ։ Եւ դարձեալ երևի Աստուած Աբրահամու, առ ի պատարագել զփրկական զոհն զԻսահակ, որով զաւետիս հանդերձելոցն ընկալաւ։ Նոյն օրինակ և առ Իսահակ որդին Աբրահամու երևեալ, հայրենի զինքն յուշ առնելով Աստուած։

303 Իսկ առ Յակոբ որդին Իսահակայ՝ ևս զքաջնշելագոյն սանդղաձև երկնաբերձ տեսլեամբ հանդերձ ամենայն հրեշտակօք՝ Տէրն ծանուցեալ երևի, և երբեմն իբրև զայր մի սոսկագոյն՝ գիշերամարտ մենակռիւ. բայց մարգարէն հրեշտակ ասէ։ Զօր և կաղացուցեալ իսկ՝ աստուածատես անուամբն նշանակեալ արձակէ, որ հանապազատես յիշատակ երևեալ Տեառն՝ յակոբեան զաւակին փայլեսցէ։

304 Եւ այսպէս ընդելական և մերձաւորագոյն յաճախէ զերևումն, մինչև հեթանոսական թագաւորացն հնազանդելի տեսլեամբ՝ առ ի պահպանութիւն իւրոց ծանօթիցն. զորոց և պատմէր իսկ, թէ «Կշտամբեաց զթագաւորս վասն նոցա՝ չմերձենալ յօծեալս Տեառն». յայտ արարեալ, թէ «Արդարև բաժին Տեառն՝ Յակոբ, և վիճակ ժառանգութեան իւրոյ՝ Իսրայէլ»։

20 Սաղմ. ՃԴ, 14—15. / 22 Բ. Օր. ԼԲ, 9.

1 abd բազմութեան [b բազմութիւնն] խոստումն [d խոստումն] / ԱԲt բազմութեանն զխոստումն
2 ԱԲ զաւակաց
2 b որով և... միանգամ
2 a զժանտագործ / bԱԲt ժանդագործ
3 bԱԲ երկիրին
3 ab սոդոմայեցւոց
4 b հրամանաւն, փխ. բարկութեամբն
5 b զատել
6 Ա յետ (յ կարմրագիր), փխ. և յետ
6 ad այսորիկ կատարեալ / bԱԲt այսորիկ եղեալ կատարեալ
6 bdԱԲt խոստումն ; a զխոստումն
6 bdԱԲt չիք զի
7 abd չիք աստուած
8 d զփոխանակ, փխ. զփրկական
8 abd զոհն / ԱԲt զզոհն / c զխոյն
8 b սահակաւ / a զաւետիսն
8 d դարձելոցն, փխ. հանդերձելոցն
8 ԱԲ չիք որով—ընկալաւ
9 ad ընկալեալ էր
9 abd առ սահակ / Բ չիք առ
10 b հայրենի զինքն յուշ առնելով աստուած / adԱԲt զհայրենի զինքն աստուած յուշ առնելով [ԱԲt առնել]
11 a յակովբ որդւին
11 ad սահակայ
11 b զքանչելապէս
11 a սանդղխտաձև
12 b երկնաբարձ
12 a հրեշտակաւք երևեալ և երբեմն / d հրեշտակաւք երևի և երբեմն / b երևէր
13 bԱԲt չիք և
13 abd սոսկագոյն, գիշերամարտ / ԱԲt սոսկագոյն և երբեմն գիշերամարտ
14 ad ասէ / bԱԲt ասէր
14 ad և աստուածատես / b հրեշտակատես
16 b յակովբեան (յաճ.)
17 b այս..., փխ. այսպէս
17 abd զերևումն մինչև հեթանոսական / ԱԲt զերևելն, մինչև հեթանոսաց
18 abd տեսլեամբ / ԱԲt տեսլեամբն
19 ad իւրոցն ծանօթից
19 b զոր և
20 a յաւծեալ
20 ԱԲt չիք տեառն
20 d և յայտ
21 b յակոբ է

305 Որոց և զամենայն ժամանակս զհետ երթեալ օգնականութիւն առնելով, օրհնել աճել բազմացուցանել զզաւակ նոցա ի պանդխտութեանն։ Զորս և յերկիրն Եգիպտացւոց իջուցեալ առ ի հաց ի բերան՝ սովոյն պատճառաւ, որ լինէին ընդ հինգ նահապետան յաբրահամեան զարէն՝ ամք իբրև չորեք հարիւր և երեսուն։ Ապա անդ էր տեսանել զբարձրագոյն զառաւելութիւն շնորհաց մարդասիրին Աստուծոյ յերկրին Եգիպտացւոց. զի զայր մի ի բանտ արգելեալ կալանաւոր՝ հանեալ վերացուցեալ, յայտնի արարեալ մարգարէական արուեստիւ, տէր Եգիպտացւոցն կացուցեալ։

306 ԻԹ. Յետ այսորիկ բազմացուցեալ զժողովուրդն իւր յերկրին Եգիպտացւոց, և ետես զնոսա նեղեալս ի նոցանէ։ Արդ՝ եկեալ երևեալ Տեառն առն միոջ ի ժողովրդենէն Եբրայեցւոց, ընդ որ կարի հաճեալ և արժանի գտեալ աստուածեղէն խորհրդոյն, որոյ անուն Մովսէս ճանաչէր։ Երևեալ նմա ի Քորեբական լերինն բոցանշան բորբոքեալ ի մորենւոյն. ծանօթս առնել Մովսիսի ի հայրենեաց անտի, և զԷական անունն իւր ճշմարտեալ՝ առաքեաց զնա յԵգիպտոս. ընդ որում իջեալ ազգի ազգի հարուածովք տանջէր զԵգիպտացիսն առ ի խրատ։

307 Եւ հանեալ զԻսրայելացիսն հովանացեալ ամպովն և սիւնաձև լուսովն և բոցաղէզ հրոյն սպառնալեօք, հերձեալ զանդունդս ծովախորս,

1 d որոյ
1 b ժամանակսն զհետ երթալ
2 b առնլով
2 a աւրհնեալ աճեալ
2 d զաւակ
2 ad ի *պանդխտութեան / ԱԲ ի պանդըխտութեան
3 bԱԲt զոր
3 bԱԲt իջուցեալ զնոսա
3 abd առ ի հաց ի բերան / ԱԲt առ հաց ի բերան։ Հմմտ. Եփր. Պճ. «ի գործել զանդաստանս քո հաց ի բերան վարձուց»։
4 b սովոյն. ընդ պատճառանաւ, որ եղին ընդ / ԱԲ որ լինէլին
4 ad չիք ընդ հինգ նահապետան
4 b որ յաբրահամեան առհմի լինէին իբրև ամք չորեք / ԱԲ զարէն լինէլին իբրև ամք / ad իբրև ամք
5 Ա չորեք արիւր
5 abdԱԲ ապայ անդ էր տեսանել / t ապա անդրէն տեսանեն
6 b և զառաւելութիւն / a զառաքելութիւն
6 ad շնորհացն
7 ad մի զրանդարգել զկալանաւոր
7 b ապա հանեալ
10 ad և յետ
10 t զժողովուրդ
10 ad չիք իւր
11 ad և տեսեալ նեղեալ զնոսա յեգիպտացւոցն [d եգիպտացւոցն]. արդ / b և տեսեալ տռ [=տեառն] զի նեղէին զնոսա յերկիրն եգիպտացւոց. արդ
11 ԱԲ չիք արդ եկեալ
12 b տէրն / t տէր / ԱԲ չիք տեառն
12 d առնն
12 a ընդ կարի հաճել
13 ad գտեալ տեառն աստուածական [d գտեալ տէրունեան] խորհրդոյն, որում մովսէս անուն իսկ [a չիք իսկ] ճանաչէր
13 t աստուածային / bԱԲ աստուածեղէն
13 ԱԲ խորհրդոյն
14 ab ի քորեբական / d ի քորեբան / t ի քորեբ / Ա ի քորէբ / Բ ի քորեփ
14 b ի մորենւոյն / adԱԲt մորենոյն
15 a մովսեսի / d մովսէս / Բ մօսիսի
15 d անուն
15 b և զէականն ունէր ճշմարտեալ առաքեաց / ad առաքեալ / ԱԲt առաքել
16 ԱԲ և ազգի ազգի
17 ad տանջել / ԱԲ տանջեալ
18 a հանել
18 Ա ամպովն
19 a լուսոյն
19 bԲ բոցաղէզ
19 b հրովն սպառնալով
19 b ծովախոր

ուղանելով զԵգիպտացիսն, և անցուցեալ զժողովուրդն հանէ յանապատ. զոր և նշանագրեալ վայելեցուցանէ։ Տանի ի Քորեբ, և հանէ զնոսա ի լեառն Սինեայ. և անդ ի վեր ի Սինէական լերինն ամպայարկ աստուածամուխ խորան հարեալ, յորում և գունդ սիւնաձև ճառագայթաձիգ, և մէգ և մառախուղ սրահակաձև շուրջ զլերամբն պատեալ. անդ բանակ բիւրաւոր հրեշտակաց։

308 Անդր այնուհետև կոչեցեալ զՄովսէս՝ յանդիման առնել աստուածակերպ տեսլեանն. որոյ յատակագոյնս նկատեալ և զպատուանդան ոտիցն՝ կապուտակաձև ակնակերպ աղիւսանման, զուտ երկնագոյն ջինջ, առ ի յիշեցուցանել զգործ կաւոյն և զծխուն, և զլբենի սիւր խառնրահ ժողովրդեանն. և ի փառաց աթոռոյն և շուրջ զնովաւ շուք աճի իբրև զհուր բորբոքեալ։

309 Աստուած, որ ամենայնիւ լոյս է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ տես է, ամենայնիւ բան է, ամենայնիւ զօրութիւն է, ամենայնիւ իմաստութիւն է, հոգի կենդանի, հուր կիզելոյ, լոյս անփոփոխ է, փառք անպատում, անքնին տեսիլ, անբաւ մեծութիւն՝ երևէր նոցա՝ որչափ զի նոքա կարասցեն հանդարտել նորա տեսլեանն մեծութեան։ Յետ որոյ քահանայիցն հանդերձ ծերովքն ինքնատես երևի. և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր ի տեսիլ հրոյ բորբոքելոյ, և ի շփոթ բարբառոյ տալ նոցա պատգամս պատուիրանաց՝ գրեալ ի քարեղէն տախտակս ձեռինն Աստուծոյ. զի յիրաւանց նորա երկիցեն, և զպատուի-

1 abd չիք և
1 b զժողովուրդսն իւր յանապատ, զոր և նշանակեալ / ԱԲ յանապատն, զոր և նշանագրել
2 b վայելեցուցանէր
3 a ի լեառնն
3 a սինե / bd սինէ
3 ad ի *սինէական
3 b ի լերինն
3 ab աստուածամուխ / dԱԲt աստուածամուտ
4 a խորան չինել, յորում
4 b և զնտաձև ճառագայթաձիգ
5 d մէք
5 d սրահանկաձև
5 abd չիք շուրջ
5 a զլերամպն / aԱԲ բանակք
7 b անդ այնուհետև և
7 ԱԲ կոչեալ
8 t և յատակագոյնս / ԱԲ յատակագոյն
8 abdԱԲ նկատեալ և զպատուանդան / t նկատեալ յայտ առնէ պատուանդան
9 ԱԲt կապուտակագոյն
9 b ակն
10 d առ յիշեցուցանել
10 t զգործս
10 ԱԲ զծխու / abd ծխուն
10 d լբբեկի / b զլբբեկի
11 b և զփառաց
11 t չիք և (շուրջ)
11 ԱԲ զնովաւ հուր բորբոքեալ
13 d չիք որ
13 b լոյս է, ամենայնիւ *բան է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ զաւրութիւն, ամենայնիւ իմաստութիւն, հոգի
14 d բան, a սքանչելի, փխ. բան
15 a կենդանարար
15 b չիք է (փառք)
16 a անպատում են
16 abԱԲ անքննին
16 ad որչափ զի կարասցեն նոքա / ԱԲ որչափ զի նոքա հանդարտել կարասցեն տեսլեանն / b որչափ զի նոքա / t որչափ նոքա
17 b հանդուրժել նորա տեսլեանն մեծութեան / adԱԲt չիք մեծութեան
18 abdԱԲ երևի / t երևէր
18 bd չիք և
18 Ա ժողովեանն
19 a ի տեսիլ հրոյ բորբոքելոյ / dt ի հուր բորբոքեալ / bԱԲ հուրբ [b հուր] բորբոքեալ
19 bdԱԲt չիք և
20 abԱԲ նմայ
21 abԱԲ ձեռինն / dt ձեռին
21 abdԱԲ յիրաւանց / t յօրինաց

բանս նորա պահեսցեն։ Եւ ասէ ցնա, թէ «Գամ ես յամպս յանդիման լինել Իսրայելացւոցն՝ խօսել ընդ քեզ, զի հաւատասցեն քեզ»։ Եւ երևեցաւ կառօք քերովբէիւք, և սեան ամպովք և միգախառն հրով։

310 Իբրև եղ նա երկիցս անգամ կալ առաջի Տեառն՝ ասէր. «Թէ գտի գթութիւնս ի քէն՝ երևեցո զքեզ ինձ, զի գիտացից զանուն քո. քանզի ողորմութիւն գտի ես ի քէն»։ Ասէ ցնա Տէր, թէ «Ոչ կարես դու տեսանել զերեսս իմ. զի ոչ գոյ մարդ որ տեսանիցէ զիս, և ապրի. բայց անցուցանեմ զքեզ ի փապ վիմիդ, և անցուցանեմ առ քև զփառս իմ»։ Եւ ցոյց նմա, զի գթած է և ողորմած. և երևեցաւ նմա խոնարհութեամբն, զի նա մի մեռցի, և ապրեսցի և կեցցէ։ Որ և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր. զորոյ և զբարբառն իսկ առ հասարակ լսեին, մինչդեռ ընդ Մովսէսի բանս ի կիր արկեալ էր։

311 Եւ այնպէս երեկօթս արարեալ ի լերինն աւուրս բազումս, և ականատես եղեալ, և զօրէն հոգեմատեան գիւանին գլեան արարեալ՝ ուսուցանէր զորդիսն Իսրայելի. որոց և պատուիրանս իւրագիրս շնորհեալ, յորում և զաշխարհապատումն լինելն Մովսէսի տայր։ Ցուցանէր և ի նմանութիւնս ինչ անապրական խորան. զոր տեսեալ Մովսէսի՝ հանդերձ որդւովքն Իսրայելի գործեաց խորան նիւթական ըստ օրինակի

2 Ելից ԺԹ, 9. / 6 Ելից ԼԳ, 13. / 8 Ելից ԼԳ, 20—23.

1 ԱԲ ցնոսա
1 abdԱ յամպս / F յամպոյ / t յամպն
2 ad տանել, փխ. լինել
2 a իսղացւոց / b *իէլացւոցն / d իսլա-ցւոցն (պաս.)
2 abd ընդ քեզ խօսել, զի քեզ հաւա-տասցեն / d չիք և
3 a քերոբէիւք / d քերոբէիւք / b և քերովբէիւք
3 a ամպաւք / Ա ամպովք
3 adԱԲ չիք և (միգախառն)
4 b երիցս / ab չիք կալ
4 b ասէ, եթէ
5 bԱԲ գթութիւն
5 b զի ողորմութիւն
6 b եթէ
6 b բդ. 108բ սեւոյն յուսանցում նոյն գրչից. «Ով մեծի տառապանաց թէ ես յետնէ ծեր փախչիմ, զանդն կու փոխեմ ու զիս ոչ»
6 ԱԲ թէ դու ոչ / t չիք դու
7 abdԱԲ տեսանէ
7 bԱԲ ապրէ [Ա ուղղուած ապրի]
8 Ա ի փապ [նոր ստր. փապար]
8 d առ քեզ / bԱԲt և եցոյց
9 d չիք և (երևեցաւ) / ԱԲ նոցա
9 abdԱԲ խոնարհութեամբ, զի նոքա մի մեռցին և ապրեսցեն [bԱԲ այլ ապրեսցին] և կեցցեն
10 ԱԲ և էր որ ամենայն իսկ / abd չիք որ
10 abd և ամենայն իսկ ժողովրդեան [b ժողովրդեն իսկ] եկեալ [a չիք եկեալ] յանդիման լինէր և էր [a եր] զորոյ զբարբառ [ad աւել. իսկ] առ հասարակ
11 ԱԲ երևէր, և էր. որոյ զբարբառն իսկ առ հասարակ / t չիք իսկ
11 b լսեալ էր. չիք մինչդեռ—արկեալ էր
13 bdԱԲ և այնպէս / at և այսպէս
13 bd արարեալ / aԱԲt առեալ
13 a բազում
14 ad հոգեմատեան / b հոգէմատեան / ԱԲt զհոգէմատեան
14 ԱԲ գլեան
15 bd ուսուցանել
15 d որով և զպատուիրանս / bԱԲ պա-տուիրանս իսկ / b որոյ
15 ad իւրագիրս / b իւրագիր
16 a որում
16 abdv զաշխարհահամարն [a զաշխարհ-համայրն, d զաշխահամարն, b զաշ-խարհս ամենայն] իսկ տայր ցմովսէ
16 abd ցուցանէ և նմանութիւն [b նմա-նութիւնս]
17 b խորանն / ad մովսեսի (յմն.)
18 adԱԲt և հանդերձ
18 ԱԲ գործիցէ / b իցի (պաս.), զի գործիցի

ցուցելոյն, որում բնակիցէ Աստուած ի մէջ նոցա։ Յորում և հանապազօրեա իսկ ընդ Մովսէսի եղեալ և բիւրապատիկ օրինացն կարգելոց պատմէր և ընդ նոյին հանապազօրեալ յօժարանս յանապատին, և անուրջապայն նշանագործութեամբք տարեալ հասուցեալ ի խոստացեալսն։

312 Եւ եղեալ ընդ նոսա յանապատի անդ, և շրջեցուցեալ զնոսա անդ ամս քառասուն, զի մաշեսցէ նոցա զսովորութիւն զկռապաշտ քաղաքաշատութեանցն. զի թերևս կարասցեն սակաւ մի փարատել ի նախնեացն ի մնոտի ուսմանց անտի՝ որ ներկեալ անմտութեամբն էին։ Զի այսպէս ածեալ զմասս, թէ հանեալ զնոսա յերկրէն Եգիպտացւոց ազատութեամբ չարեացն, զուցէ ուր տանիցեն զնոսա՝ ես լի չարեօքն զնոսա տեսանել՝ տանել ես բորբոքեցին ի չարիս. զոր օրինակ օգ զնոյր տեսանել՝ ես չարաչոյն հրդեհ հասանիցէ. այլ նախ քերեսցէ ի նոցանէ զաղտն հնացեալ, և ապա զնոսին իսկ պղծալից ազգացն Քանանացւոց խլիչս տարեալ բրեսցէ, և զնոսա անդէն բնակեցուսցէ։

313 Վասն այսորիկ տանել շրջեցուցեալ զնոսա ընդ անապատն՝ ինքնատես ի լերինն լինելով, և ազգի ազգի նշանօք և արուեստիւք ի ձեռն Մովսէսի զզաւակն աբրահամեան հրահանգէր։ Երկնաւոր հացիւն մանանայիւն քաղցրութեան զնոսա կերակրէր. ջուր ի վիմէ բղխեալ ի ծարաւեն փափկս հասուցանէր. և լորամարգի տեղացեալ զբանակօքն զփափագն հարեալ լցուցանէր։

1 ԱԲ ցուցանելոյն / b ցուցանելոյ
1 b բնակէ
2 bԱ մովսէսի / F մոսէսի
2 bԱԲt չիք և / F բիւրապատիս
3 ad կարգելոց պատմաց / bԱԲt չիք պատմէր
3 F յօժարանս (յմն.) / b ուժեանս
3 ab յանապատին / dԱԲt անապատին
4 ab ի խոստացեալն
6 b չիք զնոսա
7 bԱԲt վասն զի
8 b քաղաքաշատութեանն / Ա քաղա-քաշատութեանց
8 a սակաւուիկ մի
9 adԱԲt մնոտի (չիք ի)
9 ad ուսմանց անտի որ ներկեալք [a ներքեալք] / t ուսմանցն որ ներկեալ / ԱԲ ուսմանց անտի, որ անմտու-թեամբ ներկեալք էին / b ի մնոտի ուսմանց անտի որ ներկեալ անմտու-թեամբն էին
10 a ածել
10 ԱԲ եթէ / d և, փխ. թէ
10 b հանել
11 abd տանիցին / ԱԲt տանիցի
11 ad և լի
11 b չարեւք / t չարեօքն
12 ad տեսանիցէ զնոսա բորբոքեալ ի չարիս
12 ԱԲ ես տանել
12 b բորբոքեցին / adԱԲt բորբոքին
12 bd անդ [b և անդ], փխ. օգ
12 bF զհուրն
13 b ե, փխ. ես / a հրդեհս
13 ԱԲ հարկանիցէ, փխ. հասանիցէ
14 ԱԲ չիք զնոսին իսկ
14 ԱԲ ազգին քանանացւոց զնոսա խլ-լիչ / b զնոսա խլիչս / ad խլիչ
15 bd և զնոսին / ԱԲt անդ
16 t այնորիկ
16 abd չիք զնոսա
16 Ա ընդ յանապատն / b ընդ յանապատ
17 abd ինքնատեսիլ երևելով, և
17 d նշանաւքն
17 ad արուեստիւքն
18 F մոսիսի (յմն.) / Ա մովսէսի (յմն.)
18 d զաւակն / Ա զօակն
18 bdԱԲ աբրահամու
18 b հրահանգէր / / d * հրապանդէր
19 d մանանային / abԱԲt մանանայիւն
19 b ի վիմէն բղխէր / a բխեալ
20 d ի ծարաւն / bԱԲ ի ծարաւս
20 b չիք և
20 F տեղեաց / b տեղացուցեալ
21 t զփափագն / bԱԲ զփափաքն (b ուղղած զփափագն)

314 Որոց անդէն իսկ դառնացուցեալ զԱրարիչն՝ բարկացուցին չարին մնղեամբն սովորութեամբ, փոխանակ բարերարին Աստուծոյ՝ որթ կանգնեալ, Աստուած անուն եդեալ և փրկիչ կարդային. վասն որոյ բարկութիւնն Աստուծոյ ի վերայ նոցա եկեալ՝ սատակեաց անթիւ զօրս բազմութեան ի ժողովրդենէ անտի. վասն որոյ հրաման եղանէր՝ չմտանել յերկիրն խոստացեալ: Եւ անդէն անկեալ սատակեցան յանապատի անդ ամենեքեան առ հասարակ ազգն անօրէն դառնացողաց որդւոցն Իսրայելի:

315 Եւ մեծ մարգարէն Մովսէս հրամանաւ Աստուծոյ ելեալ ի լեառն՝ և անդ մեռանէր. որ մինչև ցայսօր զգերեզման նորա ոչ ոք գիտել կարաց: Եւ սերեալք բազմացան յանապատին՝ որք ոչ գիտէին ամենևին զչարին զմնունդ ինչ մեղաց:

316 Լ. Արդ՝ ի վերայ նոցա այր մի ընտիր, ի ձեռանէ Մովսէսի, հրամանաւ Աստուծոյ զօրավար և առաջնորդ կացուցեալ, որոյ Յեսու անուն ճանաչէր. որ առեալ յանապատէն զաբրահամեան զաւակն զորդիսն Իսրայելի՝ խաղաց գնաց ի խոստացեալ երկիրն. խլեաց քակեաց ազգս եօթն յամբարշտացն, և գնոսա ածեալ բնակեցոյց: Ուր և տեղի երևեցուցեալ՝ նախ յանուն Տեառն տաճար շինեցին. և յայս իսկ էր ի հրամանէ

1 abd որոց [b որ] անդէն իսկ դառնացուցեալ զարարիչն բարկացուցին [b բարկացուցեալ] չարին [bd չարի] մնղեամբն սովորութեան [b սովորութեամբ], փոխանակ / ԱԲt որ անդէն իսկ բարկացուցեալ և դառնացուցեալ զարարիչն մնղեամբ սովորութեամբ [Ա սովորութեան, Բ սովորութեանն] չարի, փոխանակ
3 d կանգնեալ / b և աստուած
3 b չիք և / ԱԲ կարդացեալ
4 a բարկութիւնն աստուծոյ / bdԱԲt բարկութիւն. չիք աստուծոյ
4 b չիք նոցա
5 b բազում
6 b և անդէն անկեալ սատակեցան յանապատի անդ ամենեքեան առ հասարակ ազգն անաւրէն որդւոցն իէի (պաս.) / adԱԲt արդ անկան [Ա անկան] սատակեցան ամենեքեան առ հասարակ յանապատի անդ ազգն [ad ազգ] անաւրէն դառնացաւղ [a դառնացող, t դառնացողաց] որդւոցն իսրայելի [ԱԲ դառնացող և անօրէն ժողովուրդն իէի]
9 abd և մեծ մարգարէն մովսէս [ad չիք մովսէս] ելեալ՝ ի լեառնն մեռանէր հրամանաւ աստուծոյ, որ մինչև
10 ad գերեզմանն / d չիք նորա
11 ԱԲ կարաց գիտել / b գիտաց
11 ad արդ սերեալք / b և եղեն սերեալք (յաճ.) և բազմացեալք
11 abd յանապատի անդ [a անա]
11 ԱԲ որք ոչ գիտէին զմնունդ մեղաց զչար. արդ / abd որք / t որ
12 abdԱԲ չիք ամենևին
12 abd զչարի
13 b և կացուցեալ ի վերայ նոցա / ԱԲ ընտիր [Բ ընտիր] կացուցեալ զօրավար և առաջնորդ հրամանաւ աստուծոյ մեծն մովսէս որ և յեսու անուն ճանաչիւր
13 b ի ձեռն մովսէսի
14 abd որ
14 abԱԲt յեսու / d յիշելով, ուղղելի յեշով կամ յեշով
15 a ճանաչիւր
15 abd յանապատէն [d յանապատէ] զորդիսն [a զորդւոյն] իէի (պաս.) և [b չիք և] զաբրահամեան զաւակն, խաղաց
16 ad երկիրն, ած քակեաց / b ի խոստացեալ յերկիրն պարգևեաց, ած քակեաց զազգն
17 a եաւթն
17 d ամպարշտացն / b ամբարշտաց
17 ad չիք գնոսա ածեալ / b գնոսա բնակեցուցեալ
18 abd նախ յաստուծոյ [d աստուծոյ] անուն [a անունն] տաճար
18 abdԱԲ որ յայս, փխ. և յայս
18 abdt չիք իսկ / b ի հրամանէն

Աստուծոյ, անդ միայն իշխել մատուցանել նմա զողջակէզսն պատարագաց, ուր բնակեալ էր Աստուած ի մէջ մարդկան: Եւ անդ յարուցեալ նոցա դատաւորս, որք ըստ Աստուծոյ կամացն դատէին գնոսա, որ և լի էին հոգւով մարգարէութեան. և էր զի ամամէջս արարեալ նոցա, իբրև մեռանէին դատաւորքն՝ դարձեալ ամբարշտեալ յԱստուծոյ՝ զդից պաշտօն տանէին և պատկերաց երկիր պագանէին: Վասն որոյ անդրէն մատնեալ գնոսա ի ձեռս օտար ազգաց և հեթանոս թագաւորաց խրատէր գնոսա:

317 Յետ այսորիկ խնդրեցին յԱստուծոյ թագաւոր, և ետ նոցա: Յորոց միջի յարոյց զԴաւիթ որ լի էր Հոգւով սրբով, որում վկայեաց եւս, թէ «Գտի զԴաւիթ զորդի Յեսսեայ՝ այր ըստ սրտի իմում, որ արասցէ և կատարեսցէ զամենայն զկամս իմ». և կանգնեաց եւս զաթոռ նորա և զաթոռ զաւակի նորա:

318 ԼԱ. Եւ ապա դարձեալ՝ անդ էր տեսանել ի պարգևական երկրին զունդս զունդս մարգարէականս, որք և տեսանողք կոչէին՝ վասն աստուածակերպ յայտնութեանցն պատահից: Որք և բարձրագոյն պատմէին խորայնական առհմին ըստ իւրաքանչիւր կարգի. որպէս և արքայն Դաւիթ զհամաշխարհական տէրութիւնն երգեաց, թէ «Տէր Տէր մեր, զի՞ սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի»:

319 Զի է ուրումն կառօք տեսեալ իբրև զօրավար պայծառագոյն, և ումն իբրև զայր մի դատաւոր ի դատողական աթոռ՝ իբրև զորդի մարդոյ

11 Գործք ԺԳ, 22. / 18 Սաղմ. Ը, 2.

1 ԱԲ չիք նմա
1 abd ողջակէզս / ԱԲ զողջակէզս
2 b որ բնակեալ էր / b չիք անդ
3 b նոցա, փխ. մարդկան
3 ad գնոսա դատէին, որ լի / ԱԲ գնոսա, և որ լի էին հոգւով / b կամացն նոքա դատէին, որ և լին էին
4 ԱԲt հոգւոյն / b հոգւոյն
4 b մարգարէութեամբ
5 ad դիւց
6 b մատուցանէին, փխ. տանէին
6 abdԱԲ անդէն [a անդեն]
6 a մատնել
7 ad ազգացն / b հեթանոսաց
7 abd թագաւորաւք / ԱԲt թագաւորաց
7 ԱԲ խրատել
8 b այնորիկ խնդրեցին իւրեանց թագաւորս / ad թագաւոր
8 ad չիք իսկ
9 ad չիք և ետ նոցա
9 bԱԲ և ետ նոցա թագաւոր [b թագաւորս]. յորոց ի միջի յարեաւ դաւիթ [b միջի յարոյց. չիք դաւիթ]
9 a յարուցեալ
10 b և վկայեաց եթէ
10 b զորդի / adԱԲt որդի / a յեսսէ
10 aԱԲ չիք այր ըստ սրտի իմում
11 b չիք զամենայն
11 ad կամս / b չիք եւս
12 t զզաւակի
13 abd անդ էր տեսանել [a տեսանեալ] / t չիք անդ / ԱԲ անդրէն տեսանել
14 b երկրին զունդ մարգարէից, որ և
14 abd տեսանող / Ա տեսողք
15 bt պատահելոյ / ԱԲ չիք և
15 b բարձրագոյն իսկ
17 ԱԲ արքայ իսկ դաւիթ զհամաշխարհական տէրութիւնն / a դաւիթ իսկ զհամաշխարհականն *տէրութեն / b տերութիւնն / t տէրութիւն
17 կ եթէ
18 a չիք զի / b քո ի վերայ երկրի
19 abd զի է [a զի և] ուրումն / ԱԲ զի ումն / t զի ուրումն
19 a զաւրավայր
19 bd պայծառագոյն, ուրումն / t և որումն / ԱԲ և ումն
20 abd մի դատաւոր ի դատաւորական աթոռ հինաւուրց [b ի հինաւուրց], իբրև զորդի [ab որդի] մարդոյ եկեալ ընդ ամպս [d ամպս] թուեցեալ [ad չիք թուեցեալ] զհինաւուրցն / ԱԲt մի ի դատողական աթոռ դատաւոր, իբրև զորդի

ընդ ամպս երկնից եկեալ՝ զհնձուորսն տեսանէ. իսկ այլ ոմն իբրև զայր մի ի վերայ ակղանոյ. զոր և ասէն իսկ, թէ «Տեսի զՏէր, զի կայր ի վերայ ակղանոյ»: Տեսանէ՞ս, զի թէպէտ և այր տեսանի՝ Տէր ճանաչի:

320 Եւ միւս ոմն ևս սքանչելակերպ, թէ «Տեսի զՏէր ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և վեցթևեան սրովբէագունդ շուրջ զՏէրամբն». ուստի և զամենայնն աստուածեղէն է իմանալ. որպէս և Աստուծոյ իսկ առ Աբրահամ անհամար և յաճախագոյն տեսիլս արարեալ և ամենայն զաւակի նորա: Զոր և ասէ իսկ մարգարէն ի Տեառնէ, թէ «Ես ի տեսիլս յաճախեցի, և ի ձեռն մարգարէից նմանեցայ»:

321 Որ ի բաժանել ազգացն և խառնակել լեզուացն և ի ցանել որդւոցն Ադամայ՝ կարգեաց սահմանս ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ: Որպէս և հրեշտակացն իսկ ինքնապատում արարեալ ցանկալւոյն Դանիէլի զխորաքանչիւր սահմանացն, զոր և բարերարին Աստուծոյ հարկանելով ի բարկութեանն զողորմութիւնս յիշէր. զի ի պղծագունդ այսոց, ի պատերազմական զխուացն՝ աստուածակարգ անուշահոտ ոգիքն զազգս մարդկան աներկիւղ պահեսցեն, առ ի յարգարելոյ ի գիտութիւն աստուածամերձ: Զոր և երանելոյն Դաւթայ զչափ առեալ պատմէր, թէ «Բանակք հրեշտակաց Տեառն շուրջ է զերկիւղածօք իւրովք, և պահէ զնոսա»: Եւ մեծն Յակոբ, թէ «Հրեշտակն որ պահէր զիս ի մանկութենէ իմմէ»: Եւ ամենատէրն, թէ «Հրեշտակ իմ երթիցէ առաջի՝ պատրաստ-

3 Ամոս Թ, 1. / 5 Ես. Զ, 1—2 / 9 Ովս. ԺԲ, 10. / 19 Սաղմ. ԼԳ, 8. / 20 Ծննդ. ԽԸ, 15—16 /

1 Բ տեսեալ
1 ԱԲ իսկ այլում իբրև
2 d չիք զոր և—ի վերայ ակղանոյ
2 a ասէն իսկ, տեսի / ԱԲ ասէ / bt ասէր
4 d և միւս ևս ոմն ևս / bԱ և միւսումն [b միւսում] ևս
4 b եթէ
4 b աթոռոյն
5 a սերաբէագունդ / b սերովբէագունդ
5 b զաթոռովն, փխ. զՏէրամբն
5 ԱԲ ուստի ամենայն աստուածեղէնն իմանալի / d աստուածեղէն է / abt չիք է
6 ad զամենայնսն / bt զամենայն
6 ad չիք և (Աստուծոյ)
7 b որ անհամար էր յաճախագոյն / a հաճախագոյն
8 b ասէր
8 ad չիք ի տեառնէ, թէ / b չիք ի տեառնէ
8 abd ես տեսիլս
10 bt ի բաժանելն
10 Ա *լեւզացն
10 Բ ի ցանելն
11 ԱԲ թուոյ (յոգ.)
11 b հրեշտակացն / d հրբշտակացն
12 b զհրեշտակացն
12 b սքանչելոյն, փխ. ցանկալւոյն
13 dt սահմանաց
13 abd չիք և
14 b ի բարկութեանն / adԱԲt ի բարկութեան
14 ad զողորմութիւն / bԱԲt զողորմութիւնս
14 b յիշէր / adԱԲt յիշել
14 ԱԲ զի ի պիղծ զաւուցն և ՚ի պատերազմէ զխուացն / b յայսոց պատերազմական / adt այսոցն և ի պատերազմական
15 b հոգիքն
16 Ա աներկեւղ
16 ab պահեսցեն / d պահիցեն
16 b առ ի յարգարելոյ
16 Բ ի գիտութիւնն
17 b յաստուածամերձ
17 d երանելոյ
17 b եթէ
18 d բանակ
18 bdԲ զերկիւղածուք / Ա զերկեւղածօք (յոգ.) / at զերկիւղածովք
19 b եթէ
20 ԱԲ չիք իմմէ / b եթէ
20 bԱԲt առաջի քոյ

ել զճանապարհս քո»: Որոյ պահպանութիւնն առ ի ծանօթ առնելոյ աստուածամերձ գիտութեանն զմիանական ազգն բաժանեալս, զանկեալսն յերեսաց Աստուծոյ, զի թերևս երևելի արարածովքս՝ ծանօթք աներևութին Աստուծոյ լինիցին:

322 Զի «արար ի միոջէ արենէ զամենայն ազգս մարդկան՝ բնակել ի վերայ երեսաց երկրի. և հաստատեաց կարգեալ ժամանակս և սահմանս բնակութեան նոցա՝ խնդրել զԱստուած, զի թերևս զննիցեն զնա և գտանիցեն». «զի աներևոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի՝ յարարածոցս իմացեալ տեսանին». զի Տէր արժանաւորաց իւրոց մերձաւոր է: Նոյն օրինակ և ի Տեառնէ են ամենայն պահպանութիւնք. զի ուր Տէրն է՝ անդ ամենայն բանակք հրեշտակացն են. որպէս և հայրապետին Յակոբայ՝ ըստ յայտնութեանցն եղելոցն առ նա՝ միանգամայն իսկ ի միջի լինէր հրեշտակախուռն բանակաց. քանզի կարգեալ էին հրեշտակքն ըստ նմանութեանցն առ ի պատգամաւորութիւն մարդկան կամօք մարդասիրին Աստուծոյ, որ առ վեցթևեան սերովբէիւքն իմանալի է:

323 Քանզի ոչ եթէ մարմնեղէն թևաւորք, այլ ըստ նմանութեան թևաւորք. որք երբեք բնաւ իսկ տեսակագոյն իբրև զմարդիկ հրեշտակքն երևեալ: Քանզի առ Աբրահամու և Ղովտայ մարդկօրէն իսկ զարմանեալ. և առ Դանիէլի՝ իբրև զայր մի երևեալ. նոյնպէս առ Գեդէոնի՝

1 Մատթ. ԺԱ, 10. Մարկ. Ա, 2. Ղուկ. Է, 27. Մաղաք. Գ, 1. / 5—8 Գործ. ԺԷ, 26—27. / 9 Հռոմ. Ա, 20.

1 ad չիք քո
1 ad ի պահպանութիւն / bԱԲ պահպանութիւնն / t պահպանութիւն
2 Ա գիտութիւն
2 b զմիանական ազգս բաժանեալ
2 d ազգնան
3 b արարածովք
4 bt աներևոյթք / aԲ աներևութին / Ա աներևութի / d աներևոյթն
4 ad լինիցին / bԱԲt լիցին
5 at բնակեալ
6 ԱԲ չիք և (հաստատեաց)
6 b հաստատեալ կարգեաց ժամանակս և սահման եղ բնակութեան / dԱԲ կարգել
6 bt սահմանադրութիւն
7 ab չիք զի
8 d աներևոյթքն
8 b ի սկզբանէ արարածոց աշխարհիս իմացեալ / a արարածոցս
9 ԱԲ տեսանի
9 ad իմանին, զի տէր իւրոց արժանեացն մերձաւոր է [a էր]
9 b տէր իւրոց արժանաւորացն մերձաւոր է / ԱԲ էր / ԱԲt տէրն
10 abdt չիք և
11 ad էր, էր անդ ամենայն բանակն հոգեղինաց, թէ ուր տէրն երևէր անդ ամենայն զաւրք հրեղինաց, որպէս և / b բանակք հոգեղինաց, որպէս և նահապետին յակովբայ ըստ յայտնութեանն երևելոյ առ տէր
12 dԱԲ եղելոց
12 ad չիք միանգամայն
12 abd չիք իսկ
13 ԱԲ հրեշտակախառն
13 abdԱԲ բանակացն
13 a հրեշտակք
14 ԱԲ ըստ նմանութեանց
15 ad որ առաւել ևս վեցթևեան
15 dԱԲ սրովբէիւքն
16 a թևաւորաց
17 ԱԲ չիք թևաւորք
17 ԱԲ որք երբեմն բնաւ / b որ քերովբէք քնաւ
17 ad տեսակագոյնք / b չիք տեսակագոյն
17 b հրեշտակաւք
18 abd առ ղովթայ [b առ ղովտայ]
18 b մարդկեղէն
19 b զանիէլի
19 ԱԲ նոյնպէս երբեմն առ գէդէոնիւ / abd և առ գեդեոնիւ [b գեդէոնիւ, d գէդեոնիւ]

թանձրագոյն տեսլեամբ. իսկ Զաքարիա՝ հեծեալ ի մէջ լերանց եռեա, և Յեսու՝ բնաւ իբրև զմարդ յանկարծագոյն, որում և յանհրկիւղս հարցանէր. «Ի մե՞նջ իցես, եթէ ի թշնամեաց մերոց». և ապա տեղեկացեալ, եթէ զօրավար է զօրացն Աստուծոյ՝ անկեալ երկիր պագանէր։ Նոյն օրինակ և ամենայն հրեշտակատեսացն։

324 Ճշմարտագոյն համարեցաք այսուհետև զհոգեկան ազգին զամենայն մարգարէից նմանութիւնս առ մարդիկ եղեալ՝ առ ի պատգամաւորութիւն սպասաւորութեան հրամանացն Աստուծոյ, առ ի պաշտօն ժամանակաց ըստ իւրաց իւրաց ինչ ընծայելոց, և ոչ հանապազականն զնոյն նմանութիւն յանձին պահելոյ։ Զորոց զանազանական անձինս մարգարէն իսկ գուշակէ, թէ «Որ առնէ զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօնեայս իւր ի բոց հրոյ». զի «հոգիք են հարկաւորք, որք առաքին ի սպասաւորութիւն ժառանգաւորացն փրկութեան»։

325 Վասն այսորիկ և անպատում եղեալ Մովսէսի, զի մի ընդ անզգայական արարածս հոգիքն մտաւորք և բանաւորք համարեսցին, այլ ծառայական սպասաւորութեամբն ինքեանք իսկ բարձեալ բերիցեն զհրամանս մեծութեան փառացն Աստուծոյ։ Բայց վասն արարեալ բնութեանն նոցա՝ անդուստ ի վերուստ իսկ մարգարէքն բարձրագոյնս հնչէին, թէ «Արար զհրեշտակս իւր հոգիս»։ Եւ միւսն, թէ «Ես եմ տէր Աստուած,

3 Յես. Ե, 13. / 12 Սաղմ. ՃԳ, 4. / 13 Եբր. Ա, 14. / 19 Սաղմ. ՃԳ, 4.

1 a զաքարիաս հեծեալս
1 b եռեա ի մէջ լերանց և
2 ad չիք բնաւ
2 adB յանկարծակոյն / b անկարծագոյն, որ իբրև յանհրկիւղս / At յանկարծոյն
2 A յանհրկեւղս (յաձ.)
3 bAB առէ, եթէ [AB թէ]
4 AB թէ
4 ab անկանէր յերկիր
4 abd չիք պագանէր
4 t և նոյն
5 dABt չիք և
5 b հրեշտակատեսացն աստուծոյ
6 AB ճշմարտագոյնս
6 a համարի / dABt համարիմք / b համարիցիմք
6 AB զհոգեորական
8 b սպասաւորութիւն / a ի սպասաւորութիւն
8 AB սպասաւորութեան կամօք մարգարէին աստուծոյ / t աստուծոյ կամօք մարգարէին աստուծոյ
8 abd հրամանացն աստուծոյ առ ի պաշտօն
9 b ժամանակացն
9 abd ընծայելոց / ABt ընծայելոյ
10 ad յանձինս պահեալ / b պահելոցն / B պահելոց
10 b որոց զանազանական մարմինն մարգարէն
11 t չիք իսկ
11 ad գոչէր, փխ. գուշակէ
11 A զպաշտօնեայս
12 d բոց (չիք ի)
12 bAB որ [A ուղղուած որք]
14 t այնորիկ
14 ad վասն որոյ անպատումն [d անպատում]
14 b չիք և / ad մովսեսի / t մովսէսի
15 ad անզգաական / b անզգական / AB անզգայ / t անզգայ
15 b արարածն հոգիքն բանաւորք մտաւորք համարեսցին / ad համարիցին
16 ad սպասաւորութեամբքն / AB սպասաւորութեամբ
16 t չիք իսկ
17 t մեծութեանց
17 b փրկութեան, փխ. բնութեան
18 t չիք իսկ
18 ad բարձրագոյնս հնչէին / b բարձրաձայն / ABt բարձրագոյն / bABt գոչէին, փխ. հնչէին
19 b եթէ
19 b և միւս եթէ

որ հաստատեցի զերկինս և զերկիր, որոյ ձեռք հաստատեցին զամենայն զօրս երկնից». բայց եթէ էին տարրաւորք՝ ապա երևելիք, և ոչ աներևոյթք. և առ հասարակ ոչ ումեք երևեալ։ Իսկ եթէ արարելոյն այսպիսի, որչափ ևս առաւել բարձրագոյն անարար և անմատոյց աներևոյթ բնութիւն էականին Աստուծոյ իմանալի։

326 Որոյ ամենայն աստուածատես կատարելոցն միայն մարդանմանակ նմանութեամբ երևեալ ըստ իւրաքանչիւր ժամանակի, որ ի բարբառոյն իսկ և ի հրամանացն ճանաչի, եթէ մարդակերպ երևեալ։ Քանզի և ընդ մարդկան խօսէր, վասն հրաւիրելոյ ի տեսիլ բարեացն խոստացելոց, և ոչ մշտնջենաւոր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելով։ Այլ նա բաւական է նմանութեամբք ճշմարտութիւն ցուցանել, որում ամենայն զօրութիւնքն զիւրականք են, և անհնարինքն հնարաւորք. կարող է ամենայնի, և ակարանայ նմա և ոչ ինչ։ Զորմէ և տեսանողքն բարձրաձայն հնչէին, զի ի չափաւոր յայտնութեանցն զանչափական աներևոյթն ճանաչէին, և ամենայն տեսլեամբն՝ զէականն զօրութիւնն գիտէին ըստ կարի իւրեանց։

327 Զոր և հայրապետն Աբրահամ՝ տէր և դատաւոր ամենայն երկրի կոչէր. և մեծն Մովսէս՝ էական Աստուած և արարիչ ամենեցուն. որում և ցանկացեալ իսկ էր զփառսն տեսանելոյ, զի ամենայն իսկ մարգարէքն տեսանողք էին։ Ոմն՝ թէ «Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա». և թէ՝ «Բերան Տեառն խօսեցաւ զայս»։ Ապաքէն որ բերանոյն լսէր՝ և

2 Ծնն. ԺԳ, 4. / 19 Ես. ԽԸ, 17. / 20 Ես. Ա, 20. ԾԸ, 14.

1 ad զերկինս և հաստատեցի զերկիր / b չիք զերկինս և
2 ad թե / bAB չիք եթէ
2 ad աներևոյթք, այլ ոչ երևելիք և ոչ առ հասարակ ամենեցուն երևեալ / b աներևոյթք. և առ հասարակ ոչ ումեք երևեալ
3 AB և ոչ առ հասարակ
3 t և ոչ ումեք
3 bd այնպիսի / A այնպիսին
4 b առաւել անարարն բարձրեալն անմատոյցն
7 ad նմանութեամբ յիւրաքանչիւր ժամանակի երևեալ, որ / AB նմանութեամբք / b նմանութեամբն
7 b ի բարբառոյն իսկ / adABt ի բարբառոյն և
8 AB ի հրամանացն իսկ / b ի հրամանաց
8 bdAB թէ
8 abd չիք և (ընդ)
10 abd նմանութիւն պահելով / ABt յանձին պահելոյ
11 AB արով
11 abd զօրութիւնք
12 ad զիւրականք / b զիւրական / ABt զիւրենք / A ի զիւրենք
12 b չիք են
12 t հնարաւոր
12 b կարաւղ / ad չիք է
12 bAB յամենայնի
13 a ակարանան
13 ad զոր և
13 b տեսանողքն իսկ
13 a բարձրագոյն ձայնիւ
14 b զի չափաւոր յայտնութեամբն զանչափական երևոյթն ճանաչէին
15 A զօրութիւն
15 abd չիք ըստ կարի իւրեանց
16 a զոր նահապետն աբրահամ
16 b չիք և (հայրապետն)
16 adAB ամենայնի կոչէր / b ամենայն կոչէր
17 AB որով
18 t չիք իսկ / ad չիք էր
18 A զփառս
18 ad տեսանել
18 abd և, փխ. զի
19 a տեսանողքն մարգարէք
19 abd չիք էին
19 abd չիք տէր
19 a ոգւի / bd ոգի / b և եթէ
20 a ի բերանոյ / b որ բերանոյն / dABt ի բերանոյն

կերպարանացն ականատես լինէր։ Եւ ոմն սրբազանիւն մատուցեալ ասէր. «Տէր Տէր, անուանիկ խօսել իսկ ոչ գիտեմ, զի մանուկ եմ ես»։ Տեառնն, «ուսանիլ» գյանդիմանն ցուցանէ։ Եւ ամենայն իսկ հրամանաբերքն՝ իբրև յերեսաց Տեառն եկեալ բարձրաբարբառ ընդ հանուր աշխարհի, ոմն՝ թէ «Ասաց Տէր զօրութեանց», և ոմն՝ թէ «Հրամայեաց Տէր ամենակալ»։ Իսկ Ամովսական բարբառոյն միանգամայն իսկ ճանաչի՝ որով ասէն, թէ «Ոչ արասցէ Աստուած իրս ինչ՝ եթէ ոչ յայտնեսցէ զխորհուրդ ծառայից իւրոց մարգարէից»։

328 ԼԲ. Եւ արդ՝ յայտնի է այսուհետև ասացելովքս, թէ և նախաստեղծ մարդոյն զնոյն նմանութիւն երևեալ ի սկզբանն. որպէս և առ յապայ ամենայն աստուածատես կատարելոցն զնոյն պահեալ, զի մի օտարագոյն ինչ և անծանօթ կերպարանօք ղեկուցանն հայթայթեսցի։ Մանաւանդ թէ առաւել լուսագոյն իսկ, զի յաստուածատես հօրէն արդարոյն տեղեկացեալ՝ զխորագոյն պատրաստեցի իբրև ընդելականի՝ և զյանդիման և զկամս նկատել։ Որպէս և Երանելին Յոբ, սիրելին Աստուծոյ, արդարն, ասէր ցԱստուած, թէ «Ի լսել ականջաց լսէի զքեն յառաջագոյն, բայց արդ և ակն իմ եսես զքեզ»։ Զոր և ասէր իսկ Աստուած. «Պնդեա իբրև այր զմէջ քո, և մի համարիր այլապէս ինչ երևեալ քեզ»։

329 Քանզի և ի սկզբանն ըստ ազդեցութեանն երևեալ Աստուած, զոր և ասէն, եթէ «Ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զմարդն»։ Եւ ամենայն յաւիտենացն ըստ նմին նմանութեան Աստուած փառաց երևեալ. զոր և ասէր իսկ վկայն Ստեփաննոս, թէ «Աստուած փառաց երևեցաւ հօր մերում Աբրահամու», և ամենեցեան իսկ Տէր սաբաւովթ, և Աստուած ամենակալ կոչէին։

330 Եւ արդ՝ զերևելն Աստուծոյ ըստ նմանութեան մարդկան՝ ասացաքն ըստ տկարութեան տեսողացն իմանալի է, և ոչ եթէ անչափական բնութիւնն Աստուծոյ՝ սահմանաւորեալ և կողմնաւորեալ իցէ, և երբեք երբեք յիւրակայան սահմանացն յայլ սահմանս երևեալ գայցէ, որով լին է ամենայն։ Այլ գիջանելով և հնարաւորութեամբ ընդելացուցանէր նմանութեամբքն, զի մերձաւորս և աստուածածանօթս և յանդիմանատեսս ճշմարիտ կերպարանացն պատրաստեսցէ. քանզի ի նմանութենէն ապաքէն լինի ճշմարտութիւնն խնդրելի։

331 Որում և մեծն Մովսէս ցանկացեալ հայէր. զի թէպէտ ձեռն ի ձեռն և բերան ի բերան յանդիմանախօս ընդ Աստուծոյ ճանաչէր Մովսէս՝ սակայն ճշմարիտ գեղոյն փութայր հասանել, ասելովն ցԱստուած, թէ «Ցոյց ինձ զանձն քո»։ Եւ արդ՝ տես զպատասխանին, թէ «Ոչ որ է մարդ, որ տեսանիցէ զԱստուած և ապրեսցէ»։ և ապա սակաւիկ ինչ նշանակաւ նուաճեալ զհայցուածն, և զընակաւորն անհերքելի պահեալ, վասն զի անհնար էր։

332 Տեառնն, զի անտեսական է ի հայեցողաց, և անքննական ի

2 Երեմ. Ա, 6. / 5 Ես. ԽԵ, 13. Երեմ. Ը, 3. / 6 Զաք. Գ, 9. Մաղ. Ա, 9. / 8 Ամովս Գ, 7. / 17 Յովբ ԽԲ, 5. / 19 Յովբ Խ, 2—3.

1 Ծննդ. Ա, 27. / 4 Գործ. Է, 2. / 17 Ելից ԼԳ, 13. / 18 Ելից ԼԳ, 20.

2 ab ուսանիլ
2 abd չիք ես
3 b ուսանիլ զի յանդիման / a զի գյանդիմանն / dԱBt ուսանիլ գյանդիմանն
3 b չիք իսկ
4 ab ընթանուր / Ա ընթհանուր
5 ad թէ աստուած, փխ. թէ ասաց
5 b հրրամեաց / t ասաց, փխ. հրամայեաց
6 a բարբառն
6 b միանգամ / ad չիք իսկ
7 b եթէ ոչ
7 b տէր, փխ. աստուած
7 b զխրատ ծառայիցն
9 ad չիք և / b չիք թէ
10 b և որպէս առ
11 b ամենայն կատարելոց աստուածատեսացն զնոյն
11 Ա պահել
12 b չիք կերպարանօք
12 ad ղեկուցն
13 b թէ առաւելագոյն իսկ
13 t չիք իսկ
13 a հաւրէ / b ի հաւրէ / d հաւր և որդոյն
14 abd պատրաստեցի / ԱBt պատրաստեցին
14 ԱB իբր
14 ad զյուեալ / b և յանեալ անդկամս և
15 d նկատել / abԱBt նկատեալ
15 ad չիք և (երանելին)
15 a յոբ
15 ԱB երանելին և սիրելին աստուծոյ արդարն յոբ որ ասէր
16 t չիք արդարն
16 abd աստուծոյ՝ արդարն ասէր
16 b եթէ / Ա թէ լսել ականջաց
16 b ականջաց քոց
16 a լսեի
16 d ի քէն
17 d բայց արդարև ակամբ եսս տեսի զքեզ / ab և ակամբ ես տեսի զքեզ
17 b արում, փխ. զոր
17 ad չիք իսկ
18 d զայր մէջ
18 a մի համարեր
19 dԱB երևել
19 abdԱB առ քեզ
20 b չիք և
20 d յսկզբանն / t ի սկզբան
20 ad իսկ (փխ. ըստ) ազդեցութեամբ / ԱB ազդեցութեան

1 abԱB ասէն [a ասեն] իսկ թէ [b եթէ] / d ասէն իսկ ըստ
2 t յաւիտեանցն / b յաւիտենից
2 abd ըստ նմանութեանն երևեալ աստուած փառաց [a փառաւք] / ԱB նմանութեանց
3 t և ասէն վկայն
3 ԱB նախավկայն թէ
3 bԱB չիք ստեփաննոս
3 a ստեփաննոս և աստուած
3 b եթէ
4 ad մերոյ
4 t չիք իսկ
4 a սաբաւովթ
7 abd ըստ տկարութեան տեսանողացն [b տեսողացն] / ԱBt կարողութեան, փխ. տկարութեան
7 Ա թէ
7 b անչափականն
8 a զաւրութիւնն, ԱB բարձրութիւնն, փխ. բնութիւնն
8 a սահմանաթարոյ
9 aԱ յիւրակամ / b յիւր ի կայանս սահմանացն երևեալ / B յիւրակայ՝ ան / dt յիւրակայան / ad սահմանացն / ԱBt սահմանաց
9 Ա այլ / B յայլասահմանս
10 d լին է / abԱBt լի է
11 bd նմանութեամբք / a չիք նմանութեամբքն
12 b կերպարանաւք պատրաստեսցէ
12 abdԱB ի նմանութենէ անտի
13 Աt ճշմարտութիւն
14 ԱB որով և
14 b թէպէտ և
14 a թէ ձեռն
15 b բերան ի բերան խաւսէր ընդ աստուծոյ յանդիման, սակայն
15 adԱB և յանդիմանախաւս
15 ad ըստ աստուծոյ
15 ԱB մովսէս ճանաչիւր
16 abdԱB գեղոյն փութայր հասանել ասելովն [a ասելով] / t գեղոյն ցանկայր տեսանել ասելով
17 abd թե [b եթէ] ոչ որ է մարդ / ԱBt թէ ոչ գոյ մարդ
18 ad սակաւ
18 abdԱB նշանաւ
19 bdԱBt չիք վասն զի անհնար էր
20 ԱB տես, զի անտեսական էն ի կարողաց և անքննականն / b անտեսական է ի կարաւղաց և քննական / t անտեսական և ի տեսողացն / ad անտեսական է ի հայեցողաց

ընդոցայ ըստ առանձնական կերպարանացն. քանզի ոչ եթէ կերպարանս ինչ տարրականք իցեն նմանութիւնքն, այլ առ ժամայն տեսիլ. իսկ ճշմարտութիւնն՝ բնութիւն գոյական: Քանզի և Մովսէսի նմանութիւն օրինակաւ տարրական խորանի ցուցաւ, ըստ որում կազմեաց խորան նիւթական, և Եզեկիէլի՝ տաճար, օրինակ տաճարին: Նոյնպէս և առաջին մարդոյն նմանութիւն անտարրական մարդակերպ երևեալ Աստուծոյ, զի արասցէ մարդ ի տարրական նիւթոյ՝ մերձաւոր ճշմարտութեանն: Քանզի Աստուած անզգիջական բարերարութեամբ իւրով կազմեաց առաջին մարդոյն՝ մերձաւոր և աստուածանմանս լինել աստուածական վայելչութեանն:

333 Եւ մի ըստ միոջէ առատագոյն Հոգին Աստուծոյ հեղեալ ի վերայ զատազատ զանազանեաց սրբոց մարգարէիցն ի մէջ իսրայելական տոհմին, որք ըստ կամացն Աստուծոյ պատուիրէին իւրեանց ազգայինն պահել զպաշտութիւն հրամանացն Աստուծոյ. որ ազգ էին ընտիր, և պատուէր առին՝ չմերձենալ յայլ ազգս, և չխառնակել ի տոհմս հեթանոսաց, զի մի ևս ուսցին զմեղս նոցա:

334 Իսկ նոցա խառնակեալ թաթաւեալ խնամութեամբ ընդ նոսա՝ առին ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա. թագաւորքն և իշխանքն խառնակեցան: Վասն որոյ տրտունջ եղեալ մարգարէին՝ գոչէր, թէ «Խառնակեցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգործս նոցա. ծառայեցին կռոց

18 Հմմտ. Կանոն ՃԲ. «Ի ձեռն տոհմութեան ամուսնացելոցն ընդ հեթանոսական ազգին՝ ուսան զանաստուածպաշտութիւնս նոցա»:

1 abdԱԲ առանձնական / t անձնական
2 ad նմանութիւնքն / bԱ նմանութիւն / Բt նմանութիւնն
3 Աt ճշմարտութիւն
3 ԱԲ Մովսէսի / b Մովսիսին / միւսն. Մովսեսի(էսի): Այս բառերը և կամ ի գրչութիւնը այլևս չենք նշանակում
4 adԱԲt օրինական / b օրինակ և տարրական / ԱԲ և տարրական: Ուղղում եմ օրինակաւ տարրական
4 abdԱԲ խորան
4 ԱԲ ցուցեալ
5 b չիք և (Եզեկիէլի)
5 b տաճարն աւրինակ
6 ԱԲ ի նմանութիւն
6 ԱԲ չիք մարդակերպ
7 b ի տարրական նիւթոյ / adԱԲt տարրական ի նիւթոյ
7 Աt ճշմարտութեան
8 ad բարերարութեամբն կազմեաց / b մարդասիրութեամբն, փխ. բարերարութեամբ
9 b լինելական վայելչութեանն / a վայելչութեանն
11 ԱԲ առատապէս
12 ԱԲ և զանազանեաց մարգարէիցն
12 d սրբոցն
12 ad մարգարէից իսրայելական (պաս. յամ.)
13 ad ազգին, b ազգատոհմին, փխ. ազգայն
14 b զպաշտութեամբ զհրամանսն
14 ad պատուիրանացն, փխ. հրամանացն
14 abd որք [b որ] ազգք և [b չիք և] առէին հրաման չմերձենալ
15 b չմերձենալ յայլ ազգք և չխառնակել ի տոհմս / adԱԲt չմերձենալ և չխառնակել յայլազգիս [ad յայլ ազգս] ի տոհմս
16 b չիք զի մի ևս ուսցին զմեղս նոցա / ԱԲ չիք ևս
17 b իսկ նոցա խառնակեալք թաւալեալք խնամութեամբն որ ընդ նոսայն ուսան զանաստուածպաշտութիւն նոցա
17 ԱԲ խառնակեալք
17 Ա թաւթօեալք / Բ թաթաւէին
17 ad խնամութեամբքն որ ընդ նոսա
18 ԱԲ զանաստուածպաշտութիւնս / t զանաստուածպաշտութիւնն / ad զանաստուած ամբարշտութիւնս նոցա
19 a և վասն / b չիք վասն
19 ԱԲ տրտունջ առեալ մարգարէն / ad մարգարէն

նոցա, և եղև նոցա ի գայթակղութիւն», և թէ «Զոհեցին զուստերս և զդստերս իւրեանց դիւաց, և հեղին արիւն անմեղ, արիւն ուստերաց և դստերաց իւրեանց, զոր զոհեցին կռոցն Քանանու»:

335 ԼԳ. Արդ՝ տէր Աստուած ի ժամանակի զի հարկանէր զերկիրն Եգիպտացւոց, զի հանցէ զնոսա անտի՝ կոտորեաց զամենայն անդրանիկս Եգիպտացւոց, և փրկեաց զնոսա անտի. վասն որոյ եդեալ ուխտ ընդ նոսա նոցա՝ նուիրել զորդիս իւրեանց անդրանիկս տեառն Աստուծոյ իւրեանց: Արդ՝ փոխանակ այսորիկ առեալ նոցա զուստերս և զդստերս իւրեանց՝ զիցն հեթանոսաց զոհէին, բագինս շինեալ յերկրին՝ զոր տէր Աստուած իւր անուանեալ՝ վիճակ ժառանգութեան իւրոյ կոչէր. իսկ նոցա պատկերս կանգնեալ փոխանակ նորա՝ քարանց և փայտից երկիր պագանէին. և շաղախեալ երկիրն յարենէն, որ պոռնկեալ ի գլխն՝ յաճախէին և զպոռնկութիւնս մարմնոց. վասն որոյ պղծեալ ի գնացս իւրեանց:

336 Զի ի մտանել նոցա յերկիրն զոր ետ նոցա՝ հրամայեաց ջնջել զանօրէն ազգսն որ էին յերկրին. զորս ոչ սատակեցին, այլ դաշնաւոր եղեալ, ուխտս հաստատեալ ընդ ազգսն անօրէնս, ընդ որում և միաբանեալ ժառանգեցին զամբարշտութիւն: Զի Աստուած վասն չարեացն իւրեանց հան զբուն բնակիչս երկրին ի բնակութենէ անտի. իսկ նոքա

1 Սաղմ. ճե, 35—36. / 3 Սաղմ. ճե, 37—38.

1 d գայթակղութիւն (չիք ի) միւսնոր ի գայթագղութիւն
1 b և եթէ / ԱԲ չիք և թէ
2 abd անմեղ / ԱԲt ամբիծ
2 b չիք արիւն ուստերաց—իւրեանց
3 ԱԲ դստերաց իւրեանց / abdt դստերաց նոցա զոր
4 ԱԲ իսկ, փխ. արդ
4 ԱԲ ի ժամանակին / b իբրև, փխ. զի
5 abdԱԲ վասն զի հանցէ
5 b անտի
6 d երկրին եգիպտացւոց
6 a և եդեալ
7 a նուիրեալ
7 bԱԲ զանդրանիկս
8 t չիք արդ
8 abd այնորիկ
8 aԱԲt չիք նոցա
8 b զուստերս իւրեանց և զդստերս՝ զիցն / ԱԲt զորդիս, փխ. զուստերս
9 a չիք իւրեանց
9 d շինեալս
10 b յիւր անուն անուանեալ / adt իւր անուանեալ / ԱԲ իւրեանց անուանեալ
10 ԱԲ ժառանգութեան իւրոյ / abdt չիք իւրոյ
10 adԱԲt չիք իսկ
11 ԱԲt նոքա
11 ad կանգնեալս
11 b փոխանակ ընդ նոր
11 abd չիք և փայտից
12 ԱԲ պագանէին ընդ նորա, և
12 bԱԲt երկիր
12 b որ ի պոռնկեալ գլխն / ԱԲ որ պոռնկել / d որ ի պոռնկել
12 adԱԲ յաճախեցին
13 ԱԲ չիք և
13 bdԱԲ զպոռնկութիւն / a զպոռնկութեան
13 abdԱԲ մարմնոցն
13 ԱԲ որով, փխ. վասն որոյ
13 abd պղծեալս / ԱԲ պղծեալ / t պոռնկեալ, փխ. պղծեալ
14 b չիք զի
14 bd ի մտանել / միւսն. ի մտանելն
14 Ա և հրամայեաց
15 b զամենայն անաւրէն ազգսն / a ազգն
15 d զորս / abԱԲt զոր
16 b հաստատէին
16 abԱ ընդ ազգս
16 b անաւրէն
16 ԱԲ չիք և
17 Ա զամբարշտութիւնն
17 ad զի աստուծոյ
17 bԱԲ չարեաց նոցա հան [ԱԲ եհան] / ad հանեալ
18 b բուռն, փխ. զբուն
18 b իւրեանց, փխ. անտի
18 adԱԲ սոքա / bt նոքա

մանալ՝ զնոյն գործ միաբանութեան գործել սկսան իւրեանց թագաւորքն և իշխանքն և քահանայքն հանդերձ։

337 Վասն որոյ տեառն Աստուծոյ յառաւել գթոյ մարդասիրութեան իւրոյ առաքել առ նոսա զմարգարէսն սպառնալեաց պատգամօք, զի դարձցին յանօրէնութեան գործոց իւրեանց, և պաշտեսցեն զԱստուած զարարիչն ամենայնի, որ վասն իւրոյ մարդասիրութեանն գթացեալ ողորմէր ի վերայ չարութեան նոցա։ Որ մարգարէիւն տրտնջէր զնոցանէ, թէ «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին՝ թէ քո իսկ ես ծնեալ զմեզ. և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։

338 Արդ՝ չար և անմիտ ազգին կուրացելոց յարուցեալ ի վերայ մարգարէիցն՝ քարկոծել և սպանանել. և այնչափ կոտորել զնոսա, մինչև աղաղակել մարգարէի միոյ, թէ «Ես միայն մնացի»։ Եւ առեալ զմարգարէ սուրբ անուանն՝ կարգալ սուտ և ընդվայրահար քրմացն։

339 Նա և աստուածատես մարգարէքն ճշմարիտք, որք ճշմարտութեամբ պատմեցին նոցա զգալուստ ճշմարիտ Որդւոյն Աստուծոյ յաշխարհ մարմնաւորութեամբ հանդերձ. որ դառնացող ազգին և զայն չկամեցեալ լսել։ Վասն որոյ և առաւել ի վերայ նոցա զմահն զօրացուցեալ, զի և մի ոք ոչ մնացեալ՝ զոր ոչ սպանին պէսպէս տանջանօք։

340 ԼԴ. Վասն որոյ բարկացեալ տեառն Աստուծոյ ի վերայ ժողովրդեանն՝ վարշելի անէր զժառանգութիւնն, մատնեալ զնոսա ի ձեռս

9 Երեմ. Բ, 20. / 12 Եռ. ԺԹ, 21.

1 b գործս միաբանութեամբ գործէին. սկսան / ad միաբանութեան / ԱԲt միաբանութեամբ
2 b չիք և իշխանքն և քահանայքն
2 bԱԲ հանդերձ զայն սկսան [b չիք սկսան] գործել. վասն որոյ
3 abdԱԲ աստուծոյ վասն առաւել
3 a մարդասիրութեանն
4 b առաքեաց / adԱԲt առաքեալ
4 t մարգարէս
4 ԱԲ սպառնալեացն / abd սպառնալեաւք պատգամօք
5 a յանաւրէն / b յանաւրէնութենէ
5 ԱԲ գնացից, փխ. գործոց
6 d զարարիչ / ԱԲ արարիչ
6 a իւր
6 ԱԲ մարդասիրութեան
7 a նոցայ չարութեանն / b ի վերայ չարեաց նոցա
8 b եթէ փայտին ասացին եթէ հայր
8 adt քարին ասացին / ԱԲ և քարին թէ / b և քարին եթէ քո իսկ է ծնեալ զմեզ / d եթէ քո / adԱԲt իսկ ծնեալ է / abԱԲ զիս, փխ. զմեզ
10 adԱԲ ազգի
10 b կուրացելոյ / adԱԲt կուրացելոցն
10 abdԱԲ յարուցեալք
11 abdԱԲ քարկոծել և սպանանել / t ի քարկոծել և ի սպանանել
11 b մինչև, փխ. և (այնչափ)
11 dԱԲ կոտորեալ
12 b աղաղակեալ
12 b եթէ ես
12 b զմարգարէսն սուրբ, իսկ նոցա անուն կարգեալ սուտ
13 adԱ անուն
13 ad չիք և
14 a մարգարէիցն
14 ad ճշմարիտքն
14 ab որ
15 abd յաշխարհս
16 Բ մարմնաւորութեամբն
16 ad որք
16 ad ոչ կամեցան / b չկամեցան
17 ԱԲ չիք ես
17 ԱԲ առաւել զմահն ի վերայ նոցա զօրացուցեալ / t զմահ
17 a ումեք, փխ. ոք
18 b զորս
19 b չիք աստուծոյ
20 ԱԲ առնել
20 ad զժառանգութիւն իւր / Ա զժառանգութիւն
20 b մատնեաց

հեթանոսաց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զգլխն և ի նոսին պոռնկեցան՝ զնոսին տանջիչս և թշնամանիչս և գերիչս ի վերայ յարուցեալ՝ մատնեաց ի ձեռս նոցա. որպէս և ասէ, թէ «Մատնեցի զնոսա ի ձեռս հոմանեաց իւրեանց հեթանոսաց, և տիրել նոցա ատելեացն, և թշնամեացն նեղել զնոսա, խոնարհեցուցեալ զնոսա ի ներքոյ ձեռաց նոցա»։ Զի թէ և բազում անգամ փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նեղչացն, սակայն յետ երանելոյն ի նեղութենէն՝ ի նոյն յաճախեցին. դառնացուցին զԱստուած ի խորհուրդս իւրեանց, և կորացան յանօրէնութեան իւրեանց։

341 Սակայն հայեցաւ Տէր ի նեղութիւնս նոցա՝ ի լսել զձայն աղօթից նոցա. յիշեալ զուխտն որ ընդ հարսն էր, և գթացեալ ըստ բազում ողորմութեան իւրում, և ետ զնոսա ի գթութիւնս առաջի ամենայն գերչաց նոցա։ Փրկեաց զնոսա տէր Աստուած, և ժողովեաց ի հեթանոսաց, դարձուցեալ զնոսա ի գերութենէն, յետ ամացն եօթանասնից, յերկրէն Բաբելոնի, ի կողմանցն Ասորեստանի։ Շինեաց զաւերակսն վերստին, և նորոգեաց զտաճարն անուան իւրոյ. ետ զմարգարէութիւնն, և դարձոյց զքահանայութիւնն, և նորոգեաց միւսանգամ վերստին զամենայն. և անդէն իսկ զբանն ընծայեցոյց, զոր յետ անցելոց յաւիտեանցն կատարեաց Միածնաւն իւրով։

342 Զի ոչ եթէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին՝ զայր երեւել Որդին

5 Սաղմ. ՃԵ, 41—42. / 5—13 Հմմտ. Սաղմ. ՃԵ, 43—47.

2 b և գերիչս և թշնամիս / ԱԲ թշնամանիչս / adt թշնամիս
3 adԱԲ ասէն իսկ
3 d մատնեցին
4 ad իւրեանց մատնել զնոսա հեթանոսաց / b մատնեաց զնոսա ի ձեռս հոմանեաց նոցա. իսկ եթէ զնոսա ի ձեռս / ԱԲ իւրոց
4 b նեղեալ
5 a զնոսա, ի ներքոյ ձեռաց նոցայ խոնարհեցուցեալ. զի թեպետ և / b ձեռին / abdԱԲ զի թէպէտ և
6 abd փրկեաց / ԱԲt փրկեալ
6 b նեղչաց / Ա երանելոյ
7 adԱԲ ի նեղութենէ անտի
7 ԱԲ ի նոյնն
7 Ա դառնացուցանել
8 ad չիք իւրեանց (և)
8 abdԱԲ կորացան / t կուրացան
8 b յանաւրէնութեանն. սակայն հայեցեալ յանաւրէնութիւնս նոցա լսէր զձայն / ԱԲ ապա հայեցեալ ի նեղութիւնս / ad հայեցեալ
9 d հայեցեալ ի նեղութիւն
9 ad լսել (չիք ի)
9 a ձայնի
10 ad յիշել / Բ յիշեաց
10 ԱԲ զուխտն / b յիշէր զյուխտն
11 ad իւրոյ / abd չիք և
11 bd ի գթութիւն
12 abdԱԲ փրկեալ [ab փրկել] զնոսա տեառն աստուծոյ և ժողովեալ [b ժողովել] զնոսա [dԱԲ չիք զնոսա] ի հեթանոսաց
13 a ի գերութենէ
13 abd ամաց
13 Բ եօթանասնիցն / b եւթանասուն
14 b բաբելոնի
14 a ասորեստանի
14 b չիք ի կողմանցն ասորեստանի
15 d ի վերստին
15 a զտաճարս / b զտաճարն / dԱԲt զտաճար
15 b եղ
15 adԱt զմարգարէութիւն
16 abdԱt զքահանայութիւն
16 abd զամենայն [a զամենայնն] վերստին [d ի վերստին] և
17 ab անդէն իսկ, զբանն ընձաեցոյց / dԱԲt անդէն ի սկզբանն ընծայեցոյց
17 abԱԲ անցելոցն
17 ad յաւիտենիցն / b յաւիտեանս / ԱԲt յաւիտենից
19 a զալ երեւել / b երեւէր յաշխարհ որդին, և / d որդիս

յաշխարհ, և բարձրացուցանել զմարդիկ ի փառս աստուածութեան, այլ ըստ յառաջագրութեան ի սկզբանն՝ կատարեաց ի վախճանի։ Զի խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուած յազգաց յաւիտենից, այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց, քանզի նմանութիւնք երեւեալք առ ժամայն արդարոցն՝ գուշակք ճշմարտութեանն յաւիտենականին որ գալոցն էր՝ լինէին։

343 ԼԵ. Զի «բազում մասամբք և բազում օրինակօք՝ կանխաւ խօսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր մարգարէիւք. ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն, զոր եդ ժառանգ ամենայնի, որով և զյաւիտեանս արար. որ է լոյս փառաց և նկարագիր էութեան նորա, որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեամբ իւրոյ»։

344 Տեսանե՞ս զմասունսն և զօրինակսն և զմարգարէսն՝ յաճախագոյն, և Աստուած՝ մի, որ վասն միոյ Միածնին իւրոյ խօսէր։ Ասաց մարգարէն ի դիմաց Տեառն, թէ «Ես եմ Աստուած, և չիք այլ ոք բաց յինէն, որ պատմիցէ յառաջագոյն զվերջինսն՝ մինչ չև եղեալ իցեն, և միանգամայն կատարեսցին». զի զխորհուրդն, լռեալ ի ժամանակաց, և յայտնեալ մարգարէական գրովք՝ վասն միայնոյն խնամոյն Աստուծոյ գիտէր։

345 Իսկ յորժամ ինքն եկեալ փրկիչն Որդին Աստուծոյ՝ յայտնեաց առ աշակերտսն. զի «Երանի է, ասէ, աչաց ձերոց՝ զոր տեսանէքդ, և ականջաց ձերոց՝ զոր լսէքդ. զի բազում մարգարէք և արդարք և թագաւորք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ՝ և ոչ տեսին, և լսել զոր լսէքդ՝ և ոչ լուան»։

10 Եբր. Ա, 1—3. / 15 Ես. ԽԶ, 10. / 21 Ղուկ. Ժ, 23—24.

1 ad չիք և
1 ԱԲ ըստ յառաջասացութեան ի սկզբ-բանն / b ըստ յառաջգիտութեան
2 b խորհուրդ
3 ad ծածկեալ առ [a չիք առ] աստուծոյ
3 abdԱԲ յազգացն յաւիտենից [bdԱ յաւիտենից, Բ յանից (սխալ.)] / t և յաւիտենացն
4 a չիք իւրոց
4 ԱԲt երեւեալ
4 bԱԲ առ ժամայն / adt առ ժամայնք
4 Ա արդարոց / b արդարոյն
5 ad յաւիտենի
5 b յաւիտենականին որ գալոցն էր և որ լինելոց. զի / ԱԲ գալոցն է որ լինին / ad էր՝ որ լինին
7 dԱ ընդ հարս / d ընդ մեր
8 abdԱԲ որ է ժառանգ
10 bt իւրով
11 b զխմաստութիւնսն, փխ. զմասունսն
11 d զաւրինակսն / Ա զօրինակս
11 b յառաջագոյն / adԱԲt յաճախագոյն
12 d թէ (փխ. և) աստուած
12 d միոյն միածինն իւր մարգարէր. ասասցէ մարգարէն b ասասցէ / abd մարգարէն ի տեսանէ թէ
13 ԱԲ բաց / abdt բայց
14 abd պատմիցէ / ԱԲt պատմեսցէ
14 ad իցէ
15 ad կատարիցէն
15 bd խորհուրդն
15 ad լուեալ / Ա լռեցեալ / bԲt լցեալ
15 d չիք և
16 ԱԲ միայնոյ / b միոյ
16 ԱԲ գիտէ. իսկ. յորժամ / b գիտէին
16 ad միայնոյ [d միայնւոյն] խնամոյն աստուծոյ. գիտէ իսկ յորժամ ինքն իսկ եկեալ փրկիչն յայտնեաց որդւովն [d որդին] աստուծոյ առ աշակերտսն. ասէ երանի է [a չիք է] աչացդ [d աչաց] ձերոց զի տեսանէք և ականջաց ձերոց զի լսէք / b փրկիչն յայտնեաց որդին աստուծոյ առ աշակերտսն ասէ, երանի է աչաց
17 t յայտնեաց
18 ԱԲ թէ, փխ. զի
18 ԱԲ չիք ասէ
18 b տեսանէք
19 b չիք մարգարէք և արդարք և
19 ԱԲ չիք և թագաւորք
20 abd չիք և լսել—ոչ լուան

346 Տեսանե՞ս, զի ազդեցուցիչք էին նմանութիւնքն՝ ճշմարիտ կերպարանացն Քրիստոսի. և վայրկենի նմանութեամբքն՝ ի մշտնջենաւորս կերպարանսն փութային հասանել։ Զոր և օրէնքն մովսիսագիրք ամենայն իրօք զհանդերձելոցն նշանակեալ փայլէին։

347 Քանզի իբրև ետես Աստուած զհամաշխարհագործ զմեղսն տարածեալ, և որով մահն թագաւորեալ՝ առ հասարակ կլանէր յԱդամայ մինչև ի Մովսէս, և ի մոռացօնս դարձուցեալ զկենդաբեր աւետիսն յառաջագիրս, որպէս հուր ինչ մոլեկան հրդեհի՝ որ ապականիցէ զկերինս և զդաշտս, արձակեալ այնուհետև ի ներքս զօրէնսն իբրև զհեղեղատ սաստիկ՝ շիջուցանել զայն համատարած։ Վասն որոյ և ասէն իսկ, թէ «Ամենայն որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին». զի որպէս Ադամայ, թէ ճաշակեսցէ ի ծառոյն՝ մահ սպառնացաւ, ուստի և թագաւորեաց իսկ մահ՝ նոյնպէս և զօրինացն ասաց, թէ «Որ արասցէ զայս՝ կեցցէ ի սոսին», որով և շիջաւ իսկ մահ։

348 Քանզի և օրէնքն իսկ ստուերագիր յօրինակատարն Քրիստոս՝ կրուսին զմահ. որով և յայտ իսկ արարեալ զծածկեալ զմեղսն, և ի համար արկեալ, և ըստ իւրաքանչիւր յանցանաց մահ սպառնացեալ։ Եւ տկարացուցեալ զամենեսին, և փակեալ ընդ անիծիւք և ընդ դատապարտութեամբ. զի յորժամ եկեալ բառնայցէ ամենափրկիչն Քրիստոս զմեղս անիծարեալս և մահածինս՝ ասասցեն ազատեալքն, թէ «Շնորհք նմա, որ յայնչափ մահուց փրկեաց զմեզ»։

7 Հմմտ. Հռոմ. Ե, 14 / 11, 14 Գաղատ. Գ, 12. / 21 Հմմտ. Բ. Կորնթ. Ա, 10.

1 b ազդեցութիւնք էին
1 bԱԲt նմանութիւնք
2 dԱԲ նմանութեամբքն / b նմանութեամբք / a նմանութիւնք / t նմանութիւնքն
3 b չիք և
3 a զաւրէնքն
3 ad մովսեսագիրք
4 a նշանակել
5 abd մեղսն
7 aԱԲ ցմովսէս / bdt ի մովսէս
7 c ի մոռացումն
7 t յառաջագիրսն
8 bԱԲ որպէս և հուր իսկ մոլեկան / a մոլեկան
9 a զաւրէնս
10 a ասէն (յամ.) / ԱԲ ասէ
10 t չիք իսկ
11 a որ ասցէ, փխ. արասցէ
11 bdԱ ի նոսին
11 ԱԲ չիք զի
11 d յադամայ / t ադամայ զի թէ
11 b ադամայն եթէ ճաշակիցէք ի ծառոյ անտի սպառնացաւ նմա, ուստի և թագաւորեաց իսկ մահ
12 ad ճաշակիցէ / at չիք և
12 ԱԲt չիք իսկ
13 a զաւրինակացն
13 b եթէ
14 t չիք իսկ
15 a ստուերագիր / ad ստուերագրին [d ստուերագրին] *ատարն քրիստոսի / b իսկ ըստ որում և աւետարանն քրիստոսի
16 abd կորուսին զմահ, որոյ և [a չիք և] ի [b չիք ի] համար իսկ արկեալ և յայտ արարեալ զծածկեալ [b զծածկեալն] մեղսն [d զմեղսն] և ըստ իւրաքանչիւր
17 ? սպառնացաւ
18 abd զամենեսեան
18 b և ընդ դատապարտութեամբ / adԱԲt և ընդ մեղօք, փխ. դատապարտութեամբ
19 b եկն եբարձ
19 abd չիք ամենափրկիչն քրիստոս
20 b զմեղս / a զմեղսն
20 abd և զմահածինս [d մահածինս] ամենափրկիչն քրիստոս, ասասցեն
20 b եթէ / ad չիք թէ
21 b մահուանէ
21 a փրկեացն / Ա փրկեալ

349 Հուսկ յայտ առնէ, թէ օրէնքն Քրիստոսի միայն, առելով, թէ «Օրէնքն յանցուածոց վասն յաւելան, մինչև եկեսցէ զաւակն որում խոստացեալն էր, կարգեալ հրեշտակօք ի ձեռն միջնորդի»։ Քանզի «Ընդ օրինօքն, ասէ, փակեալ պահէաք ի հանդերձեալսն հայեցեալ». որում ոչ միայն ազգք երկրածնաց, այլ և անհրեայք զօրք հրեշտակաց հանդերձ ամենայն անդգայ արարածովքս սպասեալ միայն. ըստ այնմ թէ, «Ակնկալութիւն արարածոց յայտնութեան Որդւոյն Աստուծոյ սպասէ, զի ընդունայնութեան արարածք հնազանդեցան, ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ՝ որ հնազանդեցոյցն յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածքն ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան՝ յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ»։

350 Քանզի յորժամ Ադամ, որ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ, և ամենայն զաւակ նորա, որ աստուածորդիքն կոչեցան, կամօք իւրեանց զապականութիւն ժառանգեցին՝ ընդ նոսին և ամենայն արարածք հնազանդեալ ապականեցան. ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն առաջնորդութեան կամացն Աստուծոյ առ ի Քրիստոս ապաւինել։ Քանզի և որ միանգամ ի վայելչութիւն և ի փառս մարդոյն հաստեցան՝ ապականեալք և անարգեալք վասն նորին բարկութեան։ Եւ երկիր անիծեալ և փշաբեր, հեղեղատեալ և հրայրեաց, շարժահիմն յողդողդեալ, և օդք ապականեալք ընդ ժամանակս ժամանակս. և լուսաւորք խաւարամածք և արիւնանշանք, և երկինք այլայլեալք. որպէս ի գրոց

3 Գաղատ. Գ, 19. / 4 Գաղատ. Գ, 23. / 11 Հռոմ. Ը, 19—21.

1 b հուսկ յայտ / ad որով և, t որ, փխ. հուսկ / ԱԲ չիք հուսկ
1 b եթէ
1 b առելովն եթէ աւրէնք
3 ab խոստացեալն / dԱԲt խոստացեալ
3 abd չիք ի ձեռն միջնորդի
3 bԱԲ ընդ աւրինաւքն [b աւրինաւք] իսկ
5 t ազգ
5 ab անհրեայթք
6 d անզգայական / a ազգական, փխ. անզգայ / b միաանական, փխ. անզգայ
6 abd արարածովք
6 abd չիք ըստ այնմ
6 b եթէ
7 dԲt արարածոցս / Ա արարածոցն
9 b հնազանդեցոյց նովաւ յուսով, քանզի
10 b արարածքս / d արարածք
10 abd չիք յազատութիւն
12 bԱԲ չիք յորժամ
12 t ըստ պատկերին / a ըստ կերպի
12 abd ստեղծաւ, փխ. արարաւ
13 Ա զամենայն
13 ԱԲ զաւակք
13 ԱԲ չիք որ
13 a որ աստուածորդւքն / b որ յաստուծոյ որդիք / d որ աստուածորդիքն / ԱԲt որ որդիք աստուծոյ
13 bԱԲ համարեցան, փխ. կոչեցան
13 t կամաւքն
13 ad չիք իւրեանց
15 b կամաւք
15 a յառաջնորդութեան / ԱԲ յառաջնորդութիւն
16 abdԱԲ չիք և
17 abԱԲt հաստատեցան / d հաստատեցան, ուղղուած հաստեցան
18 ԱԲ են և անարգեալք
18 abd բարկութեան / ԱԲt բարկութեամբ
18 t քանզի երկիր
18 b անիծաւ փշաբեր
19 abdԱԲ հեղեղատեալ / t հեղեղեալ
19 d *յողդորդեալ
20 ԱԲ չիք և օդք ապականեալք
20 a խաւարամածք / b խաւարածք / dԱԲt խաւարամած
21 ԱԲ չիք և (արիւնանշանք)
21 bdԱԲ արիւնանշան
21 abԱԲ որպէս և [Ա պս և (պաs. յամ.)]

մարգարէականաց զանցեալսն է նշանակել. զոր և նոյն իսկ մարգարէքն յազգականացն կրէին յանձինս իւրեանց։ Զի թէպէտ և յԱստուծոյ պատուեալք առաքէին, սակայն ի չընդունելեացն թշնամանեալք և քարկոծեալք. որպէս և առէ իսկ ամենատէրն, թէ «Վասն ձեր կոտորեցի զմարգարէսն բանիւ բերանոյ իմոյ»։

351 Նոյնպէս և հրեշտակքն պատգամաւորեալք առ ազգս մարդկան, անարգեալք և տրտմեալք ի չընդունելեացն գանձային. որպէս և առ Ղովտ եկեալքն հրեշտակօքն պատահագոյն է և զայլոցն իմանալ։ Քանզի եթէ դարձ միոյ մեղաւորի՝ ամենայն հրեշտակաց ուրախութիւն բերէ, ո՞րչափ ապստամբութիւնն ամենեցուն՝ տրտմութիւն գործիցէ. որով և անունն Աստուծոյ հայհոյեալ առ ի գհօղին սուրբ տրտմեցուցեալ։ Այլ թէպէտ և այնպէս նեղութինակիր ամենայն արարածքն ընդունայնութեան ծառայէին, սակայն առաջի եղելոյ ազատեցուցիչ յուսոյն ամենեքեան սպասէին, հրեշտակք և մարգարէք և ամենայն արարածք։ Զի ոմն ասէր. «Ի պահու իմում կացից, և ելից ի վերայ վիմին և ակն կալայց». և միւսն՝ թէ «Ես Տեառն ակն կալայց և սպասեցից Աստուծոյ փրկչին իմոյ». և ոմն՝ թէ «Ո՞ տացէ ի Սիովնէ զփրկութիւն Իսրայելի»։

352 ԼԶ. Իսկ ընդէ՞ր արգելոք յերկարեալ Միածնին՝ այնչափ նեղութիւնս արարածոցն հասուցանէր. եթէ ոչ՝ զի նախ ազգ արարեալ յառաջագոյն ընդելականս առնիցէ. զի մի յորժամ յանկարծ երևեալ՝ անծանօթ,

5 Ովս. Զ, 5. / 16 Ամբակ. Բ, 1. / 17 Միք. Է, 7. / 17 Սաղմ. ԺԳ, 7.

1 b նշանակել
1 b նոյն ինքն մարգարէքն
1 a մարգարէքն կրեցին յազգականացն յանձինս
2 ԱԲ չիք և
3 ԱԲ չիք ի չընդունելեացն
4 ԱԲ քարկոծեալք ի չընդունողացն
4 abdԱԲ որպէս և առէ [a առէր] իսկ ամենատէրն, թէ [b եթէ] / t որպէս և ամենատէրն ասաց թէ
4 a կոտորեցի / bdԱԲt կոտորեցին
6 b հրեշտակքն / adԱԲt հրեշտակք
7 ԱԲ տրտմեալք գանձային ի չընդունողացն
8 b որ առ ղովտաւ եկեալ հրեշտակքն / adԱԲ որպէս [dԱԲ որ և] առ ղովտ [Բ ղովտ] եկեալք / Ա եախացես ղովտ, ուղղուած առ ղովտ
9 abdԱԲ դարձ միոյ մեղաւորի [a մեղաւորին] / t դարձելոյ մեղաւորի
9 b հրեշտակացն
10 adԱ ապստամբութիւն
10 bԱԲ գործէ
11 ad չիք և (անունն)
11 a առ և գհօղւին / b գհօղին / dԱԲt հօղին
11 ԱԲ տրտմեալ
12 ԱԲ և այսպէս
12 b նեղութեանկիր (պաs.)
12 a և ամենայն
12 abdԱԲ արարածք
13 ԱԲ ծառայեցին
13 ad եղեալ / bԱԲ եղելոյ / t եղելոյն
13 b ազատեցուցչի
14 a ամենեքին
14 b չիք սպասէին
14 b մարգարէքն
15 Բ իւրում, փխ. իմում / ԱԲ վիմի
16 ԱԲ չիք և միւսն—ակն կալայց
16 d թէ է տէրն ակն
17 d փրկչի
17 ԱԲ իմում, և միւսն թէ / b և ոմն եթէ, ով
17 d ի սիոնէ
18 abd միածնին / ԱԲt միածինն
18 abd նեղութիւնս / ԱԲt նեղութիւն
19 ԱԲ արարածոյն / a արարածոց / d *արարարածոց
19 b նեղութիւնս հասուցանել արարածոց եթէ
20 b արասցէ, զի մի յորժամ յանկարծ / adԱԲt չիք յորժամ / d զի մի ի յանկարծ
20 abdԱԲ անծանաւթ / t անծանօթն

անընկալ լինիցի. այլ իբրև հայեցելոց և սպասելոց՝ եկեալ ծանօթս տայցէ: Զի եթէ յայնչափ ժամանակաց առ իւր արարեալսն եկեալ անընկալ եղև, մինչափ ևս չազդեցելոցն և չհամբաւելոցն. այլ կանխակալ խորհրդով ծանօթս տուեալ ամենայն ազգացն և յաւիտեանցն եկելոց:

353 Որպէս ոմն ի պատգամաւորացն Աստուծոյ ասէ, թէ «Ինձ տուաւ շնորհքս այս՝ ի հեթանոսս աւետարանել զանքնին մեծութիւնն Քրիստոսի, և լուսաւոր առնել զամենեսեան, թէ զի՞նչ է տնտեսութիւն խորհրդոյն, որ ծածկեալն էր յամենայն յաւիտենից առ Աստուծոյ՝ որ զամենայն ինչ արար. զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց որ յերկինս են, ի ձեռն եկեղեցւոյ՝ բազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ, ըստ յառաջադրութեան յաւիտենիցն, զոր արար տերամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ». որոյ և վասն նորին իսկ յայտ արարեալ, թէ «Իբրև եկն լրումն ժամանակին»:

354 Իսկ ո՞վ այն իցէ ի մարդկանէ, որ կարող իցէ այնպիսի վարդապետութիւն զաստուածութեննէն ճշգրտել խօսել. այլ որչափ ինքն կամեցաւ՝ առ ի ծանօթ առնել զինքն, զի ծանիցեն զնա և կեցցեն: Այլ ոչ բաւեն արարածքս զԱրարչէն պատմել, որ բևեռեալ կամք ի տիպս պատկերիս՝ ըստ առնել առնողին. այլ որչափ ըստ չափոյ ժուժալոյ տկարութեանս մերոյ՝ ինքն կամեցաւ պատմել մեզ. քանզի ոչ ոք գիտէ զԱստուծոյ՝ եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ և Որդին, որ եկն և պատմեաց և յայտնեաց և եցոյց, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»:

12 Եփես. Գ, 8—12. / 13 Գաղատ. Դ, 4. / 21 Յովհ. ԺԴ, 9.

1 Ա անընդպալ (յամ.) / ԱԲ լիցի
1 ad հաեցելոց և սպասելոց / b հայեցեցելոց և սպասեցելոց / ԱԲt հայցողաց և սպասողաց
2 b այնչափ
2 b առ իւրան արարեալ / adԱԲt առ իւր արարեալսն
3 adԱԲ որչափ ազդեցելոցն [a զազդեցելոցն] և համբաւելոցն, այլ / b որչափ անազդեցելոցն և անհամբաւեցելոցն, այլ / t որչափ ևս ոչ ազդեցելոցն. այլ / Հայկ. Բ. անազդեցելոցն և անհամբաւելոցն / a-ի բնբնագրւածը ուղղում եմ չազդեցելոցն և չհամբաւելոցն
3 ԱԲ կանխաւ
4 b խորհրդովն / ԱԲ ազգաց
4 bd չիք և / abdt չիք եկելոց
5 bԱԲ ասէր
5 b եթէ / ad չիք թէ
6 abdԱԲ զանքննին
6 Ա մեծութիւն
7 abd զամենեսին / b եթէ
7 a խորհրդւոյն / bdԱԲ խորհրդոյն / t խորհրդոց
8 dԱԲ ծածկեալ
8 ԱԲ յաւիտեանցն որ առ աստուծոյ, որ / b յաւիտեանցն առ աստուած
9 b այժմ իշխանութեանցն
10 ad որ յերկինսն / t որ ի յերկինս
10 a իմաստութեանն / Ա իմաստութիւն
11 ԱԲ ըստ յառաջագրութեան / b ըստ յառաջադրութեանցն յաւիտենից
12 b քրիստոսիւ յիսուսիւ
12 abd որով և [ad չիք և] վասն
13 abd եթէ / Ա լրում
13 ad ժամանակին / b ժամանակաց / ԱԲt ժամանակացն
14 a ոյ / d ո
14 b զայնպիսի / adԱԲt այնպիսի
15 ԱԲ և խօսել / abd կամեցաւ ինքն
16 abd չիք զինքն
17 ad արարածք
17 d պատկերին / ԱԲ պատկերի
18 adԱԲ ըստ առնել առնողին [dԱԲ առնուղին] / t արարողին / b արարչին
18 ad ժուժկալոյ / bd տկարութեան
20 d թէ ոչ / t չիք որ
20 ԱԲt չիք և (պատմեաց)
20 ԱԲ չիք և յայտնեաց
20 ad չիք և (եցոյց)
21 d էթէ / b եթէ

355 Բայց Աստուած հոգի կենդանի է, հուր կիզելոյ, անթիւ և անփոփոխ է, փառք անպատում, զօրութիւն անբաւ, գեղ աննման զարմանալի, անհաս մտաց և խորհրդոց, անխօս լեզուաց, անամփոփ խորհրդոց, արտաքոյ քան զամենայն ճառս. ոչ ականատես և ոչ ունկան լսեալ, և ոչ կարծիք սրտի կարեն հասանել: Երկինք ամենայնիւ, աշխարհ ամենայնիւ և տիեզերք ամենայնիւ ի վեր ունել ոչ բաւեն. և քան նորա բարձեալ ի վեր ունի զամենայն և ի զօրութիւն հրամանի նորա կախեալ առանց թևոց ի թռիչս ի վերայ օդոց իբրև թռուցեալ: Ինքն պատեալ զամենայնիւ, ի ներքոյ ամենայնի, ի վերայ ամենայնի, արտաքոյ ամենայնի, և ամենայն ի նմանէ, և ամենայն ի նա, և ամենայն ի փառս նորա:

356 Եւ ի բազում նշանս և ի բազում տեսիլս խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէիւք ի ժամանակս ժամանակս, ի տեսիլս անպատումս, յաննման փոփոխմունս, ի լոյս զարմանալի, ի գեղ զովելի, յաստուածեղէն կերպարանս: Ումեմն լուսեղէն նմանութեամբ, ի կերպարանս մարդոյ, ումեմն իբրև զհուր բորբոքեալ, ի կերպարանս մարդոյ, և արդարոց բազմաց երևեցաւ ըստ կարել տեսանելեացն նոցա, և ըստ հանդուրժել լսելեաց նոցա խօսեցաւ ընդ նոսա: Զի անբաւ է մարդոյ տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով, իբրև մոմոյ զհուր. զի եթէ լերինք ոչ կարեն տեսանել զնա, զի յորժամ հայեցեալ ընդ նոսա՝ հալեցին:

357 Բայց իբրև ինքնակամ կամօք բարերարութեամբ իւրով զինքն

12—13 Հմմտ. Եբր. Ա, 1. / 19 Հմմտ. Տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով. Եփր. Եզ. (Հայկ. Բ)

1 b ոգի
1 b չիք և
2 ad անփոփոխ են [d էն] փառքն / Ա անամփոփ, Բ անամփոփ (առաջին «ամ»ը ջնջուած), փխ. անփոփոխ
2 ԱԲ փառքն
2 Բ զօրութիւնն
2 ԱԲ գեղն
3 b լեզուաւք, անփոփ խորհրդովք / d անամփոփ / Բ անամփոփ / Աt անամփոփ / a չիք անամփոփ խորհրդոց
4 abd ոչ ականատես և ոչ լսեալ [b լսել] լսելեաց, և ոչ կարծիք / ԱԲ ոչ ական տեսեալ և ոչ ունկան [Ա ունկան]
6 abdԱԲ և աշխարհ [d աշխարհք, Բ աշխարհն]
6 ad չիք և (տիեզերք)
6 d տէեզերք
6 b ի վեր ունել ոչ կարեն և ոչ բաւեն
7 a չիք և (ի զօրութիւն)
7 bdԱԲ և զաւրութիւն
8 b առանց թևի ունի ի թռիչս ի վերայ աւդոցն / ԱԲt աւդոյն
8 b թռուցեալք
9 a ի ներքոյ ամենայնիւ
9 b և ի վերայ ամենայնի
10 b ի նա է
12 ԱԲ խաւսեցաւ աստուած
12 abdԱԲ ընդ հարս [a հարսն] մեր մարգարէս
13 ad յանպատումս
14 ad ի հուր, փխ. ի լոյս
15 d նմանութեամբք
15 a լուսեղէն կերպարանաւք ի նմանութիւն մարդւոյ
16 t հուր
16 b չիք ումեմն իբրև—երևեցաւ (տ. 17)
16 ԱԲ չիք և
17 adԱԲ երևեալ ըստ կարել [ԱԲ կարելոյ] տեսանելեաց / b ըստ տեսանելեաց. չիք կարել
17 bԱԲ ըստ հանդուրժելոյ / a ըստ հանդուրժելեաց նոցայ
18 bd մարդ
18 ԱԲ անբաւ է. Եռր ուղղած անհնար է
19 adԱԲ որպէս, փխ. իբրև
19 ad թե
20 Բ ոչ կարել / b ոչ կարացին
20 ad և, փխ. զի
21 ad իբրև կամաւք ինքնակամ կամաւք
21 b բարերարութեամբն

ցուցանէր՝ ի կերպարանս մարդոյ երեւէր, ումեմն լոյս, ումեմն հուր և ումեմն հողմ, և յամպ և ի մէգ և ի մրրիկ։

358 Իսկ եթէ ասիցեմք եթէ հուր է՝ զոր ինչ տեսանեմքն ասեմք, եթէ ասեմք լոյս է՝ զնմանութեան առաւ կարծիս առնել զմերոյ բնութեանս՝ նմանութիւն ցուցանեմք երեւութիւքս աներեւութին վասն մերոյ անհասութեանս։ Ապա նա ըստ մերոյ փոքրկութեանս երեւի, որպէս զի մի տարրական արարածքս կիզցին յանէ փառացն։ Եւ զանուն նորա ոչ ոք գիտաց. զի չէ եւ անդր քան զնա ոք՝ որ անուն և այսր անուանիցէ։

359 Եւ յերեւելն խորում արդարոցն՝ զանձն իւր յինքն ամփոփէր, և մարդատեսիլ և հրեշտականման երեւէր մտաւոր ըստ հանդուրժելոյ աչաց։ Ո՛չ արարածք կարեն քննել զարարիչն, և ոչ զանգուածն զգանիչն գիտել։

360 Բայց Արարիչն գթայ յիւր արարածս. զի Աստուած արար զամենայն արարածս, և զարդարեաց ի գեղ զովելի և ի փառս փայլելուչս։ Ի հողոյ ստեղծ զհողեղէն մարմինս և ի լուսոյ զհրեշտակս, զարդարեալ ի լոյս փայլուն, և զգեցեալ զարդարեալ զփառաց աթոռն, ուր մատնեն օրհնութիւնք հրեշտակաց, բարբառք սրովբէից, փառաւորութիւնք զուարթնոց, ժողովք բանակաց և գունդք սրբոց և դասք գովչաց և օրհնութիւնք երկնաւորացն և աղօթք արդարոցն և պաշտօն սրբոցն, սրովբէքն և քրովբէքն և զօրք միաբանական լուսոյն։

1 a երեւեալ
1 b մարդոյ զինքն երեւեցուցանէր
1 a այսպէս, փխ. լոյս / bԱԲ չիք և
2 a հոգմն / b ի հողմ / d և մէգ
2 Ա և *յամպ և մէգ և մրրիկ
3 abdԱԲ Իսկ եթէ / t Իսկ թէ
3 d ասացեմք, ուղղուած ասիցեմք
3 d չիք է
3 abd տեսանեմք ասեմք, եթէ
4 ԱԲ և եթէ ասեմք եթէ լոյս է, զառաւ կարծիս առնել / t թէ ասեմք
4 abd զնմանութիւն [b նմանութիւն] առաւ կարծիս / t ըստ ի կարծիս
4 b զմերոյ նմանութեանս, նմանութիւն ցուցանեմք երեւութիւքս վասն / t նմանութիւնք
5 adԱԲt չիք երեւութիւքս
5 a աներեւութի
6 Ա անհասութեան / Բ անհասութեան (ներուածներով)
6 dԱԲ ըստ մերում
7 b արարածքս / adԱԲt արարածք
7 ԱԲ փառաց նորա և զանուն նորա ոք ոչ գիտաց / b փառաց նորա
7 abdt զնորա անունն [t զանունն]
8 a զի չէ ես
8 ԱԲ զի չէ եւ ոք անդր քան զնա, որ / b գիտաց. և ոչ եւ ոք անդր քան զնա, որ / dt զի չէր եւ
8 ad զնա ոք, և անուն և այսր
8 t անուանեսցէ
9 ad յերեւել / a խորում ո արդարոցն
9 abdԱԲ զան
9 aԱ ամփոփէր / b ամփոփեալ
10 b երեւեալ
10 adt ըստ հանդուրժել
10 b աչացն
11 ԱԲ զանգուած / b զանկուածն
11 bdԱ զանգիչն
12 b չիք արարածս
13 ԱԲ զովելի և ի փայլելուչ փառս. և ի հողոյ ստեղծեալ / abd փայլուշ / t փայլելչական
14 b զմարմինս / d զարդարել
14 bdԱԲ ի լոյս / at ի լուսոյ
15 abdԱԲ զգեցեալ զարդարեալ
15 Ա փառաց / bԱԲ աթոռովն
16 b ուր մատնեն / adԱԲt չիք ուր
16 b հրեշտակացն
16 a սերոբէից / b սերոբէիցն
17 bt զուարթնոցն
17 b բանակնաց / ԱԲt սրբոցն
18 bԱԲ գովչացն
18 ad չիք և (օրհնութիւնք)
18 bԱԲt չիք և (աղօթք)
19 dt սրբոց
19 d սրովբէք և քրովբէք / a սերոբէք և քերոբէք / Բ սերովբէքն և քերովբէքն / b քերովբէքն և սերովբէքն
19 ad լուսոյ

361 ԼԷ. Զայս վկայութիւն առացեալ՝ կարդեցաք ի ձեր լսելիս զսուրբ հաւատս ճշմարիտս, որ յայտ յանդիման վարդապետեցին մեզ Գիրք սուրբք՝ սուրբ Հոգւովն, վասն մշտնջենաւոր արքայութեան Աստուածութեանն. որ յայտնեցաւ խորհրդով՝ արդարոց հարցն մերոց, և խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւովն և սուրբ Հոգւովն, և աւետարանեցաւ սրբովք մարգարէիւք և առաքելովք, և տուաւ մեզ հաստատութիւն հաւատոց։

362 Զի հաւատովք ճշմարտեսցուք ի մի Աստուած հայր և տէր և արարիչ ամենայնի, և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր, և ի սուրբ Հոգին, որ ի նորին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս։ Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն. երեք կատարեալ անձինք, մի կատարեալ կամք. անպատում, անքնին միութիւն Երրորդութեանն. մի իսկութիւն, մի էութիւն, մի Աստուածութիւն, Հայր և Որդի և սուրբ Հոգին. երեք անձինք, մի զօրութիւն Աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգի ի նոցունց ի նոսին. իսկութեամբն, էութեամբն, Աստուածութեամբն հարթ հաւասար հասարակ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս. մի էութիւն բնութեան, մի պսակ Երրորդութեանն, և լի են երկինք և երկիր փառօք նորա։

363 Որպէս և Սողոմոն արքայ, որդի մարգարէին, ասէ յիւր յոգնեկիր աղօթսն, եթէ «Երկինք և երկիր չեն քեզ բաւական»։ Եւ մարգարէն ասէ իբրև յերեւաց Տէառն, թէ «Երկինք աթոռ իմ են, և երկիրս

21 Գ. Թագ. Ը, 27.

1 b վկայութիւնս առացեալ կարդեաց
2 b սուրբ
2 ad յանդիմանութեամբ
3 b գիրք սուրբ
3 b արքայութեանն
3 Ա աստուածութեան
4 b արդարոցն / Ա հարց
5 adԱԲ չիք ընդ մեզ
5 b որդւովն իւրով
5 b հոգւով. աւետարանել
5 t սուրբ առաքելովք և մարգարէիւք և / ԱԲ մարգարէիւք [Բ մարգարէիւքն] և առաքելովք սրբովք, և
6 b հաւատոցն մերոց
7 ԱԲt հաւատով
8 b ամենայնի, միածին որդի ի հաւրէ / ad և միածին
8 b չիք և ընդ հօր
9 b և սուրբ հոգին ի նորուն / adԱԲ որ ի նորին
10 Ա զօրութիւնն
11 a միանական, փխ. անսկզբնական
13 ad յանպատում յանքննին / bԱԲ անքննին
13 b երրորդութեան
14 ab երրորդութիւն, փխ. էութիւն
14 b չիք մի աստուածութիւն
14 adԱԲ հայր է և [a չիք և] որդի է և հոգի է, երեք անձինք
14 b և հոգի սուրբ և երեք անձինք
14 t չիք երեք անձինք—հոգի (տ. 16)
15 ԱԲ աստուածութեան
15 b և որդի
16 b և էութեամբ
17 ԱԲ հարթ և հաւասար
18 a ի յերկայնութիւնս, ի մի եւութիւն / b չիք յերկայնութիւնս
18 b չիք մի պսակ երրորդութեանն
19 Ա երրորդութեան
19 d լիի
20 ԱԲt չիք և
20 b սողոմոն
20 ԱԲt արքայորդի մարգարէին / abd արքայ, որդի
20 adԱԲ ասէր
20 abdԱԲ չիք յիւր
20 ԱԲ ի հոգեկիր / t չիք յոգնեկիր
22 aԱԲ ասէր
22 b եթէ / ad չիք թէ
22 b աթոռ են իմ

պատուանդան ոտից իմոց. զո՞րպիսի տուն շինիցէք ինձ, ասէ Տէր, կամ զի՞նչ տեղի բնակութեան պատրաստիցէք ինձ. ո՞չ ձեռն իմ արար զայս ամենայն. և ես յո՞ հանգեայց և դադարեցից, եթէ ոչ ի հեզս և ի խոնարհս և յայնոսիկ, ոյք դողան ի բանից իմոց». և «Եղէց նոցա Աստուած, և նոքա եղիցին իմ ժողովուրդ»: Իսկ որում երկինք և երկիր չեն բաւական, ո՞րպիսի ունիցի գնա սիրտ մարդոյ. միթէ մե՞ծ ինչ իցէ մարդ քան զերկինս և զերկիր: Այլ յԱստուածութենէն զի՞նչ կամի՝ և լինի, զի՞նչ կամեցաւ՝ և արար, զի՞նչ կամեցաւ՝ և եղև, որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. այլ ամփոփեցաւ, փոքրկացաւ, և եղև զի՞նչ և կամեցաւ:

364 ԼԸ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր յաշխարհ, որ եկն և եղև ի կնոջէ. և ի մարդկեղէն մարմինս պատեցաւ. մարմնովն իւրով զամենայն մարմին կենդանացոյց: Որով և յաղթեաց իսկ Արարիչն աշխարհի, զի նորոգեսցէ զարդարումն և զերծուցէ ի մեղացածին ծննդոց և հրեշտակակերպս արասցէ և աստուածորդիս կոչեսցէ. և զմահկանացուս անմահացուսցէ անմահ Հոգւովն, պատուեսցէ աստուածեղէն փառօքն: Վայելուչ լուսովն զարդարեն, և յերկրաւորութենէս յերկնաւորութիւնն անցանեն, ի մահկանացուէս յանմահ կենդանութիւնն, զանանց լոյսն զգենուն և զանապական գեղ կերպարանացն:

4 Ես ԿԶ, 1—3. / 5 Զաք. Ը, 8. Երեմ. Է, 23. ԺԱ, 4. ԻԴ, 7. Լ, 22. ԼԱ, 1. ԼԲ, 38. Բարուք Բ, 35. Եզեկ. ԺԱ, 20. ԺԴ, 11. ԼԶ, 28. ԼԷ, 23, 27. / 9 Հմմտ. Առ. Յովհ. Դ, 9.

1 a պաղուանդան
1 ƀԱԲt որպիսի
1 ԱԲ և կամ
2 ƀ կամ *զինձ տեղի հանգստեան իմոյ պատրաստիցէք
3 a չիք և (ես) / ƀ չիք ես
3 ԱԲ յո՞վ / a յո՞յ (յմն.) / d յո՞ւմ
3 a հանգեաց
3 ad և կամ յո՞յ բնակեցայց [d բնակեցից], փխ. և դադարեցից
4 abd որ, փխ. ոյք
5 ƀ ինձ, փխ. իմ
5 ƀ չիք և երկիր
6 ƀ ունիցի սիրտ մարդոյ գնա
6 d միայն, փխ. միթէ
7 d քան զերկինք քան զերկիր
8 ad զինչ կամեցաւ և [d չիք և] եղև, զինչ կամեցաւ և արար, զինչ կամեցաւ և լինի, որ [a զոր] ինչ կամի / ƀ զինչ և կամի լինի, զինչ կամեցաւ եղև, զինչ կամեցաւ արար, զինչ կամի լինի, որ ինչ կամի ոչ անցանէ / Բ զինչ կամեցաւ և արար (յուշանցում)
9 d անփոփեցաւ / Ա անփոփեցօ
9 ad չիք և (կամեցաւ)
10 αaƀdԱԲ արդ առաքեաց / t չիք արդ: Վերսկսում է α, բղբ. Տբ—յօա. վերնագիրն է. «Երկրորդ ատուրն՝ ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ասացեալ»:
11 αaƀdԱԲ ի կնոջէ / t ի կնոջէն
11 ƀ և մարդկեղէն
11 α մարմինս / abdԱԲt մարմին
11 t մարմնով / ƀ չիք մարմնովն
11 αabdԱԲ որով, փխ. իւրով
12 ԱԲ մարմինս կենդանացոյց, որով և / αabdt չիք և
12 a յաղթեացն / t չիք իսկ
13 ԱԲt զարդարս
13 ƀ ծննդոցն
14 αabdԱԲ չիք և (հրեշտակակերպս)
14 d հրշտակերպս
15 ƀ անմահացուցէ
15 αԱԲ պատեսցէ, փխ. պատուեսցէ
15 d փառաւք
16 ad լուսով
16 α զարդարեալ / ad չիք և
16 ԱԲ և յերկրաւորէս յերկնաւորն / ƀ յերկնաւորութիւնն / t յերկնաւորութիւնս / abd յերկնաւորութիւն
17 α և ի մահկանացուէս յանմահ կենդանութիւնն, զանանց / abdԱԲt և [ԱԲt չիք և] ի մահուանէս [t ի մահուանէս] յանմահութիւն [ƀ յանմահութիւնս], զանանց
18 ԱԲ սգենուն (յմն.)
18 ad կերպարանաց
18 α գեղն կերպարանին

365 Ո՞րչափ ևս իցէ անպատում աստուածութիւնն, որ ամենայն բարութեանց աղբիւր են կամք նորա, և տէր ամենայն գործոց. և բանիւ բերանոյ նորա հաստատեցան ամենայն արարածք, և ի նմանէ լոյս առին ամենայն լուսաւորք, և ի զօրութիւն նորա հաստատեալ կան ամենայն արարածք, վերնայարկք երկնից և աշխարհ ամենայն և որ ի նոսին, «Եւ ի հոգւոյ բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա»: Եւ երկնաւոր պաշտօնեայքն, և սրբոցն լուսեղէն բանակքն յուսով նորա կան կախեալ և ողորմութեանց նորա կարօտին. և ի նորա ակնարկելն՝ ամենայն արարածոց պէտք պատրաստին. և ի զօրութիւն նորա կեան ամենեքեան, և «Աչքն ամենեցուն ի նա յուսան»:

366 Որ արարիչն և հաստիչն է և առաջնորդն է ամենայնի իսկութեան բնութեամբն. անբաւ զօրութիւնն որ ի նմանէ է՝ տարածեալ արկեալ զամենայնիւ. ուստի կենարար զօրութիւնքն բաշխին, որ ընդ ամենայն արարածս անցանէ, ընդ երկնաւորս և ընդ երկրաւորս, ընդ օդս և ընդ հողմս, ընդ հուր և ընդ ջուր, ընդ լոյս և ընդ խաւար, ընդ անդունդս և ընդ բարձունս: Որ ընդ աներևակի զօրութիւնսն թափանցանց լուսով իւրով ելանէ, որոյ զօրութիւն հոգւոյն անբաւ է, զամենայնիւ սփռեալ, ընդ ամենայնիւ տարածեալ. և ելանեն ճառագայթք զօրութեամբ, անըմբռնելի բնութեամբ: Մի ունի զչափ վերին բարձանց, և

3 Հմմտ. Սաղմ. ԼԲ, 6. / 6 Սաղմ ԼԲ, 6. / 10 Սաղմ. ՃԽԴ, 15.

1 α որչափ և կարիցեն յանպատում աստուածութեան նորա ամենայն բնութեանց աղբիւր են
1 ad աստուածութիւն նորայ
2 αabdԱԲ բնութեանց, փխ. բարութ.
2 ƀdԱ աղբեւր (յմն.)
3 ԱԲ հաստատեալ կան / α չիք հաստատեցան
4 ԱԲ ի զօրութենէ
4 α հաստատեցան ամենայն / ad չիք հաստատեալ
4 ad կան [d կեան] ամենեքեան վերնայարկք [a վերնայյարկք (յմն.)]
5 ԱԲ չիք արարածք
5 αaԱԲ աշխարհ / ƀdt աշխարհք
5 αaƀԱԲ և որ ի նոսին [α ի նոսա] / dt չիք և (որ)
6 d և հոգի / t և ի հոգի
6 a նորա. ամենայն
6 α չիք և երկնաւոր—կախեալ կան (եր. 184 տ. 9)
6 ԱԲ չիք և (երկնաւոր)
7 d պաշտաւնեայք
7 ad սրբոց / ԱԲ բանակք
8 ad չիք կան
8 ƀ յակնարկելն / d ակնարկել
9 ԱԲ արարածոցս
9 ad չիք և ի զօրութիւն—ամենեքեան
9 ƀ ի զաւրութենէ
10 ƀ ամենեքին, և աչք
11 ƀ արարիչ
11 ƀdԱԲ հաստիչն / at հաստատիչն
11 ad չիք է (և)
11 ƀ առաջնորդէ / t առաջնորդ է
11 abd իսկութեան / ԱԲt իսկութեամբ
12 ƀ բնութեամբ
12 abdԱԲ զաւրութիւն [dԲ զաւրութիւնն] / t զաւրութեան
12 ƀ ի նմանէն է տարածեալ արար զաւրութիւն, ուստի
13 ԱԲ զամենեքումբք / ad զամենայն արարածովք, ուստի
13 Ա զօրութիւնք
15 a ընդ հողմ / Ա ընդ *հողս / Բ ընդ հողս
16 ƀdԱԲ զաներևակի զաւրութիւնսն [Ա զօրութիւն] թափանցանց [a թափանց] լուսով իւրով ելանէ [a անցանէ], որոյ / ƀ զաներևոյթ զաւրութիւն թափանցոյց լուսով իւրով ելանէ / t աներևակի զօրութիւնն / Հայկ. Բ. «որ զաներևակի զօրութիւնսն... ելանէ»: Ուղղում եմ զաներևակի=ընդ աներևակի: Հմմտ. եր. 2, ծան. 6 զմեծանայն=ընդ մեծանայն
18 ƀ ընդ ամենայնի
19 a և անըմբռնելի / ƀԱԲ բարձանցն

մի զատուրին անդնդոց, մի յաջ ձգեալ և մի յահեակ, մի ի դէմս և մի ի թիկունս։ Վեց զօրութեամբ ճառագայթքն, վեց հազարեան դարքն, եօթներորդ դարն՝ հանգիստ արդարոց։

367 Մեօքակերպ զԱստուած ճւ քարոզեսցուք յօղապատ անդամովք զանգեալ ի հողոյ։ Իւրաքանչիւր անդամ զիւրաքանչիւր գործ բարձեալ բերէ յանձին, ոչ ձեռնհաս ի գործ ընկերին. ոչ ակն լսէ, և ոչ ունկն տեսանէ. ոչ լեզու հոտոտի, և ոչ ձեռք գնան, և ոչ ոտք աղաղակեն. Բերան՝ խօսակաց, հոտոտելիք՝ հոտոյ, քիմք՝ ճաշակաց, մի մի յիւրաքանչիւր բնութեանն կալեալ կան։

368 Բայց ինքն իւրով կամօք արար զամենակեցոյց զալուստն իւր և կատարեաց զկամս Հօր։ Առաքեաց Աստուած յԱստուծոյ սուրբ Որդին, առ զմարմին ի կուսէ, մարդ կատարեալ՝ կատարեալ Աստուածութեամբն. զԱստուածութեան զօրութիւնն յայտ արար, և զմարմնոյ

1 ad ստորին
1 b անդընդոյն
1 abdԱԲ մի յաջ ձգեալ և մի յահեակ / t մի յաջ և մի յահեակ ձգեալ
1 a մի դէմս
3 a եւթներորդ
3 ԱԲ հանգիստն
3 b արդարոցն
4 abԱԲ մեւքակերպ / dt մեքակերպ
4 ԱԲ խոկ, փխ. ճւ / t չիք ճւ
4 t յօղապատ
4 t անդամօք / b անդամովք / a անդամաւքս / dԱԲ անդամովքս
5 bdԲ զանգեալ
5 t գործն / d գործնականն
5 ԱԲ բարձեալ ի յանձին բերէ / b բարձեալ յանձին կրէ, չէ ձեռնհաս / ad յանձին բերե չէ [d բերէ և ի] ձեռնհաս / ԱԲ չձեռնհաս, ուղղուած ոչ ձեռնհաս
6 bԱԲ ընկերին / adt ընկերի
6 b ընկերին. ոչ ունկն լսէ և ոչ ակն տեսանէ. ոչ լեզու խաւսի և ոչ ձեռք շաւշափեն և ոչ ոտք գնան. բերան
6 a չիք և
7 ad և ոչ լեզու
7 Ա և ոչ ոտն / Բ և ոտք
8 b և հոտոտելիք
8 b և քիմք
8 b մի մի յիւրաքանչիւր ի յիւրում / adԱԲt չիք յիւրաքանչիւր
9 ad բնութեան կարգեալ կայ / Ա բնութեան / Բ կայ
9 Ա ունի յիշատ. թղ. 76ա. «Զհոգևոր հայրն մեր և զմարմնաւոր եղբայրսն մեր զներսէս հեզահոգի բարունապետն յիշեցէք ի քրիստոս... և զեղկելի գրիչս զԱկոբիկս մի մոռանալ աղաչեմ: Աւարտեցաւ վկայութիւն մարգարէիցս: Սկսւում է նոր գլուխ բնագրում այսպիսի վերնագրով «Վասն ծննդեան քրիստոսի աստուծոյ մերոյ. բայց ինքն...»
10 ϰ իւրովք. չիք կամաւք
10 ad կամաւ
10 a զամենակեցուցոյ
10 d զալուստ
11 dt չիք և
11 ԱԲ հօր իւրոյ
11 d առաքեաց
11 ad սուրբ հոգւոյ [d հոգի] (փխ. որդին) առ մարմին / t էառ
11 ϰ առաք (պատառուած)..ին և առ զմարմին ի կուսէն / ԱԲ սուրբ հոգին (փխ. որդին) և մարգարէից զկոյսն. առ [Ա ուղղուած էառ] մարմին ի կուսէն որդին աստուծոյ [Բ աստուած], մարդ կատարեալ, կատարեալ աստուածութեամբ [Բ աստուածութեամբն] զաստուածութեանն զօրութիւնն [Ա զաստուածութիւն զօրութիւն] / b յաստուծոյ միածին որդի ի հաւրէ և առ մարմին ի կուսէն, մարդ կատարեալ՝ կատարէ աստուածութեամբն զաստուածութեանն զաւրութիւն / նախընտրելի է ըստ իմ կարծեաց «սուրբ հոգին». իսկ «սուրբ որդին» դաւանաբանական արտագրութիւն է:
12 a աստուածութեամբ
13 ϰad զաստուածութեանն զաւրութիւն
13 ϰ յայտ արարեալ
13 abd զմարմնոյն

տկարութիւնն ցուցանէր։ Ծառայակից եղև մարմնովն մարդկութեանս, և ազատեաց ի մեղաց զմարդկութեան մարմինս։ Բոյլ էջ ի դժոխս, և ած եհան անտի զարգելեալսն ի դժոխոց։ Մարմնով հալածեցաւ, և հալածեաց զսատանայ և կապեաց զմեղս։

369 Զի որ ի մարմինն հաւատացին՝ ծանեայց նոցա զԱստուածութիւնն իւր, և որք ի մարմնոյն գթեցին՝ ուրացան զընութիւն նորա։ Քանզի միացաւ ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր Աստուածութիւնն։ Որք հաւատացին ի նա՝ նոքա վայելեսցեն ի բարիսն յանպատումս. և որք յայց հաւատոց վրիպեցան՝ նոքա զանկոխն և զանխուլ գնացին և ըստ արտաքի անկան և խրամատեցին անձանց իւրեանց անցս անկարկատս, և զբաղումս ի ճշմարիտ հաւատոյն թիւրեցին։ Իբրև կարծէին թէ գտին ինչ՝ գտին զոչինչ. որպէս և գրեալ է, թէ «Զօգան զհետ ոչնչի, և գտին զոչինչ»։ Զի գիւտոյն ինդիր՝ աշխատութիւն է, իսկ անգիւտ աշխատութիւն՝ սուտ վարդապետութեամբ կապաշտութեան հասուցանէ։

370 Զի անտուստ ի վերուստ զանցելոց յաւիտեանցն՝ զկնի իսկ

13 Հմմ. Երեմ. Բ, 5. Սաղմ. Հե, 6.

1 ϰabdԱ տկարութիւն
1 ϰ ցուցանելով
1 b ծառայակիցն լինել մարմնոյս մարդկութեանն / ϰ մարմնով / ad մարդկութեան / Բ մարդկութեանն
2 d չիք և ազատեաց—զմարդկութեան
2 ϰԱԲ զմարդկային
2 ϰadԱԲ մարմինս / b զմարմինս / t մարմինն
2 bd ով, փխ. բոյլ
2 ϰ չիք բոյլ էջ—ի դժոխոց (s. 3)
2 b ի դժոխս, ած (պաs.) եհան
3 b զարգելեալս
3 bd դժոխոց (չիք ի)
4 a զմեղս, որք ի մարմինն / ԱԲ զմեղսն / d զմեղս, որ քսի (պաs.) մարմինն / ϰb զի որք
5 b և զաստուածութիւնն / adԱ զաստուածութիւն
6 ԱԲ և ուրացան / ϰ ուրացան նորա
7 ԱԲ ի մարմնի անտ
7 d զմարմինին
7 ϰ ընդ աստուածութեանն / Ա աստուածութիւն
8 Բt որ / b վայելեցին
9 ϰabd ի բարիսն յանպատումս [b անպատումն] և որք [b որ] յայց [ϰ յայս, b յայսմ] / ԱԲ վայելեսցեն յանպատում բարիսն, և որք յայց / t ի բարութիւնսն անպատումս, և որ
9 ϰabd նոքա [abd չիք նոքա] զանկոխն [abd զանկոխ] գնացին և [abd չիք և] ըստ [b չիք ըստ] արտաքի [b զարտաքի] անկան և / ԱԲt զանկոխ և զանխուլ գնացին և զարտաքի
10 t չիք և (խրամատեցին)
11 ϰb իւրեանց անձանց / t չիք անձանց
11 bԱԲt ցանկս / ϰ զցանկն / ad անցս
11 Ա բաղումս
11 ԱԲ ի հաւատոյն ճշմարտութենէ թիւրեցին / t հաւատոց
12 bdԱԲ կարծէին / ϰat կարծեցին
12 b եթէ
12 ad և զոչինչ [d ոչինչ]
13 d չիք և (գրեալ)
13 b եթէ / t չիք թէ
13 ϰ զկնի, փխ. զհետ
13 a գտին և զոչինչ
13 ϰ չիք զի գիւտոյն—բաշխելեսցէ (էջ 186 s. 16)
13 abd գիւտից
14 ad չիք իսկ
14 b չիք իսկ անգիւտ աշխատութիւն
14 b վարդապետութեամբն կապաշտութեամբ հասցեն / adԱԲt վարդապետութիւն
15 ԱԲ հասանիցեն. զի անդուստ ի վերուստ իսկ
16 ad ի վերուստ [a ի վերուստ] իսկ անցելոցն յաւիտենից և զկնի եկեալ մարգարէիւք [d մարգարէիւքն] ամենեցուն [d ամենեցունց] ծանաւթս
16 b անցելոցն
16 ԱԲ զկնի եկելոցս / b զկնի եկելովքս

եկեղեցս մարգարէիւքն ամենեքումբք ծանօթս տայ. և առաջին օրի-նակօքն՝ վերջնոցս բաղում անգամ վարդապետեալ. մերթ ահագի… սպառնալեօք կարգէ՝ յիշատակօք առաջին վրիժուցն խնդրելոյ, զի զան… հաւանման զարհուրեցուցեալ՝ յուղղութիւն յորդորիցէ. որպէս զգունդ գունդ հարուածն Եգիպտացւոց, և զզառնագոյն հատուցումն նոցա վրիժուցն խնդրելոյ: Եւ կամ զանհաւան անկելոցն յանապատին, և զամենայն իսկ զփորձ առելոցն բարկութեանն Աստուծոյ զյիշատակ առեալ բերէ:

371 Նա և Քրիստոսի իսկ զերկիրն Սոդոմացւոց և Գոմորացւոց յօրինակ առեալ, զի մի ի չհաւանել ոմանց՝ եւս դժնդակագոյնս քան զայն կրիցեն: Եւ մերթ զբազմադիմի սքանչելագործութիւնս պայծառագոյնս և զհատուցմունս արդարոցն պարգևելոցն Աստուծոյ յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն և զհաստատութեան արարածոցս զպայման բաղում անգամ ասելով, թէ «Զերկինս ձգեցի, և զերկիր հաստատեցի», և «Զծով սահմանօք փակեցի». զի այսու ամենայնիւ հաւատարիմ զլսող… առ խոստացեալսն քաջալերեսցէ:

372 ԼԹ. Իսկ իբրև եկեալ՝ կատարեաց փրկիչն ամենեցուն զի… բեմի խոստացեալսն վասն նորին: Եւ վկայութեամբ զգալուստ Որդւոյն կարեմք ճշմարտել մարգարէականօքն յառաջասացելովք վասն մարմնած…

14 Ես. ԽԴ, 24. / 15 Յոբ ԼԸ, 8.

1 ԱԲ օրինօքն
3 ad սպառնալեաւք յիշատակէ զառաջին
3 ъ վրիժուց
3 ad զանհաւանման / ԱԲ զանհաւանս / ъt զանհաւատսն
4 ъ որպէս և
5 t չիք գունդ / t եգիպտացւոցն
6 t խնդրելոցն / abd խնդրելոյ
6 ԱԲ վրէժխնդրութեան [Բ վրէժխըն-դրութեանն] և կամ
6 Ա անգելոց / a զանկելոցն
6 ad յանապատի
7 ъ փորձ առելոց / ad զփորձառելոցն / ԱԲ առելոց
7 Ա բարկութեան / ad բարկութեանցն
7 ad յիշատակս / ъ ի յիշատակս
9 ъ քրիստոս զերկիրն սոդոմացւոց և գոմորացւոց
9 a սոդոմանեցւոց
10 abd զի մինչ չհաւանեալ [d մինչչև հաւանեալ] / ԱԲ զի ի չհաւանելն
10 ԱԲ դժնդակագոյնս կրեսցեն զնոյն / ad դժընդակագոյնս քան զնոյնս կրի-ցեն [a կրեցին] / ъ դժնդակագոյն քան զայն կրիցեն [չիք եւս] / t դժնդակագոյն զնոյն կրեսցեն
11 a սքանչելագործուես (պաs.) / Բ սքանչելագործութիւնսն
11 ъ պայծառագոյն / Ա զպայծառագոյնս
12 ъԱԲ զհատուցումն
12 ъ մարդկան, փխ. արդարոցն
12 d պարգևելոց / a *պարտելեաց / ԱԲ պարգևել աստուծոյ
12 ъ յիշեցուցանել
13 abd զհաստատութիւն
13 ъ զպայման / adԱԲt պայման
14 ъ ասելովն
14 ъ չիք և զերկիր հաստատեցի, և
15 ad սահմանաւ / ԱԲս աւազով, փխ. սահմանօք
15 abd այնու / ad չիք հաւատարիմ
15 abdԱԲ զլսաւղսն / t զլսողն
16 ъԱԲ առ ի խոստացելոյն
16 a քաջալերիցէ
17 ℵ չիք ամենեցուն
17 ъ աշխարհիս, փխ. ամենեցուն
17 ad զերբեմն ի խոստացեալսն վասն նորայ [d նորին] / ℵ խոստացելոյն / ъ խոստացելոյն նորին / ԱԲt խոստացելոյն, փխ. խոստացելոյն / ℵbԱԲ զերբեմն: Ուղղում եմ զերբեմնի
18 ℵ վկայութեամբք / ъ և զարձեալ վկայութեամբք / adԱԲt վկայութեամբ
18 ℵ որդւոյն աստուծոյ
19 ъ կարգեմք, t նկատեմք, փխ. կարեմք
19 ad յառաջասացելովքս / ъ յառաջասացելովն

ծննդեան աստուածորդւոյն, հոգեխառն բանիւք զաստուածախառն մարմնոյն. զոր յառաջագոյն Աստուած եցոյց զիւրոյ Որդւոյն զգալուստ՝ արժանաւոր իւրոց մարգարէիցն ձայնիւք:

373 Զի «առաքեաց Աստուած զՈրդին իւր, որ եղև ծնաւ ի կնոջէ, և եմուտ ընդ օրինօք. զի զորս ընդ օրինօքն իցեն՝ գնեսցէ, զի մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք»: Հանգոյն սորա և կարապետն Յովհաննէս ասէր. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից». զոր և յաւիտենից Տէրն արքայութիւնարեր առակ առաջի իսկ դնէ ասելովն, թէ «Կատարեալ է ժամանակ, և հասեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»:

374 Եւ արդ՝ եկեալ սքանչելի խորհրդակից Որդին Աստուծոյ՝ կատարել զխորհուրդ նախակարգ յաւիտենիցն, զոր և մարգարէն ասէ, եթէ «Հաստատէ զբանս ծառայից իւրոց, և զխորհուրդս հրեշտակաց իւրոց արդարացուցանէ»: Ունի և հրեշտակն պատրաստել նմա ճանա-պարհ. որոյ տուեալ ողջոյն կուսին, առ ի զմարգարէականն կատարելոյ, եթէ «Կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ», և ասէ, «Ուրախ լեր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ»:

6 Գաղատ. Դ, 4—6. / 7 Մատթ. Գ. 2. / 9 Մարկ. Ա, 15. / 13 Ես. ԽԴ, 26. / 15 Ես. Է, 14. Մատթ. Ա, 23. / 16 Ղուկ. Ա, 28.

1 ъ ծննդեանն
1 a հոգեխառն մարմնոյն, զոր / t հոգէխառն
1 ℵ չիք հոգեխառն բանիւք զաստուածախառն մարմնոյն
1 ъ յաստուածախառն
2 a աստուծոյ ցուցեալ / ℵъ եցոյց աստուած
2 ъ զորդւոյն
2 ℵabd զալուստ [ℵъ զգալուստն] արժանաւոր իւրոց [ъ իւրովք] մարգարէիցն / ԱԲt իւրովք / ԱԲ մարգարէիցն / t մարգարէիւքն
3 t արդ, փխ. զի
4 ℵab և ծնաւ
4 ℵab ի կուսէն, d ի կուսէ, փխ. ի կնոջէ
5 ℵ և եմուտ ընդ աւրինաւքն. զի որք ընդ / ad զի որք
5 a գնեսցեն / ъ զի և մեք
6 ъ զորդեգրութիւն նորա ընկալցուք / t զորդէգրութիւն
6 ad չիք հանգոյն սորա
6 ℵ չիք հանգոյն սորա—արքայութիւնն աստուծոյ (տ. 9)
6 ad յովաննես [d յոհաննէս] հոգւոյն զոչէ թե [d ասէ, փխ. թե] ապաշխարեցէք / ъ յովաննէս եթէ ապաշխարեցէք / ԱԲ յովաննէս (յաճ.)
7 ad արքաուէն (պաs.) / ъ չիք և
8 ad յաւիտեանց / ԱԲ յաւիտենից / ъt յաւիտեանցն
8 adԱԲt արքայութիւնարեր առաջի իսկ [t չիք իսկ] դնէ / ъ արքայութիւնաբեր առակ իսկ դնէ / Միացնում եմ երկու ընթերցումները — արքայութիւնարեր առակ առաջի իսկ դնէ
9 abdԱԲ ժամանակ / t ժամանակն
9 ad արքաուէն (պաs.) / ъԱԲt արքայութիւն
10 ԱԲ չիք և / ad խորհըրդակիցն
11 ъ կատարէ զխորհուրդս / ad կատարեալ զխորհուրդն
11 a նախակարգք
11 ъ յաւիտեանսն / Ա յաւիտենիցն / Բ յուռնցն (պաs.)
11 abd չիք և
11 ԱԲ մարգարէն իսկ ասէ թէ / ℵad թե
12 ъ հաստատեսցէ / ԱԲ զբան
12 ℵ իւրոց մարգարեից և
12 d չիք և զխորհուրդս—իւրոց
12 Ա զխորհուրդ
13 ℵabdԱԲ և զհրեշտակն / Կարելի է կարդալ նաև. «Ունի և զհրեշտակն՝ պատրաստել...»
13 ad պատրաստել զճանապարհն / ъ զճանապարհ
14 ъ զողջոյն
14 ℵ առ ի մարգարեականն կատարելով / ъ ճանաչելոյ, փխ. կատարելոյ
15 ad թե կոյս
15 ℵъ եմմանուել / ԱԲ եմանուէլ
16 Ա չիք և ասէ—բերկրեալ
16 ъԲ բերկրեալդ

375 Եւ անդէն նշանակէ, թէ զինչ օրինակ Տէր ընդ նմա լինելոց իցէ. ասէ. «Հոգի սուրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո. քանզի որ ծնանելոցն է՝ սուրբ է, և որդի Բարձրելոյ կոչեսցի»: Եւ անդէն ի մարգարէականսն հայեցեալ՝ ասէ, թէ «Տացէ նմա տէր Աստուած զաթոռն Դաւթի հօր իւրոյ, և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ յաւիտեան, և թագաւորութեան նորա վախճան մի՛ լիցի»: Զորմէ և հայրապետն Յակովբ Հոգւովն լցեալ ասէր, և փառաւոր զՅուդա գիտացեալ՝ ի մարգարէութիւն ասէ. «Մի՛ պակասեսցէ իշխան Յուդայ, և մի՛ պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւն, զի նա է յոյս հեթանոսաց»:

376 Ահա տեսանեմք լցեալ կատարեալ զամենայն մարգարէութիւն լիով. ահա տեսանեմք զամենայն հեթանոսս սպասեալ նմա, որ կամի և որ ակամայ: Ասէ. «Կապեսցէ զգրաստ իւր զորթոյ, և զյաւանակ իշոյն զորթոյն գնդակէ». այսինքն՝ զգալն խոնարհութեամբ առ մշակս այգւոյն, որ ոչ կամեցան զայգւոյ տէրն. որ չարչարեցաւ իւրով կամօք համբերեալ, զոր ի ժամու իւրում պատմեցուք՝ որ զեռ վասն ծննդեանն են բանք ասել ձեզ, զգուշակումն մարգարէիցն, զքարոզութիւն առաքելոցն, զվկայութիւն վկայիցն:

377 Խ. Որ նա ինքն է յէութեանն, որպէս և էն իսկ. սակայն յորժամ կամեցաւ՝ առ զմարդկան կերպարանս, և զգեցաւ մարմին, և

4 Ղուկ. Ա, 35: / 7 Ղուկ. Ա, 32–33. / 10 Ծննդ. ԽԹ, 10. / 14 Ծննդ. ԽԹ, 11.

1 b թէ զիարդ տէր
1 χ աւրինակաւ
1 χadԱԲ տէր / t տէրն / χ լինելոց է
2 a հոգւին / dԱԲ բարձրելոյ
2 χ հովանասցի ի վերայ
3 χad քանզի և որ
4 χab բարձրելոյն
4 bd չիք կոչեսցի
5 χabd թե / ԱԲt եթէ
5 χb հաւր նորա. և
6 χ ի յաւիտեան / b չիք յաւիտեան
7 a վաղջան / ad զոր և
7 χ յակովբ / b չիք յակովբ / միւսն. յակոբ
7 bԱԲ հոգւով ցուցեալ ասէր / d հոգով
7 χad ասէ
8 b ի մարգարութիւնն / χ ի մարգարեութեանն / adԱ ի մարգարէութիւն / Բ ի մարգարեութիւնն / t ի մարգարէութենէն
9 adԱԲ յերանաց նորայ / χbt նոցա
10 χadԱԲ իւր / bt իւրն
10 ԱԲ թագաւորութիւնն / χa իշխանութիւն, փխ. թագաւորութիւն
10 χabd զի նա / ԱԲt և, փխ. զի
11 χ և արդ ահա / b և ահա
11 bԱԲ և կատարեալ
11 b մարգարէութիւնն

11 χ և կատարեալ լիով զամենայն թագաւորութիւնն նորա, ահա
11 ԱԲt վարդապետութիւն, փխ. մարգարէութիւն
12 bdԱԲ ահաւասիկ, a աւասիկ, փխ. ահա
12 ab սպասել
13 abԱ զաւանակ
13 χ զյովանակ իւր զգնդակէ որթոյ այսինքն է զգալն
13 d չիք և զյաւանակ—հայեցարն, և ձեռք (եր. 189, s. 18)
15 ԱԲ որք ոչն
15 χab կամեցան զյանձոյն [b զանձոյ, զանձոյ] տէրն [χ տեայրն]
15 ab որ և / ab կամօք
16 χ չիք զոր ի ժամու—վկայիցն (s. 18)
16 a զոր ի ժամու / միւսն. որ ի ժամու
16 b չիք իւրում
17 Ա մարգարէից
17 b և զքարոզութիւն
18 ab և զվկայութիւն
19 χԱ յէութեան
19 b չիք որպէս և էն—լրութեան աստուածութեանն (եր. 189, s. 2)
20 χaԱԲ առ / bdt էառ
20 ԱԲ զմարդոյ / χ ազգեցաւ

էջ ի մեր նմանութիւն. այն որ անբաւն էր և անհաս յամենայն լրութեան Աստուածութեանն՝ և վասն մեր էջ ի չափաւորութիւն, և ամփոփեցաւ ի մարմին. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմնին, և ճշմարիտ մարդ եղև, և էջ յանարգութիւն, զի զմեզ բարձրացուսցէ: Սակայն իւրով Աստուածութեամբն յերկինս է և յերկրի՝ առ Հօր և ընդ Հօր. և ամենայն արարածք հրամանաւ նորա շարժին ըստ իւրաքանչիւր կարգածոցն կազմածոց:

378 Սակայն թէպէտ վասն մեր էջ յանարգութիւն՝ այլ կայ յիւրում ընութեանն. որպէս և ինքն ասէ, թէ «Ես նոյն եմ, և ոչ փոփոխեցայ»: Զի թէպէտ զկերպարանս առ և զմարմին մարդկան՝ այլ խառնեալ միացոյց ընկալեալ զմարմինն յԱստուածութեան իւրում: Եւ դարձեալ ասէ. «Սա է Աստուած Աստուած մեր յաւիտեանս յաւիտենից»: Եւ դարձեալ ասէ. «Դու նոյն ես, և ամք քո ոչ անցանեն»: Եկեալ այսպիսի բարբառ և առ մեծն մարգարէից Մովսէս, թէ «Ես եմ որ ի սկզբանէն էի. այսպէս ասասցես, թէ որ ի սկզբանէն Աստուած՝ առաքեաց զիս առ ձեզ»: Զոր և Յովհաննէս ասէր ի թղթին իւրում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաք, որում ականատեսքն իսկ եղաք, ընդ որ հայեցաք, և ձեռք մեր շօշափեցին զբանն կենաց. և կեանքն յայտնեցան, և տեսաք և վկայեմք», զի նա ինքն է Աստուած ճշմարիտ և կեանք յաւիտենականք:

9 Մաղաք. Գ, 16. / 12 Սաղմ. ԽԷ, 15. / 13 Սաղմ. ՃԱ, 28. / 16 Ելք. Գ, 14. / 19 Յովհ. Ա. Ա, 1–2.

1 a անբաւ / χ անբաւն է
1 χa անհասն էր [χ չիք էր]
2 ԱԲ աստուածութեան
2 χ չիք և (վասն) / aԱ անփոփեցաւ
2 b չիք և ամփոփեցաւ ի մարմին
3 a ի մարմնին
3 b բաւանդակեցաւ
3 χ ի մարմնի / bԲ ի մարմին
4 χabԱԲ ճշմարիտ իսկ / χ չիք և
5 Ա աստուածութեամբ
5 χ ի յերկինս էր և ի յերկրի
5 bԱ էր / b առ հաւր էր
6 χ չիք և ամենայն—կազմածոց (s. 7)
6 b չարժէին
7 ԱԲ կարգի կազմելոյ / a կազմածոյ / b կարգածոց կազմածոյն
8 b զի թէպէտ և վասն մեր էջ յապականութիւն, այլ / χ չիք թէպէտ
9 Ա ընութեան / ab չիք և (ինքն)
9 χԱԲ ինքն իսկ / a չիք թէ
9 b չիք և (ոչ) / χԱԲ փոխեցայ
10 abԱԲ կերպարանս առ / χdt էառ
10 χ այլ խառնեալ ընկղմեալ վերայցոյց զմարմինն / Ա ընդգմեալ / b ընկլեալ
11 dt յաստուածութեանն / b աստուածութեան իւրոյ

11 χ չիք և դարձեալ—յաւիտենից
12 ab և դարձեալ ասէ, դու նոյն ինքն ես և ամք քո ոչ անցանեն [b անցանէ] և դարձեալ ասէ սա է աստուած աստուած մեր յաւիտեան. եկեալ այսպիսի [b ասէ ես եմ աստուած աստուած յաւիտեան. եղեալ այսպիսի]
13 χԱԲ դու նոյն իսկ ես
13 χԱԲ այսպիսի / միւսները այնպիսի
14 χԱԲ և առ մեծն / միւսները չիք և
14 b մեծ բարբառ առ մեծն / b եթէ ես
15 χ չիք այսպէս ասասցես—առ ձեզ
15 b եթէ որ / b աստուածն
16 χ զոր յովհաննէս ի թղթին իւրում, որ էրն / a զոր յոհաննեան / ԱԲ յոհաննէս
16 b եթէ որ / ԱԲ չիք թէ
17 χb լուաքն / a և որում
17 χa ականատեսն / ԱԲ ականատես
17 a չիք իսկ
17 b հայեցաք / χ չիք ընդ որ հայեցաքն
18 b և կեանքն մեր
18 a յայտնեցաւ / χ չիք և կեանքն յայտնեցան
19 χ վկայեմք թե նա է աստուած / b է ճշմարիտ աստուած և

379 Որ առ զմարմին անըմբռնելին, և շօշափեցաւ և ըմբռնեցաւ մարմնովն. և զամենայն անցս մարմնոյն յանձն առեալ իւրովք կամօք, յանծանօթս եդեալ համբեր խոնարհութեամբ. և ոչ ուրուք բռնադատութեամբ, բայց իւրովք իշխանական և անձնիշխան կամօք կրեաց զայն, որպէս և ինքն ասէր. «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն իմ իմովք կամօք, զի դարձեալ միւսանգամ առից զնա»։

380 Եւ ինքն ծնաւ ի կուսէն և իւրովք կամօք կատարեաց զկամս առաքչին իւրոյ. ասէ. «Ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ», զի ցուցցէ զմիաւորական զանքակ զանբաժին ինքնութեանն միութիւն։ Կամօք Հօր եմուտ յարգանդ կուսին, և ոչ զարշեցաւ. վասն զի ինքն է սրբիչ ամենայնի։ Իւրովք կամօք պատեցաւ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր անասնոց. զի ինքն է տէր և արարիչ ամենայն մեծութեանց և բղխիչ ամենայն բարութեանց։

381 Հինաւուրցն վասն մեր մանկացաւ, և առ զկերպարանս մարմնոյ տկարութեանս մերոյ մարդկութեանս, զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութիւն իւր։ Սակայն թէպէտ և զգեցաւ մարմին, և էջ ի մեր նմանութիւն՝ այլ կայ ի փառս հայրենի բնութեանն Աստուածութեան իւրոյ, որպէս և էր իսկ, և է, և կայ յաւիտեան ընդ Հօր իւրում ի բարձունս յիւրում բնութեանն, հանդերձ մարմնովն զոր ի մէնջն զգեցաւ, փառաւորեալ ցանկորդ ի հոգեղէն և ի հրեղէն զւարթնոցն։

6 Յովհ. Ժ, 18. / 8 Յովհ. Զ, 38.

1 αadԱԲ զմարմին ըմբռնելի / b զմարմին մարդկութեան և
2 αa մարմնով
2 α ջնջ և զամենայն—առից զնա (տ. 6)
2 ԱԲ իւրով
3 adԱԲ համբեր հանդերձ խոնարհութեամբ / b լինել համբեր հանդերձ
3 Ա բռնադատութեամբն
4 adԱԲ իւրովք իշխանական և անձնիշխան / b իւրով իշխանութեամբ և անձնիշխան / t ջնջ իշխանական և
5 b ինքն իսկ
5 b եթէ իշխանութիւն
5 ԱԲ ջնջ իմ / aԱԲ իմով
7 ԱԲ իւրով
7 bt ի կուսէն և իւրովք կամօք կատարեաց
8 αabdԱԲ ջնջ ես
8 αabdԱԲ եկի կատարել զկամս / t եկի ի կամս
8 a ցուցէ
9 αbԱԲt անքակ անբաժին [b անբաժինն]
9 α անբաժին անքակ ինքնութիւն միաւորութեանն / bԱ ինքնութեան
10 α սուրբ կուսին
10 α էր արարիչ ամենայնի
11 ԱԲ կամաւ իւրով պատեցաւ
11 a ի խանձարուրս / αdԱԲ ջնջ և
12 Ա անասնոցն / α անբանից, փխ. անասնոց
12 adԱԲ ինքն իսկ է
12 a բխիչ / α տուիչ, փխ. բղխիչ Թէրևս ուղղելի բաշխիչ
14 α զկերպարանս տկարութեան մարմնոյ մարդկութեանս մերոյ, զի / abd տկարութեան մարդկութեան մերոյ [b ջնջ մերոյ], զի / ԱԲ ջնջ մարդկութեանս
15 a յանմահութեան / αt յանմահութիւնն
16 aԱԲ ջնջ և (զգեցաւ)
16 b զգեցեալ / b նմանութիւնս
17 αabdԱԲ կայ [a կա] ի փառս [b ի փառսն] հայրենի [b ի հայրենի] / t ջնջ փառս
17 αbԱԲ բնութեան
18 a և էրն
19 α յիւրում բնում բնութեանն / bԱ բնութեան
19 b որ / αԱԲ ի մէնջ
19 α փառաւորեալ ցանկ որդի ի հոգեղէն / Ա ցանգորդ
20 a և հրեղէն / bdԱԲ զւարթնոց

382 Նա եկն եղև մարդ, զի մարմնաւորքս տեսանել կարասցեն. բայց զԱստուած գոյն ոչ տեսեալ ուրուք, ոչ հրեշտակաց և ոչ հրեշտակապետաց, ոչ սրովբէից և ոչ քրովբէից և ոչ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զւարթնոց. բայց Որդին ծածկեալ մարմնով՝ կատարելամիտ իմաստնոց եցոյց և յայտնի արար, զի յագեսցին լուսոյն սքանչելութեամբ, թէ «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»։ Եւ եկեալ զխոստացեալսն կատարեաց ի սրբոյ կուսէն. և ծնունդն առաջին՝ ի Հօրէ յառաջ քան զանկէտ յաւիտեանս, մշտընջենական և յաւիտենական ծնունդ, ի մշտընջենական և յաւիտենական Հօրէն յառաջ քան զամենայն,

383 Այսչափ և եթ գիտել տկարութեան արարելոցս ի նմանէ, զի Նա և ճշմարիտ Հայր՝ մի են. ուստի ամենայն հայրութիւն անուանեալ կոչի երկնաւորաց և երկրաւորաց։ Մի միայն Տէր, երեքանձնական զօրութիւն. երեք անձինք, մի զօրութիւն, մի միութիւն գիտութեան, զօրութիւն մի՝ միաւորական փառօք, մի միայն լուսաւորութեամբ, մի միայն իսկութեամբ. զի ոչ ոք կարէ քննել, թէ որպէս կամ զիարդ եղև։

384 Հաւատացէք յերրորդութիւնն. ճշմարտեցէք ի միութիւնն

6 Յովհ. ԺԴ, 9.

1 αabd և եղև
1 adԱԲ մարմնաւորք զնայ [ԱԲ ջնջ զնայ] / αb մարմնաւորքս / t մարմնաւորօքս
1 a կարասցուք
1 b մարթասցեն, փխ. կարասցեն
2 α ջնջ բայց զԱստուած—յայտնի արար (տ. 5)
2 b գոյին իւրով ոչ ուրուք տեսեալ, ոչ / ad ոչ ուրեք [d ուրուք] տեսեալ
3 aԲ սերոբէից / Ա սրոբէից / b սերովբէից
3 aԲ քերոբէից / Ա քրոբէից / b քերովբէից
3 αt ջնջ և [ոչ բիւրաւոր]
3 b զւարթնոց երկնաւորաց
4 a զորդւին * ծածկեալ կատարեալ մարմնով կատարելապէս իմաստնոցն / b մարմնով ծածկեալ
5 bd իմաստնոցն
5 a յայգեսցին
5 abd ի լուսոյ սքանչելութեանն / α լուսով սքանչելութեանն / Ա սքանչելութեամբն
6 d ետես (յաճ.)
6 α ջնջ թէ որ—ետես զհայր իմ
6 ԱԲ զխոստացեալս / ad կատարեաց զխոստացեալսն
7 ad ջնջ և
7 d ծնունդ
7 α ջնջ և ծնունդն—կարիցեմք քննել (եր. 192, տ. 4)
7 ԱԲ և առաջին ծնունդն
7 abd ի հաւրէն
8 b զամենայն, փխ. զանկէտ
8 dԱԲ յաւիտեանսն
8 bԱԲ ծնունդ / adt ծնունդն
9 b ի հաւրէ
9 a քան զյաւիտեանս և քան զամենայն
10 d այսչափ և թէ
10 ad տկարութեանս
10 ԱԲ զի Նա ճշմարիտ և հայր ճշմարիտ մի են / ad մի է
12 b երկրաւորաց. երկրաւորացս մի միայն / ad մի միայն տէր։
13 ad զաւրութեանն / ԱԲ զօրութիւնք
13 ԱԲ մի զօրութիւն, մի էութիւն, գիտութիւն [Բ գիտութեան] զօրութեան [Բ զօրութիւն], մի միաւորական փառք, մի միայն / ad մի էութիւն գիտութեան, մի բնութիւն էութեանն, մի միաւորական փառք [d փառաւք] / b զաւրութիւն և միութեան գիտութեան զաւրութիւն
14 b փառքն
14 b ջնջ մի միայն լուսաւորութեամբ
15 d իսկութեան. զբանն ոչ ոք / b իսկութեամբն
15 b եթէ
15 abd ջնջ կամ
16 ad յերրորդութիւն / b յերրորդութիւնն սուրբ
16 adԱ ի միութիւն

անշշունջ լռութեամբ, լուռ հաւատովք: Բայց զանյայտ զանքննին հողապատեանսքս ի հողոյ զանգեալ զխորդ քննել կարիցեմք և կամ զխաւել զԲարձրելոյն. և սկզբնաւորքս զանսկիզբն զանհասն զխորդ կարիցեմք քննել:

385 Հաւատք ճշմարիտ այս են: Խոնարհեցաւ և խառնեաց զԱստուածութիւնն ընդ մարդկութեանս, և զանմահն ընդ մեռեալս. զի զամենայն մարդիկ անբաժ արասցէ յանմահութենէ Աստուածութեան իւրոյ. յորժամ մարմնովն առ Հօրն ընդ աջմէն եմուտ, և խառնեաց զմեզ յԱստուածութիւն իւր միածին Աստուածորդին հզօրակիցն Հօր. յորոյ ի ձեռն հաստատեաց զհիմունս երկրի, և պարզեաց զպարզուածս երկնից: Վասն որոյ մարգարէն ասէ. «Յայտնեաց Տէր զաջ իւր և զբազուկ իւր ամենայն հեթանոսաց, և տեսին ամենայն ծագք երկրի զփրկութիւն Աստուծոյ մերոյ»:

386 Այն Հօր ինքն խօսք է և բազուկն՝ միածինն Քրիստոս. և նովաւ լուսաւորեցան ամենայն եղեալքս. որ «ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. որ ամենայն ինչ նովաւ եղև», և նովաւ հաստատեցան ամենայն ինչ՝ որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի.

13 Սաղմ. ՂԷ, 1—3. / 16. Յովհ. Ա, 1—2.

1 d *անշրջունջ / Բ անշրշուչ
1 a լռութիւն
1 ad անյայտ անքնին [a անքննին] ոյ [d ո] / ԱԲ բայց զանյայտել զանքննին ո̃ [Բ.ում ուղղուած որ] հողապետեանս / b զանյայտն և զանքննին հողապատեանքս / adt հողապատեանս
2 ad զանգեալս / Բ զանկեալ
2 ad կարասցուք [d կարիցեմք] և կամ զխաւել / b և կամ զխաւել
2 t չիք կամ
2 ԱԲ և զխաւել զկամս բարձրելոյն. և սկզբնաւորք զանսկզբանէն
3 b սկզբնաւորք զանսկզբնէն և մահկանացուս զխորդ կարասցէ քննել զանհասանելի տէրն. հաւատք / ad զանսկզբնէն և [d չիք և] զանհասն զխորդ ոք կարասցէ / ԱԲ զխորդ ոք կարիցէ
5 α այս է
5 adԱ զաստուածութիւն
6 a ընդ մարդկութիւն / d ընդ մարդկանութիւն / bԱԲ ընդ մարդկութիւնս [Ա ուղղուած ընդ մարդկութեանս]
6 a ընդ մեռելոյն / d ընդ մեռոտն
6 bԱԲ զի զամենայն [Ա ուղղուած զամենեսեան] անբաժ
7 ad մարդկութիւնս, α մարդկութիւն, փխ. մարդիկ
7 bԱԲ չիք մարդիկ
7 αabdԱԲ յանմահութենէ / t յանմահութեան
7 αb աստուածութեանն
8 b մարմնով
8 abd առ հաւր ընդ յաջմէն [bd աջմէն] αԱԲ մարմնովն [ԱԲ մարմնով] ընդ աջմէ հաւր եմուտ
9 αbԲt յաստուածութիւնն
9 α միածին աստուած հզաւրակիցն հաւր, յորոյ ձեռն / ad միածինն
9 ԱԲ արարչակիցն, փխ. հզօրակիցն / b աստուածորդին հաւր էակիցն. որ ի ձեռն իւր
9 adԱԲt չիք հօր
10 b զպարզուած
11 ԱԲ և մարգարէն
11 a ասաց
11 Բ աստուած, փխ. տէր
12 bԱԲ չիք իւր
12 α չիք և տեսին—աստուծոյ մերոյ
14 αabdԱԲ հաւր ինքնին է [α ինքն է, ԱԲ ինքն խօսք է, b ինքնին] և բազուկ / t չիք ինքն խօսք է
15 α եղեալքս / t եղեալքն / abdԱԲ եղեալք
16 abd ի սկզբանէն
16 a և, փխ. որ / b չիք որ
17 αab հաստատեցաւ

հարկ էր զի նովաւ սրբեսցին՝ որով եղենն և հաստատեցան, և նովաւ լուսաւորեսցին. և կամեցեալ Աստուծոյ, զի կեցցեն արարածք, և մի կորիցեն:

387 ԽԱ. Արդ՝ առաքեաց Աստուած զՀոգին սուրբ ի կոյսն Մարիամ, և առ Աստուածորդին մարմին ի կուսէն. որով կորոյս զչարն՝ զոլին մարմնովն պարտաւորեաց զմեղսն աստուածախառն մարմնովն. ի բարձրախառն խոնարհութենէն՝ զանեղելոյթ խառն տեսմանն: Անեղաբանումն հրեշտակացն առ հովիւսն՝ զաստուածեղէն փառացն գուշակէր. մսուրն և խանձարուրքն՝ զխոնարհաձիգ մարմնոյն զաղքատութիւնն ի մէջ բերէին. առաջնորդ աստեղըն, մոգուցն պատարագօք՝ յայտնի ամենատեսանն տէրութիւն. երկրաւորօքս զխոստացուք զմարմինն, և երկնաւորօքն ծանիցուք զԱստուածութիւնն:

388 Արդ՝ տես զինչ պատմէ մեզ Միքիայն շնորհ հոգւոյն մարգարէութեան, թէ «Եւ դու, Բեթղեհէմ, ասէ, ոչ ինչ կրսեր վիճակաց հասեր. ի քէն ծագեսցէ ինձ պետ և իշխան տանն Իսրայելի, և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց աշխարհի»: «Ի սկզբանէ»՝ զԱստուածութիւնն ցուցանէ, «Բեթղեհէմ»՝ զմարմինն պատմէ: Հրեշտակապետն ասէ. «Ծնցի և

16 Միք. Ե, 2. Մատթ. Բ, 6.

1 a նովիմբ / αbdԱԲ նովին (սրբեսցին)
1 α որով եղենն որով հաստատեցանն / b որ եղեն և որ հաստատեցան, և
1 ad հաստատեցան, նովաւ և լուսաւորեցան [d լուսաւորեսցին] / α չիք և նովաւ լուսաւորեսցին
2 b չիք և (կամեցեալ)
2 a չիք Աստուծոյ
5 b չիք և (առ) / bt էառ
5 αadԱԲ զչարն / t չարն
5 b որպէս կորոյս զչարն
6 d նովին
6 α չիք զոլին — աստուածախառն մարմնովն
6 abd զմեղս
7 αabdԱԲ զբարձրախառն
7 α խոնարհութիւնն
7 ԱԲ խառնն / α տեսման
7 αabdԱԲ չիք անեղաբանումն հրեշտակացն
8 b աստուածեղէն
8 α փառացն որով գուշակէր
9 aԱԲ խանձարուրն
9 α զխոնարհաձիգ / d զխոնարհաձիգս մարմնովն
9 αad աղքատութիւն / bԱ զաղքատութիւն
10 b ի մէջ եբեր
10 α ի մէջ բերեալ առաջնորդ զաստղն / a * առաջնորդթեամբ / ad աստեղըն / bԱԲt աստեղն
10 α յայտնեալ / dԱԲ յայտնի է
11 αdԱ ամենատեսանն
11 Բ տէրութիւնն
11 α երկրաւորքս
11 b զգալութիւն, փխ. զմարմինն
12 Ա զաստուածութիւն
12 a զաստուածութիւնն որպէս և և
13 ad չիք արդ
13 α միքեայն / a միքեեան / b միքիան / d միքեան
13 Ա շնորհ / Բ շնորհօք (urpagrուած) / αad շնորհք / t շնորհն
13 b շնորք մարգարէականք հոգւոյն, եթէ դու
13 Ա հոգւոյ
14 a բեգղեեմ / α բեթղեէմ / d բեթ-ղէհեմ / ԱԲ բեթղահէմ / t բեգղէհէմ
14 α չիք ասէ
14 aԱԲ կրսեր / միւսները կրսէր
15 b և իշխանն եղի (պաs.)
15 d տան / ԱԲ տանց
16 a *իշսկբանէ
16 αb չիք աւուրց
16 αabdԱԲ սկիզբն զաստուածութիւնն [Ա զաստուածութիւն] ցուցանէ, բեղղեեմ [α ի բեթղեէմ, b ի բեգղէեմ, d բեղղահէմ, ԱԲ ի բեթղէէմ] / t ի բեգղէհէմ. չիք ցուցանէ
17 αԱԲ ծնցի որդի

կոչեսցեն զանուն նորա Յիսուս»: և սաղմոսարանն երգեաց «յառաջ քան զարև զանուն նորա»: Մին զմարմնածին ծնունդն պատմէ, և միւսն զԱստուածութիւնն ցուցանէ՝ զյառաջ քան զարուսեակ ի Հօրէ ծնեալ:

389 Մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդ կենաց ճանապարհի առ Աստուած, և ի սուրբ գիրս վարդապետութեան հաւատովք: Եւ մի խոտորիք ի կարգաց իմաստութեան, մի յաջ և մի յահեակ. զի ոչ եթէ այնպիսիք իցեն սերմանիքն, ամուլք և ժանգառք, ապազունք և ոմնեալք, բոյսք զոր սերմանեմք յանդաստանս սրտից լսելեաց, այլ յաստուածեղէն գրոց, ի հոգեպատում մատենից. և քան զայս աւելի թէ ոք սերմանեսցէ զայնպիսի սերմանիս ի լսելիս լսողաց՝ այնպիսիքն նզովեալք են. թէ և հրեշտակ իցէ յերկնից՝ իբրև զօձ նզովեալ հողակեր, որ սուտ և պատիր բանիւք զպատուիրան Արարչին փոխել կամեցաւ:

390 Բայց մեք ոչ այնպիսի պատրանս ձեզ մատուցանեմք, և զայս վկայեմք առաջի Աստուծոյ. զի նա միայն գիտէ զսրտից խորհուրդս, և ամենայն ծածկեալք նմա յայտնի են. զի յամենայն ժամ առաջի նորա եմք: Եւ այժմ առաջի նորա խօսիմք զնորա պատգամն, զքաջարոյսն և զատոքսն և զպտղաբերսն և զարդիւնատուսն և զշայեկանսն և զվայ-

1 Մատթ. Ա, 21. Ղուկ. Ա, 32. / 2 Սաղմ. ՀԱ, 17.

1 t կոչեսցի անուն նորա քրիստոս / a կոչեն
1 adԱԲ երգէ / b երգէր թէ յառաջ
2 α զարև է անուն / b էր անուն
2 αabdԱԲ չիք մին
3 Ա զաստուածութիւն
3 ԱԲ յառաջ / αab զի յառաջ
3 ad զարուսեակ
3 α քան զարև է անուն նորա ծնեալ ի հաւրէ. մեք
4 d հաւատ
5 α կենացն ճանապարհի որ առ աստուած / b ճանապարհին որ առ աստուած և ընկալարուք զսուրբ գիրս
5 α չիք և ի սուրբ—յերկնաւոր ուրախութեանն (էջ 195, տ. 3)
6 a խոտրիք
6 b կարգաւք անմտութեամբ մի յաջ
7 ԱԲ այսպիսիք
7 b սերմանիք
8 b չիք և (ժանգառք)
8 Բ ժանկառք
8 ad ապազունն և ոմնեալ / b և հոմնեալ / ԱԲc սիննալք, փխ. ոմնեալք
9 ԱԲ սրտի
9 b սրտին լսելեաց. այլ յաստուածեղէն գրոց ի հոգեպատում մատենից, և քան զայս աւելի թէ ոք սերմանեսցէ զայնպիսի
9 adԱԲt փխ. այլ յաստուածեղէն—թէ ոք սերմանեսցէ՛ի ունին զի որ և [a չիք և] սերմանեսցէ [ԱԲ զի և որ սերմանէ] / d սերմանեսցէ ոք զայսպիսի / ԱԲ զայսպիսի
11 b լսողացն այնպիսիսն նզովեալք են, եթե և հրեշտակ յերկնից իցէ, իբրև / t նզովեալ / d լսաւղաց
11 aԱԲ յերկնից իցէ / d հրշտակ երկնից է
12 ԱԲ իբրու / d զաւձն
12 b զպատուիրանն
14 ԱԲ պատուիրանս, փխ. պատրանս
15 Ա զսրտի / b զսրտին / Բ զխորհուրդս սրտի / a խորհուրդ
16 ԱԲ յայտնի են նմա
17 ad կամք, փխ. եմք
17 ԱԲ առաջի նորա զնորա պատգամն խօսիմք / b խաւսիմք զնորա պատգամ. խաւսիմք զքաջարոյսն / ad պատգամս
17 a զքաջարոյսնն / bd զքաջարոյսն / ԱԲt զքաջարոյս
18 dԱԲ զատոքս / b զատոքն
18 ԱԲ զպտղաբերս
18 ԱԲ զարդիւնատուս / t զարդիւնատունդն / b չիք զարդիւնատուսն
18 a զշահեկանսն / ԱԲ զշայեկանս [Ա ուղղուած զշահեկանս]
18 ԱԲ զվայելէլիս / a զվաելուչսն / b զվայելուչսն / d զվաելչելիսն

ելելիսն և զշահեմարանալիցսն. որ կարող են պարարել զձեզ, սա մարմնաւոր պտղովն, և անդ յարքայութեանն զձեզ վայելեցուցանել յանանց և յերկնաւոր ուրախութեանն: Նմա փառք ամենատեառն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ, եկեր իբրև զմեզ և արբ. տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բևեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, յարեաւ, վերացաւ և ել նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ Աստուծոյ, և Հայր կենդանացոյց զամենեսեան որ ի նմին հաւատացին:

391 ԽԲ. Բայց մեզ դեռ կայ պատմել ձեզ՝ զծնունդ Աստուածորդւոյն որ ի կուսէն. թէ զիարդ եղև, մի բառ միոջէ պատմեսցուք: Զի ոչ եթէ յորմէ հետէ ծնունդն ի կուսէն իցէ՝ յայնմ հետէ է սկիզբն անսկզբանն Բանին գոյացութեան. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ ի Հօրէ, իսկ արդ վասն մեր էջ և մարմնով ծնաւ ի կուսէն. այլ այնր ծննդոյ Հօր որ միայն ծնաւ՝ նա միայն գիտէ: Իսկ երկրորդ ծնունդն շնորհիւ իւրով ի մէջ մարդկան. վասն զի կեցուսցէ զմարդիկ, և օրհնեսցէ յառաջին անիծից անտի զերկիր և իւրովք օրհնութիւնաբեր զարչապարօքն եկեալ նորոգեսցէ. զի եսես կորուսեալ զմարդիկ՝ ժողովեաց զցրուեալսն, և եգիտ զկորուսեալսն:

392 Եւ յղացեալ այնուհետև ի Հոգւոյն սրբոյ շնորհագիւտ կուսին

1 bԱԲ զշահեմարանալիցս
1 b որ սաստ կարողն է պարարել զձեզ բստ մարմնաւոր պտղովս / adԱԲ պտղով
2 d արքայութեան / Ա յարքայութեան
2 b վայելեցուցանէ
3 d յանանցն / ad երկնաւոր
3 b յուրախութիւնն / ԱԲ ուրախութիւնն
3 α ամենատեառն
4 b կենաց մերոց
5 α չիք տանջեցաւ, չարչարեցաւ—մի բառ միոջէ պատմեսցուք (տ. 10)
5 b և խաչեցաւ և / ԱԲ սպանանաւ
6 abdԱԲ կենդանացաւ, յարեաւ [b և յարեաւ] և [ԱԲ չիք և] վերացաւ / t չիք յարեաւ
7 bd ծնաւղին
7 b աստուծոյ իւրոյ / Բ չիք աստուծոյ
7 abd և հայր կենդանացոյց զամենայն [b զամենեսին] որ ի նա [d ի նմին] հաւատան [b հաւատացին] / ԱԲt աստուծոյ և հօր, և կենդանացոյց / ԱԲ որ հաւատացին ի նա
10 bdԱԲ չիք որ
10 b եղև, պատմեսցուք մի բառ միոջէ կարգաւ. զի
10 ad կարգեսցուք, փխ. պատմեսցուք
11 t ծնունդ
11 d չիք ծնունդն—յայնմհետէ է
11 b յայնմհետէ առ զսկիզբն գոյութեան
11 ԱԲ միայն ունին է
11 α և սկիզբն
12 αadԱԲ անսկզբնականին [d անսկիզբնականին] գոյութեան
12 ad զամենայն ի հաւրէ ծնաւ [d ծնեալ]. իսկ
12 αb չիք յաւիտեանս
14 α միայն ունի այլ
14 b այնր / միւսները այն
14 α ծննդոյն
14 ad հաւրն / bԱԲ հայրն
14 bԱԲ որ զնա
15 αad ծնունդս / αabd շնորհաւ
15 α աւրհնեսցէ, փխ. կեցուսցէ
16 α փրկեսցէ, փխ. օրհնեսցէ
16 αa անիծիցն / α չիք անտի
16 α և իւրով / միւսները չիք և
17 α զարչապարաւն / αabd չիք եկեալ
18 d զցրուեալս, փխ. զցրուեալսն
18 ad զկորուսեալս / α վերջանում է զկորուսեալսն բառով: Սկսւում է ց, թղ. 54բ—56ա. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի:—Եւ յղացեալ...»
19 ց շնորհագիւտ կուսին ի հոգւոյն սրբոյ յանարատ յանապական յարգանդէն / abdԱԲ կուսին յանարատից անապական [d յանարատիցապականն, b յանարատիցս յանապականն]

յանարանց յանապական արգանդին զորդին Աստուծոյ՝ անհասական պայմանաւ։ Եւ ըստ օրինին ծննդականաց ծնաւ զանդրանիկն ի քաղաքի Դաւթի ի Բեթղեհէմ, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Դու, Բեթղեհէմ տունդ Եփրաթայ, սակաւաւորդ,* իցես լինել ի հազարաւորսն Յուդայ. ի քէն ելցէ ինձ պետ և իշխան Իսրայէլի. և ելք նորա ի սկզբանէ աւուրց յաւիտենից աշխարհի»։

393 Տեսանե՞ս զելսն յառաջընծայս։ Տեսանե՞ս և զաւետիս հրեշտակացն յօթևանս հովուացն, թէ «Ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ տէր ի քաղաքի Դաւթի»։ Տեսանե՞ս, որոյ ելքն ի սկզբանէ աշխարհի՝ «այսօր ծնաւ» ասէին. պատմեն զծնելոյն՝ առ ի նշանակելոյ զմարգարէականն, թէ «Ո՛ պատմէ ի մէջ մարդկան զծնեալ իւր»։ Եւ տուեալ նշան զծնելոյն, թէ «Գտանիցէք մանուկ պատեալ ի խանձարուրս և եդեալ ի մսուր». այն իսկ էր յաւիտենական խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուծոյ, որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն։

394 Զորոյ անդէն իսկ զաստուածական փառացն զերգս առեալ երկնաւոր զօրուն՝ հովուացն ուսուցանէին. զի մի ի մարոյն և ի պատանացն արհամարհեալ հովուացն կարծիցի։ Եւ փութացեալ այնուհետև հովուացն՝ հասեալ գտանէին զմանուկն ըստ նշանակելոյ հրեշտակին, որ ոչ միայն մօտաւորացն, այլ և բացականացն աւետեաց աստղանշան ծանօթ գտեալ։ Անդ էր այնուհետև քննելի հոգեպատում մատեանն

6 Միք. Ե, 2. / 9 Ղուկ. Բ, 11. / 11 Ամոս, Դ, 13. / 13 Ղուկ. Բ, 12.

1 t չիք յանարանց
1 b յարգանդին
2 b ըստ աւրինի ծննդական կանանց ծնեալ / adԱԲg ըստ աւրինակի ծնընդականաց [ad ծնընդականացն] ծընեալ
2 d ի քաղաքին
2 b ի քաղաքէն զաւթի բեղղէէմ առ ի կատարել
3 a ի բեղղեեմ (յաճ.) / ԱԲ ի բեթղահէմ / t ի բեղղէհէմ
3 bdԱԲ թէ և դու բեթղեեմ [d բեղղահեմ, ԱԲ բեթլահէմ] / t բեղղէհէմ
4 abg տունդ / dԱԲt տուն
4 a եփրատա / d եփրաթայ
4 b սակաւաւորդ / g սակաւոր / adԱԲt սակաւաւոր
4 ad ի հազարաւորսն / միւսներն ի հազարաւորս
5 b չիք ինձ
6 g աւուրցն
6 adg չիք աշխարհի
7 b տես և զաւետիս
7 ad չիք և
8 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
8 d որ է ծնեալ
9 bd չիք զաւթի / ԱԲ որ
9 abdԱԲg ելքն / t ելք
9 g չիք աշխարհի
10 b ասեն
10 d զմարգարէական
11 g ո՞վ պատմեսցէ
13 g յաւիտենից
13 b առ ի յաստուծոյ / g առ աստուծոյ
15 ad որոց / g զորոյ և
15 abdԱԲg անդէն իսկ / t չիք իսկ
16 ad և պատանացն [d ի պատանացն] արհամարհելի հովուացն լինիցի. b / g և պատատանացն
17 bg հովուացն կարծիցի / ԱԲ կարծիցի հովուացն / t չիք հովուացն
18 ԱԲ գտանեն / a մանուկ
19 g մաւտաւորաց / b մաւտականացն
19 ԱԲ բացական / g բացականաց / բացաականացն
19 d երեելեաց, փխ. աւետեաց
19 a չիք աստղանշան / bԱԲg աստղանշան ծանուցթ գտեալ / dt չիք ծանօթ
20 g անդէն այնուհետև քննեալ ի հոգեպատումն մատեանք / b և քննել ի հոգէպատում մատեանս մարգարէականս եթէ / ԱԲ քննել ի հոգէպատում մատեանն մարգարէականս

մարգարէականք, թէ «Մանուկ ծնաւ մեր, և որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր է ի վերայ ուսոց իւրոց. և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, սքանչելի խորհրդակից, Աստուած հզօր, իշխան հայր հանդերձելոյ աշխարհին»։

395 Տեսանե՞ս, զի և որդի և իշխան և հրեշտակ և խորհրդակից և Աստուած հզօր և հայր հանդերձելոյ աշխարհին զայսօրածին մանուկն նշանակէ։ Քանզի և է իսկ որդի. վասն զի զօրութիւն Աստուծոյ է, խորհրդակից և Աստուած հզօր, որով և յաւիտեանքն հաստատեցան։ Եւ մանուկ՝ զի այսօր ի սուրբ կուսէն ծնաւ ի Բեթղեհէմ. որ և յառաջագոյն իսկ ասէ, թէ «Տէր ասաց ցիս, որդի իմ ես դու, և ես այսօր ծնայ զքեզ». և հայր հանդերձելոյ աշխարհին՝ զի զհնացեալ և զմահակուլ աշխարհս ըստ առաջին հողածին մարդոյն՝ երկրորդ մարդն կուսածին եկեալ յերկնից նորոգիցէ։ Եւ իշխան՝ քանզի «գաւազան բղխեալ յարմատոյն Յեսսեայ, ասէ Եսայի, և ծաղիկ ի շառաւեղաց անտի»՝ զծնունդ զատերն Դաւթի. ապա և յաթոռն Դաւթի նստցի, և զարքայութիւն նորա յաջողեսցէ։

396 ԽԳ. Որով եկեալ հասին աւուրքն, զոր մարգարէն յառաջագոյն սահմանեաց. «Ահա աւուրք գան, ասէ Տէր, հաստատեցից զբանս իմ բարի՝ զոր խօսեցայ ի վերայ տանն Իսրայէլի և ի վերայ տանն Յուդայ։ Յաւուրսն յայնոսիկ և ի ժամանակին յայնմիկ ծագեցից Դաւթի ծագումն արդարութեան, որ առնիցէ իրաւունս և արդարութիւն յերկրի»։ Վասն որոյ և անդէն ասէ. «Դա՛րձ, Յակոբ, և բուռն հար զնմանէ, ընդ ծագումն առաջին լուսոյ նորա. մի տար այլում զփառս քո, և մի զօգուտ քո ազգի օտարոտւոյ»։

1 Ես. Թ, 6. / 10 Սաղմ. Բ, 7. / 14 Ես. ԺԱ, 1. / 22 Երեմ. ԼԳ, 14—15. / 24 Բար. Դ, 2—3.

1 adg ծնաւ մեզ որդի [a որդւի]
1 b չիք և / g չիք որդի
2 b իւր է / ԱԲt չիք իւր / adg չիք է
3 g խորհրդոյ, փխ. խորհդակից
4 b չիք իշխան / b աշխարհիս
5 bdg զի որդի
6 b աշխարհիս
7 ad չիք և / abdg է իսկ / ԱԲt էր իսկ
7 b քանզի, փխ. վասն զի
8 abdԱԲg և խորհրդակից
8 b յաւիտեանք
9 abdԱԲg այսաւր ի սուրբ կուսէն [Ա ի կուսէն] ի բեղղեեմ [d ի բեթղահէմ, b և ի բեղղէէմ, ԱԲ ի բեթղեհէմ] ծնաւ, [bԱԲ ծնեալ] որ և [ԱԲ որով և] / t չիք ի սուրբ կուսէն. չիք և
10 g ասէ, թէ / bdԱԲt է, a եր, փխ. ասէ
10 b չիք թէ / a և, փխ. թէ
10 d չիք և
11 b չիք զի
11 a զմահացու, փխ. զմահակուլ
12 g աշխարհն
12 b երկրորդն կուսածին յերկնից եկեալ
13 t նորոգեսցէ / a բխեալ
14 a յեսեայ
14 Ա ի շառօեղէ / Բ ի շառաւիղէ
14 d զծնունդն
15 b զատեր զաւթի / ad զաւթի [d զաւթայ] ասէ / ԱԲ ծնունդ զատեր զաւթի [Ա զօթի] / g որ զծնունդ զատեր զաւթայ նշանակէ / t զաւթայ
15 g չիք ապա և / a զարքաութիւնն
16 g աջողեսցէ
18 abdԱԲg զբանն [b զբան, g զբանս] իմ բարի [a բարի] / t զբանս իմ ի բարիս
19 a խաւսեցաւ
20 d յաւուրս
21 d և, փխ. որ
22 ad չիք վասն որոյ
22 g չիք անդէն
22 b ասէր / g յակովբ
23 adg առաջի
24 b զաւգուտս / a աւտարի

397 Իսկ այլ մարգարէ յայտնագոյն իսկ վճիռ տայ, թէ «Յաւուր յայնմիկ կանգնեցից զխորանն Դաւթի, զանկեալն կանգնեցից, և զկործանեալս նորա և զառակեալս նորա վերստին կանգնեցից, և շինեցից զնա ըստ աւուրցն յաւիտենից. որպէս զի խնդրեսցեն զիս մնացորդք մարդկան և ամենայն հեթանոսք, յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ, ասէ Տէր»: Որ ասէ զայս՝ յայտնի է ի սկզբանէ յաւիտենից, քանզի յառաջագոյն խոստացեալ Դաւթի՝ ասէ, թէ «Ի պտղոյ յորովայնէ քումմէ նստուցից յաթոռ քո՝ բարձրացուցեալ քան զամենայն թագաւորս երկրի, հաստատեալ զաթոռ նորա ըստ աւուրցն երկնից, իբրև զարեգակն առաջի իմ, իբրև զլուսին, զի հաստատեալ է յօդս»:

398 Նա եկեալ, «Որոյ իւրն է թագաւորութիւն, և նա է յոյս հեթանոսաց», որպէս և պատմեացն Մովսէս, և յարուցեալ թագաւոր համաշխարհական, զամենայն ազգս հնազանդելով, և զթագաւորութիւն իւր ազգի այլում ոչ փոխեալ, ըստ ասացելոյն Դանիելի: Նա և Դաւիթ իսկ, որոյ որդի անուանեցաւ Քրիստոս, բղխեալ ի սրտէ հոգեպատում բարբառով մարգարէին, զհանգամանս թագաւորին յայտ արարեալ. Նախ՝ թէ «Գեղեցիկ է քան զամենայն որդիս մարդկան, և շնորհս սփռէ ի

6 Ամոս. Թ, 11—12. / 10 Սաղմ. ՁԸ, 28, 30, 37, 38. ՃԼԱ, 11. / 12 Ծննդ. ԽԹ, 10. / 14 Հմմտ. Դան. Բ, 44.

1 adԱԲg չիք իսկ
1 b այլո
1 ad մարգարէն
1 b չիք յայտնագոյն իսկ
1 d զճիռ / b եթէ
1 a յաւուրն
2 g զանկեալն և զկործանեալն վերստին կանգնեցից և շինեցից զնա ըստ / ad և կանգնեցից զկործանեալն [d զկործանեալս] / ԱԲ զանկեալն [Ա զանգեալն] և զկործանեալն և զյառակեալս / t շինեցից և կանգնեցից զնա
2 b չիք կանգնեցից
2 b զկործանեալ
3 a զյառակեալս / b զյառակեալ
3 abd վերստին կանգնեցից [d կանգնեցից] և շինեցից զնա
5 abdԱԲg ազգք, փխ. հեթանոսք
5 bdԱԲg յորոյ
6 a տէր ամենակալ, որ
6 ԱԲg յայտնի է [g չիք է] ի յաւիտենից
6 abd չիք ի սկզբանէ
7 adg դաւթայ
7 adԱԲ չիք թէ
7 g որովայնէ / b որովայնի
7 b չիք քումմէ
8 aԱԲ բարձրացուցանել
9 bԱԲ հաստատել
9 a աւուրց կենացն երկնից / dg աւուրց
10 ad և [a չիք և] որպէս լուսին հաստատեալ յաւէս / ԱԲ իմ, որպէս լուսին
10 g և իբրև
10 b լուսին / b չիք է
11 ad որոյ իւրն և [d է], և և [d է] յոյս / b իւր էր և է յոյս հեթանոսաց / g իւր է թագաւորութիւնն և է
12 adg չիք և (պատմեացն)
12 ԱԲ և պատմեաց
12 g թագաւորն
13 abd թագաւորութիւն / g թագաւորութիւնն / ԱԲ զթագաւորութիւն նորա այլում ազգի ոչ / b այլում ազգի
14 g ասացի, փխ. փոխեալ
14 b դանիելի, որ վասն դաւթին / adԱԲg որ և [փխ. նաև] վասն դաւթի [g դաւթայ]
15 b որդին իսկ / adԱԲg որդին [a որդւին]
15 a բխեալ (յաճ.)
15 g հոգեպատում մարգարէին բարբառելով զհանգամանս / b հոգէպատումն / aԱԲ բարբառոյ
16 b թագաւորէն
16 g յայտ արար
17 abd եթէ / b շնորք

շրթանց իւրոց». և գեղեցիկ ոչ զկերպարանացն, այլ զանզուգական փառացն ասէ: Եւ դարձեալ՝ թէ «Ա՛ծ զսուր քո ընդ մէջ քո, հզօր, զի վայելէ ճշմարտութեան քում»: Ապա յետ այնորիկ միանգամայն իսկ վճիռ տայ, թէ «Աթոռ քո, Աստուած, յաւիտեանս յաւիտենից, գաւազան ուղղութեան՝ գաւազան արքայութեան քոյ». և նշանակէ, թէ օծեալն է այն, զոր և ինքն իսկ մարգարէն զմուռս օծելոյն երգէր ասելովն, թէ «Վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած Աստուած քո իւղով ուրախութեան առաւել քան զընկերս քո»:

399 Տեսանե՞ս, զի յառաջագոյն ծանուցեալ տեսող մարգարէին հոգւովն սրբով, թէ միածին Որդին Աստուծոյ աթոռակից Հօր սիրելին՝ եղև որդի Դաւթի, և բարձրացուցանել զաթոռ նորա յաւիտենական: Որպէս և ասէն. «Յառաջագոյն տեսանէի զՏէր առաջի իմ յամենայն ժամ, և ընդ աջմէ իմմէ». զոր և գիտէ, զի երդմամբ երդուաւ նմա Աստուած՝ ի պտղոյ յորովայնէ նորա նստուցանել յաթոռ նորա. որում և օրինականքն իսկ վկայէին, թէ «Յազգէ Դաւթի և ի Բեթղահէմ գեղջէ գայ Քրիստոս»:

1 Սաղմ. ԽԴ, 3. / 3 Սաղմ. ԽԴ, 4. / 5 Սաղմ. ԽԴ, 7. / 8 Սաղմ. ԽԴ, 8. / 13 Սաղմ. ԺԵ, 8. / 16 Յովհ. Է, 42.

1 b քոց, g նորա, փխ. իւրոց
1 ad չիք և
1 ad զկերպարանաց
1 g ասէ, այլ
1 d այլ սայ զզուգական / b զզուգական
2 g չիք ասէ / b եթէ
2 ԱԲ չիք քո (ընդ)
2 g չիք քո (հզօր)
3 a վաել և / g քո
3 bԱԲ այսորիկ
3 adԱԲ զմիանգամայն իսկ [d չիք իսկ] զվճիռն [d վիճիռն, Ա զվիճիռ, Բ զվճիռ] տայ / b չիք միանգամայն / t չիք իսկ
4 b եթէ
6 adԱԲg այն զոր և [a այն զի և] ինքն և մարգարէքն / b զոր ինքն և մարգարէքն
6 g զմուռ / abdԱԲg երգէին
6 b ասելով եթէ ; ԱԲ չիք թէ
7 Ա եւղով / d իւղիով / b չիք իւղով ուրախութեան
8 Ա զընգերս (յաճ.)
9 ac չիք տեսանես զի յառաջագոյն—և անդ (էջ. 200, տ. 1)
ac-ում պակաս այս հատուածը d-ն ունի, ուստի եւ d-ն չի կարող ac-ից ընդօրինակուած լինել: Այստեղ սկ-սւում է g, թղ. 79ա, նոր հատուած. «Ութերորդ աւուրն ասացեալ՝ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ի թլփատութիւնն տեառն:—Տեսանես յառաջագոյն...»
9 bdgg^{2} չիք զի
9 dԱԲ տեսանող
9 g մարգարէից
10 d հոգով (յաճ.) / b եթէ
10 dgg^{2} աթոռակիցն
10 bdgg^{2} հաւր իւրոյ սիրելին
11 ԱԲ դաւթի [Ա զօթի] առ ի բարձրացուցանել / d և բարձրացուցեալ
11 dԱԲ յաւիտեան
12 dg ասէն իսկ, թէ յառաջագոյն / ԱԲ ասէ իսկ / g^{2} որպէս ասէն թէ / b որպէս և գրեալ է եթէ յառաջագոյն
12 bdԱԲgg^{2} զտէր / at զտէրն
12 d չիք յամենայն ժամ
13 b ժամ, զի էր ընդ աջմէ իմմէ զի մի սասանեցայց. զոր և մարգարէն գիտէր, զի երդմամբ / d իմէ. գիտէր մարգարէն հոգովն էթէ երդմամբ / ԱԲ զոր մարգարէն և եթ գիտէր զի / g և մարգարէ էր և գիտէր թէ / g^{2} գիտէր թէ երդմամբ
14 bԱԲ յորովայնէ / adt որովայնէ
15 d *ուրինակնքն / bgg^{2} ուրինակքն
15 g^{2} վկայեն / b եթէ
15 d դաւթի ի բէդղէհ / ԱԲ դաւթի և ի բեթլահէմ / b դաւթի և ի բեդղէէմ / gg^{2} ի բեդղեեմ գեղջէ գալոց է [g^{2} գայ] / agt դաւթայ / Ա գեւղջէ
16 g քրիստոս

400 Եւ անդ նա ոչ միայն յառաջագոյն գուշակելոյն, այլ և առ ժամայն նշանաւ՝ մոգուցն եկելոց թագաւոր ճանաչէր. որք և ասէին. «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից». և տեղեկացեալ ի դպրացն՝ հասանէին ուր էր մանուկն. որում և երկրպագեալ և պատարագս մատուցեալ, և միանգամայն տիրագէտ և հրեշտակածանօթ եղեալ դարձան։

401 ԽԴ. «Եւ իբրև լցան աւուրք ութ թլփատել զնա՝ և կոչեցաւ անուն նորա Յիսուս, որ կոչեցեալ էր ի հրեշտակէն, մինչ չև յղացեալ էր զնա յորովայնի»։ Զոր և ասէ մարգարէն, թէ «Մինչ չև ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ, և մինչ չև ելեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ». և այս ի Տէրն իսկ թարգմանի, թէ «Զոր հայր սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ»։ Իսկ այլ մարգարէ, թէ «Յարգանդէ կարդաց զիս Տէր, և յորովայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ»։

402 Եւ արդ՝ դու տես զճշմարիտ կերպարանս բերեալ ի սուրբ կուսէն, և ոչ առ աչօք ինչ տեսիլ։ Զի սկիզբն առնու անսկզբնականն, և աւուրբք համարեալ՝ ութօրեայ թլփատի յառաջ քան զարուսեակ որդին, աւետեօք խոստացեալ զաւակն Աբրահամու. որով օրհնին ամենայն ազգք երկրի. որպէս և Քրիստոսի Յիսուսի թլփատելն առ

3 Մատթ. Բ, 2. / 8 Ղուկ. Բ, 21. / 10 Երեմ. Ա, 5. / 15 Յովհ. Ժ, 36. / 12 Ես. ԽԹ, 1.

1 ad իսկ, փխ. և անդ
1 ԱԲg^2 և արդ նա
1 g^2 չիք միայն
1 g^2 գուշակելովն / g գուշակելոյն յառաջագոյն
2 a նշանակաւ / g^2 չիք եկելոց
2 b զթագաւորն ճանաչէին / ԱԲgg^2 ճանաչիւր
3 agg^2 ուր է [a b] նորածին արքայն
3 b ի դպրացն հարցանէին ուր է մանուկն
4 g որում երկիր պագեալ մատուցին պատարագս. և միայն տիրագէտ և / abdg^2 որում երկիր պագեալ մատուցանէին [bdg^2 և մատուցեալ] պատարագս [bdg^2 պատարագս] և / ԱԲ որում երկիր պագեալ [Բ երկրպագեալ]
5 g^2 և միանգամ
5 gt չիք և (հրեշտակածանութ)
g^2 դարձան։ Վերջանում է այս բառերով. «ընդ որս և մեք երկրպագելով փառաւորեսցուք *զծնեցեալն յաւիտ. ամէնս»:
6 ԱԲ ը. (պատ.) յուսանցքում ուղղուած եկին
6 adԱԲg չիք և (կոչեցաւ)
7 ԱԲ որ կոչեցեալն
8 d չիք զնա
8 g յորովայնին
8 abdԱԲg ասէ [bԱԲ ասէր] իսկ
8 ԱԲ մարգարէիւն
8 b եթէ
9 b չիք էր
9 adԱԲg յորովայնի / t յորովայնէ
9 b չիք յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ
9 ad մինչչև լեալ [d եղեալ] էիր յարգանդի [d յարգանդէ] / b եղեալ
10 g թարգմանի, որպէս և ինքն իսկ ասաց թէ զոր / ԱԲ թարքմանի
11 g չիք յաշխարհ / b եթէ
11 d խնդրեաց, փխ. կարդաց
12 a չիք տէր
12 a կոչեաց զիս. և
13 bd կերպարանսն
13 adg չիք բերեալ
13 ԱԲ ի սրբոյ
14 t զի և սկիզբն էառ և անուանս անսկզբնականն / b սկիզբն անուան սկզբնականն. և
15 g և աւուրբք / միւսները աւուրբ
15 abdԱԲg ութաւրեայ / t ութ
15 ԱԲ համարեալ թլփատի ութօրեայ յառաջ
15 adg զարուստակ
16 aԱ զաւակ / abd աւրհնեին
17 ad երկրի, թլփատեցաւ առ ի կատարելոյ զաւետիս
17 bԱԲg որպէս և [g չիք և] յի քի (պատ.) թլփատելն / adt որպէս զի

ի կատարելոյ զաւետիս հարցն, որոյ «Մտեալ, ասէ, ընդ օրինօք, զի զօրինաւորսն փրկեսցէ, զի և մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք»։

403 Արդ՝ անընկալ եղեալ՝ այնուհետև որդին Դաւթի հալածի յեգիպտոս, առ ի կատարելոյ զայն, թէ «Յերկրէն Եգիպտացւոց կոչեցից զորդի իմ»։ Քանզի յառաջագոյն սահմանեալ Աստուծոյ ամենագիտի ցուցեալ էր մարգարէիւքն իւրովք, թէ որպիսի համբերութիւնս միածին Որդին իւր ի Հրէաստանեայցն ելեալ կրեսցէ։ Որպէս և Պետրոս յառաքելագործ մատենին ասէ, թէ «Աստուած որպէս յառաջագոյն պատմեաց ի բերանոյ ամենայն մարգարէից զչարչարելն Քրիստոսի իւրոյ՝ նոյնպէս և կատարեաց». զոր և Տէրն իսկ ասէր, թէ «Եկի կատարել զօրէնսն և զմարգարէս»։

404 ԽԵ. Կոչեցեալ ապա յԵգիպտոսէ՝ գայ անցանէ ի Նազարէթ, ի կարծեալ հայրենիսն իւր ըստ մարմնոյ. աճէ և զարգանայ հասակաւ, ըստ օրինակի մարդկան որդին մարդոյ. անսայ և Իսրայելական ազգին՝ զի ինքնակամ զիմեսցեն ի բացեալ աղբիւրն կենաց։ Քանզի զնմանէ իսկ գուշակէ սաղմոսանուագն, թէ «Աղբիւրն կենաց ի քէն է»։ Զոր և Փրկիչն յայտ արարեալ սամարացի կնոջն ասելով. «Թէ գիտէիր դու զպարգևսն Աստուծոյ, և ով է, որ ասէդ ցքեզ, թէ տուր ինձ ըմպել՝ դու արդեօք խնդրէիր ի նմանէ, և տայր քեզ զջուրն կենդանի»։

2 Գաղատ. Դ, 4—5 / 5 Մատթ. Բ, 15. / 10 Գործք. Գ, 18. / 11 Մատթ. Ե, 17. / 16 Սաղմ. ԼԵ, 10. / 19 Յովհ. Դ, 10.

1 ad որ և մտեալ / t որով մտեալ
1 adg ընդ աւրինաւքն
2 g ազատեսցէ, փխ. փրկեսցէ
2 abdԲg զի մեք
3 g չիք արդ անընկալ—օրինակեալ տպաւորէր (էջ. 203, տ. 14)
3 adԱԲ չիք արդ
3 ad անընկալ եղեալ այնուհետև որդին զաւթի՝ հալածի յեգիպտոս / t արդ ընկալեալ այնուհետև / ԱԲ այնուհետև ընկալեալ [Ա ընդալեալ] / b արդ անընկալ լի լեալ որդին
3 bԱԲt զաւթայ հալածանս [b չիք հալածանս] հալածի յեգիպտոս
4 ad թե յեգիպտոսէ / b եթէ
4 b եգիպտացւոց կատարեցից զուստ իմ. քանզի
5 a ամենագիտին
6 b չիք իւրովք
6 a համբերութիւն
7 ԱԲ չիք իւր
7 d ի հրէաստանեաց / ԱԲ ի հրէիցն
7 b որդին եկեալ ի հրէաստանեացն կրեսցէ
8 b եթէ / a չիք թէ
8 d չիք թէ աստուած որպէս (բաց ենք թողած, ուրեմն օրինակում անընթեռնելի)
9 ԱԲt մարգարէիցն
9 b զչարչարել
10 b չիք և (տէրն)
10 b եթէ / ad չիք թէ
10 t ի կատարել / a կատարեալ
12 adԱԲ կոչեցեալ / bt կոչեալ
12 ԱԲ ասէ, փխ. ապա
12 b ապա կոչեալ
12 abdԱԲ յեգիպտոսէ՝ գայ անցանէ ի նազարեթ / t չիք գայ անցանէ
13 abd ի կարծեալ / ԱԲt ի կարծեցեալ
13 b իւր. ըստ / ԱԲ ըստ մարմնոյն
14 ԱԲ որդի
15 abdԱԲ զիմեսցեն. բայց [ԱԲ արդ, b և, փխ. բայց] եկեալ աղբիւրն կենաց
16 t չիք իսկ
16 abdԱԲ նշանակէ, փխ. գուշակէ
16 abdԱԲ աղբիւր
16 a կենաց քս (պատ.) է
17 ad արար սամարիա
17 bd ասելովն
18 a չիք որ
18 abdԱԲ ասէդ [a ասեդ, b ասէրդ] ցքեզ / t ասէ
18 Ա ըմպել
19 d արդեօք (յսմ.)

405 Որոյ ապա ի լինել ամացն իւրոց երկոտասանից՝ եկեալ յԵրուսաղէմ, և ընդ վարդապետս օրինացն բանս ի կիր արկեալ և զարմացուցեալ զամենեսեան, առ ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ «Ահաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։ Զի թէպէտ և խոնարհեցաւ Աստուածութիւնն յերկնից՝ սակայն յերկրակեաց ի ներքնոցս բարձրացեալ ճանաչի։ Ի միտ առեալ, զի թէպէտ և խոնարհութեամբ էջ՝ սակայն ինքնաբուն իւրոց փառացն զօրութեամբ վերացեալ, ըստ յառաջագուշակ տեսողութեան մարգարէին, թէ «Վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի»։ Իբրև զի ոչ ինչ է նուազ կարօտ փառաց, այլ յետ իւրով կամօք զիւր կամս կատարելոյ համբերատար իշխանութեամբն, ոչ եկամուտ ինչ, այլ բնական փառօքն վերացեալ ճանաչէր երկնաւոր զօրուն, ըստ այնմ որ ասէն, թէ «Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ, և Տէր մեր ձայնիւ փողոյ»։

406 Իսկ փողն մինթէ եղջիւր ինչ գոչիցէ, փքացուցոյց ինքնիքն թռալիր օդով փողիցն այնմանը. այլ աստուածաբանիչ ականջքն զամենայն գոչել և լցուցանել, թէ «Ահա Աստուած, ահա Տէր»։ Զի և ճանապարհս քարոզութեան կենսաբեր նորա վարդապետութեանն արարեցեն, և զնա ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ «Ահա Տէր, որում սպասէաք մեք. ցնծասցուք և ուրախ լիցուք ի փրկութեան մերում»։ Որ նովիմբ ճանապարհք քարոզութեան բացեալ իւրեանց կենացն լուսոյ բարեաց

5, 9 Ես. ՆԲ, 13. / 13 Սաղմ. ԽԶ, 6 / 16 Ես. Խ, 10. / 19 Ես. ԻԵ, 9.

1 b չիք ապա / abԱԲ չիք իւրոց
1 a երկոտասանիցն / d երկոտասա-նից
1 Բ եկեալ, փխ. եկեալ
2 b բան
2 ԱԲ ի կիր առեալ / ad արկանել
3 ԱԲ զամենեսեանն
3 a եթե աւասիկ / dԱԲ ահաւասիկ
5 b չիք և / Ա աստուածութիւն
6 b յերկրակեց
6 b բարձրացեալ ի միտ առեալ ճա-նաչի. զի / d ճանաչիս
7 ԱԲ և զի թէպէտ և / ad չիք և
7 b յինքնաբուն իւրոյ / a իւրայոյ / dԱԲ իւրայոյ
8 b բարձրասցի, փխ. վերացեալ
9 t և, փխ. իբրև / ad չիք է
9 b ոչինչ կարօտ էր փառաց, այլ որպէս ըստ իւրոց կամաց զիւր կամսն
10 ad յետ իւրոյ
11 ԱԲ իշխանութեամբ / ad իշխանու-թեանն
11 abd ոչ եկամուտ ինչ / ԱԲt եկամուտ
12 ԱԲ ճանաչիւր երկնաւոր զօրուն / b զաւրուն / t երկնաւոր զօրութիւն / ad երկնաւորն զաւրաւորն, ըստ
12 ad չիք թէ
13 Ա օրհնութեամբն
13 d և տէր ի ձայն / ԱԲ ի ձայն
14 b չիք մինթէ
14 d եղջիւր ինչ գոյր, փքացուցոյց / b *փքոց ցուցոյ ընդոցքն
14 ԱԲ ինքօր / a ինքանէրն թեւաղիր աւդովն / d ինքաւքն, թռաւ աւդովն
15 d այնմամբ, այլ աստուածաբանիչ
15 b աստուածաբանից ականջքն գո-չել և լցուցանել զամենայն, թէ
15 ԱԲ ականօք / a ականջքն
17 b զճանապարհս քարոզութեանն / ԱԲ ճանապարհ արասցեն կենսաբեր վար-դապետութեան նորա և զնա
18 d սպասէիք
19 ad չիք ամս ցնծասցուք / b չիք ցըն-ծասցուք
19 b եղիցուք / b և, փխ. որ
19 abdԱԲ նովիմբ / t նովին
20 bԱԲ ճանապարհ
20 bԲ քարոզութեանն
20 ad ճանապարհք արքայութեան հո-գեալ զիւրեանց կենաց
20 b մերոյ, փխ. իւրեանց
20 ԱԲ զիւրեանց կենաց յուսոյ / b լու-սոյն
20 abdԱԲ բարեաց / t բարեացն

հանգստեան, և ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ ընդ նմա յարքայութիւնն վերացեալ, լուսեղէն յարկացն բնակութեան լինիցին բնակիչք. հաւանեսցին լսել, ի միտ առնուլ, այսինքն է ճանաչել զնա տիեզերաց. որպէս և սաղմոսարանն ասէ, թէ «Յիշեսցեն և դարձցին առ Տէր ամենայն ծագք երկրի»։

407 Եւ վերանալն և բարձրանալն՝ զի էջ ի խոնարհութիւն խոնարհ մարմնովն. վասն այնորիկ նորին խոնարհութեան մարմնոյն կերպարանօք բարձրանայ։ Իբրև զմարդ խոնարհ երևեալ, և առաւել քան զամենայն մարդիկ հեզ և խոնարհ, և հանդարտութիւն ցուցեալ համբերութեամբ վշտացն զոր առ ի մարմինն. վասն այսորիկ նովին մարմնովն բարձրացեալ ի խոնարհութեանցն, մարդկութեամբն վերացեալ և բարձրացեալ և փառաւորեալ. իբրև զի զմարդատեսիլ կերպարանացն զոր առն՝ բարձրացուցանէր, զբարս խոնարհութեան օրինակեալ տպաւորէր յինքեան։

408 ԽԶ. Արդ՝ լցեալ ամս երեսուն զինքն ի յայտնելոյ, ի հասակ մարմնոյն զարգացեալ, ըստ բնութեան աճման մարմնոյն՝ ամսոյ և մկրտութեան, և նախ յառաջագոյն կարապետ առաջոյ արձակեալ զՅովհաննէս, մեծն մարգարէիցն՝ պատրաստել նմա ճանապարհ

5 Սաղմ. ԻԱ, 28.

1 b և (փխ. թէ) ընդ
1 Ա յարքայութեան / a արքայութիւնն / d յարքայութիւն
2 adt յարկաց բնակութեանն
2 ad լինիցին բնակիչք / t չիք լինի-ցին / b չիք լինիցին բնակիչք
2 ԱԲ բնակութեան բնակիչք լսել հա-ւանեսցին լսել ի միտ առնուլ / bt չիք լսել
2 ad չիք հաւանեսցին—սաղմոսարանն (s. 4)
3 bԱԲ ճանաչելն
4 ad չիք թէ
4 adԱԲ յիշեսցեն / bt յիշեսցին
4 ԱԲ առ քեզ, փխ. առ տէր
6 b և ի վերանալն
7 d մարմնով. և վասն
7 ad այսորիկ
7 b չիք վասն—մարմնոյն
7 a խոնարհութիւն / d խոնարհու-թեամբ
7 ԱԲ մարմնոյ
8 Ա կերպարանօքն
8 abd իբրև մարդ
8 a խոնարհեալ և / b ի խոնարհ
8 ԱԲ ես առաւել
10 ad համբերութեամբ / bԱԲt համբե-րութիւն
10 bԱԲ վշտաց զոր առ ի մարմինն [b ի մարմին իւր] / ad առ / t էառ
10 ad այնորիկ նորին
11 bԱԲ ի խոնարհութեանց
11 b մարդկութեանց և փառաւորեալ իբրև զմարդատեսիլն / adԱԲ մարդ-կութեամբն վերացեալ և [ԱԲ չիք և] բարձրացեալ և փառաւորեալ, իբրև զի [ԱԲ չիք զի] զմարդատեսիլ / t չիք և բարձրացեալ
13 abdԱԲ առն / t էառ
13 adԱԲ զբարս խոնարհութեան / bt զբարիս / b խոնարհութեանն
14 bԱԲt չիք յինքեան
15 abdԱԲg զինքն յայտնելոյ [d ի յայտ-նելոյ] / t զինքն յայտ առնելոյ
16 g ի հասարակ մարմնոյ / b մարմնոյ
16 bԱԲt աճման / ad աճմանն
17 b ամսոց
17 ad ամսոյ և մկրտութեանն և նախ / bԱԲt չիք և մկրտութեանն և
17 g չիք նախ յառաջագոյն—ընդունել մարթասցեն (եր. 204, s. 11)
17 adԱԲ առաջի, փխ. առաջոյ / b չիք առաջոյ
18 bԱԲ զՅովհաննէս / adt մեծ
18 b չիք մեծն մարգարէիցն—սոյնպէս և Յովհաննէս (եր. 204, s. 7)
18 a պատրաստեալ
18 t չիք նմա
18 ԱԲ ճանապարհս

և ուղղել զշաւիղս յայտնութեան նորա: Անսայ տալ զմկրտութիւն ապաշխարութեան, ոչ զմկրտութիւն աստուածադրոշմն լուսաւորութեան կենացն անվախճանից, այլ տալ զապաշխարութեանն սրբութեան մկրտութիւն. որպէս առ մովսեսեան զարին, յորժամ Աստուած երեւել նոցա կամէր՝ հրամայէր նոցա լուանալ և սրբել, զի արժանաւորք լիցին աստուածատես փառացն երեւելոյ:

409 Սոյնպէս և Յովհաննէս եկեալ լուանայր զժողովուրդն ապաշխարութեամբ. զի յորժամ Աստուածորդին երեւեսցի՝ պատրաստագոյնք արժանաւորութեամբ նորին վարդապետութեանն զունկնդրութիւն մատուսցեն, ի սիրտսն գործել ճանապարհ, զի ի հեզ և ի խոնարհ օթևանս զամենատէրն ընդունել մարթասցեն:

410 Արդ՝ եկեալ և ինքն մկրտի ի Յովհաննէ, ձեռն արկեալ գրկել կտակ յաւիտենական, և իւրով արեամբն կնքեալ, ապրել ամենեցուն լուսաբեր և կենսատու մկրտութեամբն, հրամայեաց ամենայն երկրածին մարդկան, ամենայն մեղեաց, աստուածանման պատկերին փրկութեան նմանել: Արդ՝ եկեալ առ կնքատուն Յովհաննէս մկրտել ի նմանէ. որոյ զահի հարեալ՝ ընդդէմ գնայեալ, թէ «Ինձ պարտ է ի քէն մկրտել»։

17 Մատթ. Գ, 14.

1 aԱԲ զշաւիղս / dt շաւիղս
1 d անսայ մինչ ի մկրտութիւն / Բ անսայ տալ / aԱt անսայ ի տալ
2 adԱԲ աստուածադրոշմն [d աստուածադրոշմ] լուսաւորութեան կենացն անվաղճանից [ԱԲ չիք անվաղջանից, d անվախջանից], այլ / t աստուածադրոշմ լուսաւորութեանն կենացն. չիք անվախճանից
3 ԱԲ չիք տալ
3 ԱԲ զապաշխարութեան զսրբութեան զմկրտութիւն
4 Ա չիք առ
4 ad մովսեսեան
4 ԱԲ աստուած կամէր նոցա երեւել հրամայեաց
5 ԱԲ արժանի
5 abԱԲ լիցին / t լեալ
6 ԱԲ աստուածեղէն
6 adԱԲ փառացն երեւելոյ [ad երեւելոց] / t տեսանելոյ, փխ. երեւելոյ
8 abdԱԲ պատրաստագոյնք արժանաւորութեամբ [b արժանաւորութեամբն] նորին [ԱԲ նմ (պաs.) նորին] / t պատրաստագոյնք ապաշխարութեամբ նման նորին
9 Ա վարդապետութեան / b վարդապետութեամբ
10 ԱԲ ի սիրտս / abdt ի սիրտն: Ուղղում եմ ի սիրտսն
10 b զճանապարհն / t զճանապարհ / adԱԲ ճանապարհ
10 ad զի ի հեզ / bԱԲt չիք զի
11 a աւիտեանս (յաճ.) / b յաւիտեանն
12 g և եկեալ մկրտի ի յովաննէ ձեռն / d ի յոհանէ (մի բառի տեղ բաց) զի անկորուստ
12 d-ն երեսի միջում մի բառի տեղ բաց ունենալով՝ չունի «ձեռն արկեալ— ծրարեաց և կնքեաց» (էջ 219, տ. 11) Ենթադրելի է, որ d-ի օրինակում բացը էր թողած:
12 ԱԲg գրկել / abt գրեալ
13 a չիք և
13 g ամենեցուն կենսաբեր և սուրբ մկրտութեամբն
14 a չիք հրամայեաց
14 g չիք հրամայեաց—կատարեաց զխոստմունսն (էջ 205, տ. 12)
14 ԱԲ չիք ամենայն
15 a մարդկան, լինել նմանող աստուածանման
15 ԱԲ աստուածային
16 ab չիք նմանել
16 b չիք կնքատուն
16 a յովաննես (յաճ.)
16 aԱԲ մկրտիլ / b ի նմանէն
17 b եթէ
17 abԱԲ պարտ է / t պիտոյ է
17 b մկրտել / aԱԲt մկրտիլ

Որոյ լուեալ պատասխանի և առեալ հրաման համարձակ զնա մկրտելոյ, թէ «Թոյլ տուր այժմ, զի այսպէս արժան է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնս ամենայն»:

411 Եւ զի՞նչ իցեն արդարութիւնքն, եթէ ոչ զոր Հոգւովն սրբով նորուն Յովհաննու հայրն Զաքարիա գոչեաց, թէ «Յիշեաց, ասէ, զերդումն, զոր երդուաւ Աբրահամու հօր մերում, տալ մեզ առանց երկիւղի զփրկութիւն ի թշնամեաց մերոց և ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց. պաշտել զնա սրբութեամբ և արդարութեամբ»: Ըստ որում և երգողն ասէ. «Յիշեաց զուխտ իւր որ ընդ Աբրահամու և զերդումն իւր ընդ Սահակայ, և հաստատեաց առ Յակոբ զհրաման իւր, և առ Իսրայէլ զուխտ իւր յաւիտենից»: Օրհնեաց հարցն հաւատովք զամենայն երկիր, օրհնեաց կատարեաց զխոստմունսն, և վասն նորին էջ ինքն ի ջուրսն, և սրբիչ և նորոգիչ միանգամայն զջուրսն կացուցանէր:

412 Եւ վասն զի զերկիր զառաջինն ի ջուրցն փարատեցուցեալ հրամանաւ, և ջրովն պարարեալ՝ ամենայն բոյսք և զեռունք և գազանք և անասունք և թռչունք ի ջուրցն զալարութենէ բղխեցին յերկրէ. սոյն օրինակ զալարեցոյց զարգանդ ծննդականութեան ջուրցն՝ մկրտութեամբ, սրբեալ ջուրբքն և նորոգեալ զհնութիւն մաշուածոյ հողեղէն նիւթոյս,

3 Մատթ. Գ, 15. / 8 Ղուկ. Ա, 73—74. / 11 Սաղմ. ՃԴ, 8—10.

1 b որոց
1 a չիք որոյ լուեալ պատասխանի
1 b չիք և
1 ab մկրտելոյ ասէ թոյլ / ԱԲ համարձակ մկրտել զնա, թոյլ տուր ասէ այժմ
2 a զի այսպէս / bԱԲt չիք զի
2 b պարտ է, փխ. արժան է
3 ԱԲ զամենայն արդարութիւնս
4 abԱԲ իցեն / t են
4 abԱԲ եթէ / t թէ
5 aԱԲ հայրն զաքարիա [ԱԲ զաքարիայ] / b հայրն զաքարիայ / t չիք զաքարիա
5 bԱԲ չիք թէ / a չիք ասէ
7 aԱԲ փրկութիւն
8 ԱԲ զնա սուրբութեամբ և արդարութեամբ. զի յիշել զուխտն
8 a ըստ որում և երգաւղն ասե յիշեաց
8 bԱԲt չիք ըստ որում—ասէ
9 bt զի յիշեաց [b յիշել]
9 aԱԲ չիք որ
9 ԱԲ չիք իւր (ընդ սահակայ)
10 abԱԲ չիք և (հաստատեաց)
10 a հաստատեաց / bԱԲ հաստատել / t հաստատեալ
11 abԱԲ ուրհնեալ հաւատովք [a հաւատովքն] հարցն
11 bԱԲ երկիր, ուրհնեալ կատարեաց / a երկիր և կատարեաց
12 aԱԲ զխոստմունս վասն նորա և էջ [ԱԲ նորին էջ] / b զխոստումն վասն նորուն էջ / g չիք վասն նորին
12 ԱԲ չիք ինքն
13 ԱԲ զջուրսն
14 a զառաջինն / bԱԲt զառաջին
15 ԱԲ և հրաման եւ ջրոյն պարարել և ջրովն ամենայն բոյսք / t փարատեցուցեալ, և հրամայեաց
15 a փարատեցուցեալ և ջրով պարարեալ / g փարատեցուցեալ հրամանաւ և ջրովն / b և հրամանաւ
15 a նաև զեռունք ամենայն զազան և անասուն
16 ab ի ջուրց
16 b զալարութենէն
16 a բխեցիցին / bԱԲg բղխեցին / t բղխեսցեն
16 ԱԲ յերկիր
17 aԱԲ զալարացոյց
17 Ա ծննդականութիւն / g չիք ծննդականութեան
17 aԱԲgt մկրտութեան
18 t սրբել / abԱԲg սրբեալ [b սրբելով] ջուրբքն [ԱԲ ջուրբն]
18 a նորոգել: Ուղղում եմ նորոգեալ
18 ԱԲt մկրտել, g մկրտեալ, b մկրտելով, փխ. նորոգեալ
18 a նիւթոյն, զոր մեղացն / g որ մեղացն / bԱԲt որ ի մեղացն

զոր մեղացն էր մաշեալ հնացուցեալ, մերկացուցեալ ի շնորհաց անտի Հոգւոյն։ Արդ՝ միւսանգամ բացեալ զարգանդ աներևոյթ Հոգւոյն երևելի ջրովն՝ նորածնունդ նորափետուր զարդարեալ միւսանգամ ի ծննդականութիւն աւազանին, զգեցուցանել զամենեսեան լուսաւոր պատմուճանօք, որ միւսանգամ վերստին ծնանիցին։

413 Քանզի ի սկզբանն իսկ արարչութեան ժամանակին՝ շրջէր Հոգի Աստուածութեան ի վերայ ջուրցն. և անտի զկազմած արարածոցն յօրինէր, ի լինելութիւն արարածոցն հրամայէր հաստանել։ Նա և զհաստատութիւն երկնի՝ բնակութեան հրեշտակաց հրեղինաց, որ երևի մեզ ջրեղէն՝ հրամայեաց հաստանել։ Նոյն օրինակ եկեալ կատարել զուխտն զոր եդ ընդ հարսն։ Էջ ինքն ի ջուրսն, սրբեաց զջուրս ներքինս երկրիս՝ որ մեղօք մարդկան էր պղծեալ։

414 Արդ՝ իւրոց գարշապարացն կոխելով զջուրսն՝ սրբեաց և սրբիչս արար։ Եւ որպէս յառաջագոյն շրջէր Հոգին ի վերայ ջուրցն՝ նոյն օրինակ բնակեաց ի ջուրսն, և զամենեսեան ընկալցի որ ծնանիցին նովաւ։ Եւ ջուրքն վերինք մածեալք բնակութիւն են հրեշտակաց։ Արդ՝ զայս ջուրս իբրև զայն ջուրսն արար. վասն զի ինքն էջ ի ջուրսն, զի

1 a և հնացուցեալ / ԱԲ և հնացեալ և մերկացեալ ի շնորհաց անտի / g և մերկացուցեալ
1 gt չիք անտի
2 g հոգւոյն սրբոյ (արդ)
2 g բացեալ միւսանգամ զարգանդ / ԱԲ զարգանդն
2 g հոգւովն երևելի
3 b ջրովս որ ծնունդ / g ջրովն նորածնունդ / aԱԲt նոր ծնունդ
3 ag ծննդականութեամբ
4 ԱԲ զամենեսին
4 a պատմուճանաւն / b պատմուճանաւքն
5 a որք / t չիք միւսանգամ
6 ԱԲ յսկզբանն / at չիք իսկ
6 a յարարչութեանն շրջէր հոգւի / ԱԲg յարարչութեան
7 g հոգի աստուծոյ շրջէր
7 abԲ աստուածութեանն / a ջուրց
7 ԱԲ արարածոցս / b արարածոց հաստատեալ. նաև
8 b չիք յօրինէր—հրամայէր
8 a արարածոց. չիք հրամայէր հաստանել / g չիք ի լինելութիւն—հաստանել
9 Բ զհաստատութիւնն
9 abԱԲ բնակութեան / gt բնակութիւն
9 a հրեղէն, որ երևի հրամաեաց հաստանել / b հրեղէն և որ երևիս մեզ հրամայեաց հաստատել / ԱԲ որ երևիս / t որ երևինս
10 g նոյն աւրինակ բնակեացէ ի ջուրսն և զամենեսեան որ ծնեալն իցեն ընկալցի և եկեալ քրիստոս կատարեաց զուխտն որ ընդ հարսն։ Հմմտ. տող 15 եւ ծան. տող 14
11 a երդուաւ, փխ. եդ / b առ հարսն
11 a ի ջուրն / Ա ինքն ի ջուրս / b չիք ինքն
11 b և սրբեաց / ԱԲgt ներքին
12 a չիք երկրիս
12 ԱԲ որ պղծեալ էր մեղօք մարդկանն, արդ / b մարդկանս են
13 bg իւրովք գարշապարաւք
13 g զջուրսն կոխելով
13 a և սրբիչս / bԱԲg և սրբիչ / t սրբիչ. չիք և
14 b զի, փխ. և
14 g չիք և որպէս—ծնանիցին նովաւ (տ. 16)
14 a հոգւին սուրբ
15 ԱԲ ի ջուրս / b ի ջուրն
15 a և զամենայն վերստին ծնեալսն ընկալցի. և ջուրքն վերստին մածեալք / b և զամենեսեան որ ծնեալ՝ ընկալցի. եւ ջուրքն
16 g եւ զի ջուրք / ԱԲ մածեալ
16 g բնակութիւնք / a չիք են
16 b եւ, փխ. արդ
17 ԱԲ իբրև զայն ջուրն / bg զայն ջուրսն / at զայն ջուրս
17 aԱԲ արար / bgt արարեալ
17 g չիք վասն զի—ի ջուրսն
17 b էջ ինքն ի ջուր, զի ամենեքին / ԱԲ ի ջուրս, զի ամենեքեան ի ջուրցն հոգւովն նորոգեալ

ամենեքեան Հոգւովն ի ջուրցն նորոգեալ հրեշտակասցին, և նոյն Հոգին մինչև յաւիտեան ի ջուրցն զամենեսեան յորդեգրութիւն մատուցանիցէ։ Վասն զի դրունս բացեալ ջուրցն ի խոնարհ, զի վերնաջուրցն դրունք բացցին երկնից, և զամենեսեան փառօք վերացուսցէ յորդեգրութիւն։

415 Վասն զի ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ խոնարհեցաւ և էջ ի ջուրսն մկրտութեան, զի զխոստմունսն կատարեսցէ զհարցն և զաւետիսն։ Յառաջ քան զայն և զԹլփատութիւնն առ յանձն. զի և երկոցունց կողմանցն շնորհեսցէ շնորհս և հաստատեսցէ զբարիս։ Զի իւրով Թլփատելովն կատարեսցէ զհաստատութիւն խոստմանցն, և ի խրախուսնս հրաւիրմանցն որդեգրութեան ժառանգութեան արժանաւորացն։ Եւ ի մկրտելն՝ զամենայն մկրտեալսն կեցուցանէ իւրով յանձն առնլովն զմկրտութիւնն, և պատուական արարեալ զմկրտութիւն՝ իւրով իջանելովն ի մկրտութիւն։

416 Եւ նախ անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ՝ բարբառովն Հօր իւրոյ և իջանելովն ի վերայ նորա Հոգւոյն։ Զի անտի իսկ ի միտ առեալ ճանաչի, առ ի կատարելոյ զյառաջասացութիւնն Հօր, թէ «Անաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ»։

18 Ես. ԾԲ, 13.

1 b հոգւով / ag հոգւի
1 ԱԲ ի ջրոցն / b ջրոցն (չիք ի) / g ի ջուրսն
2 ԱԲ մատուցանէն [Բ ուղղուած մատուցանէ] / b զարձուցանիցէ, փխ. մատուցանիցէ
2 a յորդեգրութիւնս մատուցէ
3 ԱԲ դրունք բացեալ ջուրցն / b դդրունս
3 b ջուրցն ի խոնարհ, ի վերանալ ջուրցն / t զջուրցն / g զջուրսն / a զի ի վերնայջուրցն / ԱԲ զի ի վերանալ ջուրցն դրունք երկնից բացցին և
4 g չիք փառօք
5 aԱԲg վասն զի / b և բանզի / t չիք վասն
6 a ի ջուրն
6 abg մկրտութեան, մի զի
6 b զխոստմունս
6 a հարցն կատարեսցէ և
6 abԱԲg զաւետիսն / t զաւետիս
7 abԱԲg զայն [ԱԲ զայս, bg զայն։] առ յանձն և զԹլփատութիւն [Բg զԹլփատութիւնն], զի [bԱԲg վասն զի] զերկոցունց [bg երկոցունց]
7 t էառ յանձն վասն զի
8 bԱ կողմանց / g զշնորհս
8 Ա բարիս / abg զբարիսն
8 abԱԲg իւրով / t իւրովն
9 g Թլփատութեամբն
9 Ա խոստմանց / ag չիք և
9 g ի խրախմունս
9 bԱԲ չիք և ի խրախուսնս հրաւիրմանցն
10 ag հրաւիրմանցն / t հրաւիրմանց
10 a ժառանգութիւն ժառանգաւորացն
10 g որ, փխ. և
10 b և մկրտեալ զի զամենայն
11 ԱԲg կեցուսցէ / b կեցուցանիցէ որով յանձն առնլով
11 ԱԲ և իւրովի յանձն առեալ / a առնլով
11 g չիք իւրով յանձն—առաք շնորհս (եր. 208, տ. 5)
12 aԱ զմկրտութիւն
12 a արարեալ զմկրտութիւն իւրով / bԱԲt չիք զմկրտութիւն
12 b իւրովք իջանելով
13 t ի մկրտութիւնն
14 b չիք և / t չիք իսկ
14 ԱԲ ճանաչի ճշմարիտ որդին աստուծոյ բարբառով / b որդին աստուծոյ ճշմարիտ բարբառովն / t որդին ճշմարիտ աստուծոյ
15 a չիք աստուծոյ
15 ab իջանելովն / t իջանելով / ԱԲ և իջմամբ հոգւոյն. զի
16 b զառաջասաց հաւրն, թէ անաւասիկ / a զ յառաջասացն / Ա զ յառաջասացութիւն / Բ զառաջասացութիւնն
17 a աւասիկ
18 a չիք յոյժ

417 Զի ամս երեսուն լուռ և աներևոյթ շրջեալ ի մէջ նոցա, ապա եկեալ հասեալ ի մկրտութիւն՝ արդ ի մկրտութեանն ճանաչի ամենեցուն։ Յովհաննէս վկայէ և ասէ. «Սա է, զորմէ ասն ասէի, որ զկնի իմ գայ՝ առաջի իմ եղև. զի նախ նա իսկ առաջին էր. զի ի լրութենէ անտի նորա մեք ամենեքեան առաք շնորհս»։

418 ԽԷ. Եւ Հոգին ի վերայ նորա իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ։ Իսկ ընդէ՞ր արդեօք ի նմանութիւն աղաւնոյ երևեցի Հոգին սուրբ Աստուծոյ. զի ուսուսցէ տեսողացն, թէ ոչ այլ ինչ է հնար մատչել առ Աստուածորդին՝ եթէ ոչ անմեղութեամբ և արդարութեամբ և սրբութեամբ՝ յաղաւնակերպ նմանութենէ անտի առնուլ զկերպարանս յանձին բերիցեն։

419 Վասն զի քննիչ է սրտից և ծածկագէտ և ամենայն գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամենայն ինչ գիտէ, և զամենայն ինչ զոր առնէ՝ կարող է կատարել, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ. որպէս ասաց Գաբրիէլ առ կոյսն սուրբ, թէ «Ոչ տկարասցի առ ի յԱստուծոյ ամենայն բան»։ Որ և զսրտից մարդկան զխորհուրդս ի վեր բերեալ յանդիմանէ. «Ստեղծ առանձին զսիրտս նոցա, որ ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա», որ առ նա էին մատչելոց։

5 Յովհ. Ա, 15. / Ղուկ. Ա, 37. / 18 Սաղմ. ԼԲ, 15.

1 abԱԲ զի ամս / t զամս. չիք զի
1 b լինել, փխ. շրջեալ
2 ab չիք ապա
2 aԲ ի մկրտութիւնն
2 ԱԲ արդ ի մկրտութեանս
3 abԱԲ չիք և
3 a չիք սա է
3 ab զորմէ ասն / ԱԲt չիք ասն
3 abԱԲ ասէի / t ասէին
4 ab գայ / ԱԲt գայր
4 bt իբրև առաջի
4 a իսկ յառաջ եր / b զի նախ իսկ առաջի էր
5 ab չիք անտի
5 ab չիք շնորհս
6 Ա աղօնոյ
7 ag ընդէր արդեաւք [g արդեւք] / ԱԲt չիք արդեօք
7 b չիք իսկ ընդէ՞ր—երևեցի
7 Ա աղօնոյ
7 ԱԲg երևի / a երևեցի
8 aԱԲg զի [ԱԲg վասն զի] ուսուսցէ տեսողացն [a տեսողաց] թէ ոչ / b վասն զի ուսուցէ տեսողացն զի այլ ինչ ոչ է հնար / t ուսուցանէ
8 g չիք այլ
8 g հնար է
8 a հնար և մերձենալ առ
9 abԱԲg եթէ [a եթե] / t թէ
9 b եթէ ոչ անմեղութեամբ. այլ յաղօնակերպ նմանութենէն բերել զկերպարանան յանձին բերիցեն
9 bԱԲ չիք և արդարութեամբ
9 b չիք և սրբութեամբ
10 a յաղաւնակերպ նմանութեան երևել զկերպարանան յանձին բերել / Ա յաղօնակերպ նմանութենէ անտի առնել զկերպարանս / Բ նմանութենէ / միանմանութենէն, փխ. նմանութենէ
10 Բt չիք անտի առնուլ
10 g չիք յաղաւնակերպ—առ նա էին մատչելոց (s. 18)
12 at չիք և (ամենայն)
13 a չիք յայտնիչ / b զօր ինչ
14 b և ոչ տկարանայ և ոչինչ. որպէս
14 ab առ սուրբ կոյսն թէ [b եթէ]
15 ԱԲt չիք թէ
16 b զսրտիցն խորհուրդս / t խորհուրդն / a չիք և
16 ԱԲ և զսրտից մարդկան զխորհուրդս ի վեր բերեալ յանդիմանէ, բանիւ, որ ստեղծ / a զսրտիցն զխորհուրդսն ի վեր բերել մարդկան յանդիման նոցին իսկ. որ ստեղծ / և զսրտից խորհուրդն ի վեր բերեալ առ մարդկան յանդիմանէր. որ ստեղծ
16 b չիք առ
17 b ստեղծ իսկ
17 ԱԲ չիք նոցա, որ
18 abt չիք որ

420 Վասն այնորիկ Հոգին աղաւնակերպ իջանէ, զի ուսուսցէ տեսողացն՝ սրբամտելով առ Աստուածորդին մերձենալ, և զշնորհս բարերարութեան Հոգւոյն ընդունել, և Հօրն հաճոյ լինել. վասն այսորիկ Որդին Աստուծոյ եկն և կատարեաց զուխտ հարցն, անուանելով նոցա որդի։ Որդին Աստուծոյ վասն այսորիկ եկեալ մկրտի, ի հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՝ որ մկրտելոցն իցեն, զի անդ իսկ զայս աւանդելով՝ փրկութիւն ամենեցուն յայտնել՝ ի միտ առնել ծանիցի, և անտի իսկ բացցէ զամենակեցոյց ճշմարտութեան վարդապետութիւնն իւր յայտնել աշխարհի։ Որպէս ասէ մարգարէն իբրև յերեսաց տեառն-որդւոյն, թէ «Մատերուք առ իս և լուարուք զայս. ոչ ի սկզբանէ ի ծածուկ ինչ խօսեցայ, և ոչ ի տեղւոջ խաւարին երկրի. զի յորժամ լինէին՝ ես անդ էի. և արդ՝ Տէր Տէր առաքեաց զիս և Հոգի նորա»։ Տեսանե՞ս զէական միաւորութիւնն. «յորժամ լինէին՝ ես անդ էի» ասէ. յայտ արարեալ զմիաւորն երրորդական զօրութիւնն, թէ և՛ ի հաստատելն համագործ, և ի նորոգելն միարան։

421 Արդ՝ բացեալ երկինք՝ և Հայր աղաղակէ, թէ «Դա է Որդի իմ սիրելի». և Հոգին իջեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ. զի յայտ լիցի միարան խորհուրդ զօրութեան գալստեան Որդւոյն։

422 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «ի սկզբանէ խօսեցայ»՝ եթէ ոչ

12 Ես. ԽԸ, 16. / 17 Մատթ. Գ· 17. Մարկ. Թ, 6.

1 bԱԲg այսորիկ
1 ԱԲ հոգին սուրբ
1 Ա աղօնակերպ
1 b իջանէր
2 a տեսողաց
2 aԱԲg սրբամտելով / t սրբամտելովն
2 a առ աստուած մերձենալ
3 t հօր / t այնորիկ
4 g եկն որդին աստուծոյ և կատարեաց / b չիք որդին աստուծոյ / t չիք և
4 abԱԲ և կատարեաց զուխտ / t զուխտն
5 ԱԲ նմին իրի, փխ. վասն այսորիկ
5 b մկրտի որդին աստուծոյ ի յովհաննէ հաստատել զմկրտութիւնն ամենայն որ
5 g մկրտի ի հաստատել / abԱԲt մկրտի հաստատել
6 a մկրտելոցն / bԱԲgt մկրտելոց
6 bԱԲ իցեն ի նա, զի
6 g չիք զի անդ իսկ—և ի նորոգելն միարան (s. 15)
7 ԱԲt և ի միտ
7 a ծնանիցի և անտի բացցէ / ԱԲ ծանիցի իսկ և բացցէ / b ծանիցի. անտի իսկ բացցէ
8 t չիք անտի իսկ
8 ab ճշմարտութեանն
8 abԱ վարդապետութիւն
9 abԱԲ յայտնեալ
9 ԱԲ որպէս և ասէր / b որպէս և
9 b չիք իբրև
9 a յերեսաց տեառն թե
9 ԱԲ տեառն որդւոյ
10 b եթէ / ԱԲ չիք եթէ
12 a լինէր
12 Ա անs (յաճ.)
12 ab չիք տէր / b ոգի
13 Ա միօրութիւն
13 b ասէ ես անդ էի, յայտ
14 Ա զօրութիւն / b եթէ և
14 a ի հաստատելն համագործ և ի նորոգելն միարան
15 abԱԲ համագործ / t միագործ, փխ. համագործ
16 b և, փխ. արդ
16 ԱԲ աղաղակէր
16 g չիք թէ
17 a և հոգւին սուրբ
18 b զաւրութեանն / a չիք զաւրութեան
18 Ա գալստեանն
18 ԱԲ որդւոյ
19 g չիք և զի՞նչ իցէ—խորհրդոց ծննդեան իւրոյ (kr. 219, s. 15)
19 b որ
19 abԱԲ եթէ ոչ / t թէ ոչ

զյառաջաձայնման սրբոց մարգարէիցն, որ ինքն իսկ ի նմանէ վասն իւր խօսեցաւ. և խորհրդով միաբանական Հօրն և Հոգւոյն՝ եկեալ երևի առ ի վախճան ժամանակացս: «Որ էրն ի սկզբանէ Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած: Ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա եղև և ոչ ինչ որ ինչ եղեւն: Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էին լոյս մարդկան. և լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէր. և խաւար նմա ոչ յաղթեաց: Եղև այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նորա Յովհաննէս. սա եկն ի վկայութիւն, զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքեան հաւատասցեն նովաւ»:

423 Արդ՝ լցեալ և կատարեալ զամենայն, և լոյս Որդւոյն Աստուծոյ ի մէջ անցեալ լուսաւորել զամենայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ: որում խաւարն ոչ կարացեալ համեմատել յաղթել. այլ այսու լուսով եղև աշխարհ, և զնա ոչ ծանեաւ: Արդ՝ վասն այսորիկ եկեալ, զի ի մի[illegible]ացեն զլոյս նորա, և որդիք Աստուծոյ լիցին: Եկն հաստատել զօրէնս և զմարգարէս, և զօրինական անցուցեալ՝ և զճշմարտութիւնն հաստատել:

424 Եւ զի՞նչ իցէ որ ասէ՝ «Բանն». միթէ բարբառ լոկ իցէ բախման լեզուի ընդ օդս, որ յառաջ քան զասել ասողին չէ լեալ, և յետոյ անհետ՝ չէ ի միջի: Այլ վասն այսորիկ անուանեցաւ Բան, զի որպէս բան ի բերան ասողին՝ նոյնպէս և ամենայն հրամանք Հօր կամացն ելանեն ի բերանոյ Որդւոյ: Զի գիտակ է Հօր և կատարիչ կամաց նորա, որպէս և ինքն ասէ. «Ոչ ոք գիտէ զՀայր՝ եթէ ոչ Որդի. որպէս և զՈրդի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ Հայր»: Եւ դարձեալ ասէ, եթէ «Եկի կատարել

9 Յովհ. Ա, 1—7. / 23 Ղուկ. Ժ, 22.

1 a զյառաջաձայնիսն / ԱԲ զառաջաձայնսն / bt զառաջաձայն
1 abԱԲ ինքն իսկ ի նոցանէ վասն իւր / t չիք իսկ
2 b չիք և (խորհրդով)
2 aԱԲ երևի. արդ ի վաղճան [ԱԲ ի վախճան] / b և ի վախճան / bt չիք արդ
3 ԱԲ ժամանակացս / abt ժամանակաց
3 b որ ի սկզբանէ էր
4 at սա, փխ. նա
5 b և ամենայն
5 aԱԲ չիք և (առանց)
5 ԱԲ ինչ եղև / a չիք ինչ (եղև)
6 a և կեանքն էր լոյս / b չիք և կեանքն էին
6 t և լոյս
6 Ա ի խաւարին անդ
7 a խաւարն
8 b անուն նմա / t չիք անուն նորա
10 abԱԲ զամենայն / t ամենայն
11 ab լուսաւորեալ
11 a մարդ զգալոց յաշխարհս / ԱԲ գալոց էր
12 b համեմատեալ / a յաղթեալ
12 b չիք այլ
13 b ծանեան. և վասն
13 ԱԲ այսորիկ իսկ
13 abԱԲ զի ի միա / t չիք զի
15 ԱԲ և զմարգարէս, զօրինականսն / ... և զօրինականսն / b զաւրէնսն
15 a ի մեզ անցուցեալ
15 Ա զճշմարտութիւն
17 aԱԲ զոր ասէ / b ասէն
18 bԱԲ չիցէ յայտ և կամ յետոյ անհետ չմիջի [b ոչ ի միջի] / a անհետ ոչինչ ի միջի
19 ԱԲ այնորիկ
19 bԱԲ բանն [b բան], զի որպէս բանն
20 a ասաւղին
20 b չիք և ամենայն / ԱԲ չիք և
20 t կամաց / abԱԲ կամացն
21 bԱԲ և զի / b չիք է
21 a և ինքն կատարիչ
22 ԱԲ ինքն իսկ ասէ
23 abԱԲ չիք ասէ
23 bԲ թէ

զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»: Եւ դարձեալ Յովհաննէս ասէ. «զԱստուած ոք երբեք ոչ ետես, բայց միածին Որդին որ ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»:

425 Եւ ինքն առ Հայր ասէ, թէ «Եհաս ժամ, Հայր. փառաւոր արա զՈրդի քո». և եկեալ բարբառ յերկնից ասէ. «Փառաւոր արարի, և այլ փառաւորեցից»: Իբրև զի ոչ թէ ի խնդրել ապաստան, և կամ կարօտ ինչ հայրաբուն փառացն, այլ զի լուիցեն արարածք և հաստատեսցին յՈրդին: Նոյն օրինակ և Որդին ի միջի կացեալ՝ զՀայրն ցուցանէ աշխարհի և զՀոգին սուրբ. նոյնպէս և Հայր աղաղակէ վասն Միածնին, թէ «Դա է Որդին իմ միածին, հաճեցուցիչ անձին իմոյ. եկից զոգի իմ ի վերայ դորա»: Որ և յայտ լեալ յիջանելն ի վերայ և հանգչել, որպէս և ինքն ասէր զՀոգւոյն սրբոյ, թէ «Նա զիս փառաւոր առնէ»:

426 Եւ եկեալ կատարէ զկամս առաքչին իւրոյ. որ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, եթէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առաքեացն զիս»: Եւ այսպէս զհայրական փառսն յինքեան ցուցանէ ամենեցուն յայտական վարդապետութեամբն:

427 Եւ զյառաջընթաց կարապետն հրեշտակ առաքեալ Հօր՝ գայ առաջի և աղաղակէ, թէ «Սա է Որդին Աստուծոյ, սա է գառն Աստուծոյ,

1 Յովհ. Դ, 34. / 3 Յովհ. Ա, 18. / 5 Յովհ. ԺԷ, 1. ԺԲ, 28. / 6 Յովհ. ԺԲ, 28. / 11 Մատթ. ԺԲ, 18. / 13 Յովհ. ԺԶ, 14. / 16 Յովհ. ԺԲ, 44.

1 b զկամս հաւր իմոյ այնորիկ
1 a և աւետարանագիրն ասէ, զԱստուած
2 b թէ զԱստուած երբէք ուրուք ոչ կարացեալ տեսանել, բայց միածինն որ էր ի ծոցոյ / aԱԲ ոչ կարաց տեսանել, բայց միածինն որ էր [a չիք էր] ի ծոց
4 bԱԲ և ինքն իսկ առ հայր ասէ թէ [ԱԲ չիք թէ] եհաս
4 a չիք թէ
4 aԱԲ ժամ, փառաւորեա զորդի քո. և [a չիք և] եկեալ
5 a չիք ասէ
6 a իբր ոչ խնդրեալ / ԱԲ իբրու զի
6 b ոչ եթէ
7 b ինչ է ի հաւրէն ի փառացն
7 b հաւատասցեն, փխ. հաստատեսցին
8 a սոյնպէս, փխ. նոյն օրինակ / bԱԲ սոյն օրինակ
8 a ի մէջ
8 abԱԲ զհայր
9 b սոյնպէս
10 a որդւի ի միածին
11 abԱԲ եկից / t եկի
11 ԱԲ ի վերայ նորա / b չիք դորա
11 b որ և յայտ եղեալ զիջանելն / ԱԲ որ և յայտ լեալ իջանել և հանգչել ի վերայ նորա, որպէս և որդին իսկ ասէ զհոգւոյն սրբոյ / a իջանել և հանգչի ի վերա նորա, որպէս ինքն ասե
11 at չիք և
12 b չիք և (ինքն)
12 b ասէ առ ի հոգւոյն
13 a փառաւոր է և եկեալ
14 a իմոյ, փխ. իւրոյ
14 aԱԲ որոյ և
15 a թե որ / b չիք եթէ
15 a յիս՝ յայն հաւատա
16 b չիք և որ տեսանէ—առաքեացն զիս
16 a որպէս զի, փխ. և այսպէս
17 ԱԲ զփառսն
17 b ի յինքեան
17 a չիք ամենեցուն / ԱԲ յայտնի
18 a վարդապետութեամբ
19 aԱԲt յառաջընթաց
19 aԱԲt հրեշտակն [a հրեշտակս] առաքեալ
20 b յառաջ
20 a չիք թէ
20 b որդի

սա է որ գայ բառնալ զմեղս աշխարհի»։ Եւ ելեալ ի վերայ լերինն բարձու, ի մեծութիւն զօրութեան Աստուածութեանն, որպէս յառաջատես տեսանող մարգարէն ասէ ի Տեառնէ. «Ի վերայ լերինն սրբոյ ի լերինն բարձու՝ անդ ծառայեսցեն ինձ ամենայն ազգք երկրի»։ Եւ դարձեալ միւս տեսանողն գոչէ, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի. բարձրացո՛ զբարբառ քո, աւետարանիչդ Երուսաղեմի։ Բարձրացո՛յք, բարձրացուցէք զբարբառ ձեր, և մի՛ զանգիտէք. ասա՛ դու ցքաղաքդ Յուդայ. Ահաւասիկ Աստուած մեր, ահաւասիկ Տէր Տէր գայ զօրութեամբ իւրով, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. ահաւասիկ վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր, և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա։ Իբրև հովիւ հովուեսցէ զխաշինս իւր, և ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա, և մխիթար լիցի յղեաց ծանրացելոց։ Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով, և զերկիրս ամենայն քլաւ իւրով։ Ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք։ Ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից»։

428 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ «Ե՛լ ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի». այլ իբրև զայն որ ասէն, թէ «Տէր ետ հրաման», զի տէրունի հրամանքն՝ ամենեցուն գեր ի վերոյ են, և ի բարձանց են հրամանք Բարձրելոյն։ Եւ զի՞նչ բարձր և ստուար քան զհրաման

1 Յովհ. Ա, 30. / 4 Եզեկ. Ի, 40. / 5—16 Ես. Խ, 9—14. / 18 Յովնան Բ, 1.

1 a որ գա և բառնա / b որ բառնայ
1 aԱ և ելեալ / bԲt չիք և
1 ԱԲ ի լերինն. չիք վերայ
2 Աt աստուածութեան
2 b որպէս և
3 a տեսանող / bԱԲt տեսող
3 a լերինն բարձու լերինն սրբոյ անդ / ԱԲ սրբոյ, լերինն բարձու / b չիք ի լերինն
5 aԱԲ տեսանողն / bt տեսողն
5 a չիք թէ
5 abԱԲ ել ի վերայ լերինդ [b լերինն] բարձու / t ի լերինդ. չիք վերայ
6 Բ աւետարանիչք
6 aԱԲ սիոնի / bt սիովնի
7 b չիք և
8 abԱԲ ասա [b ասայ] դու / t չիք դու
8 b ցքաղաքդ
8 a աւվասիկ աստուած մեր ահավասիկ
9 aԱԲ չիք իւրով (և)
9 b բազուկ
9 t չիք հզօր
9 ԱԲ զօրութեամբ, փխ. տէրութեամբ
10 a ահավազիկ
10 b հատուցման բառից յետոյ մի թերթ դատարկ (թղ. 150), որով b-ում պակասում է «իւրոյ ընդ իւր—ձայն բարբառոյ էր նա» (էջ 213, տ. 14)
11 aԱԲ հովիւ մի հովուեսցէ [a հովվեսցէ]
11 a և բազկաւ իւրով / t ի բազուկ
12 a չիք և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա
13 aԱԲ յղեացն
13 a և ծանրացելոցն
13 a ափով *իւրով իւրով
14 a կամ ոյ (a ունի միշտ ոյ) կշռեաց զլերինս կշռորդով, փխ. կամ ով չափեաց—կշռորդօք (տ. 15)
14 ԱԲ ո, փխ. ով
14 ԱԲ և զերկիրս ամենայն քլաւ / bt զերկինս, փխ. զերկիրս
15 Ա ո գիտաց / a ոյ *գիաց զմիտս տեառն կամ ոյ / ԱԲ կամ ո
16 ԱԲ զիմաստութիւն, փխ. զմիտս
17 ԱԲ իցէ որ ասէն
17 a լերին
18 t սիովնի (միշտ)
18 ԱԲ ասէ թէ
19 a տրունի (պաs.) հրամք
19 aԱԲ և ի բարձանց իսկ են
20 a բարձր կամ ստուար

Աստուածութեանն կայցէ. ի նոյն ինքն ելեալ Աստուածութեանն քարոզք, ի նոյն հրամանաց լեառն բարձրութեան, առանց զանգիտելոյ և երկիւղի ամենեցուն առաջի անվեհեր քարոզել։

429 ԽԸ. Արդ՝ եկն և մեծն Յովհաննէս, որդի քահանայապետին Զաքարիայ. անդէն ել տաճարակիցն, և ոչ օտար ոք. անդէն ժառանգն և բնակիչն Սիոնի, նորուն վակասակիր քահանայութեանն, խոյրագիր պատուին պատմուճանացն սրբութեան, աւանդակիր պատուիրանացն. և ոչ եկամուտ ոք, այլ կամարածուն վայելչութեան, շառաւեղն Մովսիսի և զաւակն Ահարոնի և աւետարանիչն Սիոնի, օծութեանն անկու, առեալ զպատիւ նախնեացն քահանայութեան։ Եւ բովանդակեալ զմարգարէութիւն մարգարէիցն՝ ելեալ յանապատ ի վերայ աստուածական հրամանացն լեռնացելոց, բարձրացուցեալ զբարբառ իւր աւետարանիչն Երուսաղեմի, բարձրացեալ բարձրացուցանէր զբարբառ իւր, զի ձայն բարբառոյ էր նա յանապատի, և ասէ. «Ահա Աստուած մեր, ահա Տէր», և նա նոյն թագաւոր Իսրայելի։

430 Արդ՝ ամենայն շնորհք աւանդութեան մարգարէութեանն Իսրայելական ազգին, որ կրէր աւանդապահ օրէնութեանն աւետեացն և օծութեանն, ի ձեռն Ղևեայ տոհմին էր յանձնեալ, քահանայութիւնն՝ թագաւորութեամբն հանդերձ։

431 Քանզի ի ժամանակին, իբրև կոչեաց Տէր զՄովսէս ի մէջ հրոյն և ամպոյն ի գլուխ Սինէական լերինն՝ և տեսիլ փառաց

14 Ես. Խ, 10.

1 bԱt աստուածութեան (կայցէ)
1 Ա կացցէ
1 aԱԲ ի նոյն իսկ ինքն
1 ԱԲ ինքն է լեալ
1 aԱ աստուածութեան (քարոզք)
1 a քարոզ
2 a լեառնն
3 a չիք առաջի
4 ԱԲ արդ եկեալ մեծն / a եկն ել մեծն
5 aԱԲ անդէն իսկ տաճարակիցն [ԱԲ աթոռակից, փխ. տաճարակիցն]
5 aԱԲ այլ անդէն [a անդեն] ժառանգն
6 a նորին վակակիր
6 Ա քահանայութեան
7 a և աւանդակիր
8 a *եկամուտ, այլ
8 aԱԲ կամարածուն / bt կամարածու
8 a վաելչութեան (յաճ.) / ԱԲ *վայելչութեան / bt վայելչութեանն
8 Բ շառաւիղն
9 a ահարովնի, աւետարանիչն սիոնի
9 Ա օծութեան / ԱԲc անկու։ Նոր. Բիւզ. (Գոր. վարդ. էջ 118) առաջարկում է ուղղել օծութիւն ընկալեալ
10 a չիք առեալ զպատիւ
10 Ա չիք նախնեացն
10 a քահանաութեան / bt քահանայութեանն
11 ԱԲ աստուածական
13 ԱԲ եմի (պաs.). բարձրացուցեալ բարձրացուցանէր
13 a բարձրացոյց զբարբառ
14 a անապատի / ԱԲ չիք և
14 abԱԲ և [b չիք և] ահա տէր և սա նոյն տէր [ab չիք տէր] իղի (պաs.)
16 bԲt աւանդութեանն / aԱ աւանդութեան
16 ԱԲt մարգարէութիւն / b մարգարէութեան / a մարգարեութեանն
17 b չիք որ
17 aԱԲ աւանդապահք
17 ԱԲ օրհնութեանցն / b քաւութեան, փխ. օրէնութեանն
17 aԱԲ և աւետեացն
18 Ա օծութեան / a չիք էր
18 a քահանաութիւն / bԱԲ քահանայութիւնն [b քահնայութիւնն, Ա քահանայութիւն] իսկ / t քահանայութեանն՝
19 Ա թագաւորութեամբ
20 t զի, փխ. քանզի
20 t ի ժամանակի
21 Ա ամպոյն / ԱԲ փառացն

Տեառն իբրև գնուր վառեալ էր. իբրև առնոյր զպատուիրանս օրինացն Մովսէս ի ձեռացն Աստուծոյ, պարգևախնդիր տեսանելով զԱստուած ի պատասխանւոյն նմա, զի ասէ «Գթած եմ և ողորմած»՝ անդ առնոյր զաւանդութիւն իշխանութեան՝ քահանայութեան, թագաւորութեան և մարգարէութեան՝ ի ձեռաց Աստուծոյ։ Անդ ետ նմա զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի նախ առակքն լինիցին, և ապա եկեսցէ ճշմարտութիւնն, որ էն իսկ. անդ տայր նմա առնել զեղջիւրն օծութեան և զխնկանոց խնկոյն։

432 Որ եղջիւրն զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, և խնկանոցն զօրինակ սուրբ կուսին Մարիամու ունէր։ Զի որպէս նայն լին էր հոտով սրբութեամբ՝ նոյնպէս և կոյսն Հոգւով սրբով և զօրութեամբ Բարձրելոյն։ Իսկ եղջիւր ձիթոյն ունէր զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, զի որ միանգամ յօրինակ նորա օծանէին՝ անուն օծան։ Ուստի և օծանէրն իսկ Ահարոնի ի քահանայութիւն Տեառն, և առնոյր զքահանայութեան թագն՝ օծանել ըստ նմին օրինակի, զնել նոցա արտախուրակս,

1 ԱԲ յորժամ, փխ. իբրև (առնոյր)
1 b առնոյր մովսէս զպատուիրանս օրինացն ի ձեռացն
1 ԱԲ օրինացն ի ձեռացն աստուծոյ մովսէս [Բ մօսէս (յաճ.)]
2 a մովսեսի
2 Ա զպարգևախնդիր / a պարգևախնդիրն / b պարտ էր և քննախնդիր, փխ. պարգևախնդիր
2 a տեսանեք / ԱԲ տեսանելովն
3 a ասեր
4 b զիշխանութիւն աւանդութեան քահանայութեանն և մարգարէութեանն և թագաւորութեանն ի ձեռացն աստուծոյ. արդ ետ / aԱԲ և [ԱԲ չիք և] մարգարէութեան և թագաւորութեան ի ձեռացն [ԱԲ ի ձեռաց]
5 b զաւրինակն ածութեանն (սղաs.) / Ա օծութեան
6 a քրիստոս / ab առակ / abt լիցին
6 a և ապա եկեսցեն / bԱԲt և ապա իբրև եկեսցէ
7 Ա ճշմարտութիւն / a ի ճշմարտութիւնն
7 bԲ որ էն իսկ / a որ են իսկ / Աt որոյ են իսկ
7 ԱԲ իսկ և վասն որոց էն [Ա են] անդ / at իսկ և վասն որոյ են անդ
7 b արդ, փխ. անդ
7 b առնել նմա զեղջեւրն / Ա զեղջեւրն
8 Ա զխնգանոց / b զխնկանոցս
8 Ա խնգոյն / bt խնկոցն / a և զխնոց խնկոյն / t չիք և
9 b զեղջեւրն (յաճ.)
9 a ուներ զաւրինակ
9 Ա օծութեան
9 a խնկոցն / Ա խնգանոցն
10 b սրբոյ / a չիք սուրբ
10 b մարիամայ / ab չիք ունէր
10 a զի որպէս նայն լին եր հոտով սրբութեան, սոյնպէս և սա հոգւով
10 bԱԲt չիք զի / bԱԲ որպէս և
10 Ա նայ / bԱԲt լի էր
11 t խոստովանութեամբ, փխ. հոտով սրբութեան / bԱԲ չիք հոտով սրբութեան նոյնպէս և կոյսն
11 ԱԲ սրբով և հաւատով և զօրութեամբ [Ա զօրութեամբն] / b հոգւով սրբութեանն հոգւով սրբով զօրութեամբ
12 a եղջերն / b եղջեւրն
12 ԱԲ ձիթոյն զօրինակ օծմանն քրիստոսի ունէր, զի որ միանգամ / a ունէր զաւրինակն աւծութեանն քրիստոսի, զի որ / bt ունէր զաւծութիւնն [t զօծութիւն] քրիստոսի օրինացն [b աւրինակացն]
13 b զոր, փխ. զի որ
13 ԱԲ յօրինակին օծանէին անուն իսկ օծէին [Բ օծանէին]. ուստի ահարոն իսկ օծանէր ի քահանայութիւն տեառն / ab անուն աւծանէին. ուստի և [a չիք և] աւծանէրն իսկ [a չիք իսկ] ահարոն [b ահարոնի] / t օծէր ահարոնի
14 ab և առնուլ զքահանանութեանն [b զքահանայութեան]
15 ԱԲ թագն ըստ նմին օրինակի օծանել և զնել / b զթագն
15 a չիք օծանել
15 a զնել / b զընել / t զնել

և պաշտել ի սրբութիւն Տեառն, և կարգել զհանապազորդ հացն ի սեղանն, որ բերէր զօրինակ մարմնոյ Աստուածորդւոյն։

433 Անդ արար Մովսէս զարծաթի եղջիւրն օծութեան իւրոյ, ուստի քահանայքն և մարգարէքն և թագաւորքն օծանէին։ Անդուստ գայր կարգեալ օծութիւնն մի ըստ միոջէ ըստ հրամանի իշխանութեան պատուիրանին, որ կարգեալ գայր առաջնորդութեամբ։ Յաբրահամեան զաւակին պաշտէր խորհուրդն, զի աւանդապահքն տային զմիմեանս մինչև ցՅովհաննէս՝ քահանայ, մարգարէ և մկրտիչ. և ի նա հասեալ՝ իբրև ի ժառանգ մնացեալ։ Զի ի նա հասեալ էր յառաջին նախնեացն՝ թագաւորացն, մարգարէիցն և յօծելոց քահանայիցն՝ իբրև յաւանդապահ. և նա ետ զքահանայութիւնն, զօծութիւնն, զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս։

434 Եւ կատարեցաւ մարգարէութիւնն Յակովբայ՝ յասել առ որդիս ազգի իւրոյ, թէ «Մի պակասեսցէ պետութիւն իշխանութեանն, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւնն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց»։

435 Արդ՝ առաջին հարքն որ եղեն օրինակ նորա, յորս Աստուծոյ կերպարանքն նկարեալ կային. զի նոցա ամենայն արարածք հնազանդէին, քանզի զկերպարանս Արարչին ի նոսա տեսանէին։ Իսկ զիա՛րդ հնազանդէին անխօս անմռունչ և անշշունչ արարածքն՝ մահկանացու մարդկան, եթէ ոչ զնշանս Աստուծոյ ի նոսա տեսանէին և զկերպարանս Արարչին։ Եւ այսպէս մի ըստ միոջէ վարեալ եկեալ աւանդութիւնքն մինչև ցՅովհաննէս, և Յովհաննէս ետ զաւանդ պահեստին Տեառն իւրում։

16 Ծննդ. ԽԹ, 10.

1 a զհանապազորդն / b զհացն
2 t ի սեղան
2 a ի սեղանն տեառն որ
3 abԱԲt աւծութեան / t օծանութեան
4 ԱԲ յորմէ, փխ. ուստի
4 b քահանայք և մարգարէք
4 Ա անտուստ
5 b աւծութիւնն կարգեալ
6 a կարգ գայր / bԱԲ կարգեալ գայր / t կարգէր գայր առաջնորդութեամբ՝ յաբրահամեան զաւակին պաշտէր խորհուրդն։ Զի
7 b ի զաւակին / a խորհուրդ
7 t աւանդապահք
8 aԱԲ մինչ ի յովհաննէս [a ի յոհան]
8 ԱԲ և մարգարէ
8 b մարգարէ և քահանայ և մկրտիչ
9 aԱԲ իբրև ժառանգ
9 a ի նա եհաս առաջին թագաւորաց, զի ի նա հասեալ եր յառաջին նախնեացն թագաւորաց և մարգարեից և յաւծելոյ քահանաից իբրև / b ի նա էհաս յառաջին ի թագաւորացն, ի մարգարէիցն և յաւծելոց
10 b աւանդապահ
11 Ա զքահանայութիւն, զօծութիւն, զմարգարէութիւն և զթագաւորութիւն / b զքահանայութիւն և զօծութիւն / bt և զմարգարէութիւնն
12 ԱԲ ի տէր մեր
13 Աt մարգարէութիւն / aԲ յակոբայ
14 ab ազգին / b եթէ մի պակասե
14 ԱԲ իշխանութեան ի քէն մինչև / b իշխանութիւն ի յուդայէ մինչև
15 ԱԲ իւրն է
15 Ա թագաւորութիւն / b իշխանութիւն, փխ. թագաւորութիւնն
18 b պատուիրանքն, փխ. կերպարանքն
18 b նկատեալ / a հնազանդէին
20 abԱԲ և անմռունչ և անշունչ արարածք [ԱԲ արարածքն] / t չիք անշշունչ։ Ուղղում եմ՝ անշշունչ
21 b մարդկանն և թէ / at թէ
21 Ա նշանս / a զկերպարան
22 Ա աւանդութիւնք / b աւանդութիւն
23 abԱԲ զաւանդ պահեստին [a պահեստի] տեառն իւրում / t զաւանդն
23 t իւրոյ

436 ԼԹ. Եւ այնուհետև Տէր ինքնին ի միջի կայ, և Յովհաննէս վկայէ, թէ «Չեմ ես Քրիստոսն, այլ առաքեալ եմ առաջի նորա։ Այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ, և որ բարեկամն է փեսային՝ կայ առ նմա և հնազանդի նմա. նա և ուրախ անէ յուրախութեան նորա, զի զձայն լսէ զփեսային։ Իմ ուրախութիւնս այս լցեալ և կատարեալ է, և արդ՝ նմա պարտ է աճել, և ինձ մեղմանալ։ Որ ի վերուստն գայ՝ ի վեր է քան զամենայն. որ յերկրէ է՝ յերկրէ աստի խօսի. որ յերկնիցն գայ՝ զոր ինչ լուաւն և ետես՝ վկայէ, և զվկայութիւն նորա ոք ոչ ընդունի. իսկ որ ընդունի զվկայութիւն նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է։ Զի որ յԱստուծոյ առաքեցաւ՝ նա զպատգամս Աստուծոյ խօսի. զի ոչ եթէ չափով տուաւ նմա հոգին. Հայր սիրէ զՈրդի, և զամենայն ինչ ետ ի ձեռս նորա. որ հաւատայ յՈրդի՝ ընդունի զկեանս յաւիտենից, և որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանս յաւիտենից. այլ բարկութիւն Աստուծոյ ի վերայ նորա բնակեալ է»։

437 Ահա եկեալ հրեշտակն Յովհաննէս՝ պատրաստել ճանապարհ տեառն իւրում։ Զի որպէս ծննդեանն Գաբրիէլ եղև կարապետ՝ նոյնպէս յայտնութեանն սա եղև, և առաջի եկեալ ասէ. «Առաքեալ եմ առաջի նորա. այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ»։

15 Յովհ. Գ, 28—36. / 19 Յովհ. Գ, 28—29.

1 b և այնուհետև/միւսն. արդ այսուհետև
1 bԱԲt աէրն / b չիք ինքնին
2 b վկայէր / t եթէ
3 abԱԲ հարսն / b փեսայն
3 abԱԲ բարեկամն / t բարեկամ
4 b հնազանդ է նմա. նաև ուրախ լինի յուրախութեան
4 t և նա, aԱԲ նա, փխ. նաև
4 t առնի, / միւսն. լինի։ Հմմտ. եր. 218, տ. 3
4 ԱԲ յուրախութիւն
4 ԱԲ և, փխ. զի
4 bԱԲ զձայնն լսէ զփեսային / a զձայն փեսային լսե / t փեսային
5 abԱԲ ուրախութիւն [Բ ուրախութիւնն] այս լցեալ [bԱԲ է լցեալ] և կատարեալ է [bԱԲ չիք է], և արդ
5 t չիք այս / t չիք է, և
6 ab չիք պարտ է
6 a ի վերուստ գա ի վերոյ և / b գայ, նա ի վերոյ է
7 a որ յերկրէս է / ԱԲt որ ի յերկրէ է / b չիք յերկրէ է
8 ԱԲ զոր ինչ լուաւն
8 ab զինչ (փխ. զոր ինչ) լուաւ [b լուաւն]
8 t չիք ինչ / b չիք և (ետես)
8 b և վկայէ
8 b ոչ ոք ընդունի, իսկ որ / aԱԲ չիք իսկ
8 t զվկայութիւնն. չիք նորա
9 b կնքեաց և ասէ զի
9 ԱԲ թէ, փխ. զի / a արդար
11 b չիք նմա / a հոգւի
12 b չիք ինչ
12 b և որ հաւատայ
12 a յորդի ունի կեանս / ԱԲ զկեանսն
12 b զկեանսն յաւիտենականս. և որ թերահաւատէ / t թերահաւատ է
13 a և որ ոչ հնազանդի որդւոյ ոչ տեսցե զկեանսն, այլ բարկութիւնն
13 b ընդունի, փխ. տեսանէ
14 ԱԲ զկեանսն
14 b զի, փխ. այլ / a բնակե
16 b պատրաստեաց
16 a զճանապարհս / ԱԲ ճանապարհ
17 a որպես ծննդեանն գաբրիել եղե կարապետ, նոյնպես յայտնութեանն սայ եղե և առաջի եկեալ / bԱԲt առաջին զալստեանն, փխ. ծննդեանն
18 bԱԲt իսկ, փխ. նոյնպէս
18 bԱԲt յայտնութեանս
18 b չիք սա
18 bԱԲt չիք եղև և
18 bԱԲ եմ ես առաջի
19 ab հարսն / ԱԲ փեսայն

438 Իսկ ո՞ իցէ հարսն, կամ ո՞ փեսայն, եթէ ոչ այն՝ զոր մարգարէն ասէ, թէ «Այսպէս ասէ Տէր. խօսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեան, և խօսեցայց զքեզ ինձ արդարութեամբ և իրաւամբք և ողորմութեամբ և գթութեամբ. և ծանիցես, զի ես եմ Տէր Աստուած քո. և լցցես դու զհամանիսն քո, զփայտեղէնս և զքարեղէնս, և ասասցես, եթէ երթայց դարձայց առ այրն իմ առաջին»։

439 Քանզի թողին մարդիկ զպաշտօն Արարչին իւրեանց, և ամենայն փայտի և քարի հնազանդեցան. և թողին զայրն առաջին որ յոչնչէն արար զնոսա, և չնացան յամենայն ինչ տարրեղէն որ առ ական գիպեցան, և պոռնկեցան զհետ մնոտի պաշտամանցն արարածոց։ Վասն այսորիկ էջ Աստուածորդին քակել յերկրէ զընդունայնութիւն պոռնկութեան չնութեան քարեղէն հոմանեացն, դարձուցանել յերկրպագութիւն Հօր, և տալ անուանել զայրն իւր՝ այր առաջին։ Եւ առաջին՝ վասն նախնական ինքնութեանն ասէ, որպէս մեկնէ Պաւղոս առաքեալ առ հեթանոսս և ասէ. «Հաստատեցի խօսեցայ զքեզ հարսնութեան իբրև զկոյս մի սուրբ՝ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի». և մարգարէն ասէ. «Կացցէ դշխոյ ընդ աջմէ քումմէ», զամենայն տիեզերս իբրև զմի հարսն դարձուցեալ առ մի փեսայ. այսպէս նշանակէ այրն՝ որ յերկնից

6 Ովս. Բ, 19. 7. / 16 Բ. Կորն. ԺԱ, 2. / 17 Սաղմ. ԽԴ, 10.

1 ab ոյ [b ով] իցե / ԱԲt ո [ԱԲ ով] է
1 bԱԲ կամ ով
1 ԱԲ թէ
2 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
2 b խաւսեցայ / a չիք ինձ
2 b և խաւսեցայ
3 abԱԲ արդարութեամբ և իրաւամբք և ողորմութեամբ և գթութեամբ, և ծանիցես դու, թէ [b զի, փխ. թէ] ես եմ տէր / t չիք և իրաւամբք և ողորմութեամբ
4 aԱԲ զհոմանիսն / bt զհոմանիս
5 ԱԲ զփայտեղէնսն և զքարեղէնսն / b զքարեղէնս և զփայտեղէնս
5 aԱԲ ասասցես դու երթայց և [ԱԲ չիք և] / b դու եթէ
6 a ի յայրն / t յայրն
7 abԱԲ վասն զի
8 b քարի և փայտի
9 ԱԲ յոչընչէ
9 a չնացան որ ինչ տարրեղէն առ ական գիպեցան / b չնացան ընդ ամենայնի որ ինչ առ ական գիպեցան / ԱԲ չնացան յամենայն ինչ տարրեղէն, որ առ ական գիպեցան / t չնացան յինչ ինչ տարրեղէն, ամենայն որ ական գիպեցան
10 Ա պոռընգեցան
10 abԱԲ պաշտամանց [b պաշտաման] արարածոց / t արարածոցն
11 a էջ որդւին աստուծոյ
11 b չիք յերկրէ
11 b զընդունայնութեան պոռնկութեանն հեթանոսութիւնն քարեղէն
12 a հոմանեաց
12 bԱԲ և դարձուցանել
12 b ի յերկրպագութիւն
13 abԱԲ չիք տալ
13 ab այր առաջին. և առաջին [b չիք և առաջին] վասն նախնական ինքնութեանն [b ինքնութեան] / ԱԲt չիք առաջին (և) / Ա չիք և / t նախնականին
14 bԱt ինքնութեան / v քննութեան, փխ. ինքնութեանն
14 ԱԲ որպէս և / ab մեկնէն
14 a պաւղոս առաքեալ առ / bԱԲt չիք առաքեալ
15 b առ նոսա, փխ. առ հեթանոսս
15 b և ասէ / aԱԲt չիք և
15 ab չիք հաստատեցի
15 a խաւսեցայց
15 t ինձ հարսնութեան
16 a որպէս, փխ. իբրև
16 b զկոյս / aԱԲt կոյս
17 a կայցէ
17 a քումե
18 b դարձեալ / a չիք դարձուցեալ
18 a այսպես / bԱԲt այնպէս
18 t ի յերկնից

եկն Որդին Աստուծոյ. որպէս Յովհաննէս ասէ. «Այր հարսնն է՝ նա է փեսայ. և մեք, բարեկամք և ծառայք՝ ըստ հրամանացն ընթանամք, կամք առ նմա և հնազանդիմք նմա, և ուրախ առնիմք յուրախութեան նորա, և զձայնն լսեմք զփեսայինն»։

440 Այս այն է զոր մարգարէն ասէ. «Լո՛ւր, դուստր, և տե՛ս, խոնարհեցո՛ զունկն քո, մոռա՛ զժողովուրդ քո և զտուն հօր քոյ. զի ցանկացաւ թագաւոր գեղոյ քում. զի սա ինքն է Տէր քո. երկիր պագցես սմա»։ Այս այն է որ ասէն. «Եղբօրորդեա՛կ իմ, յարիցես զարթիցես, մերձաւո՛ր իմ, սիրելի՛ իմ. բացցես ինձ զդուրս տանն, և համբուրեսցես զիս ի համբուրից բերանոյ քոյ. զի առատ են ստինք քո քան զգինի, և հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան. Իւղ արկեալ է անուն քո, վասն այսորիկ օրիորդք սիրեցին զքեզ, զհետ անուշութեան իւղոց քոց ընթասցուք մեք. տարաւ զիս արքայ ի սենեակ իւր»։

441 Եւ ո՞վ իցէ հարսն՝ եթէ ոչ եկեղեցի հեթանոսաց, կամ ո՞վ իցէ փեսայն՝ եթէ ոչ Յիսուս Քրիստոս Որդին Աստուծոյ, որ էջ յերկնից և նուաճեաց զամենայն յերկրպագութիւն Հօր։ Եւ զի՞նչ իցեն երկու առատ ստինքն՝ եթէ ոչ կտակարանքն Աստուծոյ, որ արբուցանեն զամենայն ագէտս հոգևոր կաթամբն գիտութեան։ Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն. «Հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան». և թէ՝ «Իւղ արկեալ է անուն քո».—զօծութիւնն Քրիստոսի և զանունն յայտ առնէ. և համբուրելն՝ սիրոյ նշանակ է, զի եկեղեցի՝ Քրիստոսի, և Քրիստոս՝ Որդի Աստուծոյ։

4 Յովհ. Գ, 29. / 8 Սաղմ. ԽԴ, 11—12. / 14 Երգ Երգ. Ե, 5. Ա, 1—3.

1 a որպես ասեն յովհաննէս, որ հարսն է նա փեսայ / bԱԲ որպէս և [Ա չիք և] ասէ [Բ ասէն] յովաննէս
2 b ծանուցք (փխ. ծառայք) և ըստ
2 ԱԲ ընթանամք. կալ առ նմա և հնազանդել և ուրախ լինիմք յուրախութեան [Ա յուրախութիւն] / b ընթանամք կալ առաջի նորա և հնազանդիմք նմա / t հնազանդ եմք
3 b լինիմք, փխ. առնիմք
3 a յուրախութիւն
4 a և ձայն փեսային լսեմք / bԱԲ զփեսային / t փեսային
6 a մոռեա / b մոռայ / b զտուն
7 a ցանկացի / b գեղոյ քո
8 b այս է որ ասէն. իմ ասէ յարիցես / aԱԲ ասէն [a ասեն]. եղբաւրորդեակ [ԱԲ եղբօրորդեակն] իմ, յարիցես / t չիք եղբօրորդեակ իմ
9 abԱԲ և բացցես / a զդրունս
10 ԱԲ համբուրեսցէ
10 b ի համբոյրս / a զիս համբոյր
10 aԱԲ բերանոյ իւրոյ
11 b իւղոյ քոյ
13 abԱԲ զհետ [b և զհետ] անուշութեան իւղոց քոց [a չիք քոց] ընթասցուք մեք [b և մեք] / t չիք անուշութեան
14 b չիք իւր
15 abԱԲ ով իցէ (հարսն) / t չիք իցէ
15 t թէ
15 abԱԲ ով իցէ փեսայն, եթէ [a թէ] ոչ / t չիք իցէ
16 t որդի
17 b աստուծոյ, փխ. հօր
17 abԱԲ զինչ իցեն առատ / t չիք իցեն
18 b ստինք
18 abt կտակարանք
19 ab կաթամբ
19 at գիտութեանն / b գիտութեամբն
19 t զինչ է / bt որ
20 b թէ հոտ / bt և եթէ իւղ
21 aԱ զաւծութիւն
21 ԱԲ յայտ արասցէ
22 aԱԲ զի եկեղեցի / bt զեկեղեցի, փխ. զի եկեղեցի։ Կամ թերեւս պիտի կարդալ համբուրելն սիրոյ՝ նշանակ[է] զեկեղեցի քրիստոսի։ Հմմտ. եր. 217, տ. 17

442 Արդ՝ «Նմա աճել և ինձ մեղմանալ», այսինքն զժամանակն ասէ մեղմանալոյ. զի մկրտութիւնն զոր տայր նա ժողովրդեանն՝ ապաշխարութեան մկրտութիւն էր։ «Որ, ասէ, ի վերուստն եկն՝ ի վերոյ է քան զամենայն», յայտ արարեալ զգալն ի ծոցոյ Հօր առ մեզ։ Իսկ ես, ասէ, յերկրէ խօսեցայ, յերկնից առեալ զգիտութիւն. իսկ որ յերկնիցն եկն՝ նա զՀօրն խօսի և զՀօրն գործ գործէ։ Որպէս և Տէր ինքն ասէր առ Հրեայսն, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. զինչ տեսանեմ թէ Հայր գործէ՝ զնոյն և ես գործեմ. զի վասն այսորիկ իսկ եկի, զի արարից զկամս Հօր իմոյ, և կատարեցից զգործս նորա»։

443 Ասաց և վասն Հրէիցն, թէ զվկայութիւն նորա դուք ոչ ընդունիք։ Իսկ որ ընդունի զվկայութիւն նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի անկորուստ լիցի արդարութիւնն. և երդմամբ՝ զի արդարև ճշմարիտ Աստուած է. զի անշուշտ և անշարժ և անկորուստ լիցի արդարութիւն հաւատոցն. և երդումն՝ կնիք, որպէս առ Աբրահամն։ Զի որ ի ծոցոյ Հօր եկն՝ նա է տեղեակ խորհրդոց ծնողին իւրոյ։ Զի ոչ եթէ իբրև

1 Յովհ. Գ, 30. / 4 Յովհ. Գ, 31. / 9 Յովհ. Ե, 19. Ժ, 38. ԺԴ, 10.

1 ԱԲ չիք արդ / b զժամանակս
2 a մեղմանալով / b մեղանալով
2 Ա զի զմկրտութիւնն / b զի մկրտութիւն
2 aԱ տայր նա / bԲ զոր նա տայր / t չիք նա
3 abԱԲ ապաշխարութեան մկրտութիւն էր / t ապաշխարութիւն մկրտութեան էր
3 a ի վերուստ
3 ԱԲ որ ի վերուստ եկն ասէ ի վերոյ / b որ ասէրն թէ որ ի վերուստն
4 b արարեալ զի (=զ'ի) ծոցոյ հաւրն զգալն առ մեզ. և ասէ յերկրէս
4 aԱԲ առ մեզ. իսկ ես [a չիք ես] ասէ յերկրէս [ԱԲ յերկրէ] / t առ մեզ ասէ. ես յերկրէ
5 b առաքեալ, փխ. առեալ
5 Բ զգիտութիւնն
5 ԱԲ չիք իսկ (որ)
5 b և ասէ, փխ. իսկ (որ)
5 a իսկ ասէ որ յերկնից
6 ԱԲ յերկնից եկն ասէ՝ նա զհօրն խօսի, և / b նա զհաւրէ խաւսի / a նայ զհաւրն խաւսի և զհաւրն / t եկն զհօր խօսի
6 bԱԲt զհօր գործ [b գործն]
6 t չիք և (տէրն)
6 a որպէս և ինքն ասաց ցհրեայսն / ԱԲ որպէս և տէրն իսկ ասէր առ հրէայսն, ես / b որպէս և տէր ինքնին ասէր ցհրեայսն եթէ / t տէրն
7 abԱԲ և հայր յիս / t և հայր առ իս
8 t եթէ (հայր)
8 a գործէ և ես գործեմ զնոյն, զի
8 aԱԲ իսկ եկի / b չիք իսկ / t այսորիկ ես եկի
9 ԱԲ և, b և ասէ, փխ. զի
9 b կատարեցից, փխ. արարից
9 b գործեցից, փխ. կատարեցից
10 b եթէ
10 a նորա ոչ ընդունիք.
11 t չիք իսկ
12 aԱ արդարութիւն / b պահպանութիւնն, փխ. արդարութիւնն
12 ad արդարև իսկ / bԱԲt չիք իսկ
13 d զի ան (մի բառի տեղ բաց=զի անշուշտ)
13 ad չիք և (անշարժ)
13 b պահպանութիւն, փխ. արդարութիւն
14 b և կնիք որպէս և առ աբրահամ. զի որպէս
14 ԱԲ զի որ եկն ի ծոցոյն հօր նա է / abd ի ծոցոյ հաւր եկն [a եկ] նայ / t ի ծոցոյն
15 b խորհրդոյ / d ծնաւղին
15 g իւրոյ. իբր ոչ եթէ խնդրել ապաստան և կարաւտ հայրարուն փառացն, այլ զի լուիցեն արարածք և հաստատեսցին յորդի. և ոչ եթէ իբր կարաւտ որ ՙա։ Բոլորը abcdԱԲt չիք իբր ոչ եթէ խնդրել—հաստատեսցին յորդի։ ց-ի ասելի ուճեցածը տես պարբ. 425
15 d իբր

կարօտ որ առ նա զշնորհս Հոգւոյն, այլ ինքն միակամ, միաշունչ, միախորհ ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն. զի ինքն է բաշխիչ շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ: Զի Հայր սիրէ զՈրդի իւր, և ամենայն հաստատեալքն Հօր՝ Որդւով. և որ Հօրն՝ նոյն և Որդւոյ. և որպէս Հայր՝ նոյնպէս և Որդի. և ամենայն շնորհք Հոգւոյն յՈրդւոյ բաշխին: Եւ «Որ հաւատայ յՈրդի՝ ունի զկեանսն յաւիտենականս. որ թերահաւատէ յՈրդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանսն յաւիտենից»:

444 Վկայէ Յովհաննէս, ասէ. «Զորմէ ասէին, սա է միածին Որդին Աստուծոյ. ես տեսի և վկայեմ, թէ սա է որ բառնայ զմեղս աշխարհի»: Սա է ժառանգ այգւոյն, և Տէր գայ զօրութեամբ, և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. զի բազուկ հզօր Հօր սա է, և տէրութիւն իւր առ իւր ունի, թէպէտ և կամօք երևեցաւ խոնարհութեամբ:

445 «Ահաւասիկ, ասէ, վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր». և ամենայնի նա է հատուցանող, «և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա». ըստ այնմ, թէ «Ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա»: «Իբրև հովիւ

7 Յովհ. Գ, 36. / 9 Յովհ. Ա, 29. / 13, 14 Ես. Խ, 10. / 15 Սաղմ. ԼԲ, 15.

1 b զկարաւտ
1 t էառ / b շնորհսն
1 ad չիք միաշունչ
2 ad միախորհ միաբան ընդ / ԱԲ մի-ախորհ / b միակամ, միախորհուրդ, միաշունչ ընդ / g ինքն միախոհ, ... միաշունչ / t միախոհ
2 d հաւրն
2 adԱԲ հոգւոյն, ինքն բաշխիչ շնորհաց հոգւոյն սրբոյ / b և ընդ հոգւոյն սրբոյ. և ինքն բաշխիչ հոգւոյն սրբոյ շնորհաց. զի / t բաշխիչ խորհրդոց
2 g չիք զի / g չիք է
2 g չիք խորհրդոց
2 g հոգւոյն սրբոյ. և որ հաւատայ ի նա ընդունի զկեանս յաւիտենից ի քրիստոս յիսուս ի տէր մեր... Վերջ:
3 adԱԲ զորդւի [ԱԲ զորդի իւր], և ամենայն ինչ [dԱԲ չիք ինչ] հաստատեալք [ԱԲ հաստատեալքն] հաւր որդւովն է. և / b և ամենայն հաստատեալ հաւր որդւոյն են, և որ հաւր / v և ամենայն հաւատացեալքն հօր որդւովն / t չիք ամենայն
4 ad հաւրն և / ԱԲ հօր
4 abdԱԲ որպէս հայր / t հայրն
4 ԱԲ չիք և (որդի)
5 Ա շնորհ / bԱԲt չիք և
5 b ի յորդւոյ ընդունի զկեանսն / d զկեանս
6 abdԱԲ յաւիտենից
6 abd չիք որ թերահաւատէ—յաւիտե-նից
6 ԱԲ ոչ տեսանէ զյաւիտենական կեանսն
8 abdԱԲ *յոհվաննես [ԱԲ և յովաննէս, d յոհաննէս], սայ ե, ասե, [ԱԲ չիք ասէ], զորմե եսն ասեի. սայ է [b ասէ, փխ. սա է]
9 abd տեսի ասէ և
9 abdԱԲ որ եկն բառնալ
9 d յաշխարհէ
10 ad սայ է ասէ ժառանգ
10 abd գա [b գայ] ասե
10 bԱԲ զօրութեամբ իւրով և [b զի, փխ. և] բազուկ
11 d զտէրութեամբ
11 Ա չիք տէրութեամբ իւրով, զի բա-զուկ հզօր
11 b հզաւր ասէ և զտէրութիւնն առ իւր ունի, թէպէտ և
11 d հաւր է սայ է / ԱԲ սայ է հաւրն, և
11 ad և տէրութիւն
12 ad չիք ունի
12 ԱԲ և խոնարհութեամբ
13 a ահավասիկ (յաճ.) / bdԱԲ ահա-ւասիկ
13 bԱԲ չիք ասէ
13 b վարձ
13 Ա չիք հատուցման—նա է (տ. 14)
13 ad չիք իւրոյ
13 Բ հատուցմանն ընդ իւր
14 ad չիք է
14 ԱԲ զգործս
15 ԱԲ չիք թէ
15 abd թե որ ի միտ

մի հովուեսցէ զխաշինս իւր»: Որ և ի մէջ իսկ անցեալ կենարարն ասէ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ խաշին իւրոյ», «Եւ ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր, և ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա»:

446 Որ և կենարարն եկեալ յայտ առնէր, յառնուլն ի ժողովելն զմանկտին ի վերայ աստուածական բազկացն. և օրինակեալ ամենեցուն, «Եթէ ոչ դարձջիք և լինիջիք իբրև զմանուկս զայս՝ ոչ կարէք մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ»: Նորոգել հրամայէ, և մերկանալ զհին մարդկութիւնս ի ձեռն մկրտութեան աւազանին: Զի թէպէտ և կարի որ թմբրեալ ծանրացեալ իցէ՝ ծանրակիր մեղօքն խաւարութեան յղացեալ, որպէս ասէն. «Ահաւասիկ երկնեաց զանօրէնութիւն, յղացաւ զցաւս և ծնաւ զանիրաւութիւն». սակայն բացեալ զգրունս ապաշխարութեան՝ ի մէջ մեր եկեալ կայ կենարարն, աղաղակէ և ասէ. «Եկայք առ իս, ամենայն վաստակեալք և աշխատեալք և որք ունիք բեռինս ծանունս, և ես հանգուցանեմ զձեզ. և առէք զլուծ իմ ի ձեզ և ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ, հանդարտ և խոնարհ սրտիւ, և գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի»:

447 Իսկ եթէ հարցցէ ոք, թէ ով իցէ որ այսպէս մխիթար լինիցի

1 Ես. Խ, 11. / 3 Յովհ. Ժ, 11. / 4 Ես. Խ, 11 / 8 Մատթ. ԺԸ, 3. Մարկ. Ժ, 15. / 12 Սաղմ. Է, 15 / 17 Մատթ. ԺԱ, 29—30.

1 ad հովեսցե
1 b չիք որ
1 bԱԲ և ի մէջ / adt չիք և
1 b չիք ասէ
2 adԱԲ չիք թէ
2 t ես եմ հովիւ քաջ / b և հովիւ քաջ
2 abd զանձն իւր դնէ ի վերա ոչխա-րաց [d խաշին] իւրոյ [b իւրոց] / ԱԲ հովիւն քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ի վերայ / t դնէ զանձն իւր
3 a չիք իւր (ընկալցի)
5 ԱԲ որ և / abdt չիք և
5 d առնէ
5 ad յառնուլն ի ժողովելն / bԱԲt առնուլ ժողովել
6 ԱԲ աստուածեղէն [Ա նախապէս աստուածեղէն ակամ]
6 d բազկացն յաւբինակեալ
6 ԱԲ և օրինակ եա ամենեցուն
7 bԱԲ եթէ / adt թէ
7 d զմանկունս / b զմանկտիդ զայդ
8 bԱ յարքայութիւն / d արքայութիւն
8 b նորոգեալ
8 ad և մերկանալ զհնութիւն ի ձեռն / bԱԲ և մերկանալ զհին մարդկու-թիւնս ի ձեռն / t հրամայէ և մեր-կանալ հրամայէ զհին մարդկութիւնն ի ձեռն
9 aԱԲ թէպէտ և / bdt չիք և
10 a թմբրեալ / d թմբրրեալ
10 b և ծանրացեալ
10 b մեղաւն
11 a որպես և ասեն
11 d ասէն / ԱԲt ասէ / b չիք ասէն
11 abԱԲ յղացաւ / dt յղացեալ
11 bd ցաւս
12 bd և ծնաւ զանաւրէնութիւն, սակայն
12 adԲ ապաշխարութեանն
13 ԱԲ ի մէջ մեր եկեալ կայ կենարարն աղաղակէ և / b ի մէջ եկաց կենա-րարն մեր և սկսեալ աղաղակէ, ասէ / ad չիք մեր, եկեալ / t ի մէջ կայ կենարարն մեր, եկեալ աղաղակէ և
14 ab ամենայն աշխատեալք և վաս-տակեալք և որք
14 d չիք և (որք)
14 abd բեռինս / ԱԲt զբեռինս
15 ԱԲ չիք և (առէք)
16 ab հանդարտ
17 ad *փոքրոգի է
18 ԱԲ իսկ եթէ ոք հարցանէ, ով իցէ որ մխիթար / bt հարցանէ. չիք եթէ / ad չիք եթէ հարցցէ
18 b ով այն իցէ որ մխիթար այսպիսի
18 a ով է որ այնպէս
18 abd լինիցի / ԱԲt լինի

յղեացն ծանրացելոց՝ լուիցէ Եսայեայ մարգարէութեանն՝ ով այն իցէ, ասէ. «Ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով և զերկիր ամենայն բլաւ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս ի կշիռս, և բարձ զդաշտս կշռորդօք. ո՞վ գիտաց զմիտս Տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից»: Որ ի հօրէ ուսաւ զվճիռ դատաստանին՝ նա եկեալ մարդ լեալ քարոզէ աշխարհի, խառնեալ սիրով իւրով զամենեսեան յԱստուածութիւնն: Եւ այսուհետև եկեալ լոյսն, ի մէջ անցեալ՝ «լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»՝ քարոզէր և ասէր. «Ապաշխարեցէք, զի մերձեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ»: կատարեալ են ժամանակք. հաւատացէք յաւետարանն:

448 Ծ. Արդ՝ իբրև անցանէր առ ծովեզերբն՝ տեսանէ զՊետրոս և զԱնդրէաս և զՅակովբոս և զՅովհաննէս, և կոչեաց զնոսա ի ձկնորսութենէ անտի. որ անդէն վաղվաղակի թողուն զհայրն իւրեանց նաւաւն հանդերձ և երթան զհետ նորա: Եւ զբազումս յայլոց ի պէսպէս զրօսանաց կոչեալ՝ աշակերտս երկոտասանս և առաքեալս անուանեաց. զորս ուսուցանէ ազատանալ յամենայն զբօսանաց. որ զհետ նորա շրջէին, արժանի եղեալ աստուածագործ աւանդութեան խորհրդոյն:

449 Որ այնուհետև մարդասէրն Քրիստոս ի մէջ անցուցեալ զամենակար բժշկարանն, բժշկել զամենայն ախտս և զչարչարանս. և զյառաջաձայն սրբոց մարգարէիցն զգուշակումն ելից, ի մէջ ունելով

5 Ես. Խ, 12—13. / 8 Յովհ. Ա, 9. / 9 Մատթ. Գ, 2.

1 d ծանրացելոցն
1 d եսայեայ
1 Ա մարգարէութեան կամ ով այն իցէ որ ասէ / t ով այն իցէ. ասէ. ո՞վ չափեաց / abdԱԲ ո՞ չափեաց
2 b ամենայն և զերկինս
2 adԱԲ կամ ո՞
3 a զլերինս, փխ. զերկինս
3 ad չիք իւրով (և) / a ո՞ եդ
4 bt եբարձ / ab կշռորդովք
4 ad ո՞ գիտաց
4 bdԱԲ զիմաստութիւն [b զիմաստութիւնս], փխ. զմիտս
4 d ո՞ եղև
5 d յուսաւ / a զվճիռ
6 d լեեալ
6 ԱԲ լեալ և քարոզեալ աշխարհի և խառնեալ / b մարդ եղեալ և քարոզ աշխարհի / a խառնել
6 b սիրովն
6 d զամենեսեսին
7 b ի յաստուածութիւնն
7 bd և այնուհետև
7 b լոյսն եկեալ
8 ad գալոց է / bԱԲt գալոց էր
9 ԱԲ թէ ապաշխարեցէք
9 bdԱ արքայութիւն
10 b ամենայնք, փխ. ժամանակք
11 a երեեցաւ, փխ. անցանէր
11 ԱԲ առ ծովեզերբն միում, տեսանէր / abd տեսանէր / t առ ծովեզերբ
12 ad չիք և (զյակովբոս)
12 abdԱԲ կոչէր
13 bԱԲ որք [b որ] անդէն իսկ
13 adԱԲ թողուն / bt թողին
13 abdԱԲ նաւաւն / t նաւովն
14 b երթային / ԱԲ զբօսանաց
15 b կոչեցեալ
15 ad չիք կոչեալ—յամենայն զբօսանաց
15 Ա զաշակերտս
15 b * երկոտասան առաքեալս անուանէ, զոր
17 abdԱԲ եղեն
17 t աւանդութեանն
18 ԱԲ որոյ
19 abdԱԲ զամենայն ախտս / t զախտս չիք զամենայն
20 a յառաջաձայնս / Ա զյառաջաձայնս / dԲ զառաջաձայնս
20 ad մարգարէից
20 b մարգարէիցն զգուշակումն ելից և ի մէջ ունելով զբանն որ գոչէ / adԱԲt չիք զգուշակումն ելից
20 adԱԲt ունել

զբանն որ գոչէ. «Նա զհիւանդութիւնս մեր բարձէ». և զնոցուն բանս արդարացուցեալ, որպէս ասէն, թէ «Արդարացուցանէ զբանս ծառայից իւրոց մարգարէից»:

450 Եւ սկսնու այնուհետև զառակսն անցուցանել, թէ «Ընդ ամենայն տեղիս ի ձեռն Հոգւոյն ճշմարտութեան երկիր պագցեն Հօր, զի Հայր զայնպիսի երկրպագուս խնդրէ». և թէ «Զողորմութիւն կամիմ, քան զպատարագս»: Եւ եթէ Ես եմ հօրորդին, զի Հայր ինձ վկայէ հոգւովն հանդերձ ճշմարտութեամբ. և թէ Մովսէս ձեզ յառաջագոյն վասն իմ գրեաց. և Յակոբ վասն իմ ասէր ցՅուդա, թէ «Մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ և մի պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւրն է թագաւորութիւն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց»:

451 Եւ թէ՝ մարգարէքն ամենայն վասն իմ գրեցին, առեալ յիմէ առաքչէն զգիտութիւն. և յայտ արարեալ նոցա, թէ իմ է այգին, և դուք էք մշակքն. և ես եկի, զի ես եմ ժառանգ այգւոյն. եկի խնդրել զպտուղ այգւոյն զի առից. որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ՝ և ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ: Եւ թէ՝ եկի կատարել զխոստացեալ աւետիսն Աբրահամու, զի աւետեօքն կեցցէ զաւակն Աբրահամեան, և զաւակն Աբրահամու նոցա ծանօթ լիցի: Իսկ նորա միանգամայն զճշմարտագոյնն

1 Մատթ. Ը, 17. Ես. ԾԳ, 4. / 3 Ես. Ծ, 8. / 6 Յովհ. Դ, 23. / 7 Ովս. Զ, 6. Մատթ. Թ, 13. ԺԲ, 7. / 11 Ծննդ. ԽԹ, 10.

1 adt զբանս
1 ad գոչէն, նաև զհիւանդութիւնս
1 b բանեայ
1 a զնոցին / b զբանսն
2 b որպէս և
2 bԱԲ թէ որ
4 adԱԲ չիք և
4 a սկսանէ / ԱԲt սկսնու
4 b և զառակս անցուցեալ սկսանի այնուհետև ուսուցանել, թէ / ԱԲ և զառակսն / adԱԲ անցուցեալ
5 ԱԲ երկիր պագանել
6 a այնպիսի
6 b եթէ
7 ad զպատարագ
7 ad և թէ ես եմ հաւրորդւքն / միւսն. հայր որդին
7 bԱԲ զի հայր իսկ ինձ
8 Ա ճշմարտութեան / ad չիք ճշմարտութեամբ
8 b եթէ, փխ. և թէ
8 ԱԲ յառաջագոյն իսկ
8 b գրեաց յառաջագոյն վասն իմ. և
9 ԱԲ ասէր զ յուդայէ
9 a չիք թէ
10 a ի յուդա
10 t չիք մի
10 a պետ յետ յերանաց
11 d յորոյ
11 t թագաւորութիւնն
11 b լոյս, փխ. յոյս
13 Բ զգիտութիւնն
13 a չիք և յայտ արարեալ—ուստի զայ կամ (եր. 225, տ. 9)
Այստեղ a-ի մեջ մի թերթ պատառուած է, որից ննտերը են երևում միայն: Այս պակասը լրացնում ենք c-ից: c-ն ընդօրինակուած է a-ից՝ երբ դեռ a-ում այս թերթը չէր պատառուած:
13 cԱԲ այգին / bdt այգիս
14 bd մշակք
14 bd այգւոյս
14 d զի եկի / b և եկի (խնդրել)
15 b զպտուղ յայգւոյս
16 ԱԲ զկամս նորա. և / b իմոյ. և եկի կատարել
16 d աւետիս / c զաւետիսն
17 cdԱԲ և զի
17 c աւետեաւք
17 b զի աւետիքն կեցցէ
17 cdԱԲt կեցցեն
18 b լիցի / cdԱԲ լինէր
18 cdԱԲ իսկ սորա
18 b զճշմարտագոյնս / c զճշմարտագոյնն. տողամիջում աւելացրած՝ ս=զճշմարտագոյնսն, ինչպէս որ ունին ԱԲ

առաջի եղեալ, եթէ «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես»։ Եւ անդր ի վեր այնուհետև հայեցուցեալ, որպէս և ասէն իսկ, հարցանելով առ ի նոցանէ զմարգարէականն, թէ «Ո՞րպէս ասէք զՔրիստոս որդի Դաւթի, զորմէ Դաւիթ իսկ նշանակեաց Հոգւովն սրբով, թէ Ասաց Տէր ցՏէր իմ, Նիստ ընդ աջմէ իմմէ. և արդ՝ զիա՞րդ իցէ որդի Դաւթի»։

452 Նոյնպէս և ամենայն յայտնութեամբք և առակօք յանդիմանէր և խայտառակէր զկեղծաւորութիւն և զամբարշտութիւն և զանօրէնութիւն նոցա։ Իսկ նոցա, խլացելոցն և կուրացելոց ի ճշմարտութենէն, նախանձեալ՝ ելին, ի չարութիւն դառնութեան իւրեանց, կորուսանել զանձինս իւրեանց։ Իսկ նա եկեալ՝ լինէր բժիշկ մարդասիրութեամբ իւրով, զկոյրս լուսաւորել, զկաղս գնացուցանել, զբորոտս սրբել, փրկել զամենայն ըմբռնեալսն ի սատանայէ. և զանդամալոյծս յարուցանել, և զխուլս բանալ, և համերց տալ խօսել, և զմեռեալս յարուցանել, զսատանայ կոխան տայր հաւատացելոց իւրոց, և խոստանայր երթալ պատրաստել օթևանս յարքայութեանն երկնից. և զինքն առաջի օրինակ ամենայնի, համբերել ճգնութեանց առաքինութեամբ։

453 Որ դարձոյց զջուրն ի գինի, զի յայտնի լիցի Աստուածութիւն նորա, թէ նոյն է որ յոչինչէն արար զջուրն ի բնութիւն ջրոյ՝ նոյն և զջուրն ի գինի դարձոյց, որպէս և կամեցաւ։ Եւ այն որ վասն

1 Յովհ. Ը, 58. / 5. Մատթ. ԻԲ, 41—45. Մարկ. ԺԲ, 35—37. Ղուկ. Ի, 41—44. Սաղմ. ՃԹ, 1

1 ԱԲ թէ / t և անդէն ի վեր
1 b և արդ ի վեր / cd և անդր ի վեր
2 c հայեցուցեալ այնուհետև
2 ԱԲ և այնուհետև անդր ի վեր հայեցուցեալ, որպէս և ասէ իսկ / b որպէս և ասէն իսկ / cdt որպէս և էն իսկ
2 b չիք առ
3 ԱԲ ասէք դուք զՔրիստոս / cd ասէք [c տողամիջում ավելացված է դուք, ինչպես ունին ԱԲ] զՔրիստոս / b ասէք է Քրիստոս որդին / t ասեմք զՔրիստոս
3 bcdԱԲ Դաւթի / t Դաւթայ
4 b Դաւիթն իսկ / b եթէ
4 b տէր տեառն իմոյ, Նիստ
5 c իմ յուսանցքում
5 cd չիք արդ
6 cdԱԲ չիք և (ամենայն)
6 cd յայտնութեամբքն և առակաւքն
6 bԱԲ յանդիմանէ և խայտառակէ
7 t զանօրէնութիւնս
8 b կուրացելոց և խլացելոց / cd խլացելոցն / ԱԲt խլացելոց
9 bt նախանձէին ի չարութիւն / ԱԲ նախանձեալ ի չարութիւն / cd նախանձեալ ելին ի չարութիւն
9 ԱԲ դառնութեան կորուսանել
9 b չիք կորուսանել զանձինս իւրեանց
10 d եկեալ, փխ. եկեալ
10 b բժիշկ լինէր
10 bԱԲt մարդասիրութեամբն
11 b գնացուցանէր
11 b սրբէր, փրկէր
12 cd նեղեալսն [d նեղեալս], t կորուսեալս, b զրկեալս, փխ. ըմբռնեալսն
13 cdԱԲ չիք և (զխուլս)
13 b բանայր... խաւսել տայր... յարուցանէր
14 bcdԱԲ և [d չիք և] զսատանայ կոխան տայր հաւատացելոց / t կոխան առնէր հաւատացելոց
14 b խոստացաւ
15 ԱԲ օթևանս պատրաստել
15 b արքայութեան / dԱԲ յարքայութեան
16 cԱԲ ճգնութեանցն / bdt ճգնութեանց
16 cdԱԲ առաքինութեամբ / t առաքինութեամբն / b առաքինութեանց
17 b լինիցի
18 b եթէ / cԱԲ յոչինչէ
18 bd զջուր
19 t չիք և (զջուրն)
19 bcdԱԲ և նոյն [ԱԲ այն] ինքն որ վասն մեղաց [d մեղացն]

մեղացն ցաւս խառնեաց՝ նոյն ինքն եկն զառողջութիւն բաշխել։ Եւ բազումք հաւատացին յանուն նորա, իբրև տեսին զնա և զնշանսն զոր առնէր. այլ նա քանզի սրտագէտ էր՝ գիտէր զամենայն խորհուրդս մարդկան, քանզի ծածկագէտ է։

454 ԾԱ. Ապա յետ այսորիկ ուսեալ վճիռ. «Եթէ ոք ոչ ծնցի ի ջրոյ և ի Հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ», և ոչ նորոգեսցի միւսանգամ. զի «Այս, ասէ, որ ի մարմնոյ աստի է ծնեալ՝ մարմին է, իսկ այն որ ի Հոգւոյ անտի է՝ հոգի է. զի Հոգին ուր որ կամի՝ բղխէ. զձայն նորա լսես, այլ ոչ գիտես, ուստի գայ կամ յով երթայ». «Զի ոչ ոք է որ ել յերկինս, բայց որ էջն յերկնից Որդին մարդոյ»։

455 Եւ ասացեալ վասն յառաջագրեր չարչարանացն իւրոց, թէ «Որպէս Մովսէս կախեաց զօձն յանապատին՝ այնպէս կախել պարտ է Որդւոյ մարդոյ. զի որ միանգամ հաւատայցէ ի նա՝ ընկալցի զկեանսն յաւիտենից։ Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, զի զՈրդին իւր միածին եդ ի վերայ նորա, զի ամենայն որ հաւատասցէ ի նա՝ մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս։ Զի ոչ առաքեաց Աստուած զՈրդի իւր յաշխարհ, զի պատժեսցէ զաշխարհ, այլ զի փրկեսցէ նա զաշխարհ։ Որ հաւատայ ի նա՝ ոչ մտանէ ի պատիժս դատապարտութեան. իսկ որ ոչն հաւատայ ի նա՝ աստստին իսկ դատապարտեալ է. քանզի ոչ հաւատաց յանուն միածնի Որդւոյն Աստուծոյ»։ «Եկն առ իւրսն, և իւրքն

6 Յովհ. Գ, 5. / 11 Յովհ. Գ, 6, 8, 13. / 21 Յովհ. Գ, 14—18.

1 bcԱԲ զառողջութիւնս
2 bcdԱԲ տեսին զնա և զնշանսն / t չիք զնա և
3 d որ գիտէր
4 cdԱԲ էր
5 ԱԲ չիք ապա
5 ԱԲ այնորիկ
5 ԱԲ թէ ոք ոչ ծնցի / bcdt ոչ ոք
6 d յարքայութիւն
7 b զի ասէ որ / t զի այս որ / c զի այս է ասէ որ ի մարմնի աստ / d զի այս ասէ որ մարմնոյ աստի է ծնեալ
7 bcԱԲt ծնեալ է
8 b ի մարմնոյ է, փխ. մարմին է
8 c անտի ծնեալ է հոգի է
9 b ուր և
9 cdԱԲ և բղխէ
9 c զձայնն
9 ԱԲ յո երթայ / abd յոյ երթա
10 ԱԲt չիք է որ
10 adԱԲ բայց եթե որ էջն / b բայց եթէ որդի մարդոյ որ էջն յերկնից. և / ad որդի մարդւոյ որ են [d էն] յերկինս. և
10 ԱԲ որդի
12 b յառաջ, փխ. յառաջագրեր
13 ad յանապատի
13 bd այսպէս
13 ԱԲ կախիլ / ad պարտ է կախել
14 adԱԲ հաւատասցէ / b հաւատասցին
14 b ընկալցին զկեանս
15 abd այսպէս
15 ԱԲ զաշխարհս
15 ad զաշխարհ, մինչև զորդւին
16 b եդ / adԱԲt ետ
16 t հաւատայ
17 b զկեանս
17 adԱԲ յաւիտենից
17 b զորդին
18 abԱԲ պատժեսցի աշխարհ
18 b փառաւորեսցէ, փխ. փրկեսցէ
18 a փրկեսցի աշխարհ նովաւ՝ ո
19 ԱԲ ոչ մտցէ / b մտանէ նա
19 ad իսկ որ ոչ / t չիք իսկ / bԱԲ ես, փխ. իսկ
20 a անդրստին / d անդրստին / ԱԲ աստէն / b արդէն, փխ. աստստին
20 ad հաւատաց յանուն / bԱԲt հաւատացին նորա յանուն
21 bd միածնին
21 b Աստուծոյ. առ իւրսն եկն, և

զնա ոչ ընկալան»։ Այն որ ի սկզբանէ ժամանակացն եղեն երախայրիք և խնամակալութիւնքն և պատուիրանքն, ուստի և մարմնովն իսկ երևեցաւ՝ յանձանց իսկ մերժեցին զնա։

456 «Եւ այս են դատաստանքն, զի լոյս եկն յաշխարհ, և մարդիկ սիրեցին զխաւար առաւել քան զլոյս, զի էին գործք իւրեանց չարութեամբ։ Զի ամենայն որ զչար գործէ՝ զչար գայցէ. և ատեայ նա զլոյսն, և ոչ գայ ի լոյսն, զի մի յանդիմանեսցին գործք նորա։ Իսկ որ առնէ և գործէ զճշմարտութիւն՝ գայ նա ի լոյսն, զի յայտնի լինիցին գործք նորա, թէ Աստուծով գործեցան»։ Եւ Աստուածորդւոյն ուսուցեալ ամենեցուն զճանապարհս արդարութեան. իսկ խաւարասէր գործոց մարդկան անօրինաց Հրէից սկսեալ կեղծաւորել, և խնդրեալ սպանանել զնա մշակաց այգւոյն, և ոչ համարեալք արժանի զանձինս իւրեանց կենացն յաւիտենականաց, իսկ այնպիսեացն գեհեան խոստացաւ, ասելով վայ ի վերայ նոցա։

457 ԾԲ. Իսկ բարերարի Տեառնն ժողովեալ զաշակերտան երկոտասան, զորս և առաքեալս անուանեաց, և դարձեալ եօթանասուն և երկուս. խրատեալ և վարժեալ զնոսա Աստուածութեանն խրատուն, և վկայ կացուցեալ և տացեալ զնոսա, և սիրելիս իւր և բարեկամս

1 Յովհ. Ա, 11. / 9 Յովհ. Գ, 19—21.

1 abd ժամանակացն էր [d է] երախայրքն [b երախայրք] / ԱB եղեն երախայրքն / t երախայրքն եղեն
2 adԱB խնամակալութիւնքն / t խնամակալութիւնք / b խնամակալուք
2 b պատուիրանք
2 t մարմնով
3 adԱB չիք իսկ
3 b յանձանց իւրեանց մերժեցին
4 ԱB և այս իսկ են
4 Bt դատաստանք
5 ԱB չարութեան
6 t ամենայն որ որ
6 bԱBt և չար գայցէ / ad զչար գայցէ, և ատէ [d ատեա]
7 adԱB զա նա [aԱB չիք նա] առ լոյսն
7 b չիք իսկ որ առնէ—գործք նորա (8. 9)
8 bt զճշմարտութիւնն
8 ԱB գայ առ լոյսն
8 adԱB լիցին
9 bԱB թէ / adt զի
9 d գործեցաւ
9 abdԱB աստուածորդւոյն / t աստուածորդին
10 b իսկ խաւար ասելով որ գործոցս / a գործ
11 bdԱB ի հրէից
11 ԱB սկսան կեղծաւորել, որ և խնդրեցին սպանանել / b կեղծաւորել, որ խնդրէին զնա սպանանել մշակաց
ad որոց և խնդրել [d խնդրեալ]
12 ԱB մշակք այգւոյն, ոչ համարեալ
12 a արժանիս համարեալ / bd համարեալ
12 d չիք արժանի
12 ԱB իւրեանց յաւիտենից կենացն, իսկ այնպիսեացն գեհեն / ad յաւիտենականաց, իսկ այնպիսեացն գեհեն խոստացեալ [d խոստացեալ] ասելով հանդերձ վայ
13 t յաւիտենից
13 t չիք իսկ
14 ԱBt վայ վայ
15 ab բարերարին
15 abdԱB տեառն
15 d ժողովել / b մերոյ ժողովեալ
15 ad զերկոտասան [d զերկոտասանսն] ԱB երկոտասան / bt երկոտասանսն
16 t չիք և
16 Ա առաքեալսն
16 a անուանել / dԱB անուանեալ
16 a եօթանասուն
17 Աt աստուածութեան
17 ԱB խրատու / b խրատու
18 d զսիրելիս / ԱB սիրելի
18 t չիք իւր
18 ԱB բարեկամ

անուանեալ, թէ «Ես ձեզ ասեմ, սիրելեաց իմոց. մի երկնչիք յայնցանէ, որ զմարմինն սպանանեն, և զոգին ոչ կարեն սպանանել»։ Եւ թէ «Ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ». և թէ «Զոր միանգամ ասաց ինձ Հայր իմ և եցոյց՝ ես ձեզ ցուցի»։ Եւ յայտնեալ նոցա զելսն առ ի Հօրէ և զդարձն ի նոյն, ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ, և դարձեալ թողում զաշխարհ և երթամ առ Հայր»։

458 Ցուցեալ նոցա և զաւետիս Հոգւոյն սրբոյ առաքելոյն ի Հօրէ, թէ «Երթամ և առաքեմ զմխիթարիչն, որ եկեալ մխիթարեսցէ զօրբացեալսդ վասն իմ»։ Տես զզուգականութիւնն, տես զմիաւորական զօրութիւնն, տես զէականութիւնն, տես զմիական լիութեանն կամակցութիւն. զի «Եկեալ՝ ասէ, զիմ առեալ լցցէ ձեզ, և նովին ճշմարտութեամբ առաջնորդեսցէ ձեզ, և յանդիմանեսցէ զաշխարհս, զի ոչ հաւատացին յիս, դատեսցի և զկարծեալ իշխան աշխարհիս այսորիկ։ Ճշմարտեսցէ միանգամայն ձեզ վասն իմ, զի ի Հօրէ առաքի. որոյ զալուստն՝ զերթալոյն իմոյ առ Հայր վկայէ. նա եկեալ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

459 ԾԳ. Ապա առնու այնուհետև զյառաջագիր խորհուրդ չարչարանացն Յիսուս՝ կատարել յերուսաղէմ. վասն որոյ բազում անգամ զուշակեաց, թէ մեռանելոց է և յերիր աւուր յառնելոց։

2 Ղուկ. ԺԲ, 4. Մատթ. Ժ, 28. / 3 Յովհ. ԺԵ, 15. / 6 Յովհ. ԺԶ, 28. / 9 Հմմտ. Յովհ. ԺԶ, 7. ԺԵ, 26. / 16 Յովհ. ԺԶ, 8—13.

1 b եթէ / ԱB չիք ես
1 abd թէ մի / ԱBt յայնմանէ
2 ad որ սպանանեն զմարմին / t զմարմին
2 adt զոգի / ad սպանել
2 bt և եթէ
3 ԱBt ինձ զձեզ / ad չիք ինձ
3 b և եթէ որ / ԱB և զոր
3 ad հայր իմ և եցոյց, ես ձեզ ցուցից [d ցուցի]. յայտնեալ նոցա զելսն / ԱB հայր և ես ձեզ ցուցի. յայտնեալ զելսն առ ի հօրէ / b հայր և ուսոյց և ես ձեզ ասացի, յայտնեալ նոցա / t չիք և եցոյց
5 b եթէ / adԱB չիք թէ
5 adԱB չիք և (դարձեալ)
5 b դարձեալ եթէ
7 b և ուսեալ նոցա զաւետիս
7 aԱB առաքելոյ
8 aԱB եթէ
8 b առաքեմ առ ձեզ
8 b մխիթարէ զձեզ զօրացեալս / a զօրացեալսն / d զօրացեալս
9 Ա զզուգականութիւն
9 bdԱB զաւրութիւնն [Ա զօրութիւն], տես զէականութիւնն [Ա զէականութիւն], տես զմիական [b զմիակամ] / at չիք տես զէականութիւնն
10 Ա լիութիւն կամակցութեան / a լիութեան / B կամակցութիւնն / b զկամակցութիւնն
11 abdԱB լցցէ ձեզ / t չիք ձեզ
12 bԱB զաշխարհ / b հաւատան
13 ad դատեսցէ / bԱBt դատեսցի
13 b կարծեալ
13 abdԱB ձեզ միանգամայն [b միանգամ]
14 b չիք վասն իմ
14 d որոյն
17 Սկսեալ է g, թղ. 361ա. «Ի մեծի աւուր ուրբաթին խաչելութեանն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի. ի Վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հաոց լուսաւորչի.—Ապա առնու․․»
17 aBg զառաջագիր
17 ԱB զխորհուրդ չարչարանացն կատարել յիսուս [Ա յս (պաs.), ուղղուած Եմ (պաs.)], վասն որոյ / b յիսուս, զոր կատարեաց և վասն որոյ / ad զյիսուս կատարեալ, վասն որոյ
18 g զնա, փխ. յիսուս
18 g չիք յերուսաղէմ
18 ԱB և բազում
19 abdԱBg զուշակէ / bg եթէ
19 b չիք է / b յառնելոց է

460 Եւ վասն ո՞յր արդեօք գայցէ ի մահն. մի՞թէ պարտական ինչ իցէ մահու. այլ մարգարէն ասէ, թէ «Անօրէնութիւն ինչ ոչ գործեաց, և ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա». զոր և ինքն իսկ ասէր, թէ «Ո՞վ ի ձէնջ յանդիմանիցէ զիս վասն մեղաց»: Իսկ ըստ օրինաց ինչ պարտական մահու. այլ ասէ. «Կատարել եկի զօրէնս». որում և առաքեալ վկայէ, թէ «Կատարած օրինացն Քրիստոս է»: Իսկ ի բնութեանց արդեօք ի հարկէ մեռանիցի. այլ ասէ, թէ «Անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ, և ոչ ոք հանէ յինէն: Անձամբ, ասէ, զանձն իմ դնեմ, զի միւսանգամ առից զնա»:

461 Իսկ ընդէ՞ր կամիցի զանձն դնել անպարտականն մահու: «Ես եմ, ասէ, հովիւ քաջ, որ ի վերայ խաշանց իմոց մեռանիմ»: Յորոց խաշանց արդեօք. ի հարթուցելոցն, ի փախուցելոցն, ի գազանակուր եղելոցն, զորոց յառաջագոյն մարգարէն ասաց, թէ «Ամենեքին իբրև ոչխարք մոլորեալք, և այր ամենայն ի ճանապարհի իւրում մոլորեցաւ, և Տէր մատնեաց զնա ի մեղս մեր, և յանօրէնութեանցն ժողովրդեան իմոյ ի մահ վարեցաւ»:

462 Վասն որոյ քահանայապետ ազգին տիրասպանուաց ակամայ մարգարէացաւ, թէ «Լաւ է մեզ, զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, և մի ամենայն ազգս կորիցէ»: Բայց նա ոչ ասէ ի վերայ

3 Ես. ԾԳ, 9. / 4 Յովհ. Ը, 46. / 5 Մատթ, Ե, 17. / 6 Հռովմ. Ժ, 4. / 9 Յովհ. Ժ, 17—18. / 11 Յովհ. Ժ, 11. / 16 Ես. ԾԳ, 6—7. / 19 Յովհ. ԺԱ, 50.

1 adԱB վասն ո՞յր / bt վասն որո՞յ / g վասն է՞ր
1 bd արդեւք (յաճ.)
1 ad ինչ իցէ / t չիք ինչ
1 ԱB պարտական է ինչ մահու, այլ որպէս ասէ մարգարէն, թէ / b պարտական ինչ էր մահու
2 b անաւրէնութիւնս
2 g չիք ինչ
3 abd զոր ինքն իսկ ասէր / gt չիք իսկ
3 b եթէ
4 ab ո՞յ / dg ո՛
4 b ի ձէնջ վասն մեղաց յանդիմանէ զիս. իսկ
5 a կատարեալ
5 ad եկի կատարել / ԱB չիք եկի
6 gt առաքեալն
6 abd և առաքել [bd առաքեալ] իսկ վկայէ
6 b կատարումն
6 b աւրինաց
6 g իսկ ի բռնութենէ արդեւք կամ ի հարկէ
7 abdԱB չիք թէ
8 b չիք անձամբ ասէ զանձն իմ դնեմ / t չիք իմ (դնեմ)
10 b կամիցիս
10 a զանձն իւր դնել
10 Ա անպարտականք / abdB անպարտական
12 b և ի փախուցելոց և ի գազանակուր եղելոցն վասն որոյ մարգարէն ասէ թէ ամենեքեան
13 adԱB զորոց / t զոր
13 ԱB մարգարէն յառաջագոյն ասաց ամենեքեան / adԱB ամենեքեան
14 ԱB չիք և
14 ԱB չիք ամենայն
14 b ի ճանապարհէ
15 ad չիք և (տէր)
15 a յանաւրէնութեան / d յանաւրէնութե կամ յանաւրէնութէ (պաս.) / bԱB յանօրէնութեանց
16 abd չիք իմոյ
16 g ի մահ վերաւորեցաւ
16 b վարեցաւ. յուսանցքում նոյն գրչով վիրաւորեցաւ
17 g չիք վասն որոյ—պարգևէ աշակերտացն (էջ 229, տ. 12)
17 bԱB և քահանայապետ
17 ad տիրասպանուաց / b տիրասպանից / ԱBt տիրասպանաց
18 b եթէ / d մեռցի
19 abdԱB ոչ ասէ [ԱB ասէր] ի վերայ / t չիք ասէ

ազգին միայն, այլ զի և զամենայն որդիսն Աստուծոյ, զցրուեալսն ի բաժանել ազգացն՝ ժողովեսցէ ի մի: Վկայէ և Պաւղոս, թէ «Յայտնեաց Աստուած զսէրն իւր ի մեզ. զի մինչ դեռ մեղաւորքն էաք՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ». և թէ «Ի ժամանակի ի վերայ ամբարշտաց մեռաւ»:

463 Եւ արդ՝ եկեալ աշակերտօքն ի լեառն Ձիթաստանեաց, զի կատարեսցէ զմարգարէին որ ասէ, թէ «Եկեսցէ հասցէ տէր Աստուած իմ և ամենայն սուրբք ընդ նմա. և կացցեն ոտք նորա յաւուր յայնմիկ ի վերայ լերինն Ձիթենեաց հանդէպ Երուսաղեմի, յարևելից կուսէ»:

464 Եւ ի տօնական աւուրն օրինականաց գայ աշակերտօքն կատարել զօրէնսն, և յայտնել զխորհուրդս հոգևորական տօնին. և յառաջ քան զչարչարանսն՝ զփրկութիւնագործ զմարմին իւր և զարիւն պարգևէ աշակերտացն: Տեսանե՞ս, զի կամաւ և ոչ ի բռնութենէ չարչարի Որդին Աստուծոյ, որ յառաջագոյն քան զչարչարելն ճաշակեալ լինի:

465 Յետ այսորիկ աղօթս առնէ խորհրդիւ ի լերինն առ Հայր. ոչ վասն իւր ինչ զանգիտելոյ, այլ զի ցուցցէ, թէ միակամ ընդ Հօր զառաջի եղեալսն գործիցէ: Վասն որոյ բազում անգամ ասացեալ

4 Հռովմ. Ե, 8, 6. / 8 Զաք. ԺԴ, 4—5.

1 abd չիք և
1 a որդւոյ
1 abdԱBv զցրուեալսն [ad զցրուեալս] ի բաժանել [ab ի բաժանեալ] ազգացն [bԱBv լեզուացն] ժողովեսցէ / t չիք ի բաժանել ազգացն
2 b ամին, փխ. ի մի
2 b եթէ / a և, փխ. թէ / ԱB չիք թէ
3 ԱB մինչ, փխ. մինչ դեռ
4 abdԱB և թէ [b եթէ] ի ժամանակի / t չիք թէ
5 b չիք աշակերտօքն
5 a ի լեառնն
5 ad ձիթաստանեաց / ԱB ձիթաստանեաց / bt ձիթենեաց
6 ԱB զբան մարգարէին
6 dԱB ասէր
6 abdԱB եթե [ԱB թէ] եկեսցէ հասցէ տէր աստուած իմ և / t չիք հասցէ / t մեր, փխ. իմ
7 bԱB կացցեն / a կացցէ / dt կայցեն
8 abdԱB ի վերայ լերինն / t չիք վերայ
8 d յարևելից
9 b և տաւնական
9 ԱB աւուրն / abdt աւուրն
9 a աւրինականաց / bdԱBt աւրինականաց / Հմմտ. Կորիւն § 56. «յաւուրս բաղարջակերացն յօրինական տօնին»
9 ԱB աշակերտօքն հանդերձ
10 a զաւրէնս
10 b յայտնեալ
10 a զխորհուրդն
11 a զչարչարանս
11 abd զփրկութիւնագործ / t զփրկութենագործ / ԱB զփրկագործ
11 bgt զմարմինն / ԱB մարմինն
11 bԱBgt զարիւնն
12 abd տեսանես / ԱBt տես
12 abԱB զի կամաւ / d զկամաւ, փխ. զի կամաւ / t զի կամօք
12 a և ոչ բռնութեամբ / bԱB և ոչ ի հարկէ չարչարի [ԱB չարչարեալ լինի]
12 d որդի
13 g չիք որ յառաջագոյն — յիսուսի լուեալ ասէ (էջ 230, տ. 11)
13 ԱB որ յառաջ քան
13 a զչարչարեալն / bdԱB զչարչարելն / t զչարչարելն
13 b ճաշակել
14 a առնէր
14 ԱB առնել առ հայր խորհրդիւ ի լերինն, ոչ
14 abd խորհրդիւ / t խորհրդով
14 b չիք ի լերինն
15 abd չիք ինչ
15 abd եթե
15 b միակամ է
16 b և զառաջի
16 abdԱB եղեալսն գործիցէ / t եղեալն գործէ
16 b և վասն
16 abdԱB ասացեալ / t ասացեալ է

յառաջագոյն, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիմ և ոչ յանձնէ ինչ գործեմ, այլ Հայր որ բնակեալն է յիս՝ նա գործէ»։ Մանաւանդ ընդ զմարգարէականն, թէ «Փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զիս, այլ ես յաղօթս կայի»։

466 Եւ յայտ արարեալ աշակերտացն զմիակամութիւնն իւր ընդ Հօր՝ և ապա իջանէ ի լեռնէն, փութացեալ վասն անհաւատիցն գնել զանձն. մանաւանդ յորժամ ի տօնն եկելոց հեթանոսացն աղաչել զաշակերտսն՝ երթալ ընդ նոսա առ Յիսուս։ Որովք կատարի և մարգարէականն, թէ «Այսպէս ասէ Տէր ամենակալ. յաւուրսն յայնոսիկ բուռն հարկանիցեն արք տասն յամենայն ազգաց զգրօշակէ առն հրէի և ասասցեն. երթիցուք մեք ընդ քեզ, զի լուաք, եթէ Աստուած ընդ քեզ է»։ Եւ Յիսուսի լուեալ ասէ. «Եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ»։ Տեսանե՞ս, զի զչարչարանսն փառս կոչէ։

467 ԾԴ. Արդ՝ ճշմարիտ աշակերտացն երբեմն ժողովեալ առ ճշմարիտ վարդապետն տէր Յիսուս, փրկիչ և բարերար և Որդի Աստուծոյ և օծեալ. զորս հարցանէր, թէ «Զո՞ ասեն մարդիկ զՈրդւոյ մարդոյ՝ թէ իցէ։ Որոց տուեալ պատասխանի՝ ասեն. Ոմն զՅովհաննէս Մկրտիչ, այլք զԵղիա և կամ զմի ոք ի մարգարէիցն. և ասէ Յիսուս. Դուք զո՞ ոք ասէք, թէ իցեմ»։ Որոց առաջինն Պետրոս

2 Յովհ. ԺԴ, 10. Ե, 29, 30. Ը, 28. / 3 Սաղմ. ՃԸ, 4. / 11 Զաք. Ը, 23. / 12 Յովհ. ԺԲ, 23. / 18 Մատթ. ԺԶ, 13—15. Մարկ. Ը, 27—29. Ղուկ. Թ, 18—20.

1 b եթէ
1 abdԱԲ և ոչ յանձնէ ինչ [b չիք ինչ] գործեմ, այլ հայր [ԱԲ հայրն] / t և յանձնէ գործեմ, այլ հայրն
2 abd բնակեալ
2 abd չիք նա գործէ
2 ԱԲ որ յիս բնակեալ նա գործէ զգործսն
2 ad թե ընուլ / b ընլով
3 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
3 adԱԲ զիս, և ես
4 Ա չիք և յայտ արարեալ—հօր (տ. 5)
4 Բ զմիակամութիւնն իւր ընդ հօր / t զմիակամութիւնն հօր / abd զմիակամութիւնն [b զմիակամութիւն] ընդ հաւր
5 b չիք և / d ի լեառնէն
5 b փութալով
6 b եկելոյ
6 a հեթանոսաց
7 ԱԲ որով / t որովք և կատարի
7 d չիք և
8 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
8 d չիք ասէ
8 d յաւուրս / ԱԲ յաւուր յայնմիկ
9 ad հարկանիցեն / bԱԲt հարցեն
9 aԱ առնն
10 a ասիցեն
10 b եթէ երթիցուք և մեք ընդ ձեզ, զի /
10 ad չիք մեք / adԱԲ թե
10 bԱԲ ընդ ձեզ է
11 ab յիսուս
12 ԱԲ տես, զի
12 ab զչարչարանս / a կոչեաց
13 g չիք արդ ճշմարիտ—որ առաքեալցն զիս (եր. 234, տ. 1)
14 abd վարդապետն տէր յիսուս փրկիչ [b փրկիչն] և բարերար [b բարերարն] և առ [b չիք առ] որդին աստուծոյ ուծեալն / ԱԲ վարդապետն յիսուս քրիստոս տէրն մեր և փրկիչն և բարերարն և որդին աստուծոյ և օծեալն / t վարդապետն առ տէրն և փրկիչ
15 bԱԲ հարցանէր ցնոսա [b զնոսա] թէ
15 ԱԲ ասեն (յաճ.)
15 a մարդիկքս / bdԱԲ մարդիկս / t մարդիկն
16 aԱԲ զորոց
16 b պատասխանի՝ ասեն. ոմն զ յովհաննէս մկրտիչ, այլք զեղիայ կամ զմի ոք ի մարգարէիցն. և ասէ յիսուս դուք / adԱԲt չիք ասեն ոմն—յիսուս (տ. 18)
18 d զո՞ ոք ասեմք
18 aԱԲt չիք ոք / adԱԲ իցեմ ես
18 b զո՞ ոք ասէք զինէն թէ իցեմ. պատասխանի ետ պետրոս և ասէ թէ

ասէ, թէ Դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ»։ Վասն որոյ և զերանութիւնն ընկալաւ. ասէ. «Երանի է քեզ, Պետրոս որդի Յովհաննու, զի ոչ յերկրէ տոհմակցաց քոց, ի մարմնոյ և յարենէ ազգի քոյ, ի մարդկանէ ուսեր դու զայդ գիտութիւն, այլ Հայր յերկնից ետ ի սիրտ քո և յայտնեաց քեզ»։ Եւ արար զնա վէմ հաստատութեան ամենայն եկեղեցեաց։

468 Եւ եղեն իսկ հիմունք առաքեալքն, և առին շնորհս քահանայութեան և մարգարէութեան և առաքելութեան երկնաւոր խորհրդոյն գիտութեան, որ վարէր գայր յԱբրահամեան զաւակին. զոր ետ ցՏէր ժառանգութեանն աւանդապահն Յովհաննէս, և Տէր ետ առաքելոցն։ Եւ զփականս արքայութեանն ետ ի ձեռս նոցա, զի ինքն իսկ Աստուածորդին էր դուռն մտողացն. վասն որոյ և մարգարէն աղաղակէր. «Այս դուռն Տեառն է, և արդարք մտանեն ընդ սա»։ Արդ՝ ետ Յովհաննէս զքահանայութիւնն և զօծութիւնն և զմարգարէութիւնն և զթագաւորութիւնն ցփրկիչն մեր Քրիստոս. և Քրիստոս ետ առաքելոցն, և առաքեալքն՝ եկեղեցւոյ մանկանց։

469 Համարձակութիւն առին հարցանելոյ զՏէրն ի Ձիթաստանեաց լերինն, յորժամ վասն քակելոյ զգեղեցիկ տաճարին վճիռ ետ. «Ասա՛ մեզ, ասեն, ե՞րբ լինիցի այդ, և կամ զի՞նչ նշան իցէ քոյոյ գալստեանն և

1 Մատթ. ԺԶ, 16. / 5 Մատթ. ԺԶ, 17. / 13 Սաղմ. ՃԺԷ, 20.

1 adԱԲ չիք ասէ
1 adԱԲ չիք քրիստոս
2 ԱԲ զերանութիւն
2 b սխալմամբ, փխ. պետրոս
3 aԱԲ յովհաննու
3 a չիք քոց / b ի մարմնոյ
4 abd չիք ի մարդկանէ
4 abdԱԲ յերկնից / t ի յերկնից
7 b և եղեն իսկ / adԱԲ իսկ եղեն. չիք և / t չիք իսկ
7 ԱԲ առաքեալք / abd չիք առին
7 abdԱԲ շնորհս / t զշնորհս
7 b շնորհս մարգարէութեան և առաքելութեան և քահանայութեան երկնաւոր խորհրդոյն
8 adԱԲ չիք և (մարգարէութեան)
8 ad խորհրդդոյն / b խորհրդոյն / ԱԲt խորհրդոցն
9 abd զաւակէն / ԱԲt զաւակին
9 abdԱԲ ցտէր [b ցտէրն] ժառանգութեանն [bԱ ժառանգութեան] / t ցտէր ի ժառանգութեանն
10 d աւանդապահ
10 aԱԲ և տէրն
11 ԱԲ և զփականս / abdt չիք և
11 a զփառս, փխ. զփականս
11 abdԱԲ արքայութեան
11 abdԱԲ չիք ետ
12 abd մտաւղացն [d մտաւղաց]
12 abdԱԲ չիք և
12 bdԱԲ աղաղակէր / t աղաղակէ / a աղաւթէր, փխ. աղաղակէր
12 abd թէ [ad չիք թէ] այս է դուռն տեառն և
14 adԱ զքահանաութիւն և զաւծութիւն և
14 adԱt զմարգարէութիւն և զթագաւորութիւն
15 d ցփրկիչս
15 ab ցտէր մեր և փրկիչն [b չիք և փրկիչն] յիսուս [a չիք յիսուս] քրիստոս և [a չիք և] քրիստոս
15 ԱԲ և առաքեալքն ետուն եկեղեցւոյ մանկանց համարձակութիւն. հարցանելով զտէրն
16 t մանկանցն / b մանկանց եկեղեցւոյ
17 ad համարձակութիւն առին հարցանելոյ / t չիք առին
17 b համարձակութիւն ետ ալքն հարցանելոյ աշակերտաց իւրոց ի ձիթաստենեաց / dԱԲ ի ձիթաստանեաց
18 b չիք քակելոյ
19 d լիցի այդ
19 t չիք և կամ / ԱԲ չիք կամ
19 b նշանք լինիցի
19 a գալըստեանդ / b գալըստեան

վախճանի աշխարհիս»։ Իսկ նա թէպէտ և հրաժարէր, թէ «Վասն աւուրն այնորիկ ոչ ոք գիտէ, ոչ հրեշտակք երկնից և ոչ Որդի, բայց միայն Հայր». և Ղուկաս յառաքելագործ մատենին առակաւ մեկնէր. «Ոչ է ձեզ, ասէ, քննել զժամանակս և զժամս, զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեանն».—իսկ ո՞ այլ ոք իցէ իշխանութիւն Հօր՝ եթէ ոչ ինքն Որդի. սակայն առեալ մանրապատումն նշանակօք վասն ահաւոր և ամպրոփացոյց գալստեանն իւրոյ՝ աշակերտացն աւանդէր։

470 Տեսանես, զի գիտակ էր Որդի ոչ միայն աւուրն, այլ և ժամուն, և կերպարանաց իւրոյ գալստեանն ոչ իւիք անտեղեակ. բայց վասն թերահաւատ լսողացն բառ ժամանակի և գիջանելով խօսէր։ Այլ թէպէտ և խանդապատում վճարեաց վասն հարցողացն զաւերն Երուսաղեմի, և զհամաշխարհական կատարածն պատմեաց, ոչ ինչ զժուարին է հասանել ի վերայ կատարածին և աւերածոյն Երուսաղեմի, թէ կամեսցի ոք հաւատեաւ քննել զիւրաքանչիւրսն բնութեալս։

471 Եւ արդ՝ առեալ ի պատմել զպայման մեծամեծ նեղութեանցն

1 Մատթ. ԻԴ 3. / 3 Մատթ. ԻԴ. 36. Ղուկ. ԺԳ, 32. / 5 Գործ Ա, 7.

1 d աշխարհի
1 b հրաժարէր ի նոցանէ, եթէ
2 b այն, փխ. այնորիկ
2 b գիտաց
2 a հրեշտակ / b հրեշտակք երկնից / adԱԲt չիք երկնից
3 b և ղուկաս յառաքելագործ / Ա առաքելագործ / t չիք և ղուկաս / adԱԲ չիք ղուկաս
3 ԱԲ առակաւն
3 abdԱԲ մեկնէ
3 ad ձեզ զործ քննել զժամանակս և զժամս [d զժամն] / ԱԲ ձեզ զործ, ասէ, քննել զժամս և զժամանակս զոր / b ձեզ, ասէ, պարտ քննել զժամս և զժամանակս զոր / t քննել ի ժամանակս և ի ժամս զոր
4 d իւրում
4 dԱԲ իշխանութեան
5 abdԱԲ իսկ ոչ [b ով] այլ ոք իցէ իշխանութիւն [a իշխանութիւնն] / t իսկ ո՞ իշխանութիւն
5 d թէ ոչ
5 b չիք ինքն / a որդւին
6 dԱԲ մանրապատում
6 d նշանակք / b նշանակաւք / aԱԲt նշանաւք
7 a զպայծառանն / b իւրոյ գալստեանն
8 ԱԲ տես զի
8 abd գիտակ է
8 b չիք և ժամուն
9 abdt կերպարանացն
9 abdԱԲ իւրոյ գալըստեանն [a գալըստեանն] ոչ [ԱԲ և ոչ] իւիք անտեղեակ / t իւրոց և գալստեանն իւրում ոչ
10 bd լսաւղացն
10 abdԱԲ բառ ժամանակի և գիջանելով [b գիջանելոյ] / t բառ ժամանակին գիջանելով
11 b թէպէտ և / adԱԲt թէպէտ. չիք և
11 d խանդայպատում / b խանդապատմաւն / aԱԲt խանդապատում
11 a վճարեաց / d զչարեացն, bԱԲ չարեաց, t չարժեաց, փխ. վճարեաց
11 bd հարցաւղացն / Ա հարցողաց
11 b զաւերն, adԱԲ զաւերն [ԱԲ զաւե]եմի (պաս.), փխ. զաւերն երուսաղեմի
12 ad կատարածն պատմեաց, ոչինչ զժուարին է / bԱԲt չիք պատմեաց
12 bԱԲt զժուարագոյն
13 ad ի վերա կատարածին և աւերածոյն [a *աւերածայսն] եմի թէ կամիցի ոք
13 bԱԲt չիք կատարածին—երուսաղեմի
13 ԱԲt եթէ
14 ԱԲ կամիցի
14 bԱԲ հաւատեաւ քննել / adt չիք քննել
14 adԱԲ զիւրաքանչիւր բնութեալս [ԱԲ բնութեալսն]: Ուղղում ԱԲ բնութեալս
14 b չիք զիւրաքանչիւրսն բնութեալս
15 t չիք արդ
15 ad առեալ ի պատմել զպայման / bԱԲt չիք ի պատմել

և սուտ քրիստոսացն և սուտ մարգարէիցն յարուցելոց և զնեռինն՝ մնացին մոլորեցուցիչ նշանագործութեանցն ճառէ։ Վասն որոյ և առաքեալքն նշանակեցին, թէ «Յետին ժամանակն այնպիսիքն յառնելոց են»։ Ապա վասն յանկարծակի և երագահաս գալստեան իւրոյ նշանակէ նմուշերձ օրինակօքն առեալովք Նոյի և Ղովտաւ. զոր Պաւղոս՝ «Յական թօթափել» ասէ։ «Վաղվաղակի, ասէ, յետ նեղութեան աւուրցն այնոցիկ արեգակն խաւարեսցի, և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. և աստեղք յերկնից թօթափեսցին, և զօրութիւնք երկնից շարժեսցին։ Եւ ապա երևեսցի նշան Որդւոյ մարդոյ յերկինս»։ Ի վերուստ խաչն փայլեսցէ, և ընդդէմ ամենայն երկիր լոյս նորա, յորժամ կրկին գիր գալուստն այսրէն նշանակէ, առնել զհատուցումն իւր—ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն—յազգս ազանց, դատել զամենայն ազգս հրով բարկութեամբ իւրով և դատաստանօք իւրովք. զամենայն զիտութիւն նա և յայտնեաց իւրոց առաքելոցն և հաւատացեալ աշակերտացն և սիրելի բարեկամացն։

472 ԾԵ. Արդ՝ եկեալ ի մէջ ժողովրդեանն, յուշ առնելով զյանդիմանաւոր և զհրապարակախօս վարդապետութիւնն իւր՝ ասէ, թէ «Ես յայտնի խօսեցայ ընդ աշխարհի և յամենայն ժամ ուսուցի ժողովրդեանն ի տաճարի անդ, ուր ամենայն Հրեայքն ժողովեալ էին, և ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ»։ Որ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, թէ «Որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ

1 Բ. Թեսաղ. Բ, 8. Յովհ. Ա., Բ, 18. / 6 Ա. Կորնթ. ԺԵ, 52. / 9 Մատթ. ԻԴ, 29—30. / 13 Հմմտ. Սաղմ. ՃԾԹ, 7. Ես. ԿԶ, 15. / 19 Յովհ. ԺԸ, 20.

1 b քրիստացն
1 ԱԲ զնեռին / b նեռինն
2 t և մնացին
2 d նշանագործութեանց
3 bԱԲ եթէ
3 aԱԲ ժամանակս / d ժամանակաց
3 b ժամանակս յառնելոց այնպիսիքն. ապա
4 Ա յանկարծակի
4 adԱԲ երագահաս / bt արագահաս
5 d զովթաւ / b ղաւտաւ
5 bԱԲ զոր և
6 b թաւթափել
6 bd նեղութեանցն. չիք աւուրցն
7 a լուսինն / bԱԲ երկնից
9 Բ նշան որդւոյ ի վերուստ յերկնից. խաչն / b նշան յերկնից ի վերուստ խաչն / Ա չիք որդւոյ
9 d յերկնից. խաչ
9 adԱt չիք ի վերուստ
9 abdԱԲ փայլեցէ
10 a զամենայնն
10 abd չիք երկիր
10 b ասէ, փխ. այսրէն
11 abdԱԲ յառնել ի հատուցմանն
11 b չիք իւր
11 d ի ժողովուրդս ազգաց դատել զամենայն ազգս / «ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն» բառում է ընդմիջարկութիւն։ Հմմտ. Սաղմ. ՃԾԹ, 7։
12 abԱԲ յազգս / t ի յազգս
12 aԱԲ ազանց / bt ազգաց, փխ. ազանց
13 ԱԲ չիք իւրով / ԱԲ չիք իւրովք
13 a չիք նա / d չիք և (յայտնեաց)
14 abdԱԲ իւրոց առաքելոցն և հաւատացեալ. իւրոցն. չիք առաքելոցն
16 Ա զվարդապետութիւն / Բ զվարդապետութիւնն / ad վարդապետութեան / b զյանդիմանութիւն, փխ. վարդապետութիւնն
16 bԱԲt չիք ասէ / ad չիք թէ
17 bԱԲt յայտնապէս
17 abdԱԲ խաւսեցա ընդ աշխարհի [a աշխարհիս] / t խօսեցայ յաշխարհի
17 b ուսուցանէ
17 bt ի ժողովրդեանն
18 abd և ի տաճարի / aԱԲ հրեայք
19 ԱԲ որ և / bd որոց և / at որոյ և
19 abdԱԲ ասէի [ԱԲ ասէր], որ
20 ad յայն հաւատա որ
20 d առաքեաց

որ տարեալ զնա»։ Եւ այսպէս վկայութիւն եղեալ ճշմարտութեամբ և ուխտեալ՝ երթայ այնուհետև անկանել ի ձեռս ապստամբողացն։ Զի որք ի լուսաւոր և ի կենդանատու վարդապետութենէն թիկունս դարձուցեալ մոլորեցան՝ թերևս ի շօշափել ձեռացն չարչարանօք զկենդանարարն՝ սթափեսցին և զգաստասցին մոլորականքն։

473 Քանզի քահանայիցն և օրէնսուսոյց վարդապետացն մատնեցաւ, առ ի յուշ առնելոյ նոցա օրինօքն զյառաջապատում չարչարանացն իւրոց. և նոցա առեալ դատեցան զդատաւորն ամենայնի, ըստ ամենայն գրելոցն վասն նորա։ Որպէս և Պաւղոս յԱնտիոք Պիսիդացւոց վկայէ վասն նորա, թէ «Բնակեալքն յԵրուսաղէմ անծանօթք եղեն ի նմանէ, և ըստ բարբառոյ մարգարէիցն, որ յամենայն շաբաթս ընթեռնուին՝ դատեալ կատարեցին, և ոչ մի ինչ պատճառս մահու գտեալ՝ խնդրեցին ի Պիղատոսէ սպանանել զնա»։ Եւ իբրև առեալ զկեանսն՝ յանդիման իւրեանց կախեցին զփայտէ. այն վասն որոյ յառաջագոյն Տէրն նշանակեալ առ ի յօրինացն, թէ «Պարտ է բարձրանալ Որդւոյ մարդոյ»։ Եւ անդ այնուհետև ի ժամուն յայնմիկ լցեալ կատարի բանն որ ի Յովբ, թէ «Որ տայ հրաման արեգական, և ոչ ծագէ և թաքուցանէ զաշխարհատարած ճառագայթսն, և որ կնքէ զլուսաբանչիւր փայլին աստեղաց»։

474 Եւ ի վեցերորդ ժամէ անտի, ասէ աւետարանագիրն, խաւար

1 Յովհ. ԺԲ, 44—45. / 13 Գործք ԺԳ, 27—28. / 15 Յովհ. Գ, 14. / 19 Յովբ, Թ, 7.

2 b չիք և
2 abdԱԲ անկանել [Ա անգանել (յաճ.)] / t անկանի
3 a ի կենդանատուի / dt ի կենդանատուր / b ի կենսատուր / g ի կեանտատու / ԱԲ չիք և ի կենդանատու
3 b զթիկունս
4 a դարձուցին
4 a թերևս շաւշափել
4 adԱԲ ձեռաց
4 abd չարչարանաւք / ԱԲt չարչարանօքն
6 b ի քահանայիցն և յաւրէնսուսոյց
7 adԲ զառաջապատում
8 t և սոցայն առեալ
9 b չիք որպէս և—վասն նորա
9 abt չիք և
9 a յանդիոք
9 ԱԲ պիսիդեայ
10 bԱԲ եթէ
10 bt բնակեալք
11 abԱԲ շաբաթս
12 d դատե
12 abdԱԲg և ոչ մի ինչ / t և ոչ ինչ
13 abdԱԲ և իբրև առեալ զկեանսն՝ յանդիման իւրեանց / t և առեալ զկեանս իւրեանց յանդիման կախեցին
14 dԱԲ զփայտէն
14 adԱԲ այն վասն որոյ / t չիք այն
14 b այն որ վասն նորա տեառնն
14 b չիք յառաջագոյն
14 ԱԲ յառաջագոյն ի տէր
15 abd նշանակեալ յաւրինացն / ԱԲ առ յօրինացն
16 a անա այնուհետև լցեալ կատարի ի ժամուն յայնմիկ բանն որ ի յոբ / t չիք անդ այնուհետև
16 t առացեալ բանն որ ի յովբ / b որ առացեալ բանն ի յովբա / d կատարի բանն ի յոբ / ԱԲ կատարի բանն առ յոբ
17 abd թէ ո [a ոյ] տայ / ԱԲt որ տայ
17 ԱԲ արեգականն
17 ԱԲ թագուցանէ
18 adԱԲ ճառագայթս [ԱԲ զճառագայթս] իւր / b զճառագայթսն (չիք իւր)
18 bdԱԲt որ / a ոյ
19 aԱԲ փայլինս / d փայլունս
19 a աստեղացն
20 abd ժամէ անտի ասէ / ԱԲ ի վեց ժամէ աւուրն ասէ / t ի վեցերորդ ժամուն ասէ
20 adԱԲ աւետարանագիրն թէ

կալաւ զերկիր մինչև ցինն ժամ աւուրն, առ ի կատարելոյ զԱմովսական մարգարէութիւնն, թէ «Եղիցի յաւուր յայնմիկ, ասէ Տէր Տէր, մտցէ արեգակն ի միջօրէի, և խաւարեսցի յերկրի լոյս ի տուէ»։ Համգոյն նմա և Զաքարիա, թէ «Եղիցի յաւուրն յայնմիկ, ոչ եղիցի լոյս, և ցուրտ և պարզ եղիցի օր մի. և օրն այն յայտնի Տեառն. ոչ տիւ իցէ և ոչ գիշեր. և ընդ երեկս եղիցի լոյս»։

475 Եւ զի՞նչ իցէ, թէ «Օրն այն յայտնի Տեառն», եթէ ոչ յառաջագոյն նկատեալ մարգարէիւքն ասէ, թէ օր Տեառն, որոյ և ժամադրութիւնն հասեալ կայր։ Որպէս և Դանիէլ ի հրեշտակէն տեղեկացեալ գրեաց, թէ «Յետ վաթսուն և երկուց եօթներորդացն սպանցի օծեալն»։ Իսկ «Յայտնի Տեառն»՝ զնշանաւորն ասէ, զոր արեգակամբն ցուցեալ, որպէս ի սկզբանցն ի լինելութեանն հաստատեաց զլուսաւորսն, թէ «Եղիցին ի նշանս»։ Վասն որոյ իւր իսկ յերկարեալ զհրաժարելն անդերձ խաւարագիր ժամուն նշանաւն, զի «Հայեսցին և տեսցեն զոր խոցեցինն»։ Իսկ նոքա ևս քան զևս նսեմացեալք, և հասեալք ի յատակս մոլորութեան, և իբրև շունք համրացեալք ի խաւարամանողական բարբառոյն։

476 Եւ նորա կատարեալ զամենայն, որպէս ասէ աւետարանագիրն, թէ «Յետ այսորիկ գիտաց Յիսուս, եթէ առ ամենայն ինչ կատարեալ

1 Ամովս. Ը, 9. / 6 Զաք. ԺԴ, 6. / 10 Դան. Թ, 26. / 13 Ծննդ. Ա, 14. / 15 Յովհ. ԺԹ, 37.

1 ad յինն ժամ [a ժամու] աւուրն, առ ի կատարելոյ
1 ԱԲt ժամն / b ժամ
bԱԲt չիք աւուրն / ԱԲ չիք առ
1 b չիք առ ի
2 Ա մարգարէութիւն / b եթէ
2 abdԱԲ չիք տէր
3 a արեգակնն
3 adԱԲ ի մէջաւրէի / b չիք յերկրի
4 b զաքարիաս / abd եթէ
4 a յաւուրն / bdԱԲt յաւուր
5 b ոչ տիւ և ոչ գիշեր իցէ. և
7 d չիք թէ օրն այն—մարգարէիւքն ասէ (s. 8)
7 b չիք թէ (օրն) / a թէ ոչ
8 b կատարեալ, փխ. նկատեալ
8 a մարգարէաւքն
8 a եթէ աւր / d աւրն
8 bdԱԲt ժամադրութիւն
9 ab յասել, d ասել, ԱԲ յասելն, փխ. հասեալ
9 a տեղեկացեալ
10 b չիք յետ
10 bd երկուց / a երկուս / ԱԲt երկու
10 bdԱԲ եւթներորդաց
11 b չիք իսկ
11 g արեգակամբն ցուցեալ. զի արեգակն և լուսին եղեն—ըզփրկութիւն ամենայն արարածոց որպէս ի սկզբանն ի լինելոցն։ g-ի (թղ. 362ա) աւելորդ հատուածը առնուած է վարդապետութեան վերջին մասից, (տես պարբ. 677). զի արեգակն—զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց
12 d ի սկզբանն
12 ad ի լինելութեանն / ԱԲ ի լինելոցն / t լինելոցն (չիք ի) / b լինելոց
12 d եթէ (յաճ.) / b եթէ
13 t չիք իսկ / a յերկարել
13 b զհրաժարեալն
14 d խաւարագիր
14 b նշանաւ / ԱԲ հայեսցեն
14 a չիք և տեսցեն
14 a յոր, փխ. զոր
15 ԱԲ ի յատակս / միւսն. յատակս
16 a մոլորութեանն
16 abd չիք և
16 adԱԲ ի խաւարամանողական / bt ի խաւարամանական
16 b ի տեղւոյն, փխ. ի բարբառոյն
18 ԱԲ որպէս և աւետարանագիրն ասէ թէ / b չիք որպէս
19 b եթէ / ad չիք թէ
19 ad թէ ամենայն
19 abdԱԲ չիք առ

է՝ ասէ. Ծարաւի եմ». զի լցցի գիրն, այպանութեան բաժակաւն բացախ ընդ լեղւոյ խառնեալ մատուցանէին. վասն որոյ նշանակեաց, թէ «Ամենայն ինչ կատարեալ է»: Անդ լցեալ և բան մարգարէին, թէ «Կատարած ինքն արասցէ». վկայէ և Պաւղոս, թէ «Իբրև կատարեցին զամենայն զգրեալսն վասն նորա՝ իջուցեալ զգլին եդին ի գերեզմանի»:

477 «Եւ զիննն ժամուն, ասէ, գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ և ասէ, Էլի էլի, լամա սաբաքթանի, այսինքն է, Աստուած, Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս»: Տեառնե՛ս, զի ի հրաժարելն՝ անոխակալութեամբ վարդապետութիւն գործէ, որով և զաւազակն խաչակից իւր և զհարիւրապետն և զբազում ևս այլս աշակերտեալ: Քանզի կամօք եկեալ ի կատարումն, և ոչ ուրուք ի բռնութենէ ըմբռնեալ ամենազօրն, վասն որոյ գոչեաց ի ձայն մեծ, զի կատարեսցէ զասացեալսն մարգարէին, թէ «Արեգակն և լուսին խաւարեսցին, և աստեղք ծածկեսցեն զլոյս իւրեանց», և «Տէր ի Սիոնէ գոչեսցէ, և յԵրուսաղեմէ տացէ զձայն իւր»:

478 Արդ՝ ո՞վ իցէ ի մարդկանէ, որ ի տագնապել ոգւոյն, յորժամ մօտ ի սպառելն իցէ՝ զաղաղակ տայցէ կամ գոչիցէ. այլ ըմբռնեալ և անբան ևս եղեալ յառաջ քան զմեռանելն իսկ: Իսկ հաստիչ ոգւոց Քրիստոս, կամայական սիրովն եկեալ ի մահ՝ ազդ առնէր բարձրաձայն

1 Յովհ. ԺԹ, 28. / 2 Տես Սաղմ. ԿԸ, 22. Մատթ. ԻԷ, 34, 48. / 3 Յովհ. ԺԹ 29—30. / 4 Նաւ. Ա, 9. / 5 Գործք, ԺԳ, 29. / 8 Մատթ. ԻԷ, 46. / 13 Յովէլ, Բ, 10. Գ, 15. / 14 Յովէլ, Գ. 16.

1 b եմ ես / Ա լցցէ զգիրն
1 d յայպանութեան
1 ԱԲ թէ բացախ
2 b չիք խառնեալ
2 adԱԲ մատուցին / b մատուցանէ
3 a անց (յամ.) / b արդ, փխ. անդ
3 a լցեալ և մարգարէին բանն, թե / ԱԲ լցեալ և մարգարէականն, թէ
3 t չիք և / d չիք բան
3 b և մարգարէին եթէ
4 b եթէ իբրև
5 abd զրեալսն
5 b ի նմա, փխ. վասն նորա
5 bt զնա, փխ. զգլին / d չիք զգլին
5 a չիք եդին / a ի գերեզման
6 ԱԲt չիք ասէ
6 b ձայնիւ մեծաւ
7 a էլի էլի լամա սաբաքթանի / d լամայ / Բ սափակթանի
7 abd չիք է
7 aԱԲ աստուած իմ աստուած իմ
8 b տեառնե՛ս զհրաժարեալն / ԱԲ զի հրաժարեալն
9 abdԱԲ չիք իւր
10 adԱԲ և բազում [a զբազում] ևս [ԱԲ և, d չիք ևս] այլս աշակերտեալս / b և զբազումս և զայլս աշակերտեալս / t և զբազումս այլս
11 b և ոչ ուրուք / adԱԲt չիք ուրուք
11 b զամենազաւրն
11 abdԱԲ գոչեաց իսկ եսաի [ԱԲ եսայի իսկ գոչեաց] ի ձայն մեծ, զի լուիցէ [b լուիցեն] զասացեալսն [bԱԲ զասացեալս] ի մարգարէէն [bdԱԲ մարգարէին]
13 b մի տացեն, փխ. ծածկեսցեն
14 a ի սիոնէ / d զձայն նորա
15 b և, փխ. արդ / a ո՛յ / d ո՛
15 b ի տագնապել
15 abd ոգւոցն
16 b ի սպառել
16 abdԱԲ զաղաղակ / t աղաղակ
16 ab տացէ / ԱԲ գոչեսցէ
17 b իսկ, փխ. ևս
17 ag զսպառելն, dԱԲ զսպանանելն, b զաւելն, փխ. զմեռանելն
17 ad քան զսպառելն [d զսպանանելն] իսկ. իսկ հաստիչ
17 bԱԲt չիք իսկ (իսկ)
17 b հաստչին ոգոց / adԱԲ ոգւոյ / t հոգւոցն
18 t ի մահն
18 g ի մահ հնազանդ լինէր բարձրաձայն
18 d յայտ, փխ. ազդ
18 ԱԲ չիք ազդ առնէր բարձրաձայն

հանգերձ անհաւր նշանօքն տուեալովք, թէ և ի հրաժարելն միակամ միագործ է ընդ Հօր. և յայտնի արարեալ զհաւաստի մահն իւր վասն աշխարհի, բարբառելով զմարգարէականն, թէ «Աստուած Աստուած իմ, ընդէ՞ր թողեր զիս», և թէ «Ի ձեռս քո դնեմ զհոգի իմ»:

479 ԾԶ. Եւ զի մի՛ յերկրայս ինչ վասն փութանակի և լուսաւոր յարութեանն ի նենգաւորացն համարեսցի՝ իջուցեալ ի փայտէն եդին ի գերեզմանի. զորմէ ինքն իսկ կանխաւ նշանակեաց, օրինակելով ըստ մարգարէին, թէ «Որպէս Յովնան եղև ի փոր ձկանն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս լինելոց է Որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի»: Որով լցաւ տեսողութիւնն Եսայեայ, թէ «Անհաւասիկ դնեմ ի հիմունս Սիոնի վէմ պատուական». հանգոյն նմա և հոգեպատում երգողին, թէ «Ի հող մահու իջուցին զիս». որում և Պաւղոս վկայէ, թէ «Մեռաւ ըստ գրոց և թաղեցաւ»:

480 Որոց և Հրեայքն հմուտ և տեղեկագոյն եղեալ ասացելոցն, և պատմեալ դատաւորին զասացեալսն Քրիստոսի, թէ «Յերիր աւուր յառնելոց եմ»՝ առին զաս մի զինուորաց, զի անքուն ակամբ պատրաստականք կայցեն ի գիշերապահս զգուշութեամբ: Իսկ Տէրն, ըստ ասացելոյն իւրոյ, յարուցեալ յաւուրն երրորդի, զի որպէս ի մահն

4 Մատթ. ԻԷ, 46. Սաղմ. ԻԱ, 2. / 4 Ղուկ. ԻԳ, 46. Սաղմ. Լ, 6. / 9 Մատթ. ԺԲ, 40. / 11 Եսա. ԻԸ, 16. / 12 Սաղմ. ԻԱ, 16. / 13 Ա. Կորնթ. ԺԵ, 3. / 16 Մատթ. ԺԶ, 21. ԺԷ, 22. Ի, 19. ԻԷ, 63. Մարկ. Ը, 31. Թ, 30. Ղուկ. Թ, 22. ԺԸ, 33.

1 ԱԲ տուեալովք, և հաստատեալ թէ համակամ և համագործ է ընդ / b տուեալովք, և հրաժարեալ եթէ միակամ և միագործ է ընդ հաւր / ad տուեալովք և ի հրաժարելն թէ միակամ / t տուեալովք, թէ և ի հրաժարելն միակամ
2 abdԱԲ հաւր. և յայտ արարեալ [a արեալ] զհաւաստի մահն [ad զհաւաստս ի մահն] / t հօր. կամ յայտնի առնել զհաւաստի
3 b և բարբառելոյ / b եթէ
3 t չիք աստուած
4 b եթէ ի ձեռս / a ի ձեռնն
4 abd զոգի / g զհոգի իմ: Վերջ:
5 bԱԲ չիք զի
5 abd մի յերկրայս ինչ / ԱԲt երկրան ինչ
5 dԱԲ լուսաւորագոյն
6 Ա յարութեան
6 adԱԲ համարիցի / b համարիցիս
6 bԱԲ և իջուցեալ / adԱԲ ի փայտէ
7 t զոր և ինքն կանխեաց նշանակեաց / adԱԲ զորմէ ինքն իսկ կանխաւ նշանակեաց [ԱԲ կանխեաց զուշակեաց] / b զորմէ կանխաւ իսկ նշանակեաց
7 ad աւրինակելով [d աւրինակելովն] զմարգարէին
8 bԱԲ չիք թէ
8 a յովնան էր ի փոր / ԱԲ յունան
10 adԱ տեսողութիւն
10 Ա եսայայ / a եսաիեայ
10 ԱԲ չիք թէ / a անհաւադրիկ
10 abdԱԲ դնեմ ի հիմունս [d ի հիմանդ] սիովնի [d սիոնի] վէմ / t դնեմ ի սիովն վէմ
11 b չիք և / t եթէ
12 d չիք զիս / ad չիք և
12 ԱԲ որով և
14 v որոյ
14 b որում և հմուտ և / ad որոց և հրեայքն հմուտ և տեղեկագոյնք / v տեղեկագոյն / bԱԲt չիք հրեայքն
14 a[?] ասացելոցս / ԱԲ ասացելոցն / t ասացելոյն / b եղև ըստ ասացելոցն
15 b պատմեալ հրէիցն դատաւորին
15 abdԱԲ թե յերրորդ
16 adԱԲ և առին / b և առեալ
16 a զինուոր / ad ակամբք
16 adԱԲ պատրաստագոյնք / b պատրաստք
17 b կայցեն գիշերապահ
18 ԱԲ նկատելոյն իւրոյ / ad ասելոյն իւրում / b կատարելոցն իւրոց
18 abd յաւուր
18 abdԱԲ երրորդի / t յերրորդի

կամօք Հօր՝ նոյնպէս և ի փառս յարութեանն, զի լցցին և ասացեալքն մարգարէին, թէ «Յետ երկուց աւուրց յաւուրն երրորդի յարիցուք և կեցցուք առաջի նորա, և զհետ երթիցուք ճանաչել զՏէր. և իբրև զառաւօտ պատրաստական գտցուք զնա»: Որով լուծեալ զերկունս մահու «Քանզի ոչ իսկ էր հնար արգելուլ նմա ի նմանէ», որ չէրն վաճառեալ ընդ մեղօք. զի թէպէտ և միբաւորեցաւ և համարեցաւ ընդ ննջեցեալսն ի գերեզմանս, առ ի բառնալոյ զմեղս և բժշկելոյ զարարածս իւր՝ այլ «առանց օգնականի և ի մեռեալս ազատ»:

481 Քանզի միայն և անծառայական անձամբ և ի մեղացն ազատ սպան «զզօրացեալ մահ աշխարհականաց և եհատ զամենայն արտասուս յամենայն երեսաց»: Վասն այնորիկ և ասացեալն կատարէր, թէ «Ոչ թողցես զանձն իմ ի դժոխս, և ոչ տացես սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն. ծանուցեր ինձ զճանապարհս քո կենաց, լցուցեր զիս ուրախութեամբ յերեսաց քոց»: Որ և ասէր իսկ, թէ «Ես եմ հովիւն քաջ, և վասն խաշանց իմոց դնեմ զանձն իմ»: Եւ եւ այնուհետև յերկրի հովիւն հօտից բանաւոր ոչխարաց. և կատարէ զմարգարէական բարբառն, թէ «Որ եհան յերկրէ զհովիւն հօտից». զոր առաքեալն թարգմանէ, թէ «Եհան ի մեռելոց զհովիւն հօտից զմեծն արեամբ յաւիտենական ուխտին՝ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս»:

4 Ովս. Զ, 3. / 5 Գործք Բ, 24. / 8 Սաղմ. Ձէ, 6. / 11 Հմմտ. Ես. ԻԵ, 8. / 14 Սաղմ. ԺԵ, 10. / 15 Յովհ. Ժ, 11. / 17 Ես. ԿԳ, 11. / 19 Եբր. ԺԳ, 20.

1 at կամօքն
1 abdԱԲ և [d չիք և] ի փառս յարութեանն [Ա յարութեան] / t և ի փառաւորութեանն. չիք յարութեանն
1 abd չիք և (ասացեալքն)
2 b եթէ
3 b զտէրն
4 b լուծան երկունք / adԱԲ լուծեալ էր [ԱԲ է]
4 d մահու
5 t չիք իսկ
5 abd արգելուլ նմա [a ի նմա] ի նմանէ [b ի նմա], որ չէրն վաճառեալ [a վաճառել]
5 ԱԲ ըմբռնիլ, փխ. արգելուլ
5 t ի նմանէ, և ոչ էր նա վաճառեալ
5 ԱԲ չէր
6 d չիք և (միբաւորեցաւ)
6 b ընդ ննջեցեալսն / adԱԲt ընդ ննջեցեալս
7 t ի գերեզմանն / t բժշկել
9 ԱԲ անձամբն
9 t անձամբ մեղացն սպան
9 abdԱԲ և [adԱԲ չիք և] ի մեղաց ազատ [adԱԲ չիք ազատ] սպան [b չիք սպան] զզաւրացեալ [bd զաւրացեալ] մահ [ԱԲ մահն] աշխարհակեր
10 c մահն
10 c աշխարհակեր / t աշխարհականաց Թերևս միացեալ և երկու բերիցուածներ՝ մահ աշխարհակեր աշխարհականաց
11 bԱԲ այսորիկ
11 b զասացեալսն
11 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
12 abdԱԲ տացես / t տայցես
13 adԱԲt չիք ծանուցեր—յերեսաց քոց (s. 14)
14 abdԱԲ չիք թէ
14 ԱԲ հովիւն / միւսն. հովիւ
15 b և ի վերայ խաշանց / adԱԲ խաշանց / t խաշանցն
15 ad յերկրէ այնուհետև
16 ad չիք բանաւոր—զհովիւն հօտից (s. 17)
16 b հովիւ
16 b չիք և
16 b այնուհետև զմարգարէական զբարբառն
17 ԱԲ զոր և
17 b առաքեալ
17 bԱԲ թարգմանէ
18 b թէ հան
18 t հօտիցն
18 a արեամբն

482 Եւ քանզի բազում անգամ աւանդեալ ի խելս օրինականացն զչարչարանսն և զերրորդ աւուր զյարութիւնն, ոչ պարծանօք և ոչ ապաճնալով, այլ զի քաղցրաւոյց վարդապետութեամբ ածցէ զվրիպեալսն ի հաւատոյն ճշմարտութիւն՝ յառաջագոյն ժամադիր առնէ առ ի յարութիւնն: Զի որոց՝ եկեալ առ ի կուսէն ոչ ծանուցեալ՝ թերևս յորժամ առ ի գերեզմանէն գայցէ՝ դիմեսցեն անկանել յարքայութիւնն: Քանզի առ ի կեալ կենդանեաց եկն կենդանարարն. և նոքա փոխանակ կենացն՝ յուսահատութեամբ մահու նուիրեցան:

483 Մեռաւ ապա վասն մեռելոցն, և յարեաւ՝ զի յարութեամբն իւրով օրինակ լիցի. վասն որոյ և ի գիշերի իսկ արարեալ զլուսաւոր յարութիւնն, զի պահարկելոցն և զգուշացելոցն ծանուսցէ զճշմարտութիւն իւր յիրացն կատարելոց: Որոց թանձրագոյն և ահագինս արարեալ զարհաւիրսն շարժմամբ երկրին և վիմօքն պատառելովք և գերեզմանօքն բացելովք և մեռելովքն յարուցելովք: Որով և ընոյր բան մարգարէին, թէ «Լերինք շարժեսցին ի նմանէ, և երկիր խախտեցաւ յերեսաց նորա, և վէմք պատառեցան». որով և «Խռովեալ պահապանացն և եղեալ նմանգոյն մեռելոց»:

16 Նաւում, Ա, 5—6 / 17 Մատթ. ԻԸ, 4.

1 a աւրինացն / d աւրինականացն / b աւրինակաց / ԱԲ օրինակեաց
2 Ա և զերրդօուրն զարութիւն / Բ և զերրորդաւ աւուրն
2 abd աւուր / t աւուրն
2 b յարութեանն
2 t չիք ոչ (ապաճնալով)
3 ԱԲ վարդապետութեամբ [Բ վարդապետութեամբն) զվրիպեալսն ի հաւատոյն ճշմարտութիւն ածցէ. յառաջագոյն
3 b ածցէ
4 b ի հաւատս ճշմարտութեան
4 d ճշմարտութիւն / t ճշմարտութիւնն
4 abdԱԲ առնէ առ ի [adԱԲ չիք ի] յարութիւն [bԲ յարութիւնն] / t չիք առ
5 abd զի որոյ
5 bԱԲ չիք ոչ
6 ad յորժամ ի գերեզմանէն
6 bd յարքայութիւն
7 abd առ ի կեալ կենդանեաց [b կենդանւոյն] եկեալ [b եկն]
7 t զկենդանիսն, ԱԲ կենդանիսն, փխ. կենդանեաց
7 a կենարարն
8 ԱԲ կենացն՝ մահու նուիրեցան յուսահատութեամբ
9 adԱԲ մեռելոց [ԱԲ մեռելոցն], զի յառնէ յարութեամբ [Ա զօրութեամբ, Բ զօրութեամբն] իւրով և [d չիք և] աւրինակ / b մեռելոց և յարեաւ յաղթող յարութեամբն իւրով զի աւրինակ
10 abdԱԲ և [d չիք և] ի [dԱԲ չիք ի] գիշերի իսկ [b չիք իսկ] / t և գիշերի արարեալ
10 b լուսաւորաց
11 abdԱ յարութիւն
11 b պահելոցն, փխ. պահարկելոցն
11 a և զգուշացելոց / d և զգուշացելոցն / ԱԲt և զուշակելոցն / b և զանարկելոցն
11 bԱԲ զճշմարտութիւն [Բ զճշմարտութիւնն] իւր յիրացն / adt զճշմարտութիւն իրացն
12 adԱԲ որոց [ԱԲ որոյ] թանձրագոյն էր և ահագինս [ԱԲ ահագին] / b որոց թանձրագոյնս և ահագինս / t որոյ
12 t ահագին / b չիք արարեալ
13 b արհաւիրս շարժմամբ երկրի
13 a գերեզմանովքն
14 a մեռելաւքն / d որովք
14 ad և ընոյր բան / b որով ընու և կատարի ասացեալն մարգարէին, եթէ
14 ԱԲt կատարէր, փխ. ընոյր
15 ԱԲ շարժեցան
16 abd վէմք պատառեցան, որով / ԱԲt խորտակեցան, փխ. պատառեցան
16 a խռովել / t եղեն / abdԱԲ եղեալ

484 Իսկ կենդանին յարուցեալ, և հանդերձ հրեշտակացն վկայութեամբ ծանօթս տայ՝ որոց եկեալ սպասէին նմա, որպէս և նշանակեաց մարգարէն, թէ «Քաղցր է Տէր՝ որոց սպասեն նմա յաւուր նեղութեան, և ճանաչէ զերկիւղածս իւր»: Քանզի յառաջագոյն իսկ հրաւիրեաց յակնկալութիւն լուսաբեր յարութեանն. որով եկեալ ի վախճան և բարբառ մարգարէին, թէ «Վասն այսորիկ սպասեա ինձ, ասէ Տէր, յաւուր յարութեան իմոյ ի վկայութիւն»:

485 Դիմեալ այնուհետև պահապանացն ի քաղաքն, և այնպէս հռչակաւոր և ազդական արարեալ զաստուածագործ յարութիւնն, մինչև անդէն գիշերայն ընթացեալ եկելոց կանանցն ի գերեզմանէն, աւետարանել աշակերտացն զտեսեալ զսքանչելիսն: Նոյնպէս և պահապանացն ոգեսպառ և սրտաբեկ ի քաղաքն անկեալ, պատմելով քահանայիցն և աշակերտացն եղելոց, մանաւանդ յարուցելոցն ամբոխելոցն և դրդելոցն՝ ի քաղաքն երևելով բազմաց:

486 Որով եկեալ ի վախճան և խոստացեալ բան մարգարէին, թէ «Բացից զգերեզմանս ձեր, ասէ Տէր, և հանից զձեզ ի գերեզմանաց ձերոց»: Դարձեալ Եսայի ասէ, թէ «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին, որ իցեն ի գերեզմանս. զի ցօղ որ ի քէն՝ բժշկութիւն է նոցա»: թերևս վասն կենդանարար արեանն Քրիստոսի նշանակեաց, որ ի վերայ

4 Նաւ. Ա, 7. / 7 Սոփ. Գ, 8. / 17 Եզեկ. ԼԷ, 12. / 18 Ես. ԻԶ, 19.

1 b և, փխ. իսկ
1 ad և հանդերձ / bt չիք և
1 ԱԲ յարուցեալ և հրեշտակացն վկայութեամբ հանդերձ ծանօթս
2 b սպասէին նմա / adԱԲt չիք նմա
2 bt չիք և
3 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
3 Բ որոց սպասէին / b որում սպասեն
4 t չիք իսկ
5 Ա յարութեան
5 a չիք որով—մարգարէին
5 t չիք և
6 d բառբառ
6 ԱԲ այդորիկ
8 b այսպէս
9 ԱԲ ազդողական
9 Ա յարութիւն
10 b անդրէն ընթացեալ / ԱԲ գիշերայն ի գերեզմանէն ընթացեալ եկելոց կանանցն, աւետարանել / a ընթացելոցն ի գերեզմանէն աւետարանել
10 b ի գերեզմանէն գիշերայն աւետարանել
10 bd եկելոցն
10 abd չիք կանանցն
11 ԱԲ աշակերտացն. տեսեալ զսքանչելիսն նոյնպէս
11 b սքանչելիսն
11 ԱԲ և պահապանացն և սրտաբեկ ոգեսպառ ի քաղաքն
12 abd և սրտաբեկ
12 t չիք և (սրտաբեկ)
12 a *քահանապետցին
13 b աշակերտաց նեղելոց
13 b մանաւանդ ամբոխելոցն յարուցելոցն և դրդելոցն
13 ad ամբոխելոցն և դրդելոցն [d դրդելոցն]. չիք յարուցելոցն / t ամբոխելոց և դրդելոց / ԱԲ մանաւանդ ամբոխելոցն նեղելոց և դրդելոցն
14 a երևելովն / d և երևելոցն
14 b երևելոյ իսկ բազմաց
15 b որ եկեալ ի վախճան ասացեալն մարգարէին, եթէ / ad և խոստումն մարգարէին
17 b և, փխ. դարձեալ
17 abdԱԲ չիք թէ
17 adԱԲ կանգնեսցին / b կանգնեսցին ամենեքեան որ բնակեալ են ի գերեզմանս / t կենդանասցին, փխ. կանգնեսցին
18 a ցաւղ ի քէն
18 ԱԲ որ ի քէն է բժշկութիւն է
19 b և վասն
19 a կենդանի

խաչին հեղաւ զամենեքումբք: Եւ զի յայտ արասցէ, եթէ անուն մարգարէացաւ՝ զնովիմբ ածեալ և ի դէմս աշակերտացն. «Գնա ժողովուրդ իմ, մուտ ի շտեմարանս քո, և փակեա զդուրս քո և թաքիր առ ժամանակ մի»:

487 Իսկ կամակոր ազգին խաչահանուացն, խլացելոցն և կուրացելոցն ի ճշմարտութենէն, ոչ ինչ օգուտ գործեաց՝ ոչ պատմութիւն կենդանեացն, և ոչ երևել մեռելոցն, և ոչ ահաւորութիւն նշանացն աստուածայայտ յարութեանն: Քանզի վասն նոցա իսկ առակեաց ամենագէտն զլինելոց իրսն վասն մեծատանն թելադրեալ. «Թէ Մովսէսի և մարգարէիցն ոչ լուիցեն՝ ապա թէ և ի մեռելոց ոք երթայ առ նոսա՝ ոչ լսեն»: Որոց ի դէպ եկանէ և բարբառ մարգարէին, թէ «Յաւուր յայնմիկ առից ի վերայ ձեր առակ, և ողբասցեն ողբս ձայնիւ և ասասցեն, թէ թշուառութեամբ թշուառացաք»: Զոր և առեալ իսկ և ազգականին իւրեանց Պաւղոսի, թէ «Ողբալով ասեմ զթշնամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց կատարածն կորուստ է»:

488 ԾԷ. Երթայ այնուհետև Քրիստոս ընդ երեկս աւուրն միաշաբաթուն՝ երևել աշակերտացն դրօքն փակելովք, ասէ աւետարանագիրն. և տուեալ զկենդանարար ողջոյնն, և բազում ուրախութիւն աշակերտացն արարեալ: Անդ կատարէր նուագ սաղմոսարանին, թէ «Տէր Աստուած

4 Ես. ԻԶ, 20. / 11 Ղուկ. ԺԶ, 31. / 13 Միք. Բ, 4. / 15 Փիլ. Գ, 18—19. / 17 Յովհ. Ի, 19.

1 ad հեղու
1 b զամենեքումք
1 ԱԲ թէ անուն / ad թե անդր
2 b և զնովիմբ
2 a ածել ի դէմս / b չիք և
3 b մուտ յշտեմարանս
3 bԱԲt չիք և (փակեա)
3 ԱԲ զդրունս
3 b չիք քո և (թաքիր)
3 ad չիք և (թաքիր)
3 ad թագիր
5 a կամակատար
5 bd ազգի
5 b խցելոցն, փխ. խլացելոցն
7 b երևեալ / ԱԲ երևումն
7 t տաւելութիւն, փխ. ահաւորութիւն
7 ԱԲ նշանաց / ad նշանացն աստուծոյ յայթող զաւրութեանն. քանզի / b նշանացն և ոչ յաղթող յարութիւնն աստուծոյ. քանզի
8 ԱԲt զի, փխ. քանզի
8 b առակեաց զլինելոցն ամենագէտն. զիրս որ վասն
9 ad զլինելոցսն վասն / ԱԲ զլինելոցն իրս ասկս մեծատանն
9 Բ թելադրել
9 b թելադրեալ ասէ, թէ մովսէսի
10 t չիք և (ի մեռելոց)
10 Բ ի մեռոց / a և մեռելոց / d և թէ ի մեռելոց
10 b չիք առ նոսա
11 a ոչ լուիցեն / bdԱԲt ոչ լսեն
11 t չիք և
11 ad եթէ յաւուր [a յաւուրն] յայնմիկ առցի [d առցին]
12 d ի վերայ ձեզ
12 b զառակ, թէ ողբս ասցեն ողբս / ԱԲ առակ և ողբասցեն
12 abdt թէ, փխ. և (ողբասցեն)
12 ad ողբք ձայնիւք և ասիցեն, թշուառութեամբ
13 b չիք թէ
13 t չիք իսկ և
13 bԱԲ չիք և (ազգականին)
14 ԱԲ պօղոսի ասէ թէ
16 b միաշաբաթոյ / d միաշաբաթւոյն
17 abdԱԲ երևեալ
18 Ա ողջոյն
18 b չիք և (բազում)
19 d արդ, փխ. անդ
19 gh անդ կատարէր-ով վերջանում են. g թղ. 47օր, վերնագիրն է. «Նորին սրբոյն գրիգորի». առաջին լուսանցքում «խաչի»: h-ն ունի սկզբից աւելի հատուած. տես էջ 48, ծ. 8
19 d նուագս
19 t չիք թէ

մեր երևեցաւ մեզ. արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յան- կիւնս սեղանոյ»։ Եւ զի՞նչ իցեն անկիւնք սեղանոյն՝ եթէ ոչ զխաչի նշանակէ, որ և անկիւնս իսկ ցուցանէ խաչին չորս։

489 Մինն ընդ երկիր ցցեալ, զի յայտնեսցէ զնել զՏեառն զար- շապարսն յերկրի. զի ի վերայ վիմին հաստատութեան շինեսցէ զի զբարձրութիւն հիմանց եկեղեցւոյ. որպէս և մարգարէն գուշակէր, թէ «Ի վերայ վիմին կացոյց զիս Տէր, զի անշարժ աւնիցէ»։ Իսկ զրան անկիւնն՝ զկատարն ի վեր ուղղեալ, զի այն անկիւնն (որ) ի վեր կոյս ուղղեալ է իբրև զկշռուած սահմանի, զբնութիւն այնորիկ, որ ի նորայն ի վերայ բազմեցաւ՝ ի վեր կոյս հաստանիցէ և անդր հայեցուցեալ զտե- սողսն, ի Հայրն ի գլուխն Քրիստոսի, և զբնութիւնն ցուցանիցէ։ Իսկ աջ անկիւնն՝ ցուցանէ զզօրութիւն աջոյ բազկի. աջոյն զուրախութիւն արդարոցն զուարթութեան՝ պարգևացն պատրաստելոց պսակացն զար- դուն ցուցանէ։ Իսկ ահեակ անկիւնն՝ զտանջանսն նշմարեցուցանէ զմեղաւորացն։

490 Վասն զի ունի սեղանն չորս անկիւնս, որ է խաչն. և յիրաւի սեղան, զի եղև վերընկալ տէրունական մարմնոյն ճշմարիտ պատարա- գին որ մատեաւ Հօր։ Յիրաւի և չորս անկիւնս ասէ, զի ուղղեսցի ընդ

2 Սաղմ. ձժէ, 27. / 7 Սաղմ. ԽԶ, 6 ԼԹ 3?

1 d յանկունս / Աt յանգիւնս
2 ad սեղանոյ / b սեղանւոյ / ԱԲt սե- ղանոյն
2 t անգիւնք / ԱԲ անկիւնքն
2 b սեղանւոյ
3 abdԱԲ անկիւնս [Ա անգիւնս (յաճ.), b անկիւն] իսկ / t չիք իսկ
4 adԱԲ մի
4 ԱԲ ցուցանէ, փխ. յայտնեսցէ
4 a յայտնեսցէ զտեառն զարշա...
4 bd զորն (պաs.) ի զարշապարս եր- կրի, զի
4 ԱԲ զարշապարս
5 ԱԲ վիմի / b չիք գիցէ
6 b հիմանցն
6 adt չիք և
6 b գուշակէր
7 ad զիս տէր / bԱԲt չիք տէր
7 b արասցէ
8 ad զկատարն / bԱԲt կատարն
8 b չիք ի վեր ուղղեալ, զի այն ան- կիւնն
8 ad անկիւն (որ)
8 աւելացնում եմ որ=անկիւնն որ ի վեր կոյս
9 abd իբրև զկշռուած / ԱԲt կշռուած
9 d որ ի նորայն վերայ բազմեցօ / abԱԲ որ ի վերայ նորա բազմեցաւ
10 b հաստուցանէ (փխ. հաստանիցէ) և անտի հայեցեալ տեսողացն ի հայ- րենի գլուխն քրիստոսի և զբնու- թիւնն ցուցանէ. իսկ
10 adgh զտեսաւղս [gh տեսողացն] ի հայրենի գլուխն / ԱԲ տեսողացն / t զտեսողն
11 adԱԲ և բնութիւն ցուցանիցէ / g և զբնութիւնն / t և բնակութիւն ցուցանիցէ
12 abdԱԲ աջ բազկին. աջոյն [a աջոյն]
13 ad արդարոցն զուարթութեան [a զուարթութան] պարգևացն պատ- րաստելոց պսակացն զարդուն [a զարդ..ն] ցուցանէ / ԱԲ զուրախութիւն զուարթութեան արդարոցն պարգևա- տուն պատրաստութեան պսակացն ցուցանէ / b աջոյն, զուարթութիւն արդարոցն, զուրախութիւն պարգևա- տուին զպատրաստութիւն պսակացն ցուցանէ / gh արդարոցն, զուարթու- թեան պարգևատուն [h չիք պարգևա- տուն] պատրաստութեան պսակացն ցուցանէ / t արդարոցն, զուրա- խութեան պատրաստութեան պար- գևատուր պսակացն ցուցանէ
14 d ահեկ
16 adԱԲ անկիւնս / b անկինս / t ան- կիւն
17 b սեղան, որ եղև ի վեր ի վերընկալ
17 abdԱԲ տէրունական / t տէրունեան
17 b պատարագն
18 adԱԲ չիք և / b անկինս
18 ad ուղղեսցի ի չորս

չորս անկիւնս ամենայն երկրի, և զամենայն տիեզերս ուրախ արասցէ յայսմ սեղանոյ, զերկնաւորս և զերկրաւորս, և զսանդարամետականսն, և զհիմնացեալսն, որ են առաքեալքն և մարգարէքն։ Եւ զերկնաւորսն՝ զհրեշտակս, զզօրսն հոգեղէնս. որոց կարի իսկ ուրախութիւն եղև և լինի ընդ անկարծակամ դարձ կենացն։ Եւ մարդիկ իսկ երկրաւորք՝ որ կեցին և դարձան առ Տէր. և դուք արդ կամիք կեալ այցելութեամբն Քրիստոսի։ Եւ սանդարամետականքն՝ ննջեցեալքն, զորս փրկեաց գալստեամբն իւրով։ Քանզի խաչն, որ կանգնականն՝ զյաղթականն ցուցանէ, վերնանկիւնն զյաղթութիւնն ցուցանէ։

491 Իսկ յայսմ սեղանոյ վայելեցին նախ առաքեալքն, զի տեսին զյարութիւն նորա և ցնծացան. և լցաւ կատարեցաւ այն որ ասէն, թէ «Արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանկիւնս սեղանոյ»։

12 Սաղմ. ձժէ, 27.

1 t չիք ամենայն
1 adԱԲ ուրախ առնել յայսմ [ԱԲ յայսմ]/ b առնէ, փխ. արասցէ
2 abd և զերկնաւորս / ԱԲ զերկնա- ւորսն
2 Բ զերկրաւորսն / b չիք և զերկրաւորս
2 ab զսանդարամետականս / d զսան- դարամականս
3 b զհիմնացեալս
3 ad առաքեալք և մարգարէք
3 t չիք և (զերկնաւորսն)
3 Ա զերկնաւոր / Բ զերկնաւորս
4 ԱԲ հրեշտակն
4 b զերկնաւորսն նա զհրեշտակս
4 a զաւրս / d զաւր / Ա զօրսն / Բ զզօրսն / t զզօրս
4 b ուրախութիւն եղեալ և
5 ad ընդ անկարծ կենացն / b ընդ յանկարծ կենացն / ԱԲgh ընդ կարծր կենացն [h կենաց]
Հմմ. եր. 11, ծ. 10 «Իսկ բարեպաշ- պարան արդար յանկարծակամ՝ կե- նացն...»։ Նաև տես Կորիւն § 66
5 abdԱԲ և մարդիկ [ad մարդիկք] իսկ երկրաւորք [bԱ երկրաւորքս] որ կեցին և դարձան [b որ դարձան և կեցին] առ տէր [bdԱԲ չիք առ տէր]. և դուք / t և մարդիկ երկրաւորք երկիցեն և դարձցին. և դուք
6 abdԱԲgh կամիք կեալ [gh չիք կեալ] այցելութեամբն [ԱԲ և այցելու- թեամբն] քրիստոսի / t կամիք այ- ցել ի կաման քրիստոսի
7 ԱԲ սանդարամետական / b սանդա- րամետականք
7 a ննջեցեալք
7 ԱԲt և փրկեաց
7 bԱԲt փրկեաց զնոսա գալստեամբն
8 ad քանզի խաչն կանկնականն [d *կանգկականն] զյաղթականն ցուցա- նէ, վերնանկիւնն՝ զյաղթութիւնն [d յաղթութիւնն] վերացուցանէ
8 bԱԲt ի խաչն, փխ. քանզի խաչն
8 b որ *կազնականն զյաղթականն / ԱԲ ի խաչն իւր կանգնական զյաղ- թականն ցուցանէ, որ ի վեր անկիւնն զյաղթութիւնն [Ա զյաղթութիւն] վերացուցանէ / t որ կանգնականն՝ որ զյաղթութիւնն ցուցանէ, որ վերին անկիւնն՝ զյաղթութեանն վերացու- ցանէ / b որ վերնանկիւնն զյաղ- թութիւնն ցուցանէ
9 b թղ. 174ա, ստորին լուսանցք. «Ճնոր- հալի և խոհեմ սուրբ եղբարք անմե- ղադիր լերուք գործոյս...» Այստեղ վերջանում b-ի ժե տետրը, որ աւելի լայն լայն է գրուած, բայց նոյն գրչից։ Երևի իր օրինակի պակասա- ւորութեան պատճառով բաց տեղ է թողած եղել եւ յետոյ ուրիշ օրինա- կից լրացրել է։ b թղ. 173բ ստ. լուս. 3 տող անծանօթ գրութիւն։
10 ad իսկ յայնմ [a յայնմ] / bt ի յայսմ / ԱԲ յայսմ
10 ԱԲt վասն որոյ, b վասն զի, փխ. զի
11 bԱԲ լցեալ
11 ԱԲ ասէ
11 abdԱԲ չիք թէ
12 abdԱԲgh ուրախութեան կանխաւ [adgh չիք կանխաւ] մինչև յանկիւնս սեղանոյ։ Վերջանում են gh։
12 t չիք կանխաւ մինչև յանկիւնս—զզե- ցոյց զուրախութիւն (եր. 244, ծ. 2)։

Անդ կատարէր և նուագ սաղմոսարանին, թէ «Ձերձ յինէն զքուրձ իմ և ինձ զգեցոյց զուրախութիւն»։ Որոց ցուցեալ զնշանս չարչարանացն յարուցելոյն. որում վկայէ Պաւղոս, թէ «Այսուհետև ոչ մեռանի, և մահ նմա ոչ ևս տիրէ»։ Եւ քանզի սքանչելագործ է և անհասական ի քննողաց, և ամենայն անհնարականաց հնարաւոր. զի որպէս յառաջ քան զչարչարելն պարգևեաց զկենդանարար մարմին իւր և զարիւն աշակերտացն, առ ի յայտ առնելոյ թէ ինքնակամ չարչարի՝ նոյնպէս և յետ յարութեանն ցուցանէ յանձին զնշան բևեռացն. յայտ արարեալ թէ չէին բաւական վէրքն արգելուլ ի գերեզմանի զբժիշկն վիրաւորաց։

492 Նոյնպէս և ճաշակեալ ընդ աշակերտսն ի նոր արքայութեանն, զի յայտ արասցէ, թէ որ յանկարօտ և յանճաշակ արքայութեանն ճաշակել գիտէ՝ նոյն և յառաջ քան զչարչարանսն ի քաղցական և ի զարմանաւոր աշխարհիս լի և անկարօտ ամենալցոյցն շրջէր։ Այլ զոր օրինակ անդ առ ի հաստատելոյ զաշակերտսն ճաշակեաց, նոյնպէս և աստ՝ առ ի հաւատարիմ առնելոյ աշխարհի քաղցեալ, եթէ արդարև իսկական Որդին Աստուծոյ եղև ըստ ժամանակի և որդի մարդոյ, զի կեցուսցէ զաշխարհ։ Վասն որոյ և կանխաւսաց եղեալ մարգարէին, թէ «Աստուած յաւիտենական, Աստուած, որ հաստատեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցիցէ և ոչ վաստակեսցի, և ոչ գոյ քննութիւն իմաստութեան

2 Սաղմ. ԻԹ, 12. / 4 Հռովմ. Զ, 9.

1 d արդ, փխ. անդ
1 bԱԲ սաղմոսարանին, թէ [ԱԲ չիք թէ] տէր աստուած մեր երևեցաւ մեզ արարէք տաւնս ուրախութեան, որոց [ԱԲ որոյ] ցուցեալ
2 a չիք և / a ուրախութիւն
2 ad չարչարանացն / ԱԲ չարչարանաց / t չարչարականս / b չարչարական
3 ԱԲ որում և պօղոս վկայէ, այսուհետև
3 b եթէ / d այնուհետև
4 abd չիք ևս / b չիք է
4 ԱԲ անհաս
5 ԱԲ անհնարից / b հնարաւորաց, փխ. անհնարականաց
5 d հնարաւոր է
5 a որ, փխ. որպէս
6 ad մարմին իւր և զարիւն / bԱԲ մարմինն [ԱԲ մարմին] և զարիւնն [Ա զարիւն] իւր / t մարմինն իւր և զարիւնն
6 b աշակերտացն առ ի ցոյցս թէ
8 Ա յարութեան / b եթէ
9 Բ վէմք. ճախայկս վէրքն
9 b ի գերեզմանին
9 a չիք զբժիշկն վիրաւորաց
10 ԱԲ սոյնպէս / bԱԲ և ճաշակելն
10 bԲ յարքայութեանն / Ա յարքայութեան
11 t եթէ
11 Ա արքայութեան / b յարքայութեանն
12 d գիտէ, նոյն և յառաջ / abԱԲt նոյնպէս և յառաջ
12 abdԱԲ քաղցական [dԱԲ քաղցրական, b քաղցրականս] (չիք ի) և զարմանաւոր / t ի քաղցրական
14 adԱԲ անդ [a անց յաճ.] վասն հաստատելոյ աշակերտացն / b անդ հաստատելոյ աշակերտացն վասն ճաշակեաց
15 d առ հաւատարիմ / b աստ հաւատարիմ
15 d եթէ / t թէ / aԱԲ և թէ, b և, փխ. եթէ
16 ad եղև / bԱԲt եղեալ
17 b զաշխարհս... կանխաւսաց իսկ
17 ad մարգարէն
17 ԱԲ մարգարէին, ասէ. աստուածն
17 b եթէ
18 b չիք աստուած (որ)
19 d վաստակիցէ / abt վաստակեսցէ
19 b և ոչ քննութիւն ի ճանապարհս նորա իմաստութեան. երևեալ և կղեովպեանց ի ճանապարհի
19 a չիք և (ոչ գոյ)

նորա»։ Երևի և Կղէովպեանց ումեմն ի ճանապարհին Եմմաւուսայ, և առաջի եղեալ նոցա զաւանդեալս մարգարէականս, որ վասն նորա վկայեալ։

493 ԾԸ. Յետ այսորիկ երևեալ աշակերտացն առ Տիբերական ծովուն, և արարեալ նշանս առ ի հաստատելոյ զնոսա, և յայտ արարեալ նոցա, թէ ոչ սակաւիկ ինչ կասեցուցեալ գերեզմանին զաստուածագործ զօրութիւնն. այլ որպէս և առ ծննդեամբն, և յառաջ քան զչարչարանսն և ի չարչարանսն՝ նովին զօրութեամբ և յետ յարութեանն։ Որում և վկայեաց իսկ երանելին Պաւղոս, թէ «Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեանս յաւիտենից»։

494 Յիշեցուցանէ ապա աշակերտացն և վկայ ածէ զյառաջագոյն ասացեալսն իւր և ասէ. «Այս բանք են զոր խօսեցայ ընդ ձեզ՝ մինչ առ ձեզն էի, թէ պարտ է լնուլ ամենայն գրելոցն յօրէնսն Մովսիսի և ի մարգարէս և ի սաղմոսս վասն իմ»։ և փչեաց ի նոսա Յիսուս և ասէ. «Առէք զՀոգի սուրբ»։ «Եւ յայնժամ եբաց զմիտս նոցա՝ իմանալ զգիրս, և ասէ ցնոսա, թէ այսպէս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի և յառնել ի մեռելոց յաւուր երրորդի»։

495 Եւ իբրև կատարեաց զուխտադրութիւնն Աստուծոյ վասն

1 Ես. Խ. 28. / 10 Եբր. ԺԳ, 8. / 14 Ղուկ. ԻԴ, 44. / 15 Յովհ. Ի, 22. / 17 Ղուկ. ԻԴ, 45—46: Հմմտ. եւ Մատթ. ԺԶ, 21. Ղուկ. Թ, 22. Մատթ. ԺԷ, 22. Գործք ԺԷ, 3.

1 t և երևի և
1 ԱԲ կղէովպանց / d կղէովպեանց
1 d ի ճանապարհի / abt եմմաւուսայ
2 b զաւանդեալ / ԱԲ զաւանդսն
2 d նոցա զաւանդսն զաւանդեալս զմարգարէականս
4 b յետ այսորիկ երևէր։ Միջին յուսանցքում, երկու սիւնակների միջեւ, վերնագիր. «Համբարձմանն»։
4 ad այնորիկ / ԱԲ երևէր
4 Ա առ ի տիբերական
6 d սակաւ
6 bԱԲ եթէ ոչինչ է [ԱԲ չիք է] կասեցուցեալ [b կասեցուցել]
6 b զնա գերեզմանին
7 Ա զօրութիւն
7 ad զաւրութիւնն, այն որ առ ծննդեամբն / b զաւրութիւնն, այնպէս և առ
7 ԱԲ չիք և (առ)
8 ab չիք և ի չարչարանսն
8 ԱԲt զօրութեամբն / Աt յարութեան
9 bt չիք և
9 ԱԲ վկայէ / b *վկացէ
9 t չիք իսկ
9 b ասէ, փխ. թէ / ԱԲ չիք թէ
10 ad երեկ / ad չիք յաւիտենից
11 ԱԲ ապա յիշեցուցանէ / b չիք ապա
11 ad աշակերտացն և վկա ածէ զյառաջագոյն ասացեալսն իւր և ասէ / ԱԲ աշակերտացն և զվկայելոցն հաստատութիւն և / b աշակերտաց իւրոց զվկայելոցն հաստատութիւն, ասէ / t աշակերտացն զվկայութիւնն վասն այլոցն հաստատութեան և ասէ
13 ad եթե
13 d զամենայն գրեալսն
13 ad յաւրէնս
14 bdԱԲ ի մարգարէսն
14 Բ ի սաղմոսն
15 d հոգի
15 a բացան սիրտք նոցա / d էբաց զսիրտս նոցա
15 dt չիք և ասէ ցնոսա / b իմանալ նոցա զգիրս և ասէ ցնոսա թէ
16 bԱԲ պարտ է
16 t ունւյի ունի. և մտանել ի փառս իւր / Ա այս հատուածը ունի յուսանցքում նոր ձեռքով:
18 gh վերնագիր. «Ի մեծի աւուր վերանալոյ [h համբարձման, փխ. վերանալոյ] տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի և աստուծոյ յերկինս. ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի.—Եւ իբրև կատարեաց...»։ (g բդ. 403բ, h բդ. 491բ)
18 dԱ զուխտադրութիւն
18 ad չիք աստուծոյ

հրէական ազգին, զորոց և ամբաստան եղեալ յառաջագոյն ասելովն. «Իմ եթէ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա, բայց արդ չիք պատճառք վասն մեղաց իւրեանց. զի ատեցին զգործս իմ, զոր այլ ոչ ոք գործեաց, և ատեցին զիս և զՀայր իմ»,—դարձուցանէ այնուհետև զլուսաւոր վարդապետութիւնն իւր ի հեթանոսս. որով ածեալ ի կատարումն զառաջապատում պատգամս Եսայեայ, թէ «Ետու զքեզ յուխտ ազգին և ի լոյս հեթանոսաց՝ լինել փրկութիւն մինչև ի ծագս երկրի»։

496 Եւ հանեալ զաշակերտսն ի լեառն Ձիթենեաց և հաստատեալ միաւորական հզօրութեամբն, ասելով, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ». «Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնոսա, և ընդ օրհնելն վերացաւ յերկինս», ասէ աւետարանագիրն. զի կատարեսցի երգ սաղմոսարանին, թէ «Համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ»։ Որոց հրաման տուեալ, թէ «Նստջիք յԵրուսաղէմ, և ես առաքեցից զաւետիս Հօր իմոյ ի ձեզ». որով եկեալ ի վախճան Ամովսեան բարբառն, թէ «Որ շինէ յերկինս զհամբառնալ իւր, և զաւետիս իւր յերկիր հաստատէ»։

497 ԾԹ. Ակն արկեալ մեզ այսուհետև ի վախճան առացելոյն ճառս ի մէջ առնուլ զքրիստոսապատում աւետարանն խօսեցելոց վասն

4 Յովհ. ԺԵ, 22—24. / 8 Ես. ԽԲ, 6. ԽԹ, 6. / 12 Մատթ. ԻԸ, 19. / 13 Ղուկ. ԻԴ, 50. / 14 Սաղմ. ԽԶ, 6. / 16 Ղուկ. ԻԴ, 49: Հմմտ. Գործք Ա, 4. / 18 Ամովս. Թ, 6.

1 abdԱԲ և ամբաստանեալ [a ապաստանեալ] յառաջագոյն
2 ad իմ թե
2 a չիք մեզ ինչ ոչ գոյր նոցա
4 ad զոր [d զորս] ոչ այլ ոք
5 a և զլուսաւոր
5 Ա վարդապետութիւն
6 aԱԲ զ յառաջապատում / b և զառաջապատում
6 dԱԲ պատգամն
6 a Եսիա / Ա Եսայայ / b մարգարէական, gh Եսայականս, փխ. Եսայեայ
7 b ի յուխտ
9 b հաստատեալ զնոսա
10 adԱ հզօրութեամբ
10 adԱԲ ասելովն
11 b չիք աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս
11 bt չիք և (մկրտեցէք)
11 ad չիք զնոսա
13 t ընդ օրհնելն նորա վերացաւ
14 g համբարձաւ աստուած աւրհնութեամբ. ունի աւելի և տէրն մեր ձայնիւ փողոյ: Իսկ փողն միթէ եղջիւր ինչ գուշիցէ փքուռոյց ընդաւք թաւլիր ուղոճն փողիցն այսմանք—աւրհնակեալ տղաարէք. (տե՛ս եր. 202, տ. 14—եր. 203, տ. 14). Յետոյ յառաճակում է. քանզի ասէ մարգարէն. ահաւասիկ ի միտ առցէ մանուկ իմ —համբարձաւ աստուած աւրհնութեամբ և տէր մեր ձայնիւ փողոյ (տե՛ս. եր. 202, տ. 4—13)
15 abԱԲ որոց / dt որոյ
15 a ի քաղաքիդ իմ (պաs.) / b ի յիմ
16 a բարբառոյն
17 t եթէ / ad զամբառնալ
17 bt զաւետիսն / t չիք իւր (յերկիր)
18 ԱԲt յերկիր / a ի յերկրի
19 ԱԲ կարմրագիր ակրուածք. Ա ունի յաւանելուածաբար եւ բնագրում վերնագիր. «Յաղագս մեծ և հրաշափառ *համբարձմանն տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի.—Ակն արկեալ...» / b ակնարկէ մեզ
19 b վախճան (չիք ի) / ad և վաղճան [d վախճան]
20 t խօսացելոց
20 abdԱԲ վասն մխիթարութեան աղբեր [ad աղբեւր] / t մխիթարութիւնաբեր աղբեր: Կարծեմ պետք է քերել աղբեր բառը:

մխիթարութիւնաբեր [աղբեր] Հոգւոյն սրբոյ։ Մանաւանդ զի առընթեր ես ունիցիմք զդիւրահասոյց քաջալերիչն զերանելին Ղուկաս, որ իւրագէտ և միջամուխ քրիստոսագործ իւրացն կատարելոց ճանաչի. վասն որոյ և բարձրապատում իսկ հնչեցուցանէ ի սկզբանն տիեզերախօս աւետարանին ասելովն, թէ «Կամ եղև և ինձ, որ ի սկզբանէն զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ՝ կարգաւ գրել քեզ, քաջդ Թէոփիլէ, զի ծանիցես զբանիցն որոց աշակերտեցարն զճշմարտութիւն»։

498 Եւ քանզի համառօտ բանիւք առ ի կատարած աւետարանին իւրոյ զերկնաչու ճանապարհն Քրիստոսի նշանակեաց՝ առնու դարձեալ յառաքելանշան յերկրորդ մատենին զորպիսութիւն իւրացն կարգել. և միանգամայն իսկ զառաջագիր աւետարանն յիշատակելով՝ սկիզբն դնէ առաքելագործ Գրոյն, նշանակեալ և զնոյն Թէոփիլոս. «Զբանն առաջին զոր արարի վասն ամենայնի, ո Թէոփիլէ, զոր սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»։ Վասն որոյ և կարճապատում շարեալ՝ ի վերանալն փութոյ և լուսաւորագոյն ես պատմեալ զհանգամանս վերանալոյն, զհրամանացն Քրիստոսի առ աշակերտսն, և զամպաչու ելս նորին, և զվկայութիւն հրեշտակացն իջելոցն վասն վերանալոյն Քրիստոսի, և զօրինակն միւսանգամ նորին գալստեանն։

7 Ղուկ. Ա, 3—4. / 14 Գործք Ա, 1.

1 abdԱԲ զի առ նա թերևս ունիցիմք զգիւրահասոյցն [a զ·իւրահասոյցն] զքաջալերիչն [ԱԲ քաջալերիչ, b զքաջալերիչսն]
3 ad միջամուխ էր աստուածագործ իւրացն եղելոց / ԱԲ միջամուխ էր
3 ԱԲ չիք ճանաչի
4 d չիք որոյ
4 b *բարձրապատումս
4 t չիք իսկ
5 b ասելով եթէ
5 ad չիք թէ
5 b և ինձ / adԱԲt չիք և
5 a ի սկզբանէն / bdԱԲt ի սկզբանէ
6 b երթեալ և ամենայն
6 Բ ամենայն
6 ad չիք ճշմարտութեամբ
7 a աշակերտեցարն զճշմարտութիւնն / bdԱԲt աշակերտեցար
7 Ա ճշմարտութեան / Բ ճշմարտութեանն
8 b բանքդ
8 ad բանիւք ի կատարած
9 abdԱԲ ճանապարհին
9 b և առնու
10 b և յառաքելանշան
10 b երկրորդ
10 b ի միմեանց, փխ. իւրացն
10 b կարգեալ
11 dԲ յառաջագիր / Ա յառաջագիրն / ab յառաջագիր
11 abd աւետարանին
11 b նշանակելով, փխ. յիշատակելով
12 b առաքելական, փխ. առաքելագործ
12 adԱԲ գրոցն
12 abd նշանակել / ԱԲ չիք նշանակեալ
12 adԱԲ չիք և
12 ad թեոփիլոս / ԱԲ թէոփիլոսն / b թէովփիլոս / t թէոփիլէ
12 a առաջինն
12 dԱԲ առաջին ասէ զոր
13 b ով թէովփիլէ
13 a զորս
15 bd լուսաւորագոյնս
15 abdԱԲ չիք ես
15 a պատմել / bԱԲ պատմէ
16 ad և զհրամանացն / b և զհրամանս
16 abd զամպաչու ելս [a ելսն] նորին / ԱԲt զամպաչուելն նորին
17 a զվկայութիւնն
17 d իջելոց / b իջելոյ / ԱԲ իջանելոյ
18 adgh զաւրինակ
18 a իւրոյ, փխ. նորին
18 d գալստեան
18 gh միւսանգամ գալստեան նորին։ Այստեղ վերջանում են gh-ի հատուածները։

499 Յետ այնորիկ պայծառագոյն և առաւել սքանչելագոյն նշանակէ զէջս Հոգւոյն սրբոյ յերկնից, թէ «Ի կատարել աւուրցն պենտեկոստէից էին ամենեքեան միաբան ի միասին. և եղև յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ, և ելից զամենայն տունն յորում նստէին. և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ, և նստաւ իւրաքանչիւր ի վերայ նոցա, և լցան ամենեքեան Հոգւով սրբով, և սկսան խօսել յայլ լեզուս, որպէս և Հոգին տայր բարբառել նոցա»:

500 Տեսանես զբարձրանշան զհնչակաւոր և զանկարծահաս զմուտն Հոգւոյն սրբոյ: «Եւ եղև, ասէ, յանկարծակի հնչիւն յերկնից եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ»: Եւ յայտ իսկ է, եթէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծանուցեալ զէջս Հոգւոյն սրբոյ, մանաւանդ թէ հանդերձ երկնաւորական զօրուն խաղացեալ գայր: Որում յառաջընծայ եղեալ յերգս սաղմոսարանին՝ մարգարէն հայէր, որպէս ի քառասներորդ իններորդ սաղմոսին նուագի, թէ «Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ, և հուր առաջի նորա գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. կոչեսցէ զերկինս ի վերուստ և զերկիր ի զատել զժողովուրդ իւր և ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր»:

7 Գործ Բ, 1—4. / 10 Գործ Բ, 2. / 17 Սաղմ. ԽԹ, 3—5.

1 Ե յետ այնորիկ. այս հատուածի սկիզբը: Միջին լուսանցքում ունի «+ Հոգեգալստեանն»
1 gh չիք յետ այնորիկ / gh դարձեալ պայծառագոյն: Այստեղ g (թղ. 408բ) h ունին վերնագիր. «Ի վարդապետութենէն սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի ի հոգին սուրբ»: h չիք ի հոգին սուրբ, բայց ստորին լուսանցքում ունի «Հոգւոյ գալստեանն»:
1 Ե և առաւել ես
1 ad և առաւելագոյն նշանակէ
1 ԱԲ սքանչելագոյնս
2 ad և զէջս / Ե զաջս, փխ. զէջս
2 abdԱԲ առ ի [ԱԲ չիք առ ի] յերկնից, յաւուրն պենդեկոստեից [d պենտեկոստէից, Ե պենտակոստէից] թե ի կատարել [a կատարեալ] աւուրցն [Ե աւուրն] պենտեկոստէից [ԱԲ պենդեկոստէից, Ե պենտակոստէից] էին ամենեքեան / t պենտակոստէից
2 l թղ. 302բ ունի վերնագիր. «Ի վարդապետութենէ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի.—Եւ իբրև կատարեցան աւուրք պենտեկոստէիցն... Ստորին լուսանցքում ունի «Հոգւոյն սրբոյ»:
4 a և եկեալ
4 gh չիք և ելից զամենայն—բարբառել նոցա (ս. 7)
4 Ե զտունն
7 d այլ / Բ յայլեայլ
7 ad չիք և (հոգին)
8 d զյանկարծահաս / Ա զյանգարծահաս / Ե *զյանյարծահաս
8 ԵԱԲ զմուտ / a մուտ / d մուտս
9 ad չիք և
9 h չիք և եղև ասէ—հոգւոյն սրբոյ (ս. 11)
9 Ա յանգարծակի (յաճ.)
9 ab և եկեալ
10 Ա չիք իբրև
10 t ի սաստիկ
10 abdԱԲ որպէս [ad որով] և յայտ
11 Ե թէ երկնաւորաց
11 t զէջն հոգւոյն
11 ԵԲ եթէ հանդերձ
12 ԱԲ երկնաւոր զաւրուն
12 abdԱԲ զաւրուն իսկ
12 a յառաջընծա
12 abdԱԲ իսկ եղեալ
13 ԱԲ յերգ
13 Բ մարգարէին
13 ad ի քառասներորդի իններորդի / Ա ի քառասներորդ իններորդ (յաճ.) / Ե յիններորդ
14 d սաղմոսի
14 ad նուագին / ԱԲ նուագէ
14 ad ասե թե / Ե եթէ / ԱԲ չիք թէ
14 d յայտնեսցէ, փխ. յայտնապէս
16 abd զատել (չիք ի)
16 Ե զժողովուրդս
16 ԱԲ իւր, ժողովել առ իւր զսուրբս և / ԵԱԲ չիք և (ժողովել)

501 Եւ քանզի յառաջագոյն վկայութիւն եղեալ Հոգւոյն սրբոյ տանն Իսրայէլի և ուխտ եղեալ քրիստոսամուտ գալստեանն՝ երկնիւք և երկրաւ. երբեմն՝ թէ «Նայեցարուք, երկինք, և խօսեցայց, և լուիցէ երկիր զպատգամս բերանոյ իմոյ», և երբեմն՝ թէ «Լուիցէ երկին, և ունկն դիցէ երկիր, զի Տէր խօսեցաւ»:

502 Եկեալ այնուհետև ի զատաստան, կոչել զերկինս և զերկիր, զատել զժողովուրդս: Վասն որոյ ամենափրկիչն նշանակեաց, թէ «Եկեալ յանդիմանեսցէ զաշխարհս վասն մեղաց, զի ոչ հաւատան յիս»: Քանզի տեղեկագոյնք և ընդելականք էին Հոգւոյն տանն Իսրայելական առ ի գումարութենէ մարգարէիցն յարուցելոց և նոցին սքանչելեօքն: Եւ աշխարհի աննիրհ երևեալ. որ և հեթանոսական ազգացն յայտնի եղեալ աստուածական Հոգւոյն զօրութիւն. և նշանակէ իսկ ծանուցեալ թագաւորացն՝ ասել փարաւոնի ցՅովսէփ, թէ «Ոչ գտանեմք զոք իբրև զքեզ՝ որ ունիցի զՀոգի Աստուծոյ»: Նոյնպէս և Բաղտասար ասաց ցԴանիէլ, թէ «Գիտեմք զի Հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի քեզ»:

503 Գ. Այլ որդիքն Իսրայէլի առաւել ևս յղփագոյնք և ստուարագոյնք մարգարէիւքն ճանաչէին: Մեծն Մովսէս հանդերձ եօթանասուն և երկու ծերովքն յանապատի անդ. և ի պարգևական երկրին զասք

4 Բ. Օր. ԼԲ, 1. / 5 Ես. Ա, 1. / 8 Յովհ. ԺԶ, 8. / 14 Ծննդ. ԽԱ, 38. / 15 Դան. Դ, 6.

2 l քրիստոսամուտ / Ե քամուտ (պաs.)
2 abdԱԲ երկնիւք [a երկնեաւք] և երկրաւ [Ե երկրաւք] / t երկնից և երկրի
3 Ե եթէ
3 a խաւսեցա
3 abdԱԲ չիք և (լուիցէ)
4 d չիք և (երբեմն)
4 abdԱԲ երբեմն թե [Ե եթէ] / t չիք թէ
4 Ե երկիր, փխ. երկին
5 a խաւսեցաւ զայս
6 a ի զատաստանս
6 aԱԲ կոչէ
7 ad չիք զատել զժողովուրդս / ԱԲ զժողովուրդն / Ե զժողովուրդս իւր
7 abdԱԲ և ամենափրկիչն իսկ նշանակեաց
7 Ե եթէ
8 bdԱԲ զաշխարհ
8 abd հաւատացին
9 a տեղեկակագոյնք
9 bdԲ հոգւոյն սրբոյ տունն / Ա չիք էին հոգւոյն տունն / a չիք հոգւոյն
9 Ա իլիեան (պաs.) / Բ իէլեան (պաs.) / a իեղական (պաs.) հոգւոյն սրբոյ առ ի
10 t յարուցելոցն / Ե չիք յարուցելոց
10 abdԱԲ սքանչելեաւք
10 adԱԲgh և աշխարհհանապ / Ե և աշխարհի աննիրհ երևեալ / t սքանչելեօքն աշխարհհանապ / Հմմտ. պարբ. 850 «աննիրհականն անձամբն»
11 abԱԲ որով, փխ. որ և / d չիք որ և (մի բառի տեղ բաց)
11 Ե երևեալ, փխ. եղեալ
12 Ե նշանակէր
12 abdԱԲ ծանուցեալ / t ճանաչել
13 abd թագաւորաց
13 Ե փարաւոնին / d փարաւոնէի
13 Ե եթէ ոչ
13 Ե չիք զոք
14 d զոգի
14 ad սոյնպէս
14 aԱ բաղդասար
15 Ե եթէ գիտեմք
15 d ոգի
16 bdԱԲ յղփագոյնք և ստուարագոյնք [d ստուերգոյնք] մարգարէիւքն [ԱԲ որ մարգարէքն, Ե զմարգարէսն] / at չիք և ստուարագոյնք
17 Ե հանդերձ, փխ. մեծն մովսէս / ԱԲt չիք հանդերձ
17 ad հանդերձ եաւթանասուն [d եւթանասուն]
18 ad և երկուքն ծերովք
18 d և պարգևական

դաւք մարգարէից յարուցելոց յաւուրս Թագաւորացն, որ ի Թագաւորացն մատեանն կարգեալ կայ, որոց ընաւ ինքնապատում յայտնի արարեալ զմերձաւորութիւն Հոգւոյն։ Եսայի ասէ. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ». և Միքիէ, թէ «Ես լցայց Հոգւով զօրութեամբ Տեառն»։ Իսկ Եզեկիելի միանգամայն յայտնի արարեալ զազգական զօրութիւն Հոգւոյն, ըստ պատմութեան կառանչման տեսլեանն։ Կամ նոյն ինքն իսկ յորժամ սքանչելակերպ զյարութիւնագործ տեսիլն պատմէր, թէ «Եղև ձեռն Տեառն ի վերայ իմ. և ած զիս Հոգի սուրբ, և եդաւ ի դաշտ մի, որ լի էր ոսկերօք զօրաց բազմաց. և ասէ ցիս. Որդի մարդոյ, իցէ՞ թէ կենդանի լինիցին ոսկերքդ այդ. և ասեմ. Տէր Տէր, դու գիտես զայդ»։

504 Տեսանե՞ս զմարգարէն, որպիսի ճշմարտագոյնս տեղեկացեալ, յայտ առնելով զաստուածական պատիւ Հոգւոյն սրբոյ։ Ի միտ առ և զաստուածահրաման գործոցն զօրութիւն ի վերայ թանձրախուռն ոսկերացն հնացելոց, թէ որպէս առ խրախուսիչ յօդս յարեալք և պատուաստեալք և կենդանացեալք՝ կանգնեցան կացին. զի մի ի բանիցն և ի հրամանացն միայն, այլ առաւել և յիրացն կատարելոց առեալ ամենեցուն զճշմարտութեանն բարձրութիւն։

4 Ես. ԿԱ, 1. / 4 Միք. Գ, 8. / 10 Եզեկ. ԼԷ, 1—3.

1 bdԱԲ մարգարէիցն
1 b յարուցելոցն
1 b չիք յաւուրս Թագաւորացն
1 a որ [ի] Թագաւորական / b որ ի Թագաւորագիրս իսկ ի մատեանս / d մատեանսն իսկ
2 ԱԲ ընաւէին / ad ընաւ իսկ / b ընաւ ինքն իսկապատում
3 b արար / g խայի
4 d միքէ / ԱԲ միքիայ / b միքիաս
4 dԱԲ չիք թէ
4 a հոգիով / b հոգւովն զաւրութեան
4 a չիք տեառն / b և, փխ. իսկ
5 abdԱԲ միանգամայն [a միանկամայն] իսկ
5 gk չիք միանգամայն յայտնի—տեսիլն պատմէր թէ (s. 7)
5 ԷԱԲ յայտ արարեալ
5 adl զազգական / ԱԲt զազգողական / b զազգական
5 adԱԲ զաւրութիւն / b և զզաւրութիւն / t զօրութիւնն
6 ad նոյն իսկ ինքն յորժամ / b չիք իսկ
7 adԱԲ զսքանչելակերպ
7 b սքանչելակերպ տեսիլն պատմէր զյարութեանն գործ ասէ, եղև / adԲ պատմէ
8 a հոգւոյն / ԱԲ հոգին / gk հոգին սուրբ։ Վերջ։
8 abdԱԲ տարաւ զիս
9 ԱԲ ասէ ցիս հոգին սուրբ
9 abdԱԲ չիք որդի մարդոյ
10 abd կենդանասցին ոսկերքդ
10 ԱԲ լինիցին ոսկերքդ [Ա *ոսկերքդ] / t լիցին
10 bԱԲ այդօրէն
10 abdԱԲ տէր աստուած, դու
10 abd չիք զայդ
11 b չիք զմարգարէն / ad որպէս
11 b թէ որպիսի / bԱԲ ճշմարտագոյն
11 a տեղեկացեալ / b տեղեկացեալ էր
12 ad յայտ առնէ
12 bt պատիւն / ad չիք սրբոյ
13 d զաստուածական հրաման
13 a զրոցն, փխ. գործոցն
13 b զզաւրութիւն
13 l թանձրախառս, փխ. թանձրախուռն
14 b չիք առ / b յխրախուսիչիր
14 adԱԲ ոսկր, փխ. յօդս / t չիք յաւդս
14 b չիք և
15 b կենդանացեալ
15 abd չիք կանգնեցան
15 bԱ զի մի [Ա ի մի] բանիցն / adԲ ի բանիցն / t բանից
16 b և հրամանացն
16 bd չիք և / d ընդ իրացն
16 abdԱԲ կատարելոց / t կատարելոցն
17 abdԱԲ զճշմարտութեանն բարձրութիւն [ԱԲ բարձրութիւնս, b զաւրութիւն] / t զճշմարտութիւնն բարձրութեան

505 Եւ արդ՝ նոյն բաւական և ամենակար Հոգին սուրբ, քննիչ խորոցն Աստուծոյ, որ յառաջագիր օրինօքն ուսուցանէր մարգարէական բարբառովք վասն կենսաբեր գալստեան Որդւոյն Աստուծոյ՝ առաքեցաւ յաստուածական փառացն ի ժողով երկոտասանիցն ընտրելոց, «ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր», և ճշմարտագոյն հաստատել վասն իրացն կատարելոց, որ Քրիստոսիւն գործեցան։

506 «Եւ երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ի հրոյ». զի տեսանասես իսկ փայլեցուցէ զշնորհացն բարձրութիւն։ Եւ նոքա լցեալ Հոգւով սրբով, որք և ի մերձաւորացն եպերեալք, եթէ «արբեալք իցեն». այլ և էին իսկ արբեալք մարգարէական բաժակաւն։ Զի նոքա արբեալք և ուրախացեալք և միանգամայն ամենայն տիեզերաց առեալ բերեալ զբարձրութեանց ուրախութիւնս։ Զոր և ընդ նոցայն փոխանակ պատմեալ մարգարէին, թէ «Ուրախ եղէց և ցնծացայց ի քեզ». և դարձեալ՝ թէ «Արբեցայց յերևել յերեսաց փառաց քոց». և եթէ՝ «Բաժակ քո

5 Սաղմ. ԽԹ, 5. / 7 Գործ. Բ, 3 / 9 Գործ. Բ, 15. / 13 Սաղմ. Թ, 3. / 14 Սաղմ. Ժ, 15.

1 ԱԲ բաւական ամենակալ
2 adԱԲ խորոցն / bt խորհրդոցն
2 ԱԲ յառաջագիր
2 bԱԲ ուրինացն
2 ad և մարգարէական
3 a բարբառովքն / dԲ բարբառովն
3 b գալստեանն
3 ad չիք Աստուծոյ
4 dԱԲ որ առաքեցաւ
4 a երկոտասանից
4 a ընդրելոց / Ա ընդրելոցն
5 a ժողովեալ / ab հաստատեալ
5 bԱԲ վասն քրիստոսի [b քրիստոսին] գործեցան
a-ն կարկատուել է երկու անգամ. առաջին կարկատումից յետոյ ընդօրինակուել է c-ն, որն եւ չունի գլխաւորապէս ներքին լուսանցքի կարկատանների տակ մնացած տողերը, որը c-ն լրացրել է, բայց ոչ միշտ, մի ուրիշ ձեռագրից, հաւանօրէն այն ձեռագրից, որտեղից արել է լուսանցքի եւ տողամիջի արտագրութիւնները: (Համմտ. c թղ. 65բ եւ a թղ. 130բ. c թղ. 65ա եւ a թղ. 130բ. c թղ. 64բ եւ a 127բ. c թղ. 64բ եւ a թղ. 127ա եւն): a-ի երկրորդ կարկատանները, ինչպէս տեսանք, արել է Զաքարիա սարկաւագը c-ի ընդօրինակումից յետոյ: Զաքարիայի կարկատանները աւելի բաց գոյնի թղթով են, ճիշտ այն թղթով, որի վրայ գրուած է Զաքարիայի յիշատակարանը: a-ի այժմեան կազմը եւ թերթերի յետ եւ առաջ դրուելը կամ տեղափոխումը հաւանօրէն Զաքարիայինն են, յամենայն դէպս c-ի ընդօրինակումից յետոյ: c-ն չունի թերթերի այդ սխալ տեղափոխութիւնները. ուրեմն Զաքարիայի ժամանակ կազմալուծուած է եղել a ձեռագիրը:
7 d լեզուաւք
8 adԱԲ փայլեցուցանէ / b փայլեցուցանիցէ
8 b զբարձրութիւն
8 Ա և եա նոցա / b նոցա
8 bԱ լցեալ / ad լցան
9 abd հոգւովն
9 b չիք որք / ad չիք և
9 abd են [b լինէին] եպերեալք
9 ad թէ
9 b են, փխ. իցեն
10 b չիք այլ
10 d իսկ արբեալք (պաs.) մարգարէական
11 abdԱԲ միանգամայն իսկ զամենայն
11 d տիեզերս / ad բերեն
12 t զբարձրութեանցն
12 ad ուրախութիւն
12 b զուրախութեանցն զբարձրութիւն
12 abdԱԲ զոր [ad զորոց] և / t չիք և
12 abdԱԲ ընդ նոցայն իսկ փոխանակ / t ընդ նոսայն փոխանակ
12 a պատմել
14 a ի յերևեալ
14 Բ երեսաց / a չիք յերեսաց
14 b փառաց յերեսաց
14 dԱԲ և թէ բաժակ

որպէս զանապակ արբեցոյց զիս». և թէ՝ «Ողորմութիւն քո, Տէր, յառաջ մղեսցէ զիս». և յայտնի իսկ ծաւալեալ հոսեցան շնորհք Հոգւոյն սրբոյ։

507 Եւ իբրև հուր երևեալ՝ զի խոստմանն այրեսցի, և ընտիրն լսելի բաժակօք ուրախութեան Հոգւոյն, անկարօտ զանձու պարգևօքն որ ոչ անցանէ։ Եւ նոքա լցեալք անկարօտ հոսանօք Հոգւոյն՝ միանգամայն զամբարեցին հրդեհական Հոգւոյն զօրութեամբ։ Որոց բարեխնդրայն բարութեան ուրախութիւն պատրաստեցին, ամենայն տիեզերաց մատռուակք եղեալ արբուցին ծարաւեաց, իսկ անհնազանդիցն արբուցին զկործանումն։

508 Զի սկիզբն մատռուակութեան՝ ժիր մարգարէն մանուկն Երեմիա ընթացեալ արբոյց բազում լեզուաց զբաժակն հատուցման մեղացն և զզառնութիւն մահուն անկանգնական։ Իսկ սոքա միանգամայն արբին զհուր Հոգւոյն ուրախութեան, և եղեն մատռուակք ընդ տիեզերս. ընթացան, պաշտեցին զանուշութիւն բաժակօքն քաղցրութեանց ուրախութեան արժանեացն ի բազմականս արքայութեան հարսանեացն։ Իսկ յուլացն ծուլացելոց, անմտացն շքթելոցն խառնեցին և արբուցին զմրուր բաժակացն լեղւոյն զառնութեան, զի այրեսցին իսկ ընդ ըմպելն շրթունք իւրեանց և անձինք իւրեանց։

1 Սաղմ. ԻԲ, 5. / 2 Սաղմ. ԻԲ, 6.

1 b իբրև, փխ. որպէս / abdԱԲ անապակ
1 b և եթէ / abd չիք տէր
2 a մղեաց զիս
2 abdԱԲ որ և [b չիք և] յայտնի
2 abdԱԲ ծաւալեալ հոսեցան [a հաւսեցան] շնորհք [a շնորհաւք] / t ծաւալեցան շնորհք
2 b չիք սրբոյ
3 d չիք և (իբրև) / a և ընդրեալն
4 a բաժակաւն / b բաժակաւքն
4 b զանձուն / bd ոչն
5 b և նոցա
5 adԱ հոսանաւք / b հոգւոյն հոսանաւք / Բt հոսանօքն
5 b միանգամայն իսկ
6 bd զամբարեցին / Ա զամբարեցին
6 d հոգեհական, փխ. հրդեհական
6 t զօրութեամբն
6 ԱԲ բարեգործացն, փխ. բարեխնդրացն
7 b ուրախութիւնս
7 a պարգևեցին, փխ. պատրաստեցին
7 ԱԲ զի ամենայն / b մատռուակ
8 b եղեալք
8 t ծարաւեաց / b ծարաւելեաց / ԱԲ զծարաւիսն
8 l չիք իսկ անհնազանդիցն—ընդ նմայ էին. մատռուակութիւն (եր. 253, տ. 9)
8 Ա անհնազանդից
10 bd չիք զի / d զսկիզբն
10 Բ մատռուակութեանն
10 b չիք ժիր։ Նոր. Բիւզ. ուղղում է «ժիր մանուկն մարգարէն Երեմիա» Կոր. Վարդ. եր. 309.
11 abdԱԲ ընթացաւ
11 adԱԲ զբաժակն / bt զբաժակ
12 ad չիք և
12 ad զառնութեան / Ա զզառնութիւն
12 ad անկարգութեան, b անկանգնութեան, փխ. անկանգնական
12 t միանգամայն խառնեցին արբուցին զհուր
13 abdԱԲ ուրախութեան, / t իմաստութեան, փխ. ուրախութեան
14 bԱԲ զանուշութիւն / ad զուրախութիւն / t զանուշահոտութիւն
14 ad բաժակաւք
14 bԱԲ քաղցրութեան [Ա *քաղցրութեան] բաժակաւքն [ԱԲ բաժակին]
15 t ուրախութեանց / b յուրախութեանց
15 ԱԲ արժանաւորացն
15 b արքայութեան / t արքայութեանն / ad արքաական / ԱԲ արքունական
16 ԱԲ յուլիցն
16 t և ծուլացելոցն / abdԱԲ չիք և
16 b ծուլացելոց / միւսն. ծուլացելոցն
17 abdԱԲ մատուցին, փխ. և արբուցին
18 ԱԲ չիք և անձինք իւրեանց / ad չիք իւրեանց

509 Արբ զայս բաժակ Անանիա և կինն իւր Սափիրա, և ոչ կարացին զօրել ուժոյ զօրութեան անոյշ գինւոյ նորա։ Ծարաւեցան արբին զմայլեցան, և պառքեցան ի մաղձոյն, որ թաքուցեալ էր ի փոր նոցա. չորացան երկմտութեան մեղօքն իւրեանց, և կիզան ի համոյ հրաբաժակ գինւոյն սաստիկ զօրութեանն։ Արբ զայն բաժակ և կին ոմն Տաբիթա. բաժակ գինւոյն, որ արբոյց և ննջեցոյց զնա՝ զարձեալ առողջութեամբ արդարութեան կանխեաց և յարոյց զնա յուսովն։ Արբ ի բաժակէն յայնմանէ և Կուռնելիոս, որ եղև արժանի բազմականին, և ետ բազմաց որ ընդ նմայն էին։ Մատռուակութիւն Շմաւոնի սկիզբն արար ուրախութեանց ի նմանէ, բաժակաւն որ ի ձեռին նորա։

510 ԿԱ. Եւ ահա զայլ պաշտէ զամենեսին, և եհաս ահաւասիկ մինչև առ ձեզ։ Ահա լի են շտեմարանք այսր թագաւորի, և կազմ են մատռուակք արբուցիչք. յօրինեալ են բաժակք ի մատռանս, և յօրինեալ բազմականք ի տաճարս, կազմեալ զըմպելի քաղցր և անոյշ գինի ուրախութեան ամենեցուն, որ կամին ըմպել զնա հաւատովք։ Կազմեալ է և զմրուրն զառնութեան խաւարին չարութեան՝ չարացն ըմպելին, այրիչն կործանման։

511 Արդ ահա զոր կամիք ըմպել՝ պատրաստ է երկոքումբք

1 abd կին նորա սափիրա
2 ad ուժոյն
2 a անոշ
2 ad գինւոյն
2 b չիք անոյշ գինւոյ
2 ad չիք նորա
3 bԱԲ և զմայլեցան
3 ԱԲ և զարձեալ պառքեցան / d պառքեցան
3 abԱԲ ի [d չիք ի] մաղձոյն որ / d ի մաղձոյ որ / t ի մաղձոյ նորա որ
3 ad թագուցեալ
4 abdԱ երկմտութեամբ
4 ad մեղացն
5 ad ի համոյն
5 b գինոյն
5 abdԲ սաստիկ / Աt սաստիկն
5 Ա զաւրութեան
5 aԱԲ զայս
6 a տափիթայ
6 a գինոյն / dԱԲ գինւոյն / bt գինին
6 ad որ արբեցոյց
7 abdԱԲ զարձեալ առողջութեամբ / t զարձաւ
7 abdԲ արդարութեանն
8 ԱԲ ի բաժակէս յայսմանէ
8 a կոռնիէլ / d կուռնիէլ / bԱԲ կուռնելիոս / t կուռնել՛իէ
9 ԱԲ ընդ նմայ
9 b չիք էին
9 bԱ մատռուակութեան / Բ մատռուակութիւնն
10 ad շմաւոնի
10 b սկիզբն արար շմաւոն
10 aԱԲ ուրախութեանցն
10 Ա ի նմա / b չիք ի նմանէ
12 abd զամենեսեան
12 aԱԲ աւասիկ
13 b և ահա զի
13 aԱԲ այս թագաւորի
13 abdԱԲ կազմ են / t կազմեալ, փխ. կազմ են
14 ԱԲ մատռուակքն / d *մատռուակնք
14 ԱԲ չիք են
14 a իմատռունս, փխ. ի մատռունս
14 ad յաւրինեալ են բազմականք
14 b չիք յօրինեալ
15 b բազմականս
15 dԱԲ կազմեալ է / a կազմ է
15 a ըմբելի / Ա զըմբելի (յաճ.) / b ըմբել
15 b զքաղցր
15 a անոշ / b զանոյշ
15 ad գինւոյն / b գինին
15 l չիք կազմեալ է և զմրուրն—յուսով հաւատոց ձեռաց (եր. 254, տ. 6)
17 b զմրուր
17 abd չարութեան չարեացն
19 b երկոքումբք

սուտ գուշակութիւն ձեզ մատուցանել։ Արբէք զիմաստութիւն և մի զանմտութիւն, զողորմութիւն և մի զդարկութիւն. զհաւատոյ քաղցրութեան, և մի զերկմտութիւն անհաւատութեան՝ զայրիչ հրոյն չարութեան, որ տոչորէ ի գեհենի և ի խաւար տանի. այլ զհուր բաժակացն, որ լուսաւորեսցէ զձեզ յըմպելն ձերում զնա, և այրեսցէ զժանգ մեղաց ապխտութեան ձերոյ, և պահեսցէ զանձինս ձեր յաւուր հատուցման ձերոց։

512 Առաքեալքն երանելիք արբին և արբեցան, և ուրախ եղեն, և արբուցին տիեզերաց երկուք բաժակօք՝ որք կամեցան ըմպել զինչ կամեցանն։ Արբոյց և ձեզ աւադիկ յիմարութիւն ապխտութեան, և խառնեաց աւադիկ ձեզ դեղ բաժակ մահու. առէք արբէք արդ հաւատովք զբաժակն բժշկութեան կենաց անձանց ձերոց, զի փրկութեամբ ապրեսջիք յայրմանէն՝ որ գալոցն է։

513 Ահա հասեալ է բաժակն պատուհասի պատժոց յանձինս ձեր. առէք արբէք զբաժակն խաղաղութեան՝ որ լի է օգտութեամբ։ Ծարաւի լերուք ապաշխարութեան, զի խառնեսցի ձեզ մխիթարութիւն ուրախութեան։ Արբէք զհոգին որդեգրութեան, և մի զհոգին պղծութեան, զոր արբ Շաւուղ և տարագրեցաւ։ Արբ Դաւիթ, և եմուտ յուրախութիւն Տեառն իւրոյ. նոյնպէս և դուք՝ թէ կամիք միայն. բարերար է

1 b ձեզ զսուտ գուշակութիւնս
1 d մատուցանէ
3 ad զայրիչն
4 b և գեհենէ / a գեհենէ / d գինէ
4 ld չիք և
4 abdԱԲ զի հուր
4 abdԱԲ չիք որ
5 abdԱԲ չիք զձեզ / b ձերում. նա
5 bdԱԲ չիք և
5 b զժանգ ապխտութեան մեղացն ձերոց, և / aԲ զժանկ
6 abd հատուցն
7 a առաքեալք
7 adԱԲ երանելիք / bt երանելիքն
8 ԱԲ երկու
8 l չիք երկուք բաժակօք՝ որք կամեցան ըմպել զինչ—հատանօք հոգւոյն սրբոյ. եկին ընդ տիեզերս՝ (պարբ. 672) Յետոյ թռիչքներով 45 տողում շարունակում է. «զի տայցեն զօրանչելիս աստուածութեանն բազմազգացն լեզուացն — յիւրում աստուածեղէն բնակութիւնն զանզրաւական կեանս վայելեցուցանէ» (պարբ. 713)։—Վերջում, l թղ. 303բ, ունի յիշատակարան. «Ճշմարիտ աստուած... ողորմեա ստացողի սորա պարոն *աուածին և պարոնիկ ռայիսին, կենակցաց նոցա և որդոց և ամենայն ստոյց նոցա և յոհաննէս քահանայի սկզբնակալի և նախաթողին»։
8 abdԱԲ կամեցան, զինչ [ad զի այ] կամեցանն [b կամեցան] ըմպել / l կամեցան
9 abd արբոյց աւադիկ [d անաւադիկ] և ձեզ յիմարութիւն / Ա արբոյց և ձեզ աւադիկ և ձեզ յիմարութեան
10 abd չիք աւադիկ
10 ԱԲ և ձեզ դեղ
10 b չիք արդ
10 b հաւատով
11 ad զբաժակն կենաց բժշկութիւն [d ի բժշկութիւն] անձանց
11 ԱԲ զբժշկութեան բաժակն
11 abԱԲ փրկութեամբն
12 adԱԲ յայրմանէն [Ա յայրմանէ] / b յայնմանէ
12 a գալոց է
13 ԱԲ պատուհասի / միւսները պատուհասից
13 abdԱԲ յանձինս / l ի յանձինս
14 ԱԲ լի է
15 a ապաշխարութեանն
15 a մխիթարութեան ուրախութիւնն
16 d մի զոգին ի պղծութեան զի արբն / abԱԲ արբն
17 d շաւող / միւսները սաւուղ
17 ԱԲ և մուտ
18 abd չիք տեառն իւրոյ
18 abdԱԲ նոյնպէս և / l նոյն և
18 b եթէ

ուրախարարն, որ առաքեաց առ ձեզ զայս զառաքեալս, որ եկին ձեզ յուրախութիւն, և բերին երկուս բաժակս, զմինն սատոյ, և զմիւսն ուրախութեանց։

514 Զի այն, որ առաքեաց զերկոտասանսն իւր ընդ ամենայն երկիր մատռուակս՝ նոյն առաքեաց և զայս զիւր վկայս ի մէջ ձեր։ Եւ զի արբեալք էիք դուք մոլորութեամբ մեղաց ձերոց՝ արբուցին ձեզ զմրուր պատուհասին որ եհաս ձեզ. զի մահուամբն իւրեանց եղեն մատռուակք ճշմարտութեան Աստուծոյ աւետեացն առ ձեզ. քարոզեցին նորա նեղութեամբք իւրեանց, և խառնեցին զարիւնն իւրեանց յերկուս բաժակս. զի խրատեսցեն զանմտութիւն կուրութեան սրտից ձերոց։ Եւ դարձեալ պատրաստեսցեն յառաջիկայն բաժակս ուրախութեան ձերոյ. զի մահու կենդանութեան բաժակօք ուրախ արասցեն զձեզ, զոր ինքեանքն արբին։

515 Վասն զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն արարածոց, զի խոնարհեցաւ ի բաժակ խոնարհութեան մահու անարգութեան՝ ինքնակամ իւրովք կամօք, և արբ զհամբերութիւն չարչարանաց բաժակին ինքնայօժար խոնարհութեամբն. վասն այսորիկ ամենայն առաքինի վկայք ճշմարտութեան և Աստուածութեան նորա եառուն նեղութեան զանձինս իւրեանց. զի իւրեանց նեղութեամբք և վշտօքն զոր կրեցին՝ վկայք լիցին այնորիկ որ կամօք կրեաց զայն. զի զմեր անարգութիւնս բարձցէ

1 ԱԲ չիք զայս
1 a առաքեալսս / b առաքեալքս / միւսն. զառաքեալս
1 b եկին մաին ձեզ
2 ad չիք և (բերին)
2 t երկու / adԱԲ զմինն / b զմին / t մին
2 b զմին յուրախութիւն և զմիւսն սատոյց. զի / Ա սատոյցն
3 bt ուրախութեանցն
4 a չիք այն / a առաքեացն
5 abd նոյն / ԱԲ նոյնն / t սոյն
5 adԱԲ և զայս / bt չիք և
5 b և զուրբ, փխ. զայս զիւր
5 aԱԲ վկայս / միւսն. վկայս
5 abd և զի / միւսն. չիք և
6 abԱԲ արբեալ [a արբեալք] իսկ էիք
6 ad մոլորութեամբ / b ի մոլորութիւն / ԱԲt զմոլորութիւն
6 a մեղացն
7 aԱԲ եհաս առ ձեզ
7 ԱԲ և, փխ. զի / ad մահուամբ
7 b իւրեանցն եղեն ձեզ մատռուակք
8 abd ճշմարտութեանն
8 ԱԲ որ առ ձեզ / b քարոզէին
9 ԱԲ նեղութեամբն
9 ad զարիւն / bԱԲ զարիւնս
10 Ա կուրութիւն
11 abdԱԲ պատրաստեսցեն / t պատրաստեցին
11 aԱԲ յառաջիկայսն / d առաջիկայսն / b զյառաջիկայս / t զառաջիկայսն
11 aԱԲ բաժակ
11 d ուրախութեանց ձերոց / b ուրախութեան սրտից ձերոց
12 adԱԲ և զի / b և, փխ. զի
12 ad մահուամբ
12 abdԱԲ բաժակաւքն
12 ad ինքեանքն / միւսն. ինքեանք
15 aldԱԲ ի բաժակ / t ի բաժակս
15 b անարգութեանն
16 abd կամաւքն
16 b չիք չարչարանաց բաժակին
16 a *ինքնայյուժար
17 abdԱԲ խոնարհութեամբ
17 dԱԲ առաքինիքն / b առաքինիք
17 ԱԲ վկայքն
18 b ճշմարտութեանն
18 ԱԲ եառուն զանձինս իւրեանց նեղութեան
19 ad նեղութեամբքն / b նեղութեամբ / ԱԲ նեղութեամբն
19 a զորս / ԱԲ վկայ
20 b այնմիկ որ
20 ԱԲ կամաւ / abt կամաւքն
20 dԱԲ կրեացէ / at կրեաց
20 a (զ)անարգութիւնս / dԱԲ անարգութիւնս / միւսն. զանարգութիւնս
20 l բարձէ

և զմեր չարչարանս յանձն առցէ և մեռեալ մահուն հաւասարեսցի հնազանդութեամբ կամաց իւրոց. զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և եղև, և որպէս կամեցաւ՝ արար։ Զի զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ և խառնեաց յանխառն Աստուածութիւնն, զի առցէ մեզ զիւր անմահութիւնն և զանվնասութիւնն և զանչարչարութիւնն։ Զապականացու մարմինս խառնեաց յանապականութիւն Աստուածութեանն, զի զբնութիւնս մեր անապականս գործեսցէ։

516 Եւ արդարքս այս ցանկացան Տեառն մահու լինել վկայք իւրեանց մահուամբն՝ այնմ, որ զմեռելութիւն արարածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով։ Զի ցանկալի եղև մահ՝ մահուամբ Աստուծոյ մերոյ, որ վասն մեր առ զբաժակն մահու, և ետ ըմպել մեզ զբաժակն անմահութեան։ Վասն զի այս մահ՝ ժամանակեան է, զի միւսանգամ նորոգեսցուք ի փառս յարութեանն անփոփոխ կենացն մշտնջենաւորացն։ Որպէս ինքն Տէրն ասէ ի սրբում յաւետարանին, թէ «Արդարև արդարև ասեմ ձեզ, զի եթէ ոչ հատն ցորենոյ յերկիր անկանի և մեռանի՝ ինքն միայն հատ կայ. բայց ի մեռանելն՝ բազմապատիկ փառաւորի, և պտղաբերէ տոհմականաւ»։

517 ԿԲ. Իսկ ամենայն վարք երկրի կենաց նման են վարուց մշակութեան երկրագործ արմատոց. վասն զի սերմանի նախ սերմն

17 Տես Յովհ. ԺԲ, 24.

1 a անարգութիւնս, փխ. չարչարանս
1 bdԱԲ յանձն առցէ. և / at յանձն էառ
1 Ա մահու
1 abd հաւասարեսցէ / ԱԲ հաւասարեսցի / t հաւասարեաց
2 d հնազանդութեամբ
2 bԱԲt կամացն. զի [ԱԲ չիք զի]
2 abd չիք և
3 b չիք և որպէս կամեցաւ արար
3 b զհողեղէնս
4 adԱԲ աստուածութիւն [Բ աստուածութիւնն, a աստուածութեան] իւր [a իւրոյ] զի [Ա և զի] առցէ
4 adԱ անմահութիւն / b զանմահութիւնն
5 a և զիւր անվնասութիւն
5 ԱԲ և զապականացու
5 adԱԲ մարմինս մեր
6 ad աստուածութեան իւրոյ, զի
6 b զբնութիւնն
6 ad անապական
8 bd արդարք / abd չիք այս
8 b ցնծացան, փխ. ցանկացան
8 d տեառնն
8 b մահուն
8 ԱԲ մահուանն մահուամբն իւրեանց լինել վկայ այնմ, որ
9 abd այն, որ
9 ԱԲ արարածոցս
10 ad մահուամբ
10 adԱԲ և, փխ. զի
10 b չիք զի ցանկալի—աստուծոյ մերոյ
10 ԱԲ մահս
10 ԱԲ մահու աստուծոյն
11 abdԱԲ առք / t էառ
11 abԱԲ զբաժակ [b բաժակ] մահու [a մահուն]
12 ad մահուան իւրոյ, փխ. անմահութեան
12 a այս մահս
12 abdԱԲ ժամանակեան [a ժամանակեայ] է / t ժամանակեայն է
13 abdԱԲ յարութեան [Բ յարութեանն] / t յարքայութեանն, փխ. յարութեանն
14 adԲ և ինքն
14 b ասէր
14 ԱԲ ի սուրբ / b չիք ի սրբում
14 abdԱԲ աւետարանի [b յաւետարանի] անդ, թէ [b եթէ]
14 d արդարև արդարև ասեմ / միայն թէ արդարև ասեմ
15 t թէ
15 ԱԲ չիք ոչ
15 abdԱԲ ցորենոյ որ ոչ յերկիր
16 b մերկ, փխ. միայն
17 d պտղաբերի
18 b նման է
19 ad երկրաբուխ / b արմատոյն

յարգանդ, և ապա ծառացեալ ծաղկի մարդահասակ պատկեր Աստուածութեանն. զի որպէս վերագոյնն ասացաք, թէ «Մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ» իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ. որպէս զվարս օրինակաց ի բնարմատէն կարգեցաք ձեզ։

518 Արդ՝ առ մարդն վարել և սերմանել զերկիր, զի անդէն եղաւ նմա հրաման, թէ «Զինչ վարեսցէ մարդ՝ զնոյն և հնձեսցէ»։ Եւ սոյն առաւ ի խելամտութիւն՝ իմանալ մարդկան զառ ի յայտնեօքս ի ծածկեալ յանհերևոյթն սերմանել և հնձել. զի ընկալցին յուսով զհամբարսն պատրաստելոյ. զի զինչ և վաստակեսցէ մարդ աստուածպաշտութեան պատուիրանօքն՝ անդ ի պատրաստեալ հանդերձելումն ընկալցի զպտուղսն։

519 Սոյն օրինակ որպէս մշակութիւնն, զի նախ վարս վարելոյ ցելելոյ կակղելոյ հերձելոյ, ակօսաձիգ պատառել զերկիրն սեակոշտեալ, պարարտացուցեալ՝ նախ քրտնաբեր աշխատութեամբ հասանիցեն զընդվայր արմատոյն մոլեռոյս, տարապարտ աճումն սիզաբոյս բանջարոցն, և ապա սերմանել զսերմանիս զօգտակարն ցանից։

520 Սոյն օրինակ և քարոզութիւն Աւետարանին, եթէ ոչ նախ

3 Ծնն. Ա, 26. / 6 Գաղատ. Զ, 8.

1 abdԱԲ և ապա պայծառացեալ
1 dԱ աստուածութեան
2 abdԱԲ զի որպէս վերագոյն [b և վերագոյնն] / t չիք զի
2 abd զի, փխ. թէ
3 ad և իմաստութեամբ և
3 Ա բանաւորութեան
4 adԱԲ աւրինակաց ի բնարմատէն կարգեցաք [ԱԲ կարգեցաք իսկ] առ ձեզ. արդ առ մարդն / b աւրինակաց ի բնամարդէն կարգեցաք իսկ ձեզ արդ առ մարդն է վարել / t ի բնամատեան կարգեցաք ձեզ զայդ. արդ էառ մարդ
6 ad պատուէր, փխ. հրաման
6 b եթէ
6 abdԱԲ վարեսցէ մարդ զնոյն / t չիք մարդ
7 b առեալ մարդկան խելամտութիւն իմանալ զառ / ԱԲ խելամտութիւն
7 ad մարդկան առ ի յայտնեաւքս [d յայտնելեաւքս]
7 b ի ծածկել / ԱԲ ծածկեալ (չիք ի)
8 b յանհերևոյթն
8 b հնծել
8 abd զի ընկալցին / ԱԲt ընկալցի
8 a զհամբարս
9 ad աստուածպաշտութեան / bԱԲt աստուածպաշտութեամբ
10 ad ի պատրաստելումն / b չիք ի պատրաստեալ
10 abd ի հանդերձեալսն
10 abdԱԲ ընկալցի [Ա ընգալցի (յաճ.)] / t ընկալցին
11 adԱt աւրինակ իսկ որպէս
11 Ա մշակութիւն
11 b վարս վարելոյ
12 b անկելոյ, փխ. ցելելոյ
12 abdԱԲ ակաւսաձիգս
12 bԱԲ պատառելոյ
12 dԱԲ սեակոշտեալս / b չիք զերկիրն սեակոշտեալ
13 bdԱԲ պարարտացուցելոյ / a չիք պարարտացուցեալ
13 abd նախ քրտնաբեր [a ոտնաբեր, d քիրտնաբեր] աշխատութեամբն / ԱԲt նախ քրտամբք [t քրտամբ] և աշխատանաւք / [t աշխատութեամբ]
14 d զառվայր, փխ. զընդվայր
14 ԱԲ արմատոս
14 b մոլաբոյս / ԱԲ մոլաբոյսս / ad մոլեբոյսս
14 d *տարապարտ
14 ad աճմունս
14 abd սիզաբոյս, ԱԲ Հայկ. բառ. սիզաբոյսն / t կիզաբոյս
14 a բանճարոցն / d բանճրոցն / ԱԲ բանջարոց
15 a սերմանեալ
15 b սերմանիս
15 ad զաւգտակար սերմանիսն
15 b աւգտակար / ԱԲ օգտակարն
15 ad չիք ցանից / b ջանիցն, փխ. ցանից
16 Ա քարոզութեան
16 adԲ թե ոչ

հատցէ որ զպարտս պատժապարտութեան իւրայոցն ընդվայրաբարոյս սովորութեան անարժանացն, կամասէր կամացնոց ինքնակամ մեղացն։ Որպէս և այժմիկ առ ձեզ տեսանեմք. զի թէ ոչ խլեսջիք դուք ի մտաց ձերոց զարմատս ընդվայրաբարոյս վնասակարս կորուսիչս մեղացն, որ ի ձեզ արմատացեալ են և պատեալ զստուերք մտաց ձերոց՝ առ ի խափանել զծաղիկս և առ ի չտալ բերել զպտուղսն, նա և միանգամայն իսկ ի զօսացուցանել, արկեալ զձեզ ի տարակոյս անօրէնութեան, և կամ յանհիւթ ապառաժ տեղին, որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ սակայն անմասն եղեալ ի պտղոյն զրկի։ Նոյն օրինակ և դուք, եթէ ոչ խլեսջիք ի ձէնջ զմնացեալսն սովորութիւնսն՝ ոչ կարէք ընդունել զսերմն, որ ի ձեզ պտուղ տայցէ զօգտութեանն։

521 ԿԳ. Արդ՝ դուք, եղբարք, նայեցարո՛ւք իմաստուն մտօք ընդ անձինս ձեր և խորհուրդ առեալ ձեզէն ի ձեզ՝ խորհեցարո՛ւք և տեսէք զանձինս ձեր. զի Աստուած գթած և մարդասէր յայց ել ձեզ և խնայ, և ոչ կամեցեալ ընդ ձեր կորուստն, այլ փաղագոյն սպառնալեօք պատուհասիցն կոչեաց զձեզ ի դրունս ապաշխարութեան մուծանել, զի

1 t հատուսցէ, փխ. հատցէ
1 ad իւրոցն / b իւրոյ
1 d ընդվայրաբարոյս
2 ԱԲ սովորութեանց / ad սովորութեանցն / b սովորութեամբն
2 ad անարժանաց / ԱԲ արժանեացն, փխ. անարժանացն
2 a ինքնակամ մեղացն կամասէր, կամացնաց
3 adԱԲ որպէս այժմ իսկ առ
3 b չիք այժմիկ
3 ԱԲ տեսանիցեմք
3 abd զի եթէ
4 adԱԲ զարմատսն
4 b ընդվայրայբրոյս
4 abdԱԲ վնասակարս կորուսիչս [Ա կորուսիչ] մեղացն [ad մեղանչականս] / t վնասակար մեղացն
4 ad որ [d որք] ի ձեզդ են արմատացեալք և պատեալ են / b որոց ի ձեզ արմատացեալք են և պատեալ / ԱԲ որ արմատացեալ են ի ձեզ և պատեալ
6 ԱԲ զծաղիկսն
6 a բերեր
6 abdԱԲ զպտուղսն / t զպտուղն
6 adԱԲ միանգամայն իսկ / bt չիք իսկ
7 a ի զաւսացուցանել
7 abd արարեալ, փխ. արկեալ
7 a զնա ձեզ
7 a և ի տարակոյս / ԱԲ ի տարակոյսս / d ի տարայկոյս
7 ad անաւրէնութեանց / ԱԲ անաւրէնութեանն
8 abdԱԲ անհիւթ
8 ԱԲ որ թէպէտև
8 abdԱԲ վարել [a վարեալ, b և վարել] վարիցէ [d վարեսցէ] ոք / t վարել վարիցեմք
8 ad սակայն անմասն / bԱԲt չիք սակայն
9 b անմասն իսկ / a զրկիցի
9 adԱԲ չիք և դուք
10 ad զմնացեալսն
10 a սովորութիւնսն/ԱԲ սովորութիւնս / d սովորութիւն / bt սովորութիւնն
10 bdԱԲ զսերմն
10 d և, փխ. որ
11 bd ձեզ (չիք ի)
11 b ի պտղոցն
11 abd տացէ
11 ad զաւգտակարն / b զաւգտութիւն / Ա զաւգտակարութեան / Բ զօգտակարութեանն
12 b արդ և
12 t նայեցարուք
12 b ընդ յանձինս
13 abd առէք
13 b և ձեզէն խորհեցարուք ի ձեզ։
13 abd չիք և (տեսէք)
14 abdԱԲ գթած է և
14 abdԱ և յայց ել
15 ad և չկամեցաւ / b և ոչ կամեցաւ
15 ad ընդ ձեր կորուստ, այլ փաղագոյն / bԱԲt և, փխ. այլ
15 dԱԲ սպառնալեաւք / միւսն. սպառնալեաւքն
16 ad չիք մուծանել

կեցջիք և մի՛ մեռանիցիք։ Զի անարժան խնդրոյ մարդիկն, որ անցին հեթանոսութեամբ իւրեանց և չեղեն արժանի գիտել անձանց, որք ոչ կամեցան իմանալ զԱրարիչն իւրեանց, յառաջագէտ իմաստութեանն Աստուծոյ թողեալ զնոսա՝ որ ոչն էին լսելոց նորա հրամանացն, այլ պատրաստելում տանջանացն կանխութեանց նուէթեալք թղքեցան։

522 Արդ՝ պարտ է ձեզ կակղել զանդս մտաց ձերոց, և խլել զմեղսն զայթակղեցուցիչս յանձանց ձերոց, որ խափան առնեն արդարութեանցն ի ձեզ բուսոցն, այսինքն կապաշտութեանցն սովորութիւնք, որ ի նախնեացն հետէ մոլորեալ դանդաչեցին. որ իբրև քուն ընդ արթուն եղեալ՝ յիմարակորոյս անմտեալք՝ ընդ վայր թարթափեցին ոչ ինչ յօգտակարն, այլ յունայնութիւնս ի սնոտիս ի տարապարտս յանօգուտս, որ բնաւ ոչինչ իսկ են, ո՛չ օգուտ և ոչ վնաս ունեն։ Օգուտ չեն, զի անշունչք են, անիմաստք անխաղացք, անշարժք լոկ. ոմանք կոփածոյք են և ոմանք կռածոյք, ոմանք խարտածոյք են և ոմանք ձուլածոյք, եղեալք ի մտաց ճարտարաց, հաստեալք ի վնասել. ընդ վայր և եթ աշխատեալք դուր որ

1 abd կեցջիք / ԱԲ կեցէք / t կեցցէք
1 b խնդրոց
2 abdԱ հեթանոսութեամբ / միւսն. հեթանոսութեամբն
2 ad չիք իւրեանց / a որ, փխ. և
2 ԱԲ չեղեն իսկ արժանի [Ա անարժանի]
3 b իմացան, փխ. կամեցան
3 ad ոչ իմացան ճանաչել զարարիչն իւրեանց [a զիւրեանց արարիչն]
3 abdԱԲ յառաջագէտ / t յառաջագէմ
3 t կանխագիտութեանն, փխ. իմաստութեանն
3 bԱԲ կանխագէտ իմաստութեան [b իմաստութիւն] մեծութեանն [Ա մեծութեան] աստուծոյ
4 Ա թողեալ էր
4 abdԱԲ որ [ad որք] ոչն [ԱԲ ոչ] էին իսկ [bd իսկ էին] լսելոց հրամանաց նորա
5 ԱԲ պատրաստեալ, bd պատրաստել, փխ. պատրաստելում
5 b կանխութեանց / ԱԲt կանխութեանցն / ad չիք կանխութեանց
5 advԲ թղքեցան / v թղկեցան / v թաղեցան / Ա թղ..եցան / t թլքեցան/ b կորեան, փխ. թղքեցան
6 bԱԲ և ձեզ
6 ԱԲ *կաղկացուցանել
6 a զանդամս, փխ. զանդս
6 a և խլեալ
6 b չիք և խլել—յանձանց ձերոց
7 ԱԲ խափանն / a առնէ
7 b արդարութեանն / ԱԲ չիք արդարութեանցն
8 ad չիք ի ձեզ
8 ad բուսոց / b բուսանել / ԱԲ բուսոյն
8 ԱԲ այսինքն է
8 bԱ կապաշտութեանց
9 ԱԲ մոլորեալք
9 a ընդ արթուն / Բ եղեալս
10 b չիք յիմարակորոյս
10 ԱԲ թաւթափեցան, փխ. թարթափեցին
10 ad որ ոչինչ / bԱԲ որ եթէ [ԱԲ թէ] ոչինչ
10 ad աւգտակար / b աւգտակարս / ԱԲ յաւգտակարսն
11 bԱԲ յունայնութիւնս / a յունայնութեան / dt յունայնութիւն
11 adԱԲ սնոտիս / b ի սնոտիս / t սնոտի
11 abdԱԲ ի տարապարտս / t տարապարտս
12 ad չիք իսկ
12 d անշունչք և անիմաստք են / ԱԲ անիմաստունք
13 d և անշարժք
13 abdԱԲ լոկ ոմանք [a ամանք] կոփածոյք / t չիք լոկ
13 bԱԲ չիք և
14 bd խարտածոյք են / aԱԲt չիք են
14 abd և ոմանք ձուլածոյք / ԱԲt չիք և
14 bԲt եղեալ
15 bԱԲ հաստատեալք
15 abd և վնասեն ընդ վայր
15 d և են, փխ. և եթ / ad աշխատեալ
15 abdԱԲ դուր [a դուր է, ԱԲ ի դուր] որ [ԱԲ որք] / t որք (չիք դուր)

պաշտեմն զնոսա։ Ոչ կարեն զձեռս ինչ պահել ի նոցանէ, և ոչ այնչափ՝ թէ լու մի կամ ճանճ որ անօգուտ ընդ մարդկան է բնակեալ՝ քշել հանել ի տանէ պաշտօնէիցն իւրեանց։ Եւ ոչ սարդքն, որ հիւսեն առնեն զնոքիմբք պատկերօք և ձգեն զոստայնս իւրեանց զգլխովք նոցա՝ թէ զայն յանձանց ի բաց կարիցեն մաքրել. այլ ընդ վայր ի ներքոյ ժանգակեր փոշոտեալ հարեալ մաշին։

523 Եւ քարեղէն պատկերացն առեալ զքարաքոս ժանգոյն, զազրացեալ, կանաչացեալ, ներկեալ, և անփոյթք եղեալ աղեղանան։ Իսկ զփայտեղէն պատկերսն որդանցն հարեալ՝ բոտոտակեր եղեալ մաշին։ Իսկ հանդերձիկն որ զնոքօք արկեալ՝ այն ցեցակեր մեցուցեալ փխրեալ եղծեալ մաշեալ կորուսեալ ապականին։ Զի թէպէտ և ումեք վասն նոցա անմտութիւնքն զոք սոփեն փոյթ առնել՝ յախերկան կոտորել զանասունս իւրեանց ի զոհս ճենճերոյն զազրութեան պղծութեան շաբուռոյն, սակայն նոյն խանձրահոտ մուխն և ծուխն այրեցածոյն եկեալ զիզեալ մածեալ զնոքօք, իբրև զածուխ սևացուցեալ զնոսա յայլագոյնս դարձուցանէ. և ծախք անշահք և անօգուտ վատառակք՝ որ ի նոսա լինին։

524 Եւ զայս ամենայն ըմբռնեալ ձեր՝ ի մոլորութիւնս ճեպիք

1 abd պաշտեն
1 b ձեռս
1 ad չիք ինչ
1 b այնչափ եթէ լու մի և կամ
2 d ճանճ
2 Ա չիք է / ad են բնակեալ
2 b քշեալ հանեալ
3 d պաշտաւնէից
3 b սարդն / ԱԲ զսարդքն
3 b տանէ
4 Ա զնոքիմ / Բ զնոքիմք
4 d զպատկերաւքն / ԱԲ պատկերօքն / b չիք պատկերօք
4 ad զգլովք
4 b եթէ
5 ԱԲ զայն ի բաց ոչ կարասցեն մաքրել յանձանց. այլ / b չիք ի բաց
5 ad մաքրել, ոչ այլ
5 adԱԲ ընդվայր իսկ ի ներքոյ / b չիք ընդ վայր
5 Բ ժանկակեր
7 abd պատկերքն
7 a զքարաքոս
7 Բ ժանկոյն (յաճ.)
7 b զազրացեալն
8 abd չիք և
8 b անփոյթ
9 b փայտե
9 a որդանց
9 a հատեալ, փխ. հարեալ
9 adԱԲ բոտոտակերեալ [Բ բոթոթակերեալ, a բոտոտոց կերեալ, d բոտոտա կերեալ] մաշին
10 ad զհանդերձիկն
10 b զնոքաւքն
10 ԱԲ արկեալ է
10 abdԱԲ փխրեալ [aԲ փղրեալ] եղծեալ մաշեալ / t չիք եղծեալ
11 adԱԲ իսկ, փխ. զի
11 ad եթէ, փխ. թէպէտ
12 ab անմտութիւնք / d անմարմնոյ, փխ. անմտութիւնքն
12 b զոր սոփեալ
12 a յախերկայն / d յախ երկան / Ա յախերական
12 a կոտորեալ
13 abdԱԲ ի զոհս ճենճերոյն / t ի զոհ ճենճերացն
14 Բ խանձրախոտ
14 b ճենճերոյն հոտ, փխ. խանձրահոտ
14 b ծուխ
15 b զիզեալ մածեալ / adԱԲt չիք զիզեալ
15 ad զածուղ / Ա զայծուղ / b ծուխ, փխ. զածուխ
15 abd սևացեալ / ԱԲ սևացուցեալ / t սեւեալ
15 ad չիք զնոսա
15 b յայլ գոյն
16 չիք և (ծախք)
16 b ծուխք, փխ. ծախք
16 ad որք
16 abdԲ ի նոսայն
16 ԱԲ լինի
17 a ըմբռնել
17 Ա ճեպիք

ձեռսն օգտութեանն և յաւիտենական նիւթել ձեզ տանջանս, յանչէջ հուրն և յորդն անմահ երթալ վասն ոչնչին։ Եւ զԱրարիչն ձեր թողեալ՝ անմռնչովքն բարկացուցանէք զԱստուած ձեր. հանեալ ձեր սերմանիս՝ փոխանակ ցորենոյ՝ փուշ, և փոխանակ հաճարոյ՝ որոմն, և փոխանակ պարարտ երկրին՝ զանօգուտն զապառաժն ընտրեցէք զանպտուղն։

525 Արդ՝ ածէ տեսէք, աւադիկ դուք յանդիման կայք. ո՞ որ ի ձէնջ յառաջ կացեալ տայցէ պատասխանի, թէ լուաւ ոք զձայն պատկերաց ձերոց, կամ եթէ զուգնաքեայ օգուտ ինչ ի նոցանէն, որչափ թէ սակաւ մի յայտնեօքս. բայց միայն երազովքն և պատիր խաբէութեամբ ցնորիւքն, որ ի մէջ գալ ոչ կարեն՝ այնու միայն կորուսեալ զոգիս ձեր և հանեալ յԱրարչէն։

526 Արդ՝ որ այսպէս անօգուտ են և ոչինչ, և ոչ ումեք պիտանացու՝ հատէք խզեցէք ի բաց ընկեցէք յանձանց ձերոց զցամաքեալ զօսացեալն. որ ոչ ձեզ խեղութիւն, այլ առողջութիւն բժշկութեան, դարման տանել անձանց, իբրև այն՝ որ թափիցէ զմաղձ և զմաղաս դառնութեանն, և թեթևացուցեալ զինքն յախտիցն՝ առողջութեամբ լինի. սոյնպէս և դուք

1 a *աւգուտեան / Ա աւգտութիւն
1 b աւգտութեանցն ձերոց և
1 abdԱԲ յաւիտենական / t յաւիտեան
1 b ի հուրն անշէջ / ad հուր
2 b և յորդնն
2 bԱԲ երթեալք / ad չիք երթալ
2 bԱ վասն ոչինչին
2 abdԱԲ չիք և (զԱրարիչն)
2 ad չիք ձեր
3 a անմռընչովք / b և անմռնչովքն
3 ԱԲ բարկացուցէք
3 b մեր, փխ. ձեր
3 abd հանել
3 ad ձեզ, փխ. ձեր
3 abdԱԲ սերմանիս / t զսերմանիս
4 b հաճարոյն
5 bԱԲ զանօգուտ / ad զանաւգուտն և
5 adԱԲ զառապարն, փխ. զապառաժն
5 a ընդրեցէք
5 ԱԲ զանպտուղն ընդրեցէք
6 abdԱԲ դուք աւադիկ
6 d էք յանդիման
6 b յանդիման ձեր։
6 b կամ, փխ. կայք, ո՞ / ad չիք կայք, ո՞
7 ԱԲ տայցէ / adt տացէ / b կայցէ, փխ. տայցէ
7 ad ոք ի ձէնջ զձայն / bԱԲt չիք ի ձէնջ
7 bԱԲ պատկերացն
8 ԱԲ չիք ձերոց
8 ad եթէ ինչ զուգնաքեայ [d զուքնաքեայ]
8 bdԱԲ ինչ աւգուտ
8 bd ի նոցանէ / a չիք ինչ ի նոցանէն
8 b որպէս, փխ. որչափ
9 ad յայտնեաւքս / bԱԲt յայտնեօք
9 bԱԲ երազովք
9 b պատիրն
9 a խաբէութեանցն
10 a ցնորիւք
10 b ի մէջն ոչ կարեն գալ
10 ԱԲ այլ, փխ. այնու
11 abd չիք և / a հանել
11 b յարարչէն ձերմէ
12 ad անաւգուտք են և ոչինչք
12 b չիք և ոչ (ումեք)
12 ad պիտանացուք
13 a խզեցէք ի բաց ընկեցէք / միւսն. չիք ի բաց ընկեցէք
13 abdԱԲ յանձանց / t ի յանձանց
13 bԱԲ զցամաքեալն / ad զցամաքեալսն
13 a և զզաւսացեալսն / d զզաւսա-ցեալսն / b զզաւսացեալն / Ա զզօսացեալ / Բ զօսացեալ
14 a իսկ ձեզ / d ձեզ իսկ
14 Ա բժշկութիւն / b և բժշկութիւն իսկ
14 abdԱԲ դարման / t դարմանս
14 ad տանել տան անձանց / bԱԲt չիք տան
15 ԱԲ իբրու զայն
15 abd զմաղձն / ԱԲ զմաղցն
15 aԱԲ և զմաղասն / d և զմաղձն, փխ. և զմաղաս
15 abdԱԲ դառնութեան
16 d թեթևացուցէ զինքն յաղթիցն
16 ad առողջացեալ / b յառողջութիւն / ԱԲt առողջութեամբ
16 ԱԲ նոյնպէս

զանօգուտն եթէ թողեալ լինիք՝ զօգտութիւն անձանց գտանէք, ի յաւիտենից տանջանաց դատապարտանացն ապրելով: Զի կռապաշտութեանդ սերմանիք յանշէջ հուր գեհեններն արկանէ, ուստի չիք հնար փրկութեան՝ զայս պտուղ բերէ:

527 ԿԴ. Իսկ ճշմարտութիւն բարեպաշտութեան զԱստուած զԱրարիչն ամենայնի ճանաչելոյ՝ բերէ պտուղ զյաւիտենական զանշիջանելի արքայութիւն ուրախութեանցն, և տայ այնոցիկ որ զնոյն ճանաչեն: Սերմնող անօրէնութեանց ձերոց և առ ձեզ երևեցաւ փոքր ի շատէ բոյսք որոման պատուհասից. զի զխոտաշիք զզորին հասկն հանել, որ առ յապայն լինիցի. որ առ ձեզ մատուցանիցի՝ թէ ոչ վաղվաղակի որբոտշիք զորոմն ի ցորենոյդ ընտրել:

528 Զի զայդ միւսանգամ այլ ժամանակ, վարումն և հնձումն վարել ի գերեզմանի, և հնձել միւսանգամ յարութեամբն ի գործս իւրաքանչիւր վաստակոց: Մի լինիք իբրև զգօսացեալսն, զոր հույն

1 b չիք զանօգուտն
1 bԱԲ եթէ / t թէ
1 ad թե [d եւ] թողուք աւգտութիւն անձանց գտանէք / b զաւգուտ գտանէք / Ա զօկտութիւն / Բt զօգտութիւնն / bt չիք անձանց
2 abԱԲ ի յաւիտենից / dt յաւիտենից (չիք ի)
2 Ա տանջանաց / միւսն. տանջանացն
2 ad ապրելովն
2 b կռապաշտութեան սերմանիքն
3 ԱԲt սերմանիք պաշտելոյդ [t պաշտելոցդ] / abd չիք պաշտելոյդ
3 b հուրն
3 b չիք գեհեններն
3 a արկանի / d չիքն
3 ԱԲ չիք հնար փրկութեան / միւսն. չիք փրկութիւն (չիք հնար)
3 bt փրկութիւն ապրել / adԱԲ չիք ապրել
4 adԱԲt զայս [ad զայն] պտուղ բերէ: Իսկ ճշմարտութիւնն [Ա ճշմարտութիւն, ad ճշմարտութեանն] / b ապրել, իսկ որ զայս պտուղ բերէ
5 adԱ բարեպաշտութիւն / b զբարեպաշտութիւն / Բ և բարեպաշտութիւնն / t բարեպաշտութեանն
5 b զարարիչ / Ա արարիչն
6 ԱԲt բերէ պտուղ զյաւիտենական / abd չիք պտուղ
6 bԱԲ մշանջենաւոր
7 ad արքաութեանն
7 a զուրախութիւն / d զուրախութիւնս
7 b նա, փխ. և / d չիք և
7 b որ զնա
7 ad ճանաչեն, զայն պտուղ բերէ իսկ որոց սերմն ամբարշտութեանցն որպէս և ձերոց անաւրէնութեանցդ որ առ ձեզդ / b ճանաչեն. զայն պտուղ բերէ, որոյ սերմն իսկ անաւրէնութեան ձերոյ և առ ձեզ / ԱԲ ճանաչեն, որոյ սերմանք ձերոյ անօրէնութիւն և առ ձեզ
8 adԱԲ իսկ երևեցաւ: Խառնեալ է ամբողջ պարբերութիւնը եւ կարօտ է 2-ի: Նախադասութ հաւաքօրէն երկու է հատուածի՝ զայն պտուղ բերէ զայս պտուղ բերէ:
9 b որոմն / d որման
9 b զզորուն
9 b հասկառալքն, փխ. հասկն
10 d առ յապայ
10 ԱԲ որ առ ձեզդ / b և ի ձեզ, փխ. որ առ ձեզ
10 b մատուցանիցի, և որբոտշիք վաղվաղ գոյն
10 d վաղվաղակի
11 bd զորոմնդ / a զորոմս / t զորոմն
11 adԱԲ ի ցորենոյն / b ի ցորենոյ
11 aԱ ընդրել
12 bdԱԲ զայ / t զոյ, փխ. զայ / a չիք զայ
12 abd ժամանակ վարումն և հնձումն [b հնծումն]. վարել [a վարեալ] / ԱԲ ժամանակ վարել և հնձել, վարել [Ա չիք վարել]
13 b հնծել
13 Ա չիք վարել ի գերեզմանի և հնձել
13 adԱԲ յարութեամբն / bt յարութեամբ
14 b վաստակոցն
14 ԱԲ զոր անշէջ հրոյն զտեալ

անշէջ զտեալ՝ զձեզ իւր կերակուր առնիցէ, այլ զալարութեամբ ծաղկեալ մրգաւէտ ի պտղոցն անուշութիւն՝ զարգոյն մատուցանիցէք ձերում Տեառնն: Զի յորժամ միւսանգամ ի գերեզմանացն բուսուցանիցէ զձեզ՝ լինիցիք ցորեան, զի յշտեմարանս արքայութեանն ընկալցին զձեզ ի բարիս, զի բերիցէք զբերսն ձեզ տուեալս ընդ միոյ բազումս: Զի զոր օրինակ ի հունձս՝ ընտրեալ զորոմն ի ցորենոյն ի հուր արկանիցեն՝ նոյն օրինակ բուսանին յանկարծօրէն յական թօթափել մարդիկ ի գերեզմանաց: Որոց զԱստուածութիւն, նորին պատուիրանօքն հանդերձ, յանձինս ընկալեալ իցէ՝ նոքա ըստ նմանութեան առոք ցորենոյ բուսեալք պարարտութեամբն:

529 Եւ որպէս հատն մերկ յերկիր անկեալ՝ բուսեալ, առեալ արմատս, բերեալ ցողուն, արձակեալ ստեղն, կապեալ ծունր, ջոլացեալ, աւլցեալ հասկաթուռ, ընդ միոյ հատոյն բազումս առեալ ի շայեկանութիւն սերմանելեացն պատրաստէ՝ նոյնպէս և անդ է տեսանել. բուսեալ անձինք արդարոցն ի գերեզմանաց, նոյն մարմինք նոյն հոգւով բերեալ զգործս վաստակոցն արդարութեան՝ անդստին ի գերեզմանացն յարքայութիւն

1 ad չիք զձեզ
1 ԱԲ զձեզ կերակուր իւր / b իբրև, փխ. իւր
1 a առնէ
1 ad զալարութեամբն
2 b մրգաւետ / a միգաւէտ
2 ԱԲ պտղոյն / abd պտղոցն / t ի պտղոյն
2 ad անուշութեամբ / b անուշութեան
2 adԱԲ Հայկ. բառ. զարգոյն / b զի զարգոյն / t զարդիւնն
3 ad տեառն / ԱԲ տեառն ձերում
3 b ի գերեզմանաց բուսուցէ
4 b լինիջիք / adԱԲ լիջիք
4 b զի ի շտեմարանքն / ad զի ի շտեմարանս / ԱԲ զի շտեմարանքն
4 bԱԲ արքայութեան
4 a ընկալցի
5 a զբերս / d զբերսն / bԱԲt զբարիսն, փխ. զբերսն
5 abd ձեր, փխ. ձեզ
5 b տուեալ ընդ միոյ բազում
6 abd ի հունձսն
6 Ա ընդրեալ
6 bԱԲ զորոմն
6 ԱԲ արկանեն
7 b բուսանին յական թաւթափել յանկարծօրէն
8 b ի գերեզմանացն. իսկ
8 abd որ / ԱԲt որոց
8 adԱԲ զաստուածպաշտութիւն / bt զաստուածութիւն
8 ad զաստուածպաշտութիւն յանձինս նորին
8 b պատուիրանաւք
9 ad չիք յանձինս
9 b կալեալ, փխ. ընկալեալ
9 ԱԲ իցեն
9 a տանք, փխ. առոք
9 a *ցորենոյն / bd ցորենոյն
11 abdԱԲ մի հատն / t չիք մի
11 b չիք մերկ
12 abdԱԲ ցողուն / t ցօղուն
12 b ծունկս, փխ. ծունր
12 a չիք աւլցեալ
13 ad հասկիթուռ / b հասկի ուռ
13 abdԱԲ հատոյն / t հատոյ
13 a բամումս, փխ. բազումս
13 d ի *շահյեկանութիւն
14 b բերիցէ, փխ. պատրաստէ
14 abd նոյնպիսի
14 a և անտ
14 Ա և անդէն տեսանել
14 ad տեսանել է
14 ad բուսեալք
15 abdԱԲ արդարոցն ի գերեզմանացն [ad ի գերեզմանաց], նոյն [b զնոյն] / t չիք ի գերեզմանաց
15 b մարմին
15 ad հոգւովն / b հոգւոյն
15 abdԱԲ զգործս / t զգործսն
16 Բ վաստակոց
16 abd արդարութեան / ԱԲ արդարութեանցն / t արդարութեանց
16 abdԱԲ անդրստին իսկ
16 a յարքաութիւնն / bd յարքայութիւն / Ա զարքայութիւն / Բt զարքայութիւնն

վերանայցեն։ Ընդ միոյ սակաւուն, ընդ միոյ մեկնակ անձին բիւրս և հազարս պայծառացուցեալս՝ անթիւ հասուցմունս առեալ բերիցեն։ Անդստին ընդ յառնելն զփառս զգենուցուն, որպէս հասկն, որ զառատութիւն յանձին ցուցանիցէ և յշտեմարանս խնամոցն ամբարել զարանի։

530 Նոյնպէս և փուշքն զհասկսն մեղաւորաց պատել ներքուստ ի վեր գայցեն. անդստին իսկ իբրև ի մօրէ զկերպարանս առեալ՝ ի վեր բերիցեն զանօրէն գործոցն զպտուղն։ Որպէս ի հագեաց երգարանին նուագէ վասն այսորիկ, թէ «Անկաւ հուր, և ոչ տեսին զարև, մինչ չև ի միտ առեալ էր զփուշս իւրեանց, իբրև զգմնիկ բարկութեամբ կենդանւոյն կլիցէ զնոսա»։

531 Եւ կամ այն զի՞նչ իցէ որ ասէն, թէ «Մինչ չև ի միտ առեալ զփուշս իւրեանց»։ Այս ինքն յանհոգ զառարկութեան գործերն զմեղանս մինչ ոչն գիտէին զյանցանս՝ յառաջագիր պատրաստեցան տանջանքն։ Որպէս և այլուր ուրեմն ասէ, թէ «Յառաջ քան զօր իւր՝ հասանել պատահիցեն նմա ցաւք իբրև զջուրս»։ Որպէս ի սկզբանն փուշքն վասն մեղաւորացն յանցաւորութեան բուսան՝ նոյն և զյանցաւորսն պատել

10 Սաղմ. ԾԷ, 9—10. / 12 Սաղմ. ԾԷ. 10 / 15 Յոբ, ԻԷ, 20.

1 ad վերանայցեն. ընդ / bԱԲt չիք վերանայցեն
1 a սակաւոյն
1 b և միոյ մեկնակ
1 abdԱԲ անձինն
1 b բիւրս հազարս / ad հազարս և բիւրս
2 bԱԲ պայծառացեալս
2 b իսկ հասուցմունս
2 adԱ իսկ առեալ
3 b անդստին իսկ
3 a ընդ յառնելն իսկ
3 a զփառսն / ԱԲ փառս
3 ԱԲ զգենուլցուն
3 abdԱԲ քան, փխ. որպէս
3 bԱԲ զհասկն / a զհասկսն
3 ԱԲ եւ, փխ. որ
4 ad յանձինս
4 adԱԲ ցուցանիցեն / b բերիցեն, փխ. ցուցանիցէ
4 adԱԲ և ի շտեմարանս / b և յշտեմարանս
4 b զարմանոցն, փխ. խնամոցն
4 abdԱԲ զարմանին, փխ. զարանի
5 abd և փուշքն / միւսն. չիք և
5 a զհասկսն / b զհասկ / միւսն. զհասկն
5 b մեղաւորաց / միւսն. մեղաւորացն
6 abdԱԲ անդրստին իսկ / t չիք իսկ
6 ԱԲ իբր / b զկերպարանսն
6 b չիք ի վեր (բերիցեն)
7 abdԱԲ բերիցէ
7 ad որպես յոգեւոր / bԱԲ և ի հոգևոր
7 ԱԲ յերգարանին
8 abdԱԲ նուագէ [d նուագէր] վասն այսորիկ, թե / t չիք վասն այսորիկ
9 abd զմնիկ
9 t բարկութեան
9 b չիք կենդանւոյն
10 d կլցէ, Ա ընկլուսցէ, bԲ ընկլուսցէ, փխ. կլիցէ
11 abdԱԲ և կամ [ԱԲ չիք կամ] այն զի՞նչ / t չիք կամ այն
11 ԱԲ զոր / adԱ ասեն
11 adԱԲ չիք թէ
11 abԱԲ առեալ էր
12 Ա յանհոգութեան զառարկ գործէին
13 b ոչինչ, փխ. ոչն
13 adԲ զանցանսն / b զյանցանս
14 ԱԲt և [t չիք և) ուրեմն այլուր / ad չիք ուրեմն / b որպէս այլուր ուրեմն
14 b չիք հասանել / abd պատահեսցեն
15 b ջուրք / ad չիք իբրև զջուրս
15 ԱԲ որպէս և
15 ԱԲ ի սկզբանն [Ա յիսկզբանն] իսկ / b ի սկզբան. իսկ
15 Ա փուշք
15 abdԱԲ վասն մեղացն [ԱԲ մեղաց]
16 Բ յանցաւորութեանն / ad չիք յանցաւորութեան
16 b իսկ բուսան
16 aԱԲ նոյնպէս և / b և նոյն
16 Ա զանցաւորքն / abd զանցաւորսն
16 a պատել

բուսեալ՝ լուցկիք եղեալ այրիցեն անդստին իսկ ընդ յառնելն։ Իսկ ձեզ աւագիկ ազդ արար կանխեաց, որպէս զի դուք ապրեսջիք յայն ահագին ի հրոյն հեղեղէ. զի սուրբ սերմանիքն ցանեսցին ի ձեզ, և մի փուշն այրեսցի։

532 ԿԲ. Արդ՝ «Որդիք մարդկան, մինչև յե՞րբ էք խստասիրտք, ընդէ՞ր սիրէք զնանրութիւն և խնդրէք զստութիւն»։ Ծաներո՛ւք զաստուածագործ զսքանչելիսդ, որ առ ձեզդ երևեցաւ. զի այսուհետև ոչ թողցէ աստուածութիւնն զամենայն բնակիչս աշխարհի, թէ ոչ ծանիցեն զնա ամենայն ազգք երկրի, և նմա ծառայեսցեն ընդ միով լծով։

533 «Խզեսցուք, ասէ, զկապանս նոցա, և ընկեսցուք ի մէնջ զլուծ նոցա»։ Արդ խզեցէք զկապանս հեթանոսութեան յանձանց ձերոց, և ազատեցայք դուք ի մեղացն յանցուածոց, ուրախակից լինել այնոցիկ, որ ծիծաղին ի կորուստ ամբարշտաց։ Որպէս ասէ Իմաստութիւնն առ հանդերձեալս, թէ «Այսուհետև ես ծիծաղեցայց զկորստեամբ ձերով». և թէ՝ «Այն որ բնակեալն է յերկինս՝ ծիծաղեսցի զնոքօք, և Տէր ինքնին արհամարհեսցէ զնոսա։ Յայնժամ խօսեսցի ընդ նոսա բարկութեամբ իւրով, և սրտմտութեամբ իւրով խռովեցուսցէ զնոսա»։ Այս իսկ է ժամանակ կշտամբութեան և յանդիմանութեան. զի Որդւոյն Աստուծոյ առեալ ի

6 Սաղմ. Դ, 3—4. / 11 Սաղմ. Բ, 3. / 14 Առակ. Ա, 26. / 17 Սաղմ. Բ, 4—5.

1 b չիք բուսեալ
1 a լուցիկ
1 a այրիցին / d այրեցին / bԱԲ այրեսցին
1 ab անդստին իսկ / d անտրստին իսկ / ԱԲ չիք անդստին / t չիք իսկ
1 ԱԲ իսկ ընդ յառնելն / d ընդ առնելն / b ընդ յառնել ձեր.
1 b չիք իսկ ձեզ աւագիկ
2 b արդ ազդ արար / d ազգ / a արարեալ
2 b և կանխեաց
2 ad չիք դուք
2 b յահագին
3 abԱԲ հրոյն / d ի հուրն
3 ԱԲ սերմանիք
3 a սերմանեսցին, փխ. ցանեսցին
3 ad ձեզ (չիք ի) / b չիք ի ձեզ
3 b փուշ
7 ab սքանչելիսդ / dԲ սքանչելիսն
7 abd առ ձեզդ / t առ ձեզն / ԱԲ առ ձեզ
8 b աստուածութեամբ / Ա աստուածութիւն
8 abd երկրի, փխ. աշխարհի
8 bԱԲ եթէ
9 a ծակք, d ծագք, փխ. ազգք
9 ad երկրի, ծառաել նմա ընդ
9 b չիք և
9 b չիք ծառայեսցեն
10 a չիք ասէ
10 a նորա, փխ. նոցա
10 b զլուծս
11 ad խզեցէք արդ
11 abdԲ զկապանս
11 ԱԲ հեթանոսութեանց / ad անաւրէնութեան, փխ. հեթանոսութեան
12 ԱԲ ազատեցարուք ի մեղացն / b ազատեցէք զանձինս ձեր ի մեղացն
12 abdԱԲ յանցուածոց / t յանցուածոցն
12 d այնորիկ
13 a ասեն / d ասէն / b ասէն իսկ
13 Ա իմաստութիւն
13 abd առ հանդերձեալսն / ԱԲ առ ի հանդերձեալսն. այսուհետև
14 b և ես
14 adԱԲ ծիծաղեցայց ի վերա կորըստեան ձերոյ
15 ad չիք և (թէ)
15 Ա զայն որ
15 abdԱԲ ծիծաղեսցի / t ծիծաղեսցէ
15 b զնոքօք
15 b ինքն / ad չիք ինքնին
17 b չիք և
17 abdԱԲ այս իսկ է ժամանակ / t իսկ ժամանակ է
18 b կշտամբութեամբ
18 adԱԲ չիք և
18 bdԱԲ որդւոյն (որդոյն) / at որդին

Հօրէ ի ծնչէն իւրմէ զիշխանութիւն պատել զամենեսեան՝ որ ոչ պաշտեսցեն զՀայր՝ զատի զնոսա. և որ ոչ զՈրդին կամ զՀոգին սուրբ՝ տանջէ զնոսա։

534 Այս ձեզ ճանաչելոյ զՀայր՝ բարբառ Որդւոյն կանխեաց, ասէ. «Ես կացի թագաւոր ի նմանէ՝ պատմել իմն զհրամանս Տեառն, հովուել զձեզ գաւազանաւ խստութեան երկաթոյն». և իբրև զկաւեղէն անօթ փշրել զայնոսիկ, որ անհնազանդութեամբն զիմաստուն լինիցին փրկութեանն, զի անօթք կաւեղէնք իսկ են մարդիկ։ Արդ՝ որ պիտանացուքն են՝ զնոսա զանձու պատուականաւ լցցէ. իսկ որ անպիտանացն են՝ զնոսա տանջանօք և կորստեամբ լցցէ. զի զարթուցեալ իսկ է Տէր յամպոց սրբոց իւրոց, այց առնել ամենայն անօրէնութեանց մարդկան։ «Արդ՝ թագաւորք, զայս ի միտ առէք, խրատեցարուք ամենեքեան, որ դատիք զերկիր. ծառայեցէք Տեառն երկիւղիւ, և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ։ Ընկալարուք զխրատ նորա, զի մի բարկասցի Տէր և կորնչիցէք ի ճանապարհացն արդարութեան. զի բորբոքեալ է բարկութիւն նորա ի վերայ ձեր»։

535 Իսկ երանի իցէ ձեզ՝ թէ մարթիցէք աղաչել զերեսս Տեառն,

6 Սաղմ. Բ, 6, 9. / 16 Սաղմ. Բ, 10—12.

1 abd ի ծնչէն / ԱԲt ի ծնողէն
1 ab չիք իւրմէ
1 ԱԲ չիք զիշխանութիւն
1 ԱԲ զամենեսին
1 bԱԲ պաշտիցեն / միւսն. պաշտեն
2 ad չիք զատի զնոսա
2 ad որ [d և որ] ոչ պաշտեն զորդւի և զհոգւի. / ad չիք սուրբ, տանջէ զնոսա
2 b սուրբ խոստովանի
3 bԱԲ տանջէ / միւսն. տանջեսցէ
4 abdԱԲ այս ձեզ / t այլ, փխ. այս
4 ad չճանաչելոյդ / ԱԲ ճանաչելոյ / bt ճանաչելոյդ
4 ԱԲ բարբառն
4 abdԱԲ կանխեաց առ ձեզ / t չիք առ ձեզ
4 d չիք ասէ
5 d և թէ ես կացի
5 ad պատմել / միւսն. ի պատմել
5 a հովել
6 ԱԲ գաւազանօն
6 d երկաթու
7 abdԱԲ փշրել / t փշրեսցէ
7 d այնոսիկ
7 ad անհնազանդութեամբ / ԱԲ չիք անհնազանդութեամբն
7 abd լինին
8 Ա փրկութեան
8 b կաւեղէն
8 ad իսկ կաւեղէնք են մարդիկք
8 a պիտանացուք
9 bԱԲ զնոսա / adt զայն
9 ԱԲ զանձիւ
9 abdԱԲ պատուականաւ / t պատուականօք
10 ad զայն, փխ. զնոսա
10 abdԱԲ զարթուցեալ իսկ է / t չիք իսկ
10 abdԱԲ չիք Տէր
11 Ա յամբոց
11 b չիք ամենայն
11 ad անաւրէնութեան
13 adԱԲ դատիք / bt դատէք
14 abdԱԲ զխրատ / t զխրատու
14 b չիք նորա (զի)
15 b կորնչիջիք
15 b զի ահաւասիկ բորբոքեալ
16 ԱԲ չիք ի վերայ ձեր
Բ թղ. 81բ—82ա ունի ստորին լուսանցքում «Ով եղբարք և հայեր հարք՝ և սպասաւորք և քարոզիչք բանին աստուծոյ որք ընթեռնույք զայս գիրքս և հոգևոր բանս օգտիք ի սմանէ։ Յիշեցէք ի մաղթանս յաղօթս ձեր զՎարդան վարդապետն զբաղիշեցին և զիս զՊօղոս երկրորդ զգաւառացիս, որ եմ գծող սորա»։
17 bԱԲ եթէ
17 b մարթիք

և յուսացիք ի բազում ողորմութիւն փրկութեան նորա. թողցէ ձեզ և շնորհեսցէ ձեզ զյանցանս ձեր։ Ապա թէ յամառեալ կայցէք՝ փշրեսցէ զատամունս ի բերանս յամառելոցն ամբարշտաց, և արկցէ զձեզ ի յաւիտենական տանջանսն։ Ապա յոչինչ օգուտ է այն զղջումն, որ անդ անկեալ ի միտս լինիցի. այլ աստ, զինչ գոչէ մարգարէն. «Ոչ ոք է ի դժոխս որ խոստովան առնի առ քեզ, և ոչ ոք է թէ յայնմ մահու յիշէ զքեզ». զի այնուհետև ոչ ոք կարէ անցանել ըստ եղեալ սահմանն հատուցութեան։

536 Իսկ ժամանակ այս՝ է ապաշխարողաց ողորմութիւն գտանելոյ. առ այժմ, այսպէս ասէ մարգարէն. «Աստուած դատաւոր արդար, հզօր և երկայնամիտ, որ ոչ ածէ զբարկութիւն իւր զօրհանապազ»։ Ապա այլ զինչ ասիցէ արդեօք. «Զի թէ ոչ դարձջիք՝ զսուր իւր սրեալ է և զաղեղն իւր լարեալ, և նոցա պատրաստեալ է զանօթս մահու և զնետս հրեղէնս գործեալ, որոց երկնեն զանօրէնութիւն, և յղութիւն նոցա, ասէ, ծնանի զցաւս»։ Իսկ այնք, որոց լուեալ հաւատացեն աքանչելութեանցն և

7 Սաղմ. Զ, 6—7. / 11 Սաղմ. Է, 12. / 15 Սաղմ. Է, 13—15.

1 ad յուսացէք / b յուսայցէք / ԱԲ յուսացիք, Ա ուղղուած յուսացիք / t յուսայք
2 b չիք և շնորհեսցէ ձեզ / ad չիք ձեզ
2 abd զանցանս
2 abdԱԲ ձեր. իսկ որ [b ապա որք, d իսկ ապա որ] յամառեալն [ԱԲ յամառեալ]
2 abdԱԲ կայցեն
3 adԱԲ ի բերանս ամբարշտելոցն յամառացն [a յամառելոցն] և արկցէ [ad ապա արկցեն] / b ի բերանս յամառելոյն ամբարշտելոցն, և արկցէ / t չիք յամառելոցն
3 ԱԲ չիք զձեզ
4 bd յաւիտենական (չիք ի)
4 b և, փխ. ապա / ԱԲ ոչինչ
4 abd ոչինչ իցէ [b լինիցի] աւգուտ այն
4 abdԱԲ զղջումն / t զղջումնն
5 adԱԲ ի միտսն [d ի միտս] լինիցի, զի լինել լինիցի. այլ / b չիք լինիցի
5 abd մարգարէն ասէ. ոչ
5 bԱԲ ոք է որ ի դժոխս
6 bԱԲ չիք որ
6 abdԱԲ խոստովան առնի [b լինի] առ քեզ / t որ խոստովանի առ քեզ
6 abdԱԲ չիք է
6 ad չիք թէ / ad յայն մահու
7 abd կարիցէ
7 ԱԲ ընդ, b քան, փխ. ըստ
7 ad չիք եղեալ / b զեղեալ
8 abԱԲ հատուցութեան / dt հատուցութեանն
9 b չիք իսկ
9 abd ժամ [b ժամանակ] այս է ողորմութիւն ապաշխարողաց / ԱԲ ժամանակ այժմ է ողորմութիւն գտանել ապաշխարողաց
10 b այսպէս և մարգարէն ասէ / adԱԲt առ այժմ այսպէս ասէ մարգարէն
10 bt թէ աստուած
10 a արդար է
10 ad չիք և (երկայնամիտ)
11 b և արդ, փխ. ապա այլ
11 ԱԲ ապայ արդ այս զինչ ասիցէ / ad ապա արդ այս զինչ [d չիք զինչ] է զոր ասես
12 ad չիք արդեօք, զի / ԱԲ չիք զի
12 ԱԲ եթէ
12 abdԱԲ ոչ դարձցին ասէ
12 ad չիք է
13 abdԱԲ չիք իւր
13 ad չիք և (նոցա)
13 ԱԲ է պատրաստեալ / ad և նետս
13 b զնետս իւր այրեցելովք է գործեալ, և որք գործեն զանաւրէնութիւնս. յղութիւն / ԱԲ գործեալ է / d զանաւրէնութիւնս
14 ad չիք և / ԱԲ չիք ասէ
15 abdԱ զցաւս / Բt ցաւս
15 b իսկ այն լցեալ սքանչելութեամբն / ad որ [d որոց] լուեալ հաւատացեն սքանչելեացն և դարձցին / ԱԲ որ լսեն սքանչելեացն և դառնան / t որ լսեալ սքանչելութեանցն
15 t չիք և

դարձցին յԱստուած յԱրարիչն և պաշտեսցեն զնա՝ որպէս ասէ «Բազմալերեանց, երկիր, խնդա և ուրախ լեր, զի մեծամեծս արար Տէր դառնեսցին իւր ընդ քեզ»։ Եւ մարդիկն այն, որ զԱրարիչն իւրեանց ոչ ճանաչէին՝ նոքա իբրև զանասունս համարեալ են. վասն այնորիկ իբրև ընդ երէս խօսի. «Մի երկնչիր, ասէ, երէ վայրի, զի բուսան քեզ ճարակք ի դաշտս և յանապատս»։ Զի քան զանասունս ևս անպատուագոյն էին սորա մարդկան, և քան զգազանս ևս անջրդիք։

537 Արդ՝ և այգի կոչէ զնուաճեալսն, և թզենի պտղաբեր բարեցրութեանց ըստ աստուածպաշտութեան բանին. որպէս և ասէ, թէ «Որպէս զի քաղցր են ի քիմս իմ բանք քո, քան զմեղր բերանոյ իմոյ» և դարձեալ՝ եթէ «Քաղցր ես դու, Տէր, և քաղցրութեամբ քո ուսո ինձ զարդարութիւնս քո»։ Եւ դարձեալ առ աստուածապաշտսն կոչէ մարգարէն և ասէ. «Լցցին կալք ցորենով, և զեղցին հնձանք գինւոյ և իւղոյ, և հատուցից փոխանակ ամացն, յորս եկեր մարախն և ջորեակն և ժանգն և թրթուրն, զօր իմ մեծ՝ զոր առաքեցի ի վերայ ձեր. ուտիջիք վայելեսջիք, և օրհնեսջիք զՏէր Աստուած ձեր»։ Իսկ առ անօրէնսն այսպէս

3 Յով. Բ, 21. / 6 Յով. Բ, 22. / 10 Սաղմ. ՃԺԸ, 103. / 12 Սաղմ. ՃԺԸ, 68. / 16 Յով. Բ, 24—26.

1 d աստուած արարիչն / ԱԲ յարարիչն աստուած / a չիք յաստուած
1 b կենդանի, փխ. արարիչն
1 abd և պաշտեսցեն / ԱԲ և պաշտեն
2 d քաջալերեայ
2 ad մեծամեծ / bԱԲ մեծամեծս / t մեծ
2 bd չիք տէր
3 bd դառնել
3 ad զարարիչն ոչ ծանեան [d ծանեայն] զնոսա ընդ անասունս համարեալ է / ԱԲ ոչ ճանաչեցին / b ոչ ճանաչիցեն
4 ԱԲ վասն այսորիկ
5 Ա ընդ էրէս
5 b խաւսիմ.
5 ad ասէ, երէ վայրի, զի / bԱԲt չիք ասէ
5 Ա էրէ (յաճ.)
5 bԱԲt չիք վայրի
5 b բուսաւ
6 abdԱԲ յանապատս, փխ. յաւապարս
6 adԱԲ զանապատ
6 ԱԲ չիք ևս
7 ab չիք ևս
7 ad անՁրդէգոյն
8 abd չիք և (այգի)
8 b քաղցրութեանց / ad չիք քաղցրութեանց
9 ad ըստ աստուածպաշտութեան բանին / b աստուածպաշտութեանց բանին / ԱԲ աստուածպաշտութեան բանին / t յաստուածպաշտութեանց բանիցն / bԱԲt չիք ըստ
9 ad որպէս ասէ իբրև զի քաղցր են / ԱԲ որպէս և ասէ, որպէսզի քաղցր են
9 b ասէր
10 bt չիք զի
10 ad բան քո
10 b բանք քո ի քիմս իմ
11 bԱԲ չիք եթէ
11 b ուսոյ
12 t առ աստուածապաշտս / b առ ամբարիշտսն, փխ. առ աստուածապաշտսն
12 b ասէ, փխ. կոչէ / ad չիք կոչէ
13 ԱԲ և ասէ / abdt չիք և (ասէ)
13 ԱԲ կալք քո
13 b ցորենոյ
13 ԱԲ զեղծցին, Բ ուղղուած զեղցին
13 b հնծանք
13 b գինոյ
13 adԲ գինով և իւղով
14 ad հատուցից փոխանակ ամացն / bԱԲt չիք փոխանակ
14 b ամենայն, փխ. ամացն
14 abd զոր եկեր
14 d ջորեակ ժանգն / bԲ ժանկն
15 d և թրթուր
15 b և զաւր
15 bԱԲ առաքեցի ես
15 a ուտեսջիք
15 ԱԲ և վայելեսջիք

ասէ. «Արկէք մանգաղս, զի հասեալ է ժամանակ կթոց. մտէք հարէք հնձանս, զի լցեալ են հնձանք և զեղուն գուբք իւրեանց, զի բազմացան չարիք նոցա. վասն այնորիկ ձայնք հնչեցին ի ձորն դատաստանի»։

538 ԿԶ. Ի ժամանակս Աբրահամու՝ երբ Սոդոմ զգինին անօրէնութեան. արդ՝ խնդրեցաւ և քննեցաւ ի բարձրագահոց Տեառնէն՝ ի հարիւրոյ մինչև ի տասն, և ոչ գտան ի նմա տասն բաժակք արդարութեան։ Զի խաղող նոցա՝ էր խաղող դառնիճ, և ողկոյզ նոցա՝ ի դառնութիւն լեղւոյ. սրտմտութիւնք վիշապաց՝ գինի նոցա, սրտմտութիւնք չարաթոյնք իժից անհնարին առանց բժշկութեան՝ բաժակք նոցա։

539 Վասն այնորիկ արբոյց նոցա զհամ հրաբաժակ գինւոյն այրման նոցին, և կիզան նոքա բաժակօքն իւրեանց։ Լցեալ էին շտեմարանք նոցա անօրէնութեամբ. վասն այսորիկ հնչեաց կործանումն նոցա։ Հասեալ էր յանդս նոցա որոմն. վասն այնորիկ ի գործ անկաւ մանգաղ նորա, հնձեաց եկեղ զնոսա ի հրդեհի իւրում։ Ուռկանն որ պատեաց զնոսա՝ զոհեցան նոքա նմին ուռկանի, և ծխեցան նմին ցանցի, զի եղեն բաժին նորին։ Կերաւ թրթուր զնոսա, և խզզեաց զնոսա ջորեակ, և արածեաց զնոսա մարախ մնացք իւրեանց. վասն այսորիկ վաղվաղակի

2 Յով. Գ, 13. / 8 Հմմտ. Յայտ. Ի, 16. / 15 Հմմտ. Ամբակ. Ա, 15, 16. / 16 Հմմտ. Յով. Ա, 4.

1 d մանգաղս / bԱ զմանգաղս / Բ զմանկաղս / at մանկաղս
1 adԱԲ հարէք հնձանս [d հնծանս] զի / bt չիք հնձանս
2 abdԱԲ լցեալ են հնձանք [b հնծանք] և զեղուն / t չիք հնձանք
2 a գուփք
2 ad չիք իւրեանց
2 b և զի բազմացան չարիքն
3 abdԱԲ չիք վասն այնորիկ
4 ԱԲt ի ժամանակսն
4 bԱ աբրաամու
4 ab սոդոմ
5 b եւ, փխ. արդ
5 bԱ չիք և
5 b ի բարձրագահայնեաց / Ա ի բարձրագահաց (ջնջուած է ոյ)
5 ab ի հարիւրոյ / ԱԲt ի հարիւրոց / d ի հարիւրոյ կրկնէ (եւեւի կրկնէ բ) զյիսունն, զի անցեալն է մինչև
6 b գտան
7 ԱԲ չիք էր
7 b չիք դառնիճ
7 ad դառնութիւն / b ի դառնութեան
8 d սրտմտութիւն / a սրտմտութիւն, փխ. սրտմտութիւնք (վիշապաց)
8 a չարաթիւնք
9 abd անհնարինք
9 ad չիք բաժակք նոցա
10 abdԱԲ վասն այսորիկ [ԱԲ այսորիկ իսկ] և արբուցին նոցին զհամ
10 ԱԲ գինոյ
11 b նոցա, փխ. նոցին
11 b բաժակաւն
12 a չիք նոցա (անօրէնութեամբ)
12 b անաւրէնութեամբք
12 ad վասն այնորիկ / bԱԲ վասն այսորիկ իսկ
13 bdԱԲ յանդս / a յանդս / t ի յանդս
13 abdԱԲ որոմն / t որոմնն
13 abd վասն այսորիկ
13 adԲ մանկաղ / Ա մանգաղ (յաճ.) / bt մանկաղն
14 b որ հնձեաց եկեղ
14 ad զնա / b չիք զնոսա
14 b հրդեհիւ իւրով
14 Ա պատեացն զնա
15 bdԱԲt ծխեցան / b խցան, փխ. ծխեցան
15 ad նմին ցանցի / միւսն. ի նմին
15 b և, փխ. զի
16 ԱԲ եկեր, փխ. կերաւ
16 aԱԲ զնոսա թրթուր և
16 abd խզզեաց, ԱԲt ծախեաց, փխ. խզզեաց
17 adԲ արածեցաւ
17 a մարախ / միւսն. մարախն
17 b և վասն
17 abdԱԲ այսորիկ / t այնորիկ

զօսացան։ Եւ արածեաց հուր զչինուածս նոցա. տեղաց ի նոսա հուր, և յորդեցին վտակք հրեղէնք ի մէջ նոցա. և եբարձ զխորխն անկեալ ի միջոյ նոցա. գետք հրեղէնք յարեան ի մէջ նոցա, և ողողեցին այրեցին զերկիր նոցա։ Լցան շտեմարանք նոցա հրով, և գնդան նովիմբ հնձանք նոցա. լցին զբաժակս մեղաց իւրեանց ի մրրոյն զոր արբին, և կրզան միանգամայն։ Զի զովտեան բաժակն, որ գտաւ ի մէջ նոցա, ուստի ոչ արբին նոքա զուրախութիւն՝ եղև նա նոցա այլ բաժակ, և արբոյց նոցա զդառնութիւն։

540 Բաժակն կենդանութեան, ուստի ոչ կամեցան ըմպել զկենդանութիւն՝ արբոյց նոցա զմահու դառնութիւն։ Բաժակն քաղցրութեան, որ ոչ քաղցրացաւ ի բերան նոցա՝ դառնութիւն բղխեաց ի նմանէ. այն՝ որ հուր նոցա ոչ այրէր զգալարսն, այլ պահէր զկանաչսն, և առաջարկ ի զօսս և այրէր զզօսացեալսն։ Արդ զայս բաժակ Յուդա Իսկարիովտացի և այրեցաւ, զի ազազուն էր ծառ նորա։ Արբին զայս առաքեալքն, և զալարացան, և լցին անոյշ պտղովն զերկիր ամենայն։ Տարածեցաւ հոտ ծաղկաց նոցա ընդ տիեզերս։ Սիրութիւն նոցա և գինի անոյշ նոցա

1 a այրեաց, Ա տարածեաց, փխ. արածեաց
1 dԱ տեղաց / միւսն. տեղեաց
2 b չիք հրեղէնք
2 dԲ ի մէջ նորա
2 abd և բարձ
2 b անկեալ ի միջի նորա / ԱԲ չիք անկեալ
3 adԱԲ ի միջոյ [ad ի մէջ] նորա յորդեցին գետք
3 b չիք գետք հրեղէնք յարեան ի մէջ նոցա
3 ad և [d չիք և] յարուցեալ
3 adԱԲ ի մէջ նորա և ողողեցին
4 ԱԲ զերկիր նորա
4 ԱԲ շտեմարանք նորա
4 abdԱԲ նովիմբ / t նովին
5 ԱԲ հնձանք նորա
5 ad լցան բաժակք մեղաց նոցա
5 b մեղացն
5 bԱԲ ի մրրոյ նորա, արբին (կարդալու է ի մրրոյն որ արբին)
5 ad զոր / t որ
6 abdԱԲ զի զովտեան [ad զովթեան] բաժակն / t զի մի զովտ է այն բաժակն
6 b ոչ, փխ. որ
6 ԱԲ ի մէջ նորա
7 a չիք նոքա
7 t զուրախութիւնն
7 b չիք նա
8 d զդառնութիւն, փխ. զդառնութիւն
9 ԱԲ բաժակն / միւսն. բաժակ
9 d կենդանութեանն
9 Ա ըմբել (յաւ.)
10 ad չիք արբոյց—դառնութիւն
10 b զանմահութիւն տանջանացն, փխ. զմահու դառնութիւն
10 bdԱԲ բաժակն / at բաժակ
11 b քաղցրեաց ի բերա
11 a բխեաց (յաւ.) / b բուրեաց, փխ. բղխեաց
11 abdԱԲ այն [ԱԲ այլ] զի [d զոր] հուրն
12 abdԱԲ չիք նոցա
12 ԱԲ որ ոչ այրէր / b չիք ոչ
12 b չիք այլ պահէր զկանաչսն
12 d զկանանչսն
13 a ի զաւսսն / d ի զաւսն / b զզաւսն
13 b զչորացեալսն, փխ. զզօսացեալսն
13 abdԱԲ զայս / t զայն
13 abdԱԲ չիք բաժակ
13 ad յուդաս
13 ab Իսկարիովտացի / dԱԲt Իսկարիովտացի
14 abdԱԲ ծառ / t ծառն
14 b զայն, փխ. զայս
14 ԱԲ առաքեալքն ամենայն և
15 d զալարեցան
15 ԱԲ անուշահոտ
15 b զերկիր անոյշ պտղովն.
15 adԱԲ զերկիր / t զերկիրն
15 b չիք ամենայն
16 adԱԲ ծաղկաց / b ծաղկանց / t ծաղկացն
16 Բ գինին
16 bԱԲ անոյշ / adt անուշ
16 ԱԲ չիք նոցա

պաշտի յուրախութիւն վերնոց և ներքնոց, հրեշտակաց և մարդկան, և Տէր առաճարին ուրախ է ի նոսա, իբրև յայս բաժակս, որ հասին առաջիկ արբուցանել ձեզ. մի զովտեան բաժակն արբահամեան որ գտաւ ի Սոդոմ, ուստի չեղեն նոքա ուրախ, և ըստ այնմ այլ ոչ գտաւ ի մէջ նոցա։

541 ԿԸ. Ահա երեսուն և եօթն բաժակք քրիստոսեանք որ եկին պաշտել զձեզ. հուր է զօրութիւն նորա, և անոյշ է համ նորա, ուրախութիւն է ի յայտնիս նորա, և տրտմութիւն է ի ծածուկս նորա։ Զի թէ ըմպէք զնա արժանեօք՝ այրեսցէ զաղտ ձեր, և սրբեսցին անձինք ձեր։ Այրեցան մարմինք որդւոցն Ահարոնի, և ոչ այրեաց հուրն զպատմուճանս քահանայութեան նոցա։ Սովոր է այս բաժակ այրել զաղտեղիսն, և պահել զսրբեցեալսն։ Արդ՝ եթէ կամեսջիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութեան, որ յակամայն ի մէջ ձեր բղխեաց՝ այրեսցէ զմեղս ձեր և զտեսցէ և ընտրեսցէ զանձինս ձեր յուրախութիւն։

542 Իսկ եթէ արդեօք գայցէ ինչ զմտօք ձերովք, թէ մեք սպանաք զսուրբ վկայսն՝ զայս և Պաւղոս անօթն ընտրութեան ագխտացաւ ի հրէութեան ժամանակին. որ եկն ի քարոզութիւն առաքելոցն՝ ի հալածման նոցին սպան նա զՍտեփանոս, որ եղև վկայ Աստուածութեանն

1 Ա յուրախութիւնն
2 d իբրև յայս / միւսն. զայս
2 abd բաժակս / միւսն. բաժակքս
3 b զձեզ
3 abdԱԲ մի [Ա զի] զովթեան [bԱԲ զովտ] բաժակն / t մի զովտ է այն բաժակն
3 b չիք որ
4 ab ի սոդոմ
4 abdԱԲ ուստի չեղեն / t ոչ եղեն
4 ad ըստ այն
4 ԱԲ այլ ոչ գտան / միւսն. չիք այլ
4 b գտանէր
7 b զօրութիւն սորա. / b չիք և
7 a անոչ / ԱԲt անուշ / b անոյշ
7 bԱԲ չիք է (համ)
7 b համ սորա
8 bԱԲ չիք է (ի յայտնիս)
8 b ի յայտնի / at յայտնիս (չիք ի)
8 b սորա և
8 adԱԲ չիք է (ի ծածուկս)
8 b սորա. զի
9 abd եթէ
9 d ըմբել / Ա ըմբիցէք / Բ ըմպիցէք / b արբցէք, փխ. ըմպէք
9 adԱԲ արժանեաւք / bt արժանեօքն
9 abd զաղտ / t զախտս / ԱԲ զմեղս, փխ. զաղտ
10 b ահարոնի
11 b նոցա քահանաութեան (պաs.)
11 a բաժակս / միւսն. բաժակ
12 abd զաղտեղիս
12 d զսրբեցեալս / ԱԲ զսրբեալսն
12 d թէ
12 adԱԲ կամիք / b կամիցիք
12 d սիրել, փխ. սիրով / b չիք սիրով
12 aԱ ըմբել (յաւ.)
13 abd որ յակամայն [a յակամա] / ԱԲt զոր յակամայ
13 a բխեաց (յաւ.)
14 t ազատեսցէ, փխ. զտեսցէ
14 a ընդրեսցէ / ԱԲ չիք և ընտրեսցէ
15 b չիք եթէ
15 abdԱԲ գայցէ ինչ / t ինչ գայցէ
15 ԱԲ զմտաւ ձերով
16 bԱԲ այսպէս, d այս, փխ. զայս
16 ԱԲ անօթն / միւսն. անօթ
16 bԱԲ ընդիր [bԲ ընտիր] ընդրութեան [bԲ ընտրութեան] / a ընդրութեան / d ընտրութեան / t ընտրութեանն
16 b ագխտացաւ / adt ի ագխտութեան, ԱԲ ի ագխտութեանն, փխ. ագխտացաւ
17 Ա ի հրէութիւն / Բ ի հրէութեանն / b ի հրէութեան / a հրեութեան (չիք ի) / t հրէութեանն
17 ad ժամանակի [d ի ժամանակի] քարոզութեան առաքելոցն եկն ի հալածանս / bԱԲt ի ժամանակին [bt ժամանակին], որ եկն քարոզութիւն [bt ի քարոզութիւն] առաքելոցն ի հալածանս [t ի հալածման]
18 b նախ, փխ. նա
18 abԱԲ զստեփաննոս (յաւ.)
18 aԱԲ աստուածութեան

խոնարհութեան և անդէն բարձրութեան նորին ի նոյն։ Արդ՝ ասա՛ և դուք որ ազգատացայք՝ արբէք զբաժակդ զայդ, զոր մըեցին ձեռք ձեր, զի զոր վկայեցին նորա և մեռան՝ նոյն մահու կենդանացան նորին և ելին ի վիճակն երկնաւորս։

543 Եւ Ստեփանոս ի ժամ մահուն իւրոյ եւես զերկինս բացեալ և զՈրդին ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ, և խնդրեաց զԹողութիւն սպանողացն իւրոց, եւլոյծ զկապանս ամբարշտութեան նոցա բարեխօսութեամբ աղօ-Թից իւրոց, դադարեցոյց զզոչումն արեան իւրոյ, լռեցոյց զբողոք տանջման իւրոյ և հայցեաց ի Տեառնէ զԹողութիւն նոցա։ Վասն այսո-րիկ բարձ Պաւղոս վերադ զլուծ նորա, զոր ձգէր եղն ամսոյն. և առ յանձն զտանջանս նորին, և արբ զնոյն բաժակ մահու նորա. եղև վկայ բանից նորա ընդ նմին և հաւասարորդ առ Տէր իւր. եւես զնոյն տեսի և լուաւ զնոյն անճառութիւն բանիցն, զոր եւեսն Ստեփանոս և լուաւ։

544 Արդ՝ դուք սպանողք էք այսց սպանելոց, հաւատացէք զնա-ւասս սոցա և ձգեցէք զլուծ նոցա, և ընկեցէք յանձանց ձերոց զլուծ

1 bԱ խոնարհութեան / միւսն. խոնարհութեանն
1 adԲ և անդրէն
1 abdԱԲ բարձրութեան նորին / t չիք նորին
1 b և ի նոյն / ԱԲ ի նոյնն
1 Հմմտ. Ագաթ. § 810. «աւանդեալ ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն Քրիստոսի և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեանն աստուծոյ»։
2 abdԱԲ չիք որ / b և արբէք
2 abd զբաժակն / abd չիք զայդ
2 ad խառնեցին, փխ. մըեցին
3 d և, փխ. զի / ԱԲ վկայեցինն
3 ԱԲ և նոյն / b ի նոյն. և մահուն
3 ԱԲ մահուամբն
3 a կենդանացան կենդանացան / b կենդանացան. նորա և
4 abd ի վիճակն / ԱԲt ի վիճակս
5 ԱԲ և սուրբն / ad չիք և
5 bԲ ստեփաննոս (յաճ.)
5 ad չիք իւրոյ
5 abdԱԲ զերկինս / t զերկին
6 bԱԲ զորդի / b ծնաւղին
6 adԱԲ ծնաւղին [a ծնողին] հաւր [ԱԲ չիք հօր] իւրոյ / bt հօր իւրոյ ծնողին և
6 ԱԲ չիք և (խնդրեաց)
6 ab Թողութիւն / d ողորմութիւն, փխ. զԹողութիւն
6 dԱԲ սպանողաց
7 aԱԲ և ի լոյծ / d և լոյծ / b լոյծ
7 b զկապս / b բարեխաւսութեամբն
7 bԱԲ և աղօթիւք իւրովք
8 bԱԲ և լռեցոյց
9 b տանջմանն / ad տանջանաց
9 ad իւրոց / ԱԲt չիք և
9 b խնդրեաց, փխ. հայցեաց
9 ԱԲ Թողութիւն / b ողորմութիւն, փխ. զԹողութիւն
9 bd վասն այսորիկ եւկ
10 abdԱԲ բարձ [adԱԲ և բարձ] պաւղոս վերսաւք [Ա վերսաւքն, dԲ վերադ] / t եբարձ վերադ պաւղոս նորա զլուծն
10 Ա զլուծ նորա / միւսն. նորա զլուծն [Բ զլուծ]
10 abdԱԲ ամսոյն [b ամսոյ] / t ամսոյ
10 abdԱԲ առ / t էառ
11 bԱ յանձն իւր / abd նորա, և
11 abdԱԲ զնոյն նորին [b զնորին] բաժակ մահու նորա.
11 ԱԲ և եղև
12 b և հաւասարորդ / միւսն. չիք և
12 ԱԲ և եւես
13 b ստեփաննոս (յաճ.) / ad չիք ստեփանոս
13 bԱԲt չիք և լուաւ
14 b և արդ
14 abԱԲ սպանողք / t սպանող / d սպանեցէք, փխ. սպանող էք
14 d *այնցց, a անց, փխ. այսց
14 adԱԲt զհաւատա / b ի հաւատս
15 ԱԲ սոցայ / միւսն. նոցա
15 abdԲ զլուծ / Ա զլուծն / t զլուծս
15 Ա մեղաց, փխ. նոցա
15 adԲ չիք և (ընկեցէք)
15 d անձանց
15 bdԲ չիք ձերոց / bdԲ զլուծն

մեղաց, լերուք վկայք ճշմարտութեանն քարոզաց։ Արբէք զնոյն բաժակ հոգևոր ըմպելւոյն, և եղերուք կցորդք նոցա. և իջցեն մարդասէր սիրոյն փառք յանդս սրտից ձերոց՝ պարարտացուցանել զերկիր մտաց ձերոց քարոզութեամբն, որ ի ձեզ տոհմական լիցի՝ զօրաւոր հաւատովք ձեր ի նա՝ ըմպել ձեզ զբաժակն մարդասիրութեան զտիչ հրոյն ընտրութեան։ Որպէս ի ժամանակս հրէութեան քահանայութեանն՝ ի գերութեան անդ առեալ զկենդանի հուր պատարագացն տարեալ քահանայիցն արկին ի ջրհորն, և հուրն ի ջուր դարձաւ. և յետ ամացն եօթանասնից ի դարձին երթեալ առին զջուրն և բերին արկին զաղջակիզօքն, իբրև շինեցաւ տաճարն՝ և ջուրն դարձաւ ի բնութիւն հրոյ։ Վասն զի բստ պիտոյից կարող է փոփոխել զկերպարանս և զարդիւնս բստ իւրացն մատուցանել. մանաւանդ այս սքանչելութեան հուր, երևեալ բստ մասանց մասանց Հոգւոյն սրբոյ։

545 Որպէս և հուրն ի մէջ դալարոյն կանաչ ոստոցն մորենւոյն երևեալ՝ պահեաց զնա անթարշամ. զի հուրն լուսատու պահեաց զմորենին, և այրեցոյց զՄովսէս, և եղև նմա բաժակ ուրախութեան։ Արբ ի նմանէ Մովսէս որ յուսացաւ ի նա. այրեցոյց զանաստուածս Իսրայելի,

1 ab մեղացն
1 a չիք լերուք—քարոզաց
1 Ա ճշմարտութեան / d ճշմարիտ, փխ. ճշմարտութեանն
1 ԱԲ քարոզչաց
1 bԱԲ այլ [b և] արբէք
2 ԱԲ չիք ըմպելւոյն
2 b լերուք
2 bdԱ կցորդ
2 ad սիրոյ
3 a յանդաստանս
3 abdԱԲ սրտից ձերոց / t չիք ձերոց
3 a պարարպեցուցանել, d պարարեցուցանել, փխ. պարարտացուցանել
3 ad մտաց ձերոց. քարոզութիւնն / b մտաց. քարոզութիւն որ / ԱԲ մտաց ձերոց զքարոզութիւն [Բ զքարոզութիւնն]
4 ad ի ձէնջ / Բ որ ի ձէնջն / Ա որ ի մէնջ / bt որ ի ձեզ / ad չիք որ
4 a լիցի / միւսն. լինի
4 ԱԲ հաւատովքն
4 bԱԲ ձեզ ի նա / ad չիք ձեր
5 bdԱԲ զըտիչ / at զտուիչ
5 abd հոգւոյն, փխ. հրոյն
6 abdԱ հրէութեան / Բt հրէութեանն
6 ԱԲ քահանայութեան
6 b ի տէրութեանն, փխ. ի գերութեան անդ
6 adԱԲ ի գերութեան անդ [a անտ] առեալ / t ի գերութեանն։ Արդ առեալ
7 ad հուր / bԱԲt հուրն
7 bԱԲ պատարագաց
7 ԱԲ չիք քահանայիցն
8 ad արկանեին
8 ԱԲ ի ջրխորն [Բ ի ջրհորն] և ջուրն հուր [Բ ի հուր, ուղղուած հուրն ի ջուր]
8 b ամաց
8 d իւթանասնից
9 abd և բերին արկին / ԱԲt և բերեալ արկին
10 ad բստ պիտոյիցն / bԱԲ չիք բստ պիտոյից
11 ԱԲ զկերպարանսն փոփոխել [Ա փոխել] / b զկերպարանս փոփոխեալ
11 b չիք և
11 aԱ և զարդիւնսն / d և զիւնսն / միւսն. զարդիւնս
12 b կատարել, փխ. մատուցանել
12 b հուրս / a հաւր, փխ. հուր
13 ad չիք մասանց
14 b որպէս և / միւսն. չիք և
14 b դալարին ի կանաչ
14 a ոստւոց / bdԱ ոստոց
15 abdԱԲ անթարշամ / t անթառամ
15 b և, փխ. զի
16 a որ, փխ. և (այրեցոյց)
16 ԱԲ չիք և (եղև)
16 abdԱԲ ուրախութեան / t ուրախութեանց
16 bԱԲ և արբ
17 ԱԲ զանաստուածն / b զանաստուածս

և խանձեաց զատացուածս Եգիպտոսի ի մէջ կարկառին. և ի մէջ ծովուն արբոյց զբաժակն Իսրայէլի, զի արբին զՀոգին և երգէին ի մէջ ծովուն, որում մատուցանէր Մարիամ քնարաւն. զի անցին ընդ ծովն յայն և օրհնեցին։ Արբին յայնմ բաժակէ և Եգիպտացիքն, և արբեցան ի բաժակէ սեւմն, որ կալեաց զանիւս կառաց նոցա. գլորեաց զնոսա մրուր նորա, և զարկոյց զնոսա հոտ նորա։ Այլ ժողովուրդն զարմանալին բաժակն, զոր խառնեաց բարկութիւնն, արբոյց նոցա բաժակ քննման, ուր պարտաւորեցան նոքա։

546 ԿԸ. Սիւնն սուրբ, որ ընդ ամպս օդոց հովանացանէր նոցա ի տապ խորշակին ի տանջեան, և լուսատու ջեռուցանէր զնոսա ի ցրտոյ սառամանեացն ի գիշերապահութեան առաջնորդութեանն՝ նոյն սիւն ըստ ժամանակի ժամանակի փոփոխեալ՝ ըստ պիտոյից նոցա զպէտսն պատրաստէր։ Երբեմն վիմացեալ հոսէր նոցա ի յագուրդ ի ծարաւոյն վտակս անոյշ ջուրցն. զի ինքն Քրիստոս էր այն, որ ընդ ամենայնի զամենայն ունի լրութիւն, լցեալ բարեբարէր նոցա. որ երբեմն ի քաղցրութիւն հացի և երբեմն թռչնովքն. իսկ երբեմն զքաղցրութիւն աղբերացն բղխէր նոցա, և բաժակ Հոգւոյն սրբոյ ուրախ առնէր զնոսա

547 Իսկ ըստ նոյին խառնակարանողութեան և ողնզմնեայ

1 b զատացուածսն
1 ad եգիպտացւոց
2 d արբեցոյց
2 b բաժակ
2 ԱԲ զՀոգին սուրբ
2 abd և երգեցին
3 d մատուակէր
3 b քնարաւն ի մէջ ծովուն. զի
4 t և յայնմ
4 ԱԲ յայնմ բաժակէ արբին / a ի յայնմ / d յայն
4 abdԱԲ չիք և (եգիպտացիքն)
6 Ա *զտրտուընջման
6 ad զբաժակն տրտնջման, բաժակն որ խառնեաց
7 aԲ բարկութիւնն / միւսն. բարկութիւն
7 ad նմա, փխ. նոցա
7 Ա բաժակըն նմա, ուր
7 b քննութեան, ուստի, փխ. քննման ուր
8 d պարտաւորական նոքա
9 ԱԲ օդոցն / d աւդոյ
9 b որ հովանացանայր
10 ad խորշակի
10 a տուընջեան / ԱԲ ի տուընջեանն / d ի տունջեան
10 b ի ցրտոյն
11 a սառնամանեաց / ԱԲ սառնամանեացն / d սառամանեաց
11 adԱ առաջնորդութեան
12 b ժամանակ փոփոխեալ / ad չիք ժամանակի
12 Ա փոխեալ
12 ad ըստ պիտոյիցն
12 ad չիք նոցա
13 b նոցա հոսէր
13 ԱԲ ի յագուրդ և ի ծարաւումն / միւսն. յագուրդ (չիք ի) / b ի ծարաւումն յագուրդ և ի ծարաւս / ad ի ծարաւո / t ի ծարաւ
14 ad չիք վտակս անոյշ
14 d զի ինքնին
14 t ընդ ամենայնին
15 abdԱԲ ամենայն
15 b է (փխ. ունի) լրութեամբ
15 b լցեալ ի բարեբարէն նոցա
16 ad ի քաղցրութիւն / bԱԲt քաղցրութիւն
16 abd հացի / միւսն. հացին
16 adԱԲ չիք և (երբեմն)
16 adԱԲ թռչնովքն / t թռչնօքն / b թռչնաւքն իսկ. և երբեմն
16 bdԱԲ քաղցրութիւն / a քաղցրութեան
17 ad աղբերց / b աղբերաց
17 a բխէր
17 bԱԲ չիք սրբոյ
18 b և, փխ. իսկ
18 abdԱԲ ըստ նոյին / t ըստ նոյա
18 ab խառնակարանողութեանն
18 b զմնեա, փխ. ողնզմնեայ

բարուցն, խառնէր տայր նոցա զբաժակն բարկութեան։ Զի այս բաժակ թէպէտ հուր, թէպէտ ջուր՝ կարէ զզօրութիւն իւր փոխել յինչ և կամի. երբեմն ձիւն լինի և երբեմն սառն, երբեմն անձրև, երբեմն հուր և փայլակն զառնայ, և երբեմն ցօղ անուցիչ բուսոց՝ կերակրել զգազանս և զթռչունս, զերէ և զանասունս, և պատրաստել զզարմանս մարդկան և զխնամս արարածոց։ Նոյն կարէ և հոգևոր ցօղել բուսուցանել սերմն հաճոյ կամաց վերնոյն, պատրաստել բանաւոր հօտին զկերակուրն անապականութեան։

548 Իսկ երբեմն քաղցր անձրև շայեկան, բուսուցիչ երկրապարար խառնակիչ փայլատակմամբն զջերմագոյն արկեալ, առ ի քրտնացուցանել զբոյսն, արբուցանէ ցօղով զատեղն յուրախութիւն և զփթիթման յուրախութիւն զուարթութեան։ Կրկնակի պահանջէ զգոհութիւն տալեացն շնորհողին, յորժամ օգտի յաճախութեանցն զայս բաժակ արբուցանէ։ Զի և ամպք սպասաւորք հրամանացն մատուցակեն. զի թէպէտ լցեալ

1 Ա զբաժակ
1 bԱԲ զառնութեան, փխ. բարկութեան
1 abd քանզի այս
2 bԱԲ քանզի կարէ
2 dԱ զաւրութիւն
2 dԱԲ փոփոխել / a փոփոխեալ
3 bd ձիւն լինել
3 adԱԲ չիք և (երբեմն)
3 abdԱԲ երբեմն [b և երբեմն] հուր / t ի հուր
4 bԱԲ ի փայլակն / a և փայլակն / dt փայլակն
4 bdԱԲ զառնալ [Ա ենթագրեա՝ զառնայ]
4 bdԱԲ չիք և
4 adԱԲ բուսոց / Լt բուսոյ
e թղ. 251. երկու երեսներում վերևի կողմից մի խանի տող կարկատուած է, որ լրացնում ենք c-ից
4 Ա կերակրել / d կերակրէ
4 cԱԲ զգազանս և զանասունս [c զանասունս և զամենայն շնչաւորս երկրի] և զթռչունս և զերէ [c զերէ վայրենս] և պատրաստել / bd և պատրաստել / t և պատրաստէ
5 d զարմանս
6 c ամենայն արարածոց
6 ad կարող է
6 b յաւելուլ, ad ցաւղովն, փխ. ցօղել
6 b զսերմն / adԱԲ սերմն / t սերմ
7 ad հաճելի
7 adԱԲ հաւատին / b հաւատի / t հօտիցն
8 ԱԲ անապական
9 abdԱԲ իսկ [b և] երբեմն [a *երբեմն] / t չիք իսկ
9 ad անձրև / bԱԲ անձրևն / t անձրևս
9 a շահեկան
9 ԱԲ բուսուցիչն
9 a կերակրապարար, փխ. երկրապարար
10 ad որ և խառնակիչ
10 a փայլակմամբքն / bd փայլատակմամբքն / ԱԲ փայլատակմամբք
10 bԱԲ որ զջերմագոյն / adv զջերմագոյն / t զջերմն գոյն
10 d արկել
10 bԱԲ առ ի բոյսն / t առ ի բոյն
10 ad առ ի քրտնացուցանել [d ցրտացուցանել] զբոյսս / bԱԲt քրտնացուցանէ
11 ad արբուցանէ ցաւղովն [d ցաւղով] զատեղն / bԱԲt չիք ցօղով
11 bԱԲ զի, փխ. և / ad չիք և
11 abdԱԲ զփթիթման / t զփթիթն
12 abdԱԲ չիք յուրախութիւն
12 a զուարթութեան
12 cdԱԲ զգոհութիւնս / b զգոհութիւնսն
12 b առնդ տալեացն / d տալեացն
13 b շնորհողի / c շնորհօղի
Այստեղ c-ում (թղ. 71բ) թանաքը ճիշտ տողում փոխւում է, եւ c-ի զործածութիւնից երեւում է, որ այդ ճիշտ տողն արտագրուած է նոյնորէն ոչ թէ c-ից, այլ մի ուրիշ ձեռագրից:
13 c օգտի / Ա օկտի
13 b յաճախութեանց / ԱԲ ի յաճութեանց, c ի հաճութեանց, d ի հաճոյութեանց, փխ. յաճախութեանցն
13 bcdԱԲ անտի [b անդի] զայս
14 b սպասաւոր
14 c հրամանաց տեառն աստուծոյ մատուակեն / ad մատակարարեն, փխ. մատուակեն
14 b թէպէտև

պատրաստեալ լի անձրևով զերեսս երկնից ունիցին, այլ ի գալն և յարձակելն, ի տալն, ի մատուցանելն երկրի, յորժամ կամի՝ զշահեկանն մատուցանէ, իսկ յորժամ ոչ՝ զգժնդակն, զեղեամն և զձիւն և զմնասաբեր կարկուտն. այրիչ նշողիւքն տապացուցանէ, և ժամադրութեամբ պատրաստէ զմնասն, և չարաթոյն օդոցն շնչմամբ խառնութեան զանհնութեան՝ խորշակահար ցամաքեցուցանէ զվարսաձև բոյսս դալարոյն, մօտ առ կարճինն այրեցուցանէ:

549 Կ/Թ. Ամպոյքն զհրամանսն կատարեն. զի բնական բնի է ամպոյքն երևել ի սկզբանցն, իբրև ընդունելիք հրամանացն և պաշտօնեայ մատուցակութեանցն առ մարդիկ, երբեմն բարկութեանց, երբեմն ողորմութեանց: Զի յորժամ կամէր Աստուած առ մարդիկ երևել՝ զզօրութիւն իւր յինքն ամփոփեալ, յամպն ծածկեալ առագաստեալ պահէր. զի ոչ կարէին մարդիկ համօրէն ժուժել բաւել տեսլեան

1 aԱԲ և պատրաստեալ / d պատրաստել
1 b երկնի ցուցանիցեն, այլ / ad երկնից լինին, այլ
2 dԱ և ի մատըռուակելն / b և ի մատուցակեալն
2 a զշահեկանսն
3 a յորժամ ոչ կամի
3 a զգժընդակն / Բ զգժնուակն
3 a զեղեմն / b զեղեալսն, փխ. զեղեամն
3 b չիք և (զձիւն)
3 Ա զձիւնն / b ձիւն
3 bd չիք և (զմնասաբեր)
4 ԱԲ զմնասակար, փխ. զմնասաբեր
4 b զկարկուտն / ad և զկարկուտն մնասաբեր [a մնասակարսն] և
4 d այրիչն շուղիւքն / b նշողիւք / ԱԲ նշոյլիւքն
4 b և զժամադրութիւնն / Ա և ժամադրութիւն / Բ և ժամկարութիւնն / ad և ժամադրութեամբ / t ի ժամադրութիւն (չիք և)
5 b և զմնասն / Բ զմնասսն
5 a և զչարութիւն / bdԱԲ և զչարաթոյն
5 bԱԲ շնչմունս / c զշնչմունս / a զշշ (...կարկտաւն) / d զշնչմունսն
5 d խառնացուցանէ / cԲ խառնութեանն
6 d չիք զանհնութեան խորշակահար ցամաքեցուցանէ
6 bcԱԲ և խորշակահար
6 b ցամաքեցուցեալ
6 b զկարճաձև, cԱԲ զկանաչաձև, փխ. զվարսաձև
6 cdԱ—Ըko հայկ. բառ. բոյսս / bt բոյսն
6 b ի դալարիսն / cԱ—Ըko հայկ. բառ. դալարիցն / d դալարեացն / t դալարոյն
7 cԱ—Ըko հայկ. բառ. առ կաճինսն / dt առ կարճինն / b առ կարճինսն
7 bdԳt այրեցուցանէ / cԱԲԳԶo այրեցուցանէ / Ը այրեցուցանէ / bի ցամաքեցուցանէ, փխ. այրեցուցանէ. Արդեօ՞ք պէտք է կարդալ՝ մօտ առ կարճ իսկ անարեցուցանէ?
8 b ամպովք
8 d չիք բնի է
9 d ամպովք
9 abdԱԲ երևել [bd երևեալ] / t կառավարել, փխ. երևել
9 ԼԱԲ իսկ իբրև
9 ԱԲ ընդունիչ բնի
9 ԵԱԲ հրամանացն երևին և
9 b պաշտամանեայս
10 b մատուցակութեան / Ա մատուցակութեանց
10 ԵԱԲt առ մարդիկ երևեալ երբեմն
10 b առ բարկութեանցն և երբեմն առ ողորմութեան / ad բարկութեամբ, երբեմն ողորմութեամբ
11 b երևեալ
12 ԵԱԲ զզաւրութիւն իւր յամպն ծածկեալ / t զզօրութիւնն յամպն ծածկեալ / ad զզաւրութիւն [d զաւրութիւն] իւր յինքնն [d յինքն] ամփոփեալ [d ամփոփել] ամպով ծածկեալ
13 ad պահէր զինքն, զի
13 adԱԲ մարդիկ համաւրէն / bt համօրէն մարդիկ
13 ԵԱԲ ժուժալ / ad ժուժկալ
13 abd կարել [a կարեալ] բաւել [a բաւեալ]
13 a- տեսլեանն / b տեսանել, փխ. տեսլեան

Աստուածութեանն. այլ փակեալ զերկինս իբրև սրահակաւ ինն, յինքն փարագուրեալ, զի մի անժոյժ եղեալ արարածք կիզցին:

550 Նա թէպէտ և երևէր յայնժամ երբեմն ժամանակաւ ումեք ումեք արժանեացն՝ ըստ նոցա հանդուրժելոյ տեսանելոյ տեսանելեացն երևէր, զի նոքա տանել կարասցեն, որպէս Մովսէսին և կամ զլխովին ժողովրդեանն ի Սինէական լերինն իջեալ ամպովն պատեալ երևէր, և անտի խօսէր ընդ նոսա. նա և յամենայն ի զարսն նոյնպիսի երևեալ ամպով. իսկ սրբոյն Եզեկիէլի հոգելից մարգարէին՝ ևս հաշակական տեսլեամբ երևեալ. սակայն ոչ առանց ամպոյ եւեւս որ երբեք ումեք յամենայն մնեղեաց: Որպէս և հոգեկիր մարգարէն ի տեսլեանն իւրում պատմէ և ասէ. «Տեսի զի հողմ վերացեալ գայր ի կողմանցն հիւսիսոյ, և ամպ մեծ ի նմա, և լոյս սաստիկ զնովաւ. և հուր և կայծակունք հատանէին ի նմանէ, և ի մէջ նորա տեսիլ արեգական և ճառագայթք հրոյ»:

551 Սակայն լոյս և հուր, և ոչ առանց ամպոյ. զի լոյսն ի լուսաւորել զպիտոյսն, և հուրն յայրել զանպիտանսն բարկութեամբ: Իսկ ամպն՝

14 Եզեկ. Ա, 4.

1 b զաստուածութիւնն / Ա աստուածութեան
1 d չիք ինն
2 d անժոյժք
2 d կիզցէ / cԱԲ կիզցին արարածք
3 cԱԲ թէպէտ և / միւսն. չիք և
3 abdԱԲ երևէր [ԼԲ երևէր յայնժամ] երբեմն ժամանակաւ [b ժամանակի, ad յայն ժամանակս] / t երևէր յայնժմ ժամանակի ումեք
4 abdԱԲ արժանեացն [b արժանեաց] / t արժանաւորացն
4 adԱ չիք տեսանելոյ տեսանելեացն / Բ տեսլեանցն, փխ. տեսանելեացն
5 abdԱԲ որպէս զի նոքա
5 abdԲt տեսանել, փխ. Ա տանել
5 adԱԲ որպէս մովսեսին [ԱԲ մովսէսին] և կամ / b մովսիսին և կամ / t որպէս մովսէսն. կամ
5 ad զլխովին [d ի զլխովին] իսկ
6 a ամպով / ԱԲ ամպոյն
6 ad չիք պատեալ
6 ad չիք և անտի խօսէր ընդ նոսա
7 a նայ յամենայն / bԱԲ նայ էր յամենայն
7 abd զարսն (չիք ի) [b զարս]
7 b և նոյնպիսի իսկ երևեալ / ad նոյնպէս ամպով երևեալ. իսկ
8 b ամպովն իսկ սրբով. և եզեկիէլի
8 a չիք սրբոյն
8 ad ոգելից
8 b չիք ևս
8 ad հաշակաւոր
9 b տեսեալ, փխ. տեսլեամբ
9 ad եւեւս որ երբեք / bԱԲt տեսաւ երբեք
10 bԱԲ յամենայն / adt ամենայն
10 bԱԲt սոյնպէս
10 ad չիք և
10 ad մարգարէն պատմէ ի տեսողութեան իւրում / Ա ի տեսողութիւն, bԲ ի տեսողութեան, փխ. ի տեսլեանն
11 ad թե, փխ. և ասէ
11 ԱԲ և ասէ / lt չիք և
11 abd տեսի զօդւոյն [b զհոգին] զի վերացեալ / ԱԲ զի հողին
11 adԱԲ ի կողմանց / b ի կողմանս
11 a հիւսուսոյ / b հւսհւսոյ / d հիւսուսոյ / Ա հիւսւսոյ
12 b շուրջ զնովաւ
12 ԱԲ և հուր և կայծակունք / abdt չիք և (կայծակունք)
13 bdԱԲ և ի մէջ նորա / at և [a չիք և] մէջն նորա
13 abd ճառագայթք / ԱԲt ճառագայթ
15 abd և հուր է և
16 adԱԲ զպիտանիսն և
16 ad յայրել / bԱԲt այրել
16 ԱԲ բարկութեամբ զանպիտանսն / t բարկութեամբն / ad չիք բարկութեամբ / b բարկութեան իսկ ամպովքն / ad ամպք / ԱԲ ամպ

երկոցուն զերկոսին մատուցանել առ յարքանեկեղն, զի հուրն զմեղաւորսն այրէ, և լոյսն բարեացն աջակին շնորհացն որդեգրութեան արքայութեանէ, իսկ չարացն զկայծակունսն արքայութեանէ և զբոցն ծխախառն հեղձամղձուկ նեղութեան տանջանացն։ Նա և մեծութեանն իսկ ամպք զամենին սպասաւորք, որպէս և տեսողն պատմէ, թէ «Ամպք փոշի են ոտից նորա»։

552 Եւ վասն յորդելոցն բազմացելոցն ամբարշտութեանց ասաց. «Սաստէ ծովու, և ցամաքեցուցանէ, և զգետս ամենայն աւերէ»։ Վասն զի զծովն մեղաց ցամաքեցուսցէ, և զգետս անօրէնութեան կասեցուսցէ, և զնեխականն և զանհամականն և զպղտորն և զկապուտն պարզեսցէ։ Իսկ ի բոցն ապօրինելոցն և ի նա յաւասցելոցն փրկութիւն բազմացեալ ծովացի և գետ առանց մեղաց յորդեսցէ։ Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ ի նոյն պարու երգոյն խորոյ, թէ «Զգետս ցրուեսցես, և զերկիր

6 Նաւ. Ա, 3. / 8 Նաւ. Ա, 4.

1 ԱԲ զերկոցուն / abd չիք երկոցուն
1 b չիք մատուցանել
1 b առ
1 adԱԲ առ մատուցանել [d մատուցանելոյն, ԱԲ մատուցանելն]
1 a արքանեկել / ԱԲ յարքանեկեղն / dt յարքանեկել / b չիք յարքանեկեղն
1 ad չիք զի հուրն զմեղաւորսն այրէ և
2 ԱԲ այրել / b յայրել
2 ad լոյսն բարեացն / bԱԲt չիք լոյսն
2 a զաջուին
2 bdԱԲ շնորհաց
2 ԱԲ յորդէգրութենէ [Բ յորդեգրութեանն] արքայութեանն / b արքայութեանն որդեգրութեանն
3 ad պատրաստէ [փխ. արքայութեանէ] և հուրն զմեղաւորս բոցակիզէ և չարացն կայծակունս արքայութեանէ / b չիք իսկ չարացն զկայծակունսն արքայութեանէ / ԱԲ իսկ չարեացն [Բ չարացն] զկայծակունսն արքայութեանն
3 abdԱԲ և զբոցն [ad բոցն], փխ. t և զլոյսն
4 ad հեղձամղձուկ [a հեղձամղձուք] տանջանաւոր նեղութեանցն դուշակէ. իսկ ամպք մեծութեան հրամանացն զամենին սպասաւորք / b նեղութեանն տանջանաց / bԱԲ մեծութեան իսկ ամպքն
5 bԱԲ սպասաւոր
5 abd որպէս տեսանողն [b տեսողն իսկ]
5 ԱԲ թէ և
5 ad չիք են
6 b ոտից նորա են
7 b չիք և
7 abdԱ յորդելոց [a յորդեելոց] բազմացելոց
7 abdԱԲ ամբարշտութեանցն (յառ ձեռագիր յաճ.)
7 t ասաց, ասէ / abdԱԲ չիք ասէ
8 ad և զամենայն գետս
8 b ցամաքեցոյց, փխ. աւերէ
8 ad չիք վասն
9 aԱԲ զծով
9 ad անաւրէնութեանն
9 ԱԲ կերկեցուսցէ, փխ. կասեցուսցէ
10 abd և (զնեխականն), փխ. ԱԲt զի
10 Ա նեխականն
10 abdԱԲvc և զհամականն [ԱԲv և զանհամականն, bv և զմահականն] և զպղտորն / t չիք և զանհամականն
10 abdԱԲt Հայկ. Բառ. և զկապուտն [d զկապուտն, a զկաւուտն] և զկարմիրն [ԱԲ զկապյանն, adt չիք և զկարմիրն] պարզեսցէ [ad ի բաց պարզեսցէ]
11 abd իսկ ի բոց
11 ԱԲ ապօրինելոց և ի նա / abdt չիք և
11 abd յաւասցելոցն / ԱԲt յաւասցելոյ
11 bԱԲ բազմացեալ և ծովացեալ / ad բազմացեալ ծովացի / t ծովացեալ և բազմացեալ
12 a առանմեղաց
12 ԱԲ մարգարէ
13 b պարուն
13 d երգոյն
13 a իւր, թե
13 b եթէ
13 bdԱԲ ցրեսցես / a ցրուեսցէր

ցողացուցես ի սաստկութենէ անձրևի քոյ՝ որ անցանեն ընդ սա»։ Զի զջուրս սաստկութեան ի վերուստ հոսեսցէ ի վերայ ջուրցն, զի զջուրսն զառնացեալս ի բաց մղել մերժեսցէ. զի այսմ մտեալ որ որբանամն է՝ զաղտեղին և զգարշացեալն ի բաց անցուսցէ։

553 Որպէս միւս տեսանողն ի նոյն նուագեաց, և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեաց. ասէ. «Անձրև կամաց պատրաստեցեր, Աստուած, ժառանգութեան քում. զի թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Զի ի մեղաց ծովուն ըմբռնեալք, և նոյն ախտի հիւանդացեալք և կապեալք յամբարշտութեան կապանօք, վասն այնորիկ ծովն անունչ անհամութեան քամեալ, և ցամաքեցուցեալ զակն աղբեր նորա, և զանձրև սաստից տեղացէ առ մարդիկ։ Որպէս և յայս հայեցեալ երգեաց մարգարէն. «Խորք ի խորոց կարդացին առ քեզ ի ձայն սահանաց քոց»։ Զի իբրև սահանք հողեղէնք երկնաւոր պատգամացն ի վերուստ իջեալ ի վերայ կուտակին, և զախտաժէտսն և զցաւագնեալսն ի բաց կորուսցեն։

1 Հմմտ. Սաղմ. ՁԶ, 33? ՀԳ, 15? / 8 Սաղմ. ԿԷ, 10. / 13 Սաղմ. ԽԱ, 8.

1 a զողացուցեր
1 abdԱԲ սաստկութեամբ
1 ԱԲ անցանէ
1 abd ընդ նա
2 Ա զջուր / a զջուրն / d զջուրսն
2 Ա սաստկութեանց / Բ սաստկութեանցն
2 b ի վերուստ հոսեցուսցես
2 ad չիք ի վերայ ջուրցն, զի
3 a և զջուրս / d և զջուրսն / ԱԲ զի նախ զջուրսն
3 b մերժեսցես
3 abdԱԲ այն մտեալ
4 abdԱԲ իցէ, փխ. է
4 adԱԲ և զաղտեղին
4 ԱԲ զգարշն
5 bԲ տեսողն
5 dԱԲ ի դոյն / b ի սոյն / a ի նոյն
5 ad ի նոյն [d ի դոյն] նուագի [d նուագ] երգեաց
5 ad չիք և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեաց
5 b չիք զնոյն
6 ԱԲ միաբան միահամուռ
6 b մեկնեաց զնոյն. ասէ
6 ԱԲ մեկնեաց անձրև կամաց ասէ պատրաստեցեր
7 ad ժառանգութեան / bԱԲt ժողովրդեան
7 abdԱԲ քում / t քո
7 ad չիք զի
7 abdԱԲ չիք և
8 b զի մեղաց
8 adԱԲ ծովն
8 t և ի նոյն ախտին
9 b կապեալ յամպարշտութեան
9 abd կապանս
9 bԱԲ վասն այսորիկ
10 ad զանունչ / b անյատակ, փխ. անունչ
10 d զանհամութեան / a զանհամութիւն / Բ անհամութեանն / b անմահութեան, փխ. անհամութեան
10 b քամեցուցեալ
10 bԱԲv և ցամաքեցուցեալ [ԱԲ ցամաքեցուսցէ] զակն աղբեր նորա, և / ad և զակն աղբեր [d աղբերն] նորա ցամաքեցուցեալ, և / t զակնաղբեւրն նորա
11 b զձայն, փխ. զանձրև
11 abdԱԲ սաստիցն [d սաստից, a սաստիկ] տեղացեալ [b տեղացացեալ]
11 ad որպէս յայս / bԱԲ և յայս / t որպէս ի յայս
12 ab թե խորք
12 d ի խորոց / abԱԲt խորոց (չիք ի)
13 a հողեորք / միւսներր հողեոր
13 ad երկնաւոր [d և երկնաւոր] պատգամացն ի վերուստ իջեալ, զախտացաւոցն ի բաց կորուսցէ / bԱԲt չիք երկնաւոր / bԱԲt չիք ի վերուստ իջեալ
14 bԱԲ կուտակէին
14 b զախտաժետսն
15 b մերժեսցեն, փխ. կորուսցեն

554 Եւ ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ, որպէս և ասէն, եթէ «Ցօղ որ ցօղէ ի քէն՝ այն բժշկութիւն է նոցա», զի դարձցին առ նա երկիւղիւ: Զի այնք որ սիրովն ոչ դարձան առ նա՝ ահիւ սպառնալեաց արար զնոսա իւր ժառանգութիւն, որպէս զձեզդ: Զի նախ զհեղեղն մեղաց ի ձէնջ ի բաց անցուցէ, և ապա տացէ ձեզ զառատութիւն շնորհաց իւրոց:

555 Զի ի ձէնջ բխեալ «Յորդեսցէն իբրև զգետս արդարութիւնք, և իրաւունք իբրև զջուրս հեղեղաց բազմացցին». և ապա զիւր զխաղաղութիւն կենաց ձերոց՝ յամպոց ողորմութեան ի ձեզ տեղասցէ, որպէս և ասէն, թէ «Անձրև կամաց պատրաստեցեր, Աստուած, ժառանգութեան քում. զի թէպէտ հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա». ապա «Զուխս փափկութեան տացես ըմպել արժանեացն», ըստ բանի հոգևորական երգչին, որ ասէ, թէ «Ի քէն է, Տէր, աղբիւր կենաց, և լուսով քով տեսանեմք զլոյս». և թէ «Ծագեա զողորմութիւնս քո՝ որք ճանաչեն զքեզ». իսկ իւրոց ճանաչչացն ծագէ, և աղբիւրքն իմաստութեան ի նոյն լուսոյ ականէն առ նոսին բղխեալ, իսկ անիմաստիցն՝ այրիչ վառիչ և ողողիչք և հրդեհիչք և տոչորականք:

2 Ես. ԻԶ. 19. / 8 Ամով, Ե, 24. / 11 Սաղմ. ԿԷ, 10. / 12 Հմմտ. Սաղմ. ԼԵ, 9. / 14 Սաղմ. ԼԵ, 10. / 15 Սաղմ. ԼԵ, 11.

1 ad և զվէրս հիւանդացելոցն առողջացուսցէ [d ողջացուսցէ], փխ. և ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ
1 Ա և զցօղն
1 ԱԲ բժշկութեան, b բժշկարան, փխ. բժշկական
1 bԱԲ ողջացուցիչ
1 ad որպէս ասէն / bԱԲ ասէ
1 abd թե / ԱԲ չիք եթէ
2 b ցաւղդ / միւսն. ցաւղն
2 ad ցաւղէր / ԱԲ ի քէն ցօղէ
2 ad բժշկութիւն էր
3 bdԱԲ սիրովն / at սիրով
3 ad սպառնալեաց / b պատեաց, ԱԲt պատրաստեաց, փխ. սպառնալեաց
4 a չիք զնոսա
4 abdԱԲ որպէս և զձեզդ [Ա ձեզդ, b զձեզ] իսկ
4 Ա զհեղեղ
5 ԱԲ չիք ի ձէնջ
5 b չիք ի բաց
5 b անցուսցէ ի ձէնջ, և
5 ad զառողջութիւն, փխ. զառատութիւն
6 ad ի ձեռն շնորհացն իւրոց
7 ad յորդեալ բխեսցեն [d բղխեսցեն]
8 ad չիք բազմասցին
8 aԱԲ զխաղութիւն / միւսն. զխաղութիւնն
9 b կենաց / ԱԲt կենացն / ad չիք կենաց ձերոց
9 ad յամպոցն / bԱԲ յամպոյն
9 a ողորմութիւն
9 ad որպէս ասեն
10 ԱԲ չիք թէ
10 a ըստ կամաց քոց պատրաստեցեր
10 abd ժառանգութեան / ԱԲt ժողովրդեան, փխ. ժառանգութեան
11 bԱԲ քում / միւսն. քո
11 ԱԲ թէպէտ և
11 ԱԲ և թէ, փխ. ապա
12 ab և զուխս
12 ԱԲ փափկութեան քո
12 d տացէ
12 abdԱԲ ըմպել արժանի եղելոցն, ըստ [bԱԲ զի ըստ]
13 adԱԲ չիք թէ
13 d աղբեր
13 abt լուսով քո
14 d չիք և / ԱԲ չիք և թէ
15 ԱԲ իւրոցն / a իւրոյ
15 a ճանաչողացն, փխ. ճանաչչացն
15 ԱԲ ծագեալ / b չիք ծագէ
15 a աղբիւրք / b աղբերքն / d աղբերք / ԱԲ աղբեւրքն (յոգն.)
16 b ականն
16 a առ նոսին
16 a բխէ / d բղխէ
16 ad վառեալք
17 v հողեխիճք, փխ. հրդեհիչք

556 Եւ քանզի իբրև զհուր յերկրի վառեալ էին մեղքն՝ առ ի տալ լոյս, զի անթաքուստ լիցին ի վրէժխնդրութենէն որ ի վերայն էր հասանելոց, վասն որոյ յառաջագոյն կանխեաց յառաջագէտ մարգարէութիւնն զիրացն իւրոց ասացելոց հաստատութիւն, որպէս ասէ. «Տեսի ի մարդիկ զմեղսն ծովացեալս, բազմացեալս, հեղեղեալս». որպէս միանգամ մեկնեցաւ առակն յաւուրս Նոյեան դարուն. ի ծովանալ մեղացն յերկրի, ընդ նմին ծովացան և ջուրքն, կորուսանել զմարդիկ սաստկացան:

557 Հ. Արդ՝ սրբոց մարգարէիցն զիրացն եղելոց զառակսն յաճախագոյնս ի մէջ բերեալ, թերևս եղելովքն ահարկեալ՝ զնոսա յիւրաքանչիւր ամբարշտութեանցն փրկել կարասցեն: Վասն այսորիկ յաճախագոյնս երբեմն զՍոդոմայեցւոցն հրկիզեալս, երբեմն զհեղեղամաց մարդիկն ջրահեղձոյց դարուն յօրինակ առեալ, երբեմն զհարուածս Եգիպտոսի և զայլոց բազմաց. և զանօրէնութիւնսն՝ ծովացեալս կոչէ, և փարատել յերկրէ խոստանայ, և դարձեալ զարդարութիւն յերկրի խոստանայ դնել, և քան զջրհեղեղն ևս յորդագոյնս բազմացուցանել, և զիրաւունս ծաղկեցուցանել:

5 Հմմտ. Ծննդ. Զ, 5.

1 abdԱԲ իբրև զհուր / t հուր
1 ad վառեալ էին յերկրի
1 b մեղաւքն
1 abd և առ ի տալ
2 d անթաքուստք
2 ԱԲ լինիցին
2 abdԱԲ ի վրէժխնդրութենէ անտի, որ
2 a ի վերայ
3 b որ վասն
3 b չիք յառաջագէտ
3 Ա մարգարէութիւն
4 abdԱԲ որ և իրացն իւրոց [ad իւրոցն իրաց, ԱԲ իւրոց իրացն] ասացելոց [ԱԲ ասացելոցն] / t զիրացն զիւրոց
4 abd հաստատեալք [a հաստատեալք է] / ԱԲ հաստատութիւն / t հաստել
4 b որպէս
4 ad չիք որպէս ասէ / b չիք ասէ
5 b տեսին մարդիկ / ad զի եսես
5 ad ի յերկրի, փխ. ի մարդիկ
5 abdԱԲ զմեղս [b զմեղս իսկ]
5 b չիք հեղեղեալս
6 ad չիք միանգամ
6 abdԱԲ մեկնեցաւ [bԱԲ և մեկնեցաւ] իսկ
6 b յաւուրսն / Ա Նոյեայն
6 b դարուն
6 ad ի ծովանալ մեղացն / bԱԲt ծովացեալ մեղացն
7 Ա երկրի
7 ad ծովացան ընդ նմին / b ջուրք
8 ad չիք սաստկացան
9 abdԱԲ սրբոց / t սրբոցն
9 ԱԲ չիք զիրացն
9 ab եղելոց / bԱԲt զեղելոց
9 bԱԲ զառակսն [b զառակս] իմն
10 ab յաճախագոյն
11 abd ամբարըշտութեանցն / ԱԲt ամբարշտութեանց
12 b զսոդոմմէացիսն / dԱԲ զսոդոմացին
12 a հրկիզել / Բ հրակիզեալս
12 b և երբեմն
12 a զհեղեղամնաց / v Հայկ. բառ. զհեղեղամած
13 b յառակ, փխ. յօրինակ
13 abd իսկ երբեմն
13 b զհարուածն
13 ԱԲ չիք երբեմն զհարուածս Եգիպտոսի
14 a զանաւրէնութիւնս / bdԱԲ զանօրէնութիւնսն / t զանօրէնութիւն
14 ad չիք կոչէ և
15 ab փարատեալ յերկրէ խոստանայր
15 ad չիք դարձեալ
15 ԱԲ զարդարութիւնս / abd զարդարութիւնսն
16 b խոստանայր դնել
16 ad հաստատեալ [d հաստատել], փխ. յերկրի խոստանայ դնել
16 abd զջրհեղեղսն
16 ad չիք և (զիրաւունս)
17 ad զիրաւունսն ծաղկեալս / b չիք և զիրաւունս ծաղկեցուցանել

558 Վասն այսորիկ յանդգնել մարդկան ընդ անդգութեան ծովն, գոչէ մարգարէն եւ ասէ. «Անցցեն ընդ ծով յաղթ, եւ հերձցեն զալիս ծովուն», այսինքն է զամբարշտութիւնս. եւ թէ՝ «Ցամաքեսցին պապայք գետոց», այսինքն մեղացն յորդութիւնք: Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ, թէ «Ի վերայ գետոց բարկացար, Տէր, կամ սրտմտութիւն քո ի վերայ ծովուց եւ կամ բարկութիւն քո ի վերայ գետոց»:

559 Զի ածցէ զյորդութեան անձրեւն, եւ ջուրքն սուրբք, կենդանութեան հոսանքն, մերժեսցեն զջուրսն ամբարշտութեան, եւ ծածկեսցեն յերկրի զգանութիւն չարութեան աղխոտութեան ամբարշտութեան մարդկան: Որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Լցցի երկիր գիտութեամբ Տեառն՝ իբրեւ ջուրք բազումք զի ծածկեն զծովս». զայն զկորստական ջուրցն ասէ, զկորուսիչ եւ զհեղձուցիչ ջուրցն, թէ զայն ջուրսն ծածկէ՝ որ տարրոյցն զերկիր ի հրապոյրս պղտորս. որ աստուածայինն եւ վասն հրապուրանացն՝ ի կռապաշտութիւնն յորդեալ մոլեգնեալ էին յաշխարհի: Զի նոյն զամպն հոգիընկալ, որ մարգարէին Եղեկիէլի երեւեցաւ. զի նոյն ամպ տեղասցէ ի մարդիկ զշնորհս գիտութեան, եւ նոյն զալարացուսցէ ի զչորութիւնն ի բոյս շրջեսցէ:

3 Զաք. Ժ, 11. / 4 Զաք. Ժ, 11. / 6 Ամբակ. Գ, 8. / 11 Ես. ԺԱ, 9.

1 ԱB վասն այսորիկ իսկ
1 ad յանդգանել / ԱBt անդգանել
1 abdԱB Հայկ. բառ. մարդկան զանդգութեան ծովուն / t մարդկան ընդ յանդգութեան ծովն
2 d չիք եւ (ասէ)
3 abdԱB այսինքն զամբարշտութեամբք [a զամբարշտութեամբքն, d զամպարշտութեամբքն] եւ թէ
3 abdԱB ցամաքեսցին / t ցամաքեսցեն
4 abd գետոցն
4 t յորդութիւնքն
5 ԱB ասէ թէ սրտմտութիւն քո ի վերայ գետոց կամ բարկութիւն [Ա բարկութեամբ] քո ի վերայ ծովուց եւ թէ ի գետս բարկացիր տէր զի ածցէ
5 b զու տէր, եւ կամ
6 b ի վերայ ծովու
6 bd չիք եւ / a չիք կամ
7 b ածիցէ / bԱBt որ, փխ. եւ
7 abd սուրբ
8 aԱB հոսանքն / d սանքն / t հոսանք / b չիք հոսանքն
8 abd զջուրսն / ԱBt զջուրս
8 ԱB մարդկան ամբարշտութեան. որպէս եւ
10 bԱB ասէ իսկ / ad չիք թէ
10 b գիտութեամբն
11 ad որպէս, փխ. իբրեւ
11 b զջուրս բազումս որ
11 ad զայն զկորստական [d կորստական] / bԱBt եւ [t չիք եւ] յայնմ [b յայնմիկ] ի կորստական
11 bd ջրոցն ասէ
12 bԱB եւ ի կորուսիչ եւ ի հեղձուցիչ ջուրցն [b ջրոցն] թէ [b եթէ] զայն / t ի կորուսիչ եւ ի հեղձուցիչ / ad զկորուսիչ եւ զհեղձուցիչ ջրոցն թէ
12 ad ջուրսն ծածկէ / bԱBt ջուրս
12 ad տարրոյցն / ԱBt տարրոյց / b զտարձոյց, փխ. տարրոյցն
13 t երկիրս
13 ad ի հրապոյրս [d ի հրապոյրս] պղտորս, ի հրապոյրս կռապաշտութեան, յոր յորդեալ [a յորդյորդեալ] մոլեգնեալ էին յաշխարհի
13 ԱB ասաւել էս
13 b վասն հրապուրանաց
14 ԱB ի կռապաշտութիւնս / b ի կռապաշտութիւնն
14 ԱB յորդարեննն / t որ յորդեն / b յորդեն
14 ԱB հանցեն
15 ԱB հոգիընկալ / միւսն. հոգեընկալ
15 abdԱB եզեկիէլ [ad եզեկիէլի, b եզեկիելի] մարգարէին [ad մարգարէի]
16 abdԱB առ մարդիկ
16 t շնորհս / ԱB զշնորհսն
16 b զալարեցուսցէ / d զալարեսցէ (պտ.)
16 ad չիք ի (զչորութիւն)
17 adԱ զչորութիւն / b զչարութիւն
17 abd ի բոյս / ԱBt ի բոյսս

560 Իսկ զգօսացեալքն որ ի հաւանութիւն գալ ոչ կամին՝ սըփռեսցէ զանձրեւ հրեղէն փայլատականց ի կիզուլ, յայրել եւ ի վախճանել, մատուցէ ըմպել զբաժակն զանոնութեան: Որպէս ի տասներորդում սաղմոսին նուագէ տեսանողն, թէ «Տեղասցէ ի վերայ մեղաւորաց որոգայթ, հուր եւ ծծումբ. այս մրրիկ է բաժին բաժակի նոցա»:

561 «Զի Տէր արդար է եւ զարդարութիւն սիրէ», եւ արդարութեամբ կամի առ ինքն կոչել զձեզ յորդեգրութիւն. զի հոգիընկալ ամպն աստուածակիր ճշմարտութեան սովոր է տեղալ յոգիս մարդկան զգիտութեան ուսուցութիւն, եւ տնկել ի սիրտս մարդկան զերկիւղ աստուածպաշտութեան, եւ մատուցանել զսէրն Քրիստոսի Արարչին առ իւր արարածս. եւ նորուն կամօքն ամբառնալ ի բարձրութիւն իւրոյ Աստուածութեանն, զոր ձեզ պարտ է ընդունել:

562 ՀԱ. Զի եթէ ամպք որ սպասաւորք են, առեալ զհրաման ի Տեառնէ, իջեալ ի բարձանց ի խորութիւն անդնդական ծովուցն խոնարհ՝ առ եթերացն առ ընթեր լցեալ ուռուցեալ, ամփոփեալ զբազմութիւն

5 Սաղմ. Ժ, 7. / 6 Սաղմ. Ժ, 8.

1 abd ոչ կամեցան / ԱB ոչ կամիցին
1 b ըսփռեսցէ
2 ad անձրեւ / ԱB չիք հրեղէն
2 Ա փայլատականացն / B փայլատականցն / b փայլատակմանցն
2 adԱB ի կիզուլ / t կիզուլ (չիք ի) / b ի կիզումն
2 b յայրեյն / abd չիք եւ
2 b ի վախճանելն
2 ԱB եւ ի վախճանել իսկ
2 ad ի վախճանել [d չիք ի վախճանել] որոց տացէ ըմպել
3 ad զբաժակն զանոնութեան / bԱBt չիք զանոնութեան
3 dԱB ի տասներորդ
4 bdB նուագեաց / aԱ երգեաց, փխ. նուագէ
4 ԱB տեսողն / bd երգողն, a երգողս, փխ. տեսանողն
4 b չիք թէ / ԱB տեղասցի
5 b չիք որոգայթ
5 ad չիք է
5 a բաժակէ
6 ad չիք եւ (զարդարութիւն)
6 abdԱB արդարութեամբն
7 Ա յորդէգրութեան
7 ad եւ զի հոգէընկալ / միւսն. հոգիընկալ
8 abd աստուածակիր ամպն
8 B ճշմարտութեանն / Ա տեղել
8 b յորդիս, փխ. յոգիս
9 b զգիտութեանն իմաստութիւն, տընկել / ԱB մարդկան զաւանն զիտութեան եւ տնգել [B տնկել] / adt զգիտութեան ուսուցութիւն եւ [t չիք եւ] տնկել
9 ԱB ի սիրտ
9 b չիք զերկիւղ աստուածպաշտութեան
9 Ա զերկեւղն (յաւ.)
9 adt աստուածպաշտութեան
10 abdԱB առ իւր արարածս / t չիք իւր
11 bdԱB նորին / bԱB կամաւք
11 ad համբառնալ
11 a ի բարձրութիւնան / b ի բարձունս
11 ad իւրոյ, փխ. bԱBt սիրոյ [t սիրոյն]
11 Ա աստուածութեան
12 ԱB զոր եւ / d պարտ էր
13 abdԱB զի եթէ [b թէ] ամպք որ / t եւ, փխ. եթէ
13 t չիք որ
13 Ա սպասաւորք են / abdBt չիք են
13 b եղեալ, փխ. առեալ
13 adԱB հրաման / b հրամանի տեառն
14 a իջանեալ
14 b եւ իջեալք ի տեառնէ ի խորութիւնս անդընդականս
14 ad ծովուցն [a ծովուն] խոնարհեալ լցեալ եւ / b ծովուց, խոնարհաթեացն լցեալ / ԱB խոնարհ առ եթերացն լցեալք
15 ԱB ուռուցեալք
15 abd ամփոփեալ / ԱBt ամփոփեալք [Ա անփոփեալք]
15 ab զբազմութեան

ջուրցն, հանեալ, վերացեալ, տարածեալ, ծածկեալ զերեսս երկնից ի՛ որոտմամբ, ցօղագին առատութեամբ զԱրարչին հրամանս կատարեն, առ ի ներքոյս մատուցակեն, մինչեւ եւ առաւել այս վկայքս, որ վե- բացան ի սէր Աստուածութեանն, առ որս Աստուած խոնարհեցաւ՝ եւ առաւելապոյն առին զշնորհս Հոգւոյն, եւ առաւել լցան պարգեւօքն. որք զմարմինս իւրեանց ետուն ի գանձն ամբարանի, զի միւսանգամ անդրէն, նորոգեալ զննացեալսն: Եւ լցեալ աստուածական պատգամօքն գուն եղեալ և ճգնութեամբ մեծաւ քարոզեցին, և տեղացին ի ձեզ զանեղ երկնաւոր շահիցն և փայլատակեցին ի ձեզ զլոյս և զշնորհ միմանգամայն, և քան զաստուածընկալ ամպն ևս զօգուտն ի ձեզ հոսեցին: Փոխանակ ամպաշուք տեղալի որոտալոյն ահագնութեան՝ Աստուած պատմեալ առ ձեզ եւ ահագնագոյնս, և կամեցաւ զձեր կեանս և զփրկութիւն:

563 Եւ արդ, որ առեցին զաշխարհս և զամենայն ինչ որ յերկրի է և սփռեցին զերկինս և զպատուիրանս Թագաւորին Արարչին, որ

1 bԱԲ հանեալք / ad հանեալ / t խառ- նեալք, փխ. հանեալ
1 ad վերացեալ / bԱԲt վերացեալք
1 abdԱԲ տարածեալք [ad տարածեալ] լցեալք [bԱԲ լցեալ] ծածկեալք [ad ծածկեալ] / t վերացեալք, տարածեալք
2 d զի, փխ. ի՛
2 b որոտմամբն
2 bԱԲ առատութեամբն
2 d արարչին
2 a հրամանն / bԱԲ զհրամանն
2 b կատարելով
3 abdԱԲ ներքնոյս [bԱԲ առ ի ներք- նոյս] մատուցակեն [ԱԲ մատուցա- կել]
b թղ. 200ա ստորին լուսանցքում ունի «աստուածաբանութիւն սրբոյն գրիգորի հայոց մեծաց լուսաւորչի»
3 ԱԲ վկայք
3 b չիք որ
4 d ի սէրն
4 Ա աստուածութեան
4 abԱԲ խոնարհեցաւ [Ա խոնարհեցաւ], և ևս
5 ԱԲ առօել առին
5 ab հոգւոյն, և ևս
5 ԱԲ չիք ևս առաւել
5 bd առաւելագոյն լցան
5 ԱԲ և լցան
5 b պարգեւաւք / ԱԲ պարգևօք նորա
5 abdԱԲ որք / t որ
6 ab ի գանձ
6 b ամբրանի
7 a անդէն
7 abdԱԲ զննացեալն / t զննացեալսն
7 ԱԲ աստուածայինն, փխ. աստուա- ծականն
8 abdԱԲ և գուն եղեալ
8 abd ճգնութեամբ մեծաւ / ԱԲ մե- ծաւ ճգնութեամբ / t չիք մեծաւ
8 b տեղացան
8 a ձեզ
8 ad զանեղն / b զանեղ / ԱԲ զանձրե, փխ. զանեղ
9 abd շահիցն, փխ. ԱԲt շնորհացն
9 a չիք և (փայլատակեցին)
9 ԱԲ և փայլեցուցին
9 a ձեզ
9 bd զլոյսն և զշնորհն
10 abdԱԲ և քան [b քանզի] զաստուած- ընկալ [Ա զաստուածընկալ, b զաս- տուած ընկալեալն] / t չիք քան
10 ԱԲ ամպոյն / ad ամպն / t զամպն / b ամպքն
10 ԱԲ զօգուտն
10 ad ի ձեզ զաւգուտն [d զաւգուտն ի ձեզ] հոսեցին
10 bt և, փխ. ևս
11 ad ամպաշուք / b ամպափուշ / ԱԲ հայկ. բառ. ամպաշուք
11 b տեղալի յորոտալոյն
12 abdt կամեցեալ
12 abdԱԲ զձեր / t զձերն
12 ԱԲ կեանսն
13 ad զաշխարհս, փխ. bԱԲt զերկիրս
13 abdԱԲ ինչ որ յերկրի է, և [b յեր- կրի և, d յերկրէ և] սփռեցին / t ի յեր- կրի, փխ. յերկրի է
14 ԱԲ արարչի

նաւին ի վերայ նորա, որ ընկալան զնոսա և զոգիս նոցա ի լուսեղէն յարկսն, և յերկնաւոր քաղաքն յափշտակեցան նոքա և զուարթակից երկնաւորացն եղեն, որ են կենդանիք. որ փոխեցան ի տկարու- թենէս ի զօրութիւն, յապականութենէս յանապականութիւն, ի մահկանացուէս յանմահութիւն. զի յաղթեցին մարմնեղէն ցանկու- թեանցն, և հաղորդեցան աստուածեղէն փառացն. որ նորոգեցան ի փառս անպատումս, և զերծան յանպիտոյից. և ոսկերք նոցա տաճարք եղեն Աստուածութեանն Հոգւոյն, քանզի և առ Տէրն իւրեանց կենդանիք են, և սուրբ հոգիք նոցա զգուեալ պահին կենդանիք:

564 Իսկ մարմինք նոցա և ոսկերք նոցա Աստուծոյ տաճարք են ի մէջի ձերում. զի ոչ այլ ինչ կարիցէք դուք զԱստուած ընդ ձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առ Աստուած՝ եթէ ոչ բարեխօսութեամբ սրբոց նոցա. և հաւանել ձեզ հաւատոցն այնց՝ որով նոքայն վարե- ցան և արժանի եղեն եղանել ի ծով կենդանի, և անուի հոսել ի ձեզ զվտակս քարոզութեան աստուածական պատգամացն, և պաշտել ձեզ զրաժակն արարչական սիրոյն՝ թէ ընդունել մարթասջիք: Զի ոչ զոք թողուցու ըստ անձանց կամս գնալ. այլ եթէ կամիցիք, և եթէ ոչ՝ սակայն զոր Աստուածն կամի՝ զայն էք կատարելոց:

1 adԱԲ որ նաւի
1 bԱԲt ընկալաւ / ad չիք զնոսա և
1 b չիք և զոգիս նոցա
1 abdԱԲ ի լուսեղէն յարկսն [ԱԲ ի յարկսն լուսեղէն] և յերկնաւոր յարկսն [b յերկնաւոր քաղաքն, ԱԲ յերկնաւոր ապարանսն] յափշտակե- ցան [a յափըշտակեցան] / t նոցա, ի լուսեղէն և յերկնաւոր յարկսն
2 ad չիք նոքա
2 abd որք, t որ, փխ. և
2 ad զուարթնակից
3 abdԱԲ եղեն որ [b որք] են կենդա- նիք / t չիք որ են
3 ԱԲ ևս, փխ. որ (փոխեցան)
3 abd ի տկարութենէ
4 bd յապականութենէ
4 d յանապականութիւն
5 ab [b և] ի մահուանէ / ԱԲ ի մահ- կանացուէս, փխ. ի մահուանէս
5 a և, փխ. զի
5 a ցանկութեանցն / bd ցանկու- թեանցն / Ա ցանկութեան / Բ ցան- կութեանն / t ցանկութեանն
6 ad և, փխ. որ / d ի փառսն
7 ad անպատում
7 b յանպիտոյից / t յանպիտոյիցն
7 ad տաճարք / bԱԲt տաճար
7 ad եղեն / bԱԲt են, փխ. եղեն
8 abdԱԲ աստուածութեան [ab աս- տուածայինն] հոգւոյն / t հոգւոյ
8 bdԱԲ չիք և / t կենդանի են
9 bdԱԲ ոգիք
10 ԱԲ չիք նոցա (և ոսկերք)
10 ad չիք նոցա (աստուծոյ)
10 ԱԲ տաճար են աստուծոյ
10 ad տաճար
11 b չիք զի / t կարէք
12 ad հաշտեցուցանել ընդ ձեզ
12 ad չիք և մերձենալ առ աստուած / ԱԲ առ նոյ, փխ. առ աստուած
13 d հետ տոցն, փխ. հաւատոցն
13 abd որովք
13 abdԱԲ վարեցան / t վերացան
14 ad մեռանել, փխ. եղանել
14 d չիք և (անուի)
15 d վտակս
15 Բ քարոզութեան, փխ. քարոզութեան
15 adԱԲ հայկ. բառ. աստուածածան, փխ. աստուածականն
15 bԱԲ պատգամաւորն
16 bԱԲ զրաժակ / ad եթե
16 abdԱԲ կամիցիք, փխ. t մարթասջիք
16 abdԱԲ զի ոչ [adԱ ոչ որ] ի կամս [b ի կամսն] զձեզ թողուցու [b թո- ղացուցէ]
17 abdԱԲ ըստ [b ընդ] անձանց կամի [bԱԲ կամաց] գնալ
17 adԱԲ թե
18 abd կամիցիք / adԱԲ թե ոչ
18 b չիք սակայն / ԱԲ զոր ինչ
18 d աստուած կամին
18 b զայն էք կատարելոց զոր աստուա- ծըն կամի / Ա կատարելոցն

565 ՀԲ. Քանզի երբեմն ետես Աստուած զազգս մարդկան տկարացեալս և եղծեալս հիւանդութեան մեղօքն՝ եկն երբեմն զբժիշկ բժշկել, զի մի ի հիւանդութենէ մեղացն մեռանիցին. որում և վկայէ մարգարէն և ասէ. «Թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա»։ Արդ՝ նոյն գթածն և մարդասէրն, որ ի սկզբանէն էր յաւիտենից, հաստիչն և արարիչն ամենայնի՝ նոյն ինքն բժիշկ իւրոց արարածոցն, որ երկիւղածացն ծագեաց զլոյս իւր, որպէս ասէ մարգարէութիւնն. «Ծագեսցէ ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութեան, և բժշկութիւն ի թևս իւր»։

566 Եւ ո՞վ իցէ արեգակն արդարութեան՝ եթէ ոչ որ խոնարհեցաւն և ծագեաց զիւր ճառագայթսն ամենայն հիւանդացելոցն և յախտ անկելոցն մեղօք, նոյն է որ ի Հօրէն ծագեաց. զի նա միայն է, որ կարէ լուսաւորել զազխ խաւարեալս մարդկան, և զուարճացուցանել զանձինս սուգերանասաց անկելոցն։ Եւ նա ինքն է, որ յայց ել կորուսեանց ձեռամբ. որոյ ճառագայթիւք նորա կեանս արարածք եղեալք ի նմանէ ամենայնք։ Նա և զարդն երկնից, այսինքն են լուսաւորքն, զիւրեանց լոյսն յաւելարկել ճառագայթից նորա ի մէջ արարածոց ջահացուցանեն՝ առ ի տալ լոյս երկրի. և լի են լուսով նորա երկինք

4 Սաղմ. Կէ, 10. / 9 Մաղաք. Դ, 2.

1 b զազգ
1 abdԱԲ տկարացեալս և եղծեալս / t տկարացեալ և եղծեալ
2 d զբժիշկ / b բժիշկ
3 abdԱԲ ի հիւանդութեան մեղացն մեռանիցին
3 abdԱԲ չիք և
4 abd յասելն, փխ. և ասէ
4 b քանզի, փխ. և (ասէ)
4 ԱԲt ասէ զի
4 abd չիք և (հիւանդացաւ)
5 b և արդ
5 b նոյն / մխւմ. այն
5 Ա ի սկզբան / abdԲ ի սկզբանէն / t ի սկզբանէ
5 ad և յաւիտենից
5 bԱԲ հաստիչն / adt հաստիչ
6 abdԱԲt և [t չիք և] արարիչն [ad արարիչ, d աւելացնում է և գիւրիչ] ամենայնի
6 ԱԲ որ է նոյն / bt որ նոյն
6 b չիք ինքն
6 adԱԲ արարածոց, որ երկիւղածացն ծագէ որպէս [ad ծագեաց զլոյս իւր. որպէս] / bt չիք որ երկիւղածացն / b ծագէ / t ծագի / bԱԲt չիք զլոյս իւր
7 ad մարգարէն / Ա մարգարէութիւն
7 ԱԲ ծագեսցէ ձեզ
10 ad և ով / b ո / bԱԲt չիք և
10 abdԱԲ եթէ ոչ / t թէ
11 ad ճառագայթս
11 bԱԲ հիւանդացելոց
12 b անկելոց
12 abdԱԲ մեղաւք / t մեղօքն
12 ad չիք նոյն է
12 bԱ ի հաւրէ
12 b նա ինքն է միայն, որ / ԱԲ միայն ինքն է, որ
13 abdԱԲ կարող [b կարողն] է
13 dԲ խաւարեալ
14 ad սուտերանասացն
14 ad չիք անկելոցն
14 bdԱԲ կորուսեան
15 adԱԲ ձեռոյ, փխ. ձեռամբ / b չիք ձեռամբ
15 b որոց
15 ad ճառագայթիւքն. չիք նորա
15 a կեայն արարածքն
15 ԱԲ նայ և եղեալք / b նաև եղեալքն / ad եղեալքն
16 ԱԲ ամենայն / ad չիք ամենայնք
16 b ամենայն զարդ / ad զարդ
16 adԱ չիք են
17 d լոյս / ԱԲ զլոյսն
17 a յաւելարկեալն / b յաւելն արկեալ
17 bԱԲt արարածոց նորա
18 b ջահացուցանել
18 b լինել, փխ. լի են / ad չիք են
18 bԱԲ ամենայն երկինք

և աշխարհ։ Եւ Հօր նորա՝ նշոյլք ճառագայթից նորին էութեանն, որ խոնարհեցաւ կամօք գթութեան իւրոյ, եկն ի լուսաւորել զարարածս. զի էին խաւարեալ՝ եկն ի տալ ծագել զլոյս իւր։

567 Իսկ եթէ ոչ կամիցին բնաւ զսիրտս իւրեանց նորա ճառագայթից Աստուածութեանն՝ այրեսցէ մինչև իսպառ. որպէս և ասէն, թէ «Հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ իմմէ. այրեսցէ և իջցէ մինչև ի դժոխս ներքինս. կերիցէ զերկիր և զամենայն բոյս երկրի նոցա. վառեսցին հրով, բորբոքեսցին հիմունք լերանց նոցա»։ Զի՞, կամ ընդէ՞ր, կամ ո՞րպէս զհիմունս մատուցեալ հրդեհիցէ։ Այլ քանզի հիմնացեալ էին մեղքն յերկրի և զօրացեալ՝ վասն այսորիկ հիմամբք և արմատովքն հանդերձ զչարն հրդեհեսցէ, և խլեսցէ զմոլորութիւնն յերկրէ առ հասարակ, և զմորսութիւն կապաշտութեանն ջնջել և ի բաց կորուսանել, որպէս ի սկզբան տանջանացդ առ ձեզ ցուցաւ։

568 Զի յորժամ զծովու նմանութիւն, զմեղացն քամելոյ և զյստակելոյ ճառս բերէ ի մէջ, և զգմնդակն հեղձուցանէ անդէն ըստ չնչութեան նմանութեան խստասրտութեան ընդդիմասովոր բարոյիցն՝

8 Բ. Օր. ԼԲ, 22.

1 abd աշխարհք / ԱԲ աշխարհս
1 bԱ էութեան
2 adԱԲ գթութեան իւրոյ / bt գթութեամբ իւրով [b իւր]
2 t իւրով, կամօք եկն
2 adԱԲ և եկն / b չիք եկն
2 abdԱԲ լուսաւորել (չիք ի)
3 ԱԲ խաւարեալք
3 adԱԲ տալ (չիք ի)
3 ԱԲ և ծագել / b տարածել, փխ. ի տալ ծագել
4 ԱԲ զաչս, փխ. զսիրտս
4 bt ճառագայթիցն
5 b աստուածութեան / ԱԲ աստուածութեան նորա
5 ad որպէս ասեն
6 b եթէ / ad չիք թէ
6 b այրիցէ և
7 Բ բոյսս
8 d և բորբոքեսցին / Ա բորբոքեսցեն
8 b և, փխ. զի, կամ
9 a հիմունսն / b զհիմունսն / dԱԲ* զհիմունսն
9 b զի, փխ. քանզի
10 adԱԲ և զաւրացեալ / bt զօրացեալք (չիք և)
10 adԱԲ վասն այնորիկ
10 abdԱԲ հիմամբք(ն) / t հիմամբ
10 aԱԲ արմատովք
11 b հանդերձ և արմատովք
11 b կործանեսցէ / ԱԲt կործանիցէ, փխ. ad հրդեհեսցէ
11 dԱ զմոլորութիւն
11 b յերկրէ զմոլորութիւնն / ad չիք յերկրէ
12 bԱԲ զմորսութիւն [Բ զմորսութիւնն] / ad զսմորութիւն, t զմոլորութիւն, փխ. զմորսութիւն
12 abd կռապաշտութեանն / ԱԲ և զկռապաշտութիւնն / t կռապաշտութեան
12 ad ի բաց ջնջեալ կորուսցէ. որպէս
12 b չիք և (ի բաց)
13 ԱԲ որպէս և է իսկ սկիզբն / b ի սկզբան / adt սկիզբն
13 b տանջանացն / ad տանջանաց
13 ԱԲ որ առ ձեզ [b ձեզդ] / ad առ ձեզ [d ձեզդ] իսկ
13 adԱԲ տեսաւ, փխ. ցուցաւ
14 ԱԲ չիք յորժամ
14 abd զծովու նմանութիւն բերիցէ, զմեղացն զքամելոյ [b քամելոյ] և զյստակելոյ / ԱԲ զծովու [Ա ծովու] նմանութիւն ի մէջ բերէ ճառս զմեղացն քամելոյ և զյստակելոյ [Բ զստակելոյ] և զգմնդակն / t ծովու զնմանութիւն, զմեղացն քամելոյ և յստակելոյ
15 b զճառս / t զի, փխ. և
15 abdԱԲ հեղձուցանել անդէն / t անդրէն
16 b չարութեան, փխ. չնչութեան
16 ad չիք նմանութեան
16 abdԱԲ ընդդիմասովոր [b ընդդիմասուոր] բարոյիցն [d բարոյից] / t ընդդիմասովորութեան պիտոյիցն / abd ԱԲ չիք պիտոյիցն

ապարասան ապարթանական փարաւոնեան զօրուն վաչատացեալ գնդօքն, և բազմացեալ կառօքն, և սպառազէն առնեձիոյն հեծելօք, և անթիւ երիվարօքն վառեալք ի ջուրսն կորնչէր։ Զի ի չափաւոր ժամանակի՝ ոռոգմունք կարի պիտոյ են առ ամենայն բոյս սերման. իսկ յորժամ և անչափին՝ նեխէ ապականէ և կորուսանէ. իսկ որ կարեն բազմանալ՝ ողողէ անյիշատակ ջնջէ։ Սոյն օրինակ և լոյսն ցանկալի է յաչս մերոյ, այլ յորժամ կարի ջերմակիծն առնէ՝ վնասէ, ըստ եբրայական բանակին, որ հակառակ կացեալ ընդ Մովսիսի՝ այրեցան ի բարկութենէ անտի Աստուծոյ։

569 Իսկ ցամաք երկիրս բնակութիւն է մեր. և ամենայն օգուտք և պաճարանք կենաց մերոց ի սմանէ և ի վերայ սորա, և դայեկութեան դարմանք, ըստ նմանութեան կաթինն ի մօրէ, մեզ յայնմանէ։ Վասն որոյ նոյն խնամակալ մեզ երկիրս պայթեաց պատառեցաւ, եբաց զիւր թանձրութիւնն, և սոյզ, ընկլոյզ եկուլ միանգամայն, կենդանւոյն ի դժոխս յուղարկեաց զգնացսն, որ իշխեցին յընչաց քերել և արհամարհել զընտրեալն և զսիրելին Աստուծոյ զՄովսէս

570 ՀԳ. Յայնմ ժամանակի այս եղև, իսկ արդ՝ զի առաքեաց

1 bԱԲ և ապարասան / d է զի էր սան, փխ. ապարասան
1 b ապաթանական / aԱԲ ապրթանական
1 ab փարաւոնեան / ԱԲ փարաօնեան
1 b վշտացեալ
2 d կառաւք
2 abԱԲ առնեձիոյ / d առնեձիւն
2 abd հեծելաւքն
3 b երիւարաւքն / ԱԲ երիվարօք
3 b վառելով
3 b կորնչէին / a կորուսեալ
3 a չափաւոր
3 abdԱԲ ժամանակի / t ժամանակին
4 a ոռոգումն / b առոգմունք
4 abdԱԲ բոյս սերմանեանց [bԱԲ սերմանելոյս]. իսկ
5 aԱԲ և ապականէ
5 b կորուսանէ և ապականէ
5 ad իսկ որ ևս
5 bԱԲ կարի
6 b և անյիշատակ
6 bԱԲ զի սոյն աւրինակ
6 b չիք և
6 b կենդանի է, փխ. ցանկալի է
7 abdԱԲ յորժամ կարի ջերմակիծն [b ջերմակիծ] / t չիք կարի / t ջերմակիծ
7 bԱԲ առնիցէ
7 bdԱԲ ըստ հեբրայական
8 abd չիք ընդ
8 ԱԲ մովսիսի / b մովսի / adt մովսէսի
8 abdԱԲ ի բարկութենէ անտի աստուծոյ [ad անտի նոցա] / t ի բարկութենէն աստուծոյ
10 ԱԲ երկիր
11 abdԱԲt Հայկ. բառ. պաճարանք, փխ. t պատաշաճականք
11 a ի սմանէ է
11 ad չիք և (դայեկութեան)
12 ԱԲ մեզ ըստ նմանութեան
12 adԱԲ կաթին
12 abd ի մաւրէ մեզ իսկ [b մեզ. իսկ] սոցին [b ի սոցին] ի նոցանէ. վասն [b ի նոցանէ վասն] նորին սոյն խնամակալ / ԱԲ ի մօրէ. իսկ սոցին ի սոցանէ վասն սոցին սոյն խնամակալ
13 ad մեզ և երկիրս
13 bԱԲ պատառեաց
13 ad երկիրն [d երկիր] եբաց [d էբաց]
13 b չիք զիւր
14 abdԱԲ զթանձրութիւն [Ա թանձրութիւն, Բ թանձրութիւնն, ad զթանձրութիւն իւր] և *եսոյզ [ad սոյզ] ընկլոյզ [Ա ընգլոյզ] եկուլ [ad եկուլ] / t չիք սոյզ, ընկլոյզ
14 b զամենեսեան միանգամայն.
15 b իսկ ի գժոխս յուղարկեաց զգնացսն կենդանւոյն որ / adԱԲ կենդանւոյն [a կենդանւոյսն] իսկ ի գժոխս
16 b զմովսէս զընտրեալն և զսիրելին աստուծոյ
16 ad չիք և
17 b այն, փխ. այս
17 ԱԲ եղե իսկ. առաքեաց արդ աստուած

Աստուած զՈրդին իւր առ մարդիկ, որ եկն և շրջեցաւ ընդ աշխարհս, և առաքեաց զիւր առաքեալսն ընդ երկիր ամենայն. և այս երանելիքս որ առ ձեզ հասին, ոչ միայն զլոկ բանս, այլ և զնշանս արուեստիցն ցուցին ձեզ ձերով պատուհասիւքդ։

571 Իսկ արդ՝ որք անդոսնեցին զծառայն Աստուծոյ զՄովսէս, այնպիսի պատուհասի եղեն արժանի. իսկ որք իշխեցին ընդդէմ Աստուածորդւոյն խօսել, որպիսի լինիցին պատժոց պատուհասից արժանի։ Զի նոքա որ յերկրաւոր հրամանատուէն հրաժարեցին՝ այնչափ բարկութեան եղեն պատահեալք. իսկ որք յերկնաւորէն հրաժարեցին՝ որչափ ևս առաւել լինիցին դիպեալք տանջանաց։ Քանզի Տէրն Աստուածորդին առաքեալ ի Հօրէ, յորժամ զիւր առաքեալսն զսիրելիսն առաքէր ընդ երկիր ամենայն՝ այսպէս հատ զպատուիրան և հաստատեաց. ասէ. «Որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի, և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զհայրն իմ»։

572 Արդ՝ թէպէտ յերեկ սպանէք դուք զնոսա, այլ Աստուծոյն նոքա և այժմ կենդանի են, և յաւիտեան կենդանի են լինելոց։ Արդ՝ նոցին բարեխօսութեամբ հաճեցայք դուք ընդ Աստուծոյ, ըստ խրատու նոցին առաքելակցին ձերոց առաքելոցս՝ մեծին Պաւղոսի, որ ասէն, թէ

13 Մատթ. Ժ, 40.

1 abdԱԲ եկն շրջեցաւ
1 abdԱԲ ընդ երկիր, փխ. ընդ աշխարհս
2 ԱԲ զառաքեալսն իւր
2 b ընդ յամենայն երկիր. և / ԱԲ ընդ ամենայն տիեզերս, և
2 adt այսք / t երանելիք
3 ad չիք միայն
3 ad յոկ / b զլոյս, փխ. զլոկ
3 ad զբանս / b բանն
4 abd ձերովք [b ձերովքն, d ձերովզ] պատուհասիւք
5 ad իսկ արդ / ԱԲt չիք իսկ / b չիք արդ
5 a անկոսնեցին / b արհամարհեցին, փխ. անդոսնեցին
5 a զմովսէս ծառայն աստուծոյ / dԱԲ մովսէս ծառայն. չիք աստուծոյ
6 ad իսկ որ [d որք] ընդդէմ որդւոյն աստուծոյ իշխեցին խօսել, զիարդ ոչ լինիցին
7 ad սաստիկ պատժոց
7 a արժանի և պատուհասի / ԱԲ արժանի պատժոց պատուհասից
8 b չիք որ
9 ad բարկութեանց / Բ բարկութեանն / b եղեն բարկութեանցն
9 b պատուհասեալք, փխ. պատահեալք
9 abdt հրաժարեցին / ԱԲ հրաժարիցեն
10 abdԱԲ որչափ / t այնչափ
10 ad լինիցին / bt լիցին
10 ԱԲ ևս առօսել տանջանաց պատահեցին / abdt չիք առաւել / ad տանջանաց / bt տանջանացն
10 ad տէրն / bԱԲt տէր
11 ad առաքեալն
11 ԱԲ և զսիրելիսն / d զսիրելիս
12 ԱԲt ընդ ամենայն երկիր
12 Ա որպէս, փխ. այսպէս
12 d էհատ / a հատ / միւսն. եհատ
13 ԱԲ որ զձեզ ասէ ընդունի
13 adԱԲ և որ զիս ընդունի
13 ad զհայրն իմ ընդունի / b զհայր իմ
14 abdԱԲ իսկ արդ
14 dt երէկ / bԱԲ չիք երէկ
14 t չիք այլ
14 abdԱԲ չիք աստուծոյն
15 abdԱԲ նոքա և [Բ չիք և] այժմ կենդանի [b կենդանիք] են / t չիք և այժմ
15 b յաւիտեանս / t յաւիտեան նոքա
15 abdԱԲ կենդանիք [b կենդանի] լինելոց են / t կենդանի
15 b և, փխ. արդ
16 ԱԲ բարեխօսութեամբն
16 abdԱԲ հաճեցայք / t հաճեցարուք
16 bԱԲt չիք դուք
17 b ուսուցչին, փխ. նոցին / ad չիք նոցին
17 bԱԲ ձերոցս [b ձերոցն] առաքելոց
17 adԱԲ որ ասէր [ԱԲ ասէրն] / b որ ասէ
17 ad չիք թէ

«Մեք հաճեցարուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա». զի Որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկեաց, որպէս և վկայքն նորա սիրելիք կենդանի են և ձեզ բարեխօսք:

573 Զի Որդին Աստուծոյ նա ինքնին ձեզ քարոզ աւետեաց և ինքնին ձեզ մատուցակ ուրախարար պատգամացն: Նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ յարքայութիւնն. նա ինքնին պաշտօնեայ իւրոց բարեացն. Նա ինքնին բազուկս ի վեր հարեալ՝ ի մէջքանին անցեալ պարգևատու լինի իւրոցն արժանեացն: Նա ինքնին անարգել լինի և դարձուցիչ ի վերայ այնոցիկ՝ որք ոչն ճանաչեն զնա. Նա ինքնին զաւակ է՝ որ կորուսեալն են ի նորա բարեացն: Նա ինքնին առաջնորդ լինի մոլորելոցն, որք մոլորեալ են ի նորա ճանապարհացն: Նա ինքնին նաւահանգիստ լինի այնոցիկ, զորս ալիք ամբարշտութեան մեղացն պաշարեցին իբրև զձեզդ: Նա ինքնին լինի դարձուցիչ գերութեանց՝ որք իցեն գերեալք ի մեղս իբրև զձեզդ: Նա ինքնին լինի բժիշկ վիրաւորելոց՝ որ ամբարշտութեամբն են վիրաւորեալք իբրև զձեզդ: Նա ինքնին լինի օգնական՝ որք թափեալ են յօգնականութեանցն զնոյն ճանաչելոյ: Նա ինքնին լինի յոյս յուսացելոց ի նա, ի մշտնջենաւորն, յանկէտ յանսպառ յանպատում յանվախճան արքայութեանն: Որ

1 Բ. Կորնթ. Ե 18?

1 aԱԲ մեաւք
1 b հաճեցաք ընդ աստուած
1 a մահուան
2 adԱԲt եկաց / abd վկայք
2 ԱԲ սիրելիք / t սիրելիքն / ad և սիրելիք / b չիք սիրելիքն
3 ad կենդանիք են
4 abd զի ինքնին իսկ որդւին
4 ԱԲ նա ինքնին իսկ ձեզ քարոզ / b նա ինքն է ձեզ քարոզ
5 ad նա ինքնին ձեզ մատուռակ
5 ad զի նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ
6 Ա յարքայութիւն / ad յարքաութիւն [d յարքայութիւնն] աստուծոյ, նա
6 a իւրոցն
7 b զբազուկս ի վերայ
8 ad իւրոց
8 b արժանեաց / ԱԲ արժանաւորաց
9 abd որք / ԱԲ ոյք / t որ
9 d որք և ճանաչեն / ԱԲ ճանաչենն
9 b նա ինքն
9 abdԱԲ զիտակ [a զաւակ] որ [aԱԲ որք]
10 bԱԲ կորուսեալ
10 ԱԲ լինին, փխ. են
10 b ինքն առաջնորդ
11 abdԱԲ մոլորելոց
11 ԱԲ որ մոլորեալ են
11 b ինքն նաւահանգիստ
12 abdԱԲ զորս / t զոր
12 a ամբարըշտութեանն
12 a չիք մեղացն
13 ԱԲ պատեցին, փխ. պաշարեցին
13 ԱԲ իբրու
13 b չիք նա ինքնին լինի դարձուցիչ ... ի մեղս իբրև զձեզդ (տ. 14)
13 ԱԲ դարձուցիչ լինի
13 adԱԲ գերութեանց / bt գերութեան
14 ԱԲ որ իցեն
14 Բ գերեալ / Բ իբրու
14 b նա ինքն բժիշկ լինի / d բժշկ
15 ad որք
15 d ամբարշտութեանն են / b ամբարշտութեամբ են
15 ԱԲ վիրաւորեալ / b չիք վիրաւորեալք
15 Բ իբրու / b զձեզ
16 bd ինքն լինի
16 a թափեալն են
16 aԱԲ յաւգնականութեանց
16 b զնա ճանաչելոյն
17 b չիք լինի
17 t ապաւէն, փխ. abdԱԲ յոյս
17 adԱԲ ամենայն յուսացելոց [d յուսացելոցս]
17 adԱԲ ի մշտընջենաւոր
18 b յանզէտ / ԱԲ յանսպառ յանկէտ
18 bԱԲ և յանվախճան
18 bԲ յարքայութիւնն / Ա յարքայութիւն / ad յարքաութեանն / t արքայութիւն

նայի քաղցրութեամբ յարարածս իւր, և գթութեամբն իւրով կերակրէ զչարս և զբարիս. այլ և խրատէ զամենեսեան, զի յորդեգրութիւն կոչման Աստուածութեանն մերձենալ արժանիս արասցէ:

574 Այլ ձեզ յայտնի լինիցի, զի այս այսպէս է. զի Աստուած մարդասէր կամի, զի ժառանգս արասցէ զձեզ իւրեան: Այլ յայնժամ մինչ ոչն գիտէիք դուք զԱստուած՝ ծառայէիք այնոցիկ, որք ոչ էին ի բնէ աստուածք. այլ այժմիկ ծանէրուք դուք զԱստուած, մանաւանդ թէ Աստուած իսկ ծանեաւ զձեզ. զի էիք դուք մոլորեալք յարարածս տկարս և ի պաշտօն մնոտի, և ի լուծ ծառայութեան մեղացն էիք հնազանդեալ. այլ այժմ ազատեցայք յայնմանէ յանօգուտ կամացն լծոյ ծառայութեանն, ի ստրկութենէ անտի, ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր յՈրդին Աստուծոյ:

575 Զգոյշ լերուք, զուցէ հրաժարիցէք ի խօսելեաց աստի. զի թէ այնք ոչ կարացին ապրել, որ յերկրաւոր հրամանատուէն իշխեցին հրաժարել, որչափ ևս առաւել մեք՝ եթէ յերկնաւորէն թիկունս դարձուցանիցեմք: Որոյ ձայնն զերկիր շարժեաց յայնժամ՝ դարձեալ և այժմիկ խոստացեալ է և ասէ. «Դարձեալ միւսանգամ շարժեցից ոչ միայն

3 Հմմտ. Ագաթ. § 9.

1 ad նախն
1 a քաղցրութեամբ իւրով յարարածս / b առ արարածս իւր
1 d չիք և
1 ԱԲ գթութեամբ
1 b չիք կերակրէ
2 dԱԲ զամենեսին / b չիք այլ և խրատէ զամենեսեան զի
2 b յորդէգրութեան
2 abd կոչմանն
3 Ա աստուածութեան
3 adԱԲ արժանի
3 abdԱԲ արասցէ զմեզ [b զձեզ]
4 abdԱԲ այլ [b և] զի ձեզ
4 Բ յայտ
4 abd լիցի թէ [d եթէ] այս
4 a իցէ
4 ԱԲ որ, փխ. զի (Աստուած)
5 abԲ մարդասէր է
5 b և կամի / ad չիք կամի
5 ad ժառանգ / b ժառանգորդս
5 ad զձեզ որդեգրութեան շնորհին. այլ
5 abd չիք իւրեան
6 abdԱԲ ոչն / t ոչ
6 abd չիք դուք
6 t ծառայէիք դուք այնոցիկ
6 bdԱԲ որք ոչն էին
7 abdԱԲ չիք ի բնէ
7 ԱԲ այժմ իսկ, փխ. այժմիկ
7 ad չիք դուք
8 ad չիք դուք
8 b յաստուածս, փխ. յարարածս
9 ԱԲ ի տկար յարարածս և ի մնոտի պաշտօն [Բ պաշտօնս] և / b ի պաշտաւնս մնոտիս, և
10 b հնազանդեալք
10 ad ազատեցայք [d ազատեցաք] դուք
10 b ի յայնմանէ
10 adԱԲ կամաց / b չիք կամացն
10 abd լծոյն
11 abdԱԲ ծառայութեան
11 b անտի և հաւատացէք ի քրիստոս
11 b չիք ի տէր մեր
13 ԱԲ կացէք, փխ. լերուք
13 d հրաժարեցէք / b չիք զուցէ հրաժարիցէք
13 b ի բանից, փխ. ի խօսելեաց / a խաւսելեաց (չիք ի)
13 abԱ անտի
13 adԱԲ զի եթէ
15 ad չիք առաւել
15 ad թէ յերկնաւորէ անտի թիկունս
15 bdԱԲ դարձուցանիցեմք / միւսն. դարձուցանեմք
16 d որ թէ ձայն
16 bԱԲ չիք դարձեալ
16 bԱԲ և այժմ / a այժմ
17 ԱԲ դարձեալ միւսանգամ / միւսն. չիք դարձեալ
17 b շարժեցից միւսանգամ
17 ad լոկ, փխ. միայն

զերկիր, այլ և զերկինս»։ այլ զոր ասէն «մի՛ւսանգամ ևս»՝ յայտնէ զշարժելոցն՝ իբրև զեղելոցն փոփոխումն. զի այն հաստատունն կայցէ՝ որ անշարժն իցէ։

576 Վասն այսորիկ հնազանդեցէք դուք ի միտս ձեր անշարժ թագաւորութեանն և ըմբռնեսջիք զշնորհս, որով պաշտեսջիք մատաղիրութեամբ զԱստուած։ Զի Աստուած՝ հուր ծախիչ է, զի այրեսցէ զմեղս ձեր, և սրբեսցէ զանձինս ձեր՝ իբրև ի հալոցս փորձութեան ճարտարութեան արուեստիցն, կամնագործ արծաթարարացն, ընտրել զժանգն ի սրբոյ անտի։ Իսկ որ ընտրին՝ սրբի և պատուականանայ. իսկ որ ոչն՝ այրի և հրդեհի. որպէս գիտողն ասէ, թէ «Եղիցի լոյսն Իսրայելի ի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբոքեալ»։ Եւ զանօրէնութիւնն՝ խոտոյ նմանեցուցանէ. ասէ այսպէս, թէ «Վառեսցի զնովաւ, և կերիցէ զնա իբրև զխոտ. յաւուր յայնմիկ շիջցին լերինք և բլուրք և անտառք, և կերիցէ ի շնչոյ մինչև ի մարմին. և որ ապրէն՝ եղիցի իբրև որ որ ապրէ ի բորբոքեալ բոցոյ. և որ մնացեալ իցէ ի նոցանէ՝ ասէ, թուով եղիցին»։

577 ՀԴ. Արդ՝ ի ժամանակին յայնոսիկ յառաջինսն յետ Ջրհեղեղին, իբրև բազմացան մարդիկ ի վերայ երեսաց երկրի՝ վայելեին

1 Անգ. Բ, 7. / 11 Ես. Ժ, 17. / 16 Ես. Ժ, 16—19.

1 a զերկիրս
1 adԱԲ այլ և զերկինս այլ և զայն ևս զոր / b այլ և զերկինս. այլ և զմիւսանգամն ևս
1 Ա ասեն միւսանգամ և
1 abdԱԲ յայտ առնէ [ԱԲ առնէր] զշարժելոցն
2 abd զեղելոց
2 b չիք այն
2 d կացցէ / b կացցեն
3 b չիք որ
3 b անշարժք
3 b չիք իցէ
4 ad չիք դուք
4 ԱԲ զմիտս
4 b զանշարժ թագաւորութիւնն / Ա թագաւորութեան
5 abdԱԲ և ըմբռնեսջիք
5 d զշնորհս / միւսն. զշնորհսն
5 bԱԲ պաշտեսցուք
5 abd մատաղիրութեամբ / ԱԲ մատաղիրութեամբն, t սրտադիւրութեամբ
6 abdԱԲ զաստուած / t առ աստուած
6 bdԱԲt այրիչ, փխ. a ծախիչ
6 ad չիք զի (այրեսցէ)
6 ԱԲ զմեղսն
7 a իբրև հալոցս
7 b փորձութեանց
8 a արծարարացն, փխ. արծաթարարացն
8 bd զժանգն / aԱԲt զժանկն
9 abd իսկ որ ընդրին [b ընտրին] և սրբին և / ԱԲ իսկ որ ընդրի [Բ ընտրի] / t իսկ որ ընտրին է
9 ԱԲ և, փխ. իսկ (որ ոչն)
10 bԱԲ որպէս և
10 b եթէ / ad չիք թէ
10 ԱԲ իսրայէլի իբրև զհուր / d հուր
11 Ա զանօրէնութիւնս
12 b և ասէ / ԱԲ չիք ասէ
12 d չիք թէ
12 adԱԲ վառեսցի / b վառեցի / t վառեցից
12 b զնոսա, փխ. զնա
14 d ի շնչոյ
14 abdԱԲ եղիցի իբրև որ [ad չիք որ] զի ապրէ [b ապրեսցի, a ապրէ որ] / t որպէս, փխ. իբրև
15 abԱԲ մնացեալն / d մնացեալքն
15 dԱԲ իցեն
15 d ասէ ի նոցանէ / ԱԲ ի նոցանէ, թուով եղիցին ասէ / b չիք ասէ / ab թուով եղիցին / t լիցին
17 abdԱԲ չիք յայնոսիկ
17 ab առաջին / dԱԲ առաջինս
18 abd ի վերայ երեսաց երկրի / ԱԲ չիք երեսաց

ի պարարտութեան խնամոցն Աստուծոյ. և ճարպոյ եկեալ զակամբ՝ յայլայլութիւն մտաբերէին, անկղխտացեալք յիմարեցան։ Եկեալ ի մի վայր, խորհուրդ առեալ, միաիմաց խորհուրդ, շինել ի պաշտօն մեհենից աշտարակ մի բարձր անհնարին՝ կոթողեցին ի դաշտին Սենէար յերկրին Ասորեստանեայց։ Արդ՝ շինել շինէին ի պաշտօն դիւաց, անձանց իմն անուն մեհենաշէն կապեալ՝ առ իւրեանց որդիս թողուլ։ Պանծացեալ հպարտացեալ, զանձինս ի գործ կացուցեալ՝ կաւագործութեան վաստակասէր անօրէնութեանն աշխատէին, իբրև պաշար խերշատանաց չարութեան զաւակաց ազգացն զկնի իւրեանց եկելոցն թողուլ խնդրէին այն անմիտ ազգն առաջին։

578 Տէր Աստուած նայեցեալ ի նոցա պակասամտութիւնն՝ խառնեաց արբոյց նոցա զխառնակութիւն լեզուացն բաժանման. անդէն ի նմին տեղւոջ զնոսա ընդ միմեանս խառնակեաց, ուստի և նոյն տեղին զխառնակութեան զԲաբել անուն ժառանգեաց։ Եւ նոքա ցրուեալք ի միմեանց մեկնեցան, չլսեալ այնուհետև այր ընկերի բարբառոյ. այսպէս թակեալք ի միմեանց անջատեցան. և լքումն գործոյն եղև. զոր առաջի արկեալն էր՝ ինքեանք թակէին։ Եւ արբեալք՝ յիւրաքանչիւր

1 ad ի պարարտութենէ
2 bd միտ [b միտս] բերէին,
2 abԱԲv անկղխտացեալք / d անկղխտացեալք / t անգխտացեալք / հմմտ. «անկղխտանալ. յիմարել ի տափանս կամ պշնուլ». Հայկ. բառ. (հին բռ. իգ)
2 b եկեալք
3 abdԱԲ առեալ ի պաշտաւն [bԱԲ ի պաշտաւնս] միաոյ իմաց, [d միոյ իմաց, b նոյն ամաց, ԱԲ նորիմաց] խորհրդոց [b խորհրդոցն], շինել [d շինեալ]
3 abdԱԲ մեհենից / t մեհենիցն
4 ad մի / bԱԲt իմն, փխ. մի
4 Բb ի դաշտն
4 ab սենեար / ԱԲ սենէար / dt սէնէար
4 b յերկիրն
5 abԱ ասորեստանեայ / dԲ ասորեստանեաց (պաշտ.)
5 b պնդեալ, փխ. շինել / adԱ շինեալ [d շինեալ] շինէին / b չիք շինել
5 a պաշտաւն
5 b դիւացն / ԱԲ դից, փխ. դիւաց
5 abdԱԲ անձանց իմն անուն մեհենաշէն կապեալ [ad անուն համարեալ մեհենաշէն] դիւաց, առ իւրեանց / t չիք իմն / t կապել
6 abdԱԲ պանծացեալ [d պանձացեալ] t պարծեցեալ
7 abd հպարտացան
7 abd կաւագործութեան / ԱԲt կաւագործութեանն
7 ad վաստակասէր աշխատութեամբ անաւրինէին / ԱԲ չիք վաստակասէր անօրէնութեանն
8 abdԱԲv իբրև պաշար / t իբրու պաշար
8 t Հայկ. բառ. խերշեւտանաց / ԱԲv Հայկ. բառ. հերշատանաց։ Թուում է ուղղելի խեշերտանաց. հմմտ. խեշերանք Ցոմճ. Օձճ. Պաւլ., ճանւ գւռկճ խշուր, խշրել
9 a զաւակացն
9 bԱԲ ազգաց / a չիք ազգացն
9 bԱԲ զկնի եկելոցն իւրեանց թողուլ
10 Ա ազգին / d առաջի
11 ad նաեցաւ
11 abdԲ պակասամտութիւնն / Ա պակասամտութիւն անդ / t պակասութիւնն
12 b և խառնեաց / Բ անդ խառնեաց
13 b տեղի
14 b զխառնակութիւն իսկ / Ա զխառնակութեան / Բ զխառնակութեանն / adt խառնակութեան
14 b զբաբելոնս / ԱԲ զբաբելոն
15 ԱԲ մեկնեցան ի միմեանց
15 Ա չլսեալ
16 d թակտեալք
16 d անջատան / b մեկնեցան, փխ. անջատեցան
16 ad գործոյն եղև զոր / bԱԲt չիք եղև
17 b եղեալ, փխ. արկեալ
17 ad արկեալ [d արկեալն] էր ինքեանք թակէին [d թակտէին]. և / bԱԲt արկեալ [b եղեալ] միմեամբք տանէին
17 bt իւրաքանչիւր

լեզուս խօսէին, ուսեալք յամենահաստիչ Արարչէն. խառնակեալք և ցրուեալք բաժանեցան ի միմեանց։

579 Եւ հուր անագին հողմախառն շոգի Հոգւոյն Աստուծոյ, որ սովորն է զմարդիկ յուղղութեան ճանապարհն հասուցանել, և ի զրավաստակ ճանապարհացն խափանել, ուղղել յարդարութիւն և հաստատել զամենեսեան՝ այն հուր անկեալ ի վերուստ, կարեալ զաշտարակն՝ վերուստ ի վայր փլուցեալ հոսեաց, տապաստ զաշտացն ցանէ և զիր կացուցանէր։ Արդ՝ իբրև այս նոցա նորացոյց ամբարշտութեանցն խափան լինէր, ցրուեալք ընդ վիճակս իւրաքանչիւր՝ ըստ կամացն Աստուծոյ ի վերայ երկրի սփռեցան. եօթանասուն և երկու նահապետք լեզուացն կացեալ՝ բաժանեցան ընդ երկիր, հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահմանս։

580 Բայց մի ոմն, որ նախնի հեբրայական ազգին, ոչ ի խորհուրդն եմուտ չինել զվաղափուլն, և ոչ կցեցաւ յարադաւերն՝ վասն որոյ էր խորհուրդն. վասն այսորիկ զիւր լեզուն պահեաց։ Որ նախ Արարչին իւրովք զաւակօք հանդերձ ծանօթ եղեալ, որպէս ի սկզբանն զաստուածպաշտութիւն յանձն առեալ՝ ժողովուրդ ձեռական անուանեցան Աստուծոյ. ուստի և մարգարէքն աստուածախօսք. «Ուստի և Քրիստոս ըստ մարմնոյ, որ է ի վերայ ամենայնի Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս»։

18 Հռովմ. Թ, 5.

1 abd լեզուս / ԱBt լեզու
1 ad խաւսէին ուսեալք [d յուսեալք] / bԱBt չիք խաւսէին
1 ad խառնակեալ [d խառնակել] լեզուացն ցրուեալք ի միմեանց բաժանեցան / b ի միմեանց խառնակեալք ցրուեալք բաժանեցան
3 abdԱB հուրն
3 d զոգի, փխ. շոգի
4 abd սովորն է [a էր] / bԱBt սովոր
4 Ա յուղղութիւն
4 bԱB ճանապարհսն / ad ճանապարհս
4 a հաստատել
4 a և զրավաստակ / d և գիւրավաստակ / bԱBt ի զուրավաստակ
5 ad խափան առնել
5 ad և ուղղել [d ուղել] / ԱB և ուղղել և հաստատել զամենեսին յարդարութիւն, այն / b և ուղղել և յարդարութիւն հաստատել զամենայնս։ հուր / ad չիք և հաստատել զամենեսեան, այն
6 ad կարեաց
8 abd այս [b այն] նոցա [ad նոցացն] ամբարշտութեան [ad ամբարշտութեանցն]
8 abd չիք նորացոյց
9 ԱB ընդ իւրաքանչիւր վիճակս
10 ad սփռեցան ի վերա երկրի
11 ԱB կացեալք
11 ad գնացին, փխ. բաժանեցան
11 t ընդ երկիրս
11 ad հաստատեալ / b հակառակել, փխ. հաստատեալք
12 adԱB չիք որ / bԱB չիք նախնի
12 bԱB ի հեբրայական
12 ad ազգին / ԱB ազգէն / bt ազգաց
12 abdԱB ոչ [ad որ ոչ] եմուտ ի խորհուրդ
13 b զուգեցաւ, փխ. կցեցաւ
13 abdԱB յարադաւերն [ԱB յերադաւերն] որ վասն այնր էր խորհուրդն
14 ԱB վասն այնորիկ / ad զլեզուն
14 ԱB պահեալ շնորհեաց. որ / b պահեաց շնորհեալ. որ / ad պահեալ շնորհեալ նմայ. որ
15 ԱB զաւակաւքն իւրովք / abd զաւակաւքն
15 ԱB չիք հանդերձ
15 b գտեալ, փխ. եղեալ
16 bԱB զաստուածպաշտութիւնն
16 abdԱB յանձն / t ի յանձն
16 Ա ձեռնական / b սեփական, փխ. ձեռական
17 t մարգարէք
17 ԱB քրիստոսն
18 ad ըստ մարմնոյն
18 b չիք է
18 b յաւիտեանս ամէն. ուստի

ուստի և աշակերտքն աւետարանիչք նորապարգև կտակարանացն շնորհելոց. որք և վկայք նորա զօրութեանն գործոց նշանաց և արուեստից, որ գործեցան ի նորա գալստեանն։ Որք և մատակարարեցին զշնորհսն, որք և զհուրն կենդանութեան Հոգւոյն ի բերան առեալ՝ հրդեհեալ սրբեցին զաղտ տիեզերաց. որք և յարուցին ի գլորմանէ զանկելութիւն ամենայն երկրի. որք զանօրէնութիւնն տիեզերաց փլուցեալ այրեալ մաշեցին ըստ օրինակի բարձրաբերձ աշտարակին զորմէ պատմեցաքն։

581 Արդ՝ փոխանակ բարձրաբերձ և վաղաւեր աշտարակին՝ խաչն ճշմարտութեան կանգնեցաւ, որոյ զօրութիւնն մշտնջենական է, և փառք նորա Աստուած. որպէս և գիտողն ասէ. «Ի քեզ, Տէր, յայտնեցի, և փառք նորա զքեզ ծածկեսցեն. գնասցեն թագաւորք ի լոյս քո, և հեթանոսք ի ծագել լուսոյ քոյ»։

582 ՀԵ. Ահա թագաւորեալք, որք պարծեցան ի խաչելեալ Փրկիչն, որք և վկայք են նորա Աստուածութեանն։ «Որք մեռանն ընդ Քրիստոսի՝ ընդ նմին և թագաւորեն». զի մատնեցան ի մահ վասն անուանն Աստուծոյ, զի և կեանքն Յիսուսի յայտնի լինին ահաւասիկ ի մահկանացու մարմինս սիրելեացն Քրիստոսի։ Որք և յայտնի մեռեալք, և ի

12 Ես. Կ, 2—4. / 15 Բ. Տիմ. Բ, 12. / 17 Հմմտ. Բ. Կորնթ. Դ, 11.

1 ad չիք և
1 b աշակերտք նորա
1 b աւետարանել / Ա և օետարանիչք
1 b պարգև, փխ. նորապարգև
1 b կտակարանաց
2 adԱB շնորհելոց / bt շնորհելոյ
2 b չիք և (վկայք)
2 ԱB վկայք զօրութեան գործոց նորա / b զաւրութեան / ad զաւրութեանցն
2 b գործոցն / ad չիք գործոց
2 abdԱB նշանացն և արուեստիցն [d արուեստից]
3 b գործեցաւ
3 bdԱB մատակարեցին [B մատակարարեցին] իսկ
4 b ի բերանս
5 b չիք և
5 abd զանկելութիւն / Bt զանկումն / Ա զանգումն (յաճ.)
6 abd տիեզերաց, փխ. ամենայն երկրի
6 ԱB զանօրէնութիւնս / abd զանաւրէնութիւն
6 ad աշխարհի, փխ. տիեզերաց
6 ԱB աւերեցին, փխ. այրեալ
7 t չիք բարձրաբերձ
7 ad պատմեցաք / bԱB և պատմեցաքն [b պատմեցաք]
8 b և արդ
9 Ա զօրութիւն
9 ԱB մշտնջենաւոր / a մշտընջեան / d մշնջեան
9 d չիք է
9 bdԱB փառք / միւսն. փառքն
10 abd որպէս ասէ [b ասէ իսկ] գիտողն [a գիտաւղն] թե ի քեզ / t ասէ գիտողն, ասէ
11 b փառքն նորա ի քեզ ծագեսցեն / Ա չիք զքեզ
11 abdԱB և գնասցեն
13 b և ահա
13 ad թագաւորք որք
13 abd ի խաչեալն
14 ad փրկիչ / b չիք փրկիչն
14 b որք են վկայք
14 ad չիք են
14 Ա աստուածութեան
14 b և որք
14 a մեռանն / միւսն. մեռան
15 ad թագաւորեսցեն
15 ԱB չիք զի
15 t անուան
16 d կեանք
16 Ա չիք յիսուսի / B քրիստոսի, փխ. յիսուսի
16 ԱB աւադիկ / bd աւասիկ / a չիք ահաւասիկ
17 b մարմինս մեր
17 bdԱB սիրելեացս
17 b և որք յայտնի
17 adԱB չիք և (յայտնի)

ծածուկ կենդանիք, որք քարոզենն յայտնի զկենդանութիւն իւրեանց, և տան զկենդանութիւն ըմպել ձեզ, որ մեռեալք էք ի մեղս ձեր։

583 Զի Աստուած յայտնեցաւ ձեզ յօժերս նոցա. վասն զի ամէն նոքա յանձինս իւրեանց զլոյս չարչարանաց խաչին, և նովին Քրիստոսի չարչարանօքն օրինակեալ զնմանութիւն Փրկչին յանձինս իւրեանց լուսաւորել զխաւարն որ մածեալ էր յոգիս ձեր. որպէս ասէ գիտողն թէ «Խաւար ծածկեաց զերկիր, և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսօք»։ Ահա արդարև խաւար և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսութեամբ ազգաց ձերովք՝ անճանաչողական սովորութեամբքդ, որպէս և աշխարհի մոլորութեան, յոր յղացեալ ազգք մարդկան զանօրէնութեան պաշտամունս, անշնչոց և շնչաւոր արարածոց պաշտօն մատուցանել փոխանակ Արարչին։

584 Զի թէպէտ և յղացեալ խորհրդովք անօրէնութեան յաշխարհակործան կորուսիչ պաշտամանն, վասն որոյ և ցրուեցան ընդ երկիր խառնակեալ լեզուօքն՝ սակայն ոչ թողին զնոյնն. որպէս ասէն գիտողն

7 Ես. Կ, 2.

1 bԱ որ / ad քարոզեն
1 abd զկենդանութիւն / միւսն. զկենդանութիւնն
2 ad և տան ձեզ / ԱԲ և տան արբուցանեն զկենդանութիւն ձեզ / d կենդանութիւն / b և որ արբուցանեն, փխ. և տան զկենդանութիւն ըմպել / ad չիք ըմպել ձեզ
2 bԱԲ մեռեալ / ad մեռեալք/ t մեռեալք
3 ad զի / bԱԲt որ, փխ. զի
3 bԱԲ որ աստուածն իւրեանց յայտնեցաւ
3 ad չիք ձեզ / ԱԲ յօժերս սոցա
3 ԱԲ ամէն սոքա
4 ad չիք յանձինս իւրեանց
4 ad խաչին ի մարմինս իւրեանց և նովին / b խաչին քրիստոսի, և նովին
5 bԱԲ չարչարանաւք
5 b զնմանութիւնն
5 ad զնմանութիւն յինքեանս
5 ad չիք փրկչին յանձինս իւրեանց
6 ad առ ի լուսաւորեալ [d լուսաւորել] / ԱԲ լուսաւորեալ / b և լուսաւորել
6 abd մածեալ է / bԱԲ ասեն
6 Ա տեսողքն, Բ տեսօղքն, փխ. գիտողն
6 bt գիտող [t գիտողն] մարգարէն [b մարգարէքն] / adԱԲ չիք մարգարէն
7 b եթէ
7 a ի խաւար *ծածկեաց
7 a մածեալ զհեթանոսս
8 Բ չիք ահա
8 abd պատեալ, փխ. մածեալ
8 d չիք է
8 Ա զհեթանոսութեամբն
8 ad ազգաց ձերոց
9 ԱԲ անճանաչական / b անչճանաչողական / a անճանաչողական / d անճանաչողական, t անճանաճանչական
9 ad սովորութեամբքդ / ԱԲ սովորութեամբն / t սովորութեամբքն / b սովորութեամբ
9 b աշակերտն, փխ. և աշխարհին
10 t մոլորութեանն
10 d յոր յղացան ազգք / միւսն. որ յղացան ազգ
10 Ա զանօրէնութիւնն / ad զանաւրէնութեանն
10 t պաշտամունսն
11 b անշնչաց
11 bԱԲ շնչաւորաց
11 b չիք արարածոց
11 ԱԲt արարածոց [t արարածոցն] պաշտօն [t պաշտամունս] մատուցանել / ad չիք մատուցանել
13 ԱԲ չիք և / d յղացան
13 bԲ անաւրէնութեանն
13 ad յաշխարհակործանութեանն
14 abd զկորուսիչ
14 ad պաշտամունսն / ԱԲ պաշտամանցն
14 abdԲ և ցրուեցան [d և ցրեցան] իսկ
14 b ընդ յերկիր
15 b լեզուաւք / ad չիք ոչ
15 abdԱԲ զնոյն
15 ԱԲ որպէս և / t ասէն
15 b երգողն, փխ. գիտողն

ի նոյն սաղմոսարանին, թէ «Ահաւասիկ երկնեցին զանօրէնութիւն, յղացան զցաւս, և ծնան զանօրէնութիւն»։ Զի յետ քակտելոյն աշտարակին և թողլոյն զիւրաքանչիւր գործս անօրէնութեան՝ գործեցին ձեռագործս, որում երկիր պագանէին. որպէս և միւս գիտողն ասէ. «Փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու, և քարին ասացին՝ եթէ քո իսկ ծնեալ է զմեզ, և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց»։

585 Վասն այսորիկ փոխանակ փայտին, որում երկիր պագանէին՝ կանգնեաց զխաչն իւր. ուստի և զլոյս ճառագայթիցն արձակեաց ամենայն արարածոց, որք նստէին ի խաւարի և ի ստուերս մահու. իսկ զանպիտոյն այրեաց, որպէս ըստ գիտողական բանին ասէ. «Եղիցի լոյսն Իսրայէլի հուր, և սրբեսցէ զնա ի բոց բորբոքեալ»։ Իսկ աշտարակն յուղեաց զարմանութիւն բարկութեան Արարչին՝ ցրել զնոսա և խառնակել զլեզուս նոցա։ Իսկ ի խաչէն ողորմութիւնք յուղեցան, ժողովել զցրուեալսն ազգաց որդւոցն Ադամայ։ Եւ փոխանակ քարապաշտութեանն հնոտւոյն մնոտւոյն՝ վիմացոյց զհաւատս իւրոց վկայիցն, զի անշարժ լինիցին և հաստատունս։

586 Եւ շինեցէք մեզ ձեօք հանդերձ ի վերայ հաստատութեան

2 Սաղմ. Է, 15. / 6 Երեմ. Բ, 27. / 11 Ես. Ժ, 17.

1 bԱԲ ի նոյն սաղմոսարանի անդ [b անտ], թէ / ad չիք ի նոյն սաղմոսարանին, թէ
2 adԱԲ զցաւս / bt ցաւս
2 a քաքտելոյ / b քակտելոյ / d քակտելոյն / ԱԲ քակելոյ / t քակելոյն
2 ab աշտարակին / dԱԲt յաշտարակէն
3 ad և թողլոյն զիւրաքանչիւր / bԱԲt չիք և թողլոյն / b իւրաքանչիւր / ԱԲt յիւրաքանչիւր
3 b ի գործն
3 ad անաւրէնութեան [d անաւրէնութեանն] դարձեալ
3 ad արարին, փխ. գործեցին
4 dԱԲ և երկիր
4 ad պագանէին. ըստ որում միւս [d և միւս] / b չիք և
4 b տեսողն, փխ. գիտողն
5 b ասացին փայտին
5 bԱԲ թէ [b եթէ] հայր
5 adԱԲ չիք ասացին (եթէ)
5 adԱԲ թէ քո
6 ad զիս, փխ. զմեզ
6 b չիք յիս
6 Ա թիկունս
7 ad փայտից / b փայտի
8 bdԱԲ զխաչ իւր
8 b արձակիցէ
9 abd որք / ԱԲt որ
10 abdԱԲ զանպիտանսն
10 abdԱԲ չիք որպէս
10 abd ըստ գիտողական / ԱԲ ըստ մարգարէական / t ըստ գիտողական
10 adԲ որ ասէ
10 b չիք եղիցի
10 ad և արդ հուր զթշնամի [d զթշնամիս] քո կերիցէ, փխ. եղիցի լոյսն— ի բոց բորբոքեալ (s. 11)
11 b լոյս իղի (պաs.) ի հուր / ԱԲt հուր (չիք ի)
11 b բոց (չիք ի)
12 b բարկութիւն
12 aԱ ցրուեալ / Բd ցրուել / b և ցրուեալ
12 b չիք զնոսա և
13 bԱ խառնակեալ
13 abdԱԲ ի խաչէ անտի [b անդի]
13 b ժողովեալ
14 abdԱԲ զցրուեալն / t զցրուեալսն
14 b ժողովրդոց ազգաց / ԱԲ ազգաց / adt ազգացն
14 ԱԲ որդւոց
14 bԱ քարապաշտութեան
15 ԱԲ հնոտոյ / t հնոտոյն / a հնոտւոյն / b չիք հնոտւոյն
15 aԱԲ մնոտոյն / d մնոտւոյն / bt մնոտւոյ
15 b զհաւատս եկեղեցւոյ իւրոյ. չիք վկայիցն
16 adԱԲ լիցին / b լիցի
17 bԱԲ ձեաւք
17 a հաստատութեանն

հաւատոցն առաքելոց և մարգարէից. ընկալցուք զշնորհացն հուր Հոգւոյն Որ այրեացն և փլոյզ զաշտարակն մոլորութեանն՝ նոյն շինեսցէ զմեզ հիմամբք հաստատութեանն հաւատոյ, և ածցէ զմեզ ի միաբանութիւն խաչին իւրոյ։ Եւ տացէ մեզ զշնորհ Հոգւոյն, որով մեղքն այրեսցին, և արդարութիւնն լուսաւորեսցի ի խաչն, ուստի Տէրն յայտնեցաւ, ուստի Տէրն կախեցաւ, ուստի փառք նորա ծագեցին և լցին զերկիր, ուստի վկայքն, թագաւորքն և թագաւորեալքն ընդ Քրիստոսի, որով և հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա։

587 Վասն որոյ և Աստուածորդին խոնարհեցաւ, զի առցէ զմարմին մարդկան, և խոնարհեսցի յանարգութիւն մահու՝ մինչև ի թաղումն անգամ. զի զարժանացեալսն արասցէ նմանակիցս պատկերի Աստուածութեանն մարդասիրութեամբն իւրով, որք և եղբարք անուանեցան վասն անբաւական սիրոյն՝ որ սիրեացն զմարդիկ. զի լինիցի ինքն անդրանիկ ի մէջ եղբարց բազմաց։ Վասն իւրոյ մարդասիրութեանն եհատ այսպէս զդատավճիռն. ասէ ինքն Աստուածորդին, թէ «Մայր իմ և քորք և եղբարք, որ առնեն զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է». զի Որդին եկեալ կատարեաց զկամս Հօր։

588 Եւ զինչ իցեն կամք Հօր՝ եթէ ոչ զի զորդիս մարդկան զմերժեալս ընկալցի միւսանգամ յարքայութիւնն, և զանկեալսն ի ներքոյ մահու

16 Մատթ. ԺԲ, 50. Հմմտ. Մարկ. Գ, 34—35.

1 ԱԲ հաւատոյն
1 adԱԲ առաքելոց / bt առաքելոցն
1 adԱԲ մարգարէից / bt մարգարէիցն
1 abdԱԲ ընկալցուք [abd և ընկալցուք] զօգւի [bd զհոգի] շնորհացն։ հուր [b հուրն]
1 adԱԲ հոգւոյն / b և հոգին
2 bԱԲ այրեաց
2 abd փլոյզ / ԱԲt փլոյց
2 b չիք զմեզ
3 adԱԲ հիմամբն
3 abԲ հաստատութեան / dԱ հաստատութեանն t / հաստատութեամբն
3 ab հաւատոցն / dԲ հաւատոց
4 a *զհուրգ
5 b արդարութիւնքն յայտնեսցի, ուր տէրն
5 adԱԲ լուսաւորեսցէ ի խաչէն [ԱԲ ի խաչին], ուստի
5 b ուր, փխ. ուստի (տէրն կախեցաւ)
5 ԱԲ չիք ուստի տէրն կախեցաւ
6 b չիք ուստի (փառք)
6 bԱ և փառքն նորա / d փառքն որ
6 abdԱԲ ծածկեցին [փխ. ծագեցին] լցին [bԱԲ և լցին] զերկիր [a լցին զտիեզերս]
6 a/dt իսկ, փխ. ուստի (վկայքն)
7 bԱԲ թագաւորք

7 bdԱԲ թագաւորեալք
7 abdԱԲ հաշտիք [bԱԲ հաշտեալքն] իսկ
8 b չիք զուք
8 ԱԲ ընդ աստուած
9 abdԱԲ աստուածորդւոյն իսկ
11 ԱԲ զարժանաւորսն
11 ԱԲ նմանակիցս արասցէ / abd նմանակիցս / ԱԲt նմանակից
11 Ա աստուածութեան
12 abdԲ որք և / Աt չիք և
13 a սիրեացն / միւսն. սիրեաց
13 adԱԲ լիցի / b եղիցի, փխ. լինիցի
14 ad վասն անբաւ. մարդասիրութեանն / Ա մարդասիրութեան
15 ad այսպէս եհատ / b այնուհետև, փխ. այսպէս
15 Ա զդատավճիռն
15 ad զդատավճիռ աստուածորդւոյն ասէ / ԱԲ ասէ իսկ ինքն / b ինքն իսկ աստուածորդին
15 ad չիք թէ
16 a չիք իմ
16 a քոյրք / b որք առնեն
16 abdԱԲ հաւր իւրոյ. և
18 ԱԲ իցեն կամքն
18 ad զմերժեալս / bԱԲt զմերժեալսն
19 Ա ի միւսանգամ
19 bdԱ յարքայութիւն

կանգնեսցէ ի կենդանութիւն, և զկամարարսն Հօր, որ ինքն բնութեամբ Որդի է միածին՝ արասցէ որդիս շնորհօք։ Եւ վասն այնորիկ էջ ինքն Տէրն զօրութեանց ի տկարութիւն մարդկութեան կարգացն, զի նովին տկարութեամբ ըմբռնեսցէ զտկարացեալսն ի զօրութիւն փառացն Աստուածութեան կարգացն, և տացէ արժանի լինել որդեգրութեան շնորհին։

589 Արդ՝ ինքն իջեալ կամօք, զի զսիրեցեալսն խառնեսցէ յԱստուածութիւնն։ Որք ըստ արժանական սիրոյն իցեն տպաւորեալ աստուածական սիրոյն՝ զնոսա եղբարս իւր անուանեաց. և զբնական սէրն իւրոյ հայրական իմաստութեանն ուսոյց նոցա, և ի գութ խնամոց Հօրն գրգեաց յորդեաց ջեռոյց զնոսա. և ետ իշխանութիւն սիրոյն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որք հաւատասցեն յանուն նորա։ Եցոյց նոցա հայր շնորհաց՝ զծնողն իւր, և եդ բանս ի բերան՝ հայր կոչել զնա անձանց, և եցոյց զբարերարութիւն Հօր իւրոյ նոցա. զի հօրաբարոյ բարերարութեամբն լցեն արժանի՝ ճշմարիտ Որդւոյն եղբարք անուանել։ Զորս առեալ Որդւոյն առ Հայր մատուցանիցէ, թէ «Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ զոր ետ ինձ Հայր»։ Եւ դարձեալ առ Հայր խօսի և ասէ, թէ «Պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց, և ի մէջ ժողովրդոց օրհնեցից

12 Հմմտ. Յովհ. Ա, 12. / 17 Եբ. Բ, 18.

1 Ա ի կենդանութիւնն
1 abdԱԲ զկամակատարսն, փխ. զկամարարսն
2 ԱԲ է որդի
2 b արասցէ զձեզ որդիս
2 ԱԲ չիք և
2 abdԱԲ վասն այսորիկ
3 a տէր
3 a մարդկային, փխ. մարդկութեան
4 abdԱԲ տկարութեամբն
4 b չիք զտկարացեալսն
4 ad փառացն աստուածութեան / bԱԲt չիք փառացն
5 d որդէգրութեանն
6 ad շնորհի
7 b և, փխ. արդ
7 ԱԲ կամաւ
7 abd չիք զի
7 abd խառնէ
7 a յաստուածութիւն / ԱԲ յաստուածութիւն անդր. որք
8 ԱԲ ըստ արժանաւոր սիրոյն
8 b տպաւորեալք / ԱԲ տպաւորեալ
8 յաստուածային սէրն, զնոսա / a *սիրոյն / b սիրոյն
9 abdԱԲ եղբարս իւր անուանեաց / t չիք իւր
10 ad հայրենական
10 Ա իմաստութեան
10 abdԱԲ և ի գութ / t և գութ
10 adԱԲ խնամոցն [d խնամոյ, a խնամոյ սիրոյ] հաւրն [ԱԲ հօր]
11 b զգուեաց, փխ. գրգեաց
12 abdԱԲ և եցոյց [d ցոյց]
13 b շնորհացն
13 bd զծնաւղն
13 abdԱԲ և եդ / t և ետ
13 ad չիք զնա
14 ԱԲ և եցոյց նոցա
14 dԲ զբարերարութիւնն
14 b հաւրն
14 ԱԲ չիք նոցա
14 ԱԲ բարերարութեամբքն / a բնութեամբն, փխ. բարերարութեամբն
15 b արժանի լիցին
15 bd ճշմարտի
15 abdԱԲ որդւոյն [b որդւոյ] աստուծոյ եղբարք [b եղբարս]
15 ԱԲ անուանիլ
16 bԱԲ որդւոյ առ հայր
16 a աւասիկ
16 Ա մանկունք (յան.)
17 dԱԲ ետուր, փխ. ետ
17 ad չիք և (ասէ)
17 abdԱԲ չիք թէ
18 b եկեղեցեաց, փխ. ժողովրդոց

զքեզ»։ Որպէս և առ աշակերտսն ասէր. «Զի զամենայն զոր ասաց ինձ Հայր իմ՝ ես ձեզ ցուցի. զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ»։

590 Ճշմարիտ Որդին Աստուծոյ ճշմարիտ վկայէ և խորհրդակիցս իւր արար զկամարարս Աստուածութեանն իւրոյ, որք մնացին ի սէր նորա և զպատուիրանս նորա պահեցին. զորս և այնչափ վերացոյց և բարձրացոյց զնոսա յիւր Աստուածութիւն անդր, մինչև առ Հայր գոչէր, թէ «Այսուհետև սոքա չեն յաշխարհէ աստի, որպէս և ես չեմ յաշխարհէս»։ «Եւ ես աղաչեցից զՀայր, զի զՀոգին սուրբ զմխիթարն առաքեսցէ առ ձեզ զառհաւատչեայն, որ խառնեսցէ զձեզ յԱստուածութիւն անդր, որ ի ձեզ իսկ բնակեսցէ մինչև յաւիտեանս. զոր ոչ առնուն, ասէ, և ոչ ճանաչէ այս աշխարհ»։ Արդ՝ զնոսա արար նախ տաճար Աստուածութեանն յերկրի, և տուն օթեվանաց Հոգւոյ սրբոյ. «Ես և Հայր իմ, ասէ, եկեսցուք, և օթեվանս առ ձեզ կալցուք»։ Եւ զանձառնակ սիրոյ զօրութեան մեծութեան խորհրդոյ Հօր պատրաստեաց զնոսա, և յառաջ քան զաշխարհ ծանուցաւ նոցա։

591 ՀԶ. Եւ քանզի ոչ կարացեալ մարդկան բառնալ զլուծ պատուիրանացն արդարութեան՝ վասն այսորիկ անկան ընդ կարեօք մահու

1 Սաղմ. ԻԱ, 23. / 2 Հմմտ. Յովհ. ԺԵ, 14—15. / 7 Յովհ. ԺԷ, 16. / 11 Յովհ. ԺԴ, 16. / 13 Յովհ. ԺԴ, 23.

1 ad չիք որպէս
1 b չիք և
1 bAB եթէ [b թէ], փխ. զի / ad չիք զի
1 b զոր ինչ ասաց
2 ad հայր և եցուցի [d եցոյց ես] ձեզ / AB հայր իմ, և ես ձեզ / b չիք իմ
2 b ցուցից
2 b իմ, փխ. ինձ (բարեկամս)
2 a բարեկամ
3 b և ճշմարիտ
4 b իւր արար / միւսն. արար իւր
4 ad զկամարարսն
4 bAB աստուածութեան
5 abd նորայ, պահել [ad և պահեցին] զպատուիրանս նորա, զորս [b նորա։ զոր] և / ABt նորա, զպատուիրանս նորա պահել
5 ad և բարձրացոյց / միւսն. չիք և
6 ad չիք զնոսա
6 adAB յիւր աստուածութիւն անդր / bt աստուածութիւնն. չիք անդր
6 a առ հայր
6 b զի, ABt վասն որոյ և, փխ. մինչև
7 ad չեն [a ոչ են] յաշխարհէս
7 b աստէ / ad չիք աստի
7 a չիք և
7 adAB չեմ յաշխարհէ
8 adAB և ես ասէ աղաչեցից
8 abd զհայր / միւսն. զհայրն
8 abAB զի զհոգւոյն / միւսն. հոգին
8 b բարեխօսուն
8 b արձակեսցէ, փխ. առաքեսցէ
9 AB զառհաւատչայն / b զառհաւատչեայ
9 b նորա, փխ. որ
9 abd չիք զձեզ
9 abdAB յաստուածութիւն անդր / t յաստուածութիւնն. չիք անդր
10 ad չիք իսկ
10 ad չիք մինչև
10 b յաւիտեան
10 AB ոչ առնանէ աշխարհս և ոչ ճանաչէ. արդ
11 a չիք այս
11 A աստուածութեան
12 b օթևանաց (յամ.)
12 AB և ես և հայր իմ / abd և ես ասէ [a և ասէ] և հայր իմ եկեսցուք
13 a օթեւանս (յամ.)
13 abdAB և զանձառնակ / t չիք և
14 ad զօրութեանն
14 adAB խորհրդոյն
15 b քան զաշխարհս
16 b բառնալ մարդկան զլուծս
16 b արդարութեան պատուիրանացն
16 ABt պատուիրանաց
16 Bt արդարութեանն
17 dAB վասն այնորիկ
17 d ընդ կարաւք

մեղացն։ Եւ երբև ոչ ուրուք ի մարդկանէ կարացեալ ցանկել զխրամատութիւնն,—ի ծառայատոհմ ազգացն ոչ հնարեցաւ այս լինել, որ ի ձեռն Ադամայն յանցաւորութեան զօրացաւ մահ և եկուլ, որպէս ասացաւ, թէ «յԱդամայ ամենեքեան մեռանէին»,—իսկ Որդին Աստուծոյ առ զկերպարանս Ադամայ, ի նմանութիւն ծառայի, և եղև ինքն իբրև զմի ի մարդկանէ, և եկն ի ցանկել զխրամատեալսն, զի շինեսցէ զաւերեալսն. որպէս ասէ մարգարէն, թէ «Շինեսցին աւերակքն յաւիտենից»։ Զի ածէ զմարմին արդարոցն իւրոց կերպարանացն և նովին մարմնովն կատարեսցէ զարդարութիւնն ամենայն. որպէս առ Յովհաննէս խօսի, թէ «Այժմ այսպէս վայել է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնն ամենայն»։

592 Վասն զի ինքն Տէրն ծառայական մարմնովն զամենայն արդարութիւնս կատարեաց, զի մարմինն, զոր խառնեաց և միացոյց յԱստուածութիւնն՝ նմին մարմնոյն տացէ զյաղթութիւնն։ Զի որպէս ընդ միոյ ադամական մարմնոյն պարտաւորեցան՝ նոյնպէս ընդ միոյ տէրունական մարմնոյն ազատեսցին ի ծառայութենէ մեղացն, այնու ազատութեամբն՝ որ ի վեր է քան զամենայն ազատութիւնս։

4 Ա Կորն. ԺԵ, 22. / 7 Եզեկ. ԼԶ, 33. / 11 Մատթ. Գ, 15.

1 AB մեղաց
1 abd ոչ ուրուք [b ոչ երբեք] ի մարդկանէ կարացեալ / AB ոչ ոք ուրեք [A ոք *ուքեք] կարացեալ ի մարդկանէ / t ոչ ոք ուրեք ի մարդկանէ կարաց
1 a ցանկեալ / A ցանգել
1 b խրամատութիւնն / A զխրամատութիւն
2 a ի ծառատոհմ
2 abdAB ազգաց անտի ոչ
2 a զոր, փխ. որ
3 t ադամայն / A ադամայ, ուղղուած ադամայ
3 t յանցաւորութեան / d յանցաւութեանն
3 abdAB որպէս և
4 AB թէ յադամ / b եթէ յադամ
4 adAB ամենեքին
4 B մեռան / b մեռանէին
4 dAB չիք իսկ
4 adAB ինքն որդին
4 abdAB առ / t էառ
5 AB զկերպարանան
5 abdAB եղև ինքն իբրև / t չիք ինքն
5 ad մի
6 abdAB եկն ցանկել [AB ցանգել]
6 AB զխրամատեալսն
6 b չիք զի շինեսցէ զաւերեալսն / d զաւերեալն
7 d և ասէ
7 b աւերեալքն
8 ad կերպարանացն / AB կերպարանիցն / b կերպարանեան / t կերպարանաց
8 b մարմնով
9 abdAB զարդարութիւնս
9 abdAB առ [bAB և առ] յովհաննէսն [b յովհաննէս]
10 b եթէ
10 ad չիք այժմ
10 adAB արժան է, b պարտ է, փխ. վայել է
10 abdAB զարդարութիւնս
12 b չիք վասն
12 abd մարմնովն կատարեաց [b կատարեսցէ] զարդարութիւնս ամենայն, զի [b ամենայն. զի] / t կատարեսցէ / AB արդարութիւնս
13 abdAB մարմնովն [b մարմին] զոր
13 a միացուց
14 abdAB յաստուածութիւն անդր
14 ad նորին, փխ. նմին
14 b մարմնոյ տացէ
14 AB յաղթութիւն / d զայղթութիւն / a զյաղթութիւն / b զյաղթութիւն իւր
15 b ադամայական / AB ադամեան
15 b նոյնպէս ընդ միոյ / միւսն. չիք նոյնպէս
16 AB տէրունեան
17 d ի վերն է

593 Որ վասն զնոստ ազատելոյ էջ ի ծառայութիւն, զի իւրով մարմնովն լցցէ և կատարեսցէ զամենայն չափս կարգացն հանդերձի արդարութեանցն. զի միանգամայն բարձցէ զկարիս տկարութեան մարմնոյ մեղացն. և միանգամայն ինքն ինքեան քահանայացի Հօր իւրում, և միանգամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուցանել զինքն պատարագ հաշտութեան Հօր իւրում, և նովին պատարագաւն մատուսցէ ընդ նմին զհաւատոն խոստովանութեան մերոյ։ Զի ինքն էր որ յաղթեացն և կատարեացն, և հաս ընկեաց զդատակնիք մահու, զի անշուշտ և անսուտ և անվրէպ լիցին կենացն աւետիք. զի ի Քրիստոս Յիսուս ամենեքեան կենդանասցուք։

594 Եւ զի՞նչ այն իցէ զոր ասէն, թէ «Կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ», եթէ ոչ՝ զի իւրով մարմնովն բարձրացուցէ զանուն յաղթութեան կատարման արդարութեան։ Ընդ ամենայն մարմնաւորացս առեալ զնպատակն յաղթութեան, զի բարձցէ զնախատինս յորդւոցն Ադամայ, և թափեսցէ զթոյնս մահու, և ջնջեսցէ զխայթոցս դժոխոց. որպէս զի համարձակ լիցուք յասելն, թէ «Ո՞ւր է յաղթութիւն քո, մահ, կամ ո՞ւր են խայթոցք քո, դժոխք»։ Զի հասցէ միանգամայն զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց, և բարձցէ զսուգ տխրական և տացէ զուարթութիւն զանտրտումն։

17 Ա. Կորնթ. ժե, 55. / 18 Տես Ես. Իե, 8.

1 abdԱԲ և, փխ. որ
1 b զմեզ, փխ. զնոստ
1 d ծառայութիւն
2 abdԱԲ չիք և / b կարգաց
2 ad չիք հանդերձի արդարութեանցն / b արդարութեան
4 b մեղաց / b միանգամ
4 abdԱԲ իսկ ինքն [b չիք ինքն] յինքն [Ա ին..] քահանայացի [ԱԲ քահա-նայեսցի]
5 b միանգամ
5 a մատուցանել / միւսն. մատուսցէ
5 a պատարագ ի հաշտութեան / b հաճութեան, փխ. հաշտութեան
6 b իւրոյ / b պատարագաւ
6 a չիք ընդ նմին
7 b և զհաւատոն / ad զհաւատոս / ԱԲ զհաւատ
7 bԱԲt զի յորժամ ինքն / ad չիք յորժամ
8 b կատարեացն / b կատարեաց / ad չիք և կատարեացն
8 ad որ, փխ. և (հաս)
8 bԱԲ և հաս / adt եհաս
8 bԱԲ ընկէց / ad չիք ընկեաց
8 abdԱԲ զդատավճիռ [bԱԲ զդատա-վճիռն], փխ. t զդատակնիք
8 abd մահուն
8 b և անվրէպ և անսուտ / ad չիք և անսուտ
9 b լիցի / abd չիք յիսուս
10 b ամենեքին / d կենդանասցին
11 bԱԲ որ ասէն / d էթէ
12 a զի իւրովն / ad յաղթութեանն
14 bdԱԲ զնպատակ
14 aԱ յաղթութեան / միւսն. յաղթու-թեանն
14 a զի բարձցէ / միւսն. չիք զի / b և բարձցէ
14 abd յորդւոց
14 a ի մարդկանէ, փխ. ադամայ
15 a զթիւնս / ab զխայթոցն
15 b դժոխոցն
15 a չիք որպէս զի համարձակ լիցուք յասելն, թէ
15 bԱԲ որպէս զի համարձակ / dt չիք զի
15 dԱԲ ասել / b յասել
16 d չիք թէ
16 abd ո՞ւր է [ab է մահ] յաղթութիւն քո, կամ [a և կամ] ո՞ւր [a ուր է, b ուր են] խայթոցք քո [b քո խայթոցք] / ԱԲ և կամ / Ա ո՞ւր է խայթոցք
17 d միանգայն / a միաանգամ, փխ. միանգամայն
18 b աչաց, փխ. երեսաց
18 bdԱԲ զսուգն
19 adԱ զուրախութիւն, bԲ զուրախու-թիւնն, փխ. զուարթութիւն
19 bԱԲ անտրտում

595 Եւ որպէս ինքն խոնարհեցաւ ի բարձրութեանց անտի՝ այնպէս բարձրացոյց զորս եգիտն արժանաւորս իւրում Աստուածութեանն. և արար զնոստ զանձանակս սիրոյ իւրոց կամացն, և տաճար բնակութեան Հոգւոյն սրբոյ. զի լիցին նոքա ընկալեալ յԱստուածութիւնն. զի իւրովն ազգակից մարմնովն ձգեաց զնոստ նախ առ իւր, և նոքօք զամենեսեան ձգեսցէ ի նոյն ուրախութիւնն։ Որպէս յառաջախօս գիտող մարգարէն յայս հիացեալ խօսէր, թէ «Ուրախ լիցուք յուրախութիւն ազգի քոյ, և գովեսցուք մեք ի ժառանգութեան քում». զի ժառանգութիւն Հօր՝ Որդին միածին է. իսկ ազգք ուրախակիցք՝ արդարքն մարմնակիցքն տէրունական մարմնոյն։ Զի զգովութիւն արդարութեանն ինքն բարձրացոյց ընդ ամենայն մարմնոց մարդկան, որ ժառանգն էր Հօր և ժառանգիչ ամենայն արարածոց։ Իսկ զիւր վկայեալսն արար իւր ուրախակիցս, զի տոհմակիցք էին մարմնոյ նորա. իսկ ամենայն տոհմակից մարդիկ լիցին ուրախակիցք տոհմակցաց իւրեանց վկայիցն։

596 Եւ Տէրն նախ զնոստ զառոյց յերկրէս կարգաց, և հրեշտակակրօն և աստուածախառն կարգօք բարձրացոյց յերկրէս. զի ինքեանք

8 Սաղմ. ճե, 5.

1 ԱԲ չիք և
1 abdԱԲ ի բարձրութեանց անտի, այնպէս բարձրացոյց / t ի բարձ-րութեանն, այնպէս բարձրացուցէ
2 abdԱԲ զորս եգիտ
2 ԱԲ արժանի, abd արժանիս, փխ. արժանաւորս
2 ԱԲ իւրոյ
2 Ա աստուածութեան / միւսն. աստ-ուածութեանն
2 b չիք և արար զնոստ —տաճար բնա-կութեան (Տ. 3)
3 adԱԲ զանձանակ / t իւրոյ
4 a ընկալեալք / b հնազանդել, փխ. ընկալեալ
4 adԱԲ յաստուածութիւն անդր [a անտր]. զի / b աստուածութեանն
4 ad իւրով
5 ac յանկակից, ԱԲc յանգակից, bd ցանկակից, փխ. t ազգակից
5 ad զնոստ նախ առ իւր և նոքաւք / b առ իւր. նախ իսկ նոքաւք / ԱԲt զնոստ առ իւր նախ, իսկ նոքօք
5 b չիք զամենեսեան
6 ad ձգեաց
6 b ձգեսցէ զնոստ յուրախութիւն անդր / dԱ ուրախութիւն
6 bԱԲ որպէս յառաջախօս [b և յառա-ջախաւս] գիտող [Ա գիտօղ] մարգա-րէն / ad որպէս առաջախաւս մար-գարէն / t յառաջագիտող մարգարէն
7 ad յայս նաեցեալ ասաց [d ասէր], ուրախ / ԱԲ յայս հայեցեալ ասէր, թէ / b չիք յայս հիացեալ
7 b եղիցին, փխ. լիցուք
7 abԱԲ յուրախութիւն / dt յուրախու-թեան
7 ab ազգի քում / d ազգի ազգի քոյ
9 a որդւի միածինն է
9 b իսկ ազգ ուրախակից
9 bԱԲ արդարք
9 abdԱԲ մարմնակիցք
10 b զգովութիւնն / ad զկատարելու-թիւն, փխ. զգովութիւն
10 bԱԲ արդարութեան
11 abԱԲ մարմնոյ / t մարմնոցն / d չիք մարմնոց
11 b և, փխ. որ / abd ժառանգ էր
12 abdv ժառանգիչ / ԱԲ ժառանգիչն / t ժառանգակից
12 ԱԲ իսկ զի և զվկայեալքս / ad վկա-յեալսն / b վկայացեալսն / t վկայեալսն
12 ԱԲ իւր ուրախակիցս իւր արար, զի / abd արար իւր ուրախակիցս [b ուրա-խակից], զի / t արար ուրախակից, զի
13 d զի տոհմակիցքն էին / ԱԲ տոհ-մակից մարդիկ / bt տոհմակիցք մարդիկ
13 ad տոհմակիցք մարդկան լիցին
14 ԱԲt ուրախակից
14 a տոհմակցայց
14 abdԱԲ վկայիցն աստուծոյ
15 b և տէր զառոյց նախ զնոստ
15 abdԱԲ յերկրէս / t ի յերկրէս
16 ԱԲt կարգաւքն
16 b զնոստյ յերկրէս

վերացեալք յԱստուածութիւնն՝ զամենեսեան զանձամբքս իւրեանց վերացուցին ի նոյն սէր Աստուածութեանն յոր ինքեանք հասին: Զի և զխորհուրդս Աստուածութեանն նախ նոքա արժանացան գիտել, և նոքօք ամենայն արարածք գիտացին՝ «զոր աշխարհ, ասէ, ոչ տեսանէ և ոչ ճանաչէ»: Զի նոքա նախ զատան մեկնեցան յաշխարհէս, և ապա հասեալ սիրովն Տեառն իւրեանց ի զօրութիւն Հոգւոյ նորա. «Դուք, ասէ, ճանաչէք, զի ի ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան»:

597 ՀԷ. Տեսանէ՞ք զպատուէրն, զի ասաց, թէ «մինչև յաւիտեան ի ձեզ բնակեսցէ». զի որպէս ի կենդանութեան սոցա՝ սոյնպէս և այժմ և յաւիտեան բնակեալ է յոսկերս սոցա բարեխօս Հոգին՝ որդեգրութեան արժանի եղելոցս, որով հաշտեցէք դուք ընդ Աստուծոյ ի ձեռն մահու Որդւոյ նորա: Զի սուրբ վկայքս այսորիկ Հոգւովն, որում եղեն արժանի՝ նովին լիցին ձեզ բարեխօս. զի և ձեզ, անպիտանից և յանցուցելոց, լիցի թողութիւն: Զի Որդին Աստուծոյ, որ ինքեամբն եցոյց զօրինակ կենդանութեան իւրոյ վկայիցն սիրելեաց՝ ասէ ցնոսա, թէ «Ես կենդանի եմ, և դուք յիս կենդանասջիք. զի ես ընդ Հօր և դուք ընդ իս և ես ընդ ձեզ: Զի որ ընդունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա՝ նա է որ սիրէ զիս, և սիրեսցի ի Հօրէ իմմէ, և ես սիրեցից զնա, և երևեցուցից նմա զիս»:

5 Յովհ. ԺԴ, 17. / 7 Յովհ. ԺԴ, 17. / 19 Յովհ. ԺԴ, 19—21.

1 ն վերացեալ
1 a յաստուածութիւն / նdԱԲ յաստուածութիւն անդր
1 ad զամենայն, փխ. զամենեսեան
1 a առհամակիցս / d առհամակից
2 Ա աստուածութեան
2 ԱԲ յորս / a չիք յոր
3 ad չիք և (զխորհուրդս)
3 նԱԲ զխորհուրդս / adt զխորհուրդն
3 Ա աստուածութեան
4 ն նոքովք
4 ad զոր / նԱԲt զի, փխ. զոր
4 d աշխարհս
4 ն ոչ տեսանէ զնա և
5 ad զի նախ նոքա
5 abd յաշխարհէ
6 adԱԲ սիրով / ն չիք նորա
7 d ճանաչեցէք
7 a ընդ ձեզ / նԱԲ ի ձեզ իսկ
8 abdԱԲ տեսանէք / t տեսանես
8 ad չիք զպատուէրն
8 ad զոր, փխ. զի
8 ն եթէ ընդ ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան, զի / a ընդ ձեզ
9 a նոցայ
9 abdԱԲ այժմ / t այժմս
10 a յոսկերս նոցայ
10 ն և բարեխաւս է
10 ad սուրբ հոգւոյն
11 նdԱԲ եղելոցս / at եղելոց
11 d որովք
11 adԱԲ հաշտեցիքն [ad հաշտիքն] իսկ դուք
11 abdԱԲ ընդ աստուծոյ, t ընդ աստուած
12 adԱ հոգւովն / ն հոգւով / Բt հոգւոյն
12 ad որ [d որով] եղեն
12 ԱԲ արժանի եղեն
13 ն մեզ, փխ. ձեզ (բարեխօս)
13 abd անպիտանից և յանցուցելոց / ԱԲ անպիտանից զանցուցելոց
13 ն լիցի ձեզ թողութիւն
14 abd չիք որ
14 abdԱԲ ինքեամբ
15 նd իւրոյ
15 abd վկայից
15 abdԱԲ սիրելեաց իւրոց ասէ [ad ասելովն]
15 ad չիք ցնոսա թէ
16 ԱԲ և, փխ. զի
16 ad զի ես ի հայր իմում ասէ և դուք յիս և ես / ն ընդ հայր ասէ և
17 abd ի ձեզ. զի
17 abdԱԲ զի որ ունի զպատուիրանս / t զի և որ
17 ն չիք իմ
18 նd սիրէն / aԱԲt սիրէ
18 adԱԲ նա ի հաւրէ
18 a սիրեցի զնա

598 Արդարև սիրեցին զՏէրն առաւել քան զկար իւրեանց. զի տեսին զՏէրն և զԱրարիչն, զի եդ զանձն իւր ի վերայ նոցա, իսկ սոքա ետուն զանձինս իւրեանց ի մահ փոխանակ մահու նորա. և խառնեցան ի սէր Աստուածութեան նորա, և եղեն օթևանք մեծութեան նորա: Տեսին զՏէրն, զի մատոյց զանձն իւր Հօր պատարագ, վասն այսորիկ և սոքա իբրև զառինք մատուցան ի մահ, զի լիցին պատարագ Աստուածորդւոյն: Զի Որդին Աստուծոյ կատարեաց զկամս Հօր իւրոյ, իսկ սոքա կատարեցին զկամս Աստուածորդւոյն: Աստուածորդին ձգեաց զնոսա առ ինքն, և նոքօք զամենայն տիեզերս:

599 Առին նոքա հրաման ի Տեառնէ՝ արհամարհել զաշխարհս և զամենայն որ ինչ յաշխարհի է. զի արհամարհեսցեն զայս կեանս յաշխարհի՝ զի անցաւորք են: Արհամարհեսցեն և զհեշտութիւնս որ ի սմա՝ վասն արդարութեանն որ գայցէ, զի հրանութիւնք են և սերմանիք մշտնջենաւոր արքայութեանն: Զի խոտեսցեն և անարգեսցեն, լքցեն և թողցեն զիւրաքանչիւր գործս ունայնութեան կարգացն, զի ապրեսցին ի յաւիտենից տանջանացն:

600 Ասէ. «Մի երկնչիք յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն և զոգին ոչ կարեն սպանանել. այլ երկերուք դուք յայնմանէ, որ զոգին և

1 adԱԲ քան զկար / նt քան զկարն
1 abdԱԲ զի [ԱԲ քանզի] տեսին / t չիք զի
2 ԱԲ զտէրն և զարարիչն զի եդ / abdt չիք և զարարիչն
2 a զի, փխ. իսկ
3 ad սոքա / նԱԲt նոքա
3 ն չիք ի մահ
4 abdԱԲ աստուածութեանն
4 abdԱԲ չիք նորա
4 ԱԲ օթեան / ն ութեւանք (յաճ.)
5 abdԱԲ զտէրն / t զտէր
5 ԱԲ չիք իւր
5 ԱԲ պատարագ հօր
6 abdԱԲ իբրև զզառինս
6 abdԱԲ մատնեցան, փխ. մատուցան
7 abdԲ որդւոյն աստուծոյ կատարեաց / Աt չիք աստուծոյ
8 ad չիք իւրոյ
8 abdԱԲ իսկ, փխ. t և
8 նԱԲ և աստուածորդւոյն
9 abd առ իւր, փխ. առ ինքն
10 ն և առին
10 ad զաշխարհ և զամենայն ինչ որ յաշխարհի [d աշխարհի] է / t զոր ինչ
11 ad չիք զի
11 ԱԲ աշխարհի / ն աշխարհիս / ad չիք յաշխարհի
12 adԲ արհամարհեսցեն / ն և արհամարհեսցեն / Ա արհամարհեն և / t արհամարհեցին
12 նd չիք և
12 abdԱԲ զհեշտութիւնս որ
13 adԱ վասն արդարութեանցն [Ա արդարութեան]
13 նԱԲ որ գայցեն, զի / ad որ գալոց [a գալոցն] են, զի
13 նԱԲ և սերմանիք են
14 Ա մշտնջենոր / ն մշտնջենաւորք
14 Ա քաղութեանց, adԲ քաղութեանցն, ն քաղութեացն, փխ. t արքայութեանն
14 abdԱԲ զի խոտեսցեն անարգեսցեն [ad և անարգեսցեն] լքցեն / t չիք և անարգեսցեն
14 ԱԲt չիք և (թողցեն)
14 ն չիք և թողցեն
15 abdԱԲ գործս / t գործն
16 ab ի յաւիտենից / dԱԲt յաւիտենից
17 d ասեմ մի երկնչիք / ԱԲ մի երկընչիք ասէ
17 abdԱԲ յայնցանէ [a յանցանէ], փխ. t յայնմանէ
17 ad որ զմարմին սպանանեն / ն որ զմարմինդ սպանանեն / ԱԲ որ սպանեն [Ա սպանանեն] զմարմին / t սպանանէ
17 ն և զոգիդ
18 abdԱԲ ոչ կարեն, փխ. t ոչ կարէ
18 ԱԲ դուք առաւել յայնմանէ
18 Ա որ զոգիսն և զմարմինսն / ad որ զոգւոյս և զմարմինս

զմարմինն արկանիցէ ի գեհենն հրոյ։ Զի թողցեն զչարն և ընտրեսցին զբարին. փափաքեսցեն, ընթասցին ի սրբութիւն, և զերկնաւոր լոյսն և զյաւիտենից փառսն ժառանգեսցեն և ժառանգակիցք անմահութեանն լիցին աստուածական յաւիտենական փառացն։

601 Ասաց Որդին Աստուծոյ. «Մտէք ընդ նեղ դուռն. զի նեղ է, ասէ, դուռն որ հանէ ի բարիս, և անձուկ է ճանապարհն որ տանի ի կեանսն յաւիտենից»։ Զի նեղութեամբ և վշտօք հասցեն յանսպառ արքայութիւն անդր, որ պահեալ է նոցա, յորժամ Քրիստոս յայտնեսցի միւսանգամ յաւիտենական պարգևօքն յարութեամբն, և անմահութիւն բերելով և ըստ գործոցն հատուցանելով. որպէս և անդր եւ յիւրում տեղւոյն պատմեցուք ձեզ։

602 ՀԸ. «Եւ եղերուք դուք, ասէ, խորագէտք իբրև օձք»։ Եւ զի՞նչ իցէ խորագիտութիւն օձին, եթէ ոչ՝ իբրև ծերասցի նա և անց[illegible] ապականեալ զմարմին իւր՝ զխորհուրդս խորագիտութեանն իւրոյ ի մէջ բերէ։ Զի դիմէ նա ընդ տեղի ինչ նեղածերպ վայրաց, և ընդ կրթելն կեղևէ զապականեալ մորթն ծերացեալ մարմնոյն, ի բաց մերկանայ

1 Մատթ. Ժ, 28. / 7 Մատթ. Է, 13—14. / 12 Մատթ. Ժ, 16.

1 ad կորուսանէ, փխ. արկանիցէ
1 Ն ի գեհեան / adԱԲ ի գեհենի
1 Ա հուրն / Բ հուր / Ն հրոյն / ad չիք հրոյ
1 ad զի թողցեն զչարն ընդրեսցեն [d ընտրեսցեն] զբարին, փափագեսցեն / ՆԱԲt զի թողուլ զչարն [Ն զչար] և ընտրել զբարին լիցին [Ն լիցի] զի [Ն չիք զի] փափաքեսցեն
2 ad և ընթասցին
2 abdԱ ի սրբութիւն / Բt ի սրբութիւնն
2 abd և զերկնաւոր / ԱԲ և յերկնաւոր / t չիք և
2 abdԱԲ լոյսն և զյաւիտենից [Բ և յաւիտենից] փառսն ժառանգեսցեն [ԱԲ ժառանգել] / t լոյսն և զյաւիտենականսն ժառանգել
3 Ն ժառանգակիցս / ad ժառանգաւորք
3 Ն անմահութեանն լինել, անմահութեան փառացն յաւիտենականաց / ad անմահութեանն լիցին աստուածեղէն և [d չիք և] յաւիտենական փառացն / ԱԲt լինել, փխ. լիցին
4 ԱԲ աստուածային, փխ. աստուածական
Ա թղ. 121ա ստորին լուսանցքում ունի. «Աստուած ահէ (պաs.) [=օրհնէ] զանէր Զաքարէն որ ձմերուկ եբեր որ կերանք
5 abdԱԲ չիք ասաց որդին աստուծոյ
5 abdԱԲ մտէք ասէ ընդ նեղ դուռն
5 abd ասէ դուռն / ԱԲt ասաց դուռն
6 ԱԲ անձուկ
6 ad չիք է
7 abd զի նեղութեամբք
7 abdԱԲ հասցեն / t հասանեն
8 t արքայութիւնն անդր
8 ՆԱԲ պահեալ է / ad պատրաստեալ է, փխ. պահեալն է
8 abdԲ Քրիստոս / Աt Քրիստոսն
10 t ըստ գործոց
10 abd որպէս անդր [d անդր անդր] եւ / ԱԲ և անդ եւ
11 ad տեղւոջ
11 ad չիք ձեզ
12 abdԱԲ չիք և
12 ԱԲ չիք ասէ
13 Ն է, փխ. իցէ
13 Ն խորամանկութիւն, փխ. խորագիտութիւն
13 ԱԲ իբրև զի ծերասցի
13 abdԱԲ և անցցէ / t անցանէ
14 Ն ապականել
14 adԱԲ զմարմին / Նt զմարմինն
14 adԲ խորագիտութեան
14 Ն չիք իւրոյ
15 ad չիք զի
15 a նա ի տեղի
15 d նեղածերպս
15 ԱԲc վիմաց, փխ. վայրաց
15 Ն չիք և
15 Ն երթալն, փխ. կրթելն
16 ad կեղեել
16 Ն զապականել
16 ԱԲ զմորթն

և միւսանգամ ի մանկութիւն դառնայ, և նորոգեալ զծերութիւնն իւր զարդարէ։ Սոյնպէս և արդարքն զանցաւոր մարմնոյս խաղամունս յանձանց ի բաց մերկանան, զի մտցեն ընդ նեղ դուռնն և ըմբռնեսցեն զանմահ թագաւորութիւնն։ Զի որ զՏէրն սիրեսցեն՝ կենդանիք են յաւիտեան. քանզի այսպէս ասաց. «Որ հաւատայ յիս, թէպէտ և մեռանի՝ կենդանի է». զի «Ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք», ասաց Որդին Աստուծոյ, որ կամօքն Հօր, որպէս վերագոյնն ասացաք, ճաշակեաց զմահ վասն մեր, զի փրկեսցէ յապականութենէ զամենայն ազգս։ Իսկ այժմ զի նստի ընդ աջմէ Հօր՝ զամենայն ինչ պատրաստէ և շնորհէ յուսացելոց իւրոց։

603 «Եղերուք, ասէ, միամիտք իբրև զաղաւնիս»։ Մի՝ վասն զի մարդասէր է և մարդընդել, և ի մարդամօտ և եթ կամի կեալ աղաւնի, զի և Աստուած մարդասէր է և կամի հանապազ ի մէջ սրբոց իւրոց բնակել։ Եւ միւս՝ եթէ բազում անգամ բարձցէ ոք զձագս կամ զձուս աղաւնւոյ՝ ոչ երբեք երկմտեալ թողու զանեղի բունոյ իւրոյ։ Սոյն օրինակ, թէպէտ բազում և անսպառ իցեն չարիք մարդկան հանապազ առ արարչութիւնն, ուստի խնամք զարմանոցն մատակարարին, և զնա

6 Յովհ. ԺԱ, 25. / 6 Անդ. / 11 Մատթ. Ժ, 16.

1 Ն չիք և միւսանգամ ի մանկութիւն դառնայ
1 Ա մանգութիւն (չիք ի)
1 ad դառնայ, և միւսանգամ նորոգեալ / ԱԲ դառնայ, նորոգեալ զարդարէ զինքն. սոյնպէս
1 a զմանգութիւն, d զմանկութիւն, Ն զմանկութիւնն, փխ. զծերութիւնն
2 Ն յարդարէ, փխ. զարդարէ
2 Հմմտ. Բարոյախաւս. ծՓ. Физіологъ, Марръ, СПБ. 1904, էջ 17, XLIX և այլն:
2 abd սոյնպէս և արդարքն [d արդարք] զանցաւոր / միւսն. արդարացեալքն
2 ad մարմնոյն
2 ԱԲ զխաղողութիւն, Ն զխորդդութիւնն, a խորդողութիւնս, d խորդդութիւն, t խախամունս, ուղղելի խախամունս (=խաղամունս)
3 aԱԲ յանձանց / d և յանձանց / Ն ի բաց մերկանան յանձանց / t ի յանձանց
3 ad մերկանան, մտանել [d մտանեն] ընդ նեղ դուռն / ԱԲ ընդ նեղութիւն [Ա նեղութիւնն], փխ. ընդ նեղ դուռնն
3 ԱԲ և, փխ. abdt զի
4 Ա թագաւորութիւն
4 abdԱԲ որք զՏէրն սիրեսցեն / t սիրեն
5 t ասաց որդին աստուծոյ / abdԱԲ չիք որդին աստուծոյ
5 Ն թէ, որ
6 Բ ասաց աստուածորդին որ
7 ad կամաւք
9 d նստին / Ն չիք Հօր
9 Բ և շնորհեսցէ
11 Ա զաղծնիս (միշտ)
12 a մարդասէր էր
12 a և ի մարդընդելի, և / Ն և մարդընդելի, և / d և ի մարդընդելիս, և
12 d ի մարդամաւտ և թէ կամի
12 Ն կամի կալ աղաւնին
13 t որպէս զի աստուած / abdԱԲ զի և աստուածութիւնն [Ա և աստուածութիւն]
14 adԱԲ և մի թե [ԱԲ եթէ] / Ն և եթէ / t և միւս թէ
14 ԱԲ զձու
14 Ն և, փխ. կամ
15 ԱԲ աղաւնոյն ոչ երկմտեալ թողու զանեղի բունոյ իւրոյ երբեք. սոյն / Ն չիք երբեք
15 Ն թողցէ
15 ad թողցէ երբեք զանեղի բունոյ [d բունի] իւրոյ / Ն բունոյ իւրոյ / t բունէին իւրոյ
16 Ն եթէ, փխ. թէպէտ
16 a և սպառ
16 Բ և հանապազ / ad չիք հանապազ
17 abdԱԲ առ արարչութիւն [Ն առ արարչութեան] անդր ուստի
17 ԱԲ և խնամք
17 ad և / t որք, փխ. և / Ն չիք և

ոչ ճանաչեն՝ սակայն ոչ թողու և հեռանայ յարարածոց իւրոց. այլ նա հանապազ յայց ելեալ՝ խնդրէ զկորուսեալս զի գտցէ. և ասէ, թէ «Այսօր ձայնի իմում լուիցէք». և կամի զի վասն որոյ զՈրդին իւր առաքեաց՝ արասցէ ժառանգս շնորհօք զամենեսին։ Զի ուսցին զխորագիտութիւն օձին, մերկանալ զնենգութիւն մարդկութեան ագահութեանցն ամբարշտութեանց յանձանց, և առցեն զմիամտութիւն զանմեղս և զսուրբ աղաւնւոյն, որ և զբարս Աստուածութեանն յինքեան բերէ։ Քանզի և Հոգին Աստուծոյ յորժամ յայտնեցաւ աշխարհի, զոր ի վերն պատմեցաք՝ ի կերպարանս մարմնաւոր աղաւնւոյ երևեցաւ, զի ցուցցէ զբարերարական զմիամտական սիրոյն զաղաւնեյութիւն։

604 Զի որք կամիցին աշակերտակից Հոգւոյն Աստուածութեանն լինել՝ առցեն ի սեալենէ անտի զբարս զանմեղս և զանբերկեան աղաւնւոյն։ Որպէս և Տէրն ասէր յաշակերտսն, թէ «Եղերուք դուք բարերարք առ չարս և առ թշնամիս, և յամենեցունց հալածեալք վասն արդարութեան, զի Հայրն ձեր բարերար է. ծագէ զարեգակն իւր ի վերայ բարեաց և չարաց, և ածէ անձրև ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց. զի լիջիք դուք որդիք բարերարք Հօրն ձերոյ բարերարի»։

3 Յովհ. Ժ, 16. / 17 Մատթ. Ե, 44—45.

1 bdԱ և ոչ հեռանայ
2 bԱԲ զկորուսեալսն
2 ԱԲ ասէ թէ այսօր / միւսն. և ասէ այսօր եթէ ձայնի
3 b նորա, փխ. իմում
3 ad չիք և կամի զի
3 ԱԲ չիք զի
3 adԱԲ և զորդւոյն
4 abdԱԲ զի արասցէ
4 abd շնորհացն [b շնորհաւ] զամենեսեան
5 t և մերկանալ
5 ad մարդկութեանն / b մարդկութեանց / ԱԲ մարդկային
5 ad ագահութեանցն / bԱԲ ագահութեան / t ագահութեանց
5 abdԲ ամբարշտութեանցն
5 a ամբարշտութեանց յանցանաց ի յանձանց, և / bdԱԲt չիք յանցանաց
6 abdԱԲ զսուրբ / t սուրբ
7 abdԱԲ որ և զբարս / t որ զբարս
7 Ա աստուածութեան
7 abdԱԲ քանզի և հոգին / t զի հոգին
8 d յայտնեցաւն
9 a աղաւնոյ (յաւ.) / b աղաւնւոյն / Ա աղօնոյ
9 b ցուցէ
10 ad զբարերարական / b զբարերար / ԱԲt զբարերարութիւն
10 b զմիամտական / ԱԲt միամտական / ad զմիամտական
10 ad սիրոյն զաղաւնելութիւն / bԱԲ չիք զաղաւնելութիւն
11 b կամիցին հոգւոյն աստուծոյ աշակերտակից լինել / ad աշակերտակից լինել աստուածութեան հոգւոյն / Բ հոգւոյ / Ա հոգւոյ աստուածութեան
12 a զի առցեն
12 abdԱԲ ի սեալենէ անտի զբարսն զանմեղսն / t ի սեալենէն. չիք անտի
12 d զանբերկեան / միւս. զանբերկեանն
12 b աղաւնոյ / Ա աղօնոյն
13 abdԱԲ որպէս ասէր [d և ասէր] տէրն [bԱԲ իսկ տէրն] առ աշակերտսն
13 abdԱԲ չիք թէ
13 b ասէ եղերուք
13 abd բարեկամք, փխ. բարերարք
14 abd առ չարս [b առ չարսն] և թշնամիս
14 ad ասէ, և յամենեցունց / Ա ամենեցունց
14 abdԱԲ հալածեալք / t հալածեալս
15 abdԱԲ զարեգակն իւր / t չիք իւր
15 b չարեացն և բարեաց / Ա չարեաց
16 bԱԲ զանձրև
16 b և ի վերայ մեղաւորաց
16 bԱ զի լինիջիք
17 ad որդւոց [d որդիք] բարերարի [d բարերար] հաւրն ձերոյ [d ձերոյ բարերարի]

605 ՀԹ. Արդ՝ որք յայսմ միամտութեան արդարութեան պատուիրանի կացեալ իցեն՝ առցեն զկերպարանս արագաթեւ աղաւնւոյ, և թռիցեն ի թևս Հոգւոյն սրբոյ հասանել յերկնից արքայութիւնն, որում ցանկացեալ մնային սուրբք յերկրի։ Յոր և մարգարէն կաթոգին տենչացեալ աղաղակէր ասելով, թէ «Տայր ոք ինձ թևս որպէս զաղաւնւոյ, զի թռչէի վերանայի»։ Զոր և երանելին Պաւղոս, առաքելակից ձերոց առաքելոցս, մեկնեաց ի թղթին մխիթարականի, որով զԹեսաղոնիկեցիսն սփոփէր, թէ «Մեք որ կենդանիքս եմք և որ մնացեալքս լինիմք՝ հանգուցելովքն հանդերձ յափշտակիմք ընդ ամպս՝ ընդ առաջ լինել Տեառն ի վերայ օդոց, և այսպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցիմք», խառնեալք ի գունդն Քրիստոսի, թռուցեալք ի թռիչս արագութեան լուսափետուր ոսկետակերամն աղաւնեաց, որք առին կերպարանեցին յանձինս զկերպարանս Որդւոյն Աստուծոյ որ երևեցաւ նոցա. և զնոյնս պատուիրեաց յանձինս մատուցանել, զի բուսուցէ նոցա թևս հոգևորս՝ խառնել ի գունդն աստուածական։

606 Արդ՝ զարմացեալք հարցանիցեն և զօրք վերինք լուսեղէնք,

6 Սաղմ. ԾԴ, 7. / 10 Ա. Թեսաղ. Դ, 16.

1 bԱԲ իսկ արդ
1 bԱԲ յայսմ / d յայնմ / t ի յայս / a ի յայնմ
1 b իմաստութեան, փխ. միամտութեան
1 bԱ արդարութեան / միւսն. արդարութեանն
2 a արագաթև
2 a աղաւնոյն / d աղաւնեաց
3 b հասանել յարքայութիւն անդր երկնից, որում / adԱԲ արքայութիւն անդր, որում
4 d ցանկացեալս նային, փխ. ցանկացեալ մնային (երկարագիր ս եւ մ-ի շփոթութիւն)
4 abd սուրբքն
4 abdԱԲ յոր [d յորում] և / t չիք և
4 a տենչանաւք
5 d ասաց / b ասելով
5 b եթէ / ad չիք թէ
5 bԱԲ իբրև, փխ. որպէս
5 bԲ զաղաւնոյ
6 b չիք զի
6 abdԱԲ զոր և / t չիք և
7 bԱԲ առաքելոցս / ad առաքելոց / t առաքելոցն
7 b պատմեաց, փխ. մեկնեաց
7 ԱԲ ի թղթին իւրում մխիթարականի
7 abd որով և
7 b զԹեսաղոնիկեցիսն
8 abdԱԲ մեք որ կենդանիքս եմք և որ [a և որք] մնացեալքս [bԱ մնացեալս] լինիմք / t մեք որ կենդանիքս մնացեալս լինիմք
9 a յարբշտակիմք / bԱԲ յափշտակիմք յամպս
9 aԱ ընդ յառաջ / dԱԲ տեառն
10 ad և այնպէս
10 d ամենայն ժամ
10 ԱԲ լինիմք
10 abdԱԲ խառնեալք / t խառնեալ
11 adԱԲ թռուցեալք / bt թռուցեալ
11 adԱԲ երագութեան
11 ԱԲ ի լուսափետուր / b նարափետուր, փխ. լուսափետուր
12 ԱԲ և ի ոսկետակ երամն
12 Ա աղօնեաց
12 abdԱԲ որք [b որ] առին կերպարանեցին յանձինս [ad զանձինս] / t չիք կերպարանեցին
12 abdԱԲ զկերպարանս [b ի կերպարանս, ad իւրեանց ի կերպարանս] հոգւոյն [b ոգւոյ] որ երևեցաւ
13 abdԱԲ և զնոյն
13 Բ պատուիրան, փխ. պատուիրեաց
14 aԱԲ խառնեալ
14 d խառնելի ի գունդն / b ի գունդ
15 ad աստուածային
16 b արդ և / ԱԲ արդարև
16 ԱԲ զարմացեալ
16 a հարցանէին և / ԱԲ հարցանեն եւ
16 bd չիք և
16 ԱԲ վերին զօրքն
16 b հրեղէնք և լուսեղէնք

յորժամ տեսանիցեն զներքնագունդս սրբոց մարմնականաց, զի առ Տէրն ի ներքուստ վերացեալ գայցեն, թէ «Ո՞վ են սոքա իբրև զամպս թռուցեալ, և իբրև զաղաւնիս ձագաւքն եկամուտք առ իս»։ Ապա լուիցեն անդէն յինքնին Տեառնէն պատասխանի, թէ «Սոքա յիմ յուսացեալ են. սարայց զնոսա ի լեառն սրբութեան իմոյ, և ուրախ արարից զնոսա ի տաճարի իմում». և ամենեքեան որ տեսանիցեն զնոսա՝ ճանաչիցեն, թէ «Սոքա են զաւակ օրհնեալ յԱստուծոյ», և ուրախութեամբ ցնծասցեն ի Տէր։ Անդէն ասիցէ Տէրն, թէ «Եղիջիք ինձ ուստերք և դստերք»․ անդ ապա գութք խնամածու յաւէլցին արարչական սիրոյն ըստ բանի մարգարէին, թէ «Որպէս գթայ հայր ի վերայ որդւոց իւրոց՝ գթասցի Տէր յերկիւղածս իւր»։

607 Զի «այժմ յուսով նայելով՝ զայս ամենայն իբրև ընդ հայելի տեսանեմք, բայց ապա դէմ յանդիման»․ և ի նոյն նորոգումն նորոգին փառաց ի փառս իբրև զՏեառն Հոգին, որ փորձէն և ընտրէ զամենեսեան, և նորոգէ զորս և գտանէ արժանացեալս։ Արդ՝ ի բաժս փորձութեան

3 Ես. Կ, 8. / 6 Ես. ԾԶ, 7. / 7 Ես. ԿԵ, 23. / 9 Բ. Կորնթ. Զ, 18. / 11 Սաղմ. ՃԲ, 13. / 13 Ա. Կորնթ. ԺԳ, 12.

1 d յորում, փխ. յորժամ
1 bԱԲ զներքնագունդ
1 dԱԲ սրբոցն
1 d մարմնականացն / b մարմնականաց սրբոց
2 b ներքուստ
2 ԱԲ թռուցեալ վերացեալ / abd վերացեալ թռուցեալ գայցեն
2 b և ասիցեն թէ
2 abdԱԲ որ իբրև զամպս թռուցեալ են
3 Ա չիք և
3 Ա զաղօնիս
3 ԱԲ եկամուտքն զան առ իս[Բ ուղղուած առ Տէր] / abdt եկամուտքն թռուցեալ. ապա
4 adԱԲ ապա անդէն
4 ԱԲ լսիցեն
4 b լուիցեն անդէն / t չիք անդէն
4 ԱԲ չիք յինքնին
4 ad տեառնէն / bԱԲ ի տեառնէն / t տեառնէ
4 ԱԲ սոքայ են որ յիմն յուսացեալ են
5 ad և ես սարայց
6 adԱ զնոսա / bԲt զսոսա
6 ad ամենեքեան ապայ որ / b չիք որ
6 b հանապազ տեսանիցեն
7 abd ճանաչիցեն զնոսա / ԱԲ զնոսա՝ ճանաչիցեն զնոսա
7 ԱԲ և ասասցեն, թէ սոքա
7 d չիք են
7 abd ի տեառնէ, փխ. յԱստուծոյ
8 ԱԲ ուրախ լիցին, փխ. ցնծասցեն
8 ԱԲ ապա անդէն
8 b եթէ
8 ad եղիջիք զաւք
9 ԱԲ յուստերս և ի դստերս / abd ուստերք / t որդիք
9 abdԱԲ և գութք
9 a յաւելուցին / bdԱ յաւելցին
11 bd գթասցէ
11 abdԱԲ տէր ի վերա երկիւղածաց իւրոց
12 d զի *յայժ յուսովն
12 b նաելով / ad նայելեաւ / ԱԲ չիք նայելովն
13 ԱԲ յայնժամ, փխ. ապա
13 abdԱԲ յանդիման տեսանեմք. և
14 ԱԲ ի փառաց
14 ad որպէս, փխ. իբրև
14 d և զտեառն
14 b տեառն հոգին
14 ad և որ / ԱԲ որ և
14 Ա փորձեն
14 abdԱԲ և ընտրէն [a ընդրեն] / t ընդրէ
14 b զամենեսին, և նորոգէ զամենեսին զորս / ԱԲ և նորոգէ բոլորովին զոր / ad չիք և նորոգէ
15 ad զորս և / t զոր և / b չիք և
15 a զարժանացեալս / ԱԲ արժանացեալ մարդ
15 abdԱԲ որ ի բովսն
15 a ընդրութեան, փխ. փորձութեան

հալոցաց ընտրութեան հրոյ կացուցանէր զլեզուս առաքելոցն, զի նորօք ամենայն տիեզերաց ընտրութիւն արասցէ․ զի և տաճար Աստուածութեանն և բովք երկրի օթեվանք Արարչութեանն եղեն։

608 Զոր և յառաջագոյն տեսեալ մշակացն մարգարէիցն՝ զկնի գալոցս գուշակեալ զայս զլինելոցս ամենայն ազգաց՝ նախ իւրեանց հրէական ազգին ծանուցանելով, և ապա ամենայն տիեզերաց ազդ առնել ամին, թէ «Ժողովել ժողովրդոց ի միասին, և թագաւորաց ծառայել Տեառն»։

609 Եւ դարձեալ յանձինս հայեցեալք, և զառ յապայ գալոցն որդիս՝ պատաքեալսն նկատեալ, և առ Տէր գոչեալ իբրև զանձանց և զորդւոցն, որ սփռելոցն էին ընդ երկիր, թէ «Փոխանակ հարց քոց՝ եղիցին որդիք քո․ և կացուսցես զնոսա իշխանս ընդ ամենայն երկիր»։ Որք և կացեալ իշխան երկրի, դարձուցանել զամենեսեան միում իշխանութեան ի հնազանդութիւն, ի ծառայութիւն ազատութեանն անձնիշխան կամօք. զի լիցին ամենեքեան ժառանգք արքայութեանն, յինքնագործ լաւութենէ անտի հանդերձ իշխանօք։

610 Որպէս և ինքն Տէրն խօսի զհանդերձեալոցն բերանովք մարգարէիցն, թէ «Արարից զիշխանս քո ի խաղաղութիւն, և զայցելուս քո յարդարութիւն». որով առաքեալքն արբին զբաժակն այցելութեան, և

7 Սաղմ. ՃԶ, 23. / 11 Սաղմ. ԽԴ, 17. / 18 Ես. Կ, 17.

1 b հրոյն ընտրութեան
2 a ընդրութիւնս / bd ընտրութիւնս
2 ԱԲ արասցէ այնու զի
2 ad տաճարք
2 bԱ աստուածութեան
3 abd են և բովք
3 Ա արարչութեան / ad աստուածութեանն, փխ. արարչութեանն
4 b չիք զոր
4 b մարգարէից
4 adԱԲ գալոցն / b գալոց
5 a գուշակել
5 abdt զայս / ԱԲ զայսր
5 ad զլինելոցն / b զլինելոց
6 abdԱԲ ծանուցանելովն [a ծանուցեալ], և անտի ամենայն ազգաց ազդ առնել
6 ԱԲ նմին, ըստ այնմ թէ / d նմին, թէ / b եթէ
7 a *ժողովրդոց
8 abdԱԲ յանձինս / t ի յանձինս
8 abd հայեցեալ
8 dԱԲ և զառ յապայ զալոցն [ԱԲ յապայ զալոցս] որդիս / միւսն. զառ ի յապայ / a զալոցն որդւիս / b զալոցս որդի / միւսն. զալոցս զորդիս
9 ad նկատեալ / bԱԲ նկատել / t նկատեալս
9 abdԱԲ և [d չիք և] առ ի Տէրն [a առ Տէրն]
9 ԱԲ գոչեալ / abdt գոչել
9 ԱԲ իբրև զանձանցն իբրև զորդւոցն որ և / abd և զորդւոց և որ [ad որ և]
10 abԱԲ սփռելոց էին
10 ԱԲ ընդ երկիր, ըստ այնմ թէ / ab եթէ / d և թէ
11 aԱ իշխան
11 abdԱԲ ընդ ամենայն երկիր. որք [ԱԲ որ] և կացեալք [bԱԲ կացեալ] իշխանք [a իշխան] երկրի [b յերկրի, ԱԲ չիք յերկրի] դարձուցանել / t չիք որք և կացեալ իշխան երկրի
12 ԱԲ և միում
12 dԲ իշխանութեանն
12 b հնազանդեալ, ԱԲt հնազանդել, փխ. ad ի հնազանդութիւն
13 Ա ի ծառայութիւնն
13 bdԲ ազատութեան
13 d կամաւք / միւսն. կամաւքն
14 dԱ արքայութեան
14 bdԱԲ յինքնափորձ, փխ. յինքնագործ
14 c լաւութենէ հանդերձ։ / abdԱԲ լաւութենէ անտի հանդերձ իշխանաւքն / t լաւութենէն. չիք անտի
16 abdԱԲ որպէս ինքն
16 ԱԲ մարգարէիւք
17 a չիք քո
17 d և զյայցելուս
18 b որ / ad որք
18 ad առաքեալք

արբուցին ախեղերաց զբաժակն խաղաղութեանն: Վասն որոյ և յառաջագոյն իսկ կանխեալ մարգարէին անսողութեամբն զլինելոցսն, թէ «Այսպէս ասէ ցիս Տէր. Ա՛րի դու զարթմթդ ի բոլոր և քննեա՛ եթէ սուրբ իցէ, որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա. և առի զերեսուն արծաթին և արկի ի տուն Տեառն ի բովս»:

611 Այլ զի զալոց իջանելոց էր Աստուածորդին և զամենայն ազգս վերացուցանելոց էր յԱստուածութիւնն, վասն այսորիկ եղեալ քննութիւն ի վերայ ամենայն մարդկան, բստ նմանութեան պատուիրանին՝ ի պտղոյ ծառոյն չճաշակելոյ, զի արժանի լինիցին զանմահութիւնն առնուլ շնորհապարգևին: Նոյնպէս և Տէրն մարմնոյն խոնարհութեամբն և անարգն երևելով փորձեալ քննեցաւ զքաջահաւատսն,—որք ի գձուձ կերպարանն տեսին և լուան եթէ Աստուած է,—եթէ որպէս և զինչ հաւատասցեն բնութեան բարձրութեանն. վասն այսորիկ ած և ասաց, թէ «Որպէս և ես քննեցայ ի վերայ նոցա»: Արդ՝ արարեալ զնոսա միանձնական միաբանութեամբ՝ իբրև զմի առն երևեցուցեալ, միախոհ միահաւատ ճշմարտութեամբն, միաքարոզ, յօղապատ անդամօքն, մի

5 Զաք. ԺԱ, 13.

1 abdԱԲ և յառաջագոյն իսկ / t չիք և. չիք իսկ
2 ԱԲ անսողութեամբ
2 abd զլինելոցսն / ԱԲt զլինելոցն
2 ԱԲ ասէ թէ այսպէս ասէ ցիս
3 ԱԲt թէ արի
3 abd զարթմթդ / ԱԲt զարթմթն
3 b քննեալ / ԱԲ քննեա դու
3 aԱԲ թէ սուրբ
4 ԱԲ չիք ես
4 abdԱԲ քննեցայ / t քննեցայց
4 bԱԲ վասն, փխ. ի վերայ
4 b առի զերեսուն արծաթին / adԱԲt առի ես զարծաթն
5 abd և արկի ի տան
6 ad չիք էր
7 bԱԲ յաստուածութիւն անդր
7 adԱԲ վասն այնորիկ
8 ad բստ նմանութեան պատուիրանին ի պտղոյ ծառոյն / bԱԲt բստ նմանութեան ծառոյն [ԱԲ ծառոյ] պատուիրանին՝ ի պտղոյն չճաշակելով [b ճաշակելով] / adԱ չճաշակելոյ
9 bԱԲ լիցին
9 ad լիցին առնուլ զանմահութեան պարգևն / Ա զանմահութիւն / b զանմահութիւնս
10 bԱԲ առնուլ շնորհել պարգևս [ԱԲ պարգևի]
10 abdԱԲ նոյնպէս և տէրն մարմնոյն [ԱԲ և նոյնպէս մարմնոյն, b և նոյն ինքն] խոնարհութեամբն և / bt խոնարհութեամբ / t չէք տէրն
11 bԱԲ անարգ
11 bd երևելով / միւսն. երևելոյն
11 adԱԲ փորձեալ / bt փորձով
11 ad քննէ / d զքաջահաւատս
11 bd ի գձուձ / a ի գձուծ / միւսն. ի գծուծ
12 aԱԲt կերպարանս
12 abԱԲ թե աստուած է
12 abdԱԲ թե [b և թէ] որպէս
12 abdԱԲ կամ [ԱԲ և կամ] զինչ
13 abdԱԲ հաւատասցեն / t հաւատասցին
13 abd բնութեանն / Ա ի բնութեան / Բ ի բնութեանն / t քննութեան, փխ. բնութեան
13 ad բարձրութեան / ԱԲ բարձրութիւն / b չիք բարձրութեանն
13 ad վասն այսորիկ ասաց աստուած / bԱԲt ած և ասաց, փխ. ասաց աստուած
14 b և, փխ. թէ / ԱԲ չիք թէ
14 bԱԲ որպէս ասաց [ԱԲ ասէ] թէ ես [ԱԲ և ես] / a չիք և ես / d չիք և
14 bԱԲt քննեցայց
15 bt միանձնական / ԱԲ միանձնականն / ad միով, փխ. միանձնական
15 ad չիք երևեցուցեալ
15 bdԱԲ միախորհ
16 d միհաւատ
16 Ա ճշմարտութեան / Բ ճշմարտութեանն
16 d անդամովքն
16 abdԱԲ մի տաճար / t միատաճար

տաճար Աստուածութեանն. որով և զամենայն ախեղերս քննեսցէ վասն իւրոյ զալստեանն հաւատալոյ:

612 Զ. Արդ՝ քանզի եկեր հուր մեղացն և վախճանեաց զու հասարակ զմարդկութեան բնութիւնն. զի բորբոքեալ մեղքն ի նմանութիւն հրոյ տոչորեցան, և բարկութիւն սրտմտութեան Աստուծոյ զարթեաւ առ ի խնդրել վրէժ: Արդարև թուով մնացեալք, որպէս ասացն, թէ «Եւ որ մնացեալքն իցեն՝ թուով լիցին»: Արդ՝ նախ ընդ թուով մտանէր, և յայնմէ զերկոտասանն հաստատեալս՝ մշակս կացուցեալս բստ ազգացն իսրայելական տոհմին: Որ և բստ առաջին լեզուացն բաժանելոց ամենայն ազգաց, երևեցուցեալ եօթանասուն և երկուս, որպէս յառաջագոյն քան զայս ասացաք. զի նոքօք ի միաբանութիւն զառաջին պատառումն ազգացն և լեզուացն ժողովեսցէ:

613 Իսկ արդ զառաջինն՝ թուով մնացեալք և սակաւք: Վասն որոյ և ինքն եկն Որդին Աստուծոյ ուսուցանել, միաբանական հաւատովք ընտրել զմի և զնոյն ժողովն. վասն որոյ եկն իսկ և ասէ. «Հունձք բազում են, և մշակք սակաւք. արդ՝ աղաչեցէք զտէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործ արդեանց իւրոց»: Եւ նոյն ինքն այսուրիկ

7 Ես. Ժ, 19. / 17 Մատթ. Թ, 37—38.

1 Ա աստուածութեան
2 ԱԲ իւրոյն
2 abdԱԲ հաւատալոյ / t հաւատոյ
3 b հուրն մեղաց
4 dԱ զմարդկութիւն / Բ զմարդկութեանն / b զմարդկութեանս
4 Ա բնութեան / abdԲ բնութիւն
4 a ի նմանութեն
5 b և բարկութիւնք և սրտմտութիւնք / ԱԲt և բարկութիւնքն և սրտմտութիւնքն / ad և բարկութիւն սրտմտութեանն [a սրտմտութեան]
5 Ա աստուածութեան / bԲt աստուածութեանն:
5 ad աստուծոյ զարթեաւ առ ի խնդրել [a առ ի խնդրեր] վրէժ. արդարև / bԱԲt չիք զարթեաւ—վրէժ
6 bԱԲ արդարև իսկ թուով
6 ad մնացեալ / b մնացեալք / ԱԲt մնացեալքն
6 adԱԲ որպէս և ասացն
6 bԱԲ թէ որ մնացեալ [b մնացեալն] իցեն
7 bԱԲ և նախ / ad չիք նախ
8 abdԱԲ որ և յայտնի էր զի
8 ad երկոյտասանս / bԱ երկոտասանս / Բ երկոտասանն
8 d մշակացուցեալս
8 abdԱԲ բստ ազգացն / t բստ ազգաց
9 a որպէս բստ առաջին
9 Բ բաժանելոցն
10 b չիք ամենայն ազգաց—եօթանասուն և երկուս, որպէս
10 ad ազգացն
10 Բ և բ (պաշ.), փխ. հ և բ
10 ԱԲt որպէս վասն լեզուացն բաժանելոցն յառաջագոյն
11 abdԱԲ յառաջագոյն քան զայս ասացաք / t չիք քան զայս
11 abdԱԲ զի այնոքիւք [a այնորիկ, b այնու] ի միաբանութիւն
12 b լեզուաց, ad չիք և լեզուացն / bt չիք և
13 b զառաջին
13 ad մնացեալք / bԱԲt մնացորդք
13 abdԱԲ և սակաւք / t չիք և
13 abdԱԲ վասն որոյ եկն ինքն [b ինքն իսկ] որդւոյն
14 abdԱԲ չիք աստուծոյ
14 abd հաւատովք / ԱԲt հաւատովքն
15 [illegible] խնդրել, փխ. ընտրել
15 b զմինն / ԱԲ զմի / adt զմին
15 ad վասն որոյ և ասէն [a ասեն] իսկ թե / ԱԲ չիք և ասէ
16 abdԱԲ հունձք [b հունձքս] բազում [b բազումք] են / t հունձս բազումս են
16 ԱԲ ասէ և մշակք
16 d մշակք / b մշակքս / at մշակս
16 adԱԲ սակաւ / b սակաւք / t սակաւս
16 abԱԲ հնձոցս / d հնձոց
17 abԱԲ մշակս / d զմշակս / t մշակ
17 ԱԲ ի գործս / ad ի հունձս, փխ. ի գործ
17 ԱԲ այսուրիկ իսկ

պահանջեաց ի նոցանէ զսէր առ միմեանս, և միաբանեալ զնոսա՝ իւր տաճար հաստատեաց յերկրի, և նորօք փարձեաց զամենայն տիեզերս։

614 Եւ այս էր որ երևեցաւ հուր Հոգւոյն յաւուրս պենտեկոստէին, որ եկեալ հանգեաւ ի լեզուս առաքելոցն, որ եկեալ ժողովեաց զցրուեալսն, և սկսան խօսել լեզուս առ լեզուսն առաջինս առ ցրուեալսն։ Վասն զի անկաւ սերմն անօրէնութեան յարգանդ մօրց [illegible] մարդկանն առաջնոյ, վասն այսորիկ և սաղմն ամբարշտութեան ընկալեալ ձեռն զկշռաւ արկեալ յղացան զկռապաշտութեան ծնունդն ի մէջ բերել։ Իսկ պտուղն այսորիկ՝ քակտումն էր յայլափոխ յայլաձայնս, այլ ընդ այլոյ ի միմեանց մոլորեալք, այր յեղբօրէ իւրմէ անջատեալք ցրուեցան։

615 Իսկ սոցա զմիաւորս ժողովն միաւէրին խնդրեալ ի միմեանց. Վասն այսորիկ հրամայէ, զի նախ ինքեանք իւրեանց մասօքն առ միմեանս ժողովեսցին, զի ուսցին զամենայն ազգացն ժողովել առնել ի մի միաբանութիւն։ Զի նախ զնոսա արասցէ օթեվանս պատրաստեալս և ապա առաքեսցէ առ նոսա զՀոգին Աստուածութեանն, որ զսէրն Հօր և զՈրդւոյ առեալ խաղացեալ դայր առ նոսա, զի նախ ի նոսա բնակեսցէ, և նորօք յամենայն արարածս։ «Ես և Հայր իմ, ասէ, եկեսցուք

1 b պահանջեաց զսէրն ի նոցանէ
1 adԱԲ զսէրն
1 b առ ի միմեանց և
2 ԱԲ տաճար իւր
4 bԱԲ և այս իսկ էր [b է] որ / ad և այս իսկ էր հուր հոգւոյն որ երևեցաւ յաւուրս / b յաւուրն
4 a պենդեկոստեիցն / d պենտեկոստէիցն / b պենտակոստէից / ԱԲ պենդեկոստէին / t պենտակոստէիցն
5 bԱԲ եկեալ / t արկեալ, փխ. եկեալ / ad չիք որ եկեալ
5 a ժողովեալ / d ժողովել
6 ad որ և սկսեալ / t և սկսեալ / ԱԲ որ, փխ. և
6 ԱԲ սկսան խօսել լեզուս ի լեզուսն
6 ad առաջինս ցրուեալս / bԱԲ առաջինս որ [b որ և] ցրուեալքն [b ցրուեալքն էին] / t առաջինսն
7 abdԱԲ անաւրէնութեան / t անօրէնութեանց
7 Բ յարգարակ, փխ. յարգանդ
7 ad մօացն
8 adԱԲ առաջնոց / b առաջնւոյ
8 ԱԲ վասն այսր [Ա այսրս] և
8 b չիք և
8 b անաւրէնութեան, փխ. ամբարշտութեան
9 b զկշռով
9 Ա զկռապաշտութիւն / abԲ զկռապաշտութեանն
9 abdԱԲ ծնունդ
9 bԱԲ ի մէջ բերեալ
10 d այնորիկ / b այսոցիկ
10 a քարկտումն
10 abd յայլափոխս յայլաձայնս / ԱԲt այլափոխս, այլաձայնս
10 ԱԲ այլ ընդ այլոյ / միւսն. այլ ընդ այլ
11 ad չիք իւրմէ
11 b անջատեալովն
12 d սոքա / ԱԲ սա
12 b ժողովոյն
12 ad միաւեր
12 a խնդրեալ / միւսն. խնդրել
12 abdԱԲ ի վերա միմեանց
13 b հրամայի
13 ad մասաւք
14 d ժողովեսցեն
14 ad ժողովեն / b զժողովն / ԱԲ ժողով / t ի ժողովն
14 b առնել ի միաբանութիւն / ԱԲ ի միաբանութիւն [Բ ի մի միաբանութիւն] առնել
15 adԱԲ պատրաստեալս / bt պատրաստեալ
16 b զհոգին պատրաստեալ աստուածութեանն / adԱ աստուածութեան
16 b որ սէրն զհայրն
17 abd և զորդւոյն
17 ad դայր նախ առ նոսա
18 abdԱԲ իմ եկեսցուք ասէ և

և օթեվանս առ նմա արասցուք»։ Եւ սիրովն առ միմեանս զոր ուսոյց նոցա՝ ասէ. «Աղաչեցէք զՏէր հնձոցն, զի հանցէ մշակս ի գործս արդեանցն իւրոց»։

616 Մինչ ինքն ոչ կարէր առանց նոցա աղաչանացն զայն առնել, որ անհարկելովն արար զամենայն արարածս. այլ վասն զի առ ամենայնիւ ընկերսիրութիւն պատուական է առ Աստուածութիւն անդր. զի որպէս Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ նոյնպէս կամի, զի զմիմեանս սիրելովն արժանի լիցին Աստուածութեանն առ միմեանս անփոխանութեամբն։

617 Զի ի մէջ երկրէ հող և հողմք և բոյս հողոյ, ի միմեանց բաժանեալ ծնունդք և միոյ Արարչի ստեղծուածք, սիրեսցեն նախ զարարչութիւնն, և սիրեսցին ի նմանէ. և նորա հաճոյիւքն կեալ կարասցեն, ըմբռնեալ զարքայութիւնն երկնից։ Զի անձնսիրութեամբ ընկերսիրութիւն ոչ լինի, այլ ինքնասիրութիւն, որ ոչ է հաճոյ կամաց

1 Յովհ. ԺԴ, 23. / 3 Մատթ. Թ, 38.

1 ad աւթեւանս
1 abd առ ձեզ, փխ. առ նմա
1 abdԱԲ կալցուք, փխ. արասցուք
1 ad չիք և (սիրովն)
1 a սիրովն սիրովն
1 b որ առ միմեանս
1 d զի, փխ. զոր / b չիք զոր
2 a աղաչեսցուք
2 ԱԲ հնձոցս
2 ad զմշակս իւր ի գործս
2 abdԱԲ արդեանց
3 a իւրեանց
4 t աղաչանաց. չիք նոցա
4 abdԱԲ առնել զայն [b այն]
5 Ա ոչ, փխ. որ
5 abdԱԲ այլ մի վասն զի
5 d առ ամենայն / aԱ ամենայն առ / bԲ չիք առ / t քան ամենայն
6 abdԱԲt ամենայն. ուղղում եմ ամենայնիւ
6 abd ընկերսիրութիւնն
6 abdԱԲ առ աստուածութիւն [a աստուածութիւն] անդր / t առ աստուածսիրութիւն
7 abdԱԲ զի որպէս աստուածութիւնն [Ա աստուածութիւն] մարդասէր է / t աստուածսիրութիւնն, փխ. աստուածութիւնն
7 b նոյնպէս և
7 Ա զի միմեանս
8 bd սիրութեամբն / aԲ սիրելովն / Ա սիրովն / t սիրելութեամբն
8 Թւում է ինձ, որ ճախճախական ընթերցուածը կարող է լինել «զմիմեանսսիրութեամբ», մի բառ, ինչպէս որ Փաւստոսի մէջ «զայլազգիութիւն, զայլոցկերութիւն» Դ, 6. կամ «զաւաջնատուն», որի ամփոփեալ ձևն է «զառաջատուն», այսինքն «անել զառաջնաւ». Ագաթ. § 839:
8 dԱ աստուածութեան
8 b առ զմիմեանս
8 ԱԲ չիք առ միմեանս անփոխանութեամբն
10 bԱԲ հողք, փխ. հողմք
10 adԱԲ հողմք բոյսք
10 ԱԲ ի միմեանց / միւսն. ի միմեանցն
11 abdԱԲ բաժանեալք, ծնունդք [a ծընունդ]
11 abdԱԲ չիք և
11 a սրբեսցեն, փխ. սիրեսցեն
11 Ա չիք սիրեսցեն նախ զարարչութիւնն
12 ab զարարչութիւն
12 a սրբեսցին, փխ. սիրեսցին
12 bԲ կեալ կարասցեն / Ա կեալ կատարեսցեն / t կալ, փխ. կեալ / ad կեցցեն, փխ. կեալ կարասցեն
13 abdԱԲ ըմբռնեալք
13 bdԲ զարքայութիւն
13 ad չիք երկնից
13 b անձնսիրութեամբ / adt անձնսիրութիւն
13 ԱԲ զի անձնասէրն ընկերասէր ոչ լինի / Հմմտ. Նոր. Բիւզ. Կոր. էջ 309, ուր ճիշտ է ԱԲ-ի ընթերցուածը:
14 b և, փխ. այլ / ad չիք այլ
14 b ինքնասիրութիւնն / ԱԲ ինքնասէրն
14 abdԱԲ չիք որ
14 a չիք է

արարչութեանն. վասն որոյ և մեղքն ի սկզբան մաքին յուշաբերք։ Իսկ զի Աստուածութիւնն մարդասէր է՝ վասն այսորիկ իւրոց կամացն արար զնոսա խորհրդակիցս. զի նոքա տիրեսցեն զմիմեանս, և եղիցեն հրաւիրակ տիեզերաց և աղաչեսցեն և հանցեն մշակս ի գործս արդարութեան Տեառն իւրեանց։

618 ՁԱ. Զի առաջին յղութիւն անձնական մարդկանն գնալոյ ծնաւ զպատառումն խառնակութեան լեզուացն։ Որպէս և վասն հրէշական ժողովրդեանն տեսանի ի մարգարէականացն պատմութենէ, զի ասէ. «Ա՛գէ, հարցէք և տեսէք, եթէ՞ երբեք լուեալ, թէ արար յղանալ և ծնանելն ձեռն արկեալ զընդերօք և դարձան խնդրեն։ Զի տեսանեմ ասարիկ զամենայն այր՝ և ձեռն իւր ի վերայ նշութ իւրոյ հայիմ ընդ մարդ, և երեսք ամենայն իբրև ի գոյն գալկան՝ գեղնացեալ շրջին»։

619 Արդարև իսկ յղացեալ էին յամբարշտութիւնս կռապաշտութեան բազմասէր բարոյիցն, և ձեռն յընդերս եդեալ՝ ակն ունէին շահաղաւակ գտանել անձանց ի անաւաստակ գործոց անտի։ Ուստի և գեղուկ, զգոյն ախտի ծննդեանն՝ ի հատուցմանէ անտի յանդիմանութեանն

13 Երեմ Լ, 6.

1 Ա արարչութեան / a բարձրելոյն, d բարձրութեանն, փխ. արարչութեանն
1 ad չիք և
1 adԱB մեղք ի սկզբանն
1 b իսկ աստուածութիւնն զի
2 ԱB աստուած, փխ. աստուածութիւնն
2 Ա չիք է / d կամաց
2 abd արարեալ
3 dԱB հրաւիրակք
4 B զի, փխ. և / abdԱ չիք և (հանցեն)
4 B հանցէ
4 abdԱB մշակս / t զմշակս
6 abdԱB վասնզի
6 bB յղութիւնն / b մարդկան
6 ԱB գնալոց
7 t խառնումն, փխ. abdԱB զպատառումն
7 abdԱB խառնակութեան լեզուացն / t խառնակութեանն լեզուաց
8 ad տեսանելի է
8 b ի մարգարէական
8 bԱB ի պատմութենէ անտի, զի
9 ԱB լեալ, փխ. լուեալ
9 bԱB եթէ
9 abdԱB յղանան [b յղենան] և ծնանին / t յղեցան և ծնան
10 a արկանել / ԱB արկել
10 ab զընդերաւք / ԱBt զընտերօք / d զընկերաւք, փխ. զընդերօք
10 ad չիք և
10 adԱB դարձան խնդրեն / bt խնդրեսցեն
11 ԱB աւասիկ / b աւադիկ
11 abd զայր ամենայն
11 b նշութ / a նշութեց
11 a իւրոց
12 abd և [d չիք և] երեսք ամենեցուն [b ամենայն] իբրև գոյն [b զգոյն] անկեալ [փխ. գալկան կամ գալկեան] գեղնացեալ [b և դեղնացեալ] / ԱB և երեսք ամենայն իբրև ի գոյն գալկան [t դալկան] և դեղնացեալ
14 ԱB արդարև յղացեալ իսկ էին
14 b յամբարշտութիւն կռապաշտութեանն / ad դկռապաշտութեանն զամբարշտութիւն [d ամբարշտութիւն]
15 a յընդերս / միւսն. յընտերս
15 bԱBt եդեալ էր
15 b անուանէին, փխ. ակն ունէին
16 a և ի անաւաստակ
16 abdԱB գործոց անտի / t ի գործոցն. չիք անտի
17 abd գեղուկ / ԱBt գեղուն
17 bԱBt զգոյն ախտի գունոյն [b գունոյ] ծննդեանն [ԱB ծննդեան] անձանց / ad չիք գունոյն. չիք անձանց
17 abdԱB ի հատուցմանէ անտի / t ի հատուցմանէն. չիք անտի
17 Ա յանդիմանութեան

զանեալ լինէր նոցա՝ զգերութիւն ծնանելով. և զքայքայումն աւերածոյ ցրմանն, փոխանակ պտղոյ որովայնին, իբրև զմանուկ ի գիրկս առեալ սնանէին, և յազգս օտարս պանդխտեալք՝ փոխանակ սիրոյ ամուսնութեան սննդեկացն՝ թափառական լինէին։ Փոխանակ ապստամբութեանն վիճակաստութեան՝ զկործանումն յԱրարչէն իւրեանց ի մերձաւոր Տեառնէն ընդունէին։

620 Սոյն օրինակ և ազգքն առաջինք, փոխանակ զի իշխեցին ի բան յիւրեանց Տեառնէն թիկունս դարձուցանել, որ զնոսայն յոչնչէն ինչ արար, և ի խեցեկոյտ ի խեցեկարկառ, ի կղբաշաղախ աշտարակն ապաստանեալք՝ նովին ախտիւն անօրէն պաշտամամբքն յղացան, զրուեալք պատառեալք քակտեալք, ի միմեանց բաժանեալք՝ ծնանէին ընդ երեսս երկրի իւրաքանչիւր ոք առանձինն մի մի ի նոցանէն, զմնութիւն չկեցութեանն յանձինս իւրեանց, իբրև զպտուղ որովայնի ի գիրկս, ըստ նմանութեան մանկամօր առեալ՝ ընդգրկեալ բերէին։

621 Եւ հայեցեալ ի պատուհասն առաջին եկեալ ջրհեղեղին՝ սկսան գործել զաշտարակն. իբրև ակն ունել նմին և նովին շինուածովն ապրել՝ յորժամ եկեսցէ։ Եւ ոչ հայեցան յԱրարիչն՝ կարծել յիւրեանց անօրէնութեանցն, և նորին հաճելի գործովն ապրել. և ի նմանէն

1 abdԱB զանեալ լինէր նոցա / t զանեալ նոցա լինէր
1 adBt զգերութիւնն
2 abdԱB ցրմանն / t ցրման
2 b պտղոյ ծննդեանն որովայնին / aԱB որովայնի / d յորովայնի / t որովայնին
2 dԱB ի գիրկ
3 Ջնջում եմ վերջակետերը «փոխանակ պտղոյ», «փոխանակ սիրոյ» բառերից առաջ:
4 bԱBt թափառական զանեալ լինէին / ad չիք զանեալ
4 abdԱB Հայկ. թարգ. ապստամբութեանն [Ա ապստամբութեան] / t սրբութեանն, փխ. ապստամբութեանն
5 a վիճաստութեան / d վիճաստութեանն b վիճակաստուութեանն / ԱBt վիճակաստութեանն
7 abdԱB ազգքն / t ազգն
7 bԱB առաջինք / միւսն. առաջին
8 ad իւրեանց / b տեառնէն իւրեանց
8 ԱB զթիկունս / bԱB զնոսա
8 ԱB յոչնչէ յինչ / a չիք ինչ
9 ad և ի խեցեկոյտ խեցեկարկառ [d ի խեցէկարկառ] / bԱBt և ի խեցակոյտ և [ԱB չիք և] ի խեցակարկառ
9 b և ի կղբաշաղախ
10 a ապաստան եղեալք / ԱBt ապաւինեալք, փխ. bd ապաստանեալք
10 b և անօրէն
10 a կռապաշտութեամբքն, փխ. պաշտամամբքն
11 b քայքայեալք, փխ. քակտեալք
11 ad չիք բաժանեալք
12 a չիք ոք / b առանձին
12 ԱB ի նոցանէն / միւսն. ի նոցանէ
13 a զմնութեան / d զմէնութեան / B զմէնութիւն / Ա զմեկնութիւն / b զմիութեան / t զմինութիւն
13 d անձինս / b պտուղ
14 ad մանկամաւրն
14 b առեալ բերէին ընդգրկեալ
15 adԱB և սկսան հանել
15 b չիք հայեցեալ—ջրհեղեղին
15 ad առաջին / ԱBt յառաջին
15 ad չիք եկեալ
15 ad և սկսան / ԱB և գործել սկսան
16 adt նմին / ԱB ի նմին / b կամէին, փխ. ի նմին
16 b նորին, փխ. և նովին
16 ԱB շինուածովն / միւսն. շինելովն
17 ԱB գայցէ, փխ. եկեսցէ
17 ԱB կարծել / abdt և ոչ կարծել
17 d յիւրեանցս
17 abd անաւրէնութեանց / b յանաւրէնութեանց
18 adԱB և նորին / bt և նովին
18 abdԱB հաճելի գործովն ապրել / t հաճել ի գործն և ապրել
18 bd որ ի նմանէն որ

որ ինչ կամք և լինելութիւն, թէ յետոյ թէ յառաջ, զայն ինչ ոչ ածին ընդ միտ՝ որ ի սկզբանէ Արարիչն էր. և ի մի ժողով եկեալ ամենեքեան՝ ոչ ևս զգային միմեանց յղութեանն պրով և ծանրացեալն էին

622 Վասն այսորիկ և ամենաստեղծ իրքն եռեա զանհնարինս կամացն իւրոց ի նոսա, զխակութեանն զանհասութիւն՝ խորհուրդ արկեալ Աստուածութեանն զյղութեանն նոցա բերել ի մէջ զծնունդն։ Եւ ասաց Աստուած. «Եկայք իջցուք և պղտորեսցուք զլեզուս նոցա». և ոչ ասաց թէ «Գնացէք իջէք և պղտորեցէք զլեզուս նոցա». որպէս և կարգ հրամանին պատշաճէր Աստուածութեանն. այլ «Եկայք», ասէ, «իջցուք և պղտորեսցուք». իբրև առ հաւասարութիւն գործոյն յայտնի առնէր ի «պղտորեսցուք»-ն ասել, յիրաւի և առ մարդոյն արարչութեամբն և լեզուացն բաժանմամբ օրինակեաց զայս։

623 Քանզի զմարդկութիւնն վասն մերոյ փրկութեան յանձն առնլոց էր Աստուածութիւնն՝ զԹիւ Երրորդութեան երեսացն ուսուցանէր առաջնոցն. զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն զամենեսեան, որ ընդ

7 Ծննդ ԺԱ, 17.

1 ԱԲ որ ինչ կամք և լինելութիւն, թէ յետոյ / ad որ ինչ կամութիւն լինի նեղութիւն, թէ յետոյ / b լինելութիւնն է / t որ ինչ կամութիւն լինելութեան
1 b և եթէ յետ և եթէ յառաջ
1 abdԱԲ զայն ինչ / t զայս ինչ
1 ԱԲ ոչ ածէին զմտաւ
2 b ի սկզբանէն
2 abdԱԲ արարիչն [b արարիչ] էր / t արարչին է
2 a չիք և
2 a ի միաժողով / bdԱԲ Հայկ. բառ. և միաժողով
2 d ամենեքին
3 d և ոչ զգային / a և ոչ գային / bԱԲ ազային, փխ. զգային
3 ԱԲt և ոչ ևս
3 ԱԲ ի միմեանց / b չիք միմեանց
3 Ա յղութեան / b չիք և
4 adԱԲ ամենատեսն / b ամենատէրն / t ամենազէտն
4 bdԱԲ զանհնարինս / a կամաց
5 bdԱԲ զխակութեանն / t զխակութիւնն / a զխառնակութեանն, փխ. զխակութեանն
5 t զանհասութիւնն / d զանհասութիւն, փխ. զանհասութիւն
5 bԱԲ արդ [ԱԲ արդ խոր] խորհուրդ
5 ad արարեալ, փխ. արկեալ
5 Ա աստուածութիւն / Բ աստուածութիւնն / ad չիք աստուածութեանն
6 a յղութեանն / d զյղութեան / b զյղութիւն
6 b բերեալ
6 ad ծնունդ ի մէջ / b ծնունդսն
6 aԱԲ և ասաց ասէ աստուած
7 ԱԲ թէ եկայք
7 b զնոսա, փխ. զլեզուս նոցա
8 b եթէ
8 adԲ չիք և (պղտորեցէք)
8 abdԱԲ չիք զլեզուս նոցա
8 b որպէս կարգ / adԱ որպէս կարգի
8 adԱ հրամանի
9 Ա աստուածութեան
9 ԱԲ եկայք իջցուք
10 ԱԲ պղտորեսցուք ասէ / b բաժանեսցուք, փխ. պղտորեսցուք
10 t առ հաւասարութիւնն
10 abdԱԲ յայտնի առնէր ի պղտորեսցուքն [b առ ի պղտորեսցուքն] / t չիք յայտնի առնէր
11 ԱԲ ասելովն
11 t չիք և (առ մարդոյն)
11 ad արարչութեան / bԱԲ արարչութեամբ
12 ad բաժանման
13 abdԱԲ քանզի և
13 Ա զմարդկութիւն
14 Ա աստուածութիւն / b և զԹիւ
14 abdԲ երրորդութեանն
14 abdԱԲ երեսաց
14 ad ուսուցանէր / bԱԲt ուսուցանել
15 abdԱԲ աշակերտեսցեն [Ա աշակերտեսցեն տեսցեն, ճախաւորեա աշակերտեսցեն] զամենեսեան [ԱԲ զամենայն, b զամենայնս] որ ընդ / t չիք զամենեսեան

ամենայն ախեղերս մարդիկ իցեն, յայտնեալ երեքանձնական միասնական զօրութեանն, միապաշտօն տէրութեանն խոնարհեալ ծունր կրկնեսցի։ Իսկ յղութիւն նոցա ծնոյց զանլուր միմեանց ձայնիցն չփոթութիւն։

624 Իսկ արդ՝ զի՞նչ ասացին ազգքն այնոքիկ առաջինք ի շինել զաշտարակն. «Եկայք շինեսցուք աշտարակ, զի իցէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս»։ Որ ոչ կարացին հասուցանել ի բարձրութիւնն խոստացեալ անձանց պարծանացն զօր պանծացան. այլ աւերեցին փլուզին թակեցին զմիաբանական միալեզու միաբանութեանն իւրեանց շինութիւն միամտութեանն։ Ոչ հասուցին զաշտարակն ըստ ասելոյն յերկինս, զի յերկրի էր, և աստուստ էր շինուածն. այլ անտի իջուցին ի կործանումն բաժանման ցրուելոյն. յղացան զանօրէնութիւն, ծնան զբազմաձայն լեզուացն բաժանումն, զի մի լուիցէ այր ընկերի բարբառոյ, ի միմեանց մեկնելով ցրուեցան։

625 Իսկ Աստուածութիւնն երևեցաւ յայնժամ խորհրդով, և յայտնեցաւ այժմ յայս ժամանակս յայտնապէս. մեկնեցաւ արդեամբք, զի ծանիցեն ամենեքեան, տեսցեն և հաւատասցեն։ Արդ՝ սերմանեաց յանձինս մարգարէիցն զշնորհս յառաջխնամութեան Հոգւոյն սրբոյ, զի

6 Ծննդ. ԺԱ, 4.

1 b չիք ամենայն
1 ad ախեղերս մարդիկ իցեն յայտնեալ / ԱԲ մարդկութեամբն / bt մարդկութեանն
1 abdԱԲ երեքանձնական [ԱԲ երեքանձնականն] միասնական [ԱԲ միասնականն] t չիք միասնական
2 abdԱԲ զաւրութիւն [ad զաւրութիւնն] միապաշտաւն [a մի պաշտաւն] տէրութեանն [ԱԲ տէրութեան] / t չիք միապաշտօն տէրութեանն
2 b ծունր կրկնեալ խոնարհեալ / dԱԲ կրկնեսցեն
3 ԱԲ զյղութիւն
3 ad ծնաւ / bԱԲt ծնոյց
3 Ա զչփոթութեանն / Բ չփոթութիւնն / միւսն. չփոթութիւն
4 abdԱԲ իսկ արդ / t չիք իսկ
4 aԱ ազգն
4 abdԱԲ չիք այնոքիկ
4 ab առաջինն
5 adԱԲ շինեսցուք ասեն [a ասէ]
5 tԱԲ զաշտարակն
5 b որ, փխ. զի
5 abdԱԲ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս / t նորա մինչև ի վեր ի յերկինս
6 abd և, փխ. որ / ԱԲ չիք որ
6 a ի բարձրութիւն / b ի բարձրութիւնն
7 ԱԲ պարծանաց
7 d պարծեցան, փխ. պանծացան
7 abdԱԲ աւերեցին փլուզին թակեցին / t չիք փլուզին
8 a միաբանութիւն / Ա միաբանութեան / b մի բնութեանն, փխ. միաբանութեանն
8 b զշինութիւն
9 a մտանութեան / d Հայկ. բառ. միաստնութեան / Բ միաստնութեանն / Ա միաստնութիւն / bt միամտութեանն
9 b չիք յերկինս
10 b քանզի յերկրէ էր
10 ab շինածն
10 b իջուցին ի բաժանումն կործանման ցրուելոյն / ad բաժանմանցն ցրուելոց
11 bԱԲ և ծնան
12 abdԱԲ լեզուացն բաժանումն [b զբաժանումն] զի / t լեզուաբաժանութիւն, զի
12 bԱԲ մի լուիցեն
13 abd ցրնդեցան, փխ. ցրուեցան
14 Ա աստուածութիւն
15 a յայժմ
16 ԱԲ չիք ամենեքեան, տեսցեն
16 abdԱԲ յանձինս / t ի յանձինս
17 bdԱԲ զշնորհսն
17 b յառաջխնամութեան / Ա յառաջագիտութիւն / միւսն. յառաջագիտութեան

յղասցին զճշմարտութեանն աւետիս Աստուածութեանն զալստեանն ամենայն արարածոց. և նոքա սերմանեսցեն ընդ ամենայն աշխարհս, զի յղասցին զխորհուրդն կենդանութեան ակնկալութեան, անմահութեանն բերել զծնունդն: Յղասցին զյոյս և զսէր նախ առ Աստուածութիւն արարչութեանն, և ապա զսէր ընկերսիրութեանն՝ աննենգ և անկեղծաւոր սիրով պահել հաւատարութիւն առ միմեանս:

626 Զոր և ինքն իսկ եկեալ մեկնեաց, թէ «Յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան»: Նախ՝ սիրել զԱստուածութիւնն յամենայն սրտէ և յամենայն անձնէ և ամենայն զօրութեամբ հանդերձ, որ է առաջինն: Եւ երկրորդն՝ սիրել զընկերն իբրև զանձն: Իսկ երրորդն՝ լսել Աստուածութեան բանին աւետեաց առանց երկմտութեան և հաւատալ այսմիկ: Այսուիկ յղացեալ զարագութիւն սլանալոյ, որով ծնեալ ի թռիչս և ի թեւս Հոգւոյն սրբոյ, զի խառնեսցին ի զունդն Քրիստոսի՝ յղանալ զյոյսն հաւատոց և ծնանել յարքայութիւն միանգամայն զըմբռնեալսն: Որպէս և ընդ ամենայն

8 Մատթ. ԻԲ, 40.

1 abdAB յղասցին / t յղասցէ
1 bA զճշմարտութեան
1 a աւետիք / b աւետիսն
1 ad աստուածորդւոյն, b աստուածութեամբ, AB աստուածայինն, փխ. աստուածութեանն
1 bAB զալստեանն
3 b զխորհուրդս
3 ad ակնկալութեանն և ծնցին զանմահութեանն աւետիս ի լսելիս. յղասցին / bA անմահութեան / b զի յղասցին
4 abdB զյոյսն / A զյոյսն, փխ. զյոյս
4 adAB և զսէրն [a զսէրն]
4 AB նախ առ արարիչն աստուած և / abd առ աստուածութիւնն [b աստուածութիւն] անդր արարչութեանն և
5 abd ապա զսէրն [a զսէրն] ընկերութեան աննենգ / AB ապա առ ընկերն աննենգ
5 ad աննենգ և անկեղծաւոր սիրով պահել հաւատարութիւն առ միմեանս / bABt աննենգ կեղծաւորութեամբ [b կեղծաւորութեամբն] հաւատարութեամբ [AB հաւատար]
6 AB հաւատար առ միմեանս պահել
7 t մեկնեաց որդին աստուծոյ, թէ / abdAB չիք որդին աստուծոյ
7 b եթէ
7 abd յայս [a յայսս, d այս] երկուսին
7 abd չիք պատուիրանս ամենայն
9 AB զաստուած յամենայն
9 adAB չիք և (յամենայն անձնէ)
10 ad զաւրութեամբն
10 AB հանդերձ, որ սա է [B որ սաէ] առաջին / abd հանդերձ, որպէս առաջինն / t որ է առաջին
10 abdAB և երկրորդն / t Եւ երկրորդ
10 abd թե սիրել [ad սիրեսցես]
10 b զընկեր
11 abdAB երրորդն / t երրորդ
11 d աստուածութեանն / AB աստուածային
11 abdAB բանին աւետեաց առանց երկմտութեան և [b չիք և] հաւատալ [bAB հաւատալ այսմիկ] / t չիք աւետեաց առանց երկմտութեան / ad չիք այսմիկ
12 bAB չիք այսուիկ
12 abdAB իսկ յղացեալ
12 adAB զերագութիւն
13 bAB ծնանին / ad ծնանելին
13 adB և ի թեւս / bAt չիք և
13 abdAB չիք սրբոյ
14 AB և զյոյսն
14 t հաւատոցն
14 d և ծնեալ մեզ, փխ. և ծնանել
15 d արքայութիւն / abA զարքայութիւն / B զարքայութիւնն
15 AB չիք միանգամայն
15 ad ըմբռնել, b և ըմբռնել, AB ըմբռնեալ, փխ. t զըմբռնեալսն
15 bAB որպէս և / adt չիք և

արարածոց գոչէ մարգարէն առ Հայր, իբրև յամենեցունց բերանոյ, իբրև ընդ ամենեցունց տեսեալ զորդեգրութիւն շնորհին, որ կատարելոցն էր առ մեօք, ասէ. «Իբրև երկունք յղւոյ զի հասեալ իցէն ի ժամանակս ծննդեան, և առ ցաւս իւր ճչիցէ»:

627 Եւ զի՞նչ իցեն երկունքն հասեալք, որ զցաւսն ճչելոյ առնիցեն, եթէ ոչ զղջմունք և խոստովանութիւնք՝ ապաշխարութեամբ յղացեալք, որպէս և ասէն, թէ «Այնպէս եղեաք սիրելւոյ քում»: Եւ զորմէ՞ սիրելւոյ արդեօք խօսեցի մարգարէն, եթէ ոչ վասն Որդւոյն նորա ասիցէ, որ գալոցն էր, որում միայն ակնկալութիւն ամենայն արարածոց, որ եկն կատարեաց ինքեամբ զամենայն. որպէս և սաեն իսկ առ նա բողոքեալ, թէ «Տէր, յահ և յերկիւղ քո յղացաք, երկնեցաք և ծնաք զհոգի փրկութեան քոյ»:

628 ՁԲ. Արդ՝ փոխանակ աշտարակին ինքն Տէրն կանգնեաց զխաչափայտն՝ ըստ յառաջասաց մարգարէութեանն. որպէս ասէ թէ «Ահաւասիկ կանգնեմ նշան ի վերայ հեթանոսաց», այսինքն զխաչն փրկական. յորոյ վերայ ինքնին Տէրն, ուստի և զկեանս գործէ աշխարհի:

4 Ես. ԻԶ, 17. / 7 Անդ. / 12 Ես. ԻԶ, 17—18. / 15 Ես. ԺԱ, 12.

1 ad գոչեր
1 AB իբրու
1 ad չիք իբրև—ընդ ամենեցունց (տ. 2)
1 b չիք բերանոյ, իբրև ընդ ամենեցունց
2 AB ընդ ամենեցուն
2 abdAB շնորհին / t շնորհի
2 AB զոր
2 adAB կատարելոց
3 b առ մեզ
3 adAB իբրև զերկունս [a զերկուն]
3 Bայորը իցեն. ուղղում եմ իցէն. հմմտ. Ես. ԻԶ, 17. «Եւ որպէս որ երկնիցէն մերձ ի ծնանել և առ ցաւս իւր ճչիցէ»
4 b առ ցաւս իւրեանց
4 b չիք ճչիցէ—որ զցաւսն (տ. 5)
5 adAB երկունքն
5 b ճչելոյն
5 b առնիցէ
5 a առիցեն, փխ. առնիցեն
6 ad եթէ ոչ, փխ. bABt այլ
6 abd զղջմունք և խոստովանութիւնք / AB զղջմունքն և խոստովանութիւնքն / t զղջմունս և զխոստովանութիւն
6 b ապաշխարութեանց / ad ապաշխարութեամբ / ABt ապաշխարութեանցն
7 ad յղացեալ / bAB յղացեալք / t յղեցեալք
7 bB ասէն / միւսն. ասեն
7 ad թե այնպէս / միւսն. այսպէս
7 abd եղաք [d եղեաք] մեք սիրելւոյն [b սիրելւոյ] / ABt եղաք
7 AB չիք եւ
8 abdAB սիրելոյ / t սիրելւոյն
8 bd արդեւք / a արդեաւք
8 bAB խաւսեցի / ad ասիցէ, փխ. խօսեցի
8 abd եթէ ոչ / ABt թէ ոչ
8 b վասն որդւոյ
8 ad չիք նորա ասիցէ
8 AB աստուծոյ, փխ. նորա
9 A որով, փխ. որում
10 aAB և կատարեաց
10 bAB որպէս սաէն [A սաեն] եւ
10 abdAB չիք իսկ
11 b բողոքելով
11 d յահ երկիւղ
11 abdAB յղացաք / t յղեցաք
11 adAB երկնեցաք և ծնաք / bt չիք երկնեցաք
12 a զոգւի / bd զոգի
13 AB ինքնին
14 A մարգարէութեան
14 AB որ, փխ. որպէս
14 ad չիք որպէս ասէ
14 b ասէն թէ
15 a աւասիկ / bdA ահաւադիկ
15 AB զնեմ, փխ. կանգնեմ
15 ad զխաչն փրկութեան
16 abd ինքն [b և ինքն] տէրն
16 bAB զկեանսն

629 Բայց «եկայք, ասացին, շինեսցուք աշտարակ, զի եղէ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս». և այս ըստ նոյն բանի նոցա կարծիսն անցեալ. և այն ոչ այսպէս: Իսկ խաչն՝ աշտարակն, յորոյ վերայ Աստուածորդին բազմեցաւ. խաչն յերկրի, և մարմինն ի վերայ նորա. Իսկ Աստուածութիւնն մինչև ի վեր քան զերկինս, և քան զանկէտ, քան զանսահման բնութիւն տարրեղէն արարածոց, բովանդակեալ և ընդունել ի խաչին փայտի, լցեալ և տարածեալ ի տարերս և յանտարբերս, այնպիսին՝ որ և ի սիրտս առաքելոց և ամենայն սրբոց բնակեալ էր հանդերձ Հարբն և սուրբ Հոգւովն իւրով: Որ և լեզուս փոփոխեալ լեզուացն խափանելոց շարժեաց. զի յառաջինն աշտարակէն ցրումն եղև, իսկ ի խաչէս՝ ժողով. անտի մերժումն ի տունջանս, և աստ՝ մերձումն յարքայութիւնն:

630 ԶԳ. Յղացան առաքեալքն զաէր առ մարմնականաց իւրեանց և ծնան զամենայն արարածս, խառնեալ յԱստուածութիւն անդր: Մատնեցին զանձինս իւրեանց՝ ընկերացն բաղդելով, զի Աստուած ասացին, վասն այսորիկ իբրև զթշնամիս չարամահք եղեալ ի վերայ երախտեացն՝ չար փոխանակ ընդ բարւոյ ընդունէին հրաւիրակքն, որ եկին կոչել զամենեսեան ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն: Մահ ընկալեալ

2 Ծննդ. ԺԱ, 4.

1 ԱԲ ասեն
1 ad աշտարակ / bԱԲt զաշտարակն
1 abdԱԲ գլուխ նորա ի վեր մինչև յերկինս / t գլուխն մինչև ի վեր ի յերկինս
2 abdԱԲ և այս ըստ սոյն [b ըստ նոյն, a այլ ըստ սոյն, d և յս (պաs.) զսոյն] կարծիս [ԱԲ ըստ նոցա կարծիսն, b ըստ կարիսն] անցեալ
3 ԱԲ ոչ այսպիսի
3 abdԱԲ խաչ աշտարակն / t խաչ աշտարակի՝
3 b աստուածորդին ի խաչն եւ յերկրի
4 abdԱԲ չիք բազմեցաւ
4 b և մարմին
5 Ա աստուածութիւն
5 adԱ որ, փխ. մինչև / bԲ չիք մինչև
5 b զանգէտ / a զկէտ, փխ. զանկէտ
5 bdԱԲ և քան զանսահման / a և քան զսահման
6 b բնութիւնն
6 abd չիք տարրեղէն
6 abdԱԲ արարածոց
6 b բաւանդակեալ: և
7 ԱԲ ի խաչափայտին / b ի խաչ ի փայտի խաչի
7 abd և լցեալ և
8 abd այսպիսի / ԱԲ այսպիսին
8 abd առաքելոցն
8 ab սրբոցն
8 abԱԲ բնակեալ է
8 d չիք էր
9 ԱԲ հարբ իւրով և հոգւով
9 adԱԲ չիք իւրով
9 d այլ, փխ. որ / ԱԲ չիք որ
9 a և զլեզուս
10 a խափանելեաց / bdԱ խափանելոց / Բt խափանելոյն
10 a չիք շարժեաց
10 d զի առաջին աշտարակն
11 ad ի խաչէն
12 bdԱ յարքայութիւն
13 a առ առաքեալքն
13 abd զաէր / ԱԲt զաէրն
14 abd խառնեալ / Բ խառնիլ / Աt խառնել
14 abdԱԲ յաստուածութիւն անդր / t յաստուածութիւնն. չիք անդր
15 dԲ զի աստուածացին, a աստուած ացին, փխ. աստուած ասացին
16 bԱԲ իբրև զթշնամի [b թշնամիք]
16 ԱԲ չարամահ
16 ad եղեալք
17 abd փոխանակ բարւոյ
17 b հրաւիրակք նորա և կոչել
18 d զամենեսին / b չիք զամենեսեան
18 b կինածութեան / ԱԲ աստուածային, փխ. աստուածութեան
18 b սիրոյ

տունջանօք հանդերձ, փոխանակ ընդ դրուատին և պատիւ գտանելոյ ի նոցանէ, որպէս և դուք իսկ առ ձերսս արարէք. զի ագահութեամբ արարէք, զի ոչ էիք հասեալ յիրաւի ի լաւութեանցն վերայ:

631 Արդ՝ յառաջին աշտարակէն ցրումն լեզուացն եղև. և այժմ ինքն Տէրն ժողովեաց զցրուեալս ազգացն, և բևեռեաց ընդ մարմնոյ իւրոյ, զոր առ ի մէնջ՝ ի փայտին զորմէ կախեցաւ. զի անքակութիւն արասցէ ի մի հաւատս միասնական պաշտամանն: Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զտէրն և զկամս նորա առնել. զի զանձինս տոհմակցաց իւրեանց, այսինքն զամենայն մարդկան, ապրեցուսցեն ի յաւիտենական մահուանէն: Զի Տէր ինքնին եկն և մնաց վասն ամենեցուն, զի զամենեսեան ձգեսցէ յանմահութիւնն. իսկ սոքա նորին կամացն քարոզք առաքեցան, զի տացեն զփրկութիւն և զերախտիս Աստուածութեանն առնուլ ի միտ ամենեցուն որ առ նոսայն եղև:

632 Վասն այսորիկ յղացան առաքեալքն ի Հոգւոյն սրբոյ և ծնան լեզուս՝ խօսունս անմահութիւն ամենեցուն: Զի ինքն եկն Հոգի Աստուածութեանն փորձել և քննել զամենեսեան, իբրև զարծաթ ի բովս, լեզուօք առաքելոցն. որպէս և ասէն ընդ ամենեցուն, իբրև ընդ երկրի, բերան առեալ՝ իբրև զփող նովին զօրութեամբ գոչէ մարգարէն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ»:

19 Սաղմ. ԿԵ, 10.

1 t տունջանօքն
1 adԲ փոխանակ ընդ դրուատին [Բ դրուատեացն] և / bԱt փոխանակ ընդ դրուատն
1 b չիք և / a պատուի
1 b գտանէին
2 a ի նոցանէն
2 abdԱԲ և դուք / t չիք և
2 a չիք իսկ
2 d իսկ առ ձեզ իսկ արարէք / a առ ձերսս արարէք / t առ ձերս
3 ԱԲ քանզի ոչ
3 aԱԲ լաւութեանցն. (չիք ի)
4 abdԱԲ արդ / t իսկ, փխ. արդ
4 b զցրումն / t լեզուաց
4 b և այժմ / ԱԲt արդ, փխ. և այժմ
5 d այն, փխ. տէրն
5 ad զցրուեալսն. չիք ազգացն
5 bdԱԲ ընդ մարմնոյն / abd իւրում
6 b առն ի մէնջ
6 abdԱԲ ի փայտին զորմէ կախեցաւ / t ի փայտին, յոր և կախեցաւ
7 a *պաշտամանն
8 bԱԲ կատարել, փխ. առնել
8 b չիք զի
9 ԱԲt ամենայն / ad մարդիկ
9 abdԱԲ ի յաւիտենական / t յաւիտենից
10 b տէր ինքն / ad ինքն տէրն
10 ad եկն և / ԱԲ չիք եկն և / bt չիք և
10 abdԱԲ մնաց ընդ ամենեցուն [b ընդ ամենեցունց]
11 ad յանմահութիւն / bԱԲ յանմահութիւն անդր
11 Ա նոքա
12 b զփառս, փխ. զփրկութիւն
12 Ա աստուածութեան
13 abd ի միտ առնուլ
13 ad չիք ամենեցուն
13 d որ ընդ նոսայն / b առ նոսա
14 abdԱԲ յղացան / t յղեցան
14 abdԱԲ և ծնան / t չիք և
15 abdԱԲ լեզուս խաւսունս [bԱԲ խաւսս] անմահութիւն [bԱ անմահութեան] ամենեցուն / t խօսս ամենեցուն անմահութեան
15 b եկ / ad չիք եկն
16 Ա աստուածութեան
16 ad փորձէ և քննէ
16 adԱԲ զարծաթ / t զարծաթս / b զարգարեալ, փխ. զարծաթ ի բովս
17 ԱԲ լեզուաւ
17 abdԱԲ և ասեն [bԲ ասէն] ընդ ամենեցուն / t չիք և
17 abdԱԲ իբրև ընդ երկրի / t չիք իբրև
18 b ի բերան
18 ad իբրև զփողս. նորին
18 abdԱԲ գոչէր [a գոչեր]
18 b եթէ / ad չիք թէ

633 Արդարև խոկ փորձեցան արդարքն իբրև ի բովս՝ ի Հոգւոյն սրբոյ. զի նախ զնոսա փորձեաց ի փչել Հոգւոյն զօրութեան. «Փչեաց ի նոսա և ասէ, առէք զՀոգին սուրբ»: Զի ընտրեսցէ նախ զնոսա իբրև զարծաթ, զի աղտն այրեսցի. զի առն Տեառն՝ ինքն աստուածախառն մարմինն էր, որ և տեսգերաց էին բովք սրբելոյ: Անկան առաքեալքն առաքինիք ի բովսն՝ նախ թուով երկոտասանքն. այրեցաւ հալեցաւ կորեաւ մի ի նոցանէն, որդին կորստեան Յուդայ. իբրև զանագ ի մէջ հրոյ ծախեալ սպառեցաւ:

634 Սրբեցան մնացեալքն և ընտրեցան իբրև զարծաթ ի բովս և ելին անօթք ընտիրք ճարտարութեան պիտոյից Արարչին: Փորձեցան պէսպէս նեղութեամբք և տանջանօք զոր կրեցին ի մարդկանէ, յայնցանէ՝ որոց զօգուտն խօսեցան. համբերեալ սիրով տային վկայութիւն մարմնակցացն, յորոց ընդունէին տանջանս, զի զՏեառն զառաքչին զհրամանսն կատարեսցեն. սէր օգտի ընկերացն բերեալ, համբերելով նեղութեանցն, զի զանցաւորսն արհամարհեսցեն: Զի յորժամ Արարիչն աշխարհի յայտնեսցի միւսանգամ՝ նոքա ընդ նմին թագաւորեսցեն յաւիտենական թագաւորութեամբն. որպէս ասէն յիրաւի ի դէմս նոցա նոյն երգողին մարգարէութիւն, թէ «Փորձեցեր զմեզ, Աստուած, և

3 Յովհ. Ի, 22.

1 Ա արդ և խոկ
1 a հոգւին
2 b զաւրութեանն և
2 ad ասէ, փչեաց
3 b զհոգի / dԱԲ հոգի
3 ԱԲ զի զնոսա նախ ընտրեսցէ իբրև
4 a չիք տեառն
5 b չիք և
5 d տեսգերացն
5 b եղև, փխ. էին
5 abd սրբելոյ / ԱԲt սրբելոց
6 b երանելիք, փխ. առաքինիք
6 ad ի բովս / ԱԲ ի բով անդր / b չիք ի բովսն
6 ԱԲ չիք նախ
6 ԱԲ երկոտասանք / b երկոտասանք թուով
6 abdԱԲ այրեցաւ հալեցաւ կորեաւ / t չիք հալեցաւ
7 a մինն
7 dԱԲ ի նոցանէն / միւսն. ի նոցանէ
7 d կորստեանն
7 ԱԲ յուդայ որդին կորստեան
7 bd իբրև զանարգ
9 a որպէս, փխ. իբրև
10 Բ անօթ / a ազգութք, փխ. անօթք
10 ad ընդրութեան, փխ. ընտիրք
10 ad չիք ճարտարութեան
12 ad խաւսեցան / b խաւսէին / ԱԲt խօսեալք
12 b համբերեալք
12 ad տային վկաութիւն մարմնակցացն / bԱԲt չիք վկայութիւն
13 ad յորոց ընդունէին / bԱԲt չիք յորոց
13 a զտանջանս / d զտանջանսն
13 b տանջանս ի տեառնէն առաքչին զի զհրամանս
13 ad զառաքչին / ԱԲt առաքչին
14 ad զհրամանսն / t հրամանս / ԱԲ հրամանսն
14 b և սէր
14 a ընգերացն / b ընկերաց
14 ad բերել / ԱԲ բերելով
14 ad համբերելով / b համբերեալ / ԱԲt համբերել
15 abdԲ նեղութեանցն / Աt նեղութեանց
15 abdԱ զանցաւորս
15 b արարչին
16 ԱԲ միւսանգամ յայտնեսցի
16 b ի յաւիտենական
17 bԱԲt մշտնջենաւորութեամբն, փխ. թագաւորութեամբն
17 ԱԲ ասէ / a ասեն
17 ad չիք յիրաւի
17 ad ի նոյն դէմս երգողն / bԱԲ ի դէմս նոյն վասն սոյն երգողի [b երգողին]
18 Ա մարգարէութեան / Բ մարգարէութեանն / ad չիք մարգարէութիւն թէ
18 b եթէ

քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ. ի՞ջուցեր զմեզ յորոգայթ, և եդեր նեղութիւն ի թիկունս մեր, և անցուցեր զմարդիկ ի վերայ գլխոց մերոց»:

635 Զի քննեաց զնոսա հրովն Հոգւոյն և ի ձեռս մարդկան. զի ի հանդիսի փորձութեան քաջութիւնքն երեւեսցին նեղութեամբքն վասն արդարութեանցն. որպէս և դուք յայնցանէ, որ և ի ձերում աշխարհիս առաջի ձեր վկայք Աստուածութեանն դատան՝ գիտէք զփորձն. զի սիրեցին զյոյսն խոստացեալ միւսանգամ գալստեանն Աստուածորդւոյն: Առին զհուր Հոգւոյն կենդանւոյ յանձինս իւրեանց, և զվտակս բղխման անմահութեանն բաւական եղեն ընդունել: Վասն այսորիկ կարացին զիմնել անցանել, արհամարհել զհրով տանջանացն և զպաղեալ սառամանեօք մեղացն: Արդարև արհամարհել արհամարհեցին զմեղօք և ընդ նմին զնեղութեանցն եկելոց զահանային զառուղէն շնորհաց, թէ «Անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ ի հանգիստ»:

636 Զի նախ անցին ընդ հուրն և ընդ ջուրն և ընդ սուրն մեղաց,

2 Սաղմ. ԿԵ, 10—12. / 13 Սաղմ. ԿԵ, 12.

1 bԱԲ և թէ [b եթէ] իջուցեր
1 ԱԲ չիք և (եդեր)
1 a եդեր / bdԱԲt եդիր
2 a ի նեղութիւն զթիկունս
3 c զի քննեաց
Այստեղ a-ից մի թերթ պակաս է, որ c-ից լրացրինք. բայց այդ գտնելով նոյն թերթը տեղափոխուած թղ. 165՝ a-ն եւս բաղդատեցինք: c-ի ընդօրինակման ժամանակ ուրեմն a-ի թերթերը խառնուած չեն եղել:
3 bԱԲ հրով
3 b հոգւոյ
3 t և եա ի ձեռս
4 acd զի ի հանդիսի փորձութեան քաջութիւնքն երեւեսցին / bԱԲt զի հանդիսի փորձութիւնքն [b փորձութիւնք] երեւեսցին. չիք քաջութիւնքն
4 bԱԲ նեղութեամբքն / t նեղութեամբն / c նեղութիւնք / a նեղութեամբք
5 b որպէս և դուք / միւսն. չիք և
5 abcdԱԲ յայսցանէ [b յայսմանէ] ի ձերոցս / t յայնցանէ
5 ԱԲt որ և ի ձերում
6 c առաջ ձեր / Ա չիք ձեր
6 Ա աստուածութեան
6 acd վկայք աստուածութեանն / bԱԲt աստուածութեանն վկայք
6 acdԱԲ զփորձ
7 acd որպես [c տողամիջում աւելացնում է զի] սիրեցին
7 abcd խոստացեալ գալստեան աստուածորդւոյն միւսանգամ գալըստեանն [b չիք գալստեանն] / ԱԲ խոստացեալ միւսանգամ գալստեանն աստուածորդւոյն / t խոստացեալ աստուածորդւոյն ի միւսանգամ գալստեան
8 b հոգւոյ / d կենդանւոյ
8 bԱԲ և ընկալան զվտակս [b զվտատակս]
9 abcdԱԲ անմահութեան
9 ԱԲ չիք բաւական եղեն ընդունել
10 ac չիք անցանել
10 ac տանջանան / d տանջանացն / bԱԲt տանջանօքն
10 b սպառեալ, փխ. զպաղեալ
11 b զսառամանիք / acԱ սառնամանեաւք / Բ սառնամանօք
11 b արհամարհել / a արհամարհեցին / cd արհամարեցին / ԱԲt արհամարհեալ զմեղօք
11 abcdԱԲ զմեղան [bԱԲ զմեզ մեղաւքն] ընդ նմին և
12 d և զնեղութիւնան / b զբազմութիւն նեղութեանցն / ԱԲ և զնեղութիւնան բազմութեանցն / ac զանաւրէնութիւնան, փխ. զնեղութեանցն
12 acd չիք եկելոց
12 bdԱԲ եւ զառուղէն [b զառուղէ]
12 b չնորհացն եթէ
13 d ընդ հուր ընդ ջուր
13 ac ի հանգիստ քո
14 b զի նախանձէին ընդ
14 abc ընդ հուր և ընդ ջուր
14 Ա չիք և ընդ սուրն մեղաց. և արհամարհեցին—անօրէնութեան (էr. 326, s. 1)
14 ac և ընդ սուր մեղացն

և արհամարհեցին զհուր մեղացն և զՋուրն անօրէնութեան և զսուր տանջանացն փորձութեան, և ընկալան զլուսաւորիչ հուրն կենդանութեան և զՋուրն նորոգութեան և զսուրն, այսինքն զբանն Աստուծոյ, որ սուր է քան զամենայն սուր երկսայրի և պողովատիկ, և կարող է հատանել հատանել թափ անցանել մինչև յորոշումն ոգւոց և մարմնոց և շնչոց»:

637 Վասն այսորիկ և մարգարէն յառաջագոյն ընծայեցուցանէ զայս, թէ «Սուրք երկսայրիք են ի ձեռս նոցա»․ որով և կարիցեն հատանիցեն միանգամայն զանօրէնութիւնս ամբարշտութեանցն, խլեսցեն յերկրէ: Եւ զՆձեալսն և զհատեալսն զի՞նչ առնիցեն: Ասէ, թէ «Հողմք առցեն, և ամպք բաժանեսցեն, և փոթորիկ իբրև զխոտ կուտեսցէ զնոսա»: Իսկ կուտեալքն ի հուրն անշէջ մատնեսցին: Զի արդարև իսկ ճշմարիտ մշակաց գործ այն է, զի զպիտանին արդիւնս, պշայեկանն, ի շտեմարանս ժողովեսցեն, և զփուշն և զգժնիկն տալ ճարակ հրոյ:

638 ԶԴ. Արդ՝ սորա նախ զանձինս փորձեցին, և ապա աշխարհի եղեն բոյլք: Ընկալան զհուրն կենդանութեան․ միանգամայն մտին ի բովս իբրև զարծաթ, զտեալք և պարզեալք և ձուլեալք ի ներ Արարչին զատն

5 Հմմտ. Եբր. Դ, 12. / 7 Սաղմ. ՃԽԹ, 7. / 10 Ես. ԽԱ, 16. Խ, 24.

1 acd զի, փխ. և (արհամարհեցին)
1 ac արհամարհեցին զհուր մեղացն և զՋուրն անաւրէնութեան և զսուր տանջանացն [c տանջացն] / b արհամարհեցին զսուրն և զՋուրն և զհուրն տանջանաց / dԲt արհամարհեցին զհուրն և զՋուրն և / ԱԲ տանջանաց
2 acdԱ փորձութեան և / bԲ փորձութեանն և / t փորձանացն
2 abcd զհուրն կենդանութեան
3 b և զՋուր
3 d և սուրն
4 b չիք և (պողովատիկ)
4 d պողովատին
4 b կարաւղ է
5 d թափ անցեալ
5 ԱԲ ոգւոյ մարմնոյ և շնչոյ / b շնչոյ և մարմնոյ. չիք ոգւոց և
6 abcdԱԲ վասն որոյ
6 ab չիք և
6 c |և|* մարգարէն յառաջ |բերեալ զլինելոցս յառաջա|գոյն / ԱԲt յառաջ բերեալ [t յառաջաբերեալ] զլինելոցս յառաջագոյն / a առաջագոյն / abd չիք յառաջաբերեալ զլինելոցս
6 bԱԲ ընծայեցուցանէր / cd ընծայեցուցեալ
6 acd զայս ասէր
7 acd չիք թէ
7 b սուրք / միւսն. սուր
7 bԱ երկսայրեք / Բ երկսայրիկ / միւսն. երկսայրի
7 acd է / Բb են / Ա էն / t են
7 abcd չիք և
7 d կարեսցեն (պաs.)
8 ac միւսանգամ, փխ. միանգամայն
8 b միանգամայն զամբարշտաւանութիւն անաւրէնութեանցն խլիցեն / d խլիցեն / ԱԲ չիք խլեսցեն
9 abcdԱԲ առնիցեն / t արասցեն ասէ
9 abcdԱԲ ասէ, թէ [b եթէ, c |թէ|] / t չիք թէ
10 c և |ամպք| / a ամբք
10 Ա փոյթորիկ
10 abcdԱԲ զխոտս / t խոտս
11 ԱԲ մատնին / b չիք իսկ
11 ԱԲ մշակաց ճշմարտից / ac մշակացն
12 abcd զի զպիտանի / ԱԲt չիք զի
12 Բ և պշայեկանան / acԱ շահեկանս / bd շայեկանս
12 t ի շտեմարանան
13 dԱԲ ժողովել և / ac ժողովելով և
13 ԱԲ ճարակ հրոյ տալ / b ի ճարակ
14 a չիք փորձեցին / c |փորձեցին|
14 ԱԲ ապա եղեն բոյլք բոլոր աշխարհի
15 b և ընկալան
16 ԱԲ զտեալ և պարզեալ
16 a և ի ներ

*) c-ի այն ընթերցումները, որոնք ուղղահայեաց գծերի մէջ են դրուած՝ առնուած են (c-ի թղ. 84բ) լուսանցքից եւ տողամէջերից:

ի հնոցէն հալոցաց՝ եղեն փողք կոածոյք ի սպաս Տեառն հրամանացն, գոչեցին լցին զտիեզերս: Փողք առ փողս գոչեցին և ասեն ընկեր ցընկեր, թէ «Աւետարանեցէք օր ըստ օրէ զփրկութիւն նորա․ պատմեցէք ի հեթանոսս զփառս նորա, յամենայն ժողովուրդս զսքանչելիս նորա․ զի մեծ է Տէր և օրհնեալ է յոյժ, ահարկու է նա ի վերայ ամենայն կռոց»․ և թէ՝ «Ամենայն կուռք հեթանոսաց ոչինչ են, այլ Տէր զերկինս արար»: Իսկ փոխանակ պատկերացն կռոց առաքեալքն իբրև շփորք կոածոյք անուանեցան, զի զամենայն աշխարհս ընդ հանուր լցցեն․ որպէս ասէն, թէ «Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչև ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա»:

639 Արդ՝ և նոքեանք հնոցք տիեզերաց, և հուր կենդանութեան հոգւոյն ի լեզուս նոցա, զի զամենայն աշխարհս փորձեսցեն: Եւ զի գոչեսցեն ես ի Տեառնէն զճշմարիտ բնութեանն Աստուածութեանն զյայտնութիւն, թէ «Տեսէք տեսէք, զի ես եմ, և ոչ գոյ այլ Աստուած բայց յինէն»․ թէ՝ «Ես սպանանեմ, և ես կեցուցանեմ․ հարկանեմ, և ես բժշկեմ, և ոչ ոք իցէ, որ հանիցէ զձեզ ի ձեռաց իմոց»․ և եթէ՝ «Սրեցից իբրև զփայլակն զսուսեր իմ, և ի խնդիր վրիժուց արձակեցից զաջ իմ․ հատուցից զհատուցումն թշնամեաց իմոց»:

6, 7 Սաղմ. ՂԵ, 2—5. / 10 Սաղմ. ԺԸ, 5. / 15—18 Բ. Օր. ԼԲ, 39—41.

1 b ի հնոցին / ac ի հնոցէ
1 acd եղեն փողք / bԱԲt չիք եղեն
1 a և սպաս / c և |ի| սպաս
1 a չիք Տեառն / c |Տեառն|
1 d հրամանացն Տեառն / ac հրամանացն Աստուծոյ
2 acd և ասեն / bԱԲt չիք և
3 b եթէ / d չիք թէ
4 b չիք նորա (յամենայն)
4 cd ամենայն
4 c ժողովուրդ / d սքանչելիս
5 abcd թէ և [b և թէ] ահարկու է
6 d չիք և
6 cԱԲ ոչինչ են / abdt ոչինչք [b ոչինչ]. չիք են
7 a կռոց
7 abdԱԲ առաքեալքն / t առաքեալք
7 abdԱԲc շփորք [b զշփոր], փխ. t զի փողք
8 ԱԲ աշխարհ
8 a ընդանուր / b ընթանուր / Ա ընթհանուր / Բ ընտհանուր
8 a լցից
9 ԱԲ որպէս և ասէ
9 dԲ բարբառք
9 bԱԲ չիք և
10 b աշխարհի, փխ. տիեզերաց
10 d չիք են
11 aԱԲ արդ նոքեանք
11 abdԱԲ հնոցք / t հնոց
11 Ա չիք և (հուր)
11 abdԱԲ կենդանութեան հոգւոյն [b հոգւոյն սրբոյ] ի լեզուս նոցա / t կենդանութեան ի լեզուս նոցա հոգւոյն սրբոյ
12 adԱԲ նոցա այժմ [ad արդ] և զամենայն / b զի զամենայն / t և, փխ. զի (զամենայն)
12 b արարածս, փխ. աշխարհս
12 a փորձեցին
13 d գոչեսցեն և ասեն զճշմարիտ
13 b և ի տէ (պաs.) / a ես ի ճռէն (պաs.) զճշմարիտ
13 bԱԲ բնութեանցն
13 Ա աստուածութեան
14 b յայտնութիւն / t յայտնութիւնն / adԱԲ զյայտնութիւն
14 Ա չիք թէ
15 ԱԲ բայց յինէն
15 b եթէ ես / ԱԲ չիք թէ
15 ad չիք թէ ես սպանանեմ—զհատուցումն թշնամեաց իմոց (s. 18)
15 t կեցուցանեմ. թէ և ես հարկանեմ
16 ԱԲ չիք իցէ որ
16 bԱԲ և թէ
17 ԱԲ իբրև զփայլակն / միւսն. որպէս փայլակն
18 b եթէ հատուցից

640 Ցացան լեզուք առաքելոցն զանչափութիւն հաւատացն իւրեանց, և ծնան լեզուս զոր ոչ գիտէին։ Գոչեցին իբրև զփող՝ զմիահեծան տէրութեանն իշխանութիւն, և ծնան զանթիւ բազմութիւն մարդկան ի կարգս հրեշտակաց ի սպասաւորութիւն Աստուածորդւոյն։ Զի փոխանակ հրեշտակացն անկելոց, որք կործանեցան յաստուածածութիւ ի լուսեղէն ի սպասաւորութենէն՝ որդիք մարդկան հրեշտակացն, կանգնեցին և կալցին զտեղիս նոցա։ Զի թիւք կարգեալք փառաւորութեանցն՝ նոյն անխախուտ մնացեալ լրութեամբն անպակասեսցին, զի ի համարակաց փառաւորութեանցն զովեսայք աճեցեալ զօրացին, ուստի ի համեմատութենէ անտի «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»։

641 ԶԵ. Եղեն փոքր առաքեալքն ժամառուք աշխարհաց. զի դիցեն ի սիրտս ամենայն երկրի ամենակալութիւն ժամակալութեան՝ սպասել տեառնագալուստ փողոյն։ Զի նովին ձայնիւք հնչեալ հասեալ, ի ժամանակի անդ ծանուցեալ զնոյն ձայն փողոյն, ի մահահամբերիւ քնոյն յարուցեալք ի զարունն՝ զբերս բուսոյն իւրաքանչիւր հասելոցն

1 adԱԲ յղացան / b յղեցան, ուղղուած յղացան / t յղեցան
2 abd ծնան լեզուս / ԱԲt զլեզուս
2 bԱԲ զօրս / bԱԲ զփողս
2 b միահեծան
3 Ա տէրութեան
3 a անթիւն / b անթիւ / d անանթիւ
3 Բ բազմութիւնս
5 bdԱԲ որ
5 ԱԲ անկան կործանեցան
6 ԱԲ ի լուսեղէն / bt լուսեղէն / ad չիք լուսեղէն
6 abdԱԲ սպասաւորութենէ անտի
7 abdԱԲ կանգնեցին [ad կարգեցին] կալցին [ԱԲ և կալցեն] / t կալցին. չիք կանգնեցին
7 bdԱԲ զտեղի
7 ԱԲ թիւն / bԱԲ կարգեալ
7 Ա փառաւորութեանց
8 b էր նոյն / ԱԲ որ էր նոյնն
8 t նոյն կան անխախուտք / abdԱԲ անխախուտ
8 Ա լրութեամբ / b լրութեամբքն
8 ԱԲ անպակաս լիցին, զի
9 abdԱԲ ի համարակաց / t ի համարակ
9 ԱԲ փառաւորութենէն / b փառաւորութեանց / ad փառաւորութեանցն / t փառաւորութեանն
9 ԱԲ զովեսաք / միւսն. զովեսաքն
9 b աճեալ
10 bdԱԲ ուստի ի համարակ
10 abdԱԲ համեմատութենէ [b ի համեմատութենէ] անտի / t չիք անտի

11 b և մարդկան / d և ի մարդիկ
12 a թղ. 164բ ունի մի սող մեծատառ αgh սխալում են. α թղ. 65բ—66բ, g թղ. 173ա—174բ. h թղ. 215ա (ճառ ԾԱ): Երեքի վերնագիրն է. «Ի փառաբանութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչի [h լուսաւորչ"։ α լուսաւորչի վասն յարութեան մեռելոց]։ h սորին յաւելուած ևս ունի. «Առաջին աւուրն է ննջեցելոց յարութեան» (ճառ ԾԱ)
12 αagh եղեն փոքր առաքեալքն
12 d ժամառունք / α ժամայիրք
12 αabdԱԲgh աշխարհաց / t աշխարհացն
12 d զի դիցեն
13 h ի սիրտ
13 α ինքնակալութիւն, փխ. ամենակալութիւն
13 Ա ժամակալութիւն
14 dԱԲg ձայնիւ
14 αabdԱԲgh ի ժամանակի անդ / t ի ժամանակին. չիք անդ
15 h զայն, փխ. զնոյն
15 a չափ, փխ. ձայն
16 αabdԱԲgh զգարունարեր [α ի զարունարեր, h զի զարունարեր, ad ի զարունն, զբերս, g զզարունն զբեր] բուսոցն [αh բուսոյն]
16 a իւրայքանչիւր
16 αabdԱԲgh հասելոցն [b հասելոյն] տերևեսցին [ԱԲ երևեսցին, g տերևի ցեն, ad տերևալից] զի / t ի զարունն, զի և բուսոյն իւրաքանչիւր հասելոցն երևեալ լիցին։ զի

տերևեսցեն։ Զի այնուհետև յայն հասեալ զարունն՝ զիւրաքանչիւր սերմանեաց յարմարոյ անտի զտեսիլ կերպարանացն բերիցեն։

642 Ոմն իբրև զարման քաղցրահամ և գեղեցկատես. որպէս ասէ յառաջընծայ մարգարէութիւնն, թէ «Արդարքն իբրև զարմաւենիս ծաղկեսցին, և իբրև զմայրսն Լիբանանու բազումք եղիցին։ Տնկեալք եղիցին ի տան Տեառն, և ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ ծաղկեսցին»։ Եւ դարձեալ՝ ինքն Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս յաւետեացարեր և ի կենաբեր Աւետարանին իւրում ամենեցուն տայ գիտութիւն յայտնապէս, թէ «ի թզենւոյ անտի ուսարուք զառակն. զի յորժամ ոստքն կակղասցին և տերևեսցին՝ գիտասջիք, ասէ, թէ մերձ է զարունն»։

643 Զի կարի նմանութիւնք և օրինակք են ամենայն ծառաստունք, զիւրաքանչիւր կերպարանաց տեսիլս բերելով և ոչ երբեք փոխեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն, համոցն և հոտոցն և տերևոցն։ Զի արմաւն զիւր տեսիլն և զգոյնն և զհամն և զբարսն բերիցէ և զընական զարմատոյն,

6 Սաղմ. ՂԱ, 13—14 / 10 Մատթ. ԻԴ, 32.

1 g հասեալք
1 ad զարունն հասեալ / αh զարուն / միւսն. զարունն
2 abdg սերմանեացն / h սերմանց / α սերմանցն
2 αh յարմարոյ / abd յարմարոյն / միւսն. յարմարոց
2 ad չիք անտի
2 αabgh զտեսիլ / միւսն. զտեսիլս
2 abdԱԲgh կերպարանացն / միւսն. կերպարանաց
3 b ոմն իբրև / միւսն. իբրև ոմն
3 g զարմաւ զքաղցրահամ
3 abd և գեղեցկատես / αԱԲgh և գեղեցկատեսիլ / t չիք և
3 α որպէս և
3 αabdԱԲ ասէն [bh ասէ] իւկ
4 α յառաջածան, ad յառաջընթաց, փխ. յառաջընծայ
4 Ա մարգարէութիւն
4 bh եթէ
4 αbdԱ արդարք
4 adԱԲgh որպէս, փխ. իբրև
5 ԱԲ չիք և
5 ad որպէս, փխ. և իբրև
5 α զմայրս / a զմայրսն / d մայրք
5 bg և տնկեալք / αadԱԲh և թէ [α եթէ] տնկեալք / t տնկեալ
6 a ծաղկեսցեն
7 bg ինքնին տէր / αth տէր
7 ԱԲ չիք յիսուս քրիստոս
7 d աւետիացարեր / α յաւետարեր / ԱԲgh յաւետարեր
7 abd չիք և
7 h չիք և ի կենաբեր
7 ԱԲ ի կենդանարար, g ի կենսատու, փխ. ի կենաբեր / b ի կեանսաբեր, փոխուած ի կենաբեր
8 αabdh աւետարանի [b յաւետարանի] անտ [αh անդ]
8 ԱԲ չիք իւրում
8 ԱԲ զգիտութիւն
8 h եթէ
9 α զառակ
9 d զոր, փխ. զի
9 ԱԲt նորա ոստքն / αabdgh չիք նորա
9 α ուստքն
10 adԱԲh չիք ասէ
10 αabd զի, փխ. թէ
10 αb մերձեալ է
10 h ամառն, փխ. զարունն
11 h չիք են
11 d ծառայստունք
12 adt զի զիւրաքանչիւր / αbԱԲgh չիք զի
12 g կերպարանացն
12 ab տեսիլ [b տեսիլս] կերպարանացն [b կերպարանաց]
12 αbg բերելով / միւսն. բերիցեն
12 g փոխեսցեն
13 α չիք գոյնս
13 αdԲ ծաղկանց / abh ծաղկացն
13 αb չիք և (հոտոցն)
13 αbԱԲ չիք և (տերևոցն)
13 ԱԲ չիք և տերևոցն
13 a բանդի արմաւն
14 αabdԱԲgh տեսիլն / t զտեսիլն
14 αb չիք և զհամն
14 αabdԱԲgh և զընական / t չիք և
14 αb զարմատոցն / adԱԲgh զարմատոյն / t զարմատոյ

գծնողեան բուսոյն։ Նոյնպէս և թուզն զտեսիլ խորոյ տերևոյն և զպտուղ կեղևոյն և զտառր մրգոյն ի նմանէ որիշ. և այլքն ի նմանէ ուրոյնք։ Զի կարմրախնձորն զիւր օրինակն, և կարմրատանձն զիւրն, և կարմրաղեղձն զիւրն։ Եւ են նոյն ի նորին բնութենէ որ այլազգոյնք են, զի և զհոտն անգամ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ առանձինն արձակիցէ։

644 Սոյնպէս կիտրոնն և ապարաղամոնն և զամինին և ձիթենին գեղեցիկ և սերկևիլն և մոռաւն և ընկոյզն և նուշն և քնարուկն և հաճարուկն և թութն և նուռնն և հաճին։ Եւ ամենայն ծառք մրգաբերք և ծաղկաբերք և տերևաբերք և հասկաբերք, բարձունք և մեծամեծք, որպէս մայրն և նոճն և շոճն և թեղօշն և սարդն և սարոյն և սօսն և յակրին և գին և կաղամախն և ուռին և տօսախն։

645 Սոյնպէս և գունակ գունակ և երփն երփն ծաղկանցն. որպէս

1 ԱԲ գծնողեան / αbg գծնողեանն / adh և գծնընդեան / t ծննդեան
1 αad բուսոյն / b բոյսն / g զբոյսն / h զբոյսս / ԱԲt բուսոցն
1 abg որպէս, փխ. Նոյնպէս
1 ad զտեսիլն / ԱԲh զտեսիլս
1 h տերևին / α թերևոյն
1 bg չիք և զպտուղ կեղևոյն
2 d զբառը, փխ. զտառը
2 αb մրգոցն
2 b մրգոյն ի նմանէն.
2 αb որիշք և այլք որոնք [b և այնքն ուրոյնք] ի նմանէ. զի
2 adh չիք ի նմանէ
3 a ուրոյ / d ուրոյն / ԱԲ որոյնք / g ուրոյնք ի նմանէն
3 ad չիք զի
3 abh աւրինակն / միւսն. զօրինակն
3 h կարմրատանծն
4 ԱԲ կարմրաղեղցն
4 a զիւր
4 α նոյն / միւսն. նոյնք / Ա նոքա, փխ. նոյն
4 g ի նորուն
4 αb որ և / h և որ այլազգոյնքն / g չիք որ այլազգոյնք են
5 agh զհոտ / Ա հոտն
5 gh ի նոցանէ իւրաքանչիւր ոք
5 g արձակեսցէ / αԱԲh արձակիցէն / b արձակիցեն
6 αbԱԲgh սոյնպէս / միւսն. որպէս
6 αabԱԲgh և կիտրոնն / միւսն. չիք և
6 d կիւտրոնն
6 αԲh և ապարաղամոնն / v և ապա բաղամոնն / a և ապա, բաղամոնն / d և ապայ բաղամոնին / Ա և ապայ-բաղամոնն / b և ապոբաղամոնն / g ապայբաղամոնն, նոյն գրչով ուղ-ղուած ապոյբաղամոնն

6 bԱԲg և զամինիդն / α և սամինիդն / h և զամփինիթն / ad և զամինիկն
6 ԱԲ և սերկևիլն և ձիթենին գեղեցիկ
7 adght ընդոյզն / b ընկոյզն
7 ԱԲ չիք և (քնարուկն)
8 αbg չիք և (թութն)
8 h թուզն, փխ. թութն
8 a նուռնոնն / h նուռն
8 α հաճին / a մրգաբերք
9 ad և տերևաբերք և ծաղկաբերք
9 g չիք և հասկաբերք / α և հասկա-բերք / միւսն. և հասակաբերք։ Հմմտ. § 658. «Ծիծառն մարդասէր է... հա-վաւ ճանաչեն զկանխաչապգեաց հասկի զարնանւոյն անձմանն։
9 b բարձրութեամբ, փխ. բարձունք
10 ab սոճն, փխ. շոճն
10 αabdԱԲgh թեղաւշն / t թեղոշն
10 b սարոյնն / αh սարոնն / g սարուսյն
10 a և սաւն / αb չիք և սօսն / ԱԲg չիք և (սօսն)
11 ԱԲ յակրինն
11 d զգին / a գիւին / h զգիւին / αb զգին, փխ. և գին
11 αbd և զկաղամախն / h և զկաղամախն / Ա և կամաղախն
11 a և կաղամաղն և կաղնին և ուռին / միւսն. չիք և ուռին
11 αbh և զտաւսախն / ԱԲv և տօսախն / g և տաւսախն / t և տուսախն / ad չիք և տօսախն
12 αbdԲh և զունակ զունակ / g և զգունակ գունակ / միւսն. չիք և
12 α չիք և (երփն)
12 g զերփն երփն
12 d ծաղկացն / h ծաղկանց
12 αb ծաղկանցն [α ծաղկացն] երփն [b և զերփն] երփն
12 αbg որպէս և

մանրագորն և վարդն և շուշանն և աստղազանն և յասմիկն և անխարն և սմբակն և ներգիսն և շամպղիտակն և մեղրուկն, հօրօտն և մօրօտն և մանիշակն. և այլն ամենայն համասփիւռ ծաղկանցն և ծառոյն բոյսք բողբոջոցն զարնանւոյն երևեցին յետ ձմերանւոյն։

646 Սոյն օրինակ և յարութիւն մեռելոյ։ Զի յորմէ հետէ ստեղծաւ աշխարհ՝ ոչ ոք ի նոցանէ յաշունն կամ ի գարունն փոխ առ յընկերէն, և կամ զիւրն ետ զկերպարանս բուսոյն ծննդեան նմանութեան իւրոյ։ Այլ ի սկզբանց արարչութեանցն ի ստեղծուածագործ ժամանակէ անտի մինչև ի վախճանելոյ ժամանակն, թէպէտ ստէպ ստէպ յաշունն ոտնին բոյսք աճունք, չորացեալք տերևընկէց լինին, և պարարեալք ձմերատունք լինին, սառնապատք, ձիւնաթաղք, եղեմնահարք, խստութեամբ

1 d մանդրագորն
αabdԱԲh աստղազանն / gv աստղա-զանն / t աստղազան
1 a և անխարն / միւսն. չիք և
2 ԱԲv և կոզմակն, փխ. և սմբակն
2 ad և ներգիսն / միւսն. չիք և / ԱԲh ներգէսն
2 α չիք և ներգիսն և շամպղիտակն և մեղրուկն
2 adԱԲ և շամբղիտակն / bghv շամղի-տակն
2 ad չիք և (մեղրուկն)
2 a մեղրուկն / bd մեղուկն / ԱԲgh մեղրուկն / v մղուրկն
2 α հաւրաւտն և մաւրաւտն / abdg հաւրոտն [ad և հաւրոտն] մաւրոտն [ad և մաւրոտն] / h հօրօտն և մօրօտն / ԱԲv հօրուտն և մօրուտն / t և մուրօտն
3 αbԱԲgh և մանուշակն / a չիք և մա-նիշակն
3 ԱԲh այլ
3 α համասփիռմն / a համսպրամ / միւսն. համասպրամն
3 adԱԲh ծաղկացն / αb ծաղկանց
3 Աh ծառոց / gh բոյսք բոյսք
4 dh բողբոջոց / g բողբոջեալք / a բանճարոցն, փխ. բողբոջոցն
4 αb զարնայնւոյն [b զարնայնոյն] բող-բոջացն [b բողբոջոցն] / a զարնանոյն / d զառնանւոյն / g *զառնանայւոյն
4 aԱԲgh երևեցին / bd երևիցին / α երեւցին / t երևեցի
4 αb ձմերայնւոյն / d ձմերանւոյն / միւսն. ձմերանոյն
5 αabdԱԲgh աւրինակ / t օրինակի
5 a ստեղծան
6 αah աշխարհս / α ի նոցանէն
6 αabdԱԲgh առ / t էառ
6 αԱԲ յընկերէ [ԱԲ յընկերէ իւրմէ] անտի, և / bg յընկերէ իւրմէ և

7 Ա զիւր
7 αbԱԲgh զկերպարանս / ad կերպա-րանս / t զկերպարանն
7 αabdh բուսոյ / g բուսոց / ԱԲ լու-սոյ, փխ. բուսոյն
7 abdԱԲ ծնընդեանն
7 α նմանութեանն / g նմանութեան ծննդեան
8 αadg ի սկզբանց / h յիսկզբանց անտի / b ի սկզբան / ԱԲ ի սկզբանցն / t ի սկզբանն
8 αdg արարչութեանց / ab յարարչու-թեանցն / ԱԲ արարչութեան
8 b ստուերագործ / ag ի ստեղծագործ, α ի ստուերագործ, փխ. ի ստեղծուա-ծագործ
8 αabdԱԲgh ժամանակէ [bԱԲ ժամա-նակեան] անտի մինչև / t ժամանա-կէն. չիք անտի
9 d մինչ
9 g ի վախճանին ժամանակն
9 g չիք թէպէտ ստէպ —բառ հաստա-տել կարգողին նոյնպէս (էր. 332, ց. 8)
9 αabdԱԲh թե [α եթէ, b և թէ] ստէպ ստէպ / t ստէպ
9 αabd խոկ յաշունն
9 α ամին, b նոսին, փխ. ոտնին
10 α չորացեալք / միւսն. չորացեալ
10 α տերևընկէցք / b տերևաթափք, փխ. տերևընկէց
10 h չիք և պարարեալք ձմերատունք — հանդերձ շառաւեղօքն (էր. 332, ց. 3)
10 αad և պարարեալ
10 ad ձմերատունքն / ԱԲ ձմեռնատունք
11 αbԱԲ չիք լինին
11 a ձիւնաթաղեալք, փխ. ձիւնաթաղք
11 αabd եղեմնահարք / միւսն. եւ Հայկ. բառ. եղեմնախարք
11 αbd խստութեամբն / a խստու-թեամբքն

հարեալք գձձին արմատքն ծաղկանց, և կամ բազմակերպք ինն ինն գորատանացն, և անտառք բարձրաբերձ մայրիցն մայրեացն անձկելոց՝ սաւարապատ յօրացեալքն հանդերձ շառաւեղօքն, սակայն ի ժամանակս գարնանւոյն հասեալք՝ ամպաշաղք, որոտընդոստք, անձրևաբաղխք, ցօղահարք, տատաշրուղխք, ամառատուք՝ ի վեր բերեն զիւրաքանչիւր օրինակ բուսոց տերևոցն։ Ըստ իւրոյ բնութեանն գայ տեսիլն յիւր իսկ կերպարանն, և ոչ փոխի ի նմանէ յընկերն, կամ յընկերէն ի նորա նմանութիւն, այլ ըստ հաստատել կարգողին՝ նոյնպէս կայ յիւրում բնութեանն. անխախուտ անխափան պատրաստել ըստ Արարչին հրամայելոյն՝ բուսանին փթթին։

647 Նա և մանրախոտքն զալարիք՝ ինն ինն և այլեայլք և որինչ են նմանութեամբ ի միմեանց, որպէս լօռն և վարսակն և կնիւնն, և որինչ նման է նոցա։ Նա և սերմանիքն օգտակարք մարդկան, որպէս

1 a գծծին / ԱԲ ձգին, փխ. գձձին
1 αbdԱԲ արմատք
1 αa ծաղկանց / d ծաղկացն / միւսն. ծաղկանցն
1 α չիք ինն
2 α կամ, փխ. և
2 b և կամ անտառք
2 ԱԲ վայրիցն, փխ. մայրիցն / α չիք մայրիցն
2 a չիք մայրեացն
2 α անձկելոցն / d անձկոց / ԱԲ անձ-լոցն
3 abr յաւրացեալքն / dԱԲc յաւրացե-լովքն / t յովրացեալովքն / α ուրա-խացեալովքն, փխ. յաւրացեալովքն
3 αb չիք հանդերձ շառաւեղօքն
3 αbdh ի ժամանակ / a ժամանակի (չիք ի) / ԱԲ ի ժամանակի
4 αb գարնանւոյն / d գաւնանւոյն / Ա. գարնայնոյն / միւսն. գարնանոյն
4 h հասեալ
4 a անձրևաբաղք / αh անձրևաբաշխք / միւսն. եւ Հայկ. բառ. անձրևաբախք
5 αd տատաշրուղք / ԱԲ տատաշ-րուղխք / միւսն. տատաշրուխք
5 a ամառնատունք / d ամառնատինք / h ամարանատուքն / միւսն. ամա-րատունք
6 ad աւրինակն / h աւրինակս
6 αabd բուսոցն / ԱԲ բուսոց / t բուսոյ
6 ad և տերևոցն. իսկ իւրոյ / α տե-րևոցն իւրոյ / bԱԲ տերևոցն իւրոյ [ԱԲ իւրոյ իսկ] / h տերևոյն. յիւրոյ
6 Ա. բնութեան
6 adh բնութեանցն [h բնութեանն] իսկ զա
6 h տեսիլ
6 h չիք յիւր կերպարանն—անխափան պատրաստել (ս. 9)
6 αabdԱԲ յիւր իսկ ի կերպարանին [ad կերպարանին, b ի կերպարանս] / t չիք իսկ
7 b չիք ի նմանէ
8 αabd կամ ընկերին [αd ընկերին] ի նորա / b յընկերէն / ԱԲ չիք կամ յընկերէն
8 αbԲ նմանութիւնն
8 a ըստ հաստատել
8 abdԱԲ կարգաւորին, α կարգողին / t կարգողին
8 a չիք նոյնպէս / αb կան
8 α յիւրեանց բնութեանն
9 a անխափանք
9 adg պատրաստեալք / αb պատրաստեալք, փխ. պատրաստեալք
9 a ըստ արարչին
9 g ըստ հրամայելոյ արարչին / bdԱԲ հրամանին / α հրամայեալ / հրամանացն / t հրամայել / h հրա-մանացն
11 h չիք Նաև մանրախոտքն զալարիք — ծաղկովքն և ընդովքն (եր. 333, ս. 5)
11 b մանրախոտն
11 b զալարիքն / ԱԲ զալարի
11 α չիք ինն
11 αb և այլք և այլ / ԱԲ և այլ և այլ
11 αb չիք և (որինչ)
11 αabdg որինչ [b որինչ] են / միւսն. որինչ. չիք են
12 αabdg նմանութեամբք
12 g միմեանց (չիք ի)
12 Ա. վասակն / ad կնիւն
13 b չիք է
13 dԱԲ սոցա / ag սոցին / α նոցա է
13 αg սերմանիք
13 α աւգտակարք / αb որպէս և

ցորեանն և հաճարն և գարին և կորեակն և գաւարսն և սոզնն և ոլոռնն և որիզն և գկուզն և ոսպնն, և այլ ևս բազում սերմանիք՝ զոր ի թիւ ոչ ոք կարասցէ արկանել։ Որք իւրաքանչիւր յիւրում ժամու ի գարունն ցուցանեն զյարութիւնն իւրեանց՝ բուսովքն և հասովքն և հոտովքն, բողբոջովքն, ծաղկովքն և ընդովքն. և տերևազգեստք զիւրեանց մերկութիւնն ըստ իւրաքանչիւր նմանութեան ազուցանեն։

648 Որպէս և միտք և մարմինք մարդկան աստուածական ցօղովն ի մեծ գարունն պարարեալք ի գերեզմանացն բուսանիցեն։ Զի միանգամայն կազմիցեն զոսկերօքն չորացեալովք՝ միսքն և ջիղքն և աճառքն և նեարդքն, մորթովքն զգեցեալք և մազովքն զարդարեալք։ Եւ իւրեանց ոգիքն ի նոսին դարձեալք, և իւրեանց նմանութիւնքն յինքեանս. զի

1 Ա. ցցորեան
1 αabdԱԲg չիք և (գարին)
1 b գաւաորն / ԱԲ և գաւարսն / միւսն. չիք և
1 adԱԲg և սոզն
2 a ոլոռն / αbdԱԲ կամ ոլոռնն [ԱԲ ոլոռն]
2 g չիք որիզն և / α կորիզն, փխ. որիզն
2 g գըկուզն, փխ. գկուզն / bt դըկուզն / αdԱԲ և դկուզն / a զզուկն
2 α և ոսպնաոնն / g և ոսպնեոնն / abdԱԲt և [t չիք և] ոսպնոն
2 αbdԱԲ և այլս են բազում
2 adg զորս
3 adԱԲg ի թիւ որ ոչ
3 αb կարիցէ / aԱԲ կարէ
3 ad իւրաքանչիւր իւրաքանչիւր [a յիւրայքանչիւր]
3 ad չիք յիւրում
3 α կարգի, b կարգին, g ժամանակի, փխ. ժամու
4 adԱԲ ի գարուն / g գարունն (չիք ի) / t ի գարունսն
4 αbԱԲ զյարութիւն / t զյարութիւնս
4 αb բուսովքն հոտովքն իւրեանց և հասովքն / adg և հասովքն [dg և հոտովքն] / t հասովք / ԱԲ և հո-տովքն և հասովքն
5 g բողբոջաւքն
5 α իւրեանց ծաղկաւքն և / b ծաղ-կաւն իւրեանց և / adg ծաղկաւքն և / ԱԲ և ծաղկովքն և
5 a և հնդովքն / g և ընդաւքն
5 αbg և տերևազգեացք / ad և տե-րևովքն / h և տերևազգեստ են / ԱԲ և տերևազգեստ
5 d իւրեանց / g զիւրաքանչիւր, փխ. զիւրեանց
6 α զմերկութիւնն / a մերկութիւնսն / d մեկնութիւն, փխ. մերկութիւնն
6 g իւրեանց, փխ. իւրաքանչիւր
6 adԱg նմանութեան / b նմանու-թեանցն / h ձևոյ, փխ. նմանութեան / միւսն. նմանութեանն
7 α որպէս և / միւսն. չիք և
7 αbg միտք / adԱԲhko միտն / t ասոքնւ Նմմթs չկ եւ t-ի ընթերցուածը—ինչ-պէս ծառի սաները՝ այնպէս և մարդ-կանց մարմինները... Հմմտ. § 650.
7 αabdԲg և մարմինք / Ա և մարմին / t մարմինքն
7 ԱԲ աստուածային
7 b ցօղովն / h ցօղովքն
8 g պարարեալք ի մեծ գարունն / ԱԲ պատրաստեալ, փխ. պարարեալք
8 αabdg բուսանին
9 a կազմիցէն / d կազմեցէն / միւսն. կազմին
9 α ոսկերովք
9 αadԱԲgh միսքն / t միսք / b մորթն, փխ. միսքն
9 abdԱԲh և ջիլքն / t և ջիլք / αg և ջիղքն
9 a չիք և (աճառքն)
9 α և աճառք
10 αԱԲgh և նեարդքն / d և *նեարգքն / b և նեարքն / a և ներդքն / t չիք և
10 ԱԲ մորթովն / h մորթովք / αbg և մորթովքն
10 αԱԲh զգեցեալ
10 α չիք և (մազովքն)
10 h մազովք
11 t հոգիքն / h դարձեալ
11 a նմանութիւնս / αdԱԲh նմանու-թիւնքն / b նմանութիւն / g նմա-նութիւնն
11 α յինքեանսն
11 αbԱԲgh չիք զի

զիւրաքանչիւր գործոյն տեսիլս ի զգալիս իւրեանց առեալ բերիցեն, իբրև զմիրգս քաղցրութեան և զանուշութեան պտղոյն, համովքն և իւղովքն և ծաղկովքն և հոտովքն, անճգուն բաղկաւրձակ տերևեալց ջրո-սուն փայլչութեամբքն: Զոր և սաղմոսարանն մարգարէութեամբքն նուագեաց, թէ «Եղիցի նա որպէս ծառ, որ տնկեալն է ի գնացս ջուրց, որ զպտուղ իւր ի ժամու տացէ, և տերև նորա մի թափեսցի. և զամենայն ինչ զոր և առնիցէ՝ յաջողեսցի նմա»: Եւ դարձեալ՝ եթէ, «Ծաղկեսցին ի քաղաքի Տեառն՝ իբրև զխոտ երկրի». և եթէ՝ «Եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս»:

649 ՁԶ. Եւ արդարև խոկ զարանն բուսաբեր՝ զօրինակ մարդկան յարութեան մեռելոցն ուսուցանէ: Եւ զի ծաղիկքն և ծառատունկքն զարդարին, նա և փուշքն բուսանին,—որպէս դժնիկն և տատասկն,

7 Սաղմ. Ա, 3. / 8 Սաղմ. ՀԱ, 16. / 9 Սաղմ. ՀԱ, 17.

1 d գործոյն
1 g զտեսիլս / a տեսանէ, փխ. տեսիլս
1 Ա ի զլուխ
1 g չիք իւրեանց
1 h բարձեալ, փխ. առեալ
1 αabdԱԲg բերիցեն [ԱԲ բերիցեն:] ի բուսոյն [ԱԲ ի բուսոյ]
2 α և իբրև
2 a զմիրգն
2 g չիք իբրև զմիրգս քաղցրութեան—եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս (s. 9)
2 g պտուղս
2 αbg համովքն [α համովք, g համաւքն] և հոտովքն և իւղովքն [α և իւղաւքն, g և եւղովքն] և ծաղկովքն [αg և ծաղկաւքն] / d և ծաղկաւքն / a և ծաղկովքն *հոտովքն
3 ԱԲ անճգունք / αb չիք անճգուն
3 α տերևեալ / b տերևեալք
4 a փախլչութեամբք / αb փայլչութեամբք
4 α սաղմոսարան
4 ad մարգարէութեամբքն / ԱԲ մարգարէական / b մարգարէութեանն / t մարգարէութեան
5 b տաղեաց, փխ. նուագեաց
5 b եթէ
5 abd իբրև, փխ. որպէս
5 ab ծառ / α ծառն / g ծառ / միւսն. զծառն
5 αg չիք որ
5 abԱԲ տնկեալ է / αg տնկեալ (չիք է)
5 αabdԱԲg ջուրց / t ջուրցն
6 adԱԲ և թէ որ / αb չիք և (որ) / միւսն. և որ
6 g չիք որ զպտուղ իւր—յաջողեսցի նմա (s. 7)
6 αabԲ ի ժամու տացէ / միւսն. տացէ ի ժամու
6 αabd չիք և (տերև)
6 αabdԱԲ տերև / t տերևն
7 αabԱԲ զոր [b որ] ինչ
7 αaiԱԲ չիք և (առնիցէ)
7 aԱԲ արասցէ
7 αabdԱԲ յաջողեսցի / t յաջողեսցէ
8 ԱԲg թէ / ad չիք եթէ
8 αg որպէս, փխ. իբրև
8 ԱԲ զծաղիկ, αg ծաղիկ, d զծաղիկս, փխ. զխոտ
8 dԱԲg թէ / g չիք եթէ
8 α եղիցի նա
9 g յաւիտեան
10 b չիք և
10 ԱԲ բուսաբերն
10 ԱԲ մարդկանն
11 αԲ յարութեանն / b յարութիւն
11 αbg մեռելոց / d ի մեռելոցն / h ի մեռելոց
11 α ուսուցանէր
11 bԱԲ չիք և (զի)
11 h չիք և զի ծաղիկքն և ծառատունկքն—յիւրեանց բնութեանն համանման զարմայնոյն (kr. 335, s. 5)
11 αb ծաղիկք / d ծաղիկքն
11 αb և ծառատունկք / a ծառատունկքն
12 ad չիք զարդարին
12 αbg խոկ նաև
12 ԱԲ փուշքն խոկ բուսանին / ad բուսանին նայ և փուշքն [a փուշք] խոկ որպէս

եղինձն և պատեղինձն, խայթահարն, ժանտափուշն, տափափուշն, սրափուշն, որոճն, կայծուկն, պաղձն ձիասակար, և որ ինչ նման է սոցա,— և սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր նմանութեան բնութեանն բուսանին: Իսկ օգտակար ծաղիկքն և կամ շառաւիղք ծառոցն զարատանաց՝ յիւրեանց բնութեանն համանման զարմայնոյն:

650 Իսկ մեք մարդկան, որ եմք տունկք բուրաստանաց կամ ծաղիկք ծաղկոցաց Աստուածութեանն՝ ունիմք ինքեանք յինքեանս ըստ կամաց իւրեանց բերել զնմանութիւնս և զօրինակս տերևոցն և ծաղկանցն և հոտոցն և մրգոցն: Զի թէպէտ և զառնաբերք լինիմք և թէպէտ քաղցրաբերք, թէպէտ մրգաբերք լինիմք և թէպէտ փշաբերք, թէպէտ արդարութիւնաբերք լինիմք և թէպէտ մեղսաբերք, թէպէտ ծաղիկք լինիմք, զի ի սկտեղս պատուականս թագաւորին եդանիցեմք, և պսակք զարդու ուրախութեան պիտոյից պատրաստիցեմք. ըստ աւելոյն փուշա-

1 bdԱԲc պատաղինձն
1 αb խայթահար / a խայթայհարն
1 g և ժանտափուշն / ad ժանտահար փուշն / αbԱԲ ժանդափուշն
Ա. թղ. 131բ¹ (առաջին սիւնակ) բառը նշմարելու բոլորագիր է, բայց ուրիշ ձեռքով է գրուած:
1 bg չիք տափափուշն
1 ԱԲ որափուշն / g չիք սրափուշն
2 αadԱԲg որոճն
2 αabg կայծուկն / միւսն. կայծուն
2 ԱԲ պաղցն
2 ad է նոցայ / g է սոցին
3 g ամենեքին
3 ԱԲ իւրաքանչիւր
3 αb չիք նմանութեան
4 d աւգտակարք / α աւկտակար / ԱԲ օգտակարքն
4 d ծաղիք / ԱԲ ծաղիկք
4 ԱԲ չիք և (կամ)
4 ԱԲ շառաւիղք / α շառաւիղն / adg շառաւեղքն / միւսն. շառաւեղք
4 g ծառոց / ad զարատանացն
5 αb բնութեանցն զարատանաց [α զարատանացն] յիւրոց ի բնութեանցն [b ի բնութեանն] / adԱԲ յիւրեանց բնութեան անտ [ԱԲ անդր] / g ի բնութեանցն
5 a համատեն, փխ. համանեն
5 ԱԲ զարնանոյն / a զառնանոյն / d զառնանուոյն / b ի զարնանոյն / α ի զարնանուոյն / g ի զառնանուոյն
6 a տունք
6 ԱԲ բուրաստանացն / g և կամ
7 g չիք ծաղիկք
7 αabdԱԲgh ծաղկոցաց / t ծաղկոցացն
7 Ա աստուածութեան
8 ԱԲ բերեն
8 t զնմանութիւն
8 α զաւրինակ / միւսն. զաւրինակս
8 α տերևոց / adg տերևոցն / bԱԲt տերևոյն
8 αbԱԲgh չիք և (ծաղկանցն)
8 αadԲgh ծաղկացն / Ա ծաղկանց
9 αaԱԲh չիք և (մրգոցն)
9 h համոցն, փխ. հոտոցն
9 α մրգացն
9 g և մրգոցն և հոտոցն
9 adԱԲ չիք և (զառնաբերք)
9 α լինիմք, թէպէտ և
9 abdg չիք և (թէպէտ)
9 h չիք և թէպէտ քաղցրաբերք, թէպէտ մրգաբերք լինիմք և (s. 10)
10 g չիք թէպէտ մրգաբերք լինիմք—յանփոփոխ քաղաքին (kr. 336, s. 6)
10 αb թեպէտ և մրգաբերք
10 αbdԱԲ չիք և (թէպէտ)
10 αb թէպէտ և փշաբերք / d թէ փշաբերք
11 b արդարութիւնաբեր / αdh զարդարութիւնաբերք
11 αabԱԲh չիք և
11 α թէպէտ և մեղսաբերք / bh մեղսաբերք զի թէպէտ
11 αb և ծաղիկք
11 b լինիցիմք / միւսն. լինիմք
12 ԱԲ պատուականն / αb չիք պատուականս
12 αh թագաւորաց / a և պսակ
12 αbd զարդ
13 α ուրախութեանն
13 adh պիտոյիցն / αb չիք պիտոյից
13 α պատրաստիցեմք
13 bԱԲh ըստ աւելոյն խոկ / α խոկ, փխ. ըստ աւելոյն

կութեան Հոգւոյն սրբոյ ի բերանոյ խօսեցեալ Եսայեայ մարգարէին, թէ «Յայնժամ եղիցիս դու պսակ վայելչութեան ի ձեռին Տեառն, և թագ արքայութեան ի ձեռին Աստուծոյ. և քեզ անուն կոչեսցին կամք իմ, և յերկրին քում շինութիւն բնակութեան»:

651 Անդ լինելոց է շինութիւն՝ յաստուածական և յանսասանելի և յանխաւար և յանկարօտ և յանփոփոխ քաղաքին: Զի այժմ ամենայն բոյք՝ յիւրաքանչիւր բնութեան կան կացեալք. բայց միայն մարդատունկքն կարող են զիւրաքանչիւր բարս բնութեան գունակ գունակ կերպարանացն շրջշրջել. այժմ որպէս և կամին՝ զայն բոյս թաղեն յանձինս իւրեանց, և նովին թաղին ի գերեզմանսն, այսինքն է մանն, աշունն ոչ խոտոց՝ այլ մարդկան, որ ժողովէ ի շտեմարանսն. իսկ պտուղն, ոչ խոտոցն կամ փայտից, այլ մարդկան՝ զայն կերպարանս բերէ, զոր ընդ քեզ թաղեցեր ի գերեզմանին: Զի եթէ ծաղկաձև կամ

4 Ես. ԿԲ, 3—4.

1 ad չիք խօսեցեալ
1 α եսայեայ
1 αabdԱh մարգարէի
2 b եթէ
2 αabԲh եղիցես / միւսն. եղիցես
2 abdh չիք դու
2 h չիք և թագ արքայութեան—շինութիւն բնակութեան (s. 4)
3 a արքաութեանն ի ձեռինն
3 αb չիք և
3 α կոչեսցի
4 αabd չիք և
4 abdԱԲ և [abd չիք և] յերկրին քում / t և երկրին
5 αbh յաստուածական / d աստուածականն / միւսն. յաստուածականն
5 αbdԱԲh և յանսասանելի [d և անսասանելի, ԱԲ յանսասանելին] յանխաւար [αbdh և յանխաւար] / միւսն. չիք և յանխաւար
6 dԱԲh չիք և (անկարօտ)
6 a և յանկարաւտ յանկարաւտ և
6 d և անփոփոխ
7 αabdԱԲgh յիւրեանց, փխ. յիւրաքանչիւր
7 αabdԲgh բնութեանն
7 g չիք կան
7 αbd կացեալ
7 a չիք միայն
7 g մարդատունկք / b մարդատունկ
8 b կարաւղ են
8 αbg զիւրաքանչիւր բարս [b բարսն, g զիրս] բնութեանն [bg բնութեան] / dԱԲ կամս, ah կամսն, t զկամսն, փխ. բարս բնութեան
8 h ի գունակ գունակ կերպարանս

9 αabdԱԲgh այժմ որպէս / t չիք այժմ
9 α և կամին
10 αabdԱԲgh յանձինս / t ի յանձինս
10 ԱԲ և նովիմք
10 b թաղի
10 h և թաղին նովին սերմամբ
10 adԱԲh ի գերեզմանս / g ի գերեզմանի
10 dԱԲ չիք է
11 bh մահ / g մանն աշունն / ԱԲ մահաշունն, փխ. մանն, աշունն ոչ
11 α ոչ խոտոյն / b ոչ խոտոյ / dgh ոչ խոտոց / ԱԲ հոտոց, փխ. խոտոց / միւսն. խոտոցն
11 bԱԲ մարդկանն, որ
11 αbgh ժողովէ / ad ժողովեն / միւսն. ժողովին
11 adԱԲh ի շտեմարանս / αb յշտեմարանսն / g յշտեմարանս
12 gh խոտոց կամ [h և կամ] փայտից
12 α և, փխ. կամ / b այլ, փխ. կամ
12 b իսկ, փխ. այլ
12 ԱԲ մարդկանն
12 αbg զայս
12 αabdԱԲgh կերպարանս [h կերպարան] ընդ քեզ բերէ [b բերել, h բերեալ] զոր / a ընդ քեզ է
13 αabdԱԲg թաղեցեր [a զոր թաղեցեր] ի թաղելն քում [g քո] ի քում [d չիք ի քում]
13 αabdԱԲgh գերեզմանի [h ի գերեզմանի] անդ. զի
13 αԱԲ թէ
13 α ծաղկացն և, b ծաղկանց և, g ծաղկաւք և, փխ. ծաղկաձև
13 dԱԲ և կամ

անուշահոտ անուշարար անուշահամ արդարութեամբքն ննջեսցես ի գերեզմանին՝ ընդ քեզ կանխեալ բուսանելն ի յարութեանն քո արդարութիւնքն: Ապա եթէ մեղօք թաղեցար ի քո անուն գերեզմանին՝ ընդ քեզ բուսեալք ի քո գարունն փուշքն ի քում յարութեանն շուրջ զքև բուսանիցին:

652 Զէ. Ա՜ղէ, լո՛ւր մեծին Յովհաննու, ո՛րպէս բողոքէ առ հրէական ազգն Աբրահամեան. «Արարէք ձեզ այսուհետև պտուղ արժանի ապաշխարութեան, և մի՛ ձեռն յանձինս հարկանիցէք և ասիցէք, եթէ ունիմք մեք հայր զԱբրահամ. ասեմ ձեզ, զի կարող է Աստուած ի քարանց աստի յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու»: Զի ոչ եթէ զԱբրահամ ինչ զիջոյց ի հայրապետութենէն, այլ զի արժանիքն իցեն նորա որդիք, և ոչ անարժանքն: Արդ՝ զօգտակարսն զարմանէ. իսկ վասն անշայեկան խոտոցն և փշոցն զի՞նչ կամիցի առնել արդեօք. ցամաքեցուցանէ նախ և զօսացուցանէ՝ յորում ոչ գտցէ զպտուղն:

10 Մատթ. Գ, 8—9.

1 α անուշահոտ անուշարար անուշահամ / միւսն. չիք անուշարար / g չիք անուշահամ
1 bdg արդարութեամբք
1 d ննջեսցուք / gh ննջեսցես / bԱԲ ննջիցես
2 adԱԲh ի գերեզմանի [a ի քում գերեզմանի] անդ / α ի քում գերեզմանին / bg ի գերեզմանի
2 α ընդ քեզ ի գերեզմանին իսկ / bdԱԲgh ընդ քեզ իսկ
2 αabdԱԲgh կանխեալք ընդ քում [g ի քում] բուսանելն ի յարութեանն [ԱԲ յարութեան, d յարութիւնն] ընդ քեզ [α ընդ քում անկեալն ընդ քեզ] բուսանիցեն [bԱԲg բուսանելն] քո
2 Ա արդարութիւնք / bh արդաւանդութիւնքն, փխ. արդարութիւնքն
3 ԱԲ եթէ քո
3 bԱԲ մեղաւքն
3 αbdԱԲh թաղեցար դու
3 ԱԲ ի քո անունդ / h չիք ի քո անուն գերեզմանին
3 αabdԱԲg ի քում գերեզմանի [abdԱԲ գերեզմանի անդ], ընդ քեզ
4 h բուսեալ
4 αabdԱԲg ի քո գարունն փուշքն / h փուշքն ի քո գարունն / t չիք քո
4 αabdԱԲgh ի քում [α ի քո] յարութեանն [adԱ յարութեան] / t չիք քում
4 g ընդ քեզ բուսանելն շուրջ զքև: / a շուրջ զքև պատեալ բուսանիցին
5 αh այստեղ վերջանում են:
6 g չիք մեծին յովհաննու—և ի նիւթ

հրոյ պատրաստիցեն (եր. 338, տ. 17)
6 b հեբրայական, փխ. հրէական
7 abdԱԲ աւէ, փխ. այսուհետև
7 abdԱԲ պտուղ արժանի / t պտուղս արժանիս
8 adԱԲ և մի եւ եթէ [ԱԲ մի և եթ] ձեռն [a ձեռնն]
8 ԱԲ յանձինս / միւսն. յանձին / d յանձին աւէ
8 abdԱԲ հարկանիցէք / միւսն հարկանէք
8 adԱԲ և ասիցէք թէ / միւսն. և ասէք եթէ / b չիք և ասիցէք
9 abdԱԲ զայս ասեմ
9 d չիք ձեզ
9 ԱԲ թէ, փխ. զի
9 b կարաւղ (յաճ.)
9 abd ի քարանց [a ի քարանցս] աստի յայսցանէ / միւսն. չիք աստի
10 b աբրահամու
10 abdԱԲ քանզի ոչ
11 b չիք ինչ
11 *bdԱԲ ի հայրապետութենէ [a ի նահապետութենէ] անտի, փխ. ի հայրապետութենէն
12 a զաւգտակարն
12 b զարմանել
13 a անշաեկ / b անշահեակ / d անշայեակ
13 d խոչոցն, փխ. խոտոցն
13 ԱԲ խոտոցն փշոց
13 b արդեւք (յաճ.)
13 bd ցամաքեցուցէ
14 bdԱԲ և *զաւսացուցացէ
14 bdԱԲ զպտուղսն

653 Ա՛դէ, նոյնպէս յառաջ Թզենւոյն և ասէ։ Եկն Տէրն ի Թզենին, զի զտցէ ի նմա պտուղ, և ոչ եգիտ, զի չև էր ժամանակ պտղոյն բերելոյ. և անէծ զնա, թէ «Յաւիտեան ի քէն պտուղ որ մի կերիցէ»։ Քանզի ամենայն բուսաբերք և տերևաբերք և ծաղկաբերք՝ ժամանակս ունին բերել զպտուղսն, իսկ առ զի՞ անիծաւ, զի չէր ժամանակ պտղոյն: Արդեօք թէ պիտոյ ինչ էր, ոչ կարէր, որ բանիւն միայն հրամայեաց երկրի՝ բերել զծառսն և զբազմութիւն մայրեացն իւրաքանչիւր պտղովն, և ամենայն բուսոցն՝ իւրաքանչիւր սերմամբ ըստ ազգի իւրում ի վերայ երկրի երևել՝—և ծառոյն զկերակուր պիտոյից յայնժամ հասանել ժամանակի անդ պատրաստել։

654 Արդ՝ ոչ զբաղաւ ինչ զայն զօրութիւն ծառոյն հասուցանել, այլ կանխեաց ինքն և ասէ. «Ի Թզենւոյ անտի ուսարո՛ւք զառակն»։ Իսկ Թզենին բարձեալ ունէր զօրինակ անպտուղ մարդկան. զի զան պտուղսն արդարութեան ցամաքեցուցանէ զփուշն։ Ա՛դէ, լուր մեծի մարգարէին յառաջընթաց կարապետին Յովհաննու, որպէս ասէ, թէ «Այսուհետև տապար առ արմին ծառոյ կայ. ամենայն ծառ որ ոչ առնիցէ զպտուղ բարի՝ հարկանիցին և ի նիւթ հրոյ պատրաստեսցին»։ Եւ

3 Հմմտ. Մատթ. ԻԱ, 19. / 12 Մատթ. ԻԴ, 32. / 17 Մատթ. Գ, 10.

1 ԱԲ յառաջն / abd ակբ
1 abdԱԲ ասէ ի Թզենին [a ի Թզեղին]
2 a ի նա
2 abd պտուղ / ԱԲ զպտուղն / t զպտուղն
2 abdԱԲ քանզի չէր իսկ ժամանակ / t ժամանակն
2 adԱԲ պտղոյն / t պտղոյ
2 b պտղաբերելոյ, փխ. պտղոյն բերելոյ
3 ԱԲ չիք և
3 abdԱԲ անէծ զնա և ասէ
3 abdԱԲ չիք թէ
3 a *յայմհետէ
3 ԱԲ ոք ի քէն պտուղ մի
4 abdԱԲ չիք և (տերևաբերք)
4 b տերև... Այստեղ թուղթ է ընկած. տեղը կայ նորը, դատարկ. թղ. 235. ուրեմն պակասում էր...աբերք և ծաղկաբերք ժամանակաւ—զիւրոյ ժամանակին զդէպս ի ն...»(եր. 339, տ. 11)
4 adԱԲ չիք և (ծաղկաբերք)
4 Ա ծաղկաբերք, տերևաբերք
4 ad ժամանակաւոր ունին
5 adԱԲ զպտուղսն / միւսն. զպտուղն
5 ԱԲ արդեօք զի չէր
5 adԱԲ ժամ, փխ. ժամանակ
6 adԱԲ չիք արդեօք
6 adԱԲ թե [ԱԲ զի թէ] պիտոյ
6 d չիք էր
6 ԱԲ կարէր արդեօք որ / t կարէր առնել որ
6 adԱԲ բանիւն միանգամայն հրամանաւ երկրի [d բղխել, ԱԲ միանգամայն բղխեաց հրամայելովն] երկրի
7 d չիք բերել
7 adԱԲ զծառս
7 adԱԲ մայրեացն [ԱԲ մայրեաց] կամ աշխարհի
7 ad չիք իւրաքանչիւր պտղովն
8 adԱԲ բուսոց [ԱԲ բուսոցն] երկրի իւրաքանչիւր
9 a երևեալ, d երևել / միւսն. պատրաստել, փխ. երևել
9 ad պիտոյիցն
9 adԱԲ այն ի հասանել ժամանակի անդ
10 a պատրաստեալ, d պատրաստել / միւսն. չիք պատրաստել
11 adԱԲ չիք արդ
11 ԱԲ չիք զայն
12 adԱԲ չիք և
13 d դարձեալ, փխ. բարձեալ
14 Ա արդարութեանն
14 a զփուշն
15 ԱԲ և յառաջընթաց
15 d յոհաննու / adԱԲ ասէն
16 Բd առ արմին ծառոց
17 ad ոչ առնէ
17 ad պտուղ / ԱԲ զպտուղս
17 dԱԲ չիք բարի
17 aԱԲ հատանիցեն, փխ. հարկանիցին
17 adԱԲ ասէ և ի նիւթ
17 g չիք և (մարգարէն)

մարգարէն Եսայի ասէ, թէ «Եղիցին մեղաւորք իբրև զփուշ այրեցեալք և ընկեցեալք»։ Իսկ զգալարովքն խնամարկեալ կենդանի ջրովն յարքայութեանն՝ յայն գարունն նորոգեալ պարարեսցէ. որ տայցեն զպտուղ ընդ միոյ հարիւր, և ընդ միոյ երկերիւր, և ընդ միոյ երեքարիւր, այսինքն՝ ըստ վաստակոցն զհատուցմունս պարգևացն իւրաքանչիւր հաւատոցն լուսաւորութեան։

655 ՁԸ. Արդ՝ ի գարունս բուսաբերս և ծաղկաբերս, որք զնորոգութիւն գեղեցկութեանն գարնանւոյն յետ հնութեան ձմեռնանւոյն բերիցեն՝ և թռչնոցն հաւուցն ծանուցեալ զիւրեանց ժամանակ գալստեանն։ Որպէս յայս հայեցեալ մարգարէն Երեմիաս ասէ, զիւրոյ ժամանակին զդէպս ի նմանութիւն օրինակաց յանդիմանութիւն բերէ, և զհանդերձեալցն ակնարկէ յասելն, թէ «Արդարև ծիծառն և տատրակն և խորդն, հաւքն վայրի, ծանեան զժամանակ գալստեանն իւրեանց»։ Զի ժամանակաւ գարնանւոյն և իւրեանց գալստեամբն ցուցանեն զժամանակ վարուց կենաց ուրախութեան մարդկան, ի ձայն առնելն, ի ճչելն, ի ճռուողելն՝ ի շինել բունոցն։

656 Ծիծառն մարգարէ է. յորժամ տեսեալ մարդկան՝ նախա

2 Ես. ԼԳ, 12. / 13 Երեմ. Ը, 7.

1 g մարգարէին եսայայ որ ասէ
1 ad չիք թէ
1 Աէ իբրև փուշք / Բ իբրև զփուշք
1 g այրեցեալ և
2 g ընկեցեալ
2 aԱԲ զգալարովն / d զգալարովքն / g զգալարաւքն
2 ag խնամարկեալ
2 g չիք կենդանի ջրովն՝ յարքայութեանն յայն գարունն
2 a ջրով / d իւրով, փխ. ջրովն
2 d արքայութեանն / Ա յարքայութեան
3 ag նորոգեալ
3 ԱԲ պարարիցէ / adg պարարեսցէ / միւսն. պատրաստեսցէ
3 adg տայցեն պտուղ
4 g չիք և ընդ միոյ երեքարիւր
4 dԱԲ երեքարիւր / միւսն. երեք հարիւր
5 adԲ այսինքն ըստ վաստակոցն [ad վաստակոց] / միւսն. այսինքն զվաստակոցն
5 ad հատուցումն է / g հատուցմունս
5 g չիք պարգևացն իւրաքանչիւր հաւատոցն—և կամ նախատոքդ կայցեն (եր. 340, տ. 15)
6 Ա լուսաւորութիւն
7 adԱԲ որք զնորոգութիւն [ԱԲ զնորոգումն] գեղեցկութեան / միւսն. որ
8 a գառնանոյն / d գառնանւոյն
8 aԱԲ ձմեռանոյն / d ձմեռանւոյն / t ձմեռայնւոյն
9 adԱԲ բերիցեն / միւսն. բերիցէ
9 ԱԲ և թռչնոց
9 dԱԲ հաւուց / Բ զիւրեանցն
9 ԱԲ գալստեան
10 adԱԲ երեմիայ [Ա երեմիա] ասէր
10 ԱԲ զիւրացոյցն, փխ. զիւրոյ
11 ԱԲ ի նմանութիւնս
11 a աւրինաց / d յաւրինակաց / b չիք օրինակաց յանդիմանութիւն
12 b եթէ
12 b ծիծեռան
12 ad տատրակ
13 ԱԲ և խորդն / միւսն. և խորդ
13 abdԱԲ հաւք
13 bԱԲ վայրենիք
13 a զժամանակս
13 ad գալստեան
13 b իւրեանց գալստեանն
14 a գառնանոյն / d գառնանւոյն
15 d ժամանակ
15 a ի ձայն առնել /ԱԲ առնելն / bdt առնել
16 abdԱԲ ճչե
16 ad ճռուղե / b ճղուէ, փխ. ի ճռուողելն
16 d ի շինեանունոյն, փխ. ի շինել բունոցն
16 a բունոյն / b գբոյն
17 b ծիծեռան
17 ad չիք է

ճանաչեն զկանաչազգեստ հասկն գարնանային ամառն։ Իսկ ատարակն ամսունասէր երեւել, զՋերմաձայն քաղցրաձայնն ի յանկիս մարդկան ընու. ի գործ արկեալ զԹեԹեւագործ զկրկտակերտն, զզուգընթացս զփայտակերտիկն՝ երկԹուեան ձուցն իւրոց ապաւէն ծննդոցն իւրոց պատրաստէ։

657 Նա և զաստղաս խորդոցն հաւուց եկեալ ի գարնանային ժամանակս՝ երամացեալք հարօրանան։ Ելեալք Թռուցեալք բարձրացեալք ի բարձրուԹիւնս բարձանց՝ օդայատակ Թեւոցն գարշապարաց կոխան առնեն զանհատատան, ճանապարհ իւրեանց, զնալս հատատանեն։ Փոքր եղեալք, զկոչաձայն զաղաղակ բարձեալ՝ զգործս մշակացն արԹնուԹեան վաստակոցն օգտուԹեան մարդկան զարԹուցանեն ի քնոյ, զկանուխ եղանցն փուԹացուցանեն։

658 Իսկ Թռչունքն փոքր են երկրագործուԹեան հողագործուԹեան յառաքինուԹիւնն յորդորելոյ. որպէս մեղուն և կամ մրջիւնն վաստակն վարդապետ լինիցին և կամ նախատարզ կայցեն։ Այսն օրինակ նմանեալ և Թռչունքս մեծաձայն մեծազոչ փողոյն՝ անառնազալուստ աղգ

1 d զկանանչազգեստ / ԱԲ զկանանչազգեստ / b զկանաչազգեստ / t զկանաչագգեստ
1 abd հասակ, ԱԲ հասակն, փխ. հասկն
1 d գառնանոյն / aԱԲ գարնանոյն
1 abd ամառն / միւսն. ամառնն
1 abd կամ, փխ. իսկ
1 a ատատարակն
2 b քաղցրաձայն / ԱԲ զքաղցրաձայն
2 adԱԲ յանկիս / ad մարդկանն
3 ad զԹեԹեւագործն / b ԹեԹեւագործն
3 ԱԲ զկրկտակերտ
3 b զզուգընթացեայ / d զզուգընթացեա
3 ad զփայտակերտիկն / միւսն. փայտակերտիկն
4 ad երկԹուեան / ԱԲ երկԹըւեան / t երկԹեւեան / b երկուեան
4 d *ծննդոցն / a ծնընդեանն / b ծննդեան
4 adԱԲ չիք իւրոց (պատրաստէ)
5 b պատրաստէ նա. և
6 ԱԲ զաս զաս
6 d խորգոցն / b հաւուցն
6 aԱ եկեալ / միւսն. եկեալք
6 ԱԲ գարնանոյն, a գառնանոյն, d գառնանուոյն (չիք ի)
7 b ժամանակն
7 ad հարաւանան, b աւրաւրանան, փխ. հարօրանան
7 abdԱԲ բարձրացեալք / t բարձրացեալ
8 b ի բարձրուԹիւնս / միւսն. ի բարձրուԹիւն
8 ad բարձանցն աւդատակ
8 abd Թեւոցն / ԱԲt Թեւացն
8 b գարշապարացն
8 t կոխան առնել
9 b զանհատատատ զնալս իւրեանց հատատանեն. փոքր / adԱԲ զանհատատատ [ԱԲ զանհատատատն]։ ճանապարհ [ԱԲ ճանապարհս] իւրեանց, զնալս հատատանեն, փոքր եղեալք [d փոք ե- ղեալ, a փոխեալ] / t չիք ճանապարհ —հատատանեն
10 ad զկոչաձայնն / b կոչաձայն / ԱԲ զկոչաձայն / t զկԹղաձայն
10 b զգործ
10 t արդարուԹեան, փխ. արԹնուԹեան
11 ԱԲ վաստակոց
13 ԱԲ Թռչունքս / ad Թռչունք
13 a փոքր եղեն
14 ad յառաքինուԹիւնս
14 abdԱԲ և [abd և կամ] մրջիւնն / t մրջիւն. չիք կամ
14 abdԱԲ վաստակն / վաստակ
15 ԱԲ վարդապետք / b լինիցի
15 abdԱԲ նախատարզ [a նախարար] կայցեն [Ա կացէ] / t նախատարզք
15 abdԱԲg իսկ [b և] այն [g ի այն] արինակ / t նոյն օրինակ
16 abdԱԲ և Թռչունքս / t չիք և
16 g Թռչունք յետ ձմերայինոյն եղեալք իւրն ի մահուանէ ի գալ գառնանայնոյն մեծաձայն
16 g մեծազոչ աղգ առնել անառնազալուստ փողոյն ամենեցուն / b զանառնազալուստն աղգ առնելոյ ամենեցուն / ad աղգ առնելոյն ամենեցուն / ԱԲ առնելոյ

առնել ամենեցուն ի մեռելոց յարուԹեանն. որպէս ասէ յաստուածապատում իմաստուԹեան նուագն Սողոմոնեան երգոյն, Թէ «ԶարԹիցեն պահպանեալքն ի ձայն հաւուն»։ Եւ ո՞վ իցեն պահպանեալքն, եԹէ ոչ՝ ոգիքն ժողովեալք, պահեալք՝ ընդ հրամանաւն, որք զիւրեանց մարմինս իւրաքանչիւր զգենլոց են. և ըստ գործոյն ըմբռնել զիւրաքանչիւր պատրաստուԹիւն, զիւրաքանչիւր վաստակոցն սերմանեացն զպտուղն, որպէս ի վեր անդ պատմեցաք և կամ անդր ես պատմեսցուք ձեզ։

659 ՁԹ. Իսկ երանելի առաքեալքն փոքր եղեն պատուիրակուԹեան, զի պատրաստեսցեն զամենայն լսելիս՝ աստուածակոչ փողոյն գալստեան պատրաստական լսել. զի անխափան խառնեսցին ամենեքեան յայն զունդ Թռչնոց. ուստի և ձայն աղգոյ փողոյն յարուԹեանն հարկանիցի, զի և սուրբ արժանասցին իւրեանց Թեւս առնուլ և բարձրանալ ի բարձունս և զՏէրն բարձանց առանց ամօԹոյ տեսանել. զայն Տէր, որ ի հնաստանէ ճանաչէ, և զգնացեալսն ի նեղուԹեան՝ կեցուցանէ զնոսա,

3 Ժողով. ԺԲ, 4.

1 adԱԲ ի մեռելոցն / ԱԲ յարուԹեան
1 ԱԲ ասէն / b և ասէն / adg և ասե / t ասաց
1 g յաստուածապատումն
2 abdԱԲg իմաստուԹեան [b յիմաստուԹեան, ad իմաստուԹիւն] անդ նուագն [ԱԲ ի նուագ, bg ի նուագս] / t իմաստուԹեանն
2 g սողովմոնեան / a ի սողովմոնեան / d ի սողոմոնեան
2 g երգոցն
2 abdԱԲg զարԹիցեն [d զարդիցեն, g յարիցեն, փխ. զարԹիցեն] պահպանեալքն ի ձայն [bg ասէ ի ձայն] հաւուն [d հաւոյն]. և ո՞վ [d ո՞յք] / t զարԹիցեն ի ձայն հաւուն պահպանեալքն։ իսկ ով
3 d Թէ ոչ հոգիքն
4 ԱԲc ժողովեալ [g ժողովեալք] և
4 ԱԲ պահեալ, abdg պահեալք / t պահպանեալք
4 bg ընդ հրամանաւք
4 adԱԲg որք / bt որ
4 abdg մարմինս / միւսն. մարմինսն
5 Բ զգենլոյ (յաձ.)
5 Ա և ընդ գործոցն / g ըստ գործոց
6 ԱԲ պատրաստուԹիւնս / ad պատրաստուԹիւնն
6 abdԱԲg զիւրաքանչիւր վաստակոցն / t չիք զիւրաքանչիւր
6 bdԱԲg սերմանեացն / միւսն. զսերմանեացն
6 Ա զպտուղս / Բ զպտուղն / bg պտուղս
6 g պաղոյ յանդրաւականն վայելել կեանս։ Վերջանում է:
7 abdԱԲ ի վեր անդ [aԲ անտ] պատմեցաք և կամ անդր ես [d անդր անդր ես, b անդր անդր կայս, ԱԲ և կամ արդ ես] պատմեսցուք ձեզ [adԲ չիք ձեզ] / t ի վեր անդր պատմեցաք ձեզ
8 abd իսկ երանելի / t երանելիք / ԱԲ չիք երանելի
8 abԱԲ փոքր եղեն / t փոքր են / d փոքր են եղեն
8 b պատուիրանապահուԹեանն, փխ. պատուիրակուԹեան
9 d պատրաստեցին
9 abdԱԲ ամենեցուն զամենայն
9 b ի լսելիս
9 ԱԲ աստուածային / ad աստուածու- Թեան
9 abdԱԲ գալըստեան / t գալստեանն
10 b լսանեն
10 abdԱԲ անխափան / t անխափանք
10 ԱԲ ամենեքեան խառնեսցին / abd խառնեսցին ամենեքեան [b ամենե- քին] / t չիք ամենեքեան
11 ad աղգոյն / abdԱ յարուԹեան
12 b Թև
12 abdԱԲ չիք և (բարձրանալ)
13 ԱԲ այն / b անտի, փխ. զայն տէր
14 bdԱԲ ի հնաստանէն
14 b ճանաչէր
14 b և զգնացեալս / d և զգացեալսն, փխ. և զգնացեալսն
14 abdԱԲ կեցուցանէ / t կեցուցէ
14 b նա, փխ. զնոսա

որք վասն արդարութեան զխստամբերութեանցն զփորձութիւնս վասն սիրոյն Աստուծոյ տարան յանձինս իւրեանց։

660 Արդ՝ սոքա կատարեցին զկամս Տեառն իւրեանց, զի սիրեցին զմիմեանս. զի և նա սիրեաց զնոսա այնչափ՝ մինչ զի եդ զանձն իւր ի վերայ բարեկամաց իւրոց։ Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զմիմեանս, զի այնու ընկալցին յանձինս իւրեանց զշնորհն խոստացելոյ։

661 Վասն այսորիկ զսէր սորիցն ծածկելոց և կերպարանացն ցուցանէին ի ժողովելն միով հաւանութեամբ ի վերնատուն անդր, որ եկեալ Հոգին սուրբ եգիտ զնոսա, և օթեվանս կալեալ ի նոսա բնակեաց. զի զանձունս նոցա, զոր առ Տէրն ունէին, լցեալ՝ միանգամայն կատարեաց զխոստացելսն։ Զի ասէ. «Ես երթամ և զմխիթարիչն առաքեմ առ ձեզ, որ եկեալ մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր. զի նա, ասէ, զիս փառաւոր առնէ, զի յինէն առնու և պատմեսցէ ձեզ»։ Որ և զերրորդութեանն սէր միաբանութեան ի նոցա միաբանութեանն յայտ է. որ ի Տեառնէն առին հրաման, թէ «Ելէք ընդ ամենայն աշխարհս, և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս, և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և ուսուցէք զամենայն պահել զոր խօսեցայ ընդ ձեզ. և ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց ձերոց՝ մինչ ի վախճան աշխարհի»։

5 Հմմտ. Յովհ. ԺԵ, 13. / 13 Յովհ. ԺԶ, 7, 14. / 19 Մատթ. ԻԸ, 19.

1 a արդարութեանն / b արդարութեանց / d արդարութեանցն
1 a զփորձութիւնս / bdԱԲ փորձութիւնս / t զփորձութիւնսն
2 b սիրոյ
2 abdԱԲ յանձինս / t ի յանձինս
3 b աստուծոյ, փխ. տեառն իւրեանց
3 b սիրեացեն
4 abd չիք և
4 ad մինչ / bԱԲt մինչև
4 adԱԲ զի եդ [ad և եդ] զանձն / bt չիք զի
4 b զանձն իւր եդ
6 b չիք յանձինս իւրեանց
6 abdԱԲ խոստացելոյս / t խոստացելոյ
7 adԱԲ զսէր / bԱԲt զսէրն
7 b սորտից
7 abdԱԲ կերպարանսւք
8 abdԱԲ ի վերնատուն անդր. որ [ԱԲ ուր] / t ի վերնատունն. չիք անդր
9 adԱԲ և եկեալ
9 a չիք և
9 ԱԲ բնակեաց ի նոսա
10 ԱԲ զանձունսն / b զանձուսն
10 abd զոր / ԱԲt որ
10 bԱԲ միանգամայն իսկ
11 adԱԲ զխոստացելսն / bt զխոստացեա լց
11 b չիք զի
11 b զմխիթարիչն իմ
12 t ես առաքեմ
12 abdԱԲ նա ասէ զիս / t չիք ասէ
13 abdԱԲ պատմեսցէ / t պատմէ
13 ԱԲ զերրորդութեան սէրն
14 abdԱԲ միաբանութեան ի նոցա [b ի նոսա] / t միաբանութեանն
14 adԱԲ միաբանութեանն [dԱ միաբանութեան] անդ յայտ / b չիք միաբանութեանն (յայտ)
15 b ի տեառնէ
15 b եթէ ելէք
15 a աշխարհ
15 ad էթէ [a և թէ] աշակերտեցէք / ԱԲ չիք և / b չիք և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս
16 ad չիք զնոսա
17 b և սուրբ հոգւոյ / dԱ հոգոյ
17 adԱԲ չիք և
17 b և թէ ուսուցէք նոցա
17 ad պահել զամենայն / bԱԲ չիք զամենայն
18 b և ես աւուրսն ընդ ձեզ
18 ad չիք կենաց ձերոց
18 ad մինչև
18 ab ի կատարած, փխ. ի վախճան

662 Զճշմարտութեան Երրորդութեանն, զմիաբան տէրութեանն, երեքանձնեան զօրութեանն եա նոցա զգիտութիւն, զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն զամենեսեան, և մկրտեսցեն յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

663 Այլ զի զՀոգւոյն սրբոյ առին զզօրութիւն՝ և զամենայն ազգաց, լեզուացն բաժանելոց, ընկալան զգիտութիւն, զի ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ էցեն՝ բաւական լիցին ուսուցանել զհրամանս Աստուածութեանն, և զսէրն Արարչին առ իւր արարածս, և զխնարհումն վասն մերոյ բարձրութեան, և զլոյսն անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն։ Եւ թէ՝ սոյն ինքն մշտնջենաւորութիւն, զօրութիւն և Աստուածութիւն Որդւոյն վասն մերոյ փրկութեան եկն զգեցաւ զմարդկութիւն, մանաւանդ թէ առնել վասն նորոգման ամենայն արարածոց իւրոց. զի տացէ ամենեցուն զայն գիտութիւն, որ նոցա մեծամեծքն շնորհեցան։

664 Անդ կատարեցան յառաջասաց ընծայութիւնք մարգարէութեանցն նորօք, թէ «Յաւուր յայնմիկ աստացեն հազարապետքն Յուդայ ի սիրտս իւրեանց, թէ «Եկայք գտցուք մեզ զբնակիչս Երուսաղեմի

1 bd զճշմարտութեան / միւսն. զճշմարտութիւն
1 Ա երրորդութեան / adԲ երրորդութեանն / b երրորդութիւնն / t զերրորդութեանն
1 Ա տէրութեան / b երրորդութեանն, փխ. տէրութեանն
2 a զերեքանձնական / bԱԲ երեքանձնական
2 a զաւրութիւնն / Ա զօրութեան / b զաւրութեամբն
2 d չիք ըստ
3 b աշակերտեսցեն զամենայն հեթանոսս և
4 Ա հոգւոյ
5 ԱԲ այլ զի առին զզօրութիւն հոգւոյն սրբոյ, և / b զաւրութիւն, և
6 adԱԲ ազգաց
6 ad լեզուաց
6 ad չիք բաժանելոց
6 b զգիտութիւնն
8 Ա աստուածութեան
8 abԱԲ և զսէր
9 d զխոնարհումն
9 t բարձրութեանն
9 a չիք և զլոյսն անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն (s. 10)
9 d և զոյսն
10 ԱԲ յետ մեռելոցն / bd յետ ի մեռելոցն
10 dԱԲ յարութեան / b յարութենէ
10 bd և եթէ
10 t մշտնջենաւորութիւնն / b մշտնջենաւոր
11 ԱԲ և զաւրութիւն / b զաւրութեան
11 bԱԲ չիք և
11 b աստուածութեան որդւոյն / ԱԲ աստուածորդւոյն, փխ. աստուածութիւն որդւոյն
11 a որ վասն
12 abdԱԲ զմարդկութիւն / t զմարդկութիւնն
12 abdԱԲ և մանաւանդ
12 b եթէ
12 b առնել ես
12 a վասն նորոգմանն
13 abdԱԲ չիք իւրոց
13 a զի տացէ / միւսն. զի տացեն
13 bԱԲ զայս
14 aԱԲ գիտութիւն / միւսն. գիտութիւնն
14 bԱԲ մեծամեծք
15 bԱԲ արդ, փխ. անդ
15 ad կատարեցան / bԱԲt կատարեցաւ
15 d յառաջանեց
15 abdԲ ընծաութիւնք / Ա ընձայութիւնք / t ընծայութիւնքն
15 b մարգարէիցն նորօվք
16 a հազարապետք
17 b եթէ / ԱԲ չիք թէ
17 a մեք / միւսն. մեզ
17 dԲ զբնակիչսն / Ա բնակիչսն
17 adԱԲ եմի, ի տէր [Ա ի տէր, ուղղուած զի տէր]

ի տէր ամենակալ Աստուած նոցա։ Զի նախ անդէն իւրեանց ազգին եառուն զգիտութիւն, և անտուստ յԵրուսաղեմէ բաշխեցին ընդ ամենայն տիեզերս զաստուածպաշտութիւնն։

665 Եւ քանզի Տէրն ամենայնի յազգէն Յուդայ ծագեաց՝ վասն այսորիկ և սոքա հազարապետք տանն Յուդայ կոչին. զոր և մեկնեաց Պաւղոս առաքեալ, ած, թափեաց և ասէ. «Մեք հազարապետք եմք խորհրդոցն Աստուծոյ»։ Ապա յԵրեմիա ուրեմն ասէ նոյն Հոգին ի բերան նոյն մարգարէին յառաջագոյն, թէ «Յաւուր յայնմիկ, ասէ Տէր, եղից զհազարապետսն տանն Յուդայ՝ իբրև զջահս վառեալս ի մէջ փայտից, և իբրև զգամբարս հրոյ յեղեգան, և կերիցեն յաջ և յահեակ զամենայն ժողովուրդս շուրջանակի»։ Եւ խոնարհագոյն ևս ասէ, թէ «Հեղից ի վերայ տանն Դաւթի և ի վերայ Երուսաղեմի զոգի շնորհաց և գթութեան, և դարձցին յիս»։ Զայս եկն կատարեաց ինքն սուրբ Հոգին, որ առաքեցաւ ի Հօրէ և յՈրդւոյ։ Զի որպէս Որդի առաքեցաւ և եկն Հայրն և Հոգւովն՝ սոյնպէս և Հոգին առաքեցաւ Հայրն և Որդւովն, զի երևեսցի միաւորական միութեան զօրութիւնն։

666 Ղ. Սակայն եկն յԵրուսաղէմ քաղաք. գտեալ զնոսա ի միասին՝ ելից զսիրտս նոցա միով զօրութեամբ. զի կատարեսցին առաքելոյն յառաջխօսութեան նորուն Հոգւոյն ի բերանոյ մարգարէութեանն Յովելեայ. «Եւ եղիցի յետ այսորիկ յաւուրս յետինս, ասէ Աստուած, սփռեցից ես յոգւոյ իմմէ ի վերայ ամենայն մարմնոյ. և մարգարէասցին

1 Զաք. ԺԲ, 5. / 7 Ա. Կորնթ. Դ, 1. / 11 Զաք. ԺԲ, 6. / 13 Զաք. ԺԲ, 10.

1 bt և տէր, փխ. ի տէր
1 Ա աստուած, ուղղուած աստուած է
1 b անդէն եառուն զգիտութիւն իւրեանց ազգին, և անդուստ
2 aԱԲ անտուստ / միւսն. անդուստ
2 ԱԲ բաշխեցան
3 abdԲ զաստուածպաշտութիւն / Ա աստուածպաշտութեան
4 b և վասն այսորիկ
5 b չիք և սոքա
5 abdԱԲ տանն / t տան
5 ad չիք և (մեկնեաց)
6 ԱԲ չիք և
6 bԱԲ թէ մեք
7 abdԱԲ չիք ուրեմն
8 b եթէ յաւուրս յայսոսիկ
8 abdԱԲ եղից / t եղի
9 bԱ զհազարապետս
9 b վառեալ
10 b զգամբարս հրոյ ի մէջ եղեգան
10 abdԱԲ կերիցեն / t կերիցէ
11 ad չիք թէ
12 a հեղից ի վերա տանն յուդայ և դաւթի և / ԱԲ ի վերայ տանդ դաւթի
12 a չիք ի վերայ (երուսաղեմի) / t և ի վերայ տանն (երուսաղեմի)
12 ԱԲ զհոգի
12 b շնորհաց գիտութեան / ԱԲ և գթութեան / d և զգթութեան / at և զգիտութեան
13 ad չիք ինքն
13 ad հոգւին սուրբ
14 adԱԲ որդւին
14 b չիք և (եկն)
15 b իբրև, փխ. հայրն և
15 ad նոյնպէս
16 bԱԲ միաւորականն
16 ԱԲt միաւորունն զաւրութիւն
17 ad քաղաք / bԱԲ քաղաքն / t ի քաղաքն
17 d ի միս, փխ. ի միասին / b ի միաւոյ, փխ. ի միասին ելից
18 adԱԲ զսիրտս նոցա / bt չիք նոցա
18 abdԱԲ և առաքեալքն
19 bd յառաջխաւսութեանն / a յառաջխաւսութիւն / միւսն. յառաջխաւսութեան
19 Ա նորին
19 b հոգւոյ
19 Ա մարգարէութեան
20 Ա յովելա / bd յովելայ
20 ad այսորիկ ասէ [d ասէ աստուած] յաւուրս յետինս սփռեցից / b բաշխեցից

որդիք ձեր և դստերք ձեր. և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն, և ծերոց ձերոց երազք յայտնեսցին. և ի վերայ ծառայից իմոց և աղախնեաց իմոց սփռեցից յոգւոյ իմմէ, և մարգարէասցին. և տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի ի խաւար և լուսին յարիւն՝ մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ և երևելի. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ»։

667 Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, եթէ «յաւուրս յետինս». քանզի յորժամ արար Աստուած զարարածս՝ յառաջին աւուրն սկսեալ՝ ի վեցերորդին կատարեաց զամենայն ինչ վասն ամենակար և անճառ, անաշխատ և անզանգաղ զօրութեանն, և հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց. և զօրն եօթներորդ կոչեաց հանգիստ։

668 Իսկ իբրև եհաս Աստուածութիւնն՝ սայթաքեալ կործանեալ անկեալ զմարդն ի պատուիրանազանցութենէ անտի, – զի ոչ կաց մնաց ի լաւութեան անդ, որպէս նոյն կամէր, այլ ընդ պատժովք պատուհասիւք անկեալ յարդարութեան դատաստանին, զրաւեցաւ ի ներքոյ մահուն, վիրաւորեալ խոցեցաւ, ի հոգս, ի ծուփս, յաշխատութիւնս, ի բրտունս ցաւոց, յանհանգիստ երերմունս տառապանաց ընկղմեցաւ, — ոչ դարձոյց զբանն զոր ասաց, այսինքն՝ զմահն զոր եդ ի վերայ. այլ զարարչութեան ժամանակն, զոր արկն ընդ վեցօրեայ թուով, զի յայտնի լիցի մեծութիւն իւր՝ սոյն օրինակ կշռեաց վեց հազար ամ ժամանակի՝

6 Յովէլ, Բ, 28—32. Գործ, Բ, 17—21. / 11 Հմմտ. Ծննդ. Բ, 2—3.

1 b չիք և դստերք ձեր
1 dԱԲ և ծերք ձեր երազս [ԱԲ երազովք] յայտնեսցին
2 abdԱԲ և ի վերա աղախնեաց [ab աղախնայց, d աղախնանց]
3 a հոգւոյ / b իմէ
3 ԱԲ և տաց ես / b և տացեն / d և տացես
3 aԱԲ նշան
4 d և ի յերկրի / dԱ խոնարհ
5 a և լուսինն / ԱԲ և լուսինն
5 t մեծն և երևելին
7 a է, փխ. իցէ
7 ԱԲ որ ասէն / abdԱ թե
8 abd կատարեաց / ԱԲt կատարեալ
9 abdԱԲ ինչ, հանգեաւ [b և հանգեաւ] յամենայն գործոց իւրոց, վասն
9 b ամենակալ, փխ. ամենակար
10 Ա զօրութիւն
10 abdԱԲ չիք հանգեաւ յամենայն գործոց իւրոց
10 abdԱԲ իսկ, փխ. և (զօրն)
12 Բ չիք իսկ
12 Ա աստուածութիւն
12 d սայթեալ / b վայթեալ, փխ. սայթաքեալ
12 abdԱԲ կործանեալ անկեալ / t չիք կործանեալ
13 abd կաց մնաց / ԱԲt եկաց մնաց
14 ԱԲ անդր / t և նոյն
14 d ընդ պատժուք
14 ad և ընդ պատուհասիւք / ԱԲ պատուհասի
15 ab անկեալք
15 b ի յարդարութեան
15 ԱԲ ի դատաստանին / ad ի դատաստանի անդ
16 d և ի ծուփս
17 ad տառապանացն ԱԲ տաժանմանց, փխ. տառապանաց
17 Ա ընկղմեցօ (յաձ.)
18 adԱԲ զբանն իւր զոր
18 d այսինքն
19 b զարարչութեանն ժամանակ
19 abdԱԲ զոր արկն [bd արկ, Ա ակն, ուղղուած արկն] / t էարկ
19 abdԱԲ ընդ վեց օրեայն [a աւրեայ, bd աւրեան] / t ընդ վեցօրեայն
19 abd թուովքն
19 abdԱԲ զի յայտ [d յայս] լիցի
20 t մեծութիւնն իւր։ սոյն
20 abdԱԲ իսկ սոյն
20 ԱԲ և կշռեաց / միւսն. չիք և
20 adԱԲ վեց հազար ամաց / b վեց հազար ամ / t վեցհազարամեան
20 ԱԲ ժամանակին

ցաւոց քրտանց հոգոց աշխատութեանց երկրի. մի մի հազար ամաց՝ առ օր մի կշռեալ ըստ վեց աւուրն առաջնոյ, յորում լցցին ծնունդք և սերունդք բազմաց, ունդք լինելութեան։

669 Յորում և փորձութիւնք հանգիսի լաւացն՝ գործեցէ զընտրութիւն հատուցմանցն, պարգևատու խոստմանցն ակնկալութեանցն, ժուժկալութեանց արդարոցն նեղութեանց, որ և բովք ի շաբաթութեան ամացն աշխատութեանց. զոր և մարգարէն գուշեաց յամենեսին, ազդեցոյց և ասէ. «Հազար ամ յաչս Տեառն՝ իբրև օր մի զի անցանէ»։

670 Զի յառաջնումն՝ սկիզբն, և ի վեցերորդումն՝ նորոգումն, զոր արար իւրով գալստեամբն, և զէջս Հոգւոյն պարգևեաց. և ի նմին հազարի՝ վախճան, վասն որոյ և յետին կոչի, յորում դարձեալ միւսանգամ գալոց է, և զեօթներորդ աւուրն խորհուրդ ժամանակի, զառանց թուոյն և զառանց չափոյն զհանգիստն և զպարգևսն, ընդ նմին բերելոց է, իսկ քանզի ինքն իւրոյ արարչութեանն զօրն եօթներորդ հանգիստ կոչէ՝ վասն այսորիկ և զօրն եօթներորդ սուրբ և փափուկ ունել պատուիրէ, զի ամենայն ոք ծանուցեալ զօրն փափկութեան հանգստին Արարչին՝

9 Սաղմ. ՂԹ, 4.

1 abdԱԲ քրտանց հոգւոց [ԱԲ հոգոց] / t չիք հոգոց
1 ad աշխատութեան / b աշխատութեանն
2 ab կշռել
2 a ծնունդք լինելութեանց սերունդք բազմաց յորում և / d սէրունդք / Ա *սերմնդք / b սերմանք
3 b բազմաց ծնունդք / v բազմացունդք / vk բազմաց ունդք / dԱԲot բազմացունդք. բերեւս ուղղելի բազմածնունդք. Հմմտ. Խմ. Գ. յ
3 d լինելութեանց / Բr լւութեան, փխ. լինելութեան
4 b լաւութեանցն, փխ. լաւացն
4 abdԱԲ գործիցէ
4 t զընդրութիւն
5 a պարգևաւոր, փխ. պարգևատու
5 ԱԲ ակնկալութեանց / միւսն. ակըն-կալութեանցն
6 b ժուժկալութեանցն
6 ad զնեղութեանցն / b նեղութեանց / ԱԲt զնեղութեանց
6 abdԱԲ բովքն
6 ab ի շաբաթուեան / Ա ի շաբաթութեան / Բ ի շաբաթութեանն / dt ի շաբաթեան
7 b աշխատութեան / Բ աշխատութեանց / միւսն. աշխատութեանցն
7 ԱԲ ձայնեաց, փխ. գուշեաց
7 ԱԲ յամենեսեան
7 t և ազդեցոյց / b աղդեցոյց
8 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
8 d չիք ամ
8 b աւր / միւսն. զաւր
9 b և վեցերորդումն
9 b կատարումն, փխ. նորոգումն
10 d պարգևաց / b չիք և (ի նմին)
11 Ա կոչին
11 t չիք դարձեալ
12 adԱԲ աւուրն / b աւրն / t աւուր
12 ԱԲ զխորհուրդ
12 adԱԲ ժամանակին / b ժամանակ
12 b առանց թուոյն
13 b զպարգևս
13 b բերելով / Բ բերելոց է / adԱ բերելոց
13 t բերելով ի սկզբանն. զի ինքն իւրոյ յիշխանութեանս այսմիկ զօրն եւթներորդ / c ի սկզբանն. զիս ուղղում եմ իսկ քանզի
14 abdԱԲ քանզի ինքն իւրոյ արարչութեանն [b արարչութեանց, ԱԲ արարչութեանցն] զաւուրն [b այսորիկ զաւուրն]
14 a եւթներրորդ / dԱԲ եւթներորդ
15 abdԱԲ վասն այսորիկ [ad այնորիկ] և [b չիք և] զաւուրն եւթներորդ [a եւթներրորդ, b եւթներորդ] սուրբ [a և սուրբ] և / t չիք զօրն եօթներորդ
15 a անուանել, ԱԲ առնել, փխ. ունել
16 b փափկութեանն
16 ԱԲ հանգստեան / ad հանգըստին / t հանգիստ / b հանգստին

պատուեսցեն։ Զի ընդ այսորիկ յեօթներորդ դարուն հանգուսցէ զաշխատեալսն, որ աշխատեցան ի վեցդարեան յիւրեանց ժամանակին. իբրև այն եթէ ընդ նմա աշխատեցան յիւրեանց ժամանակին՝ սոյնպէս և ընդ նմին հանգիցեն յայն յերկայն ամին յանչափութեան անդ և ընդ նմին ուրախ լիցին։

671 ՂԱ. Այլ Հոգին Աստուծոյ ի վեցերորդիս երևեցաւ լնուլ զառաջաձայն խոստմունս իւր՝ զասացեալս բերանովք մարգարէիցն. որ և զեղան հեղան շնորհք Հոգւոյն սրբոյ ի յետին ժամանակիս. սփռեցան ի վերայ բազմախուռն գումարութեան ժողովոյն, հոսեցան իբրև զյորդաղէմ բազմութիւն բնութեան ջուրցն բազմութեանց։

672 Մարգարէացան զխորհուրդսն ծածկեալս, խօսեցան յանկարծակի զամենայն լեզուս, ամենայն ազգաց ետուն վերանալ առ հասարակ յարքայութիւնն։ Ընկալան զյայտնութիւնս տեսլեանց, պատմեցին ամենեցուն զանտեսութիւն անճառ բանին, յայտնեցին զխորհուրդն հարսանեացն մշտնջենաւորաց Աստուածորդւոյն, այսինքն յորդեգրութիւն վերանալ, և նովին Որդւովն և Հոգւովն՝ ընդ Հօր ուրախ լինել։ Եղեն կոչնականք՝ կոչել զամենեսեան յաւազանս մկրտութեան, լուանալ յաղտոյն ի սատանայական ծխոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս լուսեղէնս և մտցեն յուրախութիւնս հարսանեացն, ուր փեսայն Քրիստոս ուրախ

9—12 Հմմտ. Գործք, Բ, 2—4.

1 b պահեսցեն, փխ. պատուեսցեն
1 ad ընդ այսոսիկ
1 adԱԲ դարուն / bt դարին
2 ad յիւրեանց / bԱԲt իւրեանց
3 abdԱԲ թե ընդ նմայ / t ընդ նմին
3 abdԱԲ ժամանակի անդ / t ժամանակիս
3 abdԱԲ սոյնպէս ընդ նմա [bԱ և ընդ նմա]
4 abd երկայն / ԱԲ յերկայն / t երկար
4 abdԱԲ յանչափութեան [b անչափութեան] անդ / t յանչափութեանն. չիք անդ
5 a ընդ նմա / d ընդ նորա
6 abdԱԲ զի ի վեցերորդիս
7 b զյառաջագոյն զխոստացեալս իւր
7 d զյառաջաձայն
7 ԱԲ զխոստմունսն
7 ad զասացեալսն
7 Բ բերանով
7 abd մարգարէիցն / ԱԲt մարգարէին
7 abdԱԲ որ և [b չիք և] զեղան հեղան / t չիք և զեղան
8 a սուրբ հոգւոյն
8 bd չիք սրբոյ
8 Բոլորը յետին (չիք ի)
8 adԱԲ ժամանակին / b ժամանակի
8 b բափեցան
9 ԱԲ ժողովրդոցն, փխ. ժողովոյն
10 ad բազմութիւնք
10 abdԱԲ բնութեան / t բնութեամբ
10 b բազմութիւն / d բազմութեան / a չիք բազմութեանց
11 bt զխորհուրդս / ad զխորհուրդն
11 ad ծածկեալ / b ծածուկս
11 Բ յանզարծակի
12 bԱԲ ազանց, փխ. ազգաց
12 ԱԲ ետուն առ հասարակ վերանալ
13 adԱԲ յարքայութիւն
13 ԱԲ զյայտնութիւն
14 b ամենեցուն զանտեսութիւն անճառ բանին. յայտնեցին / միւսն. չիք զանտեսութիւն անճառ բանին
14 abd զխորհուրդ / ԱԲ զխորհուրդս
15 bԱԲ հարսանեաց
15 adԱԲ յորդեգրութիւն / bt յորդէգրութիւնս
16 Ա և ընդ հօր
17 b կոչեն
17 b զամենեսին
17 ԱԲ ի լուանալ
17 adԱԲ յաղտոյն / bt ի յաղտոյն
18 ad պատմուճանս
19 adԱԲ յուրախութիւն / b յուրախութիւնս / t յուրախութիւնն

լիցի առ հարսինն, այսինքն՝ առ մարմնակիցսն արդարսն. որ ընդ Քրիստոսին չարչարեցան՝ ընդ նմին և թագաւորեսցեն։

673 Արդ՝ յայտնեցան հոսեցան շնորհք Հոգւոյն յամենեսին, զի զամենեսեան արժանիս արասցեն նորապարգև նորատուր նորաբեր շնորհի Աստուածութեանն։ Ուստերաց և դստերաց, ծերոց և երիտասարդաց, ծառայից և աղախնաց առ հասարակ շնորհեաց զշնորհս Հոգւոյն սրբոյ, զի ի միջոյ ի բաց բարձցէ զխտրոցն. զի «մի լիցի խտիր, ոչ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ տեառն, ոչ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան միապէս արժանի լիցին Քրիստոսի»։ Նա ոչ միայն այսպէս, այլ և չարագործաց երաց զդրունս թողութեան. զի և մաքսաւորք և պոռնիկք և մարդասպան աւազակք, և որ ինչ իսկ խաչահանունքն՝ լիցին նմա աւետարանիչք զփրկութիւնն առնելոյ և զթողութիւնն ածելոյ և զարքայութիւնն ամենեցուն շնորհելոյ։

674 Արդ՝ լցան ամենեքին հասանօք զօրութեան Հոգւոյն սրբոյ. եկին ընդ տեղերս, զի տացեն զգիտութիւն սքանչելեաց Աստուածութեանն բազմազգեան լեզուացն՝ առնուլ ի միտ զնշանսն, զոր եա յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ, ըստ խոստմանն, թէ «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ»։ Երկնաւորացն այն նշան՝ զի

2 Համմ. Բ. Տիմ. Բ, 12. / 9 Գաղ. Գ, 27—28. / 18 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19.

1 bԱ լիցի / Բ լինիցի / միւսն. լինի
1 a ընդ հարսինն
1 aԱԲ առ մարմնակից
1 a որք
1 a ընդ նոքեան, փխ. ընդ քրիստոսին
2 bd թագաւորեցին
3 a հոգւոյն սրբոյ
3 ab յամենեսեան
4 dԱԲ զամենեսին արժանիս
4 abd արասցեն / ԱԲt արասցէ
4 ԱԲ նորապարգևն / b նորա պարգևին / d նորոգապարգև
4 ԱԲ նորատուրն / d նորոգատուր
4 ԱԲ նորաբերն
4 bd շնորհին
5 bdԱ աստուածութեան / a աստուածութին
6 d աղախնացն / Բ աղախնեաց
6 b չիք շնորհեաց զշնորհս հոգւոյն սրբոյ
7 ad ի բաց բարձցէ / bԱԲt բարձեալ
7 abdԱԲ զի (մի) / t և, փխ. զի
8 b ազատի, փխ. տեառն
8 b զի ամենեքին
9 dԱԲ արժանիք
9 ԱԲ լիցին ի քրիստոս
10 abd չարագործաց / միւսն. չարագործացն
10 d էրաց
10 aԱԲ զդուրս / bd զդրունս / t զդուռն
10 adԱԲ թողութեան / b թողութեանն / t ողորմութեանն
10 b զի և մաքսաւորք / միւսն. չիք և
11 d պոռնիկք
11 abd չիք որ
11 d խաչահանուքն
12 bԱԲ լիցին իսկ նմա
12 b *առընլոյ / d ածելոյ, փխ. առնելոյ
12 d չիք և զթողութիւնն ածելոյ
12 Ա զթողութիւնս
13 a առնելոյ, փխ. ածելոյ
13 bdԱ զարքայութիւն
14 abdԱԲ չիք ամենեքին
14 adԱԲ հասանաւք զաւրութեան [ԱԲ զաւրութեամբ] հոգւոյն / b հոգւոյն սրբոյ զաւրութեամբ / t չիք զօրութեան
15 abdԱԲ զի տացեն / t զի տայցեն
15 ԱԲ զգիտութիւնս
15 b սքանչելեացն
15 bԱ աստուածութեան
16 abdԱԲ ի միտ զոր եա նշանս յերկինս ի վեր / v4 ի միտ / t ի միտս
17 bdԱԲv4 և յերկիր [d երկիր] ի խոնարհ ըստ խոստմանն թէ տաց նշանս [d նշանս] յերկինս ի վեր և յերկիր [d երկիր] ի խոնարհ / at չիք ըստ խոստմանն—ի խոնարհ (s. 18)
18 b և երկնաւորացն
18 t նշան է

տեսին զՈրդին Աստուծոյ մարդացեալ ի վեր յերկինս, և ընդ նմին զկամարար զմարմնակիցսն, զի եկեն ընդ նմին թագաւորեալք և միահամեալք միագունդք ի գունդս հրեշտակաց։

675 Իսկ յերկիր ի խոնարհ այն նշան՝ զի տեսին մարդիկ յերկրի զմին զնոյն Որդին Աստուծոյ՝ խոնարհեալ մարդացեալ և ի վերայ խաչին, զի հեղուցու զիւր արիւնն։ Ուստի և հուրն վառեցի յառաքեալսն, և գայցեն ի լեզուս նոցա զամբարք, զի զմեղս ամենայն մարդկան հալեսցեն այրեսցեն բարձցեն ի միջոյ։ Զի ինքն Որդին Աստուծոյ եղև գառն և մատեաւ Հօր իւրում պատարագ հաշտութեան ի վերայ խաչին, և միահաղոյն իսկ եբարձ զմեղս աշխարհի։

676 «Հուր, ասէ, և արիւն և մրրիկ ծխոյ». հուր սրբիչ՝ որ սրբեացն իսկ և սրբէ զամենեսին Հոգին սուրբ, և արեամբն Քրիստոսի սրբին։ Իսկ որք ոչն կամիցին սրբել զծուխն ծառացուցեալ՝ ունին զօրինակ յայտնութեանն՝ զմերկութիւն այրեցածին. և զարիւնն իւր, զոր արար նոցա ի փրկութիւն՝ զնոյն արիւն արասցէ նոցա ի կորուստ, որ էն ի թագաւորութիւն արժանեացն։ Արեգակն դարձաւ իսկ ի խաւար,

11 Յովէլ, Բ, 30. / 14 Համմ. Յովէլ, Բ, 6. («Եւ ամենայն դէմք իբրև զայրեցած պուտանն»)։

1 ԱԲ չիք և
2 abd զկամարարսն
2 b մարմնակիցս / ԱԲ և զմարմնակից կամարարսն
2 b միահնաեալք, փխ. միահամեալք
3 t և միագունդք
3 ab հրեշտակաց / միւսն. հրեշտակացն
4 bdԱԲ իսկ յերկիր / a իսկ յերկրի խոնարհ / t ի յերկիր
4 t նշան է
4 d զոր, փխ. զի
4 ԱԲ մարդիկ տեսին
4 b ի յերկրի
5 ԱԲ զմինն
5 adԱԲ զորդին
5 abdԱԲ և ի վերա խաչին / t չիք և
6 a հեղուցու զարիւնն / b զի հեղ զարիւն իւր սուրբ. ուստի հրով զաւրութեամբ իւրով այրեսցէ հալեսցէ զառնամանիք մեղաց ամենայն մարդկան և բարձցէ ի միջոյ. զի
6 d արիւն
6 Ա հուր
6 ad վառիցի
7 adԱԲ և գայցէ [a և գնայցէ] ի լեզուս
7 a զամբար / d զամպար
8 ԱԲ հալեսցեն այրեսցեն / ad այրեսցեն հալեսցեն / t չիք հալեսցեն
8 abdԱԲ չիք որդին աստուծոյ
9 a գառնն / d և մատաւ
10 abdԱԲ միահաղոյն իսկ / t չիք իսկ
11 Ա արիւնն
11 d ի ծխոյ
11 adԱԲ սրբիչն
11 abdԱԲ որ սրբեացն [b սրբեաց] իսկ / t չիք իսկ
12 b սրբին. իսկ / ad սրբէ իսկ. և որք / ԱԲt սրբէ. իսկ
13 a ոչն կամիցին / միւսն. ոչն կամին
13 a ծառանեցուցեալ / ԱԲ ծառացուցանէ [Ա ուղղուած ծառայեցուցանէ]
13 bԱԲt որ ունին [b ունի]
14 abd յայտնութեան / ԱԲ յայտնութիւն / t յայտնութեանն
14 ad զմեկնութիւն, փխ. զմերկութիւն
14 Ա զարիւն / b չիք և զարիւնն իւր
14 a որ արար
15 dԲ ի փրկութիւն / Ա ի փրկութիւնն / abt փրկութիւն (չիք ի)
15 ԱԲ զնոյնն արիւնն / a աւրինակ, փխ. արիւն
15 d նոցուն
15 d որ էն / միւսն. որ են
16 a ի թագաւորութեան
16 bԱ արժանեաց
16 abdԱԲ արեգակն և լուսին դարձան [ԱԲ դարձցին] իսկ ի խաւար / t արեգակն դարձցի ի խաւար

և լուսին յարիւն՝ յորում ժամու տեսին զՏէրն խաչին չարչարեալ։ Զի այն չէր օրն երեկի որ գալոցն է, օր դատելոյն և արդարացուցանելոյն ամենեցուն դատաստանօք. այլ օր փրկութեան արդարացուցանելոյ զամենեսեան ի շնորհաց անտի։

677 Զի արեգակն և լուսին եղեն խոկ քարոզք յայնմ ժամանակի. Քանզի արեգակն իւրով խաւարելովն բողոքեաց, ցուցանելով ամենեցուն զՏէրն ի խաչին, և ոչ կարացեալ տեսանել զայն տեսիլ՝ խաւարեցաւ, զի ոչ կարաց տեսանել զՏեառն զանարգանսն։ Իսկ լուսինն եւս մեծամեծս ցուցանէր, զի ըստ նմանութեան հայելւոյ զարիւնն յինքեան ի վերուստ ի բարձանց ամենեցուն ցուցանէր արարածոց՝ զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց, որք առնիցեն ինքեանս մօտ զայն արիւն՝ իւրեանց արքայութիւն։ Իսկ որք զայս արհամարհեցին և ոչ զայցեն յայսպիսի պարգևաբաշխութիւն՝ լուսինն ցուցանիցէ զմշտաբուղխ արիւնն ի նոյն մարմնոյ, որ զհամօրէն տանջանացն կորստեան զանմահ որդանն զժոխոցն բղխեցէ։

678 Վասն այսորիկ ասէ. «Տաց նշանս յերկինս ի վեր և յերկիր ի խոնարհ». տէր ի խոնարհ յերկրի ի վերայ խաչին, իսկ լուսաւորքն ի բարձանց քարոզք՝ ազդ առնել ընդ տիեզերս ամենայն։ «Արեւն ի

1 Հմմտ. Յովէլ, Բ, 31. Գործ, Բ, 20. / 17 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19.

1 b չիք և լուսին յարիւն
1 abdԱԲ յորժամ [d յորում ժամու] տեսին / t յորում ժամանակի տեսին
1 ab զտէրն ի խաչին [b խաչին. չիք ի]
2 adԱԲ աւրն / bԱԲt օր
2 b երեկի որ դատելոցն է աւր դատելոցն է արդարացուցանելոյ / ԱԲ գալոցն էր օրն որ դատելոցն է արդարացուցանելոյն / ad գալոցն էր [d է] որ դատելոցն է որ արդարացուցանելոցն է
3 ad զարդարսն, փխ. ամենեցուն
3 bԱԲ դատաստանաւքն
4 abd զամենեսին
5 abdԱԲ եղեն խոկ / t չիք խոկ
6 ԱԲ քանզի / միւսն. զի
6 abdԱԲ իւրով / t իւրովին
6 ad բողոքէր ցուցանելով / bԱԲt ցուցանել
6 a զտէրն ամենայն, փխ. ամենեցուն զտէրն
7 bԱԲ ի խաչին. իսկ նորա ոչ կարացեալ [b առ չկարացեալ]
7 Ա զայն տեսիլս
8 b զտեառնն զանարգանս / ԱԲ զանարգանսն տեառնն
8 abd զանարգանս
8 abԱԲ իսկ լուսինն / dt լուսին
9 a հաելոյշ / bd հայելւոյ / ԱԲt հայելոյ
10 abdԱԲ ի վերուստ [a վերուստ] ի բարձանց / t չիք ի բարձանց
10 b ամենեցունց
10 ad ցուցանէր զփրկութիւն ամենայն արարածոց / ԱԲ արարածոց ցուցանէր
11 ԱԲ աշխարհի / ad չիք աշխարհաց
11 d ինքեանց / a իւրեանց, փխ. ինքեան
11 ԱԲ արիւնն
12 abdԱԲ իսկ որք / t իսկ որ
12 ԱԲ արհամարհեցին
12 bdԱԲ յայս, a ի յայս, փխ. յայսպիսի
13 a պարգևաբաշխութեն
13 d լուսին
13 abdԱԲ ցուցանէ
13 a զմշտայբուխ / ԱԲ զմշտաբուխ / d զմշտաբուղ
13 bd արիւն
14 b նոյնին (չիք ի) մարմնոյ որք
14 adԱԲ տանջանացն / bt զտանջանացն
14 abdԱ կորստեան / Բt կորստեանն
15 abdԱԲ զժոխոց
15 aԱԲ բխեցէ / b բղխեցեն
16 a և յերկիր ի խոնարհ այսպէս. տէր / b ի խոնարհ. և տէր յերկրի ի խոնարհ ի վերայ խաչին
17 b լուսաւորք
18 abdԱԲ որ ազդեալ [bԱԲ որ ազդեն] ընդ տիեզերս
18 abd չիք և

հուր և մրրիկ ծխոյ». երկու ինչ իրք պաշտեցան. մին կենաց աւետիք, և միւսն արհաւիրք սպառնալեաց պատուհասից։ «Արեգակն դարձցի ի խաւար, և լուսին յարիւն, մինչ չև եկեալ իցէ օր Տեառն մեծ և երեւելի». այսինքն՝ զօր գալստեանն հատուցման նշանակէ, զի նա ինքն է օր մեծ և երեւելի։

679 Իսկ մինչ չև այն եկեալ՝ որ կարդասցէ զանուն Տեառն՝ կեցցէ ի շնորհացն։ Զի Աստուած յերկիր խոնարհեցաւ, և զմարդիկ յերկինս վերացոյց և խառնեաց զհողեղէնս ընդ հոգեղէնսն։ Նորոգեաց և մանկացոյց զարարածս միանգամայն. բաց զարգանդ աւազանին, զի նորոգեսցին և ծնցին վերստին մանկունք արքայութեան ի մկրտութենէ անտի։ Զի առին առաքեալքն զարգանդ աւազանին, ծնան զամենայն տիեզերս վերստին և դարձուցին յանմեղութիւն մանկութեան անխարդախ կաթինն՝ առնել զամենեսեան որդիս Աստուծոյ և ժառանգաւորս փրկութեանն Քրիստոսի. որպէս և երանելին Պաւղոս ասաց. «Որդեակք իմ, զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև նկարեսցի Քրիստոս ի ձեզ»։

680 ՂԲ. Արդ՝ մանկացուցին զամենայն տիեզերս վասն այնորիկ, զի առին զօրութիւն զայնորիկ որ հինաւուրցն մանկացաւ. որպէս աստուածախառն իմաստութիւնն երգեաց յառաջագոյն և ասէ. «Դարձցի թագաւոր ի մանկութիւն». զի դարձան և տիեզերք ի մանկութիւն, զի տեսին զՏէրն մանկացեալ։

1 Յովէլ, Բ, 30. Գործ, Բ, 19. / 4 Յովէլ, Բ, 31. Գործ, Բ 20. / 16 Գաղատ. Դ, 19. / 20 Հմմտ. Սաղմ. ձԲ, 5?

1 bd չիք և
1 abdԱԲ ինչ իրք / t չիք ինչ
1 ԱԲ մինն / abd մի
1 ad կենացն
2 ԱԲ միւսն / միւսն. մի
2 b սպառնացեալ / adԱԲ սպառնալեացն
2 a պատուհասիցն
2 abd դարձաւ
3 abԲ և լուսինն
3 bԱԲ եկեալ իցէ աւր / միւսն. չիք իցէ
3 adԱԲ մեծ / bt մեծն
3 d չիք և (երեւելի)
4 bԱԲ զալստեան
4 ԱԲ հատուցմանն / b հատուցմանցն
5 b չիք և
6 ad իսկ չև
6 b իսկ մինչ չև եկեալ իցէ, այն որ
6 ԱԲ որ կարդասցէ ասէ զանուն
7 abdԱԲ ի շնորհաց անտի
8 abd խառնեաց զհողեղէնս ընդ մարմնեղէնս. նորոգեաց / ԱԲt զհողեղէնքս. ուղղում եմ զհողեղէնս / Բ հրեղէնսն, փխ. հոգեղէնսն
8 abd չիք և (մանկացոյց)
8 ԱԲ նորոգեաց միանգամայն զարարածս և մանկացոյց [Ա մանգացոյց] երաց / abd բաց / ԱԲt երաց
10 adԱԲ չիք և
10 Ա մանգունք (յաճ.) / b ի մանկութիւն, փխ. մանկունք
10 abԱ արքայութեանն
11 abdԱԲ և ծնան
12 b և դարձուցին / միւսն. չիք և
12 Բ մանկութեանն
13 d զամենեսին
13 a և ժառանգաւոր
14 Ա փրկութեան / b փրկութեամբն
14 adԱԲ չիք և
15 b որդեակք իմ ասէ զորս
17 ad այնորիկ / միւսն. այսորիկ
18 t զզաւրութիւն այնորիկ
19 Ա իմաստութիւն
19 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
19 b դարձցի, ասէ
20 Բ թագաւորն
20 abdԱԲ ի մանկութիւն, դարձան և [b չիք և] տիեզերք ի մանկութիւն, զի տեսին / t չիք դարձան—ի մանկութիւն

681 Արդ՝ նոր ծնեան առաքեալքն զաշխարհս ամենայն ի ջրոյ և ի Հոգւոյ. յաղեցին հուրբ զամենայն որ, զի առէին հրաման, թէ «Ամենայն որ հուրբ յաղեսցի»: Խառնեցան անքակութեամբ յԱստուածութիւն անդր և լուսաւորեցան. զմայլեցուցին և լցին զտիեզերս պարգեօք: Զի որ միանգամ ի Քրիստոս մկրտեցան՝ զՔրիստոս զգեցան և զՀոգի նորին Լուսոյ յականէն արբին զշնորհսն, և նորին ահացոյց նշանօքն, հրաշից զօրութեամբն, յաղեալ պնդեալ ի նեխութենէ մնացին պղծութեան հեթանոսութեանն՝ յառողջութիւն բժշկութեան:

682 Եւ ցօղալից սատարութեամբ և բանաւոր անձրևովն՝ պարարեցին զբոլորից երկիրս մահղէնս անապատացեալս մարդկան: Եւ ածին իբրև զծով զարալիր՝ զխաղաղութիւն, և իբրև զգետ յորդադնաց՝ զփրկութիւն, և իբրև զաղբերս մշտնջենաբղխս՝ զողջոյն և զհանգիստ, իբրև զբաժակս ուրախութեան՝ զսէրն Աստուածութեան. իբրև զհուր՝ զահ և զերկիւղ անկել ի սիրտս մարդկան: Զի զոր օրինակ զերկաթն

3 Մարկ. Թ, 48. / 5 Հմմտ. Գաղատ. Գ, 27.

1 Սկսում են ց թղ. 445բ, h թղ. 588ա եւ ունին հետեւեալ վերնագիրը. «Ի յիշատակ սուրբ[ոյ] առաքելոյն Թովմայի ի վարդապետութենէ սրբոյն Գրիգորի հայոց լուսաւորչին». h ունի ստորև լուսանցքում. «Առաքելոյն Թովմայի»:
1 abdԱԲgh արդ, փխ. t անդ
1 gh արդ նոր ծնեան առաքեալքն
1 d առաքել (փխ. առաքեալքն) յարուցանել: Այս երկու բառի մեջ պակասում են ամբողջ երեսներ, թերթս պակասի արտաքին նշան չկայ:
1 d չիք զաշխարհս ամենայն ի ջրոյ— և զօրութիւնս արուեստից, զմեռեալս (եր. 354, տ. 13)
1 aԱԲ ի հոգւոյ և ի ջրոյ
2 a զամենեսեան / ab չիք որ
2 bԱԲ զի առէին իսկ
3 t չիք անդր
4 b լուսաւորեցին
4 ab զմայլեցուցին լցուցին
4 ԱԲ չիք և լցին
4 abԱԲ զտիեզերս / t տիեզերս
5 b ամենայն պարգևաց
5 a պարգևաւքն
5 b զի որ միանգամ մկրտեցան ի քրիստոս, զքրիստոս զգեցեալ են, և / a զքրիստոս իսկ զգեցան
6 b լուսացականն, փխ. լուսոյ յականէն
6 aԱԲh լուսոյն [ah լուսոյ] ականն [a ական. Ա ուղղուած լուսոյականն]
6 b մի, փխ. և (նորին)
6 abԱԲ նովին ահացոյց
6 ԱԲ հրաշից զօրութեամբն / a հրաշագործութեամբն, փխ. հրաշից զօրութեամբն / միւսն. զօրութեամբքն / և հրաշից
7 Բոլորը յաղել պնդել [a պնդեալ] / ուղղում եմ յաղեալ պնդեալ
7 a ի նեխութենէ մնացին
8 Ա հեթանոսութեան
8 b այլ յառողջութիւն
9 b չիք և
9 b սատարութեամբ և / միւսն. սատարութեամբքն. չիք և
9 ԱԲ անձրևաւն / ԱԲ պարարեցաւ
10 ԱԲ բոլորից
10 g երկրի մահղէն
10 ԱԲ մահղէն, b զմահղէնս / a փախջապէս, փխ. մահղէնս
10 ԱԲ անապատացեալ / a զանապատացեալս
11 ah զարալիր / ԱԲt զզարալիր / b զզալարեալ, փխ. զարալիր
11 b զխաղաղութիւնն
11 abgh յորդադնաց / ԱԲt յորդէգնաց
12 a և իբրև / միւսն. չիք և
12 aԲ զաղբիւրս
12 b և զողջոյն
12 a չիք և (զհանգիստ)
13 a զբաժակ
13 ԱԲ Աստուածային / a Աստուածութեանն
14 a զերկեղ
14 gh չիք զի զոր օրինակ—զսէրն նորին զլխովին տեսաք (եր. 356, տ. 17)
14 aԱԲ զոր աւրինակ ճարտարապետն զարբնաց առեալ զերկաթն ընկեցեալ [ԱԲ ընկենու]

ճարտարապետն զարբնաց առեալ, ընկեցեալ ի բովս հրոյ և ջեռուցեալ հրագոյն շողացուցանէ՝ սոյն օրինակ և արդարքն մխեցան ի փուքս հնոցի արդարութեանն և ներկան ի շողիւնս և ի գոյնս Հոգւոյն սրբոյ. զՔրիստոս ինքնին զլխովին զգեցան և իբրև զլոյս վառեցին զսէրն Աստուածութեան յանձինս իւրեանց. առին զզօրութիւն ի բարձանց, իբրև զքաջ մշակս ընթացան ընդ սերմամբ աստուածպաշտութեան զամենայն լեզուս:

683 Եղեն հրագունք լուցեալք՝ իբրև ի վերայ աշտանակի, այսինքն ի վերայ խաչին. և նորուն զօրութեամբ ճառագայթիցն լուսաւորեցին զտիեզերս, հալածեցին զմթութիւն խաւարին յամենայն մարդկանէ, զի արասցեն զնոսա ընդանիս աստուածական սիրոյն: Սփռեցան ընդ տիեզերս՝ լինել քարոզք ճշմարտութեանն. «Զի ոչ գոյ արգել և ոչ խտիր, ոչ Հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ տեառն, ոչ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան մի իցեն ի Քրիստոս»:

684 Եւ բազումք ի հրէական ազգէն, նոքին իսկ առաքեալքն, բուն սիւնքն հաստատունք, և բազումք ի հեթանոսաց զնոցին օրինակն յանձինս իւրեանց առեալ բարձեալ բերէին, բազում ազատք և բազում ծառայք: Ազատքն յազատութենէ անտի ի թագաւորութիւն ընթացան այնուիկ, որ թագաւորն վասն նոցա խոնարհեցաւ ի բարձրութենէն. իսկ ծառայքն՝ ի ծառայութենէ յազատութիւն այնուիկ, որ առ զկերպարանս ծառայի, և ազատեաց զամենեսեան ի ծառայութենէ խաւարի: Իսկ հրէականքն, հարքն և մարգարէքն, աւանդեցին իւրեանց ազգին

14 Գաղատ. Գ, 28.

1 a ի բով / ab չիք և
2 a հրագոյնս
2 b շողացուցեալ
2 b ի փուքն / a ի բովս, փխ. ի փուքս
3 ab արդարութեանն / ԱԲt արդարութեան
3 a ի նշողիւնս
3 a սուրբ հոգւոյն
4 ab և զքրիստոս
4 bԱԲ ինքնին / միւսն. ինքն
4 b և իբրև / միւսն. չիք և
4 b զսէր
5 ab աստուածութեան / ԱԲ աստուածային / t աստուածութեանն
5 abԱԲ զաւրութիւն
6 ab մշակ / միւսն. մշակս
6 aԱԲ աստուածպաշտութեան / bt աստուածպաշտութեամբ
9 b ի վերայ խաչին սրբոյ, և
9 ԱԲ են, փխ. և
9 aԱԲ նորին
9 b զաւրութեամբն ճառագայթից
10 a զամենայն տիեզերս
10 abԱԲ զմութ, փխ. զմթութիւն
11 ԱԲ աստուածային / a աստուածութեան
12 a քարոզ / միւսն. քարոզք
12 ԱԲ ոչ գոյր արգել. ոչ է խտիր
13 Բ չիք ոչ (տեառն)
14 abԱԲ են, փխ. իցեն
15 b և բազում
15 Բոլորը նոքին իսկ բուն առաքեալքն սիւնքն [abԱԲ սիւնք]. ուղղում եմ ըստ § 685-ի առաքեալքն բուն սիւնքն
16 a զաւրինակ
17 aԱԲ չիք առեալ
17 b բերեցեն
18 ԱԲ ազատք
18 b յազատութենէ անտի / միւսն. չիք անտի / bԱԲ ի յազատութենէ
18 ԱԲ ի ծառայութիւն, փխ. ի թագաւորութիւն
19 ԱԲ վասն նոցին
20 b իսկ ծառայքն զի ազատեսցին
20 bԱԲ ի ծառայութենէն
20 ԱԲ այնորիկ / b չիք այնուիկ
20 ab որ առ / միւսն. որ էառ
20 ԱԲ որ զկերպարանս ծառայի էառ
22 a հրայքն, փխ. հրէականքն
22 abԱԲ մարգարէքն / t մարգարէք
22 ԱԲ իւրեանց իսկ ազգին

զխորհուրդն յառաջագոյն: Եւ իբրեւ եկն եհաս խոստումն աւետեացն՝ յայնժամ ծագեաց յայտնապէս ի մէջ նոցա արեգակն արդարութեան, որ է ինքն Քրիստոս: Իսկ որոց պատրաստեալ էին կեանքն յաւիտենից, որ հաւատացին ի նա՝ եղեն ի նոցանէ քարոզք և առաքեալք աւետարանի առաջին վկայք: Եւ յարուցին ես ի հեթանոսաց, յորդեցին գունդս գունդս հաւատացելոց, և դասս դասս վկայից, և զամենայն երկիր լցին: Զի ոչ միայն ի ձեռն արանց, այլ և ի ձեռն կանանց սրբոց քարոզեցաւ Աւետարանն կենդանութեան ընդ տիեզերս ամենայն. զի և կանայք օրհնեցան վասն կուսանին ծննդեանն որ ի նոցանէն:

685 Արդ՝ բուն սիւնքն, առաքեալքն, ամոլքն, որ խօսեցան զամենայն լեզուս, ելին ընդ տիեզերս, վիճակեցան, բաժանեցին զաշխարհ ամենայն. զորս առաքեացն և ետ նոցա իշխանութիւն՝ առնել նշանս և զօրութիւնս սքանչելիս. զմեռեալս յարուցանել, զհիւանդս բժշկել, զախտաժէտս ողջացուցանել, զկաղս գնացուցանել, զկոյրս բանալ, զխուլս ի բան դարձուցանել, և տալ համբերս խօսել, և զբորոտս սրբել, և զամենայն ցաւս և զլկութիւնս հալածել. զդեւս թշնամիս մարդկութեան փախուցանել, և զսատանայ, պահակ մեղաց մոլորութեան մարդկութեան՝

1 b զխորհուրդն իսկ յառաջագոյն
1 b և իբրև / միւսն. իսկ իբրև
1 abԱԲ եկն եհաս / միւսն. չիք եհաս
1 b աւետեաց, յայնժամ ծագեաց / միւսն. և, փխ. յայնժամ
2 a ծայգեաց
2 a ի մէջ նոցա յայտնապէս
2 abԱԲ որ է ինքն [a ինքն յիսուս] քրիստոս / t չիք ինքն
3 ԱԲ էր կեանքն
4 abԱԲ հաւատացին [ԱԲ որ հաւատացին] ի նա / t հաւատացեալք, փխ. որ հաւատացին
4 ab և եղեն
4 b չիք ի նոցանէ
4 abԱԲ առաքեալք / t առաքեալքն
5 abԱԲ և յարուցին ես / t չիք ես
5 ԱԲ յորդորեցին, ab և յորդորեցին, փխ. յորդեցին
5 b գունդ գունդս
6 b չիք հաւատացելոց
7 Բ չիք ի ձեռն (արանց)
7 Բ այլ և ի կանանց
8 ԱԲ ընդ ամենայն տիեզերս
8 b կանայք ամենայն
9 a կուսին / bԱԲ կուսածին, փխ. կուսանին
9 a ի նոցանէ
10 abԱԲ բուն սիւնքն [Ա սիւնք] առաքեալքն / t բուն առաքեալքն սիւնքն, ամոլքն: Տե՛ս Նոր. Բիւզ. Կոր. վարդ. էջ 252.
10 b ամոլք
11 a չիք լեզուս
11 aԱԲ և լցին զտիեզերս, փխ. ելին ընդ տիեզերս
11 ab բաժանեցան
12 abԱԲ առաքեացն / t առաքեաց
12 b իշխանութիւնս
13 a *բժշկել, զդեւս հանել / միւսն. չիք զդեւս հանել
14 ab զախտաժետս
14 abd առողջացուցանել
14 a լուսաւորել, փխ. բանալ
14 a զխոյլս
15 ս համբերաց / a հրաման, փխ. համբերս
15 ԱԲ չիք և (զբորոտս)
16 abdԱԲ ցաւս / t ցաւ
16 bdԱԲ և զլկութիւնս / t զլկութիւն
16 a և զլլկութիւնս հալածեալ և զամենայն թշնամիս ազգի մարդկան հալածական առնել, և զսատանա
16 Ա չիք զդեւս թշնամիս մարդկութեան փախուցանել և
16 bdԲ զդեւս զթշնամիս [bd թշնամիս] մարդկութեանս [b մարդկան, d մարդկութեան] հալածել զսատանայ [d և զսատանայ, b և զսատանայ] / ԱԲ չիք և (զսատանայ)
17 ad զպահակ
17 ԱԲ մոլորութեանն / a մոլորութեան մեղացն
17 ԱԲ չիք մարդկութեան

կոխան առնել. և զամենայն ոք աստուածպաշտութեան ծանօթս կացուցանել և խափանել զմոլորութիւնսն, հաստատել զազգս ամենայն հաւատալ արարչութեանն հրամանաց:

686 ՂԶ. Արդ՝ քրիստոսազունդ և խաչակիր առաքելոցն, որոց գլխաւորքն Պետրոս և Անդրէաս, Յակովբոս և Յովհաննէս, Փիլիպպոս և Բարթողոմէոս, Թովմաս և Մատթէոս, Յակովբոս և Սիմոն, Թադէոս և Բարսաբաս, Մատաթիաս և Յակովբոս, Մարկոս և Ղուկաս, Պաւղոս և Բառնաբաս. և այլք ևս որ նմանեցին սոցա, որք և եօթանասունքն են, որք առին իշխանութիւն ի Տեառնէ՝ գնալ ի վերայ իժի և քարբի և կոխել զզօրութիւն թշնամւոյն, լինել լոյս երկրի, և համեմել յաղել զանկարգութիւն չարութեան անգիտութեան մարդկան աղիւն Աստուածութեան Հոգւոյն սրբոյ: Իբրև զքաջ ախոյեանս, իբրև զպատերազմասէր նահատակս զանձինս ի կիրթս առաքինութեան մխէին. և եդեալ զնեղութիւնս չարչարանացն առաջի, զի ընդ վաստակոցն ձգնութեանցն, ոչ ձրի, այլ վարձուցն փոխարինակ՝ բռնութեամբ համբերութեան ըմբռնեցեն

9 Հմմտ. Սաղմ. Ղ, 13. Ղուկ. Ժ, 19. / 10 Հմմտ. Մատթ. Ե, 13—14.

1 abd առնել. զամենեսեան [ad և զամենեսեան] աստուածպաշտութեանն [ad աստուածպաշտութեան] ծանօթս կացուցանել և / ԱԲ առնել. զամենայն ոք ծանօթս կացուցանել աստուածպաշտութեան և
2 b չիք և / bԱԲ զմոլորութիւնս
2 b և հաստատել
3 ԱԲ ի հաւատս, փխ. հաւատալ
3 bԱԲ արարչութեան
3 abdԱԲ հրամանացն [ad հրամանաց]: Փառք որդւոյն [ԱԲ որդւոյ] և զալստեանն [ad զալստեան] իւրում ինքնակամ [b ինքնական] հարցն հանդերձ սուրբ [b և սուրբ] հոգւովն ամէն [ԱԲ ամմէն]
3 Այստեղ b թղ. 247ա ունի. «Զամենամեղս և զբազմաչարս զանարժանս յոքունց գրիչս Դաւիթ յիշել աղաչեմ առաջի սուրբ տառիս աստուածապատում և զծնողսն մեր և զամենայն եղբայրութիւնս, նաև զներսէս զհոգևոր եղբայր. և որք յիշէք յիշել լիջիք ի Քրիստոսէ ամէն:
5 ԱԲ գլխաւորքն / միւսն. գլխաւորն
5 a յակովբոս և յոհաննէս / միւսն. յակոբոս
6 ad բարթողոմէոս / bԱԲ բարդողոմէոս / t բարթուղիմէոս
6 Ա թումաս
6 bdԱԲ չիք և (մատթէոս)
6 abd մաթէոս
6 ab յակովբոս / միւսն. յակոբոս
6 b և սիմոնն / միւսն. սիմոն. չիք և
6 b թադդէոս
7 a չիք և (բարսաբաս)
7 bԱ բարաբբաս, adԲ բարաբաս, փխ. բարսաբաս
7 abdԱԲ չիք մատաթիաս [Ա ունի միայն նոր գրչով աւելացրած]
7 abd յակովբոս [a և յակոբոս, d և յակովբոս] մարկոս [bd և մարկոս] / ԱԲt չունին այս երրորդ յակովբոս-ը
7 ad և ղուկաս / միւսն. չիք և
7 ԱԲ ղուկաս, պօղոս, բառնաբաս / միւսն. և պաւղոս
8 a և այլքն / ԱԲ և այլ
8 adԱԲ սոցին
8 abd որք [a չիք որք] և եւթանասունք են / միւսն. որք և եօթանասունքն են
9 a իժից / b աւձի, փխ. իժի
9 d չիք իժի և քարբի / ab չիք և քարբի
10 abdԱԲ զզաւրութիւնս
10 Ա զանկարգութեան / a և զանկարգութիւն
11 b չիք անգիտութեան
12 b իբրև զքաջն / d զախոյանս
13 abdԱԲ ի կիրթս / t ի կիրթ
13 bԱԲ առաքինութեանն / d առաքինութեանց
13 abd զնեղութիւն / ԱԲ և զնեղութիւնս
14 b վաստակոյն
14 ad ձգնութեանց
15 Ա վարուցն, փխ. վարձուցն
15 ԱԲ փոխարինակ / abd փոխաւրինակ / t փոխանակ
15 b համբերութեամբն / Բ համբերութեան / միւսն. համբերութեամբ

յանձինս իւրեանց զարքայութիւնն Աստուծոյ մարտիւք պատերազմաց. իբրև քաջ նահատակաց զգեցեալ յանձինս իւրեանց զհաւատս և զսէր՝ իբրև զզրահս ամրութեան, յորում ոչ կարեն գործել նենգութեան նետք բանսարկութեան թշնամւոյն, և եդեալ զյոյսն փրկութեան իբրև զսաղաւարտ անվթար, և զինեալք ընդ տիեզերս՝ աւարեցին զազգս ամենայն։ Առեալ եւ զօրինակն առաւելս համբերութեանցն՝ և այլոց եւս տային թղթովք. զառաջնոցն վարս իբրև զգաղափար արկանէին, թէ «Օրինակ առէք, եղբարք, զերկայնմտութիւն մարգարէիցն, որք խօսեցան յանուն Տեառն». և թէ՝ «Զհամբերութիւն Յոբայ լուարուք, և զկատարումն Տեառն տեսէք»։

687 Զի և Տէրն զնոյն ասաց նոցա զհամբերութիւն, թէ «Երանի իցէ ձեզ, յորժամ նախատիցեն և հալածիցեն և սպանանիցեն զձեզ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի վարձք ձեր բազում են յերկինս», և զգաղափարն արկանէր, թէ «Այսպէս հալածեցին զմարգարէսն որ յառաջ քան զձեզ էին», և թէ՝ «Դուք էք աղ երկրի, և լոյս աշխարհի»։ Եւ զինքն օրինակ առնել նոցա, որ ինքեամբն կատարեաց զամենայն, որպէս և նոքա այլոց ցուցանէին, թէ «Եւ զՏէրն ինքնին զխմելին տեսաք

10 Յակ. Ե, 10—11. / 13 Մատթ. Ե, 11—12. / 15 Մատթ. Ե, 13, 14. / 17 Ա
Առ. Յովհ. Ա. 1—2.

1 dԱ զարքայութիւն / t մարտիւ
2 ad իբրև քաջ / միւսն. իբրև զքաջ
2 ԱԲ նահատակացն / Ա զգեցեալ
2 abdԱԲ զհաւատս / t զհաւատոյն
3 bԱԲ զզրահս / միւսն. զրահս
3 Բ ամրութեամբ / a արդարութեան, փխ. ամրութեան
3 b որում ոչ կարեն
3 b գործել գործ նենգութեան / ԱԲ ներգործել նենգութեանն
4 ad նետք [a նետքն] բանսարկութեան թշնամոյն / bԱԲt բանսարկու
4 adԱԲ և եդեալ / միւսն. չիք և
4 abdԱԲ զյոյսն / t զյոյս
4 d իբրև *տաղաւարտ
5 Ա անվթար
5 d աւարեցին / ab աւերեցին, ԱԲ հրաւիրեցին, t լուսաւորեցին, փխ. աւարեցին
6 abdok առեալ [k առել (պաs.)] / միւսն. առաւել, փխ. առեալ
6 b զաւրինակ / d զաւրինակսն / aԱԲt զօրինակս
6 ad զառաւելս / ԱԲ առաւելս / bt առաւել
6 b զհամբերութեանց / միւսն. համբերութեանցն
6 bdԱԲ և այլոց / միւսն. և այլոցն
7 ԱԲ զառաջնոց
7 bԱԲt վարսն / b վասն զի, փխ. վարս
7 ad իբրև զգաղափար / ԱԲ իբրև զկաղապար / bt իբրև կաղապար
8 ab զերկայնամտութիւն / d զերկայնմտութեան
9 ԱԲ և եթէ [Բ թէ] / միւսն. չիք և
9 abd զհամբերութիւնն / Բ յոբայ
11 b տէր
11 b զայն, փխ. զնոյն
11 abdԱԲ ասաց / t եցոյց
11 bt զհամբերութիւնն
11 a Երանի ձեզ յորժամ հալածիցեն զձեզ և սպանանիցեն զձեզ և նախատիցեն զձեզ ծանիջիք և ուրախ / bd յորժամ հալածիցեն զձեզ և նախատիցեն զձեզ [b չիք զձեզ] և սպանանիցեն / ԱԲ երանի է ձեզ յորժամ հալածեսցեն զձեզ և սպանանիցեն
13 t զի ձեր վարձք
14 ad զգաղափարն / bԱԲt զկաղապարն
15 d յառաջն էին քան զձեզ / abԱԲ յառաջ քան զձեզն էին / t չիք էին
15 abdԱԲ և թէ [ad չիք և] դուք էք աղ / t չիք և թէ
15 abd երկրի, դուք [d թէ դուք, a և թէ դուք] էք լոյս
16 a ինքեամբ
17 dԱԲ չիք և
17 t նորայն / b այլոցն
17 abdԱԲ ցուցանէին / t ուսուցանէին
17 a և թէ և / b ևթէ, փխ. թէ և
17 d ինքն ի զխմելին / b տեսէք

688 ՂԴ. Այս սփռեալք ընդ ամենայն ազգս՝ տալ զգիտութիւն Աստուածութեան, ծանօթս Աստուածութեան կացուցանել զամենեսեան. որպէս մարգարէն յառաջագոյն երգեաց իբրև ի նոցանէն յառաջգիտութեամբ՝ զուշակութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, թէ «Լուարուք զայս, ամենայն ազգք, և ունկնդիր լերուք ամենեքեան, որք բնակեալդ էք յաշխարհի. ծնունդք երկրի և որդիք մարդկան, ի միասին մեծամեծք և տնանկք»։ Եւ այսպէս սփռեալք ընդ տիեզերս բաժանեցան յամենայն լեզուս. որոց վկայեալ եկքն Հրեայքն յամենայն կողմանց, թէ «Լսեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբառ մեր», որք ժողովեալ տեսին զառաքեալսն ի միոջ վայրի, յառաջ քան զսփռել նոցա ընդ ամենայն տիեզերս։

689 Արդ՝ ոմանք զիւրեանց հրէական կողմն առեալ վարդապետեցին, իսկ այլքն սփռեցան ընդ ամենայն տիեզերս. ոմանք ի Մարս և ոմանք ի Պարթևս. ոմանք ի Խուժաստան և ոմանք ի Միջագետս. ոմն ի կողմանս Գամրաց, ոմն ի Պոնտոս, ոմն յԱսիա, ոմն ի Փռիւգիա, ոմն ի Պամփիւլիա, ոմն յԵգիպտոս և ոմն յաշխարհն Հնդկաց. ոմն ի կողմն Լիբէացւոց, ոմն ի կողմն Կիւրենացւոց, ոմն ի կողմն Դաղմատացւոց, ոմն ի կողմն Սպանիացւոց, ոմն ի կողմն Աղովտայ, ոմն ի կողմն Թրակայ.

6 Սաղմ. ԽԸ, 2—3. / 9 Գործ. Բ, 8.

1 adԱԲ և այս
1 b սփռեալք / միւսն. սփռեալ
1 abdt զգիտութիւն աստուածութեանն [t աստուածպաշտութեանն] ծանօթս աստուածութեան [bdt աստուածութեանն] կացուցանել / ԱԲ զգիտութիւն աստուածածանօթութեան և կեցուցանել / Հայկ. բառ. աստուածածանօթութեան
2 adԱԲ զամենեսեան / bt զամենեսին
3 adh ի նոցանէ
4 h զգուշակութիւն / ad զգուշութեամբ, փխ. զուշակութեամբ
4 abdԱԲ և ունկնդիր / t չիք և
5 abd որք / ԱԲt որ
5 bdԱԲ բնակեալ էք
6 ad մեծատունք / bԱԲt մեծամեծք / Սաղմ. մեծամեծք
7 ad չիք և
7 abd սփռեալք / ԱԲt սփռեալ
7 ad վիճակեցան, փխ. բաժանեցան
7 ԱԲ որ վկայեալ եկք / abd որք վկաեալք [b և վկաեալք]
8 ad եկքն և / b չիք եկքն
8 b ի հրէից և
8 b ազգաց, փխ. կողմանց
8 ad չիք մեք
8 bԱԲ իւրաքանչիւր
9 bԱԲ բարբառոյ. որք / t բարբառոյ. որք / ad բարբառ մեր. որք
9 ad ժողովեալք
10 a քան զսփռեալն / bԱԲ քան զսփռելն / d քան սփռել
10 ԱԲ երկիր, փխ. տիեզերս
11 ԱԲ ոմանք իսկ զիւրեանց / b զիւրեանց իսկ
11 Ա հրէայկողմն / Բ զհրէէայկողմն / b զհրեակողմն / d Հայկ. բառ. հրէակողմն, փխ. հրէական կողմն
12 bԱԲ այլքն / adt այլք
12 ad ընդ ամենայն տիեզերս / bԱԲt չիք ամենայն
12 adԱԲ զի ոմանք
13 adԱԲ և ոմանք [d ոմանց] ի խուժաստան
13 ԱԲ ոմն ի կողմն գամրաց / abd ոմանք [ad և ոմանք] ի կողմանս գամրաց
14 a ի պոնտոս
14 ԱԲ և ոմն յասիա
14 Ա ի փռեգիայ
15 ab չիք ոմն ի պամփիլիա
15 a չիք ոմն յեգիպտոս / ԱԲ չիք և
15 gh յեգիպտոս [h յեգեպտոս] և թովմաս յաշխարհն հնդկաց
15 abd և ոմն ի կողմն լիբէացւոց / ԱԲ ոմն ի կողմանս լիբէացւոց
16 abd և ոմն ի կողմն կիւրենացւոց / ԱԲ ի կողմանս կիւրենացւոց
16 Ա ի կողմանս դաղատացւոց / ԱԲvko դաղատացւոց, փխ. դաղմատացւոց
17 a ի կողմն աղովտացւոց
17 abd ի կողմն թրակացւոց

ոմն ի Լակոնիա, ոմն ի Կապադովկիա, ոմն ի Բիւթանիա։ Եւ ոչ ոք կարէ բաւել՝ թուել, համար լինել. այլ ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա, և մինչ ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա։

690 Այսպէս քարոզեցին ընդ տիեզերս՝ «առ ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Տալ զաւետաշխարհութիւն փրկութեան ամենեցուն, լուանալ զամենեսեան, արձակել ի կապանաց խաւարի՝ մկրտութեամբն, և քրիստոսազգեստ դրոշմել զամենայն ազգս, տալ զՀոգին Աստուծոյ բնակել ի սիրտս մարդկան, միաբանել խառնել ի սէր Աստուածորդւոյն, զի սիրտ ամենեցուն իբրև մի աղաղակեսցէ, և զամենայն աշխարհս միաբանել առել, թէ «Աբբա՛ Հայր»։ Զի բարձցի անուն ծառայութեան, և դիցի անուն որդեգրութեան շնորհելովն Քրիստոսի՝ ուտել զմարմին Աստուածորդւոյն և ըմպել զարիւնն կենդանարար, զի այնու մացեն ամենայն աշխարհ ի ժառանգութիւն Քրիստոսի, լինել ժառանգորդ Աստուծոյ և ժառանգակից Քրիստոսի։

691 Այսպէս զօրացուցեալ զնոսա ի խորհուրդս կամաց իւրոց յուսով նոցա ի Քրիստոս. զոր և դուք լուարուք և հաւատասջիք ճշմարտութեան Աւետարանին փրկութեան ձերոյ. յոր հաւատասջիք և մկրտեսջիք ի Հոգին աւետեաց սրբութեան. որ է իւրն գրաւական ժառանգութեան մերոյ, ի փրկութիւն նուաճութեան ի գովեստ փառաց նորա։

3 Հռովմ. Ժ, 18. Համմտ. Սաղմ. ԺԸ, 5. / 5 Յովհ. Ա, 9. / 10 Հռովմ. Ը, 15.

1 abdԱԲ ոմն ի լակոնիա [d ի լակովնիա, b ի լիկոմնիա] / t ի կողմն ղ'ակոնիայ
1 b կապպադովկիա / d կապովտկիա / միւսն. ի կապադովկիա(յ)
2 bԱԲ թուել բաւել
3 a չիք են
4 abdԲ առնել / Աt առնելոյ
5 abdԱԲ գալոց է / t գալոցն է
5 gh է յաշխարհ։ Վերջանում են gh
7 b խաւարին
7 ad և քրիստոսազգեստ / bԱԲt և [b չիք և] ի քրիստոսազգեստն
7 a դրաւշմեալ
8 abd զհոգին [a զհոգւոյն] / t զոգի / ԱԲ զորդին, փխ. զհոգին
8 t չիք բնակել
8 d խաւսել, փխ. խառնել
9 a ի սէրն
9 b ի սէր որդւոյն աստուծոյ
9 ad զի սիրտ / bԱԲt զի ի սրտից
9 b ամենեցունց / d իբր մի
9 a աղաղակեցէ / միւսն. աղաղակ իցէ
10 bdԱԲ և զամենայն աշխարհս [d աշխարհսն] / a և զամենաշխարհս / t և ամենայն աշխարհ
10 ԱԲ միաբանեալ / միւսն. միաբանել
10 adԱԲ չիք թէ
11 Բ ծառայութեանն / ad ծառայութեան շնորհելովն քրիստոսի, և դիցի անուն որդեգրութեան. զի ուտել / ԱԲ որդեգրութեան / bt որդէգրութեանն
12 abdԱԲ զի ուտել [b ուտելով]
12 b ըմպել
12 abd զարիւն / միւսն. զարիւնն
13 abdԱԲ այնու / t այսու
13 a չիք մացեն ամենայն
13 ԱԲ աշխարհս / d աշխարհք
13 abd ի ժառանգութիւն / Բt ի ժառանգութիւնն / Ա չիք ի ժառանգութիւն քրիստոսի, լինել
14 abԲ ժառանգ, d ժառանգք, Ա ի ժառանգ, փխ. ժառանգորդ
14 ad և ժառանգակիցք
15 b և այսպէս / a զաւրացուցանել
15 bԱԲ ի խորհուրդ
16 ad յուսալովն / ԱԲt յուսովն
16 ԱԲ որ, փխ. նոցա
16 ad յոր և դուք
16 abdԱԲ և հաւատասջիք ճշմարտութեան աւետարանին փրկութեան ձերոյ, յոր հաւատասջիք / t և հաւատասջիք փրկութեան աւետարանին ճշմարտութեամբ ձերով
18 a և հոգւոյն
19 Ա ի փրկութիւնն

692 Ապա ընթացան ընդ տիեզերս ամենայն մինչև ի ծագսն երկրի, լի առնել զքարոզութիւն բանին կենաց։ Անդ և զօրք հրեշտակաց, հոգեղինաց և հրեղինաց, առ ի մխիթարութիւն առաքելոցն գումարեալ. զի և բանից ընկեր և ճանապարհաց և բանտամուտ կապանաց, ուստի և շնորհօք Աստուծոյ կոչեցեալ զառաքեալսն ճանաչէին։ Եւ առաջնորդեալ հրամանակամ Հոգւովն սրբով՝ քաղաքէ քաղաք և աշխարհէ աշխարհ զհաւատոցն Քրիստոսի ընդհանուր ծանօթս տալով. զոր և մեք սակաւաւորքս զառաւելագունացն ճշմարտութիւն բերիցեմք, վասն ինքնահրաման առաջնորդութեան Հոգւոյն սրբոյ։

693 Քանզի այսպէս հրաման տուեալ՝ աշակերտել զազգս ամենայն. առաքեալ զնոսա ընդ տիեզերս՝ հրաւիրելով զամենայն հեթանոսս ի հնազանդութիւն հաւատոց, առանց զանգիտելոյ քարոզել զԱւետարանն առաջնորդութեամբ Հոգւոյն սրբոյ. որք համարձակեալք քարոզէին զարքայութիւնն Աստուծոյ, և ուսուցանէին վասն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի անարգել և անխափան ամենայն համարձակութեամբ։

694 ՂԶ. Եւ յետ այսորիկ քրիստոսազգեստ առաքելոցն, շնորհակալութեամբ Հոգւոյն սրբոյ գումարելոցն ընդ ամենայն կողմանս որ ի ներքոյ երկնից՝ ամենայն նշանօք և արուեստիւք և շնորհագործ զօրութեամբ ազդ արարեալ ըստ իւրաքանչիւր մասին, և զբանն կենաց հնչեցուցեալ, և միանգամայն քրիստոսածանօթս և յարութենական յուսովն ծաղկեցուցեալ. քանզի ի նոցանէ իսկ ի շնորհազարդ բանիցն և ի գործոց յայտնի է իւրաքանչիւր սահմանադրութիւն հրամանաւ Հոգւոյն

1 ԱԲ մինչ / d և մինչև
2 ad լնուլ, փխ. bԱԲt լի առնել
2 b արք և զաւրքն
2 abd հրեշտակաց / միւսն. հրեշտակացն
3 adԱԲ հոգեղինաց / bt և [b չիք և] հոգեղինացն
3 bt հրեղինացն / bԱԲ գումարել
4 abdԱԲ զի և բանից / t չիք զի
4 t ընդել, փխ. abdԱԲko ընկեր
4 abdԱԲ և բանդամուտ [բանտամուտ] կապանաց / t կապանացն
4 ad որոց, փխ. ուստի
5 aԱԲ և շնորհաւքն / b և շնորհք
5 ԱԲ կոչեցել
5 ad չիք ճանաչէին / Համմտ. § 697 «առաջինն և երկրորդն ճանաչէին»
6 ԱԲ հրամանակամ / bt հրամանակամք / ad հրամանաւ, փխ. հրամանակամ
6 bԱԲ հոգւովն սրբով [Ա սրբովն] / adt հոգւոյն սրբոյ
6 a չիք աշխարհէ
7 t և զհաւատոցն
7 b ընթանուր / միւսն. ընդհանուր
8 abd սակաւաւորք / ԱԲ սակաւուր
10 b աշակերտեալ
11 bԱԲt առաքեալք ընդ տիեզերս ի հնազանդել հաւատոցն ամենայն հեթանոսաց, հրաւիրել [b հրաւիրեաց] զնոսա ի համարձակութիւն քարոզութեանն [Ա քարոզութեան] առանց զանգիտելոյ. և միանգամայն իսկ [t չիք իսկ] ընդ ամենայն տիեզերս առաջնորդութեամբ հոգւոյն սրբոյ համարձակեալք. զի քարոզէին / a քարոզեալ
14 dԱ զարքայութիւն
14 a յանուն տեառն. փխ. վասն տեառն
16 abd յետ այնորիկ
17 abdԱԲ գումարելոցն / t գումարելոց
17 abdԱԲ չիք որ
19 a զարդարեալ, փխ. ազդ արարեալ
20 ԱԲ զյարութենական / a յարութեական (սղտ.)
21 abdԱԲ քանզի ի նոցանէ [Ա ուղղուած ի նոցունց, b ի նոցունց] իսկ ի շնորհազարդ [b և շնորհազարդ] բանից [b բանիցն] / t քանզի նոցունց ի
21 t և ի գործոցն / b և գործոցն
22 b սահմանադրութիւնքն / a սահմանադրութեան
22 a հրամանս

որոյ վիճակեալ։ Զոր և Պաւղոս իսկ նշանակէ, թէ «Յերուսաղէմէ մինչև ի Լիւրիկիա ինձ եհաս լի առնել զԱւետարանն Քրիստոսի». և դարձեալ՝ թէ «Որ կարգեաց զՊետրոս ի թլփատութիւնն՝ զօրացոյց և զիս ի հեթանոսս»։

695 Որով և աստուածագիր ժամանակն մերձեալ կայր ամենայն ումեք քրիստոսատուր փրկութեանն հասանելոյ. որպէս և Պաւղոս յԱթէնս պատասխանի տուեալ, թէ «Զժամանակս անգիտութեան անտես արարեալ Աստուծոյ՝ արդ զայս պատուիրէ մարդկան՝ ամենայն ումեք ապաշխարել»։ Հանգոյն սմա նշանակէ և Պետրոս ի Կաթողիկէական թղթին իւրում, թէ «Բաւական է անցեալ ժամանակն լինելոյ կամացն հեթանոսաց. արդ այսուհետև ըստ կամացն Աստուծոյ կեցցեն»։

696 Բայց ոչ անդէն և անդ յանկարծաթափ ըստ Հոգւոյն զօրութեան՝ զնորընծայսն յանընդելական մեծամեծսն ձգտեցուցանէին. այլ նախ թեթևագոյն ըստ աշխարհակիր կարգաց առակաբանեալ և արուեստախօսեալ։ Վասն որոյ և յայտ արարեալ Պաւղոս, եթէ «Կաթն ջամբեցի ձեզ ի Քրիստոս, և ոչ հաստատուն կերակուր. քանզի չէիք բաւական»։ Որպէս և յառաջագոյն իսկ կարգեալ ամենիմաստն Աստուծոյ մովսիսաբեր օրինօքն, նախ զոհիւքն և շաբաթուքն և տօնահրաման կարգօքն

2 Հռոմ. ԺԵ, 19. / 4 Գաղատ. Բ, 7—8. / 9 Գործ. ԺԷ, 30. / 11 Ա. Պետր. Դ, 2—3. / 16 Ա. Կորնթ. Գ, 2.

1 ԱԲ վիճակել / b հրաւիրեալ, փխ. վիճակեալ
1 a և պաւղոս իսկ / b եթէ
2 ԱԲ մինչ
2 b ի Լիւրիկոյ / Բ ի Լիւրիկէա / միւսն. ի Լիւրիկիոյ
2 d էհաս
2 ad քրիստոսի / միւսն. աստուծոյ
3 b եթէ
3 abd կարգեացն / ԱԲt կարգեաց
3 abdԱԲ ի թլփատութիւն
5 ԱԲ որոց և / b որոյ և / d որ և
5 abd ժամանակն իսկ
5 d մերձեալ է այն ամենայն
5 ԱԲ կայր առ ամենայն
6 Ա փրկութեան
6 a հասանել / d հասանելոյ / bԱԲ հասելոյ / t հասեալ
6 abԱԲ պաւղոս յաթէնս / dt պաւղոս ի յաթէնս
7 bԱԲ պատասխանի տուեալ / b պատասխանատուեալ / dt պատասխանատու եղեալ
7 abd տուեալ և զժամանակս
7 bd անգիտութեանն
8 abdԱԲ աստուծոյ / t աստուած
8 a ումէք / b ուրեք
9 d հանգոյն նմայ
9 abdԱԲ նշանակեալ / t նշանակէ
9 abԱԲ չիք և / ԱԲt պետրոս
9 a ի կաթողիկեից / b ի կաթուղիկեան / Ա ի կաթողիկեան / Բ ի կաթուղիկեան
10 ad լցեալ, փխ. անցեալ
12 b յանկարծաթափ ըստ զաւրութիւն հոգւոյն որպէս զնորընծայսն / adԱԲ ըստ զաւրութեան հոգւոյն զնորընծայսն [Ա զնորընձայսն]
13 ad յանընկալական, փխ. յանընդելական
13 d մեծամեծ / aԱ ձգտեցուցանէին
14 bdԱԲt ըստ աշխարհագիր
14 adԱԲ կարգացն / bt կարգաց / Հմմտ. Գոր. § 4. «ըստ աշխարհակիր [այլ. աշխարհագիր] կարգաց»
15 b վասն որոյ իսկ և / ԱԲ վասն որոյ և պօղոսի իսկ յայտ արարեալ, թէ / ad և յայտ իսկ արարեալ / t յայտնի
15 b եթէ / միւսն. թէ
15 ԱԲ ջամբեցի իսկ ձեզ
16 abdԱԲ չէիք [ad ոչ էիք] / t չէին
17 b չիք և
17 abdԱԲ յառաջագոյն իսկ / t չիք իսկ
17 bԱԲ ամէնիմաստն / t ամենիմաստին
17 abdt մովսէսաբեր
18 a չիք նախ զոհիւքն և շաբաթուքն և տօնահրաման կարգօքն / bԱ շաբաթուք

Յորոց յետ այսորիկ հրաժարեալ՝ մարգարէիւքն յարուցեալք զառաւելագոյնն հայցէր. որովք ասէն, եթէ «Յագեալ եմ արդ զոհիւք ձերովք». և թէ՝ «Ոչ վասն պատարագաց քոց կշտամբեմ զքեզ». այլ՝ «Մատո Աստուծոյ պատարագ օրհնութեան». և թէ՝ «Զինչ խնդրէ ի քէն Տէր, ով մարդ, բայց առնել իրաւունս և արդարութիւն, և պատրաստ լինել երթալոյ զկնի Տեառն»։

697 Նոյն կանոն և առաքելովքն պաշտեցաւ. քանզի միոյն Աստուծոյ օրէնք և օրհնապատուէրք՝ առաջինն և երկրորդն ճանաչէր։ Զոր իւր իսկ Տեառն յայտ արարեալ առեղծն, թէ «Յայսմ իսկ է բանն ճշմարիտ. զի այլ է որ սերմանէ, և այլ է որ հնձէ. ես առաքեցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստակեցէք. այլք վաստակեցին, և դուք ի վաստակս նոցա մտէք. զի որ սերմանէն և որ հնձէն՝ հասարակ ցնծասցեն»։

698 Այլ նոքա տեղեկացեալ իսկ էին արուեստի քարոզութեան յամենափրկչէն Քրիստոսէ, որ «սկսաւ առնել և ուսուցանել»։ Քանզի և ինքն Քրիստոս ոչ անդէն ի սկզբանն զբարձրագոյնսն և զանհասագոյնսն ուսոյց, այլ նախ խոնարհագոյն և առակախօս բանիւք և ախտահալած բժշկութեամբ մերձաւորս արարեալ և խմաստնացուցեալ. ցորս և ասէր. «Թէ զերկրաւորս ասացի ձեզ, և ոչ հաւատայք, զիարդ եթէ զերկնաւորսն ասացից ձեզ՝ հաւատայցէք». ապա յետ այնորիկ, իբրև կատարելոց՝ համարձակագոյն և բարձրագոյն զճշմարիտն վարդապետեաց։ Նովին կանոնաւ և առաքեալքն ի բարբարոսական կողմանսն գործէին։

2 Ես. Ա, 11. / 3 Սաղմ. ԽԹ, 8. / 4 Սաղմ. ԽԹ, 14. / 6 Միք. Զ, 8. / 12 Յովհ. Դ, 37—38. / 14 Գործ. Ա, 1. / 19 Յովհ. Գ, 12.

1 adԱԲ յետ այնորիկ
1 b զառաւելագոյնս / d զառաւելագոյն
2 adԱԲ հայցե / ԱԲt որով
2 adԱԲ ասերն / b ասէ
2 adԱԲ թէ / b և եթէ
2 a յագեալ եմ արդ / d յագեալ իմ (սլաց.)
4 ԱԲ և թէ ով մարդ զինչ
4 ab չիք տէր
5 abd ով / t ո / ԱԲ չիք ով մարդ
5 a և պատրաստել / միւսն. և պատրաստել / Միք. Զ, 8 և պատրաստ լինել
6 abdԱԲ երթալոյ զկնի տեառն. նոյն / t զկնի տեառն երթալոյ. նոյն
7 adԱԲ պաշտեցաւ / bt պաշտեցան
7 abdԱԲ միոյ
8 ad առաջինն / միւսն. առաջին
8 abdԱԲ զոր իւր [abd և իւր] իսկ տեառն / t զոր օրինակ տեառն
9 t չիք թէ
9 ad յայսմ իսկ է / միւսն. յայսմիկ է
11 d և, փխ. զոր
12 bdԱԲ զի որ սերմանէն / at սերմանեն
12 bԱԲ և որ հնձէն / d և որ հնձէ / at հնձեն
12 dԱԲ հասարակ / միւսն. առ հասարակ
13 abdԱԲ տեղեկացեալ [a տեղեկացեալք] իսկ էին / t չիք իսկ
13 bԱԲ արուեստի / ad արուեստիւք
13 Բ քարոզութեանն
14 abԱԲ յամենափրկչէն / միւսն. յամենափրկիչն
14 ԱԲ զոր
14 abdԱԲ սկսաւն
15 b ինքն իսկ քրիստոս
15 ab զանհասագոյնսն / d զանհասագոյն / ԱԲt զանհասականսն
17 ab իմաստացուցեալ
17 ԱԲ յորս, փխ. ցորս / b յորժամ, փխ. ցորս և
17 abdԱԲ ասէր իսկ, թե
18 ԱԲ և դուք ոչ / b հաւատայք
18 dԱ զիարդ թէ
18 ab զերկնաւորն
19 ԱԲ ասացի
19 ad և հաւատայք
19 a յետ այսորիկ
20 ԱԲ համարձակ և
20 b ճշմարիտ
21 b կանոնիւ

699 ՂԶ. Վասն որոյ և սքանչողական հրամանաւ առաքելոցն նախածանօթ մատուցելոցն հեթանոսաց զթեթևագոյնն աւանդեալ, և որոշեալ նախ ի կերակրոց կռոցն և ի պոռնկութենէ և ի մեռելոտւոյ և յարենէ։ Իսկ յորժամ առաջի եդեալ ամենայն ումեք, և վկայեալ Հոգւոյն սրբով Հրէից և հեթանոսաց վասն յուսալոյն հաւատոցն որ ի տէր Յիսուս Քրիստոս.—որպէս Պետրոս յառաջագոյն Հրէաստանեայցն ասէր, թէ «Եւ մեք եմք նորա վկայք, և Հոգին սուրբ՝ զոր ետ Աստուած հնազանդելոց իւրոց». իսկ Պաւղոսի անդրէն զգուշութեամբ ի Միլիտոն առաջի համաշունչ ժողովելոցն յուշ արարեալ զաւանդելոցն հրամանս և ուխտեալ, եթէ «Ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն հրապարակաւ և տանէն տալ վկայութիւն Հրէից և հեթանոսաց, զապաշխարութեանն որ առ Աստուած և զհաւատոցն որ ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս». որոյ և վճիռ տուեալ, թէ «Վկայութիւն դնեմ ձեզ յաւուր յայսմիկ, ասէ, զի սուրբ եմ յարենէ ամենեցուն. քանզի ոչ խորշեցայ ի պատմելոյ ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ».—զսոյն այնուհետև երանութեան հասեալք ի խորհրդանոց Հոգւոյն սրբոյ՝ յիշատակել զաստուածախօս զաստուածապատում զաստուածապարգև վարդապետութիւն միածնին Աստուծոյ, զի գրով կարգեալ հաստատեսցեն ամենայն ազգաց և յաւիտեանցն

8 Գործ. Ե, 32. / 12 Գործ. Ի, 20—21. / 15 Գործ. Ի, 26—27

1 d անհոգական, փխ. սքանչողական
2 ԱԲ նախածանօթս
2 abdԱԲ հեթանոսաց / t հեթանոսացն
2 b զթեթևագոյնս
2 ad աւանդեալ / bԱԲt աւանդել
3 a որոշեալ / միւսն. որոշել
3 d նախակերակրոց
3 aԱԲ կռոցն / միւսն. կռոց
3 d եւ մեռելոտոյ
4 d առաջ եդեալ
5 ԱԲ վասն յուսոյ հաւատոցն / abd հաւատոցն / t հաւատոյն
6 b չիք յիսուս
6 t քրիստոս է / aԱԲ չիք քրիստոս / abdԱԲ չիք է
6 dԱԲ պետրոս իսկ
6 b հրէաստանեայցն / d հրէստանեայցն / at հրէաստանեացն
6 ԱԲ ասէր հրէիցն
7 adԱԲ թէ և մեք / bt չիք և / b եմք Ետուած
7 b չիք և (հոգին)
7 bԱԲ չիք աստուած
8 Ա ի միլիտոս / d ի միղիտոս
9 ԱԲ ժողովելոցն / a ժողովոյն / d ժողովելոյն / bt ժողովրդոցն
9 ad յուշ առնելով / ԱԲ զհրամանս
10 ԱԲ և ուխտել / adԱԲ թե ոչ
11 Ա զապաշխարութիւն / Բ զապաշխարութիւնն
12 abd չիք որ (առ աստուած)
12 ԱԲ չիք մեր
12 abdԱԲ որոց [Ա որոյ] և վճիռ իսկ / t որով
13 abdԱԲ տուեալ թէ [b եթ] / t չիք թէ
13 abdԱԲ վկայութիւն դնեմ / t դնել
13 tԱԲ յաւուրս
13 abdԱԲ չիք ասէ
14 bԱԲ եմ ես
14 ԱԲ ամենեցուն ձեր
14 d ոչ խորշեցայ ինչ
14 adԱԲ ի պատմելոյ / bt ի չպատմելոյ
15 abdԱԲ կամս / t կամսն
15 abdԱ այնուհետև / Բt այսուհետև
15 b և երանութեանցն / adԱ երանութեան / Բt երանութեանն
15 abdԱԲ հասեալք / t հասեալքն
16 a ի խորհրդոց / bdԱ ի խորհրդանոց / Բt ի խորհրդոցն / Հմմտ. Կոր. § 1. "ի խորհրդանոցի մտաց„
16 ԱԲ չիք յիշատակել
16 ԱԲ և զաստուածախօս
17 a զաստուածայպարգև / ԱԲ զաւետապարգև / bt զաւետաբեր
17 a միածին
18 abdԱԲ զի գրելով [bdԱԲ գրով] հաստատել կարգեսցեն [Ա կարգեսցեն, a կայցէ, d կացցէ] ամենայն
18 b չիք և
18 abd յաւիտեանցն / ԱԲt յաւիտենից

եկելոց ի ներքոյ երկնից, «առ ի լուսաւոր առնել զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ»։ Մանաւանդ թէ ազդեցութեամբ Հոգւոյն շարժեալք՝ յառաջի եդեալն յաջողեցան։ Վասն որոյ յուսուցանելն իսկ նշանակեաց աշակերտացն սրբոց Փրկիչն ամենեցուն ասելով, թէ «Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»։

700 Ակնարկեաց և վասն կենդանատու Աւետարանին իւրոյ, թէ «Քարոզեսցի Աւետարանս արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս ի վկայութիւն ամենայն հեթանոսաց, և ապա եկեսցէ կատարած»։ Քանզի և առաքելոցն իսկ, վկայիցն նորին ճշմարտութեան, առեալ ի սուրբ Աւետարանէ և ի մարգարէական գրոց՝ թուղթս հոգեպատումս և առաքելախօսս ծաղկեցուցեալ, զի կանոնք մշտնջենաւորք աշակերտելոցն պահիցին, մանաւանդ հայեցեալ եւ ի կատարումն եկեղեցեացն՝ յաճախէին այնուհետև զառաւելագոյնն բարբառելով։ Որպէս և Պաւղոսի յայտ արարեալ ասէ. «Զիմաստութիւն խօսիմք ընդ կատարեալս, զիմաստութիւն՝ ոչ զաշխարհիս այսորիկ, և ոչ զիշխանաց աշխարհիս այսորիկ զխափանելեացս, այլ խօսիմք զԱստուծոյ իմաստութիւնն ծածուկ խորհրդով, զոր յառաջ քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած ի փառս մեր. զոր ոչ ոք յիշխանաց աշխարհիս այսորիկ ծանեաւ. զի եթէ էր ծանուցեալ՝ ոչ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին»։ Իմաստութեամբն լուսաւորեալք և զարդարեալք էին ասելովն, թէ «Մեք ոչ զոգի աշխարհիս այսորիկ առաք, այլ զՀոգին որ յԱստուծոյ. զի նովաւ ծանիցուք զայն՝ որ յԱստուծոյն շնորհեցաւ մեզ»։

2 Յովհ. Ա, 9. / 6 Յովհ. ԺԶ, 12—13. / 9 Մատթ. ԻԴ, 14. / 20, 23 Ա Կորնթ. Բ, 6—12.

1 ԱԲ եկելոցն
1 b առնել / միւսն. առնելոյ
2 b թէ հոգւոյն ազդեցութեամբ / a ազդեցութեան
3 b յառաջ եդեալն
3 b աջողեցան / t յաջողեսցեն
3 adԱԲ և յուսուցանելն / b յուսացեալն, փխ. յուսուցանելն
4 ad չիք սրբոց
4 ԱԲ ամենեցունց փրկիչն
4 abd ասելովն / ad չիք թէ
4 ad չիք ինչ
5 Ա չիք ունիմ / b այլ յորժամ
7 ab կենդանատու / dԱԲt կենդանատուր / Հայկ. բառ. կենդանարար
7 b եթէ
8 ad աւետարանն
8 ԱԲ երկիր, փխ. տիեզերս
10 a չիք և
10 adԱԲ առաքելոցն իսկ / bt չիք իսկ
10 b վկայից ի նորին / ԱԲ նորին վկայիցն
10 a ճշմարտութեանն / d ճշմարտութիւն
11 aԱԲ աւետարանէն / a և մարգարէական
11 ad և առաքելախօսս [d առաքելախօսս] / միւսն. չիք և
12 a մշտընջենաւորք
13 abd պահիցէն / t պահիցեն / ԱԲ լինիցին, փխ. պահիցին
13 abdԱԲ հաեցեալք
13 d յեկեղեցեացն / b եկեղեցեաց
13 b յաճախեն
14 a յառաւելագոյնն / b զառաւելագոյնս / d առաւելագոյնն / ԱԲ զյաճախագոյնն / t զառաքելագոյնն
14 b բարբառով
15 t զիմաստութիւնն
17 b զխափանելոցս / bt զխափանելոցն
17 bԱ իմաստութիւն
19 a ի յիշխանաց / Ա թէ
21 ԱԲ լուսաւորեալ
21 ad զարդարեալք եին, զոր և ասեին
21 ad չիք թէ
22 a յաստուծոյ. զի / bԱԲ յաստուծոյ է. զի / dt յաստուծոյն, զի
22 abdԱԲ ծանիցուք / t ծանեաք
23 bdt որ յաստուծոյ

701 Եւ արդ՝ տեսեալ հոգելից և հոգեմտաց աստուածատեսացն զաստուածատուր աւետիսն, և գրով հաստատեալ, և զեփ աւանդութիւնն չորս Աւետարանս սահմանեալ. ոչ օտարագոյնս ի միմեանց արուեստախօսեալ, այլ ամենայն Հոգւովն Աստուծոյ զմիաւոր ճշմարտութեան հրամանացն Քրիստոսի պատմեալ. զոր յառաջակարգ ի մարգարէսն է տեսանել։ Զի զոր մեծին Մովսէսի յառաջագոյն շնորհօք Հոգւոյն զլինելոցն առակախօսեալ էր՝ զնոյն հոգեպատում բարբառով և զկնի եկելոց մարգարէիցն երկրորդեալ, որովք երեւեալ ամենապարգեւ Հոգւոյն զօրութիւն։

702 ԴԷ. Համբարձեալ այնուհետեւ թեւովք Հոգւոյն աւետարանագիր արանցն քրիստոսաբերաց, և անցեալ ընդ երկինս և բարձրացեալ ի վերայ խորանացն երկնից. անդր ի վեր յաստուածային յաթոռն, և տեղեկացեալ Հոգւովն սրբով խորոցն Աստուծոյ, և ծանուցեալ զմիածին Որդին անդէն ի ծոց Հօր իւրոյ. և այնպէս ճշմարտագոյնս հաստատեալ նորին գիտութեամբ, որպէս և գիտէ Հայր զՄիածինն իւր։ Որով լուսաւորեալ և տեսեալ զանպատումն ի պատմել, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր Բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և առանց նորա եղեւ և ոչ ինչ»։ Տեսանե՞ս, զի չեթող ինչ ի միջի զաստուածագէտ իմաստութեանն զպայման. այլ միանգամայն զբովանդակն բերէ ասելովն, թէ «Էր ի սկզբանէ, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր. և ամենայն ինչ նովաւ եղեւ». և առ ժամայն իսկ ծանօթ եղեալ էական անձինն Որդւոյ, և միաբանն և աստուածակից պատուին, և ամենակալ զօրութեան նորին։

18 Յովհ. Ա, 1—2.

2 bԲ աւանդութիւնն / միւսն. աւանդութեան
3 abdԱԲ աւետարանս / t աւետարանսն
3 abd հաստատեալ, փխ. սահմանեալ
3 bԱԲ ոչ աւտարագոյն
3 ԱԲ արուեստախօսեալս / միւսն. արուեստախօսեալ
5 a հրամանին
5 ad պատմեալ / bԱԲt պատմել
5 ԱԲt մարգարէսն (չիք ի)
5 a չիք է
6 bԱ Մովսիսի / միւսն. Մովսէսի
6 abdԱԲ շնորհաւք / t շնորհօքն
7 b չիք զլինելոցն
7 ad առակախաւսեալ էր / bԱԲ չիք էր
7 bd բարբառով / a բարբառող / միւսն. բարբառովք
8 abdԱ եկելոց / Բt եկելոցն
8 a մարգարեից
11 ab ընդ յերկինս
11 d և բարձրացաւ
12 abd խորանաց
12 abd անդր ի վեր / ԱԲt անդ ի վեր
12 ad աթոռն
13 a տեղեկացեալ
13 a խորհրդոյն, b խորանացն, փխ. խորոցն
14 d չիք և
14 abd ճշմարտագոյն
14 ad հասեալ, փխ. հաստատեալ
15 ad չիք և
15 b գիտէն
15 d հայրն զմիածնիւր
16 b զանպատումն
19 d ինչ ի միջի
19 Ա ի իմաստութեան
20 abdԱԲ պայման
20 b զբաւանդակն
20 b թէ ի սկզբանէ էր, և / a չիք թէ էր ի սկզբանէ
21 b չիք և աստուած էր
21 a նովաւ
22 abd և առ ժամայն / ԱԲt չիք և
22 ad եղեն
22 a անձին որդւոյն
23 Ա զօրութիւն
23 b նորա

703 Քանզի յառաջագոյն իսկ աստուածագէտս յարգարեաց բիւրապատիկ սքանչելեօքն ամենատէրն Քրիստոս զսիրելի աշակերտսն իւր, զի և զեղոյ և կերպարանաց և միաւորական բնութեանն երից անձանցն կատարելոց մերձաւորք և ծանօթք իցեն։ Զի ոչ եթէ իւրեանց կարճահաս իմաստութեամբն հասեալք չքնաղ գիտութեանն Աստուծոյ, այլ նորին իսկ մարդասէրն Աստուծոյ յայտ արարեալ յերկնից, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, դմա լուարուք»։ Զոր և Պետրոսի վկայեալ ի Կաթուղիկէին իւրում, թէ «Ոչ պաճուճեալ ինչ առասպելաց զհետ երթեալ ցուցաք ձեզ զանուանն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի զզօրութիւն և զգալուստն, այլ մերձն եղեալ ականատեսք նորա մեծութեանն։ Քանզի առեալ յԱստուծոյ և ի Հօրէ զփառս և զպատիւ, եկեալ այնպիսի բարբառոյ ի մեծվայելչութեան փառաց անտի, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ». և զայս բարբառ մեք իսկ լուաք եկեալ յերկնից՝ որք ընդ նմա իսկ էաք ի սուրբ լերինն»։

704 Նոյնպէս և Որդին եկեալ ծանուցանէ զՀօրն մեծութիւն, թէ «Եկի ոչ զիմ կամս կատարել, այլ զկամս այնորիկ որ առաքեացն զիս»։ Եւ յորդագոյն նշանակելով ի վարդապետելն իւրում՝ զփառս Հօրն բարձրացուցանէ, յայտ արարեալ զմիաւորական կամացն, թէ «Զբանս զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ՝ ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիմ, այլ Հայրն որ յիս բնակեալ է՝ նա գործէ զգործսն»։ Նոյնպէս և վասն Հոգւոյն սրբոյ ասէ,

7 Մարկ. Թ, 6. Հմմտ. Մատթ. Գ, 17. Ղուկ. Գ, 22. Թ, 35. / 14 Բ. Պետր. Ա, 16—18. / 17 Յովհ. Զ, 38. / 20 Յովհ. ԺԴ, 10.

1 d բուրապատիկ
2 d սքանչելեաւք / abԱԲ զսքանչելեաւք
3 b և զի զեղոյ և
3 a չիք և (կերպարանաց)
3 ad չիք և (միաւորական)
3 bԱ բնութեան
3 b անձանց
4 ԱԲ մերձաւոր
4 ad եղեն, փխ. իցեն
5 abd հասեալ
5 d չքնաղ
5 Ա գիտութեան
6 a աստուած
7 ad լուարուք / միւսն. լուիջիք
7 a պետրոս իսկ / dԱԲ պետրոսի իսկ
7 b յայտ արարեալ, փխ. վկայեալ
7 b ի կաթուղիկէին
8 ԱԲ առասպելեաց
9 ad զզաւրութիւնն
9 ԱԲ և զգալուստ
10 ԱԲ ականատես և սպասաւոր նորա
10 Ա մեծութեան
10 ԱԲ յաստուծոյ հօրէ
11 ad այսպիսի
11 b բարբառ
12 b եթէ
13 bԱԲ ես հաճեցայ
13 a չիք իսկ
13 abdԱԲ որ / t որք
15 ԱԲ որպէս, փխ. նոյնպէս
15 ad եկեալ ծանուցանէ զհաւրն [d զհաւր] մեծութիւն, եթէ [d թէ] ոչ եկի զիմ / bԱԲt եկեալ մատուցանէ առ հայրն [ԱԲt առ հօրն] գիտութիւն, թէ / Դաւանաբանական փոփոխութիւն
16 b զիմ զկամսն
16 a կատարեալ
16 bԱԲt հօր իմոյ, փխ. ad այնորիկ
17 ԱԲ որ, փխ. և
17 ad ի վարդապետութեան իւրում
17 b զփառսն հաւր բարձրացուցանէր
18 ad և զմիաւորական
18 ԱԲ զբանն
19 adԱԲ զոր [ad որ] խաւսիմ
19 b զոր ընդ ձեզ խաւսիմ
19 ad յանձնէ իմմէ խաւսիմ
19 b որ յիս
20 ab բնակեալն է
20 abdԱԲ զգործսն / t զգործն

թէ «Հոգին ճշմարտութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիցի, այլ զոր լսիցէ՝ խօսիցի և զգալոցն պատմեսցէ ձեզ. նա զիս փառաւորեսցէ, զի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»: Զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի, թէ յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ»:

705 Տես զմիաբանութիւնն, զմիակամութիւնն, զմիաւորական ճշմարտութիւնն. և տես զիարդ լուսաւորեաց, եցոյց զգոյութիւն երից անձանցն հաւասարի և ասէ, թէ «Ոչ յանձնէ ինչ խօսիցի Հոգին սուրբ, քանզի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ. զի զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է»: Տես զՀայրն կատարեալ, և զՈրդին ճշմարիտ, և զՀոգին հաւասարի: Նշանակեաց և զանորոշական և զմիաբանն աստուածական զօրութեանն պայման ասելովն, թէ «Ելի ի Հօրէ և եկի յաշխարհ»: Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ»:

706 Տայ վճիռ և վասն միաւորութեան միասնական Երրորդութեանն ասելովն, թէ «Հոգի է Աստուած». ցուցանէ և վասն իւր և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն՝ զանքակութիւնն ի Հօրէ: Զի թէպէտ և առաքեալք անուանեցան յառաքչին ի Հօրէ՝ այլ ընդ նմին միաբանն և առանց մեկնելոյ զմիասնական գործն կատարեցին. ասելովն՝ թէ «Ոչ որ կ

5 Յովհ. ԺԶ, 13—15. / 10 Յովհ. ԺԶ, 13—15. / 12 Յովհ. ԺԶ, 28. / 14 Յովհ. ԺԵ, 26. / 16 Յովհ. Դ, 24.

1 b եթէ հոգին
2 abd ինչ խաւսիցի, այլ / ԱԲ ինչ խօսի, այլ / t խօսեսցի, այլ
2 abdԱԲ լսիցէ՝ խաւսիցի / t լսիցէ խօսեսցի
3 a պատմիցէ ձեզ
3 a փառաւորե / d փառաւոր առնէ
4 ad առնու, և պատմե ձեզ
4 a չիք զամենայն ինչ զոր—առնուցու և պատմեսցէ ձեզ (տ. 5)
4 bԲ չիք ինչ
4 b վասն այսորիկ ասացի ձեզ, թէ
5 bdԱԲ անտի առնու և պատմէ [b պատմեսցէ] ձեզ / t չիք ձեզ
6 Ա զմիաբանութիւն զմիակամութիւն
6 b զմիայնաւորական / ԱԲ միայնաւորական
6 abd ճշմարտութիւնն / Ա ճշմարտութեան / Բt ճշմարտութեանն
7 d լուսաւորեց (պաշ.) եցոյց / միւսն. չիք եցոյց
7 adԱԲ զգոյութիւն / b զգոյութիւնսն / t զգոյութիւնն
8 ԱԲ և ասէ / միւսն. չիք և
8 t եթէ / ad չիք թէ
8 abԱԲ խաւսիցի / d խաւսեցի / t խօսեսցի
9 ad յիմմէն առնուցու
9 b չիք ձեզ
9 Ա զի ամենայն
9 abd չիք ինչ
11 ԱԲ հաւասրի, փխ. հաւասարի
11 b չիք և (զանորոշական)
11 abdԱԲ չիք և (զմիաբանն)
11 ԱԲ աստուածային
12 dԱ զաւրութեան
12 ab թե ելի / միւսն. չիք թէ
15 a վճիռ
15 b միասնականն
15 Ա երրորդութեան
16 d չիք թէ
16 abd ցուցանե և վասն իւր և վասն / ԱԲt ցուցանել վասն
17 ad հոգւոյն զանքակութիւնն ի հաւրէ / bԱԲt անմերժական, փխ. զանքակութիւնն
17 b զի թէպէտ և / միւսն. չիք զի
18 ԱԲ յառաքչէն
18 ad յառաքչէն ի հաւրե / bԱԲt հօրէ (չիք ի)
18 b սակայն, փխ. այլ
18 a այլ ըստ նմին
19 abdԱԲ գործն / t գործս
19 abd չիք թէ

յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս»: Տեսանե՞ս, զի և իջեալ յերկիր, և է յերկինս: Որում և աւետարանիչն Յովհաննէս տեսեալ վկայեաց, թէ «ԶԱստուած ոչ ոք ետես երբեք, բայց միածին Որդին որ է ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց»: Եւ արդ՝ դու ի միտ առ զոր ասէն, թէ «Որ էն ի ծոց Հօր՝ նա պատմեաց». զի զոր առ իւրեանն տեսանէին՝ ի ծոց Հօր զնոյն գիտէին: Ո՜ զարմանալի պարգևելոյն և աստուածադէտ վիճակելոյն, որպիսում մեծվայելչութեան առ ժամայն հասին:

707 ՂԸ. Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն է իմանալ յասելոյն, թէ «Հոգին ճշմարտութեան՝ որ ի Հօրէ ելանէ». ելանէ և ոչ բաժանի, բղխէ և ոչ սպառի: Եւ միանգամայն իսկ զճշմարտագոյն զմիապէս զմիակչիան ասէ, թէ «Ես ի Հայր, և Հայր յիս. և որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ»: Քանզի ոչ եթէ սահմանք ինչ զաստուածականն բովանդակիցեն, եթէ Հայրն յերկինս, և միածին Որդին և ճշմարիտ Հոգին յերկրի. որով լին է ամենայն, և է յամենայնի և ի վերայ ամենայնի:

708 Վասն այսր ամենայնի աստուածախօսեալ և վարդապետեալ աշակերտացն իւրոց՝ հրաւիրէ յառաջնորդութիւն Հոգւոյն սրբոյ. ցորս և ասէր իսկ, թէ «Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. բայց յորժամ եկեսցէ Հոգին ճշմարտութեան՝ յիշեցուսցէ ձեզ, և առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ»: Վասն

1 Յովհ. Գ, 13. / 4 Յովհ. Ա, 18. / 10 Յովհ. ԺԵ, 26. / 13 Յովհ. ԺԴ, 9—11. / 20 Յովհ. ԺԶ, 12—13.

1 b յերկինս, թէ ոչ
1 d որդին
1 a չիք որդի մարդոյ՝ որ էն յերկինս—և ոչ բաժանի, բղխէ և ոչ սպառի (տ. 11)
1 b որ է յերկինս
2 d չիք զի
2 dԱԲ իջեալն [ԱԲ իջեալ] է
2 d երկիր
2 d որում աւետարանիչն / bԱԲt յորոյ վերայ և
2 b մկրտիչն, Ա օե՛տիչն, փխ. աւետարանիչն
3 d յովաննէս. չիք տեսեալ
3 d վկայէ, թէ / b եթէ
3 b զաստուած ոչ ոք երբեք ետես
4 bԱԲ միածինն
4 ԱԲ չիք որդին / b որդի
5 Ա զոր ասեն
5 ԱԲ որ էն ի ծոցոյ
5 d և, փխ. զի
5 b առ իւրեանս
6 d տեսանէին և ի ծոց հաւր
6 b զնա, փխ. զնոյն
6 ԱԲ տեսանէին, փխ. գիտէին
6 b ո՜վ / d որ, փխ. ո՜
7 b միաճաշակելոյն, փխ. վիճակելոյն
7 b որպիսի
7 bdԱԲ վայելչութեան
9 b վասն ճշմարտի
10 ԱԲ չիք հոգին ճշմարտութեան
11 t և բղխէ
11 abdԱԲ և միանգամայն իսկ / t չիք իսկ
11 a զճշմարտագոյնն / dԱԲ զճշմարտագոյն / b ճշմարտագոյն / t զճշմարտագոյնս
11 ԱԲ և զմիապէս և զմիակչիան
12 ad չիք թէ / a ի յիս
13 b քանզի և ոչ
13 b բաւանդակիցեն
14 ad եթե / bԱԲt թէ
14 adԱԲ հայրն / bt հայր
15 adԱԲ լին և / b լի են / t լի է
15 abd չիք և ի վերայ ամենայնի
17 ad և հրաւիրեր / b և հրաւիրէ
17 d սրբոյ զոր և ասէ / միւսն. յորս. ուղղում եմ ցորս: Հմմտ. 361, տ. 17 եւ ծանօթ.
18 b եթէ / Բ թերևս, փխ. թէ ես
18 ad չիք ինչ
20 d և յիշեցուսցէ
20 Ա ճշմարտութեան

որոյ և Պետրոս իսկ նշանակեաց ասել զՀոգին սուրբ, թէ «Յիշեցի զբանն Տեառն զոր ասէր, թէ Յովհաննէս մկրտեաց ի ջուր, բայց դուք մկրտեսջիք Հոգւովն սրբով». և ոչ միայն նոցա, այլ և ժառանգելոցն նոքօք առ Աստուած։

709 Որպէս և երանելոյն Ղուկաս ի սկզբան Աւետարանին յայտ արարեալ, թէ «Բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւն վասն իրացն հաստատելոց ի մեզ. որպէս աւանդեցին մեզ՝ որք ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին». յորոց և զԱւետարանն Տեառն կարգեաց։ Իսկ առ Պաւղոսի ես սքանչելագոյն և ահաւորագոյն ազդեցութեամբ երևեալ. վասն որոյ և ինքն զարմացեալ պատմէ ասելովն, «Եթէ մարմնով և թէ առանց մարմնոյ՝ ոչ գիտեմ. բայց համբարձեալ յերրորդ մասն երկնից և ի դրախտն, և լուեալ բանս անճառս զխաւսս։ Վասն որոյ և ասէն, թէ «Ես ոչ ի մարդոյ առի և ոչ ուսայ յումեքէ, այլ ի յայտնութենէն Յիսուսի Քրիստոսի». զոր և ականատես եղեալ պարծի, թէ «Զտէր Յիսուս Քրիստոս աչօք իմովք տեսի»։

710 Բայց թէպէտ և այսպէս բարձրապատիւ և պայծառանշան առաքեալս ի Քրիստոսէ՝ տայ հնազանդութիւն և երկրպագութիւն, գրեալ Կորնթացւոցն. «Զի ես ձեզ զայն նախ աւանդեցի՝ զոր և ես ընկալայ»։ Նոյնպէս և Եբրայեցւոցն, թէ «Մեք զիարդ ապրեսցուք հեղգացեալքս յայնպիսի փրկութենէն, որ սկիզբն առ խօսելոյ ի Տեառնէ, և ի ձեռն

3 Գործ, ԺԱ, 16. / 8 Ղուկ. Ա, 1—2. / 12 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 3—4. / 14 Գաղատ. Ա, 12. / 15 Ա. Կորնթ. Թ, 1. / 18 Ա. Կորնթ. ԺԱ, 23.

1 ad չիք իսկ
1 t առնուլ / b ասէ
1 t յիշեցի ես / abdԱԲ չիք ես
2 ad զոր ասաց
2 b ի ջուր / միւսն. ջրով
3 ab մկրտիջիք
4 b նորովք
5 ԱԲ և երանելոյն իսկ / abd և երանելոյն / ԱԲt չիք և
5 a ղուկասի
5 d ի սկզբանն / b ի սկզբան իսկ / ԱԲ յսկզբան
6 Ա զպատմութիւն
7 a հաստատելոյ / b որպէս և
7 a աւանդեցին ի մեզ, որք
7 bdԱԲ որ ի սկզբանէ
8 b և աւետարանն տեառն կարգեցաւ
9 bԱԲ իսկ պաւղոսի
9 b և ահաւոր / a չիք և ահաւորագոյն
10 abdԱԲ ազդեցութեամբ / t ազդողութեամբ
10 bԱԲ ինքն իսկ
10 ԱԲ ասելով / ad չիք ասելովն
11 abd եթէ մարմնով / ԱԲt թէ
11 bd և եթէ առանց / միւսն. և թէ
11 a առանց մարմնի ոչ
12 b մասն (յուսանցքում)
12 b յերկինս և
12 abd բանս անճառս [b անճառս]. զխաւսս վասն որոյ / ԱԲt անճառականս
13 abdԱԲ և ասէն [d ասեմ] իսկ
13 b թէ ոչ ես / ad չիք թէ
13 ԱԲ թէ ոչ ի մարդոյ առի ես կամ ուսա / b առի կամ ուսայ ինչ
14 bԱԲ ի յայտնութենէ
14 bԱԲt տեառն մերոյ յիսուսի / ad չիք տեառն մերոյ
15 abdԱԲ քրիստոս աչաւք իմովք տեսի / t քրիստոս տեսի աչօք իմովք
16 abdԱԲ այնպէս
17 abdԱԲ ի տեառնէ, փխ. ի քրիստոսէ
17 ad չիք և
17 a և գրեալ / d ի գրել
18 b կորընթացւոց
18 ad թէ, փխ. զի
18 b ձեզ նախ զայն
19 d չիք և
19 ad հեղգացեալք / bԱԲt հեղգացեալքս
20 bԱԲ փրկութենէ / t փրկութենէն / ad փորձութենէ, փխ. փրկութենէն
20 a սկիզբն առաք
20 a ի ձեռնն

այնոցիկ որ լուանն՝ ի մեզ հաստատեցաւ»։ Որով յայտ իսկ է, եթէ միոյ զօրութեանն շնորհք զամենեսեան լուսաւորեալ՝ առ ի վկայութիւն միոյ ճշմարտութեանն զարթուցանէին. քանզի և ասէ Պաւղոս, թէ «Ամենեքին մեք զմի հոգի արբաք»։ Որով բարձրապատուեալ և երկնաբերձագոյն սկսան հաշակեցուցանել զպատիւ խոկական փառաց միածնին՝ հանգերձ կանխասաց մարգարէական բարբառովքն. զոր և ասաց աստուածապատումն, թէ «Ի սկզբանէ էր Բանն, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր, և ամենայն ինչ նովաւ եղև»։ Ասէ և Ղուկաս զառաքելոցն, թէ «Ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին»։ Դարձեալ զոյն և Յովհաննէս ասէ ի կաթողիկէին թղթում, թէ «Որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաքն, ընդ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին ի վերայ Բանին կենաց»։

711 «Եւ առ Աստուած էր, ասէ, Բանն»։ Ասացելոյն Տեառն վկայեաց, թէ «Հայր, տուր ինձ զփառսն՝ զոր ունէի առ քեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի»։ Բերէ ի սոյն և Պաւղոս, թէ «Ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զէանալն հաւասար Աստուծոյ»։ Նոյնպէս և Յովհաննէս յառաքելականին թղթում, թէ «Որ էրն առ Հօր և երևեցաւ մեզ». «Եւ Աստուած էր, ասէ, Բանն». որպէս և Քրիստոս ասաց, թէ «Զոր ունի

1 Եբր. Բ, 3. / 4 Ա. Կորնթ. ԺԲ, 13. / 8 Յովհ. Ա, 1—2. / 9 Հմմտ. Ղուկ. Ա, 2. / 12 Ա. Յովհ. Ա. 1. / 15 Յովհ. ԺԷ, 24. / 16 Փիլիպ. Բ, 6. / 17 Ա. Յովհ. Ա, 2.

1 b որովք յայտ իսկ է թէ / adԱԲ որով [ԱԲ որոյ] յայտ իսկ և թե / t որովք յայտնի է
2 Ա զօրութեան
2 abdԱԲ շնորհք / t շնորհքն
2 b լուսաւորէ
2 a առ ի վկաութեան
3 Ա ճշմարտութեան
3 b զարթուցանէ / ad չիք զարթուցանէին
3 abdԱԲ ասե իսկ
4 ad ամենեքեան
4 d երբեք, փխ. մեք
4 bdԱԲ ոգի
4 abd բարձրապատուեալ
4 a երկնամբերձագոյնն / b երկրաբարձրագոյնս / d երկնաբերձագոյնն / ԱԲ երկնաբերձագոյնս / t երկնաբարձրագոյնս
5 a սկսանի / a զպատիւն
6 abdԱԲ բարբառովքն [ab բարբառովն]. զոր [b զոր և] ասաց իսկ աստուածապատումն
9 adԱԲ թե ի սկզբանէ / միւսն. չիք թէ
9 b ականատեսս
9 abdԱԲ եղին, փխ. եղեն
9 ԱԲt դարձեալ և / abd չիք և
10 a զնոյն, b զայն, փխ. զոյն
10 abd և յովհաննես / ԱԲ և յոհաննէս / t չիք և
10 b չիք ասէ
10 b ի կաթուղիկէին / Ա ի կաթողիկէին / Բt ի կաթուղիկէին / ad ի կաթողիկեին թղթում ասե
10 ad չիք թէ
11 abdԱԲ չիք զորմէ լուաքն
11 ad շաւշափեցին զբանն կենաց
13 ԱԲ բանն. վկայեաց տեառն ասացելոյն թե / ad ասացելոյն / bt ասացելոցն
15 bdԱԲ չիք զլինելն
15 dԱԲ զաշխարհս / b զաշխարհ
15 ad ի նոյն
15 b չիք և
15 abdԲ չիք ինչ
16 d հաւասարի, փխ. հաւասար
16 b հաւր, փխ. աստուծոյ
16 ԱԲ սոյնպէս
17 Ա էր
17 abdԱԲ առ հաւր / t առ հօրն
17 abԱԲ և երևեցաւ / dt չիք և
17 ԱԲ մեզ. և թէ / միւսն. չիք թէ
18 abdԱԲ էր ասէ բանն / t չիք ասէ
18 a չիք որպէս
18 adԱԲ քրիստոս [d քրիստոսն] իսկ ասաց

Հայր՝ ունիմ և ես»։ Դարձեալ և Յովհաննէս ի Թղթին իւրում ասէ, թէ «Նա է ճշմարիտ Աստուած»։ Նոյնպէս և Պաւղոս, թէ «Յերևել փառաց մեծին Աստուծոյ և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ետ զանձն իւր վասն մեր»։

712 Արդ՝ մեք միաբանութեամբ և խնդայօժարս մերովք և կամօք հասցուք մեք հաւատոց և գիտութեան Որդւոյն Աստուծոյ, յայր կատարեալ ի չափ հասակի կատարմանն Քրիստոսի։ Քանզի առաւել վարդապետութիւնն Քրիստոսի առ ի բազմաց ամենակերպութիւն հայր. որով հրամանաւ զամենայն ազգս երկրի՝ ընդ անզեղջական վարդապետութեամբն նուիրեաց ասելովն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն հեթանոսս, աշակերտեցէք և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»։

713 Առաւել առ ի բազմացն անընկալութեամբն կամի երևեցուցանել զփառաւոր գալուստն իւր, որպէս թէ վասն երկայնմտութեան համբերողացն և յուսալից սպասելեացն զայցէ երևել։ Այսպիսի ինչ է իմանալ և զառաջին գալուստն Քրիստոսի, և զէջս աստուածեղէն Հոգւոյն ի տասներորդ աւուրն ի պենտեկոստէից տօնին։ Քանզի ոչ եթէ օթեւանք ինչ պիտոյ էին ծախել միածնի Որդւոյն Աստուծոյ յելս բարձրութեանն երկնից, և կամ սուրբ Հոգւոյն՝ իջանելոյ ի մարդիկ առաքելոցն, որով երկինք և երկիր լի են. այլ այնպէս կամեցաւ մարդասէրն Աստուած, որպէս թէ տասն աւուրց ամենակալութիւն առաքելոցն՝ ի վերնատանն

1 Յովհ. ԺԴ, 15. / 2 Ա. Յովհ. Ե, 20. / 4 Տիտ. Բ, 13—14. / 7 Հմմտ. Եփես. Դ, 13. / 11 Մատթ. ԻԸ, 19.

1 bԱԲ ունիմ և ես / միւսն. չիք և
1 a յոհաննէս ասէ ի թղթին իւրում, թե / b ասէր / d չիք ասէ
1 b եթէ
2 d թէ երևէր
3 a միածնին, փխ. մեծին
3 adԱԲ չիք և
4 abd չիք իւր
4 adԱԲ ի վերա, փխ. վասն
5 b չիք և
6 bԱԲ չիք և
7 bԱԲ քանզի և
8 dԱ վարդապետութիւն / միւսն. վարդապետութիւնն
8 ad հաւր, փխ. bԱԲt հայր
9 abd և զամենայն իսկ ազգս [b զազգս]
9 abd ընդ անզեղջական / ԱԲt անզղջական
9 ad վարդապետութեամբ
10 ԱԲ ասելով / b եթէ
10 a երկիր, d աշխարհ, փխ. հեթանոսս
10 abdԱԲ և աշակերտեցէք
11 ԱԲ չիք և (մկրտեցէք)
11 ad չիք զնոսա / bd հոգւոյ
12 adԱԲ առ բազմացն / bt առ ի բազմաց
12 bԱԲ անընկալութեամբ / միւսն. անընկալութեամբն
13 b զփառաւորեալ
13 ad և, փխ. թէ
13 bd երկայնամտութեան / միւսն. երկայնմտութեան
14 d և ուսալից / a երևեալ
15 Բ զագալուստն / b զէջն
15 ad հոգւոյն ի լրման աւուրցն պէնտեկոստէից [a պենդեկոստէից]
16 t ի տասներորդում աւուրն
16 ԱԲ պենդեկոստէից / b պենտակոստէից
16 ad չիք տօնին
16 ad չիք եթէ
16 a աւթեւանք / d աւթէվանք
17 d միածնին
17 abdԱ բարձրութեան
18 d չիք երկնից
18 Բ իջելոյ / a իջեալ / t իջանելով
18 a յերկնից ի մարդիկ
18 b չիք որով երկինք և երկիր—ամենակալութիւն առաքելոցն (տ. 20)
19 adԱԲ լի է, այլ
20 ԱԲ զի, փխ. թէ
20 t ի վերնատանն

կոչեսցէ զպարգևաբեր Հոգին, զմխիթարիչն ամենեցուն։ Եւ ամենայն ուրեք պատճառս ինչ ի մարդիկ հարկանէ զիւրոյ բարեգործութեանն. զի վասն փոքր պատճառանաց աստի ի վեր ընծայելոց՝ անչափ բարեաց պատրաստական հատուցանող գտանիցի։ Եւ զինչ իսկ արդարև անչափ և անհասական քան զայն կայցէ՝ յորժամ ծագեալ յերկնից փառօք Հօր գայցէ, և առաջի ամենայն հրեշտակազունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրոցն սիրելեաց՝ առ ինքն հանեալ տանիցի, յիւրում իսկ աստուածեղէն բնակութեանն զանգրաւական զկեանսն միանական վայելեցուցանիցէ։

714 Քանզի ապենիադն Աստուած վայրակեաց բնակութեանն և կայենաւոր սահմանացն բնակութիւն աստուածամուտ սքանչելի վասն իւրոցն սիրելեաց զարքայութիւնն յարդարէ, յորում միակեաց վայելչութիւն ամենայն արժանաւոր բանաւորացն, հոգեղինացն և մարմնականացն, առ ինքեան պատրաստեալ զետեղեսցէ։ Վասն որոյ և ամենափրկիչն տայր աւետիս աշակերտացն և քաջալերէր, թէ «Ուր եսն իցեմ՝ և դուք անդ իցէք, և յամենայն ժամ զիմ փառսն տեսանիցէք»։ Բայց միւսն ևս բարձրագոյն. «Յայնմ աւուր ծանիջիք, ասէ, թէ ես ի Հայր, և դուք յիս, և ես ի ձեզ»։ Ի սոյն իսկ անուլ պատեհագոյն է զասացեալսն, թէ «Զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց». ասել և ընդ երանելւոյն Պաւղոսի, թէ «Շնորհք Քրիստոսի ի վերայ անպատում պարգևաց նորա»։

15 Յովհ. ԺԷ, 24. / 17 Յովհ. ԺԴ, 20. / 19 Ա. Կորնթ. Բ, 9. / 20 Բ. Կորնթ. Թ, 15.

2 Ա բարեգործութեան / abdԲ բարեգործութեանն / t բարերարութեանն
3 b պատճառանացս / d պատճառաց
3 ad ընծայելոյ / a այնչափ
4 abdԱԲ պարտական / t պատրաստական
4 ԱԲ գտանիցի հատուցանողն [Բ հատուցանօղն]. և
5 abdԱԲ յորժամ ծագել [bԱԲ երթեալ] յերկնից / t չիք ծագել
5 ԱԲ փառաւքն
6 a գալոց և, փխ. գայցէ
6 d զձեռն առեալ
7 abd զիւրոյ / adt սիրելեացն
7 abdԱԲ յիւրում [d յորում] իսկ / t յորում. չիք իսկ
8 a բնակութիւնն / dԲt բնութեանն / bԱ բնութեան
8 a յանգրուական / d յանգըրաւական / t զանբաւական
8 abd կեանսն
8 aԱԲt վայելեցուցանէ
9 abdԱ բնակութեան
10 b կայենաւոր / միւսն. կայեանաւոր
10 b սահմանաց
10 Ա բնակութիւնս/abdԲ բնակութիւնն
11 bdԱ զարքայութիւն
11 b յիւրում, փխ. յորում
11 ad բնակեաց, փխ. միակեաց
11 a վաելչութիւնն / d վայելչութիւնն
12 ԱԲ բանաւորաց հոգեղինաց
12 ԱԲ և մարմնաւորաց
13 d առ ինքեան / b զետեղիցէ
13 bdԱԲ և ամենափրկիչն / միւսն. չիք և
14 d էթէ / ԱԲ եմ, փխ. իցեմ
15 t զփառսն / t միւս
16 b յայն աւուր / ԱԲ դուք ի յիս
17 bdԱԲ ի սոյն [Բ սոյն] իսկ անուլ պատեհագոյն է զասացեալսն [bԱԲ զասացեալն], զոր ակն / ac ի սոյն իսկ անուլ պատեհագոյն է զասացեալսն ի պաւղոսէ թէ շնորհք քրիստոսի ի վերա անպատում պարգևաց նորա. և դարձեալ ասէ, թե զոր ակն / t ի նոյն իսկ անուլ զասացեալսն պատեհագոյն է, զոր ակն
18 t անկաւ՝ զոր պատրաստեաց
19 ac աստուած սիրելեաց իւրոց և նմա փառք յաւիտեանս ամէն. չիք ասել և ընդ երանելւոյն պաւղոսի—պարգևաց նորա (տես ծան. տ. 17)
19 d չիք և
20 b չիք թէ / ԱԲ շնորհքն
20 d չիք քրիստոսի
20 b պարգևաց նորա ամէն

715 Կատարեցաւ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի, որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ՝ լուսաւորել զմերս խաւարեալս Հայաստան աշխարհիս՝ հաւատովք և մկրտութեամբ։ Եւ զամենեսեան քրիստոսածանօթս առնէր և հաստատէր, փառաւորել զսուրբ անուանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

---

1 abcdԸ չիք կատարեցաւ վարդապետութիւն մինչեւ վերջը (տ. 5)

1 Ա—Էko կատարեցաւ վարդապետութիւն [Դօ վարդապետութիւնն] սրբոյն գրիգորի հայոց [Դօ գրիգորի մեր] լուսաւորչի [Դօ լուսաւորչին] ի փառս քրիստոսի [ԴԵԷko քրիստոսի աստուծոյ մերոյ] որ է աւրհնեալ [ԵԷk աւրհնեալն ի բարձունս] յաւիտեանս [Դօ յաւիտեանս յաւիտենից] ամէն։—Ուրեմն միայն i-ն ունի «որ շնորհեցաւ—հոգւոյն սրբոյ» / Ենչուչs ամբողջ § 715-ը յետին յաւելուած է:

5 Յիշատակարաններ.—Ը րդ. 145բ² «Քրիստոս Աստուած բարեխօսութեամբ և աղօթիւք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ողորմեայ Ներսէս քաջ քարտուղարին և ծնողաց նորին հաւր Մեհերին և մաւր Քնքուշին և եղբաւր Վարդանիսին ամէն։ Աղաչեմ զհանդիպողքդ սուրբ տառիս ինչ կերպիւ և իցէ յիշեցէք ի Քրիստոս զգծող գրոցս և զծնօղսն իմ զմ[ը]րմած և զհայրն իմ զՎարդանէս և զքուրերն իմ... Եւ զհաւրեղբայրն իմ զներսէս քաջ քարտուղարն որ մեծաւ փափաքանօք և բոլորով սրտիւ ետ գրել յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց. աղօթելով ի բարեխաւսութիւն Լուսաւորչին. զի թողութիւն լիցի մեղաց նոցին։ Եւ Աստուած յիշողացդ և յիշեցելոցս առհասարակ ողորմեսցի, յորժամ ի մեծ բեմբին բազմի։ Յաջորդ երեսում նորագիր եւ նորագոյն գրչով.—«Այս ագաթանգեղ գիրքս յիշատակ սուրբ էջմիածնայ է և ով որ իշխեսցէ յանդգնելով զիւր անձին ունել զսա նզովեալ լիցի ամենայն սրբոց ամէն»

Բ. րդ. 111ա՝ «Քրիստոս Աստուած բարեխօսութեամբ և աղօթիւք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ողորմեա ստացողի գրոցս Վարդան քաջ և սրբասէր վարդապետին։ Եւ իւր ծնողաց հօրն Եղիային և մօրն Ղարիային. և եղբարցն Խաչատուրին և Յովհաննէսին։ Եւս առաւել հոգևոր ծնօղին իւրոյ Խաչատուր քարտուղարին. և հոգևոր որդւոց իւրոց Աբրահամ վարդապետին և Սարգիս պատանեկին.... Արդ աղաչեմ զձեզ ով հոգևոր հարք և սիրելի եղբարք՝ որք հանդիպիք այս սուրբ տառիս՝ ինչ կերպիւ և իցէ թէ կարդալով թէ օրինակ գնելով և կամ հարևանցի տեսանելով։ Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զՎարդան քաջ և բարունի վարդապետն զՇաղիշեցին որ իբրև զարեգակն փայլէ և լուսաւորէ զխաւարեալ և մեղուցեալ մարդիկ՝ ուսուցանելով և խրատելով և զամենեսեան դարձուցանէ ի չարեաց ճանապարհէն և աստուածային քարոզութեամբն. զի միշտ և հանապազ ոչ դադարէ ի քարոզելոյ և յուսուցանելոյ։ Քանզի զբազում ժամանակաց զխանգարեալ և գաւեցեալ եկեղեցին նորոգեալ կանգնեաց, և զոչ եղեալսն շինեաց ի հիմանէ. և այլ բազում բարեգործութիւնս արար ի վերայ երկրի, զոր ոչ կարեմ մի ըստ միոջէ արկանել ի շարս քարտիսիս. այլ բարեաց հատուցանողն որ տայ սիրողաց իւրոց զիւր անճառ բարիսն՝ տացէ նմա և զիւր երկնից արքայութիւնն ի միւսանգամ գալստեանն իւրում. և ի կեանս յայս ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ զնա ամէն։ Ես Պօղոս երէցս գծօղ սորա աղաչեմ զձեզ զի յիշման արժան առնէք զիս»։

Գ րդ. 364ա. «Զտառապեալ Գրիգոր պաշտօնեայ բանին գծօղս յիշել աղաչեմ»

Դ. րդ. 232բ «Եւ ինձ մեղաւմած Գրիգորի գրչիս ըի բերանով զԱստուած ողորմին ասացէք»։

Զ. րդ. 151ա «Քրիստոս Աստուած..... ողորմեայ գծօղ և ստացող սուրբ գրոց զՂազվինցի տէր Ղուկասի որդի զտէր Յոհաննէս վարդապետին և ծնողաց նորին հաւր տէր Ղուկասին և մօրն Մարգարտին և եղբարցս տէր Սարգսին տէր Մարկոսին Մաթէոսին Գրիգորին Յովսէփին և քուերցս Հռիփսիմէին Գայիանին և Մարիամին.... գրեցաւ մինչև ի յայսմ ի թուին ՌՃՂԴ. ունի յուլիս ամսոյ քսան և յէօթն ի փառս Քրիստոսի եղև վերջ»։

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆԴ ՁԵՌՆ ԱՌՆ ՍՐԲՈՅ ՆԱՀԱՏԱԿԻ

716 ՂԹ. «Արդ՝ եկայք, եղբարք, զօգուտն վասն հասարակաց շինութեան փութացուցուք. զի և ի ձէնջ պատուհասքդ վերասցին, և լիցի ի խաղաղութենէդ հասելոյ վաղվաղակի խաղաղութիւն, և ի գերեալ մոլորութեանցդ՝ դարձ փրկութեան։ Այլ ես զամենայն պատգամս Աստուածութեանն կարգեցի և եդի ի լսելիս ձեր առ հասարակ, ոչ թաքուցեալ զօգուտն. ի սկզբանցն մինչև ի վախճան՝ զամենայն պատմեցաք ձեզ։

717 «Արդ՝ եկայք ամփոփեսցուք զզանձն Աստուածութեան, զի յայնմանէ պարգևեսցի ձեզ բժշկութիւն ամենեցուն։ Մատուցանեցո՛ւք զգոսա ի հանգիստ, և շինեսցուք վկայարանս ի վերայ դոցա, տաճարս աղօթից

---

1 abcdԲԳԴԵԷko չունին վերնագիր. բայց ԵԳԴԵԷk ունին մի-մի տող կարմրագիր, b (րդ. 251բ¹) նաեւ կիսախորան եւ յուսանցազարդ:
ad նոյն-իսկ բաժանման արտաքին որեւէ նշան չունին, այլ շարունակում են իբրեւ վարդապետութեան մասն:
o-ն երաշտական կողմից բաժանուած է գլուխների Ագաթանգեղոսի սկզբից մինչեւ վերջը, որոնց վերնագրերն ինքն է նշանակել. այս մասի Ը. գլուխն ունի հետեւեալ վերնագիրը. «Յորդորումն սրբոյն գրիգորի ի շինել զվկայարանս սրբոց հռիփսիմեանց»
ԱԶ «Յաղագս տեսլեան սրբոյն գրիգորի լուսաւորչին [Զ մերոյ լուսաւորչի] զիջումն միածնի ի վաղարշապատ քաղաքի»։
t Ագաթանգեղոս. Դարձ փրկութեան աշխարհիս հայաստան ընդ ձեռն առն սրբոյ նահատակի
3 d զուգումն, փխ. զօգուտն
3 ԱԲ հասարակացն
4 Ա շինութիւն / abcdԲ շինութեան / միւսն. շինութեանն
4 Բոլորը փութացուք. ուղղում եմ փութացուսցուք / Հմմտ. փութացուցանել § 657
4 abc պատուհասդ
5 ac հասելոց / ԱԲ չիք հասելոյ
6 acԱԲ մոլորութեանցդ / b մոլորութեանց / միւսն. մոլորութեանցն
6 acd փրկութեանց
6 Ա աստուածութեան
7 abcdԲԴ չիք և
7 abcdԱԲ զամենայն [a զամենայնն] առ հասարակ
7 bԱԲ ոչ թաքուցեալ / acd ոչ թաքուցեալ / t ոչ թագուցի
8 d յսկզբանցն
8 acd մինչև ի վաղճան [c ի վախճան] / միւսն. մինչև վասն վախճանին
8 a զամն (պաս.) / միւսն. զամենայն
8 bc չիք ձեզ
9 ԱԲ զգանձս
9 acԱԲ աստուածային / bd աստուածութեան / t աստուածութեանն
9 cԱԲ աստուածային գնչխարս սոցա, զի յայսմանէ [c գնչխարս սոցա՝ յուսանցքում]
10 abd յայնմանէ / միւսն. յայսմանէ
10 ԱԲ զսոսա
11 ԱԲ ի վերայ սոցա
11 acԱԲ տաճար

միաբանութեան, հանապազորդ խնդրել յԱստուծոյ նախ՝ զհաշտութիւն և զխաղաղութիւն աշխարհի և զողորմութիւն հաւատովք, յուսով և սիրով, և ընդ նմին զկեանս և զարքայութիւն Աստուծոյ։

718 «Զի և դուք ազատեսջիք ի ծառայութեանց անձնականութեան գործոցն խաւարի, և զփառս լուսեղէնս Աստուածութեանն ըմբռնեսջիք, աղօթիւք և բարեխօսութեամբ սոցա առ Աստուած. զի և սոքա հանդուսցեն զանձինս ձեր ի տանջանաց պատուհասիցդ եկելոց, և սոքօք հաշտեսջիք ընդ Աստուծոյ։ Զի Աստուածութիւնն, որ բնակեալն է ի սոսա՝ զթասցի ի ձեզ ձերովն աղաչխարութեամբ, խոստովանութեամբ, խոնարհութեամբ, հնազանդութեանն հաւատոց, և կրօնաւորեալ ձեզ պահովք, անկեալ ի սիրոս և առնուլ ի միա՝ սփռել զկամացն խարհուրդս, և արժանի լինել լուսացման մկրտութեանն սրբութեան, և սրբոցդ մասին ժառանգութեան՝ լուսոյ վիճակին հասանել և պարծանաց խաչին, «որ կորուսելոցն յիմարութիւն է, և ձեզ որ դառյրդ՝ իմաստութիւն և զօրութիւն և փրկութիւն Աստուծոյ»։

719 «Զորս որդեգրութեան արժանիս արարեալ Աստուածութեանն,

15 Հմմտ. Ա. Կորնթ. Ա, 18.

1 abcԱԲ հանապազորդ / dt հանապազ
1 b հաշտութիւն
2 ԱԲ զխաղաղութիւն աշխարհի և / միւսն. չիք աշխարհի
2 ac չիք և (զողորմութիւն)
2 Ldt և յուսով / ԱԲ չիք յուսով
3 abcd և ընդ նմին / միւսն. չիք և
3 abcdԱԲ զկեանս / t զկեանսն
4 abcdԱԲ զի և դուք / t չիք և
4 Բ ազատիջիք
4 ԱԲ ի ծառայութենէ / b ի ծառայութեանց / միւսն. ի ծառայութեանցն
4 ԱԲ անձնական
5 abcdԱԲ խաւարի / t խաւարին
5 ԱԲ աստուածայինն
6 b նոքա
7 d չիք ձեր
7 d ի տանջանացդ
7 ԱԲ եկելոց ի վերա ձեր, և
7 b սոքովք
8 b հաշտեսջիք առ աստուած / acdԱԲ հաշտեսջիք ընդ [Ա չիք ընդ] աստուծոյ / t հաստատեսջիք առ աստուած
8 Ա զի աստուածութիւն
8 ac ուր, փխ. որ
8 b բնակեալ էր
8 ԱԲ բնակեալ է ի սոսա / միւսն. ի նոսա
9 abcd ձերովն / միւսն. ձերով
9 abcdԱԲ աղաչխարութեամբ / t աղաչխարութեամբն
9 abcdԱԲ խոստովանութեամբ / t խոստովանութեամբն
10 acdԱԲ խոնարհութեամբ / bt խոնարհութեամբն
10 ԱԲ հնազանդութեան / abcd հնազանդութեանն
10 abdԱԲ չիք և
10 ac կրօնաւորեալ / Բ կրօնաւորիլ / միւսն. կրօնաւորել
11 ac պահովք
11 ac սփռեալ / միւսն. սփռել
11 bԱԲ զխորհուրդս
12 c արժան
12 abcd մկրտութեանն / ԱԲt մկրտութեան
12 acdԱԲ սրբութեան / bt սրբութեանն
12 b չիք և (սրբոցդ)
13 b ժառանգութեան և
13 bԱԲ լուսոյ / միւսն. լուսոյն
13 b պարծանաւք
14 a կորուսելոց
14 ԱԲ է յիմարութիւն
14 ac դառյք / b զփրկեցդ, փխ. դառյրդ
15 abcdԱԲ և փրկութիւն և զօրութիւն
15 b յաստուծոյ։ / a աստուծոյ։ միւսն. աստուծոյ է
16 acd զորս որդեգրութեան [c յորդեգրութեան] / ԱԲt որ / b որք / b յորդեգրութիւն / t ի յորդէգրութիւն
16 ԱԲ յորդեգրութիւն [Ա յորդեգրութեան] աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] արժանի արարեալ զձեզ / abd արժանիս / t արժանի

Ջնջել զմեղս ձեր և թողուլ զպարտիս ձեր, և ընդունել զմասն պսակի սրբոցս որ առ ձեզս են։ Զի և դուք լիջիք փառաւորիչք Աստուածութեան, զաստուց փառաւորչացն հաղորդեալք ի կցորդութիւն օրհնութեամբ Հոգւոյն սրբոյ, և արժանի լիջիք դուք զխորհուրդն Աստուածութեանն առնուլ։ Զի լուացեալ իցէք յաղտոյն սատանայի, և նա ձերոց ոտիցն զարշապարաց կոխան լիցի։ Եւ դուք մտեալք և հաղորդեալք իցէք ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն, ուտել զմիս ճշմարիտ զառինն Որդւոյն Աստուծոյ, և ըմպել զարիւն նորա։ Եւ կցորդ իցէք չարչարանացն Աստուծոյ, և հաղորդ փառացն, և լինիջիք ի մի ոգի և ի նա կցորդիցիք մարմնով և արեամբ նորա։

720 «Եւ վկայքս այս լինիցին ձեզ ողորմութեամբ նորա բերդ ամուր և աշտարակ հզօր ամրութեան և վերակացուք բարեխօսութեամբ, հեզմամբ արեանն քաջացեալք, նահատակութեամբն իւրեանց զձեզ առեալ առ Աստուած մատուցանիցեն. որ շահեալք զձեզ՝ զիւրեանց նահատակութեանն մարտին ցուցին ձեզ զյաղթող զօրութիւնն։

1 t չիք և թողուլ զպարտիս ձեր
2 acdԱԲ սրբոցս / b սրբոց / t սրբոցն
2 acdԱԲ որ [d և որ] առ ձեզս են / bt առ ձեզ են
2 t չիք և / abc լինիջիք
2 abcdԱԲ փառաւորիչք / t փառաբանիչ
2 Բt աստուածութեանն
3 b զաստուն / adt զաստուցն
3 abcdԱԲ փառաւորչացն / t փառաբանչացն
3 b կցորդութեամբ / acd չիք ի կցորդութիւն
3 abcd աւրհնութեամբ / ԱԲ աւրհնութեան / t աւրհնութեամբն
4 ab ընդ հոգւոյն սրբոյ [a սրբոց]
4 c արժանի լինիջիք
4 acd դուք հաղորդութեան կենարար խորհրդոյ աստուածութեանն. զի
4 ԱԲ աստուածայինն
5 acd չիք առնուլ
5 ab լինիջիք, փխ. իցէք
5 ԱԲ իցէք դուք
5 abcdԱԲ յաղտոյն / t ի յաղտոյ
5 ԱԲ ի սատանայէ
5 bdԱԲ ոտից / ac ոտիցդ
6 adԱԲ զարշապարաց / b զարշապարացդ / ct զարշապարացն
6 b կոխան եղիցի / ԱԲt կոխան լինի
6 ԱԲ դուք մտանիցէք ուրախութեամբ ի հարսանիսն աստուածայինն, ուտել
6 b մտեալ հաղորդեալ
6 acd և հաղորդեալք / միւսն. չիք և
7 acd աստուածութեան սիրոյն / b ի հարսանիս ուրախութեան՝ աստուածութեանն / միւսն. աստուածութեանն. չիք սիրոյն
7 b զմիս *զառինն ճշմարտի
8 b և ըմպիցէք
8 ad և լինել կցորդ չարչարանացն
8 ԱԲ չարչարանաց նորա
9 ad և հաղորդ փառացն և / bԱԲt և փառացն հաղորդելոց իցէք [t էք] և
9 abdԱԲ և լինիցիք մի ոգի
9 abd և ի նա կցորդիցիք / ԱԲt ոգի ի նա և կցորդիցիք
10 abd արեամբ / միւսն. արեամբն
10 ԱԲ նորա ի նա
11 ԱԲ չիք այս / abd լիցին
11 b զձեւք, փխ. ձեզ
11 t ողորմութեամբն
12 t ամրութեամբ / adԱԲ չիք ամրութեան
12 ԱԲ և վերակացուք / միւսն. չիք և
12 b վերակացու
13 ad արեանն / b արեամբ / t արեամբն
13 ԱԲ արեան նահատակութեան իւրեանց քաջացեալք զձեզ
13 ab նահատակութեամբ / d նահատակութեամբքն
13 b չիք զձեզ
14 ԱԲt չիք առեալ / ԱԲ մատուցանեն
14 b նոր, փխ. որ / ad չիք որ
14 bԱԲ շահեալ
14 b իւրեանց զի զիւրեանց
15 abdԱԲ նահատակութիւն
15 a չիք մարտին
15 ad և զյաղթող զաւրութիւն / b զյաղթողն զաւրութիւն / t յաղթող զօրութիւնն / ԱԲ զյաղթութիւն, փխ. զյաղթող զօրութիւնն

721 «Եւ զի այսօր ընդ երեկս է՝ երթայք ի հանգիստ քնոյ, խաղաղութեամբ ննջեցէք. և ի վաղուէ հետէ փոյթ լիցի ձեզ շինել զպարկս հանգստոցաց։ Զի և սոքա փոխարէն ընդ հողեղէն յարկացն զոր սոցայն շինիցէք սոսա՝ պատրաստեսցեն ձեզ յարկս լուսեղէնս յարքայութեանն երկնից. որում ակն ունիմք հասանել բարեխօսութեամբ սրբոցս, ի նորին ժողով միաբանութեան յարքայութեանն Քրիստոսի։ Զի նորա են փառք և զօրութիւն և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»։

722 Ճ. Եւ զայս ասացեալ՝ արձակեաց զամբոխն. բայց թագաւորն և մեծամեծքն ոչ երբեք մեկնէին ի նմանէ, զի հարուածեալք էին և ահարեկեալք. և զցայգ և զցերեկ կային առ նմա, և օթեվանք նոցա առ նմա լինէին ի մէջ այգւոյն, առ դուրս հնձանին. զգեցեալ քուրձ և նստեալ ի վերայ մոխրոյ, և պահեալ լինէին պահս աւուրս վաթսուն և վեց։ Եւ այսպէս երանելին Գրիգորիոս անհանգիստ և անդադար զցայգ և զցերեկ ոչ դադարէր երբեք աւուրս վաթսուն և հինգ, խօսել, խրատել և ուսուցանել և հաստատել։ Իբրև իմաստուն բժիշկ գտանել ջանայր զդեղն օգտութեան. զի նորա մատուսցեն առ նա զանձինս իբրև զհիւանդացեալս, և նա իբրև զճարտարարուեստ բժշկեսցէ զանձինս նոցա Աւետարանաւն Քրիստոսի։

1 ad զի արդ այսաւր
1 b և զի այսօր / ԱԲ զի այժմ օրս ընդ / t արդ այսօր. չիք և զի
1 ԱԲt ընդ երեկս է անցեալ, երթայք
1 b և խաղաղութեամբ ննջիցէք
2 ԱԲ ի վաղուեան / abd ի վաղուէ / t ի վաղու
2 ad չիք ձեզ
2 b զյարկ
3 t հանգստոցացդ. զի / ad հանգստոցաց [d հանգստացաց] սրբոցն. զի / ԱԲ հանգստի սրբոցդ. զի
3 adԱԲ սոքա ձեզ փոխարէն / b սոքա հատուսցեն ձեզ փոխարէն
3 b զոր սոցայն / ad զոր նոցայն / t սոցա / ԱԲ չիք սոցայն
4 ԱԲ սոսա շինիցէք
4 abdԱԲ ձեզ յարկս / t զյարկս
4 Ա արքայութեան / b յարքայութեան
5 b սրբոց
6 Ա յարքայութիւն / Բ յարքայութիւնն
6 b զի նորա—ամէն (տ. 7) գրված է բնագրից ավելի տժգոյն եւ մանրատառ բոլորագրով:
7 abdԱԲ և զաւրութիւն այժմ և միշտ և յաւիտեանս
8 a արձակեալ
8 b զժողովն, փխ. զամբոխն
9 b ի նմանէն
9 abdԱԲ հարուածեալք էին և ահեալք [Ա լուսանցքում ահարեկեալք] / t չիք էին և ահարեկեալք
11 adԱԲ այլ, փխ. և (զցայգ)
11 ad զցերեկ կային առ նմայ և աւթեվանք նոցին առ նմայ / bԱԲt չիք կային առ նմա և / bԱԲ աւթեվանք նոցա առ նմա / t չիք նոցա
11 a շինէին, փխ. լինէին
11 a այգեացն. ի դուրս / b առ դուրս, փխ. առ դուրս
11 bt հնձանին էին օթեվանք նոցա [b չիք նոցա]
11 b քուրց
12 ad նստեալք
12 b պահէին, փխ. պահեալ լինէին
12 ad չիք պահս
12 abdԱԲ չիք և վեց
13 a անհանգիստ և անդադար զցայք և զցերեակ
13 bdԱԲ և անդադար / t չիք և (անդադար)
14 ԱԲ չիք երբեք
14 Բ զաւուրս
15 bԱԲ չիք և (ուսուցանել)
15 a հաստատել
15 ad իբրև խմաստուն / միւսն. իբրև զիմաստուն
16 abdԱԲ օգտակարութեան
16 ԱԲ մատուսցեն զանձինս առ նա
16 a զանձինս իւրեանց
17 ԱԲ զճարտար բժիշկ բժշկեսցէ

723 Համօրէն տեղեկացուցեալ խելամտեցուցանէր. ոչ եթէ ծայրաքաղ ինչ արարեալ օղարանս կամ սրավարս խօսեցաւ, այլ յառակապատում արարեալ ուսուցանէր ամենեցուն. ի սկզբանց անտի սկիզբն արարեալ, յաշխարհահամար յաշխարհապատում արարչութենէ անտի, մինչև ի բուն սրբոցն պատգամախօսացն Աստուծոյ, ամենեցուն իւրաքանչիւր գործոց առաքինութեան և հոգեպատում պատգամացն ընդելս և ծանօթս կացուցանէր։

724 Եւ զարանցն աստուածասիրաց ըստ քրիստոսաւանդ հրահանգելոցն ի ճշմարտութեան, զայր իւրաքանչիւր աստուածամուխ կենօք և վաստակաւէր հոգևոր վարուք իւրովք, հանդերձ վկայութեամբ զմի մի ոք ի նոցանէ առանձինն յակմանէ յանուանէ ծանուցանէր. և նոցին յԱստուծոյ ասացելովքն՝ կարգեալս և յարմարեալս ընծայեցուցանէր զամենայն ասացեալ զպատգամսն Հոգւոյն սրբոյ, և ըստ նմին զմեկնութիւն նորուն հանդերձեալ գրեաց նորին զօրութեամբն։

7. Համե. Կոր. § 29. / 9 Համե. Կոր. § 3.

1 abd տեղեկացուցեալս
1 b ծայրաքաղս ինչ
2 dԱԲv սրավարս / a սրաավարս / t աւրավարս / b կամ որ աւարս, (փխ. սրավարս) ինչ
2 adԲv յառակապատում / Ա յագս-ապատում (ներքը ջնջվածքի վրայ է) / b առուգապատում / Հայկ. բառ. յառակապատում / t յառակապատում / Համե. Եզնր. յառակագոյն § 308
3 ad յսկզբանց
3 t չիք սկիզբն
4 d յաշխարհահամար / a յաշխատահամար / ԱԲ չիք յաշխարհահամար /
4 Բ յաշխարհատում, փխ. յաշխարհապատում
Համե. Եզնր. § 257. «սկիզբն արարեալ... յսկզբնագործ ժամանակէն՝ աշխարհահամար աշխարհապատում մարգարէութեամբ...»։ Նաև § 311, ուր յուշագրված բնագիրը 22-ի ընթերցվածներից. պետք է կարդալ այսպես. «յորում և զաշխարհահամար զաշխարհապատումն լինել Մովսիսի տայր»։
4 abԱԲ յարարչութեանց անտի
5 adԱԲ սրբոց
5 ԱԲ պատգամախօսաց
5 abdԱԲ ամենեցուն / t ամենեցունց
5 ad գործոցն
6 abd առաքինութեանց
7 Համե. Կոր. § 29. «աստուածատուր իմաստութեանն ծանօթս (ծպ. ծնունդս) կացուցանէին»։ Եզնր. § 789. «Եւ ծանուցս աւետարանական աւետեացն, յարդարեալս, ընդելս կացուցանէր»։
8 abd զարանցն / ԱԲt զարանց
8 aԱԲ հրահանգելոց
8 d հրահանգել ի ճշմարտութեանն / Ա ճշմարտութեան / միւսն. ճշմարտութեանն
9 Համե. Կոր. § 3. «աստուածամերձ աստուածամուխ կենացն վայելչութիւն»
9 adԱԲ կենաւք / միւսն. կենօքն
10 t չիք և
10 a և հոգևոր վարիւքն / ԱԲ հոգևորական վարուք / միւսն. վարուքն
10 bdԱԲ իւրովք / a իւրով / t իւրովքն
10 ԱԲ վկայութեամբք / b վկայութեամբքն
11 d չիք ոք
11 ԱԲ առանձին
11 abdԱԲ յակմանէ յանուանէ / t չիք յանուանէ
11 b ծանուցեալ էր
12 dԱ աստուծոյ
12 ԱԲ ասացելովք
12 abdԱԲ և յարմարեալս / t չիք և
13 adԱԲ ասացեալսն / b զասացեալս
13 abԱ զպատգամս / d զպատգամն / Բ պատգամս
13 abd և ըստ նմին / ԱԲt և ի նմին
13 b զմեկնութիւն (պաս.)
14 ԱԲ նորին / abdt նորուն
14 abdԱԲ հանդերձեալ / t հանդերձել
14 ad կարգեաց, փխ. գրեաց
14 ad նորուն
14 adԱ զաւրութեամբ / միւսն. զօրութեամբն

725 Իսկ նոքա ժողովեալք կուտեալք հասեալք անթիւ մարդկանն, զմիմեամբք զաւթեալ՝ խնձոյս կացուցանէին՝ ունկնդրութեան վարդապետութեանն մատուցանել զլսելիս. բազմութիւնք անհունք անչափութեամբք, անհնարին շատութեամբ ժողովեալք ի հռչակէն, տեսանել և լսել զանպայման սքանչելիս Աստուածութեանն: Ժողովեալք յերրաքանչիւր գաւառաց արք և կանայք և մանկտի, ահաբեկեալք յահէն զօրութեանց արարչութեանն, լինէին հնազանդեալք և ունէին զհաւատս ճեպէին առ ի տեսիլ ցուցական սքանչելեացն, մեծութեամբ հասեալք լինէին օգտակար խրատուն կենսաբեր քարոզութեանն բանին կենաց աւետեաց Աւետարանին: Զամենայն յանձն առեալ՝ թագաւորն և իշխանքն փութային առնել զինչ և հրամայէր:

726 ՃԱ. Արդ՝ ի լնուլ վաթսներորդի վեցերորդի աւուրն, ընդ այգուն առաւօտանալն, մատուցեալ իշխանքն թագաւորաւն և նախարարօքն և խանդիճաղանճ ամբոխիւն հանդերձ, նա և կանամբքն ժողովեալ մատաղ մանկտովն անմեղօք, երամ երամ և դասադասեալք անկանէին առաջի սրբոյն Գրիգորի, աղաչէին և խնդրէին զբժշկութիւն գտանել հարուածոցն պատուհասին հանելոյ. քանզի հարեալք էին բարկութեան գաւազանաւն յարդար դատաստանէն:

727 Մանաւանդ թագաւորն, զի էր նա փոխեալ ի կերպարանս այրեայոյզ խոզաց. քանզի թուացեալ էին առ հասարակ ամենայն մարմինքն, և ընդ անդամս ոսկերացն բուսեալ էր խոզանաւոտ իբրև զմեծամեծ վարազաց վայրենեաց. և եղնգունք ծայրից մատանց ոտիցն և ձեռացն կճղակացեալք էին իբրև զգետնաքերիր և զարմատակեր կճացն: Նա և պատկեր երեսացն դիմացն շրջեալ էր ի պատկեր և ի կնճիթ գռեհանացն յեղեգան բնակելոց. իբրև յերրոց ի գազանամիտ բարուցն բնութենէ և ի վարուց՝ ի թագաւորութեանն շքոյ սաստկութենէ անկեալ, շրջեալ ի տեսիլ նմանութեան անասուն խոտակեր գազանաց. և շրջէր ի մէջ գազանացն ի ներքս յեղեգանն, կորուսեալ ի միջոյ մարդկանէ:

728 Իսկ իբրև եկն եհաս ելեալ ի բանդէ վիրապին խաւարամածոյն

1 abdԱԲ ժողովեալք / t ժողովեալ
1 abdԱԲ կուտեալք հասեալք [b հասեալք] / t կուտեալ. չիք հասեալք
1 ad անթիւք
1 abd մարդկան
1 ԱԲ անթիւ բազմութիւն
2 Ա զոհեալ / Բ զոհեալ / a զոհեալք / bd զոթեալք / t զաւթեալ
2 Ա վարդապետութեան
3 b մատուցանէին / ad չիք մատուցանել
3 a լսելիս
3 a բազմութիւն
3 ad անհուն
3 dԱԲ անչափութեամբ / a անչափութիւնք
4 b անհնարինք
4 t շատութեամբք / adԱԲ շատութիւնք
4 abd ժողովեալք / ԱԲt ժողովեալ
5 Ա զայն պայման / d զպայմանս
5 a զսքանչելիս / b սքանչելիսն
5 abԱ աստուածութեան
6 b և մանկունք
6 ԱԲ ահաբեկեալ
6 b յահէ / ԱԲ յահէ ահիւ
7 b զաւրութեանցն
7 ad զաւրութեանն լինէին արարչին հաւատացեալքն որ ի նա և [a չիք և] ճեպէին առ ի տեսիլ ցուցական /
7 Ա արարչութեան / b և արարչութեան
7 ԱԲ ընդունէին, փխ. ունէին
8 bԱԲt չիք ի տեսիլ
8 ԱԲ առ ցուցեալ սքանչելեացն
8 ad և մեծութեամբ [d մեծութեամբք] հնազանդէին աւգտակար
9 abdԱԲ քարոզութեան
10 b չիք աւետեաց
10 a զամե (այսպէս)
10 adԱԲ թագաւորին
11 abdԱԲ հրամայեացէ
12 h արդ ի լնուլ։ Այստեղ h ձռ. յէջս ունի հնացեալ վերնագիր. անընթ. ի նոյն գրով։
12 a վաթսներորդի վեցերորդի / bdԱԲt վաթսներորդ վեցերորդ
12 bdԱԲ ընդ այգուն / t ընդ այգոյն
12 a ընդ այգն առաւաւտանալ
13 ԱԲ իշխանքն նախարարօքն և թագաւորաւն հանդերձ ամենայն խանդիճաղանճ ամբոխիւն իւրեանց, նաև / ad իշխանքն նախարարաւքն և թագաւորն [d թագաւորաւն] և [a չիք և] խանդիճաղանջ [a խանդիճաղանճ] ամբոխիւն հանդերձ, նաև / b իշխանքն նախարարաւքն հանդերձ և թագաւորաւն և խանդաճաղանճ ամբոխիւն իւրեանց, նաև / t խանդաղանջ ամբոխիւն իւրեանց հանդերձ
14 b ժողովեալք
15 Ա մանկտովք / Բ մանկտաւք
15 abdԱԲ անմեղաւք / t անմեղօքն
15 ad չիք և
15 ԱԲ և դաս դաս լեալք
15 aԱԲ անկանէին առաջի սրբոյն գրիգորի աղաչէին և խնդրէին / bdt անկանէին և աղաչէին առաջի սրբոյն գրիգորի, [d և] խնդրէին

1 ԱԲ գտանել բժշկութիւն [Բ զբժշկութիւն]
1 a բժշկութիւն պատուհասին և հարուածոցն հանելոյ / d բժշկութիւն հարուածոցն պատուհասին հանելոյ
2 ԱԲ հարուածոց / b հարուածոցն / t զհարուածոցն
2 b ի բարկութեան
3 ad գաւազանին
3 ԱԲ դատաւորէն, փխ. դատաստանէն
4 ԱԲ զի էր փոխեալ նա
5 ԱԲ այրեայոյզն / a *այրեաւոյ / n այրեանոյ / միւսն. այրեայոյզ
5 adԱԲ թուացեալ էր
6 bԱԲ մարմինն / a մարմինք
6 abdԱԲ ընդ անդամս / t ընդ անդամ
6 b ոսկերաց նորա բուսեալ էին
6 a խոզենի ատև / bn խոզանաւոտև / h խոզաատև / s խոզանաատեաւ / dԱԲt խոզանատև
7 abdԱԲ զմեծամեծ / t մեծամեծ
7 ad վարազացն
7 bԱԲ վայրենեաց վարազաց
7 a եղնգունգք, b եղնգունք, փխ. եղնգունք
7 b ծայրից ոտիցն և մատանց / միւսն. մատանցն
8 b չիք և ձեռացն
8 bdt կճղակեալք էին
8 h զգետնափոր, փխ. զգետնաքերիր
8 abd և զարմատակեր / ԱԲ և զարմատակերն / t զգետնաքերիր արմատակեր / s զարմատաքերիր, փխ. զարմատակեր
8 ԱԲ կնճթաց / ad կնճացն / g կնջացն / bt կնճթացն
9 b շրջեալ էին ի պատ երեսաց և ի կնճիթ / ad շրջեալ էր ի դէմս և ի կնճիթ
10 abԱԲ գռեհանաց / n պաճանաց, փխ. գռեհանացն / k հայկ. բառ. կռեհանաց
10 b բնակելոց / ԱԲ բնակելոյ / միւսն. բնակելոցն
10 bԱԲt յերրոյ / d բարուց
11 ad բնութենէն / b բնակութենէ, փխ. բնութենէ
11 abԱԲ և ի վարուց / միւսն. և վարուց
11 Բ ի թագաւորութեան / abd թագաւորութեան (չիք ի)
11 ad շքոյն
11 adԱ սաստկութեան / bԲ սաստկութեանն
12 ad չիք անկեալ
12 ad շրջեալ էր տեսիլն ի նմանութիւն [a ի նմանութեան] խոտակեր գազանացն [a գազանաց] / ԱԲ ի տեսիլ նմանութեան անասուն խոտակեր գազանաց
12 bt նմանեալ, փխ. նմանութեան
12 b անասուն խոտակեր գազանաց / t գազանացն. չիք խոտակեր
13 ad ի ներքս / միւսն. ի ներքոյ
13 abԱԲ եղեգան d յեղեգան / t եղեգանն
13 bd ի միջոյ մարդկանէն
15 βabdԱԲ իսկ իբրև / t չիք իսկ
Նորից սկսում է β եւ ունի այս վերնագիրը. "Յաղագս հիմնարկութեան սուրբ եկեղեցւոյն զոր եւես սուրբ լուսաւորիչն գրիգորիոս ի վաղարշապատ քաղաքի ի մէջ աստուածապարգ խորանին ի սուրբն շողակաթ»։

Քրիստոսի Գրիգորիոս, հասանէր ի տեղի վկայիցն՝ իբրև ի տեսչութենէն Աստուծոյ ի մի վայր ամենեքեան ժողովեալ՝ այսամետալք ամենեքին, ի տեղին հասեալք յայտնեցան։ Եւ Թագաւորն խոզացեալ՝ մեծաձայն ճչէր, կանչէր, խանչէր բռնրոհելով, փրփրացեալ, դիզացեալ, կնճթակերպ երեսօքն, լեալ ի նմանութիւն չորքոտանեաց, ընթացեալ յեղեգնարմնակ երամէ գազանացն ի միջոյ՝ հասանէր յայն տեղին։

729 Իսկ երանելին Գրիգորիոս յաղօթս կացեալ՝ խնդրէր յամենապարգևէն Աստուծոյ առ մի նուագ՝ ոչ զկերպարանացն հարուածելոց առողջութիւն, այլ զմտացն ունկնդրութիւն վարդապետութեանն, զգաստանալ, առնուլ ի միտ զասացեալսն Աստուծոյ պատգամացն։ Եւ լեալ բժշկութիւն այսչափ միայն—քաջ լսել և ի միտ առնուլ և համարձակ խօսել։ Եւ մինչև ի վաթսուն և ի վեց օրն զաւուրս վարդապետութեանն՝ ի նոյն կայր կերպարանս, ձորձապատեալ, պատատեալ, ի մէջ բազմամբոխ աշխարհաժողով հրապարակացն կուտակելոց մարդկանն։

730 Իբրև սկսան թուալել անկանել առաջի նորա և խնդրել

1 a վկաելոցն / միւսն. վկայեցելոցն
2 ԱԲ ամենեքեան ի մի վայր
2 βdԱԲ ժողովեալ էին / միւսն. ժողովէին
2 ԱԲc այսահարեալք, փխ. այսամետալք
2 βadԱԲc ամենեքեան [a ամենեքեան առ հասարակ]
3 βad չիք ի տեղին հասեալք յայտնեցան
3 d մեծաձայնիւ
4 βad ճչէր / t ճչել / հայկ. բառ. ճչեալ
4 βad կնչէր / bԱԲc կնչել / n զանչեալ / c կանչեալ / t գնչել
4 βad խնչէր / bԱԲ խնչել / c խանչել / c խանչեալ / t հնչել
4 βad բռհռհելով / ԱԲc բռհռխելով / d բրռոհելով / t բոխոհելով
4 βad դիզացեալ / bԱԲt դիզեալ
4 βad կնճթակերպ [a կնճղակերպ] / ԱԲ զկնճթակերպն / b կնճթակերպն / t զկնճթակերպ
5 βabdԲ երեսաւք
5 a եղեալ, b եղեալ, փխ. լեալ
5 s յեղեգարմնակ
5 h յեղեգարմնակ երամէն ի գազանացն / βad յեղեգնարմնակ երամէ գազանացն / bԱԲ յեղեգնարմնակ երամէն [b երամն] գազանացն [b գազանաց] / t յեղեգան բնակերամ գազանացն
6 Ա միոջ, Բ միջոյ, b ի մէջ, փխ. ի միջոյ / βad չիք ի միջոյ
6 βabdԱԲ տեղի / t տեղին
7 βabdԱԲ խնդրեաց
7 βbdԱ յամենապարգեն
8 ԱԲ առ մի նուագն
8 b զկերպարանաց
8 ԱԲ հարուածելոց / bt հարուածելոցն / βad հարուածոց
9 ԱԲ զառողջութիւն / a առողջացոյց, փխ. առողջութիւն
9 βadԱԲ զունկնդրութիւն / b ունկընդրութեան
9 βdԱ վարդապետութեան / b վարդապետութիւն (սղա.)
9 βad զգաստանալ / b զգաստութեամբ / ԱԲ զգաստութեան / t զգաստութիւն, փխ. զգաստանալ
10 ԱԲ զասացեալս
10 b և եղեալ նոցա
11 βadԱԲ բժշկութիւն նոցա
11 a յայս միայն, փխ. այսչափ միայն
11 bԱԲ չիք և (համարձակ)
12 βabd և ի վեց / միւսն. և վեց
12 ԱԲ օր
12 dԱ վարդապետութեան
13 ԱԲ ի նոյն կերպարանս խոզի կայր, այլ / βad ի նոյն կերպարանս կայր
13 bԱԲt այլ ձորձապատեալ կայր [b չիք կայր] պատատեալ
13 a չիք պատատեալ
13 bԱԲ չիք ի մէջ
14 ԱԲ հրապարակաց
14 bdԱԲ կուտակելոց մարդկանն / βa կուտելոց [β կուտելոցն] մարդկան [β մարդկանն]
14 t կուտելոյ ի մարդկան միջի / bԱԲ ի միջի / βad չիք ի միջի
15 Ա Իսկ իբրև / βad և, փխ. իբրև
15 abd թուալեալ անկանել
15 βabd չիք առաջի նորա
15 d խնդրէր

բժշկութիւն,—քանզի Թագաւորն զատեալ էր կերպարանօքն ի մարդկային բնութենէ ձաղածանակ տեսլեամբն, բայց միայն ի բանիմաստ խօսարանացն և ի լսելեացն.—Իսկ նա յետ աղաչանացն ուսեալ պատասխանի ասէ ցնոսա, եթէ «Եւ ես ընդ ձեզ իբրև զմի ի ձէնջ խնդրեցից զձեր օգուտն, և դուք սրտի մտօք խնդրեցէք զձեր բժշկութիւնն, քանզի մարդասէր Աստուածութիւնն ողորմեսցի ձեզ։ Բայց փութացարուք շինեցէք զվկայարանսն, զի հանգուսցուք զվկայսս Աստուծոյ, զի և սոքա զձեզ հանգուսցեն ի տանջանաց պատուհասիցդ. և ապրեսջիք յահագին և ի դառն պատրաստեալ հնոցաց խոստացեալ դատաստանացն, և արժանի լիջիք արքայութեանն Քրիստոսի»։ Իսկ նոցա խնդրեալ, զի փութով հրամայեսցէ, որպէս և կամիցի զինչ և կամիցի առնել։ Իսկ նորա տեսիլ պատմեալ նոցա՝ ասէ.—

731 ՃԲ. Արդ՝ եկայք պատմեսցուք ձեզ, եղբարք, զցուցական

1 βad Թագաւորն զատեալ էր / միւսն. Թագաւորին
1 βad կերպարանաւքն / ԱԲt կերպարանն / b չիք կերպարանօքն
2 βad բնութենէս
2 βad ձաղ և ծանակ / d տեսլեամբ
2 βabdԱԲn հայկ. բառ. ի բանիմաստ / t ի բանիմաց
3 b և լսելեացն
3 s չիք Իսկ նա յետ աղաչանացն—ընդ առաւօտեայն ծածկեցաւ տեսիլն § 755. ուրեմն ամբողջ տեքստը չունի:
3 ԱԲ ուսեալ նոցա պատասխանի
4 βabd և ասէ / ԱԲ չիք ցնոսա
4 βad ցնոսա, եթէ և ես / bԱԲt թէ և ես
4 ԱԲ իբրու
5 b սրտի մտաւք խնդրեսջիք
5 βadԱ բժշկութիւն
5 b քանզի մարդասէր / միւսն. չիք քանզի
6 βad մարդասէրն
6 Ա աստուածութեան, βad աստուած, փխ. աստուածութիւնն
6 βabdԱԲ ողորմելոց է
6 ԱԲ բայց միայն / a փութացուք
7 βadԱԲ շինել
7 d զվկայս / b զվկայսն
7 b չիք զի (և) / βd չիք և
8 βad հանգուսցեն զձեզ
8 βad չիք ի տանջանաց
8 βad ի պատուհասիցդ հասելոց, և
9 βad և ի դառն տանջանացն զոր պատրաստեալն է ամբարշտաց [β ամպարշտաց, a ամարշտաց] և ամենայն անհաւատից [a ամենայն անհնազանդից] և արժանի / bԱԲ և դառն [b և ի դառն] ի հանդերձեալ և [b չիք և] ի պատրաստեալ խոստացեալ [b և ի խոստացեալ]
10 b լինիջիք
10 ԱԲ փութով խնդրեալ եթէ զինչ հրամայեսցէ / β խնդրելով
11 βad հրամայեսցէ նոցա առնել զոր ինչ կամիցին տալ առնել. Իսկ / ԱԲ որպէս կամի և զինչ և կամի առնել. Իսկ / b որպէս և կամիցի զինչ կամիցի առնել. Իսկ / t որպէս և կամեսցի
11 h զինչ և կամիցի առնել։ Վերջանում է h:
11 b «Իսկ նորա» կարմրագրով, «Ի» ամբողջ էջի երկարությամբ:
12 an պատմեաց նոցա [a նոցա ասէ։] Այստեղ n բաց է թողնում տեքստը ու շարունակում է. «Իսկ Թագաւորն արդար զեռ եա». ուրեմն n չիք ասէ. արդ եկայք պատմեսցուք ձեզ, եղբարք—եկայք զատտ յիւրաքանչիւր հանգիստս մատուցաք։ § 762
12 ԱԲ ասէր
13 hln ունին նեւեւեալ վերնագրերը. h թղ. 581բ. «Տեսիլ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչի, զոր ետես յաղագս հիմնարկութեան եկեղեցւոյս» Իսկ ստորին լուսանցքում ունի «Շողակաթին տեսլեան սրբոյն գրիգորի» l թղ. 270ա, n թղ. 252բ. «Տեսիլ սրբոյն գրիգորի հայոց լուսաւորչին [l գրիգորի պարթևի հայոց լուսաւորչին զոր ետես ի վերայ հիման կաթուղիկէ սրբոյ եկեղեցւոյն]
13 hln արդ եկայք պատմեսցուք ձեզ եղբարք զցուցական
13 bԱԲ եկայք պատմեցից
13 a եղբայրք
13 ԱԲ եղբարք զ յայտնի սէր արարչին առ ձեզ

սիրոյն արարչութեան առ ձեզ, որ ինձ երեւեցաւ անճառապատմութիւն տեսլեամն. Աստուածութեանն խոնարհեալ առ սուրբ վկայսն իւր, և զսաստ յանհամեմատան բարձրութիւն, յանպատումն վերացուցեալ, յանպարագրելինութիւն արքայութեան երկնից: Արդ՝ զլինելոցն ընդ ձեզ զկենցաղարար տուչութիւնն զոր շնորհելոց է՝ յայտնեաց ինձ, և երեւեալ ինձ տեսիլ աստուածակերպ, աքանչելի անպատում, զորոյ փոքր ի շատէ առի զհանգամանսն:

732 Արդ՝ ի հասարակել գիշերիս այսմիկ, զի խոնջեալ դուք ի քուն լեալ էիք ի ծանրութենէ աշխատութեան ի տքնութենէ այսմ, և ես զեռ ի զարթման հարեալ էի և մտախորհ կայի վասն յանկարծահաս դիպելոյ անքննին աքանչելեացս ողորմութեան Աստուածութեանն այց առնելոյ ձեզ, արկանելոյ զձեզ ի բովս խորատու հանճարագիտութեան աստուածագէտ վարդապետութեանն: Զմտաւ ածէի և զսէր վկայիցն առ իւրեանց սիրեցեալ արարչութիւնն, և զփոխարէն զարձուածոյն անպատումն պատրաստեալս նոցա, թէ որպիսիք իցեն:

733 Յանկարծակի եղև ձայն սաստկութեան, բոմբիւն որոտման, ահաւոր թնդիւն, իբրև զձայն եռանդան կատաղելոյ ծովու ալեաց խռովութեան: Եւ բացաւ խորանաշէն յարկն հաստատութեան երկնից.

1 ԱԲt ինչ, փխ. βabd ինձ
1 b տեսլեամբ
2 ԱԲ աստուածութիւն(ն)
2 ԱԲ առ սուրբ վկայսն
2 dԱԲt և սոցա զանհամեմատան [t զանհամեմատ] / a և զսոսա յանհամեմատ / b և զսոցա զանհամեմատան
3 bԱ յանպատումն / Բ յանպատումս / βadh յանպատումն / t յանպատում
3 βadh վերացուցեալ / bԱԲt վերացեալ
4 aԲ արքայութեանն / b արքայութիւն
4 Բ զլինելոցս / b զլինելոյն
4 ԱԲ ընդ ձեզ կենսարար տուչութեան [Բ տուչութեանն]
4 βabd կեցուցարար տուչութիւնն [a տուչութիւն] զոր շնորհելոց է / t զկեցուցարար տուչութիւն շնորհելոյ, երեւեալ
5 βad յայտնեաց ինձ երեւեալ [a և երեւեալ] ինձ
5 ԱԲ և երեւեալ ինձ տեսիլ անպատում աքանչելի աստուածակերպ, զորոյ / β անպատումս
6 b զոր և փոքր ի շատէ
6 βbdt զհանգամանս
8 bdԱԲ ի հասարակել գիշերիս այսմիկ / βa ի հասարակեալ գիշերիս [a գիշերոյս] այսմիկ / t ի գիշերիս յայսմիկ
8 a խոնջեալք
9 Ա լեալք
9 b լեալ էիք ամենեքին
9 ԱԲ աշխատութեանց
9 βadԱԲ ի տքնութենէ այսմ / bt անուր
10 βad ես զեռ յարթմնս հարեալ էի
10 ԱԲ էի հարեալ / b չիք հարեալ
10 βad և մտախոհ / միւսն. չիք և
11 a զիպուածոյս, βd զիպուածոյն, փխ. դիպելոյ
11 βabԱԲ անքննին / dt անքնին
11 βad աքանչելեաց / b աքանչելեացն
11 b աստուածութեամբն
11 abԱԲ այց առնել
12 βad արկանել զձեզ / b չիք զձեզ
12 β խորատոյ / b խորատու ուսման հանճարագիտութեան / βabdԱԲ հանճարագիտութեան / t հանճարոյ գիտութեան
13 ԱԲ աստուածայինն, b աստուածագէտ, փխ. աստուածագէտ
13 Ա վարդապետութեան
13 d չիք և / ԱԲ վկայիցս
13 βabd առ իւրեանց սիրեցեալ / ԱԲt չիք իւրեանց
14 Ա արարչութիւն / β արարչութեանն
14 d զարձուածն / βa զարդուածս / b զդարձուածսն
14 βabdԱԲ անպատումս
15 abԱԲ պատրաստեալ
15 ԱԲ որպիսիք են
16 βabdԱԲ եղև / t եղեալ
16 βabdԱԲh բոմբիւն / t բըմբիւն
17 ԱԲ խռովութեան ալեաց ծովու
18 ԱԲ չիք և
18 βad բացան խորանաշէն յարկքն

և իջեալ այր մի ի կերպարանս լուսոյ. կոչեաց զանուն իմ և ասէ. Գրիգորիէ. և իմ հայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա, և զարհուրեալ գողացեալ յերկիր կործանեցայ: Եւ ասէ ցիս. Հայեաց դու ի վեր, և տես զսքանչելիս զոր ցուցանեմ քեզ:

734 Եւ իմ հայեցեալ՝ տեսի բացեալ զհաստատութիւն երկնից, և զջուրսն որ ի վերայ նորա՝ ըստ հաստատութեանն պատառելոյ, զի ըստ նմանութեան ձորոց իբրև զկատարս լերանց՝ յայս կոյս յայն կոյս բաժանեալ զիջեալ կային անբաւութիւնք անկշռելութեան ական տեսանելոյ: Եւ լոյսն հոսեալ վերուստ ի վայր մինչև յերկիր հասանէր. և ընդ լուսոյն՝ զօրք անչափք լուսեղէնք երկթևեանք ի տեսիլ մարդկան, և թևքն իբրև զհուր: Եւ ըստ նմանութեան մանրամաղ փոշւոյ հիւղէի, որ ի ժամանակս արեգակնակէզ գարնանւոյն ըստ պատուհանացն կամ լուսանցոյց երդոցն ի շողսն խաղայցէ բազմութիւն մանրամաղ փոշւոյն, նոյնպէս և զօրքն ընդ լուսոյն լցին զառ ի ստորև ամենայն, և առաջին ցնկեալ յառիջանէին լուսոյն, և զօրքն ընդ նմին:

735 Եւ մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր և ահեղ, որ զառաջին ունէր և զէջսն ի վերուստ մինչև ի խոնարհ առաջապահ յառաջեալ, և ի ձեռին իւրում ունէր մի մեծ ոսկի. և այն ամենայն զհետ խաղացեալ գայր: Եւ ինքն սլացեալ խոյացեալ գայր՝ ըստ նմանութեան արագաթև արծուոյ. և եկն էջ եհաս մինչև մօտ ի յատակս երկրիս, ի շինամէջ

1 ԱԲ ի նմանութիւն, փխ. ի կերպարանս
1 b և կոչեաց
2 βad զԳրիգորիէ / միւսն. Գրիգորիոս
3 t չիք և (զարհուրեալ)
3 β գողացայ և յերկիր
4 bԱԲ զսքանչելիսս / d սքանչելիս
4 bd որ / a ցուցից քեզ
5 b երկնից, և զջուրս
6 βabdԱ ըստ հաստատութեան
7 ԱԲ և յայն կոյս
8 βabdԱԲh անբաւութիւն [ԱԲ անբաւութիւնքն] անկշռելոյ ական տեսանելեաց
9 βabdԱԲh լոյսն [d լուսն] / t լոյս
9 βad ի վերուստ
10 ԱԲ անչափ լուսեղինաց
10 b ի տեսիլս
11 t թևք / Ա իբրև հուր
11 a մանրամաղն / ԱԲ փոշոյն
11 Ա հիւղէի, ուղղուած հիւլէի / βd հիւղիէ / b հւղէի
12 βd արեգակէզ
12 ԱԲ զարնանոյն / βd զառնանւոյն / a զառնանոյն / միւսն. զարնայնւոյ
12 βabdԱԲ ընդ պատուհանացն
13 βbԱԲ ընդ լուսամցոյց [b լուսացոյց]
13 βabdԱԲh երդոցն [β երդանց, b երդոյ] ի շողսն [a շողիսն] խաղայցէ [b խաղայցեն] / t ի նշոյլսն
13 βabdh բազմութիւն / t բազմութեան / ԱԲ չիք բազմութիւն
13 bԱԲt փոշին
14 b չիք և (զօրքն)
14 βabԱԲ զաւրքն / միւսն. զօրք
14 Ա զառստորեւ / Բ զառստորեւն / b զառըստորեւ / a զառ ի ստորեւն / βd զառ ի ստորեն
15 ԱԲ ցնկեալ յառաջ եկեալ լուսոյն / βabdh ցնկեալ յառ իջանէին [a յառիջանեալն, d առիջանէին, b յառաջեալ] լուսոյն / t ցիւռկեալ յառաջանալ
15 βadԱԲh զաւրքն / միւսն. զօրք
16 ԱԲ տեսիլ ահաւոր
16 abԱԲ զառաջին
17 βabd չիք և (զէջսն)
17 a առաջնեալ / βd յառաջնեալ
18 ԱԲ ի ձեռին
18 βabd ի ձեռինն նորա ունէր [a ունէին]
18 β մի ոսկի մեծ յոյժ, և այն
18 ԱԲ զհետ նորա
19 βabdԱԲ և ինքն / t չիք և
19 bԱԲ ըստ արագաթև նմանութեան / a երագաթևն / d երագաթև
20 b և եկն եհաս էջ
20 ԱԲ մինչև մօտ ի յատակ / βad եհաս [d և հուր, փխ. եհաս] մաւտ մինչև յատակս [β յատակ] երկրիս [β յերկրիս] և / bt մինչև ի մաւտ յատակս

քաղաքին, և բաղխեաց զխոնարհութիւն լայնատարած գետնոյն, և մեծ և անչափ դղրդիւնքն հնչեցին ի սանդարամետս անդնդոց. և ամենայն երկիր յերեւելիս, յակն տեսանելեաց բաւելոյ, հարթ հաւասար դաշտաձև յատակեցաւ։

736 Եւ տեսանէի ի մէջ քաղաքին, մօտ յապարանն արքունի, խարսխաձև ճախարակաձև խարիսխ ոսկի, մեծութեամբ իբրև զմեծ մի բլուր, և ի վերայ նորա սիւն մի հրեղէն բարձր մինչև յոյժ, և ի վերայ նորա թակաղաղ մի ամպեայ, և խաչն լուսոյ ի վերայ նորա։

737 Եւ նայեցայ, և տեսանեմ այլ խարիսխս երիս. մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Գայիանէ երկուք ընկերօքն. և մի՝ ի տեղւոջն ուր վկայեաց սուրբն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն, և մի՝ ի տեղւոջ հնձանին։ Եւ այն խարիսխք՝ կարմիրք էին ի գոյն արեան, և սիւնք ամպեղէնք, և խոյակք հրեղէնք. և ի վերայ սեանցն երից խաչք լուսեղէնք ըստ նմանութեան տեառնանման խաչին. և այս սեանց խաչքն հաւասարք էին այնր լուսեղէն սեանն թակաղաղի, զի նա բարձր էր քան զնոսա։ Եւ ի չորեցունց սեանցն ի վերայ խաչիցն կամարք զարմանատեսք ի միմեանս կապեցան. և ի վերայ այնորիկ տեսի զմբեթաձև խորանարդ ամպեղէն շինուած աստուածակերտ զարմանալի։ Եւ ի ներքոյ խորանին ի վերայ կամարացն տեսի զսուրբ վկայսն զայսոսիկ զերեսուն և զեօթն, իբրև ի լուսաւոր կերպարանս սպիտակութեան հանդերձանօք, զոր ոչ բաւեմ պատմել։

1 βbdԱԲ քաղաքս, և
1 b լայնատարածն գետնոյ
1 ԱԲ գետնոյս / a գետնոյն / dt գետնոյ
2 βabdԱԲ թնդիւնք, փխ. դղրդիւնքն
2 a հնչեաց / b ի սանդարամետն
3 d երևելիս / βdԱԲ ական
3 βadh տեսանելեաց բաւելոյ հարթ / միւսն. բաւականի, փխ. բաւելոյ
5 βabdԱ տեսանէի [Ա նախապէս տեսանեմ] / Բt տեսանեմ
5 β քաղաքիս / t քաղաքին
7 ԱԲ բլուր և բարձր մինչև յոյժ ի վերայ [Բ և ի վերայ] նորա սիւն մի հրեղէն և ի վերայ նորա թակաղաղ / β սիւնս հրեղէնս / h թակաղակ
8 a ամպեա / ԱԲ խաչ
9 βabd տեսի / Ա տեսանեմ, ուղղուած տեսանէի
9 ad այլ խարիսխ / b ի տեղւոջ
10 βadԱԲ ուր վկայեաց / b ուր *վկայեացաւ / t վկայեցաւ
10 βad սուրբն Հռիփսիմէ [a Հռիփսիմէ] երեսուն և երեք [d երիւք, a երիս] ընկերաւքն և մի ի տեղւոջն [d և ի մի տեղւոջն] ուր վկայեաց սուրբն Գայիանէ երկուքն [β երկուք] ընկերաւքն [a ընկերաւք]
10 b Գայիանէա երկու ընկերաւք / ԱԲ բ. ընկերօքն
11 βabdԱԲ վկայեաց / t վկայեցաւ
11 b հռիփսիմեա
11 βadt երեսուն և երեք [d երիւք, a երիս]
12 b հընծանին
12 βbd խարիսխքն / b կարմիր
12 βd գոյն (չիք ի) / t չիք էին
12 β սիւնքն / d սիւքն
13 a խոյակքն
14 βbԱԲ և այսց / bt խաչք
15 ԱԲ լուսեղէն սեանցն
15 h թակաղակի / b չիք նա
16 t և չորեցունց
16 Ա սեանց / b վերայ (չիք ի)
17 b զարմանատես
17 ԱԲ տեսիլ, փխ. տեսի
18 βad զուբեթաձև / b զումբեթաձև
18 βad շինած
18 b սքանչելի, փխ. զարմանալի
19 b չիք զսուրբ / ԱԲ վկայքս
20 βd զերեսունսին և զեւթն / b զեւթան
20 βad չիք իբրև
20 b իբրև լուսաւոր կերպարանաւք
20 t սպիտակութեանն
21 βbt հանդերձանաւք / ad հանդերձաւք / ԱԲ հանդերձիւք
21 a ոչ բաւեմք

738 Եւ ի կատար շինուածոյն տեսանէի աթոռ զարմանալի աստուածակերտ սքանչելի հրեղէն, և զխաչն տէրունական ի վերայ նորա. զորով փարեալ լոյսն համատարած՝ խառնեցաւ ընդ ճառագայթս խաչին, և մածեալ ի նոյն միացաւ. և սիւն գործեաց լոյսն շողացեալ, և ծագեաց ի մէջ ներքին սեանցն խարսխաց։

739 Եւ բղխեաց աղբիւր յորդաբուղխ, և հոսեցաւ ծաւալեցաւ ընդ դաշտս ամենայն, և ելից առ հասարակ՝ որչափ ակն բաւեաց։ Եւ եղև ծով լի և կապուտակագոյն, և երկնագոյն երևեցան դաշտք առ հասարակ։ Եւ տեսի բազմութիւն հրեղէն սեղանոց անչափ բազմութեամբ. և սիւն մի մի առ սեղան, և խաչ մի մի ի վերայ նորա. և իբրև զաստեղս բազմութեամբ՝ այնպիսի երևեալք և անչափ փայլեալք։

740 Եւ տեսի հօտս անթիւս այծեաց ի գոյն սևութեան, որք անցեալք ընդ ջուրն՝ յօդիս դարձան. և զգոյնս իւրեանց ի կերպարանս սպիտակութեան շրջեցին, և լուսակիզն ասրն փայլէր առ հասարակ, մինչև ճառագայթք հատանէին ի նոցանէն։ Եւ մինչ դեռ նայէի ես՝ յանկարծակի ծնան հօտքն և բազմացան, և ծնունդքն լցին զվայրսն. և ծնեալ գառինքն ամենայն լուսակիզն էին։ Իսկ յանկարծ այլ ծնունդք յաճախեցին բազմացան, և կէսքն անկեալ ելին յայնկոյս ջրոյն։ Եւ

1 βad շինածոյն
1 β աստուածակերպ
2 a և խաչն
3 b զորոյ
3 ԱԲ և խառնեցաւ
4 bԱԲ ի նոյն միացեալ
4 d գործելոց
4 βabdԱԲh շողացեալ / t նշողացեալ
4 βabd չիք և (ծագեաց)
5 d սեանցսն
6 b աղբեւր
7 βad և լցաւ
7 βd որչափ և ակն
8 βad չիք լի և
8 ԱԲ չիք և (կապուտակագոյն)
8 βa կապուտագոյն
8 b չիք և (երկնագոյն)
8 ԱԲ դաշտքն
8 βad առ հասարակ դաշտք ամենայն
9 b զբազմութիւն
9 b սեղանոյ
9 βadh սիւն մի մի / bԱԲt սիւն մի առ
10 βdh առ սեղան / abԱԲt առ սեղանն
10 b խաչ մի ի վերայ / βadh խաչ մի մի ի վերայ նորա բազմութեամբ իբրև [h որպէս] զաստեղս երկնից այսպիսի անչափ [a այնչափ] փայլատակմամբ [βd փայլմամբք, h փայլմամբք] երևեալ. և տեսի / t խաչ մ՚ի վերայ
11 bԱԲ երևեալ անչափ [b անչափս]
11 b փայլեալ
12 ԱԲ այծեաց անթիւս
13 bԱԲ անցեալ
13 βadԱԲ ընդ ջուրսն / b ընդ ջուրս
13 ԱԲ և զգոյն [Ա ուղղուած զգոյնս]
13 Ա ի կերպարանն
14 β սպիտակութիւն
14 a շրջեցուցին / b փոխեցին, փխ. շրջեցին
14 ԱԲ լուսակիզ
15 bԱԲ ի նոցանէ
15 a չիք և մինչդեռ նայէի ես, յանկարծակի—ոսկի խարիսխն՝ վէմն հաստատութեան անշարժութեան է (§ 744)։ Թուղթ է ընկած: Սոյն հատուածը չունի եւ c-ն, ուրեմն c-ն ընդօրինակուած է a-ից՝ երբ a-ում արդէն թերթն ընկած էր: c-ն պակասութեան արտաքին նշան չունի, ուրեմն չէ նկատել a-ի պակասը:
15 ԱԲ ես, փխ. ես
15 b և ես, յանկարծ
16 βd յանկարծ
16 β չիք և (բազմացան)
16 ԱԲ չիք ծնունդքն
16 βd զվայրս / ԱԲ զվայրն
17 β գառինք
17 βd ամէն, փխ. ամենայն
18 β չիք և (կէսքն)
18 ԱԲ անկեալ ելեալ էին յայնկոյս / βbd *անկեալք ելին յայնկոյս / h անկեալք ելին յայնկոյս / t անկեալ էին յայնկոյս

պատիւքն գայլք եղեն թուխք, և յարձակեցան եկին ի մէջ հօտիցն, և սկսան կոտորել, և եղեն արեան ճապաղիք։ Եւ մինչ դեռ նայէի՝ և տեսի, և բուսան թևք հօտիցն, և եղեն թռչունք, և վերացան խառնեցան ի զօրս լուսեղէնսն։ Եւ յարեաւ հեղեղ հրեղէն, և արկեալ տարաւ զգայլսն։

741 Եւ ես նայեցեալ զարմացեալ կայի։ Եւ այրն, որ յառաջնումն կարդաց զանուն իմ և ցուցանէր ինձ՝ ասէ ցիս, թէ «Այր դու, զի՞ կաս զարմացեալ, և ոչ ի միտ առնուս զմեծամեծս Աստուծոյ»։ Եւ ես ասեմ. «Ո՞րպէս, Տէր։» Եւ ասէ ցիս. «Տեսիլ ցուցաւ քեզ այս՝ զի ի միտ առցես։ Զի բացեալ են աւադիկ երկինք՝ գիտեա զի բացեալ են դրունք մարդասիրութեանն Քրիստոսի առ իւր արարածս։ Եւ ձայն բարբառոյ որոտմանն, գիտեա զի իջանէ անձրև ողորմութեանն և գթութեանն Աստուծոյ։ Բացեալ են աւանիկ դրունք երկնից, բացան և ջուրքն որ ի վերայ նորա, զի մի արգել լիցի այսմ աշխարհի մարդկան՝ ելանել ի վեր։ Զի սուրբ վկայքս այս որ աստ վկայեցին՝ հիւսիսական կողմանցս ճանապարհ գործեցին. զի ինքեանք եկին և այլոց շաւիղս ուղղեցին։

742 Աւասիկ լոյսս զի ելից զվայրս՝ այս քարոզութիւն Աւետարանին է, որ և զկողմն հիւսիսոյ լնու։ Եւ զօրք լուսեղէնք ցանկացեալ փափագեցին իջանել ի հոտ անուշ ծաղկանց վարդագոյն արեան վկայիցն, նա այսուհետև խառնելոց են ընդ մարդկան ի բնակութիւն բազմութիւնք հրեշտակաց։

743 Իսկ այրս ահաւոր և շքեղաւոր, որ զառաջն ունի զլուսոյն

2 ԱԲhv ճապաղիք / β ճապաղխիք / bdt ճաղպախիք
2 βbd նայէի և տեսանէի, բուսան / ԱԲ նայէի տեսանէի, զի բուսան
3 βb չիք և (վերացան)
4 bԱԲ ի զաւրսն
4 b լուսաւորս, փխ. լուսեղէնս
5 d և ես
5 β և զարմացեալ
6 βdԱԲ կարդայ ինձ և ցուցանէր ինձ / b կարդաց զիս և ցուցանէր ինձ
6 bԱԲ և ասէր [b ասէ] ցիս
6 b եթէ այր
7 βbdԱԲ ի միտ առնուս դու
7 bԱԲ և ասեմ ես թէ որպէս
9 βd աւասիկ
9 d գիտա / b գիտայ
9 d չիք են (դրունք)
9 Ա մարդասիրութեան / β մարդասիրութեանն
10 Ա ձայն, ուղղուած ձայնն
10 βd բարբառոյն
11 bԱԲ որոտման
11 βd գիտա
11 b զի իջցէ
11 ԱԲ անձրև գթութեան և ողորմութեան [Բ ողորմութեանն] աստուծոյ / βbd անձրև ողորմութեան և գթութեանն աստուծոյ
12 βbd աւադիկ / ԱԲ չիք աւանիկ
12 b ջուրք
14 βbd չիք այս
14 βd վկայեցին ճանապարհ հորդեցին, զի ինքեանք
14 bԲt և հիւսիսական [b հաւսական] / Ա հիւսոււսական (յաճ.) / βd չիք հիւսիսական կողմանցս
15 β շաւեղս
16 βd լոյսս / ԱԲ լոյսն / bt լոյս
16 b զվայրսն
16 b աւետարանիս
17 βbd զկողմանս
17 b զաւրքս / βԱ զաւրքն
17 βbdԱԲh լուսեղէնք ցանկացեալք [b ցանկացեալ] փափագեցին [b փափաքեցին] / t փափաքեցին. չիք ցանկացեալ
18 b և վարդագոյն
18 βbԱԲ վկայիցս
19 ԱԲ չիք նա
19 βd ընդ մարդկան բնակութիւն / h ընդ մարդկան բնութիւն
19 b ի բնակութիւնս
20 βbd հրշտակաց [b հրըշտակաց]
21 b զառաջին / միւսն. զառաջն
21 βbԱԲ զլուսոյն / միւսն. լուսոյն

և զուռնն ոսկի ի ձեռին իւրում, և բաղխեաց զանդարամետսն՝ այս տեսչութիւնն Աստուծոյ է, «որ հայի յերկիր, և տայ դողալ. մերձի ի լերինս, և ծխին»։ Այն առ Աստուածութեանն հարթեաց կործանեաց ընկէց զմոլորութիւնս յերկրէ։ Այն զի հնչեաց երկիր՝ զձայն ծառայութեանն հնազանդութեան բարբառեցաւ։

744 Որոյ սեանն խարիսխն ոսկի է, և նորուն սիւնն հրեղէն, և թակաղաղն ամպեայ, և խաչն լուսեղէն ի վերայ նորա. ոսկի խարիսխն՝ վէմն հաստատութեան անշարժութեան է. և սիւնն հրեղէն՝ կաթողիկէ եկեղեցի է, որ ժողովէ զամենայն ժողովուրդս ի մի միաբանութիւն հաւատոց ի ներքոյ թևոց իւրոց։ Եւ թակաղաղն ամպեայ՝ որ ընդունելոց է զարդարսն, յորժամ թռիցեն ի տեառնագալստեանն ընդ առաջ նմա վերանալ։

745 Իսկ խաչն լուսաւոր ի նմա՝ է ինքն մեծ քահանայապետութիւնն ի մէջ ժողովրդոցն, օրինակ Քրիստոսի պատկերին մարմնացելոյ քահանայապետութեանն օծութեան Աստուածորդւոյն։ Եւ տեղին այն լիցի տաճար Աստուծոյ, և տուն աղօթից խնդրուածոց ամենայն հաւատացելոց, և աթոռ քահանայապետութեանն։

746 Եւ խարիսխքն երեք, որ կարմիրքն էին ի գոյն արեան՝ վասն

3 Սաղմ. ճԳ, 32.

1 b զուռնն / միւսն. զուռն
1 ԱԲ զանդարամետս
2 Ա տեսչութիւն աստուծոյ է. լուսանցքում աւելացնում է. որ է նոյն ինքն տէրն մեր յիսուս քրիստոս
2 d չիք է
2 b նայի / d նային / β և նայի, փխ. որ հայի
3 Ա աստուածութեան որ
4 βbdԱԲ ընկէց / t ընկեաց
4 β զմոլորութիւնսն / bԱԲ զմոլորութիւն
5 βbdԱԲ հնազանդութեան ծառայութեան [b ծառայութեանն]
6 b սիւնն / ԱԲ սեան
6 βbdԱԲ խարիսխն / t խարիսխ
6 ԱԲ ոսկի էր, և նորին
6 bd սիւն հրեղէն
7 βbdԱԲ թակաղաղն / h թակաղակն / t թակաղաղ
7 ԱԲ խաչ
7 βd ի վերայ նորա. խարիսխն ոսկի վէմ հաստատութիւն անշարժութիւն է
8 ԱԲ անշարժութիւն / b կաթուղիկէ
9 βbd չիք է / ab ժողովեն
9 βbdԱԲ ժողովուրդս / at ժողովս
9 a ի մի միաբանութիւն / միւսն. չիք մի
10 ԱԲ հաւատոյ
10 βabdԱԲ թևոց / t թևոցն
11 βabdԱԲ զարդարսն / t զարդարս
11 abdԱԲ թռիցեն / t թռչին
11 βad ի տեառն գալստեանն ընդ առաջ [a յառաջ] նմա վերանալ / b ի տեառնագալստեան նմա ընդ առաջ վերանալ / ԱԲ ընդ առաջ վերանալ տեառն գալստեանն
12 t չիք նմա
13 β որ ի նմա որ է ինքն / ad ի նմայ որ է ինքն / b ի նմա նա է ինքն
13 ԱԲ չիք է
13 β քահանայութիւնն / d քահանայութիւն / a քահանապետութիւն / Ա քահանայապետութիւն
14 b որ է ի մէջ / ԱԲ է ի մէջ
14 ԱԲ ժողովրդոց
14 βabdԱԲ մարմնացելոյ քահանայապետութեանն [ԱԲ քահանայապետութեան] / t մարմնանալոյն քահանայութեանն
15 βad ածութեանն
15 βabd և տեղին [d տեղի] նոյն [b ի նոյն] լիցի
17 ԱԲ քահանայապետութեան / a *քահանապետութեան / t քահանայութեանն
18 b խարիսխն / βabd չիք որ
18 βabd կարմիրք / ԱԲ կարմիր
18 βabd չիք էին ի գոյն արեան
18 b որ վասն

չարչարանացն եկելոց նեղութեանց մահու համբերութեամբն. զի զմահն իւրեանց արարին խարիսխ ճշմարտութեան հաւատոց, հեղմամբ արեանն իւրեանց: Եւ սիւնքն՝ ամպեղէնք յայն սակս երեւեցան, վասն զի ամպն ունի զթեթեւութիւն արագութեան ի յարութեանն յերկինս վերանալոյ. Եւ թակաղաղն՝ հրեղէն, զի բնակութիւն նոցա լինելոց է ի հուր Աստուածութեանն լուսոյն:

747 Եւ խաչքն ունէին զչարչարանս վկայիցն, որ նմանեցին Տեառն չարչարանացն, և մեռան փոխանակ նորա. զի Աստուծով կեցին և ընդ Քրիստոսի խաչեցան, և կենդանի է Քրիստոս յունկերս նոցա՝ ցուցանել ամենեցուն զկենդանութիւն նոցա. յայտնի առնել զհոտ անուշութեան գիտութեան իւրոյ ի նոցանէ և հռչակել զառաքինութիւնս նոցա ընդ տիեզերս: Զի սպանին նոքա զմարմինս երկրաւորս, և կախեցին զտէրունական խաչէն. եղեն Տեառն իւրեանց չարչարակից, նոյնպէս և փառացն և զօրութեանն լինելոց են հաղորդք:

748 Այլ առաջին խաչն որ ցուցաւ քեզ՝ ունի զպարծանս քահանայութեան պատուէն, պանծացեալ ի խաչն Քրիստոսի: Իսկ երեք են, որ ունէին զտեղի վկայարանացն հանգստի սրբոցն՝ զի ի տեղւոջ հեղման արեանն իւրեանց շինեցին վկայարանք հանգստի ոսկերաց իւրեանց:

1 βabdԱԲ չարչարանացն / t չարչարանաց
1 βad եկելոց [ad եկելոց են] նեղութեանցն համբերութեան մահուն զի / bԱԲ մահուն համբերութեան զի
1 bԱ զմահ իւրեանց
2 βdԱԲ խարիսխս
2 βabdԱԲ հաւատոյն
2 βad հեղմամբ արեամբն [a արեան] իւրեանց / bԱԲt հաստատութիւն [փխ. հեղմամբ] արեամբն իւրեանց
3 βabdԱԲ սիւնքն / t սիւնք
3 βadh ամպեղէնք յայն սակս երեւեցան / bԱԲt չիք յայն սակս երեւեցան
3 βabdԱԲh վասն զի ամպն / t զի ամպ
4 d զթեւթեւութիւն
4 βadԱԲh երագութեան
4 bԱԲt յարութեան [t յարութեանն] / βad ի յարութեանն [d ի յարութեան]
4 β ի յերկինս
4 βd վերանալոյն
5 a չիք և
5 βad հրեղէն ըստ այնմ [d ըստ այնս] երեւեցաւ, զի
5 b ի հուրն
5 abԱԲ աստուածութեան
6 βad չիք լուսոյն
7 bԱԲ և խաչն ունի
7 t զկերպարանս, փխ. βabdԱԲh զչարչարանս
7 βad զի, փխ. որ
8 βad վասն, փխ. փոխանակ
9 b և կենդանի է / միւսն. չիք և
10 b և յայտնի
11 βabdԱԲ և հռչակել [a հռչակեալ] / t չիք և
11 βabd զառաքինութիւն
12 βabd երկրաւորս / ԱԲt զերկրաւորս
13 d խաչն
13 b և եղեն
13 βad նոյնպէս և / bԱԲt չիք և
14 βadԱԲ փառացն / bt փառաց
14 d և զաւրութեանց
14 a լինելոց
14 βad հաղորդ
15 bԱԲ քահանայապետութեան
16 a և, փխ. իսկ
16 βabdԱԲ երեքն են [b չիք են] ունէին
17 ԱԲ վկայարանաց
17 βad հանգստին / Ա հանգստի, ուղղուած հանգստեան
17 βadԱԲ ի տեղւոջ պսակմանն [βa պսակման] իւրեանց հեղման [ԱԲ հեղլոյ] արեան [ԱԲ արեանն] իւրեանց շինեցին / b ի տեղւոջ պսակմանն իւրեանց շինեցեն / h ի տեղւոջ պսակման իւրեանց և հեղման արեանցն շինեցին
18 βadh վկայարանք հանգստի / bԱԲt հանգիստք վկայարանք
18 b ոսկերացն
18 βadh նոցա, փխ. իւրեանց

Իսկ զի բարձր է սիւնն առաջին՝ զի մեծ և բարձր է պատիւ կաթողիկէ եկեղեցւոյ քան զամենայն բարձրութիւնս սրբոցն: Իսկ կամարքն որ ի սեանց անտի ի միմեանս կապէին՝ այս ինքն է հաւասարութիւն միաբանութեան կաթողիկէ եկեղեցւոյ: Իսկ խորանն ի վերայ՝ ունի զօրինակ վերնոյ քաղաքին, զժողովարանն միաբանութեան արքայութեանն երկնից:

749 Եւ զի երեւէին քեզ վկայքն՝ զիտեն զի մահս ժամանակեան է, անէ, և կենդանութիւն նոցա յաւիտենական, փառաւորեալ ի փառս Աստուածորդւոյն. վասն այսորիկ և զօրինակ խաչի նորա տպաւորեալ յանձինս նոցա:

750 Եւ ի վերայ կատարոյ շինուածոյն զոր տեսանես, նոյն ինքն աթոռ ամենազօր բնութեան Աստուածութեանն, բարձրութեան ինքնութեանն. զի նա ինքն գլուխ է եկեղեցւոյ սրբոյ և կատարիչ ամենայն բարութեանց, և ի նա ամենայն շինուածն պատշաճի, և աճէ զաճումն Աստուծոյ, յոր ամենայն մարմինն յօդիւք և խաղալեօք և անդամօք հաստատեալ և կազմեալ:

751 Եւ լոյսն զի փարի զխաչիւն՝ այս ինքն Հոգի Աստուածութեանն որ զՈրդին փառաւոր առնէ: Եւ զի խառնեցաւ ընդ ճառագայթս նորա՝ այս ինքն զի յՈրդւոյն առնու և պատմէ սիրելեաց իւրոց: Եւ

16 Համս. Եփես. Դ, 16. Կողոս. Բ, 19. / 19 Համս. Յովհ. ԺԶ, 14.

1 b և զի բարձր
1 d չիք է (պատիւ)
1 b կաթուղիկէ
2 βabdԱԲh քան զամենայն բարձրութիւնս [b բարձրութիւն] / t չիք բարձրութիւնս
2 βbԱԲ սրբոց
3 d իմ միմեանս / ԱԲ կապեցան
3 βad չիք է
4 b և, փխ. իսկ
4 d խորանի վերայ / b խորանն որ ի վերայ նորա
5 ԱԲ ժողովարան / βd զժողովարան
5 βdԱ արքայութեան / b երկնից արքայութեան
7 βad երեւին [β երեւէին] վկայքս
7 β զիտա / d զիտայ
7 βabdԱԲ մահս / t մահ
7 d ժամանակեայն է
8 βad չիք անէ
8 a կենդանութիւնն
8 b յաւիտենականք
8 βadԱԲ փառաւորեալ / t փառաւորեալք / b չիք փառաւորեալ
9 b չիք և / t խաչին
9 ad տպաւորեալ է / b տպաւորէ
10 βd ի յանձինս
11 b կատար / βabd շինածոյն
11 b տեսանէիր / b ինքն է աթոռ
12 b բնութեն (պաs.)
12 b աստուածութեանն բարձրութեանն ինքնութեանն. զի / βad աստուածութեանն [d աստուածութեան] ինքնութեան բարձրութեանն. զի
12 Ա աստուածութեան
12 ԱԲ բարձրութեան ինքնութեան [Բ ինքնութեանն] / t չիք բարձրութեան
13 βabdԱԲ նա ինքն է գլուխ եկեղեցւոյ
13 βad չիք սրբոյ
13 βabdԱԲ կատարիչ / t տաճար, փխ. կատարիչ
14 Ա և ի նմա ամենայն
14 ԱԲ շինուած / b շինած / βad շինածն
15 ԱԲ յորում ամենայն
15 b մարմինն յաւդիւքն և անդամովքն և խաղալեաւքն / βad և անդամաւք [β անդամովք] և խաղալեաւք [β խաղաղեաւք] / ԱԲ չիք և անդամօք
16 βabdԱԲ կազմեալ է
17 βad չիք և
17 βadԱԲ լոյսն զի / bt լոյս
17 ԱԲt փարի առէ [t առայ] զխաչիւն
17 βabdԱԲ հոգին
17 βbdԱԲ աստուածութեան
18 βd խառնեցաւն / միւսն. խառնեցաւ
19 bԱԲ այսինքն / d որդուն

զի միացան ի նոյն՝ զի մի է բնութիւն Աստուածութեանն։ Եւ զի ծագեաց լոյսն ի մէջ սեանցն չորեցունց, և բղխեցոյց զաղբիւրն յորդաբուղխ՝ զի ի կաթողիկէ եկեղեցւոյն շնորհք Հոգւոյն ի մէջ վկայիցն և ի մէջ քահանայութեանն բղխելոց է աղբիւր մկրտութեան, լուանալ զաղտ ոգւոյն մարմնովքն հանդերձ։ Եւ այն զի յորդեաց ելից զբազում վայրս՝ զի լինելոց է փրկութիւն մկրտութեամբ բազում ժողովրդոց։ Եւ զի երկնագոյն երևեցան դաշտք ամենայն՝ այս ինքն է՝ զի երկիրս իբրև զերկինս լինելոց է, խառնուրդք հրեշտակաց և մարդկան։

752 Եւ հրեղէն սեղանոցն բարձրութիւնք որ քեզդ երևին՝ ճշմարտիւ իսկ լինելոց են սեղանք Աստուծոյ, որ զքաւութիւն բաշխեն ամենեցուն։ Եւ հրեղէն յայն սալս երևեցաւ, զի պաշտօն Հոգւոյն եղիցի փառօք։ Եւ սիւնք մի մի առ սեղան՝ պաշտօն աղօթից քահանայութեան։ Եւ խաչք ի վերայ նոցա, այս ինքն զի սուրբ անունն Քրիստոսի փառաւոր լիցի ընդ ամենայն տեղիս։ Եւ զի բազում էին իբրև զաստեղս՝ զի պաշտամունք սրբութեանն իբրև զաստեղս բազմասցին։

753 Եւ հօտք բազմութեան այծեացն սևութեան, որք յիջանել ի ջուրսն յօդիս դարձեալ սպիտակութեան՝ աւագիկ աջն Աստուածութեան շնորհացն ի ձեռն քահանայապետութեան հասանելոց է. յորոյ ձեռն բղխեսցէ աղբիւր մկրտութեան, ի թողութիւն քաւութեան բազում

1 βabdԱԲ և զի / t չիք զի
1 βabd միացան / ԱԲt միացաւ
1 ե մի բնութիւն է
1 t աստուծոյ, փխ. βabdԱԲ աստուածութեանն [Ա աստուածութեան]
2 ԱԲ լոյս / d սեանց
2 βabdԱԲ զաղբիւրն [եԱԲ զաղբեւրն] / t աղբիւր
3 abdt զի կաթողիկէ
3 եԱԲ եկեղեցւոյ
3 βԱ վկայեցելոցն
4 a *քահանապետութեանն, d քահանայապետութեանն, βեԲh քահանայապետութեանն, Ա քահանայապետութեան, փխ. քահանայութեանն
4 Ա բղխեսցէ աղբեւրն / d բխեցելոցն աղբիւր / ե աղբեւր (յաճ.)
4 βabd մկրտութեանն
5 ե զաղտն / ԱԲ զաղտս
5 βdԱԲ ոգւոց / ab հոգւոց
6 βabd մկրտութեան [β մկրտութեանն]
6 ԱԲ բազում ժողովրդոց մկրտութեամբն
7 βadԱԲ դաշտքն / βad չիք է
8 ԱԲ չիք իբրև / ԱԲ երկինն
8 ԱԲ խառնուրդ / d հրշտակաց (յաճ.)
9 a սեղան
10 βad որ բաշխեն զքաւութիւն
12 βad սիւն / ԱԲ սիւնքն
12 βd առ սեղան / միւսն. առ սեղանն
12 βabdԱԲh քահանաութեան [եԲ քահանայութեանն] / t խոստովանութեանն, փխ. քահանայութեան
13 βabdԱԲ և խաչքն [ե խաչք, β խաչն] որ ի վերայ նորա
13 եԱԲ չիք զի
13 βabdԱԲ սուրբ անունն / t չիք սուրբ
14 ԱԲ փառաւոր եղիցի
15 β զի *պաշտաւք / abdԱԲh զի պաշտամունք / t զի պաշտօնն
15 βabdh սրբութեանն / ԱԲ սրբութեանց / t սրբութեան
16 βabd և հաւտքն
16 a սեւութեանն / β եւսութեն
16 a որ ի յիջանել / β որ յիջանելն / ե որ իջանելով / d որ իջանելն
17 ԱԲ ի ջուրս / d աւդիս
17 ԱԲ դարձեալք սպիտակութեամբ / βadh դարձան սպիտակացեալք
17 d անուագիկ / ե և անդ, փխ. աւագիկ
17 ե աջ
18 a ի ձեռնն
18 βԱԲ քահանայութեան, adh քահանաութեանն, փխ. քահանայապետութեան
18 d որոց / a յորոյ ձեռնն
19 βabdԱԲ աղբեւր / t աղբիւրն
19 ad մկրտութեանն
19 ԱԲ ի թողութիւն / միւսն. թողութիւն (չիք ի)

մեղաւորաց։ Եւ որ լուսակիզն սար նոցա փայլեալ պայծառացեալ էր՝ այս ինքն՝ մկրտեալքն լոյս զգենլոց են, և արքայութեանն խոստացելոց արժանաւոր լինելոց։ Եւ զի ծնեան հօտքն և բազմացան և լցին զվայրսն՝ այս ինքն է՝ զբազում ժամանակս աճեցուցանէ զքարոզութիւնն, և ծնանին նոր ծնունդք նորոգութեան, և բազմացուցանէ զմկրտութիւնն։

754 Եւ զի կէսքն անկեալ եղեալ էին հօտքն ընդ ջուրսն, ի նոյն կողմն ուստի անցեալն էին՝ այս ինքն է՝ ի յետին ժամանակս անօրինելոց են, անկեալք ի ճշմարտութենէն. ընկենլոց են յետս զգիրշ ուխտին սրբութեան Աստուածութեանն, և բազումք թողուն զուխտն սրբութեան։ Եւ ի գառանցն լինելոց են գայլք, որ կատարելոց են զսուրբ գառինս. այս ինքն որ գնան ի ճշմարտութենէ անտի և յուխտէ քահանայիցն՝ լինելոց են գայլք, և հանեն ճապաղիս արեան գառանցն, այս ինքն ուխտին և քահանայութեանն, և խռովութիւն ժողովրդոցն։ Իսկ որ համբերեն միամտութեամբ ի գառանցն, ի ժողովրդոցն կամ ի քահանայիցն՝ թէև առնուցուն և յարքայութիւնն Քրիստոսի վերանան։ Իսկ որ զմիսս գայլոցն կամ զգործս յափշտակութեան նոցա ունիցին՝ ի հուրն անշէջ մատնեսցին։

1 βabdԱԲ և որ լուսակիզ [d լուսակիզն] / t չիք որ
1 βadԱԲ սարն
1 ե փայլեալ պայծառանայր
2 βabԱԲ մկրտեալքն / dt մկրտեալք
2 եԱԲ զլոյս
2 եdԱ արքայութեան
3 βabdԱԲ արժանի լինելոց են
3 ԱԲ չիք զի
3 a հաւտքն
3 βabd չիք և (բազմացան)
3 βabdԱԲ զվայրս
4 βadԱԲ այսինքն բազում
4 ԱԲ քարոզութիւնն / βad զքարոզութիւնն / եt քարոզութիւն
4 ԱԲ և ծնանի
5 βd նոր ծնունդք / միւսն. ծնունդ
5 a զմկրտութիւնն / եԱ մկրտութիւն / միւսն. մկրտութիւնն
6 βabdԱԲh անկեալ եղեալ էին [βah եղեանէին] / t անցեալ / Հմմտ. § 740
6 βadԱԲh կէս [d կէսք] հաւտքն
6 ab ընդ ջուրն
6 d ի նոյն կողմն
7 βabdԱԲ անցեալն եին / t անցեալ էին
7 βabd չիք է
7 βabdԱԲ յետին [ե ի յետին] ժամանակս / t ժամանակն
8 ԱԲ և յետս ընկենլոց են
9 βabdԱԲh ուխտին [ԱԲ ուխտի] սրբութեան աստուածութեանն [Ա աստուածութեան] / t չիք աստուածութեանն
9 ե չիք և բազումք թողուն զուխտն սրբութեան
10 βadԱԲ զուխտն սրբութեան / t սրբութեանն
10 a չիք որ կատարելոց են զսուրբ գառինս—և յուխտէ քահանայիցն լինելոց են գայլք (տ. 12)։ Որովհետև d-ն ունի a-ի այս պակասը՝ ուրեմն չի կարող a-ից արտագրուած լինել։
10 Բ որք / βabdԱԲ կատարեն
10 ե չիք զսուրբ
11 β գառինան / եԱԲ զգառինան / d գառինն
11 βdh այսինքն որ կան ի ճշմարտութեանն
11 βեdh չիք անտի
12 βtdԱԲ լինին գայլք
12 a հանեն արեան ճապաղիս արեան գառանցն / βd հանեն ճապաղախս արեան գառանցն / ե հանեն ճապաղս արեան գառանց / ԱԲh ճապաղիս / t ճաղճախիս / ԱԲt ի գառանցն
13 βdԱԲ քահանայութեան
13 ԱԲ ժողովրդոց
14 βabd համբերեն միամտութեամբ գառանցն / միւսն. համբերէ միամտութեամբ ի գառանցն
14 βadԱԲ ի ժողովրդոց կամ ի քահանայից
15 βad առնուն
15 dԱ և յարքայութիւն
16 βad գայլոցն ունին, կամ զգործս
16 βad չիք ունիցին

755 Եւ դու, աւէ ցիս այրն, պինդ կաց, քա՛ջ լեր, զգո՛յշ լեր. զի գործ ի ձեռն եկեալ հասեալ է քեզ. զի քեզ բարութիւն գիւրաւ լինելոց է, զի և դու ընդ ճշմարիտ մշակս վարձս առցես յանպատում պարգևացն Քրիստոսի։ Արդ՝ զգո՛յշ լեր աւանդէդ, որ քեզդ հաւատացաւ ի տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. շինեսջիր զտաճար անուանն Աստուծոյ ի տեղւոջն որ ցուցաւ քեզ, ուր սիւնն հրեղէն անէր զոսկի խարիսխն, և զվկայարանս սրբոցն ի տեղիսն՝ ուր զենան ինքեանք ի կենդանութիւն Աստուածութեան յուսոյն։ Զի բժշկեսցին հարուածեալքդ, և քարոզութեանն յաջողեալ յառաջադէմ լիցի հանապազորդութեամբ օր ըստ օրէ, հասանել ամենեցուն ի չափ կատարման հասակի հաւատոցն Քրիստոսի»։ Եւ զայս ասացեալ՝ շարժումն եղեալ, և ընդ առաւօտանալն ծածկեցաւ տեսիլն։

756 ԾԴ. «Արդ՝ ամենարարն, ամենաստեղծն, ամենահաստիչն, ամենիմաստն, ամենատէրն, ամենակալն, ամենագիւտն, ամենաբժիշկն խրատեաց զձեզ, զի Աստուածութեանն իւրոյ զձեզ մերձաւորս արասցէ։

1 abd և դու աւէ ցիս [b չիք ցիս] պինդ [b պինդ] կաց / ԱB և դու քաջ լեր աւէ, պինդ կաց / t չիք դու
1 β չիք այրն
1 βad և քաջ լեր / ԱB չիք քաջ լեր
1 b զգոյշ կաց. զի ձեռն ի գործ եկեալ / β քանզի, փխ. զի
2 β չիք քեզ (բարութիւն)
2 bԱB դիւրաւ է լինելոց. զի / βadh դիւրաւ լինելոց է, զի / t չիք դիւրաւ
3 βd մշակն / a վկայն, փխ. մշակս
3 b յանպատում / միւսն. զանապական
4 b քեզդ / միւսն. քեզ
4 b աւանդեցաւ, փխ. հաւատացաւ
5 βadԱB աստուծոյ ի տեղւոջն ուր [Ա որ] ցուցաւ քեզ [ԱB քեզ ցուցաւ], որ [ad ուր] սիւնն / b չիք ի տեղւոջն / b որ սիւն / t աստուծոյ, որ ի տեղւոջն, ուր սիւնն
6 bԱB ոսկի խարիսխ / a զվկարան
7 Ա սրբոց
7 βadh շինեսջիր ի տեղիսն / ԱB ի տեղիս
7 b որ զենան
7 ԱB ի կենդանութեան իւրեանց յուսոյն որ առ աստուած. զի / a ի կենդանութեան
7 β աստուածպաշտութեանց / d աստուածութեանն
8 β ուսոյն
8 aԱ հարուածեալք / / βbdB հարուածեալքդ / t հարուածեալքն
8 Ա քարոզութեան
9 a աջողած / bdԱB աջողուած / β աջողուածք
10 βad կատարմանն հասակին / ԱB հասակի կատարման / b չիք հասակի
11 aԱB և ընդ առաւաւտանալն / միւսն. չիք և
11 hՏn ծածկեցաւ տեսիլն: Վերջանում են
12 h աւելացնում է հետեւեալ ոտանաւոր յիշատակագրութիւնը. «Որ յայտնեցեր քոյն ծառայի / զտեսիլս մեծ զարմանալի / Լուսաւորչին մեր Գրիգորի / ի Վաղարշապատ քաղաքի / ծաղեա առ իս յոյս պանծալի / ճառագայթեա զխաւար ոգի / Մաթէոս մեղաւք ի լի / գծաւղի տառիս ճողակաթիս»:
12 b Թղ. 275բ[1] «Քրիստոս Աստուած յիշեա՛յ և ողորմեա՛յ անմաքուր հոգւոյ մեղուցեալ գծողի սորա, և ամենայն եղբայրութեանս, զի դու ես մշտացելոյս՝ մխիթար, և տարակուսելոյս՝ ապաւէն: խաւարելոյս՝ լոյս: մոլորելոյս՝ դարձ: գլորելոյս՝ կանգնիչ: յուսահատելոյս՝ յոյս կենաց: և ամենայն (գաղափարագրով) անհնարից՝ հնար. և քեզ փառք»:
13 abdԱB արդ. այստեղ adԱB չունեն բաժանման արտաքին ոչ մի նշան. ԱB արդ-ի ա տառը կարմրագիր է, իսկ ad այդ էլ չունեն. միայն b թղ. 275բ[2] այդ բառը մանրշակագույն զարդագիր է եւ երեք կիսատող ծիրանեգույն գրութիւն:
13 ԱBv ամենակարն, փխ. ամենարարն
14 β ամենակալն ամենագունն
14 βads ամենագէտն, փխ. ամենագիւտն
15 b աստուածութեան իւրում զձեզ արժանիս արասցէ / ԱB աստուածութեան

Վասն այսորիկ ցուցեալ ձեզ մեօք զկենաց ճանապարհս և զփրկութեան հանգամանս, զթողութիւն միանգամայն ածել հասուցանել ի վերայ. վասն այսորիկ զտեսիլ հանդերձելոցն երևեցոյց ինձ պատմել ձեզ, առ ժամանակիս զիւր կամսն առ ձեզ կատարելով։ Արդ՝ և դուք զասացեալսն ըստ հրամանացն փութացարո՛ւք կատարել։ Եւ արդ՝ եկա՛յք շինեսցուք զվկայարանսն, փոխել զվկայսս ի հանգիստ. զի և սոքա փոխեսցեն զձեզ ի նորոգութիւն»։

757 Եւ զայս ասացեալ՝ հրամայեաց զի զնիւթ շինուածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն։ Եւ ամենայն բազմութեան մարդկանն լուեալ զայն՝ իւրաքանչիւր ընթացան պատրաստել զնիւթսն։ Եւ կուտէին ի հրամայեալ տեղիսն ոմն վէմ, ոմն քար, ոմն աղիւս, ոմն զմայր փայտն, պատրաստէին խնդալից փութով և մեծաւ երկիւղիւ։

758 Եւ ինքն սուրբն Գրիգորիոս զլար ճարտարութեան շինողացն ի ձեռն առեալ՝ զերանելեացն վկայարան հանգստարանացն զհիմունսն յօրինէր։ Եւ մէն մի իւրաքանչիւր ամենայն բազմութեանն սատարութիւն ի ձեռն առեալ, ըստ գեղեցկագիր յարմարելոյ հիմնարկին ի կատարումն շինուածոյն կանգնեցին։ Ամենայն ոք ձեռն ի գործ արկեալ, և կանանւոյն

1 βadԱB զկենացն
1 ad զճանապարհս / ԱB ճանապարհ / b ճանապարհն
1 βabd զփրկութեանն / Ա զփրկութիւն / Bt փրկութեան
2 Ա հանգամայնս
2 βadԱB և զթողութիւն
2 βad չիք ի վերայ
3 abdԱB վասն այսորիկ / βt վասն այնորիկ
3 ԱB և զտեսիլ / b զտեսիլս
3 ԱB եցոյց, փխ. երևեցոյց
3 bԱB և զառժամանակիս / βad և զժամանակիս
4 abԱB կամս
4 βad առ ձեզ կատարելոյ
4 b զասացեալս
5 βad ըստ հրամանացն / միւսն. չիք ըստ
5 βad փութացարուք կատարեալ [d կատարել] / միւսն. չիք կատարել
5 ԱB այժմ, փխ. և արդ / b չիք արդ
6 ԱB զվկայարանս / b վկայարանս
6 ԱB զվկայքս / bt զվկայսն / d զվկայս
6 β ի հանգիստս
6 βabdԱB զի և սոքա / t չիք զի
8 b չիք զի
8 βab շինածոյն
9 b պատրաստել
9 at բազմութեանն մարդկան / b բազմութիւն մարդկանն
9 b լուեալք զայն
10 βad ընթացան իւրաքանչիւր
10 βabdԱB զնիւթսն / t զնիւթն
10 βad և կուտէին ի հրամանեալ տեղիսն / ԱB ի հրամայեալ տեղիսն կուտէին / bt ի տեղիսն հրամայեալս կուտէին
11 βabd ոմանք զմայր
11 ԱB փայտ
12 βd նպաստէին, փխ. պատրաստէին
13 βabdԱB և ինքն սուրբն / t չիք սուրբն
13 bԱBt գրիգորիոս / βad գրիգոր
13 βbdԱB շինողաց
14 βad և զերանելեացն
14 abdB վկատարանս / Ա զվկայարանս / β վկայարանսն / t վկայարանն / ուղղում եմ վկայարան
14 a զհիմունս / βd զհիմունսն / միւսն. հիմունս
15 βadԱB յաւրինէր / bt յօրինեալ
15 βabdԱB և մէն մի իւրաքանչիւր / t և մի մի իւրաքանչիւր
15 b չիք ամենայն
15 Ա բազմութեան
15 βad չիք սատարութիւն
16 βad գործ ի ձեռն առեալ սատարեին
16 βad և ըստ գեղեցկագիր [d գեղեցկագիր]
16 b յարմարելոցն
16 βb հիմն արկին
16 βad և ի կատարումն հասուցին, ամենեցուն ձեռն ի գործ
17 b շինածոյն
17 bԱB և [b չիք և] ամենայն ոք ձեռն արկեալ ի գործ. և կանանւոյն

անգամ սատարեալ ըստ իւրեանց տկարութեան կանացի ուժոյն, և այսպէս առ հասարակ գործէին զգործն հաւատովք և մեծաւ երկիւղիւ, զի մի ոք ամենեին անմասն եղեալ ի փրկութենէ շնորհացն, ի բժշկութենէն զրկեսցի։

759 Եւ կանգնեալ երիս վկայարանս, մի՝ ի հիւսիսոյ յարևելից կողմանէ քաղաքին, ուր վկայեաց սաստկամտն Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօք։ Եւ զմիւսն շինեցին ի հարաւակողմ կուսէ անտի, ուր վկայեացն Գայիանէ նորուն մնացիցն երկու ընկերօքն։ Եւ զմիւսն ևս մօտ ի հնձանն ի մէջ այգւոյն, ուր էին վանք նոցա։ Շինեցին կազմեցին զտեղիսն, և զարդարեցին ոսկի և արծաթի կանթեղօք լուցելովք, և լապտերօք վառելովք, և աշտանակօք բորբոքելովք։

760 ԾԴ. Եւ հրամայեաց մէն մի իւրաքանչիւր արկղագործ, տախտակամած, մայրափայտեայ, բևեռապինդ, հաստահեղոյս, երկաթագամ տապան գործել։ Եւ ամենայն ըստ ասացելոյ պատուիրանին արարեալ, հանդերձեալ կազմեալ պատրաստեցին. ըստ եղեալ հրամանին տուելոյ բերին զարկեղսն արարեալ հանգստի սրբոցն առ դուրս հնձանին, առաջի սրբոյն Գրիգորի։ Իսկ նա առեալ՝ ինքն միայն ի ներքս մտանէր, և ոչ թողոյր զայլ ոք ամենեին ի ներքս մտանել. ասէ. «Ոչ է պարտ ձեզ հուպ լինել և մերձենալ առ նոսա, որ չեւ էք բժշկեալ, որ չեւ էք սրբեալ մկրտութեամբ»։ Այլ ինքն միայն տառանձնացեալ, զմի մի իւրաքանչիւր ի սրբոցն առեալ յիւրաքանչիւր արկեղ դնէր՝ իւրաքանչիւր հանդերձով և իւրեանց կազմութեամբ պնդէր, և կնքէր քրիստոսանշան կնքովն։

1 ԵԱԲ սատարեալք / a սատարել
1 a ըստ տկարութեան իւրեանց / b ըստ իւրեանց տկարութեանց
1 β կանանցի
2 t հասարակ (չիք առ)
2 ԱԲ հաւատով
3 b և զի / b եկեալ, փխ. եղեալ
4 ԱԲ զրկիցի / b զրկիցին
6 βad ուր վկայեցաւն [a վկաեցաւ]
6 βab հռիփսիմէ / d *հռիփիմէ
6 βabdԱԲ երեսուն և երկու ընկերօքն / t երեսուն և երեք ընկերօք / հմմտ. §§ 199, 737.
7 β և միւսն
7 abԱԲ ի հարաւակողմն
7 βabd վկաեացն / ԱԲt վկայեաց
8 ԱԲ սուրբն գայիանէ
8 βad երկուքն [d երկուք են] ընկերաւք / ԱԲ ընկերօք
8 βad և զմիւսն ևս
8 d մաւտ հնծանն (յաճ.)
9 βabdԱԲ ուր էին վանք նոցա / t էին նոցա վանքն
10 βabdԱԲ կանթեղաւք / t կանթեղամբք
10 a լուցելաւք
11 a լապտերովք / հմմտ. Եզնր. § 83.
13 β հաստահեղոս / ԵԱԲ հաստահեղուս
14 Բոլորը ըստ ասացելոյ. ուղղում եմ ըստ ասացելոյ
15 βad չիք արարեալ
15 βad հանդերձեցաւ կազմեցաւ պատրաստեցաւ
15 βad չիք ըստ եղեալ հրամանին տուելոյ / b ըստ եղեալ
16 βad արարեալս հանգըստի սրբոցն ի դուրս / ԵԱԲt չիք հանգստի / ԱԲ չիք սրբոցն
17 b իսկ նորա / t ինքն մի միայն
18 βad չիք և ոչ թողոյր—ի ներքս մտանել
18 ԵԱԲ ասէ ոչ է [b չէ] ձեզ պարտ հուպ
19 aԱԲ առ սոսա
19 ad չիք որ չեւ էք սրբեալ
20 βabd մկրտութեամբն
20 d առանձացեալ
21 ԵԱԲ առեալ ի սրբոցն, βad ի սրբոցն [d ի սրբոյն] առեալ / t չիք առեալ
21 ԵԱԲ յիւրաքանչիւր յարկեղ / a արկեղն / β արկեղս
21 βabdԱԲ հանդերձով [Բ հանդերձովն] և իւրեանց / t չիք և իւրեանց
22 βad իւր կազմութեամբ / ԱԲ իւր կազմութեամբն
22 ԱԲ պատէր, փխ. պնդէր

761 Իսկ թագաւորն և արքայազունքն ամենայն և մեծամեծքն և նախարարքն և ազատքն և զօրքն ամենայն՝ իւրաքանչիւր բերէին իւղս անուշունս և խունկս ազնիւս, և զգունազգոյն նարօտս պատանաց, զմետաքսաւէչս ոսկեթելս կերպասուց։ Եւ կին թագաւորին և օրիորդ թագաւորազունք և կանայք պատուականացն և մեծամեծացն դստերք՝ բերէին ծիրանիս և ոսկեհուռն զիպակն և զերկնագոյնն, և զսպիտակ իբրև զձիւն հանդերձանս սրբոցն։ Նոյնպէս և ոսկին և զարծաթն և զկտաւուն փութով կուտէին առ դուրս հնձանին։

762 Արդ՝ եկեալ տեսանէր սուրբն Գրիգորիոս, զի շեղջ շեղջ կուտեալ էին առ դուրս հնձանին։ Իսկ նա ոչ առնոյր յանձն զնոցա ինչ առ նոսա մատուցանել. ասէ. «Ո՞չ վաղ իսկ ասացի, եթէ ոչ է պատշաճ զձեր ինչ, մինչ չեւ էք սրբեալ մկրտութեամբ՝ առ նոսա մատուցանել. այլ յօժարութիւնդ ձեր բարիոք է վասն ձերոյ փրկութեան։ Այլ այս ամենայն յարքունական գանձուն պահեալ կայցէ, մինչև ձեզ հովիւ և վարդապետ ի տուչութենէ բարերարութեան Աստուծոյ պարգևեսցի, և երևեսցին ձեզ առաջնորդք, քահանայապետք, տեսուչք եպիսկոպոսք և երիցունք եկեղեցական կարգի լուսաւորութեան սրբոյն Աստուծոյ. և այդ ամենայն երթիցէ ի սպաս պաշտաման փառաւորընկալ սեղանոյն Աստուծոյ ի ձեռն քահանայապետին կացելոյ։ Այլ այժմ եկայք զսոսա յիւրաքանչիւր հանգիստս մատուսցուք»։

1 βabdԱԲ արքայազունքն ամենայն / t և ամենայն
1 βabdԱԲ և մեծամեծքն / t չիք և
2 βabd չիք և (ազատքն)
2 abdԱԲ զիւրաքանչիւր
3 d իւղս / b զիւղս
3 ԵԱԲ անուշահոտս, փխ. անուշունս
3 b զխունկս
3 βabdԱԲ զգոյնազգոյն [a զգունազգոյն] / t գոյնազգոյն
3 b նարօտս
4 β զմետաքս, առէչս
4 βabd ոսկեթելս / միւսն. և ոսկեթելս
4 ԱԲ կերպասուցն
4 ad օրիորդ / β օրիորդք
6 b զծիրանիս և
6 ԵԱԲ զոսկեհուռ և զդիպակ / βad ոսկեհուռ [d ոսկեհուռս] և զդիպակ
6 βad զերկնագոյնն / միւսն. զերկնագոյն
6 βadԱԲ սպիտակ / t սպիտակն / b և զսպիտակ
6 ԱԲ հանդերձանս / միւսն. ի հանդերձանս
7 aԱԲ չիք և (զոսկին)
8 abdԱԲ զկտաւն / βad և փութով
9 ԱԲ շեղջք շեղջք *կուտալ կային / abd շեղջք [b շեղջ] շեղջք կուտեալ [d կուտեալք] կային [a էին] առ դուրս
10 βadԱԲ ոչ առնոյր յանձն / b չառնոյր յանձն / t ի յանձն
10 βԱԲ զնոցա ինչսն
11 βabdԱԲ ասէ, թե ոչ վաղ
11 ԱԲ ասացի ձեզ / βad թե ոչ է
12 βadԱԲ որ չեւ էք / t մինչ չև էր
12 βd առ նոսա ինչ մատուցանել
14 ԱԲ չիք ձեզ
15 βabd վարդապետ քրիստոսի [βab ի քրիստոսի] տուչութենէն
15 Բ բարերարութեանն / βad բարերարութեամբն / b բարերարութին (դաs.)
15 βa աստուծոյ պարգևեսցի ձեզ և երևեսցին ձեզ / d աստուծոյ պարգևեսցի և երևեսցին ձեզ / b աստուծոյ երևեսցի ձեզ / t չիք պարգևեսցի և
16 ad քահանայապետք
17 ԵԱԲt երիցամբք. չիք և
17 βad եկեղեցական կարգի / ԵԱԲ եկեղեցական կարգք / ko եկեղեցական կարգ / t եկեղեցակարգք
17 dԱԲko լուսաւորութեան / t լուսաւորութեանցն / a լուսաւորութիւն / β լուսաւորութիւնք
18 βabdt չիք պաշտաման
19 t չիք աստուծոյ / ԱԲ կացուցելոյ
20 β յիւրեանց, փխ. յիւրաքանչիւր
20 βdԱԲ հանգիստս / a հանգիստ / b ի հանգիստ / t հանգիստն

763 ԾԸ. Իսկ Թագաւորն Տրդատ յայնժամ գեռ ևս էր յամենայն կերպարանս խոզի, բայց միայն ի մարդկայքէն խօսելոյ. և կճղակք ձեռացն և ոտիցն իբրև զխոզի, և դէմք երեսացն կնճթացեալ, և ժանիք մեծամեծք իբրև զմեծամեծ վարազաց, և խազանաւանն թաւացեալ զամենայն մարմնովն։ Այլ կայր պատեալ զերեսն զգլխովն հանդերձ՝ արկեալ զիւրեաւ քուրձ, և կայր երեւոյթ տեսլեամբ ի մէջ ժողովրդոցն։ Արդ՝ մատուցեալ աղաչէր զսուրբն Գրիգորիոս, զի գոնեա ձեռացն և ոտիցն հնար լինիցի բժշկութեան, զի ի գործ շինուածոյ սրբոցն արժանի արասցէ զէթ սակաւիկ ինչ մասնաւորել դնա։

764 Իսկ երանելին Գրիգորիոս ծունր կրկնեալ ամենատեսան բարերարի մարդասիրին Աստուծոյ, երթեալ անկանէր զսուրբընկալ արկեղցն երանելի մարտիրոսացն քրիստոսական վկայիցն՝ մատուցանել պաղատանս համբարձեալ զբազուկսն հանապազատարած յերկինս՝ ամենայն ժողովելոցն և թագաւորին բժշկութիւն հայցէր։ Ապա դարձաւ առ թագաւորն, շնորհելովն Քրիստոսի զոտսն նորա և զձեռսն բժշկէր. զի թափեցան կճղակք ոտիցն և ձեռացն. որպէս զի առ մի նուազ հաղորդեալ լիցի ի գործ սրբոցն՝ իւրոց ձեռացն վաստակելով։

1 b տրդատ յայնժամ ևս գեռ էր ի կերպարանս / βad տրդատ յայնժամ գեռ ևս էր յամենայն [d ամենայն] կերպարանս / ԱԲ տրդատ յայնժամ գեռ ևս էր ամենայնիւ ի կերպարանս / t գեռ ևս յայնժամ
2 βadԱԲ բայց միայն / bt չիք միայն
2 a ի մարդկայքէս / βdԲ ի մարդայքէն
3 b ոտից
3 ԱԲ իբրև զխոզի / միւսն. իբրև խոզի
3 a կնճթացեալք
Այստեղից սկսեալ չենք նշանակում a-ի եալ ձևը [փխ. ել], ինչպես մատուցանեալ=մատուցանել ևլն
4 βabdԱԲ մեծամեծք իբրև զմեծամեծ վարազաց [d վարազց] / t չիք զմեծամեծ
4 βadԱԲ խազան սանն / bn խազանաւանն / t խազանաւան
5 ԱԲ մարմնովն / միւսն. մարմնովքն
5 βad և, փխ. այլ
5 a կայր պատել
5 βad զերեսս / b զերեսսն / ԱԲt զերեսն
5 βad չիք զգլխովն հանդերձ
6 bԱԲ արկեալ քուրձ զիւրեաւ, և կայր / βad արկեալ զիւրև քուրձ անկեալ կայր
6 bԱ աներեւոյթ
6 βd տեսլեամբն
6 b ի մէջ ժողովրդեանն
7 βdԱԲ զի առէ գոնեա / b զի առէ գոնէ / at գոնէ
8 βabdԱԲ լիցի
8 βabd շինուածոյ
9 βd սակաւ ինչ / b սակաւ մի մասնաւորեալ
10 βabdԱԲ երթեալ ծունր կրկնեալ
10 ԱԲ ամենատեսանն
11 βad և մարդասիրի / ԱԲ և մարդասիրին / b չիք մարդասիրին
11 βbdԱԲ անկանէր / at անկեալ էր [a չիք էր]
11 βad սուրբընկալ
11 β արկեղեաւքն
12 b մարտիրոց
12 b վկայից
13 βadԱԲ հանապազատարած / t հանապազատարածս / b համատարածս
13 βad ժողովրդոցն, փխ. ժողովելոցն
14 βabdԱԲ զբժշկութիւն
14 βad իսկ, b և, փխ. ապա
14 βad դարձեալ
15 β շնորհաւքն
15 b զոտս
15 βd զոտս նորա և զձեռս / a զոտս և զձեռս / ԱԲ զձեռսն և զոտսն
16 β կճղակքն / d կճղաքն
16 bԱԲ ձեռացն և ոտիցն [b ոտից] զի / d ձեռացն և ոտիցն որպէս զի / β ձեռացն և ոտիցն նորա, որպէս զի / a ձեռացն նորա և ոտիցն որպէս զի / bԱԲt չիք որպէս
16 a հաղորդ լիցի
17 βbdԱԲ ի գործ / at ի գործս
17 b ձեռացն իւրոց

765 Իսկ նորա հարցեալ զԳրիգորիոս, թէ զինչ հրամայեսցէ նմա. և նա տայր զչափ արկեղացն սրբոց, զի հատեալ զտեղիսն իւրաքանչիւր բնակութեանն՝ յօրինեսցէ ի ներքս ի մարտիրոսական յարկին հանգստեանն։ Իսկ նորա աղաչեալ զԳրիգորիոս՝ զի հրամայեսցէ, մի՝ վասն կնոջ իւրոյ Աշխենայ տիկնոջ, և մի՝ վասն քեռն իւրոյ հարազատի որում անուն էր Խոսրովիդուխտ, զի իշխեսցեն և նոքա հաւասարել գործոյն։ Եւ նորա տուեալ հրաման, և նոցա երթեալ ընդ նմա օգնել գործոյն։ Եւ առեալ զչափ արկեղացն՝ փոսել փորել զտեղիս հանգստի սրբոցն ի ներքս ի տաճարս հանգստարանացն։

766 ԾԹ. Արդ՝ առեալ թագաւորին փայտատ և բահ՝ հատանէր զգիրս հանգստոցաց սրբոցն իւրաքանչիւր ըստ չափու արկեղացն։ Սոյնպէս և ինքեանք երկոքին, Աշխէն տիկին և քոյր թագաւորին Խոսրովիդուխտ, ըստ բրել բրողին ի հանդերձս իւրեանց ընկալեալ զհողն՝ արտաքս պեղէին։ Եւ այսպէս կարգի կարգի յառաջակողմն պատրաստեցին զգիրս

1 βad իսկ նայ հարցեալ
1 βd զգրիգորն
2 βad իսկ, փխ. և
2 abdԱԲ նայ տայր նմայ
2 bԱԲ չափ
2 β արկեղաց / ԱԲ զարկեղաց / b զարկեղացն
2 ab սրբոց / միւսն. սրբոցն
2 βabdԱԲ իւրաքանչիւր բնակութեան / t իւրաքանչիւր ի բնակութեան
3 β ի մարտիւրոսական
3 βad յարկին հանգստեան / bԱԲ յարկի [b յարկին] հանգստեանն տեառն / t ի յարկին հանգստեանն
4 βd աղաչեցեալ
4 a զսուրբն զգրիգորիոս
4 bԱԲ զի հրաման տացէ / ad զի հրաման տայցէ [d տացէ]
4 βad չիք մի
4 βad կնոջն իւրոյ
5 βbd աշխենայ տիկնոջ [β տիկնոջն] / a աշխեն տիկնայ / ԱԲ աշխէն տիկնոջ
5 bԱԲ և միւս ևս վասն / βad չիք և մի վասն
5 βad և քեռն իւրոյ
6 d խոսրովիթուխտ
6 b զի իշխեսցեն հաւասարել և նոքա
7 a նա երթեալ
8 βad արկեղացն / bԱԲt տապանացն, փխ. արկեղացն
8 b փոսեալ, փորեալ / d փոխել, փխ. փոսել
8 βd զտեղի / ab զտեղիս / ԱԲ զտեղիսն / t զտեղին
8 βabdԱԲ հանգստի / t հանգիստ
8 b չիք սրբոցն
9 adԱԲ ի տաճարս / b ի տաճար / βt ի տաճարն
9 βad հանգստարանաց սրբոցն
10 d չիք արդ առեալ—ըստ չափու արկեղացն (տ. 11)
10 βabԱԲ բահ և փայտատ
10 βabԱԲ հատանել զգիրս [b զգիր]
11 t հանգստոցացն / Ա հանգըստանոցաց / βԲ հանգստարանաց
11 b սրբոց / միւսն. սրբոցն
11 ԱԲ ըստ չափարանի / an ըստ չափոյ / b ըստ չափու / βt Հայկ. բառ. ըստ չափարան / Թւում է թե առաջին աղճատումն եղել է «ըստ չափար արկեղացն», ապա բառի առաջին վանկի կրկնությամբ: Այս սխալ ընթերցումը ճանաչուել է չափար=ցանկապատի նշանակութեամբ, որով եւ «ըստ չափարան» ընթերցումը: Աւելի ճշգրիտ է «ըստ չափարանի» ընթերցումը: Գաւառական «չափար» (ցանկապատ) բառը գործ է ածուած եւ միջին հայերենում. «ի չափար պալատան արքունին». Թղթ. դաշանց:
12 βad չիք և (ինքեանք)
12 β երկոքեանքն. չիք ինքեանք
13 ԱԲ բրողէն / d բրաւղէն
13 b ընկալան
14 βad կրեին, փխ. պեղէին
14 βad չիք և
14 a կարգ ի կարգ յառաջակողմն / միւսն. եւ Հայկ. բառ. կարգի կարգի յառաջակողմն. բերեւս պէտք է կարդալ կարգ ի կարգ ի յառաջակողմն
14 βad յառաջագոյն, փխ. յառաջակողմն
14 ԱԲ զգիր

սրբոյն Հռիփսիմեայ. և զկնի նորա զերեսուն և զերկուսն ի տեղւոջն յայնմիկ, ուր հեղան արիւնք վկայականք երանութեան նոցա, ի տեղւոջ հանգստեան պատրաստելոյ սուրբ և փառաւոր սեղանոյն Քրիստոսի։ Սոյնպէս և ի վկայարանին՝ որ ի հարաւակողմ քաղաքին էր՝ պատրաստեաց և զայն տեղին երանելւոյն Գայիանեայ և երկուց ընկերացն։ Ինքնին թագաւորն Տրդատ քերբն Խոսրովիդխտով հանդերձ և Աշխէն տիկնաւ գծիրս սրբոցն իւրաքանչիւր բնակութեան յօրինէին իւրեանց ձեռօքն։

767 Եւ եկն թագաւորն, խնդրեաց հրաժեշտ ի սրբոյն Գրիգորէ եօթնօրեայ ճանապարհ կալեալ ի վեր ի բարձր լեառն ի Մասիս։ Եւ անտի ի գլխոյ լեռնէն առեալ վէմս արաստոյս, անտաշս, անկոփս, յաղթս, ծանունս, երկայնս, ստուարս և մեծամեծս, որ զմի մի ոչ ումեք լինէր հնար, թէ և զիպելոյ բազմութեան ի մարդկանէ՝ զայն շարժել. այլ՝ առեալ սկայազօրն հայկաբար զութ արձանսն՝ ի վերայ իւրոց թիկանցն զայն դնէր և ստանձնեալ բերէր ի վկայարանս տաճարացն։ Մէն չորս արձանս սեամս կանգնէր՝ իբրև փոխարէն անմիտ մարմնին, զոր ընդ սրբոյն պատերազմեալ յիւրում սենեկին. ուր ամենապահ շնորհացն

1 d *հռւփիմեայ / βab հռիւփսիմեայ (յաճ.)
1 βad չիք զկնի նորա
1 βad և զերկոցն / Ա և երկուսն / Բ և երկուցն
2 βadԱԲ երանութեան նոցա, ի տեղւոջ
2 bt ի տեղի հանգստեան
3 βad չիք հանգստեան պատրաստելոյ
3 ԱԲ պատրաստելոց
3 βԱԲ փառաւորեալ
3 β աստուծոյ, փխ. քրիստոսի
4 a սոյնպէս և վկայարանին / միւսն. չիք և
4 a ի հարաւայկողմն քաղաքին / βd ի հարաւոյ [d ի հարաւու] կողմանէ քաղաքին
4 βad է
5 bԱԲ զայն տեղիս / βad զայն տեղի
5 bԱԲt Հայկ. բառ. զայն տեղին փոխէր երանելոյն [t սրբոցն, փխ. երանելոյն] / βad չիք փոխէր
5 t սրբոցն, փխ. βabdԱԲ երանելոյն
5 d զայինեա
5 b երկու
6 βadԱԲ ինքնին / bt ինքն
6 ԱԲ թագաւորն տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
6 b խոսրովիդքխտով / d խոսրովիթխտով / β խոսրովիդուխտով / ԱԲ խոսրովիդխտաւ
6 βad չիք հանդերձ
6 ԱԲ և աշխէն տիկնաւ հանդերձ
7 Ա բնակութիւն
7 βad չիք իւրաքանչիւր բնակութեան
7 ab ինքեանց, փխ. իւրեանց
8 βabdԱԲ ձեռաւք
10 βad ի մեծ, փխ. ի վեր
10 a բարձր
10 b ի վեր ի լեառն բարձր ի մասիս անտի / միւսն. մասիս (չիք ի)
11 a վէմս սարաստոյս
12 t և ստուարս
12 βabdԱԲ և մեծամեծս / t չիք և
12 a որպէս, փխ. որ
12 βabdԱԲ ոչ ումեք լինէր / t չիք ումեք
13 b չիք և
13 βabdԱԲ զիպելոյ
13 βabdԱԲ բազմութեան / t բազմութեանց
13 ԱԲ մարդկան
13 βad չիք զայն
13 b շարժեալ (յաճ.)
14 βabdt հայկարար / ԱԲ և հայկաբար / n և հսկայաբար
14 b ի վերայ ուսոց թիկացն / ԱԲ ի վերայ թիկանց իւրոց
15 b չիք զայն
15 ԱԲ դնէր զայն
15 b և ստանձնեալ / միւսն. չիք և
15 bԱԲ բերէր / միւսն. բերեալ
15 βbԱԲ ի վկայարանս / միւսն. ի վկայարան
16 ԱԲ իբրու
17 βad ուր / bԱԲt որ

յաղթեալ՝ զայնչափ զարմանալիսն գործեաց։ Եւ սա պսակ յաղթութեան՝ զիւրոյ ձեռացն զօրութեան զվաստակն ամենեցուն ցուցանէր։

768 Արարեալ շինեալ կազմեալ զսուրբ վկայարանն երեսին՝ հանդերձեցին զարդարեցին և օրինօք յարդարեցին. և ապա առեալ զիւրաքանչիւր յիւրաքանչիւր տեղի վկայութեանն մասունսն։ Զսուրբն Գայիանէ ի կողմն հարաւոյ, իւրոյ մարտիրոսութեանն երկու ընկերօքն դնէր ի վկայարանի տաճարին։ Սոյնպէս և զերանելին Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն ի կողմն արևելից ի շինածի տաճարին դնէին։ Եւ զմիաւորն, որ ի հնձանին սպանաւ՝ սորա տաճարն ի կողմանէ քաղաքին ի հիւսիսոյ կուսէ։ Եւ զամենայն սուրբսն ի միասին զումարեալ, զխաչակրան վկայսն Քրիստոսի՝ յիւրաքանչիւր հանգիստս մարտիրոսական բնակութեան շինուածոյն փոխեցին։ Ըստ երանելոյ հրամանին տեսլեանն յառաջագոյն Գրիգորի՝ այսպէս և կատարեցաւ։

769 Եւ ի ներքսագոյն խորանացն, ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր գերեզմանացն ի տեղիս սեղանոյն, յերեսին վկայարանին մէն մի կանգնեաց զսուրբ նշան տէրունական խաչին. «Զի միայն, ասէ,

1 βad զայնչափ / ԱԲ այնչափ / b այնպէս, փխ. զայնչափ
1 βad զարմացմունս / ԱԲko զարմանալիս / b զարմանութիւնս / t զարմանութիւն
1 βadԱԲ յաղթութեան / bt յաղթութեանց
2 βad զիւրոյ [a զիւրոց] ձեռացն զաւրութեան [d զարութեան] վաստակն [a վաստակսն] ամենեցուն ցուցանէր, զոր և արարեալ / միւսն. զիւրոյ ձեռագործութեան զվաստակսն մատուցանէր
3 βad շինեցին կազմեցին
3 a վկաարանս / ԱԲ զերեսին
4 n հանդերձայնիւ, փխ. հանդերձեցին
5 ԱԲ զիւրաքանչիւր որ
5 d իւր, փխ. յիւրաքանչիւր
5 ԱԲ տեղիս / ad վկայութեան
6 βabd ի կողմն / միւսն. ի կողմ
6 ԱԲ մարտիրոսական
6 βad չիք իւրոյ մարտիրոսութեանն
7 Ա ընդերօքն (յաճ.)
7 βadԱԲ ի վկաարանի / b ի վկայարանս / t ի վկայարան
7 βad չիք և / b և զերանեալն
8 d հռփիմէ (յաճ.)
8 ԱԲ լբ· / ad երիւքն / β երեք
8 ad ընկերաւք
8 ԱԲ արևելից կողմն / βad արևելեայ ի շինածի տաճարին / t ի կողմն արևելեաց ի կողմն տաճարին / b արևելից տաճարին
9 βad դնեին, փխ. bԱԲt մատուցանէին
9 βbd և զմինաւորն / ԱԲn և մինաւորն
9 a որ հնձանին
9 βabdԱԲ սպանաւ / t սպանին
9 βabdԱԲ տաճարն / t տաճար
10 d ի հիւսւոյ
10 t կողմանէ, փխ. կուսէ
11 βad զումարեալսն / ԱԲ զումարեալ / bt զումարեալս
11 n զխաչակրաւն վկայսն
11 n չիք քրիստոսի, յիւրաքանչիւր հանգիստս — յարկի տանն աստուածոյ կային (եր. 401, ծ. 2.)
11 b հանդիստն
12 β մարտիրոսականսն
12 b բնութեան, փխ. բնակութեան / a չիք բնակութեան
12 βabԱԲ շինուածոյն / d շինուածոյս / t շինուածոյ
12 βad փոխեցին, ըստ տեսլեան [a տեսլեանն] սրբոյն գրիգորի յառաջագոյն ցուցմանն, նոյնպէս կատարեցաւ
13 ԱԲ հրամանի
14 βabdԱԲ և ի ներքսագոյն խորանացն [βd խորանսն, a խորաննն] ի վերայ հանգստարանացն կենդանագիր [βa կենդանագիր] / t և ներքսագոյն խորանացն կենդանագիր / Հմմտ. Կոր. «և ի ներքսագոյն խորանին»։
15 βb ի տեղի
15 βabdԱԲ վկաարանին / t վկայարանս
16 a նշանն / b զնշան. չիք զսուրբ
16 βabdԱԲ տէ(ե)րունական / t տէրունեան
16 βad չիք ասէ

առաջի այդր ամենակեցոյց նշանիդ երկիր պագանիցէք տեառն Աստուծոյ արարչին ձերոյ: Ահա սիւնք հաստատուն կանգնեցան ձերում խարխուլ շինուածոյն: Այս այն սիւնք են, ասէ, որ ունին զբեռն ծանրութեան ձերոյ շինուածոյն փրկութեան. ահա երեք սիւնք. և չորրորդ սիւնն կենդանութեան՝ որ զձեզ առ Աստուած վերացուսցէ: Եկայք ընկատեալ տեղին տէրունական տանն և մեզ հրամայեալն ի մէջ առեալ ի պատիւ փակեսցուք»:

770 Եւ Թագաւորաւն և ամենայն ժողովրդովքն հանդերձ երթեալ հասանէր անդէն ի տեղին ցուցեալ հրեղէն սեանն ոսկիակալ խարսխին, և անդէն բարձր քարաքորմով փակեալ զտեղին ի պատիւ, և դրամբք և զմնափակօք ամրացուցեալ, և կանգնեալ և անդ զնշան փրկական խաչին. զի առ հասարակ հասեալ ամենայն ոք յայն տեղի՝ ամենազօր արարչին Աստուծոյ երկրպագեալ ծունր կրկնեսցեն:

771 Եւ այսպէս լուսաւորեալ զմիտս և զոգիս ժողովրդոցն քարոզութեամբ, աղբիւն Աստուածութեանն յագեալ համեմեալ. Թողեալ զպաշտօն ունայնութեան մոլորեալ ձեռագործ կռոցն արարելոց, և ի պաշտօն դարձեալ մարդասիրին Աստուծոյ:

772 Եւ յայնմ հետէ և անդր կանխէին անձնակամ կամօք ի պահս և յաղօթս, և յերկիւղ և ի սէր. և յունկնդրութիւն Աստուծոյ վարդապետութեանն փութային:

1 βad այնր ամենակեցոյց նշանի
1 d երկրպագանիցէք
2 βb արարչի
2 ԱԲ ձերում / ad մերոյ, b մերում, փխ. ձերոյ
2 dԱԲ հաստատունք
3 β հաստատեցան / b խախուլ
3 βad շինուածոյդ / ԱԲ շինուածոյդ / b շինուածոյն
3 βabd սիւնքն են / ԱԲt սիւնք են
3 βabd չիք ասէ
4 b ձերոյն
4 bd շինուածոյն / a շինածոյն / β շինածոյդ
4 d էհա / β սիւնքն
5 βabdԱԲ կենդանութեան / t կենդանութեանն
5 a և, փխ. որ
5 β վերացուսցէ / միւսն. վերացուսցանէ
6 Բ ընկալեալ / a տեղիսն
6 b չիք և / ԱԲ հրամայեալ
7 βabdԱԲ ի պատիւ փակեսցուք [b փոխեսցուք] / t չիք ի պատիւ
8 βad և Թագաւորաւն / միւսն. չիք և
8 b և երթեալ հասանէր Թագաւորաւն և ժողովրդովքն հանդերձ ի ցուցեալ տեղին
9 βd հասանէր անդէն / a հասանէին անդրէն / bԱԲt չիք անդէն
9 βadԱԲ ի ցուցեալ տեղին
9 b սեղանոյն, փխ. սեանն
10 βbd քաղաք որմու / a քաղաք, որմու
11 b զմնափակովք / a զմնապանուք, փխ. զմնափակօք
11 b ամրացուցեալք
11 βb չիք և (անդ)
11 ԱԲ տէրունական, փխ. փրկական
12 βabdԱԲ հասեալ ամենայն ոք / t չիք ամենայն
12 βabdԱԲ ամենազաւր արարչին [d ամյզաւր, յան.] / t չիք ամենազօր
13 βad աստուծոյ ծունր եդեալ [a կրկնեալ] երկիր պագցեն. և
14 βd այնպէս / a և զհոգւոյս
14 ԱԲ քարոզութեամբ / bt քարոզութեամբն / βad քարոզութեան
15 βabd աստուածութեան
16 β յունայնութեան
16 βad մոլորեցն
16 βabdԱԲ ձեռագործ / t ձեռագործաց
16 βabԱԲ կռոցն / dt կռելոցն
16 βabd արարելոցն
17 βbd մարդասիրի
17 βad աստուծոյ պատուիրանացն [d պատուիրանաց]
19 βad չիք վարդապետութեանն փութային / Ա վարդապետութեան / bԱԲ փութացեալք / t փութային

773 ԾԷ. Արդ՝ իբրև ժողովեալք միահամուռ ի պաշտօնարան տեղւոյն յարկի տանն Աստուծոյ կային՝ խօսել սկսաւ երանելին Գրիգորիոս և ասէ. «Դիք ծունր ամենեքեան, զի արասցէ Տէր բժշկութիւն հարուածոցդ»: Եւ եդեալ ծունր ամենեցուն առ Աստուած, և երանելւոյն Գրիգորի մեծաւ աղօթիւք և պաղատանօք խնդրեալ ուժգին ճգնութեամբ և արտասուօք վասն Թագաւորին բժշկութեան: Եւ Թագաւորն մինչ դեռ կայր ի տեսիլ կերպարանաց խոզի ընդ ժողովրդեանն՝ յանկարծակի հարեալ զգողման, և զխորխն խոզի արտաքոյ մարմնոյն իւրոյ ի բաց ընկենոյր, ժանդատեսիլ ժանեօքն և կնճթադէմ երեսօքն հանդերձ. խոզանացեալ մազովն Թաւութեամբ զխորխացեալ կաշին ի բաց ընկենոյր: Եւ դէմք երեսացն դարձան յիւր իսկ կերպարանսն, և մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ լինէր իբրև զաօրեայ մանկան ծնելոյ, և ողջանդամ մարմնովքն ամենևին բժշկեցաւ:

774 Սոյնպէս և ամենայն մարդիկն, որ էին բազմութիւնք կուտեալք՝ յիւրաքանչիւր ախտից Թօթափեալք. ոմանք բորոտք, և ոմանք անդամալոյծք և զօսացեալք, և ջրգողեալք որովայնիւք, և դիւահարք, և գոնձացեալք, և պառապրոսք: Եւ այսպէս բացեալ շնորհացն մարդասիրին Քրիստոսի զիւր ամենակար բժշկարանն՝ բժշկել զամենեսին

1 b և, փխ. արդ
1 b չիք միահամուռ
1 b ի պաշտաւն
2 βd տեղի / a տեղին
2 βabdԱԲ տանն / t տան
2 βad չիք կային
2 βad սուրբն, փխ. երանելին
3 βd չիք և
3 ԱԲ ամենեքին
4 βbd հարուածելոցդ
4 βabdԱԲ և եդեալ ամենեցուն ծունր առ
4 aԱԲ և երանելին գրիգորիոս / β գրիգորոյ
5 ԱԲ մեծաւ աղօթիւք և ուշգին խընդրուածովք և պաղատանօք խնդրել ճգնութեամբ
5 b խնդրեաց
5 βad ճգնութեան արտասուաւք
6 βabdԱԲ մինչ դեռ կայր / t չիք դեռ
7 ԱԲ ի կերպարանս. չիք ի տեսիլ
7 βad ի մէջ, փխ. ընդ
7 ad ժողովրդոց
8 ԱԲ հարաւ
8 βad զդողման հարեալ
8 βabdԱԲ մարմնոյն իւրոյ ի բաց / t չիք իւրոյ
9 bԱԲ ժանդատեսիլն ժանեաւք
9 ԱԲ կնճթակերպ
9 a չիք և կնճթադէմ երեսօքն
10 β խոզացեալ, փխ. խոզանացեալ
10 βad զխոզացեալ, փխ. զխորխացեալ
11 ԱԲ յիւր իսկ / միւսն. չիք իսկ
11 ԱԲ ի կերպարանսն / βad կերպարանսն / b կերպարանս / t կերպարանն
11 b մարմին
12 β *փակփկացեալ
12 βad և ողջ ամենայն անդամովք [a անդամաւքն, d անդամաւք] ամենեին
14 βad որ էին ժողովեալ անչափ [a անչափ] բազմութիւնք [a բազմութիւնքն]
14 βad չիք կուտեալք
15 βad ամենեքին [a ամենեքեան] յիւրաքանչիւր ախտից [a ախտիցն] աղբեալ լինէին. քանզի էին ոմանք / b ախտիցն
15 βad չիք Թօթափեալք
16 βabd որովայնիւք [a որովանիւք] / միւսն. որովայնիւ
16 βad չիք և դիւահարք և գոնձացեալք
17 βabdԱԲ այսպէս / t այնպէս
17 ab շնորհաց
17 ԱԲ մարդասէր շնորհաց [Ա շնորհացն]
17 ab մարդասէրն քրիստոս / d մարդասէրն քրիստոսի
18 bd զամենակար / ԱԲ ամենակարն
18 ԱԲ բժշկարան / b բժշկութիւն, փխ. բժշկարան
18 βad զամենեսեան

ի ձեռն Գրիգորի, անտացեալքն թօթափէին յիւրաքանչիւր հիւանդութեանց։ Սոյնպէս և բացեալ լինէր աղբիւր գիտութեանն Քրիստոսի, զխելս ամենեցուն ընդ ճշմարտապատում վարդապետութեամբն Աստուծոյ։

775 «Անդ էր այնուհետև սրտալիք ուրախութիւն, և ակնավայելք տեսիլ հայեցելոցն։ Քանզի երկիր, որ և համբաւուցն անգամ օտար էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն աստուածագործ սքանչելութիւնքն գործեցան՝ առ ժամայն վաղվաղակի իւրացն եղելոց խելամուտ լինէր ոչ միայն առ ժամանակաւն պաշտելեացն, այլ և յառաջնակարգ յաւիտենիցն և յապա եկելոցն, և սկզբանն և կատարածի, և ամենայն աստուածատուր աւանդութեանցն։

776 Իսկ իբրև զչափ առեալ զիրացն հաստատութեան՝ համարձակագոյն և առաւելագոյն զաշակերտութիւն նորագիւտ վարդապետութեանն խմբէին ուսուցանել, թերել և պատրաստականն քարոզութեանն

5 Հմմտ. Կոր. § 31.

1 β ի ձեռն սրբոյն գրիգորի
1 ո չիք անտացեալքն թօթափէին—և զովութիւն ի փառս աստուծոյ (§ 777)
1 abt հիւանդութեանցն
2 b սոյնպէս և. միւսն. չիք և
2 Ա գիտութեան
3 βb ի խելս / a ընդ
3 βabd վարդապետութեամբն / Ա վարդապետութեան / Bt վարդապետութեանն
3 Bt քրիստոսի, փխ. βabdԱ աստուծոյ
5 Հմմտ. Կոր. § 31. «Անդ էր այնուհետև —պատուիրանացն աստուծոյ»։
5 a սրտալի
5 βad ակնածակելի / bԱBs Կոր. ակնավայել / t ակն առնել
6 s տեսիլք
6 s հայեցելովքն / βad հայեցողաց / bԱBt հայեցելոցն / Կոր. հայցելոյն (Հետ. հայցելոյն, տպ. հայելւոյն)։ Կորեան մէջ «հայցելի» կամ «խնդրելի» անուանում են հայ եզանագրերը:
6 adԱB երկիր / միւսն. երկիրն
6 b չիք և
6 βabd համբաւուց / ԱBt համբաւոյն / Կոր. համբաւուցն
6 ԱB անտեղեակ, փխ. օտար / Կոր. օտար
7 ԱB աստուածայինն, փխ. աստուածագործ / Կոր. աստուածագործ
7 a զսքանչելութիւնսն / b սքանչելիքն / Կոր. սքանչելագործութիւնքն
8 ԱB եղեն, փխ. βabdt Կոր. գործեցան
8 βabdԱB Կոր. եղելոց / t եղելոցն
8 Ա խելամուտ էին / B խելամուտք լինէին / βabdt խելամուտ լինէին / Կոր. լինէր / Կորեան ստորև բերի- ցուածները չենք նշանակում այստեղ, այլ բառաքննականում ենք մեր պատրաստած հրատարակութեան §-երը ցոյց տալով:
9 bԱB Կոր. ոչ միայն ժամանակաւ [b ժամանակաւք] / βad ոչ միայն առ ժամանակս գիտուածոցն [a գիտացելոցն], այլ և
9 d առաջնակարգ
9 b յաւիտենից / a գիտուածոյն, փխ. յաւիտենիցն
10 βabdԱB և յապա [d ապայ] / t չիք և
10 βad եկելոց [a եկելոցն], փխ. եկելոցն
10 ԱB չիք և (սկզբանն)
10 βad և ի սկզբանն / b և սկզբան
11 βabd աւանդութեանցն / Ա աւանդութեան / Bt աւանդութեանն
12 at չիք իսկ / b եւ չափ իսկ, t և զչափ փխ. իսկ իբրև զչափ
12 ԱB համարձակ
13 βad և առաւելագոյն / bԱBt և առաւել բարձրագոյն [b չիք բարձրագոյն] / βabd չիք բարձրագոյն
13 βad զաշակերտութիւնն
13 b նորոց, զգիւտ, փխ. նորագիւտ
13 Ա վարդապետութեան
14 abdԱBs Կոր. խմբէին / t խնդրէին
14 d ուսուցանէ / Կոր. ուսուցանել / միւսն. ուսանել
14 Կոր. և թերել / βad չիք թերել
14 ԱB չիք և
14 Ա քարոզութեան / βad քարոզութեանն լինել

անգէտ մարդկանն յօրինել։ Որոց և ինքեանք իսկ ի կողմանց կողմանց և ի գաւառաց գաւառաց Հայաստան աշխարհին՝ յորդեալք և դրդեալք հասանէին ի բացեալ աղբիւրն շնորհաց գիտութեանն Քրիստոսի։ Քանզի յԱյրարատեան գաւառին, ի Թագաւորանիստ կայեանն, բղխեցին Հայոց տանն Թորգոմայ շնորհք քարոզութեան Աւետարանին պատուիրանացն Աստուծոյ»։

777 ԾԸ. Առնոյր այնուհետև խորհուրդ հաւանութեան ընդ թագաւորին և ընդ իշխանսն, նախարարօքն և զօրօքն հանդերձ՝ վասն խաղաղութեան հասարակաց, քակել, կործանել, բառնալ զդայթակղութիւնսն ի միջոյ, ի բաց կորուսանել. զի մի ումեք լիցի խէթ և խութ այնուհետև ընդ առս անկանել և խափան առնել՝ եկանել յազատութիւնն վերին։ Այլ զի քաջալերեալք ամենեքեան հասանիցեն ի բարեացն կատարումն, ի նշանակեալ նպատակն երանելւոյն Պաւղոսի, թէ «Միաբանք հասցուք ի չափ հասակին Քրիստոսի», որոյ ազատութիւնն յերկինս է. ակն ունել փրկչին մեծին Աստուծոյ, և պարծանք ի խաչն, և զովութիւն ի փառս Աստուծոյ։

14 Հմմտ. Եփես. Դ, 13.

1 βad չիք անգէտ մարդկանն յօրինեալ / Կոր. ունի անգէտ մարդկան յօրինել
1 bԱB աստուածագէտ, փխ. անգէտ
1 bԱBt յօրինեալ
1 bԱB Կոր. որոց և / t որով և / βad որ և
1 ԱB ինքեանց / b ինքեան / βad ինքեանք
2 b և գաւառաց
2 βad երկրի, փխ. աշխարհին
2 β յորդորեալք
2 βad չիք և (դրդեալք)
2 d գրգեալք, Կոր. գրգեալք, փխ. դրդեալք
3 βd հասանէին բացեալ
3 ԱB աղբեւր
3 βbd շնորհաց / միւսն. շնորհացն
3 ԱB չիք գիտութեանն
4 βd յարայրատեան / a յայրայրատեան
4 βad ի Թագաւորականն, փխ. ի Թագաւորանիստ
4 a կաանն / bd կայանն
4 β կայեանն հայոց, բղխեցին տանն
4 ԱB բղխեցին շնորհք քարոզութեան աւետարանին հայոց տանն Թորգոմայ / b Թորքոմայ / a քարոզութեանն
5 ԱB չիք պատուիրանացն աստուծոյ
7 ԱB ապա այնուհետև առնոյր խորհուրդ / a արդ առնոյր / β առնուր
8 a նախարարաւք
8 ad վասն խաղաղութեանն / ԱB վասն հասարակաց խաղաղութեան
9 aԱB զդայթակղութիւնս / d զդայթակղութիւնսն / b զդայթագղութիւն / βt զդայթագղութիւնսն
10 βad չիք ի բաց կորուսանել
10 βad ումեք խափան լիցի եկանել ի վերին ազատութիւնն. զի
10 ԱB չիք լիցի
10 b լիցի այնուհետև խէթ և խութ / Ա խէթ և ութ
11 bԱ ընդ առս
11 bԱB խափան [b և խափան] առնել / t անկանել խափանել յազատութիւնն / Ա յազատութիւն
11 bԱBt չիք եկանել
12 βad այլ զի քաջալերեալք / bԱBt չիք այլ
12 βad չիք ամենեքեան / b ամենեքին
12 ԱB ի բարեաց
13 β ի նշանակել նպատակն / b ի նշանակել զնպատակն / adԱB ի նշանակեալ [d և ի նշանակեալ] նպատակն [ԱB նպատակ] / t նշանակեալ զնպատակ
13 ԱB միաբան / միւսն. միաբանք
14 βad հասցուք / միւսն. հասանել
14 ԱB որոյ / միւսն. որոց
14 b ազատութիւն
15 t փրկչին մերոյ աստուծոյ մեծի թագաւորին, և պարծանք
16 b և զովութիւնք

778 Իսկ անդէն վաղվաղակի Թագաւորն ինքնիշխան հրամանաւ, և ամենեցուն համամտութեամբ, գործ ի ձեռն առեալ երանելւոյն Գրիգորի, զի զյառաջագոյն զհայրենական հնամեացն նախնեացն և զիւր կարծեալ աստուածսն չաստուածս անուանել՝ անյիշատակ առնել, ջնջել ի միջոյ։ Ապա ինքն իսկ Թագաւորն խաղայր գնայր ամենայն զօրօքն հանդերձ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ երթալ յԱրտաշատ քաղաք, աւերել անդ զբագինն Անահտական դիցն, և որ յերազամայն տեղիսն անուանեալ կայր։ Նախ դիպեալ ի ճանապարհի երազացոյց երազահան պաշտաման Տրի դից, դպրի գիտութեան քրմաց, անուանեալ Դիւան գրչի Որմզդի, ուսման ճարտարութեան մեհեան. նախ ի նա ձեռն արկեալ՝ քակեալ այրեալ աւերեալ քանդեցին։

779 Ուր և երևեալ կերպարանեալ դիւացն ի նմանութիւն առն և ձիոյ բազմութեան, կազմութեան գնդի և հետևակազօրու, մկնդաւորք և ունաւորք, առաջի ընթացեալք ի կերպարանս մարդկան նմանութեան,

1 βadԱԲ Իսկոյն, b և, փխ. Իսկ
1 b չիք Թագաւորն
1 ԱԲ հրամանաւ / միւսն. հրամանաւն
2 ԱԲ ձեռն ի գործ
3 βd զյառաջագոյն [d զառաջագոյն] / a զյառաջակաւն / միւսն. յառաջագոյն
3 βabdԱԲko չիք հնամեացն / Միայն վենետկեան հրատարակութեններր, Հայկ. բառ. և t, ունին «հնամեացն»
3 βabdԱԲ նախնեացն / t նախնւոյն
3 a կարծեցեալ / ԱԲ կարգեալ, փխ. կարծեալ
4 βbdԱԲ անուանել / a անուանեալ / t անուանեալս
4 aԱԲ անյիշատակ / միւսն. անյիշատակս
4 b առնէր ջնջէր / ԱԲ և ջնջել
5 βbdԱԲ և, փխ. Ապա
5 βabdԱԲ խաղայր [b խաղացեալ] գնայր / t չիք գնայր
6 βad երթալ / միւսն. երթեալ
6 b աւերեալ
6 b չիք անդ
7 βdԱԲ զբագինն / a զբագինս / b զբագինն
7 β չիք և
7 b և յերագամայնս տեղին որ / Հայկ. բառ. երազամոյն (տե՛ս երազընդհան բառը)
7 a տեղւոյն / bԱԲt տեղին
8 βad կայր / bԱԲt կարգայր, փխ. կայր
8 ԱԲ նախադիպեալ / βbd նախնադիպեալ / a նախնադիպեալ
8 b երազանցոյց, փխ. երազացոյց
8 s երազահան / միւսն. երազընդհան / Համե. «երազահան» Խոր. Բ, 45. Ծննդ. ԽԱ, 8 և 24։
9 βabdԱԲsv Տրի դից [βad դիւց] / o'i Տիւր դից / kv Տրի դից
9 b դպրի, գիտութիւնք / s գիտութեան / միւսն. գիտութիւն
9 βabԱԲ քրմաց / d քրմանց / t քրմացն
10 ԱԲ ուսմանն
10 b չիք մեհեան
10 βabdԱԲ ձեռն արկեալ / t արկեալ ձեռն
10 Ա քակել / b չիք քակեալ
11 ԱԲ այրեցեալ / b այրել
11 b և աւերել / a աւարեալ
11 ԱԲ քանդէին
12 βab չիք և (երևեալ)
12 b երևեալք
12 b կերպարանեալք / βadԱԲ կերպարանեալ / t կերպարանօք
12 b այր և ձիոյ
13 a բազմութեան կազմութեան գնդի / βdԱԲ բազմութեան և կազմութեան գնդի / b բազմութիւն կազմութեան գնդի / t բազմութեան գնդի. չիք կազմութեան
13 b և հետևակ զաւրու / միւսն. և հետևակազօր
13 Ա մըկնդաւաւորք, β մէնդաւորք, b կնդաւորք, փխ. մկնդաւորք
14 β ուանաւորք / d աւնաւորք, abԱԲt ոռնաւորք, փխ. ունաւորք
14 b առաջի նորա
14 a *ի կերկպարանս
14 ԱԲ ի կերպարանս նմանութեան [Ա նմանութիւն] մարդկան / βad չիք նմանութեան

նիզակօք և նշանօք, ի զէն և ի զարդ վառեալք, մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ հարեալ՝ փախստեայք յԱնահտական մեհեանն անկանէին, ուստի ընդ հասեալսն մարտ եդեալ կռուէին. նետս անոյշս և քարավէժս թանձրատարափս ի վերուստ ի շինուածոցն ի խոնարհ զմարդկաւն ցնդէին. զօրս և սակաւ մի զարհուրեցուցեալ, զնորահալածեալ մարդիկն։ Իսկ սուրբն Գրիգոր իբրև տեսեալ զայն՝ զնշան տէրունական խաչին առնոյր և զիմէր ի դուռն մեհենին. և ամենայն շինուածք մեհենին ի հիմանց զդրդեալ տապալեցան. և լուցեալ յանկարծօրէն փայտակերան հրդեհ- ցաւ ի տէրունական նշանին զօրութենէ, և ծուխն ծառացեալ մինչև յամպս հասանէր։

780 Եւ ամենայն դևքն ի փախուստ դարձեալ՝ առաջի մարդկանն երևեցան, զօձիս զգլխով արկեալ, և զճակատ հարեալ, և զճիչ բարձեալ՝ մեծագոչ լալեօք ասէին, թէ «Վա՜յ մեզ, վա՜յ մեզ, վա՜յ մեզ, զի յամենայն երկրէ փախստական արար զմեզ Յիսուս որդին Մարեմու, զատերն մարդկան. և աստի ևս ի ձեռն կապելոյս և մեռելոյս եհաս մեզ փախստական

1 βad նշանակաւք
1 βabd ի զարդ և ի զէն
1 βadԱԲ վառելովք / b չիք վառեալք
1 b և մեծաւ
1 βad մեծագոչ աղաղակաւ փախստեայք եդեալ՝ յանահտական / ԱԲ մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ հարեալ / bt գոչելով զաղաղակ հարեալք
2 βadԱԲ յանահտական մեհեանն [a մեհենն] / bt ի մեհեանն
2 βad որք, փխ. ուստի
3 βad ընդ հասանելն
3 β անոյշս
3 βabd քարինս, փխ. քարավէժս
4 βabdԱԲո թանձրատարափս / t թանձրաթափ
4 abd ի վերուստ [b վերուստ] ի շինուծոյն [d շինուածոցն. չիք ի]
4 b ցանէին, փխ. ցնդէին
5 βabdԱԲ զօրս և սակաւ [ԱԲ փոքր սակաւ] մի զարհուրեցուցին / t զօր փոքր սակաւ մի
5 abԱԲt գնորահալածս մարդկանն / βd գնորահալածեան [d գնորահալածեան, ո-ի վրայ պաշիւ] մարդիկն
6 βd սրբոյն / bԱ չիք սուրբն
6 Ա գրիգորն / b գրիգորիոս / βd գրիգորի
6 b եւես զայն զնշան / βadԱԲ զայն տեսեալ զնշան / t նշան
6 βabdԱԲ տէրունական խաչին [a խաչին քրիստոսի] / t չիք խաչին
6 βad առնոյր / միւսն. առնէր
7 βad և զիմեր / միւսն. և զիմեալ
7 β չիք և ամենայն շինուածք մեհենին
7 d ի հիմանցն
8 a զդորդեալ
9 a ի տերունականն
9 t խաչէն, փխ. βabdԱԲ նշանին
9 a զաւրութենէն
10 βd յամպսն / b յերկինս, փխ. յամպս
11 b դարձան և
11 dԱԲ մարդկան
12 ո չիք երևեցան, զօձիս արկեալ—նշանին օրինակ և անդ կանգնէին § 784։ Այս մի նման խոսքով համառոտում է մինչև «թէ կամք աստուծոյ [ո տեառն] կատարեցին [ո լինցին] § 794
12 b զաւձիս զգլխով արկեալք / միւսն. չիք զգլխով / Համե. «զօձիս արկեալ» Եփր. Յես. / βad արկեալք
12 βbd զճակատ հարեալք
12 βd զճիչ բարձեալք
13 βabd մեծագոչ [a մեծայգոչ] լալիւք [ab լալեաւք] ասէին [b ասելով] թէ / ԱԲ մեծագոչ լալիւ ասելով թէ / t մեծաձայն գոչելով ասէին, թէ
13 βabd վայ [a վա] մեզ, վայ [a վա] մեզ, զի / ԱԲ վայ մեզ, վայ մեզ, վայ մեզ, զի / t վայ մեզ զի
14 β արարեր զմեզ յիսուս որդի
14 βaԱԲ մարիամու
15 ԱԲ և աստ
15 βad ի ձեռն կապելոյ և ի ձեռն [a ի ձեռնն] մեռելոյ [β մեռելոց] եհաս / b ի ձեռն կապելոց և ի ձեռն մեռելոց եհաս / ԱԲ ի ձեռն կապելոյս և մեռելոյս եհաս / t ի ձեռն մեռելոց և ի ձեռն կապելոց եհաս

լինել։ Արդ՝ յո՞ դիմեալ փախիցուք, զի փառք նորա լցին զտիեզերս։ Այլ երթամք մեք ի բնակիչս լերինն Կաւկասու, ի կողմանս հիւսիսոյ. թերևս անդ հնար լիցի և ապրել մարթասցուք։ Զի առանց հանգստեան զօրս կռծեալ՝ անջատ զմեզ ի բնակութենէ մարդկան՝ կատարել զցանկութիւն կամաց մերոց նոքօք»։

781 Եւ զայս ասացեալ առաջի ամենեցուն. զի մարդիկն որ լուանն՝ առաւել ևս հաստատեսցին ի հաւատս ամենեքին. իսկ սնապաշտն զինուորքն աներևոյթք եղեալ, չքոտեալք ի տեղւոջն իբրև զծուխ պակասեցան։ Իսկ մարդկանն հաւելոց անդէն քանդեալ զհիմունս մեհեանցն աւերէին, և զգանձսն մթերեալս՝ աղքատաց, տառապելոց և չքաւորաց մասն հանէին։ Եւ զգաստակերտսն և զպաշտաւորսն քրմօքն հանդերձ և նոյնպէս գետնովքն և սահմանօքն ի ծառայութիւն նուիրեցին եկեղեցւոյ սպասաւորութեան։

782 Եւ ապա հրամայեալ ամենեցուն սերմանել զաստուածպաշտութեան զբանն, և զամենեսեան ի Տեառնն ճանապարհի կացուցանէր, գիտուն լինել պատուիրանաց արարչութեանն։ Եւ յամենայն քաղաքս

1 βbdԱB արդ յո՞ դէմ եդեալ / a արդ յոյ դիմեալ / t արդ ի յո՞
1 βabdԱB փառք / t փառքն
2 a մասս ի բնակիչս
2 ԱB լերին
2 a կաւկասու, ի կողմանս / b ի կաւկաս ի կողմանս / Ա կաւկաս կողմանս / միւսն. կաւկաս ի կողմանս
2 a հիւսիսոյ (յան.) / b հիւսոյ
2 βabdԱB թերևս անդ հնար / t չիք անդ
3 ԱB ապրել մարթասցուք / միւսն. ապրեալք [b ապրեալ] լիցուք
4 βabdԱB կռծեալք
4 Ա անջատէ / b անջատեաց, փխ. անջատ
4 B անջատ (երկրորդ ա-ի վրայ «է») / k (էջ. 349) անջեատ
6 a քանզի մարդիկն որ լուանն / b զի լուեալ մարդկանն
7 βabd առաւել ևս հաստատեսցին ի հաւատս [d ի հաւատսն] ամենեքին [βad չիք ամենեքին] / ԱBt ի հաւատս հաստատեսցին ամենեքեան [t ամենեքին]
7 β սնապաշտն / ԱB սնապաշտք
8 ԱB աներևոյթ
8 ad եղեալք / b եղեն
8 d չքոտեալք / b ի տեղւոջն չքոտեալք
8 b և, փխ. իսկ
9 a չիք մարդկանն հաւելոց—մեհեանցն աւերէին և / d-ն ունի a-ի այս պակասը, սակայն չի կարող a-ից արտագրուած լինել:
9 βbdB մարդկանն / միւսն. մարդկան
9 b հասեալ / ԱB հասելոց / միւսն. հասելոցն
9 b չիք անդէն / βd զհիմունսն
9 b մեհեան
9 a իսկ, փխ. և / βd չիք և
10 bԱ զգանձսն / միւսն. զգանձս
10 βabdԱB և տառապելոց աղքատաց և չքաւորաց ի գանձից [a և գանձից, b և ի գանձուցն] մեհենիցն [a մեհենացն, b մեհենեաց] մասն հանէին [b մասն առնէին]. և
11 βabd զգաստակերտսն / միւսն. զգաստակերտն
11 at քրմովքն
11 βad չիք և (նոյնպէս)
11 ԱB նոյնանց
12 t սահմանաւք
12 βabdԱB ի ծառայութիւն սպասաւորութեան եկեղեցւոյ [ab եկեղեցւոյն] նուիրէին
14 β սերմանել
14 βabd զաստուածութեանն [β զաստուածութեան], փխ. զաստուածպաշտութեան
15 βbdԱB բանն / a բան
15 βabd ի տեառն ճանապարհին / ԱB ի ճանապարհս տեառն
16 b լինէր / B առնել, Ա առնել, փխ. լինել
16 ad պատուիրանացն
16 βabdԱB արարչութեան
16 b ի քաղաքս

Հայոց և ի գեօղս և յաւանս և յագարակս երևեցուցանէր զտեղիս տան Աստուծոյ։ Բայց ոչ առնէր յայտ զհիմնարկութեանն զհետ, և ոչ սեղան ուրեք ուղղեալ յանուն Աստուծոյ, զի չունէր զպատիւ քահանայութեան. այլ լոկ պատրաստէր քաղաքորմով զտեղիսն, և կանգնէր զնշան տէրունական խաչին։ Նոյնպէս և յելս և ի մուտս ճանապարհաց և ի փողոցս և ի հրապարակս և ի ճանապարհակիցս պահ և պաշտէն զերկրպագելին յամենեցունց զնոյն նշան կանգնէր։

783 «Առնոյր այնուհետև զԱրշակունեաց առհմի որեարն ի վարժս վարդապետութեան պարապեցուցեալ. որոց առաջնոյն Տրդատ անուն, որ և թագաւորն իսկ էր, ամենայն տամբ իւրով։ Նոյնպէս և զամենայն ազգի ջանայր յերիւրել հասուցանել ի գիտութիւն ճշմարտութեան»։ «Եւ յորժամ այնպէս լի առնէր ընդ ամենայն տեղիս զսուրբ Աւետարանին Տեառն, և ամենեցուն զգուշացուցեալ անմեղութեամբ զճանապարհս կենաց վարելոյ»՝ ապա ամենեցուն զայն զնէր ի մտի, զի «տեառն Աստուծոյ իւրեանց միայն երկիր պագցեն, և նմա միայն սպաս տարցին։»

784 ԾԹ. Եւ ապա յանձն արարեալ զնոսա ամենապահ շնորհացն

8 Հմմ. Կոր. § 32. / 11 Հմմ. Կոր. § 39. «Եւ յորժամ այնպէս լի առնէր—կենաց վարելոյ» / 15 Հմմ. Մատթ. Դ, 10.

1 ԱB հայոց ի գեւղս
1 βabdԱB զտեղիս / t զտեղի
1 βadԱB տան / bt տանն
2 b բայց ոչ առնէր հետ յայտ հիմնարկութեան և ոչ սեղան / βadԱB հիմնարկութեան հետ և ոչ սեղան / t չիք և
3 βad ուղղել ուրեք / b ուղղեալ / ԱB ուղղէր / t ուղղել
3 aԱB տեառն, փխ. աստուծոյ
3 a զի զնա
3 ab ոչ ունէր
3 bt քահանայութեանն
4 bԱB միայն, փխ. այլ
4 βad այլ լոկ միայն
4 βabd քաղաքորմաւ
5 a և յելս և / միւսն. չիք և (յելս)
5 ԱB զելս և զմուտս
5 b ճանապարհացն
5 ԱB չիք և (ի փողոցս)
5 β չիք և ի փողոցս և ի հրապարակս և ի ճանապարհակիցս
6 abd չիք և ի հրապարակս
6 βadԱB պահապան, փխ. պահ
6 βabd զերկրպագելոյն / ԱB զերկրպագելին / t զերկրպագեալ
7 βabd յամենեցունց / ԱBt ամենեցուն
7 βdԱB նշանն
7 a կանգնել
8 ԱB և զարշակունեաց
8 β զառհմի / b առհմի
8 βad որեարն / ԱB որեարս / t որերն b չիք որեարն / Կոր. որեարն
8 Հմմ. Կոր. § 32. «Առաւել երանելոյն սահակայ զմամիկոնեան որեարն ի վարժս—ի գիտութիւն ճշմարտութեան»։
9 βa որոց / միւսն. որոյ
9 βabdԱB առաջնոյն / t առաջին
10 βabd չիք էր
10 βabd չիք և (զամենայն)
12 ԱB չիք յորժամ
12 βadԱB ընդ ամենայն տեղիս / b երկիր, փխ. տեղիս / t չիք տեղիս
13 b քրիստոսի, փխ. տեառն
13 βad և զամենեսեան զգուշացուցանէր [β զգուշացուցէր] անմեղութեամբ զճանապարհս
13 bԱB զգուշացուցեալ / t զգուշացեալ
13 bԱBt չիք անմեղութեամբ
13 βdԱB կենացն
14 a վճարելոյ, փխ. վարելոյ / Հմմ. Կոր. § 39.
14 βad զնէր / bԱBt զնել
14 d ի միտ
15 b մերում, փխ. իւրեանց / βad չիք իւրեանց
15 b երկիր պագցուք / ԱB երկիր պագանիցեն
15 a տարցեն / b տարցուք
16 βdԱB չիք և
16 βabdԱB ամենապահ, փխ. t ամենատես

Աստուծոյ, և ինքն առեալ զԹագաւորն՝ խաղայր գնացեալ երԹայր, զի և յայլ կողմանս ամենայն սահմանացն Հայաստան աշխարհին սերմանեսցէ զբանն կենաց։ Եւ երԹայր հասանէր ի Դարանաղեաց գաւառն, զի և անդ զանուանելոցն զսուտ աստուածոյն զբագինսն կործանեսցէ, որ էր ի գեօղն Թորդան, մեհեան անուանեալ սպիտակափառ դիցն Բարշամինայ. նախ զնա կործանէին, և զպատկեր նորին փշրէին. և զգանձս ամենայն, զոսկւոյն և զարծաԹոյն, աւար հարկանէին և զայն աղքատաց բաժանեալ բաշխէին։ Եւ զգեօղն ամենայն զդաստակերտօքն հանդերձ և սահմանօքն յանուն եկեղեցւոյն նուիրէին, և զամենափրկիչ նշանին օրինակ և անդ կանգնէին։

785 «Իսկ երանելւոյն վաղվաղակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկեալ զգաւառաւն, հանդերձ միամիտ սատարուԹեամբ Թագաւորին՝ գերէր զամենեսեան ի հայրենեացն աւանդելոց ի սատանայապաշտ դիւական ի սպասաւորուԹենէն ի հնազանդուԹիւն ծառայուԹեան Քրիստոսի մատուցանէր։ Եւ յորժամ ի նոսա զբանն

11 Հմմտ. Կոր. § 15—16.

1 ե իւր, փխ. ինքն
1 βե խաղայր գնայր / ad խաղայր գնալ
1 ad երԹալ / β երԹեալ / ե չիք երԹայր
2 βad յամենայն / ԱԲ չիք ամենայն
2 βad սահմանս / ԱԲ սահմանաց
3 β և երԹեալ / միւսն. չիք և
3 ad երԹալ [a երԹեալ] / եԱԲ երԹեալ հասանէր / βad հասեալ
3 s ի դարանաղեաց դիւաց գաւառն
4 βեd անուանեալ / զանուանեալ / ԱԲ զանուանելոց
4 βd սուտ / a չիք զսուտ
4 β բագինսն
4 ԱԲ կործանեցեն
5 βd որ էրն ի գեւղն [d ի գեաղն] / a չիք որ էր ի գեօղն Թորդան
5 d ԹորԹան / ե ի զորԹան
5 βd մեհան / a մեհեն / ԱԲ մեհեանն
5 a անուանել
5 ե սպիտակափառն
6 βabdԱԲv բարշամինա / t բարշիմնիա / s զարշամինա, ուղղուած բարշամինա
6 βabdԱԲ զպատկեր / t զպատկերն
6 ԱԲ զգանձն
7 β ոսկոյն / ԱԲ ոսկւոյն և արծաԹոյն / ե չիք զոսկոյն և զարծաԹոյն
7 եԱԲ չիք զայն
7 եԱԲ և աղքատաց / βadt չիք և
8 βad չիք բաժանեալ
8 a և զգիւղն
8 ԱԲt զատատակերտօքն և զեռնովքն / βabd չիք և զեռնովքն
8 ԱԲ իւրովք հանդերձ / միւսն. չիք իւրովք
9 ԱԲ չիք սահմանօքն / βabd և [ե չիք և] սահմանաւքն [ե սահմանաւքն իւրովք] / ԱԲt չիք և (սահմանօքն)
9 βabdԱԲ յանուն եկեղեցւոյն [եԲ եկեղեցւոյ, Ա եկեղեցւոց] նուիրէին [եԱԲ նուիրեալ] և / t աստուծոյ, փխ. եկեղեցւոյն
9 βabdԱԲ զամենափրկիչ / t զամենափրկչին
10 ե զաւրինակ
10 βabdԱԲ կանգնէին / t կանգնէր
11 βabd իսկ երանելւոյն [β երանելին] վաղվաղակի / ԱԲ իսկ երանելին գրիգորիոս վաղվաղակի / t երանելին. չիք վաղվաղակի
11 βabd արուեստն / ԱԲt զարուեստն
12 ԱԲ ի մէջ առնոյր
12 β ձեռն արկեալ / միւսն. ձեռնարկեալ
12 a զգաւառն
13 ե գերել
13 ե զամենայն / βad զամենեսեան / ԱԲt զամենեսին
13 եԱ ի հայրենեացն աւանդելոյ [ե աւանդելոց] / Բt ի հայրենեաց աւանդելոյն / Կոր. ի հայրենեաց աւանդելոց
13 βad ի հայրենեացն [a ի հայրենեց] մոլորուԹենէ ի սատանայական սպասաւորուԹենէն [β ի սատանայական ի սպասաւորուԹենէն] / եԱԲ սպասաւորուԹենէն. չիք ի
15 βabd ծառաուԹեանն

կենաց սերմանեալ, և զամենեսեան յաստուածպաշտուԹիւն կրԹել, որ և յայանի իսկ բնակչաց գաւառին նշանք մեծամեծք երևեալ, կերպակերպ նմանուԹեամբք դիւացն փախստական լինելով անկանէին ի կողմանս» Խաղտեաց. և իբրև զնոսա նա հաստատէր՝ ապա երԹեալ հասանէր յամուր տեղին անուանեալ Անի, ի Թագաւորաբնակ կայեանն հանգստոցաց գերեզմանաց Թագաւորացն Հայոց։ Եւ անդ կործանեցին զբագինն Զևս դիցն Արամազդայ, հօրն անուանեալ դիցն ամենայնի։ Եւ անդ կանգնեալ զտէրունական նշանն, և զաւանն ամրականաւն հանդերձ ի ծառայուԹիւն եկեղեցւոյն նուիրէին։

786 Եւ ապա յետ այսորիկ անդէն ի սահմանակից գաւառն Եկեղեաց եկանէր։ Եւ անդ երևեալ դիւացն ի մեծ և ի բուն մեհենացն Հայոց Թագաւորացն, ի տեղիս պաշտամանցն, յԱնահտական մեհենին, յԵրէզն աւանի. ուր ի նմանուԹիւն վահանաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին, և մեծագոչ բարբառով ղլերինս հնչեցուցանէին։ Որք փախստականք եղեալք, և ընդ փախչելն նոցա կործանեալ բարձրաբերձ պարիսպքն հարԹեցան։ Եւ որք դիմեալ հասեալ էին զգաստացեալ զօրօքն, սուրբն Գրիգոր Թագաւորաւն հանդերձ, փշրէին զոսկի պատկերն

1 ԱԲ սերմանէր
1 ե զամենեսին / ԱԲ կրԹէր
2 βad երևեալք
3 ԱԲ նմանուԹիւն
3 β դիւցացն / ԱԲ լինէին
3 ե անկանէին / միւսն. անկանել
3 Հմմտ. Կոր. § 15—16 «Իսկ երանելւոյն վաղվաղակի—փախստական լինելով անկանէին ի կողմանս»
5 ԱԲ տեղին յանի, Թագաւորաբնակ կայեանն / ե տեղին անուանեալ տեղւոյն յանի ի Թագաւորաբնակ կայեանս / a անուանեալ ի Թագաւորաբնակ կաեանս / βd յանուանեալ ի Թագաւորաբնակ [d ի Թագաւորական բառի վրայ եւ յաւանցնում չեղման նշան] կայանս / t յանուանեալ յանի / βad չիք յանի / t ի Թագաւորական, փխ. ի Թագաւորաբնակ
7 ԱԲ զբագին
7 βabd Զևս դիցն / ԱԲt ևս դիցն, փխ. Զևս դիցն
7 βab արամազդայն / d արամազդայն
7 βad հաւր / ե հայր
7 ե անուանեալ դից
8 ԱԲ կանգնէին
8 βaԱԲ ամրականաւն / d ամրականաւք / ե ամրաբաւն / t ամրաւն
9 ե եկեղեցւոյն / միւսն. եկեղեցւոյ
10 βad չիք և / ԱԲ յետ այնորիկ
10 abԱԲ չիք անդէն
10 βabdԱԲ գաւառն / t ի գաւառն
10 βԱ յեկեղեց / a եկեղեաց / միւսն. յեկեղեաց
11 βabdԲ մեհենացն / Աt մեհենեացն
12 βad Թագաւորաց
12 ԱԲ պաշտամանց / βabd պաշտամանցն / t պաշտամանացն
12 βabd մեհենին / ԱԲ ի մեհենին / t մեհենացն
13 as յերազն աւանի / βd յեզերն յաւանի / ԱԲt յերէզն յաւանի [Ա յօանի, t աւանին] / ե յերեզն աւանի
13 βabdԱԲ ուր [ԱԲ որ] ի նմանուԹիւն [ե և ի նմանուԹիւն] / t չիք ուր
13 βad զաւրուն
14 βabdԱԲ ղլերինս / t ղլերինան
14 βabdԱԲ որք [ԱԲ որ և] փախստականք եղեալք [ԱԲ եղեալ] և / t որք փախստական լինէին
15 abd և ընդ փախչել [a փախչելոյն] նոցա / միւսն. և ընդ փախչելն նոցա
15 ե կործանեցաւ / aԱԲ չիք կործանեալ
16 ԱԲ հարԹեցան կործանեցան
16 βad չիք որք դիմեալ—զօրօքն։ Տե՛ս ծան. ։. 17.
16 ե դիմեալք հասեալք
16 ԱԲ հասեալ էին / միւսն. չիք էին
17 եԱԲ զգաստացեալ [ԱԲ սգաստացեալ] զաւրքն
17 Ա սուրբ / ե չիք սուրբն
17 ե և գրիգորիոս
17 βad հանդերձ և զգաստացեալ զաւրաւքն փշրէին [a փշրեցին]
17 β զոսկիապատ պատկերսն / ԱԲ զոսկի պատկերսն

Անահտական կանգնի դիցն. և ամենևին զտեղին քանդեալ փլուցանէին, և զոսկին և զարծաթն աւար առեալ։ Եւ անտի ընդ գետն Գայլ յայնկոյս անցանէին, և քանդէին զնանէական մեհեանն զդստերն Արամազդայ ի Թիլն յաւանի։ Եւ զգանձս երկոցուն մեհենացն աւարեալ ժողովեալ՝ ի նուէր սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ Թողուին տեղեօքն հանդերձ։

787 ԾԺ. Եւ այսպէս ի բազում տեղեաց բառնային զգայթակղեցուցիչն անմռունչս, զձուլեալսն, կռեալսն, կոփեալսն, քանդակեալսն, անպիտանսն, անօգուտսն, վնասակարսն, արարեալսն անմտութեամբ ցնորելոց մարդկան, դարձեալ սրտի մտօք ի հաւատսն հաստատեալք։ «Արքայն մեծաստատ իշխանութեամբ տայր հրաման՝ սատանայակուր և դիւամոլ ազգացն կողմանցն այնոցիկ՝ Թափել և զերծանել յունայնավար հնացելոցն մոլորագործ պաշտամանցն, և հնազանդ լինել ամենահեզ ծառայութեանն Քրիստոսի»։

788 «Եւ յորժամ անդ եւս զայս արարեալ հաւատարմութեամբ ամենեցուն՝ առ հասարակ լցեալ զպիտոյս քարոզութեանն»՝ ոչ ինչ ապաստան

10 Հմմs. Կnr. § 46. / 14 Հմմs. Կnr. § 47.

1 ԱԲs անահտական դիցն / α անահտական դիցն կանգնի, և / βbd անահտական [b զանահտական] կանգնի դիցն [β դիւն] և / t անահտականաց դիցն. չիք կանգնի
1 ԱԲ զտեղին
2 βd աւարեալ և / bԱԲ նուիրեալ, փխ. աւար առեալ
2 ԱԲ յայս կոյս
3 b անցուցանէին / bԱԲt չիք և
3 α զնանենական / b մեհենն զստեր
4 ad ի Թիլսն / b ի Թիլս
4 α աւանին / βbd յաւանին
4 Բ զգանձն
4 βa երկոցունց / bd երկոցուն / t երկուցուն / ԱԲ բ. մեհենիցն
4 α աւար առեալ ժողովեալ / b ժողովէր
5 βad ի նուէրս [α ի նուէր] սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն / միւսն. ի նուէրս սուրբ սպասու եկեղեցեացն
5 bԱԲ եկեղեցւոյն [b եկեղեցւոյ] Աստուծոյ / βad չիք Աստուծոյ
5 βd Թողուին / միւսն. Թողին
5 Բոլորը տեղօքն. ուղղում ենք տեղեօքն
6 ԱԲ տեղաց
6 b զգայթակղեցուցիչն / ԱԲt զգայթակղեցուցիչս / βad զգայթակղութիւնն
7 βad զձուլեալսն [d ձուլեալսն] կռեալսն կոփեալսն / t ձուլեալսն / ԱԲ ձուլեալս, կռեալս, կոփեալս / t չիք կռեալսն
7 ԱԲ քանդակեալս / b չիք քանդակեալսն
8 bԱԲ անաւգուտս / β զանաւգուտսն / d անաւգուտ են
8 bԱԲ վնասակարս, արարեալս
8 ad անմտութիւնն / β անմտութեամբ / bԱԲt անմտութիւն
9 abdԱԲ ցնորելոց / β ցնորոց / t ցնորելոցն
9 ԱԲt ի հաւատս
9 βad հաստատեալ / bԱԲ հաստատէին / t հաստատեալք
10 abԱԲ իշխանութեամբ / միւսն. իշխանութեամբն
10 β սատանակուր, փխ. սատանայակուր / Կnr. սատանայակիր
11 b ազգաց
11 ԱԲ չիք կողմանցն
11 β յունայնավաստակ, փխ. յունայնավար
12 βabdԱԲ հնացելոցն / t հնացելոց
12 ԱԲ հնազանդել ամենահեզա / b ամենահեզա
12 α ամենայն հեշտալուծ ծառաութեանն / Հմմs. Կnr. § 45. «արքայն Աղուանից միամիտ փութով հրաման տայր— ամենահեզ լծոյն քրիստոսի»։
14 βabdԱԲ յորժամ անդ եւ [Ա և] զայս / t յորժամ զայս անդ եւ
14 β հաւանութեամբ, փխ. հաւատարմութեամբ / Կnr. հաւատարմութեամբ
15 b զհանդոյս, փխ. զպիտոյս / Կnr. զպիտոյն
15 Հմմs. Կnr. § 47. «Եւ յորժամ զայն արարեալ—լցեալ զպիտոյն իւրեանց»։

լինէր յահ և ի սաստ Թագաւորին՝ հաւանեցուցանելոյ զամենեսին, և ոչ լոկ բանիւք միայն, այլ և նշանօք և արուեստիւք և ազգի ազգի բժշկութեամբք փառաւոր լինէր սուրբ անունն Քրիստոսի։ Այս ամենայն գործեցաւ կամօք մարդասիրին Աստուծոյ ի ձեռն Գրիգորի։ Եւ յամենայն տեղիս հասեալ ինքնին Թագաւորն լինէր քարոզ, խոստովանելով զիւր զամբարշտութիւնն. և պատմէր զամենայն արարեալսն Աստուծոյ զքանչելիսն որ անցին ընդ նա, և զողորմութիւն բժշկութեանն, և զայն ցուցանէր բարձրաձայն աղաղակաւ, յայտ յանդիման առաջի ամենեցուն։

789 Ապա փութացեալ հասանէր ի գաւառն Դերջան, զի և անդ յառաջացի լինել զառաքելական քարոզութեանն զարուեստ մշակութեանն երկրիք, և զերծուցանել զնոսա ի զարշելի «զդիւցական սատանայակիր բարուցն ճիւաղութենէ, զխուժադուժ կողմանսն աշակերտելով, զխոշորագոյն և զխեցբեկագոյն բարս հեթանոսութեան շրջել ի զգաստութիւն աստուածայոյ իմաստութեանն. և ծանօթս աւետարանական աւետեացն, յարդարեալս ընդելս կացուցանէր»։

790 Գայր հասանէր ի Մրհական մեհեանն անուանեալ որդւոյն

12 Հմմs. Կnr. § 29.

1 βa զամենեսեան
2 βabdԱԲ այլ նշանաւք
3 b բժշկութեամբ
3 d անուն
4 ab գործեցան
4 b կամաւքն
4 d մարդասէրն / b չիք մարդասիրին
4 βa սրբոյն Գրիգորի
5 ԱԲ ինքն
5 d *վոստովանելով
6 adԱԲ ամբարշտութիւնն [d ամպարշտութիւնն] / bt զանպարշտութիւնն
6 bԱԲ արարեալ
6 b զաստուծոյ սքանչելիսն, որ / ԱԲ սքանչելիսն աստուծոյ, որ / βad աստուծոյ սքանչելիսն որ
7 βad անցին / bԱԲt անցեալ
7 βadԱԲ զողորմութիւն / bt զողորմութիւնս
7 βad բժշկութեանցն
10 Ա լուսանցքում ունի է գլխահամար:
10 b և, փխ. ապա
10 βd և ի գաւառն
11 Ա յառաջ առացի լինել / Բ յառաջացի լինել / dt յառաջեալ լիցի / ab յառաջեալ [b առաջեալ] լինի
11 βabd չիք լինել
11 βad առաքելական
11 b քարոզութեան
11 ԱԲ զարուեստ / βabd արուեստ / t զարուեստ
11 ԱԲ մշակութեան / b բժշկութեան, փխ. մշակութեանն
11 βad մշակութեանն երկիրք / bԱԲt չիք երկիրք
12 βad չիք և
12 b զերծանել
12 βd և զնոսա
12 β դիցապաշտ, ad դիւցապաշտ, b դիցական, փխ. դիւցական / Կnr. դիւական / Հմմs. Կnr. § 29. «վասն դիւական սատանայակիր—ծանօթս կացուցանէին»։
12 β սատանայական, α սատանաական, d սատանական, փխ. bԱԲt Կnr. սատանայակիր
13 βb կողմանս
13 ԱԲ աշակերտել / βa աշակերտելով / b աշակերտեալ / dt աշակերտելոյ
14 α խոշորագոյն և խեցբեկագոյն
14 βabd բարսն / ԱԲ զբարս
14 Բ հեթանոսութեանն
15 ԱԲt իմաստութեան
15 βabdԱԲ չիք և
15 βad ծանօթս և ընդելս աւետարանական աւետեացն կացուցանէր
16 bԱԲ յարդարել
17 b և դարձեալ գայր
17 ս Մրհական, s ի Մեհրական / b ի Մրհական

Արամազդայ, ի գիւղն զոր Բագայառիճն կոչեն ըստ պարթեւարէն լեզուին։ Եւ զայն ի հիմանց բրեալ խլէին, և զգանձսն մթերեալս աւար հարկանէին և աղքատաց բաշխէին, և զտեղիսն նուիրէին եկեղեցւոյ. և զբնակիչս աշխարհին հաստատէր ի գիտութիւն ճշմարտութեանն։ Եւ յայնմհետէ փոյթ ի վերայ ունէր «զաւրընթերակաց արքունիսն հանդերձ մեծամեծ աւագանւովն և ամենայն ազատագունդ բանակաւն աստուածեղէն իմաստութեամբն վարդապետել»։

791 ՃԺԱ. Իսկ թագաւորն Տրդատիոս հանդերձ միաբանութեամբ կնաւ իւրով Աշխէն տիկնաւ, և քերբ իւրով Խոսրովիդխտով, հրաման ետ ի ժողով կոչել միաբանութեամբ ամենայն զօրաց իւրոց։ Եւ փութափաղակի հասանէին ի ժամադիրն յամենայն կողմանց ըստ հրամանին՝ յԱյրարատ գաւառն ի Վաղարշապատ քաղաք։ Քանզի և թագաւորն չու արարեալ անդր հասանէր։ Եւ կուտեցան առ հասարակ զօրքն ամենայն, և մեծամեծք և կուսակալք, գաւառակալք, պատուաւորք, պատուականք, զօրավարք, պետք և իշխանք, նախարարք և ազատք, դատաւորք և զօրագլուխք, և հասեալ կային առաջի թագաւորին։

5 Հմմտ. Կոր. § 32.

- 1 β ի գեղն
- 1 ans բագառիճն / b բագառիջն
- 1 β ըստ պարթէարէն / dԱB ի [d ըստ] պարթեւարէն լեզուէն
- 2 βabdԱB և զայն / t և զայս
- 2 ԱB չիք խլէին
- 2 βabd զգանձսն / ԱBt զգանձս
- 2 b մթերեալ
- 3 βad զայն, փխ. և (աղքատաց)
- 3 βd զտեղին / a զտեղւին
- 3 b եկեղեցեաց նուիրէին / ԱB եկեղեցեաց
- 4 βad երկրին, փխ. աշխարհին
- 4 ns հաստատէր ի գիտութիւն ճշմարտութեան / s Այստեղ վերջանում է. իսկ n այստեղից յետ է դառնում եւ շարունակում է «Արդ ի ճուլ զվաթսուն և զվեցս». տես § 726.
- 5 β փոյթայր, փխ. փոյթ
- 5 βdԱB ի վերայ ունել
- 5 ԱB արքունիս
- 7 d վարդապետել / միւսն. վարդապետէր / Հմմտ. Կոր. § 32. «զաւրընթերակաց արքունիսն [ձեռ. արքունեան] հանդերձ—իմաստութեամբն վարդապետեալ»
- 8 bԱB «Իսկ թագաւորն» սկսում են կարմրագրով: Ա լուսանցքում ունի ի գլխանմար:
- 8 b միաբանութեամբն
- 9 b և կնաւն / a կնաւն
- 9 βabdԱB քերբն / t քերբ
- 9 t չիք իւրով
- 9 a խոսրովիդխտի
- 10 d ի ժողովել, կոչել
- 10 Ա միաբանութեան
- 10 Ա զաւրացն
- 11 βad ի ժամադիրն յամենայն [d ամենայն] կողմանց / b ի ժամադիր կողմանն / ԱB ի ժամադիրն ըստ հրամանին ի կողմանս / t ի ժամադիրն ի կողմանց ըստ
- 12 ԱB այրարատեան գաւառին / a յայրարատ գաւառն / βbd յարարատեան գաւառն / t յայրարատեան գաւառ
- 12 βadԱB քաղաք / b քաղաքի / t քաղաքն
- 12 b և քանզի թագաւորն
- 13 a կուտեցան առ հասարակ / միւսն. չիք առ հասարակ
- 13 ԱB զօրք
- 13 a ամենայն կուսակալք և մեծամեծք / b և մեծամեծքն
- 14 βd չիք և (կուսակալք)
- 14 ԱB և պատուաւորք զօրագլուխք զօրօք, պետք
- 14 b պատուականն
- 15 d և իշխանքն
- 15 βad և դատաւորք
- 15 ԱB և պատուականք, փխ. և զօրագլուխք
- 16 βabd և հասեալ / ԱBt չիք և

792 Խորհուրդ ի մէջ առնոյր թագաւորն ընդ ամենեսին, փութալ հասանել՝ բարեաց գործոց ժառանգաւոր լինել։ «Եկայք, ասէ, ճեպեսցուք զայս առաջնորդ կենաց մերոց տուեալ մեզ յԱստուծոյ զԳրիգորդ հովիւ կացուցանել, զի լուսաւորեսցէ զմեզ մկրտութեամբ և նորոգեսցէ օրէնսուսոյց խորհրդովն արարչին մերոյ Աստուծոյ»։

793 Իսկ Գրիգոր ոչ առնոյր զայս յանձն, առնուլ զմեծ պատիւ քահանայապետութեանն. ասէ. «Ոչ կարեմ հանդարտել բառնալ վասն անչափակալ բարձրութեանն զօրել. զի անպատրաստ է այս պատիւ բերխատատուր փառացն առաջնորդութեան, միջնորդ կալ ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ. այլ զարժանին խնդրել զոյգն»։

794 Իսկ անդէն տեսիլ արանչելի յԱստուծոյ երևեալ թագաւորին՝ տեսանէր զհրեշտակ Աստուծոյ, զի խօսէր ընդ նմա և ասէր, թէ «Պարտ է ձեզ զԳրիգորդ վիճակեցուցանել առանց յապաղելոյ ի քահանայապետութիւն, զի լուսաւորեսցէ զձեզ մկրտութեամբ»։ Նոյնպէս երևեալ և Գրիգորի տեսիլ հրեշտակի Աստուծոյ, զի մի իշխեսցէ ինչ պնդել յամառել վասն այնր, «զի ի Քրիստոսէ է այդ հրամայեալ, ասէ, քեզ»։

- 1 b խորհուրդ առաջի դնէր թագաւորն
- 1 βԱB ի մէջ առեալ
- 1 βad ընդ ամենեսեան
- 2 ԱB և բարեաց
- 2 βabd գործոց / ԱBt գործոցն
- 2 ԱB լինել ժառանգաւոր / a լինէր
- 3 b զայն
- 3 β չիք մեզ
- 3 a չիք յաստուծոյ
- 3 βad զգրիգորդ հովիւ կացուցցուք, զի / ԱB զգրիգորդ հովիւ կացուցանել մեզ, զի / b զգրիգորիոս մեզ հովիւ կացուցցուք, զի / t զգրիգոր
- 4 βabd մկրտութեամբն
- 5 bԱB զմեզ օրէնսուսոյց
- 5 βabdԱB խորհրդով [b խորհրդովն] արարչին մերոյ աստուծոյ. իսկ / t չիք մերոյ աստուծոյ
- 6 ԱB գրիգոր ոչ անսայր առնուլ յանձն զպատիւ / βabd գրիգորն [b գրիգորիոս] ոչ առնոյր զայս [β չիք զայս] յանձն առնուլ զպատիւ [βbd զմեծ պատիւ] / t գրիգորն ոչ ունէր յանձին զայս՝ առնուլ զմեծ պատիւ
- 7 βadԱB քահանայութեանն, b քահանայութեանն, փխ. քահանայապետութեանն
- 7 βabdԱB հանդարտել բառնալ [a և բառնալ] / t չիք բառնալ
- 7 βad չիք վասն
- 8 Բոլորը եւ Հայկ. բառ. անչափակալ / թերեւս ուղղել անչափականն: Հմմտ. Ագաթ. անչափական վայրօքն: «Ի չափաւոր յայտնութեանց զանչափական աներևոյթն» Հայկ. բառ.
- 8 βad չիք զօրել
- 8 bԱB այն / βad չիք այս
- 8 a պատիւն
- 9 βabdԱB միջնորդ կալ ընդ / t միջնորդել ընդ
- 10 βd խնդրել զոյգն / b զտանիցեն
- 11 b և, փխ. իսկ
- 11 a չիք յաստուծոյ
- 12 βabd խաւսէր ընդ նմա, ասէ / ԱB խօսէր ընդ նմա և ասէր / t չիք և ասէր
- 12 βabdԱB չիք թէ
- 13 βad զգրիգորդ / b զգրիգորիոս / t զգրիգոր
- 13 βabdԱ ի քահանայապետութիւն / Bt ի քահանայութիւն
- 14 βabd չիք մկրտութեամբ
- 14 βabdԱB նոյնպէս երևեալ / t նոյնպէս և երևեալ
- 15 ԱB և գրիգորի / b և սրբոյն գրիգորի / միւսն. չիք և
- 15 βbdԱBt տեսիլ հրեշտակի [β հրշտակի] / a տեսիլ հրաշալի աստուծոյ / t չիք տեսիլ
- 15 ԱB զի մի ինչ իշխեսցէ պնդել / βad չիք ինչ
- 16 β յամառեալ
- 16 ad ի քրիստոսէ այդ հրամաեալ քեզ [d է քեզ] ասէ. իսկ / β ի քրիստոսէ է այդ հրամայեալ ասէ քեզ. իսկ / b ի քրիստոսէ ասէ այդ քեզ հրամայեալ. և

Իսկ նա հաւանեալ վաղվաղակի բարբառեալ ասէր, թէ «Կամք Աստուծոյ կատարեսցին»:

795 ՃԺԲ. Յայնժամ թագաւորն վաղվաղակի փութով և երկիւղիւ և մեծաւ խնդութեամբ հրացեալ, գումարեաց զգլխաւորս նախարարացն և զկուսակալս աշխարհացն. առաջին՝ իշխանն Անգեղ տան, երկրորդ՝ իշխանն Աղձնեաց, որ է բդեաշխն մեծ. երրորդ՝ իշխանն մարդպետութեան իշխանութեանն, չորրորդ՝ իշխանն թագակապ իշխանութեան ասպետութեանն, հինգերորդ՝ իշխանն սպարապետութեան, զօրավար Հայոց աշխարհին. վեցերորդ՝ իշխանն Կորդուաց աշխարհին, եօթներորդ՝ իշխանն Ծոփաց աշխարհին. ութերորդ՝ իշխանն Գուգարացւոց աշխարհին, որ միւս անուանեալ բդեաշխն. իններորդ՝ իշխանն Ռշտունեաց աշխարհին. տասներորդ՝ իշխանն Մոկաց աշխարհին. մետասաներորդ՝ իշխանն Սիւնեաց աշխարհին. երկոտասաներորդ՝ իշխանն Ծաւդէից աշխարհին. երեքտասաներորդ՝ իշխանն Ուտիացւոց աշխարհին. չորեքտասաներորդ՝ իշխանն շահապ Զարաւանդ և Հեր գաւառի. հնգետասաներորդ՝ իշխանն մաղխազութեան տանն. վեշտասաներորդ՝ իշխանն Արծրունեաց:

1 ԱԲ չիք հաւանեալ
1 βad չիք բարբառեալ
1 βad ասէ. չիք թէ
3 bԱԲt իսկ, փխ. յայնժամ
3 βad չիք վաղվաղակի
3 ԱԲ չիք փութով և / b չիք և
4 βabdԱԲ և մեծաւ / t չիք և
4 βad գումարեաց / b գումարել / ԱԲt գումարեալ
4 βabdԱԲ զգլխաւորս / t զգլխաւորսն
5 βad և զկուսակալս / bԱԲt չիք և
5 βabdԱԲ աշխարհացն / t աշխարհին
5 β առաջինն / b իշխան
5 βadԱԲ տանն / a երկրորդ իշխան
6 ad աղձնեացն
6 βadԱԲ որ էր բդեշխն [d բտեաշխն] / b որ է բդեաշխ / t չիք է
6 d երրորդ իշխան
6 Բ մարդպետութեանն
7 ԱԲ չիք (մարդպետութեան) իշխանութեանն / a իշխանութեն / βbd իշխանութեան
7 b չորրորդ
7 a իշխանն թագակապ իշխան ասպետութեան / βdԱԲ իշխանութեան ասպետութեանն [ԱԲ ասպետութեան] / t ասպետութեան
8 d ասպարապետութեան
8 Հմմտ. Արաբ. Ագաթ. հրատ. Մառի 115. ուր սպարապետութեան իշխանը յատկապէս կոչւում է Մամիկոնեան, իսկ մաղխազութեան իշխանը—Խոռխոռունի:
8 βa հինգերրորդ, a վեցերրորդ, ութերրորդ եւն յաճ. այսպէս
9 βad կորդուացւոց / bԱԲv եւ Ուխտանէս կորդուաց / t կորդովաց
9 a ութերրորդ
10 βabdԱԲ ծոփաց / t ծոփփաց / Ուխտանէս Ծոփաց իշխանը չէ յիշում
10 b չիք ութերորդ իշխանն գուգարացւոց աշխարհին
10 β գուգարացւոց / a գուգարաց, v գամրացւոց, d գուրգարացւոց, bԱԲt գարգարացւոց, փխ. գուգարացւոց
11 b որ միւս անուանել բդեաշխ / βad որ միւս բդեաշխն [a բդեշխն, d բտեշխն] անուանեալ էր / ԱԲ չիք որ միւս անուանեալ բդեաշխն
11 βad ռըշտունեաց / b ըռշտունեաց / ԱԲ ըռըշտունեաց / t ռուշտունեաց
14 ԱԲ ծօղէից
14 ԱԲ ուտացւոց / a ուտեացւոց / b ուտեցւոց
15 b չորեքտասաներորդն շահապ զարեանդ և հէր / միւսն. չորեքտասաներորդ իշխանն շահապն [ԱԲ շահապ] / a զարեանդ / ԱԲ հէր
15 β հնգետասաներրորդ / b հնգետասաներորդ
16 ԱԲ Ուխտանէս չիք իշխանն մաղխազութեան տանն, վեշտասաներորդ / ab մախազութեան / t մաղ՛խազութեան
16 a *տաանն
16 a վեցտասաներորդ

796 Այս իշխանք էին ընտիրք, կուսակալք, կողմնակալք, հազարաւորք, բիւրաւորք ի մէջ Հայաստան աշխարհի տանն Թորգոմայ, զորս գումարեաց թագաւորն Տրդատ և առաքեաց գնալ ի կողմանս Կապուտկացւոց, ի քաղաքն Կեսարացւոց, զոր ըստ հայերէն լեզուին Մաժաք կոչեն. զի տարեալ զԳրիգորն՝ քահանայապետ կացուսցեն իւրեանց աշխարհին. և հանդերձեցան զէտ ակն ունել ճանապարհացն: Եւ հրամայեաց հրովարտակ գրել օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ.

797 «Ի վաղնջուց հետէ կորուսեալք, ողխութեամբ մեղացն պաշարեալք, մառախլապատք, միգապատք, ափշեալք, ոչ կարացեալ հայել իմանալ նկատել, զարեգակն արդարութեան տեսանել. վասն այսորիկ խաւարեալք էաք, ի մութ թաթաւէաք: Իսկ յորժամ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն արարչին մերոյ Աստուծոյ երևեցաւ՝ խրատել և

1 βabdԱԲ չիք էն
1 d ընդիրք (յաճ.)
1 b չիք կողմնակալք
2 ԱԲ և բիւրաւորք / βad չիք բիւրաւորք
2 βad աշխարհին
2 b Թորքոմայ
2 βadԱԲ զորս / t զոր
3 a թագաւորն տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
3 βad չիք գնալ
3 βd կապուտկացւոց [այսպէս եւ Ուխտանէս] / b կապպադովկացւոց / միւսն. կապադովկացւոց / Հմմտ. Ագաթ. § 689, մասնաւորապէս d-ի ընթերցուածը ի կապոտկիս [=ի կապադովկիս]
4 βabd զոր և
4 βbԱԲ լեզուի
4 dԱ մաժակք / Բ մաժանք
5 β վասն զի տարեալ
5 b զգրիգորիոս
6 d զէպ, փխ. զէտ
6 ԱԲ զէտ ակն / միւսն. չիք ակն
7 abdԱԲ գրել հրովարտակ / β չիք հրովարտակ
7 β գրել տրդատ և ամենայն աշխարհն
7 b որ ունէր աւրինակ զայս / ad զայս աւրինակ / β աւրինակ զայս
7 β բդ. 133ա յիշատակարան. «Եղբարք, աղաչեմ Քրիստոս ողորմեա Մխիթարայ գրաւղի սորա... եւն
8 β պատճէն հրովարտակին, որ գրեցին ի կեսար[իա] / ԱԲ պատճէն հրովարտակի / ab պատճէն [a պատճեն, ներքևից աւելացրած ենթագիր ⸗] հրովարտակին / adԱԲ այս երկու բառը աւելի մանրատառ են. ԱԲ-ի մէջ այս բառերը եւ իր յաջորդ տողը կարմրագրով են. b-ն բացի այդ ունի յուսանցազարդ եւ զարդագիր:
9 βabdԱԲ ի վաղնջուց հետէ / t ի վաղնջենէ հետէ
9 ԱԲ և ողխութեամբ
10 βadԱԲ մառախլապատք միգապատք / b մառախղապատ միգապատ / t մառախլ՛ապատք. չիք միգապատք
10 ԱԲ ապշացեալք ոչ կարացեալք
10 βabdԱԲ հաել իմանալ / t չիք հայել
11 b տեսանել, փխ. նկատել
11 bԱԲ և զարեգակն
11 βabdԱԲ արդարութեան տեսանել [b չիք տեսանել] / t ոչ տեսանել
11 ԱԲ վասն այնորիկ
12 βad և խաւարեալք
12 ԱԲ չիք էաք
12 ԱԲ թաթաւէաք / միւսն. թաթաւեալք
12 ԱԲ քաղցրութիւն և մարդասիրութիւն արարչին մերոյ աստուծոյ / միւսն. չիք և մարդասիրութիւն. չիք մերոյ
13 ab չիք աստուծոյ
13 b խրատել զմեզ և

լուսաւորել զմեզ զարարածս իւր՝ ծագեաց զնշոյլս կենդանի լուսոյն իւրոյ ի սիրտս մեր, և կենդանացոյց զմեռելութիւնս մեր, զիւր զսուրբ զսիրելի զվկայսս իւր յայս կողմանս առաքելով։

798 «Որք եկեալ՝ մերում անմտութեանս զիւրեանց քաջութեան նահատակութեան առաքինութեան զհանդէսն ցուցին։ Իբրև զի Տէրն զիտէր իսկ զնոցա քաջութիւնն թէ որպիսիք են. այլ զի և մեզ անմտացս ուսուսցէ զիմաստութիւն, թէ որչափ սիրով սիրեցին սորա զՏէրն իւրեանց, վասն այսորիկ ընդ մարտին նոցա առաքինութեանն՝ տէր Աստուած սխրագործ անչափ արար զիւր սքանչելիս և մեզ սաստիկ պատիժս պատուհասից՝ մինչև թագաւորիս մերում լինել խոզ, և ընդ վայրագասուն գազանս արածել։ Ապա ողորմեալ մեզ բարեխօսութեամբ աղօթից վկայելոցս, ի ձեռն այդր վկայեցելոյդ Գրիգորի զամենեսեան զմեզ բժշկեաց։

799 «Քանզի և դա առաւել ևս վկայ գտաւ, առաւել քան զառաւել

1 b չիք մեզ / a չիք զարարածս իւր
1 βabd զնշոյլս / միւսն. զնշոյլ
2 at չիք իւրոյ
2 a զմեռելութիւն
2 ԱԲ մեր. զսիրելի սուրբ զվկայսն իւր յայս / βb զսուրբ [b և զսուրբ] զսիրելիս զվկայսս [b զվկայս իւր] յայս / a զսուրբ սիրելիս զվկայս յայս / d զսիրելիս զվկայսս յայս / t զիւր սուրբ զսիրելի վկայս յայս
3 b ի կողմանս
4 βad մերում անմտութեանս / bԱԲt մերով անմտութեամբ [t անմտութեամբս]
4 βad քաջութեան [a քաջութիւն] առաքինութիւն [a առաքինութեան] և զնահատակութեան հանդէս / b քաջութիւն առաքինութեանն նահատակութեանն զհանդէս / ԱԲ զքաջութեան նահատակութիւն առաքինութիւն [Բ առաքինութեան] ցուցին զհանդէս / t հանդէսն
5 βad զի զիտէր տէրն զնոցա քաջութիւն [β քաջութիւնն]
6 ԱԲ իսկ զիտէր / b չիք իսկ
6 βd և զի / βdԱԲ չիք այլ / a չիք այլ զի
6 βbdԱԲ չիք և
6 βabd անմտացս
7 d ես ուսցէ / b ուսուցէ
7 βad իմաստութիւն
7 β թէ որչափ թէ որպէս սիրեցին / a թե որչափ սիրեցին նոքա / dԱԲ թէ որչափ սիրեցին [d սիրով սիրեցին] սոքա / t թէ սոքա որչափ
7 βabԱԲt չիք սիրով
8 ԱԲ չիք իւրեանց
8 βad և վասն
8 b այսորիկ / ԱԲt այնորիկ
8 βad չիք այսորիկ ընդ մարտին
8 ԱԲ ընդ մարտի
8 βad առաքինութեանն [d առաքինութեան] սխրագործն այնչափ [β անչափ] արար զիւր սքանչելիս և սաստիկ պատիժս [a պատիժ] պատուհասից [β պատուհասիցս] մինչև / b առաքինութեանն զսխրագործ սքանչելագործ զիւր զանչափ արար սքանչելիս, և մեզ պատուհաս մինչև / ԱԲ առաքինութեան տէր աստուած սխրագործ սքանչելագործ [Ա սքանչագործ] անչափ սիրելիս արար, և մեզ պատուհաս մինչև / t առաքինութեանն՝ զսխրագործ զիւր անչափ արար զսքանչելիս, և մեզ պատուհաս մինչև
10 βadԱԲ թագաւորիս մերում / bt թագաւորիս մերոյ
10 βabd խոզ լինել
11 βd ողորմել
12 β և աղաւթից վկայեցելոցս / bԱԲ աղաւթիւք [ԱԲ և աղօթիւք] վկայեցելոցս զմեզ
12 a չիք վկայելոցս ի ձեռն այդր
12 βbd ի ձեռն այդր / ԱԲt այդ
12 b վկայի սրբոյ գրիգորի
13 bԱԲ չիք զմեզ
14 β չիք և
14 βabdԱԲ առաւել ևս վկայ գտեալ, առաւել / t չիք ևս

նահատակեալ, վասն այսորիկ յԱստուծոյ մեզ տուեալ առաջնորդ։ Եւ ի ձեռն դորա զնախնական կարգս սովորութեան ունայնութեան, կռապաշտութեան հայրենեացն, խլեաց երարձ ի միջոյ. և ուսոյց ամենեցուն մեզ զիւր զվկայութիւնսն և զհրամանս, ըստ իւրոց կամացն գնալ. մինչև տալ մեզ հրաման յայտ յանդիման՝ զդոյն ինքն զԳրիգորդ մեզ հովիւ և տեսուչ և վարդապետ ճշմարտապատում կացուցանել։

800 «Վասն այսորիկ և մեր ապաստան եղեալ յօգնականութիւն ընդունելութեան աղօթից ձերոց և սրբութեանդ, Ղևոնդիոս արքեպիսկոպոս Կեսարու և ամենայն ուխտ քահանայութեանդ սրբոյ եկեղեցւոյ, որ այդր էք, մեք յաղորմութենէ Տեառն աղօթիւք ձերովք առցուք ողջոյն, Տրդատիոս թագաւոր, ամենայն զօրօք երկրիս Հայոց Մեծաց, և Աշխէն տիկին, և օրիորդ մեծ Խոսրովիդուխտ։ Վասն այսորիկ առաքեցաք մեք առ ձեզ արս գլխաւորս՝ իշխանս պատուականս աշխարհիս մերոյ մեծի, զի պատմեսցեն ձեզ զամենայն սքանչելիս Աստուծոյ, որ աստ յայսմ աշխարհիս գործեցաւ ընդ մեզ։

801 «Եւ տուաք մեք ածել առ ձեզ զսուրբ խոստովանողդ Քրիստոսի զԳրիգորիոս. և զայս հրովարտակ մեր առ ձեզ գրեցաք, զի ըստ տուչութեան աւանդութեան հոգևոր աստուածատուր շնորհին Քրիստոսի՝

1 βad նահատակել [βd նահատակեալ] վասն / bԱԲt չիք նահատակեալ
1 ԱԲ վասն այնորիկ
1 βad աստուծոյ
1 βabdԱԲ տուեալ մեզ
1 ԱԲ առաջնորդ զգա / βad առաջնորդ. և ի ձեռն դորայ զնախնական կարգս [a կարգք] սովորութեան / bԱԲt չիք և ի ձեռն դորա
2 b զի զնախնական կարգ / ԱԲ կարգն
2 βad չիք ունայնութեան
2 t կռապաշտութեանն
2 βad կռապաշտութեան հայրենեաց [a հայրենեացն]
3 bԱԲt հայրենեացն, զոր աստուած ի ձեռն դորա խլեաց և երարձ
3 βad խլեաց, երարձ ի միջոյ. և եցոյց մեզ զիւր բարերարութիւն [a բարերարութիւնն] և զհրամանս կամաց իւրոց. եւ հրաման յայտ յանդիման / b ուսոյց զամենեսեան զմեզ / ԱԲ զիւր վկայութիւնս / b և զհրամանսն / bԱԲ ըստ իւրոց կամաց
4 bԱԲ մինչև տալ / t մինչև ի տալ
5 b զմեզ զդոյն ինքն / Ա ինքնդ / aԲ ինքդ
5 ad զրիգորդ / b զգրիգորիոս
7 βad չիք և
7 β մեր ապաւինեալ յաւգնականութիւն աղաւթից ձերոց յընդելութիւն սրբութեանդ ղևոնդէս / d մեր անտանալ աւգնութիւն աղաւթից ընդունելութիւն սրբութեանդ վեհանտեա արքեպիսկոպոս / a ձերոց յընդունելութիւն սրբութեանդ ղևոնդէս / b ընդ ունելութեան աղաւթից ձերոց սրբութեան ղևոնդիոսի
9 b ուխտի
9 ԱԲ քահանայութեան
9 βabdԱԲ սրբոյ եկեղեցւոյ / t սուրբ
10 d չիք որ
10 βa յողորմութենէն
10 aԱԲ ձերովք / միւսն. ձերով
11 βad չիք մեծաց
12 b աւրիորդս / d աւրոորդ
12 βabdԱԲ մեծ խոսրովիդուխտ / t չիք մեծ
12 ad վասն այնորիկ / ԱԲ վասն այդորիկ
13 bd զարս, β զգաւրս, փխ. արս
13 βb զի իշխանս
13 βabdԱԲ պատուականս / t պատուական
15 ԱԲ յայսմ աշխարհիս / միւսն. աշխարհի
15 Ա ընդ ձեզ, a առ մեզ, փխ. ընդ մեզ
16 b առ քեզ, փխ. առ ձեզ
17 ԱԲ գրիգորիոս
17 ad և զայդ / β և զայս
17 βabdԱԲ մեր / t մեք, փխ. մեր
18 a և աստուածատուր
18 βad չիք քրիստոսի

մեզ զԳրիգորդ տեսուչ և վարդապետ առաջնորդութեան աստուածագնաց ճանապարհացն, և հովիւ և բժիշկ կացուսջիք, որպէս և մեզ յԱստուծոյ հրամայեցաւ։ Եւ աղօթս արասջիք, զի զմեզ արժանիս արասցէ Աստուած իւրոյ ողորմութեանն, առողջութեամբ գնալ ի ճանապարհս նորա, և ձեր սէրն և ողջոյն եկեալ հանգիցէ առ մեզ»։ Եւ պատճէն հրովարտակին զայս օրինակ գրեցաւ։

802 ՃԺԳ. Եւ կազմեցան պատրաստեցան, առին ընդ իւրեանս պատարագս՝ ոսկի և արծաթ, ձիս և ջորիս և հանդերձս գունակ գունակս ի զարդ և ի սպաս պաշտօնական տեղեացն սրբոց տանցն Աստուծոյ՝ ուր առաքեալքն էին. և ամենայն եկեղեցեացն առնէին պատրաստութիւն պատարագաց՝ ընդ որ էին անցանելոց։

803 Եւ հանէին զԳրիգոր յօկիապատ կառսն արքունականս՝ սպիտակաձիգ ջորեացն։ Եւ ամենայն իշխանքն գումարեալք ընդ նմա կառօք և երիվարօք, զօրօք, նշանակօք, իւրաքանչիւր գնդաւ խաղացին գնացին յԱյրարատեան գաւառէն, ի Վաղարշապատ քաղաքէ. և հասեալ ի սահմանս Յունաց՝ բազում պատիւս կազմութեան հիւրամեծարութեան

1 Ա գրիգորդ / ե զգրիգորիոս / βad զգրիգորդ մեզ
1 ԱԲ հովիւ և տեսուչ / ե հովիւ տեսուչ
1 βadԱԲ չիք վարդապետ
1 βad տեսուչ և հովիւ [βd հովիւ և տեսուչ] կացուսջիք առաջնորդել մեզ յաստուածային [d աստուածագնաց, β յաստուածագնաց] ճանապարհն, որպէս և յաստուծոյ [d աստուծոյ] իսկ շնորհեցաւ մեզ. և աղաւթս
2 ԱԲ ճանապարհացն և բժիշկ և հովիւ կացուսջիք [Բ կացուսջիր] / ե ճանապարհան բժիշկ և հովիւ կացուսջիք որպէս մեզ
3 եԱԲ և մեզ աղաւթս արասջիք [Բ արասջիր] / βad արասջիք, զի արժանիս արասցէ զմեզ աստուած
4 βabd իւրոյ ողորմութեանցն / Բ ողորմութեանն / Աէ ողորմութեան
4 βad ուղղութեամբ, փխ. առողջութեամբ
4 β և զձեր
5 βad սէրն [β սէր, d զսէր] և ողջոյն եկեալ հանգիցէ առ մեզ. և պաճէն / եԱԲէ սէրն առ մեզ եկեալ հանգիցէ ողջոյն. և պատճէն [Բ պատժէն]
6 βad զայս աւրինակ / եԱԲէ օրինակ զայս
6 ԱԲ գրեցին
8 ԱԲ և հանդերձս պատուականս
8 βd գունակ գունակս / միւսն. գունակ գունակ
9 Բ զարդ / եԱէ զարդս / βad ի զարդ և ի սպաս / եԱԲէ չիք և (ի սպաս)
9 ԱԲ տեղեաց
9 βad չիք սրբոց / ԱԲ տանց
10 եԱԲ առաքեալն / ԱԲ եկեղեցեաց
11 βեdԱԲ պատարագաց / aէ պատարագացն
11 ե անցանելոյ / a չիք անցանելոց
11 c ունի «պատարագաց ընդ որ էին անցանելոց» աւելի մանր գրչութեամբ, այս տողը a-ում եղել է կարկատված: a-ում պակասող «անցանելոց» բառը ամբողջ տողի հետ c-ն առել է ուրիշ ձեռագրից: Ուրեմն c-ն ընդօրինակուել է a-ի առաջին անգամ կարկատուելուց յետոյ: Հմմտ. a թղ. 210բ եւ c թղ. 110ա:
12 βեdԱԲ հանին
12 եԱԲ զգրիգորիոս / βad զգրիգորն
12 βԱԲ կառս / β յարքունականս
13 a ջորոց / βd ջորւոց
13 βd իշխանք
14 β երիւարիւք / βad չիք զօրօք
14 β նշանաւք / եdԱԲ և նշանաւք
14 βabdԱԲ գնդաւ [ե գնդաւք] խաղացին գնացին յայրարատեան [ad յայրայրատեան, βե յարայրատեան] գաւառէն / է գնդօք, խաղացին յայրարատ գաւառէ
16 ե ի կողմանս, փխ. ի սահմանս
16 եէ և բազում
16 βd չիք կազմութեան
16 d հուրամեծ զրութեան / ե հիւրամեծարութիւն / β հիւրամեծարութիւնս / ԱԲ հիւրասիրութեան

տանէին ի քաղաքաց քաղաքաց։ Եւ բազում խնդութիւնս և կայտիռս ցնծութեան, խնճոյս ուրախութեան կացուցանէին, իբրև լսէին զԱստուծոյ արարեալ զաքանչելիսն, և զհասելոց դարձ փրկութեան և զճանապարհս օգտակարս։

804 Այսպէս պատուեալ ըստ ճանապարհացն՝ մինչև գային հասանէին ի քաղաքն Կեսարացւոց. և անդ տեսանէին զսուրբ կաթողիկոսն Ղևոնդիոս, և զամենայն եկեղեցական գունդս գունդս սրբոցն կղերիկոսացն և զդասս դասս հրեշտակակրօն պաշտօնէիցն։ Տուեալ ողջոյն և պատմեալ նոցա՝ որ ինչ միանգամ եղեալ էր յԱստուծոյ, և մատուցին զթուղթ թագաւորին առաջի սրբոյ քահանայապետին. և նորա մեծաւ խնդութեամբ ընկալեալ և ամենայն քաղաքացեացն մեծաւ ուրախութեամբ։ Եւ ամենեքեան առնէին տօն ցնծութեան, և զսուրբն Գրիգոր պատուեալ ըստ արժանի առաքինութեանցն ճգնութեանցն վկայօրէն մարտին՝ կանթեղօք և սաղմոսիւք և երգովք հոգևորօք փառաւորէին։ «Եւ իշխանաց քաղաքին ցուցեալ բազում մեծարանս հասելոցն և ընկալեալ հոգաբարձութեամբ ըստ Քրիստոսի անուանելոյն կարգի»։ Եւ այսպէս

16 Հմմտ. Կոր. § 21.

1 ԱԲ քաղաքաց (չիք ի)
1 βad խնդութիւն ուրախութեան բերկրալից ցնծութեամբ առնէին. իբրև / ԱԲ խնդութիւն
1 ե չիք և կայտիռս
3 βad զարարեալսն աստուծոյ սքանչելիս և հասելոյ դարձի փրկութեանն [d փրկութեան] և զճանապարհն յոր երթային [a երթան]. այսպէս պատուեալ [a չիք պատուեալ] մինչև երթեալ հասանէին
3 Բ զարարեալ / ե սքանչելիսն
5 ԱԲ ըստ ճանապարհսն / ե զճանապարհն, փխ. ըստ ճանապարհացն
6 βadԱԲ զսուրբ կաթողիկոսն [Բ կաթուղիկոսն] / եէ զկաթաւղիկոսն [է զկաթուղիկոսն] սուրբ
7 βad ղեոնտիոս [βd ղեոնդոս] և զամենայն գունդսն սրբոց կղերիկոսաց / ԱԲ սրբոց / ե չիք սրբոցն
7 ե կղերիկոսաց
8 β հրշտակակրաւն
8 βad և տուեալ ողջոյն պատմէին նոցա զեղեալսն յաստուծոյ
9 ԱԲ որ ինչ միանգամ եղեալ էր / եէ չիք ինչ / եէ չիք էր
10 d զթուղթն / a սուրբ
10 βabd և նորա / ԱԲէ և նա
11 ԱԲ խնդութեամբ և ուրախութեամբ ամենայն քաղաքին զթուղթն ընկալաւ. և ամենեքեան / ե քաղաքացեացն մեծաւ ուրախութեամբ. և ամենեքին / է քաղաքացւոցն մեծաւ խնդութեամբ / βad և ամենայն քաղաքն առնէին տաւն [β տաւնս] ուրախութեան ի փառս աստուծոյ, և զսուրբն [d զսուրբ]
12 եԱԲէ առնէին տաւնս [է տօն] ցնծութեան [է խնդութեան] և զսուրբն գրիգոր [եԱԲ չիք գրիգոր] պատուեալ ըստ արժանի [ԱԲ արժանւոյն] վասն [է չիք վասն] առաքինութեանցն [ԱԲ առաքինութեան] ճգնութեանցն [ԱԲ ճգնութեան, ե և ճգնութեան] վկայաւրէն մարտին պատուէին [է չիք պատուէին] կանթեղաւք
13 βad չիք առաքինութեանցն ճգնութեանցն
13 a վկայ արեան, d վկայարէն, փխ. վկայաւրէն
14 βd չիք և (սաղմոսիւք)
15 βad բազում մեծարանս ցուցեալ հասելոցն վասն անուանն քրիստոսի և մեծապատիւ յամենեցունց եղեալ [β աւելացնում է ի փառս աստուծոյ]. և եղև ժողով բազմութեան եպիսկոպոսացն [β եպիսկոպոսաց]
15 է եկեղեցեացն, փխ. հասելոցն / Կոր. հասելոցն / Հմմտ. Կոր. § 21 ...«և իշխանօքն—անուանելոյն կարգի»։
16 ԱԲ հոգաբարձութիւն ըստ քրիստոսի աւանդելոյն կարգի / եէ անուանելոց / Կոր. անուանելոյն [տպ. անուանելոցն]
16 ԱԲ այնպէս

մեծապատիւ յամենեցունց մեծարեալ ըստ արժանաւորութեանն երանութեան վկայական անուան ստացելոյ։

805 Եւ եղեալ ժողով բազմութեան եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Կեսարացւոց, զի ձեռնադրեսցեն զսուրբն Գրիգորիոս և աւանդեալ ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն Քրիստոսի, և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեանն Աստուծոյ, զպատիւն և զփառսն մեծ։ Սրբով Աւետարանաւն եդին ի վերայ նորա ձեռս ժողովք եպիսկոպոսացն, որոց գլխաւորն Ղեւոնդիոս, զի առցէ նա իշխանութիւն յերկինս և յերկրի, առնուլ զփականս արքայութեանն երկնից, կապել և լուծանել յերկրի։

806 Մեծաւ պատուով և թղթով և ժողովով զսուրբն Գրիգորիոս անդուստ յուղարկեցին իշխանօքն հանդերձ։ Ետուն ողջոյն, և յուղարկեալ անտի ի շնորհս տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ գային հասանէին ի քաղաքն Սեբաստացւոց, և անդ յեցան յերեկօթս աւուրս ոչ սակաւս։ Եւ անդ գտանէր բազմութիւն եղբարց, զորս հաւանեցուցանէր ընդ իւր գալ, զի վիճակեցուսցէ զնոսա ի քահանայութիւն յիւրում

5 Հմմտ. Ագաթ. § 542։ / 10 Հմմտ. Մատթ. ԺԶ, 19.

1 bԱԲ մեծապատիւ իսկ
1 bԱԲ ըստ արժանաւորութեան
2 ԱԲ վկայ / b անուն
2 ԱԲ ստացելոյ / b ստացելոց / t ստանալոյ
3 b և եղեալ ժողով
3 ԱԲt բազում
4 b կեսարու
4 ԱԲ գրիգոր / abd չիք գրիգորիոս
4 βad և աւանդեալ ի նա զպատիւ քահանայապետութեան [a քահանաութեան] սրբով աւետարանաւն եդին / bԱԲt աւանդել / bԱԲt քահանայապետութեանն, փխ. քահանաութեան
Հմմտ. Ագ. § 542. «եդև վկայ ստուածութեանն խոնարհութեան և անդէն բարձրութեան նորին ի նոյն»։
5 ԱԲ չիք և զբարձրութիւն—Աստուծոյ (տ. 6)
6 t փառաւորութեան
6 ԱԲ զպատիւն և զփառսն / t զպատիւ / bt չիք և զփառսն
7 b աւետարանաւ
7 βadԱԲ ի վերայ նորա / bt չիք նորա
7 bt զձեռս / βad ժողով
8 bt եպիսկոպոսացն որոց և [b չիք և] գլխաւորն / ԱԲ որոց եպիսկոպոսացն գլխաւորն / βad եպիսկոպոսացն, որոց գլխաւորն
8 β ղեոնտիոս
9 a յերկիր
9 bdԱ արքայութեան
9 bԱԲt չիք կապել և լուծանել յերկրի
11 βad յետ այսորիկ [d այնորիկ] յուղարկեալ լինէին մեծաւ պատուով և թղթովք յամենայն իշխանացն և ի ժողովրդոցն [d ի ժողովրդոց]. և յուղարկեցան անտի ի շնորհսն [β ի շնորհս], փխ. մեծաւ պատուով—ի շնորհս (տ. 13) / b մեծաւ ժողովովք և պատուովք և թղթովք զսուրբն
11 ԱԲ գրիգոր
12 ԱԲ յուղարկեցին իշխանաւքն / t յղարկեցին իշխանօք / b յուղարկէին և իշխանաւքն
12 ԱԲ տուեալ ողջոյն և յուղի անկեալ անտի շնորհօք / b ողջոյն և յուղարկեցան անտի ի շնորհքն / t և յղարկեալ անտի
13 a տեառն մերոյ և փրկչին յիսուսի
14 b ի քաղաքն սեբաստիա
14 βabdԱԲ Հայկ. բառ. յեցան / t յեցեալ
14 b երեկաւթս / d ոչ սակաւ
15 βabdԱԲ և անդ / t չիք անդ
15 ԱԲ տեսանէր, փխ. գտանէր
15 b բազմութիւնս / a զոր
16 ԱԲ զնոսա ընդ իւր
16 βabd գնալ, փխ. գալ
16 Ա վիճակեցուսցէ / Բ վիճակեցուցանէ
16 b զնոսա քահանաութեան / β չիք զնոսա

աշխարհին, և բազում գունդս գունդս յաճախեալ առնոյր ընդ իւր, «և մեծարանօք մեծարեալ յեպիսկոպոսաց աշխարհին և յիշխանաց և ի ժողովրդոց»։

807 Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք ի վերայ ժողովրդոց՝ տեսանել զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս, զի օրհնեսցին ի նմանէ. և ասէին ցմիմեանս. «Եկայք տեսցուք զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս. զի այս այն այր է, ասէին, որ վասն Քրիստոսի համբեր չարչարանաց, վկայ հաւատարիմ գտեալ, զխոստովանողական անուն ժառանգեաց»։

808 «Եւ յետ այսորիկ առնոյր ընդ իւր զբազմութիւն հաւանելոցն՝ նախարարակոյտ զօրուն հանդերձ. հրաժարեալ այնուհետև շնորհատուր պարգևօքն և ամենայն իւրայովքն յանձն եղեալ շնորհացն Աստուծոյ՝ ճանապարհորդ լինէր. և այսպէս զբազում օթեվանօք անցեալ՝ առողջութեամբ, յաջողութեամբ և հոգևլից ուրախութեամբ եկեալ հասանէին ի Հայաստան աշխարհն»։

809 ԾԺԴ. Եւ իբրև եկն եհաս ի սահմանս Հայոց՝ լուաւ Գրիգորիոս, թէ Վահէվանեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տարօնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկւով և արծաթով, և բազում նուէրք մեծամեծ թագաւորաց ձօնեալ անդ. ութերորդ պաշտօն հռչակաւոր, անուանեալն

3 Հմմտ. Կոր. § 24. / 15 Հմմտ. Կոր. § 25.

1 βbd յաճախեալս
1 βad և մեծաշուք պատուով յուղարկեալ յեպիսկոպոսաց և յիշխանաց աշխարհին և ի ժողովրդոց / ԱԲ և այսպէս մեծաւ շքով մեծարեալ յեպիսկոպոսաց և յիշխանաց աշխարհին և ի ժողովրդոցն / Հմմտ. Կոր. § 24. «յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն և յեկեղեցւոյն մեծարեալ լինէր»։
2 b և մեծաշուք մեծարեալ
4 βad և, փխ. իսկ
4 ԱԲ կուտակէին
5 Ա ժողովրդոցն
5 b զգրիգորիոս
6 d ասեն / t ցմիմեանս
6 bԱԲ թէ եկայք
6 βabdԱԲ զսուրբն. չիք եպիսկոպոսն
7 βabdԱԲ գրիգորիոս [βd գրիգոր] զի այս այն / t չիք զի
7 Ա այրս է
7 ԱԲ ասեն / a ասին
7 β վասն քրիստոսի չարչարեալ համբերեաց հինգէտասան ամ ի խոր վիրապի անդ և վկայ / ad չարչարեալ համբերեաց / b համբերեաց չարչարանաց / ԱԲ համբեր չարչարանաց / t համբերեալ չարչարեալ
8 βd և վկայ / βad գտաւ
8 a և խոստովանող անուն
8 b զանուն ժառանգեալ
10 Հմմտ. Կոր. § 25. «ապա յետ այնորիկ առնոյր—ի հայաստան աշխարհն»։
10 abdԱԲ ընդ իւր զհաւանելոցն բազմութիւն / β ընդ իւր զհաւատացելոցն բազմութիւն
11 β նախարարակուտ
11 βadԱԲ և հրաժարեալ
11 βd չիք այնուհետև
11 βabdԱԲ Կոր. շնորհատուր / t շնորհագիւտ
12 βdԲ պարգևելովքն / t պարգևելօքն / abԱ Կոր. պարգևաւքն
13 βabdԱԲ Կոր. ճանապարհորդ լինէր, և / t ճանապարհորդեալ, և
13 βbdԱԲ զբազում / at բազում
14 b և յաջողութեամբ և / βad չիք յաջողութեամբ
15 βad Կոր. աշխարհն / b աշխարհին / ԱԲt աշխարհ
16 d չիք եհաս
17 β վահէվանեան / a վահեվահեան / միւսն. վահէվահեան
17 d տարաւնու / b տարաւնոյ (յան.)
17 d մեհան (յան.) / / βb մեհեան / a մեհեն
19 a ձօնեալ / b պաշտաւնն
19 βad հռչակաւոր / միւսն. հռչակեալ
19 ԱԲ անուանեալ / a անուանեալն

Վիշապաքաղն Վահագնի, յաշտից տեղիք Թագաւորացն Հայոց Մեծաց, ի սնարս լերինն Քարքեայ, ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ և անուանեալ ըստ յաճախաշատ պաշտամանն տեղեացն՝ Յաշտիշատ։ Զի յայնժամ դեռ ևս շէն կային երեք բագինք ի նմա. առաջին՝ մեհեանն Վահէվահեան, երկրորդն՝ Ոսկեմօր Ոսկեծին դից, և բագինն իսկ յայս անուն անուանեալ Ոսկեհատ Ոսկեմօր դից. և երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, Սենեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ յունականին Ափրոդիտէս։ Արդ՝ դիմեաց գայ սուրբն Գրիգորիոս, զի քանդեսցէ և զայն ևս, զի տակաւին ինչ ագէտ մարդիկ խառնակութեան զոհէին յայս բագինս մնացեալս։

810 Եւ իբրև դարձեալ գայր նա ի կողմանցն Յունաց՝ բարձեալ բերէր ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մարգարէին երանելոյ մկրտչին Յովհաննու և զսուրբ վկային Քրիստոսի զԱթանագինէի։ Եւ

1 b վիշապաքաղաքն / b Թագաւորաց
1 βad չիք մեծաց
2 βd եւփրատայ
2 bԱԲ ևայի, փխ. հայի
3 βabdԱԲ մեծի [Բ ի մեծ] լերինն / t ի մեծ լեառնն
3 Ա տարօսի / Բ տօրոսի / a տորոսի / bd տաւրոսի / β տաւրաւսի
3 βad որ անուանեալ կոչի
3 βad ըստ յաճախաշատ պաշտաման / ԱԲ Հայկ. բառ. ըստ յաճախապաշտ պաշտաման / t ըստ յաճախապաշտաման տեղեացն
4 b աշտիշատ, զի նա
4 βad ցայնժամ / b յայժամ
4 βdԱԲ դեռ ևս / միւսն. ևս դեռ
4 βabdԱԲ բագինք / t բագինքն
5 β առաջի մեհանն
5 βd վահէվանեան / bԱԲ վահէվահեանն / միւսն. վահէվահեան
5 βabdԱԲ երկրորդն / t երկրորդ
5 βbd ոսկէմաւր ոսկէծին / ԱԲ ոսկիամաւր ոսկիածին
6 a դիցն
6 ԱԲ յայս անուն / միւսն. չիք անուն
6 βabd ոսկէհատ / ԱԲt ոսկիհատ / v ոսկիհաւր, փխ. ոսկեհատ
6 βabdԱԲ ոսկէմաւր / t ոսկիամօր / a ձեռագրում ե եւ է չեն տարբերում ընդհանրապես, բացի հազուագյուտ դեպքերից, ուրեմն a-ն ունի ոսկեհատ, ոսկեմաւր եւն:
6 βabd դից / միւսն. դիցն
7 d չիք և
7 βabdԱԲ աստղկան դիցն
8 β *կարգացեալ / Ա ըստ յունակին
8 βad կարդացեալ որ է ըստ յունականին ափրոդիտոս [d ափրոդիտէս] / bԱԲt կարդացեալ ըստ յունականին որ է ինքն ափրոդիտէս [Ա ափրոդիսէս] / t կեցադրում է այսպես. սենեակ վահագնի կարդացեալ ըստ յունականին, որ է ինքն ափրոդիտէս
8 b և, փխ. արդ
9 βabdԱԲ և զայն ևս / t չիք ևս
9 βabd զի տակաւին ևս ագէտ մարդիկ [b մարդիկ խառնակութեանց] զոհէին յայն [b ևս յայս] բագինս մնացեալ [βb մնացեալս] / ԱԲt մարդկան
10 ԱԲ խառնակութեանն
10 ԱԲ ևս յայս / t ի յայս
10 β մնացեալս. զորս զաւրութեամբ սուրբ նշանաւն և անուամբ տեառն կործանեաց և քրիստոսի աստուծոյ մերոյ փառք յաւիտ.—ով նոր ժողովուրդք քրիստոսի աղաչեմ յիշեսջիք զաւրգիս քահանայ և զմկրտիչն և զբնաւորն ի քրիստոս. քանզի մեծաւ հաւատով յիշել հայցեն...:—Այնուհետեւ վերնագիր. Յաղագս դարձին ի կեսարացւոց և ի գալն ի հայս սուրբ լուսաւորչին մերոյ գրիգորի։
11 βabdԱԲ և իբրև / t չիք և
11 βabdԱԲ գայր նա / t չիք նա
11 at ի կողմանց
12 βb չիք ընդ իւր / b չիք ինչ
12 βabdԱԲ յոսկերաց / t յոսկերացն
12 βad չիք երանելոյ
13 a և մկրտչին / βb յովաննու
13 βabdԱԲ վկաին քրիստոսի / t վկային
13 bԱԲ զաթանագինէին / t զաթանագինէսն / a զաթանագինեի / βd զաթանագէնի
13 bԱԲ չիք և

իբրև եկին հասին յանդիման մեհենացն, մօտ ի գետն Եփրատ՝ կամէր հանել զնոսա ի վեր, ի բարձրաւանդակ տեղի մեհենացն, կործանել զբագինսն, և շինել զվկայարանս նոցա։

811 Իբրև եկին մօտ եղեն ի գետն Եփրատ իբրև ձիոյ արշաւանօք երկուք, և դեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին, ընդ ջուր մի սակաւ՝ զտեղի առին սպիտակ ջորիք կառացն, ուր կային զանձքն աստուածային, նշխարք սրբոցն. ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն։ Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր հրեշտակ Տեառն՝ ասէ. «Հաճեցաւ Տէր զբնակել սրբոցդ Աստուծոյ ի տեղւոջդ»։ Ուր և անդէն բազմութեան զօրացն, մէն սակաւ սատարեալ՝ շինեցին զվկայարանն, և զսուրբսն ի հանգիստ փոխեցին։

812 ՃԺԸ. Եւ մինչ դեռ զշինուած մատրանն կամէին՝ հրաման ետ Գրիգոր զօրականին և իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի ելցեն և մրճօք տապալեսցեն զշինուածս բագնացն։ Որք ելեալ շատ ջանացան, և ոչ կարացին զդուրս բագնացն գտանել՝ թէ ի ներքս մտցեն, զի ծածկեցին զերն ի նոցանէն. և ի կողմանէ արտաքուստ ջանացան, և ոչ գծեաց անդ երկաթ գործւոյն. ապա փութացան հասին իշխանքն և պատմեցին նմա զամենայն։

1 ԱԲ մեհեննեացն / b մուտ ի գետն
1 β յեփրատ / d յեւփրատ
2 βabdԱԲ ի վեր ի բարձրաւանդակ տեղի [b տեղիս] / t տեղիս (չիք ի վեր)
2 ab մեհենացն / միւսն. մեհենիցն
2 βadԱԲ զի կործանեսցէ / b կործանեալ
3 βadԱԲ և շինեսցէ նոցա [ԱԲ չիք նոցա] վկայարանս [a վկայարան]
4 b և իբրև
4 βadԱԲ եղեն / b չիք եղեն / t ի տեղին, փխ. եղեն
4 bd եւփրատ (d յաճ.)
4 βd իբրև ձիոց
5 ab երկու / ԱԲ բ
5 β և դեռ ընդ գետն փոքր ձորակ մի / ab և դեռ ընդ փոքր մի ձորակ / ԱԲ և դեռ ևս ընդ փոքրաձորակ մի
6 a սպիտակ *ջոր ի կառացն յորոց վերա կային
6 βadԱԲ զանձքն / t զանձք
6 βbd աստուածութեան(ն)
7 βad սրբոցն / bԱԲt նոցա, փխ. սրբոցն
7 b և ոչ կարացին
7 ԱԲ անցանել, փխ. հանել
7 abdԱԲ ըստ ձորակն / βt ընդ ձորակն
8 βad գրիգորի [a սրբոյն գրիգորի] / b առ գրիգորիոս
8 ԱԲ հրեշտակն (պաշ.) ասէ առ գրիգոր
8 a չիք ասէ
8 βbd զբնակել / a զբնակեալն / ԱԲt բնակել
9 b բազմութիւն
10 b տարեալ, β սատար արարեալ, փխ. սատարեալ
10 adԱ զսուրբն
10 β ի հանգիստս / b ի հանգիստն
12 ad զշինած / β շինուած
12 d մարտրանն
13 βad գրիգորն / b գրիգորիոս
14 bԱԲ և մրճօք / միւսն. չիք և
14 a և տապալեսցեն
14 b զշինուած / βd զշինած / a զտեղւոյ, փխ. զշինուածս
14 d բագնանցն / a մեհենացն, փխ. բագնացն
14 βad որք / t որ / bԱԲ ուր, փխ. որք
14 b և շատ
14 a ջանացին / bԲ ջանացեալ
15 b չիք և / b ոչ կարացեալ
15 βbdԱԲ թէ ի ներքս / t զի, փխ. թէ / a չիք թէ ի ներքս մտցեն
16 βabdԱԲ ի նոցանէ
16 ԱԲt և ի կողմանցն / b և ի կողմանսն
16 b արտաքոյ
16 a ջանացին
16 β և ոչ գործեաց երկաթ / ab և ոչ գերծեաց անդ երկաթ / dԱԲ և ոչ գծեաց անդ երկաթ / Հայկ. բառ. գծեաց անդր երկաթ / t չիք անդ
17 βabdԱԲ գործոյն
17 a իջանել, βbd իջին, փխ. հասին

813 Իսկ նա առնոյր զնշան տէրունական խաչին, և ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման բարձրաբերձ տեղեացն շինուածոցն և ասէ. «Հրեշտակ քո, Տէր, հալածեսցէ զնոսա»¹։ Եւ ընդ բանիցն հողմ ուժգին բղխեաց ի խաչանիշ փայտէն, զոր ունէր ի ձեռին իւրում սուրբ եպիսկոպոսն։ Եւ երթայր հողմն ուռուցեալ լերինն հաւասար, և չոգաւ հարթեաց, տապալեաց, ընկէց զամենայն շինուածսն բագնացն։ Եւ այնչափ կորոյս, զի յետ այնորիկ ոչ ինչ ոք յայնմ տեղւոջ նշմարանս կարէր գտանել, ո՛չ քարի և ոչ փայտի, ո՛չ ոսկւոյ և ոչ արծաթոյ, և ոչ բնաւ երեւէր, թէ լեալ ինչ իցէ անդ։ Եւ անթիւք կոտորեցան մարդիկ պաշտամանն քրմութեան որ ի տեղւոջ անդ էին, և անհետ եղեն ոսկերք նոցա. և որք տեսինն՝ անթիւ մարդիկ հաւատացին։ Եւ ասէ սուրբն Գրիգոր. «Արդ տեսէք, թէ որպէս ջնջեցան պայթակղութիւնքն ձեր, զի և չէին իսկ ինչ. այլ ծառայեցէք յայտնեաւ տեառն Աստուծոյ որ արար զերկինս և զերկիր»։

814 Եւ յետ այսորիկ ելանէր նա ի տեղիս մեհենացն, և ժողովեալ զարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յաստուածպաշտութիւն։ Եւ եդ անդ զհիմունս եկեղեցւոյն, և ուղղեաց սեղան փառացն Քրիստոսի. զի նախ

անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց։ Եւ ուղղեալ սեղան յանուն սուրբ Երրորդութեանն, և կազմեալ աւազան մկրտութեան, նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութեամբն՝ որ ընդ իւրն էին մեծամեծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երթեալ էին ի քաղաքն Կեսարացւոց, և ապա զզաւառականսն, զբնակիչս երկրին։ Աւուրս քան երեկօթս առնէր, և մկրտէր անդ աւելի քան զհնն և տասն բիւր մարդկան, և կանգնէր սեղան ի վկայարանի սրբոցն հանգստի զոր շինեացն, և մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, և բաշխէր անդ զմարմին և զարիւն կենարարին Քրիստոսի։

815 Եւ հրամայեաց կատարել անդ ամ յամէ, ի նմին տեղւոջ ժողովեալ ամենեցուն, զյիշատակ սրբոցն, որ օր եօթն էր ամսոյն սահմի, զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զօր տօնին խմբեսցեն. զի նախ անտի սկիզբն արար շինելոյ զեկեղեցիս։ Եւ կացուցանէր քահանայս ի տեղիս տեղիս. և ելից զվայրսն եկեղեցեօք շինելովք և քահանայիւք։

816 Եւ ինքն չու արարեալ անտի՝ մեծապանձ պարծանօք զօրութեան խաչին Քրիստոսի և բարձ նշխարս անտի կէս մի ի սրբոցն, զի

1 Հմմտ. Փաւստ. Գ, 14.

1 βdԱԲ առնէր / ab առեալ
1 βad և ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման / bԱԲt և ել եկաց ի ձորակէն յանդիման
2 bԱԲ տեղեաց / βad տեղեացն / t տեղւոյն
2 a շինուածոց / βbd շինուածոցն / ԱԲt շինուածոյն
3 abdԱԲ ընդ բանիցն / βt ընդ բանին
3 βad հողմն / bԱԲt հողմ
3 ԱԲ ուշգին
4 a ի ձեռինն / dԱԲ չիք սուրբ
4 a եպիսկոպոսն գրիգորիոս / β կաթողիկոսն, փխ. եպիսկոպոսն
5 ԱԲv ուռուցեալ / միւսն. լցեալ, փխ. ուռուցեալ
6 βabd շինուածսն / ԱԲ շինուածս / t շինուածն
6 βabd չիք բագնացն
7 β զի և / Ա յետին
7 βadԱԲ ոչ ինչ ոք / b ոչ ոք ինչ / t չիք ոք
7 b յայնմ տեղւոյ / a յայնմ տեղւոջն
7 βadԱԲ նշմար [ԱԲ նշմարանս] կարէր գտանել / b նշմար գտանէր / t նշմար էր գտանել
8 βabdԱԲ ոչ ոսկւոյ և ոչ արծաթոյ / t ոչ ոսկի և ոչ արծաթ
8 βdԱԲ և ոչ բնաւ / at չիք և
9 b և բնաւ երեւէր ոչ թէ եղեալ ինչ իցէ անդ
9 βabdԱԲ զի, փխ. և
9 βabdԱԲ անթիւ [βd անթիւք] կոտորեցան անդ [βa անտ] մարդիկ պաշտամանն [b պաշտաման, ԱԲ պաշտաւնեայք] քրմութեան [Բ քրմութեանն] / t և կոտորեցան մարդիկ պաշտաման
10 b զոր / b չիք և
11 b և որք / միւսն. զի որք
11 a տեսինն / միւսն. տեսին
11 a հաւատացին նմա
11 bԱԲ չիք և (ասէ)
11 βadԱԲ ասէ գրիգորն [a սուրբն գրիգոր, ԱԲ գրիգորիոս], թէ արդ տեսէք, թէ որպէս / b ասէ ցնոսա գրիգորիոս, արդ տեսէք թէ որպէս / t ասէ գրիգորն. տեսէք զի որպէս
12 ԱԲ գայթակղութիւնք / b գայթակղութիւն / a գայթակղութիւնն
13 βadԱԲ զի և / bt չիք և
13 βbdԱԲ չէին իսկ / bt չիք իսկ
13 b այսուհետև, փխ. յայտնեաւ
13 βadԱԲ տեառն աստուծոյ / bt չիք տեառն
14 b զերկին
15 ԱԲ չիք և (յետ)
15 βad ի տեղիս [a ի տեղւիս] / bԱԲ ի վեր տեղիս / t ի տեղի
15 a մեհենացն / b մեհենին / միւսն. մեհենիցն
16 ԱԲ երկրին, փխ. աշխարհին
17 β հիմունս
17 βԱԲ եկեղեցւոյ
17 βabdԱԲ փառացն / t փառաց
17 βad աստուծոյ, փխ. քրիստոսի

1 βdԱԲ սկիզբն արար
1 βad զեկեղեցիս
1 βdԱԲ ուղղեալ / միւսն ուղղել
2 a տեառն, βbdԱԲ աստուծոյ, փխ. սուրբ երրորդութեանն
2 bԱԲ կազմեալ / միւսն. կազմել
2 βabd զայնս իսկ, փխ. զայնոսիկ
3 ԱԲ մկրտութեամբ որ ընդ նմա երթեալ էին ի քաղաքն կեսարացւոց զմեծամեծ նախարարքն, և ապա
3 βad չիք մեծամեծ նախարարքն—ի քաղաքն կեսարացւոց (s. 4)
4 b ընդ նմա երթեալ
5 βad զգաւառականսն զբնակիչս / bԱԲt զգաւառական բնակիչս
5 d երկրի. աւուրն
6 βabdԱԲ մկրտէր անդ [b անտ] / t չիք անդ
6 abԱԲ զհնն և տասն / միւսն. զհնն և զտասն
6 βbdԱԲ բիւր մարդկան / at բիւր մարդիկ
6 t կանգնեաց. չիք և
7 bԲ ի վկայարանս / Աt ի վկայարան / βad ի վկաարանի
7 ԱԲ հանգստի / bt հանգստին / βad չիք հանգստի
7 βabdԱԲ շինեաց / ԱԲ չիք և
8 b պատարագս / βad պատարագ
8 b չիք անդ
8 ԱԲ զկենդանարար մարմին և զարիւնն քրիստոսի / βad զմարմինն [β զմարմին] և զարիւնն քրիստոսի զկենդանարար / b կենդանարարն, փխ. կենարարին
10 βabdԱԲ ի նմին տեղւոջ / t չիք նմին
11 b ժողովեալ / ԱԲt ժողովել / βad չիք ժողովել ամենեցուն
11 βabd զյիշատակս [a զյիշատակ] / ԱԲt ի յիշատակ
11 βad ամսոյն սահմի / bԱԲt սահմի ամսոյ [Բ ամսոյն]
12 ԱԲ զօրն տօնախմբեսցեն
12 βad չիք զի (նախ)
12 βabdԱԲ նախ [b նախ իսկ] անտի [b անդի] սկիզբն արար շինելոյ [b նա շինել] / t անդ, փխ. անտի / t արարեալ շինել
13 βad կացուցանէր / bԱԲt կացուցանել
14 βdԱԲ զվայրսն / a զվարսն / t զվայրս / b զաշխարհն, փխ. զվայրսն
14 abd եկեղեցաւքն / ԱԲ եկեղեցոք / β եկեղեցեաւքն
14 ԱԲ շինելով
14 β քահանայաւք / ad քահանայիւք / bԱԲt և քահանայս կացուցանելով / βad չիք կացուցանելով
15 a մեծապանձ / միւսն. մեծապարծ
15 ԱԲ զօրութեան / միւսն. զօրութեամբ
16 t չիք քրիստոսի
16 bԱԲ և բարձեալ / at և եբարձ
16 βad անտի նշխարս [ad նշխարս ինչ] ի սրբոցն

և յայլ տեղիս հաստատեսցէ զյիշատակս Նոցա։ Եւ ընդ ամենայն տեղիս և ընդ ամենայն գաւառս շրջէր. յաւանս և յագարակս շինէր եկեղեցիս, և առնէր մկրտութիւն և կացուցանէր քահանայս։

817 ԾԺԶ. Լուաւ ապա և մեծ թագաւորն Տրդատ, եթէ Գրիգոր եկեալ հասեալ է յերկիրս Հայոց։ Առ զզօրս իւր և զԱշխէն տիկին և զքոյրն իւր զԽոսրովիդուխտ, և չու արարեալ յԱյրարատեան գաւառէն, ի Վաղարշապատ քաղաքէ, ընդ առաջ Գրիգորի, գայր հասանէր ի քաղաքագեօղն Բագաւան, որ անուանեալ կոչի ի պարթևարէն լեզուէն՝ Դիցաւան. և անդ սպասեալ մնայր նմա ամսօրեայ ժամանակս։ Իսկ նա շրջէր, զի լցցէ զկողմանս կողմանս եկեղեցեօք և քահանայիւք և պաշտօնէիւք և ամենայն աստուածագործ սպասաւորութեանն կարգօք, և լուսաւորեսցէ զբազումս մկրտութեամբ։

818 Ապա գայր հասանէր յանուանեալ Դիցաւանն ամենայն մեծամեծօքն և զօրօքն և աշխարհակոյտ ամբոխիւն, որք էին ժողովեալ ի կողմանց կողմանց, և գնային շրջէին զհետ նորա և գտանէին բժշկութիւն և ընուին զպէտս իւրաքանչիւր ի նմանէ։ Եւ նա ամենափոյթ վարդապետութեամբն ամենեցուն սերմանէր զբանն կենաց, և «հանդերձ

1 βabdt զյիշատակս [t զյիշատակն] Նոցա / ԱԲ զՆոցա յիշատակն
1 βad և շրջէր ընդ ամենայն տեղիս [a տեղւիս] / b չիք և
2 βad չիք և ընդ ամենայն գաւառս շրջէր
2 b չիք շինէր
2 b զեկեղեցիս
3 βabdԱԲ մկրտութիւնս
4 ԱԲ թագաւորն հայոց
4 βad զի [փխ. եթէ] գրիգորն / bԱԲ գրիգորիսն [b գրիգորիսս]
5 ad եկեալ հասեալ էր
5 βԱԲ յերկիրս / bd յերկիր / at յերկիրն
5 βabdԱԲ առ զզաւրս [a զզաւրսն] / t առեալ
5 a իւրն և
6 βaԲ զխոսրովիդուխտ / միւսն. խոսրովիդուխտ
6 βab չու արար
6 βb յարարատեան (յաճ.) / a յայրայրատեան (յաճ.)
6 βabd գաւառէն / միւսն. գաւառէ
7 b սրբոյն գրիգորի
7 a ի գիւղաքաղաքն
8 a բագւան / βd բագաւան / c բագրաւան / bԱԲt բագուան
8 βad կոչի պարթևարէն լեզուաւն / ԱԲ կոչի ի պարթևարէն լեզուէն / bt ի պարթևական լեզուէն
9 a դիցն աւան
9 βad չիք սպասեալ
9 β ամս աւր, փխ. ամսօրեայ
9 βad ժամանակ
10 βad շրջէր ընոյր զկողմանս
10 b եկեղեցաւք
10 βabdԱԲ չիք և պաշտօնէիւք
11 βabdԱԲ սպասաւորութեան
11 b կարգաւքն
12 b լուսաւորեալ / βad լուսաւորէր
12 βad զամենեսեան, փխ. զբազումս
12 βad մկրտութեամբ / bԱԲt մկրտութեամբն [Բ մկրտութեամբքն] անձեռով
13 a արդ, փխ. ապա
13 βabdԱԲ դիցաւանն / t դիցնաւանն
13 βad չիք մեծամեծօքն և
14 βad որք էին ժողովեալ ի կողմանց կողմանց և գնային / bԱԲt որ [ԱԲ որք] ժողովեալք [ԱԲ ժողովեալ] ի կողմանց կողմանց ժողովուրդք [t ժողովուրդքն] որ գային [b գնային, Բ և գնային]
15 b երթային, փխ. շրջէին
15 βad զհետ նորա և բժշկէին և ընուին զպէտս իւրաքանչիւր / ԱԲ զհետ նորա. և գտանէին բժշկութիւն և ընուին զպէտս իւրեանց իւրաքանչիւր / bt զհետ նորա, որք գտանէին զբժշկութիւնս և ընուին [t և ընդունէին] զպէտս
16 bd ամենափոյթ
17 βad չիք ամենեցուն
17 βad սերմանէր ի նոսայ զբանն
17 ԱԲ չիք և

ամենայն սպասաւորօք Աւետարանին որ ընդ իւրն էին, զոր չէ ոք բաւական ըստ իւրաքանչիւր անուանցն նշանակել, քարոզէր զԱւետարանն։ Որովք յանձն եղեալ երանելի եպիսկոպոսն շնորհացն Աստուծոյ՝ գայր հասանէր առ ստորոտով Նպատական լերինն»։

819 «Ընդ առաջ ելանէր նմա թագաւորն ամենայն զօրօքն հանդերձ, առ ափն Եփրատ գետոյն, որ և ընդ պատահելն իսկ լի առնէր զամենեսեան ողջունիւ Աւետարանին Քրիստոսի, և բազում ցնծութեամբ և ուրախութեամբ յաւանն դառնային»։ Եւ անդ մատուցեալ թագաւորին իշխանքն եկեալք զգրեալ պատասխանին ողջունաբեր թղթոյն, զի գրեալ էր զպատճէնն օրինակ զայս.—

ՊԱՏՃԷՆ ԹՂԹՈՅՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

820 «Գանեալքդ՝ և խրատեալքդ, հարուածեալքդ՝ և ողոքեալքդ, տանջեալքդ՝ և նուաճեալքդ, կորուսեալքդ՝ և գտեալքդ, մոլորեալքդ՝ և դարձուցեալքդ, յակն առեալքդ՝ և սիրեցեալքդ Տեառն, Տրդատէս

4 Հմմտ. Կոր. § 33 / 8 Հմմտ. Կոր. § 28.

1 Հմմտ. Կոր. §33. «հանդերձ այլովք եւս սպասաւորօք աւետարանին—որով յանձն եղեալ երանելին շնորհացն աստուծոյ, երթեալ իջանէր յատորատակն [Ծղ. առ ոտս տանն, Չեռ. առոտատակն] գողթան»։
1 βabd սպասաւորաւքն
1 βad չիք աւետարանին
1 a զորս
1 βabdԱԲ չէ ոք / t չէր ոք
2 βabdԱԲ չիք իւրաքանչիւր
2 βabdԱԲ ըստ անուանցն / t անուանց
2 βad նշանակել, քարոզէր զաւետարանն, bԱԲt չիք քարոզէր զաւետարանն
3 βad չիք որովք յանձն եղեալ—շնորհացն աստուծոյ
4 βad և գայր
4 bԱԲ առ ստորոտովն
4 a *Նըպաղական/βdԱԲc Նպատական / bc Նպատակ / t Նպատ
5 βad ելանէր / bԱԲt լինէր
5 ԱԲ չիք նմա
5 βabdԱԲ զաւրաւքն / t զօրօք
6 b եւփրատ
6 d չիք գետոյն / ԱԲ գետոյ
6 βabdԱԲ որ և [b չիք և] ընդ պատահելն իսկ / t անդ, փխ. ընդ
7 βabdԱԲ զամենեսեան / t զամենեսին
7 βabdԱԲ ողջունիւ / t շնորհիւ, փխ. ողջունիւ
7 ԱԲ աւետարանին / միւսն. աւետարանաւն
7 βad չիք ցնծութեամբ և
8 βad դառնային յաւանն / Հմմտ. Կոր. § 28. «և արդ եկեալ—ի քաղաքն դառնային»։
8 a մատուցանէր
8 βabdԱԲ չիք թագաւորին իշխանքն եկեալք
9 βa պատասխանիսն / b պատասխանի
9 abdԱԲ ողջունաբեր / βt ողջոյնաբեր
10 a *զպաճէնն
11 βa պաճէն
11 ad թղթոյ
11 b պատասխան
12 a գանեալք
12 b գանեալք—սիրեցեալք (տ. 14) բոլոր բառերն են առանց դիմորոշ դ-ի
12 βbd և զողոքեալքդ [b զողոքեալք] / Թերևս հնագոյն ընթերցուածն է։ Հմմտ. «այլ միանգամայն որ զողոքիցի և քաղցնուցու», Սեբէր. Թ. (Հայկ. բառ.)։ Բառգրքի տուած բացատրութիւնը սխալ է։
13 b չիք տանջեալքդ
13 βadԱԲ և գտեալքդ / միւսն. գտեալք
14 a դարձեալքդ / bԲ դարձուցեալք
14 d գտեառնէ

թագաւոր Հայոց մեծաց և Աշխէն տիկին և օրիորդ մեծ Խոսրովիդուխտ, և ամենայն հրապարակք բազմամբոխ ժողովրդոց որ լցեն Հայոց Մեծաց. Ղեւոնդէս արքեպիսկոպոս մետրոպոլիտ մեզաղէ Կեսարու և ամենայն ուխտ սրբոյ եկեղեցւոյ քահանայութեան, եպիսկոպոսաց, երիցանց, սարկաւագաց և ժողովրդոց. ի Տէր խնդալ:

821 «Վասն կենսատու փրկութեանդ հասելոյ ձեզ յԱստուծոյ, որպէս մեզ պատմեցաւ, անպայման ուրախութեամբ գոհացաք զանեղծական փառացն Քրիստոսի, և վասն սրբոց վկայիցդ Աստուծոյ որ ի ձերում միջի, յաշխարհիդ ձերում փառաւորեցան: Զի և դուք նայեցեալք յելս գնացից նոցա և նմանողք լեալ հաւատոց նոցա՝ փառաւորեսջիք, նոցա պսակօքն պսակելով պսակեսջիք:

822 «Զի արարիչն ամենեցուն և ամենայն աշխարհաց, որ ընդ ամենեցուն հաճեալ զի առցեն զորդեգրութիւն, իւրով հաճոյական կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ ի սնավաստակ աշխատութենէն, յիւրումն արքայութեանն հանգուսցէ զբեռնաւորսն զաշխատեալսն, «զի լուծ նորա քաղցր է և բեռն իւր փոքրոգի». առ իւր թեւարկէ, վարդապետէ, զի իւրում հանգստեանն արժանիս արասցէ զամենեսին:

16 Մատթ. ԺԱ, 30.

1 ՆԱԲ աւրիորդ մեծ / միւսն. չիք մեծ
2 βabdԱԲ ամենայն հրապարակք / t չիք հրապարակք
2 βdԱԲ ժողովրդոցդ / b ժողովրդ որ լցեն
2 ԱԲ ի հայոց մեծաց
3 ԱԲ ղեւոնդիոս
3 β մետրոյպոլիտ / d մետրոպոլիտ / b մետրոպաւլիտ / a մետրապաւղիտ / ԱԲt մետրապօլիտ
3 βabdԱԲ մեզաղէ / t մեզաղի
4 βadԱԲ սրբոյ եկեղեցւոյ / t եկեղեցւոյ սրբոյ / b չիք սրբոյ
4 βad չիք քահանայութեան
4 b և եպիսկոպոսաց և երիցանց
5 βabԱԲt և սարկաւագաց
5 a չիք և ժողովրդոց
6 a կենսատու / d կենսատուր / միւսն. կենսատուր
6 βadԱԲ հասելոյ / b հասելոց / t հասելոյդ
6 ԱԲ որպէս պատմեցաւ մեզ
7 βad վասն անեղծական / ՆԱԲt զանեղծական
8 ԱԲ վկայիցդ / միւսն. վկայիցն
8 βabdԱԲ որ ի ձերում միջի, յաշխարհիդ ձերում [ՆԱԲ միջի և ի մէջ աշխարհիդ] / t որ ի մէջ ձերում աշխարհիդ փառաւորեցան
9 b չիք և
9 ՆdԱԲ նայեցեալ / միւսն. նայեցեալք
10 βad չիք և
10 βad նմանողք լեջիք հաւատոցն և առջիք զպսակն յաղթութեան զի / ԱԲ նմանող
10 b փառաւորիջիք
10 ԱԲ պսակօքն նոցա
11 ՆԱԲ պսակելով պսակեալ իցէք. զի
12 βad զի արարիչն ամենայնի կոչեաց [β կոչեացն] զձեզ յորդեգրութիւն շնորհաց իւրոց և խրատեաց զձեզ, զի հանգուսցէ զձեզ ի սնավաստակ աշխատութենէդ / ՆԱԲt զի արարիչն ամենայնի [ԱԲ ամենեցուն] և ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենեցուն [b ընդ ամենեսին] հաճեալ զի առցեն զորդեգրութիւն [զորդեգրութեան] իւրով հաճոյական [ՆԱԲ իւրոյ հաճոյական] կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ ի սնավաստակ [b մխիթարէն իւրն ի վաստակս] աշխատութենէն / Հմմտ. «արարիչն.. ամենայն աշխարհաց» ընթերցվածքը՝ «փրկիչն աշխարհաց» ասացվածքի հետ. Եզար. § 186:
15 βad յիւրում արքայութեանն [a արքայութիւնն], զի լուծ նորա քաղցր է և բեռն փոքրոգի [a փոքրոգւի] առ իւր թեւարկէ, ժողովէ զի իւրում հանգստեանն արժանիս արասցէ զամենեսեան / ՆԱԲt յիւրում արքայութեանն հանգուսցէ զբեռնաւորսն [ԱԲ զբեռնաւորս] զաշխատեալսն [b և զաշխատեալսն], զի լուծն [ԱԲ լուծ] նորա քաղցր է և բեռն իւր [b նորա] փոքրոգի [ԱԲ փոքրոգի է]. առ իւր թեւարկէ, վարդապետէ, զի յիւր հանգիստն [ԱԲ զի իւր հանգստեանն] արժանիս արասցէ [ԱԲ արժանաւորեսցէ] զամենեսին
βad-ի ընթերցվածները ավելի կարճ են եւ ավելի կոփ, մինչդեռ ՆԱԲt-ի ընթերցվածները—ավելորդաբան: Բայց Կորյունից փոխ առնված հատվածներից երևում է ակներև, որ հարազատը βad-ն է, ուստի եւ իբրեւ բնագիր պահեցինք ՆԱԲt-ի ընթերցվածը, սակայն առանց երաշխավորելու այս վերջինի անաղարտությանը:

823 «Եւ վասն զի ոչ կանխեալ գիտացեալ ձեր զարժանն՝ վասն այսորիկ ած զանարժան զաւազանն ի վերայ ձեր, և իբրև ի քնոյ ընդոստուցեալ, զի գիտասջիք զզգաստութիւնն, որ արժանն է: Եւ զի ոչ իմացայք դուք զմարդկանն ի մարդկապէսն՝ գիտուն արար զձեզ ի չմարդկապէսն: Եւ զոր յանգիտութեանն արհամարհեցէք՝ հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն. զի վէմն իսկ որ ի շինողացդ անարգեալ՝ եղև նա ձեզ գլուխ անկեան:

824 Զի զոր ուրացութեամբն բարկացուցէք՝ արտասուօք հաշտեցուսջիք: Զի զոր, կափուցեալ զաչս ձեր, համարէիք խաւար՝ ծագեաց երաց և լուսաւորեաց զտեսանելիս ձեր, մերկեաց ի ձէնջ զզգեցեալ

7 Գործք, Դ, 11.

1 βad և վասն զի / ՆԱԲt չիք և
1 b ոչ գիտացէք կանխել ձեզ յարժանն / βad չիք կանխեալ
1 βad վասն այնորիկ / ԱԲ վասն այնր
2 b ած (պատ.)
2 βad զանարժան զաւազանն ի վերա ձեր, իբրև / b ի վերա ձեր զանարժան զաւազանն և իբրև / ԱԲt չիք ձեր և
2 ԱԲ զանարժանն / t զարժան, փխ. զանարժան
2 ԱԲ չիք զաւազանն
3 βad ընդոստուցեալ զի գիտասջիք զզգաստութիւն [βd զգաստութիւնն] / ՆԱԲt ընդոստուցեալ ձեր տեսէք զըզգաստութիւնն [ՆԱ զգաստութիւն, Բ զգաստութիւնն]
3 b նորա, փխ. որ
3 βad իսկ զի, փխ. և զի
4 βad ոչ ծանեայք, փխ. ոչ իմացայք
4 βad զմարդկան ի մարդկապէսն / b զմարդկան ի մարդկան պէսս
4 βd գիտուն արար ի չի մարդկապէսն [β ի չմարդկապէսն] / a գիտուն արարիչ մարդկապէսն / ՆԱԲ գիտուն արարաւ ձեզ [b զձեզ] ի չմարդկապէսն / t գիտութիւն արար ձեզ ի չմարդկապէսն
5 βad զի, փխ. և
5 βad զոր յանգիտութեանն հայհոյեցէք ճշմարիտ գիտութեամբն [a գիտութեամբ] ուրհնեսջիք. զի վէմն անարգեալ ի շինողացդ եղև ձեզ գլուխ անկեան / ՆԱԲt զոր յանգիտութեանն արհամարհեցէք հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն [b գիտութիւն]. զի վէմն իսկ որ ի շինողացն [ԱԲ որ իբր ի շինողաց, b իսկ ի շինողաց] անարգեալ, եղև նա ձեզ գլուխ անկեան
8 βad զի զոր ուրացութեամբն [a ուրացութեամբ] բարկացուցէք և [βd չիք և] արտասուաւք հաշտեցուսջիք
8 ՆԱԲt չիք ուրացութեամբն
8 ԱԲt բարկացուցէքն / b բարկացուցէք
9 a կապուցեալ
9 βadԱԲ համարէիք խաւար / bt համբերէիք խաւարի
10 βad երաց զտեսանելիս [d զտեսանիս] ձեր և լուսաւորեաց զձեզ, մերկաց [a մերկեաց] ի ձէնջ զզգեստ [β զզգեստն, d զգեստ] խաւարի և զգեցոյց զպատմուճանն լուսոյ / ՆԱԲt երաց [b չիք երաց] և լուսաւորեաց զտեսանելիս [ՆԱԲ զտեսանելիս ձեր], մերկեաց [b մերկաց] զձեզ զգեցեալ զխաւարն հեթանոսութեան և զճառագայթարձակ [b ճառագայթ-

զխաւարն հեթանոսութեան, և զճառագայթարձակ զգեցոյց զպատմուճանն։ Իսկ զոր համարեալ անմտութիւն, կորուսանել պանծայիք նոյն ինքն ձեզ իմաստնացուցիչ տուաւ, և նոյն ինքն ձեզ գտիչ պարգևեցաւ։

825 «Արդ՝ մեք իբրև տեսաք զայսպիսի այր հրաշալի և լուսաւոր զմեծամեծ սքանչելիսն որ ի ձեռն սորա առ ձեզ կատարեցան՝ ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյն Աստուծոյ իբրև ի ջուրս սաստիկս ալեաց բազմութեան, անհասական գովութեամբ, և ի վերայ այսորիկ՝ անդադար բերանով և անհանգիստ բարբառով զտէր մեր զՅիսուս Քրիստոս զբարերարն զսքանչելագործն զպարգևաբաշխն օրհնեցաք, և առ Աստուած հայրն ամենայնի գոհութիւնս մատուցաք, շնորհելով Որդւոյն զանապական պարգևս սուրբ Հոգւոյն, որով և դուք արժանի լինիք շնորհին ողջունի արքայութեանն երկնից։ Եւ զմեզ, հեռի մարմնով մերձ համարեալ հոգւով՝ յիշեցէք ի ձեր ի նորաթեք յաղօթս, ի ձերում պարգևեալ փրկութեանդ, մանաւանդ յորժամ զյիշատակ սրբոց տօնախմբիցէք ձերով ուրախութեամբդ։

արձակ] զգեցոյց զպատմուճանն [ԱB զպատմուճանն զգեցոյց] / Հմմտ. «ցանկացար անանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն քրիստոսի» Ագաթ. § 167.
2 βad և, փխ. իսկ
2 βad զոր համարէիքն անմտութիւն և պանծայիք կորուսանել, նոյն
2 ԱB խաւարեալ, փխ. համարեալ
2 b և կորուսանել / ԱBt չիք և (կորուսանել)
2 bԱBt պանձացեալ
3 d չիք ձեզ (իմաստնացուցիչ)
3 ad իմաստնացուցիչ, β իմաստացուցիչ, փխ. bԱBt իմաստութիւն
3 βabdԱB ձեզ / t ձեր (գտիչ)
5 βad արդ մեք իբրև տեսաք զայսպիսի այր հրաշալի և լուսաք զմեծամեծ զսքանչելիսն [a սքանչելիսն] որ ի ձեռն սորա առ ձեզ կատարեցան, ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյն աստուծոյ իբրև ի ջուրս սաստիկս անհասական [β անհնարական] գովութեամբ, և ի վերայ այսորիկ [β այսոցիկ] անդադար բերանով և անհանգիստ լեզուով [a անհանգիստ բարբառով] զտէր մեր /
bԱBt արդ մեք իբրև զայսպիսիս զգտեալք [b և մեք իբրև զայսպիսիս գտեալ] ընկղմեցաք ի խորութիւն սիրոյ ալեաց բազմութեան անհասական գոհութեանց [b գոհութեանցն] և ի վերայ այսորիկ անդադար բերանովք [ԱB բերանով] և անհանգիստ լեզուօք [ԱB լեզուաւ] զտէր մեր
9 βbԱB յիսուս
10 βabdԱB զբարերարն / t զբարերար
10 βad և զսքանչելագործն / bԱB զսքանչելագործն / t զբարերար, զսքանչելագործ
10 b զպարգևաբաշն / ad չիք զպարգևաբաշխն
10 bԱB և աստուծոյ
11 βd հայրն / bԱB հաւրն / միւսն. հայր
11 ԱB ամենակալի, փխ. ամենայնի
11 βadԱB գոհութիւնս / bt գոհութիւն
11 b և զբեզոբի
13 βabd շնորհին / ԱBt շնորհի
13 βabdԱB ողջունի / t ողջունին
13 βa արքայութեանն / միւսն. արքայութեան
13 βabdԱB զի և զմեզ / t չիք զի / Որպէս լինին զի և զմեզ... յիշեսջիք, կամ և զմեզ... յիշեցէք
13 b մարմնովս
14 βb համարեալ / միւսն. համարել
14 abd ոգւով
14 b յիշեցէք զմեզ
14 βab ի ձեր նորաթեք [a նորաթեք]
14 b յաղաւթս / βad աղաւթս / ԱB յաղօթս
15 βadԱB փրկութեանդ / bt փրկութեան
15 bd զյիշատակս
15 β տաւնախմբեցէք
16 abd ուրախութեամբ / միւսն. ուրախութեամբդ

826 «Եւ հաստատեալ կացցէ վկայութիւն ի մէջ երկոցունց կողմանցս, զի պարգևս բաշխութիւն նորոգ քահանայապետութեանդ ձերոյդ նահանգիդ առ ի մէնջ՝ կացցէ անշարժ յեկեղեցւոջն Կեսարու, ուստի և հանդերձեցաւ ձեզ պատրաստեալ՝ փրկութեան ձեռնադրութիւն։ Որով անապական պարգևք խորհրդոյն ձեզ բաշխեցին վկայացեալ աջովդ, շնորհօք նորոգութեան մկրտութեան և փրկական խաչին, և կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ արեանն Քրիստոսի, և երանութեամբ բազմացելոց քահանայութեանց. որով և դուք լիջիք վերացեալք խառնեալք, աղօթարուղիք մշտնջենաւորք, ի զօրս քրիստոսակեցոյց գնդին։ Ողջ լերուք ի Քրիստոս, և հանապազ վայելեսջիք ի փրկութեանն Տեառն»։

827 ՃԺԷ· Եւ ուրախ եղեն ընդ մխիթարութիւն թղթոյն. և զի եկեալ հասեալ էին ուղեգնացքն լուսաւորութեամբ, և երևեալ աստուածաշնորհ պարգևօք, առեալ զհոգևոր սիրոյն զանձուկսն սփռէին՝ և ևս քան զևս ի հաւատսն հաստատեցան մեծաւ և ցնծալից բերկրութեամբ։

12 Հմմտ. Ագաթ. § 4. / 13 Հմմտ. Կոր. § 44, Ագաթ. § 211.

1 bd կացցէ / միւսն. կայցէ
1 βadԱB երկոցունց / bt երկուց
1 βabd կողմանց
2 βad նորոգ / bԱBt նորոգեալ
2 β քահանայապետութիւնդ / a քահանաութեանդ / B քահանայապետութեանց
2 βadԱB ձերոյ / b ձերոց
3 ԱB նահանգի / a նահատակիդ, փխ. նահանգիդ / t նահանգիդ, առ ի մէնջ
3 βad անշարժ կացցէ [a կայցէ] / b կացցէ / ԱBt կայցէ
3 a յեկեղեցւոջդ
4 b հանդիպեցաւ, փխ. հանդերձեցաւ
4 βad պատրաստեալ փրկութեան ձեռնադրութիւն / bԱBt պատրաստութիւն շինութեան ձեռնադրութիւն [b չիք ձեռնադրութիւն]
5 ab պարգևքն
5 bԱBt չիք խորհրդոյն
5 ԱB բաշխին ձեզ / t ձեզ բաշխին
5 ԱB վկայեցեալ / b աջով
6 βad չիք շնորհօք / b շնորհին
6 βad նորոգմամբ մկրտութեամբ և փրկական խաչիւն և մեղաքաւիչ արեամբն քրիստոսի, և երանութեամբ բազմացելոց քահանաութեանց [β քահանայութեանցդ] / bԱBt նորոգութեան մկրտութեան, և փրկական [b և փրկչական] խաչին, և [b չիք և] կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ արեանն քրիստոսի, և երանութիւնք բազմացելոց քահանայութեանց
8 βad որով և դուք լիջիք վերացեալք խառնեալք ի դասս լուսոյ [ad ընդ դասս հրեշտակաց լուսոյ]. ողջ լերուք ի քրիստոս, և հանապազ վայելեսջիք [a վաելեցէք] ի փրկութեանն տեառն / bԱBt որով և [t չիք և] լիջիք [t արժանի լիջիք] վերացեալք խառնեալք [t վերանալ խառնել] աղօթարուղիք [b աղաւթարուղիք] մշտնջենաւորք [ԱB մշտնջենաւոր] ի զօրս քրիստոսակեցոյց գնդին. ողջ լերուք ի քրիստոս և հանապազ վայելեալ լիջիք [ԱB վայելեսջիք, b վայելեալք լիջիք] ի փրկութեան [b ի փրկութիւն տեառն
11 b թղթին / ad և զի / միւսն. եւ զի
12 d հասանէին
12 βad ուղեգնացքն ուրախութեամբ և աստուածաշնորհ պարգևաւքն զհոգևոր սիրոյն զանձուկսն [βd զանձուկն] սփռէին / bԱBt ուղէգնացքն լուսաւորութեամբ և երևեալ [b երևեալն] աստուածաշնորհ պարգևօք [b պարգևելովքն] առեալ զհոգևոր անձուկն [ԱB անծուկն] սփռեցին / Հմմտ. Ագաթ. § 4. «Նորա և ուղեգնացք աշխարհի»։ / Հմմտ. Կոր. § 44. «մխիթարեալ [տպ. մխիթարէր] վասն հոգևոր անձուկն սփռելոյ» / Հմմտ. Ագաթ. § 211. «առ անձուկ սիրոյ»։
13 b չիք և (ևս)
14 b հաստատեցան ի հաւատս / βad հաստատէին
14 b և ցնծալից / միւսն. չիք և

828 Իսկ նա անդէն «և անդ ընդելական սովորութեամբն ի գործ արկեալ զանդադար վարդապետութիւնն հաւատարութեամբ բարեպաշտ» արքային Տրդատայ՝ «զիւր արուեստն առաջի դնէր. խրատէր յորդորելով. որով առաւելագոյն հնազանդէին նմա ըստ հրամանացն Աստուծոյ, թագաւորն և զօրքն ամենայն հանդերձ աշխարհախումբ բազմութեամբն, որոց յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրելին կատարել», և զհրամայեալսն ի գործ արկանել։

829 Եւ նորա առեալ հրաման արքայազունդ բանակացն՝ ամսօրեայ ժամանակաւ ի պահս և յաղօթս յամենալ։ «Եւ իւրում անձինն՝ զսովորականն առաջի դնէր, իւրայովքն անդուստ ածելովքն հաւատարօքն, զպահս և զաղօթս, զքնութիւնս, զպաղատանս արտօսրաբերս, զխոստմբերութիւնս, զհոգս աշխարհահեծս, յուշ առնելով զասացեալսն հոգեպատում մարգարէին, թէ «Յորժամ հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես»։

830 «Այսպէս բազում աշխատութեամբ տարեալ՝ վասն համաշխարհին բարեաց ինչ օճան գտանելոյ. որում և պարգևէր իսկ վիճակ

2 Հմմտ. Կոր. § 33. / 6 Հմմտ. Կոր. § 37. / 13 Ես. Լ, 15. / 13 Հմմտ. Կոր. § 22.

1 bԱԲt անդէն և անդստին
2 ԱԲ վարդապետութիւնն [Ա վարդապետութիւն] իւր
2 βad միաբանութեամբ, փխ. հաւատարութեամբ բարեպաշտ
2 bԱԲ բարեպաշտ / t բարեպաշտութեամբ / Հմմտ. Կոր. § 33. «և անդ ընդելական սովորութեամբն—բարեպաշտին շարաթայ»։
3 b զարուեստն / Հմմտ. Կոր. § 37. «և նորա զիւր արուեստն—զխնդրելին կատարել»։
3 βad յորդորեր, որում առաւել հնազանդեին / bԱԲt յորդորելով, որով [b որում] առաւելագոյն հնազանդէին
4 ad չիք նմա
4 b նմա և հրամանացն
5 βabdԱԲ թագաւորն և զաւրքն ամենայն հանդերձ ամենայն աշխարհախումբ / t թագաւորն և զօրականքն ամենայն, աշխարհախումբ
5 βad բազմութեամբքն
6 βad որոց յանձն առեալ / b որում յանձն առեալ / ԱԲ որով յանձն առեալ / t չիք որոց
6 βad զխնդրելին / b զխնդրեալն / ԱԲt զխնդրեալսն
6 βad և զհրամայեալսն [a զհրամայեալն] գործով կատարել [a հաստատեալ, փխ. կատարել]. և նորա / bԱԲ և զհրամայեալսն [ԱԲ զհրամայեալսն] ի գործ բերել. և նորա / t և զհրամայեալսն ի գործ արկանել. և նորա
8 β արքայազունդ
9 βad ժամանակ / bt ժամանակօք
9 ԱԲ յամել / βad զեղերել, փխ. յամենալ / Հմմտ. Բ. Մակաբ. Զ, Ի. «Մի և յամենալ»։
10 βabdԱԲ զսովորականն դնէր առաջի իւրայովքն / t և իւրովքն / Հմմտ. Կոր. § 22. «զսովորականն առաջի—յայնժամ կեցցես»։
10 ԱԲ հաւատարօք / b հաւատարովք
11 βabdԱԲ և զքնութիւնս
11 b և զպաղատանս
11 βd զարտասուաբերս / ԱԲ արտասուաբերս / Կոր. արտասուալիցս
12 βabdԱԲ և զխոստմբերութիւնս
12 b և զհոգս
12 bd Հայկ. բառ. աշխարհահեծս / βaԱԲt Կոր. աշխարհահեծս / Հմմտ Կոր. «աշխարհահոգս աղաղուածը» / Հմմտ. գերմաներէն Weltschmerz
12 βad յուշ առնելով / b յուշ առնոյր / ԱԲt յուշ առնել
12 ԱԲ զասացեալս
13 βad չիք հոգեպատում մարգարէին / Կոր. ունի մարգարէին
14 βabd տարեալ / ԱԲ վարեալ / t կատարեալ / Կոր. աշխատութեանց համբերեալ / Հմմտ. Կոր. § 23. «Եւ այնպէս բազում—աջովն իւրով»։
14 ԱԲ վասն աշխարհին բարեաց ուճան ինչ / βabd Կոր. ուճան / t օճանս
15 a չիք և
15 βad Կոր. վիճակ / bԱԲt վիճակն

յամենաշնորհն Աստուծոյ, հայրական չափուն ծնանել ծնունդ նորոգ և սքանչելի, պարգևաբաշխ սուրբ աջովն իւրով». զամենայն ի ջրոյ և ի Հոգւոյ յարգանդէ՝ մկրտութեամբ միւսանգամ վերստին ծնանել, առնել կատարել, սրբել, դրոշմել մի ժողովուրդ Տեառն։

831 Եւ եդ անդ հիմունս, և շինեաց եկեղեցի. և զնշխարսն զոր ունէր յոսկերաց սրբոցն՝ ի տէրունական տանն բնակեցուցանէր։ Սոյնպէս և ընդ ամենայն կողմանս գաւառացն դնէր հիմունս եկեղեցեաց, և ուղղէր սեղանս, և կացուցանէր քահանայս։ Եւ ամենայն երկիրն դարձեալ սրտիւք իւրեանց կանխէին ի պահս և ի պաշտօն և յերկիւղն Աստուծոյ։

832 ՃԺԸ. Իսկ ի լնուլ կիտին եդելոյ պահոցն կատարելոյ, առեալ երանելւոյն Գրիգորի զաշխարհաբանակ զօրացն, և զինքնին զթագաւորն, և զկին նորա Աշխէն, և զմեծ օրիորդն Խոսրովիդուխտ, և զմեծամեծսն ամենայն, և ամենայն մարդկաւ բանակին հանդերձ՝ ընդ այգն ի լուսանալ առաւօտուն յափն Եփրատ գետոյն մատուցանէր, և անդէն մկրտէր առ հասարակ զամենեսեան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

833 Եւ իբրև իջանէին մարդիկն ամենայն և թագաւորն ի մկրտութիւն անդր, ի ջուրսն Եփրատ գետոյն՝ նշան սքանչելի երևեալ

1 Հմմտ. Փաւստ. Գ, 12. / 2 Հմմտ. Կոր. § 23.

1 βad ըստ հայրապետական, փխ. հայրական / Կոր. հայրական
1 βabdԱԲ չափոյն / Կոր. չափուն / t չափոց
1 ԱԲ նոր ծնունդ / Կոր. ծնունդս
1 bԱԲ նորոգիչ և
2 βadԱԲ Կոր. սուրբ աջովն / bt չիք սուրբ
2 βad չիք զամենայն
3 b և յարգանդէ
3 βat մկրտութեամբն
3 d ի վերստին
5 βad չիք անդ / b զհիմունս
5 βad շինեաց անդ
5 βbd զեկեղեցին / a զեկեղեցիս
5 βbԲ և զնշխարս
6 b սրբոց
7 b այնպէս, փխ. սոյնպէս
7 βad չիք և
7 ab զհիմունս
7 βad եկեղեցեացն / ԱԲ եկեղեցեաց / b եկեղեցւոյն / t եկեղեցւոյ
8 βabdԱԲ սեղանս / t սեղան
8 bԱԲ երկիր
9 βabdԱԲ կանխէին ի պահս և ի պաշտաւն [a ի պաշտաւնս, Բ *ի աշտօն] և յերկեւղն [aԲ յերկիւղն, b յերկիւղն] Աստուծոյ / t կանխէին ի պաղատանս և յերկիւղ Աստուծոյ
11 b և, ուղղուած իսկ / βad և, փխ. իսկ / Ա թղ. 167ա[2], Բ թղ. 126բ[1] մի մի տող կարմրագրով:
11 abdԱԲ կիտին / βt կետին
11 b եդելոց
12 bԱԲ սրբոյն, փխ. երանելւոյն
12 βabdԱԲ Հայկ. բառ. զաշխարհաբանակ / t զաշխարհաբանակն
12 b զզաւրս
13 βabd թագաւորն / βad զաշխէն
13 βd աւրիորդն / a որդիորդն
14 b զըմեծամեծս (յաճ. տողադարձում «զը»)
14 abd զամենայն և
14 b չիք և ամենայն
14 βad մարդկաւն հանդերձ առեալ այգուն [a այգոյն] ի լուսանալ առաւաւտուն յափն / bԱԲ մարդկաւ [b մարդկան] բանակին [b բանակաւն] հանդերձ առեալ ընդ այգուն առաւօտուն [b ընդ այգ առաւաւտուն] լուսանալոյ յափն
15 b եփրատ (յաճ.) գետոյ
16 b մկրտէր զնոսա
16 β առհասարակ մկրտէր
16 a զամ (պակ.) / b զամենէսեան
18 βabdԱԲ ի մկրտութիւն անդր ի ջուրսն / t ի մկրտութիւնն ի ջուրն
19 Բ գետոյ

յԱստուծոյ. զի զեաղ առեալ ջուրք զետոյն՝ անդրէն դարձան ընդ կրունկն։ Եւ լոյս սաստիկ երեւեալ ի նմանութիւն սեան լուսաւորի՝ և եկաց ի վերայ ջուրց գետոյն, և ի վերայ նորա նմանութիւն տէրունական խաչին. և այնչափ ծագեաց լոյսն, մինչև արգելոյր զճառագայթս արեգականն և նուաղեցուցանէր։ Եւ հոտն օծութեան, զոր արկանէր Գրիգորիոս ի վերայ մարդկանն՝ շրջեալ առեալ ի մէջ գետոյն շուրջ զմարդկաւն խաղայր։ Եւ ամենեքեան զարմացեալք բարձրացուցանէին զօրհնութիւն ի փառս Աստուծոյ։ Եւ ընդ երեկս աւուրն նշանն աներևոյթ լինէր, և նորա ի վեր յաւանն դառնային։ Եւ որք մկրտեցանն յաւուր յայնմիկ՝ աւելի քան զհնգետասան բիւր մարդկան յարքունական զօրացն։

834 Եւ անտի ելեալ մեծաւ ցնծութեամբ և սպիտակազգեստ հանդերձիւք, սաղմոսիւք և օրհնութեամբք, կանթեղօք վառելովք, և մոմեղինօք լուցելովք, և ջահիւք բորբոքելովք, մեծաւ լրջմտութեամբ և բազում զուարթութեամբ լուսաւորեալք և հրեշտակացեալք. և առեալ զանուն որդեգրութեանն Աստուծոյ, և մտեալ ի ժառանգութիւն սրբոյ Աւետարանին, և ի վիճակ սրբոցն խառնեալք, ծաղկեալք ի հոտ անոյշ ի Քրիստոս, և ելեալք ի վեր ի տէրունական տունն դառնային։ Եւ անդ մատուցանէր զօրհնութեան պատարագն, հաղորդէր զամենեսեան

14 Հմմտ. Փաւս. Ե, 24.

1 βabd զի զեաղ առեալ / ԱԲt զի զտեղի առեալ
1 a ջուրն
1 a դարձեալ
1 ab ընդ կրունկ / βԱԲ ընդ կրունկ / dt ընդ կրունկն
2 a ի նմանութեան
2 βadԱԲ և եկաց / bt և [t չիք և] կայր
3 a չիք նմանութիւն
4 b ծագեալ / a ծայգեաց
4 ԱԲ ծագեաց լոյսն / միւսն. չիք լոյսն
4 βabdԱԲ մինչև [ԱԲ մինչ] արգելոյր զճառագայթս / t չիք արգելոյր
5 a չիք արեգականն
5 bԱԲt և [t չիք և] նուաղեցուցանէր / βad չիք և նուաղեցուցանէր
5 βadԲ զհոտն / b զեւղն / Ա զեւղ / t իւղն
6 βd զրիգորն / ԱԲ զրիգոր
6 ԱԲ զմարդկամբն
7 βabdԱԲ զարմացեալք [ԱԲ զարմացեալ] բարձրացուցանէին [a բարձրացուցին, b բարձրացուանէին] զաւրհնութիւն [b *զաւրնութիւնս] ի փառս
7 t չիք ...մացեալք բարձրացուցանէին զաւրհնութիւն ի։ t-ի այս պակասը տպարանական վրիպակ է՝ Վենետիկի հրատարակության տպագրելիս։ Վենետիկի հրատարակությունները այս խօսքերը ունին։
9 βabdԱԲ ի վեր յաւանն / t չիք ի վեր
9 b դարձեալ, փխ. դառնային
9 ԱԲ որ մկրտեցաւ / βbd որք մկրտեցան / t որ մկրտեցանն
9 a որք յաւուրն յայնմիկ մկրտեցան
10 β զհինգետասան
10 b բևր
10 Ա մարդկան / Բ մարդկանն / βad մարդիկ անդ / bt մարդիկ
12 βabdԱԲ սպիտակազգեստ / t սպիտակ
13 d աւրհնութեամբ
14 bԱԲ չիք և մոմեղինօք լուցելովք / Հմմտ. Ագաթ. § 759, Փաւս. Ե, 24.
14 b և մեծաւ
15 ԱԲ չիք և (հրեշտակացեալք)
16 βabd որդեգրութեանն / ԱԲt որդեգրութեան
16 βabdԱԲ Աստուծոյ / t յԱստուծոյ
16 βabd մտեալք
16 βabd չիք սրբոյ
17 βd և ի վիճակս / b և ի վիճակն սրբոց
17 βabdԱԲ ծաղկեալք հոտ անոյշ [β ի հոտ անոյշս, a ի հոտ անուշից] ի քրիստոս, ելեալք [ԱԲ ելեալ] ի վեր / t չիք ի վեր
18 βad չիք դառնային
19 βadԱԲ և հաղորդէր / bt չիք և

ի խորհուրդն գոհութեան. բաշխէր ամենեցուն զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն ամենափրկչին Քրիստոսի, զկենդանարարն և զկեցուցիչն ամենայն մարդկան, և զարարիչն և զաշխարհագործն ամենայն արարածոց, զաստուածատուր շնորհսն առ ամենեսեան առատապէս մատակարարէր։

835 ՃԺԹ. Եւ դադարեաց անդ յետ այսորիկ աւուրս եօթն վասն հոգևոր մխիթարութեան։ Եւ յայնմ աւուրս եօթանս որ մկրտեցան յարքունական բանակէ անտի՝ ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանուկ աւելի քան զչորեքարիւր բիւր։

836 Եւ զյիշատակս վկայիցն բերեալ ժամադրեաց ի տօն մեծ հռչակել, մնոտեացն պաշտաման ի ժամանակի՝ զիցն Ամանորոյ ամենաբեր Նոր պտղոց տօնին, Հիւրընկալ զիցն Վանատրի, զոր յառաջագոյն իսկ ի նմին տեղւոջ պաշտէին յուրախութեան Նաւասարդ աւուր։ Զի ժողովեալ ի յիշատակ մեծի երանելւոյն Յովհաննու և սրբոյ վկային Աստուծոյ Աթանագինէի՝ յայնմ աւուր խմբեալ ի նմին յաւանին տօնեսցեն։

12 Հմմտ. Բ Մակաբ. Զ, 2.

1 bԱԲ Հայկ. բառ. գոհութեան / βad երկնաւոր, t սրբութեան, փխ. գոհութեան / Հմմտ. Ոսկ. Մատթ. Ա, 25.
1 βad բաշխէր ամենեցուն զպատուական մարմինն և զարիւնն
1 ԱԲ մարմին
2 bԱԲ արիւն
2 βad չիք ամենափրկչին
2 βad չիք զկենդանարարն և զկեցուցիչ—ամենայն արարածոց (ѕ. 4)
3 ԱԲ և զկեցուցիչն / bt զկեցուցիչ
3 ԱԲ չիք և (զարարիչն)
3 b և զարարիչ և զաշխարհագործ
4 ԱԲ արարածոց, փխ. bt աշխարհի
4 βabdԱԲ զաստուածատուր շնորհս [ԱԲ շնորհսն, b զշնորհսն] առ ամենեսեան առատապէս մատակարարէր, և / t շնորհն. չիք առատապէս մատակարարէր
6 βabdԱԲ այսորիկ / t այնորիկ
6 βad չիք վասն հոգևոր մխիթարութեան
7 b մխիթարութեանն. և յայնմ / միւսն. յայն
7 βadԱ եւթանս / Բ եօթանս / b եւթն / t եւթեանցն
8 βad չիք և ընդ մանուկ
9 a չորեք հարիւր / βb բևր
10 ԱԲ զյիշատակ / βad չիք բերեալ
10 βabdԱԲ ի տաւն / t տօն (չիք ի)
11 βbd հռչակեալ
11 bԱԲt յառաջագոյն կարծեալ [ԱԲ կարծեցեալ] մնոտեացն / βad չիք յառաջագոյն կարծեալ
11 βad մնոտի պաշտամանն / b մնոտեաց պաշտաման
11 b ժամանակի / βad չիք ի ժամանակի
11 b չիք դիցն
11 βabd դիցն [b չիք դիցն] ամանորոյ, ամաբեր նոր պտղոց / ԱԲ Հայկ. բառ. դիցն ամանորաբեր նոր պտղոց / t դիցն ամանորայ ամենաբեր նորոց պտղոց
12 βabdԱԲ տաւնին / t տօնից
12 βd վասն անտրի / Հմմտ. «Հիւրընկալ որմզդական դիցն վանատրի». Բ. Մակաբ. Զ, 2.
13 a չիք իսկ
13 βabdԱԲ պաշտեին յաւր [ad յաւուր, β յաւուրս] ուրախութեան Նաւասարդ [b Նաւասարդի] աւր. զի
14 βad մեծ
14 ԱԲ երանելի մկրտչին յովհաննու
14 βabd և սրբոյ վկային / Ա և զսուրբ վկայն / Բt և սուրբ վկային
15 ԱԲ քրիստոսի, փխ. աստուծոյ / βabd չիք աստուծոյ
15 a աթանագինեի / d աթանագենի / bԲ աթանագինեայ [Բ աթանագինեա] / Ա զաթանագինէս / βt աթանագինի
15 aԱԲ յայն աւուր / d յայս աւուր / βbt յայնմ աւուր
15 bԱԲ խմբել / t խմբեսցեն
15 b ի նմին յաւանին / ԱԲt յաւանի / βad ի նմին յաւանին տաւնեսցեն
16 bԱԲt չիք տօնեսցեն

837 «Յորում և երանելւոյն Գրիգորի զվարդապետութիւնն իւր ի գործ արկեալ, և ժողովելոցն առ ընդունել քաղցրացուցեալ», «և ծովացուցեալ զվարդապետութեանն զխորութիւն, և լցեալ զեղեալ ամենայն հոգևոր բարութեամբք»։ «Յետ այսորիկ հասեալ նմա բովանդակ ի վերայ ամենայն երկրին սահմանացն Հայոց Մեծաց աշխարհին», շինելով եկեղեցիս յամենայն աշխարհս, ի գաւառս, ի կողմանս, ի քաղաքս, յաւանս, ի շէնս, ի գեօղս և յագարակս։ Սոյնպէս և թագաւորն յամենայն իշխանութեան իւրում առ հասարակ՝ գրեաց չորս չորս հողս երդոյ յամենայն ագարակ տեղիս, իսկ յաւանսն եօթն եօթն հողս երդոյ՝ ի ծառայութիւն սպասաւորութեան քահանայութեանն, նուէր պտղոյ Տեառն մատուցանէր։

838 Եւ կացուցանէր քահանայս յամենայն տեղիս, և հրաման տուեալ, զի պաշտեսցեն զտէր Աստուած միայն, զարարիչն երկնի և

2 Հմմտ. Կոր. § 41. / 4 Հմմտ. Կոր. § 43. / 5 Հմմտ. Կոր. § 34.

1 bԱԲ յորս, փխ. յորում
1 βabd չիք և / βabd չիք Գրիգորի
1 βbd զվարդապետութիւն
2 βad արկեալ էր
2 bԱԲ արկեալ, և ժողովելոցն առ ի յընդունել քաղցրացուցեալ [b քաղցրացուցանելով] / t և ժողովրդոցն առ ընդունել քաղցրացուցանելով / Հմմտ. Կոր. § 41. «Եւ երանելին— ժողովելոցն քաղցրացուցանէր»։
2 βad չիք և ժողովելոցն—քաղցրացուցեալ
3 b զվարդապետութեան
3 ԱԲ Կոր. զխորութիւն / միւսն. խորութիւն
3 βabdԱԲ և լցեալ և [ԱԲ չիք և] զեղեալ ամենայն հոգևոր [βd հոգևորն] բարութեամբք [b բարութեամբ] / t և լցուցեալ զամենայնսն հոգևոր բարութեամբ / Հմմտ. Կոր. § 43. «Ծովացուցանէր զվարդապետութեանն զխորութիւն, և լցեալ զեղոյր ամենայն բարութեամբք»։
4 βad յետ այնորիկ [a այսորիկ] հասեալ / bԱԲt չիք յետ այսորիկ
4 bԱԲt հասանել / Հմմտ. Կոր. § 34. «Մինչև հասանել նմա բովանդակ ի վերայ սահմանաց սրնեաց»։
4 b բաւանդակ / βad չիք նմա բովանդակ
5 β չիք ամենայն
5 b սահմանացն / βad չիք սահմանացն
5 bԱԲt հայոց մեծութեան աշխարհին / βad չիք մեծութեան աշխարհին / Ուղղում եմ ըստ Նոր. Բիւզ. (Կոր. վարդ. էջ 185). «Հայոց մեծաց աշխարհին»։
6 βad շինէր
6 Ա զեկեղեցիս
6 βad յամենայն աշխարհս և ի գաւառս ի քաղաքս և յագարակս ի շէնս և յաւանս և յամենայն տեղիս [β տեղի], սոյնպէս / bԱԲ յամենայն աշխարհս, ի գաւառս [ԱԲ և ի գաւառս] ի կողմանս [ԱԲ և ի կողմանս], ի քաղաքս, յաւանս / t չիք ի գաւառս / t չիք ի քաղաքս / t չիք և (յագարակս)
7 b ի գեաւղս յակարակս
7 b չիք և (թագաւորն)
8 βad չիք առ հասարակ
8 βabdԱԲ կարգեաց, փխ. t գրեաց
8 βabdt չորս չորս / ԱԲ դ. դ.
8 βԱԲ հողս երդոյ [β երդոց] յամենայն / միւսն. չիք երդոյ
9 b ագարակ / միւսն. յագարակ
9 βad տեղիսն [a տեղւոյն]
9 b եւթն [Նոր ձեռքով աւելացրած] / ԱԲ է. է.
9 βabdԱԲ հողս երդոյ [d երդոց, b երդոյն] / t երդոյ հող
10 b ի սպասաւորութիւն ծառայութեան
10 bԱ քահանայութեան, βadԲ քահանայութեանն [a քահանաութեանն], փխ. t եկեղեցւոյ
10 bԱԲ նուէրք / βadt նուէր
10 βad պտղոյ / bԱԲt պտղոց
12 b և կացուցեալ
12 βad և կացուցեալ լինէր քահանայս ընդ ամենայն տեղիս [a տեղւիս] առ սեղան սեղան, և հրաման
13 βabd չիք միայն
13 βd զարարիչ / d երկնից

երկրի. և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս սեղանոյն Տեառն ընդ ամենայն տեղիս, և կացուցանէր քահանայս առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն։ Սոյնպէս և զեպիսկոպոսն վիճակեցուցանէր ի գլխաւորութիւն ժողովրդոցն Տեառն, և հրաման տայր նոցա՝ հաւատարիմ առաջնորդութեամբ վերակացու լինել լուսաւորապէս հօտին Քրիստոսի։

839 ՃԻ. Նոյնպէս հաւանեցուցանէր զթագաւորն, «զի ի գաւառաց գաւառաց և կողմանց կողմանց ի տեղիս տեղիս ժողովեսցեն բազմութիւն մանկտւոյ, առ ի նիւթ վարդապետութեան, զգազանամիտ զվայրենագոյն զճիւաղաբարոյ զաշխարհաբնակսն. զորս առեալ արկանէր ի բովս վարդապետութեան, և հոգևոր սիրոյն եռանդմամբ զաղտն և զժանգն զշարաւահոտ դիւացն և զմնոտիագործ պաշտամանցն ի բաց քերէր։ Եւ այնչափ անջատէր ի հայրենեացն բնակացն իւրեանց՝ մինչև ասել նոցա, թէ «Մոռացայ զժողովուրդ և զտուն հօր իմոյ»։

840 «Եւ ի տեղեաց տեղեաց սահմանացն Հայոց՝ տայր հրաման թագաւորն Տրդատ՝ իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց և ի գաւառաց

6—13 Կոր. § 37. Հմմտ. եւ Կոր. § 34. / 13 Հմմտ. Սաղմ. ԽԴ, 11.

1 βad չիք և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս—առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն (տ. 3)
2 b չիք տեղիս և
3 bԱԲ եկեղեցիս / βabd չիք և
3 a եպիսկոպոս / βd եպիսկոպոսս / b զեպիսկոպոսունսն / Ա զեպիսկոպոսն
4 βad չիք Տեառն
4 ԱԲ պատուէր, փխ. հրաման
5 βad չիք լուսաւորապէս
5 ԱԲ Քրիստոսի / միւսն. Տեառն
6 βabdԱԲ նոյնպէս / t նոյն
6 Բոլորը զի գաւառաց գաւառաց. ուղղում եմ զի ի գաւառաց գաւառաց
7 Հմմտ. Կոր. § 37. «Ի կողմանց կողմանց—և զտուն հօր իմոյ»։
7 a և ի տեղիս տեղիս զի
7 β ժողովեսցին / b զբազմութիւն
8 a չիք զգազանամիտ զվայրենագոյն— ի բովս վարդապետութեան (տ. 10)
8 bԱԲ և զվայրենագոյն և
9 βd ճիւաղաբարոյ / b զճիւաղամիտ, փխ. զճիւաղաբարոյ / Հմմտ. Կոր. § 34. «Եւ ժողովեալ մանկունս առ ի նիւթ վարդապետութեանն, առեալ զգազանամիտ զվայրենագոյն զճիւաղաբարոյ կողմանցն»։
9 βbԱԲ զաշխարհաբնակսն / d զաշխարհաբնակսն / t զաշխարհականս
9 βbd զորս / միւսն. զոր
9 βd չիք առեալ / Կոր. ունի առեալ
9 βd ի գործ, փխ. ի բովս / Կոր. ի բովս
10 βa հոգևոր սիրոյ / Կոր. սիրոյն / միւսն. սիրով
10 βbd եռանդմամբն / a եռանդմամբն / ԱԲt Կոր. եռանդմամբ / Հմմտ. Փաւստ. Դ, 4. «Զհոգևոր սիրոյն եռանդն ածէր առ ամենեսինն»։
10 βabdԱԲ զաղտն / t զաղտ
10 Բ զժանկն
11 ԱԲ և զշարաւահոտն դիւաց
11 βa չիք (դիւացն) և
11 βa մնոտիագործ / bԱԲ զմնոտի գործ [b գործս]
11 b մերժէր, փխ. քերէր
11 a չիք ի բաց քերէր—բնակացն իւրեանց (տ. 12)
12 ԱԲ անջատանէր զնոսա
12 βbdԱԲ ի հայրենեացն [b ի հայրենեաց] / t ի հայրենի
12 βd չիք բնակացն իւրեանց
14 ԱԲ և ի տեղեաց [Ա տեղաց] տեղեաց [Ա տեղաց] / bt չիք և / βad չիք ի տեղեաց տեղեաց սահմանացն հայոց
14 b սահմանաց
14 βad և տայր հրաման թագաւորն տրդատ ժողովել բազմութիւն
15 ԱԲ յիւրոց իշխանութեանցն / b յիւրոյ իշխանութեանց
15 b յաշխարհացն և ի գաւառացն
15 βad չիք իւրոյ իշխանութեանն յաշխարհաց և ի գաւառաց / Հմմտ. Կոր. § 45. «Տայր և հրաման ի գաւառաց և ի տեղեաց իշխանութեանն իւրեանց—և ածիկս կարգել ի դարմանս»։

բազմութիւն մատաղ մանկտւոյ ածել յարուեստ դպրութեան, և կարգել ի վերայ հաւատարիմ վարդապետս. առաւել զազգս պղծագործ քրմացն և զմանկունս նոցա ի նոյն ժողովել, գումարել յարժանաւոր տեղիս դասս դասս, և դարման ռոճկաց կարգել»: «Եւ զնոսա յերկուս բաժանեալ, զոմանս յԱսորի դպրութիւն կարգեալ, և զոմանս ի Հելլէն»: «Որով անդէն յական թօթափել վայրենամիտքն և դատարկասունքն և անասնաբարոյ աշխարհաբնակքն վաղվաղակի մարգարէագէտք և առաքելածանօթք և աւետարանաժառանգք լինէին, և ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ ոչ իւիք անտեղեակք»:

841 «Հասանէր և յառաջին դաստակերտն իւր, յոստաստակն Այրարատեան գաւառին ի Վաղարշապատ քաղաք», ուստի նախ զառաջինն աստուածասաստ հրամանացն լինէր սկիզբն. ուր նախ նշմարեացն և նշանակեալ կանգնեաց զնշան խաչին սրբոյ, ուր և սուրբ վկայքն Աստուծոյ զետեղեցան. և ի նոցա վկայարանսն կանգնեաց սեղանս

4 Հմմտ. Կոր. § 45 եւ § 41. / 5 Հմմտ. Կոր. § 22. / 9 Հմմտ. Կոր. § 46. / 11 Հմմտ. Կոր. § 33.

1 βabdԱԲ մատաղ մանկտոյ [b մանկտւոյ] / t չիք մատաղ
1 βad տալ, փխ. ածել / Կոր. ածել
2 βabdԱԲ վարդապետս, փխ. t դպրապետս
2 b զազգ պղծութեան քրմանց / Ա քրմանց
3 βad և զմանկունս / bԱԲt չիք և
3 ad նոցին, փխ. նոցա
3 βad ի նոյն ժողով գումարեալ [β գումարել] / b ի նոյն գումարեալ ժողովէր
3 ԱԲ գումարել դասս դասս յարժանաւոր տեղիս / βad չիք յարժանաւոր տեղիս / Հմմտ. Կոր. § 41. «Բազմութիւն մանկտւոյ—ի պատեհագոյն տեղիս»: Տես նաեւ § 45. «Ըստ արժանաւոր և պատեհ տեղեաց»:
4 βad կարգեալ / ԱԲ կարգեաց
5 b զոմն յասորի / Բ դպրութիւնս
5 ԱԲ կարգել / βad չիք կարգեալ / Կոր. ունի կարգէր
5 βad ի հոռոմ, փխ. ի հելլէն / Հմմտ. Կոր. § 22. «Զատուցեալն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ. զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, և զոմանս յունական դպրութիւնն...գումարէր»:
6 βabd որով, փխ. ԱԲt որ և / Հմմտ. Կոր. § 46. «Որով անդէն յական—ոչ իւիք անտեղեակք»,
6 a չիք և դատարկասունքն
7 ԱԲ աշխարհաբնակքն / միւսն. աշխարհքն
7 bԱԲ վաղվաղակի մարգարէագէտք / միւսն. չիք վաղվաղակի
8 a աւետարանաժառանգ
10 abԱԲt չիք և
10 ԱԲ Կոր. յառաջին / bt յառաջագոյն / βad չիք յառաջին
10 β և ի դաստակերտսն / d և ի դաստակերտսն / a ի դաստակերտսն / ԱԲ դաստակերտսն (չիք ի) / bt ի դաստակերտսն / Կոր. դաստակերտն
10 β յոդաստակն / ad յոդաստակն / b յոյաստակն / ԱԲv յըոստաստակն / v յըոստաստակն / t յըոստանակն / Կոր. աստաստակն (տպ. առ ոստ տանն) / Հմմտ. Կոր. § 33.
11 βbd արայրատեան / a այրայրատեան / ԱԲ այրարատեան / t յայրարատեան
11 b գաւառէն
11 ԱԲ քաղաքի / bt քաղաքն
11 ԱԲ նախ զառաջին
12 ad որ նախ
12 b նշմարեացն իսկ
13 βad չիք և (նշանակեալ)
13 βad նշանակեացն և կանգնեաց
13 βadԱԲ զնշան / bt զնիշ
13 a խաչին քրիստոսի սրբոյ / ԱԲ սրբոյ խաչին
14 βad չիք աստուծոյ
14 b զետեղեցան սոցա վկայարանքն / ԱԲ զետեղեցան, ի նոցա վկայարանսն և ի հանգիստն կանգնեաց սեղան աստուծոյ / βad զետեղեցան ի նոցա վկայարանսն կանգնեաց սեղանս աստուծոյ ի հանգիստս [β ի հանգիստ] / bt զետեղեցան և սոցա վկայարանքն, և կանգնեաց զսեղանն աստուծոյ ի հանգիստ սրբոցն

Աստուծոյ ի հանգիստս սրբոցն. և զնկատեալ տեղին տանն Աստուծոյ շինեաց, զցուցեալն նմա ի տեսլեանն, յառաջագոյն դրոշմեալն իւր, և կանգնեաց անդ զեկեղեցին Քրիստոսի: Սոյնպէս և ի տեղիս մեհենացն զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յԱրտաշատ քաղաքի և յամենայն տեղիս, յաշխարհս և ի գաւառս առ հասարակ, սոյն օրինակ գործեաց և բազմացոյց զեկեղեցիս, և կացոյց քահանայս. և քրիստոսեան դրոշմուն զամենեսին առ հասարակ ընծայեցուցանէր՝ լինել ամենեցուն Հոգւովն սրբով:

842 Եւ այսպէս ընդ ամենայն երկիրն Հայոց, ի ծագաց մինչև ի ծագս, ձգտէր տարածանէր զմշակութիւն քարոզութեանն և աւետարանութեանն. ի Սատաղացւոց քաղաքէն մինչև առ աշխարհաւն Խաղտեաց, մինչև առ Կաղարջօք, մինչ ի սպառ ի սահմանս Մասքթաց, մինչև ի դրունս Ալանաց, մինչ ի սահմանս Կասպից, ի Փայտակարան քաղաք արքայութեանն Հայոց. և յԱմդացւոց քաղաքէն մինչև առ Մծբին

1 ԱԲ չիք սրբոցն
1 Ա չիք և զնկատեալ տեղին տանն աստուծոյ
1 βadԲ զնկատեալ / b զնկատել / t զնկարեալ
1 b տեղին / a տեղւոյն / միւսն. տեղի
2 βad զցուցեալ նմա տեղին [a տեղւոյն] ի տեսլեանն / b և զցուցեալ նմա տեղին տեսլեամբն
2 d զառաջագոյն
2 b չիք և
3 ad կարգեաց, փխ. կանգնեաց
3 b և անդ
3 βabdԱԲ զեկեղեցին [a զեկեղեցւոյն]/ t զսեղանն, փխ. զեկեղեցին
3 ԱԲ աստուծոյ, փխ. քրիստոսի / βad չիք քրիստոսի
3 b չիք և
3 βabdԱԲ ի տեղիս [a տեղւոյս] / t ի տեղի
3 βad մեհենացն / միւսն. մեհենիցն
4 bԱԲ զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յարտաշատ քաղաքի, սոյնպէս և յամենայն տեղիս յաշխարհս և / βad զորս կործանեաց յառաջագոյն. և յարտաշատ քաղաքի և յամենայն գաւառս բազմացոյց զեկեղեցիս [a զեկեղեցիս] և քրիստոսական դրոշմուն զամենեսեան լուսաւորէր. և այսպէս ընդ ամենայն / t յառաջագոյն. սոյնպէս և յառաջագոյն տեղիս՝ յաշխարհս և
6 b չիք գործեաց
6 ԱԲ և բազմացոյց / bt չիք և (բազմացոյց)
6 t բազմացոյց զամենայն եկեղեցիս և կացոյց / b բազմացոյց կազմեաց զեկեղեցին, կացոյց
7 ԱԲ դրոշման առ հասարակ ընծայեցուցանէր [Բ ընձայեցուցանէր] զամենեսեան / t դրոշմովն / b դրոշման զամենեսեան առ հասարակ ընծայեցուցանէր
9 b ընդ ամենայն երկիր
10 βabdԱԲ ձգտէր [a ձկտէր] / t ձգէր
10 ԱԲ տարածանել
10 b քարոզութեանցն
10 ԱԲ քարոզութեան աւետարանին
10 βad չիք և աւետարանութեանն
12 βabd մինչ [b մինչև] առ կաղարջաւք մինչ ի սառ [β մինչ առ, b մինչ ի սար] ի սահմանս / ԱԲt մինչև առ կաղարջօք մինչև [t մինչ] ի սառի սահմանս [t ի սպառ սահմանս] / ԳԴԵԶէk ի սառի՝ սահմանս / o ի սառ ի սահմանս / Թէեւ սառ, սար կամ սարի յատուկ անուն չկայ, բայց յոյն Ագաթ.-ն կը յիշէ այդպիսի անուն:
12 b մազքթաց
12 ad մինչ ի դրունս
13 b մինչև ի դրունս կազբից (այսպէս ունի եւ յոյնը), փխ. մինչ ի սահմանս կասպից
13 βd կասպից / aԱԲko կասբից / t կասփից
13 Ա ի փայտարական
14 a և յամթացոց
14 b և ցամիդ քաղաքէ
14 b մինչև ի մծբին քաղաք / a մինչև առ մծբին քաղաք / ԱԲ մինչ առ մծբին քաղաք / d մինչև առ նծբին քաղաքաւ

քաղաքաւ, քերէր առ սահմանօքն Ասորւոց առ Նոր Շիրական երկրաւն, և առ Կորդուօք մինչև յամուր աշխարհն Մարաց, մինչև առ տամբն Մահքր—Տան իշխանին, մինչև յԱտրպատական ձգտէր տարածանէր զաւետարանութիւնն իւր։

843 «Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց, զամառն և զձմեռն, զտիւ և զգիշեր, անվեհեր առանց յապաղելոյ իբրև իսկ աւետարանական և ողջունապատում գնացիւքն, առաջի թագաւորաց և իշխանաց և ամենայն հեթանոսաց՝ անընդդիմակաց ի հակառակորդաց զամենափրկչին անունն Յիսուսի կրեաց, և զամենայն ոգի աստուածազգեստ և ոգեղէնս վառեաց»։

844 «Եւ բազում բանդականաց և կալանաւորաց և տաղնապելոց ի բռնաւորաց փրկութիւն արարեալ, կորզելով զնոսա ահաւոր զօրութեամբ փառացն Քրիստոսի. և բազում մուրհակս անիրաւագիրս

10 Հմմտ. Կոր. § 54—55.

1 d երէր, փխ. քերէր
1 a առ նուշիրական / d առն որ շիրական (=առ Նոր շիրկան)
1 βad երկրաւ
2 βabd և կորդուաւք [d *կրրդուաւք, b կորդուաւքն] / միւսն. կորդւօք
2 βabdUF աշխարհն մարաց / t երկիրն, փխ. աշխարհն
2 b մինչ առ տամբն
3 b մաքրտան / UFo մահքրտեան / միւսն. մահքրտան / k մաքթեան, փխ. մահքրտան / Փաւստ. մահկերտան կամ մահկեր տան. առորեւէ բէթ մահքերտ. տես Հիւբշման Die altarmen. Ortsnamen, 320. Հմմտ. Սեբէոս («Մշակ», գլ. Ը, էջ 19, Ս. Պ. 1879) եւ Փաւստ. Դ, 50, Ե. 8—19: Արար. Աշխ. հրատ. Պատկ էջ 136—137. Յոյն Աշխ. հրատ. Լազարեւ, էջ 77.
3 UF մինչև յատրպատականն
3 aUF ձգտէր / b ձկտէր / βt ձգէր
3 βabdUF չիք տարածանէր
4 β զաւետարանութիւնն / A զքարոզութիւն, F զքարոզութիւնն, փխ. զաւետարանութիւնն
5 d կենացն / Հմմտ. Կոր. § 54—55. «Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց —արգելականս բնակեցուցեալ հաստատէր»։
5 a և զձմեռն, զաշունն և զգարունն, զտիւ / միւսն. եւսեւ Կոր. չիք զաշունն և զգարունն
6 βad չիք իսկ
7 βabdUF ողջունապատում / t ողջոյնապատում / Կոր. ողջապատում
8 b գնացիւք
8 ad անընդդիմակացաց / β մն, ընդդիմակացաց
8 βad չիք ի հակառակորդաց / Կոր. ունի ի հակառակորդաց
8 b զամենափրկիչ
9 β քրիստոսի [փխ. յիսուսի] զանունն / d անունն քրիստոսի կրեաց / UF յիսուսի անունն կրեաց
9 βad և զամենայն երկիրն քրիստոսազգեստս և ոգեղէնս վառեաց / Կոր. քրիստոսազգեստ և հոգեղէն [ստ. հոգեղէն] / b ոգիս
11 UF բանդականաց և կալականաց և տաղնապելոց / βad բանդականաց [a բանդակալաց] և կալանականաց և տաղնապելոց / bt բանդականաց և կալանաւորաց ի տաղնապելոյ [b և տաղնապելոց]
12 βabdUF Կոր. փրկութիւն արարեալ / t արար
12 bUFt ահաւորութեամբ զաւրութեան [t զօրութեամբ] / βad ահիւ զաւրութեանն [a զաւրութեան] / Կոր. ահաւոր զօրութեամբն Հմմտ. Փաւստ. Դ. 4. «Եւ բազում նեղելոց և տառապելոց գերեաց փրկութիւն և գերեդարձ առնէր, զորս ահիւ քարոզութեան փառացն քրիստոսի...»։
13 βdUF Կոր. բազում / միւսն. զբազում
13 βad Կոր. չիք անիրաւագիրս / Բայց Կոր. երկ. ձեռագրութիւնք ունին անիրաւագիրս

անիրաւութեան պատառեաց։ Եւ բազում սգաւորաց կարճամտելոց մխիթարական վարդապետութեամբն զակնկալութիւն յուսոյն բաշ յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ և ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի նուաճեաց. և զամենայն միանգամայն յաստուածպաշտութեան պայմանն փոխեաց»։

845 ԾԽԱ. «Եւ դարձեալ բազում և անհամար գունդս գունդս վանականաց ի շէնս և յանշէնս, դաշտականս շինակեացս, և լեռնականս անձաւամուտս և արգելականս հաստատէր։ Եւ զամենս յորդւոց քրմացն առեալ իւր՝ զառաջնաւասունս ձեռնասունս առնէր. փոյթ ուսման ի վերայ ունէր՝ ընդ հոգևոր խնամով և երկիւղիւ սնուցանել։ Որ յաստիճան եպիսկոպոսութեան լինէին արժանի կալոյ, առեալ ձեռնադրութիւն ի նմանէ. որոց առաջնոյն՝ Ալբիանոս անուն, որ այս կողմանցն Եփրատական գետոյն լինէր վերակացու. երկրորդին՝ Եւտաղիոս, որ ի

5 Հմմտ. Փաւստ. Դ, 4. / 8 Հմմտ. Կոր. § 55.

1 b զանիրաւութեան / UF չիք անիրաւութեան
1 βabdUFo Կոր. սգաւորաց [b սգաւոր] / t միաւորաց, փխ. սգաւորաց
1 βad Կոր. և կարճամտելոց / b և կարճամտաց / UF և կարճմտելոց / t կարճմտելոցն. չիք և
2 βabdUF զակնկալութիւն / Կոր. զակնկալ / t յակնկալութիւն
2 βad և կարճամտելոց զակնկալութիւն յուսոյն, յուշ առնէր մխիթարական [β մխիթարողական] վարդապետութեամբ
2 βad չիք բաշ յայտնութեան փառաց—յիսուսի քրիստոսի նուաճեաց (s. 4) / Կոր. ունի բաշ յայտնութեան—յիսուսի քրիստոսի նուաճեաց [ստ. նուաճեաց]
4 bUF նուաճեաց / t Հայկ. բառ. նուաճեաց, փխ. նուաճեաց
4 βad զամենեսեան, փխ. զամենայն
4 F աստուածպաշտութեանն
5 βabd պայմանն / UF պայման
6 βad չիք դարձեալ / Կոր. ունի դարձեալ
7 βbd յարաշէնս, փխ. յանշէնս / Կոր. յանշէնս
7 b ի դաշտականս
7 b ի շինակեացս և ի լեռնականս և / βad և շինակեացս և [a չիք և] լեռնականս [β լեառնականս] / UF շինակեացս լեռնականս / Կոր. դաշտականս և լեռնականս / t լեռնակեացս
8 d անձնամուտս, b աւանձանամուտս, փխ. անձաւամուտս
9 βabdUF առեալ իւր / t չիք իւր
9 βad զառաջնաւասունս (=զառաջնաւանեալ) / UF զառաջասունս / bt զառաջասուն / Հմմտ. Փաւստ. Գ, 5. «Որք նման զառաջնաւ թագաւորին Հայոց, և ուսման զրոց փոյթ ի վերայ կալեալ ուսուցանել զնոսա»։
9 βd ձեռնասունս / a ձեռնասուն / bUF ձեռասունս / t ձերբասունս
10 b ունել / β գնէր, փխ. ունէր
10 β ըստ հոգևոր / βad չիք և
10 βdUF սնուցանէր / b ուսուցանէր, փխ. սնուցանել
10 abUF յաստիճան / միւսն. յաշտիճան
11 bUF եպիսկոպոսութեան լինէին արժանի / βad եպիսկոպոսութեան արժանի լինեին / t եպիսկոպոսութեանն էին արժանի
11 βad հասանելոյ, փխ. կալոյ
11 a առնեալ
12 βabdUF որոյ / t որ / ուղ. եմ որոց
12 βd առաջոյն, a յառաջագոյն, UF առաջին, b առաջինն, փխ. առաջնոյն
12 UF ալբիոս / βbd ալբիոս, / a ալբիոս / t ալբիանոս / յոյնք ալբինոս, ալբինոն. միւս յոյնք (հրատ. Լագարդի) նոյնպէս. արաբը յուն. հայց. վերջաւորութեամբ ալբիանուն. բայց արաբը ի՛ւ ձեռ, Ագապէսի եւ Աշխարհագրի միջեւ, ունի մի ուրիշ ալբիոսն եպիսկոպոս Մամիկոնեան սպարապետական տան և Տարօնի: Փաւստ. եւ Խորեն. միջս Ալբիանոս։
12 abd եփրատական (երեքն էլ յամ.)
13 βabdUF վերակացու լինէր
13 abd և երկրորդին [a երկրորդուին]
13 UF եւտալիոս / a տաղիոս / d *եւտագիոս / βb եւտալիոս / t եւտաղ'իոս

կողմանս վայրացն Բասենոյ կացեալ լինէր նովիւ. երրորդն՝ Բասոս. չորրորդն՝ Մովսէս. հինգերորդն՝ Եւսեբիոս. վեցերորդն՝ Յովհաննէս. եօթներորդն՝ Ագապէս. ութերորդն՝ Արտիթէս. իններորդն՝ Արտուկէս. տասներորդն՝ Անտիոքէս. մետասաներորդն՝ Տիրիկէս. երկոտասաներորդն՝ Կիւրակոս։ Այլք՝ որ յորդւոց քրմացն ընտրեցան լինել եպիսկոպոսք կողմանց կողմանց, աճեցուցանել զքարոզութիւնն։ Եւ զայլոցն անուանս թէ և կամիցի ոք՝ ոչ կարասցէ շարել։

846 Եւ զԱղբիանոս զայր ճշմարիտ և աստուածասէր՝ վերակացու թողոյր արքունական դրան բանակին։ Եւ ինքն «ընդ ժամանակս ժամանակս յանապատ լերինս ելանէր, ուր և ինքեան իւրով անձամբն իսկ օրինակ ցուցանէր։ Առեալ զոմանս ոմանս յաշակերտացն յիւրաքանչիւր միանձնանաց՝ երթեալ, լեռնակեաց, մենակեաց, սորամուտ, ծակախիթ եղեալ, և զաւօրեակն խոտաբուտ ճարակօք վճարեալ։ Եւ այսպէս վշտակեաց

1 βbdԱԲ վայրաց / a վայրեաց
1 b բասանու / t երրորդին
1 v բասու, փխ. բասոս
2 a մովսե / Ա եւսեբէոս
2 d յովաննէս
3 a ագայպես
3 a արուկես / ԱԲ արուկէս
4 βad անտիոքոս / b անդիոքէս
4 βabdԱԲ չիք մետասաներորդն տիրիկէս, երկոտասաներորդն կիւրակոս / Այս վերջին երկու եպիսկոպոսների անունները գտնում են միայն v՝. այսինքն Վենետ. հրատարակության Ձ ձեռագրում, որ է «Փարիզյանը»: Տես Ագաթ. Վենետ. 1835, յառաջաբան, 11: / Յոյնը նոյնպես չունի վերջին երկու անունը, բայց արաբը ունի եւ նրանց մեծամասնություններ. տես Մառի հրատ. էջ 136—139:
5 ԱԲ այսորիկ յորդւոց / d այսքն որ յորդւոց / b որք / βad յորդւոց / միւսն. յորդւոցն
6 βabd զքարոզութիւնն / t զքարոզութիւն / ԱԲ զքարոզութիւն աւետարանին
6 a զայլոց
7 ԱԲ զանուան / b զանուանս
7 ԱԲ եթէ կամեսցի / βabd թէ և կամեսցի
7 βdԱԲ ոք, ոչ կարասցէ թուել. և / b ոք, ոչ կարէ շարել. և / t շարժել / a ոք, թուել ոչ կարասցէ. և / Հմմտ. Ագաթ. § 498. «Կարճապատում շարեալ՝ ի վերանալն փութայ»:
8 ԱԲ զաղբոս այր / a զաղբէոս այր / βbd զաղբիոս այր / t միայն զաղբիանոս: Տես 441, ծան. ь. 12:
9 βbdԱԲ դրան / at դրանն

9 g վերակուսում է. և ինքն իսկ երանելին գրիգորիոս ընդ ժամանակս ժամանակս յանապատ լերինս եւն
9 g թղ. 99 բ ունի ենթադրյալ վերնագիր. «Յաղագս թանգեղեայ պատմութենէ»: Հմմտ. Կոր. § 55—56 «Ընդ ժամանակս ժամանակս—յանապատ տեղիս»:
9 a չիք ընդ
10 βabdԱԲg յանապատ լերինս ելանէր / t ի լերինս. չիք յանապատ
10 ԱԲg որ ինքեամբ իսկ իւրովին [ԱԲ և իւրով] անձամբն [g անձամբ] օրինակ / b ուր և ինքեամբ իւրով անձամբն իսկ աւրինակ / t որ և ինքեամբ ...անձամբ / βad որով [a որ և] ինքեան [β և ինքեան] իւրով [βd և իւրով] իսկ անձամբն աւրինակ [β աւրինաց] / b կացուցանէր, փխ. ցուցանէր
11 ԱԲ Կոր. չիք ոմանս
11 βabd մենաստանացն
12 βabdԱԲ Կոր. լեռնակեաց / t լեռանակեաց
12 ԱԲ միայնակեաց
12 g սրամուտ / d սորայմուտ
12 βd ծակամուտ, a ծակայմուտ, b ծակախիտ, փխ. ծակախիթ / Կոր. ծառախիթ [տպ. ծակախիթ] / Հայկ. բառ. Կոր. երկ. խմբ. ծակախիթ
13 β զաւուրեկն / ad զաւուրեակն / Կոր. զաւօրեակն [տպ. զաւօրէական զկերակուրն] / bԱԲgt զաւօրէական [b զաւուէկան, g զաւուրական] զկերակուրն [g կերակուրն, bt չիք զկերակուրն]
13 βdg ճաշակաւք / Կոր. ճաշակօքն / aԱԲ ճարակաւք / bt ճարակօքն / Հմմտ. Նորայր «Կոր. վարդ.», էջ 121.
13 g վճարէր / ԱԲt վճարել

տկարութեան զանձինս տուեալ, մանաւանդ որոց հայեցեալ ես ի մխիթարութիւն առաքելական բանիցն, թէ «Յորժամ վասն Քրիստոսի տկարանամ՝ յայնժամ զօրացեալ լինիմ». և թէ՝ «Լաւ ես լիցի պարծել տկարութեամբ, զի բնակեսցէ յիս զօրութիւնն Քրիստոսի»։

847 «Անդ էր ապա չարբենալ գինւով, այլ առաւելուլ հոգւով, և պատրաստել զմիտս երգովք հոգևորօք ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ։ Անդ կրթութիւն քաղցրուսոյց ընթերցուածոց հոգեպատում գրոց։ Անդ քաջալերութիւն յորդորական լուսաւոր վարդապետութեան, առ ի յառաջադէմ ընտրութիւն պսակահամբար քրիստոսադիր կրօնին։ Անդ եռալ հոգւով աստուածապաշտ ծառայութեամբ։ Անդ աղօթք ազերսալիք և պաղատանք փարելիք և խնդրուածք հաշտեցուցիչք վասն ամենեցուն կենաց առ մարդասէրն Աստուած»։

848 «Եւ նովին հոգեկրօն արուեստին հանեալ աւուրս բազումս յանապատ տեղիս», յակունս Եփրատական գետոյն, յայրս և ի քարածերպս երկրին բնակեալ լինէր, և ի կատարս լերանց, զօրինակ առեալ զմեծի մարգարէին Եղիայի, և կամ զերանեալ զմկրտչին առաքինւոյն

3 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 10. / 4 Բ. Կորնթ. ԺԲ, 9. / 14 Հմմտ. Կոր. § 55—56 (տես. 442, ծ. 9).

1 βb տկարութեամբ
1 g զանձն
1 βabdԱԲg Կոր. որոց [g որոյ] հայեցեալ / t չիք որոց
1 a ի մխիթարութեան
2 βabdԱԲ Կոր. բանիցն թէ / t բանին եթէ
2 ԱԲ վասն յիսուսի, փխ. վասն քրիստոսի / g չիք վասն քրիստոսի
3 g յայնժամ զաւրանամ
3 bg և եթէ
3 g լաւ լիցի ինձ պարծել
4 g զիս, փխ. յիս
5 b չիք ապա / g ոչ արբենալ
5 βad հոգւով երգել և սաղմոսել ի փառս և ի գովութիւն
6 Բ երգօք
6 bԱԲg ի փառս / t ի փառսն
7 b և, փխ. անդ
7 g քաղցրուսոյցք ընթերցուածք
7 βad վարդապետութեան, փխ. ընթերցուածոց / b վարդապետութեան ընթերցուածոց
8 b և, փխ. անդ
8 βad յորդորական մխիթարութեան. անդ ակնկալութիւն պսակահամբար / b յորդարուի, փխ. յորդորական
8 b լուսաւոր վարժապետութեան, և յառաջադէմ ընտրութեան
9 Կոր. պսակահաս / Կոր. երկ. խմբ. պսակահամբար / Հմմտ. «Ի նշանակեալ նպատակ պսակահամբար

քրիստոսադիր կրօնին». Խոր. Հռիփս.
10 βadg քրիստոսապաշտ, փխ. աստուածապաշտ / Կոր. աստուածապաշտ
10 ԱԲ այլ, b և, փխ. անդ
11 bg Կոր. չիք և պաղատանք փարելիք / Բայց Կոր. երկ. խմբ. ունի փարելի պաղատանօք աստցուածք, որից ենթադրում է, որ Կոր. բնագիրը ունեցել է «և պաղատանք փարելիք»
13 βad Կոր. նորին, փխ. նովին, բայց Կոր. երկ. խմբ. նովին
13 βadԱԲg Կոր. հոգեկրաւն / bt հոգեւորաւ, փխ. հոգեկրաւն
13 Կոր. հանէր
14 bԱԲg Կոր. տեղիս / միւսն. տեղիսն
14 ԱԲg յակունս / միւսն. յականս
14 b եփրատ / dg եփրատական / βaԱԲt եփրատական
14 bg գետոյ
14 Բ ի ծերպս, փխ. ի քարածերպս
15 g չիք և
15 βabdԱԲg զաւրինակ / t օրինակ
16 βabdԱԲ զմեծի [ԱԲ մեծի] մարգարէին զեղիայի [ԱԲ եղիայի] / t զմեծին եղիայի մարգարէին
16 βad զեղիայի և զառաքելոյն յովաննու [a զ յովհաննու] զմկրտչի բարեաց [a մկրտչին բարեաց] / ԱԲ զերանեալ մկրտչին և առաքելոյն յովաննու / b զերանեալ և զմկրտչի երանելոյն յովաննու / g երանեալ մկրտչին յովաննու

Յովհաննու. բարեաց գործոց նախանձաւոր եղեալ՝ զնոյն կեանս վարուց քաջութեան աստուածամուխ կենացն անձին մատուցանէր։

849 ՃԽԲ. Եւ թէ երբեք երբեք իջանել լինէր, շրջել զօրացուցանել զաշակերտեալսն ճշմարտութեան հոգւով, «Իրաց իրաց պիտոյից օգտակարաց ամենայն եկեղեցեացն հասեալ յօգնականութիւն՝ շնորհօքն Աստուծոյ տալով յապաղելոյ, տալով իրիք զրացելոյ, հանապազ իջանէր ի թիկունս դիպաց դիպաց պատահելոց, և վճարէր զօրութեամբն Աստուծոյ։ Եւ յորդորագոյնս և պարապառագոյնս և անփակ բերանով զվտակս վարդապետութեանն ի սիրտս լսողացն սերմանեալ ծաւալեցուցանէր. և զայս արարեալ զամենայն ժամանակս իւր՝ վասն անձին և վասն աշխարհի»։

850 «Քանզի սովոր իսկ են ճշմարիտ վարդապետք՝ զանձանց առաքինութիւն կանոն աշակերտելոցն դնել. մանաւանդ յուշ առնելով զաւէտարանականն զմիոյն զմիայնոյն զմիածնոյն Աստուծոյ. քանզի ասէ. «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»։ Որոյ բազում անգամ առեալ զաշակերտսն ուրոյն, և աննխազական անձամբն օրինակ կարօտելոյն

4 Հմմտ. Կոր. § 56—58. / 15 Գործք Ա, 1.

1 a լինել, փոխ. եղեալ
1 bց վարուց
2 β քաջութիւն / ԱԲց կենաց
2 βabd յանձին
2 βad կրէր, փխ. մատուցանէր
3 βad և թե երբեք երբեք [β ուրեք] իջանել լինէր զաւրացուցանել / bԱԲt չիք լինէր / ց չիք և թէ երբեք երբեք —յատուկան պաշտաման եկաց յերեցութեան (§ 859)
3 b չիք շրջել զօրացուցանել
4 b ճշմարտութեան / ԱԲt ճշմարտութեամբ / βad չիք ճշմարտութեան հոգւով
4 βad որ և իրաց իրաց / Հմմտ. Կոր. § 56—58. «իրաց իրաց [ալ. երեցանց, իրաց] ինչ օգտակարաց—ի նմին հանապազորդեալք»։
5 b եկեղեցեաց
5 βadԱԲ շնորհաւքն աստուծոյ [ԱԲ քրիստոսի, փխ. աստուծոյ] տալով իրիք զրացելոյ [aԱԲ յապաղելոյ] հանապազ / b շնորհաւքն աստուծոյ, տալով յապաղելոյ, տալով իրիք զրացելոյ հանապազ / Կոր. շնորհօքն աստուծոյ [ալ. քրիստոսի, փխ. աստուծոյ] / t շնորհացն / t Կոր. չիք տալով յապաղելոյ
6 a զիջանէր
7 β ի դիպաց դիպաց
7 a պահելոց, փխ. պատահելոց
8 b չիք և (յորդորագոյնս)
8 βa յորդորագոյն / Կոր. յորդորագոյնս / ԱԲ յորդագոյն / bdt յորդագոյնս
8 Ա պարապառագոյն / a պատրաստագոյնս / Բ չիք և պարապառագոյնս
8 βad չիք և (անփակ)
9 bԱԲ զվտակ [b զվտատակս] վարդապետութեան / Կոր. զվտատակս [ալ. ուղղուած զվտակս]
9 βad լսաւղացն / bԱԲt չիք լսողացն
9 βabd սերմանէր
9 βad չիք ծաւալեցուցանէր / Կոր. ունի ծաւալեցուցանէր
10 βad բազում, փխ. զամենայն
10 βad չիք իւր / Կոր. ունի իւր
12 a վարդապետքն
13 b աշակերտացն
13 βbdԱԲ Կոր. դնել / միւսն. դնեն
14 ԱԲ զաւէտարանական
14 bԱԲ զմիոյ զմիայնոյ / Կոր. զմիոյ միայն [ալ. ուղղուած միայնոյ] / βad զմիոյն [β զմիոյ] զմիայնոյն
14 ԱԲ զի, փխ. քանզի
14 t ասէ իսկ / βabdԱԲ չիք իսկ
15 βabd որ և [b որոյ] բազում / Կոր. որոյ / միւսն. որով
16 βabdԱԲՋot աննխազական / Դ աննխդական / ԳեԷk աննկիզական / Հմմտ. § 502. «Աշխարհի աննխազ երեխայ»
16 βad Կոր. անձամբն / միւսն. անձամբ
16 Բոյոrը կատարելոցն / Կոր. կարօտելոյն, փխ. կատարելոցն / Հմմտ. § 852. «Կարօտական անձանցն»

լինէր, յորժամ ի Թաբօրական լերինն զաւետեացն զերանութիւն տայր, և կամ յորժամ ի նմին լերինն զկանոնական աղօթսն առնէր, մինչ դեռ աշակերտքն ի Տիբերական ծովուն նաւէին։ Եւ դարձեալ՝ յաւուրս բաղարջակերացն յօրինական տօնին զգիշերոյն աղօթս երիցս անգամ ի Ձիթաստանեաց լերինն առանձինն մատուցանէր։ Ուստի և յայտ իսկ է և տալով վեհերելոյ, եթէ ոչ վասն անձին ամենատէրն, այլ համաշխարհի յուսումն զայն գործէր, որ է օրինակ ամենայն հնազանդելոց. վասն որոյ և ասէրն իսկ, թէ «Արթուն կացէք, յաղօթս կացէք, զի մի մտանիցէք ի փորձութիւն»։

851 «Իսկ արդ՝ եթէ թեթևագոյն արուեստից պակասագոյն ի գիտութենէ են ազգք երկրածնաց, որչափ այնմ արուեստի որ համարեցի անգիտանալ, որ ընդ աստուածախօսն կատարի, որում երանելին Պաւղոս

9 Ղուկ. ԻԲ, 46. Հմմտ. Մարկ. ԺԴ, 35, 37. / 12 Հմմտ. Ա. Կորնթ. ԺԴ, 36—38.

1 βd ի Թաբովրական / b ի Թափովրական / a ի Թափորական / ԱԲ ի Թափօրական ի լերինն
1 ԱԲ զաւետեաց
1 Բ զերանութիւնն / Կոր. զաւետեաց երանութիւնն
2 βad չիք և
2 βabdԱԲ կամ յորժամ / t չիք յորժամ
2 ԱԲ կանոնական / b կանոնականն
2 β զաղաւթսն / b աղաւթս
2 ԱԲ առնոյր
2 b առնէր. և յորժամ ի տիբերական ծովուն աշակերտաւքն նաւէր. և
3 a տաբերական
3 ԱԲ չիք և
4 ԱԲ աւուր / b յաւուր
4 bԱԲ բաղարճակերացն
4 a յաւրինակ, փխ. յօրինական
4 Կոր. զգիշերոյն աղօթքն և ցայգույ, փխ. զգիշերոյն աղօթս երիցս անգամ
5 ԱԲ ի ձիթաստանեաց / βad ի ձիթաստանեայց
5 ԱԲ առանձին / a առանձնին
5 b Կոր. ուստի և / միւսն. չիք և
6 Կոր. յայտնի
6 βad չիք իսկ / Կոր. ունի իսկ
6 βadԱԲ Կոր. է / bt էր
6 b չիք և
6 b Կոր. եթէ / միւսն. թէ
6 ac վեհերելոյ / βd հեւելոյ / bԱՋ հետևելոյ / Դ հետևելո / Բ հետևելոյ, (յուշանց. արք. «հու»=հուտևելոյ)/ Գ ուտելոյ / ԵԷkot հետազօտելոյ / Ը չունի Ագար.-ի երրորդ մասը / Կոր. առավելոյ, ցպագիր խուզելոյ (հմմտ. «հետազօտելոյ» ընթերցուածը)
6 βabdԱԲ Կոր. վասն անձին / t անձինն
7 ԱԲ այլ վասն աշխարհի յուսումն / b այլ համաշխարհից ուսումն
7 βabd Կոր. զայն / ԱԲt զայս
7 βad առնէր, փխ. գործէր / Կոր. գործէր
7 βad որ էն [a են] աւրինակ
8 βad չիք և
8 βabd ասէրն իսկ / ԱԲ ասէ իսկ / t ասէն իսկ / Կոր. ասէր իսկ
8 βad արթուն կացէք, և աղաւթս արարէք, զի մի մտանիջիք [βd մաջիք] / bԱԲ և յաղաւթս կացէք / Կոր. յաղօթս կացէք [ալ. բաց թողուած]
10 bԱԲt չիք եթէ
10 Ա չիք արուեստից պակասագոյն
10 Ա ի գիտութեանն է / Բ ի գիտութենէ / βt ի գիտութենէն / abd ի գիտութենէ են / միւսն. չիք են / Կոր. են ի գիտութենէ
10 βad որչափ եւս առաւել այնմ [a այն] արուեստի ազէտք են, որ ընդ աստուածախաւսն կատարի բան. որում երանելին
11 bԱԲ Կոր. այնմ / t այն
11 Կոր. համարեցի
12 bԱԲt չիք անգիտանալ։ Այս բառն առնում եմ Կորիւնից։
12 Կոր. ընդ աստուածախօսն [ալ. ընդ աստուած զխօսն] / Հմմտ. Փաւստ. Գ, 10. «զքաջ հովիւն իւրեանց իբրև զաստուածախօս տեսանէին» / Ըստ Կոր.-ի եւ Ագաթ.-ի մէջ՝ մարգարէք աստուածախօսք, մովսէս աստուածախօս, արքահամ աստուածախօս, Թուղթք աստուածախօսք, աստուածախօս վարդապետութիւն եւն։
12 b Կոր. կատարէ / t կատարեսցէ
12 b որում / ԱԲ որով / t որով և

ամենեցուն տգիտանալ տալ. վասն որոյ և զամենակեցոյց Հոգին ի թիկունս հասանել անմռունչ հեծութեամբ բարեխօս գիտէ»։

852 «Իսկ արդ՝ յորժամ լսիցեմք, եթէ «Սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել»՝ այսպէս առնել՝ զի ուսուցէ, և ոչ եթէ զի պարգևեսցի, իմանալի է. և բարեխօսելն նորա վասն սրբոց, և բարեխօսել Հոգւոյն սրբոյ՝ առ ի վարդապետելոյ մեզ, զի ընդ միմեանց բարեխօսիցեմք. և ոչ եթէ առ բարձրագոյն ոք Միածնին կամ Հոգւոյն սրբոյ բարեխօսելն գիտելի է. քանզի միապատիւ է աստուածականն, և ոչ բազմաբար։ Իսկ երանելի առաքելոցն ընկալեալ ի վարդապետութենէ ճշմարտութեանն՝ նախ կարօտական անձանցն օգուտ մատակարարէին, և ապա օրինակ աշակերտելոցն բարձեալ տանէին. երբեմն առանձինն, և երբեմն ժողովովք գումարելովք՝ զփառսն Քրիստոսի առաւելովքն բարձրացուցանէին»։

853 «Քանզի առաւել օգտակար իսկ է յամենայն աշխարհակիր

2 Հմմտ. Հռոմ. Ը, 26 / 4 Գործ, Ա, 1.

1 a առի
1 bԱԲ ոգին
2 βabdԱԲ Կոր. հեծութեամբ / t հեծութեամբն
3 βabdԱԲ Կոր. Իսկ արդ / t չիք Իսկ
3 Ա լսիցեմք
3 bd Կոր. եթէ / միւսն. թէ
4 βad այսպէս առնել / bԱԲt այսպէս առնելն / Կոր. այսպէս առնէ և ուսուցանէ, և ոչ եթէ զի պարգևեսցէ իմանալի է
4 Ա ուսցէ
4 Բոլորը չիք և (ոչ) / Առնում եմ Կորիւնից
4 βad չիք եթէ / b չիք զի
5 Ա իմանի է
5 βad և բարեխաւսելն որ ինչ վասն սրբոցն, և բարեխաւսելն վասն հոգւոյն սրբոյ / Կոր. և բարեխօսել նորա վասն սրբոց / bԱԲt չիք և բարեխօսելն նորա վասն սրբոց
6 βabdԱԲ ընդ միմեանց / t ընդ միմեանս
6 βad չիք և
7 βbԱԲ միածինն / a միածին
8 ab մեծ պատիւ է, փխ. միապատիւ է / ԱԲ մի պատիւ է / βdt չիք է
8 βad բազում, փխ. բազմաբար / Կոր. բազմաբար
9 ԱԲ ընկալեալ ի ճշմարիտ վարդապետէն, նախ / b ի վարդապետութենէն ճշմարտութեան
10 βad չիք կարօտական / Կոր. ունի կարօտական
10 βad իւրեանցն [β իւրեանց] անձանցն [a անձանձն] աւգտութեան, և ապա աշակերտելոցն աւրինակ / bԱԲ անձանց
10 Կոր. չիք օգուտ
10 Բոլորը չիք մատակարարէին։ Այս բառն առնում եմ Կորիւնից
11 bԱԲ աշակերտելոցն / t աշակերտեցելոցն / Կոր. աշակերտելոցն [ուղ. աշակերտացն]
11 d առանձինն
11 ԱԲ չիք և
12 b ժողովքն / ԱԲ ժողովքովք / Կոր. ժողովքովքն, Կոր. երկ. խմբ. ի ժողովս, փխ. ժողովովք / a ժողով / β ժողովք
12 βbԱԲ Կոր. գումարելովք / միւսն. գումարելովքն
12 a զփառս քրիստոսի բարձրացուցանեն
12 bԱԲ քրիստոսի առնելովք [b առնելով] բարձրացուցանէին / Կոր. առաքելովքն բարձրացուցանէին / βadt չիք առաքելովքն
Ըստ արտագրութեան Նորայրի («Կոր. Վարդ.» էջ 123) պիտի լինի առաւելովքն բարձրացուցանէին
14 ԱԲ և առաւել իսկ օգտակար է / βabd առաւել աւգտակար իսկ [b իսկ է] յամենայն աշխարհակիր զբաւսանաց [b զբաւսանացն] / t առաւել եւ օգտակար յամենայն
14 ԱԲt աշխարհական / Կոր. աշխարհակիր

զրօսանաց առանձինն սահմանել, և միայն աստուածպաշտութեան պարապել։ Զոր և մարգարէքն յառաջագոյն գործէին, որք ի լերինս և յանապատս, յայրս և ի փապարս վիմաց զաստուածեղէն կրօնիցն զծառայութիւն հարկանէին։ Նոյնպէս և ամենայն հարքն որ յաջորդեցան, յառաքելական կանոնացն կրեալ՝ ինքեանք անձամբ բերէին օրինակ վերջնոցս։ Ուստի և երանելիս այս բարձեալ տանէր զաւանդելոցն պատիւ, և ամենայն մատուցելոց առ նա զնոյն պատուիրեալ գուշակէր։ Եւ այնպէս յառաջ, ամենայն աստուածեղէն զանձուցն վայելչութեամբք լցեալ պարարտացուցեալ ամեթութեամբք զամենեսեան՝ խաղացեալ գայր ի բազում ժամանակս, և նովին ի նոյն կանխեալ և ի նմին հանապազորդեալ»։

854 ՃԻԴ. «Յայնմ ժամանակի երանելի ցանկալի և անպայման սքանչելի լինէր երկիրս Հայոց. որպէս զՄովսէս, որ յանկարծ ուրեմն

11 Հմմտ. Կոր. § 58. (տես. էջ 444, ծ. 4)

1 βad Կոր. առանձինն / միւսն. առանձին
1 βabdԱԲt սահման / Կոր. սահմանել
1 a մի միայն / b միոյն, փխ. միայն
1 Բ աստուածպաշտութեանն / βad անձին, փխ. աստուածպաշտութեան
2 Կոր. գոչէին [ուղ. գործէին] / Կոր. երկ. խմբ. գուշակեցին, փխ. գործէին
2 βabdԱԲ Կոր. և յանապատս / t չիք և
3 βabdԱԲ Կոր. ի փապարս / t ի քարածերպս, փխ. ի փապարս
3 Ա աստուածեղէն
3 ԱԲ զծառայութիւն / Կոր. զծառայութիւնսն / միւսն. ծառայութիւն
4 β կատարէին, փխ. հարկանէին
4 b որք
4 βabdԱԲ Կոր. յաջորդեցան / t առաջնորդեցան, փխ. յաջորդեցան
5 βad յառաքելական կրաւնոն [d կրաւնս], և իւրեանց անձամբք բերէին աւրինակ վերջնոցս
5 bԱԲ կանոնացն [b կանոնիցն] և ինքեանք անձամբ [b յանձանց] բերէին /
5 t կանոնացն, և յինքեանց անձանցն բերին օրինակս վերջնոցս / Կոր. § 58. «Կանոնաց կրել [ուղ. կրեալ] անձամբք զկաւութիւնս բերէին ի վերջնոցս [ուղ. վերջնոցս] օրինակ / Հմմտ. Ագաթ. § 149. «Ընդ առաքելական սահմանօքն ապրեալ»։
5 bԱԲ չիք օրինակ
6 βad առեալ, փխ. բարձեալ / Կոր. բարձեալ
7 bԱԲ չիք պատիւ
7 ԱԲt ամենայն ումեք մատուցելոց / βabd Կոր. չիք ումեք / βad մատուցելոցն
7 βad պատուիրան աւանդէր, փխ. միւսն. Կոր. պատուիրեալ գուշակէր
8 βabd Կոր. այնպէս / միւսն. այսպէս
8 βadԱԲ չիք յառաջ / Կոր. ունի յառաջ / Կոր. երկ. խմբ. յառաջադէմ
8 βd զանձուքն / a զանձիւքն / b զանձուց
8 βad չիք վայելչութեամբք / Կոր. ունի վայելչութեամբք
9 βad զամենեսեան լցուցանէր և պարարտացուցանէր / bԱԲt պարարտացուցանէր / Կոր. լցեալք, պարարտացեալք, խաղացեալք գային / Դնում եմ բնագրում պարարտացուցեալ
9 acd ամեթութեամբ / β ամաւթութեամբ, b համեստութեամբ, ooc Հայկ. բառ. ամեթ քաղցրութեամբք, c ամենազթութեամբն, փխ. ամեթութեամբք / ԱԲԳԵԶԷkt ամեթութեամբք / Կոր. չիք ամեթութեամբք, բայց Կոր. երկ. խմբ. ունի ամեթացեալք
9 Դ պարարտացուցանէր քաղցրութեամբք զամենեսին
9 βad չիք զամենեսեան. խաղացեալ գայր / Կոր. ունի խաղացեալք գային
9 ԱԲ զամենեսին
10 a և նովիմբ
10 b կանխեալ էին ի նմին / Բ և նմին / βad չիք և ի նմին
12 Հմմտ. Կոր. § 30. «Յայնմ ժամանակի երանելի—հայերէնախօսք գտան»։
12 Ա և պայման
13 bԱԲ երկիրն / ad երկիր
13 βad որպես զմովսէսն որ / bԱԲ զմովսէս / t որպէս և մովսէս յանկարծ

օրհնութեանց հերբայական բանակին լինէր, ամենայն մարգարէական դասուն, և կամ իբրև զյառաջագէմն Պօղոս բովանդակ առաքելական գնդաւն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Քրիստոսի՝ սոյնպէս և սա եկեալ հասեալ երևեալ՝ հայաբարբառ հայերէնախօս գաւառս»։

855 Արդ՝ ըստ գաւառաց գաւառաց երթեալ ընտրէր անձին իւրում կայս հանգստեան յանապատ տեղիս և անդ բնակէր, և յանապատացն լուսաւորէր զամենեսեան։

856 Եւ բազմացոյց կարգոյ տեսուչս եպիսկոպոսս յամենայն գաւառս Հայոց իշխանութեան իւրոյ. և որ յառաջնման եպիսկոպոսութեան ձեռնադրեցան ի նմանէ՝ աւելի քան զչորեքարիւր եպիսկոպոսս, որք կացին տեսուչք տեղեաց տեղեաց։ Իսկ կարգք երիցանց կամ սարկաւագաց կամ անագնոստաց, և որ այլ ևս ի պաշտօն Տեառն կային՝ անթիւ էին ի բազմութենէն։

857 Իսկ թագաւորն Տրդատ՝ ուխտ դայր դնէր ընդ ամենայն մարդոյ, որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին, ընդ մեծի և ընդ փոքու, զի ամենեցունց հաստատութիւն այն կայցէ առ նա, զի անխորշ և անխէթ աստուածահրաման պատուիրանացն հնազանդեսցին

4 Հմմ. Կոր. § 30. / 8 Հմմ. Փաւս. Ե, 21.

1 b աւրհնուեաց
1 βabdԱԲ հերբայական [βad հրբաա-կան] բանակին լինէր [bԱԲ չիք լի-նէր] / t հերբայականին. չիք բանա-կին լինէր
2 ԱԲ գնդաւն, փխ. դասուն
2 ԱԲ չիք և / ԱԲ չիք իբրև
2 t յառաջագէմն
2 b բաւանդակ
3 ԱԲ նոյնպէս
4 βabԱԲ հայաբարբառ [a հաաբարբառ]/ միւսն. հայբարբարբառ
5 b և, փխ. արդ
6 βabdԱԲ զանապատ տեղիսն [b տե-ղիս] / t յանապատ տեղիս
6 t յանապատսիցն / ԱԲ անտի, փխ. յանապատացն
7 d զամենեսին
8 βabdԱԲ և եպիսկոպոսս
8 βad ընդ ամենայն գաւառս
9 ԱԲ չիք հայոց
9 bt իշխանութեանն / βad չիք իշխա-նութեան իւրոյ
9 βabdԱԲ և որ յառաջնման [βd յաշտի-ճան] եպիսկոպոսութեան ձեռնադրե-ցան / t և որ եպիսկոպոսացն յաշ-տիճան ձեռնադրեցան
10 bdԱԲ զչորեքարիւր / միւսն. չորեք-հարիւր
10 ab եպիսկոպոս / միւսն. եպիսկոպոսս
10 β որ
11 βab տեսուչ / dԱԲ տեսուչք / t տե-սուչս
11 Ա տեղաց տեղաց
11 βad Իսկ կարգք [a կարգ] / bԱԲt Իսկ զկարգս
11 bԱԲt և կամ սարկաւագաց / a սար-կաւագաց / d սզկաց (պաս.)
12 βad և, փխ. կամ
12 βad անագնոստաց և այլոց բազմաց որ ի պաշտաւն / bԱԲt անագանոսաց
12 ԱԲ կային / βad նուիրեցան, փխ. կային
13 ԱԲt ի բազմութենէ
14 b և, փխ. Իսկ
14 βabdԱԲ ուխտ դայս / t դայս ուխտ
14 b ընդ ամենայն մարդ / βad ընդ ա-մենեսին [β ամենեսեան], փխ. ընդ ամենայն մարդոյ
15 βad չիք միանգամ
15 ԱԲ ընդ ամենայն մարդոյ ընդ մեծի և ընդ փոքու որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին, զի
16 ԱԲ հաստատուն / dԱ կացցէ
16 βabdԱԲ առ նա / t առ նոսա
17 d անխորջ, փխ. անխորշ
17 a անխայթ
17 βabdԱԲ աստուածահրաման պատուի-րանացն [b պատգամացն], փխ. t աս-տուծոյ հրամանացն
17 βad հնազանդեսցին / bԱԲ հնազան-դել / t հնազանդեսցեն

առանց երկմտութեան, և արարչութեանն հաւատալ յամենայն սրտէ։ Եւ ամենեցուն հաւանեալ այնմ՝ փութային կատարել փաղփաղակի զհրամանն։

858 Իսկ թագաւորն շատ աղաչեաց զԳրիգոր վասն հանապազորդ առ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեսցուցէ. որում ոչ հաւանեալ չառնոյր յանձն, այլ յանապատ տեղիս հաճեալ բնակութեամբ, պահովք կոխեալ զինքն, զի մի տացէ հպարտութեանն բարձրանալ կոխել զինքն. այլ կէտ եդեալ ինքեան՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց զքառասուն քառասուն օր պահովք ձգաել մինչև յօր քրիստոսակոչ հանգստեանն իւրոյ վախճանին։

859 Իսկ իբրև կարի կարօտեալ թագաւորն աշխարհաւն հանդերձ զնմանէն, զի ի մէջ նոցա բնակեսցէ, և քանքաւէին կարօտեալք ի կայս նորա՝ յայնմ ժամանակի լուան յամանց ի տեղեկաց, որ գիտակ արարին զթագաւորն վասն սրբոյն Գրիգորի, զի յայնժամ յառաջ ևս, մինչ դեռ ի մանկութեան տափին էր զինուորութեամբ՝ ամուսնացեալ և երկուս որդիս ստացեալ. որոց առաջնոյն անուն ճանաչէր Վրթանէս, որ

10 Հմմ. Փաւս. Գ, 2. / 14 Հմմ. Կոր. § 13.

1 βad արարչութեանն / bԱԲt արար-չութեանցն
2 b չիք և ամենեցուն—հանգստեանն իւրոյ վախճանին (8. 10)
2 a հաւանել
2 ԱԲ այսմ
2 ԱԲ փաղփաղակի կատարել
3 β զհրամայեալսն
4 β զսուրբն գրիգոր / ԱԲ զգրիգոր / միւսն. զգրիգորն
4 βad հանապազ
5 β առ նա
5 βadԱԲ չառնոյր յանձն / միւսն. ի յանձն
6 ԱԲ տեղիս / միւսն. տեղիսն
6 ad հաճեալ էր [d չիք էր] բնակու-թեան կոխել պահաւք զինքն / β հաճեալ բնակէր կոխելով պահովք զինքն / ԱԲ պահովք կոխեալ զինքն / t պահովքն կոխել զինքն
7 ԱԲ բարձրանալ հպարտութեանն [Ա հպարտութեան] / βad չիք բարձրա-նալ
7 a չիք զինքն (այլ)
8 βadԱԲ այլ կէտ եդեալ / t չիք այլ
8 βad զքառասուն քառասուն աւր պա-հովքն / միւսն. քառասուն քառա-սուն
9 Bd ձգաեալ / βaԱ ձգեալ / t ձգել
9 ad քրիստոսակոչ հանգստեան [a մա-հու հանգստեան] / β քրիստոսակոչ-ման հանգստեան / ԱԲ հանգստեան
10 ad վաղճանի
11 a կարաւտեալ թագաւորին / միւսն. թագաւորն
12 βbd զնմանէն / միւսն. զնմանէ
12 βad բնակեսցէ սքանքաւէին / b բնակեսցէ, քանզի քանքաւէին
12 b կարաւտեալ
12 βad վասն նորա, փխ. ի կայս նորա
13 βabd Յայնմ (գլխագրով)
13 b լուաւ
14 βad զի յայնժամ / bԱԲt չիք յայն-ժամ
14 βabdԱԲ յառաջ ևս / t չիք ևս
15 βabd տափին [β յատափին] / ԱԲt տիոյն / Հմմ. Բիւզ. Գ, ۲. «Յատափ մանկութեան»։
15 βabdԱԲ զինուորութեամբն [ԱԲ զի-նուորութեամբ] ամուսնացեալ / t չիք զինուորութեամբ
15 βabd երկուս որդիս / ԱԲ բ. որդիս / t երկու
16 Բոլոր ձեռ. որոյ. ուղղում եմ որոց / Հմմ. Կոր. § 21. «յորոց [տպ. որոց] առաջ-նոյն բարիլաս [=բարիլաս] անուն և երկրորդին Ակակիոս»։ Տես և Ագաթ. § 845. «Որոց առաջնոյն Ալ-բիանոս անուն»։
16 ԱԲ անդրանիկանն, փխ. առաջնոյն
16 b անունն / β չիք անուն
16 βabd ճանաչէր անդրանիկն Վրթանէս [d Վրդանէս] / ԱԲ ճանաչիւր / t ճանաչի

յաշխարհակեաց կեանս էր. որ ապա և նա յաստիճան պաշտաման կայ երիցութեան. և երկրորդին՝ Արիստակէս, որ ի մանկութենէ ըստ աստուածազարդ ծառայութեան սնեալ էր. զոր ի միայնակեաց լեռնակեաց ի կրօնս մտեալ էր, և բազում և ազգի ազգի վշտակեցութիւն ըստ Աւետարանին կրեալ ամենայն կրթութեամբ, և ամենայն իրաց հոգևորաց զանձն տուեալ—միայնաւորութեան, լեռնակեցութեան, քաղցի և ծարաւոյ և բանջարաճաշակ կենաց, արգելանաց անլուսից, խարազնազգեստ և գետնատարած անկողնոց. և բազում անգամ գնեշտական հանգիստ գիշերաց, զհարկ քնոյ, յաննաւոր տքնութեան ի թօթափել ական վճարէր. և զայս արարեալ ոչ սակաւ ժամանակս: Եւ գտեալ ևս զոմանս՝ յինքն յարեցուցեալ և աշակերտեալ ամին աւետարանական

3 Հմմտ. Կոր. § 14.

1 β կեանսն էր
1 ԱԲ և նա յետոյ
1 abԱԲ յաստիճան / միւսն. յաշտիճան
1 ԱԲ պաշտաման երիցութեան եհաս. և
2 bd կայ / βat եկաց
2 ad երիցութեան / βbt յերիցութեան
2 g իսկ կրսեր որդի նորին արիստակէս
2 a արիստակէս / b առիստակէս / βd առըստակէս / ԱԲt ըստակէս
3 ԱԲg աստուածապաշտ, փխ. աստուածազարդ
3 βabd ծառայութեանն սնեալ էր մենակեաց [b միայնակեաց]
3 ԱԲ ի միայնակեաց / t ի մենակեաց / g ի մէնակեաց
3 Հմմտ. Կոր. § 14. «ի միայնակեցական կարգ մտանէր. բազում և ազգի ազգի—աստուծոյ և մարդկան»։
3 βdԲ լեռնակեաց / միւսն. լեառնակեաց
4 βabd ի կրաւնս / միւսն. կրօնս / g կրաւնաւոր, փխ. կրօնս
4 Ա էր մտեալ
4 βabdԱԲg և բազում և / t չիք և (ազգի)
4 βad վշտամբերութիւն [β վշտամբերութեան], փխ. վշտակեցութիւն / Կոր. ունի վշտակեցութիւն [2. վըշտակցութիւն] / bg վշտակցութիւն
5 Կոր. յետ եւ առաջուբեամբ ամենայն իրաց ամենայն կրթութեամբ
6 βd և մէնաւորութեան լեռնակեցութեան / a մենաւորութեամբ լեռնակեցութեան / bԱԲ միայնաւորութեամբ լեռնակեցութեան [Ա լեռնակեցութեամբ] / Կոր. միաւորութեամբ / t մենաւորութեան / t լեառնակեցութեան

6 βd և քաղցի
7 Կոր. բանջարաճաշակութեանց, փխ. բանջարաճաշակ կենաց
7 βad և արգելականաց / միւսն. և արգելանաց / Կոր. [չիք և] արգելանաց
7 b և խարազնազգեստ
8 ab Կոր. անկողնոց / g անկողնովք / միւսն. անկօղնոց
8 b անհեշտական [կամ անհաշտական] և անհանգիստ
8 βad չիք գնեշտական հանգիստ գիշերաց / Կոր. ունի գնեշտական հանգիստ [ընթ. հանգիստ] գիշերոյն / ԱԲ չիք գնեշտական
9 ԱԲ զհանգիստ
9 g հանգիստ գիշերոյն
9 βad զհարկ քնոյ գիշերոյ [a գիշերոյն]
9 dg յաուննաւոր
9 g անհանգիստ տքնութեամբ / bԱԲ տքնութեամբ
9 a թարթափ ական / c թարթափակական / βad Կոր. ի թաւթափել ական / ԱԲt ի թարթափական
10 g Կոր. վճարէր / միւսն. վճարելով
10 βd և զայն / a չիք և զայս արարեալ
10 g ի բազում, փխ. ոչ սակաւ
10 b ժամանակ
10 g և գտեալ զոմանս / βabdԱԲ Կոր. և գտեալ ևս զոմանս / t [չիք և] գտեալ և զոմանս
11 ԱԲ և յինքն
11 βad և աշակերտեալս
11 b ամին սպասաւորութիւն աւետարանին. և / βad չիք ամին
11 a աւետարանական վարդապետութեան

սպասաւորութեան: Եւ այսպէս ամենայն փորձութեանց ի վերայ հասելոց կամայական քաջութեամբ տարեալ, և նովիմբ լուսաւորեալ և պայծառացեալ, և ծանօթական և հաճոյ եղեալ առաջի Աստուծոյ և ամենայն մարդկան»:

860 Արդ՝ իբրև լուաւ զայս ամենայն թագաւորն Տրդատ՝ վաղվաղակի փութով և անդրադարձէս արձակէր արս երիս աւագս փառաւորս պատուականս հրովարտակօք հանդերձ, զի զերկոսին որդիսն Գրիգորի վաղ առ նա հասուսցեն: Եւ որք առաքեցանն յարքայէ գնացանէն, զի ածցեն զնոսա՝ այսոքիկ են. առաջնոյն անուն Արտաւազդ, որ սպարապետն էր ամենայն զօրացն Հայոց Մեծաց. և երկրորդին Տաճատ անուն, իշխան Աշոցաց գաւառին. երրորդին՝ Դատ անուն, կարապետ արքայի:

861 ՃԿԴ. Արդ՝ եկին հասին նոքա յաշխարհն Կապուտկացւոց և

4 Հմմտ. Կոր. § 14.

1 aԲ սպասաւորութեանն / Կոր. նմին առվորական աւետարանութեան և
2 b կամական / Կոր. կամական [ընթ. կամայական] / Թէրեւս նախնականն է կամական, երկ միայն չէ ծագած «կամաւական» [=կամայական] ձեւից
2 g տարեալ հաճոյանայր աստուծոյ և մարդկան / g-ն շարունակում է խաղերով, ինչպես ակներեւ է՝ Խորենացուց. «Իսկ մեծն սահակ որդի մեծին ներսէսի—առ սա եկեալ մեսրովբ յաղագս խնդրոյ նշանագրաց հայոց» (տես Խոր. Գ, ԽԹ).—«Որ էր որդի ան երանելւոյ վարդան կոչեցելոյ սնեալ և ուսեալ առ մեծին ներսէսի. սա սիրեաց զմիայնակեցութեան վարս—ի գաւառն գողթան զմենակեցութեան վարս ստացեալ բնակէր» (Խոր. Գ, ԽԷ)։—«Սա զերագանցեաց քան զամենեսեան որք զայն ժամանակաւ էին առաքինիք—ուսուցանելով անձանձրոյթ։ Այլ զբոլոր նորա զառաքինութիւնսն ոչ եք բաւական առ ի պատմել» (Խոր. Գ, ԿԷ)։ Վերջ։
2 ԱԲ նովիմբ / միւսն. նովին / Կոր. չիք և նովիմբ լուսաւորեալ և, բայց Կոր. երկ. խմբ. ունի և նովիմբ լուսաւորեալ և
2 b լուսաւորեալ պայծառանայր
3 βad չիք և ծանօթական / Կոր. ունի [չիք և] ծանօթական
3 Կոր. հաճոյ լինէր աստուծոյ և մարդկան
3 βad չիք ամենայն
5 b և, փխ. արդ
5 ԱԲ իբրև զայս ամենայն լուաւ

5 βabdԱԲ թագաւորն տրդատ / t չիք թագաւորն
6 d և զրադապէս
6 Ա արձակոյր / Բ արձակիւր
6 βabdԱԲ արս երիս աւագս / t չիք արս
6 βad չիք փառաւորս
7 βad պատուաւորս, փխ. պատուականս
7 βad չիք հանդերձ
7 ԱԲ զը. որդիսն / a զերկոսին որդւսն / βd զերկոսեան / b զերկոսին / t զերկուս
8 βadԱ և որք / b և ոյք / Բt և որ
8 βabd առաքեցան
8 βabd յարքայէն [b յարքայէ] գնացանէն [b գնացանէ] / ԱԲt յարքայէն. չիք գնացանէն
8 b չիք զի ածցեն զնոսա
9 βad չիք զնոսա
9 βad այսոքիկ էին
9 ԱԲ չիք են
9 βabԱԲ սպարապետ
10 βad չիք ամենայն
10 b զաւրաց / a չիք մեծաց
10 b ոմն, փոխ. անուն / βad չիք անուն
11 β աշոցւոց / a աշոցուաց / d աշացւոց, ուղղուած աշոցւոց / b աշոցա / ԱԲ աշոցացւոց / t աշոցաց
11 βԱԲ երրորդն / b և երրորդին
11 a կարապետ
11 βbd արքայի / միւսն. արքային
12 b և, փխ. արդ
12 ԱԲt արդ իբրև / βabd չիք իբրև
12 βad չոգան, փխ. եկին
12 βad կապուտկացւոց / b կապպադովկացւոց (յոգն.) / ԱԲt կապադովկացւոց

գոյն զՎրթանէս ի Կեսարացւոց քաղաքէն, և զսուրբն Արիստակէս բնակեալ յանապատի, յերում մենաւորաստանեին. ապա ոչ հաւանէր նա իջանել յանապատէ անտի. մինչև եղև ժողով բազմութեան քրիստոնէից, որք հաւանեցուցին զնա գնալ անտի. զի «Լաւ է, ասեն, քեզ գործ մշակութեանն Աստուծոյ՝ քան զայդ միանձնութիւն բնակութեան յանապատի այդր»։ Զորս այնուհետև և յուղարկեցին զնոսա անտի։ Իսկ նոքա եկին հասին յերկիրն Հայոց, և յանդիման առնէին դարձեալսն, զերկոսին որդիսն Գրիգորի, առաջի թագաւորին. զորս առեալ թագաւորին՝ ինքնին նոքօք հանդերձ ի խնդիր եկանէր սրբոյն Գրիգորի՝ ուր և գտցէ։ Եւ եկեալ գտանէին ի Դարանաղեաց գաւառին, ի լերինն որ կոչի Մանեայ Այրք, յանապատին։

862 Ապա աղաչեաց երանելի թագաւորն Տրդատ զսուրբն Գրիգորիոս, զի փոխանակ այնր, զի ոչ հաւանեցաւ նա կալ և շրջել ընդ նմա, և սիրեաց զմենաւորութեան կեանս՝ ձեռնադրեսցէ և տացէ նմա եպիսկոպոս զսուրբ որդին իւր, զոր եա ածել ինքն՝ զԱրիստակէս։ Զոր ձեռնադրեաց յեպիսկոպոսութիւն փոխանակ իւր. որպէս բան գրեցելոյն

1 d զվրդանէս
1 a արիստակես / b առիստակէս / միւսն. ռստակէս կամ ըստակէս
2 βd մենաւորաստանի / a մենաստանի / b մենաւորաստանին / ԱՔ միայնաստանս
2 b և, փխ. ապա
3 βad յանապատէն. չիք անտի
3 βadt թէ ոչ, ԱՔ եթէ ոչ, փխ. մինչև / b միայն ունի մինչև
3 βad չիք քրիստոնէից
4 βabdԱՔ որք / t որ
4 b հաւանեցուցանէին / βad հաւանեցուցեալ
4 b գնալ նմա անտի
4 βad չիք զի
4 βad լաւ է քեզ ասեն [a ասէին] գործ
5 bԱՔ մշակութեան
5 ԱՔ միայնաւորութիւն / միւսն. մենաւորութիւն
5 βad չիք բնակութեան
6 βad յանապատիդ. / bԱՔ յանապատի այդր / t յանապատս. չիք այդր
6 βad չիք զորս այնուհետև
6 βabdԱՔ և յուղարկեցին / t այնուհետև յղարկեցին
6 b և, փխ. իսկ նոքա
7 β յերկիրս / ad յերկիր / ԱՔ յաշխարհն, փխ. յերկիրն
7 ԱՔ չիք և
7 βad յանդիման արարին թագաւորին զերկոսին զնոսա, զորս առեալ
8 ԱՔ զը. որդիսն / b զերկոսին որդիսն / t զորդիսն
8 bԱՔ զոր առեալ
9 βad չիք ինքնին
9 ԱՔ ի խնդիր եկանել / b ի խնդիր լինէր
9 βad չիք ուր և գտցէ. և
10 βabd և եկեալ / ԱՔt ապա, փխ. և
10 βabdԱՔ գտանէին [b գտանէր] ի Դարանաղեաց գաւառին / t չիք գտանէին
11 βbd մանեայ այրք / a մանէայրք / ԱՔ մանեայ այր / koe մանեայ այր / tv[1] մանեայայրք
12 b չիք Տրդատ
13 a փոխանայրն, փխ. փոխանակ այնր
13 βad ոչ կամեցաւ, փխ. ոչ հաւանեցաւ
13 βbd կալ / միւսն. գալ / Հմմտ. Ագաթ. § 858. «Աղաչեաց... վասն... առ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեցուսցէ»։
14 d մենաւորութեան / ԱՔ զմիայնաւորութեան
14 βԱՔ և տացէ նմա / միւսն. չիք և
15 βad չիք զսուրբ
15 ԱՔ զսուրբն զըստակէս զորդին նորին. զոր եա ածել ինքն. զոր [Ա զի]
15 βad զորդին իւր
15 βad չիք զոր եա ածել ինքն
15 β աստակէս / a զարիստակես / d առիստակէս / Ք զըստակէս / Աt զըստակէս
16 βad որպէս որ
16 βd բան գրելոցն / ԱՔ բան գրելոյն / ab բան գրելոցն

ի դէպ, թէ «Փոխանակ հարց եղիցին որդիք՝ կալ իշխան ի վերայ երկրի»։ Որ առաւել ևս քան զհայրն վերագոյն երևեցուցանէր զիւր վարդապետութիւնն առ հայրն. և յետ նորա կալաւ զտեղի հայրենեացն և անդէն նստաւ յաթոռ կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծաց։ Ապա և ինքն իսկ մեծն Գրիգորիոս «եկանէր զտեղեօքն կարգելովք և զգաւառօքն աշակերտելովք յաշխարհին Հայոց՝ զուարթացուցանել, զօրացուցանել, նորոգել և հաստատել զամենեսեան»։

863 Եւ աստուածասէր թագաւորն Տրդատիոս բարեպաշտութեամբ սպասաւորեալ, ընդ աշակերտական հաւատոյ ի Քրիստոս՝ երկիւղած գտանէր, որ և տեղեկացեալ և վարժեալ աստուածակեաց հրամանօքն, և ցանկալի եղեալ օրինապահ ընկալելովքն, և բարեաց օրինակ ամենայն աշխարհի։ «Եւ անդէն ի նմին ուշ եդեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց»։ Զի յունական աշխարհական զպրութեանն, երկրաւոր իմաստութեանն, յառաջագոյն էր տեղեակ, առաւել փիլիսոփայական մասց հանճարագիտութեան հմուտ էր, զի ուսեալ էր զայն։

2 Սաղմ. ԽԴ, 17. / 7 Հմմտ. Կոր. § 39. / 13 Հմմտ. Կոր. § 13.

1 d փոխան / b հարցն
1 βbd իշխանք
2 βad չիք վերագոյն / b լաւագոյն, ԱՔ լաւագոյն ևս, փխ. վերագոյն
2 b երևեցուցեալ
2 ԱՔt երևեցուցանէր առ
3 βab վարդապետութիւն
3 b չիք առ
3 βad չիք կալաւ զտեղի հայրենեացն և անդէն
4 b և անդէն նստեալ / ԱՔt չիք և
4 β կաթողիկոսութեանն
4 a չիք Մեծաց
4 a չիք և (ինքն)
5 Հմմտ. Կոր. § 39. «Ապա դարձեալ եկանէր շրջէր զտեղեօք—նորոգել, հաստատել»։
5 b չիք իսկ
5 Բոլորը զտեղօքն / Կոր. զտեղեօք
6 a զարթուցանել, փխ. զուարթացուցանել / Կոր. զուարթացուցանել
6 βabd Կոր. չիք զօրացուցանել
7 βad հաստատել [a հաստատեալ] զամենեսեան / bԱՔt Կոր. չիք զամենեսեան
8 βabd և աստուածասէր / ԱՔt չիք և / Հմմտ. Կոր. § 13.
8 βad Տրդատ
9 βad չիք սպասաւորեալ
9 a որ ի Քրիստոս, երկեղած
10 ԱՔ գտանիւր
10 βad որ և / bԱՔ որով տեղեկացեալ / t որ սա տեղեկացեալ
10 a տեղեակացեալ
10 a աստուածակեց հրամանացն / Հմմտ. Կոր. աշխարհակաց [երկ. խմբ. աշխարհակեաց. ձգ. աշխարհական]
11 βad ուրինապահ կրաւնիւք, և / b ուրինապահ ընկալելովքն, և / ԱՔto օրինապահն կալելովք [t կալեօք] և / Հայկ. բառ. օրինապահն կալով / k օրինապահն կալովք / Հմմտ. § 891. «զհետ երթեալ հրամանացն ընկալելոց»։
12 βad չիք անդէն ի նմին
12 βad ուշ եղեալ խելամուտ և տեղեակ լինէր աստուածեղէն [a աստուածաշունչ] գրոց / Կոր. և անդէն ուշ եդեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց
13 a քանզի
13 βad չիք աշխարհական
13 βabdԱՔ զպրութեան
13 βa չիք երկրաւոր իմաստութեանն / b երկնաւորի իմաստուէն (դյus.) / d իմաստութեան
14 βad չիք յառաջագոյն էր տեղեակ առաւել / ԱՔ յառաջագոյն էր տեղեակ առաւել / bt յառաջագոյն առաւել էր տեղեակ փիլիսոփայական
14 b փիլիսոփայութեան մասց
15 βad հանճարագիտութեան հմուտ էր, զի / t հանճարգիտութեան / bԱՔt չիք հմուտ էր
15 β ուսեալ իսկ էր
15 βabdԱՔ զայս

864 Արդ՝ ընկալեալ և զշնորհս երկնաւոր պարգևացն, «որով առժամայն լուսաւորեալ և թևակոխ թևամուխ եղեալ աստուածատուր հրամանացն ի հանգամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն յարդարեալ», «և ըստ աւետարանական չափոցն ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ: Մերկացեալ այնուհետև զհեթանոսակիր ցանկութիւնսն, և առեալ զնշան պարծանաց խաչին յանձն իւր, և երթեալ զկնի ամենակեցոյց խաչելոյն՝ հաճել զհրամանացն պայման, զկնի խաչակիր գնդին Քրիստոսի աշակերտելոցն հետևեալ»: Եւ անձին իւրում եղեալ սահման պահօք և տքնութեամբ «աղօթս մշտնջենաւորս և բազկատարած պաղատանս առ Աստուած, և արտասուս հանապազաբուղխս» վասն աշխարհին իւրոյ: Նոյնպէս և վասն իւր խնդրէր, զի մի յիշեսցին մեղքն որ յառաջին ագիտութեանն, յորժամ զոր ի հեթանոսութեանն անդ գործէր:

4 Հմմ. Կոր. § 14. / 8 Հմմ. Կոր. § 16. / 11 Հմմ. Կոր. § 16.

1 βb և արդ / d արդ և
1 βbd ընկալեալ զշնորհսն [βd եւ զշնորհսն
2 b թևակոխ / միւսն. թևակուռ
2 a և թևացմուխ / Կոր. թևամուխ միջամուխ
3 b զհանգամանս / βad չիք ի հանգամանս / Կոր. յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս / ԱԲ որդիութեանց, փխ. ի հանգամանս
4 βad յարդարեր [d արդարէր] ըստ աւետարանական չափոյն / b արդարեալ [նախ՝ արդարեաց] և ըստ աւետարանական չափոյն / Կոր. զանձն զարդարեալ... չափուցն / Հմմ. Կոր. § 14.
5 βabd մարդասիրի / Կոր. մարդասիրին
5 b մտեալ, փխ. դարձեալ / Կոր. դարձեալ
5 βad զհեթանոսական / միւսն. զհեթանոսակիր / Հմմ. Կոր. զիշխանակիր
6 ԱԲ ցանկութիւնս / Կոր. ցանկութիւնսն
6 βad Կոր. և առեալ / միւսն. չիք և
6 b չիք պարծանաց / Կոր. ունի պարծանաց
6 t խաչին քրիստոսի / βabdԱԲ Կոր. չիք քրիստոսի
6 βad յանձն իւր, և երթեալ զկնի խաչելոյն հաճել [a ճանել, ուղղուած ճանաչել] զհրամանացն [β զհրամանաց] պայման [β պայմանն] զկնի խաչակիր գնդին [a գնդիցն] քրիստոսի / Կոր. եւանէր զկնի ամենակեցոյց խաչելոյն. և հաճեալ
7 bԱԲt պաշտել, փխ. երթեալ
7 bԱԲ խաչելոյն
7 ԱԲ հաճել զհրամանացն պայման, զկնի խաչակիր / bt ըստ հրամանացն [t հրամանաց] պայմանի, զկնի [t չիք զկնի] խաչակիր / Կոր. և հաճեալ հրամանացն [չիք պայման], բայց Կոր. երկ. խմբ. և հաճեալ զհրամանացն [sic. զհրամանաց] պայման
8 βad չիք աշակերտելոցն հետևեալ
8 b հետևեալ / ԱԲt հետևել
8 βabdԱԲ և անձին / t անձինն. չիք և
9 βԱ պահօք
9 βabdԱԲ և տքնութեամբ / t չիք և
10 b աղաւթս, փխ. պաղատանս
10 a չիք առ աստուած / β չիք աստուած
10 βbd հանապազաբուղխս / aԱԲ հանապազաբուխս / t հանապազաբուղխ Հմմ. Կոր. § 16. «առեալ [sic. առեալ] աղօթս [sic. յաղօթս] մշտնջենաւորս և բազկատարած... արտասուս անդադարս
11 βad չիք իւրոյ. նոյնպէս
11 b սոյնպէս
11 ԱԲ խնդրել / βad չիք խնդրէր
12 b մեղք նորա որ
12 βad չիք յառաջին
12 βad ի ագիտութեանն
12 βad չիք յորժամ զոր ի հեթանոսութեանն անդ
12 b որ ի ագիտութեան, ԱԲ որ ի հնութեան, փխ. զոր ի հեթանոսութեանն
13 βad գործեցան. և ամենայն երկիւղածութեամբ զանձն ընծայեցուցեալ աւետարանական վարդապետութեանն և հնազանդութեամբ հպատակութիւն [β հպատակութիւն] ցուցեալ

865 «Եւ բազում և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն ընծայեցուցեալ աւետարանազարդ վարդապետութեանն, և հնազանդութեամբ հպատակութիւն ցուցեալ և ծառայեալ ըստ Աւետարանին վայելչութեամբ». և այսպէս խրատեալ և զգաստացեալ կրօնաւորական վարուք, ամենայն ուղղութեամբ յամենայն գործս բարութեանց առաւել ես պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն:

866 Իսկ մեծ արքեպիսկոպոսն երանելին Գրիգորիոս, սուրբ որդւովն իւրով Արիստակիսաւ և ամենայն երևելի օգնականօքն, զամենայն աշակերտելովքն շրջէր, և հաստատէր զնոսա՝ կալ ի պատուիրանին ճշմարտութեան:

867 ճԿԷ. Ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ թագաւորեաց Կոստանդիանոս որդի Կոստանդեայ արքայի յերկրին Սպանիացւոց և Գաղիացւոց.

4 Հմմ. Կոր. § 35.

1 βad չիք և բազում և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն / Հմմ. Կոր. § 35. բազում ինչ նպաստութիւն ցուցանէր աւետարանազարդ վարդապետութեանն...
1 bԱԲ ամենայն ուժովք
2 b վարդապետութեան
2 bԱԲt չիք և հնազանդութեամբ / Հմմ. Կոր. իբրև որդւոյ առ հայր հպատակութիւն ցուցեալ
3 βad չիք և ծառայեալ աւետարանին վայելչութեամբ. և այսպէս
3 a ցուցել / b ծառայել
3 bԱԲ ըստ աւետարանին / t չիք ըստ / Կոր. ըստ աւետարանին վայելչութեան
4 βabdԱԲ և զգաստացեալ կրօնաւոր վարուք [aԱԲ վարիւք] / t չիք և
4 bԱԲt վարուք յառաջադէմ լինել / βad չիք յառաջադէմ լինել
5 βabdԱԲ յամենայն գործս բարութեան [b բարութեանց] նորա [βabd չիք նորա] / t ի գործս բարութեանցն նորա
5 b և առաւել ես / βad առաւելեալ, փխ. առաւել ես
6 βad չիք պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն / b զվարդապետութիւն սատարութեամբ
7 b և, փխ. իսկ
7 β արքեպիսկոպոսն
7 ԱԲ երանելին գրիգոր / d գրիգորն / միւսն. չիք երանելին
8 βd առաստակեսն / a առաստասն / b առիստակիսաւ / ԱԲ ըռըստակիսաւ / t ըռստակիսան
9 a աշակերտելովք
10 β ճշմարտութեան անարատ վարուք
11 β չիք ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ թագաւորեաց կոստանդիանոս—և առաւել զիւրեանց եկեղեցիսն շինեալ հաստատէին. § 882: Ուրեմն β դուրս է ձգում «Հռոմի» զնայու պատմութիւնը ամբողջովին:
11 gh սկսւում են. ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ
11 a ընդ ժամանակս
11 b և ի ժամանակին յայնմիկ թագաւորեաց
11 a թղ. 227ա², b թղ. 315բ² սկսւում են մի-մի տող գլխագիր երկաթագրով: d թղ. 195բ չունի առանձին բաժանման եւ ոչ մի նշան:
11 Ա թղ. 173բ², Բ թղ. 131ա² սկսւում են մի-մի տող կարմրագրով. Ա-ն ունի յուսանցքում նաև գլխանշանար Ը. իսկ բնագրում նեւնւեալ կարմրադեղ վերնագիրը. Հաւատոյն կոստանդիանոսի
11 g թղ. 112բ ունի վերնագիր «յաղագս թանգեղեայ պատմութենէ
11 h թղ. 533ա ունի վերնագիր. «Ի յիշատակի սուրբ թագաւորին կոստանդիանոսի յաղագս թանգեղեայ պատմութենէն
12 b որդի կոստա / v¹ որդի կոստասայ. յուսանցքում կոստանդեայ / d կոստանտեա
12 ad սպանիացոցն [d սպանեցցն պաս.]
12 և գաղիատացւոցն [d և ի գաղիացւոցն] և հաւատոց / bԱԲhv սպանիացւոց և գաղ՛իացւոց [h գալիացւոց, ԱԲv գաղէացւոց (այսպես եւ յուշարեւում) և հաւատոց / k գաէացւոց / o գաղէացւոց / t խալ՛իացւոց, փխ. գաղիացւոց / g չիք և գաղիացւոց

և հաւատաց նա յԱստուած, յարարիչն երկնի և երկրի, և ի ծնունդն ի Բանն նորա, յՈրդին միածին, և ի Հոգին սուրբ Աստուածութեան նորա։ Եւ կուտեաց գումարեաց առ ինքն զբազմութիւն զօրաց իւրոց առ ափն Ովկիանոս անհագին ծովուն. և ուխտէր զայս բան ընդ ամենեսին, զի առ հասարակ ամենայն ոք ճշմարտութեանն հաւատասցէ. «միով աստուածաբարբառ պատգամօք՝ մի ազգ կատարեալ փառաւորիչ միոյ Աստուծոյ լինել»։

868 Եւ յԱստուած խրախուսեալ՝ դիմէր ի վերայ հեթանոսական թագաւորացն, և անդէն սատակէր առ հասարակ զամենեսեան. զորս կործանէր զօրութեամբ աստուածեան խաչին, զպիղծ և զանօրէն թագաւորսն, զԴիոկղետիանոս և զՄարկիանոս և զՄաքսիմիանոս և զԼիկիանոս և զՄաքսենտիոս, և զամենայն զաւակ պղծալից թագաւորացն հեթանոսաց ջնջէր ի միջոյ։

7 Հմմտ. Կոր. § 38.

1 bԲ յարարիչն / միւսն. արարիչ
1 a երկնից
1 abdԱԲg և ի ծնունդն / t ի ծնունդ և ի բանն / bdԱԲg չիք և (ի բանն)
2 abdg ի բան նորա
3 ԱԲ և կուտեաց գումարեաց առ ինքն զբազմութիւն / abdt և կուտեաց առ ինքն գումարեաց [ad չիք գումարեաց] զբազմութիւն / g և կուտեաց նա առ ինքն և գումարեաց զբազմութիւն
3 ԱԲg զաւրաց իւրոց / t զօրաց. չիք իւրոց / abd զաւրացն. չիք իւրոց
4 g ովկիանոսի
4 g ծովու
4 ad ընդ ամենեսեան / g առ ամենեսեան
5 g հաւատասցեն
6 bԱԲ պատգամաւքն / g պատգամաւն
6 d չիք պատգամօք մի ազգ կատարեալ փառաւորիչ միոյ աստուծոյ լինել։ d-ն այս պակասի համար մի տողից քիչ աւելի դատարկ տեղ է թողնում, որից իր օրինակում այս բառերն անընթեռնելի էին. հետեւաբար d-ն չի կարող a-ից արտագրուած լինել, որն ունի d-ի այս պակասը, բերէ «(պա)տգամօք մի ազգ կատարեալ» բառերը այժմ կարկատանի տակ են:
6 g կատարեալ լինել փառաւորիչ միոյ աստուծոյ. և
7 a լինելին / Հմմտ. Կոր. § 38. «միով աստուածաբարբառ պատգամօքն մի ազգ կացեալ՝ փառաբանիչք միոյ աստուծոյ յօրինէր»։

8 d և աստուած
8 ԱԲ խրախուսել / g հաստատեալ, փխ. խրախուսեալ
8 ad հեթանոս
9 abdԱԲg թագաւորացն / t թագաւորաց
9 aԱԲ առ հասարակ սատակէր / bdg սատակէր առ հասարակ / t չիք առ հասարակ
9 ԱԲ զամենեսին
10 d կործանէրն
10 adԱԲg աստուածեան / t քրիստոսեան, b քրիստոսի, փխ. աստուածեան
10 d խաչին
10 ag զպիղծ / b զպղծան
11 Ա զդիոկլետիանոսն / Բd զդիոկղետիանոսն / g զդիոկղետիանոս / a զդեոկղետիանոսն / b զդէոկղիտիանոսն / t զդիոկղ՛իտիանոս
11 b զմարկիանոսն / g զմարկիանոս / t զմարտիանոսն, փխ. զմարկիանոս / adԱԲko չիք և զմարկիանոսն / յոյնն ունի
11 g և զմաքսիմիանոս / bԱԲt և զմաքսիմիանոսն / ad չիք և զմաքսիմիանոս
11 ad զլիկիանէսն / g զլիկիանէս / bԱԲko զլիկիանոսն / t զղ՛ուկիանոսն, փխ. զլիկիանոսն
12 ԱԲko և զմաքսենտիոսն / abd և զմաքսինտինոսն / g և զմաքսենտէս / t և զմաքսինտիանոսն
12 b զաւակն պղծութեան
13 ad չիք հեթանոսաց
13 a ի միջոյ և զհեթանոսութիւնն բնաւին բառնայր

869 Շինէր և զաւերեալ եկեղեցիսն, և կանգնէր զսեղանսն կործանեալս ի տուն Տեառն. շինէր և զատաքինարանսն վկայիցն, և բազմացուցանէր զփառաւորութիւն յիշատակաց երանելեացն մարտիրոսաց, և յաճախէր զպատիւ քահանայիցն Աստուծոյ, միանգամայն առնել խաղաղութիւն երկրաւորաց, բառնալ զգայթակղութիւնս ի միջոյ. զի մի ոք մի ուրեք սայթաքեսցէ յաստուածայնոց ճանապարհէն։ Աւերէր զպղծալից մեհեանս դիւացն, և զնոսա առ հասարակ միանգամայն իսկ իւրեանց պաշտօնէիւքն ի փախուստ դարձուցեալ պակասեցուցանէր։ Պատիւս և պարգևս այնոցիկ շնորհէր, որք յաստուածպաշտութեան ճշմարտութեանն կացեալ էին, և ոչ երբեք զհաստատութիւնն թողեալ։ Վասն այսորիկ յաղթութիւն տուեալ նմա ի վերայ ամենայնի, վասն զի առ նա զնշան յաղթութեան խաչին յանձն իւր։

870 Եւ զհրաման սատակութեան պատուիրանին ճշմարտութեան, կալ յայտնի ի հաստատութեան հաւատոցն զոր առ ի Տեառնէ՝ հրովարտակօք իւրովք ընդ տիեզերս տարածանէր, սպառնացեալ յաղթող

1 b և շինէր
1 abdԱԲg չիք և (զաւերեալ)
1 abd եկեղեցիսն / միւսն. եկեղեցիս
1 abd զսեղանսն / միւսն. զսեղանս
2 a կործանեալսն / b կործանել
2 ad ի տուն տեառն
2 bd շինել / a շինեալ
2 a և զատաքինարանսն / միւսն. չիք և
2 adԱԲg զատաքինարանս / b զվկայարանս, փխ. զատաքինարանսն
2 g սրբոց վկայիցն / a վկաից
3 adԱԲg բազմացուցանել
3 adg զփառաւորութիւնս
3 b յիշատակացն
3 b երանելլի / ԱԲg երանելեաց
3 dԱԲ մարտիրոսաց / a մարտիւրոսաց / bt մարտիրոսացն
4 ad յաճախել / b և յաճախէր / միւսն. չիք և
4 ԱԲgt քահանայից
4 g միանգամայն / միւսն. և միանգամայն
4 abdԱԲg առնել խաղաղութիւն / t առնէր զխաղաղութիւն
5 bg երկրաւորացս
5 abdԲg զգայթակղութիւնս / t զգայթակղութիւն / Ա զգայթագղութիւնս
5 ad զի և մի
6 b մի ոք ուրեք
6 ad սայթաքիցէ / t սայթաքեալ / ԱԲg սայթաքեսցէ [Ա սայթագեսցէ] / b սղալեսցէ, փխ. սայթաքիցէ
6 t ճանապարհաց
6 Ա աւերեալ / d աւերել
7 bԱԲg մեհեանս / a մեհեանն / d մեհեանս / t մեհեանսն
7 a դիւաց / միւսն. դիւացն
7 ԱԲ միանգամայն իւրեանց իսկ
8 a պաշտաւնէեաւքն
9 ad պարգևս և պատիւս / b և պատիւ
9 adg յաստուածպաշտութեանն
10 g ի ճշմարտութեան / ad չիք ճշմարտութեանն
10 ԱԲ էին կացեալ / t կեցեալ էին
10 a զհաստատութիւնն / bdgt զհաստատութիւն / ԱԲ զճշմարիտն, փխ. զհաստատութիւնն
10 bdg թողեալ էր
11 abdg վասն այնորիկ
11 g տուեալ նմա յաղթութիւն ի վերայ ամենայնի. վասն / a տուեալ
12 abdԱԲg առ / t էառ
12 g խաչին յաղթութեան
12 g չիք յանձն իւր. և զհրաման սատակութեան
13 ad և զհրամանս / b զի և զհրամանս
13 ad բարձրութեան, փխ. սատակութեան
13 ad չիք ճշմարտութեան
14 bg կալ յայտնիկ ի հաստատութեան [g ի հաստատութեանն] ի հաւատս [g ի հաւատոցն] զոր [g որ] / ad կալ հաստատուն ի հաւատս [d ի հաւատսն] զոր
14 ad առին ի տեառնէ [d ի տեառնէն], և
14 bԱԲg առ / t էառ
14 b ի տէրն (պաշ.)
14 bԱԲ հրովարտակաւքն
14 g չիք հրովարտակաւք իւրովք—որ առ ի տէր (էջ 458, 8. 1)

զօրութեամբն՝ լուսոյն հաւատոց որ առ ի Տէր ունել զբարեպաշտութիւնն. և այսուիկ հալածէր զզօրս խաւարին, և ի վերայ ամենայնի վերնոյն զօրութեամբ գեր ի վերոյ լինէր: Իսկ որք այժմ հաւանեալք՝ զի երկրպագուք լիցին ճշմարտութեանն՝ զնոսա բարեկամեալ մերձեալ պատուեալ՝ առ ինքն մատուցանէր: Եւ այսու օրինակաւ հզօր երևեալ՝ ի վերայ մարդկանն հաստատէր զթագաւորութիւնն իւր, աստուածակարգ թագաւորութիւն զիւր թագաւորութիւնն անուանեալ, մինչ այնչափ հզօրացեալ ի վերայ ամենայն մարդկան՝ իբրուցի լինէր պայծառացեալ:

871 Եւ այսպէս յաղթող երևեալ զինքն հաստատէր՝ մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց հրեշտակ յերկնից երևեալ, զոր հանապազ նմա սպասաւոր կացեալ՝ ընդ առաւօտս առաւօտս զքրիստոսեան նշան թագի նորին առեալ՝ ի նորին գլուխն դնէր. և այսպէս տեսեալ զերկնաւոր զհրեշտակն յիւրում սպասաւորութեան երանելին և ցանկալին ամենայն

11 Հմմտ. Փաւս. Գ, 10.

1 abd զաւրութեամբն / միւսն. զօրութեամբ
1 abd լուսոյն / gt լուսոյ / ԱԲ չիք լուսոյն
1 abd հաւատոց / միւսն. հաւատոցն
1 ь զոր առ տէրն / ԱԲ առ ի տէրն / ad չիք առ
1 ь ունէր
2 adԱԲt չիք և (այսուիկ)
2 ԱԲ այսու իսկ / g չիք այսուիկ
2 g առ հալածէր
2 ad խաւարինս / g խաւարայինս
2 ԱԲg ի վերայ ամենայնի վերնոյն զաւրութեամբն գեր / adh ի վերայ ամենայն զիւաց վերնագոյն [dh վերնոյն] զաւրութեամբ գեր / ь ի վերայ ամենայն ի վերին զաւրութենէն գեր / t ի վերայ ամենայն վերնոցն զօրութեանց գեր
3 ad և, փխ. իսկ
3 abdԱԲg որք / t որ
3 Ա յայժմ /
3 ьg հաւանեալ
4 ь և զնոսա
4 g բարեկամեալս
4 g մեծարեալս, փխ. մերձեալ
5 g և պատուեալս
5 g և այսմ աւրինակաւ
5 g աժաւոր, փխ. հզօր
6 ьg մարդկանն / միւսն. մարդկան
6 ad զթագաւորութիւն / ь զթագաւորութին (պաs.)
6 ad աստուածակարգ թագաւորութեամբ
7 ad չիք զիւր թագաւորութիւնն անուանեալ
7 ad և, ь մինչև, փխ. մինչ
8 abd զաւրացեալ
8 ad չիք ի վերայ ամենայն—լինէր պայծառացեալ (s. 9)
9 ь և պայծառանայր
10 ad չիք և այսպէս յաղթող երևեալ զինքն հաստատէր՝ մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց
10 ԱԲ երևեցուցեալ, փխ. երևեալ
10 ad մինչև հրեշտակ
11 abdԱԲg յերկնից / t ի յերկնից
11 ԱԲ երևեալ. ընդ առաւօտս առաւօտս զօրհանապազ նմա սպասաւորել, զքրիստոսեան / g երևեալ սպասաւորէր նմա ընդ առաւաւտս առաւաւտս / ad երևեալ զաւրհանապազ սպասաւոր կացեալ նմա ընդ առաւաւտս զքրիստոսեան
12 ь կացեալ / միւսն. կարգեալ, փխ. կացեալ
12 ь ընդ առաւաւտն / ь չիք առաւօտս
12 adԱԲ նշան թագին [Բ թագի] առեալ, ի նորին գլուխն [dԱԲ գլուխ] դնէր / ь նշան թագին ի գլուխն դնէր / g առեալ հրեշտակին ի նորին գլուխ դնէր / t առեալ նովին ի գլուխն դնէր
13 abdԱԲg և այսպէս / t և այնպէս
14 adԱԲg հրեշտակն
14 a յիւրում սպասաւորութիւն / dg յիւրում սպասաւորութեան / միւսն. ի սպասաւորութեան

թագաւորաց Կոստանդիանոս: Որ և զիւր թագաւորութեանն ծիրանիս Քրիստոսի աւանդէր, աստուածասէրն և աստուածապաշտն և յաղթողն ի վերայ ամենեցուն, որ հաստատէր զթագաւորութիւնն հաւատովք, և յամենայն եկեղեցիսն հաստատէր զհաւատոն ճշմարտութեան:

872 ՃԻԶ. Յայնմ ժամանակի լու եղև այս յերկիրն Հայոց Մեծաց, ի դուռն թագաւորութեանն Արշակունեաց, առ Տրդատ արքայ Հայոց Մեծաց: Որ իբրև լուաւ զայս՝ բազում փառաւորութիւն ամենատեառնն մատուցանէր. խնդութեամբ և մեծաւ ուրախութեամբ զոհանայր զայնմանէ, որ ընդ ամենայն երկիր զիւր սուրբ անունն փառաւոր առնէր:

873 Ապա իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն Հայոց Տրդատ՝ խորհուրդ առնոյր վասն ճանապարհացն այնոցիկ. հանդերձէր կազմէր առնոյր ընդ իւր զմեծ արքեպիսկոպոսն զԳրիգորիոս և զնորին որդին զԱրիստակէս եպիսկոպոս և զմիւս եպիսկոպոսն զԱղբիանոս: Եւ ի զինուորական կողմանէն՝ զչորեսին զահերէցսն իւրոյ տանն, որ բդեաշխքն կոչին. զառաջին սահմանակալն ի Նոր Շիրական կողմանէն,

1 aьԱԲg կոստանդիանոս [g սուրբն կոստանդիանոս] / d կոստանտինոս / t կոստանդիանոսն
1 a որ և զիւրոյ / միւսն. զիւր
1 ad ծիրանիս / միւսն. ծիրանիսն
2 aь աւանդէր. աստուածասէրն / g աւանդէր. աստուածասէրն, աստուածապաշտն, յաղթողն որ ի վերայ
2 ьԱԲ չիք և (աստուածապաշտն)
2 a և յաղթողն / միւսն. չիք և
2 ь յաղթող առ ի վերայ
3 ad ի վերա [ь ի վերայ] ամենեցուն որ հաւատովք հաստատէր զթագաւորութիւնն և յամենայն / միւսն. չիք որ
3 ԱԲg զթագաւորութիւնն [Ա զթագաւորութիւն] իւր
4 adg եկեղեցիս
4 abdg զհաւատոն ճշմարտութեան / միւսն. զհաւատս ճշմարտութեանն
5 adԱԲ յայնմ ժամանակի, ь յայնմ բառերը մաճr եrկաpագrով
5 t ի յայնմ / g յայնժամ, փխ. յայնմ ժամանակի
5 abd լուր
6 g չիք մեծաց
6 g ի դաւառն, փխ. ի դուռն
6 Ա թագաւորութեան [Ա թեանն եւ թիւնն վեrջաւոrութեաñց դիմոrոշ ն մեծ մասամբ չունի]
6 adԱԲg արշակունեաց / ь արշակունույն / t արշակունւոյ
7 aьԱԲ լուեալ / d որոյ և լուեալ
7 dg փառաւորութիւնս
8 ь մատուցանէին
9 ь չիք սուրբ
10 a փառաւոր առնե / ь փառաւորէր
11 ad չիք իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն հայոց տրդատ
11 g չիք զայս ամենայն / ь չիք ամենայն
11 ԱԲ արքայն հայոց տրդատ / միւսն. չիք տրդատ
12 g խորհուրդ առնէր / միւսն. խորհուրդ առնոյր / Հմմտ. Ագաթ. § 777. «առնոյր... խորհուրդ...»
12 ԱԲ վասն ճանապարհին այնմիկ
12 abdԱԲg հանդերձէր / t հանդերձեալ
13 ьԱԲ զգրիգորիոս / միւսն. գրիգոր
13 abdԱԲg և զնորին / t զնորուն
14 Ա զըրըստակէս / Բ զըրստակէս եպիսկոպոսն / a զարիստազէս / d առիստակէս / ь զառիստակէս / g արիստակէս / t զըրստակէս
14 adt չիք եպիսկոպոս (և)
14 ь զմիւսն եպիսկոպոս / t չիք զմիւս
14 a աղբեաս / d աղբիոս / ь աղբրոս / Ա զաղբրոս / Բ զալ՛բրոս / g աղբեւոս / t զեպիսկոպոսն աղ՛բիանոս
15 ԱԲ զահերէցս / g զահերեցս / d զզահերէցսն
16 ԱԲ բդեշխքն կոչէին / g *բդեաշն կոչիւր, և
16 a ի նուշիրական / dh ի նոշիրական / g ի նոյշիրական / ьԱԲt ի նոր շիրական

և զերկրորդ սահմանակալն յԱսորեստանեայց կողմանէն, և զերրորդն՝ յԱրուաստան կողմանէն, զչորրորդն՝ ի Մասքթաց կողմանէն. զմեծ իշխանն Անգեղ տան, և զԹագադիր ասպետն, և զսպարապետն մեծ, և զիշխանն Մոկաց, և զիշխանն Սիւնեաց, և զիշխանն Ռշտունեաց, և զիշխանն Մաղխազութեան տանն, և զշահապն Շահապիվանի, և զիշխանն սպասկապետութեանն։ Եւ այլ բազում մեծամեծօք, և եօթանասուն հազարաւ ընտիր ընտիր զօրու հանդերձ՝ խաղայր գնայր յԱյրարատ գաւառէ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ անցանել ի սահմանս Յունաց։

874 «Զանց առնէր զբազում օթևանօք մեծաւ ուրախութեամբ»։ Եւ բազում պատիւ պատրաստութեան հպատակութեան, ըստ քաղաքաց քաղաքաց գիւղից և իշխանաց իշխանաց պատահելոց, զառնէին մեծարանս ընդունելութեան։ Ընդ ցամաք և ընդ ծով փութացեալ անապարէին, մինչ երթային հասանէին յաշխարհն Իտալիացւոց, յերկիրն Դաղմատացւոց, ի Թագաւորակաց քաղաքն Հռովմայեցւոց։

5 Հմմտ. Ագաթ. § 795 եւ 842. / 9 Հմմտ. Կոր. § 25. / 14 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 abdԱԲ չիք և (զերկրորդ)
1 a զերկրորդ / cdԱԲt երկրորդ
1 bd յասորեստանեայց / միւսն. յասորեստանեաց
1 abdԱԲ չիք և (զերրորդն)
1 ԱԲt երրորդն / bd երրորդ / a զերորդն
2 adԱԲghc յարուաստան / b յարեւաստան / t յարուեստական
2 a զչորրորդն / dԱԲt չորրորդն
2 b չիք զչորրորդն ի մասքթաց կողմանէն
2 ԱԲ ի մազքթաց / g ի մասութեաց
3 abdg և զթագադիր / ԱԲt զթագադիրն
3 ԱԲ ասպետ
3 Ա և զսպարապետ / b և սպարապետն / g և զասպարապետն
4 abd ռշտունեաց / ԱԲ ըռշտունեաց / t ռըշտունեաց
5 abg մախազութեան
5 ԱԲ չիք և (զշահապն)
5 d ահապիվանի
6 bdg սպասկապետութեան / a սպարապետութեանն, փխ. սպասկապետութեանն
6 a մեծամեծօք / d մեծամեծք (սրբ.) / Հմմտ. Ագաթ. § 795 և § 842.
6 adԱԲ չիք և (եօթանասուն)
7 acԱ ընդիր ընդիր / dԲ ընտիր ընտիր / t ընտիր
7 abdt զօրուն / g չիք գնայր
7 a յայրայրատ / g արայրատ
8 b գաւառէն / միւսն. գաւառէ
8 c յաշտիշատ, Ուխտանէս յարտաշատ, փխ. ի վաղարշապատ
8 g անցեալ
9 b զանցանէր / միւսն. զանց առնէր
9 g ութեւանաւք / Հմմտ. Կոր. § 25. «և այնպէս բազում լինէր օթևանօք անցեալ... ուրախութեամբ»։ (Այսպես 2-րդ, իսկ տպ.-ը պակասում):
10 ad և բազում հպատակութիւն և մեծարանս ըստ քաղաքաց քաղաքաց
11 adԱ չիք գիւղից
11 Ա չիք և իշխանաց իշխանաց / g չիք իշխանաց
11 ad և [d և ըստ] իշխանաց իշխանաց պատահելոց ընդունէին, անապարեալ ընդ ծով և ընդ ցամաք երթեալ հասանէին
12 g բազում մեծարանս
13 ԱԲ մինչև երթային / b չիք մինչ երթային հասանէին
13 ԱԲ յերկիրն, փխ. յաշխարհն
13 b յիտալացւոց / d իտաղիացւոց / ԱԲ իտալացւոց / g իտաղացւոց
13 t և յերկիրն
13 ad չիք յերկիրն դաղմատացւոց
13 ԱԲ յաշխարհն, փխ. յերկիրն
13 b յերկիր Նուկայ [ուղղուած լուսանցում հայակապ] քաղաքն / «Նուկայ» ձուցք առաջ է եկել պակասաւոր ընթերցուածից—«յերկիրն (դաղմատացւոց ի թագաւոր)ակայ քաղաքն»։
14 ad ի թագաւորակս [d ի թագաւորակայ] քաղաքն / միւսն. ի թագաւորական / Հմմտ. Կոր. § 40. «հասանէին ի թագաւորակաց քաղաքն Կոստանդինականն»։

875 «Զօրմէ խնկոյն պատմեալ յարքունական պաղատանն. զոր իբրև լուաւ աստուածակարգ Թագաւորն պատուական աթոռոյն Կոստանդիանոս, և հայրապետն մեծ, արքեպիսկոպոսն աշխարհամուտ զրանն, որում անուն կոչէր Եւսեբիոս՝ մեծաւ սիրով պատիւ արարեալ՝ ընդ առաջ ելանէին, և տուեալ միմեանց զհանգիստապատիւ ողջոյն ուրախ լինէին։ Եւ եղեալ ժամանակս ինչ անդէն ի տիեզերական քաղաքին»՝ ապա զարմացեալ աստուածասէր կայսրն Կոստանդիանոս, հարցանելով զարքայն Տրդատ, թէ «Զիարդ կամ որպէս եղեն առ քեզ Աստուծոյ սքանչելիքն»։

876 Իսկ նա կալ պատմեաց առաջի կայսերն զամենայն արարեալսն Աստուծոյ առ նա զբարերարութիւնսն։ Եւ զանհնարին զպատուհասն, զլինել ի կերպարանս անասնոց, ոչ ամօթ համարեցաւ պատմել նմա։ Եւ զհամբերութիւն նահատակեալ վկայիցն քաջութեան, և որ գործք

6 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 g խոյն, փխ. խնկոյն
1 ad չիք խնկոյն պատմեալ յարքունական պաղատանն, զոր իբրև / Հմմտ. Կոր. § 40. «Զօրմէ խնկոյն պատմէին յարքունիսն...»։
1 g պաղատնն
2 ag աստուածասէր, փխ. աստուածակարգ / Կոր. աստուածակարգ
2 ad չիք պատուական աթոռոյն / b Կոր. պատուական աթոռոյն / bԱԲg աթոռոյն / t աթոռոցն / միւսն. պատուական աթոռոյն / Հմմտ. «ամենչափակալ բարձրութիւն». Ագաթ. § 793. Տես Նոր. Բիւզ. կարծիքը – «Կոր. վարք.» էջ 152. ծան. Փաւստ. Դ 12. «պատուական պատուականութիւն»։
2 d կոստանդինոս
3 ԱԲ և մեծ հայրապետն / ad չիք հայրապետն
3 d արքեպիսկոպոսն
4 ԱԲՋg կոչիւր
4 adh Եւսեբի / bg Եւսեբիոս / ԱԲՋc'c' Սեղբիս [Բ ի լուսանցում ուղղած՝ Սեղբեստրոս] / Դ կոչիւր և Սեղբեստրոս / ԳԵԷc'c'c'kot Սեղբեստրոս / Ուխտանէս «զգացուցեալ... մեծ հայրապետին Սեղբեստրեայ»։
4 t որք մեծաւ / abdԱԲgh չիք որք
4 adh մեծաւ փութով
4 adh չիք պատիւ արարեալ
4 adh ընդ առաջ [a յառաջ] ելանէին. և տուեալ միմեանց զհանգիստապատիւ [h հանգիստապատուով, d-ն ևս նախապէս՝ հանգիստապատուով] զողջոյնն [a ողջոյնն] ուրախ լինէին. և եղեալ ժամանակս ինչ անդէն / bԱԲgt և տուեալ հանգիստ. շնորհ լինել [t շնորհս ունել] ժամանակս ինչ անդէն / Հմմտ. Կոր. § 40. աստուածակարգ Թագաւորացն և հայրապետին... աշխարհամուտ զրանն... յորոց և զաւեալ շնորհս... ժամանակս ինչ անդէն ի տիեզերական քաղաքին...
7 b և, փխ. ապա
7 d կոստանդինոս
8 bg եթէ / a չիք թէ
8 ԱԲg զիարդ և որպէս / a զիարդ կամ որպէս / bdt չիք կամ
8 d առ քեզն / t որպէս առ քեզ եղեն
8 a այս, փխ. Աստուծոյ
9 a սքանչելիսս
10 abdg կալ / միւսն. եկալ
11 ad Աստուծոյ՝ առ նաա բարերարութիւն / ԱԲ Աստուծոյ՝ բարերարութիւն առ նա. և / b առ նա Աստուծոյ բարերարութիւնս. և
11 g չիք առ նա
11 ԱԲt և զայն զպատուհասին [t ի պատուհասին] լինել / b և զպատուհասին լինել / g և զպատուհասն զլինելն / ad և զանհնարին պատուհասին զլինելն
12 adԱԲ անասնոց / b անասնոյ / gt անասնոցն
12 b և ոչ ամօթ համարեալ
12 adg չիք նմա
13 b նահատակութեան վարուց քաջութեան / g քաջութիւն / ad չիք քաջութեան

գործեցան, և որպէս բնութիւն զօրութեան նոցա: Կամ զօր անդէն իսկ յանդիման ցուցանէր կայսերն զատարեալն ընդ իւր զԳրիգոր, եթէ «Այս այն այր է, ասէ, յոյր ձեռն ծանեաք մեք զճշմարտութիւնն Աստուծոյ, և զնորին ժուժկալութիւն համբերութեանն նշանաւոր զարմանագործութեանցն: Վասն որոյ զարմացեալ կայսրն Կոստանդիանոս, խոնարհեցուցեալ զանձն՝ անկանէր առաջի Գրիգորի, զի օրհնեսցի ի նմանէ. և բազում վայելուչ մեծարանօք պատուէ առաքեալ նմա, իբրև խոստովանողի Քրիստոսի, ըստ արժանաւորութեան նորա:

877 Սոյնպէս և արքային Տրդատայ, իբրև եղբօր սիրելւոյ, սէր ցուցեալ ուրախութեամբ մեծաւ, մանաւանդ վասն աստուածածանօթութեան նորա՝ առաւել դաշինս կռէր ընդ նմա, միջնորդ կալեալ զհաւատոն որ ի տէր Քրիստոսն էր, զի անշուշտ մինչ ի բուն զհաւատարիմ սէրն

11 Հմմտ. Փաւստ. Գ, 21.

1 ad չիք և որպէս բնութիւն զօրութեան նոցա. կամ զօր անդէն իսկ / g և որպէս զաւրութիւն բնութեանն և կամ զօր / bԱԲt բնակութիւն, փխ. բնութիւն
2 g ցուցանէր յանդիման / Բ ցուցանէր, ուղղուած կացուցանէր / bԱgt ցուցանէր
2 ad յանդիման առնէր կայսերն
2 ad չիք զատարեալն ընդ իւր
2 ad և զսուրբ [d զսուրբն] գրիգորն և [d չիք և] ասէ, այս այն այր է, յորոյ / b զգրիգորիոս, և ասէ, այս այն այր է, յորոյ / g զսուրբն գրիգոր. այս այն այր է, ասէ
2 ԱԲt զգրիգորն
2 ԱԲ թէ
3 ԱԲ չիք ասէ
3 bt յորոյ ի ձեռն / adg յորոյ ձեռն
3 ad զաստուած, փխ. զճշմարտութիւնն աստուծոյ
4 bԱԲg և զնորին [b զնորուն] ժուժկալութիւն համբերութեան [Բ համբերութեանն, b զհամբերութեանն] նշանագործ [ԱԲ նշանաւոր] զարմանալութեանց [ԱԲ զարմանագործութեանց]. վասն որոյ զարմացեալ / ad և զնորին ժուժկալութիւն համբերութեանն և զնշանագործ սքանչելիսն. և զարմացեալ
4 t զնորուն
4 t չիք համբերութեանն
4 t նշանագործ
4 t զարմանալիութեանցն
5 ad չիք կոստանդիանոս
6 a և խոնարհեցուցեալ / g խոնարհեցուցանէր
6 ag զանձն իւր
6 b և անկանէր
6 aԱԲ առաջի սրբոյն գրիգորի
7 abdԱԲg ի նմանէ / t ի նմանէն
7 ԱԲ և վայելուչ / ad չիք վայելուչ
7 b պատուեալ զնա, իբրև զխոստովանող
8 ad չիք ըստ արժանաւորութեան նորա
9 bd չիք և
10 adg մեծաւ ուրախութեամբ
10 ԱԲ առաւել, փխ. մանաւանդ / ad չիք մանաւանդ
10 g մանաւանդ յաստուածածանօթութեանն
10 ad և վասն բարեպաշտութեան, փխ. վասն աստուածածանօթութեան / Հմմտ. Եզաբ. § 255, 271 եւ այլն. «աստուածածանօթութիւն, աստուածածանօթ իմաստութիւն, զգիտութիւն աստուածածանօթութեանն» եւ այլն:
11 g չիք նորա
11 ad չիք առաւել / Հմմտ. Փաւստ. Գ, 21. «մանաւանդ զի զուխտն յիշեալ դաշանցն կռելոյ... միջնորդութեամբ...»
12 ad որ ի տէր [d ի տէրն] քրիստոս [a յիսուս քրիստոս] էր. զի
12 g ի տէր մեր յիսուս քրիստոս. զի
12 ad զի անշուշտ մինչև [d մինչ] ի բուն սեան սէր ի մէջ թագաւորութեանցն պահեսցի, և ես քան / ԱԲg մինչև
12 g հաւատարիմ

ի մէջ թագաւորութեանցն պահեսցեն. զի ես քան զես առաւելագոյն զարքայն Հայոց հաստատեսցէ յեղբայրութեան հաւատոյն: Իսկ Տրդատիոս պատմէր և վասն վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս կամ զինչ օրինակ վկայեցին:

878 Ապա և կայսրն Կոստանդիանոս սկսաւ պատմել նմա վասն ազնուական վարուց նոցա, զոր յառաջագոյն գիտէր՝ մինչդեռ էին անդէն յիւրեանց աշխարհին, թէ որպէս հաճոյ վարուքն էին և կամ որպէս ազնուականք ի մարմնաւոր կողմանէ տոհմակցաց իւրեանց: Եւ զգործն զօրութեան յաղթութեանն՝ յԱստուծոյ նմա տուելոյ՝ պատմէր, առ ամենայն թշնամիսն ճշմարտութեանն յաղթող եղեալ: Ասէ. «Գիտեմ, եղբայր, զի Աստուած յամենայն երկրի երևեցուցանէ զիւր ողորմութիւն զօրութեանն. զի ամենայն արարածք նորա ծանիցեն զնա և լինիցին նորա փառաւորիչք ճշմարտութեամբ, «քանզի այնպիսի երկրպագուս իւր խնդրէ»:

879 Ապա յետ այսորիկ «մեծարեալ լինէին զարմանօք և մեծապատիւ շքեղութեան կարգօք յարքունեացն և յեկեղեցեացն և ի

14 Յովհ. Դ, 23. / 15 Հմմտ. Կոր. § 40.

1 b ի մէջ թագաւորութեանց
1 g պահեսցի
1 ԱԲ քան զես արքայն հայոց առաւել հաստատէր՝ զեղբայրութիւն [Բ զեղբայրութիւնն] ի հաւատս պատմէր / b զարքայն հայոց հաստատեսցէ ի հաւատս եղբայրութեանն / ad զարքայն հայոց հաստատէր յեղբայրութեան հաւատոյն / t արքայն հայոց հաստատէր ի յեղբայրութիւն ի հաւատոն
2 ad պատմել [a ապա պատմել] սկսաւ արքայն տրդատ և վասն / b իսկ տրդատիոս պատմէր և վասն / ԱԲgt չիք իսկ տրդատիոս
3 t նոցա, փխ. աստուծոյ
3 gt և կամ
3 bԱԲg զինչ օրինակաւ
4 g վկայեցան
5 d ապայ կայսրն կոստանդինոս
5 ԱԲ զայն սկսաւ / t չիք զայն
5 abdg զայն պատմել նմա. չիք սկսաւ
5 t վասն անզուգական վարուցն
6 adԱԲt մինչդեռ անդէն [t անդ] էին /
7 bԱԲg յաշխարհին. չիք յիւրեանց
7 abdԱԲg թէ որպէս / t եթէ որպէս
7 Բ վարուք / Ա վարիւք
7 ad չիք էին / abdgt չիք և
8 bgt տոհմաց / ԱԲ տոհմիւ
8 bԱԲg և զգործս
8 ad պատմէր և զգործս յաղթութեանն իւրոյ ի վերա թշնամեացն, թե որպէս ես աստուած [d տէր աստուած] զթշնամիս նորա ի ներքոյ ոտից նորա. ասէ, գիտեմ
9 t աստուծոյ
9 ԱԲ յաղթութեան նմա տուելոյ յաստուծոյ պատմէր / b աստուծոյն մատուցեալ պատմէր, և առ ամենայն / g աստուծոյ նոցա տուեալ, պատմէր ամենայն մարդոյ զճշմարտութիւնն յաղթող եղեալ. ասէ / ԱԲ գիտեմ, ասէ / d գիտեմ / g գիտեմ
11 a ողորմութիւն / bdt զողորմութիւն
11 Ա ողորմութիւն զաւրութեան / Բ ողորմութեան զօրութիւնն / g զաւրութիւն ողորմութեանն
12 g չիք նորա
12 ad և լիցին փառաւորիչ աստուածութեան նորա / ԱԲg և լիցին
13 ԱԲg փառաբանիչք ճշմարտութեամբ / t ճշմարտութեան
13 adԱԲ զայնպիսի / միւսն. այնպիսի
14 abdԱԲg չիք իւր / b խնդրէ տէր
15 b և, փխ. ապա / g մեծարեալք
15 g չիք զարմանօք / Հմմտ. Կոր. § 40. «մեծարեալ [ցպ. մեծարել] զարմանօք —իշխանաց քաղաքին».
15 ԱԲ և մեծապատիւ / միւսն. չիք և
16 ԱԲg շքեղութեան / b շքեղութեամբ / միւսն. շքեղութեանն
16 abd կարգաւքն
16 b յարքունեաց / g յարքունեաց անտի
16 bdԱԲ յեկեղեցեաց

պատուական իշխանաց քաղաքին. և մեծամեծ պատարագօք և երևելի պարգևօքն պատուեալ սիրով»։

880 «Եւ ապա հրաժարեալ ի ծիրանափառ օգոստականացն և ի սրբոյ կաթողիկոսէն, ընկալեալ ողջոյն յեկեղեցւոյն և յերևելի իշխանաց քաղաքին, և ամենայն իրօք յաջողեալք՝ ելանէին յոսկիապատ կառս արքունատուրս, և մեծաւ շքով և բազում վայելչութեամբ ունէին զճանապարհս արքունականս»։

881 «Եւ ամենայն քաղաքաց պատահելոց պայծառագոյն երևէին, և մեծամեծս ըստ արժանաւորութեան արքայութեանն պատուեալ անդստին, մինչև գային հասանէին» յերկիրն Հայոց, յԱյրարատեան գաւառ, ի Վաղարշապատ քաղաք, ի հանգստակայս սրբոցն։

882 Եւ բերէին զպարգևսն տուեալս անդստին, զոսկին և զարծաթն և զպատուական կարասին, ի նուէր սպասու եկեղեցւոյն Աստուծոյ, և ի տունս նուիրաց սրբոց վկայիցն դնէին. նաև զտուեալ զոսկի սպասս կայսերն ի նոյն հանգիստ սրբոցն դնէին։ Եւ առաւել զիւրեանց եկեղեցիսն շինեալ հաստատէին։

Հմմտ. Կոր. § 40. / 7 Հմմտ. Կոր. § 41. / 10 Հմմտ. Կոր. § 41.

1 g յիշխանաց
1 g և մեծ և երևելի պատարագաւք պատուեալք / ԱԲ և մեծամեծ կարգօք և երևելի պատարագօք պատուեալ / b պատարագաւք երևելի ընծայիւք պատուեալ
3 b և ապա / միւսն. չիք և / Հմմտ. Կոր. § 41 և ապա... երկիր պագեալ ծիրանափառ օգոստականացն— գային հասանէին
3 g հրաժարեալք
4 bԱԲg չիք յեկեղեցւոյն / Կոր. ունի
5 g ուրեք, փխ. իրօք / Կոր. իւրայօքն [տպ. իւրայովքն], փխ. իրօք
5 g աջողեալք / bdԱԲt աջողելովք
6 bg կառսն / g յարքունատուրս
6 abdԱԲg Կոր. շքով / t շքաւ
8 b պայծառացեալ լինէին / Կոր. պայծառագոյն երևէին / g պայծառագոյնք երևէին / միւսն. լինէին
9 ad ըստ արժանողութեան / t ըստ արժանողութեանն
9 ԱԲ ըստ արժանաւորութեան արքայութեան [Բ արքայութեանն] մեծապատուեալ անդստին, մինչև / b ըստ արժանի ողորմութեան արքայութեանն մեծամեծս պատուեալ / adt արքայութեանն մեծամեծ պատուեալ/ g և ըստ արժանաւորութեանն մեծամեծ պատուով պատուեալ լինէին, մինչև գային
10 b յերկիրս
10 bԱԲ յայրարատեան / a յայրայրատեն / t յայրարատ / dg յայրայրատ
11 ԱԲ ի վաղարշապատ քաղաքի. հանգստի [Բ ի հանգստի] սրբոցն / b ի վաղարշապատ քաղաքն
11 adh ի հանգստակս [dh ի հանգստակայ] սրբոցն
11 g ի հանգստարան սրբոցն։ Վերջ։
12 b բերին / t զպարգևս
12 abd տուեալս / ԱԲ տուեալ / t բերեալս, փխ. տուեալս
12 ԱԲ զանդստին
13 ԱԲtg ի նուէրս սպասու
13 abdԱԲ եկեղեցւոյ [ԱԲ եկեղեցեաց] աստուծոյ / t աստուծոյ եկեղեցւոյն
14 bԱԲ և ի տունս [b ի տունսն] կատարեալս [b աստուածակատարս] վկայիցն դնէին / ad և ի տունս նահատակարան վկայիցն դնէին / t և ի տունս նուիրաց սրբոց վկայիցն դնէին
14 abd նաև զտուեալս [b զտուեալ] բերել [b զբերեալ] զոսկին [b զոսկի] սպասս կայսերն ի նոյն յիւր հանգիստ [b հանգիստն] սրբոցն
15 abd բերէին, փխ. դնէին
15 b առեալ, փխ. առաւել
16 bd զեկեղեցիսն
16 h շինեալ հաստատէին։ Վերջաբանում h. թղ. 534ա. «ի քրիստոս յիսուս... ստացողի սուրբ գրոցս ամենաթշուառ գրչիս մթոսի (պաս.)

883 Եւ մեծն Գրիգոր առ շրջել ընդ աշակերտելոյն յառաջագոյն, և հաստատէր զնոսա ի ճշմարիտ վարդապետութեանն։

884 ՃԻԷ. Ապա յետ այսորիկ հրաման ետ մեծ կայսրն, օգոստական Կոստանդիանոս՝ ժողովել ամենայն եպիսկոպոսաց ի քաղաքն Նիկիացւոց։ Յայնժամ մեծ արքայն Տրդատ և սուրբ կաթողիկոսն Գրիգորիոս հանդերձեցին և արձակեցին զԱրիստակէս, որ երթեալ հասանէր ի մեծ ժողովն Նիկիայ ընդ եպիսկոպոսսն ամենայն. ուր ամենայն տիեզերաց կարգեցաւ ընդունելութեան ուղղութեանն հաւատք և կարգք լուսաւորութեան, կանոնք պայմանաւորք, աստուածատուր զօրութիւն հաճոյից Աստուծոյ անչափ բարձրութեանցն։ Ուր և մեծ կայսրն Կոստանդիանոս մտեալ խոստովան լինէր զհաւատսն և օրհնութեամբ պսակեալ ի ժողովոյն՝ զանուն յերկրի թողոյր և զարդարութիւն յերկինս հաստատէր։

885 Իսկ երանելին Արիստակէս «գայր պայծառ ծագեալ հաւատովքն և հաստատուն աստուածահաճոյ Նիկիական կանոնօքն երևել ի Հայաստան երկրին. և առաջի դնէր թագաւորին և կաթողիկոսին

1 β և մեծն գրիգորիոս / d գրիգորն
1 b գրիգորիոս շրջէր ընդ աշակերտելոյն և հաստատէր զնոսա յառաջագոյն ճշմարիտ քարոզութիւն
1 βadԱԲ առ / t էառ
1 βԱԲ ի շրջել
1 a ընդ աշակերտաւքն
2 b և հաստատէր / միւսն. չիք և
2 Ա հաստատէ
2 ԱԲ ի ճշմարիտ վարդապետութեանն / βad ի քարոզութիւն ճշմարտութեանն / bt ի ճշմարիտ քարոզութիւնն
3 b չիք ապա
3 a օգոստական / d աւգուստական / β աւգոստական
4 d կոստանդինոս (համարյա միշտ այսպես)
5 ԱԲ նիկիայ բիւթանացւոց
5 a նիկիացւոց առ հասարակ
5 βd գրիգորն / aԱԲ գրիգոր
6 a զարիստակես / βd զառիստակէս / b զառիստակէս (միշտ) / միւսն. զրըստակէս կամ զռստակէս
7 ԱԲ ի մեծ ժողովն նիկիայ / միւսն. ի ժողովն մեծ
7 b ընդ այլ եպիսկոպոսս / ad ընդ եպիսկոպոսս
7 bԱԲ տիեզերաց / միւսն. տիեզերացն
8 βad ընդունելութեանն
8 βabd ուղղութեանն / միւսն. ուղղութեան
8 βad հաւատքն
8 ab և կարգք / βd և կարգքն / ԱԲ և կարգ / t չիք և
9 b պայմանաւոր
10 b և հաճոյից
10 βabd չիք աստուծոյ
10 βad անչափն
10 a բարձրութեանց / b բարձրութիւն
11 Ա խոստովանող լինէր
12 βabdԱԲ զանուն [b և զանուն] յերկրի / t ի յերկրի
12 βabdԱ զարդարութիւն յերկինս / միւսն. ի յերկինս
14 a արիստադես / βd առիստակէս / միւսն. ռըստակէս
14 t գայր հասանէր / βabdԱԲ չիք հասանէր
14 a ծայգեալ / ԱԲ պայծառացեալ, փխ. պայծառ ծագեալ
15 βad և աստուածահաճոյ
15 βdԱԲ նիկէական
15 βd կանոնաւք
15 βabd գայր երևեալ / ԱԲ գայր երևել / t երևեալ. չիք գայր / Հմմտ. Կոր. § 51. «Նիկիական և եփեսոսական կանոնօք գային երևելով աշխարհին հայոց և առաջի դնէին...»
16 b ի հայաստան երկիրս
16 β և առաջի / միւսն. չիք և
16 Ա կաթիկոսին / Բ կաթուղիկոսին

սրբոյ՝ զբերեալ աւանդութիւնսն»։ Որով սրբոյն Գրիգորի ի նոյն լուսաւոր կանոնսն յաւելեալ, առաւել ևս զիւր վիճակն, զՀայաստան երկիրն, պայծառացուցեալ, հանդերձ միաբանութեամբ արքային Տրդատայ՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց լուսաւորէր։

886 «Ապա յետ այսպիսի գործոց դարձեալ առաւել բարձրագոյն վարդապետութեամբ սկսեալ երանելւոյն Գրիգորի ճառս յաճախագոյնս դժուարապատումս, առակս խորիմացս զիւրալուրս բազմադիմիս շնորհագիրս, յարդարեալս ի զօրութենէ և ի հիւթոյ գրոց մարգարէականաց, լի ամենայն ճաշակօք կարգեալս և յօրինեալս աւետարանական հաւատոցն ճշմարտութեան։ Ցորս բազում նմանութիւնս և օրինակս յանցաւորաց ասաց, առաւել վասն յարութենական յուսոյն առ ի հանդերձեալսն յերիւրեալ, զի հեշտընկալք և դիւրահասոյցք տխմարագունիցն

1 Հմմտ. Կոր. § 51.

1 a չիք սրբոյ
1 b աւանդութիւն (պաs.) / a թուղթսն, փխ. աւանդութիւնսն
1 βabdԱԲ ի նոյն լուսաւոր կանոնսն / t լուսաւորական
2 βad յաւելեալ, առաւել [a առաւել ևս] զիւր / միւսն. առեալ, փխ. առաւել ևս
2 b վիճակն պայծառացուցեալ զՀայաստան երկիրն / ԱԲ զՀայաստան երկրին
3 βabdԱԲ հանդերձ միաբանութեամբ / t չիք միաբանութեամբ
3 a արքային տրդատա / միւսն. արքայիւն տրդատաւ
5 b և, փխ. ապա
5 βabdԱԲ յետ այսպիսի գործոց [b գործոյ] դարձեալ [ԱԲ չիք դարձեալ] առաւել [b առեալ] բարձրագոյն վարդապետութեամբ [bԱԲ վարդապետութիւն] սկսեալ / t գործոյ. չիք դարձեալ — վարդապետութեամբ։ Հմմտ. Կոր. § 53. ապա դարձեալ յետ [ծպ. յետ դարձեալ] այնպիսի—աւետիսն քաջալերել
6 ԱԲ զրիգորի. ի ճառս յաճախագոյնս [Ա յաճախագոյն] / d ճառս յանճառագոյնս / b ճառս *յաճագոյնս
7 Կոր. դիւրապատումս, փխ. դժուարապատումս
7 βabdԱԲ զիւրալուրս բազմադիմիս [b բազմադէրս, ԱԲ բազմադիրս] շնորհագիրս / t չիք բազմադիմիս, շնորհագիրս
8 βabdԱԲ յարդարեալս, փխ. t յարմարեալ
8 Կոր. ի *զաւորութէ (պաs.=ի զօրութենէ. ծպ. ի լուսաւորութենէ)
8 Կոր. մարգարէականաց կարգել և յօրինել. լի ամենայն ճաշակօք աւետարանական հաւատոցն ճշմարտութեան
9 βabdԱԲ և յաւրինեալս / t և յարմարեալս
10 βad ճշմարտութեանց
10 b յոր
10 a նմանութիւն
10 d չիք և
11 ԱԲ ի յանցաւորաց / Կոր. ի յանցաւորաց [ծպ. ի յանցաւորացս] / t յանցաւորաց զտանել ասաց / βabdԱԲ Կոր. չիք զտանել
11 b չիք ասաց / Կոր. ասաց / βad ասէ, փխ. ասաց
11 b և առաւել / βad առաւելագոյն
11 ԱԲ վասն յարութեան յուսոյն / ad վասն յարութենական [d արութենական] յուսոյն / β վասն յարութիւն յաւիտենական յոյսոյն / b վասն յարութեական [b «թե» պաsուով] յուսոյն / t վասն յարութիւնական / Կոր. վասն յարութենական
12 b յերիւրեալս / t յերիւրել / ԱԲ յորդորեալ, փխ. յերիւրեալ / βad Կոր. յերիւրեալ
12 βad Կոր. հեշտընկալք / b հաշտընկալք / միւսն. հեշտընկալ
12 ԱԲ դիւրահաս, փխ, դիւրահասոյցք / Կոր. դիւրահասոյցք
12 a տխմարացն / bd տխմարագունացն / βԱԲ տխմարագունիցն / t տխմարագունից / Կոր. տխմարագունիցն [ծպ. տխմարագունիցն]

և մարմնական խրօք զբաղելոցն լինիցին, առ ի սթափել զուարթացուցանել և հաստահիմն առ խոստացեալ աւետիսն քաջալերել»։

887 «Զաւետարանական ընթացսն և զվերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ՝ շնորհօքն Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր. և առաւել փութայր զուն եդեալ՝ զամենայն ոք յորդորելով առ ի բարեացն քաջալերութիւն»։

888 «Զցայգ և զցերեկ պահօք և աղօթիւք և ուժգին խնդրուածովք, և բարձրագոյն բարբառովք զաստուածադիր պատուիրանացն զհրամանսն յուշ առնելով զգուշացուցանէր ամենայն մարդոյ. «Զտայր քուն աչաց, և ոչ նինջ արտևանաց, և ոչ հանգիստ իրանացն», մինչև հասանել ի հանգիստ Տեառն»։

889 «Եւ այսպէս հանդերձ թագաւորաւն և ամենայն աշակերտելովքն զամենայն ժամանակս իւրեանց ընթերցուածոց գրոց ծախէին զտիւ և զգիշեր. և նովին ծաղկեալք և շահաւետեալք, և օրինակ բարեաց ուսումնասէր առընթերակայացն լինէին»։

2 Հմմտ. Կոր. § 53. / 6 Կոր. § 62. Փաւստ. Գ, 6. / 10 Սաղմ. ՃԼԱ. 4. / 11 Կոր. § 62. Փաւստ. Գ, 16 / 15 Կոր. § 52.

1 ԱԲ մարմնաւոր / Կոր. եւ միւսն. մարմնական
1 Կոր. սրաղելոցս [ծպ. զբաղելոցն]
1 ԵԲ լիցին / Ա լցին / միւսն եւ Կոր. լինիցին
1 βabdԱԲ զուարթացուցանել [a չիք զուարթացուցանել] զաւրացուցանել և հաստահիմն / Կոր. ի զարթուցանել / Կոր. երկ. խմբ. ի զուարթացուցանել / Կոր. չիք զօրացուցանել
2 Կոր. առ ի խոստացեալ
3 Հմմտ. Կոր. § 62. «զաւետարանական ընթացսն—ի հանգիստ տեառն» / Հմմտ. Փաւստ. Գ. 6 «զաւետարանական ընթացսն... զհոգեւոր եռանդն ածէր»
4 ԱԲ Կոր. շնորհօքն / միւսն. շնորհօք
4 ԱԲ առանց իրիք պակասութեան / միւսն. եւ Կոր. չիք իրիք
5 βabd չիք ոք / Կոր. զամենեսեան, փխ. զամենայն ոք
5 b յարդարելով, փխ. յորդորելով / Կոր. յորդորելով
5 b Կոր. առ բարեացն / միւսն. առ ի բարեացն
7 b զցայք / ԱԲ ուշգին
8 ԱԲ չիք և
8 βabdԱԲ Կոր. բարձրագոյն / t բարձր
8 βbԱԲ բարբառով / d բարբառելով / միւսն. եւ Կոր. բարբառովք
8 βabdԱԲ զաստուածադիր / Կոր. աստուածադիր / t զաստուածադիր
8 a պատգամացն, փխ. պատուիրանացն / Կոր. պատուիրանացն
9 ԱԲ զհրամանս / միւսն. զհրամանսն / Կոր. հրամանս
9 Կոր. յուշ [ծպ. ուշ] առնելով զգուշացուցանէր [ծպ. զգուշացուցանելով] β զգուշացուցիչ / abd զգուշացուցանել / ԱԲ զգուշացուցանելով
10 a կամ, փխ. և ոչ (նինջ)
10 Կոր. նիրհ, փխ. նինջ
10 ab Կոր. արտևանաց / միւսն. արտևանանց
10 b Կոր. չիք և ոչ հանգիստ իրանաց / β հանգիստ տիրանանց / d իրանանց / aԱԲ իրանաց / t իրանացն
11 βad հասանէր ի հանգիստն / b հաս ի հանգիստն / միւսն. եւ Կոր. հասանել ի հանգիստ [ծպ. Կոր. ի հանգիստն]
12 b աշակերտելովք
13 βabdԱԲ ժամանակս / t ժամանակսն / Հմմտ. Կոր. § 52. «և այնպէս զամենայն ժամանակս իւրեանց ընթերցուածոց [ծպ. յընթերցուածս] գրոց— որ քեզն լսիցեն»։
14 Կոր. նովիմբ
15 β առընթերակաց / abd առընթերակացն / ԱԲ առընթերակայիցն ցանկ լինէին / Կոր. առընթերակաց [ծպ. առընթերակայիցն] լինէին / βabdԱԲ Կոր. չիք ցանկ / ուղղում եմ առընթերակայացն / Հմմտ. § 897 առընթերակաց հոգևորական գործոցն

890 «Մանաւանդ զի ունէին եւ պատուիրանս զգուշացուցիչս յաստուածակարգ պատգամաւորացն, որոց առաջինն հրամայէ, թէ «Յօրէնս տեառն խորհեսցիս ի տուէ և ի գիշերի». և երկրորդն զհամագունակն պատուիրէ, թէ «Միտ դիր ընթերցուածոց մխիթարութեան վարդապետութեան. մի անփոյթ առներ զշնորհացդ որ ի քեզ են. յայդ խորհեաց և ի դոյն կանխեսջիր, զի քո յառաջադիմութիւնդ յայտնի լիցի ամենեցուն. զգոյշ լինիջիր անձինդ և վարդապետութեանդ, և ի դմին յամեսջիր. զայդ եթէ առնիցես՝ և զանձն ապրեցուցես և զայնոսիկ որ քեզն լսիցեն»:

891 Արդ՝ այսու օրինակաւ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց առաքելաբան առաքելագործ վարեալ, զհետ երթեալ հրամանացն ընկալելոց մինչև ի վախճան կատարածին զայս առնէր ամ յամէ, և թաղեալ ի սէրն Քրիստոսի լուսաւորէր:

---

3 Հմմտ. Սաղմ. Ա, 2. / 9 Տիմոթ. Դ, 13—16. Կոր. § 52.

1 Կոր. չիք եւ
1 b զպատուիրանս / միւսն. Կոր. պատուիրանս / Կոր. երկ. խմբ. զպատուիրակսն / βad պատուիրակս, փխ. պատուիրանս
1 ԱԲ զաստուածակարգք / b աստուածակարգ / Կոր. յաստուածակարգ / βadt զաստուածակարգ
2 ad Կոր. յորոց / b որով / միւսն. որոց
2 βabdԱԲ զառաջինն / Կոր. առաջին [տպ. առաջինն]
2 b եթէ
3 bԱԲ Կոր. խորհեսցիս / βadt խորհեսցի նա [βd չիք նա]
3 βdԱԲ զհամագունակն, a զհամագունակ / t զհամգունակն / b նման ամէն, Կոր. հանգոյն, փխ. զհամագունակն
4 b պատուիրէր
4 a ընթերցուածոց գրոց և մխիթարութեան
5 Կոր. առնել / βd շնորհացդ
5 βabdԱԲ Կոր. որ ի քեզ [b ի քեզդ] / t որ առ քեզդ
5 b խորհեալ / Կոր. խորհեա
6 ԱԲ Կոր. չիք կանխեսջիր, զի քո յառաջադիմութիւնդ—անձինդ և վարդապետութեանդ և ի դմին
6 βabd յառաջադիմութիւնդ [bd առաջադիմութիւնդ] ամենեցուն յայտնի լիցի. զգոյշ
7 b լինջիր
7 βabd անձին և վարդապետութեանն [β վարդապետութեանդ, b վարդապետութեան]
8 ԱԲt զի եթէ զայդ առնիցես / βabd Կոր. չիք զի
8 βabd Կոր. զայդ եթէ
8 a զանձդ / βbd Կոր. և զանձն / միւսն. չիք և / t զանձն քո / βadԱԲ չիք քո
8 β ապրեցուցանիցես / Կոր. ապրեցուցանես [տպ. ապրեցուցես]
9 βadԱ—Էko քեզն / bt քեզ
9 ab լուիցեն / βdԱ—Էkot Կոր. լսիցեն / Դ լսիցեն. և քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Թղ. 243ա. «Աւարտեցաւ և կատարեցաւ պատմութիւն սուրբ լուսաւորչին և գրիգորի արքեպիսկոպոսին»: Անմիջապես հետեւում է Դաշանց թուղթը:
10 b և, փխ. արդ
10 ԱԲԳԵԶԷko չիք արդ այսու օրինակաւ—որք ոչ մեզ միայն, ով թագաւոր, այլ և յորժամ (տե՛ս 470, տ. 13)
10 abd կենաց իւրոց / βt չիք իւրոց
10 abd առաքելական / t առաքելարան / β առաքելաբան
11 βabd զհետ երթեալ / t զհետ երեեալ
11 β առաքելական հրամանացն / b զհրամանացն
11 β ընտրելոց, փխ. ընկալելոց / Հմմտ. Ագաթ. § 863. «և ցանկալի եղեալ օրինապահ ընկալելովքն»:
12 ad մինչ / b և մինչև / միւսն. չիք և
12 a ի վաղճան
12 b զայս առնէր և յամէ զթաղել զսէրն քրիստոսի լուսաւորէր
12 Աւելացնում եմ և (թաղեալ)
13 β լուսաւորէր. շնորհաւք հաւր բարերարի և որդւոյ միածնի... յաւիտենից ամէն: Վերջանում է:

* * *

892 Իսկ մեք որպէս ընկալաք զհրամանս քոյոյ թագաւորութեանդ, քաջդ արանց Տրդատ, գրել զայս ամենայն՝ որպէս օրէն է ժամանակագիր մատենից՝ ըստ այնմ ձևոյ գրոշմեցաք, ըստ օրինակի յունական ճարտարութեանն արկեալ ի շար զամենայն:

893 «Բայց նայեցաք իբրև ի ցուցող հայելի յաստուածագիր բարձրութիւն տուչութեան հրամանացն, որ առ երանելին Մովսէս եկեալ վասն ամենայն իրացն եղելոց և աստուածեղէն պատգամացն աւանդելոց՝ մատենագրել ի պահեստ յաւիտենացն որ գալոցն են»:

894 «Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ. «Ա՛ռ, ասէ, քարտէզ նոր մեծ և գրեա ի նմա գրչաւ դպրի ճարտարի». և այլուր՝ թէ «Գրեա զտեսիլդ ի տախտակի և ի գիր հաստատեա, զի որ ընթեռնուն՝ համարձակ ընթեռնուցու»:

895 «Իսկ Դաւիթ յայտնագոյն եւ վասն ամենայն ազգաց զվիճակ աստուածատուր օրինացն նշանակէ ասելովն, թէ «Գրեսցի այս յազգ այլ», և թէ՝ «Տէր պատմեսցէ գրովք ժողովրդոց»:

896 «Զոր եկեալ կատարեաց ամենափրկիչն Քրիստոս շնորհատուր

---

8 Հմմտ. Բ. Օր. ԼԱ, 19—24. Կոր. § 29. / 10 Ես. Ը, 1. / 11 Ամբակ. Բ. 2. / 11 Կոր. § 29. / 15 Սաղմ. ՃԱ, 19. / 15 Սաղմ. ՁԶ, 6.

1 ad Իսկ մեք որպէս ընկալաք զհրաման [a հրաման] զքո [a զքոյ] թագաւորութեանդ քաջի [a քաջիդ] արդատայ / b Իսկ մեր որպէս ընկալեալ զհրաման քոյոյ թագաւորութեանդ քաջդ արանց արդատիոս
1 t քո
2 t չիք քաջդ արանց
2 b և արէն է
2 abd ժամանակագիր մատենիցն / t զժամանակագիր մատենաց
3 a ըստ այն ձևոյ
3 t ձևոյ, ոչ եթէ գրոշմեցաք / abd չիք ոչ եթէ
3 b ըստ կարգի, փխ. ըստ օրինակի
4 b զամն (պակ.)
5 b ի ցուցով
5 abd յաստուածագիր / t յաստուածագիր
6 abd բարձրութեան տուչութեանն / t բարձրութեանցն տուչութիւն / Հմմտ. Կոր. § 29. մանաւանդ հայեցեալ—զիւրեանց մշակութիւնն ցուցանեն / Կոր. բարձրութիւնն / Ուղղում եմ բարձրութիւն
6 ad հրաման / b չիք հրամանացն
7 b եկեալ հրամանաց
7 b չիք վասն
7 b եղելոց իրաց / adt իրաց / Կոր. իրացն
7 a չիք աստուածեղէն պատգամացն աւանդելոց / Կոր. և աստուածեղէն [տպ. յաստուածեղէն. չիք և] / bdt չիք և
8 abd Կոր. ի պահեստ / t ի պահեստն
8 abd Կոր. գալոցն / t գալոց
8 d իցեն / Կոր. էին
9 d Նոյնպիսիք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ: Այստեղ d ձեռ. 201ա երեսի կիսում ընդհատւում է. հաւանաբար բերի է եղել d-ի օրինակը:
9 Կոր. Նոյնպիսիքն [տպ. Նոյնպիսիք]
10 Կոր. չիք ճարտարի
11 ab ի գիր / t Կոր. ի գիրս
11 a հաստատեալ / b Կոր. հաստատեա / t հաստատեալ
11 b զի որ ընթեռնուն / at զի որ ընթեռնուցուն / Կոր. չիք զի որ ընթեռնուն՝ համարձակ ընթեռնուցու
12 ab համարձակ ընթեռնուցուն [b ընթեռնուցու] / t համարձակ ընթեռնու
13 a յայտնագոյն եւ / bt յայտնագոյնս եւ / Կոր. յայտնապէս եւ
13 a Կոր. զվիճակ / bt վիճակ
14 b գրեսցես յազգ այլ / Կոր. գրեսցի յազգ այլ [տպ. յայլ]
15 a յայլ, թե / b գրով

հրամանաւն, թէ «Ելէք ընդ ամենայն ազգս», և թէ՝ «Քարոզեսցի Աւետարանս ի Ներքոյ երկնից». ուստի և երանելւոյս այսորիկ համարձակութիւն առեալ յուսալից փութով երևելի և արդիւնակատար ըստ Աւետարանին գիր մշակութիւնն ցուցանէր»։

897 «Եւ արդ՝ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ ի մէնջ՝ ի կատարումն դարձուցաք, ոչ եթէ ի հին համբաւուց տեղեկացեալ և մատենագրեալ զայս կարգեցաք, այլ որոց մեզէն իսկ ականատեսք եղեալ կերպարանացն և առընթերակաց հոգևորական գործոցն և լսողք շնորհապատում վարդապետութեանն, և նոցին արբանեակք ըստ աւետարանական հրամանացն։ Ոչ սուտապատում ճարտարախօս եղեալ առ ի մերոց բանից, այլ զյաճախագոյնսն թողեալ և ի նշանաւոր գիտակաց քաղելով՝ զհամառօտն կարգեցաք. որք ոչ մեզ միայն, ով թագաւոր, այլ յորժամ քո առաջի զմատեանդ ընթեռնուցուն՝ յայտնի է»։

1 Հմմտ. Մատթ. ԻԸ, 19. / 2 Հմմտ. Մատթ. ԻԴ, 14. ԻԶ, 13. Մարկ. ԺԴ. 9. / 4 Կոր. § 29. / 13 Կոր. § 67.

1 ab Կոր. հրամանաւն / t հրամանօքն
1 Կոր. եթէ ելէք
1 a չիք և
1 a թե (քարոզեսցի) / t եթէ / b չիք թէ
2 Կոր. ընդ ամենայն տիեզերս, փխ. ի Ներքոյ երկնից / ab ի Ներքոյ երկնից. ուստի երանելւոյս [b և երանելւոյս] այսորիկ [b այս] համարձակութիւն առեալ յուսալից փութով / t չիք ուստի երանելւոյս—յուսալից / Կոր. ունի ուստի և երանելի հարցն մերոց համարձակութիւն առեալ յուսալից
3 Կոր. և երևելի
3 b չիք և
4 a ցուցանել
5 Հմմտ. Կոր. § 67—68. «և զի ըստ օրինակի գրելոցս—աշակերտելոց իցեն ազգս [տպ. յազգս] ազգաց
6 b դարձուցաք / t դարձուցից / Կոր. հարքն ի կատարումն դարձան
6 b և, փխ. ոչ
6 b թէ
7 ab մատենագրել / t մատեանագրեալ / Կոր. մատենագրեալ
7 Կոր. մեր իսկ / Կոր. երկ. խմբ. մեզէն իսկ
7 a ականատես եղեալ կերպարանացն / bt ականատես / Կոր. ականատեսք [տպ. ականատես եղեալ] / b կերպարանաց / t Կոր. կերպարանացն
8 bt չիք եղեալ
8 ab Կոր. հոգևորական / t հոգևոր
8 abt Կոր. գործոցն [տպ. Կոր. գործոց]
8 b լսաւղք / at լսողք / Կոր. լսող
9 b Կոր. վարդապետութեանն / at վարդապետութեան
9 abt Կոր. արբանեակք [տպ. Կոր. արբանեակ]
10 a հրամանին / bt Կոր. հրամանացն
10 abt Կոր. սուտապատում [տպ. Կոր. սուտապատումն
10 a ճարտարախաւս. չիք եղեալ / Կոր. ճարտարախօս եղեալ / bt ճարտարախօսեալ
10 a Կոր. առ ի մերոց բանից / b առ ի մերոյն / t առ ի մերոցն / bt բանիցն
11 Կոր. զյաճախագոյնն / abt զյաճախագոյնս / Կոր. երկ. խմբ. զյաճախագոյնսն
11 a գիտակացն / b պիտանեացն / t գիտակաց
11 Կոր. թողեալ, և ի նշանաւորմակացն քաղելով զհամառօտսն կարգեցաք / abt զհամառօտն / Ուղղում եմ զհամառօտն
12 ab որք ոչ մեզ [b մեզէն] միայն ով թագաւոր, այլ և [b չիք և] յորժամ / t որք ոչ մեզ միայնոյ թագաւորաց, այլ յորժամ / Կոր. որք ոչ միայն մեզ, այլ և
13 ԱԲԳԵԶէko վերսկսում են. «Եւ բարձրագոյն քո առաջի / Ուսեմն այս խումբը ունի և բարձրագոյն, փխ. և յորժամ
13 Հմմտ. Կոր. այլ և որ զյատեանսն [տպ. զատեանսն] ընթեռնուն յայտնի է / abt յայտնի է / ԱԲ չիք (յայտնի) է

898 «Քանզի չէաք իսկ հանդուրժող զամենայն արարեալս սորոցն զտակաւ զիւրաքանչիւրսն նշանակել, այլ ի զիւրագոյն և ի հեշտագոյն յառաջելականն անդր զանձինս պատսպարեցաք, որոյ անցեալ զբազմախուռն արգասեօք սորոյն առ ի մանրակրկիտ առնելոյ՝ զկարևորագոյնսն և զօգտակարագոյնսն պատմեցաք»։

899 «Ուստի և մեր առեալ հանգոյն ասացաք. ոչ ի պատիւ ընտրելոց Աստուծոյ, որք ամենապարծ և կենդանատուր խաչիւն ծանուցեալք յարդեցան, այլ յօրինակ քաջալերիչ հոգևոր ծննդոց իւրեանց, և որք նոքօք աշակերտելոց իցեն յազգս ազգաց», ըստ բանի հոգևորական երգչին, որ ասէ. «Զի զոր ինչ միանգամ պատուիրեաց հարցն մերոց՝ ցուցանել զայս որդւոց իւրեանց, զի ծանիցէ ազգ այլ. որդիք որ ծնանիցին՝ յարիցեն և պատմեսցեն որդւոց իւրեանց, զի դիցեն առ Աստուած զյոյս իւրեանց, և մի մոռասցին զգործս Աստուծոյ, և զպատուիրանս նորա խնդրելով խնդրեսցեն, զի մի եղիցին իբրև զհարս իւրեանց»։

5 Կոր. § 68. / 9 Կոր. § 68. / 15 Սաղմ. ՀԷ, 5—8.

1 b և քանզի չէին իսկ / aԱԲt Կոր. քանզի չէաք իսկ
1 ԱԲ հանդուրժով / Կոր. հանդուրժողք
1 a Կոր. արարեալսն / bԱԲt արարեալ
1 Կոր. չիք սորոցն
2 a զտակաւ / t զիտակաւ / ԱԲ կտակօրն / b կտակաւ / Կոր. կտակաւսն [տպ կտակաւ]
2 ԱԲ Կոր. զիւրաքանչիւրսն / abt զիւրաքանչիւր
2 Կոր. չիք նշանակել
2 b այլ զիւրագոյն
2 Կոր. ի հեշտագոյնս
3 ԱԲ առաջելական անդր / t յառաջելականդ անդ / ab յառաջելական անդր / Կոր. առաջելականն [տպ. յառաջելական] անդր
3 aԱԲv ապսպարեցաք / b Կոր. պատըսպարեցաք / t ապաստանեցաք
3 b Կոր. որոյ / aԱԲt որոց
3 b Կոր. անցեալ / aԱԲt զանցեալ
4 b արգասաւք / a արքասեաւք
4 b սորոյն
4 ԱԲ առ ի մարմնակտիտ / v առ ի մանրակտիտ / b առ ի մարմնատ-- / at առ ի մանրակրկիտ / Կոր. առ ի մանրակրկիտ [տպ. մանրակտիտ]
5 ԱԲ պատմել / a պատմեաց / bt պատմեցաք / Կոր. պատմելոյ
6 b հանգոյնք / Կոր. զհանգամանսն [տպ. զհանգամանս], փխ. հանգոյն / Հմմտ. Կոր. § 52. «և երկրորդն հանգոյն պատուիրէ»։
6 ab ասացան
7 abԱԲ քրիստոսի, փխ. t Կոր. Աստուծոյ
7 a որ
7 bԱԲ խաչին
8 a յարդարեցան, փխ. յարդեցան
8 ԱԲ ծննդոց իւրեանց. նոքա պատմելոց իցեն յազգս ազգաց / a ծննդոց իւրեանց, որոց նոքաւք աշակերտելոցն իցեն յազգս ազգաց / b ծննդոց իւրոց, որք և աշակերտելոց իցեն յազգս ազգաց / t իւրեանց, որք աշակերտելոց էին յազգս ազգացն / Կոր. իւրեանց. և որք նոքօք աշակերտելոց իցեն ազգս [տպ. յազգս] ազգաց
9 a հոգևոր
10 b երգողին, փխ. երգչին
10 bԱԲt որպէս / Ուղղում եմ որ
10 abԱԲ ասէ / t ասէն
10 b հարցն մերոց / Միւսն. չիք մերոց
11 aԱԲ որդւոցն
11 t իւրոց / abԱԲ չիք իւրոց / Դնում եմ ըստ Սաղմոսի՝ իւրեանց
11 abԱԲ զի ծանիցէ ազգ [Բ յազգ] այլ [ԱԲ յայլ] / t զի ծանիցէ ի յազգ այլ / Սաղմ. ծանիցեն
12 ab պատմեսցեն [a պատմիցեն] զայս որդւոց
13 b նորա, փխ. Աստուծոյ
14 a զի մի լիցին / b զի մի եղիցին որպէս և զհարս

900 Զի նոքա առ արարչութիւն անգր այսպիսի բարբառ արձակեալ ասացեն. «Տէր Աստուած մեր դու ես. և նա ասասցէ ցնոսա. ժողովուրդ իմ էք դուք»:

---

1 Այս են հաւատք ճշմարիտ. հաւատամք՝ որպէս և մկրտեցաք, և փառաւորեմք՝ որպէս և տեսաք զլոյս աւազանին: [Հմմտ. Ագաթ. § 385]:

2 Հաւատամք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որպէս ասաց Փրկիչն յԱւետարանին առ աշակերտսն, թէ «Գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ»:

3 Հաւատամք ի Հայր՝ Աստուած կատարեալ, և յՈրդի՝ Աստուած բովանդակ, և ի Հոգի սուրբ՝ Աստուած բաւական. մի աստուածութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, մի էութիւն, մի կամք, երեք անձինք կատարեալք:

4 Հաւատամք ի մի Աստուած Հայր, տէր և արարիչ ամենայնի. և ի միածին Որդին, որ ի Հօրէ և առ Հօր և ընդ Հօր. և ի Հոգին սուրբ, որ ի նորին էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս: [Հմմտ. Ագաթ. § 362]:

5 Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն: [Հմմտ. Ագաթ. § 362]:

3 Ովս. Բ, 24.

1 Ե նոցա, փխ. նորա
2 ԱԲ ասացին թէ
2 Ե մի, փխ. տէր
2 aԵԱԲ դու ես. և նա ասասցէ [Ե ասացէ] ցնոսա [ԵԱԲ չիք ցնոսա] թէ [ԵԱԲ չիք թէ] ժողովուրդ իմ էք դուք [Ե իմ դուք էք] / Է չիք և նա ասասցէ—էք դուք
3 a շարունակում է. «որում պատիւ և փառք եւն». ունի յիշատակարան 20բ թուղ, որից յետոյ յիշատակարան նորոգութեան Զաքարիա սարկաւագի եւ «Ճառք յաճախապատումի»: Տես յառաջաբան:
3 Ե աւելացնում է այս յիշատակարանը. «Ողորմութեամբն աստուծոյ սկսայ ի յամսեանն դեկտեմբեր ԺԸ. և շնորհաւք սուրբ հոգոյն կատարեցի ի մարտ Լ.» եւն:
3 cԱԲԳԶ շարունակում են անընդհատ իբրեւ բնագրի մասն ներքեւում գրուած «Հաւատամքը»: abd չունին: c ունի նոր ձեռով: ԴԸ չունին՝ բերի լինելով: ԵԷԿ ունին այսպիսի վերնագրով կամ լուսանցագրութեամբ. «Յորդորմունք և զաւանութիւնք ուղղափառութեան [Է չիք ուղղափառութեան]: օ ունի իբրեւ բնագրի մասն, գլխակարգութեան դնելով «Եւ բարձրագոյն քո առաջի զմատեանդ...» բառերից առաջ՝ այսպես. «Դաւանութիւն ուղիղ հաւատոյ յառաջ բերեալ յանտեղիքս վարդապետութեանն սրբոյն Գրիգորի»: Է քաշ իր սովորութեան, աստուածաբանական կարեւոր ասացուածները մասնանշում է թարերով եւ աստղանիշերով: Տեղի խնայողութեան համար՝ մեր մանրամասն համեմատութիւնը ամբողջովին զանց ենք առնում, դնելով քաշ ձեռագրերի վերականգնուած բնագիրը: Ամբողջը բաժանում ենք 20 հատուածի:

6 Երեք կատարեալ անձինք, և մի կատարեալ կամք. անպատում, անքնին միութիւն Երրորդութեանն. մի իսկութիւն, մի բնութիւն, մի աստուածութիւն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ: [Հմմտ. Ագաթ. § 362]:

7 Երեք անձինք, մի զօրութիւն աստուածութեանն. Հայր յանձնէ, Որդի ի Հօրէ, Հոգին սուրբ ի նոցունց ի նոյն. իսկութեամբ, էութեամբ, աստուածութեամբ՝ հարթ հաւասար հաւատակ, ի խորութիւնս, ի բարձրութիւնս, ի լայնութիւնս, յերկայնութիւնս: [Հմմտ. Ագաթ. § 362]:

8 Որ աներևակի զօրութեամբքն թափանցանց լուսով իւրով եղանէ. մերձ է առ ամենեսին և հեռի յամենեցունց. անտեսական ի նկատողաց և անքնին ի քննողաց, և անըմբռնելի է յամենեցունց բնութիւն նորա. մի է էութիւն բնութեանն, և լի է երկինք և երկիր փառօք նորա: [Հմմտ. Ագաթ. § 366]:

9 Այս է մեծութիւն միութեան սրբոյ Երրորդութեանն. բայց զի պայման գովութեան այլ և այլ է, և այն չէ ծածկեալ յիմաստնոց. այն զի՝ Հայր չծնեալ և ծնող է, և Որդին չծնող և ծնունդ է, և Հոգին սուրբ ոչ ծնող և ոչ ծնունդ, այլ ելող:

10 Եւ խոստովանիմք զՀայր՝ անսկիզբն, աներևոյթ, անհասական, անճառ, անքակ, անբաժին, ամենակալ արարիչ երևելեաց և աներևութից. նախակարծ յառաջիմաց քան զամենայն արարեալս և հաստատեալս:

11 Եւ զԲանն Աստուած Որդի՝ ծնունդ ի Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս, առանց սկզբան ժամանակի. անճառ, առանց բաժանելոյ, անքակ՝ առանց մեկնելոյ. առանց չարչարանաց. առանց միջնորդի. և նոյն ծնունդ՝ ի կուսէն մարմնով ծնեալ ի վախճանի:

12 Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ Որդի, առ մարմին ի կուսէն, և եղև մարդ կատարեալ. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ ի մարմին և ճշմարիտ իսկ մարդ եղև:

13 Խոնարհեցաւ և խառնեաց զաստուածութիւնն ընդ մարդկութիւնս և զանմահն ընդ մեռելս, զի զմարդկութիւնս անքակ արասցէ յանմահութենէ աստուածութեան իւրոյ: [Հմմտ. Ագաթ. § 385]:

14 Զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ՝ և եղև. և որպէս կամեցաւ՝ և արար. քանզի չիք ինչ անհնարաւորութիւն ի նմա. և յամենայնի զօրաւոր է, և որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. և զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ և խառնեաց յանխառն աստուածութիւն իւր և յանապականութիւնն: [Հմմտ. Ագաթ. § 363]:

15 Վասն մեր էառ զբաժակն մահու և ետ մեզ զբաժակն անմահութեան, և զմեռելութիւն արարածոցս կենդանացոյց մահուամբն իւրով, յորժամ յարեաւ մարմնովն և նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ և խառնեաց յաստուածութիւն իւր Միածնին: [Հմմտ. Ագաթ. § 385]:

16 Եւ դարձեալ գալոց է փառօք՝ դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Եւ Հայր կենդանացոյց զամենեսեան որք ի նոյն հաւատացին:

17 Հաւատամք և ի սուրբ Հոգին աստուածեղէն, հոգի սուրբ, Աստուած կատարեալ, առանց անելոյ. բղխումն մշտնջենաւոր առ ի Հօրէ.

23 Ա լուսանցք. աւելացնում է աւուրցս / Զ աւուրցս ի վախճանի
24 Այսպես ԱԲԶ, իսկ միւսները՝ էառ
27 Այսպես cԱԲԶ, իսկ միւսները ընդ մարդկութեանս
31 Այլ ընթերց. կամեալ, կամեցօ

որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մարգարէսն և յառաքեալսն, և էջ ի Յորդանան գետ։

18 Այսուհետև հոգի պետութեան, հոգի ազատութեան, հոգի բերանոյ Աստուծոյ, նորուն էութեան Հօր և Որդւոյ. ոչ արարած, ոչ ծառայ. ոչ հրամանառու, այլ հրամանատու. քանզի մի գործ է Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն. որպէս ասաց իսկ Քրիստոս փրկիչն աշխարհաց, թէ «Ես և Հայր», և «Հոգին ճշմարտութեան, որ ի Հօրէ ելանէ»։ Ելանէ, և ոչ բաժանի. բղխէ, և ոչ սպառի։ [Հմմտ. «փրկիչ աշխարհաց» ասացուածը Ագաթ.-ում]։

19 Այս են երեքանձնականք միութիւն սուրբ Երրորդութեան. և մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք ի սուրբ Գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ՝ առաջնորդ ճանապարհի առ Աստուած և ի սուրբ Գիրս վարդապետութեան։ [Հմմտ. Ագաթ. § 389]։

20 Հաւատամք և խոստովանիմք զհամաշխարհական սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի, և ակն ունիմք յարութեան մարմնոց ի մեռելոց և զկենացն յաւիտենականաց, և փառաւորեմք առ հասարակ ի միասին զսուրբ Երրորդութիւնն այժմ և անվախճան յաւիտեանսն. ամէն և եղիցի եղիցի։

4 Ա. էութենէ

Ս. ԳՐՔԻ, ԿՈՐԻՒՆԻ ԵՒ ՓԱՒՍՏՈՍԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍՈՒՄ *)

ԾՆՈՒՆԴՔ

Ա, 14	§ 475,	էջ 235,	տող 13.	Գ, 11	§ 75,	էջ 42,	տող 11.
« 26	« 77,	« 44,	« 7.	«	283,	148,	7.
«	263,	136,	12.	22	284,	148,	15.
«	275,	144,	3.	Զ, 5	556,	281,	5.
27	264,	137,	1.	6	295,	154,	9.
«	271,	141,	12.	12	295,	154,	16.
«	329,	169,	1.	Թ, 1	288,	151,	3.
28	288,	151,	3.	7	288,	151,	3.
«	294,	153,	14.	ԺԱ, 4	624,	319,	6.
29	264,	137,	12.	«	629,	322,	2.
Բ, 2—3	667,	345,	11.	17	622,	318,	7.
7	271,	141,	19.	ԽԱ, 38	502,	249,	14.
17	75,	42,	11.	ԽԸ, 15—16	321,	164,	20.
18	275,	144,	7.	ԽԹ, 10	375,	188,	10.
23—24	275,	144,	13.	«	398,	198,	12.
Գ, 1	279,	146,	9.	«	433,	215,	16.
5	280,	146,	15.	«	450,	223,	11.
8	281,	147,	8.	11	376,	188,	14.
10	282,	148,	1.				

ԵԼՔ

Գ, 14	§ 378,	էջ 189,	տող 16.	ԼԳ, 13	§ 331,	էջ 169,	տող 17.
ԺԹ, 9	309,	160,	2.	« 20	331,	169,	18.
ԼԳ, 13	310,	160,	6.	« 20—23	310,	160,	8.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԷՆՔ

ԼԱ, 19	§ 893,	էջ 469,	տող 6.	ԼԲ, 9	§ 304,	էջ 157,	տող 22.
« 24	893,	469,	8.	« 22	567,	287,	8.
ԼԲ, 1	501,	249,	4.	« 32—33	538,	269,	8.
« 7	293,	153,	11.	« 39—41	639,	327,	15-18.

*) Այս ցանկում աւելացրած են մի քանի վկայութիւններ, որոնք չեն նշանակուած բնագրի էջերում։

ՅԵՍՈՒ

Ե, 13 § 323, էջ 166, տող 3.

ԱՌԱՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

Բ, 8 § 8, էջ 7, տող 21.

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ը, 27 § 363, էջ 181, տող 21.

ՆԵԵՄԻ

Թ, 11 § 73, էջ 41, տող 8.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱԿԱԲԱՅԵՑԻՔ

Զ, 2 § 836, էջ 435, տող 12.

ՍԱՂՄՈՍ ԴԱՒԹԻ

Ա,	2	§ 890,	էջ 468,	տող 3.
«	3	648,	334,	7.
Բ,	3	533,	265,	11.
«	4—5	533,	265,	17.
«	6	534,	266,	6.
«	7	395,	197,	10.
«	9	534,	266,	6.
«	10—12	534,	266,	16.
Դ,	3—4	532,	265,	6.
Զ,	6—7	535,	267,	7.
Է,	10	279,	146,	13.
«	12	536,	267,	11.
«	13—15	536,	267,	15.
«	15	584,	297,	2.
«	«	446,	221,	12.
Ը,	2	318,	163,	18.
Թ,	3	506,	251,	13.
Ժ,	7	560,	283,	5.
Ժ,	8	§ 561,	էջ 283,	տող 6.
«	15	506,	251,	14.
ԺԵ,	8	399,	199,	13.
«	10	481,	238,	14.
ԺԸ,	5	638,	327,	10.
«	«	689,	358,	3.
ԻԱ,	2	478,	237,	4.
«	16	479,	237,	12.
«	23	589,	300,	1.
«	28	406,	203,	5.
«	30	97,	59,	11.
ԻԲ,	5	506,	252,	1.
«	6	506,	252,	2.
ԻԴ,	4	114,	67,	4.
ԻԶ,	2—4	79,	45,	6—8.
«	6	489,	242,	7.
ԻԹ,	12	491,	244,	2.
Լ,	6	478,	237,	4.

ԼԱ,	9	§ 66,	էջ 37,	տող 4.
«	«	66,	37,	6.
ԼԲ,	6	365,	183,	3.
«	«	365,	183,	6.
«	14	195,	105,	12.
«	15	419,	208,	18.
«	«	445,	220,	15.
ԼԴ,	8	321,	164,	19.
«	«	228,	119,	13.
«	21	64,	36,	3.
ԼԵ,	9	555,	280,	12.
«	10	404,	201,	16.
«	«	555,	280,	14.
«	11	555,	280,	15.
ԼԶ,	28	120,	69,	15.
ԼԷ,	14	82,	47,	14.
ԼԹ,	3'	489,	242,	7.
ԽԱ,	8	553,	273,	13.
ԽԳ,	23	207,	111,	20.
ԽԴ,	3	398,	199,	1.
«	4	398,	199,	3.
«	7	398,	199,	5.
«	8	398,	199,	8.
«	10	439,	217,	17.
«	11	839,	437,	13.
«	11—12	440,	218,	8.
«	17	609,	311,	11.
«	«	862,	453,	2.
ԽԶ.	6	405,	202,	13.
«	«	496,	246,	14.
ԽԷ,	15	237,	123,	1—3.
«	«	378,	189,	12.
ԽԸ,	2—3	688,	357,	6.
ԽԹ,	8	696,	361,	3.
«	3—5	500,	248,	17.
«	5	505,	251,	5.
«	14	696,	361,	4.
ԾԴ,	7	605,	309,	6.
ԾԷ,	9—10	530,	264,	10.
«	« — «	531,	264,	10.
«	10	531,	264,	12.
ԿԵ,	10	632,	323,	19.
«	10—12	634,	325,	2.
«	12	635,	325,	13.
ԿԷ,	10	553,	279,	8.
ԿԷ,	10	§ 555,	էջ 280,	տող 11.
«	«	565,	286,	4.
ԿԸ,	22	476,	236,	2.
ՀԱ,	16	648,	334,	8.
«	17	388,	194,	17.
«	«	649,	334,	9.
ՀԴ,	15	552,	279.	1.
«	16	91,	52,	16.
ՀԵ,	6	369,	185,	13.
ՀԷ,	5—8	899,	471,	15.
ՀԸ,	13	195,	105,	15.
ՀԹ,	3—4	186,	102,	12.
Ձ,	13	236,	122,	13.
ՁԵ,	15	244,	125,	20.
ՁԶ,	6	895,	469,	15.
ՁԷ,	6	480,	238,	8.
ՁԸ,	28	397,	198,	7—10.
«	30	397,	198,	7—10.
«	37	397,	198,	7—10.
«	38	397,	198,	7—10.
ՁԹ,	4	669,	346,	8.
«	15—16	196,	106,	6—13.
Ղ,	13	686,	355,	9.
ՂԱ,	13—14	642,	329,	6.
ՂԵ,	2—5	638,	327,	6, 7.
ՂԷ,	1—3	385,	192,	13.
ՃԱ,	19	15.	12,	18.
«	«	895,	469,	15.
«	23	608,	311,	7.
«	28	378,	189,	13.
«	«	179,	99,	8.
ՃԲ,	5	680,	351,	20.
«	13	606,	310,	11.
ՃԳ,	4	324,	166,	12.
«	«	325,	166,	19.
«	7	351,	177,	17.
«	8	1,	2,	1.
«	32	743,	387,	3.
ՃԴ,	8—10	411,	205,	11.
«	14—15	304,	157,	20.
ՃԵ,	5	595,	303,	8.
«	35—36	334,	171,	1.
«	37—38	334,	171,	3.
«	41—42	340,	173,	5.
«	43—47	340,	173,	5—13.

ՃԶ,	33°	§ 552,	էջ 279,	տող 1.	ՃԻԵ,	6	§ 104,	էջ 62,	տող 14.
ՃԸ,	4	465,	230,	3.	ՃԼԱ,	4	888,	467,	10.
ՃԹ,	1	451,	224,	5.	«	11	397,	198,	10.
ՃԺԲ,	7	8,	7,	8.	ՃԼԴ,	16—18	67,	37,	19.
ՃԺԳ,	58	67,	37,	19.	ՃԼԸ,	7—8	281,	147,	16.
ՃԺԴ,	1	200,	107,	13—17.	ՃԽԲ,	10	194,	105,	8.
ՃԺԵ,	20	468,	231,	13.	ՃԽԴ,	13	237,	123,	1—3.
«	27	491,	243,	12.	«	15	365,	183,	10.
«	«	488,	242,	2.	ՃԽԹ,	7	471,	233,	13.
ՃԺԸ,	68	537,	268,	12.	«	«	637,	326,	7.
«	103	537,	268,	10.					

ԱՌԱԿՔ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Ա,	26	§ 533,	էջ 265,	տող 14.
Գ,	12	226,	119,	2.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ո Ղ

ԺԲ,	4	§ 658,	էջ 341,	տող 3.

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ

Ա,	1- 3	§ 440,	էջ 218,	տող 14.
Ե,	5	440,	218,	14.

ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Բ,	23	§ 271,	էջ 141,	տող 14.
«	24	278,	146,	6.

Յ Ո Վ Բ

Թ,	7	§ 473,	էջ 234,	տող 19.	ԼԸ,	8	§ 371,	էջ 186,	տող 15.
Ի,	16	538,	269,	8.*)	Խ,	2—3	328,	168,	19.
ԻԵ,	20	531։	264,	15.	ԽԲ,	5	328,	168,	17.

---

*) Ուղիղ կոչումը տես Բ. Օր. ԼԲ, 32—33։

ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՅԵԱՅ

Ա,	1	§ 501,	էջ 249,	տող 5.	Խ,	12—13	§ 447,	էջ 222,	տող 5.
«	3	66,	37,	5.	«	24	637,	326,	10.
«	11	696,	361,	2.	«	28	492,	245,	1.
«	20	327,	167,	20.	«	31	90,	52,	13.
Զ,	1—2	320,	164,	5.	ԽԱ,	16	637,	326,	10.
Է,	14	374,	187,	15.	«	19	644,	330,	11.
Ը,	1	894,	469,	10.	ԽԲ,	6	495,	246,	4.
«	18	589,	299,	17.	«	8	179,	99,	8.
Թ,	6	394,	197,	4.	ԽԴ,	24	371,	186,	14.
Ժ,	16—19	576,	292,	16.	«	26	374,	187,	13.
«	17	576,	292,	11.	ԽԵ,	13	327,	168,	5.
«	«	585,	297,	11.	ԽԶ,	10	344,	174,	15.
«	19	612,	313,	7.	ԽԸ,	11	179,	99,	8.
ԺԱ,	1	395,	197,	14.	«	16	420,	209,	12.
«	9	597,	282,	11.	«	17	327,	167,	19.
«	12	628,	321,	15.	ԽԹ,	1	401,	200,	12.
ԻԵ,	8	481,	233,	11.	«	6	495,	246,	12.
«	«	594,	302,	18.	«	21	338,	172,	12.
«	9	406,	202,	19.	Ծ,	6	97,	58,	17.
ԻԶ,	13	193,	105,	3.	«	8	449,	223,	3.
«	17	626,	321,	4.	ԾԲ,	13	405,	202,	5.
«	«	627,	321,	7.	«	«	416,	207,	18.
«	17—18	627,	321,	12.	ԾԳ,	4	449,	223,	1.
«	19	486,	240,	18.	«	6—7	461,	228,	16.
«	«	554,	280,	2.	«	7	207,	111,	19.
«	20	486,	241,	4.	«	9	460,	228,	3.
ԻԸ,	16	479,	237,	11.	ԾԶ,	7	606,	310,	6.
Լ,	15	287,	150,	13.	ԾԸ,	14	327,	167,	20.
«	«	829,	432,	13.	Կ,	2	583,	296,	7.
ԼԳ,	12	654,	339,	2.	«	2—4	581,	295,	12.
Խ,	9—14	427,	212,	5—16.	«	8	606,	310,	3.
«	10	406,	202,	16.	«	17	610,	311,	18.
«	«	429,	213,	14.	ԿԱ,	1	503,	250,	4.
«	«	445,	220,	13.	ԿԲ,	3—4	650,	336,	4.
«	«	445,	220,	14.	ԿԳ,	11	481,	238,	17.
«	11	445,	221,	1.	ԿԵ,	23	606,	310,	7.
«	«	445,	221,	4.	ԿԶ,	1—3	363,	182,	4.
«	12	267,	139,	12.	«	15	471,	233,	15.

ՈՎՍԷԷ

Բ,	19, 7	§ 438,	էջ 217,	տող 6.
«	24	900,	472,	3.
Զ,	3	480,	238,	4.
«	5	350,	177,	5.
Զ,	6	§ 450,	էջ 223,	տող 7.
ԺԲ,	10	320,	164,	9.
ԺԳ,	4	325,	167,	2.

ԱՄՈՎՍ

Գ,	4	§ 327,	էջ 168,	տող 8.
Դ,	13	393,	196,	11.
Ե,	24	555,	280,	8.
Ը,	9	474,	235,	3.
Թ,	1	§ 319,	էջ 164,	տող 3.
«	6	496,	246,	18.
«	11—12	397,	198,	6.

ՄԻՔԻԷ

Բ,	4	§ 487,	էջ 241,	տող 13.
Գ,	8	503,	250,	4.
Ե,	2	388,	193,	16.
Ե,	2	§ 392,	էջ 196,	տող 6.
Զ,	8	696,	361,	6.
Է,	7	351,	177,	17.

ՅՈՎԷԼ

Ա,	4	§ 539,	էջ 269,	տող 16.
Բ,	6	676,	349,	14.
«	10	477,	236,	13.
«	21	536,	268,	3.
«	22	536,	268,	16.
«	28—32	666,	345,	6.
«	30	676,	349,	11.
«	«	674,	348,	18.
Բ,	30	§ 678,	էջ 350,	տող 17.
«	«	678,	351,	1.
«	31	676,	350,	1.
«	«	678,	351,	4.
Գ,	13	537,	269,	2.
«	15	477,	236,	13.
«	16	478,	236,	16.

ՅՈՎՆԱՆ

Բ,	1	§ 428,	էջ 212,	տող 18.

ՆԱԻՈՒՄ

Ա,	3	§ 551,	էջ 278,	տող 6.
«	4	552,	278,	8.
«	5—6	483,	239,	16.
Ա,	7	§ 484,	էջ 240,	տող 4.
«	9	476,	236,	4.

ԱՄԲԱԿՈՒՄ

Ա,	15	§ 539,	էջ 269,	տող 15.
«	16	539,	269,	15.
Բ,	1	351,	177,	16.
Բ,	2	§ 894,	էջ 469,	տող 11.
Գ,	8	558,	282,	6.

ՍՈՓՈՆԻԱ

Ա,	18	§ 73,	էջ 41,	տող 13.
Գ,	8	484,	240,	7.

ԱՆԳԷՈՍ

Բ,	7	§ 575,	էջ 292,	տող 1.

ԶԱՔԱՐԻԱ

Գ,	9	§ 327,	էջ 168,	տող 6.
Ը,	8	363,	182,	5.
«	23	466,	230,	11.
Թ	11	558,	282,	3.
«	«	558,	282,	4.
ԺԱ,	13	610,	312,	5.
ԺԲ,	5	§ 664,	էջ 344,	տող 1.
«	6	665,	344,	11.
«	10	665,	344,	13.
ԺԳ,	4—5	463,	229,	8.
«	6	474,	235,	6.

ՄԱՂԱՔԻԱ

Ա,	9	§ 327,	էջ 168,	տող 6.
Գ,	1	321,	165,	1.
Գ,	16	§ 378,	էջ 189,	տող 9.
Դ,	2	565,	286,	9.

ԵՐԵՄԻԱ

Ա,	5	§ 401,	էջ 200,	տող 10.
«	6	327,	168,	2.
Բ,	5	369,	185,	3.
«	19	287,	150,	11.
«	20	337,	172,	9.
«	27	584,	297,	6.
Է,	20	73,	41,	11.
«	23	363,	182,	5.
Ը,	3	327,	168,	5.
«	6	618,	310,	13.
Ը,	7	§ 655,	էջ 339,	տող 13.
Ժ,	11	285,	149,	16.
ԺԱ.	4	363,	182,	15.
ԻԳ,	23—25	281,	147,	13.
ԻԴ,	7	363,	182,	5.
Լ,	22	363,	182,	5.
ԼԱ,	1	363,	182,	5.
ԼԲ,	38	363,	182,	5.
ԼԳ,	14—15	396,	197,	22.

ԹՈՒՂԹ ԲԱՐՈՒՔԱՅ

Բ,	35	§ 363,	էջ 182,	տող 5.
Դ,	2—3	396,	197,	24.

Դ Ա Ն Ի Է Լ

Բ,	44	§ 398,	էջ 198,	տող 14.
Գ,	45	179,	99,	9.
Դ,	6	502,	249,	15.
Ե,	21	§ 179,	էջ 99,	տող 4.
Թ,	26	475,	235,	10.

Ե Զ Ե Կ Ի Է Լ

Ա,	4	§ 550,	էջ 277,	տող 14.
Գ,	26	82,	48,	2.
Է,	19	73,	41,	13.
ԺԱ,	20	363,	182,	5.
ԺԳ,	11	363,	182,	5.
Ի,	40	427,	212,	4.
ԼԶ,	28	§ 363,	էջ 182,	տող 5.
«	33	591,	301,	7.
ԼԷ,	1—3	503,	250,	10.
«	12	486,	240,	17.
«	23	363,	182,	5.
«	27	363,	182,	5.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Ա,	21	§ 388,	էջ 194,	տող 1.
«	23	374,	187,	15.
Բ,	2	400,	200,	3.
«	6	388,	193,	16.
«	15	403,	201,	5.
Գ,	2	373,	187,	7.
«	2	447,	222,	9.
«	8—9	652,	337,	10.
«	10	654,	338,	17.
«	14	410,	204,	17.
«	15	410,	205,	3.
«	«	591,	301,	11.
«	17	421,	209,	17.
«	«	703,	365,	7.
Դ,	10	783,	407,	15.
Ե,	11—12	195,	106,	5.
«	11—12	687,	356,	13.
«	13—14	686,	355,	10.
«	13	687,	356,	15.
«	14	687,	356,	15.
Ե,	16	§ 159,	էջ 89,	տող 8.
«	17	404,	201,	11.
«	«	460,	228,	5.
«	44—45	604,	308,	17.
«	45	86,	50,	10.
Զ,	9	170,	94,	6.
Է,	13—14	601,	306,	7.
Ը,	17	449,	223,	1.
Թ,	13	450,	223,	7.
«	37—38	613,	313,	17.
«	38	615,	315,	3.
Ժ,	16	602,	306,	12.
«	«	603,	307,	11.
«	23	146,	82,	16.
«	28	457,	227,	4.
«	«	600,	306,	1.
«	40	571,	289,	13.
ԺԱ,	10	321,	165,	1.
«	29—30	446,	221,	17.
«	30	822,	428,	16.

ԺԲ,	7	§ 450,	էջ 223,	տող 7.
«	18	425,	201,	11.
«	40	479,	237,	9.
«	50	587,	298,	16.
ԺԳ,	12	9,	8,	7.
«	45—46	160,	89,	13—14.
ԺԶ,	13—15	467,	230,	18.
«	16	467,	231,	1.
«	17	467,	231,	5.
«	19	805,	420,	10.
«	21	480,	237,	16.
«	«	494,	245,	17.
ԺԷ,	22	480,	237,	16.
«	«	494,	245,	17.
ԺԸ,	3	446,	221,	8.
ԺԹ,	5	275,	144,	13.
«	27—29	149,	84,	15.
Ի,	19	480,	237,	16.
ԻԱ,	«	653,	388,	3.
ԻԲ,	3	84,	48,	12.
«	4	84,	48,	12.
«	40	626,	320,	8.
ԻԲ,	41—45	§ 451,	էջ 224,	տող 5.
ԻԳ,	3	469,	232,	1.
«	14	700,	363,	9.
«	«	896,	470,	2.
«	29—30	471,	233,	9.
«	32	462,	329,	10.
«	«	654,	338,	12.
«	36	469,	232,	3.
ԻԵ,	29	9,	8,	7.
ԻԶ,	13	896,	470,	2.
ԻԷ,	34	476,	236,	2.
«	46	477,	236,	8.
«	«	478,	237,	4.
«	48	476,	236,	2.
«	63	480,	237,	16.
ԻԸ,	4	483,	239,	17.
«	19	496,	246,	12.
«	«	661,	342,	19.
«	«	712,	370,	11.
«	«	896,	470,	1.
«	20	88,	51,	5.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՐԿՈՍԻ

Ա,	2	§ 321,	էջ 165,	տող 1.
«	15	373,	187,	9.
Գ.	34—35	587,	298,	16.
Ը,	27—29	467,	230,	18.
«	31	480,	237,	16.
Թ,	6	421,	209,	17.
«	«	703,	365,	7.
«	48	681,	352,	3.
Թ,	30	§ 480,	էջ 237,	տող 16.
Ժ,	7	275,	144,	13.
«	15	446,	221,	8.
ԺԲ,	35—37	451,	224,	5.
ԺԳ,	35	850,	445,	9.
«	37	850,	445,	9.
ԺԴ,	9	896,	470,	2.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒ

Ա,	1—2	§ 709,	էջ 368,	տող 8.
«	2	710,	369,	9.
«	3—4	497,	247,	7.
«	28	374,	187,	16.
«	32	388,	194,	1.
«	32—33	375,	188,	7.
«	35	375,	188,	4.
Ա,	37	§ 419,	էջ 208,	տող 15.
«	73—74	411,	205,	8.
Բ,	11	393,	196,	9.
«	12	393,	196,	13.
«	21	401,	200,	8.
Գ,	22	703,	365,	7.
Զ,	26	195,	106,	3.

Է,	27	§ 321,	էջ 165,	տող 1.
Թ,	18—20	467,	230,	18.
«	22	494,	245,	17.
«	«	480,	237,	16.
«	35	703,	305,	7.
Ժ,	19	686,	385,	9.
«	22	424,	210,	23.
«	23–24	345,	174,	21.
ԺԱ,	2	170,	94,	6.
ԺԲ,	4	457,	227,	2.
ԺԴ,	32	§ 469,	էջ 232,	տող 3.
ԺԶ,	31	387,	241,	11.
ԺԸ,	33	480,	237,	16.
Ի,	41—44	451,	224,	5.
ԻԲ,	46	850,	455,	9.
ԻԴ,	«	478,	237,	4.
ԻԴ,	44	494,	245,	14.
«	44—46	494,	245,	17.
«	49	496,	246,	16.
«	50	496,	246,	13.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ա,	1—2	§ 386,	էջ 192,	տող 16.
«	«	702,	364,	18.
«	«	710,	369,	8.
«	1—7	422,	210,	9.
«	9	447,	222,	8.
«	«	690,	358,	5.
«	«	699,	363,	2.
«	11	455,	226,	1.
«	12	589,	299,	12.
«	15	417,	208,	5.
«	18	424,	211,	3.
«	«	706,	367,	4.
«	29	444,	420,	9.
«	30	427,	212,	1.
Գ,	5	454,	225,	6.
«	6, 8	454,	225,	10.
«	12	698,	361,	19.
«	13	454,	225,	11.
«	«	706,	367,	1.
«	14	473,	234,	15.
«	14—18	455,	225,	21.
«	19—21	456,	226,	9.
«	25	439,	218,	4.
«	28—29	437,	216,	19.
«	28—36	436,	216,	15.
«	30	442,	219,	1.
«	31	442,	219,	4.
«	36	443,	220,	7.
Դ,	10	404,	201,	19.
«	23	450,	223,	1.
Դ,	23	§ 878,	էջ 463,	տող 14.
«	34	424,	211,	1.
«	37—38	697,	361,	12.
Ե,	8	462,	229,	4.
«	10—11	686,	356,	10.
«	19	442,	219,	9.
«	25	465,	230,	2.
«	30	465,	230,	2.
Զ,	28	380,	190,	8.
«	33	704,	365,	17.
Է,	42	399,	199,	16.
Ը,	28	465,	230,	2.
«	48	460,	228,	4.
«	58	451,	224,	1.
Ժ,	11	445,	221,	3.
«	«	461,	228,	11.
«	«	481,	238,	15.
«	16	604,	308,	3.
«	17—18	460,	228,	9.
«	19	379,	190,	6.
«	36	402,	200,	11.
«	38	442,	219,	9.
ԺԱ,	25	602,	307,	6.
«	50	462,	228,	19.
ԺԲ,	23	466,	230,	12.
«	24	516,	256,	17.
«	28	425,	211,	6.
«	«	425,	211,	28.
«	44	426,	211,	16.
«	44—45	472,	234,	1.

ԺԴ,	9	§ 354,	էջ 178,	տող 21.
«	«	382,	191,	6.
«	9—11	707,	367,	13.
«	10	442,	219,	9.
«	«	465,	230,	2.
«	«	704,	365,	20.
«	16	590,	300,	11.
«	17	596,	304,	5.
«	«	596,	304,	7.
«	19—21	597,	304,	17.
«	20	714,	371,	17.
«	23	590,	300,	13.
«	«	615,	315,	1.
ԺԵ,	13	660,	342,	5.
«	14—15	589,	300,	2.
«	15	457,	227,	3.
«	16	590,	300,	7.
«	22—24	495,	246,	4.
«	26	458,	227,	9.
«	«	705,	366,	11.
«	«	707,	367,	10.
ԺԶ,	7	661,	342,	13.
«	8	502,	249,	8.
ԺԶ,	8—13	§ 458,	էջ 227,	տող 16.
«	12—13	699,	363,	2.
«	« — «	708,	367,	20.
«	13—15	704,	366,	5.
«	« — «	705,	366,	10.
«	14	426,	211,	13.
«	«	661,	342,	13.
«	«	751,	389,	16.
«	15	711,	370,	1.
«	27	458,	227,	9.
«	28	457,	227,	6.
«	«	705,	366,	12.
ԺԷ,	1	425,	211,	5.
«	3	273,	143,	3.
«	24	711,	369,	15.
«	«	714,	371,	15.
ԺԸ,	20	472,	233,	19.
ԺԹ,	28	476,	236,	1.
«	29—30	476,	236,	3.
«	37	475,	235,	15.
Ի,	19	488,	241,	17.
«	22	494,	245,	15.
«	«	633,	324,	3.

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Ա,	1	§ 498,	էջ 247,	տող 14.
«	«	698,	361,	14.
«	«	850,	444,	15.
«	«	852,	446,	4.
«	4	496,	246,	16.
«	7	469,	232,	5.
Բ,	1—4	499,	248,	7.
«	2	500,	248,	10.
«	2—4	671—2,	347,	9—12.
«	3	506,	251,	7.
«	8	688,	357,	9.
«	15	506,	251,	9.
«	17—21	666,	345,	6.
«	19	674,	348,	18.
«	«	678,	350,	7.
«	«	678,	351,	1.
«	20	678,	351,	4.
Բ,	20	§ 676,	էջ 320,	տող 1.
«	24	480,	238,	5.
Գ,	18	403,	201,	10.
Դ,	11	823,	429,	7.
Ե,	32	699,	362,	8.
Է,	2	329,	169.	4.
ԺԱ,	16	708,	368,	3.
ԺԴ,	22	317,	163,	11.
«	27—28	473,	234,	13.
«	29	476,	236,	5.
ԺԵ,	17	170,	94,	3.
ԺԷ,	3	494,	245,	17.
«	26—27	322,	165,	5—8.
«	30	695,	360,	9.
Ի,	20—21	699,	362,	12.
«	26—27	699,	362,	15.

ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՌԱՋԻՆ

Գ, 15	§ 170,	էջ 94,	տող 5.
Դ, 2—3	695,	360,	11.

ԹՈՒՂԹ ՊԵՏՐՈՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա, 16—18	§ 703,	էջ 363,	տող 14.

ԹՈՒՂԹ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՌԱՋԻՆ

Ա, 1	§ 711,	էջ 369,	տող 12.
« 1—2	378,	189,	19.
« 1—2	687,	356,	17.
« 2	711,	369,	17.
Բ, 18	§ 471,	էջ 233,	տող 4.
Դ, 9	363,	182,	9.
Ե, 20	711,	370,	2.

ԹՈՒՂԹ ՊԱՒՂՈՍԻ ԱՌ ՀՌՈՎՄԱՅԵՑԻՍ

Ա, 20	§ 322,	էջ 165,	տող 9.
Ե, 6	462,	229,	4.
« 14	347,	175,	7.
Զ, 9	491,	244,	4.
Ը, 15	690,	358,	10.
« 19—21	349,	176,	11.
Ը, 26	§ 851,	էջ 446,	տող 2.
« 38—39	174,	96,	4—8.
Թ, 5	580,	294,	18.
Ժ, 4	460,	228,	6.
« 18	689,	358,	3.
ԺԵ, 19	694,	360,	2.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ա, 18	§ 718,	էջ 374,	տող 15.
Բ, 6—12	700,	363,	20, 23.
« 9	76,	43,	15.
« «	714,	371,	19,
Գ, 2	696,	360,	16.
« 16	170,	94,	14.
Դ, 1	665,	344,	7.
Զ, 19	170,	94,	4.
Է, 23	85,	49,	10.
Թ, 1	709,	368,	15.
ԺԱ, 7	271,	141,	15.
ԺԱ, 23	§ 710,	էջ 368,	տող 18.
ԺԲ, 13	710,	369,	4.
ԺԳ, 12	607,	310,	13.
ԺԴ, 36—38	851,	445,	12.
ԺԵ, 3	479,	237,	13.
« 22	591,	301,	4.
« 28	237,	123,	1—3.
« 43	104,	62,	13.
« 52	471,	233,	6.
« 55	594,	302,	17.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ա, 10	§ 348,	էջ 175,	տող 21.
Դ, 11	582,	295,	17.
Ե, 18	572,	290,	1.
Զ, 18	606,	310,	9.
Թ, 15	714,	371,	20.
ԺԱ, 2	§ 439,	էջ 217,	տող 16.
ԺԲ, 3—4	709,	368,	12.
« 9	846,	443,	4.
« 10	846,	443,	3.

ԱՌ ԿՈՐՆԹԱՑԻՍ ԵՐՐՈՐԴ

Բ, 16,	§ 280,	էջ 147,	տող 2.

ԱՌ ԳԱՂԱՏԱՑԻՍ

Ա, 12	§ 709,	էջ 368,	տող 14.
Բ, 7—8	694,	360,	4.
Գ, 12	347,	175,	11.
« «	347,	175,	14.
« 19	349,	176,	3.
« 23	349,	176,	4.
« 27	681,	652,	5.
Գ, 27—28	§ 673,	էջ 348,	տող 9.
« 28	683,	353,	14.
Դ, 4	353,	178,	13.
« 4—5	402,	201,	2.
« 4—6	373,	187,	6.
« 19	679,	351,	16.
Զ, 8	518,	257,	7.

ԱՌ ԵՓԵՍԱՑԻՍ

Գ, 8—12	§ 353,	էջ 178,	տող 12.
Դ, 13	777,	403,	14.
« «	712,	370,	7.
Դ, 16	§ 750,	էջ 389,	տող 16.
Զ, 5	52,	31,	1.
« «	54,	32,	3.

ԱՌ ՓԻԼԻՊՊԵՑԻՍ

Բ, 6	§ 711,	էջ 369,	տող 16.
Գ, 18—19	487, էջ	241,	15.

ԱՌ ԿՈՂՈՍԱՑԻՍ

Ա, 12	§ 231,	էջ 120,	տող 14.
Բ, 19	750,	389,	16.

ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ ԱՌԱՋԻՆ

Դ, 16	§ 605,	էջ 309,	տող 10.

ԱՌ ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բ, 8 § 471, էջ 233, տող 4.

ԱՌ ԵԲՐԱՅԵՑԻՍ

Ա, 1 § 356, էջ 179, տող 12—13.
« 1—3 343, 174, 10.
« 14 324, 166, 13.
Բ, 3 710, 369, 1.
Դ, 12 § 636, էջ 326, տող 5.
« 16 232, 121, 2.
ԺԴ, 8 493, 245, 10.
« 20 481, 238, 19.

ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ ԱՌԱՋԻՆ

Դ, 13—16 § 890, էջ 468, տող 4—9.

ԱՌ ՏԻՄՈԹԷՈՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բ, 12 § 582, էջ 295, տող 15.
« « 672, 348, 2.
Դ, 8 108, 64, 13.

ԱՌ ՏԻՏՈՍ

Բ, 13—14 § 711, էջ 370, տող 4.

ԿՈՐԻՒՆ

§ 3, § 724, էջ 377, տող 9.
« 4 696, 360, 14.
« 13, 859, 449, 14.
« « 863, 453, 13.
« 14, 859, 450, 3.
« « 859, 451, 4.
« « 864, 454, 4.
« « 864, 454, 8.
« 15—16 785, 408, 11.
« 16, 16, 12—13, 21—5.
« « 864, 454, 8.
« « 864, 454, 11.
« 21 804, 419, 16.
§ 22, § 829, էջ 432, տող 13.
« « 840, 438, 5.
« 23 830, 433, 2.
« 24 806, 421, 3.
« 25 808, 421, 15.
« « 874, 460, 9.
« 28 819, 427, 8.
« 29 723, 377, 7.
« « 789, 411, 12.
« « 893—896 469—70 5-5.
« 30 854, 448, 4.
« 31 775, 402, 5.
« 32 783, 407, 8.
§ 32, § 790, էջ 412, տող 5.
« 33, 818, 427, 4.
« « 828, 432, 2.
« « 841, 438, 11.
« 34, 837, 436, 5.
« « 839, 437, 6—13.
« 35, 865, 455, 4.
« 37, 828, 432, 6.
« « 839, 437, 6—13.
« 38, 867, 456, 7.
« 39, 783, 407, 11.
« « 862, 453, 7.
« 40, 874, 460, 14.
« « 875, 461, 6.
« « 879, 463, 15.
« « 879, 464, 2.
« 41, 837, 436, 2.
« « 840, 438, 4.
« « 880, 464, 7.
« « 881, 464, 10.
« 43, 837, 436, 4.
§ 44, § 827, էջ 431, տող 13.
« 45, 840, 438, 4.
« 46, 787, 410, 10.
« « 840, 438, 9.
« 47, 788, 410, 14.
« 51, 885, 466, 1.
« 52, 889, 467, 15.
« « 890, 468, 11.
« 53, 886, 467, 2.
« 54—55, 843, 440, 10.
« 55, 845, 441, 8.
« 55—56, 848, 442—3, 9—14.
« 56—58, 849, 444, 4.
« 58, 853, 444—7, 4—11.
« 62, 887—888, 467, 3—11.
« 65, 769, 399, 14.
« 65—67, 14, 11, 19.
« 66, 490, 243, 5.
« 67, 897, 470, 13.
« 68, 898—899, 471, 5—15,

ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴ

Գ, 2, § 858, էջ 449, տող 10.
« 6, 887, 467, 6.
« 10, 871, 458, 11.
« 12, 830, 433, 1.
« 16, 888, 467, 10.
Գ, 14, § 814, էջ 425, տող 1.
« 21, 877, 462, 11.
Դ, 4, 844, 441, 5.
Ե, 21, 856, 448, 8.
« 24, 834, 434, 14.

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Թուերը ցոյց են տալիս ոչ էջերը, այլ հատուածների համարները.—ծ տառը ծանօթութիւն:

Աբէլ 289ծ, 290ծ. տես եւ Հաբէլ.

Աբրահամ 56, 149, 170, 298, 299, 300, 302, 313ծ, 320, 323, 327, 329, 402, 411, 443, 451, 538, 652. Աբրաամ 538ծ, 652ծ. Ամբրահամ 170ծ. Աբրահամեան ազգ 652, —եան բաժակ 540, —եան դար 305, —եան ձուակ 255, 313, 316, 433, 451, 468.

Աբրահամ վարդապետ, հոգեւոր որդի Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ագաթանգեղոս, Ագաթանգեղ, Ագաթանկեղ, Ակաթանգեղոս, Ակաթանկեղ, 1, 1ծ, 12, 18, 18ծ, 212ծ, 716ծ. Ագաթանգեղեայ Պատմութիւն, Ագաթանգեղեայ, Ագաթանգեղայ, 1, 1ծ, 18, 18ծ, 34ծ, 38ծ, 48ծ, 137ծ, 846ծ.

Ագապէս եպիսկոպոս 845, Ագայպէս 845ծ.

Ադամ 9, 273, 275, 279, 282, 284, 287, 289, 290, 292, 292ծ, 294, 297, 321, 347, 350, 585, 591, 594.

Ադին դրախտ 277, 277ծ.

Ազովտայ, Ազովտացւոց կողմն 689, 689ծ.

Աթանագինէս, Աթանագինէ, Աթանագին, Աթանագէն 810, 810ծ, 836, 836ծ.

Աթէնք 695.

Ալանաց դրունք 19, 842, Ալանայ 19ծ.

Ակակիոս 859ծ.

Ակոռիկ գրիչ 367.

Ահարոն, Ահարովն 429, 429ծ, 432, 541, 541ծ.

Աղբիանոս եպիսկոպոս, Աղբեոս, Աղբէոս, Աղբեւոս, Աղ՛բիանոս, Աղբիոս, Աղբոս, Ալբիանուն, Ալբինոն, Ալբինոս, Ալբիոս, Ալբիուն, 845, 845ծ, 846, 846ծ, 859ծ, 873, 373ծ.

Աղձնիք 795.

Աղուանք 19, Աղւանք 19ծ.

Ամանորոյ դիք 836, Ամանորայ դ., Ամանորաքեր դ. 836ծ.

Ամատունի Օտայ, իշխան Անւոյ ամրոցին 216ծ, տես եւ Օտայ.

Ամդացւոց քաղաք 842, Ամթացւոց ք. 842ծ.

Ամովս, Ամովսական քարքառ 327, 496, —ական մարգարէութիւն 474.

Այէլ տես Յայէլ.

Այրարատ գաւառ 21, 31, 122, 150, 791, 873, 881ծ. Այրայրատ 21ծ, 873ծ, 881ծ. Արարատ 21ծ. Արայրատ 21ծ, 31ծ, 122ծ, 150ծ, 873ծ. Այրարատեան գաւառ 776, 791ծ, 803, 817, 841, 881. Այրայրատեան գ. 791ծ. 817ծ, 841ծ, 881ծ, Արայրատեան գ. 791ծ, 817ծ, 841ծ.

Անակ նահապետ Պարթեւաց տէրութեան 25, Ա. մահապարտ 121, Ա. պարթեւ 122.

Անահիտ տիկին 53, 59, 127, Ա. մեծ 59, 68, 68ծ. Ա. քաջերար մարդկան, Ա. ծնունդ Արամազդայ, Ա. կեցուցիչ, Ա. մայր զգաստութեանց, Ա. փառք ազգիս մերոյ 53. բագինք Անահտական դիցն 778, Անահտական մեհեան 48, 779, 786. Անահտական պատկեր 49. ոսկի պատկեր Անահտական դիցն 786, 786ծ. Անահտականաց դիր 786ծ. Անախիտա, Անախտիա մեհեան 48ծ.

Անանիա 509.

Անգեղ տուն 795, 873.

Անդրէաս 448, 686.

Անի ամուր, աւան, 785. Անի ամրոց 216ծ.

Անտիոք, Անդիոք, Պիսիդացւոց, Պիսիդեայ 473, 473ծ.

Անտիոքէս, Անտիոքոս, Անդիոքէս եպիսկոպոս 845, 845ծ.

Աշխէն տիկին 765, 766, 791, 800, 817, 820, 832.

Աշոց, Աշոցք, Աշոցացիք. Աշոցա, Աշոցաց, Աշոցուաց, Աշոցւաց, Աշացւոց, Աշոցացւոց գաւառ 860, 860ծ.

Աշտիշատ 809ծ. տես Յաշտիշատ.

Առաքելագործ մատեան 403.

Առաքելական Յովհաննու 711. տ. Յովհաննէս.

Ասիա 689.

Ասորեստան 19, 23, 123, 123ծ, 203, 341, 341ծ. Ասորեաստան 23ծ. Ասորեստանեայք 123, 577, 577ծ, 873.

Ասորիք 123, 842. Ասորի դպրութիւն 840. Ասորւոց Թուղթ 34ծ.

Ասպետութեան իշխանութեան իշխան Թագակապ 795, 795ծ. Ասպետ Թագադիր 873, 873ծ.

Ատղիկ, Ատղկան դից մեհեան 809.

Աստուածորդի 385, 387, 391, 409, 418, 420, 432, 439, 456, 468, 571, 587, 598, 611, 629, 635, 672, 690, 745, 749.

Ատրպատական 203, 842.

Արամազդ, (արի, մեծ), 53, 68, 127, 785, 786, 790. Արամազ 786ծ, Արամազդ, Արամաստ 68ծ. տես եւ Զեւս.

Արեգ դուռն Վաղարշապատ քաղաքի 192

Արիստակէս 859, 861, 862, 866, 873, 884, 885. Առիստագէս, Առիստակէս, Առաստակէս, Ըրըստակէս, Ռըստակէս, Ռստակէս 859ծ, 861ծ, 862ծ, 866ծ, 873ծ. 884ծ, 885ծ,

Արծրունիք 795.

Արձան 34ծ.

Արշակունի, Արշակունիք, Ա. դուռն 12, 12ծ, Ա. ազգ 22, 22ծ, Ա. տոհմ 783.

Արուաստան 873, Արեւաստան, Արուեստական 873ծ.

Արսուկէս եպիսկոպոս 845. Ասրուկէս 845ծ.

Արտաշատ քաղաք 13, 33, 122, 192, 214, 214ծ, 217, 217ծ, 219, 219ծ, 220, 220ծ, 778, 841, 873ծ. բերդ Արտ. 122, 124. դղեակ Ա. 122. դրունք Ա. 33. կամուրջ Ա. 33. միայն Ա. 48ծ. 122, 124, 125ծ, 132, 136, 211ծ, 214ծ, 215, 217, 250, 728.

Արտաշիր որդի Սասանայ 18, 20.

Արտաւազդ սպարապետ 860.

Արտաւան, Արտեւան որդի Վաղարշու 18, 18ծ, 19, 19ծ.

Արտաւան սպարապետ 121, 121ծ.

Արտիթէս եպիսկոպոս 845.

Արքունական Դրան բանակ 846.

Աւան-Գթնոյ, Աւան-Կթնոյ գիւղ 125ծ.

Աւետարան 16, 95, 148, 149, 240, 497, 498, 516, 642, 684, 691, 693, 694, 700, 701, 709, 722, 725, 742, 776, 783, 805, 818, 819, 834, 854, 859, 865, 896. աշխարհակեցոյց Աւետ. 854, արքայութեան Ա. 700. խաղաղութեան Ա. 148. կենդանատու Ա. 700. տիեզերախօս Ա. 497. չորս Ա. 701. Աւետարանական ընթացք 887. —ական հաւատք 886, —ական հրաման 14, —ական չափ, 864. Աւետարանագործ վարդապետութիւն 865. Աւետարանին աստուածապարգեւ աւետիք 16. (համտ. Աւետիք Աստուծոյ 514):

Աւտայ տես Օտայ.

Ափրոդիտէս 809. Ափրոդիտոս, Ափրոդիտէս 809ծ.

Բաբել, Բաբէլ 578, 578ծ. տ. եւ Բաբելոն.
Բաբելացիք 179, 179ծ, 212.
Բաբելոն, Բաբելովն 341, 341ծ, 578ծ. տես եւ Բաբել.
Բաբիլաս 859ծ.
Բագայառիճ գիւղ 790, Բագառիջ 790ծ.
Բագաւան քաղաքագիւղ 817, Բագրաւան, Բագուան, Բագւան 817ծ.
Բագիշեցի տ. Վարդան.
Բաղտասար, Բաղդասար 502, 502ծ.
Բառնաբաս 686.
Բասեան 845, Բասեն, Բասէն, Բասան 125ծ, 845ծ.
Բասոս եպիսկոպոս 845, Բասու 845ծ.
Բարթողոմէոս, 686, Բարթուղիմէոս, Բարդողոմէոս 686ծ.
Բարշամինայ սպիտակափառ դիք 784, Բարշիմնիա 784ծ.
Բարսաբաս 686, «Բարաբբաս» 686ծ.
Բդեաշխ, բդեաշխք 795, 873.
Բեթղեհէմ, Բեթղահէմ, Բեղղէէմ եւ այլ ընթերցուածք 388, 388ծ, 392, 392ծ, 395, 395ծ, 399, 399ծ.
Բիւթանիա 689.
Բուրդար 34ծ.
Բոնաւոր (յիշատ.) 809ծ.

Գաբրիէլ 419, 437
«Գաղատացիք» 689ծ. տ. Դաղմատացիք.
Գաղիացւոց երկիր 867, Գաղիոացւոց, Գաղէացւոց ե. 867ծ.
Գամիրք 686. «Գամրացւոց» աշխարհ 795ծ. տ. Գուգարացւոց ա.
Գայիանէ 138, 143, 143ծ, 149, 165, 167, 175, 175ծ, 182, 189, 190, 190ծ, 201, 201ծ, 204, 205, 205ծ, 207, 209, 209ծ, 210, 210ծ, 737, 759, 766, 768.
Գայիանէ քոյր Յոհաննէս վարդապետի 715ծ.
Գայլ գետ 48, 786. «Գալ» 48ծ.
Գառնիկ ձգնաւոր 125ծ.
Գաւրգէ (յշտկ.) 17ծ.
Գեդէոն, Գեդէովն 323, 323ծ.
Գիրք սուրբ 361, 389. Գիրն 281, Գիր առաքելագործ 498.
Գոմորացիք, Գովմորացիք 371, 371ծ.
Գուգարացւոց աշխարհ, Գուգարաց—, Գուրգարացւոց—, Գարգարացւոց—, «Գամրացւոց»— 795, 795ծ.
Գութք 39, 44.
Գրիգոր 34ծ, 38, 49, 50, 50ծ, 51, 122ծ, 125ծ 211ծ, 214ծ, 217, 218ծ, 220ծ, 221, 225, 399ծ, 488ծ, 715, 715ծ, 716ծ, 726, 731ծ, 756ծ, 758ծ, 760, 767, 774, 778, 779, 786, 788, 792, 793, 794, 796, 798, 799, 801, 803, 804, 805ծ, 806ծ, 812, 817, 825, 832, 833,ծ, 858—861, 876, 883, 884ծ, 885, 886. Գրիգորիէ 793. Գրիգորիոս 37, 37ծ, 50, 50ծ, 51, 54, 63, 63ծ, 71, 71ծ, 108, 110, 111, 111ծ, 112, 112ծ, 114, 114ծ, 116, 117, 120, 124, 132, 136, 214, 217ծ, 218, 220, 223, 224, 226, 243, 244, 247, 722, 728, 728ծ, 729, 733ծ, 758, 762—765, 773, 779ծ, 786ծ, 792ծ, 794ծ, 799ծ, 801, 801ծ, 803ծ, 805—807, 809, 811ծ, 812, 817ծ, 833, 846ծ, 862, 873, 883, 884. Գրիգորիս 120ծ, 132ծ. Գրիգոր կամ Գրիգորիոս՝ եպիսկոպոս (սուրբ) 807,—արքեպիսկոպոս 873,—կաթողիկոս (սուրբ) 884,—պարթեւ 731ծ. Գ. այր Աստուծոյ 259ծ, Գ. այր արդար 259ծ, Գ. այր սուրբ 716,—երանելի 224, 243, 722, 729, 764, 773, 778, 732, 846ծ.—Լուսաւորիչ 18ծ, 34ծ, 38ծ, 80ծ, 214ծ, 364ծ, 391ծ, 399ծ.—խոստովանող Քրիստոսի 728, 876.—մեծ 883.—նահատակ 716. Գրիգորի մուտն ի վիրայն 48ծ, Գ. ելն ի վիրայէն 211ծ, 214ծ.
Գրիգոր, գծող Գ ձեռագրի 715ծ.
Գրիգոր, գրիչ Դ ձեռագրի 715ծ.
Գրիգոր, եղբայր Յոհաննէս վարդապետի (յիշտ.) 715ծ.

Դաղմատացիք 689, 784. «Դաղատացիք» 689ծ.
Դանիէլ 179, 179ծ, 311, 323, 398. 475, 502.
Դատ կարապետ արքայի 860.
Դար Աբրահամեան 305,—եօթներորդ 72, 366,—Նոյեան 556,—ութերորդ 169, 291, 295. Դարք վեցհազարեան 366.
Դարանաղեաց գաւառ 784, 861, Դարանաղեաց լերինք 125ծ.
Դարձ փրկութեան աշխարհիս Հայաստան 716.
Դաւիթ (արքայ) 187, 188, 317, 318, 321, 375, 392, 393, 395—399, 403, 451, 513, 665, 895. Դ. մանուկ 187. ազգ Դաւթի 399. աթոռ Դ. 375, 395. դուստր Դ. 395. խորան Դ. 397. որդի Դ. 399, 404. տուն Դ. 665. քաղաք Դ. 392, 393. Դաւթեան երգ 1.
Դաւիթ գրիչ 686ծ.
Դեբովրայ 180.
Դեկտեմբեր ամիս 900ծ.
Դերջան գաւառ 789.
Դիոկղետիանոս կայսր 137, 137ծ, 152, 152ծ, 868. Դեոկղետիանոս, Դէոկղիտիանոս, Դիոկլետիանոս, Դիոկղիէտիանոս, Դիոկղիտիանոս, Թէոկլետիանոս, 137ծ, 152ծ, 868ծ.
Դիցաւան 817, 818, Դիցնաւան 818ծ. տ. եւ Բագաւան.
Դիւան գրչի Որմզդի 778.
Դուռն հարաւոյ Վաղարշապատ քաղաքի 206, տ. եւ Արշակունի, Աբեգ, Դրունք.
Դպիրք ատենակալք (կամ ատենական) նշանագրաց 99, 99ծ.

Դրունք Ալանաց 19, 842,—Կասպից 842,—Տիսբոնի 19,—փոսից 36, տ. եւ Դուռն.

Եբրայեցիք, Եբրայեցւոց ազգ 255,—ժողովուրդ 306, Եբրայականք 710. տ. եւ Հեբրայական.
Եգիպտացիք 305—307, 312, 335, 370, 403, 545. անդրանիկք Եգիպտացւոց 335. երկիր Եգ. 305, 306, 312, 335, 403. հարուածք Եգ. 370.
Եգիպտոս 306, 403, 404, 545, 557, 689. Եգիւպտոս, «Եգեպտոս» 689ծ.
Եզեկիէլ 332, 503, 550, 559.
Եկեղեաց գաւառ 48, 786, Եկեղից 48ծ, 786ծ.
Եղիա (մարգարէ) 467, 848.
Եղիայ, հայր Վարդան վարդապետի 715ծ.
Եմանուէլ, Եմմանուէլ 374ծ. տ. Էմմանուէլ.
Եմմաւուս 492, Եմաւուս 492ծ.
Ենովս 292, 292ծ.
Ենովք 76, 292, 294.
Եսայի 395, 447, 479, 486, 495, 503, 650, 654.
Երազամոյն, Երազմոյն, Երազմոյնք կամ Երազմոյնս 778, 778ծ.
Երասխ գետ 33.
Երեմիա, Երեմիաս, Երեմիայ 508, 655, 655ծ.
Երեփիկա, Երեփիկայ 170, 170ծ. Ռեբեկա, Հռեբբեկայ 170ծ.
Երէզ աւան, Երիզայ գիւղ 48, 786.
Երուսաղէմ 125ծ, 196, 405, 427, 429, 459, 463, 470, 473, 496, 664—666, 694.
Երրորդութիւն 259, 362, 384, 623, 661, 662, 706, 814, 877. Երրորդական տէրութիւն 237. Երրորդութեան հաւատք 877.
Եւայ 79, 79ծ.
Եւսեբիոս եպիսկոպոս 845. Եւսեբէոս 845ծ.

Նւսեբիոս արքեպիսկոպոս, Նւսեբիս 875, 875ծ, Սեղբեստրոս 875ծ.
Նւստաթիոս, Նւստաթիոս եպիսկոպոս Բասենոյ 845, 845ծ, «Նւստաթիոս» 845ծ, Տաղիոս 845ծ.
Նփրաթայ տուն 392, Նփրատա, Նրփրաթայ 392ծ.
Նփրատ գետ 202, 809—811, 819, 832, 833. Նփրատական գետ 845, 848. Նւփրատ գետ 809ծ. 810ծ. 811ծ, 819ծ, 832ծ. Նւփրատական գետ 845ծ, 848ծ.

Զարաւանդ, Զարեւանդ 795, 795ծ. Շահապ Զ. 795, 795ծ.
Զաքարիա քահանայապետ, հայր Յովհաննու 411, 429.
Զաքարիա մարգարէ, Զաքարիաս 323, 474, 474ծ.
Զաքարիայ սարկաւագ 80ծ, 505ծ.
Զենոբ Գլակ 34ծ.
Զենոն կայսր 125ծ.
Զեւս դիք 785 տ. եւ Արամազդ.

Էական անուն 306. Էն Աստուած 174.
Էմմանուէլ 374. Եմմանուէլ, Եմմանուէլ 374ծ.

Ըոշտունիք տ. Ռշտունիք.
«Ըոստանոտակ» տ. Ռոստաստակ.
Ըոստակէս տ. Արիստակէս.

Թաբօրական լեառն 850, Թաբովրական, Թափօրական, Թափովրական, Թափօրական 850ծ.
Թագաւորագիր մատեանք 503.
Թագադիր իշխան } տես Ասպետութեան իշխան.
Թագակապ իշխան }
Թադէոս 686, Թադդէոս 786ծ.
Թեսաղոնիկեցիք, Թեսաղովնիկեցիք 605, 605ծ.
Թէոփիլէ 497, 498, Թէոփիլոս 498, Թէովփիլէ, Թէովփիլոս, Թեոփիլոս 498ծ.
Թիլն աւան 786.
Թոդիկ ճգնաւոր 125ծ.
Թովմաս 686, Թումաս 686ծ.
Թորգոմ, Թորգոմայ ազգ 16, 16ծ. — տուն 776, 796.
Թորդան գիւղ 125ծ, 784, Դորթան, Թորթան 784ծ.
Թուղթ Աստուծոյ 34ծ.
Թրակ, Թրակայ կողմն, Թրակացւոց կ. 689, 689ծ.

Իննակնեան տեղիք, Իննակնեան տեղեաց Պատմութիւն 34ծ.
Իսահակ 170, 302. Սահակ 170ծ, 411.
Իսրայելացիք 307, 309.
Իսրայէլ 146, 304, 311, 314, 316, 351, 388, 392, 396, 411, 429, 501, 503, 545, 576, 585. Իսրայելի որդիք 311, 314, 316. 503,—տուն 388, 396, 501.— քաղաք 146. Իսրայելական ազգ 404,—ական տուն 502, —ական տոհմ 333.
Իտալիացւոց աշխարհ 867ծ, 874. Իտալացւոց, Իտաղացւոց, Իտաղիացւոց աշ. 874ծ.

Լակոնիա, Լակովնիա, Լիկովնիա 689, 689ծ. Ղակոնիա 689ծ.
Լիբանան 642.
Լիբէացիք 689.
Լիկիանէս կոմս, Լիկիանէ, Լիկիանոս 37, 37ծ, 41, 41ծ, 43, 43ծ, 44. Լիկանէս 43ծ.
Լիկիանոս Թագաւոր 868. Լիկիանէս, Ղուկիանոս 868ծ.
Լիւբիկիա 694, Լիւբիկայ, Լիւբիկիայ, Լիւբիկեա 694ծ.
Լուսաւորիչ. տ. Գրիգոր.
Լփինք 19, Լըփինք, Լփնիք, Փլնիք 19ծ.

Խաղխաղ քաղաք 28. «Խաղաղ» 28ծ.
Խաղտիք աշխարհ, կողմն 785, 842.
Խաչատուր, եղբայր Վարդան վարդապետի 715ծ.
Խաչատուր բաքունապետ, հօգեւոր ծնող Վարդան վարդապետի 715ծ.
Խոր-Վիրապ 124, 125ծ, 136, տ. եւ Արտաշատ.
Խոսրով 13, 18—20, 20ծ, 21, 28, 36, 121, 222. —Թագաւոր, Թագաւոր Հայոց 18, 19, 28, 36, —քաջ 13, Խոստրով 18ծ, 19ծ, 20ծ, 21ծ.
Խոսրովիդուխտ 125ծ, 214, 215ծ, 216, 216ծ, 765, 766, 791, 800, 817, 820, 832, —քոյր Թագաւորին 214, —օրիորդ մեծ 800, 820, 832.
Խուժաստան 689.
Խօշխաքար, եղբայր Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ծաւդէից աշխարհ 795. Ծօդէից 795ծ.
Ծոփաց աշխարհ 795, Ծովփաց աշ. 795ծ.

Կաթողիկէ եկեղեցի 744, 748, 751. Կաթուղիկէ սուրբ եկ. 731ծ.
Կաթողիկէ Պետրոսի 702, 702ծ, — Յովհաննու 710, 710ծ. Կաթողիկէական, Կաթողիկէից Թուղթ 695, 695ծ.
Կաղարջք 842.
Կահել 79, 79ծ, 289, 289ծ, 290, 290ծ. Կահեղ 289ծ, 290ծ տ. եւ Կայէն.
Կամուրջ Արտաշատի 33. —Մեծամօրի 33, 33ծ, 206, 206ծ, —Վաղարշապատի 33.—Տափերական 33, 33ծ.
Կայէն 79ծ, 289ծ, 290ծ, 295. Կային 290ծ, տ. եւ Կահել.
Կայնան 292, Կայինան 292ծ.
Կապադովկացիք, Կապպադովկացիք 796, Կապադովկացւոց քաղաք 37, 37ծ. Կապուտկացիք 796, 860.
Կապադովկիա, Կապպադովկիա 689, 689ծ, Կապովտոկիա 689ծ, 796ծ.
Կասպք 19, 19ծ, Կասբք 19ծ. Կասպից սահմանք 842, Կազբից Դրունք 842ծ. Կասփից Դրունք 842ծ.
Կարմիր ծով 179.
Կաւկաս լեառն 780.
Կեսարացիք 810ծ, Կեսարացւոց քաղաք 796, 804, 805, 814, 861. Կեսարիա մզպաղէ 820. Կեսարիա քաղաք 37, 800, 826, Կեսարու բղք. 805ծ. տես եւ Մաժաք.
Կիւրակոս եպիսկոպոս 845.
Կիւրենացւոց կողմն 689.
Կղաւդիոս կայսր 125ծ.
Կղէոպեանք 492, Կղէոպանք, Կղիոպեանք 492ծ.
Կոստանդ, կոստանտ, Կոստաս, Կոստ, Կոստա, հայր Կոստանդնի 867, 867ծ.
Կոստանդ, Կոստանդն կամ Կոստանդին Թագաւոր. Կոստանդեայ 14, Կոստանդնեայ 14ծ. տ. եւ Կոստանդիանոս.
Կոստանդիանոս 867, 871, 875, 876, 884, Կոստանտինոս 875ծ, 878ծ, 884ծ. Կ. Թագաւոր 875, —կայսր 875, 876, 878, —օգոստական մեծ կայսր 884. տ. եւ Կոստանդ.
Կոստանդնուպոլիս 125ծ, Կոստանդինական Թագաւորակաց քաղաք 874ծ.
Կորդիք, Կորդուք, Կորդովիտք, Կորդուացիք. Կորդովտաց, Կորդուաց, Կորդուացւոց աշխարհ 795, 795ծ, «առ Կորդուօք» 842.
Կորնթացիք 710, 710ծ.
Կուռնելիոս 509, Կոռնիէլ, Կուռնիէլ, Կուռնելիէ 509ծ.

Հաբէլ 289, 289ծ, 290, տ. եւ Աբէլ.
Համբարձումն (տեառն) 493ծ, 497ծ.
Հայաքարքառ 854, Հայակոյտ զօրք 33, Հայերէնախօս 854, Հայերէն լեզու 796.
Հայաստան աշխարհ 13, 16, 16ծ, 35, 160, 209, 249, 715, 716, 776, 784, 796, 808. Հայաստան երկիր 161ծ, 209, 885, տ. եւ Հայք.
Հայկարար 767.
Հայք 80, 95, 159, 227, 252, 259, 273, 362, 368, 377, 380—383,

385, 386, 388, 390, 391, 399, 416, 420, 421, 422, 424, 425, 436, 439, 441—444, 450, 451, 457, 465—467, 469, 478, 480, 489, 490, 495, 496, 533, 524, 566, 571, 587—590, 593, 594, 595, 598, 602, 604, 615, 626, 629, 661, 662, 665, 702—707, 711—714, 832. Հ. արարիչ 275, Հ. արարչութեան 260. քարերարութիւն Հօր 95.

Հայրապետ «յորդորիչ»ի ձեռագրի 136ծ.

Հայք, աշխարհ Հայոց 13, 44, 46, 95, 121, 122, 122ծ, 127, 130, 161, 161ծ, 795, 862. ամենայն Հայոց 124, 127, արքայ Հ. 877. արքայութիւն Հ. 28, 28ծ, 842. երկիր Հ. 13, 16, 36, 68, 150, 817, 842, 854, 861, 881. Թագաւոր Հ. 18, 19, 21, 29, 36, 100, 150, 786. լուսաւորիչ Հ. 18ծ, (տես եւ Գրիգոր Լուս.) կողմանք Հ. 21, 47. սահմանք Հ. 158, 809, 840. տիկնութիւն Հ. 173, 173ծ. տուն Հ. (Թորգոմայ) 776. քաղաքք Հ. 782. տես եւ Հայաստան աշ.

Հայք Մեծք, աթոռ կաթողիկոսութեան Հ. Մ., աշխարհ Հ. Մ. 837, արքայ Հ. Մ. 17, 47, 126, 134, 134ծ. 151, 161, 161ծ. արքայութիւն Հ. Մ. 48. երկիր Հ. Մ. 800, 872. Թագաւոր Հ. Մ. 809, 820. սպարապետ Հ. Մ. 860. տես եւ Հայաստան.

Հեբրայական ազգ 580, 652ծ. Հ—բանակ 854. տես եւ Եբրայեցիք, Հրեայ.

Հելլէն դպրութիւն 840.

Հեր գաւառ 795. շահապ Հեր գ-ռի 795.

Հինգ նահապետ յաքրահամեան դարէն 305.

Հինգերորդ շաբաթ օրն (մեծի պահոց) 38ծ.

Հիւսիսականաց կողմանք 175, Հիւսիսական կ.—741.

Հիւրընկալ Դիք Վանատրի 836.

Հնդիկք, Հնդկաց աշխարհ 689, Հընդկային աշխ. 8. 8ծ.

Հոգին Սուրբ 1ծ, 75, 80, 92, 95, 110, 169, 181, 191, 227, 317, 351, 361, 362, 375, 387, 392, 399, 411, 418, 432, 454, 494, 496, 497, 499, 500, 501, 503—506, 533, 544, 546, 590, 605, 625, 626, 629, 632, 633, 650, 661—663, 671, 673, 674, 676, 682, 686, 688, 692, 693, 699, 702, 704, 705, 708, 712, 713, 719, 724, 825, 832, 841, 852, 867.

Հոգի 168, 194, 259, 327, 375, 412, 414, 416, 420, 422, 443, 450, 454, 499, 503, 507, 508, 545, 562, 563, 580, 596, 597, 635, 639, 665, 666, 670, 672, 673, 681, 696, 699, 702, 705, 706, 752, 830, 851.

Հոգի անմահ 364,—աստուածային 604,—աստուածեղէն 713,—աստուածութեան 413, 615, 632, 751,—Աստուծոյ 333, 354, 502, 579, 603, 690, 701,—արարչակից 275,—աւետեաց 691,—քարեխօս 72, կաղմիչ 60,—կենդանի 251,—համագործ 260,—ճշմարիտ 707,—ճշմարտութեան 699, 704, 705, 707, 708,—շնորհաց 551. Հոգւոյն շնորհք 256, 257, Հոգի հուր 586, 614,—տեառն 502, 607.

Հոգեգալուստ 499ծ.

Հոգեւոր երգարան (=սաղմոսարան) 530.

Հոնք, Հոնաց զօրք 19, 123. «Հունաց» ձ. 19ծ.

Հոփբեկայ 170ծ. տ. Էրեփիկայ, Ռեբեկայ.

Հոփսիմէ 125ծ, 138—140, 143, 149, 162, 165, 168, 175, 178, 180, 182, 183, 189, 197, 201, 203—205, 207, 209—211, 230, 230ծ, 233, 737, 759, 766, 768. Հռիփսիմէ 138ծ, 139ծ, 143ծ, 165ծ, 168ծ, 175ծ, 180ծ, 737ծ, 759ծ, 766ծ. Հուփսիմէ 138ծ, 139ծ, 178ծ, 180ծ, 230ծ, 737ծ, 759ծ, 766ծ, 768ծ. Հռիպսիմէ 139ծ. Հռիփսիմէ երանելի 165, 768. սուրբ, սանականն Հ. 167, 759. Հռիփսիմեանք 125ծ, 137ծ, 716ծ. Հռիպսիմեանք 137ծ.

Հռիքսիմէ, քոյր Յովհաննէս վարդապետի 751ծ.

Հռոմոց աշխարհ 14ծ, 203, 209. Հռովմ, Հռովմայեցիք. աշխարհ Հռովմայեցւոց, Հռոմայեցւոց, Հռոմոց 14, 203ծ. 209ծ. քաքքառ Հռովմայեցւոց, Հռոոմայեցոց, 189, 189ծ. դպրութիւն Հռոմայերէն 12. Թագաւորակաց քաղաք Հռովմայեցւոց 874. մեծն Հռովմայ քաղաք, քաղաք Հռովմայեցւոց, Հռովմ, Հռոմ 12, 37ծ, 125ծ, 138, 209ծ.

Հրեայ 153, 673, 683, 699. Հրեայք, Հրէայք 400, 442, 443, 456, 472, 480, 688. Հրէական ազգ 495, 608, 652. Հրէական ժողովուրդ 618. Հրէական կողմն 689. Հրեայկողմն, Հրէակողմն 689ծ.

Հրէաստանեայք 403, 699, 699ծ. տես եւ Եբրայեցիք, Հեբրայական.

Ձիթենեաց լեառն 463, 463ծ, 496. Ձիթաստանաց լ. 463ծ. 469ծ, 850ծ. Ձիթաստանեաց լ. 469, 850. Ձիթաստանեայց լ. 850ծ.

Ղազվինցի. տես Ղուկաս.

Ղակոնիա 689ծ. տես եւ Լակոնիա.

Ղարիպ, մայր Վարդան վարդապետի 715ծ.

Ղեւի 430.

Ղեւոնդիոս 800, 804, 805, 820ծ. Ղեւոնդէս 820. Ղեւոնտիոս 804ծ, 805ծ. Ղեւոնդոս 804ծ. Ղ. արքեպիսկոպոս 800, 820,—կաթողիկոս 804, —մետրապոլիտ 820.

Ղեւտացիք 569, 569ծ.

Ղովմպիադք. տես Ողիմպիադք

Ղովտ 323, 351, 471. Ղովթ 323ծ, 351ծ, 471ծ. Ղաւտ 471ծ. Ղովտեան, Ղովթեան քաժակ 539, 539ծ, 540, 540ծ.

Ղուկաս 469, 497, 686, 709, 710,—առաքեալ 469,—երանելի 497.

Ղուկաս, տէր, Ղազվինցի, հայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Ղուկիանոս, տես Լիկիանոս.

Ճիղբք, Ճիղպք, Ճիղփք, 19, 19ծ.

Ճորայ պահակ 19, Ճորաց—19ծ. Չիւրոյ—, Իւրոյ—19ծ.

Մաթէոս, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Մաթուսաղայ 292.

Մաժաք 796. տես եւ Կեսարացւոց քաղաք.

Մահքր-Տուն 842. «Մահքրտեան, Մաքրտան, Մաարթեան» 842ծ.

Մաղաղիէլ, Մաղաղայէլ 292, 292ծ.

Մաղխազութեան իշխան, տուն 795, 873, «Մախազութիւն» 873ծ.

Մամբրէ 300. «Կամբրէ» 300ծ.

Մանեայ Այրք, Մանէայրք, Մանեայ այր, Մանայ այր, Մանայարք 861, 861ծ, 125ծ.

Մասիս լեառն 767.

Մաարթայ, Մազրթայ, Մազրութայ կողմն 873, 873ծ. —սահմանք 842, 842ծ. «Մաարթեան» տուն 842ծ.

Մատաթիաս 686.

Մատթէոս 686. Մաթէոս 686ծ.

Մատթէոս գծող 756ծ.

Մատթէոս գրիչ 210ծ.

Մարգարէականաց պատմութիւն 618. Մարգարէականք 375.

Մարգարիտ, մայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Մարդպետութեան իշխանութիւն 795.

Մարիամ կոյս 387, 432, 780.

Մարիամ, քոյր Մովսէսի 545.
Մարիամ, քոյր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Մարկիանոս Թագաւոր 868.
Մարկոս 686.
Մարկոս, տէր, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Մարտ ամիս 900ծ.
Մարտիանոս 868ծ.
Մարք 689. Մարաց ամուր աշխարհ 842.
Մաքսիմիանոս Թագաւոր 868.
Մաքսենտիոս, Մաքսենտէս, Մաքսինտիանոս, Մաքսինտինոս 868, 868ծ.
Մեգաղէ Կեսարիա 820, Մեգաղի — 820ծ.
Մելիտոս 699. Միլիտոս, Միղիտոս 699ծ.
Մեծամօրի կամուրջ 33, 206, 206ծ.
Մեհեր, հայր Ներսէս բաքունապետի 715ծ.
Միածին 76, 92, 195, 273, 341, 344, 352, 425, 702, 710, 713, 852. Միածին Որդի 80, 95, 96, 145, 146, 195, 362, 399, 403, 444, 454, 702, 706, 707 (տես եւ Որդի միածին). Միածնի օրինակ (համեմատուած արեւու եւ լուսնի հետ) 91, 92. միածին Աստուած, կամ Աստուծոյ միածին 699.
Միջադետք 689.
Միքիա, Միքիէ, Միքիաս, Միքէ եւ այլն. 388, 388ծ, 503, 503ծ.
Մծբին 842. Նծբին, 842ծ.
Մկրտիչ ոմն (յիշտկ.) 809ծ.
Մոգք, Արեւելեայք 387, 394, 400.
Մոկաց աշխարհ 795, —իշխան 795, 873.
Մովսէս 256, 306, 308, 310, 311, 315, 316, 325, 327, 331, 332, 347, 378, 398, 429, 431, 433, 450, 454, 487, 494, 503, 545, 550, 569, 571, 701, 854. Մոսէս 306ծ, 311ծ. Մովսէս երանելի 892, —մարգարէ 256, 315, 378, 854, —մեծն, մեծ մարգ., մեծն մարգարէից 315, 327, 331, 378, 503, 701. Մովսիսաքեր օրէնք 696, Մովսիսադիր օրէնք 346.
Մովսէս եպիսկոպոս 845, Մովսէ 845ծ.
Մրհական մեհեան, Միհրական, Մեհրական 790, 790ծ.
Մրմաթ (յիշտկ.) 715ծ.
Յակոբ, Յակովբ, որդի Իսահակայ 303, 303ծ, 304, 396, 396ծ, —մեծ 321, —հայրապետ 322, 375, 375ծ, —նահապետ 411, 434, 450. Յակովբեան զաւակ 303, 303ծ. Յակոբայ տուն 375.
Յակոբոս, Յակովբոս (առաքեալք) 448, 686, 686ծ.
Յայէլ 180. Այել, Այէլ 180ծ.
Յաշտիշատ 809. Աշտիշատ 809ծ, 873ծ.
Յարէզ 292. Յարեզ 292ծ.
Յեշով տ. Յեսու
Յեսու 316ծ. 323. Յեշով 316.
Յեսսէ 317, 395.
Յիսուս 1ծ, 82, 125, 388, 401, 459, 466, 467, 476, 477, 494, 498, 582, 780, 842, 850, 852. Յիսուս Քրիստոս 85, 87, 90, 95, 96, 122, 145, 147, 178, 195, 252, 353, 433, 441, 481, 493, 642, 693, 699, 703, 710, 755, 806, 825, 842. տես եւ Քրիստոս Յիսուս.
Յոհաննէս, Յովհաննէս վարդապետ Ղազվինցի, Ղազպինցի, տէր, Ղուկասի որդի, գծող 212ծ, 715ծ.
Յոհաննէս քահանայ «սկզբնակալ եւ նախաթող» ձեռագրի, յիշտկ. 512ծ.
Յոյնք 39, 209ծ. Յունաց աշխարհ 14, 128, 151, 156, 181, 203, —զօրք 36, 123, —Թագաւոր 40, 129, —մեծ Թագաւոր 161, —իմաստութիւն 127, իշխան 38, 39. —կողմանք 36, 47, 810, —Ողիմպիատք 202, —սահման 36, 803, 873. Յունական աշխարհական դպրութիւն 863, —ական զօրք 39, —ական ճարտարութիւն 892. Յունականք 39. Յունարէն դպրութիւն 12 (տես եւ 863).
Յովբ, Յոբ 328, 473, 686, —երանելի 328.
Յովէլ 666.
Յովհաննէս 373, 409, 411, 417, 422, 435, 436, 591. —առաքինի 848, —աւանդապահ 468, —երանեալ 810, 848, —երանելի 836, — կարապետ 408, 429, 654, —կնքատու 410, —հրեշտակ 437, — մարգարէ 408, 433, 654, 810, —մեծ, մեծ (մարգարէ), մեծն (մարգարէից) 408, 429, 652, 654, 810, —մկրտիչ 433, 467, 810, 848, —յառաջընթաց 654, —քահանայ 433. Յոհան 654ծ. Յոհաննէս 373ծ. Յովան 433ծ. Յովաննէս 373ծ, 408ծ, 433ծ, 467ծ, 810ծ, 848ծ.
Յովհաննէս (աւետարանիչ, առաքեալ) 424, 439, 444, 448, 686, 706. Յոհաննէս, Յոհվաննէս 378ծ, 444ծ, 686ծ, 710ծ, 711ծ. Յովանէս 444ծ, 706ծ. Առաքելական Յովհաննու 711. Թուղթ Յովհ. 378, 711 Կաթողիկէ Յովհ. 710.
Յովհաննէս եպիսկոպոս 845. Յովաննէս 845ծ.
Յովնան 179, 479. Յունան 179ծ, 479ծ. «Յովան» 179ծ.
Յովնան, հայր Պետրոսի 467. Յունան 467ծ.
Յովսէփ 502.
Յովսէփ, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.
Յուդա նահապետ 450, 664. ազգ Յուդայ 665. երկիր Յ. 427. իշխան Յ. 375. տուն Յ. 396.
Յուդա Սկարովտացի, Յուդաս Սկարիովտացի 540, 540ծ, Յ. որդի կորստեան 633.

Նաբուգոդոնոսոր արքայ Բաբելացւոց 212, Նաբոքոդոնոսոր 212ծ, Նաբուքոդովնոսոր 212ծ.
Նազարէթ 404.
Նանէական մեհեան 786, Նաննեական 786ծ.
Նաւասարդ 836.
Նեռն 471.
Ներսէս բաքունապետ (յիշտկ.) 212ծ, 367ծ. 715ծ.
Ներսէս հոգեւոր եղբայր (յիշտկ.) 686ծ.
Նիկիա 884. մեծ ժողով Նիկ. 884. Նիկիական Կանոնք 885. Նիկիացւոց քաղաք 884.
Նծբին քաղաք 842ծ. տ. Մծբին.
Նշամակաց, Նշեմակաց 211ծ. տ. Փառական.
Նոյ 169, 169ծ, 172, 296, 471. Նոյեան դար 556.
Նորաքաղաք 150. Նորքաղաք 150ծ. տ. Վաղարշապատ.
Նոր Շիրական երկիր 842, —կողմն 873. Նոշիրական, Նոյշիրական 873ծ. Նուշիրական 877ծ, 842ծ.
Նպատական լեառն 818. Նպատ, Նպատակ լ. 818ծ.

Շահապ Շահապիվանի 873. Շ. Զարաւանդ եւ Հեր գաւառի 795, 795ծ.
Շահապիվան 873. «Ահապիւան» 873ծ.
Շաւող, Շաւուղ 513. տ. Սաւուղ.
Շեմակաց 211. տ. Փառական.
Շիրական. տ. Նոր Շիրական.
Շուշան 179.
Շմաւոն 509, Շմաւոմն 509ծ. տ. եւ Պետրոս, Սիմոն.
Շողակաթ տեղեան 791ծ. սուրբ Շողակաթ 728ծ.

Ողիմպիատք Յունաց 202, 202ծ.
«Ոյծք» տ. Սոյզք.
Ոսկեծին, Ոսկեհատ, Ոսկեմայր գիր 809. Ոսկիածին, Ոսկիամայր, Ոսկիհատ, «Ոսկիհայր» 809ծ.
Ովկիանոս անհազին ծով 867.

Որդի 78, 79, 84, 85, 160, 242, 343, 354, 361, 364, 373, 382, 421, 424, 425, 436, 443, 454, 469, 470, 496, 533, 534, 543, 570, 572, 586—589, 597, 603, 615, 661—663, 665, 672, 702—705, 712, 751, 832. Որդի Աստուծոյ 83, 160, 227, 238, 252, 339, 345, 349, 374, 392, 399, 415, 416, 420, 423, 427, 439, 441, 464, 467, 492, 505, 533, 572—574, 590, 591, 597, 598, 601, 602, 605, 613, 674, 675, 712, 713. Որդի մարդոյ 454, 466, 467, 471, 473, 479, 492, 706. Որդի միածին 75, 85, 87, 95, 169, 194, 251, 259, 454, 595, 867. տես եւ Միածին. Որդւոյ աստուածութիւն 95. Որդի արարչակից 260, 275. Ո. բարձրելոյ 375. Որդւոյ գալուստ 78, 92, 368, 372. Ո. համագործ 72, 110. Ո. համագոր 110. Ո. հաստիչ 60, 110. Ո. հզօրակից Հօր 385, Ո. սիրելի 79. «Սուրբ Որդի» 368.

Որմիզդ 778.

Ութերորդ դար 169, 291, 295.

Ութերորդ պաշտօն վիշապաքաղն Վահագնի 809.

Ուտի գաւառ 28.

Ուտիացւոց իշխան, աշխարհ 795.

Պալհաւ, Պ. աշխարհ 32. սեփական Պ. 26. Պահլաւ 26ծ, 32ծ.

Պանփիւլիա 689.

Պատմագիր մատեանք 12.

Պատմութիւն Ագաթանգեղեայ 1, 15, Պ. Մարգարէականաց 618. Պ. ս. Գրիգորի 18, 18ծ.

Պարթեւ 27, 28, 32, 34, 37, 122. Պարթեւք 689. գլխաւորն Պ. 127. Պարթեւաց ազգապետք 20, —թագաւորութիւն 18, —կողմանք 203, —նախարարք 20, —նահապետք 20. Նահապետ Պ. տէրութեանն 25. Պարթեւաց տէրութիւն 18, 25. Պ. տոհմք 20. Պարթեւական բնութիւն 26, —բնակութիւն 26ծ, —լեզու 817ծ, Պարթեւարէն լեզու 790, 817, 817ծ.

Պարսք, պարսից արքայ 28, 32, 36, —զօրք 18, 21, 47, 123, —թագաւոր 21, 24, 24ծ, 35, 132, —թագաւորութիւն 23, 123, —կողմանք 19, 31, 34, 47, 123, —տէրութիւն 19, 132. երկրորդ տէրութեանն Պարսից 18.

Պատրոնիկէ կին Կղաւտեայ կայսեր 125ծ.

Պարկէն փոս 206.

Պարոն Տուած 512ծ. տ. Տուած.

Պարոնիկ Ռայիս 512ծ. տ. Ռայիս.

Պաւղոս 231, 439, 462, 471, 473, 476, 487, 491, 493, 542, 543, 572, 605, 665, 679, 686, 694—696, 699, 700, 709—711, 714, 777, 851, 854. Պ. առաքեալ 439, 665, —մեծ առաքեալ 231, —երանելի 714, 851, —յառաջադէմ 854.

Պենտեկոստէ 499, 499ծ. —տէրից տօն 713, 713ծ.

Պետրոս 403, 448, 467, 686, 695, 699, 703, 708. տ. եւ Շմաւոն, Սիմովն.

Պիղատոս 473.

Պիսիդացւոց Անտիոք 473. Պիսիդեայ Անտ. 473ծ. տ. Անտիոք.

Պոնտոս 689. Պոնդոս 689ծ.

Պօղոս տ. Պաւղոս.

Պօղոս երէց Գաւռայի, գծող 534ծ, 715ծ.

Ռայիս պարոնիկ 512ծ.

Ռեբեկայ 170ծ. տ. Ռեփեկա, Հռեբեկայ.

Ռշտունեաց աշխարհ 795, —իշխան 795, 873, Ռըշ—, Ըռըշ—795ծ, 873ծ.

Ռոտաստակ Այրարատ գաւառին 841.

Սաբաւովթ, տէր, 329. Սաբաւաւթ 329ծ.

Սահակ 170ծ, 411, տ. եւ Իսահակ.

Սահմի ամիս 815.

Սաղմոսարան 388, 406, 488, 491, 496, 500, 584, 648. Սաղմոսք 494.

Սամարացի կին 404.

Սառա 170, 170ծ.

Սասան, հայր Արտաշրի 18.

Սատաղացւոց քաղաք 842.

Սարգիս պատանեկ (յիշտկ.) 715ծ.

Սարգիս, տէր, եղբայր Յովհաննէս վարդապետի 715ծ.

Սարգիս քահանայ (յիշտկ.) 809ծ.

Սաւուղ 513ծ. տ. Շաւուղ.

Սափիրա, կին Անանիայ 509.

Սեբաստիա, Սեբաստացւոց քաղաք 806, 806ծ.

Սեղբեստրոս 875ծ, տ. Եւսեբիոս արքեպիսկոպոս.

Սենեակ Վահագնի 809.

Սենէքար դաշտ 577, Սէնէքար, Սենեար, 577ծ.

Սէթ 290, 292. Սէթեան ցեղ 291.

Սեպտեմբեր ամիս 210ծ. Հմմտ. Հոռի.

Սիմովն, Սիմոն (առաքեալ) 686, 686ծ. տ. եւ Շմաւոն, Պետրոս.

Սիմեւոն փակակալ (յիշտկ.) 136ծ.

Սինէական լեառն 307, 431, 550, Սինեայ, Սինէ լ. 307ծ.

Սիոն, Սիովն 351, 427—429, 477, 479 եւ նոյն հատուածների ծծ.

Սիւնեաց աշխարհ, —իշխան 795, 873.

Սկարովտացի 540. Սկարիովտացի 540ծ. տ. Յուդա.

Սոդոմ, Սոդովմ 538, 538ծ, 540, 540ծ,

Սոդոմայեցւոց, Սոդովմայեցւոց երկիր 301, 301ծ, 371, 371ծ, —եցիք 557, 557ծ.

Սողոմոն արքայ 363, Սողոմովն 363ծ. Սողոմոնեան երգ 658. Սողովմոնեան, Սողովմովնեան 658ծ.

Սոյք, Սոյքն 36. Սոյծք, Ոյծք, Ոյծքն 36ծ.

Սպանիացւոց երկիր 867, —կողմն 689.

Սպասկապետութեան իշխան 873. «սպարապետութեան»—873ծ.

Սպարապետութեան իշխան, Սպարապետ 795, 873. տ. եւ Արտաւազդ, Արտաւան.

Ստահր գաւառ 18. Ստահրացի 20. Ստարհ 18ծ.

Ստեփանոս 329, 542, 543. Ստեփաննոս 542ծ, 543ծ. Ստ. վկայ 329, —նախավկայ 329ծ.

Վաթսուն եւ երկու եօթներորդք 475.

Վահագն 127, 809. քաջն— 127.—վիշապաքաղ 809. Վահագնի սենեակ 809. ութերորդ պաշտօն Վ. 809.

Վահէվանեան մեհեան 809. Վահէվահեան մ. 809ծ.

Վաղարշ, հայր Արտաւանայ 18.

Վաղարշապատ քաղաք 21, 31, 33, 122, 122ծ, 150, 150ծ, 151, 158, 158ծ, 219, 716ծ, 728ծ, 756ծ, 778, 791, 803, 817, 841, 873, 881. տ. եւ Նորաքաղաք, Արեգ դուռն, Պարկէն փոս, Կամուրջ, Ռոտաստակ.

Վանատուր հիւրընկալ դիք 836.

Վարագ 125ծ.

Վարդան վարդապետ Բաղիշեցի 554ծ, 715ծ.

Վարդանէս, եղբայր Ներսէս քաջունապետի 715ծ.

Վարհամ միայնակեաց 135ծ.

Վարդապետութիւն Սրբոյն 14, —ս. Գրիգորի 259, 259ծ, 715. Վ. ս. Գր. Հ. Լուսաւորչի 80ծ, 364ծ, 391ծ, 499ծ, 641ծ.

Վարք եւ պատմութիւն ս. Գրիգորի 18, 18ծ.

Վեցերորդ շաբաթ օրն (մեծի պահոց) ընթերց. 38ծ.

Վեցհազարեան դարք 366.

Վիշապաքաղ տ. Վահագն.

Վիրապ տ. Արտաշատ, Խոր-Վիրապ.

Վիրք Վրաց զօրք 19.
Վկայաբանութիւն կամ Վկայութիւն ս. Գրիգոր Լուսաւորչին 18, 18ծ, 38ծ, 48ծ. —ս. Հռիփսիմեանց 137ծ.
Վրթանէս 859, 861. Վրդանէս 859ծ. 861ծ,

Տարիթա 509, Տափիթայ 509ծ.
Տաղիոս եպիսկոպոս 845ծ. տ. Եւստաղիոս.
Տաճատ նախարար, փեսայ Արտաւազնայ 121, 121ծ,—իշխան Աշոցաց գաւառին 860.
Տաճկաստան 203.
Տարօնոյ երկիր 809.
Տաւրոս լեառն 809. Տօրոս, Տորոս, Տաւրաւս 809ծ.
Տափերական կամուրջք 33, 33ծ. Տապերական, «Պատերական» կ. 33ծ.
Տեսիլ ս. Գրիգորի 731, 791ծ.
Տիբերական ծով 492, 850. «Տարբերական» ծով 850ծ.
Տիքոնի Դրունք 19. Տիքոյն, Տաքոն, Տիպայն, Տրպայն, 19ծ.
Տիրիկէս եպիսկոպոս 845.
Տիւր դիր, Տրի դից, 778, Տիւր դից 778ծ.
Տուած պարոն 512ծ.
Տրդատ 12—14, 14ծ, 17, 36, 36ծ, 38ծ, 41ծ, 45ծ, 47, 48, 100, 123, 125, 126, 132, 132ծ, 151, 152, 161, 173, 173ծ, 180, 203, 490ծ, 763, 766, 783, 796, 817, 828, 840, 857, 862, 873, 875, 877, 877ծ, 884, 885, 892. Տրդատ արքայ 13, 47, 125, 126, 151, 161, 203, 828, 877, 885, —արքայ Հ. Մեծաց 17, 47, 126, 151, 161,—մեծ արքայ 873, 884, —Թագաւոր 38ծ, 100, 123, 132, 173, 173ծ, 180, 763, 766, 796, 840, 857. Տրդատէս 37, 37ծ, 41, 41ծ, 42, 44, 44ծ, 820,—Թագաւոր Հ. Մեծաց 820. Տրդատիոս 37, 38, 38ծ, 44, 44ծ, 45, 45ծ, 46ծ, 121, 134, 791, 800, 863, 877. Տրատատ 36ծ, Տրտդատ 48ծ. Տրդատիոս Թագաւոր 791, 800,—իաս Հ. Մեծաց արքայ 134. Տրդատ, Տրդատիոս, քաջ արանց 892, 892ծ. արքայութիւն Տրդատայ 48. Տ. աթոռակից Դիոկղետիանոսի 152.

Փայտակարան 842. «Փայտարական» 842ծ.
Փառական գաւառ, Փ. Շեմակաց, Փ. Նշամակաց եւ այլն 211, 211ծ.
Փարաւոն 502.
Փիլիպպոս 686.
Փիլիսոփայական մտաց հանճարագիտութիւն 867.
«Փինիք» 19ծ. տ. Լփինք.
Փղշտացիք 170.
Փոքր դրունք 36.
Փռիւգիա 680. Փռեւգիայ 689ծ.
Փրկիչ աշխարհաց 186. Փրկիչ 404, 582, 583.

Քանանու կաւր 334.
Քանանացւոց ազգք 170, 170ծ, 312.
Քարքէ լեառն 809.
Քնքուշ, մայր Ներսէս քահանայապետի 715ծ.
Քորեք լեառն 306ծ, 307, Քորեքական լ. 306, «Քորեքան», Քորէք, Քորեփ 306ծ.
Քուշանաց կողմանք 20.
Քրիստոս 1ծ, 9, 9ծ, 13, 14, 16, 37, 38, 55, 61, 63, 125ծ, 174, 181, 183, 185, 188, 231, 233, 250, 258, 346, 348—350, 353, 371, 386, 398, 399, 403, 431, 432, 436, 439, 441, 449, 451, 460, 462, 467, 468, 478, 480, 486—489, 494, 498, 505, 546, 561, 580, 582, 583, 586, 601, 605, 626, 672, 673, 676, 679, 681—684, 690, 691, 694, 696, 698, 701, 703, 710—714, 721, 722, 728, 730, 741, 745, 747, 748, 752, 754, 755, 764, 766, 768, 774, 776, 777, 785, 787, 788, 794, 801, 804, 805, 807, 810, 810ծ, 814, 816, 819, 821, 825, 834, 838, 841, 842, 844, 846, 854, 863, 864, 871, 876, 877, 891, 896. Քրիստոս ամենատէր 703,— ամենափրկիչ 698, 896,—մեծազօր 14—Յիսուս 402, 574, 593, (տ. եւ Յիսուս Քրիստոս). գունդ Ք-ի 57. խաչակիր գունդ Ք-ի 864. Քրիստոսական դաւանութիւն 37.—ական հաւատ 138.—ական պաշտամունք 25, 33.—ական վկայք 764. ազգ Քրիստոնէից 203. աղանդ Քրիստոնէից 135, 153.

Օտայ, Աւտայ նախարար 217, 218, 220. Օդա 217ծ. Օտա 218ծ.
Օտայ Ամատունի իշխան Անւոյ 216ծ.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՎՐԻՊԱԿՔ

Էջ	Տող	Տպուած է	Պէտք է լինի
Ը	35	լուանցան	լուաանցան
ԻԷ	25	ենթագրութիւնը	ենթադրութիւնը
ԻԸ	35	խակ Շ թերևս	խակ Ն թերևս
ԼԷ	7	κάστματος	χάσματος
6	1	մատեանագրել	մատենագրել (քս. ac-ի)
17	3	Արտեանայ	Արտաւանայ (ծանօթ. մէջ աւելացնել—քաշ ան-ի. ՚յուն. Արտեանայ):
18	14	Ջորովք	Ջորւովք
19	10 (ծան).	ձե տառն մի ԲԳԴէէ և ամս ժ	ձ տառն մի / ԲԳԴԵԷ և ամս ժ
27	11	ի մէջ գիշեր	ի մէջն[illegible] ր
38	2	գեատուածս	գ[illegible] ածս
55	14	զանօքնութիւնս	[illegible] ութիւնս
79	17	սպիպով	ոփպով
93	15 (ծան.)	Ձ ճշմարտութեան սուրբ խաչին/ ԱԲԳ քո խաչիդ	ԱՁ ճշմարտութեան / ԱԲԳՁ քո խաչիդ / ad սուրբ խաչին յոր
97	16 (ծան.)	բանս նոցա	խաւսս նոցա
101	12	յուշ լինի	յուշ լիցի
114	19	սաստկացի	սաստկացին
115	15 (ծան.)	յոգն	յառն
160	16	յորում և զաշխարհապատումն	յորում և զաշխարհահամար զաշխարհապատումն. (ծան. մէջ աւելացնել 8 էջ 377,8.4 ծան.):
161	3	համապազորգեալ	համապազորդեալ
168	13	առաւել	առաւել
170	21 (ծան.)	Կանոն ՀԲ	Կանոն (Հայկ. բառ.)
200	18	15 Յովհ.	11 Յովհ.
208	19	Ղուկ.	15 Ղուկ.
213	9 (ծան.)	ածութիւն ընկալաւ	ածութիւնընկալու
216	4	համազանգի	հնազանգի
231	9	զաւակին	զաւակէն (քաշ abd-ի)
246	2	որ գոյր	ոչ գոյր
315	8 (ծան.)	Եգաբ. § 839:	Եգաբ. § 845:
330	9 (ծան.)	Հմմտ. § 658.	Հմմտ. § 656
359	5 (ծան.)	և երկրորդն ճանաչէին»	և երկրորդն ճանաչէր»
399	14 (ծան.)	Կոր.	Կոր § 65
472	3 (ծան.)	գեկտեմբեր ժէ	գեկտեմբեր ժե
473	40	ի նոյն	ի նայն

Աւելացնել յատուկ անուանց ցանկում.—Ադամական 592.—Եօթն բագինք մեհեանք 22.—Հինգերորդ ասարի 22: «Հաւատամքի» համար հմմտ. բնագրի § § 186, 362, 363, 366, 385, 389, 707 եւայլն: